

DANIELIS GEORGII MORHOFII

POLYHISTOR,

LITERARIVS, PHILOSOPHICVS ET PRACTICVS

CVM ACCESSIONIBVS VIRORVM CLARISSIMORVM IOHANNIS FRICKII ET IOHANNIS MOLLERI, FLENSBVRGENSIS.

EDITIO QVARTA.

TOMVS SECVNDVS ET TERTIVS, SIVE

POLYHISTOR

PHILOSOPHICVS ET PRACTICVS.

LVBECAE,
SVMTIBVS PETRI BOECKMANNI,
MDCCXLVII.

IOHANNIS MOLLERI
FLENSBVRGENSIS,
SCHOLAE PATRIAE RECTORIS,
IN
DANIELIS GEORGII MORHOFII,
VIRI SVMMI,
POLYHISTORIS
TOMOS DVOS POSTERIORES,
PHILOSOPHICVM ET PRACTICVM,
PRAEFATIO.

---

§. I.

Diu me, L. B. an duo hi *Polyhistoris* Morhofiani Tomi Posteriores publico Orbis Literati, mea qualicunque opera, sistendi essent conspectui, ac *Polyhistori*, qui primum Operis Tomum constituit, *Literario* subjungendi, hæsisse ancipitem, & invitum ferme, assiduisque Bibliopolæ flagitationibus ægre exoratum, laborem hunc suscepisse, haud diffiteor. Cum enim Muneris Scholastici occupationes ne tantum quidem succisivi mihi relinquant temporis, quod Scriptis propriis elucubrandis sufficiat, ab alienorum publicatione merito horreo, talium præsertim, quale Opus hoc Morhofii est posthumum, Editioni nec ab Autoribus suis initio destinatorum, nec idoneorum satis atque maturorum. Certe, quod ipse Morhofius (*T. I. Polyhist. Lib. I. c. 2. §. 27. & c. 16. §. 5.*) de Commentariolo *de Universæ Eruditionis a N. C. propagatione* Conringiano, in argumento versante haud dissimili, ac Uratislaviæ nuper edito, tulit Judicium, eum *plane esse compendiarium, extemporalibus Autori suo natum Dissertationibus, & multis accessionibus augendum*, in hunc etiam quadrat Polyhistorem, ac Tomos præsertim illius posteriores. Primi enim Libros III. priores, a superstite editos, quatuor item reliquos, Lipsiæ, auspiciis Carpzovianis, a Viro Docto ita, licet contra voluntatem autoris ultimam, reformatos & interpolatos, ut novam plane faciem induerint, istis & accuratiores longe esse, & pleniores, αὐτοψία demonstrat. Totum scil. hoc Opus natales suos Prælectionibus debet Academicis, privatim Kilonii, in Studii historiæ Literario-Librariæ Tyronum gratiam, aliquoties institutis, quas ipsummet nunquam in chartam conjecisse, sed omnia e penu memoriæ, librorum, secum allatorum, subsidio interdum sublevatæ, depromsisse, & Auditoribus, sermone, ob impares horum in linguæ etiam Latinæ cognitione profectus, humili ac intellectu facili, ad calamum dictasse, quot-

*

quot

quot istis interfuere, poterunt testari. Qualibus in Acroasibus, sive Collegiis, quæ vocant Academicis, cum a docentibus ad captum potius Auditorum, quam doctrinæ accurationem, soleat respici, & *principium* insuper plerumque *ferveat*. *medium tepeat*, *ultima frigeant*, in Morhofianis etiam hisce Recitationibus, præsertim, ubi ad finem paulatim declinant, & ad σωματοποιΐαν ac perfectionem Operis complura deesse, & ubique, nec parem observari accurationem, nec stylum satis esse castigatum, nemo mirabitur, vel Autori vitio poterit vertere. Posthuma enim ille hæc sua manum & limam non experta ultimam, iisdem facile verbis excusabit, quibus Dissertationes suas *de Orbis universis Rebuspublicis* Academicas, per Phil. Andr. Oldenburgerum, sub *Thesauri Rerump.* Titulo, ignaro se atque invito, editas, adversus Censuras easdem, in *Admonitione* de iis peculiari, Herm. Conringius, Germanorum suæ ætatis doctissimus, A. 1675. vindicavit: *Nihil horum calamo a me fuit conceptum, - - omnia ex tempore, & solius memoriæ beneficio dissertata sunt. Quoniam vero captus Auditorum, tanto in promiscuo numero, multum diversus, universi autem juvenilis ætatis essent, & satis industrii quidem, tyrones tamen: hinc officii mei esse duxi, ita temperare semper sermonem, ne vel illi audiendo, vel ego verba faciendo, operam perderemus. Itaque ego quidem semper continere me coactus fui infra rerum sublimitatem, interque angustos limites, ad prolixiora autem & majora quæque digitum duntaxat intendere. Quotiescunque vero, ut fieri solet, ne sic quidem omnes me satis assequi observabam, repetenda mihi eadem subinde fuerunt, idque aliis atque aliis verbis, pro meo in docendo nunquam non usitato more. Nec enim licuit in extemporaneis illis Dissertationibus elegantiam Latini sermonis affectare, quinimo existimavi, sufficere, si perspicue omnia auribus juvenilibus proponerentur. - - - Enimvero cruda isthæc omnia erant, non abs me ipso calamo tradita, sed ad captum & usum eorum tantum, qui præsentes me audiebant, quorum nemo non juvenis, & hactenus ejusmodi rerum rudis, composita & accommodata. Qualia sua nemo sani cordis solet publicare.* Sed nec Conringiano Operi huic opus est patrocinio, ad cujus nævos palliandos atque excusandos Lectores cordatos vel sola illa, quæ Autor ipse *Tomi I.* inseruit Procemio, Apologemata facile permovebunt.

§. II. At, inquies, si posthuma hæc talia erant, Editionem illorum Autorem moribundum non debuisse permittere, sed haud eadem, quæ Tyronibus, Orbi etiam Erudito & Posteritati convenire, posthumasque Scriptorum similium, a J. Henr. Bœclero, Aug. Buchnero, aliisque Viris doctis, relictorum, Publicationes, in ipso etiam hoc *Polyhistore*, a se passim esse improbatas, memorem, serio potius, cum Conringio, impedire atque prohibere, imo Maronis exemplo, Labores hujusmodi affectos. nec limam ullam passos, igni addicere. Verum enimvero, Autori, si vel maxime in Fœtum hunc suum, immaturum quidem, nec satis exasciatum, sed ob plurimas tamen Observationes in Scientiis singulis præclaras, & vel sola Judicia de Autoribus omnis generis accurata, summo in pretio habendum, rigidiori sævire sententia, in voluntatis ultimæ tabulis, voluisset, neutiquam illud fuisse integrum, si in Operis conditionem ac Fata accuratius inquires, facile observabis. Libri Tomi Primi priores

res, ab Autore recensiti, castigati ac locupletati, ipso superstite, jam prodierant. Horum, summo cum applausu ab Orbe Literato exceptorum, Continuationem, etsi haud æque accuratam, cum sperari talis ab Autore valetudinario vix posset, non Bibliopola solum, quocum de toto Opere publicando erat transactum, jure velut suo exigebat, sed Lectores etiam numerosi, & hos inter Viri complures Eruditissimi, quibus salivam illi moverant, velut 'Εργοδιῶκται assidui, cupide, & tantum non importune, efflagitabant. Quibus etsi Autor, rigidus certe suorum Censor, cum triennio post Primitias Operis luce donatus publica, Lubecæ morbo decumberet fatali, morem gerere noluisset, verendum tamen erat, ne, quod Conringio superstiti, ipsi post fata accideret, Sociique Lucripetæ, aut alii Prælectionum suarum MSStarum, per omnem jampridem divagantium Germaniam, Possessores imperiti, e mendoso eas exemplo, *erratis plurimis & vitiis, tam rerum ipsarum, quam sermonis, haud tolerandis, fœdatas*, imo mancas quoque forsan ac mutilas, aut centonibus alienis interpolatas, vel suis in Orbis Eruditi conspectum protruderent ingratiis. Quale fatum sinistrum ejus *de Epistolis conscribendis, Argutiarum disciplina*, aliisque Argumentis, Commentationes, ob importunitatem Tenebrionum quorundam temerariam, effugere non potuisse, nemo ignorat. His ille causis, & amicorum precibus, adductus, Bibliopolæ Lubecensi moribundus, Partes Operis residuas, ab Homine Erudito accurate prius revisas atque emendatas, e MSStis evulgandi potestatem quidem concessit, sed diserte simul ceu Amici, qui morienti adfuerunt, testantur Lubecenses, ne quid alienum Laboribus suis admisceretur, interdixit. Quod mandatum ejus ultimum, cur a Viro docto, qui, Frid. Bened. Carpzovii, Peirescii Germanici, auspiciis, *Libros IV. Tomi I.* posteriores, satis alioquin dextre & accurate, futuræ præparavit Editioni, sit neglectum, & plurima Autoris Textui Additamenta, imo integra Capita, egregia quidem omnia & luculenta, sed seorsim tamen rectius adjicienda absque ullo signo διακριτικῷ, quid Morhofio, quidve ipsi debeatur, edocente, temere immista, causam me justam videre nullam, in Operis totius *Prolegomenis* jam monui.

§. III. Ego, cui religio fuit, hac in parte a voluntate Autoris ultima discedere, cum a Bibliopola, ut curam novæ hujus Operis integri Editionis in me susciperem, ægre licet, essem persuasus, *Tomum Primum Literarium*, dimidia sui parte jam ante editum, reliqua autem hactenus ἀνέκδοτον, qua par erat accuratione, perlegi, a mendis, partim Typographicis, partim Graphicis, repurgavi, & in Paragraphos distinctum Capitum Summariis (quæ soli Libri IV. posteriores exigebant) instruxi, *Hypomnematisque* pauculis *Historico - Criticis*, ac Prolegomenis de Autoris Vita, in Literas Meritis, Scriptisque omnibus, & hoc præsertim Comment. Polyhistorico, prolixioribus, illustravi. In Tomis duobus, qui primam jam sequuntur, Posterioribus, *Philosophico* & *Practico*, recensendis, longe plus laboris fuit exantlandum, molestiæque devorandum. Cum enim Apographum Lectionum *de Autorum Notitia* Academicarum, quod Morhofius (cujus nullum superesse 'Αυτόγραφον jam monui) in suos de-

* 2 scribi

scribi usus a Studioso curaverat, & non nisi paucis in locis ἰδιόχειρι correxerat, mihi transmissum, longe esset mendosissimum, ter quaterve illud mihi quam accuratissime fuit perlegendum, & tam cum Codicibus MSStis earundem aliis, quam cum *Prælectionibus* Autoris *Polyhistoricis*, in eodem versantibus argumento, sedulo conferendum. In hac collatione occupatus, Sphalmata Scribæ innumera, tum alia, tum Orthographica præcipue in Nominibus Autorum propriis, turpiter depravatis, quæ ceteris erant crebriora, sustuli, Solœcismos, qui incuria ejusdem passim irrepserant, Syntacticos emendavi, Lacunas aliquot e MSS. aliis supplevi, & Cognominibus Scriptorum, quæ sæpissime sola allegabantur, Prænomina adjeci. Textum deinde Librorum, Sectionum Capitumque singulorum, in Paragraphos distinxi, brevibusque instruxi Lemmatis sive Summariis, & Additamenta Autoris propria (mea enim nulla Textui sunt admista,) quæ vel in Margine manu ejus inveniebam annotata, ac præ ceteris minoris pretii Observationibus (in MSSta hæc, ceu Locos quosdam Communes, congestis) luce digna judicabam, vel e *Prælectionibus*, uti ipsemet jusserat, seligi poterant *Polyhistoricis*, locis suis inserui. Quæ non pauca esse, totumque *Librum Tom. II. Tertium* Ματαιότεχνον, de Artibus Divinatoriis ac Magia (quarum nulla in *Lectionibus de Notitia Autorum* occurit Historia, in solis obvia *Polyhistoricis*) breviter differentem, his accensendum, MSti utriusque Possessores Αὐτοψία docebit. In Locum *Libri Secundi* Tomi ejusdem, sive *Polyhistoris Physici*, qui Ματαιότεχνον præcedens, campum Disciplinæ hujus, Philosophicarum omnium præstantissimæ & jucundissimæ, amplissimum, præcipuis tantum aliquot illius Scriptoribus obiter recensitis, Judiciisque de istis e *Naturali* excerptis ac repetitis *Historia*, paucis emetiri velle videbatur passibus ipsam illam, Bibliopola sic volente (ego enim seorsim edi maluissem) substitui *Historiam Naturalem*, Opus bipartitum prolixum, nec eruditum solum, sed &, in Causis Phænomenorum Naturalium vestigandis, perquam ingeniosum. Quod, ab Autore duobus diversis, solius itidem memoriæ beneficio, propositum Collegiis, eodem quo reliqua, studio revidi, contuli, emendavi, Autorum Prænominibus auxi, in Paragraphos distinxi, Summariis exornavi & e *Prælectionibus de Notitia Autorum* ac *Polyhistoricis* pauculisque Morhofii ipsius Notis marginalibus αὐτογράφοις, hinc inde supplevi & locupletavi. Exhibentur tibi proinde, L. B. unico hoc Volumine, τοῦ πάνυ Morhofii, tum *Polyhistor* integer, aliis ad Πολυϊστορίαν viam ostensurus regiam, tum *Historia Naturalis*, Methodo Eclectica, genioque Seculi nostri, in Physicis perquam curiosa, sed in Magistri nullius verba juranti, congrua, dexteritate singulari concinnata, Opera, non quidem omnibus numeris absoluta, & justa, quam superstes abhibiturus fuisset, accuratione exasciata, sed publica tamen luce, ob plurima, quibus scatent, præclare monita & solerter observata, nihilominus dignissima. Quibus uti meum nihil immiscui, ita privata aliquot Dogmata, Physica præcipue (de Anima sc. Mundi, Transmutatione Metallorum, &c.) & singularia de Scriptoribus nonnullis Judicia, paucorum forte applausum meritura, magnamque partem nimio, quo flagrabat, Chymiæ Secretioris studio imputanda, Autori me suo relinquere, nec patrocinium

cinium illorum suscipere, profiteor. Quæ in Bibliopolæ ac Tyronum Hist. Liter. gratiam, seorsim adjeci *Hypomnemata* paucula *Historico-Critica*, partim lapsus Autoris Historicos modeste emendant, ac ea, de quibus dubitavit, confirmant aut refellunt, partim Librorum aliquot Historiam, ubi necessum id videbatur, uberiorem, novasque & præstantiores Editiones, ac adversarios recentiores, suggerunt, quos velut ἀνεκδότυς, ille laudavit, in lucem postea prodiisse ostendunt, atque ἀνωνύμων, aut sine Autorum nominibus allegatorum, Parentes veros detegunt, partim denique alias sistunt Observationes, Locis quibusdam lucis nonnihil fœneraturas. Uberiora totius Operis Supplementa, ipsum illud, si Autorum allegatorum Historiam accuratius persequantur, ceterosque mentione dignos adjungant, mole superatura, quæ mihi, ob temporis penuriam, caussasque alias, addere nec libuit, nec licuit, unicuique, cui necessaria ea videbuntur, attexere per me esto integrum. Exstant Scriptores, e quibus magnam ea partem depromi poterunt, in quolibet Scientiarum & Literarum genere Isagogici & Bibliothecarii non pauci, partim ab ipso jam laudati Morhofio, partim vero præteriti, aut post fata demum illius sua edere aggressi, e quibus, Recentissimis inprimis, potiores, aliisque præferendos, Tyronibus obiter commendari, forsitan haud erit inutile.

§. IV. *Sic Polyhistoris Literarii Libro I. Bibliothecario* augendo atque illustrando, præter X. Indices, Phil. Labbei *Bibliotheca Bibliothecarum*, ab Ant. Teissierio auctæ, subjunctos, inservient, quæ, de omni re & Historia Literaria, Valent. Henr. Voglerus, *in Introd. in Scriptorum omnis generis bonorum notitiam*, Henr. Meibomius Jun, in *Accessionibus* illi A. 1691. adjectis, & cum novo Augmento A. 1700. recusis, Adrian. Bailetus in *Judiciorum de Eruditis* Gallicorum *Tomis II.* prioribus, & novissime, hoc ipso Anno 1704. Burch. Gotthelfius Struvius, in *Introd. ad Notitiam rei Literariæ*, in supplementum Libri hujus Morhofiani scripta, congesserunt. Bibliothecarum Historiam, post Scriptores Autori laudatos, & cum aliis, a Joh. Joach. Madero ac Joh. Andr. Schmidio in unum Syntagma congestos, luce aliqua Casp. Sagittarius in *Notitia Bibliothecarum* ἀνεκδότῳ, & Struvius, tum *in Ep. ad Christoph. Cellarium* peculiari, An. 1696. edita, tum *Introductionis Capite I.* perfuderunt. MSStorum notitiam accuratiorem, ostensa Scripturæ illorum Seculis diversis diversitate, Joh. Mabillonius in eximio *de re Diplomatica* dedit Opere, &, qui in eodem jam versari Argumento traditur, Joh. Burch. Menkenius, Hist. in Acad. Lips. Professor, pari diligentia porro excolet. MSStorum Ævi veteres Catalogos, post Possevinum, Thomasinum, Labbeum, Lambecium, Spizelium, aliosque Cap. VII. recensitos, e Biblioth. Cæsarea Dan. Nesselius, Lambecii Successor, ex Anglicis & Hybernicis omnibus Edu. Bernhardus, e Cantabrigiensi & Oxoniensi Thom. Jamesius, e Cottoniana Londinensi Thom. Smithus, e Belgicis Aub. Miræus, Ant. Sanderus & Franc. Swertius, similes autem ἀνεκδότων recentiorum Theod. Jansonius hujusque *Bibliothecæ Latentis & Promissæ* Continuator, Rud. Mart. Meelführerus, publicarunt.

De Libris damnatis ac prohibitis, illorumque Indicibus, præter Th. Raynaudum & Gabr. Putherbeum *c. 16. §. 28.* allegatos, consulendi Jac. Gretserus, Jesuita, Indicum illorum Patronus in *Tr. de Jure & more Libros Hæreticos & noxios prohibendi, expurgandi & abolendi* (Ingolst. 1703. *in 4.*) eorundemque e Protestantibus Adversarii, Dan. Francus in *Tr. de Indicibus Libr. prohibitorum & expurgandorum Papisticis* erudito (Lips. 1684. *in 4.*) & Casp. Löscherus *in Schediasm. de Hæreticorum in Scriptores Publicos, præcipue Patres, Latrociniis* (Marti b. 1674. *in 4.*) Anonymis & Pseudonymis larvam detraxerunt Joh. Rhodius, Pet. Scavenius, Frid. Geislerus, & Vinc. Placcius, qui trium illorum Schedas breviores Tractatui suo, Hamburgi A. 1647. edito, adjunxit & immiscuit, Curasque hujus argumenti secundas, ingenti comprehensas Volumine, Gerhardo a Mastricht, Syndico Bremensi (quem ipsummet tale Opus moliri a Struvio, *c. 4. Introd. p. 168.* perperam traditur,) publicandas moribundus reliquit. Spicilegia post messem Placcii, aut Symbolas, Operi ejus majori augendo inservituras, dedere postmodum Joh. Deckerus (in *Conjecturis de Scriptis Adespotis, Pseudepigraphis & Suppostitiis*, tertia vice Amst. A. 1686. recusis,) Paulus Vindingius & Pet. Bælius (in Epistolis Libello Deckheriano adjectis,) J. Frid. Mayerus (in *Diss.* ad Placcium *Epistolica*, Hamb. 1689. *in 4.*) Joh. Pet. Jacob. Villanius, sive Angelicus Aprosius, Italus (*en la Visiera Alzata*, Parmæ 1689. *in 12.*) Joh. Albert. Fabricius (in *Decade Decadum sive Plagiariorum, & Pseudonymorum Centuria*, Halæ 1689. *in 4.*) & novissime Adrian. Bailetus (in Tr. Gallico *des Auteurs Deguisez*, &c. Paris. 1690. *in 12.* Rob. Coci, Andr. Riveti & Joh. Dallæi, de Patrum Pseudepigraphis labores taceo. Scriptorum Homonymorum, & Confusionis illorum, Historiæ Specimen aliquod, una cum Autorum, qui certorum quorundam Prænominum aut Cognominum Viros Eruditos celebrarunt, Indice, mea A. 1697. exhibuit *Homonymoscopia Historico Critica. De Impostoribus doctis* Diatriba exstat B. G. Struvii. Jenæ A. 1703. edita, Plagiarios complures, post Steph. Forcatulum & Jac. Thomasium, Furti coram Orbe Erudito Literarii Theod. Jansonius (*in Opusculis* Miscellis, Amst. 1686. *in 8.*) & J. Alb. Fabricius, modo laudatus, insimularunt, excusare autem quodammodo, sed haud feliciter in *Tentamine de Plagio Literario*, Halæ Sax. A. 1701. aggressus est Joh. Conr. Schwartzius. Libros Ethnicorum Mysticos, de quibus seorsim nemo egit, Historiæ singularum Gentium Philosophicæ Scriptores *T. II. L. I.* enumerati, Judaicos, sive Cabalisticos, J. Franc. Buddeus, in eleganti *ad Philos. Hebr. Introductione* (Halæ 1702. *in 8*) Christianos autem Gothofr. Arnoldus, in *Theologiæ Mysticæ Historia* (Francof. eod. A. 1702. *in 8.*) Gallusque Anonymus (Pet. Poiretus, ni fallor) in *Ep. de Scriptorum Mysticorum præcipuorum Principiis & Characteribus*, isti subjuncta, recensuerunt. Chymicorum notitia, non e Pet. Borelli *Bibliotheca* illorum, Heidelbergæ A. 1656. recusa, futili plane & Rhapsodica, sed ex Ol. Borrichii *de Ortu & Progressu Chemiæ Diatriba, Sapientia Hermetis & Ægyptiorum Vindicata*, & *Conspectu Scriptorum Chemicorum*, Morhofii *de Transmut. Metall.* Epistola, Herm. Conringii *de Medicina Hermetica Libris*, Mich. Mayeri *Symbolis Mensæ XII. Natio-*

num

num Auctis, Thomæ Reinesii *Chymiatria*, & noviſſimo Celebriorum Scriptorum Chymicorum Syntagmate Genevenſi (Borrichii etiam *Diatribam* & *Conſpectum*, cum *Epiſtola*, exhibente, Morhofiana,) quod, ſub *Bibliotheca Chemica Curioſa* titulo, J. Jac. Mangetus A. 1702 (*in fol.*) edidit, eſt haurienda.

§. V. Hiſtoriam Societatum Literariarum omnium Gotfr. Vockerodius, Gymn. Gothani Rector, A. 1687. eſt aggreſſus, ſed præter *Introductionem* eruditam, & *Sect. I. de Societatibus Antediluvianis*, Jenæ excuſas, nihil hactenus edidit. Solam jam Europæarum, trecentis plurium, Hiſtoriam Chriſt. Junckerus, Athenæi Schleuſingenſis Conrector, a ſe jubet expectari. Scriptores plerique, de Academiis, tum univerſis in genere, tum ſingulis ſpeciatim, commentati, a Caſp. Thurmanno in *Bibliotheca* enumerantur *Academica*, Halæ A. 1700. edita, ſed haud ſatis accurata, & Spicilegium aliis relinquente non exiguum. *De Ephemeridibus Eruditorum* modernis lectu dignum eſt *Schediaſma Hiſtoricum* Chriſt. Junckeri, Lipſiæ Anno 1692. (*in 12*) excuſum, cujus donec Editio locupletior prodeat, de Diariis Anno 1692. recentioribus Henr. Meibomii *Additamenta ad* Voglerl *Introd.* An. 1700. recuſa, & B. G. Struvii *Cap. III. Introd. ad Notit. Rei Lit.* conſuli poterunt. Quorum poſtremus de Judiciis etiam & Fragmentis Virorum Celebrium Poſthumis, ad *Scaligerianorum*, *Thuanæorum* & *Perronianorum*, exemplar catervatim nuper edi cœptis, nec non de Bibliothecis Univerſalibus, & Hiſtoriæ ſingularum Gentium, Regionum ac Urbium, Literario-Librariæ Scriptoribus (in *Apparatu* noſtro *ad Notitiam Reip. Lit. Geographicam* plenius atque accuratius olim recenſendis, *Capite IV.* complura Morhofio, vel prætерita, vel ignota, congeſſit. Biographorum, qui in Vitis ſingulorum Virorum Doctorum deſcribendis fuere occupati, indicem, in *Catalogo Catalogorum*, dedit Ant. Teiſſierius, ſed imperfectum valde, & neutiquam accuratum. Fœminas Eruditas, præter J. C. Capaccium, Jac. Thomaſium, J. Bapt. Fregoſum, & Ott. Sperlingium (cujus MStum, mihi lectum, luce digniſſimum eſt publica,) a Morhofio laudatos, Veteres item, Philochorum Athenienſem, Apollonium Stoicum & Charonem Carthaginenſem, jamdudum deperditos, e Recentioribus celebrarunt Joh. Boccatius, Jac. Phil. Bergomenſis, Andr. Tiraquellus, Paulus de Ribera, Franc. Auguſt. de Chieſa, Joh. Beverovicius, Hilarion de Coſte, Franc. de Grenailles, Joh. Fronto, Joh. Herbinius, Joh. Paſchius, Chriſt. Junckerus, ſpeciatim autem Germanicas Magnus Dan. Omeiſius, & Chriſt. Franc. Paulinus, Danicas Matth. Henr. Schachtius, Hiſpanicas Joh. Pereſius Moya, Theologicas Joh. Andr. Schmidius, Hæreticas & Fanaticas idem Schmidius ac Joh. Henr. Feuſtkingius, Medicas Joh. Ulr. Meurerus, Philoſophas Æg. Menagius & Joh. Esbergius, Poëtrias Laur. Legatus & Seb. Kortholtus. De quibus, ſicut & Marci Zuerii Boxhornii, Lud. Jacobi a S. Carolo, Vinc. Placcii, Er. Franciſci, Georg. Matth. Königii, Corn. a Beughem & Guyoneti, Operibus ejuſdem argumenti ineditis aut promiſſis, locus dicendi ſe alibi ſorte offeret commodior. Sic & juvenes puerique ingenii præcocis Eruditi Adr. Bailetum, in Tr. Gallico *des Enfans devenus celebres par leurs études ou écrits* (Pariſ. 1688. *in 8.*) Seb. Kortholtum, in *Tr. de*

Tr. de Eruditis Præcocibus, a Baileto, omiſſis, brevi prodituro, 'Οψιμαθεῖς eundem Kortholtum in *Diſſ.* Kilonienſi *de Studio Senili*, A. 1701. edita, Principes autem Eruditi, (quorum, ſicut & Cardinalium, Bibliothecas Lud. Jacobus a S. Carolo, Labbeo teſte, moliebatur integras, *Pontificiæ*, a ſe editæ, geminas) Val. Ern. Löſcherum in *Bibliotheca Purpurata*, ſeu Specimine ejus brevi Academico (Witeb. 1698. Georg. Henr. Götzium in Triga Schediaſmatum *de Principibus Concionatoribus*, *Græceque & Hebraice doctis*, nuperorum; & Sam. Reyherum *in Diſſ. de Rege Mathematico* (Kil. 1674.) nacti ſunt Encomiaſtas. De fructu Hiſtoriæ Bibliothecariæ Henr. Meibomius, in *Prolog.* Acceſſionum ſuarum ad Vogleri *Introduct.* eleganter diſſeruit, Inventa Seculi noſtri, præter J. Joach. Becherum, collegerunt, & magnam partem antiquioribus poſtliminio vindicarunt, Theod. Janſonius in *Tr. de Inventis Medicis Novantiquis*, (Amſt. 1684. *in 8.*) & in *Rerum Inventarum Onomaſtico*, *Opuſculis*, A. 1686. publicatis, inſerto, Chriſtoph. Wegleiterus, Theol. Altorfinus, in *Or. de palmariis Seculi noſtri Inventis*, A. 1679. habita, Georg. Paſchius, Philoſophus Kilonienſis, in *Tr. de Curioſis hujus Seculi Inventis*, *quorum cultui accuratiori facem prætulit Antiquitas*, Editione ſecunda auctiori Lipſiæ A. 1700. publicato, & Corn. a Beüghem in *Syllabo recens in re Medica*, *Phyſica & Chymica*, *exploratorum*, Amſt. A. 1696. (*in 12mo*) edito, ſed ex Ephemeridibus tantum modernis Medico Phyſicis, Indicis inſtar ſine delectu, congeſto. De Epiſtolographis tandem, quos Ultima *Libri I.* Capita recenſent, conferri cum hiſce poſſunt Rol. Mareſii *Epiſtola I. Libri Secundi*, Henr. Meibomii *Additt. ad Introd. Vogleri*, *p. 145-155. 179. 180.* Magni Dan. Omeiſii *Commentatio de Scriptoribus Epiſtolicis Latinis*, *Proluſionibus Academicis*, Altorfii An. 1677. (*in 12.*) editis, adjecta, Ad. Rechenbergii *Schediaſma de Epiſtolarum Virorum Clar. & Illuſtrium Uſu*, Lipſiæ An. 1693. publicatum, Joh. Franc. Buddei *Diſſ. de aucta*, *per recentiſſimas Epiſtolarum Collectiones*, *Re Literaria & Eccleſiaſtica Præliminaris* nupero *Epiſtolarum Lutheri Supplemento* A. 1703. præfixa, B. G. Struvii *Introd. ad Notit. Rei Lit. c. 4. p. 184-190.* ipſiusque Morhofii *Cap. I. Libri I. de conſcribendarum Epiſtolarum ratione.*

§. VI. *Libro Tomi I. Secundo*, ſive *Methodico*, Supplemata ſuggerent Struvii, toties jam laudati, Prolegomena *de formandorum Studiorum Scriptoribus*, Bapt. Gvarini *de ordine docendi & ſtudendi Libello*, Jenæ A. 1704. a ſe nuper recenſito, præfixa; *Tertio* autem, ſeu *Paraſceuaſtico*, Vinc. Placcii Caput *Libri de Arte Excerpendi*, Anno 1689. editi, Primum, Scriptores hujus Argumenti univerſos, Judicio de ſingulis adjecto, enumerans. Linguarum, ac Scriptorum in ſingulis Grammaticorum, Claſſicorum, aliorumque, Hiſtoria, *Libro IV.* propoſita, ſuos itidem habet, e quibus ulterius illuſtrari poſſit, Autores. E quibus, Orientalium Amaſiis J. Henr. Hottingeri *Bibliotheca Orientalis*, Heidelb. An. 1658. & Aug. Pfeifferi *Introductio in Orientem*, Witteb. An. 1670. edita (cui & *Criticam* ejusdem *Sacram.* ac *Conſultationem de Lexici Biblici Ebræo-Chaldaici novi editione Epiſtolicam*, Dresdæ Anno 1679. excuſam, jungere licebit,) commendari præſertim merentur. De Linguæ Græcæ Scriptoribus antiquis,

Antiquis, in IV. Ætates, totidem Anni temporibus comparatas, digestis, Paulus Vindingius, Hellenismi in Acad. Hafniensi Stator, in *Vere & Æstate Linguæ Græcæ*, A. 1693. & 1699. publicatis, cœpit commentari, *Autumnum* istis & *Hyemem* haud dubie subjuncturus, uberius autem differet *Bibliotheca Græca* Joh. Alb. Fabricii, Polyhistoris Eximii, quam, post Joh. Meursium, Leonem Allatium, Joh. Conr. Dietericum, Phil. Labbeum, Humphr. Hodium & Henric. Chr. Henninium, simile quid, sed absque successu, molitos, a se jubet expectari. Editionem hujus accelerari optant, quotquot Musas mecum depereunt Argolicas, & e politissima *de Lexicis Græcis Dissertatione, Decadi Decadum* A. 1689. subjuncta (quam in Librum itidem transformabit integrum,) quid ab eo in hisce Literis expectandum, jampridem cognoverunt. Grammaticorum & Didacticorum Græcorum Joh. Conr. Dietericus, in *Specillo Chrestomathiæ Græcæ*, A. 1649. edito, agit Censorem. Sermonis Latini Grammaticorum & Philologorum Notitia uberior e G. Joh. Vossii *Aristarchi Libro I.* & *Tr. de Philologia*, Lexicographorum ex Ol. Borrichii de istis Diatriba, Scriptorum autem Classicorum e Casp. Barthii Commentatione, *Lib. 50. Adverf. c. 9.* obvia, & *Apparatui* quoque *Philologico* Joh. Mich. Dilherri inserta, Casp. Scioppii *de Scholarum & Studiorum ratione Consultationibus*, Henr. Jul. Scheurlii, *Statua Mercuriali*, Ol. Borrichii *Cogitationibus de Ætatibus L. Lat.* & *Præstantiorum ejus Scriptorum Conspectu*, ac Joh. Alb. Fabricii, *Bibliotheca Latina*, in ipso jam, ni fallor, *Polyhistore* commendatis, iis item Autoribus, qui de Historicis, Oratoribus, Epistolographis Poëtisque Latinis, seorsim sunt commentati, est haurienda. Phil. Caroli *Bibliotheca Romana*, cujus Editionem Christoph. Arnoldus 1663. in *Præfat. Animadversionum* ejusdem *in A. Gellium*, promisit, Altorfii etiamnum, teste Mehlführero, in Biblioth. Omeisiana latet ἀνέκδοτος. In Criticos, *Lib. V.* sibi vindicantes, Casp. Scioppius, in *Diss.* de iis *Commentariolo de Arte Critica* præfixa, in horum vero Comites, Antiquarios (quorum Phil. Labbeus, in *Mantissa Antiquaria*, tantum egit Nomenclatorem,) Romanos præsertim, Joh. Georg. Gravius, in Tomorum sui *Antiquitatum Romanarum Thesauri* singulorum Prolegomenis, & B. G. Struvius, in *Syntagmatis Antiqq. Rom. Quadripartiti* (cujus sola hactenus *Pars I. de Ritibus Sacris* Jenæ A. 1701. prodiit) Procemio, Crisin dextre satis exercuerunt. Nec contemnenda est ejusdem Struvii *Bibliotheca Numismatum Antiquorum*, ibidem A. 1693 (*in 12mo*) excusa, in qua Studii hujus Cultoribus, post Phil. Labbeum (*in Biblioth. Nummaria*) & Car. Patinum (*in Introd. ad Historiam Numismatum*,) viam ad adyta ejus commonstravit regiam. Quæ *Liber VI.* de Oratoribus ac Rhetoribus habet profanis, Lud. Cresollii *Theatro Veterum Rhetorum ac Oratorum*, & Gerh. Joh. Vossii *Lib. de Rhetoricæ Natura, deque antiquis Sophistis, Rhetoribus & Oratoribus*, Autori jam laudatis, lucem ulteriorem desiderant. Inscriptionum modernarum Artifices Christ. Weisius *Libro I.* sui de istis Syntagmatis, Jenæ A. 1688. (*in 8.*) impressi, Oratores autem Sacros Lud. Bailius, *Bibliotheca Concionatorum*, Parisiis A. 1666. publicata, celebrarunt. Poëtæ, quorum Recensui Critico *Liber VII.* est dicatus, tot invenere Nomenclatores, Encomiastas, Censores, ut vel sola horum nomina brevitatis studioso recitare vix liceat.

Ne quid enim dicam de Scriptoribus hujus argumenti Vetuſtioribus, Tricenarium excedentibus numerum, jam deperditis, e Recentioribus Poëtas Græcos Antiquiores celebrarunt Pomp. Gauricus, Lil. Greg. Gyraldus, G. Joh. Voſſius, J. Pet. Lotichius, Tanaqu. Faber, Laur. Craſſius, Baſil. Kennetus, Ren. Rapinus, Ol. Borrichius, Adr. Bailetus, Joſ. Barberius & Georg. Matth. Königius, Latinos autem Veteres, præter Gyraldum, Voſſium, Lotichium, Rapinum, Borrichium, Bailetum, & Königium, jam laudatos, Pet. Crinitus, Cæſ. Scaliger, Honor. Domin. Caramella & Phil. Brietius. De Poëtis Latinis Recentioribus in univerſum commentati ſunt iidem, qui de Antiquis, Gyraldus, Lotichius, Caramella, Rapinus, Borrichius & Königius, de Vernaculis autem Linguarum Europæ Vulgarium, præter Borrichium ac Bayletum, Morhofius noſter Parte Scripti *de Lingua & Poëſi Germanorum* Germanici Secunda. Solos Italos Recentiores, vel Latinos, vel Vernaculos, vel utrosque, celebrandos ſibi ſumſerunt Alex. Ziliolus, Hartm. Scopperus, Nicol. Francus, Apoſtolus Zenus, Joh. Franc. Lauredanus, Laur. Craſſus, Laur. Legatus, nuperrimusque Poëſeos Vulgaris Hetruſcæ Vindex, Joh. Marius Creſcimbenus, ac, qui circa Dramaticos occupatus tantum fuit, Leo Allatius. Simili inſtituto Poëtas deprædicarunt Hiſpanos Lupus Felix de Vega; Arragonicos Joh. Franc. Andr. Uztarrozzius; Gallicos Henr. de Meſmes, Gvilh. Colletetus, & Anonymi duo, qui Selectiorum Poëmatum atque Epigrammatum vernaculorum Collectiones Lutetiæ A. 1692. & 1698. publicarunt; Provinciales Ævi Medii (præter Hugonem de S. Cæſario, Hermanterum Monachum Lirinenſem, Hilarium de Martinis, Monachum Maſſilienſem, Roſtagnum Brincolienſem, duosque Anonymos, Labbeo memoratos, ſed non viſos) Joh. Noſtradamus, Joh. Judex, Claud. Falcetus, & Pet. Caſanova; Germaniæ Latinos Georg. Fabricius, Joh. Boccrus, Barthol. Bilovius, Vernaculos autem Morhofius (*in Lib. cit.*) Car. Ortlobius, Georg. Neumarkius, Chriſt. Grübelius, Erdm. Neumeiſterus, aliique inter modernos complures; Rythmopoeos ævi inferioris Teutonicos (die Meiſter-Sänger) Cyr. Spangenbergius, J. Chr. Wagenſeilius, & W. E. Tenzelius; Vates Thuringos Joh. Weitzius; Anglos Edu. Philips & Wilh. Winſtanley, Dramaticos autem Angliæ Langbainius & Car. Gildonus; Scaldros Veteres Arctoos Autor Catalogi illorum antiqui Anonymus, Ol. Wormius, Magnus Olavius & Thom. Bartholinus Jun. Poëtas Daniæ modernos Joh. Olavius; Arabes Abulcaſem & Abunazar, ac Letifus tandem Turcicos. Taceo And. Chr. Eſchenbachium, qui Poëtas Chriſtianos Sacros, Henr. Muhlium, qui Poëtas Epiſcopos, Thom. Bartholinum, qui Poëtas Medicos, & Laur. Legatum, qui Poëtrias, Scriptis peculiaribus recenſuerunt.

§. VII. TOMI POLYHISTORIS SECUNDI, ſive PHILOSOPHICI, *Liber I.* Philoſophiæ, Sectarumque ſingularum Philoſophicarum, Hiſtoriam, & hujus Scriptores, exhibens, e Thomæ præcipue Stanleji *Hiſtoria Philoſophica*, omnium, quæ hactenus prodierunt, abſolutiſſima, Anglice Lond. A. 1655. 1687. & 1701. Belgico autem idiomate (in quod Salom. Bornus eam transfudit) Lugd.

Lugd. Bat. A. 1702. *(in fol.)* edita. Latine tantum Ἀποσπασμάτιον ejus prodiit, *Historia* sc. *Philosophiæ Orientalis*, a Joh. Clerico translata, &, cum Additt. quibusdam, seorsim Amstelod. A. 1690. *Tomo* autem *II. Operum* ibidem An. 1698. *(in 8.)* publicata. Jungi huic, præter Scriptores ab Autore jam allegatos, possunt Joh. Jac. Frisii *Bibliotheca Philosophorum Classicorum Chronologica* (Tig. 1592. *in* 4.) Ant. Possevini *Apparatus ad Philosophiam*, seorsim Vicentiæ A. 1599. (*in* 8.) editus, & *Tomo* deinde *Bibliothec. Selectæ Secundo* (Ven. 1603. *in fol.*) præmissus, Abrah. Gravii *Historiæ Philosophicæ Libri IV.* (Franequ. 1674 *in* 8.) Leonh. Cozzandi, Servitæ Brixiani, *de Magisterio Antiquorum Philosophorum Libri VI.* (Genev. 1684. *in* 12.) Burch. Gotth. Struvii *Biblioth. Philosophica* (Jenæ 1704. *in* 8.) & Jac. Thomasii *Schediasma*, breve quidem, sed accuratissimum, *de Originibus Historiæ Philosophicæ & Ecclesiasticæ*, Lipsiæ A. 1665. (*in* 4.) auctiusque Halæ A. 1699. (*in* 8.) excusum. Scriptores hujus argumenti minutiores, Opera item Majora, a Phil. Labbeo & Æg. Menagio promissa, ac *Bibliothecas* Isr. Spachii, Pauli Bolduani, Georg. Draudii & Mart. Lipenii, *Philosophicas Reales*, prætereo. Omnes hos superabunt, quas Joh. Franc. Buddeus expectari a se jubet, de singulis Philosophorum Sectis Commentationes, si eadem Historiam illarum ubertate & accuratione, qua Hebræorum Philosophiam illustravit, proponere Viro Doctissimo vastitas argumenti permiserit. De *Philosophia Sectaria & Electiva* in genere lectu digna est Diss. Joh. Christoph. Sturmii elegans, Altorfii A. 1679. publicata. Philosophiæ Hebræorum, non Mosaicæ tantum, sed & Cabalisticæ atque Rabbinicæ, Historiam & Scriptores luculentius nemo enarravit, quam Buddeus, modo laudatus, in nupera *ad Hist. Philosoph. Hebr. Introductione*, Halæ Sax. A. 1702. (*in* 8.) edita. De Philosophia Barbarica Chr. Kortholti *de ejus Origine & Progressu Tractatus* (Jenæ 1660. *in* 4.) de Chinensi autem Theoph. Spizelii *de re Sinensium Literaria* Libellus (Lugd. Bat. 1660. *in* 12.) Prosp. Intorcettæ *Lib. de Sinarum Scientia Politico - Morali* ad mentem Confutii, Sinice Goæ A. 1669. Latine autem *Tomo VII. Comm.* Pet. Lambecii *de Biblioth. Vindobon.* editus, Confutii ipsius *Scientia Sinica*, ejusd. Intorcettæ, Phil. Coupletii, Christ. Herdtrichii & Franc. Rougemonti, Jesuitarum, studio Latine exposita, & cum luculenta *Declaratione Proœmiali*, Parisiis A. 1687. *in fol.* publicata, Athan. Kircheri *China Monumentis, qua Sacris, qua Profanis, illustrata* (Amstelod. 1666. *in fol.*) Is. Vossii *Caput XIV. Libri Variarum Observationum*, & Dav. Algoueri *Exercit. de Mathesi Sinica* (Helmst. 1702.) consulantur. Ægyptiacæ Cognitioni Hermann. Conringii & Ol. Borrichii Scripta *de Medicina & Sapientia Hermetis Ægyptiorumque* contraria, Athan. Kircheri *Oedipus Ægyptiacus Quadripartitus* (Romæ 1652. 1654. *in fol.*) & Abenephii, Medici Hebræi, *Lib. de Veterum Ægyptiorum Disciplinis* Arabicus ἀνέκδοτος (quem Kircherus, Welschio *in Exercit. de Vena Medicin. p. 97.* & Alegambio *in Biblioth. Jes. p. 49.* testibus, habuit & Latine transtulit,) Persicæ autem Chaldaicæ & Indicæ (de quibus & Conringius, in *Supplement. Antiqq Acad. p. 214.* sua promisit Meletemata) Thom. Hydii Historia Religionis Veterum Persarum (Oxon. A. 1700. *in* 4.) & Joh. Schmidii

Diss. de Gymnosophistis Indorum (Lipf. 1683.) inservient. Celticæ Germanorum Gallorumque Veterum Philosophiæ Historiam & λείψανα Joh. Picardus, *in Libris V. de prisca Celtopædia*, inepte doctrinæ omnis origines Galliæ vindicantibus (Paris. 1556. *in* 4.) Steph. Forcatulus *in Libris VII. de Gallorum Imperio & Philosophia* (Paris. 1579. *in* 4.) Janus Cæcil. Frey *in Philosophia Druidum*, *Opusculis Variis* inserta (Paris. 1646. *in* 8.) Cæs. Egassius de Boulay *in Historia Veterum Academicarum Galliæ Druidicarum*, *historiæ Academ. Parisiensis*, sex Voluminibus Anno 1665. publicatæ, præmissa, Thom. Smith *in Syntagm. de Druidarum Moribus & Institutis* (Lond. 1664. *in* 8.) Ulric. Obrechtus *in Exerc. de Philosophia Celtica* (Arg. 1676. *in* 4.) Es. Pufendorfius, Conrad. Sam. Schurtzfleischius & Petr. Lagerlosius, in Diatribis *de Druidis*, Lipf. A. 1650. Witteberg. A. 1697. & Upsaliæ A. 1689. evulgatis, & nescio quis Marsilius (a G. Naudæo, *in Diss. de instruenda Biblioth. p. m.* 117. commendatus,) in Tr. de iisdem inedito, exhibuerunt. Sectæ Philosophorum Græcorum diversæ Scriptores itidem plures, præter eos, quos Morhofius recensuit, invenere Isagogicos, Historicos & Bibliothecarios, Pythagoræa sc. Joh. Schilterum, JC. Doctiss. in *Diss. de Disciplina Pythagoræa* Lipsiensi, & M. Joh. Jacob. Syrbium, *in Pythagora intra Sindonem noscendo, sive Introduct. in Physicam Pythagoræam Historica* (Jen. 1702. *in* 8.) Heraclitica Gotfr. Olearium, Profess. Lipf. Epicurea Nicol. Hillium in *Histor. Philosoph. Epicureæ*, A. 1605. uti fertur, edita, & Trog. Arnkielium, in *IV. Dissertt.* Kilonienfibus, A. 1671. publicatis, Sceptica Mart. Schookium in *Scepticismo* (Gron. 1652. *in* 8.) & Joh. Ulr. Wildium in Pentade Disputationum, *quod aliquid scitur*, Lipsiensium, A. 1664. & seqq. propositarum, Platonica pariter atque Aristotelica Ant. Possevinum *P. II. III. & IV. Apparatus Philosophici*, sola autem Platonica Foucherium, Canonicum Divionensem, cujus *Dissertationum de Philosophia Academica* Gallicarum *Libri IV.* Parisiis, ab A. 1690. ad 1693. (*in* 12.) prodierunt, & plures expectantur. De Doctoribus Scholasticis Jac. Thomasii *Diss.* perbrevis, Lipf. A. 1676. edita, & *Or. XII. de Secta Nominalium, de* Cartesianis Adr. Baileti, Valent. Alberti, Pet. Dan. Huetii, & hujus Adversariorum, Scripta, in *Hypomn. ad T. II. L. I. c. 15. §. 5 & 6.* jam allegata, de Philosophia Paracelsico-Chymica Conringii & Borrichii Amœbæa, aliaque de Chymicis jam ante laudata, de Sectarum denique in Philosophia diversarum Conciliatoribus Jac. Thomasii *Or. XV. de Syncretismo peripatetico*, J. Bapt. Roschelii, Prof. Phys. Witeb. *Diss.* de Philosophia Conciliatrice, A. 1692. proposita, conferantur.

§. VIII. Historia Physices, ejusque Scriptorum, Literaria Universalis, culturam licet, præ ceteris disciplinis, merita diligentiorem, turpiter hactenus est neglecta, solusque ferme Morhofius, in hac ipsa, quæ *Librum II. Tomi II.* sibi vindicavit, *Historia Naturali*, minus quamvis, ubi ad finem vergit, plena atque accurata, aliquod operæ pretium fecisse videtur. Quæ enim Herm. Conringius, *Introd. ad Philos. Natural.* Helmst. A. 1657. *in* 4. edita, attulit licet haud contemnenda, justo tamen sunt pauciora, & quia ævi recentioris Dogmata, Scripta atque Inventa, parcius delibant,

libant, imperfecta. Cornelii vero a Beüghem *Bibliographia Medico - Physica*, quæ Amstelod. A. 1681. (*in 12.*) prodiit, Alphabetica solos Librorum, post A. 1650. editorum, Titulos, absque ullo selectu, enumerat, ac in Librariorum tantum Indicum classem est referenda.

§. IX. Scientiarum, de quibus *Tomi II. Libr. IVtus* differit, Mathematicarum Libris Isagogicis & Bibliothecariis, præter Martin. Hortensii *Consilium de Studiis Mathematicis*, Elzevirianæ Scriptorum *de Studiis instituendis* Syllogæ Amstelod. A. 1645. incertum, Joh. Christoph. Sturmii Diatriben *de Mathematis & Mathematicis* Altorfinam, A. 1678. publicatam, brevem quidem, sed lectu dignam, & Corn. a Beüghem *Bibliographiam Mathematicam & Artificiosam* Librorum, qui post A. 1650. prodierunt, Alphabeticorum, Amstelod. A. 1688. (*in 12.*) editam, quos adjungam, non habeo. De Cosmographis, & diversis illorum Systematis Mundanis, Sam. Reyheri *Dissert. de Mundo* (Kilon. 1673.) de Geographis Joh. Bapt. Riccioli *Geographiæ & Hydrographiæ Reformatæ* (quæ Bononiæ A. 1661. auctiorque Venet. A. 1672. *in fol.* prodiit) *Lib. III. Periegeticus & Lib. XI. Onomasticus*, G. J. Vossii *Libri de Philologia Partis II. Cap. XI.* Joh. Christoph. Becmanni *Historia Orbis Terrarum Geographica & Civilis* (*P. I. Cap. I. & sub reliquorum initium*) & B. G. Struvii *Biblioth. Historicæ Cap. XXXI.* de Pneumaticis Sam. Reyheri *Dissert. de Aëre* (Kilon. 1668. & 1673.) de Acusticis Ejusdem *Exerc. de Natura & Jure Auditus ac Soni* (Kil. 1693.) de Musicis Joh. Alb. Bannii *Dissert. de Musices Natura & Studio*, in Syntagm. Scriptorum *de Stud. Instit.* Elzeviriano obvia, Joh. Andr. Angelini Bontempi, Perusini, *Historia Musica*, Perusiæ A. 1695. *in fol.* Italice edita, & in *Actis Erud. M. Majo Anno* 1696. commendata, Scriptumque ejusdem Tituli Germanicum, a Wolfg. Casp. Prinzio Dresdæ A. 1690. (*in 4*) publicatum, conferri cum his, quos 'Autor allegavit, poterunt. Historia Computi variarum Gentium ab Æg. Strauchio, in Diatribis hujus Argumenti Witebergensibus, IV. vero Artium Popularium, Scriptoriæ, Musicæ, Gymnasticæ & Pictoriæ, a Gerh. Joh. Vossio Lib. peculiari, eleganter est tradita.

§. X. De Logices Historia & Scriptoribus, post Keckermannum & Vossium, Jac. Frid. Reimannus in Scripto Germanico, sub Titulo des Critisirenden Geschichts-Calenders von der Logica ridiculo atque absono, Francof. A. 1699. (*in 8.* publicato cœpit commentari. Dissertationes hujus Argumenti breviores Academicas (quas inter J. Alb. Fabricii *Specimen Historiæ Logicæ Elenchticum*, Hamburgi eod. A. 1699. editum, præcipue arridet) prætereo. Uberius illud posthac illustrabunt Joh. Petr. Ludovicus, Prof. Hallensis, *in Polyhistore Logico. Libris IX.* comprehenso, cujus σκιαγραφίαν *Dissertationi de Rationalis Philosophiæ apud Arabes & Turcas Historia*, Speciminis instar A. 1699. præmissæ, adjecit, & Philosophus Acad. Hafniensis Doctissimus, Sever. Lintrupius, præter *Historiæ Logicæ Breviarium*, *Schediasma* quoque *de Fatis Metaphysicæ Historicum*, in *Reliquiis Incendii Bergensis p.* 47. nuper pollicitus.

§. XI. Universæ Philosophiæ Practicæ, cujus Partem *Tomi Polyhistor. Tertii*, sive PRACTICI, *Libri III. priores*, sed minori, quam par erat, studio, pervagantur, Scriptores recenset Vinc. Placcius, *in Epitome Consilii de Studio Philosoph. Pract. optime instituendo* (Hamburg. 1695. *in 8.*) & Georg. Schubartus, in *Bibliotheca* (quam ἀνέκδοτον, teste Struvio, *c. 6. Biblioth. Philosoph. p. 102.* reliquit) *Philosophiæ Practicæ Selecta*; solius autem Ethicæ (post Scheurlium & Rachelium) Pet. Resenius, in Prolegomenis de Quatuor Scriptorum hujus Generibus, Gnomicorum sc. Paradigmaticorum, Apodicticorum & Characteristicorum, Editioni suæ, *Eddæ* Snorronis Sturlesonii *Islandicæ* Hafniensi A. 1665. præmissis. Specimen hæc esse voluit Operis, *de Ethices, usque ad nostra tempora, per Scriptores Hebræos, Arabicos, Græcos, Latinos, Italicos, Hispanicos, Gallicos, Germanicos, Anglicos, Danicos, & Islandicos, propagatione*, majoris, cujus jacturam solari poterit Georg. Paschii, Professoris Kiloniens. *Liber*, quem eadem Methodo dispositum esse observo, *de variis Moralia tradendi formis modisque*, Disputationibus biennio jam proximo ventilari cœptus Academicis. Politices, Scientiæ illius Regiæ, cultoribus longe plures viam ad adyta illius, & Scriptorum notitiam, præter Naudæum (cujus *Bibliographiam* Georg. Hieron. Welschius auctiorem edere, teste Schröckio *in Memor. Welsch. p. 69.* voluit) Conringium (cujus huc quoque spectat *Dissert. de Civili Philosophia, ejusque optimis ac præcipuis Scriptoribus*, Helmstadii A. 1673. publicata,) Caselium, Scioppium, Colerum, cæterosque a Morhofio allegatos commonstrarunt Hodegi. Joh. Henr. Bœcleri *Bibliographia Historico-Politico-Philologica Curiosa*, ἀνωνύμως Germanopoli A. 1677. & 1696. *(in 8.)* excusa, fœtus est posthumus, affectus potius quam perfectus, atque idcirco informis ac mendosus, ob judicia tamen de variis Scriptoribus haud plane contemnendus, sed cum Libello ejusdem *de Eloquentia Politici*, Argent. A. 1654. edito, sociandus. Accuratiores sunt Joh. Andr. Bosii, Polyhistoris eximii, *Introduct. Generalis ad Notitiam Rerump. Orbis Universi* An. 1676. & *Dissertt. duæ de comparanda Prudentia & Eloquentia Civili Isagogicæ*, A. sequ. 1677. Jenæ, post obitum Autoris, a Georg. Schubarto publicatæ, & A. 1698. recusæ. Quarum uti posterior, in secunda hac Editione (sub nova *Rationis legendi tractandique Historicos, Civilis Vitæ Scopo accommodatæ*, Titulo,) auctior comparuit, ita prior *Bibliographiæ* Bœclerianæ, velut Appendix, sed manca, inepte interpolata, & mendis, non minus quam illa, deformis, omisso Autoris nomine, jam ante accesserat. Diatribas quoque de Scriptoribus Politicis Academicas Helmstadii Gebhart. Theodor. Meierus, & Jenæ, Joh. Georg. Jochius, evulgasse perhibentur. Recentiores, qui, ab A. 1651. ad 1680. sua publicarunt, Alphabetico enumerat ordine Cornelii a Beüghem *Bibliographia*, quæ Amstelod. A. 1680. *(in 12.)* prodiit, *Juridico-Politica*, potiores autem ex his nonnullos Censura, rigidiori quidem, sed satis plerumque accurata, sub ficto Eubuli Theosdoti Sarcmasii nomine, A. 1699. *in Judiciis de XV. novissimis prudentiæ Civilis Scriptoribus*, perstrinxit κριτικώτατος Conr. Sam. Schurtzfleischius, quo minus Continuationem iis promissam subjungeret, Crabronum, quos irritaverat, tumultuantium multitudine prohibitus

tus. In Argumentis Politicis specialibus, satis tamen diffusis versantur Casp. Thurmanni *Bibliotheca*, quam vocat, *Statistica*, Autorum, qui de Ratione Status, Principumque Ministris, Consiliariis, Legatis & Bonis Domanialibus, scripsere, recensum instituens, Halæ A. 1701. (*in 4.*) edita, & Gabr. Naudæi *Bibliographia Militaris* e luculento *de Re Militari Syntagmate* per Georg. Schubartum, Auctaria quoque pollicitum, decerpta, & seorsim Jenæ A. 1683. (*in 12.*) evulgata. Qui de Oeconomicis Scriptoribus in universum egerit, nemo mihi innotuit. *Rusticæ* tamen *Rei Autorum, quorum Scripta, tam extant, quam desiderantur, Græcorum, Latinorum, Arabum, Germanorum, Italorum, Gallorum, &c. Catalogum* a Joach. Camerario Jun. Poliatro Norib. Opusculis hujus Argumenti nonnullis Norib. an. 1570. (*in 4.*) a se publicatis, esse subjunctum, Labbeus (*in B. B. p. 174.*) testatur.

§. XII. Ad Historiæ Tractationem, justo breviorem, *Libri IV.* ductu, delati, Scriptoribus hujus Isagogicis & Bibliothecariis, Vossio (*Libri* etiam *de Philologia Parte II.* paucis de illa commentato,) ejus illustratoribus ac Censoribus (quos *Hypomnemata* ad hunc lib. nostra plenius enumerant) Wheario item, Reineccio, Bodino, Mothæo, cæterisque ab Autore laudatis, addi itidem haud paucos posse, cum Generales, tum Speciales, observamus. E Generalibus mentionem, præ cæteris, merentur Scripta J. H. Bœcleri & J. A. Bosii, paulo ante memorata, Joach. Pastorii duæ *de præcipuis Historiæ Auctoribus Orationes* (Dant. 1656. *in 4.*) Burch. Gotth. Struvii *Bibliotheca*, quæ Jenæ hoc ipso A. 1704. lucem aspexit, *Historica*, & Corn. a Beügheim *Bibliographia Historica, Chronologica & Geographica novissima*, ab an. 1651. ad 1685. (quo Amstelod. *in 12.* prodiit) ordine perducta Alphabetico. De Historiæ Universalis Scriptoribus plenius Bœclero, ab Autore commendato, disseruit Joh. Andr. Bosius, in *Notitia* illorum, *Dissertationibus de Prud. & Eloqu. Civili*, in Editione anni 1698. Novissima Jenensi, subjuncta, de Lexicis vero Historicis Struvius, in *Introduct. ad Notit. Rei Lit. c. 4. §. 17.* & *in Biblioth. Histor. c. 13. §. 28.* meretur consuli Historicorum, qui superstites sunt, Græcorum omnium, tam Gentilium, quam Christianorum, Notitiam, ab Herodoto ad Metrophanem usque Smyrnæum pertextam, Casp. Sagittarius, teste Schmidiano Scriptorum ejus *Catalogo*, reliquit ineditam. Scriptores Historiæ Augustæ Imperatorum, tum junctim omnium, tum singulorum, Michael. Hertzius *Parte III. Biblioth. Germanicæ*, Casp. Sagittarius *in Introd. ad Hist. Eccl. c. 23. & 24.* ac Struvius *in Biblioth. Histor. c. 5. 6. & 7.* Sacro-profanæ autem Pontificum Lud. Jacobus a S. Carolo, Carmelita Gallus, *Libro Posteriori Bibliothecæ Pontificiæ*, Lugd. Gall. an. 1643. (*in 4.*) editæ, hujusque vestigiis insistens C. Sagittarius, *l. c. c. 25. 26. & 27.* fuse satis enumerarunt. Ex Historicis, cuivis Regno, Genti ac Regioni propriis, potiores a Joh. Bodino, *in Methodo Historica, c. 10.* H. Conringio *in Lib. de Prud. Civ. c. 14.* Bœclero *in Bibliographia*, Bosio *in Introd. ad Not. Rerump. & Dissertationum de Prud. & Eloqu. Civili*, J. Christ. Becmanno *in Historia Orbis Terrarum Geographica & Civili*, aliisque, breviter, a Struvio autem *in Bibliotheca Historica* paulo

paulo fusius, sunt recensiti. Imo nec desunt, qui universos singulorum Regnorum, Populorum, Regionumque, Historiam, ac res cæteras, persecutos, diligentia curiosiori, sollicite congesserunt, & seorsim, Librisque peculiaribus, accuratius celebrarunt. Quorum cum Recensum pleniorem *Apparatui ad Notitiam Reip. Lit. Geographicam* reservemus, Indicem aut Compendiarium in *Isagoges ad Historiam Chersonesi Cimbricæ*, circa Rerum Cimbricarum Scriptores simili Instituto occupatæ, A. 1691. jam dederimus Prolegomenis, breve jam saltem, in hoc præteritorum instituemus Spicilegium. Addantur ergo istic enumeratis Encomiastis ac Nomenclatoribus.

HISTORICORVM ROMANORVM Pet. Angelius Bargæus & Adr. Politus in suis *de Ordine Historiæ Romanæ legendæ* Libellis, ac Burch. Gotth. Struvius in *Syntagmatis Antiqq. Rom. Prolegomenis.*

GALLICORVM Herm. Diet. Meibomius, Hist. Prof. Helmst. *Programmate* de iis prolixo & erudito, A. 1703. edito.

GERMANICORVM idem Meibomius in *Or. Auspic. de genuinis Historiæ German. fontibus.*

MISNICORVM Joh. Conr. Knauthius in *Bibliographia Historicorum Misniæ*, ac *Prodromo Misniæ Illustratæ Latino*, in *Prodromo* ejusdem Vernaculo, Dresdæ Anno 1692. edito, promissis.

SILESIACORVM Frid. Lucæ in *Præfat. Memorabilium Silesiæ*, Germanice Francof. Anno 1688. *(in 4.)* editorum, Godfr. Rohnius *in Epistolis III. de Ineditis quibusdam Historiæ Silesiacæ Scriptoribus*, Uratisl. A. 1693. & 1694. *(in 4.)* publicatis, Autorque *Præfationis Silesiographiæ* Nicol. Henelii, quæ hoc ipso A. 1704. prodiit, *Renovata*, Mich. Jos. Fibigerus.

ANGLICORVM Rich. Smitheus in Elogiis Scriptorum de Rebus Anglicis *Floribus Hist. Eccl. Gentis Anglorum* (Paris. 1654. *(in fol.)* præfixis, Guilh. Nicholson, Episc. Carleolensis, *in Bibliotheca Angliæ Historica* (*Englisch Historical Library,*) Tomis II. Londini A. 1696. & 1697. *(in 8.)* edita Herm Diet. Meibomius in *Programmate de Historiæ Anglicæ Periodis & præcipuis Scriptoribus* Helmstadiensi, A. 1702. publicato, & Gilb. Burnetus (de potioribus tantum Hist. Eccles. Scriptoribus judicans) *in Præf. P. I. Hist. Reform. Angl.*

SCOTICORVM Guilh. Nicholsonus *en the Scottisch Historical Library* (Lond. 1702. *in 8.*)

ARCTOORVM Historiæ Ecclesiastico-Literariæ Danicæ, Norwegicæ ac Suedicæ, Prolegomena nostra ad Bibliothecam Septentrionis Eruditi, A. 1699. editam.

ISLANDICORVM Thormodus Torfæus *Capp. VI. prioribus Libri I. Seriei Dynastarum & Regum Daniæ, e Monumentis Islandicis*, Hafniæ Anno 1702. *(in 4.)* evulgatæ.

De Scriptoribus Genealogicis Jac. Frid. Reimannus, Rector Scholæ Halberst. *in Historia*

Historia de fatis studii Genealogici Literaria (Quedlinburg. 1702. *in 8vo*,) de Heraldicis Thom. Gore in *Catalogo* illorum *Alphabetico* (Oxon. 1675. *in 4.*) & Pet. Palliot, Typogr. Divionensis, in Prolegomenis *Indicis Armorialis*, Divione anno 1660. (*in fol.*) Gallico Serm. excusi, uterque a Labbeo & Teisserio laudatus, de Fabulis autem Romanensibus Pet. Dan. Huetius & Georg. Paschius singularibus commentati sunt Diatribis. Scriptoribus Historiæ Ecclesiasticæ Bibliothecariis, J. Andr. Bosio & Sev. Walth. Slutero (cujus *Propylæum Hist. Christianæ* Lüneburgi anno 1696. (*in 4to*,) triplo auctius est recusum,) ab Autore laudatis, jungendi sunt J. Christoph. Rumetschius, qui *Schediasma de Historia Theologorum Evangelicorum* Spiræ an. 1679. (*in 4to*) publicavit *Universali*, de Ecclesiasticæ etiam reliquæ ac Patrologicæ Scriptoribus priscis ac modernis disserens, ceterisque omnibus præferendus, Casp. Sagittarius. Cujus *Introductionis ad Hist. Eccles. & singulas ejus partes*, *posthuma* Tomus prior, a Joh. Andr. Schmidio, Theologo πολυμαθεστάτῳ, Jenæ anno 1694. (*in 4to*,) editus, Scriptis quotquot in isto prostant argumento, universis uberior, Posterioris, a Schmidio suppleti ac continuati, desiderium eo vehementius in nobis accendit. Historiam Reformationis (de cujus scribendæ modo & ratione digna est lectu J. Henr. Hottingeri *Differt. Epistolica*, Tiguri anno 1664. (*in 8vo*) excusa) Ecclesiasticam Vito Lud. Seckendorfio & Gilb. Burneto debemus, Literariam autem ab Herm. ab Hardt, Profess. Acad. Juliæ Celeberrimo, expectamus. Patrologos Bellarmino & Labbeo, quos Autor memorasse fuit contentus, longe præstantiores nostra protulerunt tempora, e Pontificiis scil. Ludov. Ellies du Pin, *Novæ Scriptorum Ecclesiasticorum Biblioth. Gallicæ* a Matthæo Petitdier *Observationibus* impugnatæ contrariis, Casim. Oudinum *Supplementi Bellarminiani*, & Nicol. Nourrium *Apparatus ad Bibliothecam Patrum Maximam Lugdunensem*, e Reformatis Guilh. Cavium & Henr. Whartonum, *Historiæ Scriptorum Ecclesiasticorum Literariæ*, e Lutheranis autem J. Gotfr. Olearium *Abaci Patrologici*, & Thom. Ittigium *Bibliothecæ Patrum Seculi I. Apostolicorum*, Autores candidos pariter atque eruditos. Conciliorum Editores ac Illustratores J. Georg. Dorscheus Rostochii anno 1654. Programmate recensuit Academico, simulque *Isagogen* pollicitus est *Synodologicam*. Scriptorum Judaicorum, quos Christianis Hottingerus aliique Syntagmatum H. E. Conditores, admiscent, Notitia plenior ex Bibliothecis Rabbinicis Joh. Buxtorfii & Joh. Plantevitii & J. Franc. Buddei, *ad Philos. Hebr. Historiam Introductione*, præsertim vero e Jul. Bartoloccii IV. *Bibliothecæ Magnæ Rabbinicæ* Voluminibus, Romæ anno 1675. 1678. 1683. & 1693. *in fol.* excusis, quintoque *Bibliothecæ Latino-Hebraicæ*, anno 1694. per Car. Jos. Imbonatum his adjecto, nec non R. Schabthai Ben Joseph. שפתי ישנים (*Labiis Dormientium*,) Opere Hebraico, Amst. an. 1681. (*in 4.*) edito (cujus Versionem frustra hactenus e Septentrione, a Chr. Wormio & Gust. Peringero, expectavimus Latinam,) est haurienda.

§. XIII. *Polyhistor Theologicus*, *Libro V. Tomi III.* exhibitus, cum nonnisi de

 Theolo-

Theologia Naturali, Biblico-Exegetica, Thetica & Polemica, nec de his ipsis plene satis aut accurate, differat, plurimis indiget Supplementis, quæ Scriptores Isagogici ac Bibliothecarii ab Autore laudati, Sixtus Senensis, Ant. Possevinus, Paulus Bolduanus, Gisb. Voetius, Gerh. Meierus, S. W. Sluterus, Mart. Lipenius, & quos merito cæteris prætulit, G. Calixtus ac J. Henr. Hottingerus, haud parce suppeditabunt. E Recentissimis, quos his jungam, non habeo, nisi referre quis huc velit Pet. Annatum, Scriptorem Pontificium, Dogmatum cœtus sui tenacem, de cujus *Apparatu ad Theologiam Positivam Methodici Libris VII*, Lutetiæ anno 1700. (*in* 4.) editis, *Acta Erud. Lipsiensia Anno 1700. p. 537. & seqq.* consulantur. Non indigna tamen mentione est, quam Mart. Kempius, *Historiogr.* Brandeb. e solis Britannorum Scriptis congessit, & Regiom. an. 1677. (*in* 4.) publicavit, *Charismatum Sacrorum Trias, sive Bibliotheca Anglorum Theologica*, Libris se Tribus in omnes Theologiæ partes diffundens, cujus Continuationem ab Henr. Ludolpho Benthemio, Antistite Bardovicensi doctissimo, in *Præf. Libri de Statu Ecclesiæ Anglicæ* Germanici elegantis, promissam, cupide expectamus. *Bibliothecam S. Scripturæ* Longius, Oratorii Parisiensis Presb. eruditus, jam molitur amplissimam, quicquid de Libb. Biblicorum Historia Codd. MStis, Editionibus, Versionibus, Commentatoribus, & aliis quibusvis Illustratoribus, imo & LL. Or. Grammaticis & Lexicographis, undecunque congeri poterit, junctim exhibituram, cujus σκιαγραφίαν plerisque Germaniæ Ephemeridibus Literariis nuper curavit inseri. Quæ ad Historiam Librorum spectant Biblicorum, e Pontificiis Sixtus Sinensis *in Bibliotheca S.* Pet. Dan. Huetius *in Demonstr. Evangelica* Rich. Simon in *Hist. V. & N. T. Critica*, & Lud. Ellies du Pin *in Diss. Præliminari ad S. Biblia*, Gallice, Tomis II. Paris. anno 1699. (*in* 8.) publicata, e Reformatis Andr. Rivetus *in Isagoge in S. Script.* (Lugd. Bat. 1627. *in* 4.) & Joh. Henr. Heideggerus in *Enchiridio Biblico* Ἱερομνημονικῷ (Tig. 1681. *in* 8.) e Nostratibus autem Georg. Calixtus *in Tract. de Autoritate S. Scr. & Libb. Canon. V. T. numero* (Helmst. 1654. *in* 4.) Mich. Waltherus in *Officina Biblica*, Chr. Kortholtus *in Tract. de S. Scr. Canone*, Henr. Kippingius *in Exerc. de S. Scr. V. & N. T.* (Francof. 1665. *in* 12.) Aug. Pfeifferus *in Critica Sacra*, Laur. Fabricius *in Partitionibus V. T. Biblicis*, aliique plures, sunt persecuti. De Apocryphis, præter horum plerosque, Joh. Rainoldi *Censura Libb. V. T. Apocryphorum*, & singulorum Editiones, a J Alb. Fabricio curatæ. de ceteris vero, quæ Sacris, N. T. præcipue, Scriptoribus supposita sunt, ψευδεπιγράφοις, Sixti Senensis *Lib. II. Bibl. S.* And Riveti *Lib. I. Critic. Sacri*, Rob. Coci *Censura Scriptorum quorund. Ecclesiasticorum* (Sec. I.) Thomæ Ittigi *Diss. I. Heptadis Dissertationum, Appendici ad Tr. de Hæresiarchis* an. 1696. adjectæ, J. Andr. Schmidii *Diss. de Pseudo-Novo Testamento (Helmst 1699.)* & Joh. Alb. Fabricii *Codex N. T. Apocryphus*, ὑποβολιμαῖα ista Notis illustrata sistens eruditis (Hamb. 1703. *in* 8.) consulantur. Editionum Biblicarum (quarum *Bibliothecam* quoque Lud. Jacobus a S. Carolo est molitus) Catalogos Rich. Simon. (Censuram subinde addens,) *in Appendicibus Historiæ V. & N. T. Criticæ*, J. Henr. Hottingerus L. 2. *Biblioth. Quadrip. c. 1. & 2.* Guilh. Crowæus

Crowæus sub initium *Elenchi Scriptorum in S. Scr. Alphabetici* (Lond. 1672. *in 8.*) & Pet. Terpagrius *in Prodromo Biblioth. Sacræ* (Hafn. 1680. *in 8.*) texuerunt, solam autem Operum Biblicorum πολυγλώττων Historiam Christ. Kortholtus *Libri de Variis S. Scr. Editionibus* (seu Versionibus potius) *cap. ultimo*, & Wilh. Ern. Tenzelius Diatriba peculiari (Witeberg. 1686.) fusius exposuere. Versionum Biblicarum Recensus Historico-Criticos, præter Hottingerum & Huetium ab Autore laudatos, Joh. Wouwerius *in Syntagm. de Græca & Latina Bibliorum Interpretatione*, Mich. Waltherus *in Officina Biblioth.* Brianus Waltonus *in Apparatu Biblico*, Christ. Kortholtus *in Tr. de variis S. Scr. Editionibus* (in Ed. secunda Kilon. an. 1686. auctiore, quam in prima an. 1668.) & Rich. Simon *Lib. 2. Histor. Crit. V. T.* ac *in Historia Versionum N. T. Critica*, Gallice Roterod. an. 1690. publicata, exhibuerunt. Quibus utinam accedat Syntagma, quod se de iisdem molitum olim esse, Celeb. Tenzelius nuper (*Sect. X. Biblioth. Curiosæ p. 1008.*) significavit. De Chaldaicis Paraphrasibus Scripta exstant Christoph. Helvici & Aug. Pfeifferi peculiaria, de Versionibus Syriacis Diatribæ And. Mülleri (*in Symbolis Syriacis* Col. Brandenb. 1673.) & Bernh. Pet. Karlii, de Gothica (IV. Evangeliorum) Differt. Georg. Frid. Heupelii (Witeb. 1693.) de Germanicis, tum sequioris ævi Vetustioribus, tum Lutherana, Joh. Frid. Mayeri, Joh. Reiskii & Georg. Frid. Magni, Commentationes, *in Hypomn. ad §. 14.* Libri hujus commendatæ, de Gallicis Anonymi *Histoire des Traductions Françoises de l' Escriture Sainte, tant Manuscrites, que imprimées, soit par les Catholiques soit par les Protestans* (Paris. 1692. *in 12.*) de Danicis Epistola Joh. Wandalini Jun. in *Tr. de Vers. Luth. Germ.* Mayeriano (*c. 6. p. 68-72.*) obvia, de Suedicis Prolegomena, nuperrimæ Bibliorum Suedicorum Editioni Holmiensi, an. 1703. *in fol.* excusæ, ab Erico Benzelio, Archiep. Upsaliensi, præfixa. Metaphrastarum S. Codicis Metricorum, e quibus Biblia facile congeri poterunt Poëtica, Recensum exhibent Dan. Guilh. Molleri *Laterculus* illorum imperfectus, Joh. Calfhilli, Angli, Translationi *Libri Sapientiæ* Heroicæ, Altorfii an. 1699. (*in 8.*) editæ, præfixus, & Joh. Georg. Neumanni *Diss. de Metaphrastis, qui N. T. Græco Carmine expresserunt*, Witeb. anno 1686. publicata. Commentatorum in S. Cod. Librosque ejus, & horum Capita ac Loca illustriora, Nomenclatores (præter Possevinum, Bolduanum, Draudium, Voetium, Hottingerum, Gerh. Meierum, Lipenium, aliquos Bibliothecarum, in quibus & hi enumerantur, Theologicarum Architectos) habemus haud paucos, seorsim Indices illorum scribere aggressos, Fabianum scil. Justinianum, Jac. Pamelium, Ang. Roccham, Andr. Schottum, Jac. Zanachium, Joh. Georg. Dorscheum, ejusque Generum, Joh. Grambsium (*Bibliorum Numeratorum* Collectores,) ac nuperrimum *Repertorii Biblici* Compilatorem, Henn. Wittenium. Solos Exegetas Britannos, sed prolixe satis, Mart. Kempius, *Lib. I. & II. Bibliothecæ Anglorum Theologicæ*, & cui multa hic debere perhibetur, Vernevillius, Catalogi eorundem Vernaculi, Lond. an. 1668. (*in 8.*) excusi, Autor, enumerarunt. Hisce tamen, sola Autorum ac Librorum nomenclatura contentis, ego, qui Historiam aut Crisin aliquam de singulis, aut potioribus, adjungunt, prætulerim,

Sixti sc. Senensis *Biblioth. S. Lib. III. & IV.* Rich. Simonis *Lib. III. Hist. V. T. Criticæ, & Historiam Criticam Commentatorum N. T. præcipuorum*, Gallice Roterod. an. 1693. evulgatam, Guilh. Crowæi, Ludimag. in Anglia Croydoniensis, circa Exteros subinde cespitantis, *Elenchum Scriptorum in S. Script. Alphabeticum*, Lond. an. 1672. excusum, & J. Frid. Mayeri *Bibliothecam*, quæ, per aliquot jam annos, publicis in Athenæo Gryphico ventilata Disputationibus, integra nondum prodiit, *Biblicam*. De Concordantiarum Historia & Usu, post Conr. Kircherum, Scriptorem illarum eximium, Andr. Glauchius Libellum edidit singularem, Lipsiæ an. 1694. *(in 8.)* impressum.

§. XIV. Ab Exegetis Biblicis ad Theologos pergimus Polemicos. Hos inter, ex Atheismi Antagonistis, Historiam ejus, post Voëtium, Spizelium & Ant. Reiserum, Autori laudatos, diligentius ceteris persecuti sunt Tob. Wagnerus in *Examine Atheismi Speculativi Elenchtico* (Tub. 1677. *in 4.*) &, qui Zelotis quibusdam moderatior, ab istis Atheismi falso insimulatos, contra Censuram hanc præcipitem, defendit, Imman. Weberus, Prof. Giessensis, in Libello Vernaculo: Beurtheilung der Atheisteren, wie auch der mehresten deshalben berüchtigsten Schrifften, (Francof. 1697. *in 8.*) De Naturalismo consulantur Ad. Tribbechovii *Historia* illius, posthuma licet & valde imperfecta, Jenæ an. 1700. *(in 4.)* a Filio edita, &, quod huic accessit, seorsim antea (Kilon. 1683. *in 4.*) & Lips. 1684. *in 12.*) excusum, Joh. Dieemanni, Theologi πολυΐστορος, *Sched. de Naturalismo, cum aliorum, tum Joh. Bodini*, elegantissimum, de Indifferentismo autem, cum Historia accuratior nondum prodierit, Casp. Löscheri, Conr. Tyb. Rangonis & Val. Velthemii, Disputt. Academicæ, parce quamvis Historica delibantes. Scriptorum de Religionibus, Sectisque variis, ingens est numerus. Anti Judaicos, aut de Religione Rebusque Judæorum commentatos, Car. Jos. Imbonati *Bibliotheca Latino-Hebraica*, Romæ an. 1694. *(in fol.)* edita, plenius aliis enumerat. Hæreseologorum, qui de Hæresibus, vel universis, vel nonnullis, vel singulis, sunt commentati Seculo XVI. antiquiorum, Notitia e Thomæ Ittigii Prolegomenis, quæ Tractatui suo *de Ævi Apostolici, & Apostolico proximi Hæresiarchis*, an. 1690. & 1703. præmisit, eruditis Antiquiorum vero pariter atque modernorum, e Casp. Sagittarii *Introd. ad Hist. Eccl. Cap. 32. & 33.* ac Sev. Walth. Sluteri *Propylæo Hist. Christianæ, (p. 191-242. Edit. Sec.)* poterit parari. Inter Scriptores de Religionibus Sectisque Christianismi modernis, Historiam illarum Ecclesiasticam pariter atque Literariam plenius aliis proponunt Conr. Schlüsselburgius in *Catalogo Hæreticorum*, Libris XIII. Francof. an. 1597 & seq. *(in 8.)* edito, Joh. Hornbeckius *in Summa Controversiarum*, & Gottfr. Arnoldus in grandi *Historiæ Ecclesiastico-Hæresiologicæ* Opere Germanico, Tomis IV. haud ita pridem publicato, ille Zelotarum Lutheranorum, iste Reformatorum, hic vero Separatistarum, partibus addictior, ac ὑποθέσει sæpe δουλεύων. Sunt quoque haud pauci, qui Sectarum ævi nostri singularum Historiam, vel solam, vel Disceptationibus Polemicis mistam, accuratius proposuerunt, e quibus consuli merentur: I. De PONTIFICIA Mart. Chemnitii

mnitii *Examen Concil. Trident.* Joh. Gerhardi *Confessio Catholica*, Phil. Mornæi *Mysterium Iniquitatis* (Salmur. 1611. *in fol.*) Petr. Molinæi Opus *de Novitate Papismi* (de quo in *Hypomn.* dictum est) Gallicum, Joh. Henr. Heideggeri *Historia Papatus Lud. Maimburgi Historiæ Lutheranismi & Calvinismi* (sub larva Nicandri ab Hohenegg κατὰ βίαιον reposita (Amstelod. 1684. *in 4.*) & G. Calixti Scripta de Contro[illegible] specialibus luculenta. II. De IANSENISTICO in ea Schismate, e Ponti[illegible] Phil. Labbei *Biblioth. Anti-Janseniana* (Paris. 1655. *in 4.*) & Abbatis du M[illegible]s *H[illegible] des cinq Propositions de Jansenius* (Leod. 1699. *in 12.*) e Lutheranis Joh. [illegible] Osiandri *Specimen Jansenismi* (Tub. 1666. *in 4.*) & Ægid. Strauchii *Jus Tertii [illegible] doxi circa Causam Jesuitico - Jansenianam* (Witteberg. 1663. *in 4.*) e Reformatis J[illegible] Henr. Ottii *Or. de causa Jansenitica* (Tig. 1653. *in 8.*) & Melch. Leydeckeri *de Historia Jansenismi Libri IV.* (Ultraj. 1695. *in 8.*) e Jansenistis autem ipsis Anonymi *Histoire abregée du Jansenisme.* (Col. 1697. *in 8.*) & alterius itidem Anonymi (ob diligentissimum Scriptorum utriusque Partis recensum ceteris præferendi) *Histoire Generale du Jansenisme*, Amst. Anno 1700. (*in 8.*) Tomis III. edita. III. De Schismate ejusd. QVIETISTICO Gilb. Burneti *Iter Italicum*, & Anonymi Epistolæ III. Gallicæ *de Statu Italiæ præsenti*, in supplementum istius editæ (Col. 1688. *in 12.*) Incerti *Recueil de diverses Pieces, concernant le Quietisme* (Amst. 1688. *in 8.*) Anonymi *Traité Historique, contenant le Jugement d'un Protestant sur la Theologie Mystique, sur le Quietisme, & sur les Demelez de l'Eveque de Meaux avec l'Archeveque de Cambray* (Amst. 1699. *in 12.*) Joh. Frid. Mayeri *Dissert. de Quietistarum Persecutionibus* (Hamburg. 1688. *in 8.*) & Joh. Andr. Schmidii *Dissert. de Quietismi Revolutione in Quietistis XIVti & hujus Seculi* (Helmst. 1697. *in 4.*) IV. De Ecclesia REFORMATA Conrad. Schlüsselburgii *Libri III. Theologiæ Calvinisticæ* (Francof. 1592. & 1610. *in 4.*) Lud. Maimburgii, Jesuitæ, *Historia Calvinismi* Gallica (Paris. 1682. *in 12.*) variique hujus e Reformatis Adversarii, in Sluteri *Propylæo p. 205. 206.* enumerati, Jac. Basnagii *Historia Relig. Reformatæ* Gallica, Bossuetiano *de Variationibus Ecclesiarum Protestantium* Operi opposita (Tomis II. Roterod. 1690. *in 12.*) ac Henr. Ludolphi Benthemii Scripta de Ecclesiarum Scholarumque Angliæ & Belgii Fœderati statu moderno Germanica (Lüneburg. 1694. & Martisb. 1698. *in 8.*) de solo autem Certamine Eucharistico, e Lutheranis *Historia Augustanæ Confessionis*, Ambr. Wolfii Scripto ejusd Tituli, per Theologos aliquot, Germanice opposita (Erfurti 1584. *in 4.*) & Anonymi Historie des Sacramentstreits (A. 1591. *in 4.*) e Reformatis autem Edm. Albertini *Libri III. de Eucharistia* (Daventr. 1654. *in fol.*) Lud. Lavateri *Historia de Orig. & Progr. Controvers. Sacramentariæ*, ab Anno 1523. ad 1563. deducta (Tig. 1672. *in 8.*) Rudolphique Hospiniani *Historia Sacramentaria* (Tig. 1598. *in fol.*) V. De REMONSTRANTIBUS *Epistolæ* illorum *Ecclesiasticæ & Theologicæ*, a Phil. Limburgio & Christ. Hartsœkero Amstelod A. 1660. (*in 4*) longe vero auctiores a solo Limburgio ibid. A. 1684. (*in fol*) publicatæ, Ejusd. Limburgii *Historia Vitæ Sim. Episcopii* (Amstelod. 1701. *in 8.*) Joh. Utenbogardi *Historia Ecclesiæ Belgii Fœderati*, ad

 finem

finem usque Synodi Dordracenæ, vernacula, a Jac. Triglandio, Prof. Leid. opere impugnata contrario, & Gerh. Brandii *Histor. Eccles. Belgicæ*, itidem vernacula, cujus Pars I. (ab A. C. 712. ad 1573.) Amstelod. anno 1663. Continuatio hujus (ad an. 1600. ib. anno 1671.) Pars II. (ab anno 1600. ad 1618.) ib. 1674. Tertia autem & Quarta, metu Reformatorum diutius suppressæ, Roterodami nuper anno 1704. (*in* 4.) prodierunt. VI. De SOCINIANIS, & Unitariis reliquis, Christoph. Sandii *Biblioth. Anti-Trinitariorum*, cum Joh. Stoinii Georg. Schomanni & Andr. Wissowatii Opusculis, ad eorundem spectantibus Historiam (Freistadii, seu Amst. 1684. *in* 8.) Stanisl. Lubienicii *Historia Reformationis Polonicæ* (ibid. 1685. *in* 8.) & Mart. Ruari *duæ Epistolarum Centuriæ* (ib. 1677. & 1681. *in* 8.) VII. De ANABAPTISTIS, præter J. Henr. Otii *Annales Anabaptisticos* (Bas. 1672. *in* 4.) merito ab Autore commendatos, Frid. Spanhemii Sen. *Diatribe de Origine, progressu & Sectis Anabaptistarum*, J. Cloppenburgii Gangrænæ Theologiæ Anabaptisticæ (Franequ. 1656. *in* 4.) subjuncta, Anonymi *Histoire des Anabaptistes* (Paris. 1695. *in* 12.) E. M. P. Ἐπίδειγμα *Historiæ Anabaptisticæ* (an. 1701. *in* 8.) J. H. V. P. N. Mennonitæ Batavi, ob candorem in Vitiis suorum etiam Gregalium detegendis laude dignissimi, Beginsel en Voortganck der Geschillen, Schnürringen en verdeeltheden, onder de doopgesinden, tot an. 1615: (Amstelod. 1658. *in* 4.) junctaque eidem Ubb. Philippi *Confessio ultima*, ob parem φιλαλήθειαν commendanda. VIII. De DAV. GEORGIO, ejusque Asseclis, præter Frid. Jessenii *Larvam*, quam Autor laudavit, *Davidi detractam*, Vitaque ejus auctam, Germanice Kil. ann. 1670. (*in* 4.) editam, Acad. Basileensis *de Vita illius & Doctrina Narratio* (Witeb. 1559. (*in* 8.) Nicol. Blesdikii, generi Davidis, sed Sectæ desertoris, *Historia* illius (Daventr. 1642. *in* 8.) ac Jac. Stolterfothii Biographia ejusd. Germanica, Lub. an. 1635. (*in* 4.) edita, & in Chr. Thomasii *Tomo I. Historiæ Sapientiæ & Stultitiæ* Vernaculo an. 1693. recusa. IX. De ENTHUSIASTIS (quorum Historiam Morhofius quoque & Mart. Schookius olim promiserunt) Nicol. Hunnii *Consideratio Novæ Theologiæ Paracelsicæ & Weigelianæ* Germanica (Witeb. 1622. *in* 8.) Aug. Pfeifferi *Anti-Enthusiasmus* (Lub. 1692. *in* 8.) Joh. Hornebekii Opusculum *de Paradoxis & Heterodoxis Weigelianis* (Ultraj. 1645. *in* 12.) & *Pantheon Anabaptisticum atque Enthusiasticum*, plurimos de illis Scriptores, sed disparis pretii ac fidei, junctim exhibens (Halberst. 1702. *in fol.*) X. De FANATICIS, Angliæ præsertim Quakeris, Thom. Eduardi, Ecclesiastæ Gospelensis, *Gangræna Errorum, Hæresium ac Blasphemiarum illorum*, (Lond. 1646. *in* 4. *Ed.* 3.) Honorii Reggii (sive Georg. Hornii) *Tr. de Statu Ecclesiæ Britannicæ hodierno* (Amst. 1646. *in* 4.) Pet. Gartzii Puritanischer Glaubens- und Regiments-Spiegel (Lips. 1650. *in* 12.) Joh. Conr. Danhaueri *Culluvies Quackerorum* (Argent. 1665. *in* 4.) Anonymi *Histoire Abrée du Quackerisme* (Col. 1692. *in* 12.) Gerh. Croesii, Past. Alblasiensis (cæterorum omnium de Tremulis Scriptorum accuratissimi & moderatissimi) *Historiæ Quackerianæ Libri III.* (anno 1696. *in* 8. Latine Amstelodami, Berolini autem Germ. editi,) Philalethæ (sive Kolhansii Med. Amstelod. Quackeriani) *Necessariæ* in Croesii Lib. *Dilucidationes*, in quibus

Errores

Errores ejus deteguntur (Amstelod. 1696. *in 8.*) Joh. item Lassenii, aliorumque, Scripta varia contra Quakeros Germanica, in *Pantheo*, paulo ante memorato, junctim recusa. XI. De IOH. LABADIO, ejusque Cœtu Schismatico, Petri Yvon, Doctoris illius, *Fidelle Narrée des dernieres Paroles & dispositions de diverses persones de l'Eglise de Wiewert* (Amstelod. 1681. *in 12.*) Anonymi asseclæ Labadiani, *Abregé sincere de la Vie, de la conduite & les vrais sentiments de feu Mr. de Labadie*, ad An. usque 1666. pertexta, & a Gotofr. Arnoldo an. 1703. *in Supplem. Hist. Eccl.* Germanicis (*pag. 199 - 297.*) publicata, Anonymi ejus adversarii *Histoire Curieuse de la Vie de Jean de Labadie* (Hagæ 1670. *in 12.*) Christ. Nifanii *Matæologia Labadiana*, Mindæ anno 1673. (*in 8.*) Germanice edita, aliique Scriptores contra Separatistas hosce, *P. II. Isag. ad Hist. Cimbr. c. 5. pag. 121 - 127.* fusius enumerati. XII. De ANTONIA BOVRIGNONIA, ejusque asseclis, Vitæ ejus Historia Gallica prolixa, ab ipsa scribi cœpta, & ab Anonymo (qui Pet. est Poiretus) continuata, Galliceque seorsim Amstelod. an. 1683. *ac T. I. & II. Operum* an. 1686. Belgice vero ibid. anno 1684. (*in 8.*) excusa, *Testimonia Veritatis de Vita, Moribus ac Scriptis suis*, ab ipsamet collecta & Joh. Berkendalio Germanice opposita, Husæque anno 1673. (*in 4*) edita, deinde vero Gallice translata, & *Parte II.* cæteris Adversariis Sacri Ordinis reposita Holsaticis, aucta, Pet. Poireti Epist. de Vita, Doctrina ac Scriptis Magistræ Gallica, in Bælianis *Reipubl. Lit. Novellis*, (*M. April. & Majo Anno 1685.*) publicatæ, ejusdemque *Monitum*, Relationi de Operibus Antoniæ, *in Actis Erud. Lips.* (*M. Jan. A. 1686.*) obviæ Amstel. an. 1686. ἀνωνύμως repositum, ex Adversariis autem Viri Lud. Seckendorfii *Defensio* Relationis istius, a se conscriptæ, contra Poiretum (Lipf. 1686. *in 4.*) Georg. Henr. Burgardum *Animadversiones in Errores Bourignonianos Germanica*, an. 1674. Slesv. *in 4.* & Hamb. *in 8. publicatæ*, & *in Iterata Narratione* adversus *Lapidem* Bourignoniæ *Lydium*, an. 1677. (Slesv. *in 8vo*) defensæ, Cockburnii Angli *Bourignianiism Detected.* circa an. 1698. evulgatus, aliaque, tum Asseclarum, tum Adversariorum, Scripta, in *Isag.* nostra, *P. II. c. 6. pag. 151 - 164.* recensita. XIII. De aliis Mulieribus Hæreticis ac Fanaticis, Joh. And. Schmidii *Diss. de Muliere Heterodoxa* (Helmst. 1697. *in 4.*) & J. Henr. Feustkingii *Gynecæum Hæretico-Fanaticum*, Germanice an. 1704. (Francof. *in 8.*) editum. XIV. De CHILIASTIS Promachi illorum, J. Wilh. Petræi, *Nubes Testium Veritatis de Regno Christi Glorioso*, *Libris III.* exhibita (Francof. 1696 *in 4.*) ex Adversariis autem Dissertt. Academicæ Gisb. Voëtii (*T. II. Disputt. Select.*) Ad. Tribbechovii (Kil. 1667. *in 4.*) Christoph. Laur. Meelführeri (Giessæ 1678.) & Joh. Gvilh. Baieri, Tr. Anonymi qui Dan. Brenius fuit pro Chiliasmo Belgicum adorti (Jenæ 1678.) Augustique Pfeifferi *Anti-Chiliasmus* Germanicus (Ratzeb. 1691. *in 8.*) XV. De Certaminibus modernis SYNCRETISTICIS Abr. Calovii *Historia Syncretismi* Germanica (Ratzeb. 1658. *in 4.*) & Conr. Tyb. Rangonis Scriptum ejusd. Tituli Vernaculum bipertitum (1674 & 1680. *in 12.*) cujus Continuationem reliquisse perhibetur. XVI. De certaminibus PIETISTICIS, e Pietistarum Adversariis, Anonymi

Anonymi Unfug der Pietisten, Scriptum autoritate publica suppressum, & Sam. Schelvigii *Itinerarium Antepietisticum* (Holm. 1695. (*in* 4.) ex adversa autem parte Phil. Jac. Speneri, aliorumque, Apologiæ, Duumviris hisce oppositæ, Viti Lud. Seckendorfii *Responsio ad Imaginem Pietismi* Vernacula, cum *Præfat.* Historica Speneri an. 1692. ἀνωνύμως publicata, ipsiusque Speneri Erzehlung, was wegen des Pietismi in Deutschland vorgegangen (Francof. 1697. *in* 12.)

§. XV. Scriptores Theologiæ Moralis Gebh. Theod. Meierus in *Introd.* sua *ad studium ejus universum* (Helmst. 1671. *in* 4.) Asceticos autem Mysticosque Gottfr. Arnoldus & Pet. Poiretus an. 1702. ille in *Hist. Theol. Mysticæ*, hic in *Ep. de Scriptoribus Mysticis*, ei adjecta, recensuerunt. *Opusculorum Asceticorum, quæ inter Patrum reperiuntur Opera, Indiculum* Lucas d'Achery, Mon. Bened. teste Teiserio (*in C. C. p.* 219.) Parisiis an. 1648. (*in* 4.) edidit. Ad Oratoriæ tandem Sacræ Historiam spectant, Lud. Bailii, Theol. Paris. *Bibliotheca, Concionatorum illustriorum Vitas continens* (Paris. 1666. *in* 4.) nec non Catalogi Scriptorum Homileticorum Reales, ab Henn. Wittenio *in Repertorio Homiletico*, & Ephr. Prætorio, in *Biblioth. Homiletica* Vernacula (Lips. 1698. *in* 4.) sed abque justo selectu, exhibiti. De *Postillis*, quæ barbara voce sic appellantur, *Ecclesiasticis* Diatribe Gottfr. Wegneri nuper Regiomonti prodiit. Qualium Librorum, quibus nihil frequentius aut vendibilius, neminem adhuc Bibliothecam, in Plagiariorum tot Sacrorum, quibus in deliciis sunt, gratiam, miror congessisse, labore exiguo plures illorum, non Centurias tantum, sed & Chiliades, conquiri posse, persuasus.

§. XVI. Theologiam *Libro VI. Tomi III.* excipit Jurisprudentia. Hujus Hodegos, & Scriptores Bibliothecarios, cum haud vacet recensere universos, solos ex recentissimis commendo Gotfr. Gvilh. Leibnitium *Methodi discendæ docendæque Jurisprudentiæ* (Francof. an. 1668. *in* 12.) Nic. Christoph. Lynckerum *Instructorii forensis* (Jen. *in fol.*) Pet. Müllerum *Tr. de Studio Juris tractando* (Duderst. 1670. *in* 4.) & Burch. Gotth. Struvium *Biblioth. Juris Selectæ*, Jenæ 1703. (*in* 8.) editæ, (quæ *c.* 1. *§.* 1. & *c.* 4. *§.* 2. alios fuse enumerat,) Autores. Addo, cum a Struvio omittantur, licet ipse non viderim, sed in Ephemeridibus saltem memorari observaverim, Augustini Fontanæ *Amphitheatrum Legale Alphabeticum, seu Bibliothecam Legalem omnium Autorum amplissimam*, IV. Tomis *in fol.* Parmæ an. 1681. editam, & Dion. Simonis *Nouvelle Bibliotheque Historique & Chronologique des principaux auteurs & interpretes en Droit Civil, Canonique & particulier de plusieurs Etats & Provinces, depuis Irnerius, avec les Characteres de leurs esprits, & les jugemens de leurs Ouvrages* (Paris. 1692. *in* 12.) Henr. Ern. Kestneri *Polyhistor Juridicus* (Francof. 1699. *in* 4.) Tituli magnificentiæ non respondet. Cui an Joh. Gröningius, *Polyhistorem* itidem *Juridicum*, in Morhofiani Supple-

Supplementum, pollicitus, accuratius sit satisfacturus, Struvius dubitat, nec ipse definire ausim. Georg. Beieri *Specimina IV. Notitia Autorum Judiciorum*, Lipsiæ quinquennio edita proximo, circa Libros tantum paucos, nullo ordine observato, occupantur, Casp. autem Thurmanni *Bibliotheca Canonica & Duellica* A. 1700. *Metallicaque & Salinaria* A. 1702. Halæ Sax. editæ, in Argumentis versantur specialibus, & ob laborem potius, quam judicium, sunt commendandæ. Juris Nat. & Gentium Universalis Scriptorum Notitia, ex Er. Mauritii *Specimine Dissertt. de Principiis J. Publ.* eximio, sed imperfecto (Tub. 1665. *in 4.*) Vinc Placcii *Epitome Consilii de studio Philos. Pract.* (Hamb. 1695. *in 8.*) Jac. Frid. Ludovici *Delineatione Historiæ J. Div. Nat. & Positivi Universalis* (Halæ 1701. *in 4.*) Joh. Gröningii *Biblioth. J. Gent. Exotica & Europæa*. (Hamb. 1703. *in 8.*) & J. Franc. Buddei *Historia J. Nat.* quæ, Halæ nuper A. 1704. inter *Selecta J. Nat. & Gent.* auctior recusa, cæteris ob κρίσιν de singulis accuratam, merito præfertur, est haurienda. Juris Civ. Rom. ejusque Librorum, Historiam & Fata, post Gentilem, Seldenum, Duckium, Gothofredum, Mauritium & Riccium, Autori memoratos, exposuere Sim. a Leuwen *in Narratione de J. Civ. Rom. Origine, Progressu, Usu, Autorit, & varia Editione atque Emendatione*, Jenæ A. 1697. (*in 8.*) recusa, Joh. Dousatius *in Historia J. Rom. Civ.* (Paris. 1678. *in 12.*) Georg. Schubartus in Triade *Exerc. de Fatis Jurisprud. Romanæ, ab U. C. ad primos usque Impp.* Jenæ 1696. *in 8.*) & Joh. Vinc. Gravina *in Lib. de ortu & progressu J. Civ.* (Neap. 1701. *in 12.* Lips. 1704. *in 8.*) Plures Struvius c. 4. §. 1. suppeditabit. In autoritatem illius in Germania, post Conringium (*in Lib. de Orig. J. Germ.*) in Biga *Disputt. de Juris Justinianei receptione atque Autoritate in Germania*, Altorfii Anno 1679. inquisivit Henr. Linckius, Conringio ei longe addictior. Commentatorum in *Instit.* Indicem, in *Subsidio Juris* (Rost. 1659. *in 4.*) dedit Chr. Woldenbergius ICtorum Vett. Biographis, hoc Lib. & *T. I. L. I. c. 19. p. 248.* commendatis, jungendi præ aliis Nic. Henelius in *Comm.* de illis peculiari (Lips. 1641. & 1654. *in 8.*) & Guilh. Grotius, qui *Vitas* itidem *JCtorum, quorum in Pandectis exstant nomina*, reliquit, sex lustris post obitum ejus elapsis, a Filio Lugd. Bat. A. 1690. (*in 4.*) publicatas. Juris Canonici Studiosis, præter Gentilem, Duckium & Rittershusium, adjumento erunt Gerh. a Mastricht *Historia J. Can. sive de illius Ortu, Progressu, Incrementis, Collectionibus Autoribusque, Tractatio* (Duisb. 1677. *in 8.*) Joh. Dousatii *Histoire du Droit Canonique* (Paris. 1676. *in 12.*) & *Prænotionum Canonicarum Libri V. quibus Sacri Juris, atque universi studii Ecclesiastici, principia & adminicula enucleantur* (Paris. 1687. *in 4.*) Joach. Clutenii *Historia J. Can.* (Arg. 1609. *in 4.*) Georgiique Wernerii & Huld. Eybenii Disputt. hujus argumenti Helmstadienses, A. 1669. & 1672. publicatæ. Ad Jur. Can. Orientalis cognitionem Historicam Christoph. Justelli & Gebh. Theod. Meieri duæ Præfatt. *Codici Canonum Ecclesiæ universæ*, in Edit. A. 1663. Helmstadiensi, præmissæ, & Petri de Marca *de Veteribus Canonum Collectionibus Diatriba*, *Opusculis* ejus *Posthumis* (Paris. 1681. *in 8.*) a Steph. Baluzio inserta, manuducent. De Juris Feudalis Scriptoribus Er. Mauritii *Nomenclator* illorum consulatur posthumus, e schedis

defuncti, ordine Alphab. a Joh. Nic. Hertio congestus, & in *Dissertt.* ejusd. Volumine (Franc. 1692. *in 4*) publicatus, singulorum Historiæ Judicia subjungens. In Juris Publici Germanici Hist. Literaria omnes haud dubie idem superasset Mauritius, si Opus ei *de hujus Principiis* affectum, amplum atque diffusum, eadem, qua *Specimen* illius, de J. Nat. seu primo agens principio, ac lectissimas de Argumentis J. Publ. variis Dissertationes, doctrinæ copia & ἀκριβείᾳ perficere licuisset. Jacturam hanc solantur Sam. Rachelii *Introd. ad Jus Publ. Germ. præcipuos ejus Scriptores exhibens* (Amst. 1680. & 1685. *in 12.*) & J. G. Sulpicii (sive Joh. Georg. Kulpisii) *Diss. de studio J. Publ. recte instituendo, & Scriptoribus eo pertinentibus*, cum *Epist. de Studiis Juvenis Nobilis Academicis*, A. 1688. & 1700. (*in 8.*) edita, quam Scripto etiam Racheliano Struvius merito prætulit. Addatur his J. Henr. Bœcleri *Consignatio de Scriptoribus J. Publ. præcipuis* posthuma, *Notis in Dan. Ottonis Jus Publ.* præmissa, & deinde a Phil. Reinh. Vitriario suis *Institt. J. Publ.* subjuncta, a Kulpisio pariter atque Struvio laudata. De Juribus Statutariis Germaniæ Herm. Conringius in *Comm. de Origine Juris Germanici Historico*, perquam luculento, tertia vice (post Editt. A. 1643. & 1649. priores) Helmst. An. 1665. cum augmento insigni, publicato, de Danicis Andr. Sev. Vellejus, Pet. Galthius, Pet. Resenius & Otto Sperlingius Jun, in Scriptis, (quæ *Prolegomena* nostra ad *Biblioth. Septentr. Erud. §. 45.* fusius enumerant) ineditis, de Cimbricis, Lubecensi etiam & Hamburgensi, Tr. quo *Isagogen ad Hist. Cimbr.* exhibuimus, quadripartitus, de Svedicis Joh. Olai Stierenhök, JC. Aboënsis, *in Libb. II. de Jure Sveonum & Gothorum Vetusto* (Holm. 1672. *in 4.*) Car. Lundius in *Historia Juris Sveo-Gothici*, & *Collatione LL. Sveo-Gothicarum & Atticarum*, prælo maturis, & Laur. Ludenius in duobus, quæ Wittenius memorat (*T. I. D. B. ad A. 1654.*) hujus argumenti Schediasmatis, Historice sunt commentati. Circa Anglica eodem instituto occupati fuere Joh. Seldenus *in Diss. ad Fletam*, & *Notis ad Joh. Fortescue Lib. de laudibus Legum Angliæ* (Lond. 1616. *in 8.*) Morhofio laudatis, Matthæusque Haleus *in Historia & Analysi Legum Angliæ ἀνεκδότῳ* (cujus, e Jac. Tyrelii *Hist. Anglica*, Lipsienses, *in Act. Erud. A. 1703. p. 315.* injecere mentionem,) circa Hispanica autem Gerh. Ern. de Franckenau, Secret. Danicus, in *Sacris Themidis Hispanæ Arcanis, Jurium Legumque Ortus, Progressus, Varietates & Observantiam, cum præcipuis Glossarum Commentariorumque Auctoribus, & Fori Hispanici Praxi hodierna, complexis*, (Hannov. 1703. *in 4.*) ac quem is laudat, Joh. Lucas Cortesius, Regii Castellæ Senatus Consiliarius, *in Historia Juris Hispanici* inedita. Gallicorum Historiam qui tradiderit, nondum inveni, nisi referendus huc sit Joh. Doufatius, qui, in *Historia J. Civ. Rom.* Gallici etiam originem teste Titulo, perstrinxit. *Introductiones ad Praxin forensem*, de Scriptoribus differentes Practicis, Er. Mauritius, ab Autore commendatus, &, post hunc (A. 1694.) Sam. Strykius, Struvio (*c. 7. p. 250.*) laudatus, dedere, JCti ambo illustres, quibusque peritiores nemo Hodegos desiderabit.

§. XVII. Dissertatio de Arte Medica perbrevis, quæ toti finem imponit *Polyhistori*,

historì, adeo, fateor, imperfecta est & jejuna, ut vel sola, Acroasibus, quarum *ultima* plerumque *frigent*, Academicis totum hoc Opus deberi, testetur, & nisi lacuna ista mancum illud reddidisset atque mutilum, luce indigna haud immerito potuisset videri. Supplementa, quibus præ ceteris indiget partibus, longe plurima, præter Herm. Conringii *Introductionem in Artem Medicam*, laudibus, quas a Nostro reportavit, eximiis dignissimam, sed cum Accessionibus præclaris, quibus, in novissima Anni 1688. Editione, Gener eam Autoris haud degener, G. C. Schelhammerus, dexterrime illustravit & continuavit, sociandam, Scriptoresque Bibliothecarios & Biographicos, *h. l. & T. I. Lib. I. c. 18. p. 228. seq.* memoratos, alii etiam, Opere hoc tum Antiquiores, tum Recentiores, suppeditare poterunt. De illis, præsertim Biographis, & Laboribus quoque hujus generis affectis Th. Reinesii, Æg. Menagii & Phil. Labbei (quibus J. Bapt. Capponus e *T. I. L. I. p. 228.* addi poterit,) consuletur Henr. Meibomii Jun. *Epist. de Medicorum Historia Scribenda*, Helmst. 1669. *(in 4.)* edita, Operis inprimis *de Vitis Medicorum*, a Parente πολυμαθεστάτῳ, J. Henr. Meibomio, Libris IV. ab O. C. ad A. C. 1450. perducti, a se vero aucti & emendati (quod, post semiseculi ab Autoris obitu intervallum, nondum prodiisse miramur,) σκιαγραφίαν proponens. Plerosque etiam, tum Biographos, tum Bibliographos Medicos, recensuit, & accurata simul de iis tulit Judicia, Val. Henr. Voglerus *Cap. 8. Introd. in Notit. Bonor. Scriptorum.* Inter Recentissimos, Bibliothecarum Medicarum auxit numerum Georg Abr. Merclinus *Lindenio* suo *Renovato* (Norib. 1686. *in 4.*) in quo Lindani Libros II. *de Scriptis Medicis* augere ac continuare (post Conr. ab Hove, Med. Brem. El. Pilulandum Danum, & D. Becherum Saxonem, quorum ipse Labores *in præfat.* memorat affectos) aggressus, e suis eos Annott. & Georg. Hier. Welschii Schedis, non solum emendavit, sed & dimidia fere parte amplificatos, Libris plusquam 1700. Vitisque Medicorum brevioribus pene 300. locupletavit. Autoribus de Studio Medico Isagogicis, præter Joh. Rhodium, & alios, *Introd.* Conringianæ a Schelhammero adjectos, Rod. a Castro *Medicus Politicus, sive de Officiis Medico-Politicis Libri IV.* (Hamb. 1614. *in 4.*) Pet. a Castro, Poliatri Veron. *Bibliotheca*, quæ Patavii A. 1654. *(in 12.)* prodiit, *Medici Eruditi* (cujus Tituli Scriptum, Castriano locupletius & accuratius, τὸν πάνυ G. H. Welschium molitum quoque esse, Schröckiana ejus *p. 56.* testatur *Memoria*,) & Casp. Hofmanni *Isagoge Medica, Oratt. 2. de ratione Medicinam, tum discendi, tum exercendi*, proposita & a Collega Jac. Pancr. Brunone Curiæ Varisc. A. 1661. *(in 12.)* cum Supplemento, edita, jungi merentur. Peregrinationis Medicæ Hodegos se Thom. Bartholinus, in Diatr. eleganti, Hafn. A. 1674. edita, & Joach. Vitus Wigandus (sive Joh. Val. Willius) in *Triga Dissertt. de Philiatrorum Germanorum Itineribus* (Frib. 1678. *in 12.*) præbuere peritissimos, *Desiderata Medicinæ* a Georg. Hier. Welschio *im Somnio Vindiciani* (Aug. A. 1676. *in 4.*) sunt recensita. Oblitus pene essem *Historiæ Artis Medicæ*, quæ principem inter Modernorum Scripta hujus argumenti locum meretur, Gallice, Amstelod. A. 1702. *(in 4.)* a Dan. Clerico, Med. Genev. editæ, Tribusque Partibus (quarum Prima seorsim Genevæ A. 1699. *in 12.* pro-

prodierat) ad Galeni usque ævum perductæ. In qua cum Autor Celeberrimus Medicinæ Universæ Antiquioris, ejusque Sectarum, Autorum & Propagatorum, Dogmatum item & Scriptorum, singulis propriorum, Historiam summa eruditione, & judicio accurato, proposuerit, præclare utique, si quisquam modernorum, de Arte sua meruisse est censendus, præclarius vero adhuc meriturus, si telam inchoatam, a Galenicis temporibus, ad nostram usque ætatem, pari dexteritate pertexet. E Scriptoribus de singulis Medicinæ Partibus Isagogico Historicis, Chymicos jam supra recensuimus. Physiologiæ Historiam, & Scriptorum Censuram, in sua ad illam *Introduct.* (Helmst. 1681.) exhibuit G. C. Schelhammerus, *Anatomes* vero *Origines* A. 1683. Regiomonti, *Differt. IV.* ab antiquissimis repetiit temporibus & ad nostra deduxit, Phil. Jac. Hartmannus. Thom. Bartholini *Biblioth. Anatomica*, qua Professorum omnium, tam Vett. quam Recentiorum, Vitas, Inventa, Scripta, & multorum etiam effigies, erat complexus, in Biblioth. ipsius periit incendio, Rei Lit. & Medicæ admodum funesto. Quæ Genevæ A. 1685. *in fol.* sub eod. Titulo, prodiit, *Biblioth. Anatomica*, a Dan. Clerico & J. Jac. Mangeto in *Tomos II.* digesta, Celebriorum recentioris ævi Anatomicorum Tractatus selectiores, junctim recusos, exhibet. *Biblioth. Botanicam*, sub larva Joh. Ant. Bumaldi Bonon. A. 1657. *(in 24.)* editam, Ovidio debemus Montalbano, Prof. Acad. Bonon. Medico, in Placcii *Tr. de Scr. Anon. & Pseudon. p. 170.* detecto. Praxeos tandem Medicæ Cultoribus Autores, de morbis commentatos singulis, suggessere Matthias Moronus *in Directorio Medico-Practico*, Lugd. Gall. A. 1647. & 1650. *(in 8.)* publicato, &, qui istud, a se auctum, Francof. A. 1663. *(in 4.)* denuo recensuit, Seb. Schefferus, Poliater Francofurtanus. Sed finis aliquando Recensui huic Scriptorum de Arte Medica Historicorum est imponendus, ne in majorem is, quam Autoris nostri de eadem Commentatio justo brevior, molem excrescat. Vale ergo, L. B. & Morhofii, Viri de Re Literaria præclare meriti, Labores justo mecum æstimans pretio, de posthumis hisce, illorumque imperfectione, ac nævis aliis, quos *emendaturus, si licuisset, erat*, benignius judica, memor illorum, quæ ipse, de Operibus ejusmodi affectis, T. I. *Polyhist.* hujus, *Lib. I. c. 7. p. 66.* inculcavit: *Qui imperfecti sunt Libri, neque extremam limam senserunt, & vel ruditer tantum designati, cum Orbe tamen erudito communicandi essent, etiam contra Autorum morientium vota, qui sibi ipsis interdum iniquiores sunt, quam alii, Judices. Apellis tabulæ, etiam imperfectæ, in pretio fuere: Ita Virorum ingeniosorum opera imperfecta suis Autoribus dedecori non sunt. Ac sint in illis nævi, facile hos excusat non adhibita operi ἀκρίβεια, tegunt illos, & quodammodo pulchriores faciunt, opera perfectiora.*

Scribebam Flensburgi Cimbrorum,
M. Decembri Anni
Æræ Christianæ. M. DCC. IV.

IO. MOL.

IOHANNIS MOLLERI
Flensburgo-Cimbri,
SCHOLAE PATRIAE RECTORIS,
IN
DANIELIS GEORGII MORHOFII,
POLYHISTORIS INCLYTI,
POLYHISTOREM LITERARIVM PROLEGOMENA,

Autoris Vitæ ac Scriptorum, non Editorum modo, ſed & Ineditorum atque Affectorum, præſertim vero POLYHISTORIS hujus, Hiſtoriam exhibentia, ac plurimis Virorum Eruditorum Judiciis, quibus & Autorem, & ſingulas ejus Lucubrationes publice commendarunt, Honorificis illuſtrantia.

§. I.

POLYHISTORIS (h. e. *Multiſcii*) agnomen honorificum ſolis olim iis, quos eruditio multiplex pariter atque ſolida præ aliis nobilitabat, & ſupra Literatorum ævi ſui vulgus longiſſime evehebat, nec tamen omnibus, fuiſſe tributum, nemo, in Veterum Monumentis, & Hiſtoria Literaria Antiquiori, vel mediocri verſatus diligentia, ignorat. Tales utique fuere, quos coævorum illud, aut Poſterorum, Judicio reportaſſe, Joh. Wouwerius noſtras, in eleganti *de Polymathia* Libello (1) annotavit, ALEXANDER CORNELIUS (quem Suidas Mileſium, Stephanus, aliique, Cotyæum fuiſſe perhibent) Cornelii Lentuli ex Pædagogo Libertus, & Grammaticus Syllanis temporibus Romanus, ac M. TE-

(1) *Cap. 15. num. 8. p. 152.*

RENTIVS VARRO, Equeſtri Romæ natus familia, ſuæque a C. Julio Cæſare Bibliothecæ, cum dignitatibus, quibus in toga pariter atque ſago functus erat, amplifſimis valedixiſſet, præfectus. Tales etiam extitere, quos Idem Alexandro & Varroni adjungit, C. IVLIVS HYGINVS, Hiſpanus, Auguſti Imperatoris Libertus & Bibliothecæ Palatinæ Cuſtos, APIONque, Ægyptius, Tiberio *σύγχρονος*, & Alexandrinorum ad Succeſſorem ejus, C. Caligulam, Legatus. Scriptis ſinguli, in omni ferme Literarum genere, inclaruere quamplurimis, quæ, licet pleraque dudum perierint, ab aliis tamen Autoribus Vetuſtis, non ſine luculentis illorum Elogiis, frequenter allegantur. Quæ fuſe recenſere, Voſſiique, Jonſii, Hanckii, ac aliorum, de iis Analecta exſcribere, cum inſtituti noſtri ratio haud permittat, pauciſſimis erimus contenti. ALEXANDER CORNELIVS, Cognomen hoc a Lentulo Patrono mutuatus, Vir fuit, Euſebio (2) teſte, *πολύιϛωρ καὶ πολυμαθὴς, τοῖς τε μὴ πάρεργον τὸν ἀπὸ παιδείας καρπὸν πεποιημένοις Ἑλλησιγνωριμώτατος.* De VARRONE ſilere propemodum præſtat, quam pauca dicere, cum merita ejus in Literas immortalia, & laudes, quas iſtis promeruit, Ciceronis, Quintiliani, Auguſtini, aliorumque Ordinis Literarii Principum, invidendæ, vel Libro integro exponi digne vix poſſint. *Nemo* certe, ſi Lactantium (3) audias, *unquam, ne apud Græcos quidem, nedum apud Latinos, illo vixit doctior.* APIONEM, qui a *συγχρόνοις πλειϛονίκης* jam *(Plurimorum Victor)* ac *Μόχθος (Labor,)* a Tiberio autem Imperatore *Cymbalum Mundi*, ob dotium ingenii præſtantiam, diligentiam incredibilem, & famæ magnitudinem, ſalutabatur, Aulus quoque Gellius,*(4)* propter *Literas multas, rerumque inprimis Græcarum plurimam atque variam ſcientiam*, extollit. HYGINO eundem Polyhiſtoris Titulum a coævis fuiſſe delatum, Wouwerius (5) & Gerh. Joh. Voſſius (Hieronymi etiam *Chronicon Euſebianum*, ad A. M. VIII. hunc in finem allegans,) (6) ex hiſce Suetoniani de *Illuſtribus Grammaticis Libelli*, verbis c. 20. in Vita illius, obviis, evincere allaborant: *C. Julius Hyginus, Auguſti Libertus, natione Hiſpanus, etſi nonnulli Alexandrinum putant, & a Cæſare Romam affectum, Alexandria capta. Studioſe & avide imitatus eſt Cornelium Alexandrum, Grammaticum Græcum, quem, propter Antiquitatis notitiam, Polyhiſtorem multi, quidam Hiſtoriam vocabant.* Verum, ne quid diſſimulem, iſte Suetonii Locus pro Hygino a Duumviris *πολυμαθεϛάτοις* perperam videtur allegari, & Alexandro potius Cornelio, quem ille imitatus eſt, paulo antea nobis laudato, Polyhiſtoris agnomen aſſerere. Quod Tobiæ etiam Magiro, (7) quanto Alexander apud Romanos habitus fuerit in pretio, ex illo probanti, video jam eſſe obſervatum. Non indignum interim eodem Titulo Hyginum fuiſſe lubentes fatemur, & duo ingenii ipſius Monumenta, quæ ſola e tot injuria temporum amiſſis ſuperſunt, Literaria, *Poëticon* nempe *Aſtronomicum* & *Fabularum Liber*. haud obſcure teſtantur.

II. Verum

(2) Lib. 9. de Præparat. Evang. 17. (3) L. 1. Inſtit. Divin. c. 6. p. m. 23. (4) L. S. Noct. Att 1. 14. (5) l. c. (6) Lib. 1. de Hiſt. Lat. c. 29. p. 102. (7) in Eponymologio Critico, p. 11.

II. Verum eidem fato ac mutationi Titulus hic Polyhistoris, aliique ejusdem generis Literarii, fuere obnoxii, cui Politici, Augustis olim, Principibus, aliisque Viris illustribus, ceu tanto fastigio proprii, honoris gratia, a Veteribus attributi. Hos enim nemo ignorat, Seculis posterioribus, & præsertim XVIImo nuperrime elapso, laxiore admisso significatu, hominibus subsellii longe inferioris delatos, ita paulatim degenerasse, ut Monarchis, Supremique Ordinis Magnatibus, de novis, quibus ipsi soli gauderent, in istorum locum adsciscendis, hactenus sæpe fuerit & inposterum quoque sit cogitandum. In Republica Literaria, uti dictum, partim stolidæ ambitionis, partim vero φιλαργυρίας sordidæ & turpissimæ adulationis vitio, non minor, quod Titulos attinet, invaluit ἀταξία. Graduum certe, quos vocant, Academicorum, solis olim vere Eruditis destinatorum, appellationes, honorificæ sane ac plausibiles, postquam pretio isti venales esse, & dignis atque indignis promiscue conferri, cœperunt, adeo jam eviluerunt, ut Illiterati eas rideant ac contemnant, Eruditissimi quique fastidiant, mulique ex ipsis Professoribus ac Brabeutis, iisdem olim donati, nominibus suis, tanquam parum sibi decoras, adjicere dedignentur. *Clarissimi* Titulus, tantæ olim dignationis, ut Viris Consularibus, Provinciarumque Præsidibus, Romæ esset proprius, Seculo autem XVIto solis ferme Literarii Ordinis Proceribus cœperit tribui, multis jam Literatoribus Umbraticis, illo ob famæ & doctrinæ obscuritatem ne quidem dignis, itidem sordet; fastuosæ autem contra, & Magnatibus merito relinquendæ, *Excellentissimorum* ac *Magnificorum* appellationes etiam ab iis ambitione nonnunquam sibi vindicantur ridicula, in quibus, si dotes spectes ingenii, nil nisi exile & vulgare, nedum magnum aliquid, aut τῶν ἄλλων ἔξοχον, deprehendes. Non est igitur, quod miremur, Polyhistoras etiam, imo πανσόφους nonnunquam & πανεπιστήμονας, nostra ætate, ab Assentatoribus imperitis, &, quid æra lupinis distent, ignaris, salutari, qui ad Polymathiæ veræ adyta nunquam penetrarunt, sed vel in uno tantum Literarum, sive Elegantiorum, sive Sublimiorum, genere diligentius aliis sunt versati, vel, si pluribus vacare libuit, studio illa fugitivo & desultorio, canis instar e Nilo bibentis, obiter tantum delibarunt, nullius autem accuratam atque solidam adepti sunt peritiam. *Vera* nimirum, in Republica etiam Literaria, quod Sallustius Romanæ indignabundus olim exprobravit, *rerum Vocabula jampridem amisimus*, nec Studiorum saltem præmia, sed ipsum etiam eruditionis nomen, & Titulos huic soli debitos, Indocti cum Doctis partiuntur, ac sæpissime illis præripiunt.

III. Non tamen tanta est nostrorum temporum infelicitas, ut nullos amplius habeant, quibus gloriari, quosve Priscis opponere queant, vere Polyhistoras. Decrescit, fateor, ob quotidiana barbariei, & turpissimi doctrinæ solidioris contemptus, incrementa, paulatim illorum numerus, sed nondum tamen omnino disparuit. Inclaruere, nostra etiam ætate, inter Germanos, Batavos, Italos, Gallos, Britannos, imo in Cimbria etiam, ac vicino ei Septentrione, & etiamnum, numero licet imminuto, supersunt, Heroes nonnulli Literarii, qui accurata totius Polymathiæ peritia, &

& immortalibus in omne Literarum genus meritis, Seculi ſe eſſe Ornamenta ſatis ſuperque demonſtrarunt, ac Polyhiſtores, non priſco ſolum illo ac genuino Vocis ſignificatu, ſed & κατ' ἐξοχὴν, appellari meruerunt. Indicem τῶν ἐξοχωτέρων ſiſterem, niſi brevitatis ſtudium, & timor indignationis Pſeudo - Polyhiſtoum quorundam, in Republica Φιλοπρωτευόντων Literaria, ob mentionem ſui in illo forte omiſſam, graviſſimæ, calamum ſufflaminarent. Unus ergo, ceterorum omnium loco, in ſcenam prodeat Polyhiſtor, quem Cherſoneſus hæc Cimbrica Ornamentis Chori ſui Literarii adoptivis potioribus accenſet, plane eximius, & Titulo iſto, præ aliis, extra omnem controverſiam, longe digniſſimus,

DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS.

Polyhiſtorem hunc Viri jam Eruditi quamplurimi, & hos inter, Polyhiſtores etiam ætatis noſtræ Celeberrimi, ſuo paulo poſt loco enumerandi, in Monumentis ſuis Literariis, publice ſalutarunt. Polyhiſtorem Auditores Academici in Cathedra publica, & Muſeo domeſtico, Amici autem, in Colloquiis Familiaribus, & Commercio Epiſtolico, ſunt experti. Polyhiſtorem Scripta tot, quibus omnes ferme Polymathiæ Elegantioris partes inſigniter illuſtravit, exaſciatiſſima, nemine Lectorum diffidente, oſtendunt, & Poſthuma, quæ, manum ac limam Autoris ſui ultimam experta, luce publica digna Cenſoribus videbuntur accuratis (delectu enim hic opus, hactenus forte interdum neglecto), itidem demonſtrabunt. Polyhiſtorem denique fuiſſe, vel ſolus hic *Polyhiſtor Literarius*, qui tertia nunc vice, & integer quidem, dimidiaque parte jam redditus auctior, Orbi erudito ſiſtitur, cum *Philoſophico* & *Practico*, eum ſecuturis, teſtis eſt omni exceptione major. Longe potiori utique Jure ἐπιγραφὴν iſtam ſibi vindicat, quam C. JVLII SOLINI, Scriptoris, a quo Noſter mutuatus eam eſſe videtur, Vetuſti equidem, ſed Eruditioribus minus probati, *Polyhiſtor*, ex *Hiſtoria Naturali* Pliniana, aliisque Veterum laboribus, nec fideliter ſatis, nec judicioſe, compilatus, aut ANT. GVIBERTI COSTANI, Toloſatis, JCti, *Polyhiſtor* miſcellæ doctrinæ, ſed ſex tantum octernionum, exiguus, cum ejuſdem *Quæſtionibus Juris Memorabilibus* A. 1557. editus, ac Hanoviæ A. 1598. (8) recuſus.

IV. Verum de Opere hoc illuſtri, totiusque Rei Literariæ exhibente Pandectas, ac ceteris Morhofii noſtri Laboribus, Editis, Ineditis, atque Affectis, fuſius dicendi, ſuasque ſingulis laudes, allegatis hunc in finem Eruditorum Judiciis, admetiendi, commodior poſtea recurret occaſio, ubi Vitæ Viri Summi Hiſtoriam brevem atque Synopticam præmiſerimus. Prolixiorem equidem, & ſtudio accuratiori (quali Phil. Melanchtonem Joach. Camerarius, & Tychonem Braheum, ac Mecænatem Galliæ, Nicol. Fabricium Peireſcium, Pet. Gaſſendus, celebrarunt) concinnatam

(8) *in 8vo.*

natam, Wilh. Ern. Tenzelius, Historiographus Ducum Saxoniæ πολυμαθέστατος, ante decennium, publice (9) a me efflagitavit. Verum ignoscet mihi, qua est humanitate, haud gravate, ni fallor, Vir Celeberrimus, quod desiderio iste suo ab aliis distracto laboribus, nec hactenus sit satisfactum, nec jam satisfiat, sed Palma ista Theologo in Literatura elegantiori versatissimo, HENRICO MUHLIO, communi utriusque Amico, ac Morhofii non Discipulo solum γνησίῳ, interiorisque admissionis domestico, sed & in Professione Kiloniensi Poëtica Successori, quem Vitæ Laborumque Præceptoris moliri Historiam, ipsemet paulo post (10) ex Epistola ejus ad se A. 1692. exarata, significavit, relinquatur. Cujus Meletematis sui Editionem ut Vir Summe Reverendus, de Manibus jam ante Morhofianis venusto Poëmate Elegiaco, iis sacro, (quod Lipsiæ An. 1691. (11) seorsim prodiit, deinde vero, sub *Libri III. Polyhistoris Literarii* initium, Lubecæ Anno 1692. & in *Dissertationum Academicarum atque Epistolicarum* Nostri Appendice (12) Hamburgi A. 1699. est recusum) præclare meritus, maturet, serio eum obtestor. Lenient interim ejus exspectationem Schediasmata breviora, partim Biographica, partim Encomiastica, Viri Summi memoriæ a Tanti Nominis Cultoribus, intra Undecennium hoc, a morte ipsius elapsum, consecrata. Hos inter agmen ducit ipse CL. TENZELIUS, cujus Narratio de Morhofii Vita, & in Literas Meritis, compendiaria, ex Henr. Muhlii Epicedio modo laudato, & Epistola ad se Familiari, sermone collecta Germanico, bimestri post obitum τοῦ μακαρίτου tempore vix elapso, *in Dialogis Anni 1691. Menstruis*, M. Septembri, (13) lucem aspexit publicam. Anno sequenti 1692. MATTHIAS HENRICUS BURCHARDUS, Slesvicensis, Georgii Henrici, Antistitis Regii Segebergensis, Viri eleganter docti, nobisque olim amicissimi, Filius haud degener, sed morte immatura ante quinquennium extinctus, in Nundinarum, sive (uti ipse, ad Nomen Vernaculum Umbschlag alludens, has appellat) *Vertumnalium* Kiloniensium Panegyri Anniversaria, XIV. Kal. Febr. Oratiuncula Præceptorem defunctum Panegyrica celebravit haud ineleganti, istique, triennio post, (A. 1695) Lubecæ, & seorsim (14) excusæ, & Secundæ Trium priorum *Polyhistoris Literarii* Librorum Editioni adjectæ, *Laurus Cimbricæ Arescentis, ad Busta Morhofii sparsæ*, Titulum præfixit. Novissime, A. 1699. in Voluminis *Dissertationum* Nostri *Academicarum atque Epistolicarum*, Junctim Hamburgi publicatarum, Appendice (15) Vitæ Morhofii prodiit Historia, ab ipsomet MORHOFIO, continua narratione, ab Anno Natali 1639. ad 1671. sive ætatis tricesimum secundum, perducta, sed Editioni, uti credo, haud destinata. Adjecit isti Amicus Autoris Ἀνώνυμος (quem *Bibliothecæ Morhofianæ forulos ac schedas fere omnes diligenter excussisse*, Joh. Burch. Maji testatur *Præfatio*, Studiosum autem Juris fuisse Veteranum, &

(9) *In Dialogis Menstruis Germanicis, M. Jan. A. 1692. p. 63.* (10) *M. Jul. A. 1692. p. 603. 604.* (11) *in fol.* (12) *p. 138 - 143.* (13) *p. 801 - 808.* (14) *in 4to.* (15) *p. 1 - 48.*

τȣ͂ Μακαρίτȣ per annos complures domeſticum, ab aliis accepi) Continuationem ſuam, ad A. usque 1691. (qui Noſtro fuit Emortualis) laudabili pertextam diligentia, niſi quod ordinem ſubinde magis concinnum, & delectum accuratiorem, deſideres. Subjunctus eſt utrique *(16)* CASPAR. THURMANNI, Roſtochienſis, J. U. D. & Conſiliarii olim Saxo - Lauenburgici, Recenſus Scriptorum Morhofii, ac Judiciorum, quæ de Autore pariter atque iſtis Viri Docti tulerunt, honorificorum, laudabili ſane inſtituto, ſed parce nimis, quod Elogia attinet, ex ſolis ferme Actis Eruditorum Lipſienſibus, Dialogisque Tenzelianis, ac paucis aliorum Scriptis, deprompta, congeſtus, cuique, e prolegomenis hiſce noſtris, haud exiguum forte accedere poterit Auctarium. Mentionem etiam aliquam meretur, quæ idem *Diſſertationum Academicarum* inſerta eſt *Appendici*, *(17)* Sylloge locuples Carminum Adoptivorum, quibus Collegæ Roſtochienſes ac Kilonienſes, Amicique alii, vel de Titulis ac Dignitatibus Academicis Noſtro ſunt gratulati, vel in Nuptiis ejus, ac Filiorum Natalibus, Applauſum, in Uxoris autem funere συμπάθειαν ſuam, teſtati, vel Scriptis, ab illo editis, hederam ſuſpenderunt, vel obitum tandem ipſius, Orbi Literato luctuoſum, deplorarunt. Suggerit enim & iſta, quæ Hiſtoriam Vitæ Noſtri illuſtrant, cujus σκιαγραφίαν brevem, ex hac *Diſſertationum Appendice*, eodem, quo illa prodiit, Anno 1699. LIPSIENSES quoque *in Actis Eruditorum*, *(18)* Literatis exhibuerunt. Horum nos exemplo, in Vita eadem exponenda, ipſius potiſſimum Morhofii Biographiam, ejusque Continuationem ſequemur ἀδέσποτον, ac utriusque narrationes obſervationibus ſubinde noſtris augebimus atque illuſtrabimus.

V. Natus eſt MORHOFIUS Wismariæ, Urbe Ducatus Megapolitani vetuſta ac munitiſſima, Portuque inſuper egregio & Commerciis maritimis præſigni, Anno Æræ Chriſtianæ Vulgaris 1639. (non 1636. quem Celeb. Tenzelius *(19)* perperam ſubſtituit,) diemque Sextum Februarii, Romanis olim nefaſtum atque inauſpicatum, ortu ſuo, & Patriæ, & Orbi Literato, fauſtiſſimum reddidit atque auſpicatiſſimum. Natalem hunc, cum Socrate, Alexandro Magno (cui idem Emortualis etiam fuiſſe traditur,) Friderico Wilhelmo, Electore Brandeburgico, hujusque Primogenito, Carolo Æmilio, ſibi communem, Heroumque proinde, & Bellicorum, & Literariorum, fœtura jam olim illuſtrem, ac ab Athenienſibus præterea, Græcisque ceteris, ob victorias crebras a Perſis eodem reportatas, inter fortunatiſſimos relatum, ipſemet, ductu Æliani *(20)* quatuor celebravit Carminibus, ad Principes Brandeburgicos, paulo ante laudatos, Genethliacis. Quæ cum prolixiora ſint, quam ut huc poſſint a brevitatis Studioſo

trans-

(16) p. 49 - 60. *(17) p. 61 - 143.* *(18) M. Jul. p. 291. 292. 293.* *(19) in Dial. Menſtr. German. M. Sept. A. 1691. p. 506.* *(20) L. 2. Var. Hiſt. c. 26.*

transscribi, in *Operibus* Autoris sui *Poëticis*, (21) ab Elegantiarum hujusmodi Amasiis, evolvi merentur ac perlegi. Patrem habuit *Joachimum Morhofium*, Notarium Publicum, Senatuique Urbano a Judicii Inferioris Secretis, tenuioris quidem sortis Parentibus in Marchia procreatum Brandenburgica; sed probitate pariter atque doctrina conspicuum; Matrem vero *Agnetem*, Danielis Hintzii, Mercatoris honesti, Filiam. Quæ in hujus, Nostro in tenera fato præmaturo ereptæ infantia, locum successit, *Anna Tabberta*, Friderici Petræi Vidua, Noverca licet esset, affectu tamen vere materno Privignum est prosecuta, & Bona sua, Marito omnium Hærede nuncupato, ad ipsum pervenire voluit.

VI. A teneris unguiculis, ductu Parentis (cujus se cura, consilio & informatione, solida variorum Studiorum jecisse fundamenta, Ipse, in Vitæ propriæ Historia, grato agnoscit animo,) tum Pietatis Exercitiis, & Lectioni S. Codicis quotidianæ, tum Historiarum etiam, e Versione *Chronici* Carionis Germanica, cognitioni mature assuevit, Musica autem, in qua progressus deinceps fecit insignes, ipsemet, etiam adhuc ἀναλφάβητος, summopere est delectatus. Primis Latinitatis rudimentis ab eodem imbutus est Parente suo, qui e Ludo eum, in quem missus erat, Literario, quod caput Pueri, per Orbilium quendam, suste ita læsum esset, ut tubera inde orta, ac præ pudore dissimulata, in febrim illum periculosam conjicerent, domum revocavit, triennioque ipse informavit integro. Isto elapso, Athenæi Wismariensis Urbani (nec enim, vel Scholam Civitatis Rostochiensis Trivialem Anno eum ætatis nono accessisse, a Matth. Henr. Burchardo, (22) nec Lubecensem deinceps frequentasse, a Lipsiensibus, (23) persvaderi, cum ipse neutrius, in Vitæ suæ Historia, mentionem injiciat, patior) commissus Præceptoribus, Rectoris ejus, Joh. Poltzii (Scholæ postea Lubecensis Subrectoris ac tandem Conrectoris,) auspiciis, ita, & in soluta, & ligata Oratione, profecit, ut 14. natus annos ea utriusque daret specimina, quæ ab ipsis Ludi Doctoribus extollebantur. Poltzium hunc non in Vitæ solum Historia, *unicum* se *ad Bonos Autores, & Selectiorem Latinitatem, Ductorem* habuisse, grata mente est professus, sed & jam ante, A. 1683. in Programmate, Studiosi cujusdam Kiloniensis dicato Exequiis, (24) sequenti dignatus Elogio: *Erat Viro illi singularis, in bonis Autoribus enucleandis, Industria, Judicium de iis acerrimum, Græcarum & Latinarum Literarum accurata peritia. Nec præpostera, ut nunc plerumque fit, Juvenes via ducebat, sed* λεώφορον *Bonarum Literarum Viam ad Artes sternebat.* Non autem satis habuit Noster Linguas, Historiam, Artesque dicendi ac disserendi, in prima hac ætate familiares sibi reddidisse, sed Mathematicarum etiam, Arithmeticæ inprimis, Sphæricæ, Geometriæ & Geographiæ,

(21) *Libro secundo Charitum p. 52-56.* (22) *in Or. Fun. p. 7.* (23) *in Actis Erud. M. Jul. A. 1699. p. 291.* (24) *V. Programmata, Orationum subjuncta Fasciculo, num. 56. p. 775.*

graphiæ, ab Andrea Pauli, Wismarienfi, Scholæ Patriæ Subrectore (cujus *Thematorologiam N. T, Radicum & Derivationis Terminationem usum exhibentem*, Lubecæque A. 1661. editam, prælectiones ipfius *de Notitia Autorum* Academicæ MSStæ, *c. 11.* honorifice commendant) non minus feliciter haufit principia.

VII. Ex Urbe Natali, fedecim natus Annos, d. 7. Mart. anno 1655. Stettinum abiit, & in Pædagogium iftic admiffus Regium, in Philofophia Joh. Micrælium, hujus Rectorem (cujus in fe merita nec publice diffimulavit,) (25) in Lingua Hebræa Joach. Fabricium, Superintendentem, in Jurisprudentia autem (cujus jam Tyrocinia, Parentis ductu, abfolverat) Joh. Sithmannum, ejus Profefforem, fideles habuit Hodegos. Nulli tamen Præceptorum Stettinenfium plus debuit, aut familiarius fe applicuit, quam Henrico Schævio, Kilonia Holfato, Med. Doctori, Literarumque Humaniorum & Poëfeos Interpreti Publico, aut Gymnafii tandem Thorunienfis (cui morte immatura anno 1661. æt. 37. eft ereptus) Rectori, *Viro*, prout ipfe teftatur, *ad omnes elegantias facto, Poëtæque, Mufico, Mathematico, Mechanico, & Philofopho Sectæ Cartefianæ* eximio, cujus Scriptis fuis paffim mentionem inferuit perquam honorificam. (26) Hujus Doctoris, cui ipfe viciffim in deliciis fuit, χειραγωγίαν fidelem fecutus, univerfæ Mathefeos Curriculum abfolvit, Phyficam doctrinam eft ingreffus, & in Poëticis diligenter fe exercuit. Acres tamen illos primæ ætatis ad Poëfin impetus, Schævii exemplo in fe excitatos, poftea freno indiguiffe, Judiciique accuratioris lima fuiffe emendandos, ipfe, in Vitæ fuæ Hiftoria, verbis hifce ingenue fatetur: *Quoniam Vir ille* (Schævius) *Statium imitandum fibi unice propofuerat, Ingenio olim fuo plus jufto indulgens, folam tum fcribendi carminis vim fequebar; a qua tandem me ipfum revocabam, judicio maturiore, & Poëtarum antiquorum lectione, monitus. Nam, ut impetus ad Poëticam facultatem illius Viri exemplo magis, quam præceptis, excitati funt; ita poftea felicior Carminis cultura ab ingenio, Exercitatione & Lectione, fuccrevit. Scribebam XVI. annorum Adolefcens alicui Carmen de dignitate Confulari Gratulatorium juftæ magnitudinis, cujus dictio Statii, & aliorum arduorum Poëtarum, flofculis tota erat concinnata. Mirifice id nonnullis placebat. Verum ipfe & conatus meos poftea ridebam, & illos, qui tantopere Carmen illud celebraverant.*

VIII. Biennio (non autem, uti Tenzelio (27) relatum eft, quadriennio) Stettini exacto, & Schævio fuo (cui *Poculum boni Dæmonis*, five Carmen hujus Tituli Apobaterium elegans (28) difceffurus obtulit,) & ceteris valedixit

(25) *in Comm. de Lingua & Poëfi Germ. Vernaculo, P. III. c. 2. p. 482.* (26) *V. Mifcell. Poët. p. 73. Polyhift. Lit. Lib. 2. c. 6. p. 374. 375. & L. 3. c. 10. p. 66. 67. Orat. VIII. p. 243. & Comm. de Lingua ac Poëfi German. P. III. p. 620.* (27) *in Dialog. Menftr. M. Sept. A. 1691. p. 806.* (28) *Vid.* illud in *Operibus* Noftri *Poëticis, p. 909 - 914.*

ledixit Profefforibus, ac, annos natus XIIX. d. 29. Maji a. 1657. Roftochium commigravit, Studioque Juridico ductu Henr. Rud. Redekeri, Jac. Seb. Laurembergii, Henricique imprimis Rahnii (quem Præfidem A. 1658. elegit fuæ *de Jure Morborum* Difputationis, proprio Marte confcriptæ, nec vel leviffimam ab illo paffæ mutationem,) incumbere feliciter perrexit. Non tamen ifti foli vacabat, fed Polymathiæ etiam reliquæ, & Poëfi, ad quam naturæ vehementiori ferebatur inftinctu, haud minimam temporis fui partem invidendo admetiebatur fucceffu, nec exiguo cum famæ, Carminibus argutis atque venuftis quamplurimis, Latinis ac vernaculis, in amicorum gratiam, magnamque partem fub nominibus etiam illorum, publicatis, acquifitæ incremento. Alacriter fponte jam fua, in Stadio hoc Poëtico ad palmam contendenti calcar exemplis atque hortatibus fuis addebant Andr. Tfcherningius, Poëfeos Profeffor, Ἐργοδιώκτης hujus Auditorum fuorum Primicerii, nec multo poft Succefforis, perpetuus, & Commilitonum, uti olim Scholafticorum Stettinenfium, ita nunc Academicorum Roftochienfium intimo, Joh. Rölingius, Lütkenburgo Holfatus. De quo ipfius Pylade, in *Cymbria* fufius celebrando *Literata*, hic tantum notamus, eodem illum, quo Nofter Tfcherningio Roftochii fucceffit, Anno 1660. Regiomonti Simoni Dachio, in Profeffione itidem Poëtica, effe fubrogatum, eodemque cum ipfe die, ante difceffum, Roftochii fupremos Philofophiæ Honores, applaudente, uti poftea dicetur, communi utriusque Præceptore, Henr. Schævio, adeptum. *(29)*

IX. Profeffionem Poëfeos in Academia Roftochienfi, antehac a Nathane Chytræo, Eilhardo Lubino, Joh. Kirchmanno, Pet. Laurembergio, Viris magni in Rep. Literaria nominis, &, quem paulo ante laudavimus, ipfe autem accuratius celebravit, *(30)* Andrea Tfcherningio, ornatam, A. 1660. cum luftrum ætatis quartum vix impleviffet, raro præcocitatis Literariæ exemplo, Epicedii in Ciconiam Jocularis occafione, obtinuit. Alebat iftam, *Adriani* a fe nomine donatam, domi fuæ Laur. Bodockius, J. U. D. & Rhetor Academicus, qui, cum, d. 25. Oct. A. 1659 creatos a fe novos Magiftros, aliosque Hofpites, folenni excepiffet convivio, ab horum uno fub noctem, Avis innocua telo eft transfoffa. Nofter, fatum illius trifte miferatus, accedentibus Amicorum monitis, Leffu ei Heroico, adjectaque huic Infcriptione pereleganti, parentavit, & utrumque iftud Poëmation joculare eodem anno editum, Bodockio infcripfit. Quod cum Jofuæ Arndio, Guftaphi

b Adol-

(29) v. Morhofii Carmen ad Rölingium, Regiomontum difcedentem, Propempticum, *in Poëmatis Germanicis p. 111-119.* & *Comm. de Lingua ac Poëfi German. P. II. cap. 9. pag. 432.*

(30) *V. Scazontes in Natalem Tfcherningii in Mifcell. Poët. p. 47-50.* Anagrammata bina, & Scazontes iftorum Interpretes, in ejusdem Obitum, *in Funeribus p. 12. 13.* nec non Elogium Pöëmatum illius Germanicorum infigne, *in Comm. de Lingua & Poëfi Germanica, P. II. c. 9. p. 428. 429.*

Adolphi, Ducis Megapolitani, Protecclesiastæ Aulico, Theologo peritia Literarum Elegantiorum singulari conspicuo, Poëtæque haud vulgari, esset lectum, adeo placuit, ut Principi suo istud, simulque Autorem ejus, antehac sibi ignotum, de nota meliore commendaret. (31) Permotus ista Commendatione Princeps Eruditorum amantissimus, Morhofium, posthabita Palæstra, cui Parens eum destinaverat, forensi, dissuadentibus incassum Dav. Mevio, JCto patriæ percelebri, Martinoque Böckelio, Syndico Lubecensi (Filii simul natu majoris, in Academias abituri, offerente Ephoriam,) Professionem, quæ Tscherningii obitu vacabat, Poëticam modeste ambeuntem, voti confestim A. 1660. fecit compotem. Quam Musagetæ hujus Illustrissimi, Panegyri in Natalem ipsius (d. 26. Febr.) Heroica, paulo ante in Acroaterio recitata Academico, prolixius a se celebrari, benignitatem Oda ille Eucharistica, Sermone scripta Germanico, (32) deprædicavit. Munus deinde sibi commissum, cum Magistri ante Titulum, una cum Rölingio suo, d. 26. Jul. Brabevta Aug. Varenio, Collega, reportasset, Oratione *de Genio & Spiritu Poëtico* solenni d. 17. Oct. A. 1660. est auspicatus, applaudentibus gemino huic honori, tum Academiæ Rostochiensis Professoribus plerisque, tum Amicis ac Fautoribus aliis. (33) Quos inter Henr. Schævius, ejus olim in Gymnasio Stettinensi Præceptor, in prolixo *Epiphonemate* ad ipsum & Rölingium, Auditores suos, & Magisterii, & Spartæ Professoriæ, Honoribus eodem tempore potitos, *Heroico*, Castorem & Pollucem Duumviros hosce Doctissimos atque amicissimos salutavit. (34) Quoniam vero annuo, antequam publice doceret, spatio peregrinandi potestatem a Principe suo Noster obtinuerat, exeunte eodem A. 1660. in Bataviam & Angliam abiit, Viros utriusque celebres salutavit, Caroli II. Britanniæ Regis, inaugurationi interfuit, suumque applausum Carmine illi testatus est Gratulatorio, & in Academia Oxoniensi, ut Bibliotheca hujus Illustri uteretur, aliquamdiu substitit. In reditu, Franequeræ Frisiorum, Supremos Juris utriusque Honores Academicos, a Joh. Jac. Wissenbachio, Athenæi illius Antecessore Primario, sibi collatos, habita d. 26. Sept. A. 1661. Disputatione *de Jure silentii* Inaugurali, Laur. Banckii, Sueci, JCti Franequerani, & sui ibidem Hospitis, Collegarumque & Amicorum Rostochiensium, Elogiis compluribus ornata Metricis (35) haud difficulter exambiit.

X. Rostochium redux, quam nactus erat, Spartam egregie ornavit, non Prælectionibus solum in Claudiani *de Raptu Proserpinæ Libros*, aliosque melioris

(31) v. Epistolas duas ad Bodockium & Arndium Lessui isti Anno 1667. in Editione secunda Kiloniensi, præfixas. (32) vid. eam *in Poëmatis Germanicis*, *P. I. pag.* 39 - 42. (33) Carmina illorum Gratulatoria una cum Alb. Willebrandi, JCti Rostoch. programmate ad Orat. Auspic. Invitatorio, leguntur in *Appendice Dissert. Acad. pag.* 68. 77. (34.) *ibid. p.* 69 - 72. (35) v. illa *in Append. Dissert. Acad. p.* 78 - 83.

ris notæ Poëtas, Publicis, sed privatis etiam Acroasibus Juridicis, Oratoriis atque Poëticis, mensaque & hospitio, quod cœlebs esset, primum Henr. Rahnii, JCti (cui, A. 1662. defuncto, Oratione parentavit publica) eximii, & Casparis deinde Marchii, Professoris Medici, integro usus est quadriennio. Hoc elapso, cum fama doctrinæ ejus multiplicis, ceterarumque ingenii dotium, longe lateque sparsa, in Cimbriam etiam nostram penetrasset, a Christiano Alberto, Duce Holsatico, A. 1665. una cum tribus Collegis, *Christ. Kortholto*, Theologo, *Casp. Marchio*, Medico, & *Matthia Wasmuthio*, Philologo, in Academiam Kiloniensem recens a se conditam, est evocatus, &, post missionem a Principibus Megapolitanis ægre impetratam, Doctor in illa publicus eloquentiæ ac Poëseos constitutus. Inaugurationi Athenæi hujus Cimbrici, d. 5. Oct. A. 1665. non interfuit solum, sed & Odis suis in laudem Ferdinandi III. ac Leopoldi, Imperatorum, Fridericique & Christiani Alberti, Holsatiæ Principum, per Musicos Ducales decantatis, & Oratione solenni, die sequenti recitata, illustriorem eandem reddidit. Anno, qui hunc excepit, 1666. d. 22. Jan. quo Gradus Academici Quatuor, quas vocant, Facultatum Candidatis prima vice, sumtu Principis, conferebantur, ipse, Prodecanus Ordinis Philosophici, in locum Mich. Watsoni, Decani, paulo ante defuncti, electus, habita *de Causis, ob quas multi ad minus solidam perveniant sapientiam*, Oratione eximia, septem Philosophiæ creavit Magistros, Actorumque primæ istius Promotionis Academicæ Historiam, a se conscriptam, una cum Strenis, sub novi Anni initium, Principi, Patronisque & Professoribus Academiæ, distributis, ceterisque *Primitiis Parnassi Kiloniensis Poëticis*, juris fecit publici. Sex Annos Vitæ Kiloniensis priores cœlebs, in convictu Casp. Marchii, Professoris Medicæ Artis Primarii, quem Rostochii etiam Hospitem habuerat, exegit. Rectoris Academici Officium, d. 5. April Anno 1669. prima sibi vice demandatum, Oratione *de Intemperantia in studiis* eleganti est auspicatus, & Semestribus postea Annorum 1677. 1685. 1690. æstivis denuo administravit; Philosophici vero Ordinis Decanatu Anno jam 1667. & sæpius deinde functus, laurea ejus suprema Juvenes subinde haud paucos exornavit.

XI. Anno 1670. media æstate, sub initium Feriarum Canicularium, iter denuo, Principis permissu, in Bataviam & Angliam, maximo suo fructu, suscepit Literarium, & cum Viris illarum Doctissimis, partim ante duo jam lustra salutatis, partim nunc demum visis, amicitiam vel contraxit, vel renovavit. Ultrajecti Joh. Georgio Grävio familiariter innotuit, magni nominis Critico ac Philologo, Amstelodami autem Theod. Kerckringio, Joh. Swammerdammio (Historiæ Insectorum; quibus museum ejus instructissimum abundabat, Scrutatori industrio,) Mart. Birrio, Matthiæ Slado, ac Justo Schradero, Medicis atque Chymicis celeberrimis. Quibus addi etiam meretur, illiteratus licet, Nicol. Petterus, Oenopola, quem certo & æquali vocis suæ sono vasa vitrea diversa disrumpentem coram spectavit, istudque Experimentum Societati dein Regiæ Anglicanæ præsens expo-

 suit,

fuit, ac, Kilonium reverfus, Diatriba Epiftolica peculiari luculenter illuftravit. Leidæ cum Joh. Frid. Gronovio eft converfatus, Hagæ Comitum vero cum Nicol. Heinfio, Conftant. Hugenio, Confiliario Principis Araufionenfis Intimo (cui, multiplicem ejus expertus favorem, *Horas* poftea infcripfit *fubfecivas Poëticas*) ac Franc. Junio, quo duce Ifaaci Voffii, in Anglia abfentis, Bibliothecam ac Codices MSStos perluftravit. In prædio Sam. Schaffii, Hagæ vicino, Marquardum Gudium noftratem falutavit, Schaffii tunc Ephorum, poftea vero Duci Holfatico, & tandem Regi Daniæ a Confiliis, infpectisque in Bibliotheca ejus locupletiffima MSStis plurimis rarioribus, Operibusque Poffefforis ἀνεκδότοις atque affectis, arctiorem cum illo contraxit familiaritatem, in Cimbria deinceps ab utroque, ad fata usque fuprema, continuatam. E Batavia in Angliam iterum transgreffus, Londini diutius hæfit, confuetudine potiffimum Rob. Boylii, Philofophorum modernorum facile Principis, Ifaaci Voffii, Polyhiftoris eximii (cujus beneficio Bibliothecam ipfi videre licuit Regiam,) & Henr. Oldenburgii, Societatis Illuftris Anglicanæ (in cujus Confeffum, hoc Proxeneta, admiffus eft Philofophicum) Secretarii, delectatus. Cum ex Anglia in Bataviam maritimo remearet itinere, præfentiffimum naufragii, prope Brielam, vix evafit periculum, quod rumori de ipfius in undis æquoreis morte, Holfatiam tunc pervagato, & Epigraphis, quibus inter Amicos, huic credulos, Chriftianus a Stöcken, Protecclefiaftes Aulicus Eutinenfis, Germanico, Johannes autem Georgius Pellicerus, Collegii Canonicorum Lubecenfium Secretarius, Latino Idiomate, fuperftiti parentarunt, Feralibus (36) præbuit occafionem. In Batavia veteres amicos denuo falutavit, Pauli Würtzii, Archiftrategi Ordinum Fœderatorum Eruditi, Hufæ Cimbrorum in lucem editi, prolixum expertus eft favorem, & Amftelodami tandem ingens, ope divina, vitæ difcrimen iterum fuperavit. Cum enim in Bibliopolio Elzeviriano Libris perluftrandis effet intentus, magna Librorum atque Chartarum moles, quæ trochleis in fuprema attrahebatur tabulata, in aream decidit, & tergum ei laterali motu concuffit, fi vertici incidiffet, certiffime enecatura.

XII. Cum, finita altera hac peregrinatione, Anno 1671. (ad quem Vitæ fuæ Hiftoriam ipfemet perduxit) Kilonium rediiffet, vitæ cœlibis pertæfus, uxorem d. 23. Octob. duxit *Margaretam*, Cafpari a Degingk, Tremonia Weftphali, Lubecenfis Reipublicæ Senatoris (quem ad Confularem ejusdem evectum tandem effe dignitatem, Scriptor, qui vitam Noftri, ab ipfo inchoatam, pertexuit, Anonymus, (37) & hunc fecuti Lipfienfes, (38) falfo perhibent,) Filiam (39). Cujus Virtutes cum Maritus ipfe, in Programmate, quo Exequias defunctæ, M Jun. A. 1687.

(36) Pelliceri Infcriptionem in obitum Morhofii, falfo creditum, recufam invenies in *Append Differt Acad. p. 91 94.* (37) *in Append. Differt. Acad. p. 12.* (38) *in Actis Erud. M. Jul. A. 1699. p. 291. 292. 293.*

A. 1687. Rectoris Academici nomine, indixit, Funebri (in Programmatum, Orationibus Anno 1698. subjunctorum, Sylloge perperam omisso,) (40) & Collegæ Kilonienses, in Epicediis, memoriæ ejus consecratis, (41) debitis ornaverint laudibus, mentione illarum prolixiori, brevitatis studio, supersedemus. Quatuor ex illa suscepit Filios, Casparum nempe Danielem, Primogenitum (eodem, quo Avus paternus Wismariæ efferebatur, die octavo Aprilis A. 1675. in lucem Kilonii editum (42)) Georgium Marquardum, Fridericum, & Ericum Georgium. Quos inter Secundus atque Quartus in ætate decesserunt tenera, Primus vero ac Tertius Patri fuerunt superstites, & Posthuma ejus nonnulla Juris fecerunt publici.

XIII. Ceterum, ut, a rei domesticæ facie, ad munera, quibus Kilonii functus est, revertamur Academica, Professioni geminæ, quam ab A. 1665. ornaverat, Oratorio Poëticæ, post reditum ex Secundo Itinere Literario, aliæ Dignitates, fama ejus subitis progressibus accrescente, sunt adjectæ. Anno enim 1673. Adamo Tribbechovio, Theologo insigni sibique amicissimo, in Aulam evocato Saxo - Gothanam, in Professione successit Historica. Sequenti autem 1674. Cura scribendorum publico Academiæ nomine Programmatum, & sexennio post, A. 1680. Bibliothecæ, cui Sam. Rachelius, JCtus percelebris, hactenus præfuerat, Academicæ Ephoria, a Principe ipsi est commissa. Historiographi etiam Ducalis Officium eodem, quo Historias docere jussus est, Anno 1673. ei fuisse destinatum, Joh. Adolphi Kielmanni, Aulæ Holsaticæ Præsidis, omniumque Ministrorum Ducalium ea tempestate Principis, quem summum Noster habuit Patronum atque Evergetam, Literæ, Slesvigæ d. 13. Nov. Anno jam dicto, ad eum exaratæ, & inter Schedas defuncti repertæ, ostendunt. Intervenit tamen aliquid, quod consilia ista irrita redderet.

XIV. Quanta fide, qua item dexteritate & diligentia, singulis, quæ in novellis Cimbriæ Athenis commissa ipsi sunt, insigni cum famæ harum incremento, & studiosæ Juventutis emolumento, functus sit officiis, satis superque, ne Collegarum & Auditorum allegem testimonia, Prælectiones, quibus, per quinque lustra, Cives Academicos, non in Oratoria solum, Poësi & Historia, sed reliqua etiam Polymathia Elegantiori universa, præclare admodum erudiit, Publicæ pariter atque Privatæ, demonstrant. Syllabum illarum, e Catalogis Operarum Academicarum Semestribus, Continuator Vitæ ejus Anonymus operose congessit. Nos prolixo singularum Recensu, cum pleræque infra in Ἀνεκδότων Nostri indice denuo sint

b 3 me-

(39) V. Epithalamia Erici Mauritii, Josuæ Arndii, Pet. Musæi, Chr. Kortholti, Pauli Sperlingii, Sam. Rachelii, Ad. Tribbechovii, Mich. Kirstenii, & aliorum, in *Appendice Dissert. Acad. p. 94 - 97.* (40) Recusum istud est in eadem *Append. 113 - 119.* (41) Leguntur hæc Epicedia in eadem *Appendice, p. 119 - 126.* (42) V. Carmina Genethliaco - Epicedia Ad. Tribbechovii & Pauli Sperlingii in ejus Natalem, in *Appendice* sæpius laudata, p. 107-112.

memorandæ, ſtudio brevitatis h. l. ſuperſedemus. Addemus tamen, quæ de earum ſcopo atque inſtituto in illo ipſemet diſſeruit Programmate, quo, d. 2. Sept. A. 1683. Juventutem Studioſam ad audiendas Lectiones de Argumentis Selectioribus (Patavinitate ſcil. Liviana, Germanorum in literas Meritis, Juris Romani Hiſtoria, τῷ θείῳ in Diſciplinis, aliisque ſimilibus) Acroamaticas & Extraordinarias, ſemel hebdomadatim habendas, invitabat: (43) *Cum Eloquentiæ*, ait, *& Hiſtoriæ geminæ atque ſororiæ, ut ita dicam, Partes mihi ſint injunctæ, id ſemper operam dedi, ut earum diſciplinarum interiora pro virili excuterem, eaque Auditoribus meis inculcarem. Publicis enim privatisque Lectionibus, toto hoc, quo docui, tempore, Eloquentiæ, tam Solutæ, quam Ligatæ, Partes ita explicui, ut, quæ aliis omiſſa, vel leviter tractata, mihi præ cæteris excolenda ſumerem. Nam vel Oratorem Civilem præceptis exemplisque lectiſſimis exhibui, vel totam Characterographiam, ſive de Stylo doctrinam, vel Pathologiam Oratoriam, vel de Arguta dictione, de Excerpendi ratione, de Argutis Thematibus ſacris eruendis, de Epiſtolis ſcribendis, Inventionibus Poëticis, de omni tam Latina, quam Germanica Poëſi, ea propoſui, quæ publicam aliquando lucem, ſi ultima illis lima acceſſerit, non ſpernendo, ut puto, juventutis fructu, videbunt.* Interjectis deinde quibusdam, de Hiſtoricis ſuis Laboribus ita diſſerit: *In Hiſtoria, ex quo Eloquentiæ Profeſſioni illa juncta fuit, ea præ cæteris ſpectavi, quæ & Civilis uſus eſſent, & ab horum temporum Viris doctiſſimis nove obſervata, vel etiam prætermiſſa, aut mea induſtria, ut ſe interdum aliqua obtulerunt, notata. Hiſtoriam itaque vel univerſam propoſui, vel eam, quæ a Caroli Magni imperio ad noſtra ſe tempora extendit, vel Taciti quadam Commentationibus illuſtravi; unde nonnulla ſuo quoque tempore ad Editionem ſeligentur. Neque Literariam Hiſtoriam prætermiſimus, cujus bonam partem Lectionibus Publicis de re Bibliothecaria, privatis de Notitia Autorum, expedivimus. Et hunc campum, vaſtum ſane & diffuſum, intra tres annos proximos, operoſo ſane labore bis decurrimus. Naturalem quoque Hiſtoriam, ut hodie illa tot Obſervationum fœcunda meſſe ditata eſt, tentavimus.. Quæ omnia, ubi paulo diligentius tractata, & continuis acceſſionibus perculta fuerint, prælo, Deo ita volente, ſubjicientur; præſertim, cum non deſint, qui ad editionem eorum maturandam impellunt, Viri doctiſſimi.*

XV. Prælectionibus ſubinde miſcebantur Diſputationes, nec non Orationes, tum publico Academiæ nomine, tum alias ob cauſas, habitæ. In quibus, uti & Recitationibus Ordinariis, etſi extemporanea dicendi facultate haud pollebat, eorum tamen, quæ permeditatus erat, elegantia, ſoliditate, multiplicique eruditione, ac obſervationum, quas lectionibus ſuis, e Libris præſtantioribus atque rarioribus, in Auditorium a Famulo deportatis, immiſcebat., egregiarum copia, iſtam linguæ tarditatem abunde compenſavit. Taceo Programmata, quæ nomine publico frequenter ſcripſit, & *Orationum* Faſciculus, in adjecta his Appendice, junctim recuſa exhibet, non ob rerum minus pondera

(43) Recuſum eſt Programma iſtud in Sylloge *Programmatum* reliquorum, *Orationibus* adjecta, *n. 93. p. 961-965.* & in *Appendice Diſſertationum Academicarum, p. 28-31.*

dera ac varietatem, quam Styli nitorem, commendanda. Taceo item ingentem illam Carminum varii generis, Latinorum pariter atque Vernaculorum, quæ vel ingenio obsequens proprio, vel Amicorum precibus adactus, quotidie propemodum pangebat, multitudinem. Quæ sane, sive Inventionis acumen & crebras spectes argutias, sive Numerum facilem & Dictionis Poëticæ venustatem, ad Veterum præstantiam proxime accedunt, modernis autem, & Germanorum, & Exterorum, palmam vel dubiam reddunt, vel extorquent. Laboribus his Academicis, quibus Athenæo Cimbrico famam paravit ingentem, imo Chersonesum hanc universam, lumine ipsius adoptivo insigniter illustratam, æternum sibi devinxit, haud contentus, totum etiam Orbem Literatum Scriptis tot exasciatissimis atque eruditissimis, in omni ferme Literarum genere editis (ut de affectis atque ἀνεκδότοις, quorum summa ubivis fuit expectatio, sileam,) demeruit, & in sui rapuit admirationem Verum de istis uberius differendi infra commodior se offeret occasio.

XVI. Miretur forsan aliquis, quomodo tot laboribus Academico-Literariis exantlandis, tot Libris & Operibus, non nisi infinita congestis Lectione, elucubrandis, Homo unus, nec longævus admodum, nec firmæ valetudinis suffecerit. Mirarer & ipse, nisi stupenda & incomparabilis Morhofii diligentia ex familiari cum illo mihi innotuisset conversatione. *Totus ille*, uti Biographiæ, ab ipso inchoatæ, Continuator vere affirmat, *in Literis erat & Libris, continuæque Lectioni sic deditus, ut ne cibum quidem caperet, vel iter faceret, quin Librum simul legeret, vel evolutum penes se haberet.* Bibliotheca gaudebat locuplete, & Libellis præcipue ac Schediasmatis minutioribus notæ melioris instructissima. His enim, quod cito distrahi soleant, & sæpe nullo postea, ob raritatem, parari pretio possint, coëmendis magis, nec sane immerito, studebat, quam Libris grandioribus, vastisque Voluminibus, quorum usum vel Bibliothecæ Publicæ, Bibliopolarum Tabernæ, nunquam non hominibus Eruditis concedent. Bibliothecæ hujus (cui, selectum Librorum quod attinet, paucas pares fuisse, Wilh. Ern. Tenzelius, (44) fidem licet tantum alienam, & rumorem secutus publicum, vere perhibet) Catalogus, post obitum Possessoris concinnatus, in eam excrevit molem, ut Plagularum numerus Centenarium excederet. Ipse superstes Autores, quorum aliqua possidebat, in Indicem, Cognominum serie observata, digesserat Alphabeticum, Materiarum vero, sive Argumentorum, circa quæ Libri occupabantur singuli, nullum, præter Memoriam, habebat.

XVII. Hujus tenacitati confisus, studio etiam lecta excerpendi, magno utique temporis compendio, parcius vacavit, sed istam ob causam, ceu ipsemet fatetur, ἁμαρτήματα subinde μνημονικὰ evitare haud potuit, in Scriptis, & Prælectionibus imprimis Academicis ἀνεκδότοις, passim obvia. Verba ipsius hac de re adjicio:

(44) *in Dial. Menstr. German. M. Jan. A. 1692. p. 63.*

adjicio: (45) *Ego certe Excerptis congerendis non multum operæ me impendisse fateor, etsi aliorum diligentiam laudo, meæque in his negligentiæ succenseo, magno tamen in lucro reputaturus, si aliorum mihi opera uti concessum fuerit. Nunc ego, memoria promiconda contentus, scribo multa, quæ fallat quidem nonnunquam, & res suas repetenti raro respondeat, plerumque tamen, cum argumenti occasio sollicitat, ultro offerat, & quasi ex capsula depromat.* In Carmine etiam condendo, primas Meditationes & Inventiones, sponte sibi, in Enthusiasmum abrepto Poëticum, a solo ingenii suggestas impetu, longe plerumque præstantiores iis esse est expertus, quas artis Poëticæ secutus præcepta, e Locis Fontibusque Inventionum, huic usitatis, studio conquirebat laborioso. Quam ob causam φροντίδας illas πρωτέρας, τῶν δευτέρων, secus ac in Græcorum traditur proverbio, σοφωτέρας in chartam confestim ne sibi perirent, tumultuaria scriptione antequam de Dispositione & ornamentis cogitaret ulterioribus, conjicere assveverat. (46)

XVIII. Mores Morhofii quod attinet, Ideam illi Viri vere Boni exprimebant, & Symbolo, quod sibi elegerat, familiari (PIETATE, CANDORE, PRUDENTIA) exacte respondebant. Animo enim in Deum erat religioso, &, hypocrysin omnem exosus, pietati vitæque probitati infucatæ serio studebat. Candor, res licet hoc ævo pene intermortua, in Verbis pariter ac Factis illius omnibus, illustres adeo spargebat radios, ut ætatis priscæ, sive aureæ, non nostrorum temporum, ferreis pejorum,

quorum sceleri vix invenit ipsa
Nomen, & a nullo posuit Natura metallo,

Hominem esse crederes. In ipso certe, si in quoquam alio, Persiani illi Viri boni Characteres spectabantur:

Compositum Jus Fasque Animi, Sanctique recessus
Mentis, & incoctum generoso Pectus Honesto.

In Conversatione cum aliis modestus erat, comis, & ad officia Humanitatis paratissimus. Sermone quidem, præsertim, si ab ignotis salutaretur, utebatur parcius, Homo quippe natura nec πολύλογος, nec περιαυτόλογος, sed, absque ulla tamen morositate, ad quæstiones singulorum ea regerebat, quæ consummatam solidamque & eruditionem prodebant, & Prudentiam. Cum Amicis vero etiam jocari, & Salibus Argutiisque lepidis, quæ & scribenti, & sermones cædenti, nunquam non in promptu erant, certare, quotiescunque res posceret, assveverat.

XIX.

(45) *e Lib. III. Polyhistor. Lit. cap. 1. §. 21.*

(46) *v. Partem III. Commentarii de Lingua & Poësi Germanica, c. 15. p. 725. 726. 727.*

XIX. Tantæ ingenii dotes, tot virtutum decora, uti omnibus Reip. Literariæ Civibus merito eum reddiderunt venerabilem, ita Optimates ejusdem, paris gloriæ vel jam compotes, vel cupidos, ad amorem ejus non potuerunt non provocare. Natæ hinc ipsi tot cum Viris, & Germaniæ, & Regionum Europæ exterarum, Summis, & ob doctrinam omnigenam inclytis, Amicitiæ, & cum plerisque literarum etiam commercia. Batavos atque Anglos supra, in secundi itineris Literarii Historia, (§. II.) jam recensui, sed Gisbertum tamen Cuperum, summæ in patria dignationis, nec minoris doctrinæ, Virum, ac Jac. Tollium, magni nominis Philologum ac Chymicum, illis, Thomam autem Willisium, Medicum atque Anatomicum Regiæ Londinensis incomparabilem, & Eduardum Bernhardum, Polyhistora Academiæ Oxoniensis Inclytum, his jungendos, præterii. Ex Italis, suis Noster Amicis annumeravit Ant. Magliabechium & Joh. Ciampinum; e Gallis Pet. Dan. Huetium, Ægid. Menagium & Pet. Petitum; e Danis Thomam Bartholinum, Vitum Beringium, Ol. Borrichium, Wilh. Wormium, Pet. Resenium & Hildebrandum ab Horn, Kiloniensem, Regium ex Auditore quondam suo ad Moschos Legatum; in Svecia Ol. Rudbeckium, Ol. Verelium, Laur. Normannum, & ornamentum Regni hujus adoptivum insigne, Joh. Schefferum; in Livonia Nicolaum & Henningum Wittenios; in Borussia Joh. Rölingium Nostratem & Joh. Pet. Titium. E Germanis, quorum longe major est numerus, brevitatis studio non nisi paucos, & τῶν ἄλλων ἐξόχους, allegabo, Vitum scil. Ludovicum Seckendorffium, Ezech. Spanhemium, Jobum Ludolfum, Gotfr. Guilh. Leibnitium, Frid. Rappoltum, Joh. Andr. Bosium, Frid. Bened. Carpzovium, Henr. Meibomium Juniorem, Ott. Menckenium, Joach. Fellerum, Casp. Vogtium (Wismariæ, Patriæ utrique communis, Consulem,) & Heroinam Illustrem atque Eruditissimam, Henriettam Catharinam Gersdorfiam.

XX. Chersonesus hæc nostra, uti Patronos ei dedit Principes suos Serenissimos, Magnatesque in horum Aulis præcipuos, Joh. scil. Adolphum Kielmannum, Parentem, ejusque tres Filios, Joachimum Alefeldium & Mart. Böckelium in Gottorpiensi, & in Eutinensi Christianum Cassium, ac haud paucos præterea alios ex Ordine Equestri Proceres, ita Amicos etiam, ex Eruditorum Cœtu, conciliavit plurimos. Quos inter e Slesvicensibus haud prætereundi Marqu. Gudius, cæterorum omnium facile Princeps, Joel Langellottus, Archiater Ducalis, Ad. Olearius, Bibliothecæ Præfectus, Joach. Rachelius, Scholæ Moderator, & Pet. Taxenius, JCtus, ceteris jam defunctis superstes; ex Hamburgensibus, Mich. Kirstenius, Mart. Fogelius & Vinc. Placcius, Gymnasii Professores; e Lubecensibus, Henr. Bangertus ac Abraham. Hinckelmannus, Athenæi publici Rectores, & Achilles Daniel Leopoldus, JCtus; e Tanningensibus denique (cum alios, qui diversis locis vixerunt, fuse jam enumerare non liceat,) Jac. Holstius, doctrinæ majoris, quam famæ, Poliater. E Collegis tandem Kiloniensibus, Musæum, Christ. Kortholtum, Paulum Sperlingium & Christoph. Franckium, Theologos, Ericum Mauritium,

ritium, Sam. Rachelium & Sam. Reyherum, JCtos, Casp. Marchium, Joh. Dan. Majorem & Joh. Nicol. Pechlinum, Medicos, & e Philosophis Ad. Tribbechovium, præ ceteris æstimabat, Kortholtique imprimis, Franckii, Mauritii, Marchii Hospitis, Pechlini (Convictoris sui per annos complures ac Domestici,) Tribbechovii, atque Georg. Ern. Heldbergii, Logices Ethicesque Professoris (cui Uxoris Soror erat nupta,) familiari ac frequentiori delectabatur consuetudine.

XXI. Tot Amicorum, imo Cimbriæ totius atque Orbis Literati, votis si fata annuissent, diuturniore haud dubie lucis usura Noster esset gavisus. Sed eadem, quæ tantam illi gloriam Literariam, tantumque in Orbe Erudito nomen, conciliaverat, nimia pene in studiis assiduitas Corpusculi ejus Vires paulatim prostravit, & καχεξία istud lethali afflictum exanime tandem reddidit. Haud parum istam auxit invaletudinem luctus, quo obitum Conjugis, M. Jun. an. 1687. sibi ereptæ, prosequebatur, immodicus. Ab eo enim tempore cum languore conflictatus est pene assiduo, qui in morbum an. 1690. degeneravit periculosum, & lecto aliquamdiu ipsum affixit. Hoc ægre superato, Medici cujusdam intempestivo ac præcipiti consilio obsecutus, ad Acidulas, quarum ope vires se pristinas sperabat recuperaturum, Pyrmontanas Iter an. 1691. suscepit inauspicatum, spretis Amicorum, & hos inter Joh. Dan. Majoris, Medici itidem Experientissimi, cum indignatione & lacrymis istud dissuadentis, precibus contrariis. Verum, uti æger illas adibat, ita tantum non exanimis relinquebat, &, cum, in reditu, Hamburgi fores Andreæ Leseri, Mercatoris Literati sibique amici, pulsaret, his illum vocibus compellabat extremis: *Unde alii Vitam, ego Mortem hausi. Ibo igitur Lubecam ad Socrum ocyus, ut domi ejus moriar. Valete o mei! Nunquam enim huc redire dabitur.* Lubecam delatus, paucis post diebus, tricesimo Julii An. C. 1691. æt. 53. Cachexia totius Corporis insanabili, decessit. Exuviæ defuncti Monumento Socrus, Margaretæ Degingiæ, Sepulchrali, in Æde Lubecensi Catharinæa, ante Chorum extructo, d. 5. Aug. funere illatæ sunt amplissimo, quod, præter Aug. Pfeifferum, Ecclesiarum Lubecensium Antistitem, & Enochum Svantenium, Scholæ Rectorem, aliosque in Civitate hac Amicos, plerique etiam Collegæ Kilonienses suis decorarunt Epicediis, (47) Kilonii, in Professione gemina Historico-Oratoria, Joh. Burchardus Majus, Pfortzensis, eodem in Gymnasio Marchionatus Badensis Durlaceno antea functus munere in Poëtica autem Henr. Muhlius, Bremensis, Auditor ipsius, Theologiam etiam simul, Linguasque Græcam & Orientales, docere paulo post jussus, Successor ei obtigit.

XXII. Eccum habes, Lector Benevole, Historiam Vitæ atque Excessus DANIELIS GEORGII MORHOFII, Polyhistoris nostrorum temporum plane eximii, compendiosam, quem uti Polymathiæ universæ, Sublimioris pariter atque Elegantioris, peritia insigni excelluisse supra jam asseruimus, ita, haud temere, aut assentandi studio, a nobis id esse factum brevi jam singularum utrius-

que

(47) Leguntur illa in *Appendice Differt. Acad. p. 127-137.*

que partium, & Meritorum τοῦ Μακαρίτου in has plurimorum, Recensu, ostendemus. Theologiæ sincerioris quam solida instructus fuerit scientia, vel solæ ostendunt profundæ de rebus divinis Meditationes, in Carminibus ac Programmatis Sacris obviæ, non soli inhærentes Theoriæ, sed Praxin etiam Christianam, uti par est, ubique serio inculcantes. Inter Affecta ipsius suo infra loco enumeranda, Commentaria & Schediasmata Argumenti Theologico - Philosophici, Theologico - Historici ac Theologico - Politici, quæ molitus aliquando est, tibi se offerent complura. Sed consilium de istis perficiendis maturiori ætate abjecit, tum quod sacrum istud multorum assidue de Mysteriis litigandi Cacoethes, cujus vitio Theologia in Matæologiam non raro degenerat, aversaretur, tum ne πολυπραγμοσύνης, in messem alienam falcem immittentis, a Zelotis accusaretur immodestioribus. Suos ergo in Doctrina Sacra profectus Vitæ ac Morum pietate exprimere, quam Scriptis ambitiose ostentare, maluit, Joh. Frid. Gronovium imitatus, Polyhistorem magni itidem nominis e Cimbria Batavicum, qui a Christophoro Arnoldo, Theologo Noribergensi, de Periocha Josephi, quæ Jesum Servatorem summis decorat laudibus, controversa, rogatus sententiam, ita An. 1651. illi respondit: (48) *De loco τοῦ ἑλληνίζοντος Ἑβραίου noli me in palæstram istam vocare. Τοῖς μαθοῦσι γράμματα res expeditissima est. Sophistis non potest persuaderi, qui statim ad impietatem Bonis Viris objiciendam, & Grammaticos esse Theologiæ (quam isti in Sophisticen converterunt) ignaros, decurrunt. Hoc Scaligero, Casaubono, Salmasio, accidit. Itaque constitui ansas istas calumniaturis non dare, & Vita potius ac sententiis pietatem, ac si quid in sacris profeci, ostendere, quam quæstiones, quas sui fori esse putant, tangendo ostentare.*

XXIII. Juris eum Consultissimum fuisse nemo inficiabatur, qui illius potissimum studio juvenem incubuisse, Praxi ejusdem in Palæstra forensi a Parente fuisse destinatum, Doctorisque Titulo mature satis reportato, Scholas, tam Rostochii, quam Kilonii, Juridicas privatim subinde aperuisse, imo & de Morborum ac Silentii Jure Diatribas edidisse eruditas, integros autem, una cum Juris Romani Ἱστορουμένοις, promisisse Commentarios, cognoverit. Medicinæ peritiam haud contemnendam, præter Schediasma *de Morbis, eorumque Remediis*, Juridicum, modo laudatum, tot egregii, quibus Philosophiam Naturalem, hujus matrem, illustravit, Labores, Editi atque Inediti, Autori suo vindicant. Præ ceteris tamen ejus partibus, Chymiam, & imprimis quidem Arcaniorem illam χρυσοποιητικὴν, deperiit, cujus sicut Junior, in *Epistola de transmutatione Metallorum*, egit Hyperaspisten, ita, accrescente ætate, longe adhuc majori flagravit studio, Operationibus etiam, si diutius vixisset, manum forsitan admoturus. Quod ab eo factum non esse, Joh. Ludov. Hannemannus, Collega, uti video, dolet, (49) cum *sub tali fuerit natus constellatione,*

(48) In Epistola ad Arnoldum, quam in hujus *Testimonio Flaviano p. 204. 205.* invenies. (49) in *Ovo Hermetico-Paracelsico, sive Tr. de Auro p. 283.*

ne, quæ felicem istis exitum promittat, ea præterea pietate, candore & amore in pauperes, qui beneficium hoc ipsi a Deo potuissent impetrare. Verum istam Chymicorum Ἀστρομάντειαν, & vanas pollicitationes, parum moramur, nec dissimulamus Nævum Morhofii, ex quo studiis hisce Hermeticis animum applicuit, in nimiam ac superstitiosam quandam prolapsi credulitatem, Chymicis plerisque familiarem, cujus vitio Vir cetera Κριτικώτατος Narrationes de his rebus falsas aut incertas pro veris, Scriptaque istius argumenti spuria, Veteribus supposita, pro genuinis, justo audacius subinde venditavit. Qua de re infra, ubi de *Epistola de Transmutatione Metallorum, Libroque Primo Polyhistoris Literarii*, erit dicendum, plura forte monebuntur.

XXIV. Inter Disciplinas Philosophicas, Metaphysicam & Logicam haud quidem neglexit, sed difficilibus tamen, quibus Scholasticorum culpa hodie scatent, nugis, facere a se in Poëmate de Ente Rationis Satyrico explosis, immorari ingenio suo merito putavit indignum. Naturalem contra Philosophiam summa excoluit atque illustravit diligentia, Eclecticum ubique agens, *nullius in Magistri verba jurare addictum*, sed Veteres Recentioribus jungentem, & ex illorum Ratiociniis, horumque Experimentis, sedulo ex Historia Philosophica Novantiqua collectis, ac judiciose inter se collatis, vero propiora solerter seligentem. Quod Institutum perpetuo ei arrisisse, præter *Stentorem* Ὑαλοκλάστην, sive Ingeniosum de Vitro, certo vocis humanæ sono disrupto, Commentarium (peritiæ etiam ipsius Disciplinarum Mathematicarum, Musicæ inprimis & Acusticæ, testem omni exceptione majorem,) quas *de Sole Igneo, Metallorum Transmutatione & Sensuum Paradoxis*, publicavit, Diatribæ ostendunt, & *Historia* integra *Naturalis* Bipartita, luculentius confirmabit. Nec minus de Practica illum Philosophia bene esse meritum, licet nihil propemodum hujus Argumenti a superstite, præter prima *Theologiæ Gentilis Poëticæ* lineamenta, sit editum, patebit, si, quæ *de Heroibus, Bono Viro, Fatoque Politico*, una cum *Polyhistore & Polypragmone Civili*, est pollicitus, aut in Tacitum jam olim commentatus, ultimam Autoris sui manum sunt experta, & in lucem proferri poterunt.

XXV. E Linguis, Hebræam eum Stettini jam familiarem sibi reddidisse, supra est monitum. Græcæ (qua Carmina etiam subinde haud infeliciter exaravit) cognitione paucis, Latinæ autem (cujus dictionis puræ atque urbanæ genium quam accurate perspexerit, vel solus *de Patavinitate Liviana* Commentarius testabitur) peritia interiori nemini coævorum fuit secundus. Quid quod primus ferme veras utriusque in Germanica Veteri vestigavit Origines, in Scripto, cujus jacturam merito dolemus, *de Linguarum Græcæ ac Latinæ Novitate*, si diutius vixisset, detegendas. Specimen istius, uti & *Originum*, quas expectari a se itidem jussit, *Germa-*

Germanicarum, perquam luculentum exhibet Commentarius *de Lingua & Poësi Germanorum* Germanicus, An. 1682. juris factus publici. E quo etiam, quantum Vernaculæ sibi Teutonum Linguæ ornandæ atque illustrandæ studium impenderit, nec minus, quantam Belgicæ, Anglicæ (cujus notitia etiam Tyrones Academicos Kilonii aliquoties imbuit,) Danicæ, Svedicæ, Gallicæ, Italicæ, & aliarum Europæarum Vulgarium, peritiam sibi comparaverit, perspicies. Quantus Rhetor fuerit, Opuscula *de Arguta & Copiosa Dictione, scribendisque Epistolis*, Posthuma, etsi limam nondum & manum experta ultimam, una cum aliis hujus generis etiamnum ἀνεκδότοις; Quantus autem Orator ac Poëta, *Orationum* & *Programmatum* Academicorum, nec non *Carminum* Latinorum atque Germanicorum, integra, quæ in luce publica versantur, & applausum Eruditorum omnium meruerunt unanimem, Syntagmata, suis jam §. 15. ornata laudibus, satis superque evincunt.

XXVI. In Historia tandem, quam publice Kilonii docuit, & Re Antiquaria, versatissimum Polyhistorem nostrum fuisse, Schediasmata, quæ de *Theologia Politica, Novo Anno, ejusque Ritibus, ac Principe Medico*, evulgavit, paucula quidem, sed eximia, Lectoribus suis facile persuadebunt, & ut *Historiæ Cimbricæ*, *Mysterii Septentrionis*, ceterorumque affectorum, jacturam eo vehementius doleant, eosdem incitabunt. Nullo tamen Noster ingenii monumento doctrinam suam multiplicem, insignemque simul judicii accurationem. Orbi Literario magis approbavit, quam postremo omnium, *Polyhistore* scilicet triplici, *Literario*, *Philosophico & Practico*. Quo non solum Historiam, cujus scientissimus erat, Literariam pene universam persequi, sed suas etiam de omni Literarum genere Observationes, ac Judicia de Scriptoribus Linguarum, Scientiarum & Artium singularum, ἐξοχωτέροις, e Lectionibus 30. Annorum Academicis, ceterisque Laboribus, quos absolvi a se non posse prævidebat, Affectis, exhibere, est aggressus. Quod Opus, Pandectarum titulo dignum Pansophicarum, etsi Partis tantum Primæ, sive *Polyhistoris Literarii*, tres Libri priores, qui soli manum Autoris sui ultimam, mortis immaturæ ceteris subtractam violentia, sunt experti, hactenus prodierunt, adeo tamen eruditis ferme omnibus, ceu Phidiæ quoddam signum, placuit, ut reliquorum, e Schedis defuncti & Acroasibus Academicis, tumultuariis licet, & minus perfectis atque accuratis, Editionem flagitare, per aliquot jam lustra, non cessaverint. Quibus illorum votis quatenus jam satisfiat, infra, in *Polyhistoris* hujus Historia, fusius exponetur.

XXVII. Sed erunt forsan, qui hactenus a nobis de Eruditione Morhofii, in omni Literarum genere, multiplici & præclara, ad Titulum Veri Polyhistoris ei vindicandum, in medium allata, aliorum ævi nostri Polyhistorum ac Hominum Eruditorum Suffragiis, Elogiisque eidem passim tributis, ut fidem eo facilius mereantur, desiderent confirmari. Horum votis, licet a CASP. THVRMANNO, JCto erudito, & Morhofii ipsius laudes (50) merito, in Sylloge Elogiorum τῦ Μακαρίτυ,

(50) *Lib. I. Polyhist. Lit. c. 18. p. 211.*

καρῖτε, §. 4. jam commendata, aliquatenus iis fit satisfactum, morem lubentes geremus, præsertim cum justo pauciora sint, quæ ille congessit, & pleraque nobismet etiam observata. Nec tamen omnia promiscue, ex Analectis nostris, copiam judiciorum istiusmodi honorificorum suppeditantibus ingentem, huc transscribemus, sed potiora tantum, & a Scriptoribus singularum ferme Europæ cultioris gentium *ἐξοχωτέροις*, aut famam saltem aliquam doctrina haud vulgari jam assecutis, profecta, ceteros obscuriores haud morati, brevitatis studio, seligemus.

XXVIII. Agmen ducant ITALI, & hos inter, Jesuitæ duo Romani, doctrina multiplici, Sacra atque Profana, nomen jamdudum celebre ubique terrarum consecuti. Alter horum, ATHANASIVS KIRCHERVS, gente Germanus, in *Phonurgia Nova*, A. 1673. edita, *Virum Eruditum*, alter autem DANIEL BARTOLVS, Ferrariensis, *in Libro de Sono & Tremoribus Harmonicis*, Sermone Italico Bononiæ A. 1681. excuso, (51) *Autorem Doctum*, Morhofium nostrum salutat. Loca utriusque integra §. 63. in *Epistola de Scypho Vitreo sono Vocis humanæ disrupto*, honorifice ab ipsis allegatæ, Historia, *αὐτολέξει* recitabuntur. Accedat his tertius BENEDICTVS BACCHINVS, Casinensis, & Ducis Mutinensis Historiographo Theologiæ in Acad. Bononiensi A. 1693. factus Professor, qui, in Ephemeridibus suis Literariis Anni 1692. Parmensibus, Italice exaratis, (52) Epistolæ Viri Illustris, Godofr. Gvilh. Leibnitii ad Ant. Magliabechium Excerpta, &, in istis, hoc de Morhofio, ejusque *Polyhistore*, judicium exhibet, ab Achille Daniele Leopoldo, JCto Lubecensi eximio, mihi communicatum: *Havendo il Sig. Magliabechi, con sue Lettere al solito dottissime, relevato alcuni sbagli presi dal Morhofio nel suo Polistore, il Sig. Leibnitio gli accorda proceduti dell' imperfetta notitia delle cose, e delle Lingue ad esso estranee, quantumque fosse il Morhofio huomo di gran lettione, di vasta eruditione, Poëta egregio e Filosofo buono, e sia desiderabili il vedere ascita la continuatione dell' opera sodetta, un Tomo di cui manoscritto si dice in istato da uscit posthumo alla luce.*

XXIX. Italos GALLI sequantur. E quibus AVTOR *Continuationis Europæ modernæ* (Suite de l' Europe Vivent), quæ Genevæ A. 1671. prodiit, ANONYMVS, in Professorum Academiæ Kiloniensis *ἐξοχωτέρων* Recensu, (53) sequenti Nostrum dignatus est Elogio: *G. D. Morhof, Professeur en Philosophie, outre sa profonde Erudition, est admirable dans la Poësie, & pour le beau fair de il, & pour la netteté de l' expression.* AEGID. MENAGIVS, Vatum Galliæ modernorum Celeberrimus, Poëmata Morhofiana tanta prosecutus est admiratione, ut Poëtarum eum Germaniæ Principem (*Le Premier Poete de l' Allemagne*,) in *Anti-Bailleto* suo, (54) appellare non dubitaverit. Nec minus honorificum est HENR. BASNAGII, JCti *πολυμαθεστάτε*, ob religionem patria extorris, in Diario Gallico Anni 1688. Literario (*l' Histoire des Ouvrages des Sçavans*,) de Scriptis

(51) *Tract. III. c. 8.* (52) *pag. 67.* (53) *p. 498.* (54) *Tom. II. p. 71.*

Scriptis Nostri omnibus Judicium, (55) quæ suo ille Idiomate vocat *Ouvrages remplis d'une Literature, si agreable, & si curieuse.*

XXX. Inter BATAVOS, IANVS BROVKHVSIVS, Vates & Elegiarum præsertim Artifex cultissimus, cum anno superiori (1701.) Sebast. Kortholto, Viro Clarissimo, de Professione Academiæ Kiloniensis gratularetur Poëtica, a Morhofio antehac ornata, sequenti Prædecessorem hunc ipsius celebravit Disticho:

Scilicet his Ingens quondam Morhofius orsis
Ingenii cœpit promere ditis opes.

THOMAS CREENIVS, Philologus, quem Germania Belgio largita est Fœderato, plurimæ lectionis Doctissimus, in *Animadversionibus* suis, quarum lectione haud parum delector, *Philologicis ac Historicis*, *Virum* eundem salutat (56) *Eruditissimum, harumque rerum* (ad Historiam spectantium Literariam) *apprime prudentem*, ac (57) *Polyhistorem Celeberrimum;* PETRVS vero RABVS, cui Batavi Ephemerides debent Literarias, patrio scriptas Idiomate, (58) Eenen Hoofdmann van't gilde der Boeckwiijzen.

XXXI. Nec minus dotes ingenii Morhofiani eximias, & Venæ imprimis Poëticæ præstantiam, Noster admiratus est Septentrio. Testem e DANIS allego Censorem Poëtarum, quos inter ipse eminuit, dexterrimum, OLAVM BORRICHIVM, ita (59) de Nostri Latinis judicantem Poëmatis: *D. G. Morhofii Poëmata ipsæ Gratiæ finxisse videntur, ita, in omni Carminum genere, in omni argumento, lecta ei dictio est, subtile judicium, inaffectata jucunditas, clausulæ argutissimæ. Quam fœcundam & versatilem venam declaravit in Pontici & Accæ nuptiis? Sed &, si Avtoschediasmata consulantur, si Miscellanea Poëtica, Veneres, Funera, Epigrammata, ubique cura, nitor, lepos & beata ubertas occurrunt.* Germanica IOH. OLAVIUS, Parochus in Jutia Randrusiensis, Poëta & ipse venustissimus, in Elegia de Poëtis singularum gentium Vernaculis potioribus, quam Petri Sylvii *Grammaticæ* an. 1685. præmisit *Danicæ*, versu hoc commendavit Pentametro:

Morhofii purgat Musa beata Sliam.

OTTONI SPERLINGIO Juniori, JCto multiplici doctrina conspicuo, & Augustissimi Danorum Regis Consiliario, in Opere (quod beneficio Autoris penes me habui,) de *Fœminis doctis*, ἀνεκδότῳ, sed luce publica dignissimo, (60) *Princeps fere* audit *Seculi nostri Poëta;* FRID. ROSTGARDO autem, Archivi Regii Ephoro, (61) *Celeberrimus Academiæ Kiloniensis Polyhistor.*

XXXII.

(55) *M. Jun. A. 1688 p. 158.* (56) *P. I. c. 1. p. 9.* (57) *P. II. c. 1. p. 18.* (58) *in Bibliotheca Europæa* (Dem Boeckzaal van Europa,) Bataviæ edita, *M. Sept. & Oct. A. 1699. p. 252.* (59) *Diss. IV. de Poëtis Latinis, §. 162. p. 133.* (60) *num. 195* (61) *in Præf. Deliciarum Poëtarum Danicorum.*

XXXII. E SVECIS, LAVR. NORMANNVS, Theologus Academiæ Upſalienſis πολυμαϑέςατος, in Epiſt. ad Sam. Reyherum de Noſtri Obitu falſo credito, M. Apr. an. 1683. ſcripta, *(62)* Virum eum ſalutat, cujus *Fama celebritas, pulcherrimis elegantiſſimi ingenii monumentis, maxime Poëticis, dudum parta, quo inpoſterum aſſurgeret, vix habebat, & qui ſolida certaque nominis immortalitate vivus valensque fruebatur;* in carmine autem, quo *Hebraiſmum* Matthiæ Waſmuthi *Reſtitutum* celebravit, Panegyrico, Holmiæ an. 1673. edito, *Muſam* ejusdem *Phœbea* judicat eſſe *proximam*. Collegæ Normanni IOH. BILBERGIO, Mathematico inſigni, *(63) Vir* itidem audit *Celeberrimus, & verum Seculi ornamentum.*

XXXIII. BORVSSORVM de Morhofio judicium exponant MART. KEMPIVS, Bibliothecæ olim Academicæ Regiomontanæ Præfectus, *(64) Elegantiſſimum Oratorem & Poëtam*, SAMVEL SCHELGVIGIVS, Profeſſor Gymnaſii Gedanenſis Theologus, *(65) Virum ſummum, & jam pridem Orbis Eruditi admirationem meritum*, ac CHRISTOPH. BEHRIVS, ejusdem Gymnaſii Rector, *(66) Virum Incomparabilem*, eum appellantes. LIVONORVM autem HENNINGVS WITTENIVS, Athenæi patrii Rigenſis Profeſſor, ſcriptis compluribus de Hiſtoria Literaria Recentiori non male meritus, a quo in *Decadis III. Memoriæ Philoſophorum Renovatæ*, ipſius an. 1677. inſcriptæ Nomini, frontiſpicio, *JCtus exactiſſimus, Vir virtute, prudentia, pietate, Miſteriorum Naturæ maximorum penitiori ſcientia, perquam inclytus, Seculi Ornamentum, Poëtarum Princeps, Suaviſſimum omnis Eruditionis Delicium, Amœniorumque Literarum Aſſertor ac Vindex ſtrenuus*, alibi autem *(67) Polyhiſtor Ingenioſiſſimus*, vocatur.

XXXIV. GERMANIAM Noſter matrem agnovit, &, Scriptis ſuis ac Laboribus omnis generis Literariis, a contemptu Exterorum ſuperciliofo, cum paucis aliis, vindicavit, magis etiam vindicaturus, ſi, quam toties promiſit, *de Meritis Germanorum in Literas* Commentationem perficere, lucique ſiſtere publicæ, per fata ipſi licuiſſet. Quis ergo miretur, longe eum plures quam alibi & propemodum innumeros, ſuorum hic in Literas Meritorum præcones, dotiumque ingenii admiratores, inveniſſe? Nos, inſtituti memores, potiores ſeligemus, primumque hos inter locum tribuemus ACTORVM ORBIS ERVDITI, quæ Lipſiæ, per quatuor jam luſtra, quotannis prodiere, COLLECTORIBVS celeberrimis. Ab his, *M. Sept. A. 1682. (68)* Vir vocatur *Doctiſſimus, Germanicorum, Latinorum Græcorumque Carminum venuſtate nulli Poëtarum ſecundus, M. Majo* autem *A. 1683. (69)* in *Stentoris* Ὑαλοκλάςϐ Recenſu, verbis extollitur ſequentibus: *Inter ævi hujus Panepiſtemonas referendus*

(62) Ejus Fragmentum Continuator vitæ Morhofii huic, *in Append. Diſſert. Acad. p. 44. 45. inſeruit.* *(63) Aphoriſmis Miſcellaneis*, Upſaliæ A. 1688. editis (quos Thurmannus *in Elog. Morh p. 52.* allegat.) *p. 4.* *(64) in Tr. de Oſculis p. 913.* *(65) in Programmate Joh. Pet. Titii, Eloqu. Profeſſoris A. 1698. conſecrato Exequiis.* *(66) in Programmate Profeſſionis ſuæ Auſpicali, A. 1688. publicato.* *(67) in Præfat. Tomi I. Diarii Biograph. Sec. XVII.* *(68) pag. 271.* *(69) p. 194. 197.*

rendus vel maxime venit D. G. Morhofius, Professor Academiæ Kiloniensis, celeberrime jamdudum florens. Neque enim intra Themidis, cujus summa Axiomata jamdudum obtinuit, sese continere potest Cancellos, quin libero & excelso animo per latissimos scientiarum linguarumque omnium campos fertur, Poëseos quippe & Eloquentiæ, quas publice profitetur, Antiquitatis item omnis, atque uti Philosophiæ universæ, ita Naturæ imprimis Arcanorum, & olim & recens inventorum, consultissimus. Quibus, sub finem Recensus istius, hæc adduntur; *Sed Autorem inspicere ipsum pretium erit operæ. Is enim, uti Cornu Copiæ quoddam est Eruditionum non trivialium, ita legentes quoque sic delectabit, ut ardentissimum in ipsis reliquorum ingenii fœtuum, quos affectos perfectosque domi fovet, desiderium accendat.* Mens. Aug. an. 1686. (70) *Præfulgidum* ab iisdem *Academiæ Christian-Albertinæ Lumen* est appellatus, &, biennio post, M. Oct. an. 1688. (71) in Summorum Capitum *Partis Polyhistoris Literarii prioris* Enarratione, hoc mactatus Elogio: *Hanc Eruditionis partem, qua omnes omnium Scientiarum ac Artium Scriptores scrutatur & explorat, commonstrare satagit doctissimus & in omni literarum ac disciplinarum genere probe versatus Autor; qui, cum nihil ferme ignoret, infinitos Libros legerit, & res omnes mente complexus de iisdem eleganter & ornate scribere valeat, uni quasi Systemati universæ Eruditionis Apparatum includere, &, sub Polyhistoris Elogio, omnem scientiarum complexum, aut Polymathiam, exhibere instituit. - - Quam provinciam quin Vir omnigena eruditione instructus insigniter exornaturus, & vastum licet argumentum, pro doctrina, qua ingenti valet, digne executurus sit, dubitare nos non sinunt, quos jam dedit, priores duo Libri.*

XXXV. A. 1691. M. Sept. (72) Mors ejus Literatis hisce verbis est annunciata: *Dissimulare non possumus Celeberrimi, & sæpius nobis in his Actis ex merito laudati Polyhistoris, lugendum universo Orbi Literato obitum, quippe qui Lubecæ, d. 30. M. Julii proximi, ex diuturno languore & Cachexia, A. æt. 55. expiravit.* A. 1697. M. Jun. (73) sequens de Poëmatis ipsius, ac Autore simul illorum, judicium legitur honorificum: *Inter cæteras felicissimi ingenii Morhofiani dotes, quibus Vir Doctissimus rem Literariam ornavit, &, præclaris variisque editis ingenii industriaque monumentis, æternam nominis famam sibi acquisivit, non postrema fuit Carminis pangendi, & scientia, & facultas. Rei quidem Poëticæ quæ fuerit in eo scientia, quamque recondita divinæ hujus Artis cognitio, ex eruditissimo ejus de Germanorum Lingua & Poësi discimus Commentario. Qua vero polluerit carminis etiam scribendi facultate, & quam dextrum in hac senserit Apollinem, argumento esse poterunt, cum Germanica Carmina, memorato Libro subnexa, tum Latina cumprimis longe plurima diversis temporibus ab eo composita atque edita Poëmata, nunc ab Hæredibus optimo consilio in unum Corpus collecta.* An. 1698. M. Jul. (74) *Orationum* ejus, junctim editarum, Recensus ita inchoatur: *Qui dicendi artes, legesque Carminis, magna, dum viveret, laude professus est, D. G. Morhofius; æternum Kiloniensis Academiæ Ornamentum, idem & Oratoris, & Poëtæ, nomen decusque raro exemplo egregie sustinuit; quod nec Ciceroni, nec Virgilio, contigisse scimus &c.* An. tandem 1699 M. Jul. (75) ubi Voluminis *Dissertationum sistitur σκιαγραφία*, Elogium hoc plausibile, cum Autore illis commune, observabis: *Qui toti Erudito Orbi invidendis ingenii monumentis dudum innotuit, Vir Celeberrimus, D. G. Mor-*

(70) p. 418. (71) p. 564. 565. (72) p. 448. (73) p. 261. (74) p. 329. (75) p. 289.

D. G. Morhofius, Dissertationibus quoque Academicis, exquisitissimis iis, & admodum solerter elaboratis, famam haud mediocrem assecutus est.

XXXVI. Lipsiensibus subjungimus Scriptores reliquos Literariarum, quæ Germanico in Germania prodierunt Idiomate, Ephemeridum ἐξοχωτέρως. Hos inter, CHRISTIANVS THOMASIVS, JCtus novellæ Academiæ Saxo-Halensis Celeberrimus, cujus παῤῥησία in Censuris Literariis ἀπροσωπόληπτος, & adulari nescia, nemini non innotuit, Morhofium, in *Cogitatis*, quibus Libros varios recensuit, *Menstruis Jocoseriis* (76) *Virum* salutavit *Doctum, multaque lectionis* (Einen gelahrten und vielbelesenen Mann), imo *admirandam* agnovit (77) ejus esse *Eruditionem*, & singulis Germaniæ Academiis Morhofium aliquem exoptavit, a quo solidioris doctrinæ, veræque πολυμαθείας, Studia in iis resuscitentur. WILH. ERNESTI TENZELII, Ducum Saxonicorum Historiographi, Scriptoris πολλῶν ἄλλων, ob variam atque reconditam Eruditionem, ἀντάξιε (cui alibi etiam (78) Noster *Lumen* audit *Academiæ Kiloniensis Clarissimum*,) *Dialogi Menstrui de Libris Recentioribus Vernaculi* plurimis, & admodum luculentis, Polyhistorem hunc Cimbricum passim ornant Elogiis. Recensu *Polyhistoris* ejus *Literarii* illos an. 1689. est exorsus, Nostrumque ad scribendum Systema Historiæ Literariæ, præ aliis omnibus esse idoneum, dotibusque necessariis universis, ingenio sc. judicio & doctrina, instructissimum, ad Orbis Literati totius consensum provocans, judicavit, (79) sub finem vero anni ejusdem (80) *Virum* salutavit *Præstantem, quem non Germani solum, sed & Galli, Angli & Batavi, certatim venerantur.* A. 1690. M. Dec. (81) unum eum sibi instar omnium Academiæ Kiloniensis Professorum esse est professus, & A. seqv. 1691. M. Apr. (82) peculiarem ipsi optavit addici Bibliopolam, cura sumptuque suo sola illius Scripta ἀνέκδοτα atque Affecta luci expositurum publicæ. M. Sept. ejusdem anni 1691. prolixius admodum est in obitu ejus deplorando, & dotibus meritisque defuncti in Acad. Cimbricam, totamque Remp. Literariam, fuse, Epicedii Muhliani ductu, celebratis, voto Editionis Posthumorum ejusdem serio digressioni huic finem imponit. (83) Mense Februario Anni 1692. (84) Virtutes illius deprædicat Homileticas, ipsumque, Virum licet extra controversiam πολυμαθέστατον, nihilo tamen minus, Gerh. Joh. Vossii & Herm. Conringii prementem vestigia, ab omni fastu atque arrogantia fuisse alienissimum, & in conversatione, cum Doctissimis pariter ac semidoctis, affabilem & humanum, observat. Plura eorundem Dialogorum loca coacervare supersedeo. Clar. ECCARDVS tandem (id enim Scriptoris hujus Ἀνωνύμε Doctissimi verum esse cognomen perhibent), Menstrua Librorum Recentiorum Excerpta, Hannoverana, Illustris Leibnitii, ante biennium, concinnare aggressus auspiciis, quanti Morhofiana omnia faciat, satis superque ostendit, dum voto suo Editionis Reliquiarum Polyhistoris sequentia subjunxit, Latine a nobis translata: (85) *quæcunque e calamo Doctissimi profluxere Morhofii, imperfecta licet sint, non possunt tamen non erudita esse atque utilia.*

XXXVII.

(76) *M. Nov. A. 1689. p. 968.* (77) *M. Aug. 1688. p. 275. 288.* (78) in *Præfat. Judiciorum de Symbolo Athanasiano, A. 1687.* editorum. (79) *M. Jan. A. 1689. p. 10.* (80) *M. Dec. p. 1277.* (81) *p. 1139.* (82) *p. 307.* (83) *p. 801-808.* (84) *p. 233.* (85) im monatlichen Auszuge aus allerhand Büchern, *M. Majo A. 1701. p. 60.*

XXXVII. E Ducatu Brunſvicenſi teſtes πολυμαθείας Morhofianæ, præter Muſagetam (quem modo laudabamus, cujusque de Noſtro judicium §. 28. jam eſt exhibitum) illius, ac Germaniæ reliquæ, incomparabilem, GOTHOFREDVM GVILH. LEIBNITIVM, allegamus Polyhiſtoras duos Academiæ Juliæ Inclytos, IOH. ANDR. SCHMIDIVM, Theologum, & HENRICVM MEIBOMIVM, Medicum, utrumque magni merito ſuo nominis. Quorum prior *Splendidiſſimum Orbis Literarii Sidus,* (86) *&* *Magnum Polyhiſtorem,* (87) poſterior autem *Eruditi Orbis & Amicitiæ ſuæ Decus,* (88) *Poëtamque inſignem, & varia eruditione conſpicuum,* (89) τὸν Μακαρίτην appellare non dubitavit.

XXXVIII. Quanta in Ducatu Megapolitano, & Academia Roſtochienſi, quibus prima famæ ſuæ Noſter auſpicia debuit atque incrementa, de illius, admodum adhuc Juvenis, ingenio ac doctrina fuerit expectatio, præter ANDR. TSCHERNINGII, Anteceſſoris, Choriambos *Diſputationi de Jure Morborum,* A. æt. 19. publicatæ, adjectos, (90) Programma docet LAVR. BODOCKII, Rhetoris Academici, quo publicam Poëmatis in Guſtavi Adolphi, Principis ſui, Natalem ab eo conditi, recitationem A. 1660. indixit. (91) In iſto enim *Juvenis* appellatur *indolis inſignis, egregiæ eruditionis, magnæ ſpei, atque exaggeratæ virtutis & doctrinæ, gloriam Virorum, qui monumenta ingenii & doctrinæ per Orbem Literatum diſſeminarunt, Deo Auſpice, æquaturus.* Quanto vena ejus Poëtica ibidem fuerit in pretio, AVG. VARENII, Theologi Roſtochienſis, oſtendit judicium juſto benignius, (92) quod, *Maronem* a Morhofio *ingenio cantuque ſuperari,* audacter contendit. Oſtendunt JOSVAE ARNDII, Aulæ Güſtrovienſis Protecclesiaſtæ, Elegi, tum illi, quibus de Magiſtri titulo An. 1660. ei eſt gratulatus, Diſticho (93) Noſtrum compellantes ſequenti:

Nam, poſt quæſitas HeinsI Grotiique Camœnas,
Dignior ingenio non erat Urna tuo;

tum Nuptialis, in quibus hoc celebratur Tetraſticho: (94)

Ille ſolet Tiberis quiddam teſtudine majus,
Et canere ad Grajos Carmina docta ſonos.
Ille movet, quicquid Germania poſſidet artis,
Et palmam Batavis reddidit ambiguam.

Nec minoris eum a modernis Roſeti Varniaci Profeſſoribus fieri, vel ſolus teſtimonio ſuo evincet IOH. FECHTIVS, Theologus illius Primarius, a quo, in *Præfatione Hiſtoriæ Univerſalis* Joh. Henr. Bœcleri (95) *Polyhiſtor* ſalutatur *Admirabilis.*

(86) *in Diſſ. de Muris Hierichuntis collapſis p. 23.* (87) *in Diſſ. de Pſeudo-Novo Teſtamento p. 6.* (88) *in Præfat. Additamentorum ad V. H. Vogleri Introduct. in Notit. Bon. Scriptorum, p. 122.* (89) *in iisdem Addit. p. 186.* (90) V. eos in *Append. Diſſert. Acad.* Morhofii p. 62. 63. (91) *ibid. p. 63. 64. 65.* (92) *in Epithalamio, A. 1671. ſcripto, V. Append. cit. p. 96.* (93) *in ead. Append. p. 69.* (94) *ibid. p. 95.* (95) *p. 10. apud. Thurmannum in Elog. Morb. p. 51.*

XXXIX. In Superiori Saxonia, e Scholæ Leucoreæ Professoribus, GEORG. CASP. KIRCHMAIERUS, Rhetor Seniorque Academicus, *Virum* eum appellavit *ingenii admirandi, ad Physin & Poësin maxime ornandum peridoneum,* (96) *Virum ad ingeniosa & recondita scrutanda natum, cujusque nihil inaccessum est ingenio,* (97) ac *Vatem, cui principem locum Pater Phœbus inter Seculi nostri dedit Poëtas* (98) E Novellæ Academiæ Saxo-Halensis Luminibus, plures Morhofianorum in Literas Meritorum allegari merentur Admiratores, VITUS LUDOV. SECKENDORFIUS scilicet, primus ejus Cancellarius, & Decus Nobilitatis Eruditæ Æternum, cui (99) Noster *Vir* audit *merito suo longe sibi charissimus, & æstimatissimus, in quo habet Germania, quo Genti nostræ gloriam omnigenæ & exquisitæ Eruditionis, qua ingenii viribus & indefesso studio eniti licet, asserat,* SAM. item STRYKIUS, JCtus, (100) *Virum meritis in rem Literariam Illustrem,* FRID. HOFMANNUS, Medicus, (1) *Virum supra Seculi genium Doctum,* & CHRISTOPHORUS CELLARIUS, Philologus excellens, (2) *Decus Academicæ Kiloniensis insigne,* eundem salutantes.

XL. Sed dudum nos in Tempe sua revocat Misnia, hujusque Ocellus, Lipsia, Morhofianum nomen jampridem venerari assueta. Sub primum mox in Athenas Cimbricas adventum, nascenti ejus famæ FRID. RAPPOLTUS, Poëta ac post Theologus Philureæ eximius, applausum suum, tum aliis Epigrammatis compluribus, tum sequenti testatus est Tetrasticho:

Principis Auspiciis Parnassus in æthera surgit:
Carmine Morhofi personat ille gravi.
Pace tua liceat mihi dicere, maxime Princeps:
Parnassi Vates alter Apollo tui est.

Gener Rappolti non degener, & in Poëtica Professione Successor, JOACH. FELLERUS, in Poëmate, quo Magistrorum Promotionem, Lipsiæ A. 1673. factam celebravit, Heroico, Morhofium Virum salutavit.

Quem nostra Aureolum mirantur Secula Phœbum;

in Poëmate *de Brabeis Philosophicis* simili An. 1691. edito, (3) *Astrum Poli Arctoi rutilum, Polyhistorem magnum,* &

Nobile Depositum Cæli, quo Cimbria gaudet,
Quique hodie cluit Aonio Pan magnus in Orbe,

alibi autem, (4) *Polyhistorem Kiloniensem incomparabilem.* Novissime etiam *Orationi de Auro*

(96) *in Ep. de Noctiluca constante p. 20.* (97) *in Comm. de Phosphoris, Natura Lucis & Igne, p. 31. & 69.* (98) in Jambis ad Morhofium, in *Appendice Poëmatum* hujus *Latinorum Adoptiva p. 935.* obviis. (99) *in Comm. Hist. de Lutheranismo, L. 3. Sect. 21. §. 84.* (100) *in Præfat. Biblioth. Academicæ Casp. Thurmanni.* (1) *in Exerc. de Cinnabari Antimonii, c. 65. p. 2.* (2) *Programm. 50. p. 257.* (3) *p. 2. 30. & 42.* (4) *in Præf. scil. ad Tobiæ Richteri Metaphrasin German. Meditationum Sacrarum Joh. Gerhardi, Metrice A. 1690. evulgatam, & in Or. de Fratribus Kalendariis p. 19.*

Auro Morhofianæ, Lipsiæ A. 1690. auspiciis Carpzovianis, recusæ, Epigramma ad Autorem subjecit, in quo *Polyhistor* is vocatur *maximus & sine pari*, *Suadaque Cimbrica*, & in ultimo tandem Disticho hac compellatur προσφωνήσει:

Nec mirum, docti cum sis Sol Aureus Orbis,
Aurum si promas efficiasque merum.

Par meritis ipsius pretium statuit AD. RECHENBERGIUS, etiamnum Lipsiæ superstes, qui non in aliis solum Scriptis *Summum Polyhistorem*, (5) *Polyhistorem Excellentissimum*, (6) *Virumque longe doctissimum, & nunquam sine laude nominandum*, (7) appellat, sed & in Jambis, quos Henr. Muhlii Honoribus dicavit philosophicis, ita alloquitur, (8)

Salve erudita, quæ sub Axe Cimbrico
Hodieque floret, Gentis illustre o Decus.

Ultimum inter Lipsienses locum occupet, qui primum merebatur, FRID. BENED. CARPZOVIUS, Inclytus ille ætatis nostræ Peirescius, in Germania redivivus, omniumque vere eruditorum, ac, hos inter, Morhofii imprimis, amantissimus, cujus obitum, in Literis ad me Non. Oct. An. 1691. exaratis, hisce verbis deploravit: *Morhofium, Virum Doctissimum, Cimbriæ subtractum esse morte inopinata, nemo non dolet literis bene cupiens.*

XLI. Ex Hassia prodeant Professores duo Academiæ Giessenæ Celeberrimi JOH. NICOL. HERTIUS, JCtus, cui Morhofius *Summus* audit *temporibus nostris Poëta*, (9) & MICH. BERNH. VALENTINUS, Medicus, a quo, in *Declamatione de Physica Experimentalis Origine & Progressu*, (10) præcipuis hujus in Germania Illustratoribus merito annumeratur. E Franconia autem JOH. CHRISTOPH. WAGENSEILIUS, Polyhistor Altorfinus, *multæ* Nostrum *Lectionis Virum* salutans, *cujus Mortalitas potius, quam Vita, finem suum attigit* (Einen vielbelesenen Mann, dessen Sterblichkeit sich mehr, als das Leben, nunmehr geendet, (11)) & ERASMUS FRANCISCI, Ornamentum illud Noribergæ e Cimbria adoptivum, quo (12) Judicio *Vir* fuit *longe doctissimus, Philologis principibus accensendus, totumque Eruditionis omnis Orbem pervagatus* (Ein Haupt-eruditer Mann und Haupt-Philologus, der den ganzen Kreiß gelehrter Welt durchlauffen, und derowegen nirgends sich lange verweilen wollen). Sed non vacat nobis omnem Germaniam diutius pervagari, & Morhofii Encomiastas in singulis ejus vestigare Provinciis & Civitatibus. Quæ restant ergo Germanorum Elogia, mentione digna, junctim ordine exhibemus Alphabetico:

 XLII.

(5) *in Præf. Obstetricii Animorum Edm. Richerii.* (6) *in Lib. de Studiis Academicis, Sect. II. c. 1. p. 15. 16.* (7) *ibid. p. 98.* (8) *V. Append. Dissert. Acad. Morhofii p. 46.* (9) *in Vita Erici Mauricii, Dissert.* hujus præfixa *Academicis.* (10) *Octava inter Declamationes reliquas, p. 82.* (11) im Berichte von der Meister Singer-Kunst, Libello Vernaculo, *Commentationi Latinæ de Civitate Noribergensi* A. 1697. adjecto c. 1. p. 452. (12) in Scripto Vernaculo contra M. Joh. Matthæum, Jac. Böhmii Hyperaspisten, Apologetico gebrochene Spott- und Läster-Pfeile, p. 427. 229.

XLII. TRAJANO BOCCALINO, Scriptori ψευδωνύμῳ *Judicii ex Parnasso de Triga Scriptorum Recentiorum* (ipso scil. Matth. Wasmutho & Chr. Thomasio,) Cosmopoli A. 1689. editi, (13) *Germanorum* audit *Decus, Singulare hujus Seculi Ornamentum, Reip. Literariæ Præsidium, &, ob variam Eruditionem, alter Eleus Hippias.*

MART. DIFENBACHIO, Ecclesiastæ Mœno-Francofurtano, (14) *Decus Virorum Germaniæ, qui jam vivunt, Eruditorum.*

JOH. GRöNINGIO, JCto Wismariensi, (15) *Vir, cujus in Poësi, Philologicis, Historicis & Physicis, Scripta vastissimum ipsius ingenium, & per omnes Literas diffusum, arguunt: Princeps* item (16) *Polyhistorum populi suffragio, quo nemo majori studio, doctrina & ingenio, ad scribendam Historiam Literariam accessit.*

CHRIST. GRüBELIO, Gymnasii Mindensis Rectori, (17) *Vir de Re Literaria optime meritus, & Lumen Academiæ Christian-Albertinæ præfulgidum.*

CHRIST. JVNCKERO, Athenæi Schleusingensis Conrectori, (18) *Vir post fata immortalis.*

IOH. WILH. PETRAEO, Theologo & Præsuli olim Lüneburgensi, (19) *Magnus ille Polyhistor.*

JVLIO PFLVGIO (20) *Vir Clarissimus, deque Re Literaria optime meritus.*

IOH. CHRISTOPH. RVMETSCHIO, Gymnasii Spirensis Rectori, (21) *Musarum Delicium & Holsatiæ Martialis.*

IOH. HADR. SLEEVOGTIO, Professori Acad. Jenensis Medico, (22) *Vir Ingeniosissimus.*

SEV. WALTHERO SLVTERO, præsuli Lauenburgico, (23) *Vir insignis.*

CHRIST. WEISIO, Gymnasiarchæ Zittaviensi, (22) *Vir Magnæ Existimationis* (Ein vornehmer Mann).

JAC. WOLFIO, Prof. Medico Jenensi, (23) *Summus Polyhistor, & Vir Sapiens ac Prudens.*

GOTFR. ZEVNERO, (24) *Vir, cui, quod ad πολυαναγνωσίαν attinet ineffabilem, judiciique acrimoniam, paucos jam pares Orbis habet.*

ANONYMO poëmatum Heliconis Silesiaci Selectiorum (der auserlesensten Gedichte des Schlesischen Helicons,) quæ Francofurti A. 1699. prodierunt, Editori, (25) *Vir in omnibus admirandus & protentosæ indolis* (unser in allem zum Wunder gewordene Morhof).

XLIII.

(13) *in 4to.* (14) in Scripto *de Officiis Præceptorum Christianorum* Vernacula (in Thurmanni *Elog. Morhof.* p. 53. allegato) p. 365. (15) *in Cogitatis de Historia Wismariensi, M. Apr. Nov. Lit. Lubec. A. 1698. p. 50.* (16) *in Præfat. Tom. I. Relationum Reip. Lit. A. 1702. editi.* (17) *in Diss. de Lingua Germanica Veteri & Moderna, c. 1. p. 4. & 13.* (18) *in Præfat. Tr. de Ephemeridibus Eruditorum.* (19) *in Monumento Wasmuhtiano p. 18.* (20) *in Ep. de Bibliotheca Budensi p. 111.* (21) *in Aquila Leopoldina p. 103.* (22) *in Disp. Inaug. de Anthrace pestilenti, §. 33. p. 12.* (23) *in Præfat. Edit. posterioris Propylæi Hist. Christianæ.* (22) *in Oratore Politico, Germanice edito, c. 22.* (23) *in Progr. Auspiculi de* 'Αὐτοδιδάκτοις, *A. 1690. edito, p. 6. & 10.* (24) *in Parnasso Anni 1692. Autumnali Vernaculo, p. 53.* (25) *in Præfat. p. 25.*

XLIII. Ex itinere per Europam ferme universam, quod, famæ Morhofianæ, longe lateque diffusæ, secuti vestigia, confecimus, Literario, in CIMBRIAM nostram revertimur, Tanti Viri Lumine, adoptivo licet, per quinque lustra eximie illustratam, dotesque illius ac merita, quod *Bona* hæc *sua nosset*, non minus quam gentes exteræ, veneratam. Testes allego, ex LUBECENSIBUS, Celeberrimos NOVORUM MARIS BALTHICI & SEPTENTRIONIS LITERARIORUM Collectores, a quibus cum aliis passim laudibus ornatus est, tum *Celeberrimi Academiæ Kiloniensis Polyhistoris*, (26) & *Delitiarum, imo Oraculi & Miraculi Septentrionis nostri*, (27) invidenda reportavit Elogia. Ab AUG. PFEIFFERO, supremo haud ita pridem Ecclesiarum Lubecensium Antistite, (28) *Claræ salutatur spes magna Juventæ, magna Musarum Gloria, vatesque, cujus pectore se vetustas cuncta condidit, parem non habiturus*, a GEORG. HENR. GOETZIO, Theologo, qui Pfeifferi locum nuper occupavit, multæ doctrinæ & lectionis, (29) *Polyhistor Clarissimus ac Eruditorum facile hodie Princeps*, &, alio in loco, (30) *Magnus & Incomparabilis Polyhistor*, ab ENOCHO autem SVANTENIO, Athenæi Scholastici Moderatore Eximio, (31) *Mare Scientiarum Grande, & insigne Chori docti Præsidium.* Nec silendus *h. l.* IOH. GEORG. PELLICERUS, JCtus & Collegii Canicorum Lubecensium Secretarius, Poëta venustissimus, qui, uti §. 11. jam narratum, falso de obitu ejus rumore deceptus, superstiti Inscriptione Latina ἀμέτρῳ an. 1671. parentavit, &, in hac, *Principem illum Poëtarum, Poëtamque Principum, Vatem divinum, Solem Musarum, Cimbriæque Maronem*, appellare haud est veritus. (32)

XLIV. Quanto a Viris Civitatis HAMBURGENSIS Eruditis habitus fuerit in pretio, testis omni exceptione major est VINC. PLACCIUS, omnigenæ Eruditionis gloria plerisque, cum viveret, superior. Is non *Decus* solum *Academiæ Kiloniensis Elegantissimum*, (33) *Doctissimum Academiæ Kiloniensis Professorem*, (34) *& Virum rei Librariæ peritissimum* (35) in aliis eum Scriptis vocavit publicis, sed in *Jurisconsulto* etiam *Perfecto* (36) his verbis est usus: *Morhofius unus eruditæ caveâ magna mihi instar esse potest.* Ὁμόψηφος huic est Successor longe dignissimus, IOH. ALB. FABRICIUS, *in Decade Scriptorum Recentiorum* ἀνωνύμος Hamburgi an. 1688. edita, (37) sequenti Nostrum dignatus Elogio: *Hunc & Eloquentiæ, & Poëseos, & Elegantioris omnis Literaturæ, Magistrum merito appellaverim. Quæ laus ipsi adeo propria est, ut cum Naturalis Scientiæ exquisita cognitione, accurataque Juris Scientia, sit communis. Gratulamur Patriæ nostræ, quod in hoc Viro invenerit, quem Exteris opponere possit. Ejus Polyhistore nihil nostra memoria prodiit eruditius. Levia illa, quæ notari forte in illo poterant, memoranda quidem esse arbitramur.* Succinit Fabricio, qui Lubecæ an. 1689. *Epistolam*

(26) *M. Jun. A. 1699. p. 184.* (27) *M. Jul. A. 1700. p. 170.* (28) *in Epicedio.* (29) *in Diss. de Scriptorum Ciceronis Lectione*, Lipsiæ A. 1689. *§. 3. p. 9.* (30) in Principe *Hebraice docto p. 4.* (31) *in Lessu Alcaico in obitum ejus.* (32) *v. Append. Dissertationum Academicarum Morhofii p. 91-94.* (33) *in Notis ad J. Rhodii Catal. Scriptt. Supposit. p. 40.* (34) *in Tr. de Script. Anon. detectis p. 41.* (35) *in Invitat. ad Anonymos suos augendos p. 7. 8.* (36) *c. 4. p. 141.* (37) *num. 1.*

lam de ejus *Decade* ad *Candidum Philalethen* edidit, SINCERVS VERIDICVS, Scriptor ψευδώνυμος, *Virum, qui Scientiarum exhauſit Oceanum*, Κειμήλιον *Germaniæ in Seculi Decus pariter ac ſtuporem natum, Magnumque Polyhiſtorem, ſupra Bonorum laudem, ſupra Malorum invidiam, poſitum*, eundem appellare (38) haud veritus. Succinunt etiam IOH. FRID. MAYERVS (39) & DETHL. CLVVERVS, (40) Theologus alter, alter Philoſophus Civitatis Hamburgenſis adoptivus percelebris, quorum utrique *Vir* audit *Incomparabilis*, illi vero etiam, (41) *Vir laude ſua major, & præmaturo fato, non ſibi tantum & Kilonienſi Academiæ, ſed Muſis ipſis, & Literis, quas mirifice ornabat, ereptus.*

XLV. Sed nec in ipſa, cui per tot annos docendo inſerviit, ACADEMIA Chernoſi hujus KILONIENSI *Præſentia*, quod ſæpe admodum fieri nemo ignorat, *famam* ejus potuit *minuere*. Ne quid enim de Studioſis dicam, Præſtantiſſimi quique inter omnium Ordinum Profeſſores, tantum abeſt, ut hanc ipſi inviderint, ut potius pro virili laudibus non privatis tantum, ſed & publicis, auxerint. E Theologis, CHRIST. KORTHOLTVS *Vatem* eum ſalutavit, (42)

Qualem non ullum doctior Orbis habet,

& (43) *Lycæi Kilonienſis Decus immortale;* PAVLVS autem SPERLINGIVS (44) *Poëtam Divinum, Carmina toties, æterna cedro merito digna, canentem; Dulce* item (45) *Seculi Nectar, Ocellumque, Lumen & Decus Poëtarum, cujus Vena Caſtalin Permeſſiasque Muſarum Undas, & Favos vincit Hymettios.* HENR. MUHLII Poëma, quod §. 4 jam laudavimus, Elegiacum, Manibus ejus Sacrum, totum in dotibus ac meritis ipſius in Literas eximiis celebrandis occupatur, &, una cum *Præfatione* ſimilis Argumenti in *Opera* Noſtri *Poëtica*, Lubecæ an. 1697. junctim recuſa, integrum a Tanti Nominis Cultoribus legi meretur ac relegi. E Collegiis Ordinis Juridici, ERICVS MAVRITIVS (46) *Poëtam Ingenioſiſſimum* & (47) *Seculi Noſtri Gloriam*, SAM. RACHELIVS 48) *Decus Academiæ Holſaticæ eximium*, NICOL. MARTINI (49) *Decus Sororum Aonidum immortale, Carmine Maronem, Ore Tullium;* e Medicis IOH. DAN. MAIOR (50) *Vatem Ingenioſiſſimum*, & (51) *Magnum Polyhiſtorem*, e Philoſophis denique AD. TRIBBECHOVIVS (52) *Vatum maximum*, appellavit.

XLVI. Plura accumulare Elogia, quibus Homines Eruditi Polyhiſtorem hunc Cimbricum ſuo ornarunt merito, ſuperſedemus. Quæ enim hactenus ſunt reci-

(38) *p. 5.* (39) *in Præf. Muſæi Miniſtrorum Eccleſiæ.* (40) *T. I. Novæ Criſeos Temporum p. 104.* (41) *in Diſp. de Codice ſuo Bibliorum Germanico MSto* (quam *in Appendice Hiſtoriæ Verſionis Lutheri* invenies) *p. 168.* (42) *in Epithalamio, ei ſcripto.* (43) *in Epicedio.* (44) *in Carmine de primo Academiæ Kilonienſis Rectoratu Gratulatorio.* (45) *in Genethliaco in Natalem Primogeniti ejus.* (46) *in Epigrammate, Veneribus Noſtri præfixo.* (47) *in Epithalamio.* (48) *in Introd. ad Jus Publicum p. 95.* (49) *in Epicediis, ipſi atque Uxori ſcriptis.* (50) *in Deliciis Hybernis p. 17.* (51) *in Epiſtola Diſputationi de Aurea Jovis Catena ſubjecta.* (52) *in Epithalamio.*

recitata, & Titulum hunc ipsi jure deberi, imo communi ferme Literatorum consensu decretum esse, ostendunt, & in multiplici ejus Eruditione celebranda, defectu potius, si cum aliorum Judiciis nostra conferantur, quam Excessu, peccatum supra a nobis fuisse, satis superque demonstrant. Si quis plura desiderat; præter Biographos, §. 4. *enumeratos*, Appendices Carminum Adoptivorum, *Dissertationum Academicarum atque Epistolicarum Poëmatumque Latinorum*, Collectionibus subjectas, Præfationes iisdem, ceterisque Scriptis Posthumis a Successoribus præmissas, aliosque Autores, passim deinceps, in Monumentorum ipsius Literariorum Recensu, allegandos, consulat. Nos, alienis eum laudibus haud indigere persuasi, qui, tot Scriptis, omnium consensu præstantissimis, has dudum supergressus, æternatura in Templo Famæ Monumenta sibi ipsemet erexit, ad horum pergimus Historiam, edita initio, temporum, quibus prodierunt, ordine, enumeraturam, istisque Ἀνέκδοτα & Affecta subjuncturam.

XLVII. Primum inter Edita, cum Temporum sequi decreverimus ordinem, locum sibi vindicant Poëmatia, quæ anno 1657. octodecim natus annos, publicavit, Juvenilia,

1. *Poculum* scil. *Boni Dæmonis*, sive Carmen, quo Gymnasium Stettinense relinquens, Henrico Schævio, Præceptori, valedixit, Apobaterium, in *Operibus Poëticis p. 909-914. recusum;*

Et

2. *Lanx Satura*, sive Cento in χειροτονίαν, e Virgilio, Statio & Claudiano, contextus, Andreæque Tscherningio, suo in Professione Poëtica Antecessori, Rostochii inscriptus, quem *Liber Prætermissorum*, in iisdem *Operibus Latinis Poëticis* an. 1697. legendum denuo exhibuit.

ibus addi etiam potest, quod biennio ante, A. æt. 16. Patroni cujusdam novis ısecravit Honoribus, Carmen *de Dignitate Consulari* Gratulatorium justæ magnituis, de cujus in Stylo Poëtico Κακοζηλίᾳ Judicium Autoris ipsius, istam damnantis, um benignum, maturiori latum ætate, §. 7. jam recitavimus. Minuta ista sunt, or, nec tanto Poëta, si cum virili ætate scriptis compararentur, satis digna, ac pro: nonnullis mentione forsitan etiam indigna videbuntur. Verum alia Nostro ıs fuit, qui Puerilia ac Juvenilia Magnorum Poëtarum studiose conquisivit, & de otianis Heinsianisque hujus generis, inter Poëmata reliqua, in eorum Editionibus isque, haud recusis, *Lib. VII. Polyhist. Lit.* (53) judicavit, *servari & ista posse*, *quod a bona in illis reperiantur*, *& deprehendi iisdem succrescens* Heroum hujusmodi Literarum *possit perfectio.*

e XLVIII.

(53) *Cap. III. §. 15.* Confer. *Lib. 1.* ejusdem *c. 7. §. 42.* ubi ita de Heinsianis ac Grotianis hisce judicat: *Etsi a Virilibus multum discrepant, delectat tamen florum illa luxuries, quos tam præclari fructus postea secuti sunt.*

XLVIII. A. 1658. prodiit *Diatriba de Morbis, & eorum Remediis, Juridica,* quam Præside Henrico Rahnio, Anteceſſore, publicæ Commilitonum Diſquiſitioni Roſtochii expoſuit, in Volumine *Diſſertationum Academicarum (54)* Hamburgi an. 1699. recuſa. A ſe ipſo hanc eſſe elaboratam, & a Rahnio Præſide ne apicem quidem in illa mutatum, Ipſe in vitæ propriæ teſtatur Hiſtoria, *(55)* pleniorem, ſimul monens, ejusdem Argumenti tractationem, ſub juſti Voluminis magnitudine, inter Schedas ſuas delitcſcere, *Tractatum* nempe *de Jure & Privilegiis Morboſorum* integram, publice etiam, annd jam 1664. *in Catalogo Nundinarum Vernalium Lipſienſi (56)* promiſſum. Et Inventus ſane ille eſt in Muſeo defuncti, ſed charactere ita minuto & fugiente, tamque intricata ſcribendi ratione, exaratus, ut edi non poſſit. *Vid. Anonymi Continuationem Vitæ ipſius, in Appendice Diſſertt. Acad. p. 25.* ubi etiam *p. 61. 62. 63.* Joh. Georgii Dorſchæi, Theologi Celeberrimi, Henr. Rahnii, Præſidis, & Andr. Tſcherningii, in hanc Diſputationem Carmina leguntur.

XLIX. A. 1659. lucem viderunt publicam:

1. *Epigrammatum & Jocorum Centuria Prima, Popularibus dicata,* Roſtochii *in 8vo.* Quam Autor poſtea, potioribus inde in *Epigrammata Selecta* translatis, abolevit, recudique noluit. *Vid. Anonymi Continuationem Vitæ ipſius, in Appendice modo laudata p. 25.*
2. *Leſſus in Ciconiam ADRIANVM D. Laur. Bodockii,* Carmen Juvenile & Ludicrum ad Bodockium, Roſtochii *in 4to.* Tertia autem vice recuſum in *Operibus Poëticis,* junctim Lubecæ an. 1697. editis, *in Libro Jocorum, p. 857-873.* De Occaſione, qua Leſſum hunc Heroicum, junctamque illi Inſcriptionem venuſtam atque argutiſſimam, concinnavit, & quo pacto Carmina iſta jocularia viam ipſi, ad Cathedram Academiæ Roſtochienſis Poëticam ſtraverint, ſupra, in Vitæ Hiſtoria, §. 9. jam eſt dictum. D. Frid. Rappoltus, Poëta ac Theologus Academiæ Lipſienſis eximius, in Ciconiam hanc ita luſit:

Morhofio triſti ſic dicta Ciconia Leſſu,
Ut Paſſer Vati, Lesbia pulchra, tuo.
Auguror, hoc major manſura eſt gloria noſtrum;
Paſſere quo melior eſt Avis illa levi.

Non ineleganter etiam, ſermone licet ſoluto, Matth. Henr. Burchardus (57) argutatur, Morhofium, *Ciconiæ funus cantu vere olorino celebrando, quantus Poëtarum futurus eſſet Phœnix, Vatem non falſum portendiſſe.* Leſſum hunc cum Plagiarius quidam compilaſſet, & ex eo in *Pirrulæ ſuæ Encomion,* e *Cupidine* autem Noſtri *Argo* in Epithalamion aliquod, pleraque audacter, velut propria transtuliſſet, caſtigatus ob Furtum iſtud Literarium eſt peculiari Epiſtola, a Noſtro ad Jacobum Henricum Pauli, Conſiliarium Danicum, exarata, ſeorſim ab hoc, ignaro Autore, edita, & ad calcem *Collegii Epiſtolici,* in Editione Anni 1693. Lipſienſi, recuſa.

L. A.

(54) *p. 2-50.* (55) *in Append. Diſſertt. Acad. p. 7.* (56) *p. 37.*

L. A. 1660. publice a Noſtro Roſtochii, d. 26. Febr. recitatum eſt Poëma in Natalem hunc *Guſtavi Adolphi*, Ducis Megapolitani, Heroicum. Quod ſeorſim prodiiſſe, licet primæ hujus Editionis nullum hactenus viderim exemplum, Aug. Varenii & Joſuæ Arndii Carmina in illud mihi perſuadent Encomiaſtica, una cum Laur. Bodockii, Rhetoris Academici, Programmate, quo ejusdem recitationem indixit, *in Diſſertationum Academicarum Appendice* (57) obvia. Recuſum eſt Lubecæ A. 1697. in *Operum Poëticorum Latinorum* Syntagmate, *Libro Charitum Secundo*, duosque in iſto Octerniones occupat integros.

LI. A. 1661. d. 26. Sept. in Itinere Literario priori, Franequeræ Friſiorum Supremos Juris Utriusque Honores Academicos, ſive Doctoris Titulum, Diſputatione *de Jure Silentii* exambiit Inaugurali, cujus hic eſt Titulus:

Τὰ πρῶτα *Tractationis Juridicæ de Jure Silentii, Synopticis Theſibus ſummarie delineata.* Franequeræ 1661. *in 4to.* Recuſa Hamburgi A. 1699. in *Volumine Diſſertationum Academicarum, p. 51-70.*

Elogia Metrica, quibus D. Laur. Banckius, JCtus Franequeranus, Aug. Varenius, Henr. Müllerus, Henr. Rahnius & Chriſt. Kleinius, Academiæ Roſtochienſis Theologi & JCti, Theod. Suterus, Urbis Conſul, Michaelque Kirſtenius & Caſp. Vogtius, illam ornarunt, in Voluminis ejusdem *Appendice, p. 78-83.* leguntur. Curas ſecundas, πρώτοις hiſce ſubjungendas, ſive Tractatum Argumenti ejusdem integrum, ſub finem illorum, uti & in *Prælectionibus de Notitia Autorum MSStis, c. 26.* promiſſum, vix unquam videbit Orbis Literatus. Inter Schedas enim Autoris defuncti (teſte Vitæ Continuatore *p. 25*) multa quidem Auctaria Diſputationis αὐτόγραφα, Tractatui deſtinata prolixiori, ſuperfuerunt, ſed ita miſere disjecta, ut edi vix poſſint.

LII. Eodem A. 1661. cum Roſtochium rediiſſet, Lectionibus in Claudiani *de Raptu Proſerpinæ Libros* publicis, M. Novembri inchoatis, præmiſſa ab ipſo eſt *Diſſertatio de Enthuſiaſmo ſeu Furore Poëtico*, ibidem, A. eodem 1661. in 4to, teſte Caſp. Thurmanno, (58) impreſſa, & in *Volumine Diſſertt. Acad. p. 71-82.* recuſa.

Programma, quo Studioſos ad audiendam eam invitavit, Elegiacum *in Miſcellaneis Poëticis, p. 18. 19. 20.* occurrit. Non video igitur, cur Henr. Muhlius, in ſua de eodem *Enthuſiaſmo Poëtico* Exercitatione, (59) Diſſertatiunculæ hujus, quæ publice legitur, bis deploret jacturam. Confudiſſe certe eam videtur cum Diatriba ſive Commentario Argumenti ejusdem prolixiori, quem, non ſub hujus ſolum finem p. 81. & in αὐτογράφοις Scriptorum Suorum Affectorum Indicibus, per Vitæ Continuatorem evulgatis, ſed *Parte* etiam II. Operis *de Lingua ac Poëſi Germanica* Vernaculi, (60) imo & in *Catalogo Nundinarum Anni 1664. Vernalium Lipſienſi*, (61) pollicitus Noſter quidem eſt, ſed nunquam abſolvit.

(57) *p. 63-68.* (58) *in Elog. Morhof. p. 55.* (59) *Proæmio p. 7. & §. 12. p. 21. 22.* (60) *cap. 1. p. 201.* (61) *pag. 37.*

LIII. A. 1662. prodierunt.

1. *Theologiæ Gentilis Politicæ Dissertatio Prima, de Divinitate Principum.* Rostochii *in 4to* Recusa A. 1699. in *Volumine Dissertationum, p. 82-112.* una cum Dissertatione (quam in Priori p. 14. promisit) Secunda *de Titulis Principum Divinis*, e MSto tunc primum edita, sed sub finem mutila.

Reliqua Pars *Theologiæ hujus Gentilis Politicæ* (qua Principum viventium Cultum Divinum atque Idololatricum percensere Autor constituerat) nec lucem vidit, nec absoluta a Nostro esse videtur.

2. *Memoria Henrici Rahnii, Academiæ Rostochiensis JCti, publica Oratione, celebrata.* Rostochii *in 4to.* Miror, hanc in Orationum Nostri Syntagmate, Hamburgi A. 1698. excuso, locum non invenisse.

3. *Querela Halecis ad Neptuni Tribunal, Carmen Joculare.* Rostochii in 4to, Recusa inter *Opera* Nostri *Poëtica*, in *Libro Jocorum, p. 873-880.*

LIV. A. 1663. lucem viderunt publicam:

1. *Prosphonema in Christiani Kortholti* (Professoris tunc Rostochiensis, & dein Kiloniensis) *Summos in Theologia Honores* (in quo de Philosophiæ ac Theologiæ Concordia, Promotionumque in Academiis Theologicarum Ritibus, disseritur,) Rostochii impressum, & Hamburgi, A. 1699. *in Volum. Disertt. Acad. p. 117-126.* recusum.

2. *Diatribe Philologica de Novo Anno, ejusque Ritibus*, a Joh. Gothardo a Böckeln, Ratzeburgensi, Auditore ipsius, & Acad. Juliæ deinceps Jurisconsulto, Rostochii A. 1663. *in 4to* edita, quam sibi Noster, e Lectionibus quippe suis privatis a Böckelio congestam, *in Prælectionibus Polyhistoricis MSS. c. 15.* postliminio vindicavit.

LV. Eodem An. 1663. vel sequenti 1664. prodiisse videtur:

Carmen de Ente Rationis Heroicum Joculare, Matthiæ Wasmutho, Logices in Acad. Rostochiensi, Linguarumque postea Orientalium ac Theologiæ in Kiloniensi Patria, Professori, inscriptum, quod Rostochii primo, & deinde Kilonii, utrobique sine Anni mentione, *in 4to* est editum, tertiaque vice Lubecæ An. 1697. inter *Opera Poëtica* reliqua, in *Libro Jocorum, p. 881-900.* recusum. In Editionis Secundæ Kiloniensis *Præfatione* refert Autor, se, quæ in hoc Poëmatio jaculariter de Entium Rationis in Cerebro, per εἰδεῖα illa quorum speciem Anatomici istic deprehenderunt, propagatione finxerit, serio deinde a Roberto Fluddio, Angliæ Philosopho, in *Mystica Cerebri Anatome*, asserta, Arcanisque annumerata, reperisse.

LVI. Ultimum Scriptorum Nostri Rostochiensium est:

Princeps Medicus, sive Dissertatio Historico Medica de Curatione Strumarum, quæ a Regi-

Regibus Angliæ & Galliæ fit, eruditiſſima, Roſtochii An. 1665. *in 4to* edita, & Hamburgi An. 1699. *in Volumine Diſſert. Acad. p. 127-160.* denuo impreſſa, cujus Editionem, auctiorem; *in Hiſtoria Naturali MS. P. II. c. 8.* & Scriptorum Affectorum Indicibus, promiſit.

Sententiam Autoris, miraculoſas eſſe has Regum Angliæ & Galliæ Curationes perſuaſi, refellere aggreſſus eſt Joh. Joach. Zentgravius, Argentinenſis, Theologus jam Academiæ patriæ Primarius, in *Biga Diſputationum de Tactu Strumoſorum Regis Franciæ*, Wittebergæ A. 1669. & 1675. editarum, *Diſp. II. §. 2. & ſeqq.*

LVII. Inter Scripta Kilonienſia, Roſtochienſibus, ut numero, & dignitate, ſuperiora, primus illis locus debetur, quæ Novellæ Academiæ Cimbriæ Inaugurationi, An. 1665. exeunte, & ſequenti *1666.* ineunte, Soluta pariter atque Ligata Oratione, inſigni cum Applauſu, conſecravit. Ad Claſſem τῶν Ἀμέτρων pertinent:

1. *Oratio Panegyrica, in laudem Chriſtiani Alberti, Ducis Holſatiæ*, Kilonienſis Academiæ Fundatoris, in hujus Inauguratione, d. 6. Oct. An. 1665. recitata, in Alex. Julii Torquati Chiliarchæ Svedici, *Hiſtoriæ Inaugurationis* iſtius, quæ Slesvigæ A. 1666. *in fol.* prodiit, *Appendice* primum evulgata, ac inter *Orationes* deinde Noſtri reliquas, in earum Syntagmate, An. 1698. Hamburgi edito, *num. 1. p. 1 - 33.* recuſa.

2. *Deſcriptio Actorum Promotionis, in omnibus Facultatibus Academiæ Kilonienſis, Principalibus Auſpiciis & Sumptibus, d. 22. Jan. An. 1666. inſtitutæ, omniumque, quæ cum iis ſunt connexa.* Accedunt, præter alia, *Vota* illius *Pythagorica ſeu Luſus Extemporaneus, de Numero Candidatorum Primæ Promotionis, in tribus Facultatibus Superioribus Ternario, in Philoſophica autem Septenario*, Petrique Muſæi, Theologi, Erici Mauritii, JCti, Caſp. Marchii, Medici, ac ipſius Morhofii, Orationes in eadem Promotione recitatæ. Prodierunt hæc omnia, & ſeorſim Kilonii An. *1666. in fol.* & in Alex. Jul. Torquati *Appendice* modo laudata, Slesvigæ eodem An. 1666. edita, noviſſimeque Hamburgi An. 1699. in *Volumine Diſſert. Acad. p. 161 - 234.* tertia vice ſunt recuſa.

3. *Oratio de tribus Cauſis, ob quas multi ad minus ſolidam aliquam Sapientiam perveniant* (Ignavia ſcil. Philautia & Diſcordia,) in Promotionis Magiſtrorum Primæ Actu, d. 22. Jan. An. 1666. ab eo, Ordinis Philoſophici Pro - Decano, recitata, quæ non ſolum in *Deſcriptionis Actorum Promotionis* iſtius Editionibus duabus prioribus, An. 1666. impreſſis, ac modo laudatis, comparet, ſed & in *Orationum* Syntagmate (*num. 2. p. 33-61.*) lucem denuo An. 1698. vidit publicam.

Numeris adſtricto Sermone Natales Academiæ hujus celebrant:

1. *Epigrammata Sex* in Academiæ Kilonienſis, & Quatuor ejus Facultatum, Inſignia, in Torquati *Hiſtoria inaugurationis p. 110. 111.* obvia.

2. *IV. Odæ Concertantes* in laudem Ferdinandi III, & Leopoldi, Imperatorum, Fridericique & Chriftiani Alberti, Ducum Holfato - Gottorpienfium, fcriptæ, ab Auguftino Pflegero, Chori Ducalis Præfecto, Modis ornatæ Muficis, & in Academiæ Inauguratione d. 5. Oct. A. 1665. decantatæ, quæ in *Hiftoriæ* Torquati *Appendice* comparent.

3. *Strenæ Poëticæ*, fub initium Anni 1666. Principi, Patronis & Profefforibus Academiæ, diftributæ, & a Torquato in eadem publicatæ *Appendice* in *Volumine* autem *Differtt. Acad.* (*p. 182-188.*) Hamburgi An. 1699. recufæ.

Et, quæ hæc omnia junctim (fed Odas tamen absque Modis Muficis Pflegerianis) exhibent, aliaque infuper Carmina complura, eodem tempore fcripta, complectuntur:

4. *Primitiæ Parnaffi Kilonienfis*, Joh. Adolpho Kielmanno, Miniftro Aulæ Holfaticæ Primario, infcriptæ, ac Kilonii An. 1666. (licet nulla hujus in Titulo occurrat mentio) *in 8vo*, impreffæ, An. 1697. in Syntagmate *Operum Poëticorum* Lubecenfi (*p. 581 - 620.*) denuo publicatæ, quas Frid. Rappoltus, Prof. Lipfienfis, eleganti commendavit Epigrammate Encomiaftico, fupra §. 40. jam recitato.

LVIII. Proximo Quinquennio (ab An. 1666. ad 1671.) fex alii Poëmatum Noftri Latinorum Fafciculi lucem viderunt publicam, omnes, in eadem Collectione *Operum Poëticorum* Lubecenfi, An. 1697. recufi:

1. *Mifcellanea Poëtica*, &, quæ iftis accefferunt, *Epigrammata Selecta*, utraque Bibliothecæ Ducum Holfaticorum Gottorpienfi infcripta. Kilonii A. 1666, in 8vo. In *Mifcellanea* Frid. Rappoltus, modo laudatus, ita lufit:

Singula quæ condis, cur Mifcellanea ponis?
Lauta an congeftis fecla imitare cibis?
Vifa meo certe eft Olla hæc Mifcella palato,
Cænari folis digna fed Olla Diis.

Epigrammata autem *Selecta* hoc commendavit Tetrafticho:

Quæ felecta tibi, mihi funt Epigrammata lecta,
Et jucunda bonis, & piperata malis.
Nempe Epigrammaticos ætas non una lepores,
Nec vendit mordax Bibilis una piper.

2. *Venerum*, five Epithalamiorum, *Liber* Joh. Adolpho Kielmanno infcriptus, Elogiisque Collegarum, Erici Mauritii & Ad. Tribbechovii, ornatus Metricis. Kilonii 1667. in 8vo.

Veneres

Veneres Novæ, five Epithalamia Recentiora, Augusto Friderico, Episcopo Lubecensi, Ducique Holsatico, dedicata, ibidem anno demum 1675. (licet in Titulo non exprimatur) *in 8vo*, prodierunt.

3. *Funerum Liber*, five Epicedia, Christiano Cassio, Ministrorum Episcopi Lubecensis, modo laudati, Primicerio inscripta. Kilonii 1667. *in 8vo.* Adjecta est Elegia Ad. Tribbechovii Encomiastica.

4. *Autoschediasmata Poëtica*, fine Titulo, aut anni (qui 1668. fuisse videtur) indicio, *in 8vo* excusa.

5. *Epigrammatum Libri II.* prior Joeli Langellotto, Archiatro Holsato-Gottorpiensi, posterior Casp. Vogtio, Civitatis patriæ Wismariensis Consuli, inscriptus. Kilonii, fine anni mentione, *in 8vo.*

6. *Horæ Subsecivæ Poëticæ*, ad Constant. Hugenium, Consiliarium Principis Auriaci Intimum. Kilonii 1671. *in 8vo.*

Judicia Eruditorum de Poëmatis hisce Latinis honorifica Recensui Syntagmatis omnium Lubecensis, qui infra suo loco exhibetur, reservamus.

LIX. A. 1667. exeunte, Principi suo, Christiano Alberto, Duci Holsato-Gottorpiensi, nuptias cum Friderica Amalia, Friderici III. Danorum Monarchæ Augustissimi, Filia, celebranti, publico Academiæ Kiloniensis nomine, Oratione soluta pariter atque ligata, gratulabatur, istaque occasione edebantur.

1. *Venus Cimbrica*, seu Poëma Heroicum in Nuptias istas Ducales, Academiæ scriptum nomine, adjectaque huic Epigrammata aliquot, eidem Festivitati dicata. Kilonii 1667. *in fol.* recusa an. 1675. *in Veneribus Novis*, ac an. 1697. *in Operibus Poëticis.*

2. *Panegyricus in Nuptiis Augustissimis Christ. Alberti, Ducis Slesvici & Holsatiæ, ac Fridericæ Amaliæ, Friderici III. Dan. & Norw. Regis, Filiæ, M. Dec. A. 1667. publico Universitatis Kiloniensis nomine*, dictus. Kilonii 1667. *in fol.* recusus in Syntagmate *Orationum*, Hamburgi an. 1698. edito, *num. 3. p. 61-106.*

Vincentii Fabricii nostratis, Consulis Gedanensis, non JCti solum, sed Philologi etiam & Poëtæ imprimis ἐξοχωτάτου, eodem an. 1667. Warsoviæ, in Regni Polonici Comitiis, extincti, Memoriæ, hortante Christ. Cassio, Consiliario Episcopi Lubecensis intimo, Communi utriusque Amico, consecravit.

Manes Fabriciani, seu Poëma prolixum Elegiacum, & Epigrammata quædam, in Obitum ejus, Kilonii an. 1667. *in fol.* excusa, recusa autem, tum sub finem *Operum* Fabricii, Lipsiæ an. 1685. *in 8vo* junctim editorum (*inter Adoptiva p. 805-818.*) tum in Morhofii ipsius *Operibus Poëticis*, Lubecæ an. 1697. impressis, *Libro III. Manium.*

LX.

LX. Anno sequenti 1668. ipsimet Inscriptione parentavit duarum plagularum elegantissima, cujus hic est Titulus:

Nænia Funeralis in Annum 1668. expirantem, Lusus Epigraphicus. Kil. *in fol. A. 1669.* prodiit ipsius

Venus Alphabetaria in Nuptias Laur. Gutzmeri, Pastoris Ratzeburgensis, & Helenæ a Nedden, Ratzeburgi *in fol.* excusa, & in *Veneribus* deinde *Novis* an. 1675. in *Operibus* autem *Poëticis* an. 1697. recusa; Poëma Elegiacum, omnium, quæ in Amicorum scripsit gratiam, prolixissimum, Literarumque Alphabeti ordine Cogitata varia Erotica, per integras quinque plagulas, coacervans argutissima, de quo, in Jambis, ad Sponsæ Fratrem, Adolphum Fridericum a Nedden, J. U Lic. & Principis Megapolitani Secretarium, ita est præfatus:

En, quod petebas, Carmen! en ipsum Librum!
Insitata quem mihi fœcunditas,
Et mira quædam Lusuum felicitas,
Et profluentis ingeni velocitas,
Et ista nominis tui jucunditas,
Et ista lucis optimæ festivitas,
Et oris ista pervicax dicacitas,
Calamique non sistentis improbus furor,
Et excitatæ mentis effervus calor,
Tot ampliarunt versibus, tot paginis.

LXI. Anni 1670. partem maximam Itineri secundo ad Anglos & Batavos Literario Noster impendit. Ex isto Kilonium an. 1671. redux, Opuscula quædam Roberti Boylii, Naturæ Scrutatoris felicissimi & incomparabilis, quorum in Anglia familiariter erat conversatus, Physica Latino donavit Idiomate, istamque versionem, nomine suo dissimulato, sub hoc edidit Titulo:

Rob. Boylii Introductio ad Historiam Qualitatum Particularium: Cui subnectuntur Tractatus de Cosmicis Rerum Qualitatibus, de Cosmicis suspicionibus, de Temperie Subterranearum Regionum, de Temperie Submarinarum Regionum, de Fundo Maris; ex Anglico in Latinum Sermonem conversi. Hamburgi an. 1671. *in 12mo.*

Bina ipsiusmet in Versionem hanc suam ἀνώνυμον Epigrammata in *Horis subsecivis Poëticis*, *pag. 3. 4.* leguntur.

LXII. Ipse deinde, in Scrutinio Naturæ Arcanorum Curiosiori, Boylium, aliosque Philosophiæ Experimentalis Instauratores feliciter æmulatus Lynceos, complura, & luculenta quidem ac præstantissima, illius subinde publicavit Specimina. Quorum primum, breve quidem, sed neutiquam pœnitendum, fuit

Disputa-

Disputatio de Sole Igneo Academica, Kilonii an. 1672. *in 4to* edita, & Hamburgi an. 1699. in *Volumine Dissertt. Acad. (p. 235-244.)* recusa, quam Georg. Casp. Kirchmayerus, (62) aliique honorifice passim commendant.

LXIII. Excepit hanc, eodem A. 1662.

Epistola de Scypho Vitreo, per certum Vocis Humanæ sonum rupto, ad Johannem Danielem Majorem; Professorem Medicum Kiloniensem, scripta, & ultra sex excurrens Quaterniones, quæ Kilonii, A. jam dicto 1662. *in 4to* prodiit.

Istam, Scyphorum Vitreorum, a Nicolao Pettero, Oenopola Amstelodamensi, certo & æquali vocis suæ sono, an. 1670. se præsente, disruptorum, Historiam proponentem, & Ratiociniis Physico-Mathematicis ingeniose illustrantem, Autor *Ephemeridibus* Curiosorum Germaniæ *Physico-Medicis Miscellaneis* inserere primum parabat, sed deinde, cum in molem spe majorem excrevisset, seorsim edere maluit. Quam vendibilis fuerit, quantoque excepta sit applausu, Exemplorum illius intra breve admodum tempus distractio, & hinc orta raritas, abunde testantur. De utraque, præter Lipsienses (63) & Erasmum Francisci, (64) istumque allegantem Cl. Tentzelium, (65) Joh. Christianus Frommannus, Medicus & Professor Coburgensis, An. jam 1675. *in Tr. de Fascinatione*, (66) sequentia annotavit: *Vocum verborumque efficaciam naturalem primo limine confirmare videtur elegans Experimentum Excell. & Clarissimi Dn. D. Danielis Georgii Morhofii, Prof. Kilon. Celeberrimi in Epistola, quam inscripsit de Scypho Vitreo, per certum humanæ vocis sonum, rupto, Kilonii A. 1672. edita. Argumenti raritate Angli, sua natura curiosi, ducti, propera Exemplarium, Hamburgi venalium, coemptione, & in Angliam transportatione, istorum raritatem in Germania pepererunt, ut rara sit inter Literatos Germanos Epistola ista.* Nec defuit, qui vix editam in Belgicum transfunderet. Idioma, istoque luci publicæ, Amstelodami an. 1673. *in 8vo*, sub hoc exponeret Titulo: D. G. Morhoffs Brieff over het Breken van een Glaseromer door seker menschelik Geluyt. De qua Anonymi Versione, Notulisque passim interspersis, Noster (*in Præfatione Stentoris* Ὑαλοκλάστου) judicat, satis quidem illum concinne in labore hoc esse versatum, nisi quod in nonnullis mentem suam non satis sit assecutus, &, in ipsa Experimenti Historia, de fracto per sonum Diapason vitro, dissentiat. E Germanis, præter Joh. Christ. Frommannum, (cujus verba paulo ante exhibuimus) publice Epistolam hanc commendarunt Christophorus Wegleiterus, Theologus Altorfinus, (67) & M. Theod Kirchmayerus, Ordinis Philosophici Wittebergensis Assessor, qui *Schediasmate de Viribus Toni Consoni admirandis Academico*, Wittebergæ eodem, quo illa, an. 1672. edito, (68) hoc de ea tulit Judicium: *In hac videas multa rara ac curiosa, quæ famam Viri amplificant, quanquam ipse de se fateatur, quod magnam partem acceperit ab Anglis.*

(62) *In Commentatione de Phosphoris, Natura Lucis & Ignis p. 31.* (63) *in Actis Erud. M. Majo An. 1683. p. 195.* (64) *in Annott. ad Baronis a Vulvasor Gloriam Ducatus Carniolæ Vernaculam Germanicis, L. 4. c. 50.* (65) *in Dialog. Menstr. German. M. Dec. A. 1689. pag. 1277.* (66) *Lib. III. Part. III. Sect. 2. c. 3. §. 4. p. 985. 986.* (67) *in Or. de palmariis Seculi nostri Inventis p. 43.* (68) *cap. 2. §. 3.*

Anglis. E Danis, Erasmus Bartholinus, Medicus & Mathematicus Acad. Hafniensis Eximius, in *Disp.* (quam Casp. Thurmannus (69) allegat) *de Problematibus Geometricis*, eodem A. 1672. publicata. (70) Ex Italis autem, præter Joh. Cinellum, *Bibliothecæ Volantis* Scriptorem, (71) Athanasius Kircherus & Daniel Bartholus, Jesuitæ duo longe doctissimi, & in Philosophia Naturali præ aliis egregie versati. Quos inter ille, in *Phonurgia Nova, de prodigiosis Tonorum Effectibus*, Campidonæ an. 1673. *in fol.* edita, facta experimenti hujus de Vitro per vocem Petteri rupto mentione, seqventia adjecit: *Causam hujus rei anxie sane inquirere conatus est Eruditus Vir, Dan. Georg. Morhofius, in Opusculo supra citato. Sed adhuc sub judice lis est, compluribus id tentantibus quidem, sed non cum eo, quem sperabant, successu.* Alter, Dan. Bartolus in Libro Italico *de Sono & Tremoribus Harmonicis*, Bononiæ an. 1681. evulgato, (72) omnes in partes idem Experimentum versat, &, magna Observationum Nostri parte adducta, compluribus aliis, tum ratiociniis, tum Experimentis, illustrat, sed Argumenta Epistolæ Morhofianæ, e Philosophiæ Democriteæ Principiis deducta, fastidit, his, inter alia, verbis utens, Nostro (*non parum se iis affici, in Præfat. Stentoris* Ὑαλοκλάστυ, falso) perquam honorificis: *Jo havea scritto fin qui, ne altro mi rimaneva che aggiugnere: quando mi si diè, dopo lungamente cercatolo, a vedere un trattato, sotto nome di lettera di Daniel Georgi Morhof de Scypho vitreo per certum humanæ vocis sonum rupto. Lettolo avidamente, ne giudicai dotto l' Autore, e l' opera piena d' eruditione e d' ingegno. Vidi in essa havervi del favorevole, e del contrario a me, oltre al filosofare, ch' egli adopera, didotto da principi d' un tal moderno Sistema Democritico riformato, che a me non va punto pel verso.*

LXIV. Noster, partim tot Eruditorum Encomiis, & de raritate Epistolæ querelis, partim vero scrupulis, a Kirchero (cui, *in Diss. de Paradoxis Sensuum*, (73) nonnulla jam an. 1676. regessit) circa experimenti certitudinem, ab interprete Belgico circa nonnullas ejusdem circumstantias, & a Bartolo circa Philosophemata Democritea, sibi motis, instigatus, Laborem suum, ut & istis, & his, satisfaceret, revidere, decennio a prima Editione jam elapso, decrevit. Revisionem aggressus, plurimis eundem Accessionibus ita locupletavit, ut Editionis prioris magnitudinem sextuplo excederet, atque ex Epistola in Tractatum prolixiorem, 18. distinctum Capitibus, esset mutandus, qui an. 1683. sub hoc prodiit Titulo:

Stentor Ὑαλοκλάστης; *seu Dissertatio Epistolica de Scypho Vitreo per sonum vocis humanæ rupto, ad D. Joh Dan. Majorem, in qua imprimis natura Soni non parum illustratur. Editio Secunda, Emendatior & Auctior*, Kilonii 1683. *in 4to* (1½ *Alphab.*)

Stentoris istius (Hamburgi an. 1699. *in Volum, Dissertt. Acad. pag.* 329-445. recusi) Recensum prolixiorem Lipsienses, (74) Ephemerides Eruditorum Gallicæ (75) & Christ. Franc. Paulinus (76) exhibuerunt, quos consuli a curiosis jubemus. Lipsienses hoc eum ornant Elogio: *Naturæ Mystagogum esse Morhofium, vel solus hic*

(69) *in Elog. Morhof. p.* 56. (70) *p.* 5. (71) *Parte illius Prima*, Florentiæ A. 1676. edita, & in Morhofii ipsius *Stentore* Ὑαλοκλάστῃ *p.* 19. laudata. (72) *Tr III. c.* 8. (73) *p.* 18. (74) *in Actis Erud. M. Majo A.* 1683. *p.* 194-197. (75) im Philosophischen Feyerabend. *c.* 99. (76) *p.* 874-878.

hic Libellus locupletissimus potest esse testis. Omnia enim in illo allegationibus rarissimorum Autorum, omnia Experimentis recentissimis sunt plena, nec ullum eorum sine acuta atque accurata disquisitione a perspicacissimo hoc Viro dimittitur. - - Autorem inspicere ipsum pretium erit operæ. Is enim, uti Cornu Copiæ quoddam est eruditionum non trivialium, ita legentes quoque sic delectabit, ut ardentissimum in ipsis reliquorum ingenii fœtuum, quos affectos perfectosque domi fovet, desiderium accendat. Commendant præterea eundem Sam. Reyherus, Autoris Collega, *Acusticam* hunc *maxime illustrasse* judicans, (77) Chr. Franc. Paulinus (78) & Joh. Hadr. Sleevogtius, Professor Acad. Jenensis Medicus (79) cui *Tractatus* audit *Eruditissimus.*

LXV. Sed ad Annum 1672. revertamur, quo, præter Physica ista, jam recensita, in lucem etiam prodiit.

Oratio de Intemperantia in Studiis, & Eruditorum, qui ex ea oriuntur, Morbis, triennio ante, M. Apr. A. 1669. sub auspicio Rectoratus Academici, habita Kilonii in 4to, Hamburgi deinde A. 1698. in *Orationum* Syntagmate (p. 106-143) recusa.

Commendari hujus Lectio omnibus meretur Literatis, non ob doctrinam solum & Styli Oratorii Elegantiam haud vulgarem, sed etiam, & potissimum quidem, ob sapientiam, qua Vitia Eruditorum Epidemica nonnulla, horumque causas, cordate detegit, Literariam rariorem. Cujus intuitu Jac. Thomasii, Polyhistoris Athenarum Misniæ Celeberrimi, (80) & Ant. Itteri (81) albos jam reportavit calculos.

LXVI. Anno 1673. Orbis Eruditi conspectum subiit

Epistola de Transmutatione Metallorum, ad Joelem Langelottum, Serenissimi Cimbrorum Principis Archiatrum, Hamburgi *in 8vo* publicata, & 10. constans octernionibus, quæ in Volumine etiam *Dissertationum Academicarum atque Epistolicarum*, ibidem An. 1699. excuso, locum suum *pag. 245-302.* invenit, a D. Joh. Jac. Mangeto *Libro Bibliothecæ Chemicæ Curiosæ*, Genevæ hoc ipso A. 1702. editæ, *Primo*, uti Lipsienses narrant, itidem est inserta.

Scripta est illa rogatu Langellotti, cum hujus argumenti nonnulla Noster, in Colloquio de ipsius *Epistola ad Naturæ Curiosos*, cum eo communicasset. Historiam persequitur non Scriptorum solum Chymicorum ἐξοχωτέρων, sed Adeptorum etiam, quos vocant, Celebriorum, factarumque per istos Transmutationum Metallicarum, & subinde ad alia quædam Secreta Chymicæ Artis digreditur. Auctiorem longe illius Editionem Autorem esse meditatum, & Scriptorum ipsius Affectorum Index Ἀυτόγραφος, in Vitæ Continuatione ab Anonymo publicatus, testatur, & Joh. Ludov. Hannemannus (82) confirmat, simulque, ultimis Vitæ Annis, tum quoad Historiarum Circumstantias, tum quoad experimenta & Principia, multa melius edoctum,

 men-

(77) *in Diss. de Natura & Jure Auditus, c. 3. p. 7.* (78) *loco citato.* (79) *in Disp. Inaug. de Antrace Pestilenti, §. 33. p. 12.* (80) *in Tr. de Plagio Literario, §. 285. 288. 334. 634.* (81) *in Synopsi Philosophiæ Moralis, L. 3. c. 3. p. 158.* (82) *in Ovo Hermetico-Paracelsico p. 333.*

mentem in non paucis, refert, mutasse. *Laciniæ*, quas se aliquando *purpuræ huic esse assuturum*, idem Hannemannus pollicetur, jacturam Supplementorum Autoris ipsius vix resarcient. Quorum si spes nulla supereft, Epistola hæc, tot Observationibus referta eximiis, Lectori cuivis Erudito, vel sine illis, uti hactenus, ita porro etiam, sese approbabit. Merito enim illa a Vinc. Placcio vocatur *Doctissima*, (83) *Elegantissima*, (84) *Lectuque jucundissima, & multa scitu non inutilia continens* (85) ab Henn. autem Wittenio (86) & Chr. Wilh Eybenio (87) *Libellus perelegans*, & a Christoph. præterea Wegleitero, (88) Phil. Jac. Hartmanno, Acad. Regiomontanæ Medico percelebri (circa Succini licet Physiologiam modeste a Nostro dissentiente, suique dissensus rationes adjungente,) (89) Mich. Bernh. Valentino, (90) aliisque pluribus, commendatur. Unum hunc, in Libello, cetera pulcherrimo, nævum observes, quod Autor, nimio in Chymiam indulgens affectui, justum, circa Transmutationum Metallicarum Narrationes, non ubique adhibuerit delectum, nec a credulitatis vitio, in ista χρυσοποιΐας & Adeptorum Historia, plane sit immunis. Id quod Viro etiam Illustri, Godofredo Guilhelmo Leibnitio, est notatum, qui, teste Celeb. Tenzelio, (91) pleraque Transmutationum, quas illa exhibet, Historias suspectas esse, nonnullas etiam manifesto falsas, Autori ipsi, paulo antequam obiret, significavit.

LXVII. Anno 1675. Juris Noster publici fecit

Veneres Novas, de quibus §. 58. jam dictum;

Sequenti autem 1676.

Dissertationem de Paradoxis Sensuum Academicam, seorsim Kilonii, & hoc Anno, &, novennio post, A. 1686. *in 4to* impressam, A. 1699. autem, in Volumine Dissert. Acad. (*p. 303-328.*) tertia vice Hamburgi recusam, *elegantissimam* utique (ceu vere Christoph. Wegleiterus (92) judicavit,) & Observationibus Experimentisque Physicis Selectioribus scatentem.

Digna itaque est, quam doleamus, Jactura *Libri*, in quem Diatriben hanc transformare, Accessionibus plurimis adjectis, voluit, *de Paradoxis Sensuum* integri, non in Scriptorum tantum Affectorum Indice, sed *Stentore* etiam Ὑαλοκλάστῃ, (93) a superstite promissi.

LXVIII. Sexennio sequenti, quo nubeculæ quædam turbarum Bellicarum Cimbriæ Ducalis, & Musarum Kiloniensium, Tranquillitati subinde erant infestæ, nihil Morhofianum, præter Programmata, Carmina & Schediasmata hujusmodi, quæ recensere haud vacat, minutiora, lucem vidit publicam. Reddita autem Chersoneso

(83) *in Notis ad Joh. Rhodii Catal. Scriptorum Supposititiorum p. 41.* (84) *in Tr. de Scriptt. Anon. & Pseudon. p. 159.* (85) *in eod. Tractat p. 42.* (86) *Dec. IX. Memor. Philos. Renov. p. 628.* (87) *in Eponomologio Critico Tob. Magiri Aucto p. 743.* (88) *in Or. de palmariis Seculi nostri Inventis p. 42.* (89) *Libro II. Historiæ Succini Prussici* Francofurti A. 1677. editæ, locis compluribus. (90) *Diss. V. Epistolica de Lusu & Erroribus Naturæ p. 173.* (91) *in Dial. Menstr. German. M. Oct. A. 1692. p. 837.* (92) *in Orat. cit. 42.* (93) *p. 142.*

so huic Pace & Principum suorum Concordia, ad Scriptiones etiam Noster Erudi-
:as rediit, & A. 1682. junctim, ob argumenti cognationem, Sermone Germanico,
suo, quæ sola isto elucubravit, ingenii monumenta typis (*in 8vo*) evulgavit Kilonien-
ibus, junctim etiam ab Hæredibus (qui ex Autoris illa codice emendarunt, passim-
que auxerunt, ac nova insuper Præfatione instruxerunt) Lubecæ A. 1700. *in 8vo* de
uo recensita. Primum istorum est:

> Der Unterricht von der Deutschen Sprache und Poësie, deren Uhrsprunge, Fortgange und Lehrsätzen, wobey auch von der reimenden Poeterey der Ausländer mit mehrerm gehandelt wird. (h. e. *Commentarius de Germanorum Lingua ac Poësi, hujusque Ortu Progressu & Præceptis, in quo etiam de Poësi Exterorum Rythmica fusius* differitur.)

ractatus hic Vernaculus, Operis de Lingua & Poësi Germanica Latini plenioris,
l (affecti tantum, nec unquam sperandi) Prodromus, qui e Prolegomenis, Poëma-
n Germanicorum præmittendis Syntagmati, in Librum ipsis Poëmatis duplo ma-
rem, teste Præfatione, excrevit, tribus absolvitur Partibus. Harum Prima, de Lin-
a agens Germanica, eamque, & Boreales illi cognatas, antiquitate, & Græcam, &
tinam, superare, imo has Germanicæ esse originis, luculenter (etsi longe compen-
osius, quam in affecto *Originum Germanicarum* Opere, idem argumentum fusius per-
uturo, facere decreverat) ostendit. Eo fine Autor Capite I. de Linguæ Germa-
æ Præstantia & Vetustate generatim differit, Cap. II. Græcam & Latinam illa esse
entiores, III*io* autem voces Græcas & Latinas quamplurimas a Scythico Germa-
is Veteribus ortum traxisse, ostendit, Cap. IV. V. & VI. Fontes Derivationis Vo-
ı cujuslibet Linguæ genuinos commonstrat, & VII*mo* tandem Cognationem Vo-
ı Græcarum & Latinarum, hominem ejusque partes & membra, denotantium,
ı Germanicis ejusdem significationis exponit. Partis Secundæ, de Poëseos Ger-
icæ commentantis Origine & Progressu, Capita Quinque priora Poëseos Gen-
ı Europæ aliarum, Gallorum scilicet, Italorum, Hispanorum, Anglorum & Bel-
m, Rythmicæ sistunt Historiam & Faciem Antiquam pariter atque modernam,
m & VII*mum* Poëseos Germanicæ Ætatem Primam, ad Caroli Magni usque Im-
ım, ac Secundam, ad Mart. Opitii porrectam tempora, VIII*vum* Gentium Ar-
um Poësin, & Nonum denique Tertiam Germanicæ Ætatem, quæ in nostra in-
tempora, considerant. Partis Tertiæ, Germanorum Artem ipsam proponen-
oëticam, Caput I. de Linguæ Germanicæ ad Poësin agit aptitudine, II. III. IV.
de ejusdem Orthographia, Etymologia, Syntaxi & Prosodia, VI. de Numero
co, VII. VIII. IX. & X. de Rythmis eorumque Necessitate, Origine & Quali-
ıs, XI. & XII. de variis Versuum, Stropharum Carminumque, Generibus, XIII.
ventionibus Poëticis, XIV. de Poëmatis Heroicis, XV. de Odis, XVI. de Co-
iis & Tragœdiis, ac XVII. tandem de Epigrammatis. Sub finem totius Com-
rii adjectæ sunt Henrici Schævii (quem Noster in Gymnasio Stettinensi, uti
in Vitæ Historia, §. 7. jam est relatum, habuit Præceptorem) Metaphrases

XVII. priorum Odarum Libri Primi Horatianarum Metrico-Germanicæ, variis Carminum generibus elaboratæ. Pleniorem Operis cedro dignissimi desiderantem notitiam ad Recensum illius ablegamus prolixum, & perquam honorificum, *in Actis Eruditorum Lipsiensibus, M. Sept.* A. 1682. *(94)* obvium, & qui isti sua debet, Adr. Bailetum, Scriptorem Judiciorum de Eruditis Gallicum. *(95)* Lipsienses *(96)* his illud verbis extollunt: *Cum de Latinorum Lingua & Poësi multi Commentarios scripserint, Poësin etiam Germanicam quidam in Artem redegerint, ac certis legibus astrinxerint, deque Lingua Germanorum diversorum Autorum extent Monumenta: nullum tamen præstantiori ingenio, ac majori eruditionis rariorisque doctrinæ copia, conditum fuit hoc Opusculo, quod, vernaculo Idiomate scriptum, Germanicis suis Poëmatibus, in unum collectis Fascem, & Kilonii hoc anno editis, præmisit Doctissimus Morhofius, Latinorum etiam Græcorumque Carminum Venustate nulli Poëtarum secundus.* Alibi iidem *Libellum aureolum, (97)* & *Commentarium Eruditissimum, (98)* salutant. Quanti Erasmus Francisci, plurimæ Lectionis, ac singularis in sermone Germanico Eloquentiæ pariter atque Elegantiæ, Scriptor, istud fecerit, verba Epistolæ ejus ad Wilh. Ern, Tenzelium Vernaculæ docent sequentia, *(99)* Latine a nobis translata: *Dn. Morhofium valde admiror, diversisque Viris Illustribus pulcherrimum ejus de Lingua & Poësi Germanica Commentarium, præ aliis hujus generis Scriptis, de nota meliore commendavi.* Joh. Christoph. Wagenseilio *(100) Liber* audit *laude dignissimus.* (Ein Preißwürdigstes Buch,) Joh. Frid. Mayero *(1) Præstantissimus,* Joach. Fellero *(2) Opusculum Aureum,* & Christ. Grübelio *(3) Tractatus Eruditus.* Henr. Meibomium Juniorem, *(4)* aliosque plures, non minus honorifica Laborem hunc Nostri mentione dignatos, brevitatis studio, allegare supersedeo.

LXIX. Commentario huic de Lingua & Poësi Germanica eximio, in utraque Editione, & Kiloniensi Anni 1682. & Lubecensi Anni 1700. ista paulo auctiori, ob Argumenti, uti jam monitum, affinitatem, subjungitur alterum Nostri Scriptum Vernaculum, sive Poëmatum Germanicorum Sylloge, pari applausu excepta:

Die Teutsche Gedichte.

Pleraque seorsim jam ante prodierunt, omnia autem junctim excusa Eruditis in hoc sistuntur Syntagmate, Trium, in quas dispescitur, Partium. Prima, quæ Argumenti sunt Gratulatorii, secunda Funebria, & Tertia denique Miscellanea non unius generis, Sacra atque Profana, cum Odis atque Epigrammatis plurimis, legenda exhibente. Encomiastas ea invenere plurimos, e quibus solos jam allegabo Collectores

(94) *pag. 271-277.* (95) *T. IV. des Jugements des Scavans P. I. p. 117. 118.* (96) *p. l. c. p. 271.* (97) *M. Febr. A. 1691. p. 55.* (98) *M. Jun. A. 1697. p. 261.* (99) recitat ea Tenzelius *in Dial. Menstr. German. M. Jun. A. 1690. p. 518.* (100) im Berichte von der Meister Singer-Kunst (*sub finem Commentationis de Civitate Noriberg.*) *c. 1. p. 452.* (1) *in Disp. de Codice suo Bibl. Germ. MSto (in Append. Hist. Vers. Bibl. Lutheri) p. 168.* (2) *in Præf. Catalogi MSS. Biblioth. Lips. nec non in Præf. Metaphraseos Meditatt. Joh. Gerhardi Richteriana, Metrico-Germanicæ, A. 1690. edita.* (3) *in Diss. de Lingua Germ. Veteri & moderna, c. 1. p. 4.* (4) *in Additt. ad Val. Henr. Vogleri Introd. p. 186. 189.*

·es Actorum Orbis Eruditi Lipsiensium Celeberrimos, *Venustatem* illorum *plane eximiam, uativamque, quam præ se ferunt, elegantiam, minus affectatam anxieque quæsitam*, com-nendantes. (5) Non dissimulo tamen, inter Encomiastas hos non deesse, qui lau-libus Censuras, sed ab affectuum forte contagio haud immunes, admisceant, Sile-os imprimis, ob prælatum Mart. Opitio suo, Poëseos Vernaculæ Instauratori, Pau-m Flemmingium, Nostro subinde minus æquos. Hos inter B. N. (quem Bened. Neukirchium, Silesium, Anonymus alter M. M. (6) perhibet) svavitatem in illis vi-etur desiderare, in *Partis Poëmatum* Christiani ab Hofmannswaldau *Germanicorum cunda*, Lipsiæ an. 1696. editæ, ita scribens Prolegomenis: Morhof schreibet zwar so blich nicht, als gelehrt: Er hat aber sehr wohl verstanden, was zu einem Gedichte er-rdert wird. (7) M. M. modo allegatus, licentiam eorundem, in Constructione rborum turbanda, justo interdum majorem verbis hisce accusat simul & excusat: (8) ie Freyheit, deren er sich bey der Construction, und anderweit, bedienet, ist bey einem ann von solcher Autorität mehr zu verwundern, als nachzuahmen. Er pfleget auch gleichen nicht leichtlich zu gebrauchen, es wäre denn, daß eine artige meditation hin-len müste, wo man der Sprache nicht eine kleine Gewalt anthun woite. Risum au-n linguæ nostræ Cimbricæ gnaris Censura sua haud dubie extorquebit M. Joh. ristianus Kunckelius, Uratislaviensis, qui, *in Disputatione de Silesiorum in Germanica i præstantia*, Lipsiæ an. 1698. edita, (9) Flemmingio, ejusque Imitatori Morhofio ijus tamen Carmina se Germanica subinde admiratione prosequi, non diffitetur, præter duritiæ quoddam genus, *Holsatismos* etiam, nescio quos, exprobrat.

LXX. Anno 1683. in lucem prodiit

tentor Ὑαλοκλαστής, Tractatus, cujus Historia §. 64. jam est exposita, Physicus,

ıenti autem 1684.

iber de Patavinitate Liviana, ubi & de Urbanitate & Peregrinitate Sermonis Latini universe agitur, Vito Ludovico Seckendorfio, Electoris tunc Saxonici, Ducisque Saxo-Numburgensis, Consiliario Intimo, ad eandem postea in Aula Brandenburgica dignitatem, cum Cancellarii Novæ Academiæ Halensis conjunctam Officio, ob merita in Rempublicam & Literas immortalia, evecto, Heroi Eruditissimo, omniumque vere Eruditorum amantissimo, inscriptus, ac Kilonii in 4to excusus, in Volumine autem *Dissertationum Academicarum* (p. 471-592.) tribus post lustris, Hamburgi an. 1699. denuo publicatus.

ti hujus exasciatissimi Recensus Historico Encomiastici prolixiores exhibentur *is Eruditorum Lipsiensibus, M. Dec. 1684* (11) Abbatis Roquii *Ephemeridibus Eruditorum 1685. Gallicis* (12) & Pet. Bælii *Novellis Reip. Literariæ* eodem An. 1685. Gallice publica-

1. *Sept. A. 1652. p. 276. 277.* (6) in den unvorgreiflichen Gedancken von deutschen Epigrammatis (quæ Lipsiæ A. 1698. prodierunt) *c. 2. p. 54.* (7) *lit. b. 5. b.* (8) *l. c. c. 2. p. 60. 61.* (9) *§. 8. p. 11. 12.* (10) *§. 6. p. 10.* (11) *p. 570-576.* (12) *num. 20. ad d. 25. Jun. p. 318.*

publicatis. (13) Hos consulat Autores, qui pleniorem Argumenti ejus desiderat notitiam. Lipsienses (14) hanc libro per se vendibili, hederam suspendunt: *De Sermonis Romani, qui Consulum, qui Patriciorum, qui Equitum erat, nitore, quam Urbanitatem dixere, docte graviterque differere; ætatis Aureæ Scriptores ab iniquis obtrectantium Censuris, Livium præsertim, Historicorum Romanorum Principem, & ipsum Equitem, adversus Asinium Pollionem, Patavinitatis insimulantem, acriter defendere, sic ut in animo legentis suspicio impolitæ dictionis ne minima relinquatur, illustris non minus est ingenii, quam artis exquisitæ. Quod cum, in præsenti Scripto, egregie, uti proposuerat, Clarissimus Autor præstiterit, non est dubium, quin de bonis ille Literis tanto præclarius mereatur, quanto majori illis solent esse detrimento, quorum pravum detrahendi studium id agit, ut quacunque ratione Scriptores Classicos erudito Seculo suspectos reddat, primamque adeo dicendi regulam corruptam.* Interjectis deinde compluribus, eundem *Opus* appellant *nitidum, ac profundioris doctrinæ plenum*, in quo multa inveniuntur, *quæ cum Antiquitati, Romanæ æque ac Græcæ, tum rerum Hispanicarum, Gallicarum & Italicarum notitiæ, plurimum accendunt lucis, judicium de Scriptoribus cujuscunque generis ac ætatis acuunt, discernere Lingvarum Idiotismos docent, politiorisque Literaturæ studio excitando, augendo & ornando, apprime serviunt.* Abbatis Roquii (15) hoc de illo est Judicium: *On trouve icy des Recherches fort curieuses sur ce defaut de Tite Live, & sur la veritable Urbanité du stile Latin.* Ægid. Menagius (uti in *Menagianis* Posthumis, Amstelodami A. 1694. editis, (16) refertur) sequenti eundem dignatus est Elogio: *J'ai vu un Traité de Morhoffius, imprimé depuis peu, sur la Patavinité de Tite Live, ou il explique tres scavamment ce que c'est que l'Urbanité & la Peregrinité de la Langue Latine. Cet Ouvrage est plein d'Erudition, & de mille choses curieuses, sur cette matiere.* Petro Bælio (17) audit *Un Ouvrage Infinité des Recherches tres curieuses*, Thomæ autem Crenio (18) *Liber non inelegans.* Aliorum Laudes prætereo, solumque adjungo Christophori Cellarii, peritissimi atque acuratissimi Dictionis Latinæ Censoris, judicium de eodem honorificum: (19) *Vossius, Bonifacius, Sigonius, & cumprimis Morhofius, Kiloniensis Academiæ insigne Decus, certatim congesserunt, quæ ad tuendam tanti Scriptoris* (Livii sc.) *famam & ornamentum faciunt: novissimus etiam a morosi Censoris, Asinii Pollionis, iniquitate fortissime nuper defendit, & Patavini hominis Latinitatem vindicavit purissimam.*

LXXI. Sed nec tacenda nobis est, tacere quamvis Oratorem jubeat, *Disputatio* elegantissima *de Eloquentia in Tacendo*, Kilonii eodem an. 1684. *in 4to* edita, & Hamburgi an. 1699. *in Volumine Dissertationum Academicarum*, (*p. 446-470*) recusa;

In qua (uti scite Lipsienses (20) observarunt) *ea* commendatur *Oratoris Prudentia, qua id solum, quod in Oratione ἐνεργητικὸν est, exprimit, cetera vero, quæ vel circa Inventionem, vel circa Elocutionem, περίεργα sunt, aut superflua, ab Argumento, Personis, Loco, Tempore, Re, aliena, aut quovis modo inepta, omittit, aut indicta esse cupit.* Hujus, præter

(13) *M. Apr. A. 1685. p. 444. 445. ac M. Jun. Art. III. p. 609-625.* (14) *l. c.* (15) *l. c.* (16) *p. 190.* (17) *l. c. p. 445.* (18) *in Notis ad Tractatus Variorum de Eruditione comparanda p. 294.* (19) *Programm. L. p. 357.* (20) *in Actis Erud. M. Jul. A. 1699. p. 290.*

ter Gottl. Frid. Seligmannum, Theologum Lipsiensem, (21) Vinc. etiam Placcius noster honorificam fecit mentionem, & *Doctissimam* publice, nec immerito, vocavit. (22)

Recudi etiam Noster, eodem an. 1684. Kilonii *in 4to*, cum sua ad Pet. Axenium, JCtum & Advocatum Slesvicensem, Virum Doctissimum, sibique amicissimum, Præfatione curavit.

Joh. Laurembergii, Rostochiensis, Mathematum in Academia Daniæ Sorana Professoris, tum ob Eruditionem in reliquis Polymathiæ Elegantioris Partibus eximiam, tum Venam etiam Poëticam admirabilem, in Orbe Literato Celeberrimi, (23) *Satyram Elegantissimam, qua Rerum Bonarum Abusus, & Vitia quædam Seculi, perstringuntur, A. 1636.* ab ipso editam, una cum ejusdem *Querimonia Daphnorini* (i. e.) Laurembergii) *de suo & Academiæ Soranæ statu.*

Utrumque hoc Poëmation in Appendice etiam Adoptiva *Operum* Nostri *Poëticorum*, Lubecæ an. 1697. junctim impressorum, locum postea invenit.

LXXII. Anno sequenti 1685. in lucem ab eo itidem denuo sunt protractæ:

Nicasii Baxii, Monachi Augustiniani; Medullæ Eloquentiæ & Figuræ aliquot Rhetoricæ, ex M. T. Cicerone concinnatæ; Quibus ipsius præmissa est *Præfatio, qua de omni in Eloquentia excerpendi ratione agitur,* Kilonii 1685. *in 8vo.*

Quem Libellum quatuor octernionum exiguum uti in Juventutis se usum recudi curasse, in Titulo profitetur, ita eidem etiam *L. 3. Polyhist. Lit. c. 7. §. 27. de nota meliore commendavit.*

LXXIII. An. 1686. Lubecæ *in 8vo* prodiit

Otiorum Divinorum, seu Carminum Sacrorum Liber, Programmata complectens Poëtica, seu Ἔμμετρα, Festis IV. Anni Solennioribus, publico nomine, in Academia Kiloniensi proposita, integer postea ibidem an. 1697. in Operum Poëticorum omnium Syntagmate, *Libro I. Charitum p. 8-40. recusus.* Quatuor Programmata priora, Festo τῆς χειροτονίας dicata, Joach. Fellerus, Th. Lic. & Poëseos in Acad. Lipsiensi Professor, seorsim an. 1689 Lipsiæ, teste Continuatore Vitæ Morhofianæ Anonymo, edidit, & Prælectionibus publicis illustravit.

LXXIV. A. 1687. quod in Polyhistore suo revidendo ac Editioni apparando longe esset occupatissimus, nihil præter Carmina & Programmata aliquot minutiora, juris fecit publici. Ex istis mentione haud indignum nobis videtur

(21) *in Idea Studiosi πολυμαθείας*, Rostochii A. 1685. edita, *§. 15.* (22) *in Excerptis Binis Rhetoricarum Accessionum p. 175.* (23) v. de illo *Hypomnemata* nostra *ad* Alb. Bartholini *Lib. de Scriptoribus Danis, p. 279-283.*

Programma de eo, quod in Disciplinis est divinum, Festo Pentecostes an. 1687. dicatum, quod non Hamburgi solum an. 1698. inter Programmata reliqua, *Orationum* subjuncta Syntagmati (*p. 551 - 571.*) denuo prodiit, sed totum etiam ab ipso Autore (integrum hujus argumenti Commentarium, uti, in Affectorum Recensu, infra §. 87. monebitur, molito ac politico) *Polyhistoris Literarii Libro I.* paucis saltem mutatis, insertum, *Caput* hujus *XII.* sibi vindicavit.

De ipso *Polyhistore* Polyhistoris nostri, in *Tomos III.* diviso, *Tomique* præsertim *Primi*, sive *Literarii*, duobus Libris prioribus, *Bibliothecario* & *Methodico*, qui lucem an. sequ. 1688. viderunt publicam, quæ hoc loco essent dicenda, cum prolixiorem exigant παρέκβασιν, προλεγομένων horum Epilogo commodius reservabuntur.

LXXV. Anno 1690. Lubecæ in *8vo* ὁ Μακαρίτης edidit

Philochrysum, seu de Laudibus Auri Orationes duas, omnis generis Hominum, præcipue Ecclesiasticorum, Vitia salse traducentes; Alteram M. Ant. Majoragii, Rhetoris seculo Superiore Mediolanensis Inclyti, in Orationum ipsius Syntagmate, ob παῤῥησίαν haud dubie adversus Clericos, omissam, a Marquardo Gudio nostrate, Viro summo inter Ἀνέκδοτα ejus, una cum altera *contra Gaudentium Merulam Apologetica*, Mediolani repertam, & Ultrajecti an. 1666. *in 4to* publicatam, nunc autem, in usum Prælectionum Publicarum, cum Præfatione sua, recusam; Alteram propriam de eodem Argumento, Kal. Sept. an. 1699. Kilonii recitatam. · Ambæ, eodem an. 1690. Kilonii (sive Lipsiæ potius, quam Titulus quidem dissimulat, sed Typi produnt) *in 4to*, curante Frid. Bened. Carpzovio, Senatore ac Musageta Lipsiensi (cui ab Autore erant inscriptæ,) iterum prodierunt, & in Morhofianarum etiam Orationum Sylloge, Hamburgi an. 1698. impressa, *n. 9. & 10. pag. 249 - 366.* leguntur.

Utriusque Recensum Vir Celeberr. Wilh. Ern. Tenzelius, *in Dialogis Menstruis Vernaculis*, (24) prolixum satis exhibuit, Morhofianam autem (cujus adversus Clericorum Avaritiam Invectivas & Dicteria Autor, ne Crabrones irritaret, Pontificios tantum Majoragii notare exemplo, in Præfatione finxit,) præter eundem, (25) Vitus Ludov. Seckendorfius, (26) Joach. Fellerus, (27) aliique, insignibus ornarunt Elogiis.

LXXVI. Anno tandem Emortuali 1691. recudi Kilonii *in 8vo*, juxta Exemplar A. 1688. Antwerpiense, cum Præfatione sua, curavit.

Johannis Dekeni, Jesuitæ, *Observationes Poëmaticas, Exemplis Illustratas*, quarum recensum prolixiorem, laudes illis suas large admetientem, sed nonnulla tamen etiam in iisdem desiderantem, *Libro* jam *Polyhistoris Literarii Tertio Cap. X.* (28) exhibuerat. Præter

(24) *M. Apr. A. 1691. p. 307 - 326.* (25) *l. c. §. 42.* (26) *in Comm. de Lutheranismo, Lib. III. Sect. 21. §. 84.* (27) *in Epigrammate peculiari Editioni Lipsiensi subjuncto*, e quo §. 40. nonnulla attulimus. (28) *p. 73. 74.*

Præter iſtas, & Rob. Boylii, Joh. Laurembergii, Nicaſii Baxii ac M. Ant. Majoragii, Opuſcula, §. 61. 71. 72. & 75. jam laudata, Franciſci item Quarleſii *Enchiridion Morale*, Anglice ſcriptum, cujus novam Kilonii, incertum quo Anno, in gratiam Auditorum, ſe in Lingua iſta utentium Magiſtro, Editionem (*in 12mo.*) publicavit, Periochasque deinceps haud paucas argutiores, Metris a ſe redditas Germanicis, *Poëmatum Vernaculorum* An. 1682. inſeruit Syntagmati, & Joh. Walliſii *Grammaticam Anglicanam*, eodem fine, niſi memoria mihi imponit, denuo vulgatam, nihil Scriptorum Alienorum atque Adoptivorum ipſius cura in lucem revocatum eſt publicam. Accenſeri tamen Adoptivis iſtis forſan etiam meretur Edmundi Richerii, Theologi Sorbonæ Pariſienſis Inclyti ac πολυμαθεστάτȣ, *Obſtetrix Animorum*, Morhofii hortatu, & ex ipſius Bibliotheca, per Adamum Rechenbergium, Literarum tunc Elegantiorum, nunc autem Sacrarum, in Acad. Lipſienſi Interpretem, Lipſiæ A. 1693. *in 12mo*, verum mortuo jam Ergodiocta, luci iterum expoſita.

LXXVII. Recenſum hactenus exhibuimus Hiſtoricum Scriptorum Polyhiſtoris Noſtri, quæ ſuperſtes ille edidit, omnium, in quo tamen minutiora pleraque, Carmina ſcil. & Programmata ſigillatim excuſa (quorum nonnulla, Roſtochienſia imprimis, in Syntagmate iſtorum deſiderantur,) Epiſtolas quasdam (qualis eſt illa, quam, ad Olaum Rudbeckium d. 23. Jun. An. 1681. de ipſius exaratam Atlantica, in Elogiorum Operis hujus Sylloge, Upſaliæ ſine Anni mentione in fol. publicata reperies,) aliaque iſtius generis Schediaſmata, brevitatis ſtudio omiſſa eſſe, haud diffitemur. E quorum numero uti Programmata & Carmina, Latina pariter atque Germanica, junctim jam ſunt recuſa, ita, ut Epiſtolæ etiam τȣ̃ Μακαρίτȣ, omnes ferme, ſi paucas excipias, Ineditæ, ab Hæredibus primo quoque tempore colligantur, & cum Adoptivis ad Noſtrum, Joh. Frid. Gronovii, Joh. Schefferi, J. Georg. Grävii, Nic. Heinſii, Henr. Oldenburgii, Joh. Andr. Boſii Frid. Rappolti, Ott. Menkenii, aliorumque Hominum Doctiſſimorum, per illos, Interprete Vitæ Parentis Continuatore, (*29*) jam promiſſis, &, præter unicam Grävianam, duasque Oldenburgianas, itidem etiamnum ἀνεκδότοις, lucem propediem videant publicam, ſerio optamus. Gräviana, quam dixi, Hamburgo d. 22. Jul A. 1678. ſcripta, in Biographiæ Noſtri propriæ Continuatione legitur ἀδεσπότω, (*30*) duæ autem Henr. Oldenburgii, Societatis Regiæ Anglicanæ Secretarii, Londini A. 1672. & 1673. exarata, in *Epiſtolarum* Viri Illuſtris, Marqu. Gudii, a Petro Burmanno Ultrajecti A. 1697. editarum, Adoptiva jam prodierunt Appendice. (*31*)

LXXVIII. Inter Monumenta ingenii Morhofiani Poſthuma, quorum enumerationem, ordine Scriptionis ſic exigente, jam aggredimur, primum ſibi locum vindicat:

Polyhiſtoris Literarii Liber Tertius, ſive παρασκευαστικὸς, de Excerpendi ratione,

 Lube-

(*29*) *in Appendice Voluminis Diſſertationum Academicarum p. 42.* (*30*) *in eadem Append. Diſſertt. Acad. p. 43. 44.* (*31*) *num. 39. & 40. p. 73. 74.*

Lubecæ, Anno ab Autoris Obitu proximo 1692. *in 4to*, excusus, cujus mentio prolixior, in totius Operis Polyhistorici Historia, paulo post recurret. Hunc Anno sequenti 1693. excepit:

Commentatio de Disciplina Argutiarum, sine Loci mentione *in 12mo* edita. Constat ea Tribus Sectionibus, & *Lectiones* Nostri *de Arguta Dictione Academicas*, quas ille publice quidem, in *Commentario de Lingua & Poësi Germanica* Vernaculo, (32) Literatis jam erat pollicitus, sed facie haud dubie, si vixisset, longe cultiori, ac limam expertas accuratam, dedisset, in lucem, insciis Hæredibus, incertum a quo, protrusas, multisque Sphalmatis Graphicis & Typographicis (uti in *Homonymoscopia* jam nostra (33) est monitum) fœdatas, exhibet. Recensum ejus sistunt Lipsienses, *in Actis Eruditorum, M. Sept.* A. 1693. (34) inque isto, (35) *Opusculum hoc, ut solent, quæ Morhofium agnoscunt Parentem, eruditione plane singulari, egregiisque Animadversionibus, maxime Oratoriis, esse refertum*, pronunciant. Thomas Crenius (36) *Commentationem* vocat *Doctissimam*, M. M. autem, Scriptor κρυπτώνυμος, de Epigrammatis commentatus Germanicis, (37) *Libellum brevem quidem, sed luculentum* (Eine zwar kurtze; doch wol ausgearbeitete Schrifft.)

LXXIX. Eodem A. 1693. Lipsiæ in 12. prodiit:

Collegium Epistolicum, ab Autore, cum in vivis esset Studiis tantum privatis Auditorum suorum destinatum, jam vero, ob summum variumque usum, publica luce donatum. Accessit *Epistola ejusdem* (de qua §. 49. jam dictum) *in Plagiarium quendam suum Invectiva.*

Primam hanc editionem, furtim factam, cujus menda fœdissima & admodum numerosa, præter me, (38) Celeberr. Tenzelius, complura illorum enumerans & corrigens, (39) & Vitæ Morhofii Continuator, (40) obelo notarunt, excepit altera Lubecensis, a Joh. Burch. Majo, Successore Autoris, Anno sequ. 1694. curata, Præfatione nova ac Indicibus instructa, & auctior pariter atque emendatior, *in 8vo*, sub novo hoc evulgata Titulo:

Libellus de ratione conscribendarum Epistolarum, a mendis Editionis Lipsiensis innumeris a J. B. Majo repurgatus. Accesserunt nova quædam exempla.

Recensum Libelli, ex Editione priori, invenies *in Actis Eruditorum Lipsiensibus, M. Apr. A. 1693.* (41) & Tenzelii *Dialogis Menstruis Vernaculis*, M. Augusto Anni ejusdem, (42) Qui, ob nervosam Præceptorum brevitatem, & Exemplorum Observationumque egregiarum copiam, magni illum, a Christiano etiam Weisio de nota meliore, antequam ederetur, commendatum, (43) merito æstimat.

LXXX.

(32) *P. III. c. 5. p. 541. & c. 17. p. 757.* (33) *Sect. I. c. 1. §. 7. p. 16.* (34) *p. 399-402.* (35) *p. 400.* (36) *P. I. Animadvers. c. 7. §. 4. p. 122.* (37) in den unvorgreifflichen Gedancken von deutschen Epigrammatis, quæ Lipsiæ A. 1698. prodierunt. *c. 3. p. 97. 98.* (38) *in Homonymosc. l. c.* (39) *in Dialogis Menstruis Germanicis, M. Aug. A. 1693. pag. 680-683.* (40) *in Append. Dissert. Acad. p. 27.* (41) *p. 164. 165.* (42) *p. 680-683.* (43) *in Oratore Politico, Germanice edito, p. 22.*

LXXX. A. 1694. publice comparuerunt:

D. G. Morhofii CVIII. Quæstiones Chymicæ, ex variis Autoribus Chymicis collectæ, cum Responsionibus & Solutionibus (Ænigmata Chymicorum magis plerumque intricantibus, quam explicantibus) Joh. Ludov. Hannemanni, Prof. Physici Kilonienfis, *Ovo* hujus *Hermetico-Paracelfico*, quod vocat, five *de Auro Tractatui*, Francofurti A. 1694. *in 8vo* excufo, infertæ (44).

Quæ nusquam a Noftro promiffæ, nec in Scriptorum Affectorum Indicibus memoratæ, fi vel maxime Parentem eum agnofcant in privatos tamen folum ufus, fubitaneo confilio, uti Cordati Lectores facile perfpicient, absque jufta cura, in chartam funt conjectæ, nunquam vero publicæ luci deftinatæ, nec proinde in eam ab Editore temere fuerunt protrudendæ. Ε'κτρωμα certe potius iftæ funt, quam fœtus juftæ maturitatis γνήσιος, ac nova proinde earum, fe ita locupletandarum, ut tres abfolvant Centurias, juftoque præterea illuftrandarum Commentario, quam, *p. 283.* pollicetur, Editione Exegetes modo dictus, absque ulla Orbis Eruditi indignatione fuperfedere poterit.

LXXXI. Triennio poft lucem publicam, uni inclufa Syntagmati, junctim denuo viderunt, quæ antea, vel fingulatim excufa, vel, in Fafciculos minores congefta, diverfis ipfemet evulgarat temporibus:

Opera Poëtica Latina omnia, in unum collata, ad Autoris mentem difpofita, & ab Hæredibus, cum Cafp. Dan. Morhofii, Filii, Elegia ad Fridericum, Ducem Holfatiæ, Dedicatoria, Henricique Muhlii, Supremi Ecclefiarum Cimbriæ Ducalium Antiftitis, Præfatione de Poëfi ac Poëtis Latinis, edita, Lubecæ 1697. in 8vo.

Editio hæc Carminum Latinorum omnium Pofthuma (qualem ipfe etiam Autor, adhuc fuperftes, Anno jam 1683. in *Programmate ad Lectiones Acroamaticas Invitatorio*, eft pollicitus) exhibet:

1. *Charitum Libros III.* (quorum *Primus Otia Divina*, §. 73. memorata, *Secundus* Carmina Gratulatoria ad Leopoldum Imperatorem, Carolum II. & Wilhelmum III, Reges Angliæ, Frid. Wilhelmum, Electorem Brandenburgicum, Chrift. Albertum, Ducem Holfatiæ, Guftavum Adolphum, Principem Megapolitanum, Ferd. Fürftenbergium, Epifc. Monafterienfem, Chriftianum, Comitem a Ranzou, Henriettamque Catharinam Gersdorfiam, Hero[illegible] m Gentis Frifiæ doctiffimam, *Tertius* autem Poëmatia ejusdem generis ad Joh. Adolphum Kielmannum, Aulæ Gottorpienfis Præfidem, aliosque Viros Nobiles, Doctos & Indoctos, complectitur,) *p. 1-252.*
2. *Veneres Antiquas, p. 253-336.*
3. *Veneres Novas, p. 337-438.*

(44) p. 251-284. (45) p. 261-264.

4. *Manium, seu Epicediorum Libros III.* (quorum Primus, sub *Funerum* titulo An. 1667. jam prodierat, reliqui duo ex Epicediis, singulatim antea publicatis, nunc demum sunt congesti,) *p. 439-580.*

5. *Primitias Parnassi Kiloniensis, p. 581-620.*

6. *Autoschediasmata Poëtica, p. 261-652.*

7. *Horas Subsecivas Poëticas, p. 653-688.*

8. *Miscellanea Poëtica, & Epigrammata Selecta, p. 689-826.*

9. *Epigrammatum Libros II, p. 827-856.*

10. *Jocorum Librum* (quo *Lessus in Ciconiam Adrianum, Querela Halecis,* & *Carmen de Ente Rationis,* continentur,) *p. 857-900.*

11. *Prætermissa, p. 901-931.*

12. *Adoptiva quædam,* partim honori Autoris sacra, partim ab eo edita (&, hæc inter Joh. Laurembergii *Satyram & Querimoniam Daphuorini,* A. 1685. seorsim publicatas,) *p. 931-967.*

Prolixioris Syntagmatis hujus (cujus Fasciculorum plerorumque Editiones, hanc antegressæ, §. 49. 50. 53. 55. 57. 58. 59. 60. 67. 71. & 73. a nobis sunt enumeratæ,) Præfationisque simul Muhlianæ, Recensus sistunt Lipsienses *in Actis Eruditorum, M. Jun. A. 1697.* (46) & Pet. Rabus *in Bibliotheca Europæ Belgica* (dem Boeckzaal van Europa) M. Sept. & Oct. An. 1699. (47) Ceterum, quanta Venam Morhofii Poëticam, & Carmina imprimis hæc Latina, admiratione prosecuti sint Eruditissimi Temporum nostrorum, & in Poësi etiam Exercitatissimi Scriptores, Lipsiensium, Godofr. Guilh. Leibnitii, Æg. Menagii, Ol. Borrichii, Henr. Meibomii, Aug. Varenii, Josuæ Arndii, Frid. Rappolti, Er. Mauritii, Chr. Kortholti, Ott. Sperlingii, Laur. Normanni, Georg. Casp. Kirchmayeri, Joach. Felleri, Joh. Nicol. Hertii, Pauli Sperlingii, Ad. Tribbechovii, Henr. Muhlii, aliorumque præterea complurium, judicia de illa pariter atque hisce perquam honorifica, imo pene invidenda, quæ, in elogiorum Autoris ipsius recensu, §. 28-46. longa cumulavimus serie, abunde, imo ἀναντιῤῥήτως, evincunt. Pauca jam istis, quæ denuo huc transscribere non vacat, addemus, quibus ipsam hanc Poëmatum Latinorum omnium Collectionem Viri Eruditi commendarunt. Henr. Muhlius, in *Præfatione* illius, Carmina Morhofiana omnium quidem præstantissimis accenseri non posse, cum ab Erroribus suis ac nævis non sint immunia, agnoscit, imo nonnulla e Syntagmate hoc merito eliminari debuisse judicat, pleraque tamen, ob Verborum Curam, Numerorum sollicitudinem, Sententiarum Acumen, Argutiarum Lumina ac Gemmas, laborem studiumque incredibile iis impensum, & accuratam imprimis Veterum Imitationem, prolixe deprædicat. Sed, quid vetat Verba ejus nonnulla αὐτολέξει adjicere, a Celeb. etiam Tenzelio repetita? *Licet,* ait, *fortasse in id, quod optavit, fastigium non ascenderit, licet tanta elegantia & puritas, vel sobrietas quoque & facilitas, in hisce ejus Carminibus ubique non adsit, uberem tamen quandam a natura venam, & divinum quoddam ingenium, & bonorum lectionem Scriptorum,*

(46) p. 530-536. (47) p. 252-259.

Scriptorum, usque quaque perspicietis. - - - Licet nonnulla ei exciderint, a quibus mallem abstinuisset, Carminibus tamen suis semper aliquid argutum, quod Lectorem alliciat, aut eruditum, & quod διδασκαλίαν habet, aut morale, aut Politicum, interserit. Et ad inveniendu venusta Argumenta ingenium nusquam deest, nec ad ordinanda Judicium. Sed nec Eloquentiæ facultas abest, nec Sermonis puritas & suavitas. Vis & elegantia in clausula fere arguta & aculeata, quam Noster summopere captabat, nec lepores detrectabat ac Sales, aut alios ingenii lusus, sed doctos, sed urbanos, & qui ab Antiquiorum elegantiis non recedunt. Lipsienses (48) Muhlianum hoc Judicium suo approbarunt calculo, Carmina Morhofii *cultissima, & Argumenti, Metri atque Inventionis varietate cum paucis comparanda*, vocarunt, *Jocorumque* imprimis *Librum* Poëmata *eruditis acutissimisque Salibus respersa* complecti judicarunt. Tenzelius denique (49) optime eadem censet esse elaborata, & ingeniosas præsertim Epigrammatum Inventiones admiratur, in quibus *cum, Const. Hugenium & Pet. Francium, sed alium aliter, excellere*, Mich. etiam Filizius, Lusatus, haud ita pridem pronunciavit. (50)

LXXXII. Poëmatum Syntagma, anno mox sequenti 1698. excepit haud dissimilis eorum ingenii Morhofiani Monumentorum, quæ Solutæ etiam Eloquentiæ palmam Autori suo vindicant, Collectio.

Orationes scilicet & *Programmata, in Celeberrima Holsatorum Academia Kiloniensi publice proposita, utraque nunc cura Filiorum collecta & publicata, cum Indicibus necessariis.* Hamburgi 1698. *in 8vo.*

Decem in Syntagmate hoc exhibentur Orationes (quas inter Quinta, Sexta, Septima & Octava, in isto demum prodierunt, reliquæ autem jam ante singulatim, uti suis dictum est locis, erant editæ:)

1. Or. in Academiæ Kiloniensis Inauguratione, d. 6. Oct. an. 1665. habita, *p. 1. 33.*
2. Or. de Causis, ob quas multi ad minus solidam aliquam sapientiam perveniant, d. 22. Jan. an. 1666. in primæ Magistrorum Promotionis Actu recitata, *p. 33 - 61.*
3. Panegyricus in nuptias Christiani Alberti, Ducis Holsatiæ, M. Dec. an. 1667. dictus, *p. 61 - 106.*
4. Or. de Intemperantia in Studiis, & Eruditorum, qui ex ea oriuntur, Morbis, in aditu Rectoratus Academici, M. Apr. an. 1669. habita, *p. 106 - 143.*
5. Or. de Viro Bono, ad mentem Philosophorum Gentilium, in promotione Magistrorum, M. Oct. an. 1669. habita, *p. 144 - 164.*
6. Or. de Otio Sapientibus dando, in Rectoratus aditu, M. Apr. an. 1677. dicta, *p. 164 - 188.*
7. Or. de Literarum in Republica Utilitate, in aditu tertii Rectoratus, d. 5. Oct. an. 1684. habita, *p. 188 - 213.*

8. Or.

(48) *l. c. p. 264.* (49) *l. c. p. 535.* (50) *Corollario V. Speciminis Analectorum ad Ol. Borrichii Dissertationes de Poëtis.*

8. Or. de Fructibus in Holsatiam, Urbemque Kilonium, ex Academia redundantibus, in aditu quarti Rectoratus, M. Apr. an. 1690. habita, *213-249.*

9. Or. de Auro, Kal. Sept. an. 1690. recitata, *p. 249-304.*

10. M. Ant. Majoragii *Philochrysus, seu Or. de Auro, a Nostro edita, pag. 304-366.*

Orationibus Programmatum (quorum, publico Academiæ nomine, scribendorum cura, anno demum 1674. mandato Ducali, Nostro est commissa, quibusque paucula forte aliena a se insciis esse immista, Filii in Præfatione fatentur) integra subjungitur Centuria, Octo sistens Festo *χειροτονίας* consecrata, Undecim Paschalia, totidem Pentecostalia totidem quoque de Angelis Michaëlitica, XXXI. Exequialia, & XXIX. alia variorum Argumentorum Academica, publico partim, partim privato nomine, evulgata, pleraque erudita pariter atque elegantissima, ac ab Autore jam ipso (teste Matth. Henr. Burchardo (51) Editioni, quod luce ei digna viderentur, destinata. Σκιαγραφίαν totius hujus Sylloges, *in Actis* quoque *Eruditorum*, M. Jul. an. 1698. *(52)* sistunt Lipsienses, qui Programmata *multa elegantique* censent esse *eruditione referta*, de Orationibus autem hoc ferunt Judicium: *Orationibus, cum in Genere Demonstrativo, vel Loco Communi, versentur nec tam ad persuadendum, quam ad delectandum, sint compositæ, exquisitorem Autor adhibuit cultum, genusque dicendi sectatus est argutius, auribusque horum temporum accommodatum, in quo Poëticum nonnunquam decorum relucere voluit, ex interiorum Literarum Myrothecio petita quædam subinde aspergens ornamenta, quibus doctas aures teneret caperetque.*

LXXXIII. Post edita Poëmatum, Orationumque & Programmatum, quæ modo recensuimus, Syntagmata, pari instituto, reliqua etiam Nostri Scripta Latina, præter *Polyhistorem*, Libellosque *de Disciplina Argutiarum, scribendis Epistolis & Dilatatione Oratoria*, Posthumos, omnia, quæ superstes ipse diversis seorsim publicaverat temporibus, in Volumen redacta unicum, junctim anno 1699. sub hoc prodierunt Titulo:

Dissertationes Academicæ & Epistolicæ, quibus rariora quædam Argumenta erudite tractantur, in unum omnes Volumen collatæ, & Consensu Filiorum editæ. Accessit Autoris Vita, quæ tum Lectiones ejus Academicas, tum Scripta Edita & Edenda, Elogia item ac Judicia Clarorum Virorum, exhibet. Additi quoque sunt, præter Joh. Burch. Maji Præfationem, Indices accurati & locupletissimi. Hamburgi, an. 1699. *in 4to.*

Continentur hoc Volumine (quale Celeberr. Tenzelius, *(53)* anno jam 1692. *(53)* ob Dissertationum Morhofianarum. *elegantissimis*, uti vere judicat, *Observationibus scatentium*, raritatem, congeri optavit) Scripta Nostri sequentia, seorsim ante excusa, suisque jam locis fusius supra recensita ac celebrata:

1. Diatriba Juridica de Morbis, & eorum Remediis, *p. 2-50.*

2. Disp.

(51) in Or. Fun. ei habita p. 11. *(52) p. 329. 330. 331.* *(53) in Dial. Menstr. Germ. M. Jul. A. 1692. pag. 604.*

2. Disp. Jurid. Inaug. de Jure Silentii, *p. 51-70.*
3. Diss. de Enthusiasmo seu Furore Poëtico, *p. 71-82.*
4. Theologiæ Gentilis Politicæ Dissert. Prima de Divinitate Principum, cui nunc demum e MSto adjecta est Secunda de Titulis Principum Divinis, hactenus *ἀνέκδοτες*, sed sub finem mutila, *p. 82-117.*
5. Prosphonema in Summos honores Theologicos Christ. Kortholti *p. 117-126.*
6. Diss. de Principe Medico, *p. 127-160.*
7. Descriptio Actorum primæ Promotionis Academicæ Kiloniensis, *p. 161-234.*
8. Disp. de Sole Igneo, *p. 235-244.*
9. *Epistola de Metallorum Transmutatione, p. 245-302.*
10. Disp. de Paradoxis Sensuum, *p. 303-328.*
11. Stentor Ὑαλοκλάστης, seu Tr. de Scypho Vitreo, per certum Vocis Humanæ Sonum rupto, *p. 329-445.*

Undecim hæc, jam ante edita, & annorum, quibus primam viderant lucem, ordine disposita, Tria sequuntur Meletemata, hactenus *ἀνέκδοτα*:

1. *Diss. de Quinta Essentia, Catholico Morborum Remedio*, adversus morbos quosvis, cum omnes a Spirituum prava dispositione proficiscantur, non nisi Spiritualia Remedia, sive Quintas Essentias, adhiberi debere, ostendens, quam Dethlevus Crusius, J. U. C. Autoris in Civitate Hamburgensi Amicus, privatim ab hoc olim sibi communicatam, ut ederetur, Bibliopolæ tradidit. (*595-605.*)
2. *Epistola*, qua juvenem, in Academia viventem, hortatus est ad Disputationem de Latinitate Digestorum, de qua ipsi, eam culpanti, cum Professoribus lis erat Juridicis, abrumpendam (*p. 606-611.*
3. *Dissertationis de Meritis Germanorum in Literas* (cujus paulo post, inter Affecta, prolixior fiet mentio) Fragmentum, & solum ferme Exordium, inter schedas Studiosi cujusdam, qui ex ore dictantis publice id exceperat, repertum (*pag. 612-616.*

Accedit tandem Appendix, Vitam Morhofii, ab ipsomet inchoatam, & ad an. 1671. pertextam, (*p. 1-48.*) Elogia Morhofii, & Scriptorum ejus nonnulla, a Casp. Thurmanno collecta, (*p. 49-60*) & Carminum tandem Adoptivorum, in Honorem Nostri scriptorum, Syllogen copiosam, (*p. 61-143.*) exhibens. De quibus Voluminis hujus Accessionibus cum supra §. 4. & 27. fusius jam sit dictum, *h. l.* ulterius quicquam addi non videtur necessarium. Consuli cetera de Dissertationibus hisce Morhofianis etiam merentur Lipsienses (quibus *Exquisitissimæ* audiunt & *admodum solerter elaboratæ,*) *in Actis Eruditorum, M. Jul. A. 1699.* (*54*) prolixiorem, & Lubecenses, *in Novis Septentrionis & Maris Balthici Literariis, M. Jun. Anni ejusdem,* (*55*) breviorem illarum sistentes Recensum.

LXXXIV. Ultimum inter omnia Polyhistoris Nostri Monumenta Literaria,

(*54*) *p.* 289-293. (*55*) *p.* 184.

ria, hactenus & ab illo superstite, & a defuncti Hæredibus, Juris facta publici, occupant, quæ, superiore demum an. 1701. Lubecæ *in 8vo* prodierunt,

Deliciæ Oratoriæ Intimioris, sive Liber de Dilatatione & Amplificatione Oratoria; Opusculum è Lectionibus de hoc Argumento Academicis, an. 1683. & 1691. habitis, enatum, & in tres Partes divisum, cujus Σκιαγραφίαν accuratiorem Laudesque, in *Actis Eruditorum Lipsiensibus, M. Aug. A. 1701.* (56) *Novis Septentrionis & Maris Balthici Literariis Lubecensibus, M. Apr. A. 1701.* (57) & Cl. Eccardi *Excerptis Librorum Recentiorum*, quæ Hannoveræ prodeunt, *Menstruis Germanicis, M. Majo* Anni ejusdem, invenies. (58)

LXXXV. Enumeratis hactenus satis fuse Scriptis Morhofianis, quæ lucem jam aspexere, publiceque leguntur, omnibus, ad Ἀνέκδοτα atque Affecta nobis est pergendum. Horum Catalogum prolixum, quo LXXI. hujus generis recensentur Meletemata, ex aliquot Indicibus Autoris ipsius αὐτογράφοις congestum, Vitæ ejus Continuator Anonymus, in *Voluminis Dissertationum Academicarum Appendice*, exhibuit. (59) Verum tumultuarius ille est, nulloque, vel Argumentorum, vel Annorum ac temporum, ordine collectus, haud pauca, passim a τῷ Μακαρίτῃ, tam in Lucubrationibus Editis, quam Prælectionibus Academicis ἀνεκδότοις, promissa, omittit, nec quænam illorum, vel Editioni sint matura, vel imperfecta aut inchoata, vel Calamo saltem, nunquam iis admoto, destinata, verbulo ullo significat. Id quod Continuatorem illum, qui, teste Joh. Burch. Maji *Præfatione, Bibliothecæ Morhofianæ Forulos ac Schedas fere omnes diligenter excussit*, facere omnino decuisset, præsertim cum Literæ ad Celeb. Tenzelium Muhlianæ, (60) *multa superesse, quorum prima saltem lineamenta Autor duxerit, plura, quæ inter chartas confusa turbataque reperiuntur, nos edocuerint.* His Catalogi istius defectibus ut pro Virili medeamur, alium Monumentorum Nostri Ineditorum atque Affectorum Indicem Tripartitum substituemus, Classe prima Ἀνέκδοτα, quæ adhuc supersunt, vel si periere, ab Autore tamen sunt elucubrata, Secunda autem, quæ ab eodem in Scriptis quidem suis, Catalogisque Nundinalibus publicis, sunt promissa, sed vel plane derelicta deinceps, vel saltem inchoata, enumeraturum, & Asterisci Notam singulis, quorum nulla apud Vitæ Continuatorem occurrit mentio, præfixurum, Tertiaque tandem Classe, quæ e solo illius nobis innotuere Catalogo, prioribus subjuncturum. Potiorum Titulis aliæ subinde etiam Observationes Miscellæ adjicientur, quas Lectoribus non ingratas fore speramus.

LXXXVI. Ad Classem ergo Primam τῶν Ἀνεκδότων, quæ etiamnum supersunt, vel si forte periere, ab Autore, uti certo constant, elucubrata fuerunt, limam tamen pleraque accuratiorem desiderant, referantur:

1. *Polyhistoris* Tomi Primi, sive *Literarii*, Libri IV. Posteriores (Quartus scilicet, Quin-

(56) p. 371-377. (57) p. 126-127. (58) p. 51-60. (59) p. 38-41. (60) v. Fragmentum earum, in Tenzelii *Dial. Menstr. Germ. M. Jul. A. 1692. p. 603.*

Quintus, Sextus atque Septimus,) Editioni jam parati, Tomi item duo reliqui, Secundus & Tertius, sive *Philosophicus & Practicus*, e *Praelectionibus de Notitia Autorum* atque *Polyhistoricis* congerendi atque excerpendi, congruoque ordine digerendi, subinde etiam Notis ac Emendationibus illustrandi. Plura de iis, in totius Operis Historia accuratiori, paulo post dicentur.

*2. *Praelectiones Polyhistoricae*, An. 1672. habitae, & XVII. Capitibus (quorum Indicem infra, §. 90. in *Polyhistoris*, ex iis congesti, sistemus Recensu) comprehensae, haud diversae, ni fallor, a *Lectionibus de Re Bibliothecaria Publicis*, quarum A. 1683. in *Programmate ad Acroamaticas Invitatorio*, & mentionem ipsemet fecit, & Editionem promisit.

3. *Praelectiones de Notitia Autorum*, e *Polyhistoricis*, alio dispositis ordine, passimque auctis ac interpolatis, enatae, bisque, ab A. 1680. ad 1683. Auditoribus propositae. Historiam illarum, & Capitum, quibus constant, XXVII. Indicem (ab Anonymo etiam Vitae Morhofianae Continuatore, (61) & Christ. Thomasio (62) publice jam exhibitum,) §. 90. in mox secuturo *Polyhistoris* offendes Recensu.

*4. Ἱστορέμενα *Jurisprudentiae Romanae*, A. 1675. privatim Auditoribus proposita, quae Editioni parata esse, A. 1683. *in Programmate ad Lectiones Acroamaticas Invitatorio*, significavit.

*5. *Mnemonica Juris*, Voces exhibens Mnemonicas, singulis Institutionum & Decretalium Titulis accommodatas, quarum ope isti, earumque numeri, memoriae possunt imprimi. De Artificio ejus Vid. *Lib. 2. Polyhist. Lit. c. 6. §. 55. 56.*

6. *Comm. de Jure & Privilegiis Morbosorum*, e Disp. hujus Argumenti Academica, paulatim aucta, enatus, de quo §. 48. fusius jam est dictum.

7. *Tr. de Jure Silentii*, de quo consulenda sunt, quae in Historia Disputationis Nostri de eodem Argumento Inauguralis, hujus Prodromi, §. 51. monuimus.

8. *Historia Naturalis, prout hodie faecunda tot Observationum messe est ditata*, in Collegio Bipartito privatim A. 1675. & 1676. proposita, sive *Polyhistor* (quo Titulo in Continuatoris Vitae Morhofianae gaudet Catalogo) *Physicus, Veterum & Recentiorum Sectarum Placita proponens & conferens, & Vetera Novaque Inventa, per omnes Corporum Naturalium Species, recensens.* Pars Prima Physicam generatim considerat, diversasque Hypotheses Physicas Philosophorum, tum Veterum (Hebraeorum sc. Mosis & Μωσαϊζοντων, Aegyptiorum, Chinensium, Pythagoraeorum, Democriteorum, Epicureorum, Platonicorum, Stoicorum, Peripateticorum, Jonicorum, Scepticorum,) tum Recentiorum (Bernh. Telesii, Franc. Patricii, Hier. Cardani, Thomae Campanellae, Rob. Fluddii, Thomae Hobbesii, Theophrasti Paracelsi & Chymicorum, Ren. Cartesii & Asseclarum ejus, aliorumque Novatorum,) una cum Sectarum singularum Historia, & subjuncta. Veteres Moder-

(61) *in Append. Dissertt. Acad. Morhofii p. 32. 33. 34.*

(62) *in Cogitatis Menstruis de Libris varii generis Jocoseriis. M. Aug. A. 1688. p. 275-279.*

dernosque conciliandi Methodo, proponit. Posterior, de singulis Physicæ Specialis Capitibus, Philosophorum Veteris atque nostri ævi Sententias diversas, potissimum autem Recentiorum Experimenta & Observationes, exponit, Methodoque Eclectica, nec Autoritati Veterum, nec Affectui in Modernos, obnoxia, solerter & judiciose examinat. Prolixum singulorum Capitum utriusque Partis Indicem Continuator Vitæ Morhofianæ Anonymus (62) exhibuit, Editionem vero Autor ipse A. quidem 1683. *Programmate ad Lectt. Acroam. Invitatorio*, promisit, sed dein, mente mutata, nucleum ejus *Polyhistori* inserere maluit *Philosophico*. Verum, nec hoc effectum ipsi dare, per mortem immaturam, licuit. Nos luce illam publica, accurate tamen prius revisam atque emendatam, dignissimam esse, cum Erasmo Francisci, (63) censemus, a quo Elogium Eines trefflichen und Lichtwürdigen Werckes, so verhoffentlich noch in Druck kommen wird (h. e. *Operis egregii, & Editionem, cujus nec spes desit, meriti,*) reportavit.

*9. *Collegium Historicum.*

*10. *Introductio ad Historiam*, sive Lectiones Academicæ de Scriptoribus, quorum ad Prudentiam Civilem Usus est, Historicis, A. 1673. 1677. & 1683. Auditoribus propositæ.

*11. Lectiones in Taciti Annales, & Vitam Agricolæ, A. 1674. & 1675. publice habitæ, e quibus nonnulla ad Editionem a se selectum iri, *in Programm. ad Lectt. Acroam. Invitatorio*, A. 1683. promisit.

*12. *Genealogia Familiæ Broktorfiorum Equestris Holsaticæ*, Piscium etiam Volantium (qualem hujus ostentant Insignia) Historiam persequens, quam a Nostro, postulatu Caji Laurentii, Comitis a Brocktorf, Anno circiter 1687. esse conscriptam, & ἀνέκδοτον ab hoc asservari, e Joh. Lud. Hannemanni Literis, *in Additt, ad Partem II. Isagoges in Hist. Cimbr. p. 215.* est indicatum.

*13. *Lectiones Methodico-Practicæ de legendis, imitandis & excerpendis Linguæ Latinæ Autoribus*, A. 1675. publice, & A. 1685. privatim, habitæ.

14. *Tr. de Pura Dictione*, Lectionibus Publicis A. 1688. 1689. & 1690. propositus, ab Autore A. 1684. (*in Lib. de Patavinitate Liviana,*) & ab Hæredibus decennio post (*in Catal. Nund. Vern. Lipſ. A. 1694.* ¶ 3) Orbi Literato promissus, cujus Editionis desiderium Lipsienses, *in Actis Erud.* (64) dudum sunt professi.

15. *Characterographia, seu Commentatio de Stylo, ejusque Exercitiis*, in *Catal. Nund. Autumn. A. 1668. Lipſ. p. 26. & Programmate ad Lectt. Acroam. Invitatorio*, A. 1683. publicato, promissa.

16. *Prælectiones de Differentia Styli Poëtici & Oratorii*, A. 1670. & 1682. habitæ.

17. *Periodologia, sive Tr. de Periodo Oratoria & Poëtica*, quem publicis A. 1686. & 1687.

(63) *in Append. Differt. Acad p. 34-37.* (64) in den gebrochenen Spott und Läster-Pfeilen M. Joh. Matthæi, *p. 430.* (65) *M. Dec. A. 1684. p. 575*

1687. Lectionibus proposuit, cujusque Editionem Hæredes, in *Catalogis Nundinalibus, Vernali A. 1694. p. 13. & Autumnali A. 1696. p. 40.* expectari a se *jusserunt.*

18. *Prælectiones Publicæ Oratoriæ*, A. 1669. habitæ.

*19. *Collegium Oratorium Theoretico-Practicum.*

20. *Manuductio ad Eloquentiam Civilem, sive Orator, & Praeceptis, & Exemplis perpetuis lectissimisque adornatus*, cujus spem fecit A. 1683. *Progr. Invit. ad Lect. Acroamaticas.*

*21. *Nova Rhetorices Elementa, in Tyronum & Adultiorum gratiam concinnata, in quibus ductu Aristotelis & Christoph. Schraderi, de præcipua Rhetoricæ Parte, in reliquis Compendiis hactenus omissa, Enthymematum sc. Inventione, diligentius agitur, ac Figuræ, ceteraque ad Ornatum Orationis spectantia, in concinniorem rediguntur Ordinem.* Promissa sunt A. 1683. sub finem *Programmatis* modo laudati, & A. 1684. publicis proposita Lectionibus.

22. *Collegium Oratorium Sacrum, de Methodo Themata arguta, e Sacro Textu eruendi*, Exemplis singularum Periocharum Evangelicarum, Diebus Dominicis ac Festis Propriarum, illustratum, cujus spem A. 1683. in eodem fecit *Programmate.* Haud diversæ ab hoc sunt, uti credo, quas Vitæ Continuator in suo memorat Catalogo, *Sacræ in Dies Dominicos Meditationes, Dissertatione de Eloquentia Ecclesiastica stipatæ.*

*23. *Logica Oratoria*, A. 1677. privatis proposita Auditoribus.

24. *Pathologia Oratoria*, XVI. Capitibus comprehensa, & A. 1667. Auditoribus dictata Publicis, cujus Editionem A. 1683. *in Progr. ad Lect. Acroam. Invitatorio*, promisit.

*25. *Collegium Poëticum Theoretico - Practicum*, Rostochii A. 1662. & dein Kilonii etiam aliquoties, habitum, hujus σκιαγραφίαν sistit Autoris *Programma 83.* (Rostochii A. 1661. publicatum,) *p. 930, 935.* Editionem optant Lipsienses *in Actis Erud. M. Dec. A. 1684. p. 575.*

26. *Hermathen Poëtica, seu Lib. de Inventionibus poëticis*, Lectionibus Academicis A. 1667. propositus, & *Parte III. Commentarii de Lingua & Poësi Germanica, c. 13. p. 650.* ac *in Progr. Invit. ad Lect. Acroam.* promissus.

27. *Lexicon Latinitatis Poëticæ magni in scribendo Carmine usus*, Auditoribus A. 1670. dictatum. Specimen ejus, sive Idea de Translatis *Libri III. Polyhistoris Literarii, c. 11. p. 74-111.* legitur.

*28. *Oratio de Genio & Spiritu Poëtico*, qua, d. 17. Oct. A. 1660. Professionem Poëticam Rostochii est auspicatus, ab ipsomet *in Diss. de Enthusiasmo Poëtico* allegata (*66*).

*29. *Manuductio ad Excerpendum*, Auditoribus proposita privatis, cujus editionem A. 1683.

(*66*) *V. Volumen Dissert. Acad. p. 81.* & Conf. Alb. Willebrandi JCti Rostoch. Programma ad Or. illam Invitatorium *in Append. ejusd. Voluminis p. 74.*

A. 1683. *in Progr. Invit. ad Lectt. Acroam.* promisit, Nucleumque postea *Libro Polyhistoris Literarii Tertio* inseruit.

Hæc sunt, quæ absoluta ab Autore esse, & inedita adhuc latere, vel certo mihi constat, vel probabili suspicor conjectura. Monendum tamen denuo, pleraque Lectionibus Academicis absolvi extemporaneis, limam accuratiorem & manum ultimam Autoris sui non expertis, nec proinde omnia promiscue luce publica esse digna.

LXXXVII. Classi Secundæ affectorum, ab Autore, in Scriptis suis, Catalogisque publicis, promissorum quidem, sed deinceps, vel plane derelictorum, vel ad finem haud perductorum, a nobis vindicantur:

1. *Tr. de eo, quod Divinum est in Disciplinis*, in *Progr. Invit. ad Lectt. Acroam.* A. 1683. promissus. Primas illius Lineas *Programma* exhibet ejusdem Argumenti Pentecostale, A. 1687. publicatum, & A. 1689. *Libro I. Polyhistoris Literarii, c. 12.* An. 1698. autem in *Programmatum* Sylloge, recusum, de quo §. 74. jam nonnulla diximus.

*2. *Comm. de Infelice Eruditionis hoc nostro tempore statu*, quem meditatus esse a Joh. Ludov. Hannemanno, *in Præf. Ovi Hermetico-Paracelsici*, (67) perhibetur.

3. *Tractatus de Germanorum in Rem Literariam Meritis*, superciliosio Exterorum opponendus contemptui, quem non solum *Parte II. Commentarii de Lingua & Poësi Germanica, c. 2. p. 248. in Programm. ad Lectt. Acroam. Invitatorio, Lib. I. Polyhist. Lit. c. 13. §. 33. c. 16. §. 56. ac c. 18. §. 50.* publice est pollicitus, sed Lectionibus etiam Academicis A. 1686. cœpit proponere, & *Polyhistori* suo, uti Schema illius, eodem A. 1686. publicatum, ostendit, Appendicis instar voluit adjungere. Sed pertexere illi telam inchoatam, Opusque tot Eruditorum Votis expetitum (cujus solum superest Exordium, inter schedas Studiosi, qui e dictantis ore in Auditorio exceperat publico, repertum, & *in Dissertationum Academicarum Volumine (68)* A. 1699. excusum) feliciter absolvere, non licuit. Testem allego Henr. Muhlium, Successorem, qui, in Epistola ad Wilh. Ern. Tenzelium, A. 1692. d. 30. Martii, ita de illo scripsit: (69) *De Meritis Germanorum spes votumque plane decollabit. Non enim nisi paucula, quæ Consilium Institutumque hujus Argumenti aperiunt raptim, & sine cura, in chartam conjecit.* Argumentum ejus idem Muhlius, in *Poëmate Manibus* Nostri *Sacro*, hisce Elegis eleganter exponit;

Invideat nobis Batavus, sint Gallus & Anglus,
Nomina Teutonicis non satis æqua Viris:
Hic Nostris adstat meritis, parat ille Theatrum,
Quo prostent titulis conspicienda suis.
Civibus ille studet doctis, ne fama laboret,
Et patriæ Laudis gloria prisca cadat.

Quanta

(67) *lit. B. 2. a.* (68) *p. 612-616.* Conf. de illo §. 83. (69) V. Tenzelii *Dial. Menstr. Germ. M. Jul. A. 1692. p. 603.*

Quanta ejus fuerit inter Eruditos exspectatio, Celeb. Tenzelius, (70) Theod. Jansonius, (71) Bernh. Pet. Karlius, (72) vel soli, ut alios taceam, docebunt. Jacturam ejusdem Lipsienses (quibus *Opus* audit *Utilissimum, totique Genti Teutonicæ maxime gloriosum*,) (73) Henr. Muhlius, (74) Casp. Thurmannus, (75) Georg. Henr. Götzius, (76) Joh. Burch. Majus, (77) aliique, serio deplorant.

4. *Diss. de Christianismo Veteri, quid ille e Philosophorum Gentilium docendi modi, Moribus & Dogmatibus, traxerit*, in *Catalogo Lectionum Kiloniensium Academicarum Semestri A. 1673.* promissa.

5. *Opus plenum & accuratum de ortu & progressu Theologiæ Enthusiasticæ*; quod *A. 1662. Diss. I. Theologiæ Gentilis Politicæ p. 48.* a se jussit expectari.

* 6. *Comm. de Principiis Naturæ Incognitis*, de quo ita Ipsimet, *in Stentore* Ὑαλοκλάςῃ *p. 44.* scripsit: *Fatendum sane est, in Causarum investigatione plus sæpe subesse difficultatis, etiam in minimis, quam credant Lyncei illi minutiarum Speculatores. Quæ me causa aliquando impellebat, ut de Principiis Naturæ incognitis Commentarium meditarer, per omnia Naturalis Scientiæ Capita demonstraturus, sine Principii alicujus incogniti subsidio extricari nos his difficultatibus non posse, ac nullam, hunc usque in diem, Sectam satis validos his nodis cuneos admovere.*

7. *Epistola de Transmutatione Metallorum* Editio nova, longeque auctior, quam molitum eum esse, præter Vitæ Continuatorem, testis est J. Lud. Hannemannus, *in Ovo Hermetico-Paracelsico p. 133.* In cujus Libri *Appendice, p. 12.* edi etiam optat *Chronicon Chemiæ Adeptæ, quod quidam Colonellus studio & opera Magni Morhofii concinnavit & collegit.* Confer, quæ §. 66. de hac Epistola jam diximus.

8. *Dissertationis de Principe Medico*, Rostochii an. 1665. publicatæ (de qua §. 56. consulenda,) Editio nova auctior, *P. II. Hist. Nat. MS. c. 8.* promissa.

9. *Dissertationis de Paradoxis Sensuum*, an. 1676. Kilonii evulgatæ, editio nova longe auctior, sive Liber hujus Argumenti integer, *in Stentore* Ὑαλοκλάςῃ *p. 142.* promissus, uti §. 67. jam est monitum.

10. *Commentatio* πολυίςωρ *de Ungue, in Catal. Nund. Vern. A. 1664. Lips. p. 37.* promissa, sed nunquam (licet factum illud esse Georg. Matth. Königius *in Biblioth. Veteri & Nova*, falso tradat) edita.

11. *Idea Viri Boni, ad Theologiam seu Philosophiam Veterem Gentilem adumbrata*, quam *in Catal. Nund. Vern. A. 1664. Lips. p. 37.* promisit. Nucleum ejus sistit *Oratio V. de Viro Bono, ad mentem Philosophorum Gentilium*, an. 1669. habita, de qua §. 82. consulenda.

12. *Commentatio de Heroibus*, promissa *Diss. I. Theol. Politicæ p. 24.*

* 13. *Homiletica Erudita*, Præcepta Conversationis Eruditæ exhibitura, quam se scribere

(70) *l. c. M. Sept. A. 1691. p. 757. 758. 801. & M Mart. 1692. p. 270.* (71) *in Biblioth. Promissa & Latente p. 37.* (72) *in Diss. de Germania Literis Artibusque nulli regioni secunda.* Rostochii A. 1698. edita, *p. 2. 6. 7. 58.* (73) *in Actis Erud. M. Jul. A. 1699. p. 291.* (74) *in Poëm. cit. p. 7.* (75) *in Biblioth. Acad. p. 61.* (76) *in Diss. de Principe Hebraice docto p. 4.* (77) *in Præfat. Dissert. Academicarum Morhofii.*

bere aliquando voluiſſe, ſed. dein conſilium iſtud abjeciſſe, *Libri I. Polyhiſtoris Literarii Cap. XV.* (quod totum in Sciagraphia Laboris hujus ſiſtenda occupatur) ſignificavit. Jacturam Operis iſtius Morhofiani Chriſt. Dav. Funccius, Görlicenſis (Autorem *Eruditorum, dum viveret, facile Principem* ſalutans,) prolixe, *in Vindiciis Seculi Noſtri*, Francof. an. 1696. editis, *p.331.332.* deplorat.

14. *Polyhiſtor Civilis*, de ſingulis Diſciplinis, quatenus eæ Viro Civili addiſcendæ, promiſſus *in Catal. Nund. Lipſ. A. 1664. Vernal. p.37.*

*15. *Polypragmon Civilis*, quem in eodem *Catalogo p.37.* eſt pollicitus, & Georg. Matth. Königius, *in Biblioth. Vet. & Nova*, perperam Scriptis Noſtri Editis accenſuit.

*16. *Theologia Gentilis Politica*, de cultu Principum Idololatrico & genuino, cujus duæ priores tantum lucem viderunt Diſſertationes, §. 53. memoratæ, plena autem Tractatio, in *Catalogo* eodem, *p.37.* eſt promiſſa.

17. *Diſſ. de Fato Politico*, quam *Diſſ. I. Theol. Gent. Polit. p.19.* a ſe juſſit expectari.

18. *Myſterium Septentrionis, ſeu Diſſ. Theologica, Phyſica & Politica de Terra Septentrionali*, promiſſa non ſolum *in Catal. cit. A. 1664. p.37.* ſed etiam *P. II. Hiſt. Nat. MS. c. 21.* Cauſam derelicti Laboris iſtius, in *Ep. ad Ol. Rudbeckium de ejus Atlantica, §.77.* jam laudata, hiſce verbis expoſuit: *Ego, jam in juventute mea, non abſimilis argumenti colligere quædam cæpi, Librum aliquando concinnaturus, cujus iſte Titulus:* **Myſterium Septentrionis.** *Sed jacuit per bene multos Annos Labor iſte. Ego vero nunc in ſinu gaudeo, confirmari in multis meas iſtas ſuſpiciones tuis, pene dixeram, demonſtrationibus. Multa enim domi habes Argumenta, quæ lucem his Cogitatis adferre poſſunt, Exteris incognita. Omnia itaque mea abjicio: omnino enim, poſt Roſcium hunc, ſaltare ſtultum foret atque temerarium.* Confer de Labore hoc affecto Wilh. Ern. Tenzelium *in Dial. Menſtr. Germ. M. Febr. A. 1690. p. 174.* & Henr. Muhlium *in Poëmate Manibus Morhofianis Sacro p.6.* honorifica illum dignatos mentione.

*19. *Liber de Cimbrorum Coloniis in Italiam, ante Urbem Conditam, miſſis*, de quo ita ipſe *Orat. VIII. p. 221. 222.* *Neque ſane, quo præ Cimbris multum glorientur, habent Romani, quos ego noſtris, & nobilitate gentis, & antiquitate, minores judico, ſi non omnino falſa ſunt, quæ de noſtrorum Hominum in Italiam Coloniis, jam ante ipſam Urbem Conditam eo miſſis, non obſcura hariolatione obſervavi. Tanta eſt, & Populorum, & Urbium, & Fluminum & Nominum, cum Cimbricæ Gentis Nominibus affinitas, ut hæc mihi attentius contemplanti ſæpe admirationem excuſſerit, nemo vero, caſu ac forte fortuna contigiſſe, perſvaſurus ſit. Quas meas Conjecturas etſi forte quidam ſupercilioſi Cenſores contemſerint, ego tamen aliquo numero habendas, minimeque contemnendas eſſe, exiſtimo; cum, non tenui aut jejuna aliqua Diſſertatiuncula, ſed vel integro Libro, ejus rei veritatem me adſerturum confidam.*

*20. *Hiſtoria Holſatica*, quæ Literis mandare, a Joh. Adolpho Kielmanno, Seniore, Miniſtro Ducis Holſatici Primario (Hiſtorici etiam Ducalis pollicito dignitatem,) aliisque Aulicis Gottorpienſibus, perſuaſus, aliquando decreverat. Verum, cum Σκιαγραφίαν ejus jam concinnaſſet, mentem mutavit, Monitis adductus Friderici, Comitis ab Alefeld, Proregis tunc Cimbrici, Summique poſtea Aulæ Danicæ

Danicæ Cancellarii, quam periculosæ plenum opus aleæ, Dissidia Regum Danicorum & Ducum Holsaticorum perpetua traditurus, aggrederetur, quantamque Danorum, si Principis sui causam tuendam susciperet, adversus se concitaturus esset indignationem, prudenter inculcantis. Confer, quæ hanc in rem a nobis jam sunt dicta *P. I. Isagoges ad Hist. Cimb. c. 7. §. 15. p. 135.*

21. *Syntagma Antiquarium de Pileo*, a Matth. Henr. Burchardo etiam, *in Or. Fun. Morhofio habita, p. 15.* memoratum.

22. *Commentatio de Enthusiasmo Poëtico plenior & prolixior*, de qua supra §. 52. in Dissertatiunculæ ejusdem Argumenti brevioris Recensu, abunde jam est dictum.

23. *Philosophia Alphabetaria*, in qua de Literarum natura, & varia apud varias gentes pronunciatione, agere constituerat. Vid. *Lib. 2. Polyhist. Literarii, c. 3. §. 31.* Theod. Jansonii *Biblioth. Promissam & Latentem, p. 37. & Catal. Nund. Vern. A. 1664. Lips. p. 37.*

24. *Diss. de Characteribus Linguarum*, sub finem *Dissertationis de Enthusiasmo (in Volum. Dissertt. Acad. p. 81.)* promissa.

* 25. *Tr. de Particularum Linguæ Latinæ Usu & Sensu investigando*, cujus spem fecit *L. 3. Polyhist. Lit. c. 2. §. 18.* ubi Argumentum hoc minime, prout debebat, esse excultum, quæritur.

* 26. *Diss. de Linguarum Græcæ & Latinæ Novitate*, qua Germanicam illis esse antiquiorem, imo utriusque matrem, ostendere voluit. Vid. *P. I. Commentarii de Lingua & Poësi Germanica, c. 1. p. 4.* De hac ita Sam. Rachelius *in Introd. in Jus Publ. p. 95. Quod si Morhofius noster, eximium Academiæ Holsaticæ Decus, de Græcæ & Latinæ Linguarum novitate, & Originibus Germanicis, scribendi consilium persecutus fuisset, recondita Eruditionis Opus ab illo expectandum fuisset: Nunc, cum Amico hanc operam se commendasse nunciet, eumque procul dubio ope & consilio adjuvet, vel sic etiam bene merebitur.*

27. *Origines Germanicæ*, Opus ejusdem cum Dissertatione præcedenti Argumenti plenius, ad cujus elaborationem materiam se copiosam jam conquisivisse, sed vereri, ut vita sua illi sufficiat, in *Præfatione Commentarii de Lingua & Poësi Germanica Vernaculi* (cujus Pars Prima Lineamenta ejusdem sistit atque Specimen,) an. 1682. significavit. Editionem illarum, præter Sam. Rachelium (cujus Judicium de iis honorificum modo recitavimus,) Joh. Ludov. Praschius (suam Nostri suffragio confirmans sententiam) *in Diss. altera de Origine Linguæ Latinæ Germanica,* Ratisbonæ an. 1689. edita, M. Christ. Grübelius, *in Diss. de Lingua Germanica Veteri & Moderna, c. 1. p. 13.* Ludolphus Neocorus *in Biblioth. Librorum Novorum, M. Aug. & Sept. A. 1697. p. 323.* aliique, cupide efflagitarunt. Imo & ante istos Ad. Tribbechovius, Autoris Collega, *Exerc. II. Anti-Baroniana, Sect. V. p. 60.* ita scribens: *Quod si Viri Clarissimi, D. G. Morhofi, Collegæ ac Amici nostri conjunctissimi, Philologemata Teutonica, quæ parat, lucem aliquando aspexerint, de cognatione Linguarum Occidentalium nemo amplius dubitabit.*

28. *Diss. de Mannis Germanorum*, promissa *Parte I. Comm. de Lingua & Poësi Germanica, c. 7 p. 131.*

*29. *Ars Poëtica Germanorum*, peculiari Opere Latino tradenda, quam, in *Commentarii* ejusdem *de Lingua & Poësi Germanica* Vernaculi (*Parte Tertia* hujus Prægustum exhibentis) *Præfatione*, a se jussit expectari.

LXXXVIII. E solo tandem Continuatoris Vitæ Morhofianæ ἀνωνύμȣ Indice Scriptorum τȣ̃ Μακαρίτȣ Affectorum, ut ad Classem horum Tertiam pergamus, nobis innotuerunt:

1. Bibliotheca, seu de Libris Autorum Elogia politica.
2. Aristarchus Librarius, seu Tr. de Titulis Librorum.
3. Tr. de Arcanis Dominationis in Re Literaria.
4. Tr. de Imagine Dei ex Gentilium Doctrina.
5. Henr. Mori Tr. de Immortalitate Animæ, e Lingua Anglica Latine versus, cum Diss. Præliminari.
6. Kenelmi Digbæi Observationes in Thomæ Brownii *Religionem Medici*, e Lingua Anglica Latine versæ, Notisque illustratæ.
7. Tr. de Religione Politici.
8. Prolusiones Juridicæ de Studio Juris, ejusque Principiis.
9. Tr. de Soloecismis Juridicis.
10. De Consensu Gentium.
11. De Physiognomiæ Usu in Jurisprudentia.
12. De Pœna Furti, ex Jure Naturæ & Gentium.
13. De Arresto Cadaverum.
14. De Falsationibus Relationum & Celatione Mortis.
15. Exercitationes Physicæ.
16. De Fascino Oculorum.
17. De Arte Oblivionis.
18. De Rerum omnium Circulatione.
19. Thesaurus Politicus Universalis.
20. Justi Lipsii Politica, cum Annotationibus Herculis Catti, e L. Ital. Latine versis.
21. De Magia Politica.
22. De Triumpho ante Victoriam.
23. Diss. de Vestitu Civili.
24. Diss. de Novo Anno (diversa ab illa, quam sub nomine Joh. Goth. Böckelii prodiisse §. 54. diximus.)
25. De Hydrolatria.
26. Syntagma de Poculo.
27. Volumen Orationum panegyricarum, a Viris Clarissimis sparsim antehac editarum (quarum plerasque *Libro VI. Polyhistoris Literarii Oratorio c. 3. §. 6.* fuse enumeravit.)

28. *Verve-*

28. *Vervecum Patria*, Satyra.
29. De Virtutibus & Vitiis Carminis Germanici.
30. Lib. de Arte Epigrammatica & Epigraphica, cum Exemplis.
31. Liber Epitaphiorum Jocularium.
32. Vestiarium Epigrammaticum.
33. De Varia Poëtarum Fortuna.
34. Diss. *παράδοξος* de Aquæ Potu Poëtis præscribendo.
35. Vindiciæ Statii contra Alex. Rossæum.
36. Thesaurus Adagiorum Universalis.
37. Diss. de Lingua Universali.
38. Specimen Philologiæ Teutonicæ.
39 Dissertationes variæ Philologicæ Germanicæ.
40. Die Nothwendige Thorheit (Stultitia Necessaria,) Satyra in ineptos Amantium mores Vernacula.

LXXXIX. Locum inter Scripta, quæ hactenus recensuimus, Morhofiana, Edita pariter atque inedita & Affecta, ultimum, uti plus semel jam significatum est, Viri Summi destinavimus.

POLYHISTORI, *sive de Notitia Autorum & Rerum Commentariis, quibus præterea Varia ad omnes Disciplinas Consilia & Subsidia proponuntur.*

Factum id a nobis, non solum, quod mole pariter atque Argumenti dignitate cetera omnia superat, & *πολυιστορίαν* Autoris sui longe istis luculentius, ac plane *ἀναντιῤῥήτως*, demonstrat, sed etiam, quod illi, ac Novæ pleniorique, Tomi ejusdem Primi, sive Literarii, Editioni, commendandis Prolegomena hæc, Bibliopolæ, cujus sumtu is denuo prodit, Lubecensis rogatu, potissimum sunt destinata. Accedit, quod Opus hoc grande Scriptis tam Editis, quam ineditis Affectisque, jure queat accenseri; illis quidem ob Libros Tres priores, ante duo jam lustra, & quod excedit, excusos, his autem ob Partes residuas, luce publica, vel nunc demum, vel nondum, donatas.

XC. In POLYHISTOREM hunc (quem eundem esse credo cum *Encyclopædia Bibliothecaria, de re Bibliothecaria in universum & de præstantissimis in omni Doctrina Autoribus*, a Nostro in *αὐτογράφῳ* Scriptorum Affectorum Indice promissa) Autor, tanquam in Pandectas Literario-Philosophicas, omnium suarum per lustra ferme sex Lectionum Academicarum (quas sigillatim, uti olim constituerat, publicare, per adversam sibi valetudinem, fataque imminentia, haud fore integrum, facile prævidebat) Nucleum, aliasque in Historia Literario Libraria, & Polymathia universa, Observationes, constipare in animum, quinquennio ante obitum circiter, induxit. Fundum tamen ejus præcipuum esse voluit *Lectiones Polyhistoricas*, Anno jam 1672. habitas, &, quæ ex hisce, passim auctis, interpolatis atque immutatis, natæ ipsi sunt, *de Notitia Autorum* Acroases privatas prolixiores, bis ab Anno 1680. ad 1683. in Audi-

torum gratiam, institutas. *Polyhistorica* XVII. absolvuntur Capitibus, quorum I. de Re agit Bibliothecaria, & LLCC. Bibliothecariis, II. de LLCC. Scriptoribus in genere, III. de Disciplinis in universum, easque tractandi Methodo, IV. de Linguis in genere, & Scriptura, V. de Lingua Græca, VI. de Lingua Latina, VII. de Eloquentia, VIII. de Eloquentia Sacra, IX. de Poësi, X. de Philosophia Naturali, XI. de Artibus Divinatoriis & Magia, XII. de Philosophia Morali, XIII. de Oeconomica, XIV. de Politica, XV. de Historia, XVI. de Artibus Mathematicis, ac XVII. tandem de Logica atque Metaphysica. *Lectiones* autem *de Notitia Autorum*, *Polyhistoricis* & posteriores, & uberiores, XXVII. constant Capitibus, quorum I. de Scriptoribus differit, in genere de re Literaria commentatis, II. de Scriptoribus Historiæ Literariæ, III. de Scriptoribus Bibliothecariis, IV. de Catalogorum Scriptoribus, V. de Vitarum Scriptoribus, VI. de Fructu Historiæ Bibliothecariæ, VII. de Locorum Communium Scriptoribus, VIII. de Epistolographis, IX. de Historiæ Philosophicæ Scriptoribus, ipsisque Philosophis Sectarum omnium, Antiquis pariter atque Modernis, X. de Linguarum Scriptoribus, XI. de Lexicographis, XII. de Grammaticis, XIII. de Linguæ Latinæ Scriptoribus, XIV. de Criticis, XV. de Antiquariis, XVI. de Rhetoribus Oratoribusque Profanis, XVII. de Oratoribus Sacris, XVIII. de Poëtis, XIX. de Scriptoribus Physicis, XX. de Mathematicis, XXI. de Ethicis, XXII. de Politicis & Oeconomicis, XXIII. de Historicis, XXIV. de Logicis & Metaphysicis, XXV. de Theologicis, XXVI. de Juridicis, XXVII. vero, sive ultimum, de Medicis.

XCI. Has *de Notitia Autorum* Lectiones, iisdem pene verbis, quibus Auditoribus olim erant propositæ, in *Polyhistore* suo exhibere, sed per singulas tamen partes prius refingere, & Observationibus suis atque Auctariis, tum Disciplinas atque Res ipsas illustraturis, tum Scriptores illarum potiores, addita de singulis *Κρίσει* accurata, enarraturis, ex *Historia* (de qua §. 86. dictum) *Naturali Ἀνεκδότῳ*, ceterisque Acroasibus Academicis, Publicis ac Privatis, locupletare, decreverat. Quem Laborem etsi serio, summaque animi contentione, rogatu Amicorum sit aggressus, & per annos aliquot, satis festinanter, quod haud procul a vitæ se fine abesse sentiret, suaque ab aliis, post obitum, inculta atque impolita nollet evulgari, continuaverit, perficere tamen non potuit, sed Octo tantum Prioribus Capitibus (quæ *Libros Polyhistoris Literarii Primum, Secundum Tertiumque*, sibi vindicarunt) absolutis, illi est immortuus. Schema totius Operis hoc A. 1686. publicavit, a Vitæ Continuatore Anonymo *(78)* & Casp. Thurmanno *(79)* repetitum:

POLYHISTOR,

seu

De Notitia Scriptorum & Rerum Libri XII.

quorum

I. *Bibliothecarius*, de Re Bibliothecaria in universum, de Subsidiis ad Notitiam Auto-

(78) *In Append. Dissertt. Acad. p. 31. 32.* (79) *in Elogiis Morhof. ibid. p. 58. 59.*

Autorum & Historiæ Literariæ parandam, Epistolarum, Vitarum, Locorum Communium, Scriptoribus.

II. *Methodicus*, de Pædagogia Regia & Vulgari, variis parandarum Scientiarum Methodis, tum legitimis, tum illegitimis, variis item Compendiis & Subsidiis Mnemonicis, Excerptis instituendis, &c.

III. *Grammaticus*, de Linguis variis, & illarum Scriptoribus Grammaticis.

IV. *Criticus*, de Critice in genere, Linguarum Græcæ ac Latinæ Autoribus, & Scriptoribus Criticis.

V. *Rhetoricus*, de Rhetoricis Scriptoribus, Oratoribus Antiquis ac Novis, Rhetorica Sacra & Civili, Pura & Arguta Dictione, Periodo, Epistolis, varioque ad omnem Eloquentiam Apparatu.

VI. *Poëticus*, de Poëtis Græcis ac Latinis, in quo etiam varia ad Poësin Adminicula, & Latinitatis Poëticæ Inventionumque Poëticarum Lexica, ac plurima alia, nova quadam ratione, proponuntur.

VII. *Philosophicus*, de Scriptoribus Philosophicis, Antiquis & Recentioribus, Scholasticis imprimis, pro Sectarum varietate, Metaphysicis. Logicis.

VIII. *Physicus*, de Sectis Physicorum, Antiquis & Recentioribus, Specialium item Argumentorum Scriptoribus, & nostrorum Temporum Inventis.

IX. *Ματαιότεχνος*, de Artibus Vanis, Superstitiosis & Dæmoniacis, earumque Propagatoribus & Scriptoribus.

X. *Mathematicus*, de Matheseos Disciplinæ Scriptoribus, præcipue iis, qui post Vossii & Riccioli tempora innotuerunt, variisque nostrorum temporum Inventis.

XI. *Practicus*, de Philosophiæ Moralis, Civilis, Oeconomicæ, Scriptoribus, variisque ad Societatem Civilem felicius tuendam Adminiculis.

XII. *Historicus*, de Scriptoribus Historicis, illisque cum fructu tractandis,

Opus e *XX*. Annorum Laboribus Academicis collectum,
& ad omnes Artes ac Disciplinas accuratius noscendas
ac tractandas utilissimum.
Appendicis loco addetur *Dissertatio de Germanorum
in Rem Literariam Meritis*.

XCII. Ab hoc Schematismo, quoad Ordinem, uti a Vitæ Continuatore (80) jam est monitum, paululum deinde Nostrum recessisse, ostendit Sciagraphia Operis, in tres Tomos dividendi, Recentior, quam *Præfationi* duorum priorum *Polyhistoris Literarii* Librorum A. 1688. hisce verbis inseruit: *Totum Opus a me in Tres Tomos tribuetur, quorum Primus Polyhistoris Literarii, Secundus Philosophici, Tertius Practici Titulo appellabitur. Nunc Prima Pars Tomi Primi, atque adeo duo Libri, Bibliothecarius & Methodicus, in lucem prodeunt, quos ceteri suo ordine & tempore sequentur, & quidem in Polyhistore Literario Liber Grammaticus, Criticus, Oratorius & Poëticus, in ceteris Tomis reliquæ Philosophiæ Partes.* Sed nec isti Sciagraphiæ ita arcte inhæsit, quin Excerptorum Doctrinæ, *Libro Polyhistoris Literarii Secundo* tradendæ, peculiarem deinde tribueret,

i 3

(80) *l. c. p. 37. 38.*

bueret, Tertium scil. sive *παρασκευαστικὸν*, post Fata Autoris A. 1692. editum, atque ita Tomum Primum Libro Septimo augeret. An Capita Tria Commentationis *de Notitia Autorum ἀνεκδότων* ultima, de Scriptoribus agentia Theologicis, Juridicis & Medicis, *Polyhistoris* sui partem esse voluerit, haud immerito dubites, cum nullam plane illorum, in Schematismis modo laudatis, fecerit mentionem.

XCIII. Lucem hactenus publicam vidit Pars tantum Operis hujus Tripartiti perexigua, Tomi sc. Primi, sive *Polyhistoris Literarii*, Libri III. Priores. Quos inter *Primus* atque *Secundus*, *Bibliothecarius* nempe ac *Methodicus*, ab Autore superstite Lubecæ A. 1688. *in 4to* sunt editi, &, adjecto Tertio (de quo mox dicetur,) præfixaque Joh. Burch. Maji, Professoris Kiloniensis, Præfatione nova breviori, (in qua suos in Opus Morhofianum Indices, seorsim edendos, promisit,) subjuncta vero Matthiæ Henr. Burchardi *Or. Funebri*, Autori habita, auctiores (uti Titulus jactat) ibidem A. 1695. *in 4to* recusi. Bibliothecarius *XXV*. absolvitur Capitibus, quorum I. agit de Polymathia, II. de Historia Literaria, III. de Bibliothecis, earumque erigendarum caussis, IV. de Bibliothecarum erigendarum Mediis atque Ornatu V. de earundem Ordine atque Eversionibus, *VI.* de Bibliothecariis, & Notitia Bibliothecaria paranda, VII. de MSStis, VIII. de Libris Damnatis, IX. de Pseudonymis, Anonymis & Plagiariis, X. de Libris Mysticis & Secretis, XI. de Libris Physicis Secretioribus præcipue Chymicis, XII. (de quo §. 74. dicta conferantur) de eo, quod in Disciplinis est divinum, XIII. de Collegiis Secretis, XIV. de aliis Eruditorum Societatibus, XV. de Conversatione Erudita, XVI. de Scriptoribus ad Rem Librariam & Historiam Literariam pertinentibus, XVII. de Scriptoribus Bibliothecariis, XVIII de Catalogorum Scriptoribus, XIX. de Vitarum Scriptoribus, XX. de Fructu Historiæ Literariæ, XXI. & XXII. de Locorum Communium Scriptoribus & Polygraphis, XXIII. & XXIV. de Epistolarum Scriptoribus, XXV. de Epistolis Eruditorum Ineditis. *Liber II*, *sive Methodicus*, Capita XVI. complectitur, quorum I. de Ingeniorum commentatur Delectu, II. de Scholis, Bonarum Mentium Officinis, III. de Facultatum Animi Subsidiis, IV. de Subsidiis dirigendi Judicii, V. de Arte Lulliana, similibusque Inventis, VI. de Memoriæ Subsidiis, VII. de Methodis Studiorum variis, VIII. de variis in doctrina paranda Compendiis, IX. de Methodo Linguas, Latinam præcipue ac Græcam, discendi, X. de Curriculo Scholastico, XI. de Curriculo Academico, XII. de Pædagogia Regia, XIII. XIV. & XV. de Exercitationibus in Oratione Soluta, quarum Exempla Imitatione expressa adjiciuntur, XVI. de Exercitationibus in Oratione Ligata. Pleniorem Argumentorum Libri Utriusque Recensum, & aliquam simul Operis totius affecti, e Præfatione, *σκιαγραφίαν*, plerique Scriptores Ephemeridum Literariarum Moderni in Pensis suis exhibuerunt Menstruis, Lipsienses sc. *in Actis Eruditorum*, *M. Oct. A. 1688. p. 564. 568.* Parisienses *in Diario Erud. Gallico A. 1691. num. 38. & 39. p. 671. 692.* Parmenses (a Parisiensibus laudati) *in Diario Eruditorum Italico* (*Le Giornal de Letterati*) *An. 1689. num. 9.* Pet. Bælius *in Novellis Reip. Literariæ Gallicis*, *M. Majo A. 1688. p. 575. 576.* Henr. Basnagius *en l' Histoire des Ouvrages des Sçavans*, *M. Jun. A. 1688. p. 158 - 178.* Joh. Clericus *T. XIII. de la Bibliotheque Universelle & Historique* M.

M. Apr. A. 1689. p. 1-39. Chr. Thomasius *in Cogitatis de Libris Recentioribus Jocoseriis Menstruis*, Germanice editis, *M. Aug. A. 1688. p. 275-289. & M. Nov. ejusd. Anni ferme integro, p. 583. & seqq.* Wilh. Ern. Tenzelius in *Dialogis Menstruis*, itidem Germanicis, *Anni 1689. M. Jan. p. 4-115. & M. Mart. p. 254-303.* ac Joh. Gröningius (si jungi is, præter Capitum indicem vix quicquam suggerens, modo enumeratis meretur,) *Tomo I. Relationum Reip. Literariæ*, A. 1702. edito, Sect. I. *Relat. II. & III. p. 11. 12. 13. 14.* Quos, ὁμοθυμαδὸν de Libris his Morhofianis honorifice disserentes ac judicantes, quibus plura de illorum instituto ac Methodo addiscere volupe est, consulant.

XCIV. Duobus hisce Libris, ab ipso Autore luce donatis publica, Anno ab obitu ejus proximo accessit *Tertius* ejusdem *Tomi Primi, vel Polyhistoris Literarii*, sive παρασκευαστικὸς, XIII. is Capitibus, non de Excerpendi solum ratione in genere, sed Specialibus etiam Excerptis, Phraseologicis, Lexicis Criticis, Exegeticis, Antiquariis, Oratoriis quadruplicibus, Poëticis, & ad Disciplinas pertinentibus, adjectis plerorumque Exemplis, commentatur, ac, sub *Partis Secundæ Polyhistoris* Titulo minus accurato, Lubecæ, an. 1692. *in 4to*, cum Henr. Muhlii Epicedio, Manibus Morhofianis Sacro, est excusus, ibidemque, una cum Libris II. præcedentibus, an. 1695, seorsim autem an. 1698. recusus.

XCV. Partes *Polyhistoris* residuas, Tomi scilicet Primi Libros IV. Posteriores (Grammaticum, Criticum, Oratorium & Poëticum,) Tomosque Secundum & Tertium integros, Philosophiæ, ejusque Disciplinis, Theoreticis pariter atque Practicis, Logicæ item, Artibus Divinatoriis Magicisque, & Historiæ, dicatos, quod attinet, in lucem quidem illæ, cum Autor moribundus fieri id permiserit, e *Prælectionibus de Notitia Autorum* &, quæ jungendæ his sunt, *Polyhistoricis*, proferentur, verum (si Reliquias *Tomi I.* prælo jam a Lipsiensibus, uti mox indicabitur, paratas, excipias) neutiquam ea, quam & argumenti dignitas exigit, & ab Autore Orbis Eruditus expectavit, vel ἀκριβείᾳ, vel perfectione, Lectoribus se commendabunt. Cum enim Prælectiones istæ Academicæ extemporaneæ maximam partem fuerint, nec eo studio, quod Monumenta Literaria, publicæ luci destinata, exigunt, elaboratæ, sed minore, uti fieri solet, cura e solius ferme memoriæ penu depromptæ, & Auditoribus dictitatæ, Autor vero moribundus, Colloquio cum D. Achille Daniele Leopoldo familiari, inseri atque addi suis quicquam, quod suum non esset, ab Editoribus vetuerit, non poterit sane ab his (nisi Lipsiensium exemplo, voluntatis illius ultimæ sint incuriosi) ullo evitari pacto, quo minus justa passim accuratio, sæpissime autem plenior de Argumentis nobilioribus, nec mutila adeo ἐργασία, a Censoribus rigidis, in istis, & jure quidem, desideretur. Non tamen, ob nævos istos, luce publica censendæ sunt indignæ, sed Opus potius utilissimum, morte Autoris immatura interruptum, a Viris Eruditis ea, quam voluntas hujus ultima permittit, diligentia, emendatis lapsibus, & Autoris Mnemonicis, & Auditorum (quorum solæ supersunt Scriptiones, Hypomnematis passim Marginalibus a τῷ Μακαρίτῃ auctæ atque illustratæ, nullum autem ipsius Αὐτόγραφον) Graphicis, satis numerosis, Supplementisque necessariis seorsim, sub finem

finem paginarum singularum, Scholiorum instar, adjectis, pertexi meretur & continuari.

XCVI. Exantlare hunc Laborem, in Orbis Literati gratiam, Henr. Muhlius initio decreverat Morhofii & Discipulus, & in Professione Poëtica Kiloniensi Successor, uti, præter Celeberr. Tenzelium, Literis ipsiusmet ea de re certiorem redditum, *(81)* ac Bibliopolam, qui suis an. 1692. sumptibus *Librum Tertium Polyhistoris* edidit *Literarii*, Lubecensem *(82)* Frid Bened. Carpzovii, Senatoris Lipsiensis, de Literis optime meriti, ac mihi, dum viveret, amicissimi, Epistola, Non. Oct. an. 1691. exarata, hisce me verbis edocuit: *De Polyhistoris continuatione sollicitus erit Henr. Muhlius, qui me certum esse jussit, in Literas jam ab Autore integrum hunc Librum esse missum.* Post Muhlium, quem occupationes munerum diversorum multiplices, aliæque insuper causæ, promissis satisfacere non patiebantur, Continuationis istius curam, ab Hæredibus Autoris anno circiter 1694. sibi commissam, Joh. Burch. Majus in se suscepit, Athenæi Cimbrici Rhetor atque Historicus, & in gemina hac Professione Morhofii itidem Successor. Cum vero & ille, nova Librorum, jam antehac excusorum, Editione, an. 1695. cum suo publicata Procemio, contentus, Partem residuam ἀνέκδοτον, ob causas mihi ignotas, negligeret, itum est tandem a Bibliopola ad Polyhistorem Lipsiensem modo laudatum, Frid. Bened. Carpzovium, Virum de Commodis Reip. Literariæ promovendis assidue sollicitum, & Morhofii Morhofianorumque omnium amantissimum. Is, qua erat humanitate, ut pertexendi Operis curam gereret, facile se passus exorari, cum ipsemet Labori huic vacare non posset, Juveni Erudito (quem M. Joh. Frickium, Ulmensem, Collegii Lipsiensis Philosophici Assessorem, e Diatribis aliquot Academicis, luculentis variæ Autoris sui doctrinæ testibus, mihi cognitum, fuisse, ab Amico sum edoctus) eum suis exantlandum auspiciis demandavit. Factum hoc Annis 1698. & 1699. quibus publice etiam *Novorum Literariorum Lubecensium* Collectores, *(83)* & Vitæ Morhofianæ Continuator, *(84)* *Polyhistoris* Partium reliquarum Editionem a Lipsiensibus, & *Viro* hos inter *Magno, deque Re Literaria dudum meritissimo*, expectandam esse significarunt. Et dextre sane atque præclare Frickius, ductum secutus Carpzovianum, suo functus est officio, Librosque *Polyhistoris Literarii* Quatuor Posteriores (ulterius enim, sive ob mortem Carpzovii, Eruditis omnibus luctuosam, sive alias ob causas, telam Continuationis cœptæ haud pertexuit, ac perperam proinde a τῷ δεῖνα, meam de *Helmoldo Diatriben*, cum Lubecæ haud ita pridem excuderetur, temere interpolare aggresso, §. 1. *Morhofiana omnia studio Carpzovii in ordinem esse redacta*, traditum,) e Schedia sive Prælectionibus defuncti Academicis, sedulo pariter atque judiciose congessit, & in congruum redactos ordinem Bibliopolæ Lubecensi transmisit. Primus horum, qui *Polyhistoris Literarii* est Quartus, & *Grammatici* Titulo ab Autore donatus, Capitibus constat XIV. quorum I. de Linguis agit & Scriptura in genere, II. de variis Scripturæ modis, III. de Lingua Universali & Primæva, IV. de Vulgaribus Europæis, V. de Orientalibus, VI. de Græca, VII. de Lexicographis & Glossariis Græcæ

(81) *in Dialog. Menstr. Germ. M. Sept. A. 1691. p. 807. 808. & M. Jul. A. 1692. p. 603.* (82) *in istius Præfatione.* (83) *M. Mart. 1698. p. 47.* (84) *in Append. Dissert. Acad. p. 28.*

Græcæ antiquioribus, VIII. de Lexicographis ejusdem Recentioribus, IX. de Lingua Latina, X. de illius Grammaticis, XI. autem, XII. XIII. & XIV. de Latinis Ætatum Aureæ, Argenteæ, Æneæ & Ferreæ, Autoribus. Liber V. sive *Criticus*, duo tantum Capita de Scriptoribus Criticis & Antiquariis continet. Sextus, sive *Oratorius*, IV. Capitibus, 1. Scriptores Rhetoricos, 2. Oratores antiquos, & solos quidem ferme Græcos (quod Latinorum Historia Lib IVto, inter hujus Linguæ Scriptores, jam esset proposita,) 3. Oratores Recentiores, 4 Rhetores & Oratores Sacros; Septimus autem, sive *Poëticus* tribus Capitibus, 1. Scriptores Artis poëticæ, 2. Poëtas Veteres Græcos, 3. Poëtas Recentiores, partim celebrat justisque ornat laudibus, partim Virgula perstringit Censoria. Unum istud forte haud immerito desideres, quod Continuationis hujus Collector, ultimæ Morhofii voluntatis, sive ignarus, sive immemor & incuriosus, Textui Autoris Auctaria atque Supplementa, vel sua, vel Carpzoviana, eaque crebra satis & copiosa, ubique ita immiscuerit, ut Lectorum, qui prælectiones Autoris non viderunt MSStas, nemo hæc ab isto queat discernere, & suum cuique vindicare. Libri sane Sexti Caput Secundum de Græciæ Oratoribus, & Septimi Alterum de ejusdem Poëtis, tota Continuatori Lipsiensi debentur, cum nihil ferme de utrisque, in Prælectionibus Morhofianis, mancis hic atque imperfectis, sit annotatum. In ceteris autem Capitibus Libri imprimis Quarti, *Grammatici* (in sequentibus enim parcior talium occurrit seges,) Supplementa ista tantundem sæpe spatii, quantum ipse Textus, imo plus interdum, occupant. Erudita omnia esse fateor, & Nomine Morhofiano adeo haud indigna, ut Autoris ipsius Commentationibus extemporaneis præferri sæpe mereantur, imo & ad Notitiam Autorum, de quibus agitur, plenam atque accuratam necessaria. Præstitisset tamen, me judice, seorsim illa Textui subjungi, tum ut Morhofii satisfieret desiderio, tum ut a Lectore quovis, quid huic, quid item Continuatori, debeatur, accurate posset dignosci. Lucem ista Continuatio, a me, Bibliopolæ Lubecensis rogatu, revisa, passim emendata, in Paragraphos distincta, Capitum singulorum instructa Summariis, & Hypomnematis Historico-Criticis subitaneis subinde illustrata, una cum Libris Tribus *Polyhistoris Litterarii* prioribus, simul tertia vice recudendis, & Hyppomnematum aliquot meorum accessione itidem locupletandis, propediem videbit publicam. Accedent mea hæc in Opus totum Prolegomena, Vitæ simul & Scriptorum Autoris Historiam cum Judiciis Eruditorum de illo pariter atque hisce honorificis, complexa. Quatuor hos Tomi I. Libros residuos Tomi duo *Polyhistoris* Posterioris, *Philosophicus* (in Quinque Libros, Philosophico-Historicum, Metaphysico-Logicum, Physicum, Mathematicum & Ματαιότεχνον commode dispescendus) & *Practicus* (Libris Sex vel Septem, quæ Ethicam, Politicam, Oeconomicam, Historiam, Theologiam, Jurisprudentiam & Medicinam, illustrant, exhibiturus,) revisi quidem accurate atque emendati, nullibi autem (ut voluntati Autoris ultimæ satisfiat) interpolati, suo tempore sequentur.

XCVII. *Morhofium Illustratum, seu Commentarium in ejus Polyhistorem*, Christ. Matthæus Knesebeckius, JCtus, in *Prodromo Juris Publici Universalis*, anno 1700.

Rostochii edito, (85) *Polyhistorem* autem *Bibliothecarium*, sive *Thesauri Polyhistorico-Legalis Librum I. ea Methodo adornatum, ut simul vitæ Supplementi in Morhofii Polyhistorem commode esse queat*, Joh. Gröningius, Wismariensis, J. U. D. Regiique in Urbe Patria Protodicasterii Advocatus & Referendarius, in Catalogo ejusdem Anni 1700. Nundinali, (86) promisit. De Knesebeckii Opere, ubi Lucem illud viderit, ferri poterit Judicium. Gröningius, promissis satisfacturus, Anno 1702. Hamburgi *in 8vo* edere cœpit *Tomum I. Relationum* suarum *Reip. Literariæ, sive Apparatus ad Historiam Scientiarum & Artium Notitiam Universalem Celebriorum Autorum, Epistolas, Diplomata & Observationes, maxime Antiquarias & Physico-Mathematicas, cum Figuris Æneis, ea exhibituri Methodo ac Instituto, ut simul vicæ Supplementi in D. G. Morhofii Polyhistorem esse possit.* Instituti sui rationem, in Prooemio, hisce verbis exponit: *Promisi jam ante biennium, in Catalogo Lipsiensi, Fastos Rei Literariæ seu Continuationem Polyhistoris Morhofiani. Quo ipso necessitas quædam mihi imposita datam fidem Specimine quodam liberare. Verum ne varietate & multitudine rerum, quod aliis accidit, forte obruar, rectius me facturum credidi, si omnia in compendium contraherem, & primo quidem Relationes seu apparatum, diversis Tomis, statisque temporibus, divulgarem, & ex eo postea Historiam ipsam, in brevi quasi tabula pictam (quæ ad Relationes istas perpetuo se referet, tanquam Referens ad Relatum,) Methodo Styloque Historico describerem.* Adeo autem præclare de labore hoc suo ipsemet judicat, ut Relationes istas σποραδικὰς, exiguo licet selectu congestas, ac in plerisque Scientiis nihil novi in medium afferentes, sed ab aliis dudum occupata, & ne quidem plene satis aut accurate, iterantes, Lectori se varietate, utilitate & novitate rerum, magis quam Polyhistorem Morhofianum, esse commendaturas, sperare audeat. Quo tanto hiatu an dignum aliquid Promissor hic, Morhofio Cive, ni fallor, quod ad ingenium, judicium, styli nitorem, & Eruditionem variam atque elegantem, attinet, paulo inferior, attulerit, aliorum esto judicium.

§. XCVIII. Exposita hactenus satis prolixe *Polyhistoris* Morhofiani Historia, Judicia etiam Virorum Eruditorum de eodem, ac Libris imprimis Tribus jam editis subjungemus, sed brevitatis studio, pauca tantum ex plurimis. Elogium, quo LIPSIENSES, in Recensu illius, Actis Eruditorum Anni 1688. (87) inserto, eum dignati sunt, perquam honorificum §. 34. maximam partem jam recitavimus. Addi tamen *h. l.* merentur, quæ sub finem Recensus ejusdem (88) occurrunt: *Omnia, quæ affert* Autor, *ea Sermonis elegantia, & multijugæ Eruditionis Apparatu, instruit ac exornat, ut a Lectione hujus Libri nemo adeo satur recessurus sit, quin reliquas partes Operis universi, quod animo Auctor doctissimus destinavit, quamprimum conspicere avide expetat.* CHRIST. THOMASIVS, in Cogitatis de Libris Recentioribus Jocoseriis, Germanice publicatis, (89) suam de eodem sententiam verbis expromsit sequentibus: Ich muß bekennen, daß mich des Herrn Morhofs sein Polyhistor unvergleichlich afficiret hat, daß ich, bey

(85) *pag. 66.* (86) *V. Catal. Nund. Lipf. A. 1700. Vernalium p. 66.* (87) *M. Oct. p. 564. 565.* (88) *p. 568.* (89) *M. Aug. A. 1688. p. 275.*

bey dessen Lesung öffters geseufftzet und beklaget habe, daß nicht jede von unsern Teutschen Academien zum wenigsten einen Morhof hat. Et paulo post: (*90*) GOtt lasse diesen gelehrten Mann so lange leben, bis er die höchstlöbliche und nützliche Arbeit vollendet hat. Vielleicht wird dadurch der Weg gebahnet, durch welchen die Pedanterey und Unwissenheit, die sich bißher, unter der Larve einer ansehnlichen und gravitätischen Gelahrtigkeit, in die Academien eingeschlichen, und das Directorium geführet, ihren Abzug hinwiderum zu nehmen gezwungen wird. Ich habe nur den tausendsten Theil oder, so zu sagen, die kleinesten Atomos, von dem, was gut und gelehrt in diesem Polyhistore ist, angemercket. Es ist keine Seite, ja fast keine Zeile nicht, im gantzen ersten Buche, daraus nicht eine verwundersame Gelahrtheit dieses Mannes hervorleuchtet. Wann sein Polyhistor fertig ist, so dürffen wir den Frantzosen mit ihrem Baillet die Spitze bieten, &c. Wilh. Ern. Tenzelius his Opus istud laudibus, in Dialogis Vernaculis Menstruis, dignatur: (*91*) Ich habe solches Buch schon mehr als einmahl durchgelesen, und gefällt mir je länger je mehr, so daß ich glaube, der bekandte Vers, wenn er jemahls wahr gewesen ist, wird hier am gewissesten erfüllet: *Lectio lecta placet, decies repetita placebit.* Denn so offt ich den Polyhistorem ansehe, so offt lerne ich etwas mehr daraus. *Et p. 153.* Dis Buch ist von solcher Importanz, daß man unter tausenden nicht eines finden würde, das demselben gleich käme. Hisce Ephemeridum Germaniæ Literariarum Scriptoribus Belgicarum Autor, Pet. Rabus, (*92*) est *ὁμόψηφος* ita inquiens: Zijn (Morhofii) Boeck, *Polyhistor Literatus*, waarin hy van Schriivers en Boeckzaken berigt gaf, tot behulp van een volslage Letterkunde, was alleen magtig hem tot Hoofdmann pan't Gilde der Bookwiijzen te verhelpen; als ziinde een wisse Proef van ziin Bedrevenheid, in allerley Oude en nieuwe Schriften, waarmit men kan komen tot de Kennisse van al, wat in't gemeen best der Geletterden omgant, en vor wetgierige Zielen noodig iß te weten. Veel heb ick ut dat Werck geleert, buisten Twiifel oock zeer veele met my: en gedenck ick dickwils an de Worden van zeker geleerd Professor, dat he de beste Anleaging van ziine Boeck offeningen het gezeide Boeck van Morhof alleen danck wist. Similia Ephemeridum, quibus Polyhistoris Morhofiani Recensus insertus est, Exoticarum, §. 93. enumeratarum, de illo Judicia, prolixitatis tædio, non vacat exscribere. Sed nec alii Viri Eruditi, a quibus obiter is tantum in Scriptis suis est allegatus, quanti illum facerent, dissimularunt. Vicentio Placcio (*93*) *Eruditissimus* ille audit, *Doctissimus, Curiosissimus, Elegantissimus & summo Reip. Literariæ bono editus, Lectu dignissimus,* ac (*94*) *curiosæ raræque doctrinæ plenissimus*, Henn. Wittenio (*95*) *Opus Incomparabile*, Jac. Wolfio, Prof. Medico Jenensi, (*96*) *Limatissimus*, Joh. Bilbergo, Mathematico Upsaliensi, (*97*) *Elegantissimus*, Georg. Henr. Götzio (*98*) *Scriptum Eruditum, & ab Eruditis hactenus, ut meretur, magnificis celebratum laudibus*, Joh.

(*90*) *p. 288. 289.* (*91*) *M. Jan. A. 1689. p. 4.* (*92*) im Boeckzaal van Europa, *M. Sept. & Oct. A. 1699. p 252. 253.* (*93*) *in Lib. de Arte Excerpendi p. 3. 11. 17. 19. 20.* (*94*) *in Invitatione ad Anonymos suos augendos p. 7. 8.* (*95*) *in Præf. Tom. I. Diarii Biograph. Sec. XVI.* (*96*) *in Progr. 'Αυτοδ. p. 6.* (*97*) *in Aphor. Miscell. A. 1688.* editis (quos C. Thurm. *in Elog. Morh. p. 52.* allegat) *p. 4.* (*98*) *in Diss. de Lect. Cic. §. 3. p. 9.*

Joh. Alb. Fabricio (99) *Liber, quo nihil nostra memoria prodiit eruditius.* Commendatur præterea honorifice (ut Encomiastas obscuriores taceamus) ab Henr. Meibomio Jun. *locis Additamentorum ad Val. Henr. Vogleri Introd. in Notit. Bon. Scriptt. compluribus*, Nicol. Christoph. Linckero, JCto Jenensi, imperfectum eum esse, ob mortem Autoris, dolente, in *Instructorii Forensis Introitu*, (100) Erasmo Francisci, *in Scripto contra M. Joh. Matthæum Vernaculo*, (1) aliisque pluribus, partim jam a Casp. Thurmanno, in *Elegiorum Morhofianorum Sylloge* ac *Bibliotheca Academica*, (2) allegatis, quos illaudatos præterire, ad finem Schediasmatis hujus adspirantes, cogimur.

XCIX. Nec tamen Operi, tot nacto Admiratores, ut nullum ejusdem generis aliud majori, nostris temporibus, exceptum fuerit applausu, sui defuere Censores. Ipsi Duumviri, quorum laudes illius invidendas §. præcedenti recitavimus, Celeberrimi, Christ. Thomasius & Wilh. Ern. Tenzelius, in suis ejusdem Recensibus, § 93. allegatis, passim ab Autore, *εὐκαίρως ἀκαίρως*, dissentiunt, nonnullosque simul Errores ipsius Historicos detexerunt. Qualia *παροράματα*, in Hypomnematis etiam ad istud nostris Historico-Criticis, quorum supra facta est mentio, subinde sunt notata. Sed Nævi adeo exiles, a quibus nemo immunem se, quantacunque accuratione adhibita, in istius molis atque Argumenti Opere, præstabit, Faciei illius pulcherrimæ nullam conciliant deformitatem, fassusque est, in Præfatione, ipse Morhofius, *non pauca, vel a describentis manu, vel sua etiam festinatione, Sphalmata, fortasse etiam ἁμαρτήματα μνημονικὰ, quibusdam in locis irrepsisse, quæ, manum extremam poscentibus Nundinis, non sollicite adeo a se consignari potuerint.* Majoris momenti est Ἔγκλημα, quo nonnulli nimiam Autori festinationem objiciunt, &, hujus vitio accurationem atque concinnitatem debitam *Polyhistori* deesse arbitrantur, Celeberr. Tenzelius scilicet, qui (3) *miram* eum, scribit, *arguere properantiam*, & Nicol. Christ. Lynckerus, Antecessor Jenensis, cui (4) Liber Primus, sive Bibliothecarius, *satis disjectæ & inæqualis disciplinæ esse* videtur. Ipsemet sane haud diffiteor, Autorem, si otio abundasset necessario, Prælectionibus illis *de Notitia Autorum*, e quibus hoc Opus enatum est, extemporaneis limam passim adhibere potuisse accuratiorem, multaque in *Polyhistore* plenius, multa exactius, multa dilucidius & ordine meliori, quam factum est, in Scriptorum præsertim & Argumentorum, de quibus disseruit, Historia, proponere. Verum enim vero, ut taceam, non fuisse ei propositum, omnia, quæ de singulis, vel Argumentis, vel Autoribus afferri possent, undecunque corradere, sed suas ipsius potissimum, in quolibet Literaturæ genere, promere Observationes, propriaque de Scriptoribus istorum, quos legisset, exhibere judicia, tot, cum Laborem hunc aggrederetur, curis premebatur atque negotiis, tam afflicta ac dubia erat valetudine, tamque exiguum sibi videbat restare Vitæ spatium, ut Oceano adeo vasto sese committere, cupido etiam atque

(99) *in Dec. Scriptt. Recent. n. 1.* (100) *lit. D. 1. b.* (1) V. die gebrochene Spott-und Läster-pfeile M. Joh. Matthæi *p. 429.* (2) *p. 71. 72.* (3) *in Dial. Menstr. Germ. M. Febr. A. 1689. p. 198.* (4) *in Instruct. Forensis Introitu §. 7. lit. E. 1.*

atque volenti, haud fuerit integrum, imo hac quoque Methodo, quam elegit, compendiaria & minus exacta, vix tres priores Libros, strenue licet opus cœptum urgenti, absolvere licuerit. Ipse causam suam, in *Præfatione*, verbis jam dixit sequentibus: *Etsi multo elaboratius enucleatiusque Opus hoc dari poterat; neque enim, quam debebam, poteramque, aliis sæpe rebus distentus, impendi curam; erunt tamen in illis, utut subito calore effusis, non pauca, quæ juvare Juventutis studia possunt, in quibus, si non accuratissimi Judicis, saltem boni Judicis, munere defungar. Scripta sunt hæc plane eo, quo Joach. Fortius libros scribi voluit, modo. Quæ hic chartis illevi, vix interdum relecta, Tabellario deportanda dedi, exscripsit illa, ut a calamo venerant, Typographus. His sæpe Academica & Domestica Negotia, Curæ familiares ex obitu carissimæ Uxoris, Valetudo non semper commoda, moras injecerunt, ut jam præcipitati, jam interrupti labores, rigidiori Examini & ulteriori limæ, locum non reliquerint.* Spectat huc & alterum Apologema, *Lib. I. c. 16. §. 1. seq. Nunc ad Autores ipsos perveniemus, quorum recensionem non magno Apparatu & Pompa instituemus, sed præcipua quædam de iis monebimus, quæ τῆς πολυμαθείας Studiosis imprimis profutura existimamus. Neque enim Nomenclatoris hic partibus fungimur, qui & Vitas, & tempora, & Libros Autorum, justa serie recenseat, quo labore alii defunguntur, sed ad solum nos usum respicimus, quem in cognitione rerum præfixum sibi habere bonarum Literarum Cultores debent. Cum primum Scholis privatis illa proponeremus, pleraque, quæ in sequentibus de Autoribus dicemus, ex memoria, sine ullo Libro Commentario, aut operosa meditatione, nobis depromta sunt, ut optime norunt, qui tum illis interfuere. Non displicuit illi Viris Eruditis, utut extemporalis; Labor, qui ejus editionem sæpissime urfere, & nunc quidem Juventutis præcipue commodo illa publici juris facimus, interjectis nonnullis, quæ sub manu, cum illa continuaremus, nata sunt.* Professori Academiæ Batavicæ, qui, in Colloquio cum Henr. Muhlio, Belgium perlustrante, familiari, tum multa alia in *Polyhistore* reprehendit, tum Methodum imprimis Veteres, in soluta pariter atque ligata oratione imitandi, *Lib. II. c. 13. 14. 15. & 16.* commonstratam, tanquam operam minutiorem, putidam ac ad pueros ablegandam, superciliose notavit, a Celeberrimo Muhlio, in Præfatione *Operum* Morhofii *Poëticorum* an. 1697. jam est responsum. Sed & ipse Morhofius παρέκβασιν hanc suam (quam seorsim forte edi præstitisset, nisi Autor omnium suarum Lectionum Academicarum Nucleum in *Polyhistorem*, mortem propinquam præsagiens, decrevisset constipare) in *Præfatione* ita excusat: *Ubi de Exercitationibus ago, copiosior in exemplis fui, quoniam e re juventutis, cui omnis mea Opera dicata est, fore credidi, sed illa paulo plenius proponerem. Qua in re a peritis & æquis æstimatoribus veniam me facile impetraturum confido.*

C. Studium Chymiæ nimium, quod *Libri I. Capita X. & XI.* de Scriptoribus agentia Mysticis ac Chymicis ubique produnt, non a Tenzelio solum, (*s*) sed & me ipso, in *Homonimoscopia*, quod, hujus vitio in Scriptorum Veterum Chymicorum ψευδεπιγράφων adversus Reinesium, Conringium, aliosque, Vindiciis, subinde cœcutierit,

(*s*) *in Dial. Menstr. Germ. M. Jan. A. 1689. p. 45. & sq. ac M. Febr. p. 197. 198.*

rit, passim (6) ostendente, notatum, cum aliis Viris magnis, Errore eodem amabili, sive delectatis, sive dementatis, Nostro fuit commune, & vel hoc nomine excusationem admittit. Huic Chymiæ amori imputandum est etiam mitius, non de Paracelso solum, aliisque in numerum Fanaticorum vulgo relatis, sed Jacobo etiam imprimis Böhmio, Sutore famæ inter Theologos ambiguæ illiterato, ejusque Scriptis Sacris, Judicium, *Lib. I. c. 10. §. 28.* obvium, quod ab hujus Patronis, Frid. Breclingio, (7) Andr. Stübelio, (8) aliisque, honorifice passim allegatur, ab Erasmo autem Francisci, Adversario ejusdem, (9) operose, partim in sensum detorquetur commodiorem, partim vero impugnatur. Verum hos aliosque nævos, in Opere tantæ molis, Argumentique adeo diffusi ac multiplicis, nemo Cordatus morabitur, aut in partem interpretabitur pejorem, sed, *Homerum etiam quandoque dormitare*, imo *fas esse in Opere longo somnum obrepere*, a Vate Venusino edoctus, suum Autori πολυμαθεστάτῳ, suum Volumini eximio, & tot Eruditissimorum quorumvis candidos promerito calculos, nihilominus statuet pretium.

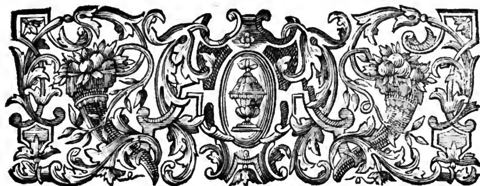
- - *Ubi plura nitent in LIBRO, non ego paucis*
Offendar maculis, quas non incuria fudit,
Verum humana parum cavit natura.

Quod ejusdem Lyrici Romani Judicium sapiens te, L. B. mecum esse approbaturum, & grata mente posthumos, qui in lucem jam prodeunt, Morhofii τῦ Μακαρίτυ Labores Polyhistoricos, etsi ultimam Autoris limam non expertos, perlecturum, nullus dubito. Scripsi Flensburgi Cimbrorum, exeunte Anno Æræ Christ. MDCCII.

(6) *Sect. II. c. 2. §. 17. p. 264. §. 18. p. 269. c. 3. §. 79. p. 351. c. 5. §. 35. p. 475. §. 70. p. 510. & c. 6. §. 83. p. 611. 612.* (7) *in Anti-Calov.* (8) *in Append. Jud. de Aug. Pfeifferi Scepticismo Spener. Germ. p. 157.* (9) in den gebrochenen Spott- und Lästerpfeilen M. Joh. Matthæi, Scripto A. 1692. edito, *p. 427-431.*

D. G. MOR-

D. G. MORHOFI POLYHISTORIS TOMVS II. SIVE POLYHISTOR PHILOSOPHICVS.

LIB. I. PHILOSOPHICO - HISTORICVS.

CAPVT I.

DE HISTORIA PHILOSOPHIAE IN GENERE, AC IN SPECIE BARBARICAE POPVLORVM ORIENTALIVM ET SEPTENTRIONALIVM, EIVSQVE SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Inter Scriptores Hist. Philosophicæ Universalis familiam ducit Diogenes Laërtius, cujus Editio Menagiana præ aliis commendatur.* 2. *Sequuntur hunc Eunapius Sardianus.* 3. *Hesychius Milesius*, Illustrii *agnomine sive Titulo a Græcis*

Latinizantibus donatus. 4. *Gerh. Joh. Vossius*, *cujus* Libri de Philosophia ac Philosophorum Sectis, *Posthumi & ferme affecti tantum, deploratur imperfectio.* 5. *Georg Hornius*, *cujus non* Historia *solum* Philosophica, *sed Scripta etiam reliqua, tanquam Extemporalia & minus accurata, exploduntur.* 6. *Joh. Jonsius, ob diligentiam commendatus, & aliis prælatus.* 7. *Bened. Pererius, ob nimium Sectæ Aristotelicæ studium in alias iniquior.* 8. *Theoph. Galeus, post Aug. Steuchum Philosophiam Gentilem universam ex Hebræa derivans, sed hoc in conatu nonnunquam impingens.* 9. *Philosophiæ Barbaricæ Historiam tradidit Otto Heurnius.* 10. *Indicæ Veteris Palladius, Ambrosius, & Anonymus quidam, ab Edv. Bissæo junctim editi.* 11. *Indicæ Brachmanum modernæ Abr. Rogerius, hujusque Interpres & Commentator Christoph. Arnoldus. (de reliquarum etiam Asiæ, Africæ & Americæ, Gentium Philosophia consulendus,) & Anonymus Scriptor Theologiæ Indorum Indicus ἀνέκδοτος.* 12. *Ægyptiacæ & Chaldaicæ, e Scriptis Hermetis Trismegisti & Zoroastris reliquis (de quorum γνησιότητι controversa Judicium suspenditur, adjecta brevi de Trinitate Platonica atque Aristotelica παρεκβάσει.) Franc. Patricius (Novator in Philosophia ineptus) & Joh. Jessenius.* 13. *Septentrionalium Populorum (quibus omnis Sapientiæ primas Origines Ol. Rudbeckius, Georg. Stiernhelmius, aliique Sveci ob studium Antiquitatum patriarum obiter laudati, vindicari non dubitant) Philosophiæ & Doctrinæ Sacræ Snorro Sturlesonius, in* Edda *Islandorum, a Pet. Resenio edita, ac Ol. Wormius in* Literatura Runica.

1 IOGENES LAERTIUS Familiam merito ducit, quem nisi ex antiquis haberemus, qui de Philosophorum Sectis & placitis aliquid scripsisset, pauca de Philosophis antiquis constarent. Nunc sane habendæ in pretio sunt superstites hæ e naufragio tabulæ, & diligenter perquirenda sunt, quæ apud ipsum consignata habemus. Non possunt illo libro carere, qui Philosophiæ genuinæ & antiquæ operam dant. Ab his incunabulis arcessenda sunt Veterum dogmata, a Recentioribus recocta, ita in orbem abeunt omnia, veteresque opiniones, quasi ex ruderibus & cineribus resuscitatæ, vel novitatis aliqua specie obtrudi solent. Facile est hujus historiæ gnaro omnium in Philosophia Novatorum sententias ad sua revocare principia. Extant multorum in hunc Auctorem Commentationes. Henrici Stephani, Isaaci & Merici Casaubonorum, Thomæ Aldobrandini, & demum Ægidii Menagii, qui perpetuos in hunc Auctorem Commentarios scripsit, & ex historiis rem philosophicam diligenti collatione illustravit. Edidit ille Diogenem, cum suis & aliorum Commentariis, Londini anno 1664. in fol. (*a*) quam tamen editionem Auctor ipse improbare visus

(*a*) Editio, quæ *h. l.* memoratur, Diogenis Laërtii Menagiana Græco-Latina, longe nitidior pariter

visus est, ob Erratorum multitudinem, novam in Gallia se editurum minatus, quæ tamen ex illo tempore nondum comparuit. Recudere in Germania voluerunt Opus aliqui, quod caro nimis vendunt Angli, sed deterruit hactenus illos opinor, quod novam & locupletiorem a Menagio metuerent Editionem. Paravit etiam Salmasius Comm. in Laërtium, teste Laur. Crasso *T. II. Elog. p.* 211.

EVNAPIVS. Sub Theodosio M. vixit Eunapius, Sardibus natus, unde 2
Sardianus quoque dicitur; scripsit *Vitas Philosophorum & Sophistarum*, sed pauca sunt in illo libro ex tanto Oceano hausta; Editus est Antwerpiæ in octavo, typis Plantinianis, anno 1568. & Coloniæ Allobrogum A. 1616. *(b)* cum MScriptis pluribus comparatus. Accedunt ejusdem Auctoris Legationes è Bibliotheca Andr. Schotti. Nemo hactenus fuit è Philosophorum & Criticorum scholis, qui aliquam huic Operi operam impendere voluerit, quæ tamen non inutilis futura esset. Notas tamen in Eunapium molitus est Pet. Lambecius, Codice usus manu Scaligeri notato. Vid. Lib. VI. de Biblioth. Vindobon. p. 263.

HESYCHIUS ILLVSTRIVS Milesius. Hesychius Milesius, Illustris 3
habuit Titulum, quem Græci sua lingua [illegible]ebant ita: Ἰλλούστριος, ut nobilis νωβίλιος, fidelis φιδέλιος, Cardinalis καρδηνάλιος. Peccant itaque, qui hoc quasi cognomen ipsi tribuunt. Vixit sub Anastasio, Justino & Justiniano. Scripsit de iis, qui eru-
(A) 2 ditione

ter atque auctior Amstelod. a. 1692. in 4. duobus recusa Voluminibus, præter Versionem Ambrosii Camalduensis, a Viro Doctiss. Marco Meibomio (qui totius quoque Editionis curam gessit), nunc demum suppletam & emendatam, *Notas* Aldobrandini & utriusque Casauboni, ac *Observationes*, quæ multis hic accessionibus denuo locupletatæ comparent, Menagianas, novas exhibet Meibomii & Joach. Kühnii, Philologi Argentinensis, *Annotationes*, Menagii de *Mulieribus Philosophis Syntagma*, Editionum priorum omnium Præfationes & Epistolas Dedicatorias, XXIV. Philosophorum imagines, e Nummis, Marmoribus aut Gemmis, depromptas, Olympiodori *Vitam Platonis*, Thomæ Galei *Varias* in Diogenem *Lectiones*, & Indices denique Joh. Clerici in illum pariter atque Commentatores. Prolixiorem illius Recensum V. in *Actis Erud. Lips. M. Jul. an.* 1692. *p.* 315 - 319. & cœteris plerisque Literariis ejusd. an. 1692. Ephemeridibus, Gallicis ac Belgicis. De Editionibus Laërtii, quæ, præter geminam hanc Menagianam prodiere, Græca Una, Græco Latinis VIII. totidemque Latinis, Versionibus item Gallica Franc. Fougerolii, Italica Joh. Felicis Astolfi, Germanica (Augustæ Anno jam 1490. excusa) & Belgica, Dan. Heinsii, Pet. Lambecii & Joh. Bapt. Lantini, Curiæ Divionensis Senatoris, Commentationibus in eum, partim affectis, partim ineditis, cœterisque ad Autoris pariter atque operis Historiam spectantibus uberiorem, locus se dicendi commodior *in Apparatu ad Notitiam Reip. Literariæ Geographicam*, Eunapium etiam & Hesychium Laërtio comites juncturo, posthac offeret. Conferri interea de illo possunt Gerh. Joh. Vossius L. 2. de *Hist. Græcis c.* 13. Joh Jonsius *L. 3. de Scr. Hist. Philos. c. 12.* Thom. Popeblount *in Censura Autorum, p.* 158. 159. & Æg. Menagii, cœterorumque Editorum, ad Editiones suas Prolegomena.

(b) Eunapii (de quo Vossius *l.c. Lib. 2. c. 18. p.* 252. Jonsius *l.c. L. 3. c. 17.* Popeblountius p. 261. 262. & Mart. Hanckius *L. 2. de Rer. Rom. Scriptoribus, P. I. c. 9. p.* 100 - 109. consulendi) *Vitarum*, ex MStis pluribus emendatarum, novas editiones Græco-Latinas haud ita pridem polliciti sunt Viri Celeberrimi, Rich. Bentleius, Anglus, Philostratorum eas adjuncturus Operibus, & Joh. Alb. Fabricius, Prof. Hamburgensis.

ditione floruerunt, libellum exiguum, quem Hadrianus Junius (c) in linguam Latinam convertit, & breves aliquas notas addidit; Editus est Antwerpiæ Anno 1572. in 8vo typo Plantiniano. Scripsit & in illum Notulas Joh. Meursius, Vir de omni Græca antiquitate optime meritus.

4 GERH. IOH. VOSSIUS. Dolendum est, virum hunc nobis ereptum fuisse, antequam perfecerat, quos moliebatur, libros. Nemo enim majori cura accessit ad omnem Philosophiam, & ejus historiam, tum qua historiam, tum qua dogmata, è fontibus & incunabulis suis arcessenda. Immortuus est Operi de *Philosophia & Philosophorum Sectis*; exiguo sane libello, si cum materiæ amplitudine compares. Edidit filius ejus, Isaacus Opus, hoc (d) affectum potius, quam effectum, Hagæ Comitis an. 1657. in 4to. Quare mirum non est, toties ipsum notari à Scriptoribus posterioribus, qui accuratius rem illam pensitarunt, quanquam exiguus illorum numerus, & pene nemo hactenus fuerit, qui hoc argumentum pro dignitate tractarit. Est tamen alterius præ altero diligentia & cura laudanda. Ponenda itaque hactenus inter desiderata vera & perfecta Historia philosophica.

5 GEORGIUS HORNIUS. Scripsit & ille *Historiam Philosophicam* libris 7. in qua veterum philosophorum doctrinam proponit, & cum novis quoque confert, sed in veteribus indiligens & inaccuratus, nonnunquam in digressiones supervacuas dilabitur, ut extemporalis potius, quam cura aliqua scriptus, liber videatur. Nam pene omnia istius Viri scripta sunt αὐτοσχεδιάσματα, a calamo ad typum statim propulsa; omnia enim ex memoria depromsit, vix aliquo libro consulto. Quæ de recentioribus afferuntur, itidem exigua sunt, nec magna cura conscripta, (e) legi tamen & conferri cum aliis potest in istius argumenti ubertate, & defectu scriptorum, undecunque corradendi sunt, qui quadam in parte exornare illam materiam conati sunt. Editus est ille liber Lugd. Batav. anno 1655. in 4to.

IOH.

(c) Hesichii (de quo Vossius *L. 2. c. 22.* p. 268. 269. Jonsius *L. 3. c. 19.* Hanckius *in Lib. de Scr. Rer. Byzant. P. I. c. 4.* p. 142-145. Guil. Cavius *P. II. Hist. Lit Scr. Eccl.* p. 108. 109. & *Homonymoscopia nostra, P. II. c. 5. § 38.* p. 478. 479. plura docebunt) Libellum, post Hadr. Junium, Græce & Latine, ediderunt Henr. Stephanus Lugd. an. 1593 in 12 & qui Junii *Castigationes*, Henr. Stephani *Animadversiones, Notasque* suas, imo ipsius quoque Hesychii *de Rebus Constantinopolitanis* Opusculum, ac Bessarionis *Epistolam Græco-Barbaram*, illi adjecit, Joh. Meursius Senior, Lugd. Bat. an. 1613. in 8.

(d) Vossii hic Libellus & seorsim est recensus, cum Joh. Jacobi a Ryssel Continuatione sed itidem nec plena satis, nec accurata, Lipsiæ 1690. in 4to & cum reliquis ejus Operibus, *Tomo* illorum *Tertio*, Amstelod. an. 1701. in fol.

(e) De Georg. Hornio, ejusque *Historia Philosophica*, haud mitius Autore nostro judicium, & merito quidem, tulerunt Joh. Jonsius *L. 3. Scr. Hist. Philo. c. 20.* p. 315. Jac. Thomasius *in Diss. de Doctoribus Scholasticis § 15.* C. S. Schurtzfleischius *in Judiciis de Novissimis Prud. Civ. Scriptoribus, num. 12.* Thom. Crenius P. *III. Animadv. Philol. & Histor. c. 4.* p. 178. 179. & Burch. Gotth. Struvius *in Biblioth. Philos. c. 3.* p. 40.

IOH. IONSIVS. (f) Holsatus ille fuit, Rector scholæ Rensburgensis, qui *de Scriptoribus Historiæ Philosophicæ Libb. 4.* scripsit, Francof. anno 1659. editos in 4to; qui, si diutius vixisset, omnes, credo, in argumento Scriptores superasset. Diligentissimus enim & accuratissimus ille fuit Inquisitor veterum scriptorum. Hornius & Vossius frequenter ipsi vapulant. Multa ipsi Menagius debet in Comment. Laërtianis, apud quem utramque ille paginam facit. Magna diligentia Veteres super hoc argumento Scriptores, Editos, Ineditos, recensuit. 6

BENEDICTVS PERERIVS. Jesuita doctiss. fuit, cujus extant *Commentationes in Genesin* (quibus cum fructu usus est Sam. Bochartus in *Geographia* sua *sacra*) & *Libris 15. de communibus rerum naturalium principiis & affectionibus*, Coloniæ anno 1595. in 8vo editi, ubi lib. 4. antiquorum Philosophorum placita, secundum Sectas, exponit, earumque Auctores. Habentur autem illic tantum Physica, in quibus recensendis diligenter versatur. illa quoque refutans pro asserenda Aristotelis doctrina, cum studeat aliquantulum, in Veterum sententiis recte ponendis vacillare aliquando videtur. 7

THEOPHILVS GALEVS. Edidit librum titulo *Philosophiæ Generalis*, in cujus prima parte agit de ortu & progressu Philosophiæ, ejusque traductione è sacris fontibus. Id enim unice illic agit, ut demonstret, Philosophorum sententias & Sectas ex veteri Hebræorum Philosophia & Theologia fuisse derivatas. Id argumentum plenius exsequutus est in alio libro, qui Anglica lingua in 4to editus est, sub tit. *The court of gentils*, i. e. *Aula Gentilium:* argumentum quidem præclarum, hoc est, dignum, in quo se exerceant ingenia elegantia. Galeus quidem laudandus ob illum conatum, qui hoc in argumento multos tamen antecessores habet, quibus non pauca debet, e. g. Augustinum Steuchium in *libris de perenni Philosophia*, aliosque, qui data occasione aliqua particulatim tractarunt. Utiliss. tamen liber est, quod hic quasi in unum conspectum omnia congesta sunt. Sed & ille tamen nimium interdum partibus suis favere videtur, & ad Scholam Judaicam trahere, quæ aliunde originem habent. Solet autem id familiare esse in argumento aliquo versantibus, ut in theseos suæ gratiam quidvis afferant & credant. Liber ille Latinus editus est Londini anno 1676. in 8. Ceterum Auctor ille diligentiæ suæ specimina plura edidit, & novam Editionem Herodoti non ita pridem procuravit. 8

OTTO HEVRNIVS, Profess. Leidensis Medicus, Vir doctus, scripsit *Barbaricæ Philosophiæ Antiquitatum libb. 2.* quorum primus inscribitur *Chaldaicus*, alter *Indicus*; Multa illic habet collecta ex antiquis Autoribus, de Chaldæorum & Indorum Philosophis & Philosophia ac Magia, quam secundum partes distinguit in Asia- 9

(f) Quæ in laudem Joh. Jonsii nostratis, & Scripti hujus, cujus Editioni an. 1659. munere Prorectoris in Urbis ad Mœnum Francofurtanæ fungens Athenæo, fato immaturo est immortuus, Cedro dignissimi, moneri & congeri a nobis possent, quamplurima, *Cimbria Literata*, brevitatis studio, reservamus.

ticam, Africanam & Europæam. Allata sunt multa ex Autoribus loca prolixiora, quæ pene totum librum conficiunt; sed tamen utile est, illa sic junctim collecta habere. Ipse pauca admodum de suo affert, nuda recitatione contentus. Liber editus est in 12. ex Officina Plantiniana anno 1600.

10 PALLADIUS. Indorum Philosophia, vel exiguis, vel fabulosis Autoribus, prodita est; pauca ejus vestigia habemus apud Strabonem *lib. 15.* Plin. *l. 7. c. 2.* Plutarchum *in Vita Alexandri;* Arrianum *de expeditione Alexandri lib. 7.* & eundem *in Indicis;* Apulejum *in floridis;* Clementem Alexandrinum *l. 3. Stromatum;* Porphyrium *de abstinentia l. 4.* Philostratum *in Vita Apollonii l. 3. c. 4 & 5.* Palladius autem de *gentibus Indiæ & Brachmanibus* singularem lib. scripsit, quem edidit Eduardus Bissæus, Eques Auratus, è Bibliotheca Regia Anglica, Græce & Latine, Londini anno 1665. in 4to. Quis Palladius fuerit (*g*) vid. Vossium *de Historicis græcis lib. 2. c. 19. p. 255. & lib 3. p. 397.* Baronium *anno 388.* & illa, quæ Bissæus proponit, Testimonia. Addidit quoque S. Ambrosii Tractatum *de locis, doctrina ac moribus Brachmanum*, item cujusdam *Descriptionem* Latinam *de Brachmanis*, tum primum ab se editam. Optime versatus est in colligendis fragmentis obscuræ alioquin & paucis cognitæ Philosophiæ, è quibus tamen aliqua ejus vestigia deprehendere licet. In tenebris enim versantibus vel exigua lucis structura jucunda est.

11 ABRAHAMVS ROGERIVS. (*h*) Batavus ille fuit, & lingua patria scripsit de philosophia & religione Brachmanum hodiernorum. Quondam in his terris peregrinatus, & admissus ad Brachmanum conversationem, multa ex illis expiscatus est, quæ deinde in librum Commentarium conjecit, ut erant ipsi dicta. Incertum itaque, an illa Veteribus dogmatibus ex asse respondeant. Verosimile enim est, ut apud omnes nationes quidam Sectarum & doctrinarum orbis est, ita & apud Indos fuisse. Observare tamen licet præcipua quædam, ut Metempsychosin Pythagoricam, hodieque illis superstitiose creditam, neque secura adeo omnia relatione tradi verosimile est, cum peregrini homines, nec philosophiæ studiis imbuti, nec lingua satis promti, sinistre interdum, vel accipiant nonnulla, vel interpretentur.

(*g*) Palladius hic (cujus *Tr. de Gentibus Indiæ & Brachmanibus* Lucas quoque Holstenius, *in Systemate Geographorum Græcorum Minorum*, edere voluit) an idem sit, uti Morhofium credidisse è Vossii & Baronii allegationibus apparet, cum Palladio Galata, ex Monacho Palæstinæ Episcopo, sub Sec. V. initium, Helenopolitano, ac tandem Asponensi, *Historiæ Lausiacæ* Autore, adhuc sub judice lis est, de qua V. Guilh. Cavii *Hist. Lit. Scr. Eccl.* p. 205. Ambrosii *Tr. de Brachmanibus*, ceu Præsule Mediolanensi indignum, Monachi Congreg. S. Mauri Benedictini, in novissimam suam Operum hujus Editionem, noluerunt admittere.

(*h*) Abr. Rogerius, Ecclesiastes Batavorum, in Littore Indiæ Coromandelensi, ab an. 1630. per decennium, fuit Paliacattensis, ac, in patriam reversus, Goudæ a. 1649. obiit. Libri ejus Editio prima Belgica, ab A. W. ICto, curata, & notis illustrata eruditis, Amstelod. A. 1651. prodiit in 8. Conf. de illo *Polyhistoris* hujus *T. I. L. I. c. 3. § 27.* & adde Judicium Herm. Conringii honorificum, *in Antiquit. Acad. Supplem. V.* p. 214. obvium.

tur. Illum librum in Germanicam linguam convertit CHRISTOPHORUS ARNOLDI, Profess. & Ecclesiastes Norimberg. addito parallelismo ceterarum gentium Orientalium, in religione ac philosophia; qui labor utilissimus est, & quasi compendio quodam proponit omnem Asiaticam, Americanam & Africanam Idololatriam, & doctrinam in naturalibus, Tit. libri est: Asiatisches, Afrikanisches und Amerikanisches Heidenthum. Rogeri libellus præmittitur, cum tit. Offene Thür zu dem verborgenen Heidenthum. Cetera adduntur a Christoph. Arnoldo. Liber editus est Norimbergæ anno 1663. in 8vo. Inveni quoque in Catalogo rarissimorum librorum Corn. Lerkii, qui nunc Hafniæ venduntur, inter MScriptos unum, cui tit. *Vanimavulry Theologia Indorum, tomis tribus.* Crediderim Virum illum, qui diu in Hispania vixit, Regis nomine Legatus, in hunc librum incidisse apud peregrinatorem quendam, & ipsa lingua Indica esse scriptum.

FRANCISCI PATRICII HERMES & ZOROASTER. (*i*) Ægy- 12
ptiorum & Chaldæorum prima apud omnes fama est, quibus adjungendi quoque Thraces. A Barbaris illis prima sapientiæ initia, sive ab Hebræis ad illas pervenerint, sive e traditionibus Majorum, quorum cum Patribus primævis conversatio fuit; sed obscure omnia & incerta fide referuntur. Id quidem verissimum est, extitisse illos Philosophos, & fuisse illorum scripta diligenter à posteris servata, sed postmodum ab iis, in quorum manus inciderant, interpolata, vel plane falsa illis supposita. Fuerunt tamen, qui fragmenta aliqua ejus Philosophiæ collegerunt. Hermes quidem, quem antiquissimum alias Ægyptiorum Philosophorum faciunt, fuit ejus nominis Magnus apud illos Philosophos; sed, an genuina sint, quæ sub ejus nomine circumferuntur, affirmari non potest. Publicavit Franc. Patricius Hermetis Trismegisti libellos 20. una cum ejus fragmentis, quæ habentur in *nova* ejus *de universis philosophia.* Non desunt, qui existimant, multa esse in illis, vel a Christianis primis conficta, vel aliunde etiam supposita, quam litem definire vix nostrum erit. Videantur, qui de scriptis Hermetis disquisitiones instituerunt, Kircherus *in Oedipo Ægyptiaco*; J. Henr. Ursinus in peculiari libro; Ol. Borrichius in libris adversus Conringium de *Hermetica Medicina* scriptis. Caute in illis rebus procedendum est, neque statim omnia pro falsis & confictis habenda, ubi historia deficit; nam nec in gentibus ceteris, extra Græcos & Romanos, & nec in illis quidem, certe explorata rerum initia. Nos ad Zoroastrem venimus, de cujus ætate, nomine, natione, omnia sunt

(*i*) De Hermete Trismegisto & Zoroastre, illorumque Monumentis, Autori etiam *T. I. L. I. c. 10. §§ 7 9. sqq. c. 11. §§. 6. & c. 13. §. 14. sq.* memoratis, quæ moneri *h. l* potuissent, ex *Homonimoscopiæ* nostræ, Judicia etiam autorum aliorum, fusius de iis commentatorum, exhibentis, *P. II. c. 2. §. 16. & 17* p. 255-267. repeti malumus. Zoroastris Historiam haud ita pridem Thomas quoque Hydius, *in Historia Religionis veterum Persarum,* Oxoniæ an. 1700. edita, egregie illustravit. De Trinitate Gentilium, imprimis Platonica, cujus *h. l.* facta est mentio, conferri meretur Gothofr. Vogtii, Scholæ olim Hamburg. Rectoris, *Exerc. Historica de Sacrosancta unius Divinitatis Triade ex sententia Gentilium, præcipue Græcorum, cum ante, tum post Christum natum,* Rostochii an. 1675. *in 4to* excusa.

sunt controversa. Aliqui Bactrianum, aliqui Medum aut Medo Persam, faciunt; ætas ejus ad Abrahami tempora vulgo refertur, genus etiam diversum assignatur; quæ omnia diligentissime collegit Joh Marshamus, Eques Auratus Anglus, in *Canone* suo *Chronico Ægyptiaco, Hebraico & Græco, pag. 144. 145.* Editionis Lipsiensis, qui tamen nihil definit in tanta incertitudine. Persæ ipsum pro Patre Magorum habent, ac præceptorem Pythagoræ facit Apulejus. Mentio ejus multa, & magna apud antiquos Autores fama. Sic recensentur passim ap. Platonem, & Platonicos, præcipue recentiores (quod suspicionem alicujus corruptionis arguat,) ejus sententiæ. Hæ sententiæ, undecunque collectæ, uno volumine editæ fuerunt superiore seculo in Gallia. Sexaginta enim Oracula, à Juliano quodam Chaldæo Græce facta, Parisiis excusa sunt anno circiter 1530. in quibus ipsa pene Christiana fides, mysteriumque Trinitatis proponitur; quam ob causam suspicati fuerunt multi, pia quadam fraude hic actum fuisse, & supposita quædam à Christianis ad convincendos Gentiles. Clarior enim illic Trinitatis notitia, quam in ipso V. Testamento. Sed aliter tamen dicendum est, si inspiciamus scripta Platonica, in quibus Trinitatis quædam Idea similiter repræsentatur, quæ non aliunde, quam è talibus libris hausta videtur. Platonis Platonicorumque sententias omnes de Trinitate principiorum collegit diligentissime Augustinus Steuchus integro libro secundo de *perenni philosophia*, ubi collationem instituit Platonicæ hujus doctrinæ cum mysterio Christianorum: Voluit & Scaliger in libro de *Subtilitate; Exercitatione 365. sect. 3.* ex Aristotele aliquam Trinitatis Ideam exstruere, qui ipse ea de re videri potest. Hujus Aristotelicæ cum Platonica Collationem instituit Henr. Morus *in scholiis capitis 28. Enchiridii* sui *Metaphysici*, qui & è Cabalistis doctrinam de Trinitate adstruit, *in descriptione tabularum Cabalisticarum p. 464.* Legi etiam potest Is. Casaubonus in *Exercitationibus* suis *Anti-Baronianis*, qui de hujus generis scriptis, & Sibyllinis versibus, peculiarem disquisitionem instituit. Ex stylo & dictione multa colligi possunt. Zoroastris illa Oracula, cum Auctario sententiarum, ex antiquis auctoribus collecta, edidit Franc. Patricius, vir doctissimus, de quo infra plura dicemus. Is *novam de universis philosophiam* scripsit ad Pontificem Gregorium XIV. ejusque successores, qua illud agebat, ut, excusso e manibus juventutis Aristotele, Platonica philosophia restitueretur. Quod ut obtineret, monstravit primo, Aristotelis libros esse mutilos & suppositios, ac veteribus surreptos, integro libro in fol. cui tit. *Discussiones Peripateticæ.* Edidit postea aliquos tractatus philosophicos, quos complexus est uno libro, cui tit. *Nova de Universis Philosophia*, edito Ferrariæ, anno 1591. in fol. Hic, non per motum, ut Aristotelica methodus facit, sed per lucem & lumina, ad primam causam ascendere conatur. Nolo quicquam jam de ejus conatu judicare; Id certum est, illum potius hac doctrina Enthusiastas philosophos effecturum, quam methodo aliqua institutos; quæ tamen in re scholastica necessaria est. Certe, si ejus philosophia in scholas fuisset recepta, nec Doctores, quod docere possent, habuissent, nec discipuli, quod discerent, & meras in ista via lucis tenebras invenissent. Ut itaque omnia ex ovo accersit, ita Zoroastris Oracula præmisit cum aliquo Commentario. Hæc Zoroastræa doctrina peculiari libro triennio post est comprehensa à IOH. IESSENIO à IESSEN, Philosopho

&

& Medico Pragensi, viro quidem docto, sed qui fatorum violentia tandem succubuit in Executione Pragensi. Liber aliquoties editus est. Una ejus editio Wittebergæ prodiit anno 1593 in 8vo, qui sub *Zoroastris* titulo promittit novam, brevem, veramque de universo Philosophiam. Vide de nomine Zoroastris Menagium *in Commentario ad Diog. Laërtium p. 3.*

SNORRONIS STURLÆ EDDA ISLANDORUM. Ad barbarorum Philosophos referendi quoque sunt Septentrionum filii; neque enim credat quis, adeo frigidum sanguinem circa præcordia illis obstitisse, ut nec ipsi aliquam Philosophiæ partem attigerint. Si audimus recentiores Sveciæ Criticos, pene inter primos fuere, qui philosophiam alios docuerint; quicquid enim de Orphei dogmatibus traditur, id à se profectum putant, namque illum, ut popularem suum, laudat Rudbeckius in *Atlanticis* suis. Non est nunc locus, ea omnia sub examen revocandi. Ut in tenebris interdum aliqua palpamus, ita & in his fabularum nubibus aliquam interdum veritatem apprehendimus, quanquam metus sit, ne interdum nubem pro Junone amplectamur. Latitant tamen aliqua in Septentrionis priscis monumentis, quæ omnem & Græcam & Latinam antiquitatem longe superant. OL. RUDBECKIUS certe vir ingeniosissimus est, &, quæ illic magno apparatu & molimine e tricis istis evolvit, si non serenam, creperam tamen lucem ostendunt. Incumbunt nunc in Antiquitatum Septentrionalium studium præ cæteris Sveci, apud quos singulare Collegium hoc scopo institutum est. Est illic Professor Septentrionalium linguarum, Runicæ, & antiquæ Gothicæ, OLAUS VERELIUS, vir doctissimus, cujus extant multi in Gothica aliquot monumenta Commentarii. Olim in animo habuit GEORGIUS STIERNHELMIUS, Nobilis Svecus, singulare aliquod systema philosophiæ & literaturæ istius veteris sub tit. *Runa Svecica*, sed labori illi immortuus est, & post mortem ejus tantum apparuerunt vagæ schedulæ, quas in ordinem redigere nemo potuit, ut in literis ad me datis testatur vir clarissimus Joh. Schefferus, cujus extat in simili argumento (*Upsalia antiqua*) præclarum antiquitatum istarum specimen. Edidit quidem Stiernhelmius *Synopsin* ipsius *Runa*, in qua habentur nuda illa capita totius tractationis, promiserat quoque, in aliis quibusdam schedis suis, historicas tractationes de ortu veterum Gothorum & Scytharum, adversus Cluverium & alios, sed intra spem & titulos omnia substiterunt. E *Synopsi* illa apparet certe, magna illum agitasse animo, quæ si probare omnia sufficienter potuisset, Svecicæ genti se totas deberent linguæ Hebraica, Græca, Romana; imo Græci Idololatriam & Theologiam suam cum illis communes haberent. Quæ quidem non omnia frustra dicuntur; est enim insignis locus apud Diod. Siculum, *l. c.* 47. qui disertis verbis testatur commercia Orientalium & Græcorum cum Hyperboreis, & de Religione inter Græcos & Hyperboreos communi. Diodorus vero Siculus, qui Bibliothecas veterum perreptaverat, multa invenit in aliorum scriptis, quæ alias hodie ignorarentur. Idem testantur non obscure veteres illæ Septentrionalium fabulæ, quæ anno 1215. in unum corpus compactæ sunt à Snorrone Sturla, sub tit. *Edda Islandorum*, i. e. Philosophia Islandorum. Fuit vero Snorro Sturla Islandiæ νομοφύλαξ. Ex antiquis codicibus 14

MScriptis Bibliothecæ Regiæ illam edidit, & notulas quasdam adjecit PETRUS JOH. RESENIUS, Juris & Ethices Profess. & Consul Hafniensis, Anno 1665. in 4to; (k) illa autem omnia dudum fuerunt ante Snorronem istum, qui ex antiquis gentis monumentis illa collegit. Ceterum tota ejus libri historia & argumentum, cum Sectis aliorum Philosophorum collatum, habetur in præfatione illa Reseniana Verum, ut audio, Sveci habent, quæ in ea editione improbent, &, si recte memini, novam pollicentur. Ex istis vero fabulis manifeste patet Asianorum in Septentrionem adventus, cultus Deorum, Solis, Martis, Jovis, reconduntur multæ Mosaicæ historiæ, sed miris fabulis deturpatæ: legitur & illic de diluvio universali. Ex illis, tanquam fragmentis & laciniis, colligi quadantenus potest illorum hominum Philosophia naturalis & moralis, & de Diis illorum doctrina. Trahi in subsidium potest Olai Wormii *Tractatus de literatura Runica*, ubi habentur vetera aliqua Carmina Runica, in laudem virorum fortium scripta.

CAP. II.

DE PHILOSOPHIÆ PYTHAGORICÆ HISTORIA, EIUSQUE SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Hos inter eminet Joh. Schefferus, Opus de Philosophia hac vastum molitus, cujus Prodromus est* Liber de ejus Natura ac Constitutione, *A. 1664. editus. 2. Jungendi huic Jamblichus (ineptum nactus Interpretem Joh. Arcerium,) & Malchus, sive Porphyrius*, de Vita Pythagoræ, *& prior etiam* de Mysteriis Ægyptiorum, Mysticaque *eorundem* Theologia, *commentati, Origenes, Autor Φιλοσοφουμένων, inter Codd. Lucæ Holsteinii (quorum Editio desideratur) reliquorum MSStos. 3. Ocellus Lucanus, Scriptor* Libelli de Natura Universi, *ab Aristotele compilati, solus e Vett. Pythagoricis superstes, ejusque Editores ac Commentatores, quos inter Car. Eman. Vizzanius eminet; Timæi item Locrensis Fragmentum* de Anima Mundi & natura *dubium: 4. Nicomachus & Jamblichus, qui Arithmeticam ex sensu Pythagoræ proposuerunt. Qua occasione de doctrina Numerorum Pythagorica (a Joh. Meursio & Pet. Bungo illustrata, a Johanne Heydon vero, Enthusiasta Anglo, ad necromantiam*

(k) De Edda utraque, Antiquiori Sæmundi Sigfusonii, Sec. XI, & recentiori Snorronis Sturlesonii, Sec. XIII. congesta, præter Reseniana hujus Prolegomena, consuli possunt, quæ in *Isagoge* mea *ad Hist. Cimbr. P. II. c. 1. p. 4. 5. 6. in Homonymoscopia. P. I. c. 1. §. 5. p. 11. 12. in Hypomnematis ad Alb. Bartholini Lib. de Script. Dan. p.* 378 - 379 - 404. 408. istorumque *Spicilegio p.* 45. 46. 47. fuse sunt allata. De Ol. Rudbeckio, Ol. Verelio & Georg. Stiernhelmio, illorumque Scriptis & Sententiis Paradoxis, Joh. Schefferi *Svecia Litterata*, & mea ad hanc *Hypomnemata*, locis suis, conferantur, Stiernhelmii *Runæ Svecicæ Capitum Synopsin* Morhofius, in *Tr. Germanico de Lingua & Poesi Germanica, P. I. c. 1. pag.* 11. 18. integram Lectoribus suis exhibuit.

mantiam detorta,) quam Hebræorum Cabalæ debuisse creditur, Sinensium per Lineas philosophandi Methodo, Pulsuumque Medicina, & Tetractus tandem Pythagorica, ab Erh. Weigelio explicata, haud pauca inspergunter. 5. Philostratus, Scriptor Vitæ Apollonii Thyanæi, Pythagorici, de cujus Miraculis, an Magica arte patrata, an vero in Christianorum invidiam conficta sint, in utramque partem disputatur. 6. Franc. Georgius, cujus Harmonia mundi *ansam suggerente, Pythagoræorum Harmonica Universi Proportio (a Joh. Pico, Rob. Fluddio & Henr. Mohrio, etiam defensa,) & Chimarici Orbium Cælestium Concentus, impugnantur, simulque de miranda Musices vi & efficacia differitur. 7. Ambr. Rhodii* Dial. de Transmigratione Animarum Pythagorica, *in cujus, Ægyptiis quoque & Indis credita, Fontes, Sensum & Veritatem, obiter inquiritur. 8. Carmina Aurea, Pythagoræ vulgo adscripta (de quorum Autore controverso, ac Editionibus, nonnulla monentur,) & Hieroclis Pythagoræi in illa* Commentarius. *9. Paganini Gaudentii (cujus extemporalis in scribendo notatur festinatio)* Diss. de Pythagorica Animarum Transmutatione.

PRocedimus jam ad Sectas Philosophorum, inter quas primo loco referenda est illa, quæ dicitur ITALICA, cujus Autor PYTHAGORAS habetur; nam eorum, qui ante Pythagoram vixerunt, obscura est fama & doctrina, quanquam & ipsius Pythagoræ dogmata non adeo in aprico sint, omnibusque pateant. Fuit tamen JOH SCHEFFERUS, vir Celeberrimus, Academiæ Upsal. Prof. qui, jussu Christinæ Reginæ, philosophiam Pythagoricam integro Systemate complecti conatus est, Gasfendi exemplo, qui Epicuream doctrinam, è superstitibus ejus philosophiæ monumentis, in unum corpus compegit. Cui tamen, ad extruendum hoc Systema, plus materiæ fuit, quam Scheffero, qui vel e Platonis & Aristotelis scriptis, vel è Jamblichi vita Pythagoræ, & similibus scriptoribus, per meras lacinias & fragmenta, colligere illam debuit. Sed dolendum est, integrum opus non conspexisse, ipso vivente, lucem: ejus autem magnam partem superesse, & Catalogus Operum ejus, & literæ ad me scriptæ, testantur. Non habemus nunc nisi prodromum vasti Operis, *librum de natura & constitutione Philosophiæ Pythagoricæ*, qui prodiit Upsaliæ in 8. an. 1664. (*l*) Quo in lib. ὡς ἐν κεφαλαίῳ, & velut per summam, philosophiæ Pythagoricæ capita quædam proponuntur. 1

(B) 2 JAM-

(*l*) Joh. Schefferi (in *Hypomnematis* nostris ad *Sveciam* ipsius *Literatam p.* 456-463. fusius celebrati) *Lib. de natura & constitutione Philosophiæ Pythagoricæ*, denuo, adjectis Pythagoræ *Carminibus Aureis*, excusus Wittebergæ anno 1701. *in* 8. cum *Præfat.* Conr Sam. Schurtzfleischii prodiit. Jac. Thomasio (in *Schediasm. Histor.* §. 13. p. 5.) *Aureus* in audit, Schurtzfleischio autem (*in Præfat. cit.*) *perutilis*, & *reconditæ eruditionis plenus*, *qui magnum Autori nomen famamque confecit.* Inediti hactenus latent, & manum ultimam (teste *Svecia* ipsius *Literata p.* 300.) desiderant, Ejusdem *Pythagoras, seu de Vita Pythagoræ Liber*, *Tr. de Claris Pythagoreis*, & *Libri III. de Philosophia*

2 JAMBLICHUS & MALCHUS. Ad historiam Philosophiæ Pythagoricæ prodest, nosse illos, qui Vitam istius Philosophi conscripserunt. Extat Jamblichi Chalcidensis de *vita Pythagoræ* liber, Græce & Latine editus à Joh. Arcerio in 4to, anno 1598. Hunc habemus quasi indicem paucorum ejus dogmatum; sed libri tantum duo infeliciter ab Arcerio editi, plena mendis omnia, inepte non nunquam conversa, ut mirari satis non possim, neminem hactenus fuisse e sagacissimis Criticis, qui huic Auctori limam addere voluerit: sed difficile est, ex ipsis fontibus suis & principiis aliquid eruere. Libros ejus quatuor MScriptos habuit Lucas Holstenius, ut patet ex Indiculo illo MScriptorum Holstenianorum, quem mecum communicavit Amicus. (*m*) Jungendus est huic libro Jamblichi alter *de mystica Ægyptiorum Theologia*, sed quem itidem in Bibliotheca sua ineditum servavit Holstenius, diversum, ut apparet, ab illo, qui *de mysteriis Ægyptiorum* à Jamblicho scriptus est, quem Thomas Galeus, Anglus, nuper edidit Oxoniæ, Anno 1678. una cum Notis suis, inquo multa habentur, quæ pertinent ad veterem illam Pythagoricorum & Ægyptiorum doctrinam, multa de omnium spirituum & dæmonum negotio. Extat & Malchi (n) *de vita Pythagoræ* liber, editus à Conrado Rittershusio cum notis, Altorfi anno 1610. in 8tavo. Porphyrii quoque liber extat *de vita Pythagoræ*, quem, cum aliis ejus Opusculis, in lucem dedit Holstenius, Romæ in 8tavo anno 1630. qui cum plura alia MSta volumina possederit, hactenus inedita, optandum sane esset, ut MStorum illorum hæres operam istorum Editioni impenderet. Inter quæ, ut obiter hoc memorem, habentur quoque Origenis *Philosophumena, liber de variis Veterum Philosophorum sectis & opinionibus*, in quo procul dubio multa latent ejus argumenti. Fuit Origenes, χαλκέντερος inde dictus, incredibilis librorum expugnator & scriptor, præterea doctissimus, & veteris philosophiæ etiam in Christianismo, ultra quam par est, tenax Ceterum & *Vita Pythagoræ*, à Jamblicho scripta, cum nova Versione & Notis, promittitur ab illo Thoma Gale, qui librum *de mysteriis Ægyptiorum* edidit.

OCEL-

phia Pythagorica. Idem Argumentum, sed brevius, illustrarunt Joh. Schilterus, JCtus hodie Argentinensis, in *Differt. de Disciplina Pythagoræa*, Lipsiæ in 4. edita, &, sub finem *Manuductionis* illius *ad Philosophiam moralem*, Jenæ anno 1676. in 8. recusa, ac M. Joh. Jac. Syrbius, Ord. Philosoph. Jen. Adjunctus, in *Pythagora, intra Sindonem noscendo, seu Historica in Physicam Pythagoræam Introductione*, quæ Jenæ an. 1702. in 8. prodiit.

(*m*) Codicum Lucæ Holstenii ineditorum Indicem, qui *h. l.* allegatur, integrum invenies *T. I. Polyhist. L. I. c.* 7 §. 66.

(*n*) Malchus & Porphyrius perperam ab Autore, tanquam duo diversi totidem diversorum de Vita Pythagoræ Librorum Autores, laudantur, cum, qui sub Malchi nomine, curante Rittershusio, prodiit, idem sit cum Holsteniano, Porphyrii inserto Opusculis. Philosophus scil. iste Sec. III. Paganus, gente Syrus, Nomen suum *MALCHI* vernaculum,

Re-

OCELLUS LUCANUS. (o) Fuit ille antiquissimus philosophus Pythagoricus, qui ante Aristotelem de *natura universi* scripsit. Hunc superstitem habemus pene solum ex Autoribus doctrinæ Pythagoricæ. Extat & quoddam Timæi Locrensis fragmentum *de anima mundi & natura*, editum Parisiis anno 1555. in 8. sed non usque adeo plenam meretur fidem. Hujus Ocelli Lucani scriptum genuinum est; Edidit Ludovicus Nogarola cum notis; & postea Carolus Emanuel Vizzanius, Bononiensis, qui diligentissime contulit, quos nancisci potuit MStos Codices, & meliores Editiones; prodierat tamen ante Nogarolæ opera, qui Venetiis anno 1559. ediderat. Latine tantum prodiit Lugduni anno 1541. Guilhelmo Christiano interprete, ut ideoque primus non sit Nogarola, qui in linguam Latinam convertit, ut ipse jactat. Impressit postea ipsum illud exemplar Commelinus anno 1596. Optimus Comm. in illum Autorem est Vizzanii, nam Nogarolæ breves tantum notæ sunt. Emendavit itaque Autor ille tum ipsam Versionem, tum Paraphrasin, addidit & Commentarios pleniores, quibus argumentum philosophicum illustratur ulterius locis Platonicis & Aristotelicis. Hujus Ocelli passim sunt ap. Græcos Encomia, & apud ipsum Aristotelem. Illud, quod *de natura universi* scripsit, totum pene Aristoteles exscripsit, ut vel ex uno hoc pateat, non adeo falsos esse, qui Aristoteli plagia, in veteres Philosophos commissa, imputant. Omnia enim, quæ pro æternitate mundi apud Aristotelem argumenta occurrunt, ex his fontibus hauriuntur, ut conferenti patebit. Si alios haberemus aliorum Philosophorum & hujus ipsius libros superstites, plura fortassis observare liceret. Editus est Vizzanii Commentarius Amstel. anno 1661. in 4to. 3

JAMBLICHI Chalcidensis *Introductio in Nicomachi Arithmeticam & de fato.* 4 Fuisse è Pythagorica schola Jamblichum, notum est, & Nicomachum quoque. Is scripsit Arithmeticam ex sensu Pythagoricorum, cujus MStum, cum scholiis marginalibus antiquis, habebatur in Bibliotheca Holsteniana. Illum Auctorem edidit Samuel Tennulius, Belga, qui primus è Codice Memmiano descripsit, cum Codice Regiæ Bibliothecæ Gallicæ, Romanoque contulit, Latine vertit, notisque illustravit. Incipit vero liber ille a libro quarto, nam ceteris editis traditur Vita Pythagoræ. Liber quartus certe, qui unicus hic est, ut tit. promittit, Introductionem in Arithmeticam Nicomachi continet. Ipsa vero Nicomachi Arithmetica integra habentur in Bibliotheca Holsteniana, quæ hactenus edita esse mihi non constat. Vide Tennulium *p.* 67. *in notis*. Extant quidem Notæ Joach. Camerarii in duos libb. Arithmeticæ Nicomachi,

(B) 3

Regem significans, hortatu Dionysii Cassii Longini, Præceptoris, cum Græco PORPHYRII, a purpura, veste Regum propria, derivato, commutavit, velut, ex Eunapio, aliisque, in *Homonomoscopia* nostra, *P.* 3. *c.* 4. §. 3. p. 806. 807. est ostensum.

(o) Ocelli Lucani de *Universi natura*, & Timæi Locri *de Anima mundi & Natura*, Opuscula, Græce & Latine denuo sunt recensita, Notisque illustrata, à Thoma Galeo, in *Opusculorum veterum Mythologicorum, Physicorum & Ethicorum*, collectione, Cantabrigiæ an. 1671. & Amstelod. an. 1668. in 8. publicata.

chi, doctæ & laboriosæ, quas adjecit Tennulius suæ Editioni. De isto Nicomacho legatur Tennulius *in notis pag. 64. 65. 66.* Utilis esse liber ille potest ad intellectum Pythagoricæ Philosophiæ, quæ in numeris tota versatur. Edita sunt hæc Arithmetica etiam Lutetiæ anno 1538. teste Vossio *de scientiis Mathematicis, c.* 10. §. 1. Extat & alter hujus Jamblichi liber, cui titulus: *Arithmetica Theologumena*, qui editus est ibid. anno 1543. quo plenius traditur, quod ad Philosophiam de numeris Pythagoricam pertinet. Non inepta est illorum sententia, qui hanc numerorum doctrinam Hebræis, & eorum Cabalæ, debuisse Pythagoram existimant, ut late explicare contendit Henr. Mohr, in *Cabala* sua, Anglica lingua scripta, ubi plurima dogmata Pythagoræa confert cum Hebræorum dogmatibus, atque ipsam adeo doctrinam de solis quiete, quam è Judæorum schola hausisse Pythagoram ostendit. Non est omnino in vulgus notum, quid Pythagoras symbolica hac numerorum doctrina notare voluerit; nam è laciniis & fragmentis illa utcunque conjicere possumus. Galeus, ut omnia, ad Hebræos deducit ejus dogmata. Ego tamen, quod numeros attinet, existimo, Pythagoram illis usum fuisse, ut Ideis suis Platonem, formis Aristotelem, lineolis suis Chinenses. Res enim eodem recidit, an verbo quodam nationali, an signis, exprimantur rerum differentiæ; ad conceptum enim mentis omnia tantum referuntur. Martinus Martinius, in *Decade* sua *prima Historiæ Sinicæ*, sub initium, ubi de Philosophia Sinensium agit, illorum philosophandi per lineas modum plenius describit. Quatuor sc. lineas comminiscuntur, & ex earum vario positu (variantur autem septuagies) de potestatibus naturalibus argumentantur; quod si quis numeris efficere velit, res eodem recidit. Peripateticus efferre possit per illas suas formas formarum, & quæ nascuntur ab illis, generales, speciales, & subordinatas. Similia sunt illis pene & longe petita in re Medica principia, ubi omnis Anatomes ignari, suas tamen de venis observationes, omni Medicorum choro inauditas, tradunt; de pulsibus nescio quæ Meteora comminiscuntur, quibus tamen illi mirifice, ut fama est, proficiunt. Nam & sedes & causas morbi solo pulsu explorant, ac feliciter non nunquam pronunciant ac medentur, ut vel hinc pateat, de Medicis etiam verum esse, quod de Vatibus non nemo; *Omnium optime qui conjecerit, hunc Vatem perhibeto optimum.* Andr. Cleyerus (p) aliquis nuper mysteria hæc nobis revelavit, quæ, ubi in lucem protracta sunt, risum potius, quam applausum, merentur, ac merito pudorem illis incutiunt, qui Europææ Medicinæ hujus perfectionem objicere non sunt veriti. Quantum ex antiquis autoribus cognita est, numerorum illorum formalium doctri-

(p) Andr. Cleyeri, Cassellis Hassi, Med. Lic. & Societatis Indicæ in Nova Batavia Archiatri, *Specimen Medicinæ Sinicæ*, sex Autorum diversorum, partim Chinensium, partim Europæorum, Opuscula, ad mentem Chinensium, Medica, de pulsibus morborumque Indiciis ex linguæ coloribus & affectionibus agentia, complectens, prodiit Francof. an. 1682. in 4. Recensum ejus V. *in Actis Erud. Lips. M. Oct. an.* 1682 p. 301. 302. Georg. Hieron. Welschius etiam *de Medicina Sinensium Relationem Historicam Medico - Politicam* voluit edere, teste Luca Schröckio *in ejus Memoria* p. 75.

doctrinam Pythagoricam magna diligentia est exsecutus Joh. Meursius, in *Denario* suo *Pythagorico*, qui diligentissime investigavit e Græcis Philosophis, quæ ad illam pertinent. His addi potest *Petrus Bungus* in *libro de mysteriis numerorum*, qui & Pythagorica illa congessit, quanquam non isto ordine, accuratione & diligentia, quam Meursius. Plenius quidem & copiosius hoc argumentum tractavit, sed multa addit non ex Pythagoricis fontibus hausta, sed è Cabalistarum & Enthusiastarum scriptis, qui in hoc argumento valde sunt operosi. Aliqui ad ipsam Magiam & spiritum evocationem extendunt doctrinam hanc de numeris, quod facit Joh. Heydon, Enthusiasta Anglicus, in libro, cui tit. *The Rosie Crucian infallibile Axiomata, or, Generall Rules to know allthings past, præsent and to come*, Londini A. 1661. in 8vo edito. Ejusdem Autoris plura extant de Harmonia mundi, quibus multa magnifica promittuntur; hæc tamen omnia imputantur doctrinæ Pythagoricæ, ac nemo inter Enthusiastas tam obsurdus est novis sententiis & somniis, quæ non velit ex antiquissimis Philosophis, S. Scriptura, & Cabala Hebræorum, deducere. Qui homines suis sensibus & speculationibus permittendi sunt, ut Achivus ille Horatianus, qui ab amabili insania per Medicum revocari nolebat. Tetractus Pythagorica, quaternarius numerus, in magna veneratione apud Pythagoram, ejusque asseclas, fuit: hinc per illum numerum juramenta ipsis concepta. Sunt, qui hoc ad Tetragrammaton Hebræorum referunt. Erhardus Weigelius, Prof. Acad. Jenensis celeberrimus, multus est in Tetractus hac Pythagorica explicanda & demonstranda, cujus extant varia super hoc argumento Opuscula, diversis temporibus edita. Est ejus *θεόδειξις Pythagorica*, qua laborat è numeris realibus demonstrare existentiam Dei, item *de Corpore, divini numinis charactere demonstrativo alia Dissertatio*, ubi multa de quaternis principiis cujuscunque cognoscibilis. Quod Jamblichum attinet, editus ille est Arnhemii anno 1668. in 4to.

PHILOSTRATVS de vita Apollonii. Apollonius Thyanæus è Pythagoricorum quoque Secta fuit, homo vere *δαιμόνιος*, de quo multa miranda prædicant passim historiæ, hujusque historiam ac res gestas ad examen revocavit Johan. Francisc. Picus Mirandola *l. 7. de rerum prænotione cap. 10.* Illum omnes Magiæ recessus perreptasse fama est, nam & vetitæ Magiæ illum operam dedisse asserunt. Si veræ sunt historiæ, mortuos ille excitavit, disparuit in media hominum turba, vidit, quæ locis remotissimis fierent. Quæ omnia vix absque Magiæ infamis suspicione peragi ab illo potuerunt. Omnes hominem innocentissimæ vitæ & morum faciunt, nec desunt etiam inter Patres antiquos, qui tam stupenda opera beneficio interioris scientiæ naturalis illum patrasse existimant. Memorabile est, quod Ælius Lampridius, *in Alexandri Severi vita*, scribit, ipsum in Larario suo optimos quosque viros & animos sanctiores coluisse, in quibus Apollonium, Christum, Abrahamum & Orpheum, habebat, quibus quotidie sacra faciebat. Memorabile item est, quod Flavius Vopiscus, in *Aureliano* refert, Apollonii Imaginem Aurelianum, Thyanam, patriam ejus, expugnaturum, monuisse, ne faceret. Quæ dum recenset

censet Vopiscus, quasi sacro quodam furore abreptus in hæc verba erumpit; *hæc ego à gravibus viris comperi & in Ulpiæ bibliothecæ libris relegi, & pro Majestate Apollonii magis credidi. Quid enim illo Viro sanctius, venerabilius, antiquius diviniusque inter homines fuit? Ille mortuis reddidit vitam, ille multa ultra homines & fecit; & dixit, quæ qui velit nosse, Græcos legat libros, qui de ejus Vita conscripti sunt. Ipse autem, si vita suppetat, & ipsius viri favori usquequaque placuerit, breviter saltem tanti viri facta in literas mittam, non quod illius viri gesta munere mei sermonis indigeant, sed ut ea, quæ miranda sunt, omnium voce prædicentur.* Incomparabile hoc atque invidendum istius viri elogium est. Ex Pythagoræa illum schola fuisse constat, & antiqua Magorum disciplina imbutum. Illum Talismanis usum fuisse, præcipue autor est ille, qui de Talismanis dissertationem scripsit Gallica lingua, quæ reperitur inter varia illa librorum Gallicorum, quæ sub tit. *Mercure galant* prodierunt, & quidem *Tomo nono, Mense Januario Anni 1680. p. 177.* (prodeunt vero singulis mensibus aliquot Tomi talium librorum Parisiis, qui continent Dissertationes elegantiores de rebus, vel naturalibus, vel moralibus, tum & Carmina elegantiora.) In medio nunc relinquo, an impostoris titulo salutandus sit. Certe a Magiæ infamis suspicione illum purgare laborat Gabr. Naudæus in doctissima *Apologia sua*, quæ Gallica lingua scripta est pro viris illis, qui falso accusati fuerunt Magiæ, c. 12. Ubi non Apollonium tantum, sed & Pythagoram, Orpheum, & Zoroastrem, a Magia defendit; quod vero Apollonii ista miracula attinet, non fortassis adeo absurde existimat Naudæus, suffragante Huetio in *Demonstrat. Evang.* conficta hæc potius fuisse ab illis, qui in invidiam Christiani nominis amplificare hujus res gestas & opera voluerunt, ne haberent Christiani, quod sibi objicerent. Conjectura ejus inde formatur, Philostratum, qui vitam ejus scripsit, adeo pene in omnibus observasse parallelismum Christi & Apollonii miraculorum, quem ille luculentius illic instituit. Cæteroquin Apollonium Virum fuisse probum & honestum autumat, & maximæ in rebus naturalibus experientiæ. (*p*) *Vita Apollonii* a Philostrato scripta Græce & Latine prodiit Venetiis in fol. Anno 1502. In Gallicam linguam convertit, qui multos Autores alios, Blasius Vigenerius; quam versionem ad exemplar Græcum emendavit Federicus Morellus, Lector & Interpres Regius, & Commentariis prolixis illustravit Artus Thomas,

(*q*) De Vitæ Appollonii Thyanæi Scriptoribus, Damide Assyrio, Hierocle, Philos. Alexandrino, Maximo Ægiensi, Moeragene, Nicomacho, Sidonio Apollinari, Sotericho Oasite, Tascio Victoriano, Fl. Vopisco, & Philostrato Lemnio, consulendus omnino est Joh. Jonsius *in Libb. IV. de Scr. Hist. Philos. locis in Indice designatis.* Philostrati utriusque (& Senioris hujus, & Junioris, Utriusque Lemnii) Operum & in istis *Vitæ* etiam *Apollonii*, Editiones novas Græco-Latinas, cum MSS. collatas, emendatas, Notisque, tum propriis, tum aliorum (& has inter Salmasianis quoque,) auctas, Rich. Bentlejus (Apollonii *Epistolas* XCI. Eunapii *Vitas Sophistarum & Philosophorum*, suamque de *Apollonio & Philostratis* Diatriben, iisdem adjecturus) & Henr. Muhlius, ante aliquot jam Lustra, publice sunt polliciti, neuter autem promissis hactenus satisfecit.

Thomas, ſed qui paulum licentius evagantur. Editus ille liber eſt Pariſiis anno 1611. in 4to majori.

FRANCISCVS GEORGIVS, VENETVS. Inter Pythagoræ dogmata illud fuit præcipuum, totum mundum hunc certo numero, pondere & menſura, conditum fuiſſe. Hinc harmonica univerſi quædam proportio ab ipſo excogitata inde concentus orbium cœleſtium confičti, de quibus multa operoſe commentati ſunt & veteres, & recentiores. Omnes enim ſpecies conſonantiarum harmonicarum ad proportionem corporum cœleſtium aptatæ, de quibus multa cumulat Kircherus *in Oedipo Ægyptiaco, Tomo 2do, parte 2da, claſſe 7ma, ſect. 7. c. 3.* Multa hic mirifica & monſtroſa exſtruuntur dogmata: poſſe per illam harmoniam, ſi quis recte intelligat, cœlum terræ miſceri, ipſosque ſpiritus & res inanimatas moveri & trahi, quæ omnia nunc ſuo loco relinquimus. Quanquam quidem negari non poſſit, Muſicæ admirandam eſſe vim, in moderandis hominum animis, imo & in morbis curandis. Notum enim eſt, beneficio Muſicæ peſtem fuiſſe curatam, & curari hodie, qui a tarantulis mordentur. Per accidens tamen hic videtur tantum Muſica quicquam conferre, licet in tarantulis ſingulare aliquid & paradoxon eſſe videatur, non facile ingenio humano explicandum, quod ſuſpicionem latitantium plurium in ſono affectionum injicere poſſet. Fuit in Anglia, qui experimentum cepit, quomodo per Muſicam certi generis, & certæ formæ, cicurari beſtiæ poſſint; neque deſunt etiam vulgo exempla, capi ſtupida & bruta animalia poſſe certo ſoni genere, qui aptus eſt movere ſpiritus animales. Ita Delphines afficiuntur voce *Simonis*, & notarunt nonnulli, aſinum imprimis affici voce *Martini*, ſemperque reſpondere, ſi voce hac appelletur. Sed hæc extra ſcopum noſtrum ſunt conſtituta. Audaciora ſunt, quæ hinc educunt Pythagoricæ ſcholæ ſectatores, magnam eſſe muſicæ vim, etiam in res animatas, imo in ipſos ſpiritus. Ipſa denique harmonica proportio mundi videtur plus ingenii ac phantaſiæ habere, quam veri. Quam enim ineptum hoc eſt, mundi ætates diſtribuere per tonos, orbes cœleſtes, per varias harmonicas proportiones. Denique concentus ipſi, qui noſtris auribus non poſſunt audiri, neſcio quid puerilis commenti, aut anilis fabulæ, ſapere videntur. Quanquam Thomas Campanella, *in libro de ſenſu rerum inanimatarum*, ſpe illa teneatur, fore aliquando artifices, qui, ut oculi teleſcopiis armari poſſunt, ita pro auribus ſingulare inſtrumentum aliquod ἀκȣστικὸν parent, quo audiri poſſint concentus orbium cœleſtium. Notum quidem eſt, Hiſpanos tale aliquod inſtrumentum, quod ipſi *Sarbadana* vocant, pro acuendo auditu habere. Idem quoque efficit tuba Stentorophonica, auribus appoſita, ſed concentum orbium cœleſtium nondum audivimus. Magna cura & labore totam hanc doctrinam deduxit, vaſto libro, FRANCISCVS GEORGIVS, VENETVS, qui & ſeorſim prodiit, & junctim cum omnibus Scriptoribus Cabaliſticis, editis Baſileæ anno 1587. in fol. aliquot tomis. Infinita hic ſunt ſomnia & commenta. Tota enim κοσμογραφία & χρονολογία ſecundum Muſica principia inſtituta eſt, in quibus qui veritatem quærat, aut philoſophiam aliquam ſolidam, is certe nubem pro Junone am- 6

plectetur. Scripserat & ante illum, in simili argumento, Joh. Picus Mirandula, qui magnus fuit Cabalisticorum Auctorum amator; omnes enim libri ejus pleni sunt his commentis. Rob. Fluddius, totus quantus παραδοξότοφος, omnem suam Medicinam & Physicam in Monochordo collocat, cujus mensura apta ipsi est omnium rerum omnes interiores qualitates demonstrare. Henr. Mohr quoque, in *Cabala* sua *Philosophica*, & ejus *Appendice*, operosus admodum est in Pythagoricis de mundi Systemate hypothesibus cum Judæorum Cabala conciliandis: nam *c. 5. Appendicis*, *n. 3.* Emblemata vestimenti Aaronis cum hypothesibus Pythagoræis confert, & proportionem illam harmonicam, Pythagoræis tam diligenter excultam, in vestimento illo, quasi per Euclidæam aliquam demonstrationem, ostendere laborat. Multa hic de Tetractus Pythagorica, quasi primo illo harmoniæ fundamento, de quo Dissertatio quoque reperitur, hactenus inedita, inter schediasmata Joh. Andr. Bosii, ut patet e Catalogo MScriptorum Bosianorum, quem mecum communicavit Amicus. Illum crediderim accuratius aliquid hac de re tradidisse.

7 AMBROSII RHODII (r) *Dialogus de transmigratione animarum Pythagorica.* Inter præcipua Pythagoræ dogmata, in vulgus celebrata, est animarum transmigratio, sive μετεμψύχωσις, cujus an autor primus fuerit Pythagoras, incertum. Apud Ægyptios certe & Indos primum hanc obtinuisse sententiam, e locis non nullis veterum Autorum patet. Vulgo quidem a Pythagora ad Indos hoc dogma pervenisse creditur, nam hodieque apud illos viget. Sed verum tamen est, ante Pythagoram Ægyptiis & Indis hanc fuisse doctrinam; incertum, cui genti præcipue assignari debeat. De sensu hujus opinionis varie disputatum fuit inter Philosophos. Aliqui συμβολικόν τι subesse huic doctrinæ crediderunt, ut fere omnibus cæteris Pythagoræ dogmatibus, cujus hodie supersunt Symbola, & Jamblicho morali explicatione illustrata; & post illum a Beroaldo & Politiano. Hac in sententia Galeus est, cujus videri possunt explicationes *l. 2. c. 3. §. 5.* Ego vero existimarim, non fuisse Pythagoræ tropicam hujus doctrinæ acceptionem, sed veram. Est & in eadem sententia AMBROSIUS RHODIUS, cujus extat *Dialogus de transmigratione animarum Pythagorica*, Hafniæ anno 1638. editus in 8tavo. Multus ille est in ventilandis variis de hac μετεμψυχώσει opinionibus, ac tandem suam profert sententiam, quatenus ea concipi & defendi possit. Sed ita ille non Pythagoricam, sed suam sententiam, proposuit; quæ hic adducit de mutationibus animalium, insectorum & similia, speciosa quidem sunt, sed durum est, hinc ad animas hominum consequentias formare. Si enim vel maxime statuas triplicem in homine animam liberaliores quodammodo esse possimus, atque unam ex iis vel bovi, vel asino, velut, ab intestato relinquere. Sed tamen habet illa sententia nescio

(r) De Ambr hoc Rhodio Juniore, ejusque Scriptis, v. *Hypomnemata* nostra *ad Alb. Bartholini Lib. de Scr. Dan. p. 157.* Professor fuit Gymnasii in Norwegia Christianiensis Physico-Mathematicus, urbisque Poliater, patria autem Kembergensis Saxo.

nescio quid paradoxi, quæ animas in nobis multiplicat. Mihi hic illustrandus e Platonismo Pythagoras videtur. Platonis hæc erat sententia, animam humanam post mortem certa subire vehicula, prout se in corpore gesserit, vel æthereum, vel aërium, vel terrestre: animas, voluptatibus corporis immersas, in brutam naturam degenerasse, atque ita post mortem aërem hunc sublunarem terrestrem habere pro vehiculo. Hac doctrina præsupposita (nam Platonica Philosophia Pythagoricæ quasi propago est,) non a vero alienum videtur, statuisse Pythagoram talem animam, vehiculo aërio-terrestri huc illuc volutam, tandem in brutum aliquod corpus incidere, pro cœlo forte cavea aliqua aut hara donandam; cum contra mentes, per continuas speculationes in ætheris naturam subtilitatæ & abstractæ, post mortem dignam meditationibus suis sedem in æthere ipso nanciscantur, atque ita fiant θεοειδεῖς, qui finis ultimus est philosophiæ Pythagoricæ.

PYTHAGORAE *carmina aurea.* Tandem & illa prodeant, Pythagoræ quidem vulgo inscripta, non vero ab illo, sed ab aliquo. Pythagoricæ scholæ discipulo, scripta; sapere tamen ejus scholam videntur, ob summam brevitatem, & argumenti sublimitatem; vere enim *aurea* vocanda sunt, quicunque demum scripserit. Suidas Pythagoræ adscribit, Gellius toti scholæ Pythagoricæ, quæ breves has sententias, quibus moralem doctrinam proponere consueverat Pythagoras, ex ore loquentis exceperit, unde postea ad posteros illæ propagatæ. Alii existimant, ideo Pythagoræ carmina dici, quod, si non essent, illo tamen Autore digna videantur. Aliquoties illa edita sunt. Inter veteres editiones utilissima omnium est, quæ a Michaële Neandro, communi Germaniæ præceptore, in scholarum usum, cum explicationibus & notis utilissimis, curata est, adjectis Phocylidis & Theognidis *sententiis*, prodiitque Basileæ anno 1559. *in 4to.* In hæc carmina extat Commentarius Hieroclis, qui Philosophus Pythagoricus fuit Juliani tempore, ut vel hinc appareat, illorum jam tum Autorem creditum fuisse Pythagoram; prodiit ejus editio in *8vo.* Parisiis, Græce & Latine, anno 1583. Latine tantum *in 4to*, Romæ anno 1594. & Lugduni *in 12mo*; omnium optima editio est, quæ prodiit Londini, cum notis Merici Casauboni eruditissimis, anno 1665. *in 8vo.* 8

PAGANINVS GAVDENTIVS *de Pythagorica animarum transmutatione.* Quodnam de illo viro Judicium ferendum, satis patet e *dedicatione Adoptivorum Carminum* Nicolai Heinsii, ubi characterem ejus describit, quod limæ ac lituræ impatiens, magnoque impetu, scribat, ut pro lutulento interdum, minusque nitido, a popularibus suis habeatur. Satis id ostendit ejus *Instar Academicum*, in quo varia sunt, nec inchoata satis, nec absoluta. Hæc *Dissertatio* ejus prodiit Pisis *in 4to*, anno 1641. 9

CAP. III.

DE PHILOSOPHIAE SOCRATICAE SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Socrates, Philosophiæ Practicæ, quam Theoreticæ, studiosior, immerito a Petr. Pomponatio Atheismi accusatur. Nihil vel pauca scripsit.* Epistolæ *sub ejus nomine a Leone Allatio publicatæ, Xenophontis de illo Scripta.* 2 *Joh. Lud. Balzaci lib. Gallicus* de Vita Socratis *(cui Versio librorum Xenophontis de eodem accessit)* & Socrates Christianus *commendantur,* & *de* Deo Socratis, *similibusque aliorum eruditorum, ac Hieron. præsertim Cardani, geniis, quos Gabr. Naudæus pro ipsorum habuit figmentis, disquiritur.* 3. *Cebetis* Tabula *λείψανον est Philosophiæ Socraticæ, cum Epicteti* Enchiridio, *præcipuum & ferme unicum. Joh. Elichmanni editio illius πολύγλωττος posthuma,* & *Aug. Mascardi in eandem* Dissertationes, *celebrantur.*

1 SOcraticæ scholæ quanta fuerit olim dignitas & autoritas, non opus est, ut hic prolixe recenseatur. Pauca vel nihil ipse Socrates scripsit, quanquam fuerint olim plures ex ejus discipulis, qui de ejus vita rebusque gestis aliquid consignarint. Tenuia tamen hæc tantum sunt fragmenta, e quibus apparet, quantus ille vir fuerit. Contemplativas scientias non usque adeo excoluit aut excolere voluit, cum videret, quantis difficultatibus omnia essent obsepta, ideoque ad moralem & civilem doctrinam totum se contulit, & quandam vitæ sanctimoniam. Hujus doctrinæ vestigia passim deprehendas in scriptis Platonis, in quibus ille sæpe sub persona Socratis loquitur. Notum est, illum supplicio fuisse affectum ab Atheniensibus, quod ipsorum Deos sperneret, ideoque illum Pet. Pomponatius, *in libro de incantationibus*, ipse Atheus, ut Atheismi Patronum commendat, ac Platonem existimat, eam ob causam, ne sibi exitio esset illa libertas, religionem & dæmonum cultum præ se tulisse; quæ tamen manifesta calumnia est. Contemsit Deos Atheniensium Socrates, ut idola, interim meliora de divinis rebus edoctus, ut patet e Platonis *Phædone*, ubi mortem ejus describit. Schola ejus in varias postea sectas se divisit, quæ ex illo omnes ludo prodierunt. Aliquas Socratis & Socraticorum Epistolas Græce & Latine publicavit, cum notis suis, Leo Allatius (s) editas Parisiis in 4to, anno 1637. *Apologias Socratis* scripsere olim Xenophon, aliaque ejus discipuli; tum & Xenophon *de Socratis memorabilibus dictis & factis Libros IV.*

IOH.

(s) Dialogum Leonis Allatii *de Scriptis Socratis*, *Socratis Epistolis & Socraticorum* an. 1637. annexum, in quo varia Philosopho huic ingenii monumenta, contra Plutarchi aliorumque veterum, sententiam, vindicavit, examini erudito subjecit Gothofr. Olearius L. Gr in Acad. Lips. Professor doctissimus, in Exerc. peculiari, Lipsiæ, an. 1696. *in 4to* excusa. De Lysia, Xenophonte, cæterisque Socratis Apologetis, v. Joh. Jonsii *Lib. I. de Scr. Hist. Philos. c. 7. p. 35.*

IOH. LUD. BALZACUS *de Vita Socratis.* (t) Vir inter Gallos doctissimus *de vita Socratis* libellum Gallica lingua scripsit, quo ille diligentissime collegit, quicquid rerum Socraticarum apud Autores antiquos reperiri potuit. Addidit Xenophontis Opus *de rebus memorabilibus Socratis*, a se in Gallicam linguam conversum, adjecit quoque tabulas Chronologicas, ad illustrandam Socratis vitam, ut hinc uno quasi conspectu pateat viri istius historia. Multa illic lectu digna, inprimis de Deo vel genio Socratis, de quo Apulejus quoque libellum scripsit. Multa illic affert de hoc argumento curiosa, de quo præterea legi poteſt Naudæus in *Apologia* sua *cap. 13.* ubi de omnibus illis geniis agit, qui assignati fuerunt Socrati, Aristoteli, Plotino, Porphyrio, Jamblicho, Scaligero & Cardano, existimatque, illos fuisse inter arcana philosophica, idque confinxisse ipsos, ut se eo venerabiliores redderent. Quod Cardanum attinet, de illo pluribus agit in Vita ejus, quam præmisit Operibus Cardani, in unum aliquod corpus a se collectis; nam potius ad calliditatem Cardani, quam ad malitiam aut magiam ejus, refert. At erat ille vir mirifice superstitionis, in quo magna dementiæ & sapientiæ mistura fuit; interdum enim ultra aniculas delirat, interdum ultra hominum sapit, prout sua habuit intervalla. Ubi foris aliqua crepuit, strepitus aliqui auditi, ille ad genium suum omnia retulit, ut facile est ingeniis melancholicis, quale ipsi fuit, quidvis fingere. Prodiit Balzaci liber Parisiis anno 1650. *in 8vo.* Scripsit & idem *Socratem Christianum* Gallica lingua, quo libro continentur varii Discursus Theologico-morales, de argumentis, in quibus Philosophiæ Socraticæ cum Christianismo convenit, ubi multa tamen in Pontificiorum favorem. Editus Arnhemiæ anno 1675. *in 12mo.* 2

CEBETIS *Tabula.* Cebes, Thebanus, Philosophus Socraticus fuit, cujus extat hodieque *Tabula*, qua vitæ humanæ conditio velut sub fabula aliqua depingitur, quod genuinum esse Socraticæ scholæ specimen facile videri poteſt, cum Socrates fuerit in istis rebus fingendis mire ingeniosus, lepidus etiam & facetus, unde & εἴρων dictus est. Hujus Tabulæ extant multæ editiones & commentarii, e quibus illa optima, quæ prodiit Græca, Latina Arabicaque linguas conjunctim, cum paraphrasi Arabica Joh. Elichmanni, edita in 4to Lugdun. Batav. anno 1640. Memorabilis est illa præfatio quam præmisit Salmasius, qua dolet obitum Elichmanni, viri in Orientalibus versatissimi, & multa præclaraque olim specimina daturi, si supervixisset. Fatetur ingenue illic, incomparabilia fuisse hujus viri erga se merita, in adjuvandis suis studiis Orientalibus, quibus ipsi ad res maximas indagandas subsidio fuit; inprimis consideratu dignum est, quod cum Persicæ linguæ secreta penetraverit, præ cæteris omnibus singulari libro ostendere voluerit, Persicæ & Germanicæ affinitatem, imo Græcæ origines 3

(t) Balzaci *de Socratis vita* libello jungi meretur Christ. Hoffmanni ab Hofmannswaldau, Senatus Uratislaviensis Præsidis, Sterbender Socrates, sive Scriptum de Morte ejus, ac Sermonibus cygnæis, Germanicum Prosaico-Metricum, *Phædonis* Platonici ductu doctrinam etiam Socratis Philosophico-Theologicam, non ineleganter exponens, quod una cum reliquis vatis eximii Poematis vernaculis, aliquoties jam prodiit.

ex Scythica lingua. Habentur quoque illic singularia quædam de versionibus Arabicis Græcorum Philosophorum, quibus illæ vitiis redundent, quave oscitantia ex incogitantia factæ. Sed de his illic plura legi possunt, ubi præterea multa conferuntur paraphraseos Arabicæ & textus Græci loca. Solet ipsi jungi Epicteti *Enchiridion*, quod itidem scholæ Socraticæ opus est, in quod extant Simplicii & Arriani Commentarii, qui pleni sunt prudentiæ & doctrinæ moralis. In Cebetis *tabulam* extat elegans Commentarius, vel potius Dissertationes miscellaneæ Augustini Mascardi, viri doctissimi, qui Cubicularius fuit Urbani VIII. Cujus & extant aliæ Dissertationes morales Latinæ, Italicæ ac Poëmata argutissima. Liber ille sæpe recusus est in Italia; una editio Venetiis prodiit *in 8vo*, anno 1643. In Germanicam linguam nuper conversus est, prodiitque Francof anno 1671. *in 12mo.* Autor versionis illic non apparet De Cebete ipso pluribus agit Mascardi ad lectorem *præfatio*. De Epicteto plura dicentur, ubi ad Scriptores Philosophiæ Stoicæ perveniemus, quæ genuina est & princeps Socraticæ propago.

CAP. IV.

DE PHILOSOPHIAE STOICAE SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Stoici, e Socratis Schola progressi, multos Romanorum, & in his Senecam, atque JCtos ferme omnes, Sectæ suæ habuerunt asseclas.* 2. *Judicium de Justi Lipsii* Manuductione ad Philosoph. Stoicam, & Physiologia Stoica, *ac Casp. Scioppii* Elementis Philos. Moralis Stoicæ, *e Lipsio contractis.* 3. *De Jac. Thomasii* Dissertationibus Stoicis. 4. *Elogium insigne M. Aurel. Antonini, Imp. Operis ejus τῶν εἰς ἑαυτὸν ac editionis hujus, a Thoma Gatakero A. 1652. cum luculento Comm. publicatæ.* 5. *Commendatur Epicteti* Enchiridion, *ejusque, uti & Commentatorum illius, Arriani (cujus MS. etiam de* Romanorum Exercitiis *laudatur* Equestribus) *ac Simplicii, editiones ac interpretes enumerantur.*

1 E Socratis schola Zeno prodiit, pater atque autor Stoicæ Philosophiæ, quæ qua in re à Socratica differat, non adeo scitur. Quandoquidem Socrates ipse nihil scripsit, & Theoreticæ disciplinæ ab eo negligenter habitæ, dici non potest, an Stoicorum schola hic suas, an vero Socratis sententias profiteatur. Fuerunt Stoicæ Philosophiæ addicti olim maximæ autoritatis viri, &, quia à vulgo segregati honestiorem vitam sequebantur. Principes in Rep. Rom. & postea Seneca, qui Stoicam doctrinam, tam Moralem, quam Physicam, in libris suis excoluit, quanquam non methodo aliqua didactica, sed perpetuis dissertationibus. Post illa tempora JCti plerique omnes Stoicæ Philosophiæ erant addicti cujus vestigia passim in Digestis deprehendas, ac notarunt loca non pauca alii JCti, in quibus Stoicismi aliqua apparet ratio. LIPSII

LIPSII *Manuductio ad Philoſophiam* Stoicam. Inter dogmaticos libros, quos 2
Juſtus Lipſius ſcripſit, præ cæteris laudem merentur ejus *Manuductio ad Philoſophiam
Stoicam*, & deinde ipſa ejus *Philoſophia Stoica.* Cum enim Juſtus Lipſius vehe-
menter delectaretur lectioni Senecæ, eam ſibi operam ſumſit, ut præcipue è Seneca,
hincque ex aliis Philoſophiæ Stoicæ Scriptoribus, corpus aliquod concinnaret, &
ad certa principia deduceret. Non eſt plenior in hoc argumento ſcriptor, & qui
accuratius hanc doctrinam tractarit. Nam, quanquam Caſpar Scioppius *Elemen-
ta Philoſophiæ Stoicæ moralis* ſcripſerit, quæ edita ſunt Moguntiæ *in 8tavo* anno 1606.
tamen partem ejus Philoſophiæ, nimirum moralem, tantum attigit, & attigit tan-
tum, nam in compendium traxit, quicquid a Lipſio ſcriptum prolixius erat. A-
liud de Philoſophia Stoica univerſa opus Scioppium eſſe molitum, Autor Vitæ P.
Sarpii teſtatur.

JACOBUS THOMASIUS. Etiam ille doctrinam Stoicam, poſt Lipſium, 3
illuſtravit ulterius, præcipua enim Philoſophiæ Stoicæ capita, inprimis illa, quæ ad
Phyſiologiam pertinent; ſingularibus diſſertationibus perſecutus eſt, e. g. Stoicam
mundi exuſtionem; annum magnum; æternitatem mundi; doctrinam de Deo, fato,
chao Stoicorum; de immortalitate animarum; pluralitate mundorum, & hominibus
redivivis, de quibus ille prolixe & more ſuo erudite, e variis Scriptoribus, agit, in-
terſerit quoque Diſſertationem de quatuor Græcorum Sectis præcipuis. Lipſiæ
anno 1676. *in 4to Diſſertationes* hæ *Stoicæ* prodierunt.

MARCUS AURELIUS ANTONINUS. Veniunt nunc quoque in or- 4
dinem noſtrum Imperatores. M. Aur. Antonius, Philoſophiæ Stoicæ addictus, vir in-
culpatæ vitæ, & inter Ethnicos quaſi quidam Deus, magna ſanctimonia, quam ipſe
præter naturam ſuam, quæ ipſi contigerat optima, debebat Philoſophiæ Stoicæ.
Ejus extant lib. 12. *τῶν εἰς ἑαυτὸν, de rebus ſuis*, ſive de iis, quæ ad ſe pertinere cen-
ſebat. (*u*) Editi illi ſunt aliquoties, primum cum Merici Caſauboni notis *in* 8tavo, po-
ſtea cum elaboratiſſimo Commentario Thomæ Gatakeri, viri doctiſſimi, cujus extant
varia ſcripta, eaque omnia doctiſſima, ut *Adverſaria ſacra, Cinnus*, aliaque. Opera il-
la, quam in Antoninum impendit Gatakerus, plane egregia eſt. Primum præmiſit
luculentam Diſſertationem de diſciplina Stoica, in qua eam confert cum eripatetica
& Academica Vetere, Epicurea, &c. Variæ lectiones notantur in margine, paral-
leliſmus Autorum, in Antonino occurrentium, ad minutias usque eos oſtendit, lateri
appoſitus. Denique Commentarii uberrimi, aliorum Philoſophorum ſententias
Græcas,

(*u*) Recuſi ſunt noviſſime M. Antonini Imp. *Libri de rebus ſuis XII.* Græce, cum verſione Latina & *Commentario* Thomæ Gatakeri, adjectisque huic *notis* Merici Caſauboni & Guilh. Xylandri, inter *Opera* Gatakeri *Critica*, junctim denuo Trajecti ad Rhenum an. 1698. *in fol.* cum Præfat. Herm. Witſii, Theologi Ultrajectini, publicata. Anonymi verſio illorum Italica Romæ anno 1675. *in 12.* Gallica autem Andr. Dacerii & Annæ Fabræ, conjugum doctiſſimorum, *notis* aucta, tum Lutetiæ, tum Amſtelod. anno 1691. in 12. prodiit.

Græcas, Latinas, Antonini effatis respondentes, magno cumulo congerunt, ut librum hunc non immerito Pandectas doctrinæ moralis Stoicæ dicere possis; prodiit ille Cantabrigæ *in 4to*, anno 1652.

5 EPICTETI *Enchiridion.* Epictetus, Philosophus Stoicus, judice Gellio, Stoicorum maximus, vixit sub Domitiano, Stoicæque Ethices doctrinam compendiolo quodam proposuit. In illum Commentarii antiqui extant Arriani, qui Epicteti fuit discipulus, & sub Adriano floruit. Scripserat idem de vita Epicteti, præceptoris sui, quod opus injuria temporis periit. Arriani Commentarius in ipsum prodiit aliquoties *in 4to*, Basileæ anno 1554 Latine & Græce, Latine Basileæ *in 8tavo*. Prodiit itidem Genevæ Græce & Latine anno 1594; sed editio non satis correcta est. In eundem Epictetum extat Simplicii Commentarius, qui Græce prodiit *in 4to*, Venetiis anno 1528. Latine versus ab Angelo Caninio Venetiis *in fol.* anno 1569. Optima editio ejus prodiit, cum Versione Hieronymi Wolffii, & Commentario Claudii Salmasii, Lugd. Batav. in 4to, anno 1640. Arriani, cujus mentio nunc facta est, ut hoc etiam memorem, aliud extat opus MScriptum, & ineditum hactenus, de *veterum Romanorum Exercitiis Equestribus*, quod inter libros MStos Bibliothecæ Holstenianæ apparet. In eadem Bibliotheca extat Zenonis, & reliquorum Stoicorum, Philosophiæ moralis compendium.

CAP. V.

DE PHILOSOPHIAE EPICVREAE SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Epicuri Secta Stoicæ fuit invisa, & variis ab hac calumniis impetita, magis tamen, quam hæc, prosana. In Theoreticis Epicurus Democritum est secutus, Philosophiæ Experimentalis Doctorem eximium, cui an MStum debeatur Chymicum, quod Titulo* Physicorum & Mysticorum Democriti *supereſt, disquiritur, judiciumque de illo fertur benignius. Commendatur Pet. Gassendi* de Vita, Moribus & Doctrina Epicuri *Liber. 2. T. Lucretius Carus, Poëmate* de Rerum Natura, *in sex Libros diviso, Epicuri Philosophiam complexus laudatur, & de Editoribus ejus ac Exegetis simul fertur judicium, de Hub. Gifanio benignius, de Dan. Pareo autem, Tanaqu. Fabro & Joh. Nardio, sequius. Laus Aonii Palearii, Styli Lucretiani & Ciceroniani imitatoris felicissimi. 3. Pet. Gassendi, moderni Philosoph. Epicureæ instauratoris, ac Operis ipsius de illa, sive* Commentarii in lib. X. *Diog. Laërtii elogium, Bernerii* Epitome *istius. 4. Joh. Franc. Grandis* Dissertationum Philosophicarum prima, *Physicæ Epicureæ opposita, commendatur. 5. Gvaltheri Charletoni* Physiologia Epicuro - Gassendo Charletoniana. *6. Jordanus Brunus,* in libro de Immenso & Innumerabilibus, *Solium & Mundo-*

mundorum pluralitatem, cum Epicuro, defendit, sed vivicomburio hanc luit audaciam. 7. *Rob. Boylius doctrinæ Epicuri de atomis corpuscularis, post Cartesium, instaurator. Artificium ejus ossa emolliendi, & in cibum convertendi.*

EPICVRVS Gargettius, Atheniensis Philosophus, Sectam condidit de suo nomine, Stoicis plane adversam, inter quos perpetua olim bella fuere. Hinc mutua orta fuerunt convitia, cum schola Stoicorum insectaretur Epicureos, & Epicurei Stoicos. Notum est, quænam vulgo sit de Epicureis opinio, quasi sc. voluptatem omnem pro fine habeant, cum alii contra Epicurum defendant, qui existimant, illum per voluptatem non corpoream istam, sed animi intellexisse. Quicquid tandem ejus sit, profana magis fuit Epicuri, quam Stoicorum, Philosophia, ut per certa capita ostendit Gatakerus in docta illa Dissertatione præliminari super Commentarium in Antoninum. Quod doctrinam contemplativam attinet, veterem illam Democriti sententiam secutus est, quanquam verosimile sit, illum suis quibusdam dogmatibus interpolasse, vel adulterasse. Democriti scriptorum nihil extat, nisi pauca aliqua, quæ tamen dubiæ fidei habentur. Id certum est, fuisse illum Philosophum maximum, magnæ in rebus naturalibus experientiæ. Certum est, Aristotelem multa ex eo descripsisse, qui, ut in experimentis totus erat, ita nihil quicquam definivit, nisi quod ipse satis exploraverat. Plinius autor est, ejus libros multa habere de gemmis, unionibus, metallis, ut hinc suspicio aliqua multis oriatur, fuisse inter primos artis Chymicæ propagatores. Quam suspicionem firmat libellus, qui sub ejus nomine MStus (x) circumfertur Græca lingua, cum illo tit. *Democriti Physica & Mystica*, qui in linguam latinam conversus prodiit, si recte memini, Venetiis. Extat, cum aliis Artis χρυσοποιητικῆς scriptoribus Græcis, in Bibliotheca Regia Parisiensi, unde titulos illorum Auctorum excerpsit Labbæus in sua *Bibliotheca MStorum*, & multa Exemplaria transsumpta fuerunt, Viennense & Altenburgense. Quod extremum ad manus meas pervenit, mecum ab Amico communicatum, cum Annotamentis marginalibus Thomæ Reinesii, qui verba Græca, inemendate scripta, vel correxit, vel explicuit. Differt tamen illud exemplar a Regio Parisiensi MSto, ut notavit ipse Reinesius, in Dissertatione de his Scriptoribus MScripta. Quod enim Salmasius in *Commentario* suo *in Solinum*, ex exemplari Regio adducit de unionibus parvis, in magnos convertendis, in Altenburgensi Codice plane non apparet, ideoque aliqua sui parte mutilatum oportet fuisse librum, nec bona fide descriptum. Quicquid jam sit de illis Scriptoribus, & Democriti ipsius opusculo, non definiri libri istius

(x) De MSto, quod Democriti nomen præfert, Chymico confer *Polyhistoris* hujus P. I. L. I. *C. IX.* §§. *31. sqq.* de dogmatis vero Democriti Philosophicis Joh. Chrysost. Magneni *Democritum Reviviscentem, sive de Democriti Vita & Philosophia libellum.* Lugd. Bat. an. 1648. & Hagæ an. 1658. *in 12mo* editum.

istius autoritas potest. Incertum enim, an ab illo scriptum, quove tempore. Qui acutius hic se videre putant Critici, e stylo judicant, non esse illius ætatis fœtum, qua Democritus vivebat. Adversus quos tamen, quæ excipiat, habet Borrichius in *Diss.* sua *de ortu & progressu Chymiæ adversus Conringium*, & in libro, quo plenius rem omnem de his scriptoribus persequitur, quem adversus Conringium iterata vice scripsit, sub titulo *Sapientiæ Hermetis, Ægyptiorum & Chymicorum, a Conringii Animadversionibus vindicatæ*. Equidem non omnem ipsi autoritatem detraxerim: quod enim stylum attinet, notum est, talia, quæ in Commentariis scribi solent, rudi tantum sermoni delineari solere. Deinde, si non ab ipso Democrito, fortassis ab aliquo discipulorum ejus potuerunt consignari, & quasi per manus tradi. Sed illa nunc mittimus, tanquam extra scopum nostrum constituta, & ad Scriptores Philosophiæ Epicureæ procedimus, quandoquidem Democriteæ Philosophiæ nihil restat. Qui vitam Epicuri, ejusque scholæ historiam, plenius nosse desiderat, ille adeat singularem Pet. Gassendi librum, quem *de Vita, moribus & doctrina Epicuri*, scripsit, editum Hagæ Comitum *in 4to*, anno 1656.

2 TITUS LUCRETIUS CARUS (y) Philosophus potius quam Poëta, sed cujus tamen purissima latinitas est, quem non immerito magni faciunt, tam veteres, quam recentiores. Etiam sylvam ejus cæcidit Virgilius, uti ex multis locis deprehendimus, quod argumento est, magni ipsum ei fuisse æstimatum. Nemo est ex antiquis, qui doctrinam Epicuream integro opere complexus sit, uti Lucretius. Nam Diog. Laërtius, *l. 10.* tantum per lacinias & fragmenta ejus doctrinam colligit. Lucretii variæ sunt editiones, & quidem inter eos, qui Autorem ipsum ratione textus emacularunt, præcipuus est præstantissimus ille JCtus, Obertus Gifanius, cujus extant alia multa in alios Autores Commentaria. Nam, quod illum plagio quædam Mureto subripuisse tradunt, in invidiam ejus, ut puto, confictum est. Dedit ille indicem in Lucretium, qui simul explicat ipsum textum Lucretianum. Editus liber est Lugdun. Batav. ex Officina Plantiniana anno 1595. in 8. Est & alia editio Danielis Parei, quæ prodiit Francof. anno 1631. in 8. qui merus est plagiarius Gifanii. Notus est enim inter Philologos vir ille, ut fucus aliena ad pabula. Edidit *Lexicon Lucretianum*, editioni suæ additum, quod ex Gifanio compilatum est, pauculis quibusdam non magni momenti additis. Adjecit Scip. Capitii *libros 2.* carmine scriptos, *de principiis rerum*, & Aonii Palearii *lib. 3.* itidem carmine scriptos, *de immortalitate animæ*, dictione tali, quæ Lucretianam ad vivum exprimit. Fuit enim

(y) De Lucretio plura *Tomi I. Lib. IVtus, Cap. XI.* jam exposuit. De plagii crimine, Commentatori ejus, Hub. Giphanio, objecto, v. Jac. Thomasii *Tr. de Plagio Literario*, *§. 445-448.* Anglicis versibus Lucretium reddidit, adjectisque notis, Oxoniæ A. 1682. *in 8vo* publicavit, & deinceps ipsum quoque textum Latinum, interpretatione sua & annotationibus illustratum, ibidem an. 1695. *in 8vo* edidit, Thomas Creechius, Collegii omnium Animarum Oxoniensis Socius, eodem, quo Lucretius, fato, *αὐτόχειρ*, ob amoris impatientiam, haud ita pridem, uti fertur, extinctus.

enim illo viro inter recentiores nemo Ciceroni qua dictionem similior, quod ex Orationibus & Epistolis ejus patet. In carmine hoc expressit Lucretium. Edidit quoque Lucretium Tanaquil Faber Salmurii anno 1662. *in 4to*, cum notis suis, ubi ille, more suo, multa audacter corrigit, vir quidem alias doctissimus, sed critica sua virgula nimium censorius. Nam in MStorum defectu parce ingenio permittenda est licentia. Atque hi sunt, quorum in Lucretium extant labores Philologici. Physicum Commentarium in illum scripsit Joh. Nardius, qui prodiit Florent. anno 1647. *in 4to.* Sed strictior tamen est pro materiæ amplitudine, in quam si diffundere se voluisset autor, majus ille opus concinnasset. Ejus multa alias extant scripta Physiologica, sed quæ non videntur spirare illam *ἀκρίβειαν*, quam seculi nostri perspicacitas requirit.

PETRVS GASSENDVS. Per compendium, & quasi per lancem saturam, exhibuerat Philosophiam Epicuri Diog. Laërtius *lib. 10.* Ex his igitur fragmentis, & Lucretiano Poëmate, magno molimine concinnavit Systema aliquod Philosophiæ Epicureæ Pet. Gassendus, quod est instar Commentarii in librum illum decimum Diog Laërtii. Multa hic sunt prolixe disputata in omnibus argumentis, tam Physicis, quam Metaphysicis & Moralibus, vel pro Epicuri doctrina, vel adversus illam, ubi illa Christianismo, vel communibus Philosophorum placitis, repugnat. Adjicitur in fine *Syntagma Epicureæ Philosophiæ*, quo, & compendiosius, & ornatius, illa proponitur. Magno alioquin ingenio & apparatu liber ille scriptus est, prodiitque *in fol.* Lugduni, anno 1649. & cum ceteris ejus Operibus, junctim editis. Ceterum hic vir est summus Philosophiæ Epicureæ inter recentiores restaurator, quam & ipse ex animi sententia amplexus est. Cetera ejus scripta philosophica, mole non minora, Epicuri principia pro fundamento ponunt, præterquam in illis argumentis & hypothesibus, in quibus ipse ab ejus sententia divortium facit. Prodiit non ita pridem Gallica lingua Philosophia Gassendi Epicurea, in compendium contracta, de qua legi possunt Ephemeridum Gallicarum Scriptores. (z) 3

JOH. FRANCISCVS GRANDIS. Hujus viri extant *Dissertationis* aliquot *Philosophicæ & Criticæ*, Paris. anno 1658. *in 4to* editæ. Earum prima est adversus Epicuream Philosophiam, ad Pet. Gassendum scripta. Multa habentur in illa Dissertatione curiosa & non vulgaria, quæ doctrinam Epicuream de atomis & inani 4

(z) Epitomator Philosophiæ Gassendi Epicureæ, *h. l.* memoratis quidem, sed haud nominatus, est Franc. Bernerius, Principis Viduæ Aurelianensis Consiliarius & Archiater, cujus *Abregé de la Philosophie de Gassendi*, Lugd. Gall. an. 1678. *in 8vo*, ac revisa emendataque ibid. an. 1684 *in 12mo.* VII. Tomis prodiit. Exstant & ejusdem *Doutes sur quelques uns des principaux Chapitres de son Abregé de la Philosophie de Gassendi* ed. Paris. an. 1682 *12mo.* V. Corn. a Beüghem *Appar. ad Hist. Lit. Noviss. Conspect. I. p.* 47. & loca Ephemeridum Literariarum isthic allegata. Fuisse autem Bernerium hunc Gassendi comitem individuum, & Amicum intimum, Sam. Sorbierius *in Vita Gassendi* testatur. V. hanc in Wittenii *Dec. VI. Memor. Philos. p.* 224.

inani, unde totus orbis componitur, eorumque motu, impugnant. Nam principia illa ad rerum constitutionem, & specierum productionem, non sufficientia monstrat, & ex ipso Lucretio aliquod principium divinius, & quasi supernaturale, ostendit, quo opus sit in digestione rerum, & specierum fabrica. Errare itaque Epicurum demonstrat, qui ex fortuito atomorum concursu omnia vult produci.

5 GVALTERVS CHARLETON. Ille post Gassendum in theatrum hoc venit, & ex Epicuri Paralipomenis, Gassendi dissertationibus, & suis hypothesibus, Systema aliquod confecit, cui tit. *Physiologiæ Epicuro-Gassendo-Charletoniana, or a fabrick of scienſe natural, upon the hypothesis of atoms*, editum Londini anno 1654. *in fol.* Ejus quanquam plurima sint e Gassendo desumta, non pauca tamen ipsi adjecit rerum & experimentorum novorum, quæ ad hypothesin de atomis explicuit. Fuit & antea doctrina de atomis tractata a Joh. Chrysost. Magneno in *Democrito* suo *redivivo*.

6 JORDANVS BRVNVS, NOLANVS. Inter dogmata Democriti etiam illud fuit de pluralitate mundorum, imo illorum infinitate, quod argumentum Jordanus Brunus, Nolanus, reassumsit, cujus inter Opera extat *liber de immenso & innumerabilibus, sive de universo & mundis*. Quo in libro doctrinam hanc de multis solibus, & multis terris, summa cum cura proposuit, hac methodo, ut primum præmittat carmen, deinde scholia subjungat, quibus argumenta, pro thesi sua adducta, ulterius firmare intendit. Ille vero in Italia tandem vivicomburio sententiæ suæ audaciam luit, quanquam non desunt, qui alia de causa supplicio hoc affectum fuisse existimant. Alioquin thesis ipsius plerisque Astrologis nunc placet, qui stellas fixas habent pro solibus, quibus singulis suæ circumponuntur lunæ, vel terræ, nobis invisibiles. Editus ille liber est Francof. anno 1591. *in 8tavo*, cum aliis quibusdam ejus operibus, quæ nescio quid Cabalistici, aut Lulliani, sapiunt. His enim rebus videtur fuisse addictus. Prolixe illic de mundis disputat adversus Aristotelem, pro immensitate & infinitate mundi, in infinito sc. spatio, infinita esse finite mobilia statuit, infinitos soles (fixas stellas) & tellures (planetas). & non esse compertum planetarum numerum circa hunc solem, neque spectabilem circa alios. Istam illic sententiam multis argumentis propugnat, quæ ibi prolixe legi possunt. Hanc ille sententiam primus videri vult in medium protulisse e recentioribus, quanquam post Copernicum in theatrum venerit. (aa) RO-

(aa) Sententiam de pluralitate mundorum novissime, & majori quidem, quam omnes alii, conatu, audacia & curiositate, propugnavit Christ. Hugenius, *Mathematicus* Bataviæ celeberrimus, in Κοσμοθεώρῳ *sive Conjecturis de Terris Cœlestibus, earumque ornatu*, scripto posthumo, Hagæ Comitum an. 1698. *in 4to* edito, cujus recensum, tum in reliquis Ephemeridibus nuperis Literariis, tum in Actis Erud. Lips. M. Octobr an. 1698. p. 448-455. Censuram autem in *Memoriis* Jesuitarum *Trevoriensibus Menstruis Anni* (nisi memoria me fallit) 1702. invenies. Dialogum etiam pro eadem Gallicum edidit Dn. de Fontenelles, Academiæ Parisiensi Scientiarum Regiæ nunc a Secretis, in Linguam quoque nuper translatum Germanicam. Gallice prodiit Amstelod. an. 1687. *in 12mo* sub Tit. *Entretiens sur la Pluralité des Mondes*.

ROBERTVS BOYLIVS. Inter dogmata Democriti fuit illud de minimis rerum particulis, unde omnia constent in rerum natura, quæ sententia nunc præ cæteris ita exculta est, ut addi vix quicquam posse videatur. De Cartesio res notissima est, quam ille particularum etiam minimarum figuras dimensus fuerit, atque inde operationes naturæ plurimas deducat. Hoc argumentum nemo nunc melius exposuit, quam Robertus Boylius, qui ingenio addens experientiam, multa in hac doctrina abstrusa patefecit. Ejus libri pene omnes, quos scripsit (scripsit autem multos,) super doctrina corpusculari, ut vocat, fundati sunt. *Liber* ejus *de Origine formarum, Chymista Scepticus, & Tr. de frigore*, multas habent curiosissimas demonstrationes, quæ omnes procedunt e conditione particularum, varie mutatarum, figuratarum, & in se incidentium, in quibus adeo operosus & diligens est, ut omnium superarit industriam. Speciatim quoque scripsit *de natura effluviorum, eorum determinatione & mira subtilitate, motu etiam particularum in solidis & apparenter quiescentibus corporibus*, etiam compactissimis, ut in gemmis, lapidibus, metallis, ossibus, quæ postrema nunc, novo artificio *πνευματικῷ*, ita in minimis suis attenuare docuit, ut in substantiam cartilagineam ac mollem e dura illa convertantur & vel ipsi homini in cibum cedere possint. Quod elegans quidem est & curiosum sed in fraudem canum, inventum.

CAP. VI.

DE SCRIPTORIBVS SCEPTICIS.

§. 1. *Sceptici e Schola Socratis & Academicorum sunt progressi. Nicol. Cabasilæ, Cl. Ptolomai, Mar. Mersenni & Malebranchii, contra eos Scripta. Sectam hanc amplexi sunt Lucianus, Thomas. Hobbesius & Bened. Spinosa. Falso contra Scepticismi accusantur Ren. Cartesius, Henr. Corn. Agrippa, moderni que Philosophi Experimentales, quibus Jos. Glanvil,* in Scepsi scientifica, *patrocinatur.* 2. *Scepticismum defenderunt Sex. Empiricus.* 3. *Et, inter modernos, etsi haud serio, Franc. Sanchez, a Dan. Hartnaccio impugnatus.*

VEnimus ad philosophiam SCEPTICAM veterum, sive Pyrrhoniam, a Pyrrhone, ejus Philosophiæ auctore, ita dictam, qui Scepticorum princeps fuit. Videtur hæc Secta ex Academicis prognata. Socrates enim, Academicorum princeps, primus fuit, qui ex modestia & neglectu contemplativarum disciplinarum nihil sciri posse asserebat; quanquam non desint, qui hoc per Ironiam illum fecisse arbitrantur, quasi scientiam dissimulando simulaverit, renunciando sc. iis, quos manifesto sciebat, ut ea, quæ nesciebat, scire etiam putaretur. Tota autem hæc Secta primum orta videtur a vanitate & jactantia, quod & notat Verulamius *de Augm. scientiarum l. 5. cap. 2.* eosque, qui eloquentia floruerunt, hanc fere sibi Sectam sumpsisse, ut in utramque partem copiose disputando gloriam assequerentur.

tur. Contra illos Scepticos extant veterum nonnullorum Patrum declamationes, uti testatur Lambecius *Commentariorum de Bibliotheca Vindobonensi l. 5. pag. 212. Codice 276.* ubi de MStis Græcis agit. Laudat illic Nicolai Cabasilæ, Archi-Episcopi Thessalonicensis, *Dissertationem de Criterio veritatis* sive de facultate & instrumento judicandi, quid sit verum, contra Pyrrhonem, Scepticorum principem. Est & Claudii Ptolomæi peculiaris tractatus περὶ κριτηρίου καὶ ἡγεμονικοῦ, *de judicandi facultate & animi principatu*, qui reperitur MStus inter libros Lucæ Holstenii, & ab Ismaele Bulialdo Græce & Latine editus est Parisiis, apud Cramoisios *in 4to*, Anno 1663. In eodem illo Codice MSto, quem laudat Lambecius, extat ejusdem Cabasilæ *solutio argumentorum quinque contra Rhetoricam, sive artem dicendi*, quæ a scepticis proponuntur. Sed de istis ineditis nullum formari judicium potest, notari tamen debent, si fortassis aliquando in Bibliothecas incidamus, ubi reconduntur. Fuit & Lucianus isti Sectæ addictus, cujus argumenta multa sunt in ipsius libris. Solebant enim Sceptici omnia salse ridere, de omnibus rebus in utramque partem disputare, nihil ut certum asseverare. Audio &, e recentioribus, Marinum Mersennum, virum alioquin doctissimum, ut ex ejus libris editis constat, & Mathematicum solertissimum, totam hanc Scepticorum doctrinam singulari libro *de Veritate scientiarum*, Gallice scripto, a capite ad calcem refutasse. Quem cum ipse non viderim, est enim rarior, ut pene omnes istius viri libri, remitto ad Sorellum, qui, in *Scientia* sua *Universali*, quædam in compendium ex illo redegit. De capitibus, quæ spectant ad doctrinam Scepticorum, evolvi etiam meretur Malebranchius, autor Dissertationum Gallicarum, quibus tit. *la Recherche de la verité;* ubi de illis, quæ ad doctrinam de sensibus spectant, & de eorum erroribus, prolixe agit, eosque distincte proposuit. Palmarium enim argumentum Scepticorum in illo situm est, quod sensus nostros non recte affici demonstrare velint, illos variis modis errare ratione objecti & sensorii, quo fundamento sublato, omnium disciplinarum & rerum incertitudinem se confecisse existimarunt. In hoc itaque omnis opera ponenda est, ut sensuum demonstretur evidentia, unde omne principium demonstrationis dependet, quo sublato, omnes scientiæ essent sublatæ. Sed facillimo negotio illis responderi potest, ut qui meris sophismatibus & parallelismis sententiam suam defensum eunt. Ex hac tamen Camarina hauriunt hodie, qui impia dogmata, tam qua Dei cognitionem, quam qua mores, tradunt, Hobbesius & Spinosa. Ambo enim, in eodem ludo ad nequitiam docti, veterem illam cramben recoquunt, eoque subtilius venenum iis miscent, quo magis Mathematicis disciplinis fuerunt exculti. Sed absurditatem illarum sententiarum deprehendere facile est illi, qui solidam huic negotio affert doctrinam, interiorem scilicet philosophiæ, non veteris tantum, sed & recentiorum Sectarum, & Matheseos peritiam. Non referendi tamen sunt ad hanc classem, qui ideo de rebus dubitant, ut scientiam sibi forment veram & solidam, quemadmodum fecit Cartesius, cujus hoc primum principium est, de omnibus rebus aliquando dubitandum esse. Nam qui ideo Scepticum illum facere volunt, injurii in

ipsum

ipsum sunt: nihil enim ille magis quærit, quam demonstrationis evidentiam. Ac demonstrari facile possit, ex omnibus Philosophis antiquis, Platone & Aristotele, plane idem illos docuisse. Eodem modo Societas Angliæ Regia omnia illa seponit præjudicia veteris Physicæ, ut certas conclusiones inveniat & demonstret. Quo fine Josephus Glanvil librum scripsit Anglica lingua, cui tit. *Scepsis scientifica, adversus vanitates Dogmaticorum*, editum Londini *in 4to* anno 1665. Scopus ejus Autoris in hoc opere est, ut monstret, quam multa sint incognita in ratione, nec ulla arte cognosci possint, illis tamen viam esse sternandam per ea, quæ manifestis demonstrari possunt argumentis. Neque pertinet ad hanc classem Henricus Cornelius Agrippa, cujus extat *de Vanitate Scientiarum* liber, doctus profecto & laboriosus. Voluit enim potius abusus & ineptias scientiarum Satyrico sale defricare, quam, illas plane nihili esse, ostendere.

SEXTVS EMPIRICVS. Sextus ille quis fuerit, ubi & quando vixerit, non satis certum. Alexandriæ quidem vixisse volunt. Ille quidem, in scriptis suis, multis in locis innuit, ubi non vixerit, nusquam autem disertis verbis ait, ubi vixerit, ac nescivit fortasse Scepticus, an illic viveret, ubi vivebat. De ordine Pyrrhoniorum doctorum & successione Laërtius agit *lib. 9.* Sed parum hæc res ad nos pertinet. Prolixe admodum de ejus ætate disputat Jonsius, *de scriptoribus historiæ Philosophicæ lib. 3. cap. 12.* Hujus Sexti Empirici Opera omnia extant Græce & Latine edita Paris. *in fol.* anno 1601. & Genevæ 1621. *Pyrrhonianæ* ejus *Hypotheses* Lat. ling. seorsim sunt editæ ab Henr. Stephano cum notis, in *8vo* anno 1562. Opus *adversus Mathematicos* Latine est editum a Gentiano Herveto *in fol.* Paris. anno 1569. Ceterum Opera ejus Omnia Græco-Latina rara sunt, operæque pretium faceret, si quis e Criticorum familia ista recudi faceret & emendatius ederet. 2

FRANCISCVS SANCHEZ. Fuit ille Doctor Medicus, & in Acad. Tolosana Prof. Regius, qui Tractatum scripsit, ut tit. habet, *de multum nobili & prima universali scientia, quod nihil scitur.* Libellus est exiguus, sed qui in compendium traxit pleraque Scepticorum argumenta, argute satis & nervose. Aliquoties editus est, & *in 4to* quidem Lugduni apud Gryphium anno 1581. Postea Francofurti *in 8vo* anno 1618. Cui editioni additus est libellus Maturini Simonii, JCti, *de literis pereuntibus.* Est etiam alia quædam Roterodamensis editio, si recte memini. Sc. is quoque vir e Medicorum gente novi aliquid sapere visus est. Plerumque enim Medici, vel in Theologia, vel Philosophia, novaturiunt. Nam putarem tamen, adeo serio rem suam egisse Franciscum nostrum, eumque potius scriptionis suæ habuisse finem, ut exagitaret Scholasticos, eorumque Philosophiam, ostenderetque, nihilo nos certiores fieri ex eorum scriptis, & longe incertiores esse, quam dudum. Multa sane in illo scripto sana sunt & arguta, quanquam non omnia probem. Adversus auctoritatem passim pugnat, & Aristotelem, qui si Scepticismus est, facile ipsi hujus delicti gratiam fecerim. Novissima ejus editio, una cum refu- 3

tatione

tatione Danielis Hartnaccii, prodiit Stettini *in 12mo* anno 1665. sub. tit. *Sanchez aliquid Sciens.* Additæ sunt textui notæ refutatoriæ, & præmissa est Historia breviuscula Scepticismi veteris & recentis, quæ tamen longe plenius tradi potest. Nam qui hactenus hoc argumentum tractarunt, e Scriptoribus Historiæ Philosophicæ, parci admodum in eo sunt. M. Gabr. Wedderkopf Argentorati Disputationem habuit *de Scepticismo Veteri & Recentiori A. 1664.*

CAP. VII.

DE PHILOSOPHIAE PLATONICAE SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Plato Dogmata, a Socrate accepta, cum Barbaricis & Pythagoricis miscuit: multos Patrum primæ Ecclesiæ Sectatores habuit. Operum illius editiones & commentatores. Scripta ejusdem supposititia. Plagii in Timæum falso accusatur. 2. Isagogas in Philosophiam Platonis scripsere Joh. Bapt. Bernhardus, & ante hunc Alcinous, collationes autem ejusdem cum Aristotelica Georg. Gemistus, Georg. Trapezuntius (in Platonem perquam maledicus, & a Bessarione Card. refutatus,) Pet. Bembus, Jac. Mazonius, Seb. Foxius, Lud. de Morainoillier & Gabr. Buratellus. Plato pie est philosophatus, Atheisque contrarius. 3. Speusippi, successoris Platonis, quem Aristoteles permagni fecit, scripta. 4. Platonici, reliqui celebriores, scriptisque etiamnum superantibus; inclyti, Plotinus sc. & Origines. 5. Proclus, de cujus scriptis, editis ac ineditis, paulo differitur uberius. 6. Maximus Tyrius. 7. Plutarchus. 8. Numenius. 9. Chalcidius. 10. Apulejus, Damascius, Hermias, Olympiodorus, Syrianus, Herennius, Sallustius. 11. Philo Judæus, si non Platonicus, Platonizans tamen. 12. Mich. Psellus, cujus, aliorumque Platonicorum, de Dæmonibus doctrina, magiæ est affinis. 13. Franc. Jos. Borri, in eadem de Dæmonibus doctrina, πλατωνίζει. 14. Nec non Autor libelli le Comte de Gablis, Georg. Pictorius, aliique. 15. Recentiores Platonici, Marsilius Ficinus, ad magiam proclivior. 16. Joh. & Joh. Franc. Pici, Comites Mirandulani. 17. Gabr. Buratellus, de quo, ceterisque Aristotelis cum Platone conciliatoribus, fertur judicium. 18. Scipio Agnellus, doctrinæ Platonis de ideis, contra Aristotelem, propugnator eximius, & Joh. Marcus Marci, ejusdem instaurator. 19. Henr. Morus, Philosophus Platonico-Cartesianus, animarum etiam cum Christoph. Sandio, & Anonymo* Lucis Orientalis *Autore, patrocinatus præexistentiæ, per Jac. Thomasium impugnatæ. 20. Leo Hebræus, doctrinæ Platonis de amore exegetes. 21. Dan. Heinsius, cujus* Poëma de Contemptu Mortis, *Platonis congruens doctrinæ, commendatur. 22. Indiculus Autorum, de Historia Dogmatisque Secta Platonica consulendorum.*

E Scho-

E Schola Socratica PLATONIS Philosophia prodiit, quanquam alii Platonem incusent, quasi miscuerit Socraticam doctrinam cum Barbara & Pythagorica. Exprobrat hoc ipsi Xenophon, ipse Socratis auditor Epistola quadam, ad Æschinem Socraticum scripta, quæ legi potest apud Eusebium *in præparatione Evangelica, lib. 24.* & Stobæum *in Sermone de Diis.* Longe autem ille a Scepticismo abest, quem imputare illi nonnulli voluerunt, a quo illum excusat Verulamius, *in novo Organo l. 11. Aphor. p. 67.* Claud. Berigardus, *in Circulo* suo *Pisano, Circulo tertio part. 1.* Platonicam Philosophiam partim Pythagoricæ, partim Peripateticæ, similem facit; sublatis enim Ideis, quas impugnarat Aristoteles, in ceteris tantum verbis & ratione considerandi differre ait; de quibus omnibus nunc disputare non est nostri instituti. De dignitate ejus Philosophiæ præ Aristotelica, aut earum convenientia inter se, integris Voluminibus agitur a multis, de quibus plura in sequentibus. Nos hic tantum, ὡς ἐν κεφαλαίῳ, quædam de Platonica doctrina afferemus, nam Historiam ejus integram non teximus: quam velim tamen a quopiam contexi. Non habemus Autorem ullum, qui Platonis Platonicorum omnium Historiam, Vitas, Scripta, justo ordine congesserit & digesserit, qui tamen vehementer faceret ad Philosophiæ illius illustrationem. In Aristotele sollicitiores fuere nonnulli, quanquam tamen neque de illo omnia ea, qua poterant, diligentia tractata sint. Et magni tamen intererat, tum ad Ecclesiasticam Historiam, tum ad Philosophicam, geminæ hujus Sectæ ortus & progressus nosse accuratius, quandoquidem Patrum quorundam etiam in sacris opiniones multum ex his fontibus hauserunt. Platonismus primis Christianis Patribus ad multa singularia facem prætulit, multi ex hoc fonte errores propullularunt; quam ob caussam accuratius indaganda sunt omnia, quæ in negotio hoc indagari possunt. Quod Platonis Opera attinet, aliquot eorum editiones prodierunt. Est Græco-Latina a Marsilio Ficino edita, cum argumentis & commentariis, *in fol.* Lugd. anno 1590. Item Francof. anno 1602. Melior vero est editio, quæ duobus Volum. *in fol.* prodiit, cum interpretatione Joh. Serrani, ejusque notis, *in fol.* apud Henr. Stephanum, anno 1578. *(bb)* Inter Libros ejus singulares, *Timæus* prodiit seorsim, cum Commentariis nonnullorum, extantque *libri 10. Commentariorum in Timæum Platonis* Pauli Benii, ne quid de aliis nunc dicam. In *libros de Rep.* extat *Paraphrasis* Averrois, quam in Lat. linguam convertit Jacobus Mantinus, Medicus Hebræus, editam una cum Francisci Philelphi *libris 5. de Morali Philosophia & (disciplina.)* Non pauca quoque sunt supposititia, quæ Platoni adscribuntur, quorum aliqua addita sunt Operibus ejus. Fuerunt & olim alii ejus adulterini Dialogi, quos recenset Diogen. Laërtius, sed qui amplius non extant. Emendatissima est editio Platonis illa, quæ Græca tantum lingua prodiit, cum Procli *Commentariis in Timæum*, Basileæ anno 1534. *in fol.* Fuerunt, qui Platonem etiam plagii incusarunt,

(bb) Digna est, cujus hic mentio fiat, Andr. Dacerii, Acad. Franciæ Socii, versio Operum Platonis Gallica, cum notis elegantibus, Parisiis an. 1699. *in 12mo* edi coepta.

runt, quod Timæo doctrinam de anima mundi surripuerit, qui tamen injurii in illum sunt. Neque enim plagiarius dicendus est, qui profitetur nomen, unde ceperit.

2 Auctores ad doctrinam Platonicam παρασκευαστικοὶ sunt, tam Græci, quam Latini, tam veteres, quam recentiores, omnium autem Platonicorum syllabum, operumque illorum enarrationem, quanquam valde imperfectam, præmisit *Seminario* suo *Philosophiæ Platonicæ* Lugd. Gall. A. 1599. *in fol.* excuso, Joh. Baptista Bernhardus. Extat aliquoties in lucem edita Alcinoi *Introductio in Philosophiam Platonis*, Græce *in 8vo*, anno 1521. apud Aldum Manutium (quæ est editio correctissima,) Græce & Latine a Dan. Heinsio, una cum ejus *notis*, Lugd Batav. *in 8vo.* Editus est idem liber cum Commentariis Dion. Lambini Paris. *in 4to*, anno 1557. & cum Commentariis Joh. Carpentarii *in 4to*, Paris. duobus voluminibus. Georgius Gemistius, cui Plethonis cognomen datum est ab amore Platonis, ut existimant, scripsit librum Græca lingua *de Platonicæ & Aristotelicæ Philosophiæ differentia*, qui prodiit Basileæ anno 1574. *in 4to* Latine, & Venetiis, una cum Bernhardini Donati, Veronensis, *paraphrasi*, *in 8vo*, in linguam Latinam translatus a Georgio Chareandro, qui Basileensem editionem Latinam procuravit. Hujus Autoris plurima alia sunt scripta, partim edita, partim inedita, partim Philosophici. partim Historici argumenti, de quibus ulterius videri potest Leo Allatius in *libro de Georgiis Claris.* Georgius Trapezuntius *Comparationem Platonis & Aristotelis* instituit, qua Aristotelem Platone longo intervallo superiorem esse contendit, qui liber Venetiis editus est anno 1528. *in 8vo.* Quod vero in Platonem vehementer maledicus esset, permovit ejus rei indignitas celebratissimum Cardinalem Bessarionem, ut dissimulato Trapezuntii nomine, Calumniatori Platonis libris quatuor responderit, quibus sapientiam Platonis atque doctrinam, & probitatem morum, exponit. Addit porro quintum superioribus librum, in quo Trapezuntii errores in interpretatione legum Platonis refutavit, ostenditque, illum non intellexisse Platonem. Addidit quoque *Disputationem* suam *de natura & arte*, in eundem Trapezuntium scriptam, quæ omnia Venetiis prodierunt *in fol.* apud Aldum, anno 1503. Ceterum de Georgio Trapezuntio itidem legendus est idem Leo Allatius libro citato: de Bessarione autem ejusque operibus aliis, ad Philosophiam spectantibus, Jac. Gaddius *in libro de Scriptoribus*, sub tit. *Bessarionis.* Scripserat & Pet. Bembus *Apologiam Platonis*, & *Dissertationem* in ejus opera, quæ tamen hactenus inedita sunt, eodem referente Gaddio. Post illa tempora sequuti sunt alii complures, qui hoc argumentum copiose tractarunt, de convenientia & diversitate Philosophiæ Platonicæ & Aristotelicæ *De consensu utriusque* singularem librum scripsit Jacobus Mazonius, (de quo v. Erythræi *Pinacoth. I. p. 68.*) tum & Sebastianus Foxius Hispalensis, qui utriusque consensum tantum ad Philosophiam naturalem restrinxit, & editus est Wittebergæ anno 1589. *in 8vo* Idem Autor in *Phædonem* Platonis, & *libros* ejus *de Rep.* prolixos scripsit Commentarios, *in fol* editos Basileæ anno 1554. & anno 1556. E recentioribus quoque aliquis Ludovicus de Morainuillier d'Orgeville, Doctor

Doctor Sorbonicus, *Examen Philosophiæ Platonicæ* edidit Macloviæ anno 1650. *in 8vo*, quo in libro universam Philosophiam Platonicam speculativam, quam sub nomine Dialecticæ comprehendit, sub examen vocat, additis nonnunquam Parallelis Peripateticis. Est ille liber velut summarium & breviarium Philosophiæ Platonicæ, cujus maxima pars versatur in Theologia & Metaphysica. Causas enim externas, efficientem & finalem, in philosophando magis respexit, quam materialem & formalem, rerum sc. mistionem ac generationem. Pie sane in illis dogmatibus philosophatus. Nam Spinosa, & alii profani ac Athei, omnem finalem causam e natura eliminare laborant, ut ingenii humani commentum, qua sublata facile ipsa efficiens tolletur, Deus. *De controversiis Platonis & Aristotelis præcipuis* Gabriel Buratellus librum itidem scripsit, qui prodiit Venetiis anno 1573. *in 8vo.*

SPEVSIPPVS. Inter primos Platonis successores fuit, ejusque ex sorore 3
nepos. De illo, librisque ejus, fusius agit Laërtius *lib. 4.* Pauca ab illo habemus: Aristoteles illum magni fecit, ejusque libros maximo pretio emit, teste eodem Laërtio. Laudat ipsum quoque Aristoteles in Metaphysicis. Scripsit *de Philosophis*, scripsit itidem *Encomium Platonis* & *librum de cœna Platonis*, quorum nomina tantum supersunt. *De definitionibus* tamen *Platonicis* superest libellus sub ejus nomine editus. Paris. lingua Græca, qui jungitur Alcinoo *de doctrina Platonis.*

PLOTINVS. Plotinus e Platonicorum schola libros scripsit, qui hodie su- 4
persunt; vixit sub Alexandro Severo, fuitque discipulus Ammonii Alexandrini, in cujus ludo Origenes quoque fuit institutus, qui in scriptis suis Theologicis Platonismi vestigia ubique ostendit. Fuit tamen inter Peripateticos connumeratus iste Ammonius, credo, quod ipse se talem profiteretur. Nam, ut Hierocles apud Photium testatur *Codice* 251. primus fuit, qui Aristotelem a Platone non dissentire ostendit. Addit porro, utramque illum Sectam edoctum, Philosophiam a contentionibus liberam tradidisse suis Auditoribus. Ejus Opera præ aliis omnibus vehementer illustrant doctrinam Platonicam, quæ Græce & Latine edita sunt Basileæ *in fol.* a Marsilio Ficino anno 1580.

PROCLVS. (cc) Celebratissimus Operibus suis Proclus est, cujus adhuc ho- 5
die libri extant plurimi, quanquam & multi ejus sint deperditi. Vixit Theodosii & Leo-

(cc) De Proclo, ejusque Scriptis, consulenda omnino est ab horum amasiis Marini Neapolitani *Vita Procli*, non mutila, sicut antehac a Guilh. Xylandro & Æmil. Porto, sed altera Parte *de Virtutibus Procli Theoreticis ac Theurgicis*, e Cod. Biblioth. Guidanæ MSto nunc primum eruta, auctior, atque adeo integra, Hamburgi an. 1700. *in 4to* a Joh. Alb. Fabricio, Polyhistore eximio, edita, ac versione Latina, *notis*, *Prolegomenis*. de Proclo & Marino, *Elenchoque Scriptorum* Procli accuratissimo, illustrata. Ex MSStis Procli Holstenianis, *h. l.* memoratis, in Bibliothecam Hamburgensem, beneficio Holstenii Professoris, cum aliis pluribus Codd. ineditis, Platonicorum præcipue transierunt Procli *Elementa Theologica* (cum Guilh. de Morbeca versione illorum Latina), Tres Μονόβιβλοι & *Comment. in Platonis Alcibiadem*, nec non Nicolai, Episc. Methonensis *in Procli Elementa Theologica Explicationes & Animadversiones.*

Leonis Thracis ætate. Scholam ejus, præceptores & discipulos, prolixe describit Jonsius *de Scriptoribus Historiæ Philosophicæ l. 3. c. 18.* Edidit, præter Philosophica, quædam Grammatica & Poëtica, sub titulo χρηστομαθείας, unde Excerptum nobis servavit Photius in *Bibliotheca*, *codice 239.* quod cum And. Schotti versione, & Petri Joh. Nunnesii *notis*, seorsim prodiit Hanoviæ *in 4to* anno 1615. additum Andreæ Schotti *Observationibus Humanis*. Operum ejus Philosophicorum variæ sunt editiones, neque omnia simul & junctim edita. Edita est ejus *Explicatio Platonis ex Timæo*, ubi de animarum generatione agitur, Latina lingua, cum Numerorum Harmoniarumque figuris, interprete Nicolao Leoniceno *in fol.* Parisiis anno 1580. Prodiit idem liber, cum *Enarratione difficilium quæstionum in Politica Platonis*, *in fol.* Basileæ anno 1584. Ejusdem *Elementa Theologica & Physica*, Latine a Francisco Patricio versa, prodierunt *in 4to* Ferrariæ anno 1583. Ejusdem *in Theologiam Platonis Commentarius*, una cum ejus *Vita* a Marino Neapolitano descripta, prodiit Græce & Latine, vertente Æmilio Porto, & sumptus suppeditante Serenissimo gloriosæ memoriæ Principe Holsatico, JOHANNE ADOLPHO, e Typographeo Frobeniano, Hamburgi A. 1618. *in fol.* Multa ejusdem Autoris adhuc hodie supersunt ἀνέκδοτα, quæ in lucem protrahi mererentur. Reperiuntur nonnulla inter Codices MStos Holstenii. Sunt in illis Procli *Elementa Theologica* Latine, ex veteri versione Fratris Guilhelmi de Morbeca, Archiepiscopi Corinthii, cum ejusdem *Demonstrationibus* in fol. Habentur & ejusdem *libri 3. singulares*, sive μονόβιβλοι, primus *de decem dubitationibus circa providentiam;* secundus *de providentia & fato*, *& eo quod in nobis*, ad Theodorum Mechanicum, tertius *de malorum subsistentia*, Latine translati ab eodem Interprete, Guilhelmo de Morbeca. Extant itidem varii ejusdem Commentarii in Platonis *Dialogos*, ut & in *Alcibiadem priorem*, Græce, in *Parmenidem* ejus *libri 7.* Græce *in fol.* in ejusdem *Cratylum scholia* Græce *in 8vo.* Extant & ejusdem *Dissertationes in Remp. Platonis* Græce, hactenus non editæ. Non dubito, multos alios passim in Bibliothecis superesse, scripsit enim plurimos, sed negliguntur jam illi, neque digna eorum cura habetur, cum præ Platonica triumphet Peripatetica Philosophia. Non tamen inutile est, vel titulos illorum librorum notasse, quanquam ipsos inspicere non liceat. Datur enim nonnunquam ex insperato occasio in libros illos incidendi, in Bibliothecis præsertim publicis.

MAXIMUS TYRIUS. Philosophus Platonicus, & Marci Antonini præceptor, scripsit varias *Dissertationes Philosophicas*, quæ *sermonum* nomine Græca lingua editæ sunt. Scripsit & *de Homero*, & quænam apud ipsum vetus Philosophia sit; an Socrates recte Apologiam detrectaverit. *Sermones* ejus e Græco in linguam Latinam convertit Cosmus Paccius, Archiepiscopus Florentinus, cujus Interpretationis Latina editio prodiit anno 1557. *in 8tavo.* Optima autem ejus Autoris editio est, quæ Græca & Latina lingua simul prodiit, cum interpretatione & notis Dan. Heinsii, Lugd. Batav. *in 8tavo* anno 1607. Jungitur huic Maximo Tyrio Alcinoi *liber de doctrina Platonica.*

PLV-

PLUTARCHUS. Plutarchus vetus collector est variarum rerum, cujus industria multa nobis sunt conservata. etiam in Philosophicis, quorum alioquin non superesset memoria: ejus extat Dissertatio *de placitis Philosophorum*, ubi velut per lancem saturam proponit varias Philosophorum veterum sententias. Ejusdem extant *quæstiones Platonicæ*, & Commentarius *de animæ procreatione*, quæ in *Timæo* Platonis describitur, in quibus omnia illa dogmata Platonica recenset, quanquam breviter admodum. Sunt & de aliarum Sectarum dogmatibus illius libelli singulares, ut *de Stoicorum repugnantiis, de communibus notitiis adversus Stoicos Dissertatio, ne suaviter quidem vivi posse secundum Epicuri decreta;* item *de Socratis genio*, quæ omnia, ut fragmenta vetustatis, magni facere debemus. 7

NUMENIUS, Philosophus Pythagoricus & Platonicus, sub Lucio Vero & M. Antonino floruit, cujus multi olim libri fuerunt, nunc pauci supersunt. Ejus olim *de Platonis & Academicorum discrepantia* liber fuit, quem laudat Eusebius *lib. 14. præparationis Evangelicæ*, atque inde argumenta recenset. Scripsit & περὶ τοῦ ἀγαθοῦ aliquot libros: librum *de immortalitate animæ* (quem laudat Origines *lib. 5. contra Celsum.*) Item *de anima.* Ejus nominis & alius fuit ab illo diversus, & alius quidam Rhetor; Vide Jonsium *de Scriptoribus historiæ philosophicæ l. 3. c. 10.* Ex illo cepisse multa Plotinum existimant, quam ob causam Amelius, itidem Platonicus Commentator & Philosophus, librum scripsit *de differencia Plotini & Numenii* teste Jonsio *loco citato.* 8

CHALCIDIUS. Est & is inter Sectatores Platonicos. Ejus *Commentarius in Timæum* editus est a Joh. Meursio novissime, Lugd. Batav. Græce cum notis, *in 4to*, & olim Parisiis anno 1579. *in 4to.* Magnificum huic viro elogium suspendit Barthius *Adversf. lib. 48. c. 8. Nemo*, inquit, *melius profuisse seculo nostro videtur, quam Chalcidius, homo ita Christianus, ut alium eum non potuisse esse evincatur, ita* Philosophus, *ut videri velit, rationibus solis niti velle.* 9

APULEIUS. Inter Philosophos quoque Platonicos Apulejus est, cujus varia argumenta illuc spectant, ut videre est in libris ejus. Ejus extant variæ editiones, de quibus *L. 4. Polyhist. Lit. c. 13.* est actum. Varii extant præterea Scriptores Platonici inediti & editi, tam Compendiarii, quam Paraphrastici & Commentatores. Inter Manuscripta Holsteniana sunt Damascii περὶ ἀρχῶν sive *de principiis quæstionum & solutionum*, Græce in fol. quod magnum & præclarum opus in isto Holstenii Indice judicatur. Extant illic Hermiæ Philosophi *in Phædonem Platonis scholiorum lib. 3.* Græce *in fol.* qui & in Latinam linguam conversi sunt a Marsilio Ficino; sed nec versio illa edita est. Extant Olympiodori *Commentarii in Phædonem Platonis de immortalitate animæ* Græce *in fol.* & ejusdem *Commentarius in Georgiam Platonis*, Græce *in fol.* Extat Siriani Platonici, *in Metaphisicam Aristotelis Commentarius*, cujus objectionibus contra Pythagoram & Platonem respondet, Græce *in fol.* Extant Herennii Philosophi *Metaphysica*, quod est elegans Theologiæ Plato- 10

Platonicæ compendium, Græce *in fol.* Item Ægidii, Cardinalis Viterbiensis, *Commentaria in librum sententiarum ad mentem Platonis*, quibus universa Theologia Platonis luculenter exponitur, Latine *in fol.*

Sallustii Opera Græca a Leone Allatio Græce & Latine edita sunt Lugd. Batav. in 4to, in quæ extant notæ Lucæ Holstenii. *(dd)*

11 PHILONIS JUDAEI Opera. Philonum multi fuere olim; fuit Philo e Pyrrhonis schola, fuit aliquis Aristoteli familiaris Pythagoricus, & multi alii, quorum opera non sunt amplius salva. Fuit & Alexandrinus, Judæus ille, qui Caji Imperatoris tempore vixit, de quo vulgo creditur illum Platonicum esse. Extant multa ejus opera Philosophici argumenti, quæ quodammodo convenire cum Platonicorum doctrina videntur. Hinc vulgatum de illo judicium! *Aut Philo platonizat, aut Plato philonizat.* Multa quoque ex ejus libris excerpsit Johan. Baptista Bernhardus in *Seminario* suo; sed aliter tamen videtur viris doctis, qui libros ejus Platonicum genium non spirare existimant: qua in sententia quoque est Jonsius *(ee) Historiæ Philosophicæ lib. 3. c. 4.* ubi multa de aliis Philonibus. In multis tamen eadem videtur dicere cum Platonicis, sive ex Platone illa hauserit, sive e communi fonte cum Platonicis. Vero enim est simile, recentiores Platonicos multa e Rabbinorum & doctorum Judæorum, scriptis hausisse, uti Plato ipse e sacris literis. Ejus Opera per partes Græce Latineque sunt edita, sed junctim, Francofurt. cum Variorum Versionibus Latinis, curante Dav. Höschelio, A. 1587. *in fol.*

12 MICH. PSELLUS. Etiam hic inter Platonicos multa nos de Dæmonibus arcana, an in illorum ludo institutus, nescio, docuit, neque enim e divina, ut puto, revelatione habuit. Multum sc. rei Platonicis cum Dæmonibus fuit, de illorum tutela, evocatione, familiaritate, pleni sunt omnes Platonicorum libri, de ordine inter ipsos, de distinctione secundum elementa, mirabilia sunt illorum commenta, quæ ad Magiam fenestram aperire posse videntur. Pselli *Dialog. de dæmonibus, & eorum operatione*, est e Græco versus a Petro Morello, Parisiis *in 8vo* anno 1577. prodiit; hinc altera editio Græco-Latina, cum notis Gilberti Gaulmini, viri doctissimi, Parisiis anno 1615. *in 8tavo.* *(ff)* La-

(dd) Damascii, Hermiæ, Olympiodori, Syriani & Ægydii Viterbiensis, Opera, *h. l.* enumerata, inter Codices MSS. Holstenianos, in Biblioth. Urbis Hamburgensis Publica, olim se mihi obtulerunt. Sallustii, Philosophi, non Platonici, sed Cynyci, unicum tantum exstat de *Diis & Mundo opusculum*, Græce, cum Versione Leonis Allatii, & Lucæ Holstenii *Observationibus*, a Gabr. Naudæo Romæ an. 1638. *in* 8. editum, Lugd. Bat. an. 1639. *in 12.* recusum, & tandem a Thoma Galeo *Opusculis Veterum Mythologicis, Ethicis & Physicis*, Cantabr. an. 1671. ac denuo Amstelod. an. 1688. *(in 8.)* a se publicatis, insertum.

(ee) Pro Philonis Judæi Platonismo, Exercitationem, adversus Ioh. Ionsii *Cap. IV. Liber III. de Scr. Hist. Philos.* peculiarem Lipsiæ an. 1693. *in 4to* edidit Ioh. Alb. Fabricius, Gymn. Hamb. nunc. Professor.

(ff) Mich. Pselli *de Operatione Dæmonum* Dialogus, cum Gilb. Gaulmini Versione & Notis novis-

La Chlave del Gabinetto del Borri. Subjungo hunc librum Psello *de Dæmonibus*, quia in eodem argumento versatur. Quis Franciscus Josephus Borri fuerit, notum puto esse omnibus, multorum arcanorum Physicorum possessor, sed tamen & summus impostor. De hujus Vita & Dogmatibus exiit liber iste, impressus Coloniæ, ut titulus habet, anno 1681. in quo multa referuntur de doctrina ejus circa Dæmones, quæ cum Platonicis & Paracelsistis mire conveniunt. Dici non potest, quam liber ille plenus sit his næniis. Plura alia illic habentur de transmutatione metallorum, quam ipse tamen nescivit; Instructio item Politica ad Fridericum III. Daniæ Regem, qua ratione is cives suos in obsequio continere debeat. Additur quoque Vita ejus. 13

Le COMTE de GABLIS. Quisquis Autor illius libri fuerit (est autem Gallica lingua editus Amstel. anno 1571. ad exemplar Parisiense recusus,) mire illi cum *Clave* Borriana convenit. Profitetur titulos, multa illic agi de scientiis secretis, sed revera nihil aliud facit, quam ut Magiam & conversationem cum Dæmonibus probet & doceat, Cabalæ titulo illam honestans. Sed multi tales libri sunt, de quibus ut nimium solliciti simus, non est necesse. Multa de hoc argumento habentur quoque apud Georgium Pictorium, in libello *de Dæmonum sublunarium ortu, potestate, miraculis, & quomodo pellendi;* qui libellus additus est *Sermonibus* ejus *convivalibus*, Basileæ editis. Legi quoque potest Joh. Bodinus in sua *Dæmonomania*. Sed hæc non adeo sunt hujus loci. 14

MARSILIVS FICINVS, Florentinus, insignis Philosophus Platonicus is suo tempore fuit, & Medicus, cui editionem Platonis debemus, non quidem omnium accuratissimam, sed tamen non contemnendam. Quia enim potius Dogmaticus fuit & Philosophus, quam Philologus & Criticus, mirum non est, si in Platonis textu interpretando non usque adeo scopum tetigerit. Scripsit ille plurima Opuscula, fundamentis Platonicis superstructa, tam Theologica, quam Medica & Philosophica, v. g. *librum de Christiana religione*, cujus doctrinam cum Philosophia Platonica conjungit, earumque convenientiam monstrat. Scripsit & *de immortalitate animarum libros 16.* quibus titulum *Theologiæ Platonicæ* fecit. Multa illic memorabilia continentur, quorum usus esse potest ad hoc argumentum illustrandum; disputat enim adversus Epicureos & Atheos. Scripsit & *de raptu Pauli in cœlum tertium*, & *de nativitate Christi æterna & temporali;* libros item Medicos *de sanitate tuenda, & vita producenda, ac librum de vita cœlitus comparanda*, qui Magici aliquid sapere videtur. Docet enim in eo, quomodo vita nostra instituenda sit, ut astrorum nobis assignatorum constitutioni sit conformis. In eo libro per imagines Astrologicas mira se facturum confidit, quem se refutaturum fuisse dicit 15

novissime a Dan. Hasenmüllero, Prof. Kiloniensi, an. 1688. Kilonii *in 12.* est recensitus Verum Editionem hanc, & Textum Pselli, & *Notas* Gaulmini, mendis deformasse plurimis, recte jam monuit Joh. Clericus *T. XV. Biblioth. Univers. Historicæ, Gallice* editæ, *M. Oct. A. 1689. p. 117. 118.*

dicit Johannes Francisc. Picus Mirandula *l. 7. de rerum prænotione c. 10.* nisi id ob singularem cum illo amicitiam intermisisset. Plurimæ sunt ejus Epistolæ, quibus omnibus Philosophiæ Platonicæ argumenta tractantur. Tomus Operam ejus secundus continet Commentationes in Platonem ipsum, & in Platonicos aliquos, editus Basileæ in fol. anno 1576.

16 COMITUM MIRANDULANORUM Opera. Johannes Picus & Joh. Franciscus Picus, Mirandulani Comites, magnum suo tempore nomen sibi pepererunt, editis in lucem libris Philosophici & Cabalistici argumenti, præprimis vero Joh. Picus, qui admodum juvenis magna ingenii sui specimina edidit. Interdum certe in libris suis platonizat, sed plurima tamen e Judæorum Philosophia hausit, ut indicio sunt Opera ejus varia, quæ Cabalisticum quid sapiunt. Scripsit *adversus Astrologos* acutissimum librum, cui respondit quidem Lucius aliquis Bellantius, sed dispari ingenio. Juvenis mortuus est anno 32 ætatis, quod illi tempus Astrologi in vindicationem artis suæ prædixerant. Ejus *Heptaplus* agit de constitutione mundi, in quo non pauca sunt Cabalistica. Est vero Commentarius in opus sex dierum; Joh. Pici Opera junctim prodierunt anno 1504. Argentorati in fol. Joh. Francisc. Pici Opera quoque non pauca sunt, liber egregius *de prænotione rerum; Examen* item *vanitatis doctrinæ gentium, libri de studio humanæ, ac divinæ Philosophiæ*, & alia nonnulla, quæ omnia, cum Fratris *(gg)* Operibus, junctim prodierunt Basileæ ex Officina Henr. Petreana in fol. anno 1573. Liber alioquin rarus est.

17 GABRIEL BURATELLUS. Fuit ordinis Eremitarum, cujus extat *conciliatio præcipuarum controversiarum Aristotelis & Platonis.* Multa ille Autor in tit. promittit, nam *diu desideratum opus* vocat, *& a veteribus & recentioribus pollicitum, non tamen absolutum;* procedit per pleraque doctrinæ Platonicæ capita, ab Ideis incipiens. Sed & ille potius suo, quam Autorum, ingenio rem egit, ut solent plerumque omnes conciliatores, qui suo ingenio quomodocunque subveniunt difficultatibus. Fuerunt vero & ante illum, & post illum non pauci, qui hac in re operam præstiterunt, ut nesciam sane, quid ille præcipue hoc in negotio fecerit. *(hh)* Aristotelem dissensisse a Platone, verum certe est, ac patet ex ejus scriptis, an vere, an cavillandi studio, incertum. Certe & Pet. Ramus Platonis causam adversus Aristotelem agit, mea quidem sententia non infeliciter; nam in multis e Diametro distat Platoni Aristoteles. Pleraque enim, quæ Plato de mundi causa efficiente, de animarum immortalitate, vel e traditionibus majorum, vel e suo ingenio, docuerat, vel

(gg) Joh. Franc. Picus, perperam hic Joh. Pici Frater appellatur, cum nepos ejus potius ex Fratre Galeotto fuerit, uti ipsemet in Vita Patrui, *Operibus* illius præfixa, testatur. *Libros* ejus *duos de studio humanæ ac divinæ Philosophiæ* Joh. Franc. Buddeus, Prof. Acad. Halensis πολυμαθέστατος, seorsim nuper cum *Præfat.* sua, Halæ Saxonum an. 1702. *in 12.* curavit recudi.

(hh) De Conciliatoribus Platonis & Aristotelis fusius egit Joh. Bapt. Röschelius, Phys. Prof. Witteb. *in Disp. de Philosophia Conciliatrice*, ed. Witteb. 1692. *in 4.*

vel refutat, vel dissimulatione quadam negligit, ut vel e silentio ejus appareat, quidnam ipsi de multis animi fuerit. Prodiit Buratelli liber in 8. Venetiis anno 1573.

SCIPIO AGNELLUS. De ideis multa docuit Plato. Cum enim mundum intelligibilem alium a sensibili constitueret, contra quam nunc faciunt profani nostri scioli, qui totam naturam sensuum humanorum objectum constituunt, atque ultra sensum quicquam esse in natura negant, ideas quasdam rerum confinxit, quasi spirituales omnium productorum corporum effectrices. Subtilis est illa Platonis disputatio, in quam ductu ipsius naturæ pervenit, cum sensum ad rerum demonstrationem non sufficere videret. Multus est in illa sententia refutanda Aristoteles, qui tamen sensum Platonis non recte cepisse multis videtur. Totam hanc doctrinam, adversus Aristotelem, pro Platone, libro doctissimo propugnavit SCIPIO AGNELLUS. Nihil est omissum, quod ad hanc doctrinam pertinet, ab illo. Liber rarior est, & in paucorum manibus, Venetiis in 4to, anno 1615. editus. Notari ille unice pro hoc argumento potest, ac vehementer laudatur a multis istius temporis scriptoribus. Simile quid resuscitare videtur Joh. Marcus Marci, Med. & Consil. Cæsareus, Professorque Pragensis, in *libro* suo *de Ideis operatricibus*, (cujus Pragæ An. 1635. *in 4to* editi, hic est titulus: *Idearum Operatricium Idea, seu Detectio & Hypothesis illius occultæ Virtutis, quæ semina fœcunda, & ex iisdem corpora Organica producit.* Finxit & ille quasdam ideas rerum, rebus ipsis connatas, aut ipsis immersas, unde omne agendi principium dependeat. Scripsit & idem Autor *Philologiam veterem Restitutam*, Pragæ an. 1662. in qua idem Argumentum pluribus persequitur. Sed dolendum est, specialem partem *libri de Ideis operatricibus* post mortem ipsius Autoris, intercidisse, in qua multa tractaturus erat de Plantarum palingenesia, & multis aliis naturæ miraculis, quorum ille causas ideis suis quærit. Differt tamen ejus sententia a Platonica, quod ille intelligibiles suas ideas faciat, hic etiam ad sensus reducat. 18

HENRICUS MOORE. E recentioribus scriptoribus Philosophiam professus est, e Platonis & Cartesii dogmatibus mixtam, quod mirum alicui videri possit, Philosophiam, quæ meris demonstrationibus, ad Mathematica & sensuum principia institutis, utitur, misceri posse cum Philosophia, quæ tota consistit in abstractionibus & speculationibus. Sed tamen ille in multis non adeo infeliciter procedit. Nam & Cartesii non omnia probat; sed, ubi ille deficit & subsistit, e Platonis principiis intellectualibus quasi supplet, quo non pertingit Cartesii Philosophia. Quod animæ originem attinet, Platonicam sententiam de præexistentia animarum defendit integro libro, Anglica lingua scripto, *de immortalitate animæ*, qui nunc in Linguam Latinam, cum reliquis ejus Operibus, conversus est Nimis longum esset, recensere, quæ ille Argumenta pro animarum præexistentia afferat, adversus creationem & traducem disputans. Cœpit hæc controversia, jam pridem sopita, nunc iterum agitari inter Philosophos & Theologos, neque desunt adstipulatores & refutatores. Idem argumentum a Christophoro Sandio, Sociniano, pertractatum est, in 19

Tractatu de origine animæ, Cosmopoli anno 1761. *in 8vo.* In illo libro nihil aliud agit Autor, quam ut coacervet sententias parallelas, quæ stabiliant hanc de animarum præexistentia opinionem, e S. Scriptura, (quæ tamen valde detorta est) e Platone & Platonicis, Patribus, Rabbinis. Adversus illum Tractatum Orationem scripsit IAC. THOMASIVS, Lipsiæ anno 1674. editam, qua & Autorem illum & totam hanc doctrinam, refutat, prolixeque demonstrat, quam periculosi & graves errores ex hac doctrina proveniant. *(ii)* Ex adverso alii fuerunt, qui hac doctrina magnam origini animarum lucem accensam existimarunt. Extat Autor quidam Anglicus, sed Anonymus, qui libellum scripsit Anglica lingua, cui titulum fecit: *Lux Orientalis, sive inquisitio in opinionem Orientalium sapientum*, Londini anno 1662. in 8vo. Toto libro Autor ille, quisquis sit, demonstrare intendit, doctrinam hanc esse clavem mysteriorum providentiæ divinæ, cum Thomasius in Oratione sua ostendat, nihil magis in providentiam divinam impingere, quam hoc dogma. Henrici MOORI Opera Philosophica Latina Londini prodierunt anno 1679. *in fol.* Anglica autem Lond. An. 1662. *in fol.*

20 LEO HEBRAEVS *de Amore*. Etiam hic inter Platonicos recensetur, qui *de amore dialogos 3.* scripsit. Notum est, Platonem Dialogos aliquot de amore scripsisse, in quibus sunt multa de Pulchro memorabilia, quæ e principiis & fontibus sacris hausta videntur. Multa sunt sane divine de amore Dei dicta, & de amore hominum inter se, multa recitat Plato de Socratis amore illis in dialogis, quem male audire ob amorem suum notum est; sed sunt, qui illum defendunt, de quo legi potest *Vita Socratis*, a Balzaco scripta. Hanc sententiam Platonis de amore, omnemque ejus doctrinam, plenissime persecutus est Leo Hebræus in *tribus* illis de *Amore Dialogis*, quos nitida Latinitate donavit Joh. Carolus Saracenus. Editus est liber ille Venetiis anno 1564. *in 8.*

21 DAN. HEINSIVS *de Contemptu Mortis*. Partem hanc doctrinæ Platonicæ, quæ in contemplatione mortis consistit, adeo eleganti Carmine complexus est Dan. Heinsius, ut addi nihil possit. Virgiliano sane carmini comparat non immerito acerrimus rerum illarum judex, Buchnerus in *libro de commutata dicendi ratione*. Argumentum hujus poëmatis hoc est, quod, cum Plato Philosophiam per meditationem mortis definiverit, ille hanc ejus doctrinam, ex omnibus libris, confirmaverit, progrediendo ab abstractionibus animi per Philosophiam ad intelligibilia, monstransque, quomodo animus noster a corpore paullatim submovendus sit ad contemplationem pulchri æterni, quod mortem vocat Plato. Continentur illis libris pene tota doctrina mora-

(ii) Sandianum *de Origine Animæ* Libellum impugnavit etiam, post Thomasium, D. Balth. Bebelius, Theologus tunc Argentinensis, in *Exerc. adversus Præexistentiam Animarum Humanarum, errorem Christoph. Sandii & Anonymi cujusdam, novorum Origenistarum*, Argent. an. 1675. *in 8vo* edit. Jac. Thomasii Oratio, inter reliquas ejus *Orationes*, Lipsiæ an. 1683. *in 8vo* junctim publicatas, *num. 20. p. 457. 495.* est recusa.

moralis & Theologia Platonica, qui ideo commendandi sunt præ ceteris, quod utile dulci misceant, & suavitate carminis res abstrusissimas proponant. Editi sunt illi seorsim Lugd. Batav. in 4to, anno 1621. & junctim cum aliis ejusdem Poëmatibus.

Atque hæc dicta sunto de Scriptoribus Philosophiæ Platonicæ, de quibus longe plura dici poterant, sed nos ad omnia singularia descendere non possumus. De Interpretibus Platonicis, eorumque Editionibus specialibus, singulari libro legi potest Philippus Labbæus, de quo plura dicemus, cum de Scriptoribus Peripateticis agemus. De dogmatibus specialibus Platonis agit Galæus *l. 3. c. 1. & 2.* Videndus quoque est Jac. Thomasius in *Dissertationibus* suis *Stoicis*, supra citatis; nec non Samuel Parkerus in *Tentaminibus Physico - Theologicis*, ubi de anima mundi ex Platonicis agit, *l. 2. c. 1. & 2.* & demonstrat, veteres Philosophos animam mundi pro supremo numine habuisse. Utinam pervenissent ad posteros notæ illæ, quas doctissimus ille Paulus Sarpius in Platonem, omniumque Sectarum fragmenta, scripsit, de quibus legi potest Fulgentius in *Vita* ejus *p.* 130. 131. Scripsit & doctissimus Jesuita Renatus Rapinus librum *de comparatione Aristotelis & Platonis*, ubi omnes illos Autores recenset, qui cursus Philosophicos scripserunt, quorum nemo ipsi cum Aristotele conferendus videtur; nam Aristotelem præfert Platoni. Videri quoque potest Hier. Cardanus in singulari libro *de clarorum virorum vita, & libris, & de hominum aliquorum illustriorum judicio*, ubi de Platone, Aristotele, aliisque, agit. Reperitur is *Tomo 10.* Operum, a Naudæo publicatorum. 22

CAP. VIII.

DE ARISTOTELE, SCRIPTORIBVSQVE DE SECTA AC PHILOSOPHIA PERIPATETICA ISAGOGICIS AC HISTORICIS.

§. 1. *Philosophia Aristotelica Monarchica ferme hactenus gavisa est autoritate. Librorum Aristotelis Versiones ævo sequiori ineptæ Philosophiam Scholasticam, ceu abortum, sunt enixæ. Joh. Jonsii & Joh. Reiskii in Historia Peripatetica Conatus. Inter editiones Aristotelis excellunt duæ Parisienses, quarum recensus brevis exhibetur. Inter Vitæ autem ejus Scriptores Diog. Laërtius & Ammonius, a Pet. Joh. Nunnesio egregie illustratus. Nunnesii ipsius & Guilh. Vudalii scripta de Philosophia Aristotelis Isagogica commendantur. 2. Johannis de Launoy* Libri de varia Aristotelis Fortuna *Argumentum. 3. Conspectus* Discussionum Peripateticarum *Franc. Patricii, omnia, ad Aristotelis pertinentia notitiam, accurate persequentium, sed maligno simul animo criminantium, Compendiarius. Aristoteles a plagii crimine absolvitur, & ob methodum luculentam commendatur. 4. De Theod. Angelutii, quem Patricius adversarium, & Franc. Mucii, quem hyperaspisten est nactus, Scriptis cen-*

censura. 5. *Phil. Labbæi Conspectus Interpretum Platonis & Aristotelis Græcorum.* 6. *Discrimen Librorum Aristotelis* Ἐξωτερικῶν *&* Ἀκροαματικῶν, *ex Oct. Ferrarii* Libro de Sermonibus Exotericis *addiscendum.*

1 PRocedimus nunc ad ARISTOTELEM, & Philosophiam Aristotelicam, quæ, postquam diu, Platonica etiam, in Christianismo regnaverat, ita tandem occupavit omnium animos & scholas, ut religioni duceretur, vel latum unguem ab ea discedere. Sero librorum Aristotelis notitia ad nos pervenit, non nisi post captam a Turca Constantinopolin. Fuere quidem jam olim aliquot Aristotelis libri, vel ex Arabico in Latinum sermonem conversi, quod curatum fuit a Friderico II. Imp. uti fusius deducit Conringius *in Antiquitatibus Academicis*, (*Diss. III. p.* 95. 96. 97. *& in Supplem. p.* 343. 344. 349. 350.) vel ex paucis quibusdam Græcis exemplaribus quarundam disciplinarum admodum corrupte in linguam Latinam translati, ab hominibus nec Græcæ, nec Latinæ linguæ, satis peritis, quorum tantum quatuor istius temporis numerat Antonius Wood *in Antiquitatibus Oxoniensibus*, qui ortum & progressum Philosophiæ Peripateticæ & Scholasticæ diligentissime tradit. Primi enim ejus natales in Parisiensi & Oxoniensi Academiis. Hinc elaborata est Philosophia, qualis ex lacunis istis hauriri poterat. Ex Aristotele, male intellecto, & versionibus ineptis deturpato, omne hoc Philosophiæ genus primum prodiit. Unde conjici facile potest, quam bella proles e tam stulta sit matre nata. Videre exinde possumus, quam multi ingenii sui commenta pro Aristotelicis dogmatibus venditarint. Sed de illis hic multa afferre nostri non est instituti. Ad Aristotelem ipsum venimus, cujus vita, doctrina, libri, Philosophorum ab illo prodeuntium familia, accurate essent pernoscenda. Sed nihil hactenus habemus, quod implere desiderium nostrum possit. Molitus est IOH. IONSIUS, vir doctissimus, *Historiam Peripateticam*, cujus tamen non nisi *partis primæ prima dissertatio* lucem vidit, qua illud tantum argumentum tractatur, qui Aristoteli fuerint ὁμώνυμοι, & unde ejus Secta Peripatetica sit appellata; prodiit ea Hamburgi anno 1652. *in 4to.* Observavi in *Catalogis Francofurtensibus*, Iohannem Reiskium aliquid de historia Peripatetica scripsisse, sed nihil ejus vidi. Aristotelis Opera varie edita sunt, quorum editiones omnes recensere nihil attinet. Videatur Israel Spachius *in Nomenclatore Philosophico pag.* 80. Est vero editio omnium optima, cæterisque præferenda, quæ Parisiis prodiit anno 1639. *in fol.* duobus Voluminibus. Interpretationes Aristotelis sunt ab Hadriano Turnebo, Isaaco Casaubono, & Julio Pacio. Accessit *Synopsis analytica universæ doctrinæ Peripateticæ*, autore GUILHELMO DU VALLIO, qui in hac editione Commentariolos quosdam ad Synopsin addidit. Successit huic editioni alia, itidem Parisiensis, quæ melior tamen priori est & auctior, quod adjectus fuerit Index geminus, alter Autorum, qui suis lucubrationibus Aristotelis libros illustrarunt; alter, quo declaratur, quid sit a quoque e superioribus Interpretibus in singulas Aristotelicæ Philosophiæ partes scriptum, collectus a Paschale Gallo, e Bibliotheca Gesneri: promissa est Operi Aristotelis Vita, autore Diogene Laërtio scripta,

pta, & altera ab autore Ammonio. (*kk*) Hanc, ab Ammonio ſcriptam, edidit, cum copioſis & eruditis ſcholiis, Petrus Joh. Nunneſius, qui liber ad hiſtoriam Ariſtotelis accuratius noſcendam facit, editus Lugd. Batav. *in 8tavo*, anno 1621, junctusque ejusdem Autoris libro *de ſtudio Philoſophico*, quo ille exponit conſilium de recte conficiendo Peripateticæ Philoſophiæ.

IOHANNIS LAVNOY *Lib. de varia Ariſtotelis fortuna in Acad. præſertim Pariſienſi.* Conſtantienſis hic patria, & Theologus Pariſienſis hiſtoriam hanc ſcripſit, ſed breviter admodum, nec adeo magno apparatu, qua exponit ortus & occaſus intervallares Philoſophiæ Ariſtotelicæ. Ordinate omnia inſtituit, eundo per ſecula, octoque obſervavit vices, quibus hæc Philoſophia Ariſtotelis, vel occidit, vel novas vires acquiſivit. Videas ex illo longa ſerie, quam conflictandum libris Ariſtotelis fuerit cum Eccleſiæ & Conciliorum decretis, quorum ſententia nonnunquam combuſti ſunt publice, obnitentibus ſemper Scholaſticis Doctoribus, qui Eccleſiæ & Pontificibus tandem invitis eos obtruſerunt. Accurate hic quoque recenſetur fortuna, quæ illi a Pet. Ramo obtigit, totaque illa impugnationis Ramiſticæ Hiſtoria. Hagæ Comitum *in 4to*, anno 1656. libellus hic prodiit. 2

FRANCISCVS PATRICIVS. *Diſcuſſionum Peripateticarum Tomos quatuor* ſcripſit, in quibus magna cum cura omnia, quæ ad Ariſtotelis notitiam pertinent, propoſuit, ſed partium tamen ſtudio ductus. Hinc Conringii eſt judicium, ex omnibus hoſtibus Ariſtotelis optime Patricium de illo eſſe meritum, in Philoſophiæ ejus Hiſtoria recenſenda. Iniquo enim in Ariſtotelem animo erat, veteremque, ut vocat, Philoſophiam reducere in animo habebat; *Tomo 1.* agit de Ariſtotelis vita, moribus, libris, auditoribus, ſectatoribus, Interpretum Sectis, philoſophandi ratione, *libris 13.* cui omnia, quæ poteſt, adjunxit, ad invidiam Ariſtoteli, ejusque ſcriptis, faciendam, dum libros ejus negat eſſe genuinos, ſed corruptos & ſuppoſititios eſſe ait, & dum illum plagiorum arguit, de quibus legi etiam poteſt Thomaſius, in *libro* ſuo *de plagio literario.* §. 364. & 365. *Tomo 2.* agit de Ariſtotelis cum Platone, aliisque veteribus Philoſophis, *a multis promiſſa*, (ut titulus habet) *a nemine edita*, in omni Philoſophiæ genere, Concordia, *libris 8.* Illic unum opus eſt Patricii, ut oſtendat, nihil ab Ariſtotele dictum eſſe aut excogitatum hypotheſium verarum, quarum non exſtent in aliis quoque Philoſophis veſtigia. Iſta tamen in injuriam iſtius Philoſophi afferre non debebat; nihil enim facilius eſt, quam talia loca congerere. Quod ſi nunc excuteremus omnium novatorum hypotheſes, nihil in illis inveniretur principiorum, quæ non in veteribus etiam legantur Philoſophis, cum nemo tamen dicere poſſit, illos ex laciniis iſtis tale quoddam corpus collegiſſe. Talia enim caſu eveniunt, ac poſſibile eſt, homines, de una eademque re ſollicitos, in ſimiles incidere cogitationes; rerum enim conceptus iidem ſunt. *Tomo tertio* Ariſtotelis 3

(*kk*) Ammonii *Vita Ariſtotelis* (quam alii Ioh. Philopono tribuunt), cum *Scholiis* Pet. Joh. Nunneſii, ſeorſim Helmſtadii an. 1666. *in 4to*, eſt recuſa.

cum Platone, aliisque veteribus discordiam persequitur *libris* 7. ubi omnia rapit in sinistram partem, quæ ab Aristotele disputata fuerunt adversus veteres, & illa, tanquam frivola, & cavillatoria, traducit. Cujus generis quanquam aliqua apud illum sunt, in omnibus tamen indistincte non reprehendendus est Aristoteles: quod si enim ille lucem Philosophiæ non intulisset methodo aliqua ordinata, in Platonis Dialogis, ac veterum fragmentis, velut incondita aliqua sylva, errassemus. Nunc ab illo in aliquam tamen viam ducti, agnoscamus beneficium, neque calumniemur. Nisi enim is manum operi tam vasto admovisset, non haberent recentiores tela, quibus adversus ipsum pugnarent. *Tomus quartus* denique, audax plane, totusque hypocriticus, rigidam instituit in Aristotelis dogmata censuram, *libris 10.* Condonemus huic egregio viro contumaciam. Liber certe ejus cum fructu legi potest, qui editus est Basileæ anno 1581. *in fol.*

4 PHILIPPUS LABBAEUS. Locum etiam in hoc Peripateticorum senatu habeat Labbæus, non tamen ut Senator, sed ut Nomenclator & Apparitor. Scripsit ille *brevem conspectum*, ut vocat, *Aristotelis & Platonis, Græcorum Interpretum Aristotelicorum & Platonicorum, eorumque editionum.* Utilis ille liber est ad indicium Autorum, in re ipsa alioquin parum sapit. Editus est Parisiis, ex Officina Cramoisiana, anno 1657. *in 4to.* Promisit novam & locupletiorem ejus editionem, cum titulo *Syntagmatis Philologici Græcorum Aristotelis Interpretum*, quibus additurus est aliorum Philosophorum veterum Interpretes, & præterea Andreæ Schotti *judicium de Aristotelicorum Operum Interpretibus Græcis & Latinis Bibliotheca Bibliothecarum, pag. 7. editionis Parisiensis, anni 1664.*

5 FRANCISCUS MUCIUS, Consentinus, fuit hyperaspistes Patricii. Irritaverat enim scripto suo Patricius Theodori Angelutii calamum, qui adversus Patricium scripsit. Opus ipsum Angelutii vidi quidem, sed non videtur par esse huic viro oppugnando. Franc. Mucii libri *Dissertationum* quinque sunt, Ferrariæ, anno 1588. *in 4.* editi, *in quibus*, ut titulus habet, *pene universa Aristotelis Philosophia in examen adducitur.* Mihi tamen non videtur Opus respondere tam amplo titulo.

6 OCTAVIANI FERRARII *Liber de sermonibus Exotericis.* Vir fuit ille doctissimus, & hanc Dissertationem *de sermonibus Exotericis* scripsit, quæ prodiit Venetiis, anno 1575. *in 4to.* Tota hæc Dissertatio facit ad elucidationem Aristotelicorum scriptorum. Notum scilicet est, distingui Aristotelis libros in Exotericos & Acroamaticos. Exoterici libri erant illi, qui non scripti erant ad genuinos discipulos, sed in promiscuum multorum usum. Discipuli itaque Aristotelis quasi in duas classes divisi, in quibus erudiendis duplici est usus ordine, etiam diverso tempore. Ammonius alios libros facit διαλογικὰς, alios αὐτοπροσώπους. Hinc colligitur, Exotericos libros per dialogos fuisse scriptos, quemadmodum libri Platonis; & hi libri Exoterici præterea vocabantur ἐγκύκλιοι, quasi scilicet ideo editi, ut vulgo scilicet ac in circulis legerentur. Accuratiorem istorum librorum disquisitionem Ferrarius

in

in libro laudato habet. Sed edita postea est altera hujus libelli editio, plenior & auctior, quæ recusa est in Germania cura Melchioris Goldasti, a quo præfixa est præliminaris Epistola *de Cryptica veterum Philosophorum disciplina.* Titulus libri est: *Clavis Philosophiæ Peripateticæ Aristotelicæ.* Addita est Dissertationi de sermonibus Exotericis altera ejus Auctoris, *de disciplina* ἐγκυκλίῳ, ubi multa sunt similis argumenti. Editus est liber Francof. anno 1606.

CAP. IX.

DE INTERPRETIBUS ARISTOTELIS GRAECIS.

§. Censura de Interpretibus Aristotelis generalis. Græci Latinis sunt præferendi. Latini sæpe ejus doctrinam depravarunt ignorantia Linguæ Græcæ, Philosopho perquam necessaria. Laus notarum Joach. Jungii in Aristotelem marginalium ἀνεκδότων. 2. Theophrasti, Aristotelis discipuli atque successoris, scripta, horumque editiones & exegetæ. 3. Inter Græcos Aristotelis Interpretes eminent Alex. Aphrodisæus. 4. Themistius. 5. Joh. Philoponus. 6. Simplicius. 7. Aspasius, Eustratius, Michael Ephesius, Andronicus Rhodius. 8. Mich. Psellus. 9. Georg. Pachymerius. 10. Porphyrius, Ammonius Hermeas, Dexippus, Theod. Metochita. Singulorum scripta, translatores & editiones, enumerantur.

Aristotelicæ scholæ multi fuerunt *Interpretes, Græci*, Arabes, Latini, de quibus omnibus singulatim disserere nimis prolixum foret; nos præstantiores seligemus. Id in universum notandum; Aristotelis scripta in re philosophica potiora omnibus Interpretibus habentur; plerique enim ex illis peregrinos sensus in illum inferunt. Græci enim Interpretes omnibus sunt præferendi, nam Latini, inprimis posteriores, vehementer corruperunt doctrinam Peripateticam, qui non legerint, vel legere potuerint, Aristotelem in ipsis fontibus suis, ejusque Interpretes Græcos; magna autem est inter illos diversitas, si quis doctrinas inter se conferat. Accurata linguæ Græcæ notitia habenda est Philosopho. Nisi enim veteres Autores, primos Philosophiæ fundatores, legere possit, totus ille Philosophi titulus precarius est. Legerat olim Aristotelem magna cura IOACHIMUS IUNGIUS, quanquam a doctrina Peripatetica alienus, magnus tamen Philosophus. Vidi, ut hoc obiter memorem, Aristotelis editionem Parisiensem, perpetuis ejus notis marginalibus MStis illustratam, quam thesauri loco se habere dicebat Martinus Fogelius, cujus Bibliotheca ad Ducem Hannoveranum pervenit. Moliebatur ejus editionem Fogelius, sed ipse præmaturo fato huic consilio præreptus fuit. 1

THEOPHRASTUS. Genuinus Aristotelis discipulus Theophrastus fuit, qui

qui omnium Peripateticorum discipulorum princeps merito habendus est. Hujus viri si libri extarent omnes, ab illo scripti, Bibliothecam unus faceret, nam paucos tantum illos superstites habemus. Qui injuria temporis interciderunt, tam multi sunt, ut e titulis solis integrum libellum confecerit Johannes Meursius. Editus est sub tit. *Theophrasti* libellus ille Lugd. Batav. anno 1640. in 12. Adduntur *Lectiones* ejus *Theophrasteæ*, in quibus explicantur quædam obscuriora, quæ in libris Theophrasti superstitibus occurrunt. Libri ejus superstites, tam junctim, quam seorsim, variis editionibus prodierunt. Opera omnia Græca lingua prodierunt *in fol.* Basileæ, anno 1541. Græco-Latina itidem *in fol.* ex recensione Dan. Heinsii, Lugd. Batav. anno 1613. quædam autem ejus Opuscula junctim, Interpretibus Daniele Furlano & Adriano Turnebo, quibus accessit liber *de spiritu innato*, qui Aristoteli vulgo tribuitur, e Bibliotheca Joh. Vincentii Pinelli, multarum linguarum & scientiarum peritissimi, Hanoviæ *in fol.* anno 1605. Libri quidam alii ejus seorsim sunt editi, cum nonnullorum Commentariis, ut liber *de Plantarum causis*, in quem extant J. Cæs. Scaligeri præstantissimi Commentarii. In eundem librum Commentarium scripsit Joh. Bodæus a Stapel, Lugdun. Batav. A. 1664. *in fol.* editum, qui aliquanto rarior est. *Characteres* Theophrasti *Ethici & Politici*, aureus libellus, editus est cum Commentario Isaaci Casauboni, liber ad omnem vitam civilem & conversationem utilissimus. Nova ejus editio prodiit Brunswigæ, curante Beckensteinio, anno 1659.

3 ALEXANDER APHRODISAEVS. Recensebimus præcipuos quosdam Aristotelis Interpretes, neque enim omnium instituere indicem possumus. Editiones illorum Autenticæ rarissimæ sunt, Græca enim exemplaria vel Venetiis ap. Aldum, vel Florentiæ, vel Parisiis, vel Basileæ, edita. Aldina autem, ut omnes Græci Codices, ab Aldo editi, optima sunt. Vixit seculo tertio Alex. Aphrodisæus, & multa scripsit in libros Aristotelis, ut in *priora Analytica*, quæ Græce prodierunt apud Aldum anno 1520. *in folio*, & *in 4to* Florentiæ; in *Topica*, quæ itidem prodierunt Græce ap. Aldum *in fol.* Venetiis anno 1520. Latine autem, interprete M. Ant. Mureto, *in 4to*, Ingolstadii anno 1602. *in 4to*, *libros Meteorologicorum*, interprete Piccolominæo, Venetiis *in fol.* anno 1540. Item *de mixtione* Græce *in fol.* Scripsit *quæstiones Naturales de anima*, & *Morales*, quæ editæ sunt Venetiis, anno 1596. *in fol.* & *de fato*, qui liber prodiit, cum Versione Latina Hieronymi Bagolini, Venetiis, anno 1541. *in fol.* Scripsit item in *librum de sensu & sensibili*, qui Comm. prodiit Græce *in fol.* apud Aldum, anno 1527. Item in 12. *libros* Aristotelis *de prima Philosophia*, qui Latine prodierunt, translati a Joh. Genesio Sepulveda, Parisiis *in fol.* anno 1536. Scripsit & *Problemata*, quæ *in fol.* prodierunt apud Aldum, Venetiis anno 1503. & cum *problematibus* Aristotelis, ex editione Friderici Sylburgii, *in 4to.*

4 THEMISTIVS. Vixit ille seculo 4to, multaque scripsit Opera in Aristotelem, quæ ab Aldo Græce edita sunt. Ejus Latinæ versiones *Paraphrascon* in Aristotelis *posteriora Physica*, *libros de anima*, *memoria & reminiscentia*, *somno &* *vigi-*

vigilia, insomniis & divinatione per somnum, Interprete Hermolao Barbaro, prodiere, viro elegantissimo; additæ *sunt Lucubrationes in quædam Themistii obscuriora loca*, & *solutiones contradictionum*, Marci Antonii Zimaræ. Themistii comm. *de anima*, a Ludovico Nogarola, Veronensi, Latinitate donatus, & scholiis illustratus, prodiit Venetiis apud Scotum, anno 1560. *in folio.* Scripsit idem Themistius *Paraphrasin in libros 12. Aristotelis de prima Philosophia*, quam in Latinam linguam convertit Moyses Finzius, Venetiis anno 1558. *in fol.* apud Hieronymum Scotum, & *Paraphrasin in libros de Cælo*, quæ in Latinam Linguam conversa a Moyse Alatino, Hebræo, *in fol.* Venetiis prodiit.

IOHANNES PHILOPONVS, Grammaticus. Fuit ille inter celebratissimos Aristotelis Interpretes, vixitque seculo quinto, quem alii tamen locant in seculo sexto. Dictus ille fuit, ob multitudinem operum, Philoponus, tanquam laboris amans, multa enim variaque scripsit in Aristotelis Opera. Ejus extat *Commentarius in priora Analytica*, Græce editus *in fol.* anno 1536. in Latinam vero conversus a Lucilio Philaltheo, apud Scotum, anno 1560. *in fol.* *In posteriora Analytica* prodiit Commentarius Græce apud Aldum, una cum aliis quibusdam Commentatoribus, anno 1534. *in fol.* Idem Commentarius in linguam Latinam conversus, Venetiis apud hæredes Hieronymi Scoti, anno 1586. Ejusdem *Explanatio in libros quatuor Physicorum, Aristotelis*, in linguam Latinam conversa a Johann Baptista Rasavio, Novariensi, Venetiis, apud Vincentium Valgrisium, *in fol.* anno 1569. Ejusdem *Commentaria in libros Aristotelis de generatione & corruptione*, e Colloquiis Ammonii Hermeæ, qui itidem Commentator Aristotelis fuit, propriisque ejus considerationibus, ab Hieronymo Bragolino in Latinam linguam conversa, prodierunt Venetiis apud Hieronymum Scotum *in fol.* anno 1559. *Commentarius in primum Meteororum* Aristotelis, a Joh. Baptista Camozio conversus, prodiit cum Olympiodori *in Meteora Aristotelis commentariis*, Venetiis apud Scotum, anno 1567. *in fol.* *Annotationes in 3. Aristotelis libros de anima*, e Dissertationibus Ammonii Hermeæ, & propriis meditationibus, Latine an. 1581. Venetiis, apud hæredes Hieronymi Scoti *in fol.* Apud Scotum hunc, ejusque hæredes, potissimi Peripateticorum Commentarii prodierunt, quasi scilicet ille, qui a tenebris nomen habebat, destinatus esset, ut lucem his scriptis conciliaret. 5

SIMPLICIVS. Præstantissimus Aristotelis Interpres est, qui & in Epictetum scripsit elegantissimum Commentarium. Ejus multa extant in Aristotelem Commentaria. Jonsius Simplicium facit coætaneum Johannis Philoponi, qui seculo 5to vixit, cum Simplicius referatur ad seculum septimum; sed ætas illorum Interpretum non usque adeo explorata est. Ejus extat *Commentarius* in κατηγορίας sive *prædicamenta*, in Latinam linguam conversus a Justo Velsio, Peripatetico magni nominis. Addita sunt Latina summaria, & præfixa singulis capitibus; prodierunt Græce & Latine Basileæ, anno 1551. *in fol.* apud Michaelem Isengrinium. Illud de Operibus Simplicii notandum est, neminem diligentius exponere atque enarrare sententias, tam Aristotelis, quam aliorum, qui ab Aristotele dissentiunt. Est vero hæc editio Basi- 6

leensis longe correctior, quam est Veneta, quæ anno 1499. prodiit; diligenter enim omnia enucleata sunt. Extat ejusdem *Commentarius in 8. libros Physicæ Auscultationis*, qui cum ipso textu Græco Aristotelis prodiit Venetiis *in fol.* apud Aldum, anno 1526. & Interprete Lucilio Philaltheo, Latine *in fol.* Venetiis, apud hæredes Hier. Scoti, anno 1587. quæ ultima editio melior est priore illa, quæ apud ipsum Scotum prodierat anno 1566. Venetiis. Nam hæc posterior a Johanne Vincentio a Collibus diligentiore cura est recognita, & marginalibus Annotationibus illustrata, textus ipse ordinatius distinctus, summaria præfixa, tabulæque additæ in fine, in quibus insigniora Simplicii dicta examinantur & explicantur. Apud eundem Scotum prodierat anno 1543. Latine conversus Simplicii *Commentarius in prædicamenta Aristotelis*, non a Justo Velsio curatus, sed a Sebastiano Foscareno, Venetiis *in fol.* Ejusdem Simplicii *Commentaria in libros Aristotelis de cælo*, prodierunt itidem Venetiis, apud hæredes Hieron. Scoti, anno 1584. *Commentaria in 3. Aristotelis libros de anima*, ab Evangelista Lungo, Asulano, in linguam Latinam translata, Venetiis apud eosdem, anno 1587. *in fol.* Græcus autem textus, cum ipso textu Aristotelis Venetiis *in fol.* apud Aldum, anno 1527. qui Aldus ejusdem etiam *in 4. libros de cælo Commentarium*, cum textu Aristotelis Græco, Venetiis *in fol.* edidit, anno 1526. quem in linguam Latinam verterat Guilhelmus Morbecus, cujus Versio prodiit Venetiis, anno 1540. Sed correctior est illa, & diligentius cum Codicibus Græcis collata, prodiitque anno 1584. cujus mentionem supra fecimus, non refertur tamen, quis illam editionem procuraverit. Simplicii *Commentarium in Epictetum* Angelus Caninius, magnum illud in Græca lingua nomen, in linguam Latinam convertit; editio illius procurata est Venetiis *in fol.* apud Hieronymum Scotum, anno 1569. sed longe melior est, quam procuravit Cl. Salmasius, cujus supra c. 4. §. 4. mentionem fecimus.

7 ASPASIUS, EUSTRATIUS & MICHAEL EPHESIUS. Commentatores illi sunt in *Ethica* Aristotelis, cum Aristotele ipso jungendi. Nam cum Aristoteles in Ethicis brevis sit & parcus, præclaram illi accessionem faciunt egregio huic Operi. Aspasius circa initia seculi secundi floruisse traditur, cujus discipulo Galenus adolescens magistro usus fuit. Meminere ejus Aphrodisæus in *Commentario ad lib. 1. Metaph.* & Simplicius *ad lib. 1. Phys.* Scripserat idem Aspasius Commentaria *in Categoras Aristotelis*, testibus Galeno, Boëthio & Simplicio. Eustratius itidem in *Ethica* commentus est, quem viri docti male passim cum Eustathio confundunt, *(ll)* præprimis Franciscus Patricius, accuratus alioquin rerum Aristotelicarum inquisitor, &, e Conringii judicio, omnium Aristotelis hostium optime de Aristotele meritus, in ejus Philosophiæ historia recensenda. Nam & Græca Editio Aldina & Feliciani translata, expresse Eustratii nomen præferunt, quod & apparet in *Catalogo MStorum Biblioth. Florrentinæ*, ab Henrico Ernstio publicato. Refertur ejus ætas ad seculum decimum, & illa tempora,

(ll) De Eustratii & Eustathii ob Paronomasiam confusione, nec non *Commentariis in Ethica & Analytica Posteriora* Eustratio, Presb. circa an. 560. Constantinopolitano, per Casim. Oudinum perperam tributis, Conf. *Homonymoscopia* mea *P. II. c. 5. §. 30. p. 464. 465.*

pora, cum in Græcorum imperio Philosophiæ studia, auspiciis Bardæ Cæsaris, renascerentur. Ejusdem Eustratii extant doctissima *Commentaria in posteriora Analytica*, quorum Græca editio prodiit apud Aldum Venetiis, una cum Johan. Grammatici, & incerti Autoris, in eadem *Commentariis*, anno 1534. Eadem Latine vertit Andreas Gratiolus, Michaël Ephesius itidem. Vixit post seculum X. scripsitque in *Ethicam* Aristotelis. Ejusdem exstant præterea *Commentarii in 4. libros Aristotelis de partibus animalium*, quos Petrus Victorius e Bibliotheca Medicæa edidit, quique ab aliis Philopono adscribuntur, nec non *Expositiones in parva naturalia* ab Aldo editæ, & Latine a Philatheo & Gesnero versæ, quarum MSta supersunt in Bibliothecis Medicæa & Bavarica. Hi sunt Commentatores in Ethicam Aristotelis, Triumviri præstantissimi, olim seorsim, tam Græce, quam Latine, editi. Est vero magna adhuc circa capita illarum commentationum controversia. Autores enim nonnunquam permutantur, & uni adscribitur, quod adscribi alteri debebat, qua de re videantur Sam. Rachelius in *Introductione in Philosophiam moralem Aristotelis*, & Conringius *in præfatione Interpretum Græcorum super Aristotelis Opus Ethicum*, a Sam. Rachelio editorum. Edidit vero ille hos tres interpretes, e translatione Joh. Bernhardi Feliciani, Helmstadii *in 4to*, anno 1662. Extat & Andronici Rhodii Paraphrasis Græco - Latina, interprete Daniele Heinsio, *in 4to* edita Lugd. Batav. anno 1607. Eustratii ceterorumque *Commentaria in libros Ethicorum* Græce prodierunt in fol. Venetiis apud Aldum, anno 1536. Habuit in animo Joh. And. Bosius novam horum interpretum editionem, sed morte præventus illam non publicavit.

MICHAEL PSELLVS Seculo XImo vixit, qui in Aristotelis libros multos 8
scripsit. Fuit alioquin Pythagoricæ Platonicæque Philosophiæ deditus, uti testatur opus ejus *de Operatione Dæmoniorum*, de quo supra, ejusque *Lyræ Pythagoricæ Diagramma*, quod hodie MStum in Gallia servari testatur Phil. Labbæus *in Bibliotheca nova MStorum fol. 114.* Ejus exstat *Metaphrasis 2. libb. posteriorum analyticorum*, in Latinam linguam conversa ab Emanuele Margunio, Venet. *in 8vo*, apud Juntas, anno 1575. *Commentarius in librum de interpretatione*, Græce editus ab Aldo, anno 1503. *in fol.* & *Commentarii in Physicorum libros*, qui a Joh. Bapt. Camozio in Latinam linguam sunt conversi, Venet. anno 1554. *in fol.*

GEORGIVS PACHYMERIVS, Constantinopoli oriundus, & in Nicæ- 9
norum sacerdotum numerum cooptatus, claruit sub Michaële & Andronico Palæologis. Fuit epitomator Aristotelis. Nam pene in universam Aristotelis Philosophiam *Epitomen* confecit, quæ a Phil. Becchio, Philosopho & Medico, in Latinum sermonem est conversa, editaque Basil. anno 1560. *in fol.* ap. Frobenium. Becchius ille magnam curam huic operi impendit. Opus illud, in varias partes scissum, variis in locis prodiit, jam Græce, jam Latine, quarum omnium accuratam recensionem instituit Leo Allatius in *Diatribe de claris Georgiis.*

Atque hi sunt ferme celebriores Græci interpretes. Sunt præterea alii quidam, 10
non usque adeo publici & vulgares, neque tam necessarii usus, Porphyrius in *Categorias*

Græce *in 4to* prodiit, Parisiis anno 1543. Latine ex interpretatione Feliciani *in fol.* anno 1566. Ammonii Hermeæ *Commentarius in 10. Categorias* Græce Venet. anno 1503. apud Aldum, *in fol.* Ejusdem *Commentarius in 5. voces Porphyrii*, Græce in 8. Venet. anno 1545. Extat Dexippi *Defensio prædicamentorum adversus Plotinum*, Latine conversa a Feliciano, *in 8vo*, Paris. anno 1549. Est Theodori Metochitæ *Paraphrasis in Physica Aristotelis*, a Gentiano Herveto in Latinam linguam conversa, *in 4to*, Basil. anno 1549. Aphrodisæi *Problemata*, quorum mentionem supra fecimus, edita sunt Venet. apud Aldum, *in fol.* anno 1503. Ejus Alexandri magnum olim fuit nomen, ut pene non Aristotelicus haberetur, qui non esset Alexandreus. Solent jungi cum Aristotelis *problematibus*, in quæ absolutissimum Commentarium *in fol.* scripsit Ludovicus Septalius.

CAP. X.
DE INTERPRETIBVS ARISTOTELIS ARABICIS.

§. 1. *Arabum diligentia, in Græcorum scriptis, & speciatim Aristotele, lingua sua donandis, commendatur, sed plurimis simul monetur, versiones istas featere ψευδερμηνείαις. 2. Mentione præ aliis digni Averroës, 3. Avicenna, Alfarabius, Jac. Alkindius.*

1 ARABES Aristotelis Philosophiam diligentissime coluerunt. Nam Platonis & Aristotelis libros omnes in suam linguam converterunt, fuitque Aristotelicorum scriptorum major apud illos notitia, quam apud Italos & Gallos. Legendus est Joh. Leo Africanus in *libro de Vitis Philosophorum Arabum*, (mm) quem, e Bibliotheca Florentina erutum, primus edidit J. Henr. Hottingerus, & *Bibliothecario* suo inseruit. Ubi de quodam Johanne Mesue, Chaldæo, refert, illum in linguam Arabicam convertisse Opera Aristotelis. Videatur etiam Hottingerus *in Historia Eccl. Seculi IX.* Plus igitur circa illa tempora Arabica versio viguit, quam ipse Textus Græcus, præsertim cum interdiceretur publice apud Arabes Græcæ linguæ usus. Hinc itaque factum est, ut, Friderici II. tempore, Aristotelis scripta partim de Arabico, partim de Græco, Latina reddita fuerint, qua de re videatur Conringius *Antiquitatum Academicarum Dissertatione 3. p. 95. & seqq.* Quid in universum de Arabicis illis versionibus sentiendum, docet Salmasius, in *præfatione* ad *Tabulam* Ce-

(mm) De Abennedin. Ibn. Casta, Abn. Alhasii, Joh. Leone, aliisque Philosophorum Arabum biographis & encomiastis vernaculis, in *Apparatu ad notitiam reip. literar. geographicam*, fusius dicetur. E Christianis, de illorum Philosophiæ studio, & philosophandi ratione, consuli possunt J. Henr. Hottingerus *in Bibliotb. Orientali c. 3.* Sam. Schelgvigius *in Or. Inaug. de Philosophia Turcica* (Dant. 1686. *in 4to.*) Gust. Peringerus *in Historia linguæ & eruditionis Arabum* (Upsal. 1694. *in 8vo.*) & *Historia rationalis Philosophiæ apud Arabes & Turcas*, in Acad. Halensi, Præside Joh. Pet. Ludovico, an. 1699. ab Henr. Balth. Seelmanno, Stasfurdiensi, proposita.

Cebetis. *Arabes enim*, ait, *tum temporis*, *cum e Græcis verterent*, *magistros illos habuere*, *qui Græcam istius temporis linguam vix recte intelligerent.* Regnante apud Arabes Abbasidarum familia, sub regno Almamonis, Chalifarum septimi, omnium scientiarum studia floruerunt, tumque certatim in versiones e Græcis incubuerunt, anno a Christo nato 900. cum barbaries summa, tam Græcam, quam Latinam linguam invasisset. Hinc infinitos esse ait in translationibus Arabum errores, & multas sententias falsas Autoribus affictas. Ita in Operibus Avicennæ, e Græcis Dioscoridis & Galeni, falsa sunt interpretamenta. Credibile itaque est, alios Autores non fuisse melius habitos, ut vix nobis promittere possimus, quod nonnulli volunt, e linguæ Arabicæ thesauris notabilem aliquam scientiarum emendationem.

Præcipuus inter Arabes interpretes est AVERROES Cordubensis, cujus extant in omnia Aristotelis opera commentarii, ex arabica in linguam latinam conversi a Jacobo Mantino, quibus *annotationes* R. Levi Gersonidis *in libros Logicos*, & *notæ* Bernhardini Tomitani *in Averrois & Aristotelis dicta*, additæ, prodierunt Venet. *in 8vo*, duodecim voluminibus, anno 1575. Exstant quoque ejus *in libros Platonis de Rep. paraphrases*, de quibus supra. De Averroë qui plura velit, legat Jac. Gaddium in *libro de scriptoribus non Ecclesiasticis*, *Tomo I. p. 50.* qui & in eodem libro, sub tit. *Aristotelis*, multa de ipso, & ejus interpretibus, congessit. Fuit vero impius homo Averroës, & profanis sententiis plenus. Adversus illum *libros 46.* scripsit Ambrosius Leo, (*nn*) quos laudat Erasmus *lib. 10. Epistola 29.* Sed illi lucem, ut opinor, non viderunt. 2

AVICENNA itidem Arabs scriptor est, cujus Opuscula quædam *de Logica*, *de cœlo & mundo*, *de animalibus*, *de intelligentiis*, *in fol.* prodierunt, literis antiquis Gothicis; Opera omnia vero cum interpretibus, Venet. anno 1523. Tomis 5. *in fol.* Ejus medica seorsim quoque edita sunt. Spectant huc quoque ALFARABIVS *de intelligentiis*, & JACOBVS ALKINDIVS *de gradibus rerum*, editus *in fol.* Argentor. anno 1532. De Avicenna videatur judicium Rhodigini *lib. antiqq. lectionum*, *cap. 2.* ubi parum honorifice de ipso judicat. ut qui mutilaverit Aristotelis sensus, & multa commentitia in ipsum intulerit. Legendus etiam Gaddius *lib. citato p. 55.* Multum certe turbarunt Arabicæ illæ interpretationes Philosophiam. Multa enim impia per illas invecta, de quibus conqueritur Piccartus *in dissertatione de origine & progressu Philosophiæ Aristotelicæ*, *pag. 40. 41. 42.* 3

CAP. XI.

DE INTERPRETIBVS ARISTOTELIS LATINIS.

§. 1. *Horum primicerius est Sever. Boëthius.* 2. *Sequuntur hunc longa serie, præter*

(nn) Ambrosii Leonis Nolani, *Castigationes in Averroëm* revera Venetiis anno 1517. prodiisse, testis est Jos. Simlerus *in Biblioth. p. 30.* addens, *librum* eas esse *magnum*, *ac totius Philosophiæ Thesaurum*, *quosdam quasi commentarios in singulos Aristotelis Libros ordine* exhibentem.

ter Scholasticos, Cap. XIII. *enumerandos, de quibus generatim hic fertur judicium.* 3. *E recentioribus, Aug. Niphus.* 4. *Pet. Pomponatius, doctor Atheismi, quem ipse ac discipulus ejus, Jul. Caes. Vaninus, nec non Thom. Campanella, dum impugnare videri volunt, infirmis refutantes argumentis, lectori potius commendant.* 5. *Apollinaris Offredus.* 6. *Franc. Vicomercatus.* 7. *Joh. Franc. Burana.* 8. *Joh. Paulus Pernumia.* 9. *M. Ant. Majoragius, de cujus etiam scriptis aliis quaedam adduntur.* 10. *Ant. Monteeatinus.* 11. *Dan. Barbarus.* 12. *Lucil. Philaltheus.* 13. *Dan. Furlanus.* 14. *Lud. Septalius.* 15. *M. Ant. Flaminius.* 16. *Tarquinius Gallutius, plagiarius.* 17. *Philosophi Acad. Lovaniensis.* 18. *Acad. Venetae (de cujus historia quaedam adduntur) Professores.* 19. *Jac. Mazonius, homo indolis & memoriae portentosae.* 20. *Franc. Vatablus.* 21. *Franc. Toletus.* 22. *Franc. Robortellus, contra Thuani censuram defensus.* 23. *Jac. Schegkius.* 24. *Don. Acciajolus, (Joh. Argyropuli plagiarius) & Felix Accorombonus.* 25. *Andr. Caesalpinus.* 26. *Nicol. Taurellus.* 27. *Ant. Scaynus.* 28. *Sim. Simonius & Joh. Neldelius.* 29. *Caesar Cremoninus & Pet. Joh. Nunnesius.* 30. *Philosophi Altorfini*, §. 26. *etiam jam commendati, Philippus Scherbius (cujus, uti & Aug. Buchneri, Posthumorum editores, nullo usi delectu, obiter notantur,) Ern. Sonerus & Mich. Piccartus.* 31. *Jul. Pallamedes & Joh. Bapt. Bernhardinus, indicum in Aristotelem Scriptores.* 32. *Interpretes Aristotelis diversum secttati sunt institutum, diversaque usi methodo. Herm. Conringii* Laudationes Aristotelis. *Des. Erasmi Roterodami Epistola de scriptis ejus.*

1 SEVERINVS BOETHIVS. Inter INTERPRETES LATINOS principem locum merito obtinet Sever. Boëthius, cujus extant praeclari super varia Philosophiae argumenta Commentarii. Vixit seculo VII. jam barbariem trahente sermone Latino, Cassiodori aequalis. Ejus Opera omnia, quorum maxima pars ad Logicam doctrinam pertinet, edita sunt junctim *in fol.* Basil. ap. Henr. Petri, anno 1570. Genere fuit illustris, de quo videri potest prolixe *praefatio* Petri Bertii ad Rutgerum Boetzellerium ab Asperen, quae praemittitur editioni variorum Operis *de consolatione Philosophiae*, *(oo)* Lugdun. Batav. ex officina Hackiana, anno 1671. *in 8vo*, cum integris notis Sitzmanni & Vallini. In hac praefat. enarrantur omnia ejus Opera, quae scripsit in Logicis, Rhetoricis, Arithmeticis, Musicis, Geometricis, Metaphysicis, Mechanicis. *Hujus*

(oo) Non possum *h. l.* laude defraudare debita, quam ingenti cum delectatione, per multos jam annos, volvi ac revolvi, metaphrasin librorum Boëthii *de Consolatione Philosophiae* Germanicam, longe elegantissimam, quae *ἀνωνύμως* Solisbaci an. 1667. *in 12mo* prodiit, Autorem vero agnoscit virum illustrem, & omnigena eruditione famam adeptum jampridem immortalem, Christ. Knorrium a Rosenroth, Silesium, Ministrum Aulae Solisbacensis principem. Hanc certe, tum ob praerogativas alias haud vulgares, tum ob metra vernacula, Boëthianis ferme superiora, & nulli non Poëtarum Germaniae modernorum palmam venustatis ingeniosae, inque Autoris mente accurate exprimenda felicissimae, dubiam redditura, omnibus aliis Boëthii versionibus cum Chr. Henr. Passelio (*in Observat. in Periocham de Junonis calliditate Homericam p. 480.*) praeferre nullus dubito.

Hujus viri magna fuit eruditio, Caspare Barthio judice, *lib. 17. c. 13. Adverf.* Ejus *Ingenium neque ante se multos, neque post se aliquem toto Romani Imperii tempore habuit similem.* Plura illo loco de Jani Bernartii & Theod. Sitzmanni editionibus invenies, qui in libros ejus *de consolatione Philosophia* commentati sunt. Idem, *libro 24. c. 15. flumen Romani sermonis apud hunc fere solum remansisse*, judicat. Legatur elegantissima Epistola, quam Cassiodorus *l. 1. variarum num. 45.* Boëthio inscribit. Scaliger *l. 6. Poët. c. 5.* de Boëthio ita judicat: *Valla docet Boëthium Latine loqui, at Boëthius Vallam bene sapere.*

Recensebimus nunc, e Latinis recentioribus, potiores Interpretes & Commentatores. Omnium enim inire numerum res nostri laboris non est. Parum curamus illos, qui in tenebris seculi Barbari in Aristotelem quicquam commentati sunt, quanquam tamen in iis delectus etiam aliquis habendus est. Nam Scholastici Doctores, quos hæc ætas tulit, non sunt in universum spernendi, de quibus, post enumeratos Latinos Interpretes, pluribus agemus. Licet enim ætate hos præcedant, præferendi tamen sunt, qui pressius Aristotelis vestigia sequuntur, a quibus magno sæpe intervallo absunt Doctores Scholastici. Non defuerunt, qui in utramque partem de illis disputarunt. Extant Epistolæ mutuæ Joh. Pici Mirandulani & Hermolai Barbari, quorum ille Scholasticos Doctores defendit, hic impugnavit. Recudi fecit Epistolas illas in Germania Philippus Melanchthon, adjectis dispositionibus. Sed Hermolaus Barbarus potius Latinitatem spectabat, quæ in hoc argumento attendenda non erat. Sed de iis plura in sequentibus. Nunc interpretes videamus. 2

AVGVSTINVS NIPHVS. Philosophus pro tempore clarissimus fuit, cujus extant varia scripta, neque cultu sermonis ille destitutus. Extant *Commentarii in Aristotelis 8. libros Topicorum*, editi Venet. *in fol.* apud Hieron. Scotum, anno 1559. *Expositio in Aristotelis Elenchorum librum*, quæ prodiit itidem Venet. apud eundem, anno 1567. *in fol. Commentarii* in plures alios Aristotelis libros; *Expositiones* in ejus *Metaphysica*, quæ prodierunt Venet. *in fol.* anno 1547. *Commentarius in libros de animalibus* ibidem, item *in libros de anima*, Venet. apud Juntas, anno 1544. *in fol. Commentarius in parva naturalia in fol.* apud eosdem, anno 1540. *Commentarius in Meteorologica*, Venetiis anno 1559. *in fol. in libros 8. Physicorum*, Venet. *in fol.* anno 1543. *in librum de Interpretatione Expositio* Venet. anno 1537. *in fol. in libros posteriorum Analyticorum, in fol.* Venet. anno 1553. *in lib. 3. Rhetorices Aristotelis, in fol.* Venet. anno 1537. Hæc fere sunt Opera illa, quæ in Aristotelis libros scripsit Niphus. De ceteris ejus Operibus agemus, cum ad argumenta illorum pervenimus. 3

PETRVS POMPONATIVS. Omnes, me quidem judice, argutia superavit Pomponatius, qua abusus etiam ultra, quam par est, videtur. Inter primos fere ille est, qui Atheismi semina sparsit, prodiit ex ejus schola Jul. Cæs. Vaninus, extremo ob Atheismum supplicio affectus, cujus sententia & hypotheses in *Dialogis* conspi- 4

conspiciuntur, qui cum privilegio Regis Christianissimi prodierunt, cum ipse titulus *Deam Naturam* præferat, quæ verba in ipso privilegio repetuntur. Atque hic perpetuo Dialogo inter se & Pomponatium sermonem instituit. Ita enim solent procedere hujus nequitiæ professores, ut, sub reciproci sermonis involucro, cum objectiones injiciunt, doctrinæ suæ interiora proponant. Moventur illic dubia, & segniter respondetur, dum vel ad autoritatem Ecclesiæ confugiunt, vel ad alia argumenta dubiis inferiora. Vaniniana illa argumenta notari tamen possunt in Thomæ Campanellæ *Atheismo Triumphato*. Eandem viam insistit Pomponatius, omnium magister, e cujus pharetra omnia illa tela desumta sunt, quibus nunc utuntur Spinosæ & Hobbesii, & quicunque in uno illo ludo ad nequitiam docti sunt. Vel unus ejus *liber de Incantationibus* multa producit ad hoc argumentum facientia. Acutissime e principiis peripateticis disputat, objectiones formando, iis respondendo, ac alias iterum Objectiones, Objectionumque responsiones, superinducendo. Scripserat autem librum illum, occasione quorundam obsessorum, quorum ille actiones ad *ἐνεργείας* quasdam occultas naturales reducere voluit, quæ ejus verissima sententia fuit, quam incrustavit specie autoritatis Ecclesiasticæ, cujus censuræ ille omnia sua subjecit, ultro ipsi reformationem thesium suarum concedens. Extat etiam ejus *de immortalitate animarum* Tractatus, quem ego nunquam vidi. Alioquin & in Aristotelem Commentarii aliquot ab eo scripti sunt. Extat quoque ejus *Dubitationes*, Venet. *in fol.* anno 1553. editæ, in quibus multa Aristotelis illustrat. Ego vero nihil ejus, præterquam *de Incantatione librum*, legi.

5 APOLLINARIS OFFREDUS. Celebris ille in Aristotelis præsertim Analytica Commentator, magna diligentia omnia evolvit. Fuit ex illustri familia apud Cremonenses, unde prodierunt viri, non armis solum, sed & literis, illustres, consiliis quoque publicis apud Italiæ Principes admoti. Hujus quoque familiæ fuit Offredus de Offredis, celebris JCtus. Hujus Apollinaris nostri passim meminerunt Historici Itali. Erat enim Medicus & Philosophus præstantissimus, qui famam suo tempore magnam spargebat. Ejus extant *Commentaria* absolutissima *in posteriora Analytica*, una cum *quæstionibus in posteriorum Analyticorum librum I.* In Aristotelis sensibus penetrandis argutus fuit. Ita autem disposuit Commentaria sua, ut primum Aristotelis verba evolveret, atque thesin veram ostenderet, deinde quæstionibus disputationibusque, tam in ipso Aristotele, quam in Interpretibus ejus, inquisitis, omnia illustraret. Edidit Commentarium illum Thomas Vachellius, Bibliopola, Cremonæ anno 1551. impensas subministrante Christophoro Præconio. Ejus Operis Historiam recensuit Joh. Ant. Honoratus *in præfat.* Multa de istius viri laudibus scripsit Hieron. Vida, Poëta Italus. Scripti sunt plures ab illo Commentarii, *in librum Aristotelis de anima*, pluresque alii, quos typis paratos esse ait Honoratus, in dicta *præfat.* ubi illos brevi edendos promittit. Sed nunc quidem dicere non possum, an illi, & quando, prodierint. *(pp)* Rariores enim illi libri sunt, neque nunc facile in Bibliothecis comparent. FRAN-

(pp) Apollinaris Offredi *Comment. in Lib. Aristotelis de Anima* impressum esse, testatur Jos. Simlerus *in Biblioth. p. 5.*

6 FRANCISCUS VICOMERCATUS. Mediolanensis ille fuit, & Parisiensis Academiæ Prof. Commentator Aristotelis celeberrimus. In varios Aristotelis libros scripsit, quibus ille diligentiam singularem impendit. Nam fontes ipsos curiose rimatus, adhibitis in consilium Græcis Interpretibus, id operam dedit, ut mentem Aristotelis accurate indagaret. Versiones depravatas Aristotelis ipse correxit, imo alias substituit. Adduxit præterea, quæ ornamento esse poterant, ut superarit omnium, tam Græcorum, quam Arabum, industriam. Denique & hoc in ipso laudandum est, quod cultiori sermone Philosophica dogmata proponat. Ejus extant *Commentarii in 8. libros Physicorum Aristotelis*, quos ipse e Græco in Latinum convertit; Græcæ enim linguæ peritissimus fuit, & Philosophiam Parisiis Græce professus est. Prodierunt Venet. apud hæredes Hier. Scoti, anno 1584. *in fol.* Ejusdem extant *Commentarii in libros Meteorologicorum Aristotelis*, quos ipse etiam e Græco in Latinum convertit, editi Venet. *in fol.* apud Hier. Scotum, anno 1565. Addita est ipsius Autoris præfatio, in qua consilium Commentationum suarum exponit. Extant *Commentarii in Aristotelis lib. 3. de anima*, editi Venet. *in fol.* apud hæredes Hier. Scoti, anno 1574. Addita est ejusdem *de anima rationali Peripatetica* Dissertatio.

7 IOHANNES FRANCISCUS BURANA. Veronensis ille fuit, optimusque Philosophus, qui in Aristotelis *libros priorum Analyticorum* perspicacissimos Commentarios scripsit, librosque ipsos e Græco in Latinum sermonem ipse convertit. Additi sunt Hieronymi Bagolini, Veronensis, in eosdem libros *breves Annotationes.* In hoc viro illud laudandum est, quod summa diligentia omnium Interpretum & Commentatorum Græcorum, Arabum, Latinorum, explicationes & sententias congesserit, sua addita censura & judicio. Editi sunt illi Commentarii Venet. apud Hier. Scotum, anno 1567.

8 IOH. PAULUS PERNUMIA. Fuit ille Medicus Philosophusque Patavinus, cujus extat *Aristotelis Philosophia naturalis, ordine definitivo tradita, quod a nullo hactenus factum* (ita titulus habet.) Liber ille in tenebris latitaverat, a tineis fere consumtus, quem in lucem protraxit Simon Galignanus de Carera, suisque typis publicavit Patavii, anno 1570. *in fol.* Inscripsit autem Opus Johanni Sambuco.

9 MARCUS ANTONIUS MAIORAGIUS, vir, cujus historia vel ex Orationibus ejus nota est, magnæ doctrinæ, Philosophusque cultissimus. Linguæ Latinæ nitor singularis in illo fuit, quod vel ex libello ejus posthumo patet, quo castigat cujusdam Gaudentii Merulæ Latinitatem. Hujus extant varii Commentarii in Aristotelis libros, *in libros scil. de Cœlo*, Basil. *in fol.* apud Oporinum, anno 1554 & *in libros de generatione & interitu, in fol.* ibidem editi. Multa sunt ab illo viro scripta, quæ lucem non viderunt, quæque in Bibliothecis virorum doctorum passim latitant MScripta. Memini ab illo elegantem *Commentarium in quatuor Georg. Virgilii libros* scriptum, quem servat Bibliotheca Gudiana.

10 ANTONIUS MONTECATINUS. Ferrariensis ille fuit, cujus extant *Commentarii in tertium Aristotelis Naturalium librum.* Ita vero Commentarios suos instituit,

ftituit, ut primum ponat argumentum textus, huic fubjungat Textum Græcum cum Verfione Latina, additis in margine variis lectionibus, illis fubjungit Explanationem uberiorem, Explanationi deinde fcholia. Impreffus eft liber ille Ferrariæ, apud Benedictum Mamarellum, anno 1591. *in fol.* Edidit idem *Commentarium in librum Ariftotelis de anima*, adjunctis *fcholiis, quæftionibus & digreffionibus in Averröem, in fol.* Ferrariæ anno 1576.

11 DANIEL BARBARVS. Patritius ille Venetus fuit, vir doctiffimus. Scripfit multa varii argumenti, & inter illa *Commentarium in Porphyrii Ifagogen*, qui editus eft Venet. *in 4to* apud Aldum, anno 1542.

12 LVCILIVS PHILALTHEVS. Medicus ille fuit & Philofophus, qui multa Ariftotelis convertit in Lat. fermonem, cujus ille culturam magni fecit, quod teftantur Epiftolæ ejus, plane ad Romanæ Latinitatis genium fcriptæ, de quibus fupra diximus. Ejus extant *Commentarii in libros Ariftotelis de Cœlo*, qui prodierunt Venet. *in fol.* apud Valgrifium, anno 1565.

13 DANIEL FVRLANVS, Cretenfis, e gente mendaci; Philofophus tamen doctiffimus, quod oftendunt *Commentarii* ejus *in Theophrafti Opera*, e Pinelli Bibliotheca editi, de quibus fupra egimus. Is fcripfit *Commentarium in Ariftotelis librum de animalibus*, & *problemata* ejusdem, qui prodiit Venet. *in 8.* anno 1574.

14 LVDOVICVS SEPTALIVS. Medicus ille fuit & Philofophus maximi nominis, cujus extant multi libri Politici argumenti, inter quos eft ille, quem *de ratione ftatus* fcripfit Italico fermone, fed in Latinam linguam converfum edidit Joh. Garmerus, Poliater Hamburgenfis. Edidit & *in Ariftotelis Problemata Commentarium*, uberrimum & locupletiffimum, multa rerum varietate refertum, & variis difquifitionibus difputationibusque phyficis inftructum. Prodiit Francof. anno 1602. *in fol.*

15 MARCVS ANTONIVS FLAMINIVS. Vir ille doctiffimus, Poëta quoque Latinus elegans, Italus fuit, cujus, præter Poëmata, extant varia Opufcula, interque illa *Paraphrafis* quædam *in Ariftotelis libros de prima Philofophia*, edita *in 8.* Parif. anno 1547.

16 TARQVINIVS GALLVTIVS. Jefuita ille fuit. Scripfit varios libros, ftylo cultos, quod teftantur ejus *Orationes*, quæ de fingularibus & elegantibus argumentis fcriptæ in lucem prodierunt. De iis dictum alio loco. Ceterum in Philofophia non usque adeo virum fe oftendit, non indoctus ille quidem, fed in argumento, quod tractavit, multa aliis fublegit. Edidit ille *Commentarium in Ethica Ariftotelis*, una cum eorundem Interpretatione Latina, qui prodiit duobus Voluminibus *in fol.* Parif. ap. Cramoifios, anno 1632. & 1645. Ille, ut magnificum pararet Opus, omnium quercus excuffit. Quod Textus explicationem attinet, e Gifanio, doctiffimo *Ethicorum* Ariftotelis Interprete, pleraque exfcripfit. Quæftiones, quas adjecit, pleræque e Scholafticis funt congeftæ.

17 LOVANIENSES. Edita funt in Ariftotelis libros Commentaria ab integris Collegiis, & habemus talia multa. Rarior vero eft Commentarius, quem in *Ifagogen* Por-

Porphyrii, & in omnes libros Aristotelis de Dialectica, ediderunt Philosophi Academiæ Lovaniensis, cujus 3tia editio prodiit Lovan. anno 1568. *in fol.* ap. hæredes Arnoldi Birckmanni. Illorum Lovaniensium mentionem facit Pet. Joh. Nunnesius, in *Oratione de caussis obscuritatis Aristotelis, ejusque remediis.* Sed eodem in loco, & laudat illos, & vituperat. Nam, cum l. c. dicit, quod multa addita fuerint, & observata a nonnullis in Aristotelis libros, per se obscuros, laudat Lovanienses, qui in Logica rationem definiendi & dividendi accuratiorem tradiderint. In eodem autem libro *pag. 234.* ait, Lovanienses *accuratius aliquid in Commentariis suis scribere magis voluisse, quam potuisse.* Laudat & illic civem suum Joh Gelidam, quem vocat *doctissimum Philosophum, & in Aristotele multum exercitatum,* qui addiderit multa, quæ deessent Aristoteli, detraxerit, quæ redundarent, quem tamen ego nunquam vidi.

ACADEMIAE VENETAE Professores. Multæ sunt in Italia a viris Principibus institutæ Academiæ, quas ita vocant, quarum quidem non illa dignitas est, quæ ap. Germanos. Neque enim jurisdictione gaudent, aut privilegiis sunt munitæ, sed sunt societates virorum doctorum, vel ad omnes scientias, vel ad aliquas excolendas, institutæ. Talis Academia instituta erat Venetiis a Friderico Baduario, qui in Germania pro Veneta Rep. Legati munere fungebatur. Quicquid itaque ab Academicis illis in universum, vel ab uno, scribebatur, nomine omnium edebatur, ac sunt permulti optimi libri, sed qui raro ad nos perveniunt, ab his Academicis editi. Talis est *explanatio nova Topicorum Aristotelis,* anno 1559. edita, typo eleganti Venetiis. Ex eadem Academia prodierunt multa alia, imprimis Federici Delphini, Medici & Philosophi, *de fluxu & refluxu maris Tr.* quem ediderunt Medici Academiæ Venetæ. In cujus libri præfatione plura habentur de institutione & consilio hujus Academiæ. 18

JACOBUS MAZONIUS. Portentum hominis fuit, Philosophus suo tempore ad omnem palæstram paratus, magna cum laude docuit, Disputator promptissimus & acerrimus. Nam 5197. *placita* Aristotelis & Platonis pro thesibus publice proposuerat, quibus Aristotelem & Platonem defendebat, omnium exspectans tela, omnes in pugnam vocans. Cum objiceretur illi, quod Doctoris titulo careret, & septem annos sibi præscribi videret, sex menses postulavit, quibus elapsis, cum stupore omnium ad omnia quæsita respondit. Integras ex Aristotele paginas memoriter recitavit Mille aureorum stipendio conductus a Cardinali Aldobrandino, ut Philosophiam Aristotelis in Gymnasio Romano profiteretur, sibi ipsi vitam præcipitavit, ultra consuetam in cibis temperantiam lautioribus epulis admotus. Scripsit ille varia, & inprimis laboravit in conciliando cum Aristotele Platone. Perpetua ipsi cum Francisco Patricio lis fuit, illo Aristotelem impugnante, hoc Mazonio defendente, ac, nisi scribendi finem fecisset Patricius, ille respondendo nunquam fuisset fatigatus. Extant ejus *in Aristotelem, & Platonis universam Philosophiam, præludia,* edita Venet. in fol. anno 1597. Ubi & ille demonstrat, Platonis Aristotelisque principia ex uno eodemque fonte hausta. Plura de Mazonio videantur ap. Erythræum *in Pinacotheca I. p. 65-68.* 19

FRANCISCUS VATABLUS. Hunc Hebræi ipsi Lutetiæ Hebraicas 20

literas profitentem admirati ſunt. Circumferuntur ejus *notæ in V. T.* ab auditoribus e prælegentis ore exceptæ. Nam ipſe ſive naturali pigritia, quæ ipſi exprobrata eſt, ſive morte præventus, nihil omnino ſcripſit. Teſtatur hæc de ipſo Thuanus, ad annum 1547. Multa ex Ariſtotele in linguam Latinam tranſtulit, ac ſuperſunt aliqua ejus *Scholia* cum *Paraphraſi* in libros 8. Phyſicorum, quæ edita ſunt *in fol.* Pariſ. anno 1531.

21 FRANCISCVS TOLETVS, Cordubæ natus in Hiſpania, & Philoſophiæ Profeſſor in prima adoleſcentia factus, multa ſcripſit in Ariſtotelem, aliis multum laudata. Meminit ejus Thuanus ad annum 1596. Extant ejus *Commentaria in lib. 8. Phyſicorum, una cum quæſtionibus*, Venet. 1573. *in 4to* edita, it. *in librum de generatione & corruptione*, ibidem excuſa; *Commentaria in Logica Ariſtotelis, una cum quæſtionibus, in 4to*, Colon. anno 1583. ac *in libros de anima Commentaria*, Colon. *in 4to*, anno 1576.

22 FRANCISCVS ROBORTELLVS. Si judicium Thuani audimus, *ad annum 1567. magno* ille *cum ſtrepitu Patavii & Bononiæ profeſſus, majorem de ſe opinionem excitavit, quam implevit;* quod quidem judicium ego paulo acerbius putem. Nam quæ ſcripſit in libros Ariſtotelis *de Poëtica* & *Rhetoricis*, non ſunt adeo contemnenda. Multum enim illis boni ineſt, præcipue *Commentariis Rhetoricis*, in quibus multa de figuris occurrunt, de dictionis charactere, alias non obſervata. Invidiam, ut puto, ipſi concitarunt controverſiæ inter illum & Scaligerum agitatæ, in rebus philologicis, cum quo ille comparandus non erat. Scripſit & *in Politica Ariſtotelis Diſpp.* Venet. *in 4to* editas.

23 JACOBVS SCHEGKIVS. Vero ille cognomine *Deginus* dictus, cum hoc Patris agnomine iſtud permutavit. Prof. fuit Tubingenſis. Ariſtotelisque Philoſophiam ſingulari cura excoluit. Medicæ Artis Doctor factus, nunquam Medicinam exercuit; ſed continuis lucubrationibus & meditationibus in cæcitatem incidit. & ex eo tempore majorem ſtudiis quam antea, operam impendit, in lucem edens libros, cum ipſe luce careret. Optimos enim libros conſcripſit, tam Philoſophicos, quam Medicos. Nam *in Philoſophiam naturalem Ariſtotelis Diſputationes* ſcripſit. Ex Ariſtotelis *libris de anima*, & ſimplicii *Commentariis*, interpretationes excerpſit. Ariani *Diſſertationes in Epictetum* Latine vertit. Edidit *libros 15. de Demonſtratione*, qui loco Commentarii locupletiſſimi ſunt, in *duos poſteriorum Analyticorum libros*. Addidit *Commentaria* cum *annotationibus & repetitionibus in Organi Ariſtotelis libros, ad artis partem analyticam pertinentes, in librum de Categoriis, de interpretatione, & duos Analyticorum priorum.* Scripſit item *Commentarium in libb. 7. & 8vum Topicorum, quibus perfecta & abſoluta definiendi ars tractatur.* Scripſit etiam Theologicos libros Eriſticos, & Medicos plurimos, quorum titulos cum reliqua ejus vita, vide ap. Melch. Adamum *in Vitis Medicorum Germanorum*, in vita hujus Autoris, *p. 290 301.*

DONATVS ACCIAIOLVS, vel Accievolus, celebris Ariſtotelis inter-
24 pres Florentinus, ſcripſit in *Ethic.* & *Politica* Ariſtotelis. Politica impreſſa ſunt Venet. anno 1566. *in 8vo*, ſi recte memini, una cum *Ethicis*. Fuit præterea vir in rep. occupatiſſimus.

mus. Multa Plutarchi convertit. *Caroli M.* quoque *Vitam* scripsit, quæ solet addi *Vitis* Plutarchi. Vehementer illum laudant Jacobus Piccolomineus, & Erasmus quoque in *Ciceroniano* suo. Refert de illo Vossius, *l. 3. de Historicis Lat. p. 624. Editionis novissimæ*, fuisse illum auditorem Johannis Argyropuli, Byzantini qui multa Aristotelis sub παλιγγενεσίαν literarum, in Latinam linguam convertit. Romæque ejus Opera prælegit, & *Commentaria, in Nicomachica Aristotelis*, non Acciajoli esse, sed prælectiones Argyropuli, ab Acciajolo descriptas, inque lucem emissas. Addi huic potest Felix Accorombonus, qui itidem fuit Commentator & interpres Aristotelis, inque *Ethica Nicomachica* Aristotelis *Commentarium* scripsit. Scripsit & de *Controversiis inter Platonicos, Aristotelicos & Galenum;* qui liber, una cum aliis ejus, editus est *in fol.* Romæ, anno 1603. Scripsit & librum, cui tit: *Vera mens Aristotelis, & dilucidissima in omnia Aristotelis opera explanatio;* qui cum priori prodiit. Patria Eugubinus fuit.

ANDREAS CAESALPINVS, Aretinus, Medicus & Philosophus suo tempore celebris. Scripsit *quæstionum Peripateticarum libros 5.* ad Fr. Medicen, Hetruriæ Ducem. Fuit Prof. Academiæ Pisanæ. Liber editus est Venet. ap. Juntas, anno 1593. *in 4to.* Continentur in illo variæ quæstiones Physicæ, præprimis ex Aristotele deductæ, quibus immiscentur nonnullæ Logicæ & Metaphysicæ. Adjicitur libellus, qui inscribitur: *Dæmonum investigatio peripatetica*, ad Pet. Jac. Borbonium, Archiepiscopum Pisanum, ubi e principiis Aristotelicis de dæmonibus agit, ac Galenum refutat, in credendis dæmonibus plane non superstitiosum. 25

NICOLAVS TAVRELLVS. Fuit ille Medicus & Philosophus Altorfinus, maximi, cum viveret, nominis. Habuit Academia Altorfina præstantissimos semper viros, præprimis Philosophos, qui solida semper principia sectati fuerunt, & Aristotelicam doctrinam, veteresque Philosophos, dogmatibus suis expresserunt. Cæterum Taurellum hunc Cæsalpino subjungo, quod ipsius insolentiora dogmata discusserit singulari libro, cui tit. *Alpes Cæsæ.* Scripsit & *de mundi æternitate* peculiarem librum, quo omnium veterum Philosophorum argumenta inter se confert. Scripsit & alia quædam contra Piccolomineum, *Discussiones sc. Physicas de mundo;* it. *Discussiones Physicas & Metaphysicas de cœlo, adversus eundem.* Adde his *Triumphum Philosophiæ, sive Metaphysicam philosophandi methodum*, qua, e notitiis menti inditis, firmissimas demonstrationes deducere laborat. Scripsit & alia Medica, de quibus videatur Melch. Adami in *Vitis Medicorum Germanorum, p.* 403. 404. 26

ANTONIVS SCAYNVS. Etiam ejus extant commentationes in Aristotelis quosdam libros. Fuit Salodiensis, ex agro Brixiano. Scripsit *Expositionem in 8. Aristotelis Physicorum libros*, quæ edita est Francof. anno 1607. *in 4to, Commentarium in libros Metaphysικῶν Aristotelis*, qui prodiit Romæ *in fol.* anno 1587. *Paraphrasin in Aristotelis libros de anima*, cum *Annotationibus*, quæ edita est *in fol.* anno 1599. & *in Politica Aristotelis Paraphrasin*, cum *Annotationibus & dubiis, aliisque Dissertationibus de argumentis civilibus*, lingua Italica, Romæ *in 4to*, anno 1578. 27

28 SIMON SIMONIVS, Lucensis Italicus, exulavit e patria ob religionem profugus. Lipsiam enim concessit, ubi Academiam illam docuit Ἀριστοτελίζειν, ac exemplo suo, & præceptis, ad solidiorem Philosophiam Analyticam viam monstravit. Multæ illi cum Jac. Schegkio fuere controversiæ, etiam in religionis negotio, qui tamen nimis indigne se ipsos tractant, cum uterque fuerit Philosophiæ maximo decori. Scripsit ille *Commentarium* in *Ethica* Aristotelis, qui prodiit Genevæ *in 4to*, anno 1567. apud Crispinum. Scripsit & in Aristotelis *librum de sensuum instrumentis, & de his, quæ sub sensum cadunt*, & alium *Commentarium in librum* ejus *de memoria & reminiscentia*, qui prodiit Genevæ, ap. Crispinum, *in fol.* anno 1566. Ex ejus schola prodiit JOH. NELDELIUS, doctior præceptore discipulus, uti judicat Conringius. Fuit & ipse Profess. Acad. Lipsiensis. Ejus extat præclarus liber, cui tit. *Institutio de usu Organi Aristotelici in disciplinis omnibus*, cujus postrema Editio Helmstadii prodiit *in 4to*, anno 1666. cura M. Henrici Crellii, & cum præfatione Herm. Conringii, qui egregium ipsi Elogium suspendit. Quanquam in Arte Analytica in multis ab illo se dissentire dicit, de qua plenius se acturum in ipsa *Arte* sua *Analytica* promisit, quæ tamen lucem hactenus non vidit, & fortassis non videbit.

29 CAESAR CREMONINVS. Fuit in Academia Patavina Philosophiæ Prof. cujus exstat egregius liber *de Pædia Aristotelica*, quo continetur Introductio ad Aristotelis naturalem Philosophiam, & quasi διατύπωσις universæ Physices Peripateticæ. Additur *explanatio proœmii librorum de Physico auditu*. Prodiit ille liber Patavii, apud Melch. Novellum, anno 1569. *in fol.* Digni sunt isti libri, qui diligenter legantur. Pauci enim sunt, qui παιδείαν Aristotelicam tractarunt. Hic quidem speciatim ad Physicam se restringit; Nunnesius autem, cujus supra facta est mentio, magis se diffundit, cujus utilissimus liber est, quem *de curriculo Philosophiæ Peripateticæ* scripsit. Elegantissima est ejus *Oratio de causis obscuritatis Aristotelis, earumque remediis*, in qua ingenue defectus Philosophiæ Aristotelicæ notat, neque laudes ejus dissimulat. Plenior ejus editio est, quæ *in 4to*, prodiit, Helmstadii anno 1667.

30 PHILOSOPHI ALTORFINI. E Germanis præcipua laude afficiendi sunt Altorfini, ut qui Philosophiam Aristotelicam præclaris ingenii monumentis illustrarunt, PHILIPPUS SCHERBIUS, ERNESTUS SONERUS, MICHAEL PICCARTUS, quorum extant Scripta varia, eleganti ingenii acumine & stylo non inculto scripta. Breviores illorum Disputationes & Theses publicatæ sunt uno fasciculo a JOH. PAULO FELWINGERO, Metaphysices & Logices in Altorfina Academ. Professore, Norimbergæ, an. 1644. *in 4to.* Inter quas est elegantissima Scherbii *Disputatio pro Philosophia Peripatetica adversus Ramistas*, adeo brevis, nervosa, elegans, neque sine flore Eloquentiæ, ut vel vasto libro accuratius aliquid scribi non posset. Adduntur variæ Scherbii & Soneri *Orationes*. Prodierunt etiam ejusdem Scherbii Disputationes quædam, sub tit. *Thesium Philosophicarum* editæ, & in unum corpus redactæ, Helmstadii in *4to*, anno 1659. Inter quas prima est *de libris Aristotelis Acroamaticis & Exotericis*, qua in compendium

dium trahuntur, quæ Octavianus Ferrarius integro libro produxerat. Editus quoque fuit Philippi Scherbii *Commentarius posthumus in Aristotelis libros de Rep.* Francof. anno 1610. Sed ille plane non respondet famæ istius viri; ex schedis enim auditorum hoc, quicquid est notarum, collectum fuit, quod editum est e Schönwetteris, Bibliopoli, ut fieri plerumque solet, cum heredes, lucri captandi causa, omnia, quæ possunt, scripta corradunt, & Typographi facile sumtus & opera impendunt. Quod vel videas ex Aug. Buchneri scriptis, quorum multa in viri istius opprobrium eduntur, uti Joh. Barclaji *Icon animorum*, cum ejus *Notis* plane puerilibus, & ad tyrocinia scholarum relegandis. Questus est ea de re nuper Georg. Casp. Kirchmaierus in singulari programmate. Michaëlis Piccarti multa quoque extant doctissima, inprimis aureus ille *in Aristotelis Politica Commentarius*, ubi ille veros Aristotelis sensus enucleate exponit, ac confert cum interpretibus & commentatoribus. Optima ejus editio prodiit Jenæ, anno 1659. *in 8vo.* Vir ille non solum Philosophiæ, sed & Philologiæ, peritissimus fuit, quod ostendunt ejus *Pericula Critica* (exiguus libellus,) a Joh Sauberto Jun. denuo publicata, Helmst. 1663. *in 4to.* Exstant & ejus *Orationes* varii & singularis argumenti, inter quas una est *de Origine Germanorum*, qua ostendere laborat, Germanos esse Persarum fratres, argumentis profecto non futilibus, quanquam Christoph. Ad. Rupertus, ejusdem Academiæ Prof. illam opinionem se refutaturum, in quadam ad Georg. Richterum Epistola, minetur, quem tamen Richterus, Piccarto consentiens, in aliam sententiam adducere laborat. Ejusdem viri doctissimi extat *Isagoge in lectionem Aristotelis*, elegans libellus, quo carere non potest, qui solidioris Philosophiæ cultor est. Scripsit illam juvenis, ideoque quadam parte deficit, ac optandum sane fuisset, ut a viro fuisset suppleta. Queritur de eo Conringius, qui præfationem ultimæ editioni præmisit, in qua quanquam multa apud Piccartum esse dicit, a quibus ipse dissentiat, præcipue in Politicis, unicum tamen in hoc genere scriptorum laudat & agnoscit. Habetur in illo libro, ut Titulus promittit, *Hypotyposis totius Philosophiæ Aristotelis*, qua series & ordo librorum, scopus & subjectum, divisio in capita, breviter & succincte proponuntur. Iteratam ejus editionem procuravit Johannes Conradus Durrius, Theologiæ & Philosophiæ Moralis in Acad. Altorf. Prof. cujus præmissa quoque est præfatio. Additur & Piccarti *Oratio de ratione interpretandi.* Editus est liber Altorfii, anno 1565. *in 8avo.*

IVLIVS PALLAMEDES, Medicus. Imponemus tandem finem Commentatoribus Aristotelicis, quanquam non omnes enarraverimus. Supersunt Commentarii adhuc multi, memini ignoti, tam ab integris Collegiis, quam a Philosophis singularibus scripti. Cui ignota sunt Franc. Piccolominei, Franc. Zabarellæ, Pet. Fonsecæ Conimbricensium, Mexicanorum &c. Opera? Sed de iis, cum ad speciales disciplinas perventum erit, fusius dicemus. Subjungimus vero hunc *Pallamedem* Commentatoribus Aristotelis, qui Indicem scripsit in Aristotelis libros *Physicorum, Metaphysicorum & Ethicorum;* Titulus libri est: *Tabula, sive Compendium, explicans omnia ea,* 31

CAP. XII.

DE ARISTOTELIS IMPVGNATORIBVS.

§. 1. *Veteres omittuntur. Inter recentiores eminent, post Franc. Patricium (de quo c. 8. §. 3. dictum,) Pet. Ramus, in optimos quosque veterum injurius, Novator in Logica & Rhetorica ineptus, in Physica vero imperitus, Rud. Agricolæ & Lud. Vivis in nonnullis secutus vestigia, de cujus vita, scriptis, asseclis, adversariis & hyperaspistis, plura cumulantur. 2. Guilh. Postellus, partim ob ἀκρισίαν, partim ob Pomponatii, aliorumque Atheorum, abusum Aristotelis, huic infensior. 3. Pet. Gassendus, cujus* Exercitationes Paradoxicæ adversus Aristoteleos, *opus imperfectum, ob temeritatem juvenilem, & cavillandi studium, notantur 4. Thom. Campanella, de cujus vita, fatis adversis, ingenio portentoso, doctrina multiplici, novaturiendi in scientiis singulis libidine, scriptis potioribus, & opinionibus, quibus pleraque scatent, Paradoxis, fuse differitur. 5. David Gorlæus, cujus* Exercitationum Philosophicarum *brevis sistitur Sciagraphia. 6. Henr. Ernstius, cujus* Σόφος Ἄσοφος, *quam leviter in Philosophia versatus fuerit, ostendit. 7. Judicium Venerale de novatoribus Philosophicis, aliam, quam Aristoteles, viam ingressis.*

PETRUS RAMUS. Nolo hic prolixe recensere veteres Autores, 1
qui Aristotelem impugnarunt, quidve adversus illum publice nonnunquam actum fuerit, de quibus singulis prolixe Joh. Launoy videatur, *in libro de varia Aristotelis fortuna.* De Francisco Patricio supra c. 8. §. 3. diximus. Nunc ad Ramum venimus, qui suo tempore magno conatu id agebat, ut, ejecto e scholis Aristotele, sua Philosophia substitueretur. Magnos ille tumultus strepitusque fecit in Gallia, fretus præsidio Cardinalis Caroli Lotharingii. Profess. quoque Eloquentiæ Regius illic fuit, & Mathematicarum disciplinarum. Tardior & serior accessit ad literas, aliquo quidem ingenio, sed in plurimis sciolus & cavillator, veteribus Autoribus, iisque optimis, sine causa bellum indixit, adeo, ut nec Cicero ipse, Eloquentiæ Romanæ Princeps, cujus ille umbram non refert, dentes ejus effugere potuerit. Est vero certissimum stultissimæ δοκησισοφίας argumentum, omnium seculorum judicia spernere, & viris, in exemplum positis, & ab omnibus in pretio habitis, detrectare. In Dialecticis præcipue reperisse sibi visus est, non quod pueri in faba, cum rem plane eandem nova & inepta methodo, novisque vocabulis, dixit, ejecta doctrina necessaria de Demonstratione & Elenchis sophisticis, sensusque Aristotelis, quos non intellexit, depravavit. In Rhetoricis ejecit maxime necessariam de Inventione partem, quæ in Enthymematibus Oratoriis consistit, cor itaque & caput hujus disciplinæ abjecit, reliquis servatis. *Mirare*, inquit Joh. Riolanus, Medicus acutissimus, in *præfatione Tra-*

flatus de Physicis principiis, stipendiarium bene dicendi Professorem in male dicendo bonas horas consumere, bonaque destruere omnia, nihil ædificare, eoque magis, quod hoc faciat tam libere, ne dicam, impudenter, ut in hoc Regis stipendiis militare videatur. In Physicis quanquam corrigi Aristoteles poterat, tantum abest, ut ipse hoc fecerit, ut potius depravarit. Cum Aristotelem redarguit, adversus veteres Philosophos disputantem, audiendum ego illum existimo, sed ut tenuem aliquem disputatorem & qui in re ipsa parum possit. Nihil autem facilius est, quam dubiis implere omnia, nisi quis solidiora possit afferre. Riolano eodem in loco judice, Pet. Ramus, *Physicæ sacris vix initiatus, Physicus videri vult, gradumque sibi munit ad gloriam, cum ruina, cujus umbram referre, vel si se ruperit, non possit.* Liber, in quo novitates ejus proponuntur, præcipue ille est, cui titulum fecit: *Scholæ in Artes liberales*, qui prodiit Basil. *in fol.* anno 1559. Proponuntur illic Grammatica, Rhetorica, Dialectica, Physica, Metaphysica. Controversiæ inter ipsum, & Aristotelicos, magno conatu agitatæ sunt utramque in partem. Pro sua Philosophia ipse Orationes nonnullas conscripsit, quæ & illi Operi junctæ sunt, & seorsim editæ Parisiis, anno 1551. *in 8vo.* Adversus illas Orationes editæ sunt aliæ ab Aristotelis defensoribus, v. g. Joachimi Perionii *pro Aristotele in Petrum Ramum Orationes duæ*, editæ Parisiis, anno 1543. *in 8vo.* Est & Petr. Gallandii, Latinarum literarum Professoris Regii, *pro schola Parisiensi, contra novam Academiam Pet. Rami, Oratio*, edita Lutetiæ, anno 1551. Habuit ille discipulos plurimos, & hyperaspistas, inter quos præcipui sunt Joh. Thomas Freigius JCtus Germanus, vir alias non indoctus, qui multum laboris, in reformandis ad mentem Rami disciplinis, insumpsit, & tabulis, divisionibus, subdivisionibus, Philosophiam discerpsit. Tum & Henningus Rennemannus, JCtus Germanus, qui pro ejus Philosophia Apologiam scripsit, Francof. anno 1598. *in 8vo* editam. Irrepsit in Germaniæ Academias hæc hæresis, & Westphaliam pene totam occuparat. Helmstadio continuis quasi disputationibus eam in exilium misit Cornelius Martini pene unicus tum temporis partium Aristotelicarum, adversus Novatores illos, adsertor. Ceterum de Secta Ramorum vid. Hornium *in Historia Philosophica, l. 6. c. 11.* & Launoyum *libro sæpe citato.* Ejecta fuit & tandem illa Philosophia ex Gallia, publico Regis Francisci decreto, quod Helmst. recusum est. Vitam ejus singulari libro descripsit Nicolaus Nancelius, discipulus ejus, quæ edita est cum ejusdem Nancelii Orationibus anno 1599. Videatur & Keckermannus in *præcognitorum Logicorum Tractatu 2do*, ubi plura de origine Sectæ Ramisticæ, ejusque incrementis. Gratiam huic viro conciliavit mediocris quædam facundia. qua polluit. Cum Jac. Schegkio ipsi quoque res fuit, inprimis in Dialecticis Disputationibus, & extat Petri Rami *Defensio sui adversus Schegkium.* Rami *Orationes, Præfationes & Epistolæ*, Marpurgi sunt editæ *in 8vo*, anno 1609. cum Vita ejusdem, a Joh. Thoma Freigio conscripta, e quibus tota illa historia tumultuum in Philosophiæ regno quasi compendio disci potest. Id dici in excusationem Rami potest, primum illum non fuisse, qui in rebus multis ab Aristotetele dissenserit. Nam RUDOLPHUS AGRICOLA, vir suo tempore maximus & primus literarum in Germania restaurator, in libris suis *de inventione*, quasdam hypotheses ponit, quæ Rami-

Ramisticis illis ita similes sunt, ut ex illo quasi depromsisse videatur. Nam, quod inventionem Rhetoricam attinet, eam quoque ad Locos Dialecticos reducit, ac prolixe disputat de eo, quod omnia Enthymemata Rhetorica ad locos Topicos reduci possint. Idem in Rhetoricis suis dicebat Ramus. Habuit & LUDOVICUS VIVES quasdam sententias in libris suis Philosophicis, quæ cum Ramisticis convenire videntur. Barthol. Keckermannus sane, in libro superius citato, eum excusat, quod his Autoribus nova multa induxerit.

GVILHELMVS POSTELLVS. Inter professos Aristotelis hostes ille numerandus est. Convertit enim in Latinam linguam librum, qui inscribitur: *Justini Martyris eversio Aristotelicorum dogmatum*, quem Carolo, Cardinali Lotharingio, nuncupavit. Præmittitur huic libro virulenta præfatio, qua damnat omnem Aristotelis Philosophiam, tanquam Sophistices & Atheismi camarinam. Memorabile est, neque adeo a vero alienum, quod de Pomponatio habet: *Eo impietatis profecti sunt multi, ut, quod publice non auderent, ob legum severitatem, sub Aristotelis nomine ausi sint profiteri, ut proximis istis annis perditissimus quidam nebulo, Pomponatius, cum summo Italiæ probro causas sit, scriptis, etiam summis Pontificibus oblatis, & tantum non suasis, conari, ut ex Aristotele demonstraret, mortales esse animas. Et ita bellua illa invaluit in ea impietate, ut etiam in gloria ponant quidam Parisiis ejus doctrinæ Interpretes, se Perretti & Pomponatii esse discipulos.* Hæc quidem Postellus, cujus laudanda pietas est, sed judicio plane vir ille non valuit, quod ostendunt multa ejus deliræ sententiæ & fœdi errores, quorum multi magnique sunt in libris illis, quos scripsit *de Orbis terræ Concordia*, & *de Nativitate Mediatoris ultima.* Quo postremo libro, qui rarissimus est, insanas fovet sententias in Theologia, & eo denique insaniæ processit, ut se mediatorem fœminarum jactaret, uti Christus fuit virorum. Videatur Sammarthanus *in Elogiis Gallorum, Lib. III.*

PETRVS GASSENDVS. Magno impetu Aristotelem adortus est Pet. Gassendus, vir maximi ingenii, sed juvenili quadam præcipitantia in hæc consilia adductus. Judicium de eo format Honoratus Fabri, Philosophus nostri temporis acutissimus, & qui Aristotelem ex ipso Aristotele interpretari docuit, quod inductus juvenili audacia, alia quadam caussa privata, quam ibi allegat, istam viam instituerit, qua ad famam perveniret. Senem tamen pœnitentia ductum fuisse, idem testatur Faber. Titulus libri ita habet: *Exercitationes Paradoxicæ adversus Aristoteleos, in quibus præcipua totius doctrinæ Peripateticæ fundamenta excutiuntur, opiniones vero, aut novæ, aut e vetustioribus obsoletæ, stabiliuntur.* (qq) Editus est liber anno 1649. Amstel. apud Elzevirium, *in 8vo*, & Hagæ anno 1656. *in 4to.* Inscripsit autem librum *adversus Aristoteleos*, non ipsum Aristotelem, ad effugiendam invidiam. Toto autem hoc libro 3

(I) 2 nihil

(qq) Gassendi *Exercitationes contra Aristoteleos* Disputationibus Elenchticis Rostochii an. 1698. & seqq. impugnavit M. Henr. Ascan. Engelke, de quibus, cum non legerim, judicium ferre nequeo.

nihil aliud agit, quam ut ostendat, Philosophiam Aristotelicam esse spuriam, Sophisticam, pejorem histrionica, rixosam, altercationibus horridam, barbaram, tyrannicam, ignavam, nulla autoritate, incertam item & obscuram, superfluis & alienis scatentem, falsitatibus, impietatibus, calumniis & contradictionibus, plenam. Hæc in genere contra doctrinam Peripateticam scribit. Libro secundo toto, sex exercitationibus. Aristotelis Analyticam impugnat, eamque totam vult esse rerum inutilium farraginem, quæ inepte rerum classes in 10. Categorias distinguat, & futiliter multa de propositionibus & utraque Analysi tradat. Addit, nullam dari posse demonstrationem, vel definitionem Aristotelicam. Ceteros 5. libros, nimirum in *libros Physicorum, de corpore simplici, de mixtis, in Metaphysica, & moralem Aristotelis Philosophiam*, teste Honorato Fabri, ex consilio amicorum suppressit. Quam telam suam cum non posset absolvere, vituperare Aristotelem amplius sine dedecore, ad alterum extremum delapsus, Epicurum laudare, ejusque Philosophiam illustrare cœpit. In ejus Exercitationes *Apologeticum pro Aristotele* scripsit hujus olim Academiæ Professor, MICH. WATSONIUS, qui in schedis ejus adhuc delitescit, nec in lucem prodiit. Meras sane cavillationes *in Exercitationibus* illis deprehendas, dum vel methodum incusat, vel contradictiones aliquas venatur; qualia sunt repertu facillima in omnibus scriptoribus.

4 THOMAS CAMPANELLA. Mirum & portentosum istius viri ingenium fuit, ad omnia factum & natum. Philosophus, Theologus, Medicus, Mathematicus, & quid non? Editi ab ipso sunt multi libri. Longe plures & integram pene Bibliothecam scripsit, quorum Catalogum ipse singulari libello complexus est, qui reperitur in Tomo illo Autorum, qui *de studiis instituendis* scripserunt, & in lucem editi sunt anno 1645. in Batavis. Scriptus autem est ille libellus ad Gabrielem Naudæum. Ordinis Prædicatorum fuit Monachus, omnium pene scientiarum ad suos sensus reformator, a Peripateticis principiis diversissimus, quæ data occasione semper impugnat; non tamen adeo inter professos Aristotelis hostes. Multorum invidiam in se provocavit, cum omnes disputationibus suis fatigaret. Cum Theologis aliquando bellum ingressus, omnem miseriam suam & calamitatem inde hausit. Multa magnaque animo molitus est, non in scientiis solum, sed & in rebus civilibus. Ajunt enim, novum regnum illum animo agitasse, nisi forte ab invidis ejus hoc confictum. Perduellionis tamen & magiæ reus factus, sub Inquisitorum ungues pervenit, ubi acerbe habitus est omni suppliciorum & tormentorum genere. Magiæ in ipso crimen incusabant, qui impossibile crediderunt, tantum doctrinæ vim ab uno homine posse comprehendi. Dubitandum non est de falsitate hujus objecti criminis, si vera sunt, quæ refert de eo Bœclerus *in Elogio Christophori Forstneri*; quod valde memorabile est, neque sine magiæ adminiculo fieri potuit: ipse enim Forstnerum, nunquam antea visum, nomine suo compellavit, & multa de futuris edocuit. Bernh. Telesii doctrinam avide propugnandam susceperat, qui novas hypotheses Physicas adversus Aristotelem confecerat, de quibus in Physicis agemus. Multos æquales suos acerbe tractavit. Joh. Bapt. Portam præcipue, cui plagii crimen impingit, eum accusans, quod multa e MStis suis descripserit, *Disquisitionum*

num Physiologicarum quæstione, articulo 5. in Appendice. Scripsit multa, quæ partim Parisiis, partim Francof. in Germania, prodierunt. In Hispania enim cum viveret, ob acerrimos inquisitores, qui Philosophicas etiam causas ad fidei tribunal revocabant, non poterat sua propagare: præterea obstinatissimi Aristotelis propugnatores, & scholasticæ Philosophiæ semper fuere Hispani, ideoque, quæ edere voluit, amicis dedit, ut alibi edenda curarent. Multa itaque Campanellianorum Operum publicavit in Germania TOBIAS ADAMI, qui in eum inter peregrinandum inciderat, homo varia doctrina instructus, & postea Principum Saxonicorum consiliis admotus, de quo videri potest Tob. Schmidt, in der Zwickauer Chronike, *Tom. I. p. 503.* Ubi inter alios patriæ suæ viros doctos, etiam hunc Campanellianorum Operum editorem nominat. E quibus præcipuum est *Philosophia Rationalis.* Habet autem illa partes quinque, Grammaticam, Dialecticam, Rhetoricam, Poëticam, Historiographiam, juxta propria principia. In singulis mirificus Novator est, ut vel in Grammaticis Metaphysicas subtilitates sectetur, de quibus multa moneri possent, si ratio instituti permitteret. Logica mire miscet omnia. Multa illuc pertrahuntur, quæ ad Metaphysicam proprie spectant. Miras habet rerum definitiones & divisiones, de quibus ipse videatur. In Rhetoricis ad nova capita doctrinam Enthymematicam reducit, & nescio quas *primalitates*, ut vocat, comminiscitur, in quibus contradicit Aristoteli sine ratione, saltem ut contradixisse videatur. Negat adversus Aristotelem, Rhetoricam esse germen Logicæ, quia Logica sit omnium scientiarum Organon: negat, esse artem bene dicendi, cum contingat & Grammaticum, & Physicum, & Poëtam, & Theologum, in arte sua bene dicere, non per Rhetoricam, sed per Logicam. Definit ergo Rhetoricam, quod sit ars instrumentalis, ad suadendum bonum, & dissuadendum malum, dicendo; quo nihil aliud agit, quam ipse Aristoteles, & ipsum illud bene dicere requirit, non distinguens finem externum & internum. Stulte negat, Rhetorices Objectum esse omnem quæstionem, quod ille facit suasionem boni, & dissuasionem mali cum illa, si pro persuasione accipiantur, sensu generali, finem tantum externum constituant Rhetorices, si sensu speciali, finem unius causarum generis, nempe deliberativi. Ineptæ itaque subtilitates illæ sunt. In Poëticis non melius versatur, aut majore judicio, cæcus judicans de coloribus. Edita *Philosophia* est illa *Rationalis* (ne quis exspectet aliam Irrationalem) Parisiis *in 4to,* anno 1638 Scripsit & *Disquisitiones Physiologicas in fol.* editas Parisiis, in quibus multa habentur non spernenda. Adversus Aristotelem passim insurgit; quæstiones multas proponit abditas & abstrusas, in quibus tamen parum sæpe præstat, remittendo nos ad qualitates & elementa, quæ sunt consueta illa ignorantiæ ap. Physicos asyla. In istis *Disquisitionibus* nihil tam absurde asserit, quod non ex S. Scriptura, aut antiquis Patribus, probare velit, illorum autoritatem paradoxis sententiis suis prætendens. Edidit & *libros 4. de sensu rerum & Magia.* Curavit illorum editionem Tobias Adami in Germania; vocat ipse librum hunc suum *partem mirabilem Occultæ Philosophiæ,* ubi demonstratur, mundum esse Dei vivam statuam, beneque cognoscentem, omnesque illius partes, patriumque particulas,

sensu donatas esse, alias clariori, alias obscuriori, quantus sufficit ipsarum conservationi ac totius, in quo consentiunt, & vere omnium naturæ arcanorum rationes aperiuntur. O felices nos, qui jam nihil ignoramus! Simili ratione insaniebat. Joh. Bapt. Helmontius, qui, præter sensum, etiam phantasiam omnibus rebus adscribebat. Ita non truncos amplius stipitesque habebimus, & phantasiam etiam habebunt statuæ, in quibus cerebrum desiderabat vulpes Æsopica. Sed bonus Campanella, cum hæc scriberet, novum ignorantiæ asylum aperuit, fingendo novum aliquem sensum, quemadmodum Peripatetici qualitates suas, ut haberet colores, quibus omnia incrustaret. Abundabat sc. sensu Campanella, ut omnibus largiretur de suo. Sed aliud latitat arcanum; defendi hac velut orci galea omnis Magia potest, quod ex *libro 4.* hujus Operis videas. Per eum enim aër sentit, & nobiscum consentit, atque ideo, quicquid nos cogitamus, etiam aër cogitat, qui & verba nostra accipit & sentit; prout itaque affectus a nobis aër est, ita & alii intelligere hanc arcanam aëris communicationem possunt. Hinc operationibus magneticis, incantationibus, similibusque, via sternitur. Editus est liber Francofurt. *in 4to*, anno 1620. Scripsit & *libros 7. Astrologicorum, in quibus*, ut tit. habet, *Astrologia, omni superstitione Arabum & Judæorum eliminata, physiologice tractatur, secundum sacram scripturam & doctrinam S. Thomæ & Alberti, & summorum Theologorum.* Edidit hos libros Francofurt. *in 4to*, anno 1630. superstitiones, ut mihi quidem videtur, superstitionibus augens. Habentur tamen multa in illis, e Physicis depromta, tempestatum indicia. Liber ultimus agit *de fato Astrologico vitando*, quod nemini Astrologorum hactenus in mentem venerat; sed vitare illud per hypotheses suas Astrologicas docuit, adeoque fatum elusit. Scripsit & *Atheismum Triumphatum*, & *de Gentilismo non retinendo, prædestinatione, electione & reprobatione, & auxiliis divinæ gratiæ, Centonem Thomisticum, adversus Lutheri & Calvini asseclas*, adeoque Thomas ipse Thomam hyperaspisten accepit. In *Atheismo Triumphato* sibi opponit argumenta, in uno latere Atheorum, in altero suas responsiones, quæ non adeo sunt operosæ, & paululum frigidiores. Liber *de Gentilismo non retinendo* adversus Aristotelem directus est, in quo hæc capita pertractat, scientias instaurari debere post Græcorum & Latinorum Gentilium Philosophiam, quod necesse sit contra Aristotelem sentire & agere, ob profana & impia ejus dogmata, quæ recenset, quod utile sit Aristoteli contradicere, exemplo Patrum, quos allegat. Thomam quoque ipsum ab Aristotele dissentientem facit, qui Aristotelem non habeat pro optimo Philosophorum, ac ipse non sit Peripateticus, uti multis locis probare contendit. Callide autem Thomam prætexit suis sententiis, ne tantum in se derivet invidiæ. Editi sunt libri illi, quorum mentionem feci, Paris. anno 1636. *in 4to.* Scripsit & *Medicinalium libros 7.* juxta propria principia, qui prodierunt Lugd. anno 1635. *in 4to*, in quibus nova multa, a reliquis Medicis diversa, habet. Scripsit & in Politicis aliqua, scilicet *de arcanis Dominationis Hispanicæ, & consilium de Belgio iterum subjugando.* Edidit & aliqua in moralibus, de quibus tamen omnibus tenendum est judicium Bœcleri, *in Commentario in Taciti Annales p. 101.* Editionis *in 8.* Edita est Campanellæ *Realis Philosophia Epilogisticæ* par-

tibus 4. in qua continentur Physiologica & Moralia, in quibus mirabili methodo etiam de morbis, & febrium familia, agit, Politica, quibus addit *Civitatem solis*, ut Ideam Reip. Philosophicæ, ac Oeconomicæ; quæ omnia edita sunt, curante Tobia Adami, Francof. *in 4to* anno 1623. Post hanc Philosophiam, 4. illis partibus constantem, Parisiis *in fol.* aliam edidit, anno 1637. Petro Seguierio, Galliæ Magno Cancellario, inscriptam, ubi immiscet varias quæstiones, quæ in *Philosophia Epilogistica* non habentur, ipsa quoque dogmata fusius proponit, in omnibus pene Aristotelem vellicans & reprehendens. Ubi in physicis interdum afferuntur aliqua non vulgaria, e quibus fortassis alii quædam ceperunt. E. g. causam intumescentiæ maris non lunæ vult adscribi, sed soli, & objectionibus Galilæi prolixe respondet. Illud, ut novum, Is. Vossius, *in libro de motu marium*, prodidit, causam æstus marini in solis motum conferens, quod jam tum ante ipsum fecerat Campanella, vel ipsi non visus, vel dissimulatus.

DAVID GORLAEVS, Ultrajectinus. Scripsit ille *Exercitationes Philosophicas, quibus universa fere discutitur Philosophia Theoretica, & plurima ac præcipua Peripateticorum dogmata evertuntur*, ita enim tit. habet. Exiguus liber est, sed tamen cum aliquo ingenio scriptus. Incipit a Philosophia in genere, hincque ad Metaphysica & Logica pergens, multa illic statuit a Peripateticis discrepantia. Procedit deinde ad Physica, in quibus suas sequitur hypotheses Aristotelicasque impugnat. Quarum præcipuæ sunt illæ: cœlum nihil aliud esse, quam extensionem aëris; duo fecit mixtorum elementa, terram & aquam; ignem e numero elementorum excludit, merumque facit accidens, quod etiam primarium Cartesianorum dogmatum est. Editus est ille liber Lugd. Batav. post mortem Auctoris, anno 1620. 5

HENRICVS ERNSTIVS. Etiam ille Philosophorum Ordini Censor intervenit, ipse Philologus potius, quam Philosophus, sed non adeo quicquam in Philosophia tentavit, quam quod Aristotelem in judicium vocaverit plurimosque adversus illum testes produxerit. Tit. est libri *σόφος ἄσοφος, sive Dissertatio de re summe omniumque difficillima, nempe de vera Philosophia, vocisque ejus abusu, profanis Philosophis non sine gravi consilio opposita.* Diligentissime Autor hic collegit, quicquid adversus Aristotelem, tum a Theologis & Patribus, tum a Philosophis recentioribus, scriptum est, quo major etiam liber colligi poterat. Satis autem ostendit in ea Autor, parum se Philosophiæ sacris imbutum. Prodiit Hamburgi, anno 1665. & 1668. *in 8vo.* 6

Poterant sub hunc tit. plures revocari; sunt enim multi, qui adversus principia Aristotelica philosophantur. Quoniam vero non adeo data opera Aristotelem impugnant, & professos se ejus hostes gerunt, ideo a nobis ad Novatores referentur in Philosophia. Nam ad illam accuratius indagandam, cum semper excitata fuerint ingenia erectiora, non exiguo numero, hanc Philosophiæ partem ingressi sunt multi, qui aliam ab Aristotele viam secuti sunt, quos ego minime reprehendendos existi- 7

existimo, si quid rectius Aristotele in medium afferre potuerunt, ut possunt sane multa, licet multi nihilo meliorem doctrinam Physicam fecerint suis commentis. Ut pene satius sit, ab Aristotelis latere non discedere, via scilicet illi communi, quam aliorum manuductione in, nescio quas, sylvas inconditas & horrida tesqua dilabi. Sed de illis, ubi ad Physicam perveniemus.

CAP. XIII.

DE DOCTORIBVS SCHOLASTICIS IN GENERE, ET NOMINALIBVS IN SPECIE.

§. 1. *Aristotelis illi Philosophiam, ob linguæ Græcæ imperitiam, corruperunt, & neglectis partibus præcipuis, circa solas Notiones fuere occupati. Commentati de illis sunt historice Joh. Henr. Alstedius, Joh. Ad. Osiander, G. Hornius, Joh. Lud. Vives, cæterisque præferendus Ad. Tribbechovius.* 2. *Primus illorum fuit, non Lanfrancus, sed Joh. Rucelinus,* Nominalium *Autor, quorum, nec inter semetipsos concordium, de universalium existentia disceptationis cum Realibus, Historia exponitur, & inter Platonicos, Stoicos & Aristotelicos, eandem jam olim viguisse ostenditur. Gabr. Naudæi de Philos. Scholasticæ Ortu digressio allegata. Nominalium Sectæ, a Guilhelmo Occam Anno 1320. instauratæ, & Anno 1673. ab Anonymo Anglo resuscitatæ, præcipui recensentur ac celebrantur doctores.* 3. *Guilh. sc. Occam.* 4. *Rich. Suisset, ab Hier. Cardano & J. C. Scaligero, summopere commendatus, a Joh. Pico autem (contra quem* h. l. *defenditur,) & Joh. Lud. Vive ob subtilitates ineptas, exagitatus.* 5. *Greg. de Arimino.* 6. *Gabr. Biel.* 7. *Pet. de Alliaco.* 8. *Joh. Gerson.* 9. *Joh. Major. Mart. de Magistris, Joh. Celaya, Hier. ab Hangesto.* 10. *Joh. Raulinus, Jac. Almainus, Georg. & Pet. de Bruxellis, Joh. Dullard, Joh. Buridanus, Marsilius de Inghen, Thom. Bricot, Casp. Lachs, Ant. Coronell, Henr. & Joh. Alteusteigii.* 11. *Alii ejusd. ævi complures, e recentioribus Rod. Arriaga & Joh. Salabertus.* 12. *Erasmi de Nominalibus, cæterisque Scholasticis, judicia. Nominalium & ducis horum, Guilh. Occami, Pontificem Imperatori subjicientium, cum Realibus, Oxoniæ, alibique locorum, contentiones. Ludovici XI. Regis Galliæ, edictum contra Nominales, A. 1473. promulgatum.* 13. *Nominalibus perperam accensentur Marius Nizolius (de cujus novaturiendi in Philosophia libidine, hostilique in Aristotelem animo, plura adduntur) & Thom. Hobbesius.* 14. *Georg. Calixti de Scholasticis judicium benignius.*

1 PRocedimus nunc ad Philosophorum genus, neque Aristotelicum plane, nec ab Aristotele omnino diversum. Scil. hi Aristotelis quidem Philosophiam professi, parum ex ipso, & interpretibus ejus Græcis, sapere potuerunt: cum ipsi Græcæ linguæ ignari fuerint. Quicquid e Boëtio, Latino Aristotelis Commen-

Commentatore, ac sordidis quibusdam Aristotelicorum librorum ex Arabico Versionibus Latinis, haurire potuerunt, illud, pro ingenii sui acumine, & seculi istius genio, exornarunt, & quoddam Philosophiæ corpus nobis inde fecerunt, quod instar simiæ illius Claudianeæ, *claro deforme* esset *amictu*. Parum ab illis præstitum est in Physicis & Mathematicis; in illis enim accuratior omnino indagatio instituenda erat. In solo notionum regno triumpharunt mirificis perplexisque subtilitatibus omnia implicantes, in quibus extricandis licet cerebrum quis ruperit, nihilo tamen in re ipsa sapientior erit. Historia si accuratior esset a quopiam instituta ortus progressusque dogmatum illorum, non parum illud faceret ad Theologiam & Philosophiam. Sed, ut ipsi confusum aliquod Philosophiæ chaos proponunt, ita & historia eorum tota tenebrosa est. Chronologiam Scholasticorum Doctorum dedit IOH. HENR. ALSTEDIUS *in Chronologia*, ubi in tres ætates distinguit; primam a Lanfranco ad Albertum M. secundam ab Alberto M. usque ad Durandum; tertiam a Durando ad Lutherum. Prodesse etiam huic instituto poterit Catalogus Scholasticorum, propositus a IOH. ADAMO OSIANDRO *in Chronotaxi* sua *Historica*, ubi & Scholasticos per successionem temporum in tabula dispofuit, per sex scil. latera. In primo est nomen Autoris; in secundo nationis; in tertio Ordinis, quem professi; in quarto dignitas; in quinto tempus, quo floruerunt; in sexto Scripta illorum recensentur. Videatur quoque HORNIUS *l. 6. Historiæ Philosophicæ*. Legi etiam potest IOH. LUD. VIVES *in libro de caussis corruptarum disciplinarum*, &, præ ceteris omnibus, qui argumentum hoc cum cura tractavit, Ad. Tribbechovius, *in libro de Doctoribus Scholasticis, & corrupta per eos divinarum humanarumque rerum scientia. (rr)*

Primus Doctorum Scholasticorum, quantum constat, fuit IOH. RUCELINUS, 2
Britannus (Angli enim in his subtilitatibus valde solliciti fuerunt,) quem inter Scholasticos non video numerari ab Osiandro, neque ab Alstedio, qui quidem altius origines Scholasticorum incipit, ordiendo a Lanfranco, Archiepiscopo Cantuariensi, qui vixit anno 1050. Sed illi, quos nominant, non videntur ad Scholasticos esse referendi. Quæ enim illi scripserunt, Theologica sunt, neque ex illa schola, quæ postea prodiit. Fuerunt autem primo Doctores Scholastici Philosophi, quos secuta est postea Theologia Scholastica. Neque enim Theologia ordinari poterat, antequam ejus principia essent a Philosophis determinata. Refert & Alstedius Gratianum, Monachum Benedictinum, inter illos, qui collegit Canones sacros, quo tamen non referri debere videbatur. Sola enim illa Collectio in Scholasticorum numero non ponit. Primæ itaque debentur Joh. Rucelino, Nominalis Sectæ primo autori propagatorique. Notum enim est, Scholasticos fuisse distin-

(rr) Ad. Tribbechovii *de Doctoribus Scholasticis Libro*, Giessæ an. 1665. *in 4to* edito, jungi merentur, qui primas doctrinæ Scholasticorum origines accuratius aliis vestigant, Jac. Thomasii *de Doctoribus Scholasticis Latinis* Dissertatiuncula, Lipsiæ an. 1676. *in 4to* excusa, ac *Oratio XII. de Secta Nominalium.*

ctos in Nominales & Reales, & ex utriusque ſectæ placitis acerrima inter illos fuiſſe orta bella, ac nonnunquam etiam inter diſcipulos cruenta. Campus autem harum velitationum erat Dialectica: hanc quoniam habebant a Boëtio Latino ſermone traditam, in illam omnem operam impenderunt. Atque hæc diſſidia in reliquas diſciplinas, imo ipſam Theologiam, poſtea penetrabant, cum illi, qui ſe Reales appellabant, Nominales, velut hæreticos, averſarentur. Anshelmus certe appellavit hæreticos Dialecticos. Tota res verſabatur in doctrina de exiſtentia univerſalium, quæ ad Metaphyſicos potius, quam Logicos, referenda. Alii non exiſtere univerſalia autumabant, alii habere in re ipſa fundamentum, adeoque illi Nominales, hi Reales, vocabantur. Non fuit vero hæc doctrina primum in iſtorum cerebellis nata, ſed jam tum in veterum Philoſophorum ſcholis agitata. Qui ante Platonem erant Philoſophi, negabant quid in rebus univerſale eſſe, ſed omnia fluere, ac nihil eſſe ſtabile. Plato ideas ſuas in ſcenam produxit, velut eorum, quæ ſenſu percipimus, exemplaria alterna, quæ eſſent tanquam univerſalia ante res. Has impugnavit poſtea Ariſtoteles, ac ipſa univerſalia, quaſi rebus immerſa, tradidit. Stoici autem putabant, tum demum exiſtere, cum cogitatio illa fingeret. Triplex ita hoc univerſalium genus, *ante multa, in multis, & poſt multa;* ac fuit, ob hanc diſtinctionem, in ipſis etiam Scholaſticis Nominalibus differentia. Reales Scholaſtici Nominales incuſabant Stoiciſmi, cum viciſſim Nominales Reales arguerent, quod Platonica ſomnia propagarent. Ac erant inter utrosque, tam Nominales, quam Reales, qui ſententias ſuas utrique, tam Platoni, quam Ariſtoteli, accommodabant, ut fuerunt, qui Ariſtotelem & Platonem inter ſe non diſſentire, integris libris docuerunt. Convenientiam concordiamque Nominalium cum Platonis dogmatibus aliqui quoque obſervarunt. Inter Reales quoque erant, qui Platonem habebant in deliciis. Poſtea vero, cum univerſa Realium natio Thomiſtarum præcipue ac Scotiſtarum factionibus cenſeretur, aboliti pene toti fuerunt Nominales, quorum usque ad hæc tempora quaſi tres erant familiæ. Aliqui, ut Rucelinus, univerſalia meras eſſe voces docuerunt. Alii iterum in ſolo intellectu poſuerunt, atque meros animi conceptus eſſe autumarunt, quos Conceptuales aliqui vocant, & a Nominalibus diſtinguunt, quanquam alii etiam confundant. Alii fuerunt, qui univerſalia quæſiverunt, non tam in vocibus, quam in ſermonibus integris, quod Joh. Sariſberienſis adſcribit Pet. Abelardo; quo quid intelligat ille, mihi non ſatis liquet. Vocati ſunt præterea Nominales illi Verbales, Terminiſtæ, Connotatiſtæ; vocati ſunt etiam ab aliquibus Tyrones, nam Reales ſe pro Veteranis habebant. Nominalibus hoc in ore erat Axioma: *non eſſe multiplicanda entia præter neceſſitatem.* Reales viciſſim Nominales reprehendebant, ob miram illam Entium avaritiam, quam tamen natura non amet. Objiciebant illis, quod multas veritates interemiſſent. Atque hæc inter illos contentio perpetua fuit, quæ inter ſtudioſos Pariſienſes (nam Pariſiis & Oxoniæ qſ. regnum erat illorum) in cruenta prælia prorupit, de quibus non verum erat illud Heſiodi: Ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι. Eſt enim illa pulchra præcipue inter ſtudioſos, modo non ſit cruenta. De origine progreſſuque Scholaſticæ Philoſophiæ & Theologiæ legi poteſt Gabriel Naudæus

in

In Additionibus ad Historiam Ludovici XI. p. 151-164. qui refert primam hujus originem ad tempora Joh. Damasceni, Græci scriptoris, unde postea ad Latinos etiam pervenit, Petrum Abelardum, ejusque discipulum, Petrum Lombardum, qui Theologica dogmata his sophismatibus incrustarunt, de quibus Joh. Sarisberiensis *lib. 1. metalogici, cap. 3.* conqueritur. Nominalium tamen schola a Rucelino primum orta, cujus mentionem nullam facit Osiander *in Chronotaxi* sua, prima tum partes habuit, quæ postea anno 1320. in Guilhelmo Occamo revixit, quem ideo primum nonnulli autorem Nominalium faciunt. Docuit vero ille Oxonii circa tempus illud, plurimaque scripsit, tam in Theologicis, quam in Philosophicis. Quare omnem hanc Nominalium doctrinam Angli sibi tribuunt, utpote ab Anglis primum introductam, & ab Occamo restauratam. Prodiit Oxonii libellus anno *1673. in 12mo,* sub tit. *Ars rationis, ad mentem Nominalium.* Autor non est additus, quantum tamen videtur, resuscitare nunc in Anglia Nominalem doctrinam conatur, quam vehementer illic laudat, ac subtilitate & perspicuitate reliquas omnes superare gloriatur. Sed labor illius viri vel in Logicis ipsis valde imperfectus est, & in Historia Nominalium, quam præmisit, deficit. Nulla enim apud ipsum Rucelini mentio, qui tamen primus Nominalium est, & ipse Britannus, & aliquot seculis ante Occamum vixerat. Tum & alios omisit posteriorum temporum, qui tamen maximæ celebritatis erant, atque inter illos Rich. Svissetum, Calculatorem, cui tam mirifica elogia suspendunt Cardanus & Scaliger, uti postea videbimus. Breviter itaque recensebimus Nominales Scholasticos, quantum de iis expiscari possumus Primi illi a Rucelino scriptores obscuri sunt, neque indagari possunt. Qui post D. Thomam vixerunt, quorum princeps est Guilhelmus Occamus, Realibus quidem Philosophis posteriores sunt, sed tamen Rucelini, tanquam antecessoris, doctrinam propagarunt; quanquam & in ipsum Thomam, qui ad Nominalium Sectam non pertinet, Commentarios plerique scripserint, cujus in suos sensus pleraque detorserunt, ut hodieque sunt multi, qui ipsum Aristotelem in suos sensus cogunt.

GVILHELMVS de OCCAM, sive OCCAMVS. Vixit circa annum Christi 1320. dictus *Doctor Invincibilis;* scripsit Theologica multa: Lib. *de sacramento altaris*, editum Parisiis *in 12.* anno 1513. *Annotationes in 4tum librum sententiarum D. Thomæ*, & *Centiloquium Theologicum, in fol.* editum Lugd. Gall. anno 1594. Scripsit & quædam ad Jurisdictionem Imperialem & Ecclesiasticam spectantia, quæ reperiuntur in Collectaneis Goldasti, quæ *de Monarchia Imperii* collegit. Ejus Opera edidit Marcus de Benevento, qui in *præfatione* testatur, quod *si apud Deos nexus Logicæ invenirentur, nullius, nisi Occami, viri doctissimi, solutione uti dignarentur.* 3

RICHARDVS SVISSET. Hic quanti nominis fuerit, vix credi potest, 4 atque adeo tamen ignoratur, ut vix in Bibliotheca aliqua ejus nomen supersit, ut testatur Gabriel Naudæus in *Dissertatione* sua *de instruenda Bibliotheca pag. 86.* ubi miratur ille, in nulla Bibliotheca visa sibi esse ejus Opera, quæ tamen adeo commendat

Scaliger. Nomen ejus vocatur a Scaligero Richardus Svisset, cum cognomine *Calculatoris.* Gabriel Naudæus, qui, *in Diss. de instr. Bibliothec.* illum Richardum vocaverat, in *Additionibus ad historiam Ludovici XI. p. 214.* vocat Rogerium Svissetum, qui Monachus Cistertiensis salutatur in Edicto quodam Regis Galliæ. Vocatus autem fuit vero nomine, Anglica lingua, *Swinshead*, i. e. *caput porcinum* sive *os porci*, quod postea nomen in Svissetum converterunt. Mentionem quoque ejus fecit Vossius *in libro de scientiis Mathematicis c. 18. p. 78.* qui Johannem Svissetum vocat, quod prænomen ipsi quoque tribuit Gaddius *in lib. de scriptoribus.* Sed erravit hic Vossius, qui, Calculatoris nomine inductus, ipsum ad Mathematicos retulit. Dicit enim, quod Logistices agrum excoluerit, & ab eximia artis hujus peritia dictus fuerit Calculator, præterea ne unicum quidem ejus librum citat, quem super hoc argumento scripserit, sed solummodo ex Cardani *lib. 16. de subtilitate* ejus elogium recenset. Unde patet, ex sua conjectura eum hoc ipsi tribuisse: præterea nec annum, quo vixit, addidit, ut mirum sit, adeo ignorari celebratum Scaligero nomen. Calculator vocatus est, ob subtilitates suas; ita enim Ludovicus Vives *l. 5. de corruptis artibus; Invectæ sunt cavillationes stultarum subtilitatum, quas ipsi Calculationes vocant.* Scaliger *Exerc. 324.* de hoc Svisseto ait, illum *excessisse modum humani ingenii*, & Exercit. 340. ita de illo scribit: *Hic vir tam acute scripsit, ut a paucis plene & pro meritis intelligatur, dignus profecto, quem neque senium senem faceret, neque naturæ lex privaret vita. Illi viro maximo multa debeo, plura debiturus, si per ingenii mei imbecillitatem licuisset, non enim leviter in ejus campo nos exercuimus.* Et hic tamen Svissetus adeo ignoratus fuit, ut frustra illum in omnibus Bibliothecis quæsiverit Naudæus. Sed mirari merito debemus varietatem sententiarum & judiciorum. Quem enim adeo in cœlum evehit laudibus Scaliger, illum, ut summum nugatorem, elevant Joh. Picus & Ludovicus Vives, hic *libro 5, de corruptarum artium causis* (ubi illi Rogerii nomen tribuit), ille autem subtilitates ejus vocat *quisquilias Svisseticas, quæ nihil ad sciendum, vel ad usum, conferunt.* Prolixior ejus locus adducitur a Gaddio *de scriptoribus Tom. 2. pag. 326.* Ejus an quicquam editum sit, diu inquisivi, sed inveni tandem *de reactione Tractatum*, quem vellicare videtur Joh. Picus *dicto loco*, editus est ille liber hoc tit. *Richardi Svisset quæstio de reactione, Venet. apud Octavianum Scotum, anno 1520. in fol.* Plura de illius scriptis expiscari non licuit. Ceterum Picus exagitat infinitas ejus subtilitates, de motu uniformi, difformi, uniformiter difformi, difformiter difformi, de infinite raris aut densis, de hora secta in partes proportionales aut hoc illo proportionis genere. Picus illa inventa esse dicit *ab otiosis hominibus, aliarum rerum omnium inscientibus, ad exercendum in scholis guttur, ne tacendo obduceretur situ.* Hæc Picus, vir utique non obesæ naris, adversus Scaligerum, tot Autorum Hypercriticum, judicare non est veritus. Sed, si meam hic sententiam dicere licet, judicio, quantum ex titulo hujus libri colligere possum, rem illam non contemni debere. Motus enim doctrina infinitis modificationibus constat, in quibus si idonee ingenium exercuit Svissetus, profecto condemnandus non est. Qui diceret Picus, si hodie videret subtilissimas illas speculationes Cartesianorum, Boylii, atque

atque aliorum circa varios motus particularum? At hæc tamen ingenii profecto mera commenta non sunt, sed re ipsa fundata.

GREGORIVS de ARIMINO. Etiam ille inter Nominales celebratur, ipsi Occamo subtilitate non cedens. Hoc enim elogium illi tribuit editor *Logicæ Nominalium*, Anonymus Anglus. Edidit *Theologica* & *Philosophica* varii argumenti, quæ raro in Bibliothecis comparent. 5

GABRIEL BIEL. Vixit circa annum Christi 1470. Scripsit Theologica & Philosophica, Occami *libros in sententias* in *Epitomen* redegit, & ubi ipse vel nimis obscurus, vel brevis, de suo addidit, ac interpretatus est mentem ejus. Commentarius ejus in Sententiarum libros editus est *in 4.* Brixiæ, anno 1574. tribus Voluminibus. Edidit & in Theologicis *Expositionem Canonis Missæ, in fol.* Parisiis. Prodiit quoque eodem Autore *liber de monetis*, cum Notis Marquardi Freheri, Lugd. anno 1605. Fuit autem natione Germanus. 6

PETRVS de ALLIACO, Cardinalis Cameracensis, suo seculo doctissimus habitus, vixit anno 1404. qui tamen aliquid elegantius sapere videtur. Nam & in Mathematicis se exercuit, scripsitque *librum de sphæra mundi*, qui editus est *in fol.* Parisiis. Edidit *Commentarios* in varios Aristotelis libros. *Comment. in libros Meteorum*, qui prodiit Venet. anno 1509. *in fol.* Scripsit & Theologicos Tractatus, *Meditationes sc. in 7. Psalmos Pœnitentiales*, quæ prodierunt Parisiis *in 12.* anno 1545. *Lib. de reformatione Ecclesiæ, & de squaloribus Ecclesiæ Romanæ*, editum Basileæ, anno 1551. *Commentarium super libros sententiarum, una cum laudibus Theologiæ*, editum *in 4to.* anno 1505. *Lugd.* ac *Tractatum exponibilium de anima in 4to.* Paris. 1494. 7

IOHANNES GERSON, Cancellarius Parisiensis, cujus extant varia Opera, tam Theologica, quam Philosophica. Erasmus de eo *l. 19. Ep. 95: Gersonis quædam Opuscula legi juvenis, nec omnino displicuit.* Ejus Opera edita sunt *in fol.* Paris. 4tuor Voluminibus primum, & deinde auctiora atque castigatiora, anno 1606. *in fol.* Scripsit *de probatione spirituum Tractatum, (ss)* qui reperitur in Jacobi Sprengeri *Malleo maleficarum; Regulas morales, quæ editæ sunt Parisiis in 12; Lib. de Valore Excommunicationis* (Latine & Italice); *de Imitatione Christi Tractatum*, qui editus est Venet. *in 8tavo*, anno 1540. Edidit & illa quædam Opuscula Politica, quæ collecta sunt a Goldasto *in Monarchia Imperii.* 8

IOHANNES MAJOR. Scripsit & ille Opuscula quædam, quæ edi solent cum 9

(ss) Joh. Gersonis Opuscula *de discernendis veris Visionibus a falsis, & probatione Spirituum*, occasione Controversiæ de Revelationibus Asseburgianis, Auspiciis Rud. Augusti. Ducis Brunsvic. Helmstadii an. 1692. *in* 8. ab Hermanno ab Hardt, Professore celeberrimo, denuo sunt edita.

cum Operibus Gersonis, partim Philosophica, partim Theologica. Nescio, an idem sit. (tt) qui scripsit *Historiam Majoris Britanniæ*, quæ edita est Paris. anno 1521. Edidit *Comment. in 4tum sententiarum*, Parisiis anno 1616. *in fol.* De illo vide Gaddium *Tom. 2do de scriptoribus p. 55.* Recensebo nunc, quasi per lancem saturam, illos, qui sequuntur. Quis enim in turbo ordinem observet? Est MARTINVS de MAGISTRIS, Ludovico XI. a confessionibus & Eleemosynis, qui præter Theologica, scripsit librum *de consequentiis in vera divinaque Nominalium Via*, quem laudat Naudæus *in Additionibus ad historiam Ludovici XI.* Ejus Opera, duobus Voluminibus *in fol. super 4. virtutes Cardinales*, impressa sunt Paris. anno 1491. Scripsit & *Commentarium super salve Regina, Orationem S. Bernhardi.* Vocatus fuit e schola Parisiensi a Rege Ludovico, ut historiam scriberet. Vide de eo Epistolas Trithemii. IOH. CELAYA Doct. Parisiensis dictus fuit, quoniam Parisiis ad instituendam Universitatem Valentinam in Hispaniam evocatus est. Scripsit *Commentarium in libros Aristotelis de natura, una cum quæstionibus*, qui editus est Paris. *in fol.* anno 1507. apud Emundum Febreum. Sequuntur jam multi, nomine solo mihi noti, uti HIERON. AB HANGESTO, cujus aliquod Opuscula memorat Israël Spachius, sine loco & tempore impressionis, quare dubito, an ipse viderit. *De causis* ille scripsisse dicitur, & *de proportionibus, p. 345. & 354.* Ejus quoque extant *Moralia*, Paris. edita, apud Joh. Parvum, anno 1519. *in folio.*

10 JOHANNES RAVLINI aliqua etiam prodierunt in Philosophicis & Theologicis, cujus *Sermones* impressi sunt Paris. *in 8tavo*, anno 1642. duobus Voluminibus. Solebant autem illi sermonibus suis miscere scholasticas subtilitates, quem morem reprehendit Erasmus *l 5. Epistola 27. p. 322. Editionis Londinensis*, JACOBVS ALMAIN Opuscula quoque scripsit, tam Theologica, quam Philosophica, quæ eum Gersonis, Majoris & Petri de Alliaco, *Opusculis*, junctim eduntur. Extant ejus *Tractatus de Autoritate Ecclesiæ contra Thomam; Expositio circa decisiones quæstionum Guilhelmi Occam super potestate Papæ, in 8.* Paris. anno 1537. Nam hæc controversia tum maxime agitata fuit a Nominalibus, de potestate civili adversus Papam, & contra dicebant illis Reales, de qua re in sequentibus plura. GEORGIVS & PETRVS BRVXELLENSES ad hanc quoque familiam pertinent. Scripserunt aliqua in Aristotelem & Petrum Hispanum; & quidem Georgius *in Petri Hispani tractatus Logicos quæstiones*, Lugd. editas, una cum Petro Hispano, anno 1509. apud Jannotium de Campis; *Expositionem in Logicam Aristotelis per omnes Organi partes*, quæ prodiit Lugd. anno 1504. ap. Stephanum Gryad. Fuit alias dictus Crocard, teste Spachio *in Nomenclatore pag. 629.* Petrus de Bruxellis quæstiones in Physica Aristotelis scripsit, editas Parisiis ap. Joh. Parvum, anno 1521. Scripsit & *in libros Aristotelis de anima Commentarium*, qui prodiit, una cum ejus *quæstionibus in Physicam*, ibid. anno 1521. *in fol.* IOH. DVLLARD, cujus extant *quæstione, in libros Aristotelis de cœlo* Parisiis editæ

(tt) Joh. Major, Hadingtoniensis Scotus, Th. D. Parisiis an. 1528 superstes & *Commentarii in Lib. Sentent.* & *Historiæ Britannicæ*, Autor est. V. Simleri *Biblioth. p. 393.* Bellarm. *de Scr. Eccl. p. 307.* Labbeum *de iisdem, T. I. p. 591.* Vossii *L. 3. de Hist. Lat.* P. I. c. 13. p. 687.

editæ *in fol.* IOH. BVRIDANI *in Politica Aristotelis Commentarius* prodiit *in 4to*, Oxonii anno 1640. Scripsit & *Logicam, & in Aristotelis Ethica quæstiones.* MARSILIVS DE INGHEN, cujus an quicquam editum sit, ignoro; quæ scripsit Opera Philosophica, habebantur manu ipsius Autoris scripta in Bibliotheca Heidelbergensi, teste Israële Spachio *in Nomenclatore, pag. 31. & 241.* THOMAE BRICOT, Francisco I. Regi Galliæ a Concionibus, Commentaria juncta sunt Georgii Bruxellensis *quæstionibus*, & quidem ad Petri Hispani *Tractatum Logicum* & ad *Organon* Aristotelis. Est & ejusdem Epitome *Physices*, cujus meminit Spachius in *Nomenclatore Philosophico, pag. 608.* CASP. LACHS scripsit nonnulla de *Syllogismo*, Parisiis edita, & in Arithmeticis quædam, nisi forte fallitur Spachius, qui illic retulit ipsum, ductus *supputationum* titulo, quo nomine tum temporis non numerorum doctrina, sed Scholasticorum Nominalium subtilitates, veniebant. ANTONIVS CORONEL scripsit *in 12. capita libri primi poster. Analyticorum, qui Commentarius* prodiit Paris. *in fol.* HENRICVS ALTENSTEIG cujas fuerit, equidem dicere non possum, quidve scripserit, novi tamen illum fecisse *Indicem in Thomam*, & si recte memini, alios quoque Scholasticos, qui usui esse possunt illis, qui in hoc sterquilinio aurum quærunt. Est & alius quidam IOH. ALTENSTEIG, qui *Artem Epistolandi* scripsit, e cujus libri titulo satis apparet, quale hic elegantiarum cornu copiæ lateat. Idem scripsit *de vocabulis barbaris*, ipse barbarus. Editus est liber ille anno 1512. Hagenoæ *in 4to*, per circumspectum virum, Rinnemannum.

Supersunt alii, quorum ego libros nunc quidem enumerare non possum, Albertus de Saxonia, Guilhelmus de Rubione, Adamus Godsam, Robertus Holcot, Gervasius Wain Svevus, Caspar Hentesberg, quibus omnibus quoque accenset Editor ille *Logicæ Nominalium* RODERICVM ARRIAGAM, de quo dicit, illum profiteri se quidem Nominalem, sed eorum fundamenta non intellexisse. Facit & mentionem cujusdam IOH. SALABERTI, qui defensionem Nominalium nuper susceperit, & *Logicam in Nominalium via* lingua Gallica ediderit, quem tamen hactenus ego non vidi. Ceterum autor illæ Logicæ Anglus, quisquis est, toties a nobis citatus, in terminis, & eorum formalitatibus, mire se fatigat. In quibus tamen meo quidem judicio, satis subtilium tricarum est, quarum usus aliquis in negotio Eristico esse possit. 11

Atque hæc de Nominalibus Scholasticis dicta sunto, quorum Secta magna olim in celebritate fuit. Suo tempore illam floruisse testatur Erasmus *in Epistolis l. 19. ep. 9. p. 20. B.* cujus sunt varia de toto scholasticorum genere judicia, qui tamen non adeo adverso ab illis animo est. Non enim explodit illos, sed corrigi optat, & totam hanc Theologiam & Philosophiam accessione veteris veræque literaturæ locupletiorem & castigatiorem reddi cupit. Videatur ille *l. 1. ep. 22. p. 14. C. l. 11. ep. 15. p. 564. D. l. 19. ep. 38. p. 859. E. & l. 28. ep. 8. p. 1647. F.* Origo Nominalium, quæ Rucelino a quibusdam tribuitur, ab aliis ad Petrum Abelardum refertur. Sed parum quidem hæc ad nos. Sunt enim illa vetera & absoleta. Occamus alter ille, si non primus, est, sed qui hodie inter primos tamen habetur, uti Johannes Duns, Scotus 12

tus, Realium suo tempore antesignanus fuit, inter quos duos, Occamum & Dunsium Scotum, acerbæ fuerunt lites & controversiæ, quarum tempus incidit in annum 1343. quo illæ dissensiones, in Oxoniensi Academia ortæ, totam illam universitatem in duas factiones distraxerunt, Aquilonarium & Australium, quæ nomina jam olim factiosa, accedente novæ factionis titulo, vehementius recruduerunt. Australes Occamo, Septentrionales Dunsio favebant. Neque substitit intra pulveres scholasticos illa disceptatio, ac intra Angliæ fines, sed & in Galliam propagata est. Nam Occamus, in gratiam Ludovici Bavari, adversus Pontificem Rom. sententiam hanc publice defendebat, quod jurisdictio Ecclesiastica civili debeat subjacere, quod argumentum illo tempore discutere, erat ulcus tangere. Designatur tamen Avenione in Gallia huic palæstræ scholasticæ campus, rem acriter adversus Occamum agentibus, tum Gallis, tum popularibus etiam Anglicis, qui stabant a Pontificiorum sententia. Illis tamen omnibus superior Occamus *Doctoris Invicibilis* titulum reportavit, quasi in præmium illi e titulis Cæsareis cesserit. Ac magnam Pontificiæ tyrannidi plagam intulit, cum hoc dogma a scholæ ejus sectatoribus propagaretur amplius, & Imperatoribus Rom. cederet in magnum beneficium. Plebs enim, his Doctorum disputationibus commota, in dubium cœpit vocare jura Pontificis, & Imperatorum adhærere partibus. Hæc disputatio nonnunquam in cruentos conflictus abiit, & in Academia Oxoniensi Boreales sibi alium, alium Australes, Cancellarium petiverunt, qui & dati sunt utrique parti. Atque ita divortio illo scissa fuit Academia, sed res tamen iterum conciliata fuit, uti plenius describit Antonius Wood *in Historia & Antiqq. universitatis Oxoniensis, ad annum supra dictum 1343.* Atque hanc ob causam credo in odium istud incurrit Nominalium Secta, dum passim adversus illos concitarentur primum Scotistæ, & qui Scotistarum partibus favebant, Magnates & Principes. Eo tandem res deducta est, ut anno 1473. Rex Galliæ, Ludovicus XI. edicto publico damnaverit omnium Nominalium doctrinam, in quo disertis verbis referuntur Guilhelmus Occam, Monachus Cistertiensis, quem Suissetum Naudæus interpretatur, de Arimino, Buridanus, Petrus de Alliaco, Marsilius Inghen, Adamus Dorp, Albertus de Saxonia, quorum scripta rejiciuntur, commendantur vero & permittuntur D. Thomas, Albertus Magnus, Ægidius de Roma, Alexander de Hallis, quem alii *Ales* vocant. Copia istius edicti, ex Archivo Academiæ Parisiensis producitur a Gabriele Naudæo, *in Additionibus ad Historiam Ludovici XI. a p. 203. usque ad p. 224.* Omnes etiam nomen Nominalium & doctrinam eorum ejurare jussi sunt tam Doctores, quam Magistri & Cives Academiæ. Confiscati quoque sunt omnes Nominalium libri. Quam ob causam, puto, factum est, ut nunc tam pauci illorum Autorum libri exstent, ac difficulter etiam in instructissimis Bibliothecis reperiantur.

23 Antequam vero ad Reales accedam, unum adhuc monendum duxi de MARIO NIZOLIO, quem inter Nominales refert Godfr. Gvilh. Leibnitzius, qui ejus librum *de veris principiis & vera ratione philosophandi, contra Pseudophilosophos*, recudi fecit Francof. anno 1670. in 4to, in *Dissertatione præliminari* operis illius. Tum & ipse

ipse Autor; *in fine capitis 6. l. 1.* diserte se ipsum Nominalibus annumerat. Dicit enim, se Occami doctrinam & opinionem de Universalibus esse defensurum, non tamen tanquam Aristotelicam & Peripateticam, quod Aristoteles sine ulla dubitatione existimavit, & posuerit Universalia Realia, sed tanquam veram & communi omnium, tam Græcorum, quam Latinorum, recte loquentium, sermoni consentaneam. Sed ille quidem ad Nominalem referri non potest, quippe qui Aristotelem semper & in omnibus impugnat, quod non faciunt Nominales, qui Aristotelem in partes suas pertrahunt. Nam, quod Nizolius ait, Aristotelem Universalia Realia facere, id diserte ex ipso nunquam probabit. Quod vero Nizolium attinet, cujus sunt acerbæ adversus omnes sui temporis Philosophos declamationes: irratus fuit ille a M. Ant. Majoragio, cum ab ipso rerum philosophicarum plane rudis haberetur; ideoque ut famam suam vindicaret, aggressus est omnes istius ætatis Philosophos, & Aristotelis professum hostem se contestatus, totam & Aristotelis & Aristotelicorum doctrinam, ut sophisticam, traducens. Voluit vero ille omnem Philosophiam ad Oratoriam, Physicam & Logicam, reducere, cui fini immanem apparatum argumentorum struit. In Universalium doctrina ipse adeo a Nominalibus discrepat, ut plane aliam sententiam proponat; Universalia enim tantum habet pro collectione singularium, seu inductione, quod non dicunt Nominales. Multa sane tricatur adversus doctrinam Aristotelicam, de quibus ipse videri potest. Olim rarior erat ipsius liber, nunc a Leibnitzio editus parabilior est, qui breves notulas interspersit, quibus ejus doctrinam nonnunquam sub censuram vocat. Addidit ille utilissimam præfationem, de instituto operis & optima Philosophi dictione, & Epistolam de Aristotele Recentioribus conciliabili, brevem quidem, sed doctam; spectat vero præcipue ad Physica. Summum, sed ineptissimum, Nizolii argumentum, quasi Achillæum, hoc est, nullam esse Dialecticam, si universalia non sint realia, cum tamen ipsi nominales Dialectica Aristotelis usi sint. Et recte quidem; nam, licet in nominibus saltem, secundum illorum sententiam vera hæc sint, nihilominus tamen seorsim ita tractanda, quoniam nominibus istis in explicandis rebus utimur. Accenset Nominalibus Leibnitzius in eadem præfatione THOMAM HOBBESIUM, quem ille ipso Occamo Nominaliorem, & plus quam Nominalem vocat, qui non contentus cum Nominalibus Universalia ad nomina reducere, ipsam rerum veritatem ait in nominibus consistere, ac, quod majus est, pendere ab arbitrio humano. Quæ bella ejus sententia, quanquam laudat eam Leibnitzius, monstri aliquid alit, ac plane nequam est. Immania enim ex uno summo paradoxo fluunt absurda. Logica certe, quam tractat Hobbesius, a vocibus & terminis incipit, nec communi illa methodo procedit.

Hæc de Nominalibus sufficiant. Quod doctrinam Scholasticorum in universum attinet, legendus omnino de illis est Georg. Calixtus in *Apparatu Theologico, cap. de statu, studiis & Doctoribus Ecclesiæ, pag. 139. & seqq.* ubi secundum seriem Ordinum sacrorum, ὡς ἐν ἐπιτομῇ, recenset Doctores Scholasticos, & utilissima quædam de eorum scriptis & usu affert, illud inprimis in ipsis laudans, quod, in capitalibus

libus istis diffidiis suis, & in maximo sua tuendi studio, non nisi rationibus & argumentis pugnent, omnibus convitiis & maledictis abstineant, quod non faciant nostrorum temporum Theologi. Sed responderi poterit Calixto, non usque adeo profecisse hos homines in caninæ Eloquentiæ apparatu, quo instructius est nostrum seculum. Quia enim bene dicere non poterant barbari homines, nec male dicere didicerunt; nisi enim elegantia ingenii & styli ornet cavillos, frigida omnia erunt & insulsa. Ejus tamen doctrinæ studium magnopere illic commendat, monstratque, quid in illa fugere, quid amplecti debeamus.

CAP. XIV.

DE SCHOLASTICIS REALIBUS.

§. 1. *Princeps horum est Pet. Lombardus, de cujus Vita,* Libris sententiarum, *& scriptis aliis, plura afferuntur, Scholasticosque simul antiquiores & recentiores intermediis multo esse saniores, monetur. Sequuntur Alex. ab Hales, primus in* Sententias *Commentator, Pet. Comestor. 2. Albertus Magnus, de cujus Vita, rerum naturalium peritia, ob quam Magiæ est insimulatus, interiori, πολυγραφίᾳ, scriptis genuinis ac suppositititiis, discipulisque, pluribus differitur. 3. Thom. Aquinas. 4. Bonaventura. 5. Matth. Aquarius, D. Thomæ interpres recentior. 6. Durandus a S. Portiano, a Guilh. Duranto, Speculatore, distinguendus. 7. Æg. Romanus. 8. Joh. Duns, Scotus, a quo Scotistæ orti, quorum lites cum Thomistis obiter tanguntur. 9. Hier. de Ferrariis, LL. CC. in Scoti Opera Scriptor. 10. Ant. Sirectus & Franc. Aretinus,* Formalitatum *Scoti Collectores. 11. Joh. Ponzius,* Curriculi Philosophiæ Scotistici *compilator. 12. Claud. Frassen, Philosophiæ Scotisticæ illustrator, Paulus Leonhardus, Jesuitarum Thomam sectantium encomiastes. 13. Barthol. Mastrius & Bonav. Bellutus, doctrinæ Scoti vindices. Joh. Ponzius plagii a Mastrio accusatur. 14. Joh. de Rada, Thomæ ac Scoti conciliator. 15. Joh. Lalemandet, controversiarum inter Thomistas & Scotistas, Nominales & Reales, arbiter. Judicium ejus de doctrinæ Nominalium & Realium differentia, uti & de Arte Lulliana. 16. Mart. Meurisse, Metaphysicus Scotista. 17. Petrus Hispanus, ejusque* Summularum Logicarum *Commentatores, Joh. Versorius & Pet. Tartaretus. 18. Domin. de Flandria, Thomista. 19. Joh. a S. Thoma, Thomista. 20. Mich. Zanardus, Thomista. 21. Domin. Bannez, Thomista. 22. Nicol. de Orbellis, Scotista. 23. Barthol. a Medina, & quem is valde extollit, Franc. Victoria, Thomistæ. 24. Joh. Paulus Nazarius, Thomista. 25. Did. Nugnocabezudo, Thomista. 26. Domin. a Soto, Thomista. 27. Jac. Granadus, Thomista. 28. Collegium Complutense Thomisticum. 29. Franc. Murcias, hujus epitomator. 30. Paulus Vallius, Thomista. 31. Eustach. a S.*

a S. Paulo. 32. *Bernh. Morisanus.* 33. *Paulinus Soncinas.* 34. *Rob. de Sorbona, Sorbonæ Parisiensis conditor.* 35. *Sylv. Prierias, Thomista.* 36. *Balth. Tellez, Thomista.* 37. *Franc.-Mayro, Scotista.* 38. *Franc. Sylvester.* 39. *Matt. Borull. & Paulus Leonhardus*, de Scientia Media *commentati.* 40. *Pet. Hurtadus de Mendoza.* 41. *Franc. a Victoria.* 42. *Gabr. Vasquez, Thomista.* 43. *Franc. Suarez.* 44. *Ant. Ruvio, Thomista, a cognomine Erasmi adversario distinguendus.* 45. *Greg. de Valentia, Thomista.* 46. *Franc. de Oviedo, Thomista.* 47. *Rodericus de Arriaga.* 48. *Ant. Polus, Novator in doctrina de Anima, & sententiæ Aristotelis de Via Lactea defensor ineptus.* 49. *Phil. a Sanctiss. Trinitate, Thomista.* 50. *Christ. Javellus, Thomista.* 51. *Jac. Fournene, Novator in doctrina de Anima, quam materialem esse, & se ipsam multiplicare, conjicit.* *Qua occasione Cl. Salmasii Digressio Historica de Doctrina Psychologica commendatur.* 52. *Pet. a S. Joseph, Thomista.* 53. *Did. Masius.* 54. *Melch. Cornæus.* 55. *Joh. Schulerus, Semi-Scholasticus Cartesianus.* 56. *Did. Alvarez.* 57. *Greg. Sayrus, Casuista.* 58. 59. 60. *Lud. Molina, Joh. de Lugo & Leonh. Lessius, Jesuitæ*, de Justitia & Jure *commentati.* 61. *Joh. Azorius, Casuista.* 62. *Aug. a Clausio, Casuista Thomisticus.* 63. *Jac. Zabarella, a Joach. Jungio impugnatus.* 64. *Franc. Titelmannus.* 65. *Ant. Scaynus, qui Alex. Aphrodisæi* Comment. in Metaph. Aristotelis *judicat esse supposititium.* 66. *Joh. Bapt. Moulorius.* 67. *Rob. Balfoureus.* 68. *Joh. Cottunius, non Interpres solum Aristotelis, sed Epigrammatographus insignis.* 69. *Jul. Pacius.* 70. *Hub. Gifanius.* 71. *Ant. Roccus (de cujus* Tr. de Immortalitate Animæ, *materialitatem ejus adstruente, fertur judicium,) Interpretibus Aristotelis potius, quam Scholasticis, una cum VI. præcedentibus, §. 65-70. celebratis, accensendus.* 72. *Christoph. Binderus, doctrinæ Scholasticorum censor.* 73. *Plerique Scholasticorum Angli aut Hispani fuere, quod a Guilh. Cambdeno Gallis est exprobratum.*

AD REALES SCHOLASTICOS accedimus, quorum princeps PETRUS LOMBARDUS habetur, peculiari nomine Magister sententiarum dictus: scripsit enim *Sententias.* Fuit Episcopus Parisiensis, & anno 1140. vixisse creditur. Frater Gratiani & Petri Comestoris, e cujus ipso nomine quis crediderit non fuisse jejunum Philosophum. Hos ex adulterio quidam natos volunt, quanquam dubia plane fide: plane enim diversæ nationis fuisse, quidam opinantur. De Pet. Lombardo dubitatur, an genuinus fuerit *Sententiarum* Autor; putatur enim a Pet. Abelardo confectum fuisse hoc Opus, cui ille per plagum surripuerit. Refertur quoque ad quendam Bandinum; sed obscura illa omnia sunt. Sunt in isto Lombardo multa sana, quibus Pontificiorum doctrina impugnari potest. Erasmus quoque, *l. 28. ep. 8. p. 1634. B.* opus illud genuinum esse Lombardi, in dubium vocat. Frid. Spanheimius, *in Epitome Isagoges ad Historiam N. T. p. 685.* Lombardum Damascenum imitatum fuisse, existimat. Fuit autem Joh. Damascenus Græcus, Græceque scripsit, anno C. 730. Ad ejus imitationem Lombardus, pari arte ac methodo, parique instituto, in compendium redegit Theologiam ejus temporis, collatis senten- 1

ſententiis Patrum; quem inter Latinos ſecuti poſtea fuerunt Lanfrancus, Anſelmus, & Hugo de Sancto Victore. Prodierunt Petri Lombardi *Sententiæ* Lovanii, anno 1576. *in 4to*, & Pariſ. *in 8vo*, anno 1577. Scripſit itidem *in Pſalmos Commentarium*, qui prodiit Pariſ. *in fol.* anno 1541. & alium *in Paulum*, qui itidem prodiit *in fol.* anno 1537. Hæc prima Scholaſticorum ætas; multo tamen ſanior fuit media illa ætate: prima enim rerum harum tractatio non tantum ſordium admiſtum habuit, utpote quæ fonti erat propior. Ariſtotelis enim vel parca eſt, vel nulla, in Theologicis mentio. Poſtea vero Dogmata Theologica adeo intricata & implexa fuerunt Ariſtotelis ſententiis, ut pene nullus eſſet ſcripturæ locus. Recentior illa Scholaſticorum ætas, cum ſeculo cultiori, cultior quoque ipſa facta eſt, & nunc quidem, in Commentariis ſuper Thomam, Scotum, Pet. Hiſpanum, ſcriptis, plus doctrinæ oſtentat, & plus ſcripturæ, quod olim adeo in votis habebat Eraſmus, ut politior literatura accederet his ingenii commentis, non omnino vanis & rejiciendis, ſi saniore via docerentur. Primus in Lombardum commentatus eſt ALEX. HALENSIS, vel DE HALES, qui vixit ſeculo ſequenti, anno 1245. dictus *Doctor Irrefragabilis* & *Fons vitæ*, qui & præterea librum ſcripſit de Autoritate Verbi Dei, editum Pariſ. in 8. anno 1542. PETRUS COMESTOR, ſive *Manducator*, Gallis *Le Mangeur* dictus, Magiſter Philoſophiæ Scholaſticæ, & ideo Comeſtor dictus, quod omnes Scholaſticos devoraverit, quem elegantius Latina lingua helluonem librorum dicemus. (*uu*) Scripſit vero *Hiſtoriam V. & N. T.* additis multis traditionibus & fabulis, *Hiſtoria* hæc *Scholaſtica* prodiit in 8vo. Lugd. anno 1543.

2 ALBERTUS MAGNUS. Prodeat nunc Germanicæ gentis decus, ALBERTUS, merito *Magnus* dictus, omnium illorum argutiorum Scholaſticorum princeps & pater, Thomæ Aquinatis præceptor, e cujus fonte omnes pene rivulos ſuos derivarunt ut ille ex Alberti M. Oceano. Fuit ille genere illuſtris, ortum trahens e Sveviæ Regulis, docuit Pariſiis & Coloniæ Agrippinæ, ac unus pene Bibliothecam ſcripſit, cujus omnes Tomi 200. marcarum pretio conſtant. Fuit ille vir argutus, nec in nudis ſpeculationibus ſubſtitit, ut ceteri faciunt Scholaſtici, ſed multa impendit in res Naturales & Mathematicas, quarum ad miraculum fuit peritus, adeo ut pro Mago ab imperitis haberetur; in quam ſuſpicionem facile apud ineruditos ingenioſior quis incur-

(*uu*) De Petro Comeſtore nonnulla hic minus accurate traduntur. Non ſolet is *Philoſophiæ*, ſed *Hiſtoriæ Scholaſticæ*, *Magiſter* ſalutari, nec agnomen obtinuit *Comeſtoris*, *quod omnes*, *devoraverit Scholaſticos*, ſed potius (quæ verba ſunt Joh. Trithemii, à Georg. Calixto, *in Tr. de Autorit. S. Scripturæ P. II. §. 78. p. 142.* aliisque repetita), *quod Scriptorum autoritates*, *in ſuis Sermonibus & Opuſculis, crebrius allegaret, quas in ventrem memoriæ manducando repoſuiſſet.* Aliter ad agnomen hoc alluditur in Epitaphio ejus ſequenti, quod teſte Franc. Swertio *in Deliciis Orbis Chriſtiani p. 759.* in Æde S. Victoris Pariſienſi legitur:

Petrus eram, quem petra tegit, dictusque Comeſtor,
Nunc comedor Vivus docui, nec ceſſo docere
Mortuus, ut dicat, qui me videt incineratum
Quod ſummus, iſte fuit, erimus quandoque, quod hic eſt.

incurrit. Scripsit de Arithmetica, Musica, Geometria, Astrologia, de quibus omnibus parum solliciti fuerunt ceteri. Formatio illius capitis ænei Mechanica, quod loqui potuit, arguit interiorem Mechanices & Anatomes peritiam, isto seculo plane inusitatam. A magiæ suspicione strenue ipsum defendit Naudæus, *in Apologia Virorum doctorum, magiæ insimulatorum*. Ad illum solet referri secunda Scholasticorum ætas. Opera ejus, quæ scripsit, recensentur a Joh. Jac. Boissardo in *Iconibus Virorum Illustrium*. Præter Commentarios in libros sacros, & philosophica, scripsit *Commentarium super sententias Lombardi* & *Summam Theologiæ*. *Liber de secretis mulierum* & nonnulla alia, creduntur ipsi affingi. Publicata quoque sunt Chymica scripta sub ejus nomine, quæ supposititia putat Naudæus, cui hac quidem in re fidem non habeo. Nam ille Chymicorum hostis est: ac fuit tum temporis apud multos arcanior rerum naturalium scientia, quam nunc in aprico sepositam habere putant lyncei nostri. Fuit Episcopus Ratisbonensis. Discipulos, ut diximus, habuit Thomam Aquinatem & Bonaventuram, qui Scholasticam illam doctrinam suo tempore authenticam fecerunt, de cujus usu in Theologia, ut obiter hoc memorem, elegantissimam Orationem scripsit Franc. Vovassor, e S. I. quæ est inter reliquas ejus *Orationes decima*.

D. THOMAS AQVINAS. Alpha Scholasticorum, cui horribilia passim elogia sup[...]nduntur a suis. Nam ex hominum ordine semotum plane Angelum faciunt, & pene Deum. Familiaris enim ejus titulus, ut omnibus quasi quidam Charactei tunc temporis imprimebatur, est, quod vocetur *Doctor Angelicus*. In ipsis Pontificum Decretis maxima ejus leguntur elogia. Vocatur *plus, quam Salomon, Interpres divinæ voluntatis, matutinus Lucifer, quasi Luna sapientia & moribus, & veluti Sol oriens mundo*. Solis autem elogium mirifice placuit cuidam Aettelbergero Rettenbachensi, qui Panegyricum in ipsum scripsit, in quo, ut Solem ostenderet esse Thomam suum, per duodecim cœli domos deduxit pro ingenii sui acumine, quidque, in singulis illis signis, hoc signo dignum præstiterit Hercules ille, ostendit, cujus itidem feruntur 12. labores. Panegyricus ille editus est Patavii, anno 1642. *in 4.* typis Pauli Frambotti. Ejus vita extat, a Monacho quodam descripta, in Bibliotheca nostra Kiloniensi, in qua mirificæ sunt fabulæ de miraculis ejus. Opera, quæ scripsit, & magna & multa sunt, quæ 18 Tomis *in fol.* compinguntur. Librorum illorum titulos recenset Autor *Historiæ Ecclesiasticæ Gothan. pag. 648*. Edita autem sunt Opera illa omnia Romæ *in fol.* anno 1570. Partes illorum Operum, & libri singulares, diversis locis plurimi editi sunt, & quidem charactere Gothico. *Summa* ejus *Theologiæ*, Lovaniensium & Duacensium Theologorum opera castigatior, & a falsis s. Patrum citationibus repurgata, prodiit Lugd. anno 1655. *in fol.* apud Johann. Baptistam Devenet, cum 5. Indicibus, primo locorum scripturæ, secundo locorum Communium, tertio rerum aliarum, quarto Refutatorio Hæreticorum, quinto Practico ad Evangelia & Epistolas. Atque hæc sunt Theologiæ Scholasticæ quasi altera Biblia. 3

BONAVENTVRA. Fuit & ille discipulus Alberti M. & tandem Cardinalis, 4

nalis, cujus extant *Commentarii in Lombardi libros sententiarum*, in quos ipse etiam Thomas, & multi alii, sequentibus temporibus scripserunt. Scripsit varia Opera Theologica, quæ recensentur *in Compendio Historiæ Ecclesiasticæ Gothano, pag. 648.* & edita sunt 4. *in fol.* voluminibus, vel 8. *Tomis*, e Typographeo Vaticano, Romæ anno 1588. Prodierunt & Opuscula quædam seorsim per Henricum Sedulium, Antwerpiæ *in 4.* anno 1660. in quibus & liber ejus *de vita S. Francisci. Commentarius in libros sententiarum* Norimbergæ prodiit, apud Anton. Coberger, anno 1500. charactere Gothico.

5 MATTHAEVS AQVARIVS. Longe quidem ab his distat ille in Gymnasio Neapolitano Metaphysices Professor, sed tamen nunc nobis recitatur, tanquam Index quidam & Interpres D. Thomæ. Scripsit enim utilissimum in hoc genere librum, cui titulus est: *Formalitates juxta Doctrinam Doctoris Angelici.* Quo in libro agit de terminis Thomæ usitatis. Prodiit ille, cura Alphonsi de Marcho, Aversani, Neapoli anno 1605. *in fol.*

6 DVRANDVS a SANCTO PORTIANO. Etiam ille inter antiquos Heroas Scholasticos est, vixitque anno 1320. Scripsit *Commentariorum libros 4. in Petri Lombardi sententias Theologicas*, primum per Nicolaum a Martumbos, & postea per alios quosdam Doctores, emendatos, qui prodierunt Antwerpiæ, anno 1567. *in fol.* Ejus meminit Trithemius *in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum.* Fuit Ordinis prædicantium, & Aniciensis Ecclesiæ Episcopus, quem *magnum Declamatorem sermonum* ille facit. Solent cum illo quidam confundere Speculatorem, cui Guilhelmi Durantii nomen est. (xx) Ille Speculum Juridicum scripsit, quam ob causam *speculator* vocatur, quo continentur, quæ ad processum & fori observantiam spectant.

7 AEGIDIVS ROMANVS, Ordinis S. Augustini, & illustris generis. Vixit anno 1290. Fuit Thomæ auditor, ejus defensor accerrimus, multaque in illius dogmata scripsit, sed tamen illa Commentariis suis super Aristotelis quosdam libros immiscuit. Ejus extat *Commentarius in libb. 8. Physicorum, de cœlo, de generatione & corruptione, in libros Meteororum, de anima, parva Naturalia*, editus *in 8.* Ursellis anno 1604. *Quæstiones* illius *Metaphysicales* Venet. prodierunt anno 1501. d. 7. Octobris. *Commentarius in Rhetorica vero Aristotelis*, una cum Alpharabii *Compendiosa Declaratione;* addita quoque Aristotelis *Poëtica*, cum Averrois in eandem *summa.* In his tamen sordibus aliqua invenias sæpe, quæ non spernas, inprimis in argumento illo, ubi de moribus & affectibus agit Aristoteles. Editus est *Commentarius* ille an. 1515. Venetiis *in fol.* charactere Gothico. Scripsit & *Quodlibetum variarum quæstionum*, editum Venetiis anno 1502. *in fol.* Adduntur Operi *Theoremata* ejusdem *de corpore Christi*,

(xx) De Durandi a S. Portiano confusione cum Guil. Duranto, aliisque Ὁμωνύμοις, plura invenies in *Homonymoscopia* nostra, *P. II. c. 6. §. 33. p. 556. 557.*

Christi, & Guilhelmi Occami *Tractatus de Sacramento Altaris.* Peculiare illi elogium tribuitur, quod appellatur Doctor fundatissimus. Habent enim omnes Scholastici suos titulos. *(yy)* Bonaventura, cujus supra mentionem fecimus, vocabatur *Seraphicus*, an forte in invidiam Thomæ, qui *Angelicus*, & hujus Seraphici præceptor.

IOHANNES DVNS, SCOTVS. Vixit ille eodem tempore, cognomenque habuit *Doctoris & Magistri subtilis*, a quo orta est peculiaris Scotistarum Secta, uti a Thoma Thomistarum. Perpetuus fuit Thomæ impugnator, habuitque suos asseclas & cum Thoma conciliatores. Legi potest ejus singulare elogium inter inscriptiones Petri Labbe, uti & alia aliorum, Alberti scilicet, Thomæ & Bonaventuræ, argutiora, quam merebatur horum hominum barbaries. Ejus sunt *Commentarii in Lombardi sententias*, editi charactere Gothico *in 4to*, quatuor Voluminibus, Venet. anno 1481. De ceteris ejus Operibus vid. Abr. Bzovii *Annales, Tomo 15. p. 765.* ubi habetur Apologia pro Bzovio, contra editorem Operum Scoti. *Recentior Commentariorum in sententias*, ceterorumque operum Scoti, editio procurata est ab Hugone Cavello. Atque ille est, quem impugnavit Bzovius; pro *Cavello vero & Scoto Apologiam* iis præfixit Hugo Magnesius, ejusdem Ordinis Minor; prodiit hæc novissima editio Coloniæ anno 1635. Causæ, ob quas impugnata fuit doctrina Scoti, multæ sunt, inprimis assertio illa de immaculata Virginis conceptione, impugnata præprimis a Jansenio. Historia illarum litium habetur in *præfatione ad lectorem*, quam præmisit *Apologiæ* suæ Hugo Magnesius, in qua potissima, quæ ad has controversias spectant, recensentur. 8

MAGISTER HIERONYMVS de FERRARIIS. Utilissimus ejus viri liber est, & Indicem præstat in Joh. Scoti Opera, cujus titulus: *Loci Communes ex libris sententiarum, & Quodlibeticis Johann. Duns, Scoti, diligentissime collecti*, in quibus non solum omnia, quæ sunt scitu digna, per modum Repertorii indicantur, sed etiam sententiæ, ad dogmata, & Casuum decisiones, pertinentes, continentur, adjectis propositionibus a Scoto contra D. Thomam assumtis, quas Johann Capreolus confutavit, asterisco demonstratis. Opus hoc usui futurum est non solum illis, qui Scoti, sed & qui Thomæ doctrinam profitentur. Singulis lemmatibus, vel sententiis adjiciuntur Notæ quædam. Ita SP. significat Scoti propriam opinionem, T. significat Thomæ sententiam; per P. H. notatur Aristotelis Opinio: per A. U. Avicennæ sententia; per C. O. M. Commentator Averrois, per O. P. vel, O. P. I. N. notantur aliorum opiniones, quæ a Scoto reprobantur. Literæ D. U. B. notant dubitationes, opinionibus insertas. Denique hoc opus ita comparatum est, ut omnibus Scoti editionibus adaptari possit. Autor est Mag. Hieron. de Ferrariis Fontanus, Viglevenensis, Ordinis prædicantium, excususque est liber Venet. anno 1597. *in 4to*, apud Joh. Baptistam & Joh. Bernhardum Sessam. Errores typographici multi admissi sunt, ob Typothetarum incuriam, quos excusat Typographus. Præmissa est huic libro 9

(yy) De Scholasticorum Titulis, sive Agnominibus Hyperbolicis, plura congessimus in Homonymoscopia, *P. III. cap. V. §. 10. 11. 12. p. 878 - 884.* Conferatur de iisdem Adr. Bailetus, *T. I. des Jugemens des Sçavans, P. I. cap. 5. p. 204 - 217.* in rationes etiam Agnominum, Scholasticis potioribus impositorum, inquirens.

libro præfatio erudita Gascalini Regiselmi, qua Theologiam Scholasticam adversus hæreticos, ut vocat, defendit. Docta est, & multa habentur in illa ad historiam Philosophiæ Scholasticæ illustrandam utilia.

10 FRANCISCVS ARETINVS. Produximus supra Autorem, qui *Formalitatem D. Thomæ* scripserat, i. e. Expositionem de terminis Thomæ usurpatis. Ad eundem modum *de Formalitatibus* Scoti scripsit quidam Mag. Antonius Sirectus, in quem *librum Commentarium* alium edidit Franciscus Aretinus, Ordinis Minorum de Observantia Generalis Definitor, ac Hetruriæ Ducis Theologus ac Confessionarius, *in quo*, ut tit. habet, *difficultates quamplurimæ & controversiæ, quæ inter Scotistas versantur, facillime resolutissimeque explicantur*, prodiit ille liber Venet. ap. Joh. Antonium & Jac. de Franciscis, anno *1606. in 4to.*

11 IOHANNES PONZIVS. Ut Thomas habuit dogmatum suorum epitomatores, de quibus in seqq. plura, ita & Scotus. Nam, post multorum Commentarios in Scotum, & conciliationes cum Thoma, de quibus in seqq. agemus, Joh. Ponzius, Corcagia Hibernus, Ordinis fratrum Minorum, S. Theologiæ Lector jubilatus, & olim in Collegio Romano vel Isidori primarius Prof. *Curriculum Philosophicum ex doctrina Scoti* concinnavit, cui tit. *Philosophiæ ad mentem Scoti Cursus integer, primum editus in Collegio Rom. fratrum Minorum Hibernorum*, postea *ab ipso Autore, in conventu magno Parisiensi, recognitus, insuperque morali Philosophia, variisque Editionibus, locupletatus;* prodiit Lugd. ap. Joh. Antonium Huguetanum, & Marcum Anton. Ravau, an. 1559. *in fol.* Proponit autem in isto libro non tantum doctrinam & thesin Scoti, sed & adversus adversarios defendit.

12 CLAVDIVS FRASSEN. Persequemur nunc Autores aliquos præcipuos, qui doctrinam Scoti dogmatice proposuerunt. Inter eos est CL. Frassen, Minorita Peronensis, & in majori conventu Parisiensi Philosophiæ Prof. Is librum edidit, cui tit. *Philosophia Academica, quam ex selectissimis Aristotelicis & Scotisticis, rationibus ac sententiis, brevi ac perspicua methodo, adornavit.* Liber ille editus est Paris. sumtibus Dionysii Therri, *in 4to*, anno 1657. Laborat in illo Autor iste, ut strictam brevitatem cum solida claritate connectat, omissis Autorum prolixis allegationibus, quæ apud Scholasticos istius temporis pene ita in morem abierunt, ut nunc apud JCtos. Breviter quoque defendit Scotum suum, vindicatque ab impugnationibus aliorum. Thomistæ & Scotistæ pertinaces inter se habuerunt controversias, de quibus, earumque historia, videatur passim Antonius Wood *in Historia Universitatis Oxoniensis.* Jesuitæ tamen præcipue Thomæ doctrinam secuti sunt, quos ob eam causam vehementer commendat Paulus Leonardus, Hibernus, Prof. Theologiæ Menapiensis, *in libro Responsionum ad Expostulationes recentium quorundam Theologorum, contra scientiam mediam* (qui prodiit anno 1644. *in 4.* Lugd.) *Parte 2da, Sect. 12.* ubi omnem Jesuitarum Thomistarum familiam, Svarezium, Molinam, Vasquezium, Gregorium de Valentia, Fonsecam, aliosque Thomæ Commentatores, plenis buccis laudat.

laudat. Idem Autor, *part. 3. sect. 5. n. 23. & part. 2. sect. 12. n. 29.* plura habet de veteribus Thomæ adversariis, & *ib. n. 54 & 58.* de Thomistarum recentiorum heterodoxia, & a veteribus discrepantia, quæ omnia ad historiam horum hominum accuratius pernoscendam pertinent.

BARTHOLOMAEUS MASTRIUS. Barth. Mastrius de Meldula, & 13
Bonaventura Bellutus de Catana, ille Ordinis Minorum, hic Siciliæ provincialis ejusdem Ordinis, ediderunt junctim *Disputationes in Organon Aristotelis, quibus ab adversariis veteribus Scoti Logica vindicatur*, quarum altera editio prodiit Venet. apud Marcum Ginammum, anno 1646. *in 4to* Præmissa est huic libro præliminaris quædam Dissertatiuncula de doctrina Scotistica, cœlitus & humanitus approbata & commendata, in qua recensentur omnes miraculosæ apparitiones & monitiones de doctrina illa, de quibus ipsi Autores viderint. Allegantur multa virorum doctorum & illustrium elogia, quæ omnia ad historiam hujus doctrinæ conducere possunt. Ejusdem Mastrii, sed non cum fratre suo juncti, extant *Disputationes in 12. libb. Aristotelis Metaphysicorum*, in quibus Scoti Metaphysica doctrina vindicatur, editæ Venetiis an. 1646. *in 4to.* In præfatione ad Lectorem de Pontio Scotista, de quo supra vidimus, queritur, quod in *cursu* suo *Philosophico*, nomine suo suppresso, sua quædam descripserit, & in quibusdam se nominatim insectatus fuerit. *Tomus posterior Metaphysicorum* anno sequenti 1647. est editus. Ejusdem extant *Disputationes in libros de cælo & Meteoris*, quibus itidem Scotum defendit, cujus laboris ille socium habet Bonaventuram Bellutum. Editæ sunt illæ Venet. ap. Marcum Givanium, anno 1640.

IOHANNES de RADA, Arragonius, Episcopus Pactensis, & in Salman- 14
ticensi Academia Theol. Prof. conciliatorem agit inter Thomam & Scotum, in controversiis Theologicis; Tit. est: *Controversiæ Theologicæ inter S. Thomam & Scotum super 4. libb. sententiarum, in quibus pugnantes sententiæ referuntur, potiores difficultates elucidantur, & responsiones & argumenta Scoti rejiciuntur.* Autoris hujus consilium expositum vide in præfatione hujus libri, cujus partes sunt 4; prodierunt autem Coloniæ Agripp. anno 1620. *in 4to,* apud Joh. Crithium. Liber utilissimus est, & in hoc argumento palmarius.

IOHANNES LALEMANDET. Etiam ille conciliator inter Thomi- 15
stas & Scotistas est, qui tamen ea libertate utitur, ut neutri se sectæ interdum applicet, suasque sententias proponat ac stabiliat, destructis communium opinionum fundamentis. Fuit ille Burgundus Sequanus, & Ordinis Minorum S. Francisci de Paula per Germaniam, Bohemiam & Moraviam Provincialis. Ejus extant *Decisiones Philosophicæ;* ita enim inscribit. Earum partes sunt tres, prima *de Logica*, secunda *de Physica*, tertia *Metaphysica. Logica* & *Physica* prodiit Monachii *in folio,* apud hæredes Cornelii Leyseri, anno 1644. *Metaphysica* ibidem anno 1645. Liber ille utilissimus est, nam quasi per compendium proponit omnem doctrinam Thomistarum, Scotistarum & Nominalium. Quod Nominales attinet, distinctissime illorum proposuit sententias, earumque differentias a ceteris, suo interposito ubique judicio, ut equidem non meminerim, ab alio quodam Autore simile quid factum. Parti ejus primæ,

Logicæ sc. adjicitur *Examen Dialecticæ Aristotelicæ, Nominalium, Realium, Ramææ, & Lullianæ*, de quibus singulis ille utilissima attulit. De initio Nominalium, & de ejus doctrinæ differentia a Realibus, agit prolixe. Nominales sc. ait disputare de rerum conceptibus, terminis & nominibus; de rebus ipsis Reales, e. g. cum de homine disputatur, Nominales intelligunt conceptum naturæ humanæ, vel nomen & terminum *homo:* Reales vero naturam humanam ipsam. Comparat itaque Reales & Nominales illis, qui vel absolute summam supputant, vel calculis utuntur. Nominales, ait, terminis pro rebus ipsis uti, ut si Arithmeticus velit uti calculis ad summam aureorum eliciendam: Reales vero ipsos aureos nummos numerare & subducere. Mentionem hic facit de veteribus quibusdam Sectis Scholasticorum, nunc abolitis, quæ apud ipsum prolixius legantur. Adducit deinde omnia illa capita sententiarum per partes, in quibus Nominales a Realibus discrepant, & in quibus consentiunt. Hæc ubi recensuit, singulis suum judicium subnectit. De Doctrina Rami & Lullii omnia in utramque partem argumenta adducit, &, quod Lullium attinet, non quidem e diametro Aristoteli contrarium, sed generaliores quosdam terminos commentum, recte judicat, illam doctrinam potius inservire extemporali & tumultuario sermoni, quam accuratæ & philosophicæ disputationi. In Physicis & Metaphysicis subjicit semper quoque Nominalium doctrinam Thomisticæ ac Scotisticæ, ut hic Autor instar omnium esse possit. In Nominalium Sectæ dogmatibus, ut & in ceteris, qui junxerit Sectarum illarum dogmata, nemo hactenus fuit.

16 M. MEVRISSE. Frater Martinus Meurisse, Royensis, Ordinis Minorum Doctor, & Prof. Theologus Parisiensis, *Metaphysicam* scripsit *ad mentem Doctoris subtilis;* Tit. libri est: *Rerum Metaphysicarum libri 3.* Prodiit Parif. ap. Dion. Moreau *in 4to*, anno 1623. Cui Operi magnifica elogia suspenduntur ab encomiastis, Poëtis nonnullis non contemnendis.

17 PETRVS HISPANVS. Inter antiquiores ille est, ac nescio quomodo prætervisus, tam Osiandro, quam Alstedio, in Scholasticorum Chronologia. Floruit an. 1272. Episcopus Tusculanus a nonnullis habetur. Helvicus illum postea Pontificem factum esse ait, de quo tamen, certo quod pronunciem, non habeo; Gaddius certe dignitatis ejus non meminit, qui talia tamen diligenter annotare solet. *(zz)* Celebris est *libro summularum*, quo nomine innuitur Compendium aliquod Summæ. Suis enim libris Compendium Dialectices proponit, cum alii integra opera *summas* vocent. Hinc solet Summulator dici. In eum extant diversorum Commentarii, Joh. Versorii, Prof. Coloniensis, & Petri Tartareti, Parisiensis. Petri Hispani *Summulæ Logicales*, cum Versorii *expositione*, & *Parva Logicalia*, eidem adscripta, prodierunt Colon. ap.

(zz) Petrum hunc Hispanum, Ulyssipponensem, ex Episcopo Tusculano an. 1276. Romanum esse factum Pontificem, & Johannis XIX. (XXI. vel XXII. juxta alios) nomen assumpsisse, octimestri autem spatio ab electione vix elapso obiisse, extra dubitationis aleam est positum, & Historiæ Pontificum Scriptores universi testantur. E quibus solum jam allego Lud. Jacobum a S. Carolo *Lib. I. Biblioth. Pontificiæ p. 137.* quod de Scriptis ejus plura, quam alii, congesserit.

ap. Anton. Hieradt, anno 1620. *in 4to.* Petrus Tartaretus, qui fuit Scotista, *Commentarium* in hujus *Summulas* scripsit, qui, uti & reliqua ejusdem Tartareti Opera Philosophica, Physica, Metaphysica, seu *Commentarius in libb. Aristotelis naturales, Metaphysicos, & morales*, prodierunt Venet. *in 8vo*, anno 1621. apud Jac. Sansinam. *Moralia* ejusdem publicavit Jodocus Badius Ascensius. De universis Petri Hispani Operibus vid. Gaddium *p. 265.*

DOMINICVS de FLANDRIA. Inter acerrimos D. Thomæ propugnatores hic fuit, qui, quo tempore vixerit, certo definire non possum. Verosimile est, illum Johanni Capreolo fuisse æqualem, (*aaa*) oriundo ex inferiore Germania, qui anno 1410. vixit. In Lombardia Ordinis fuit prædicatorum, & ibidem factus est Regens Bononiensis. Docuit multis in locis, ac scripsit in Aristotelis libb. pene omnes, ut & in Thomam, multos Commentarios, qui injuria temporum perierunt. Certe non est ex minimis in Thomam Commentatoribus, neque adeo sordidus, ut alii istius temporis scriptores. Aristotelem, Albertum M. & Thomam, unice sequitur, quem adversus Scotum & Scotistas acerrime defendit, & in Pseudo-Thomistas ubique insurgit. Catalogus omnium eorum, quæ scripsit, non exstat. In illis tamen, quæ servata sunt, deprehenduntur *Tractatus, vel Commentarii in Aristotelis libros Logicos omnes, libros Physicos, de cœlo, de generatione & anima, parva naturalia, Ethica & Politica.* Composuit quoque *quæstiones quodlibeticas*, & Commentatores etiam Vett. Aristotelis sedulo volvit, & contulit. In Alberto M. multus est, quem diligenter legit, ubique ejus auctoritate fultus. Quæ supersunt ejus Metaphysica, *Commentarios* scil. *in XII. libr. Aristotelis Metaphysicorum*, in lucem edidit F. Cosmos Morelles, Theologus Coloniensis, & per illas terras Generalis Apostolicus Inquisitor, magna cura & diligentia, una cum *quæstionibus* ejus. Falsas citationes locorum Thomæ, & Aristotelis, aliorumque, expungit, genuinas substituit. In Aristotelem & Thomam juravit iste Autor. Nam Scoto, ac omnibus Anti-Thomistis, acerrime se opposuit. Editus est liber ille Coloniæ Agrippinæ, typis Arnoldi Kempensis, & Francof. apud Anton. Hierath, anno 1621. *in fol.* Vel ideo in pretio debet haberi hic Autor, quod Germanus sit. 18

IOHANNES a S. THOMA. Fuit ille Olyssipponensis, Ordinis Prædicantium, Professor in Complutensi olim Universitate, postea in Salmaticensi, Theologicus. Scripsit *Cursum Philosophicum Thomisticum, ad exactam veram, & genuinam Aristotelis & Doct. Angelici mentem.* Partes ejus 3. sunt. Prima continentur Dialecticæ Dispp. omissis alienis & prolixis citationibus, secunda parte agit de physicis: de Metaphysicis vero & anima in 3tia parte. Librum illum emendatiorem in lucem edidit Thomas de Sarria, Compellanus, Ordinis prædicantium. Colon. Agripp, apud Mynchium, anno 1638. *in 4to*, qui maximis illum elogiis ornat in libri præfatione. Ac sane non contemnendam operam posuisse in hoc opere Autor ille videtur. 19

(*aaa*) Dominicus de Flandria, teste Simlero *in Biblioth. p. 173.* circa A. C. 1512. floruit, nec proinde Joh. Capreoli, quem A. 1415. vixisse ex eodem (*p. 352.*) & Trithemio constat, fuit æqualis, sed integro ferme seculo recentior.

Nam secundum hujus scholæ propria ordinate procedit, & multa in illa brevitate complectitur.

20 MICHAEL ZANARDVS, Bergomensis ex Urgnano, SS. Theologiæ Lector, ac Ordinis prædicantium, inter Commentatores Thomæ laudatur, in cujus libros non pauca scripsit, testibus illis, qui Censuram ejus *Physica* & *Metaphysica* præposuerunt. Ad meam notitiam pervenerunt *Commentarius* ejus *cum quæstionibus ac dubiis, in 8. libb. Physicorum Aristot.* ubi diligens est in dubiis movendis, iisque resolvendis, quibus uti possunt, qui in hoc scientiæ genere disputaturi sunt ex principiis Aristotelicis. Eidem methodo insistit in *Metaphysicis*, in quibus principia Thomæ, ab antiquis & recentt. impugnatoribus, defendit. Liber editus est Colon. Agripp. apud Woetzerum, anno 1622. *in 4to.*

21 DOMINICVS BANNEZ. Fuit & hic Ordinis Prædicantium, Professor Theologiæ primarius, in Salmatiensi Academia, patria Mondragonensis. Scripsit in nonnulla Theologiæ Thomæ, & quidem *in primam partem summæ* ejus, *usque ad 64. quæstionem.* Scripsit item *in secundam secundæ, de fide, spe, & charitate Commentaria*, quæ ad *quæstionem 46* pertingunt. Uterque liber prodiit Lugd. apud Stephanum Michaëlem, anno 1588. *in fol.* Inter celebres alias habetur Commentatores, ac fit magni a suis. Ejusdem exstant *institutiones minores Dialecticæ*, quas *summulas* vocant, quæ editæ sunt Coloniæ anno 1617. *in 4to.*

22 NICOLAVS DE ORBELLIS, Ordinis Minorum, vixit anno 1455. Fuit Scotista. Scoti enim doctrinam defendit, & in meliorem ordinem redegit. Scripsit *Compendium super sententias*, elegantiora Doct. subtilis dicta summatim complectens. Edidit *Compendium* illud in lucem Lodoicus Hunnonius, Nerdius, qui non sine elogio illius meminit, addito etiam Epigrammate non omnino inepto. Si ipsius judicio accedimus, illa, quæ a Scoto confuso quodam ordine digesta sunt, hic adeo succincte, ordinate, & lepide, in ordinem redegit, ut singula verba singulis fere quadrare videantur sententiis. Editum est *Compendium* hoc Parisiis, apud Johann. Petit. anno 1511. *in 8vo.*

23 BARTHOLOM. a MEDINA, Ord. Prædicantium, in Salmaticensi Academ. Theologus primarius, *Expositiones in Thomam* scripsit. Et quidem exstat ejus *Expositio in primam secundæ*, quæ edita est Venetiis anno 1580. *in fol.* Præfatio ejus præfixa encomium Thomæ continet, & illorum, qui ex Hispanis Thomisticam doctrinam illustrarunt, in quibus ille celebrat Franciscum Victoriam, in Salmaticensi Academia Professorem, *qui præclarus eruditione, ingenio, eloquentia, abdita Thomæ arcana dicipulis patefecerit, ut se ipsum superasse videatur*, imo qui *Hispaniam primus Theologizare docuerit.* Nolo recensere omnia, quæ ille prolixe in laudem ejus adducit. Quibus etiam hoc accedere potest, quod primus in his libris Grotio viam aperuerit, *de pace & bello* Opus suum suscipienti. Laudat præterea Dominicum de Soto, hujus Francisci Victoriæ discipulum primarium, Melch. Canum, Episcopum Canariensem, Sotomajorem, Pennam, Mantium, qui multa quidem in Tho-

mam

mam reliquerunt, sed inedita. *Expositio* ejus *in tertiam D. Thomæ partem*, usque ad *quæstionem LX.* complectens *tertium librum sententiarum*, edita est Venet. anno 1582. *in fol.*

IOHANNES PAVLVS NAZARIVS, Cremonensis, Ord. Prædicat. 19
itidem inter Commentatores est Thomæ. Ejus exstant *Commentarii & controversiæ in partem primam. D. Thomæ.* Fuit Theologiæ D. Bononiæ Collegiatus, & tum, cum *Commentaria* hæc scriberet, in Academia Bononiensi tertium Regens. Multa super Thomam scripsit, ut testatur ejus præfatio. Non enim tantum Theologica, sed & Philosophica, prælegit. Diligens est in Autorem sententiis citandis, pro Thoma facientibus, & in Thomasticis defendendis. Prodiit Bononiæ, anno 1619. *in fol.*

DIDACVS NVGNO CABEZVDO, Hispanus, Ord. Prædicator. SS. 20
Theologiæ Magister, & in Collegio D. Gregorii Vallisolitano Regens primarius, *Commentaria scholastica* scripsit *in tertiam S. Thomæ de Sacramentis Ecclesiæ*, duobus Tomis comprehensa, cum aliis 4. Tractatibus, primo *de auctoritate Pontificis & Conciliorum*, secundo *de indulgentiis*, tertio *de auxiliis divinæ gratiæ* (de quo argumento vetitum postea fuit aliquid scribere ab ipsis Pontificibus) quarto *de bullis Pontificiis, quas vocant Cruciatas.* Adjiciuntur 3. indices. Editus est lib. Colon. Agrippinæ, *in fol.* apud Petrum Cholinum, anno 1630.

DOMINICVS a Soto, Segoviensis, Prædicat. familiæ Theologus, cujus su- 21
pra §. 23. mentionem fecimus, & quem adeo in præfatione sua commendabat Barthol. de Medina, vocans ejus commentarios *divinos*. Ejus extant multa, tam Philosophica & Moralia, quam Theologica: *Commentarii in Porphyrii Isagogen, Aristotelis Categorias, & libb. de demonstratione, una cum quæstionibus* editi sunt Venet. ex officina Dominici Guerrei, & Joh. Baptistæ, fratrum, anno 1587. *in 4to.* Scripsit præterea *Commentarium in libb. 4. sententiarum, cum quæst.* editum Venetiis, anno 1569. *in 4to*, & Lovan. anno 1573. item *quæstiones in Aristotelis libb. physicorum*, Venetiis, anno 1582. *in 4to, Commentarium in Epistolam Pauli ad Romanos, & libb. 3. de natura & gratia*, editos Venetiis, anno 1547. *in 4to*, & Lugduni *in fol.* anno 1581. nec non *libb. X. Commentariorum de justitia & jure*, omnibus notissimos, quibus accesserunt *libri de juratione & adjuratione.* Prodierunt Venet. anno 1600. *in fol.*

JACOBVS GRANADVS, Gaditanus, e Societate Jesu, Theologiæ Prof. 22
scripsit *Commentarios in summam S. Thomæ*, multum æstimatos. *In primam* ejus *partem*, exstant 3. Tomi, editi a Cramoisio Mussiponti *in 4to*, anno 1624. & Hispali, apud Franc. a Lyra, anno 1623. *in fol.* *(bbb)*

COLLEGIVM COMPLUTENSE. Celeberrima illius *Commentaria in Thomæ* 23
(M) 3 *doctri-*

(bbb) Jac. Granadi in *Summam* Thomæ *Tomi Quartus & Quintus*, *Primam Secundæ* absolventes, & *Sextus ad Secundam Secundæ de Virtutibus Theologicis*, Hispali an. 1631 *in fol.* prodierunt. Secuti sunt hos Septimus & Octavus in *Partem Tertiam.* V. Nathan. Sothwelli *Biblioth. Jesuiticam p. 367. 368.*

doctrinam Philosophicam prodierunt sub. Tit. *Disputationum in Aristotelis Dialecticam, Philosophiam naturalem, 3. libb. de anima & Metaphysica. Disputationes in Dialecticam & Philosophiam naturalem* prodierunt Lugduni anno 1650. *in fol. Metaphysica* quasi in supplementum totius Cursus Philosophici addita videntur. Autor præfigitur Blasius a S. Conceptione, Carmelita Excalceatus, Lugd. anno 1651. *in fol.*

29 FRANC. MVRCIAS DE LA LIANA. Franc. Murcias de Liana scripsit *Cursum Philosophicum, sive Disputationes circa cursum Aristotelis Philosophicum, selectas ex subtiliore doctrina Academiæ Complutensis.* In partes 3. illum dispescuit Cursum, ut plerique, epitomator majoris istius Operis, quanquam ipse non pauca adjecerit. Prodiit Colon. Agripp. *in 4to,* A. 1641 apud Wilhelmum Friesen.

30 PAVLVS VALLIVS. Romanus ille fuit, & e Soc. Jesu. Scripsit *Philosophiam secundum Aristotelem & Scholasticos, Thomam præcipue, in X. distinctam Tomos.* Logica prodiit duobus Tomis, Lugd. ap. Ludovicum Prost. A. 1622. *in fol.* Vastissimum est Opus, in quod conjecit omnia pene Scholasticorum dogmata; diligentissime enim conferuntur & congeruntur. Ceteri Tomi in universam Philosophiam, an & quando prodierunt, nunc equidem dicere non possum. *(ccc)*

31 EVSTACHIVS a S. PAVLO. Ex Congregatione Fuliensi Ordinis Cisterciensis. Scripsit *Summam Philosophiæ quadripartitam,* quæ agit de Dialecticis, Physicis, Moralibus & Metaphysicis. Singulis partibus singulos Tomos tribuit. Est hæc quasi Breviarium & Epitome Philosophiæ Scholasticæ. Editus liber est Paris. apud Carolum Castellanum, anno 1614. *in 8vo.* Joh. Ad. Scherzerus in compendium redegit, *in Breviario Eustachiano Philosophico,* Lipsiæ A. 1663. in 12. excuso.

32 BERNHARDVS MORISANVS, Derensis Hibernus, scripsit *in Aristotelis Physicam, Logicam, & Ethicam Apotelesma,* quo Controversiæ, tam veteres, quam novæ, ex mente Aristotelis & Scholasticorum, deciduntur. Editus liber ille est Francofurti, apud Petrum Mareschallum, A. 1625. *in 4to.*

33 PAVLVS SONCINAS, Ordinis Prædicatorum, *Quæstiones Metaphysicas* acutissimas scripsit, quibus Thomæ diluuntur Scotique pleraque dubia. Editæ sunt Ursellis, in Archi-Episcopatu Moguntino, ap. Antonium Hieratum, A. 1622. *in 4to.*

34 ROBERTVS de SORBONA. Ejus mentionem *h. l.* facio, non, quod ipse quicquam scripserit, *(ddd)* sed quod instituerit pro Scholasticis, qui Theologiæ vacarent,

(ccc) Pauli Vallii *Tomos VIII.* reliquos in universam Philosophiam, mors illius, Perusii eodem, quo priores duo prodierunt, an. 1622. defuncti, intervertit. V. Nathan. Sothwelli *Biblioth. Jesuit p.* 654. 655.

(ddd) Rob. de Sorbona, Canonicus Svessionensis & Parisiensis, Ludovicoque IX. R. Gall. a Confessionibus, Sorbonæ Parisiensis medio Sec. XIII. fundator, ipse etiam nonnulla (quæ Autorem nostrum latuisse videntur) scripsit, *Opuscula* sc. duo de *Conscientia & Confessione,* nec non *Iter ad Paradisum, Bibliothecæ Patrum Parisiensis,* a Marg. Bignæo anno 1589. denuo publicatæ, *Tom. V.* novissimæ autem *Lugdunensis Tomo XXV.* obvia.

carent, Parisiis Collegium, quod hodie vocatur Collegium Sorbonæ. Ista enim ejus liberalitas etiam causa fuit, ut Theologia Scholastica propagata fuerit præ ceteris. Vide ejus elogium apud *Gaddium p. 329.*

SYLVESTER PERIERIAS, Pedemontanus fuit, & ibidem docuit, scripsitque multa, tam Theologica, quam Philosophica, nonnulla quoque Juridica. Scoto inprimis infensus, *Malleum Scotistarum* scripsit, & *Defensionem doctrinæ* D. Thomæ. Fuit Antagonista Luthero, una cum Cajetano, Idem Professor Patavinus, & postea Romanus est factus. 35

BALTHASAR TELLEZ, Lusitanus Ulyssipponensis, e Societate Jesu, primarius Ulyssippone Theologiæ Professor. Ejus exstat *summa Philosophiæ universæ*, Cancellario Franciæ, Petro Seguierio, inscripta ab Antonio Bertierio, qui librum illum in lucem edidit. Docuerat olim in Conimbricensi Academia. Commendari is liber debet, quod præcipue spectat ad usum Philosophiæ in Theologia. Immiscet enim quæstiones Theologicas, quæ & illo tempore inter Philosophos agitabantur. In omnibus Thomam sequens, sed ita tamen, ut Scholasticorum quoque jungat sententias, & aliquid ex elegantiore etiam literatura. In doctrina enim Physica, quicquid e veteribus Poëtis, Virgilio & Lucretio, ad suum pertrahere argumentum potuit, non omisit. Partes ejus *Summæ* 4. sunt, editaque est Parisiis anno 1664. *in 8vo.* 36

FRANCISCUS MAYRO, Natione Gallus, Scoti discipulus, e Franciscanorum familia suo tempore celebris. Joh. Picus enim in Apologia sua, judicat illum *Magistri sui, Scoti, famam & ingenium æmulari.* Trithemius quoque appellat *doctissimum*, & majori ornat elogio, quam ipsum Occamum. Peculiare cognomen *Doctoris illuminati* accepit. Vixit anno 1320. *De primo principio* scripsit, & *de Univocatione, formalitate ac Quodlibeta.* Vide de eo Gadd. *p. 38. de Scriptoribus.* 37

FRANCISCUS SYLVESTER, Ferrariensis, Ord. Prædicat. Generalis, Theologus ac Philosophus, inter alia *quæstiones* scripsit *in 3. libb. Aristotelis de anima*, quas *additionibus* suis, aliisque *quæstionibus philosophicis*, illustravit Matthæus Aquarius, in Neapolitano Gymnasio Prof. cujus supra §. 5. mentionem fecimus. Editus est liber Venet. A. 1629. ap. Scotum. 38

MATTHIAS BORRUL, Valentinus, e Societate Jesu, *de divina scientia futurorum contingentium, præcipue media*, scripsit, quod Opus prodiit Lugd. A. 1656. *in 4to.* Respondet hic aliorum dubitationibus & controversiis; est enim hoc argumentum præcipue difficultatibus plurimis implexum. De consilio hujus Operis vid. præfatio ejus ad lectorem. Jungi illi potest Pauli Leonhardi scriptum *de Scientia Media*, qui Hibernus fuit, in quo respondet explicationibus recentt. Theologorum, contra scientiam mediam. Qui liber prodiit Lugduni, an. 1644. *in 4to.* Scientiam ejus litis dabit præfatio ad Lectorem, & pars prima ipsius Operis. 39

PETRUS HURTADUS DE MENDOZA, e Societate Jesu, magni nominis Scholasticus e Recentt. scripsit *Cursum Philosophicum*, qui rarior est, de quo 40

nunc

nunc dicere non possum, quando editus sit. *(eee)* Ejus sententiæ & opiniones citantur passim ab aliis. In Theologicis exstant ejus *Disputationes de Deo-Homine, sive de Incarnatione Filii Dei*, magna diligentia conscriptæ, in quibus omnes illæ controversiæ, a Scholasticis agitatæ, vel ab hæreticis motæ, operose excutiuntur. Opus illud est excusum Antwerpiæ, apud Martinum Nothium, *in fol.* A. 1634. Fuit ille Salmanticensis Academiæ Professor Theologus primarius.

41 FRANCISCVS a VICTORIA. Ejus supra §. 23. mentionem fecimus. Fuit Hispanus, Ordinis S. Dominici, cujus exstant multa, tam Theologica, quam Philosophica scripta. In Theologicis scripsit *Summam Sacrorum Ecclesiæ*, quæ edita est Antwerpiæ, an. 1562. *in 12mo*, nec non Venetiis, additis multis quæstionibus & Conciliorum Decretis, præsertim Tridentini, studio Thomæ Choves, & Antwerpiæ, apud Petrum Bellutum, an. 1558. *in 12mo.* Scripsit & *Prælectionum Tomos duos*, qui prodierunt Antwerpiæ *in 8vo*, Ingolstadiæ A. 1580. *in 8vo*, & Lugduni A. 1557. & 1586. *in 8vo.* Illi rarissimi sunt, & magno, quod scio, pretio venditi. Magna illi elogia tribuuntur a Medina. Sunt, qui eo usum fuisse Grotium in multis autumant, quanquam raro ille allegetur. Nisi me fallit memoria, ejus mentio est facta *in prolegomenis librorum de Jure Belli ac Pacis*, editionis novissimæ, quæ cum Gronovii notis nuperrime in lucem prodiit.

42 GABRIEL VASQVEZ, Bellomontanus, præcipui inter Theologos Scholasticos nominis, scripsit *in Summam Thomæ*, & quidem, si recte memini, in plerasque ejus partes. Nisi me fallit memoria, deficit *secunda secundæ. (fff)* Quatuor vasta sunt hæc Volumina, in fol. compacta, plures autem Tomi. Edita sunt Antwerp. an. 1621. sed priores editiones imperfectæ prodierunt Colon. *in fol.* ap. Anton. Hieratum, an. 1599. & 1600. Scripsit item *de cultu adorationis libb. 3.* qui editi sunt Moguntiæ, apud Ant. Albinum, an. 1660. *in 8vo.* Exstant quoque ejusdem *Disputat. Metaphysicæ, desumptæ ex variis locis Operum ejus*, quæ prodierunt Antwerpiæ, A. 1618. *in 8vo.* Continentur illo libro pleræque Dispp. Metaphysicæ, quæ usum suum habent in Theologia, sed quæ tamen argumenta ex Philosophicis ducunt, quales sunt Controversiæ de Communicatione Idiomatum, de unione naturarum humanæ & divinæ, de Personarum distinctione, de Dei existentia adversus Atheos, & demonstratione existentiæ ejus adversus ipsos nonnullos Scholasticos, similiaque alia, cujus Operis nullam facit mentionem Valerius Andreæ Taxander *in Catalogo Clarorum Hisp. Scriptorum*, uti nec ceterorum ejus Operum. Collegit enim tantum ex *Catalogis nundinarum Francof.* Scriptores suos, quorum illic parca

seges

(eee) Pet. Hurtadi de Mendoza *Commentarios in universam Philosophiam*, sexto minimum recusos, posterioribus editionibus, ab an. 1624. auctiores & correctiores prodiisse, Sothwellus *in Biblioth. Jesuit. p. 677.*

(fff) Inter *Opera* Gabr. Vasquezii, *Tomis X.* Lugd. an. 1620. *in fol.* alibique junctim edita, VII. etiam occurrunt *Opuscula Moralia, ad Secundam Secundæ D. Thomæ spectantia.* V. Sothwelli *Biblioth. Jesuit. p. 272.*

seges est. Accuratior de Hispanicis illis Scholasticis notitia habetur in accuratissimo Opere *Hispanicæ Bibliothecæ*, quam Romæ publicavit Nicolaus Antonius.

FRANCISCVS SVAREZ, Magnus Doctor, & Sacra anchora Pontificiorum, qui & nostræ religionis hominibus magno usui esse potest in omni Theologia controversa, cujus ille quasi quidam Oceanus est. Vasta ab illo scripta sunt Opera, quæ Tomis XVI. constant. De quibus hoc notandum, posteriores Tomos anticipare annos editionis priorum, quòd hanc ob causam factum est. Cum censuræ rigidæ tales libri apud Pontificios committuntur, incidunt nonnunquam dubia, de quibus ipsis inter se diutius aliquando est disputandum. Hinc factum est, ut posteriores libri interdum citius ex ipsorum censura lucem aspexerint. Scripsit autem in omnes pene libros Thomæ Theologicos, certe in Summæ partes omnes. Prodierunt Mogunt. *in fol.* ab anno 1619. usque ad 1629. Ordo autem Tomorum, ut dixi, plane interversus est. Tertius an. 1619. primus an. 1622. prodiit. *Metaphysicæ* ejus *Disputationes* editæ sunt Tomis duobus, Mogunt. A. 1614. *in fol.* Fuit Granatensis, & Theologiæ Professor in Academia Conimbric. Magna illi elogia suspendunt ejus Ordinis homines. Jam enim vocant *Oculum populi Catholici*, jam *universi orbis Magistrum*. Præter hæc *in Thomam Commentaria*, scripsit & alios libros egregios, inter quos est *liber de legibus & legislatione*, JCtis utilis, *in fol.* scripsit & *de auxiliis divinæ gratiæ*, & *Defensionem fidei Catholicæ adversus Jacobum, Angliæ Regem, & adversus Anglicanæ Sectæ errores, cum Responsione ad Apologiam pro juramento fidelitatis;* quod Opus prodiit *in fol.* Col. A. 1614. Plura de ejus libris videantur apud Alegambium *in Bibliotheca Patrum Soc. Jesu*, ubi Scholasticorum Jesuitarum familia Opera satis accurate recensentur. 43

ANTONIVS RVBIVS, vel RVBIO, Rhodensis, Theologiæ D. e Soc. Jes. docuit in Mexicana Indiæ Occidentalis Academia, tam Philosophiam, quam Theologiam, annos amplius XX. unde novus Orbis veterem beavit aliqua *Logica*, quæ *Mexicana* dicitur. Complutique est edita, & dehinc Colon. Agripp. recusa, apud Arnoldum Mylium, A. 1605. *in 4to.* Satis ille prolixus Commentarius in Logicam est, ubi coacervat pene omnium Doctorum sententias, tum quæ pro sua faciunt, tum quas prolixis Dispp. refutat. Editi sunt postea alii ab illo libri, in omnes Philosophiæ partes, sed modo quodam compendiario. Nam Dialectica in quæstiones breves contracta, ad quas breviter respondetur, omissis prolixis illis Dispp. quæ in *Logica* illa *Mexicana* apparent, *sive Commentarii in Universam Aristotelis Dialecticam* (ita enim titulus habet, editi sunt Colon. Agripp. A. 1624. apud Johannis Critii hæredes, *in 4to. Commentarii in 8. libb. Aristotelis de Physico auditu una cum dubiis, & quæstionibus*, Col. Agripp. apud eosd. anno 1624. *in 4. Commentarii in lib. Aristotelis de cælo & mundo*, itidem *cum quæstionibus & dubiis*, Coloniæ A. 1626. *in 4to. Commentarii in lib. Aristotelis de ortu & interitu*, ead. methodo scripti, ibidem A. 1634. *in 4to. Commentarii in lib. Aristotelis de anima*, Colon. 1644. *in 4to* apud Johannem Critium. Sequitur autem in omnibus sententiam Thomæ. Alius est ab hoc Antonius Rubio, 44

seu Antonius Ruvius, Legionensis, Ordinis S Francisci, qui scripsit *Assertationes Catholicas, adversus Erasmi in operibus passim occurrentes errores, libris IX.* editas Salmanticæ, apud Canovam. A. 1568. *in fol.*

45 GREGORIVS DE VALENTIA. Etiam ille inter Heroës Scholasticos est, cujus celebratissimum nomen tum apud Pontificios, tum apud nostros, est Fuit Jesuita Hispanus, scripsitque vastos *Commentarios in Thomæ summam*, qui Tomis constant 4. & primo quidem Ingolstadii prodierunt, sed postea Lugduni, A. 1619. Scripsit & *controversiarum Libb. adversus Lutheranos & Calvinianos*, magno junctim Volumine editos, & alia minuta quædam Opera, quæ Lugduni junctim sunt excusa; scripsit *Analysin fidei Catholicæ* (ubi agit de Ecclesia Pontificia, traditionibus &c.) *de vera Majestate Christi, de S. Trinitate, & aliquos libros de Idololatria*, optimum sane scriptum. De illo amplius videri potest Alegambius, *in Scriptoribus Societat. Jesu.*

46 FRANCISCVS DE OVIEDO, Madritanus, e Societate Jesu, *Cursum Philosophicum* conscripsit, qui aliquoties editus est. Prima editio prodiit Lugduni anno 1651. *in fol.* altera ibidem, A. 1663. quæ & melior est, & auctior. Nam rerespondet in illa ad nonnullas Roderici Arriagæ vellicationes, inter quem & ipsum perpetua videtur esse æmulatio. Sed sunt tamen illi Scholasticorum optimi habendi, quippe qui non auctoritatibus veterum unice nituntur, sed recentt. quoque Auctorum doctrinam, & experientiam, suis principiis accommodant. Scripsit Oviedus tamen *in summam D. Thomæ, in primam* sc. ejus *partem, primam secundæ, & secundam secundæ*, quæ Tomis tribus prodierunt. *Commentarius in primam secundæ* editus est Lugduni A. 1646. *in fol. Comment. in secundam secundæ* Lugd. 1651. *in fol.* Fuit Theologiæ Prof. in Collegio Complutensi, vir certe laude sua dignissimus, & qui Compendium pene esse possit omnium ante se Scholasticorum.

47 RODERICVS DE ARRIAGA, Hispanus Lucroniensis, e Soc. Jesu, Prof. in Pragensi Universitate, cujus viri Laudes a multis & merito quidem celebrantur, arguitque eas ipsa Operum Philosophicorum editio, quæ quater prodierunt, scripsit *Cursum Philosophicum*, cujus 5ta editio prodiit Lugd. A. 1653. apud Claudium Prost, *in fol.* Hoc ejus Opus curiosius elegantiusque videtur scriptum esse, quam ceterorum in hoc genere, præsertim, cum ad observata recentt. sæpe respiciat, quod & ipse se facturum *in præfat.* pollicetur, exemplo Franc. Svarezii, quem *hujus seculi Gigantem inter Scholasticos* appellat Sequitur & suas quasdem sententias, a reliquis Scholasticis discrepantes, sed magis in Compendium sua trahit, quam Oviedus, qui prolixior est. Ejus exstant *Disputationes Theologicæ in summam Thomæ*, 8. Tomis, quæ prodierunt Antwerpiæ, ab anno 1643. ad annum 1655. quo ultimus *in folio* est editus.

48 ANTONIVS POLVS, Venetus, scripsit, ut tit. habet, *novum veritatis lumen in libb. Aristotelis de anima, a nullo unquam Peripatetico ita perfecte cognitum*, quod prodiit Venet. apud Sim. Galignanum de Carera, anno 1588. *in 4to*, & toti

toti Cardinalium Collegio inscriptum est. Videtur hic esse Novator, & quidem satis argutus, qui ubique Aristotelem, ejusque Interpretes, cum Scholasticis confert, & singulis pene paginis jam in Thoma, jam in Interpretationibus; aliisque Scholasticis, aliquid reprehendit, ac quasi interdum eos contemptui habet. Scripsit item *Abbreviationem veritatis animæ rationalis, 7. libris explicatam*, quæ prodiit apud eundem, Venet. anno 1588. inscriptaque est Gregorio XII, Pontifici, ubi multæ ventilantur controversiæ de origine animæ, ejusque immortalitate, & similes, in quibus profunda opus est speculatione. Scripsit *Dilucidationem veritatis, in Proœmium Physicorum Aristotelis, a nullo unquam peripatetico* (ut titulus habet) *explicatum*, in qua habentur nonnulla de methodo & cognoscendi principiis. Scripsit etiam *Digressionem de Circulo lacteo, in defensionem Aristotelis, adversus omnes Peripateticos.* Quo certe, nescio, quid sibi velit ille, qui Aristotelem hac quidem in parte defendit, qua maxime falsus est. Quis enim unquam Mathematicorum concedet, illi in meteoris locum esse? Qui ab Aristotele hic dissentiunt, vel Scholastici, vel Interpretes, vera dicunt, quique adversus illos pro Aristotele pugnant, hac quidem in parte delirant. Frustra itaque ab illo respondetur Scholasticorum opinionibus, cum omnes cœci sint, qui Aristotelis sententiæ suppetias ferre argutiunculis suis volunt.

PHILIPPUS a Sanctissima Trinitate, Carmelitarum Discalceatorum Provin 49
ciæ sanctæ Theresiæ in Gallia Provincialis scripsit *Summam Philosophicam ex mera Aristotelis & Thomæ doctrina, juxta legitimam Scholæ Thomisticæ intelligentiam*, quæ edita est Colon. Agripp. apud Wilhelmum Friesen, anno 1665. *in 8vo.* Et ille quidem ita sequitur Thomæ vestigia, ut & *Philosophicam* suam *summam*, ad methodum & rationem *summæ Theologicæ* Thomisticæ dividere voluerit. Uti enim ille *summam Theologicam* in 3. partes, ita hic Philosophicam in totidem divisit. Quomodo etiam Thomas secundum partem, ob prolixitatem, divisit in *primam*, & *secundam secundæ*, ita hic quoque secutus est ordinem Thomæ in proponendis quæstionibus & Articulis, a quo se ne latum quidem unguem discessurum pollicetur.

CHRYSOSTOMUS JAVELLUS, Canapitius, Ordinis Prædicatorum, 50
varios libb. scripsit in Philosophiam Aristotelis, quam pene totam suis illustravit commentariis. Frequens ejus apud Scholasticos nomen est. Scripsit *Commentarios in Logicam Aristotelis*, qui prodierunt Venet. anno 1650. *in fol.* Comm. *in libb. Aristotelis Physicos ac Metaphysicos*, Venet. anno 1555. *in 8vo; in libros Aristotelis de anima quæstiones*, ibidem *in 8vo;* nec non *in Aristotelis libros physicos quæstiones*, in quibus resolvuntur dubia Aristotelis, & Commentatoris ejus, Averrois, ac deciduntur juxta Thomisticum dogma. Venet. anno 1555. *in 8vo.* Scripsit & *Institutiones divinas & Christianas moralis Philosophiæ*, in partes 8. divisas, Venet. 1566. *in 8vo.* Omnium illorum librorum, si recte memini, Collectio instituta est, ac uno Volumine edita, *in folio.* Sed non succurrit jam, ubi prodierit. Vidi in Bibliotheca Academiæ Rostochiensis.

JACOBUS FOURNENC, Presbyter Congregationis Oratoriæ Dni Jesu, 51

Doct. Theologus, scripsit *Universæ Philosophiæ Synopsin accuratissimam*, ut titulus habet, *in qua sinceriorem Aristotelis doctrinam, cum mente Platonis, passim explicat & illustrat, & cum Orthodoxis Doctorum sententiis concinnat.* Edita est Parisiis, Anno 1655. *in 4to*, continetque *Logicam*, *Physicam* & *libb. de anima.* Jungit ille veteribus Scholasticis recentt. atque ex horum doctrina non pauca assumit ad Operis sui complementum. In doctrina de animæ origine diligenter recenset, atque examinat omnium sententias, ac suam quoque timide subindicat, quæ nova est, vel saltem innovata. Nam *cap.* §. 3. ubi refutat doctrinam illorum, qui animas propagari statuunt, aliquam sententiam proponit, quæ in eo consistit, quod putet esse etiam quandam materialitatem spirituum, secundum quam dici possint principium aliquod seminale habere, propter quod in illis requiri possit multiplicatio individuorum sub eadem specie. Terminis rem involvit, sed illud vult dicere, spiritus sua quadam ratione ex se producere posse spiritus, atque ita animam humanam producere posse aliam. Quare addit; *qui sic sentiunt, haud scio, an efficaciter a quoquam refelli possint; quia tamen singularis sententia est, paucosque patronos habet, nolo illam, tanquam certam, asserere, sua cuique sententia sedeat.* Hæc ille, qui plures ibi coacervat profundæ speculationis quæstiones de anima, in quibus, præ ceteris, audiri Scholastici debent. Cum enim res illa consistat in meris speculationibus, in quo regno illi triumphant, illorum judiciis aliquid est tribuendum. Non est ulla homine dignior meditatio, cujus quantum sciri potest, perquirendum nobis merito est, tum quoad dogmaticam partem, tum quoad Historicam. Hanc omnium optime tradidit Cl. Salmasius *in Commentario in Epictetum, & Simplicium*, ubi magna cum industria veterum Philosophorum, Aristotelis, Pythagoræ, Platonis, Epicuri, sententias de anima, ejus partibus, potentiis, origine, μετεμψυχώσει, immortalitate, congessit, prætereaque, ut hoc obiter moneam, de differentia Exotericorum & Acroamaticorum Aristotelis librorum disseruit, *a pag. 226. usque ad p. 244.* multa monens de libris & Interpret. præcipuis Aristotelis, aliis non animadversa.

52 PETRVS a SANCTO IOSEPHO, Fuliensis, Compendiator est Philosophiæ, & Theologiæ Scholasticæ, non contemnendus. Quantum in se fuit, in succinctam & perspicuam brevitatem conferre laboravit omnem illam doctrinam, cui tamen ex ingenio suo nova quædam subtilia cogitata addidit. Ejus libelli Parisiis primum prodierunt, postea recusi sunt in Germania aliquot Tomis, *in 12mo.* Scripsit *Ideam Logicæ & Metaphysicæ*, quæ prodiit Colon. Agripp. anno 1655. *in 12mo*; *Ideam Philosophiæ naturalis, sive Physicam*, Coloniæ itidem editam, anno eodem. *Idea Philosophiæ Moralis* prodiit ibidem eodem anno. De anima separata, ejus cognitione, modo existendi, communicatione cum Angelis, aliisque animabus, quæ scripsit, arguta sane sunt, & lectu digna. In Ethicis, ad propria actionum, quæ pertinent ad bonitatem vel malitiam actionum humanarum. & succincte & eleganter, e Scholasticis sunt disputata, Thoma præprimis, quem sequi præ ceteris videtur. Nam & exstat ab illo scripta *Defensio S. Thomæ, adversus recentiores quosd. Scholasticos, qui præ-*

detei-

determinationem physicam ad actus liberos illi falso affingunt, edita Lugduni, anno 1633. *in 8vo.*

DIDACVS MASIVS, Ordinis Prædicatorum, Philosophiæ & Theologiæ D. ejusdemque Professor ac D. Thomæ Interpres (his enim titulis se ipsum insignit,) edidit *Commentarios in universam Aristotelis Philosophiam, una cum quæstionibus, quæ a Philosophis agitantur.* Sed in illo libro, cui generalem istum fecerat titulum, nihil aliud, præter Physicam, duobus Tomis tractat, Aristotelem, ejusque Interpretes, Græcos & Latinos, diligenter se legisse ostendit, illorum dissidia accurate recensens, quibus addidit Thomam, & recent. Aristotelis Commentatores, ac Paraphrastos. Methodi suæ rationes uberius in præfatione ad Lectorem exponit. Editus ille liber est Col. Agripp. A. 1628. *in 4to.* 53

MELCHIOR CORNAEVS, Theologiæ Prof. in Universitate Herbipolensi, e Societate Jesu, scripsit *Curriculum Philosophiæ Peripateticæ, uti hoc tempore in Scholis decurri solet, multis figuris & curiositatibus, e Mathesi petitis, & ad Physicam reductis, illustratum*; sic enim titulus libri habet. Est vero illud quasi aliquid mistum e Philosophia Scholastica & Mathesi, non corpus, sed σκέλετον; vere enim etiam in isto suo *Curriculo* omnia percurrit. Quæ enim spectant ad Logicam & Metaphysicam, in brevia quædam Axiomata ac quæstiones redegit. Non multum scilicet ipsis rebus, quas tractat, se immergens, sed velut littus tantum legens, novitatem operi conciliare voluit, additis quibusdam e Mathesi demonstrationibus, sed levibus illis, & vulgo obviis. Nam pene omnes Matheseos partes percurrit, & ad Physicam trahit, quantum ex illis, vel applicare, vel capere potest. Cum enim ad Planetas pervenit in Curriculo illo suo Physico, ubicunque potest, excurrit, & fere extra oleas vagatur, in ipso suo curriculo in viam & ordinem redigendus. Quam enim inconcinne tota Horologiorum Sciatericorum doctrina ad materiam de elementis, & de astris, refertur? Cetera, ex Matheseos fundo in Physices agrum translata, non aptam illic coloniam inveniunt. Quicquid tamen sit, si non alia re, certe nova quidem Operis forma se commendare voluit, ut solent nova veste induti, qui aliorum oculos in se convertere volunt. Prodiit Herbipoli, A. 1657. *in 4to.* 54

IOHANNES SCHVLLERVS. An hunc Scholasticis accenseam, ignoro. Se ipsum inter Scholasticos reponit, ac fuit Anti-Peripateticus, & quidem Cartesianus. Quoniam vero more tractandi singulari usus est, & ubique Scholasticos, in quibus illi a Cartesio non dissentiunt, sequitur, quasi Semi-Scholasticus nobis sit Cartesianus. Fuit ille Philosophiæ Prof. in Gymnasio Bredano, ibidemque Pastor Ecclesiæ. Scripsit *Philosophiam nova Methodo explicatam*, cujus pars prior continet libris sex Metaphysicam, Theologiam naturalem, Angelographiam, Psychologiam, Logicam, Ethicam; pars posterior, continet Physicam. Uti in parte prima Scholasticos quosdam Autores in medium adducit, suæ sententiæ suffragantes, ita in Physicis quoque omni sæpe conatu hoc agit, ut inveniat in illis sententias sibi adstipulantes. Uti- 55

lis iste liber erit illis, qui utramque, tam Aristotelicam, quam Cartesianam Philosophiam, jungere volunt, & cognoscere. Ubique etiam usum in Theologia ostendere laborat. Editus est liber Hagæ Com. apud Adrianum Vlacquium, anno 1663.

56 DIDACVS ALVAREZ, Medinensis, Archiepiscopus Tranensis & Salpensis; ex Ordine Prædicatorum. Scripsit *de Auxiliis divinæ gratiæ, & humani arbitrii viribus & libertate, ac legitima ejus cum efficacia eorundem auxiliorum concordia.* Editus est liber Lugduni, ap. Horatium Cardonum, anno 1611, *in 4to.* Argumentum hujus libri est difficile & intricatissimum, dubiisque plenum. Ex D. Augustino, & Thoma, præcipua solent afferri ad has Controversias, in quibus timide tamen, & magna cum cautione, procedendum. Inhibita est illa disputandi libertas ab ipso Pontifice, nec scil. illæ Dispp. in hæresin aliquam erumperent. Paulus Leonhardus quem supra §. 39. citavimus, in ejusd. argumenti scripto, doctrinam controversiarum illarum recensuit diligenter.

57 GREGORIVS SAYRVS, Anglus, Ordinis D. Benedicti Congregationis Cassinensis, Cœnobiique S. Justinæ de Padua Monachus, scripsit librum, cui titulus: *Clavis Regia Sacerdotum, Casuum Conscientiæ, S. Theologiæ Moralis Thesauri, locos omnes aperiens, in quibus præcipue Canonistarum & Summistarum difficultates, & communem praxin pertinentes, deciduntur & explicantur.* Operosus ille est in præceptis ac regulis ponendis, secundum quas conscientiæ casus examinari debeant, quo in argumento diligenter satis versatur. Prima ejus libri pars illa potissimum tractat, quæ ad Theologicam disquisitionem pertinent, quanquam & de homicidio, & autocheiria, quædam ventilentur, quæ ad forum pertinent, & in illo usum habent. Altera ejus pars potissimum ad Jurisprudentiæ usum facit. Agit enim ibi de dominio, possessione, furto, rapina, restitutione in genere & in particulari, de Judicibus, Advocatis & Notariis. Circa quæ multa argumenta profert, quæ ad circumstantias fori pertinent, poteftque velut Indicis loco in multis haberi. Diligentissimus enim est in Autorum locis cumulandis. Adjecit porro Indicem quintuplicem, quo commode uti possumus. Liber prodiit *in fol.* Venetiis, A. 1605. ap. Baretium.

58 LVDOVICVS MOLINA. Qui est dictus Hylas? Is est, qui omnes JCtorum paginas complet, & velut Oraculum a multis consulitur. Fuit quondam primarius in Academia Eborensi Professf. Theologiæ, e Soc. Jesu. Scripsit *de justitia & jure Tomos VI.* qui prodierunt novissime Moguntiæ, ap. Schönwetterum, A. 1659. Ediderat olim etiam *in partem primam D. Thomæ Commentarios.* Complexus est his libris *de justitia* pene omnia, quæ spectant ad jurisprudentiam, ex Thoma, & Scholasticis, plena manu adducens, quæ ad illustrationem jurium ex principiis moralibus pertinent. Nemo est, qui horum librorum utilitatem ignorat.

59 IOHANNES de LVGO, Hispalensis, e Societate Jesu, in Collegio Rom. olim Theologiæ Professf. & idem Cardinalis, *de justitia & jure* operosos quoque Commentarios scripsit. Initium fecit ille Commentationum suarum a *Tertia summæ Theologicæ Thomisticæ parte,* ac processit ad *Secundam secundæ*, ex qua parte, qua Tho-

Thomas virtutes pertractat, unicam tantum, justitiam, sibi pertractandam assumpsit. Procedit per omnia jurisprudentiæ capita, &, post Molinam & Lessium, scripsit, sed ita tamen rem suam instituit, ut magis e Theologorum & Scholasticorum fontibus sua hauriat, quam e Jurisprudentiæ fundo, ac tamen ad Conciliorum Canones & Capitula Juris Canonici, se referat. Ubi occasio fert, ex Jure Civili Romanorum quædam assumpsit, sed ita tamen, ut magis Interpretes ejus audiat, quam leges ipsas e fontibus suis interpretetur. Prodiit editio novissima Lugduni, A. 1652. *in fol.* Idem scripsit *de Incarnatione Domini Dispp. Scholasticas*, quæ prodierunt Lugduni, A. 1623. *in fol.*

LEONHARDVS LESSIVS, e Soc. Jesu, Theologiæ in Academia Lovaniensi Prof. scripsit *de justitia & jure, cæterisque Virtutibus Cardinalibus libb. quatuor, ad secundam secundæ D. Thomæ, a quæstione 47. usque ad 171.* Prior vero prodiit separatus Tractatus *de justitia & jure*, cui etiam accuratiorem operam impendisse videtur. Ultima editio prodiit Lugduni, A. 1653. *in fol.* Accessere Tractationes duæ ad defensionem hujus Operis; una, *de monte pietatis*, quæ ab ipso Lessio scripta, defendit quandam suam sententiam, occurrentem in libris de *justitia*, de monte pietatis; cujus occasionem peperit Controversia, a Moralistis instituta. Altera tractatio militat pro defensione quarundam thesium Lessii, quæ *libro 2. cap. XI. dubio 20. & cap. 49. dubio 9.* occurrunt, de licito usu æquivocationum, & mentalium restrictionum, quæ a Johanne Barnesio impugnatæ, propugnantur a Theophilo Raynaudo. Titulus Dissertationis est: *Splendor Veritatis moralis, collatus cum tenebris mendacii, ac nubilo æquivocationis ac mentalis restrictionis.* Multa in illa Dissertatione utilia occurrunt, ad illustrandam hanc doctrinam, quam Jesuitarum, si Diis placet, solertia nobis perperit, de qua alibi pluribus dicemus. 60

IOHANNES AZORIVS. Etiam ille inter principes moralis doctrinæ est recensendus, cujus exstant *Institutionum Moralium partes 3.* in quibus universæ quæstiones, ad conscientiam recte aut prave factorum pertinentes, tractantur. Fuit Lorcitanus, e Soc. Jesu, & hoc Opus magna diligentia conscripsit, non e principiis Aristotelicis & Thomisticis tantum (Thomæ enim, ut omnes, methodum sequitur) sed adhibitis in consilium Juris Canonici ac Civilis Interpretibus, & Scriptura ipsa. Prodiit liber ille Brixiæ, A. 1617. ap. Franciscum Thebaldinum, *in fol.* Altera pars autem Mediolani, eod. anno, ap. hæredes Pacifici Pontii & Johannem Baptistam Picalium. Tertia denique eod. anno, ap. Thebaldinum. 61

SVMMA ANGELICA de CASIBVS CONSCIENTIAE. Angelus de Clavasio, Ordinis Minorum Vicarius Generalis, compilavit ex Operibus Thomæ Indicem aliquem generalem Casuum, qui occurrunt, & decisi sunt, in Thomæ Operibus, sub titulis *Locorum CC.* Utilissimus sane liber est, ac operæ pretium profecto faceret, quod his adjiceret omnes Thomæ Commentatores, atque ex illis Locos Universales Casuales efficeret. Prodesse hic liber & Theologis & JCtis potest. Quod si in Jure tales LL. CC. Practicos Casuum civilium haberemus, magni profecto usus 62

usus res esset. Sed tanta est Objecti illius vastitas, ut facile deterreat eum, qui hunc laborem suscipere velit. Editus est liber ille Argentinæ, A. 1502. *in 4to*, majori charactere Gothico.

63 IACOBVS ZABARELLA, Patavinus, nemini ignotus Autor, de quo prolixe verba facere opus non est. Scripsit in Logicis & Physicis, de anima, multa, omnibus celebrata Peripateticis. Edidit illius Opera integra Johannes Ludov. Havenreuterus, Medicus & Philosophus in Academia Argentorat. Francof. ap. hæredes Lazari Resneri, A. 1623. *in 4to.* Adversus illum Joach. Jungius, Rector Hamburg. Gymnasii, in Physicis aliquot Dispp. scripsit, in quibus doctrinam ejus, & sub ejus nomine omnem Peripateticam, exagitat. Aggressus autem est ille, quæ de principiis corporis naturalis, & de mistionis natura, apud illum habentur. Cum ingenium Jungius haberet mechanicum, & Mathematicum, accuratius physicas illas res est contemplatus, quam fecerunt Homines Scholastici.

64 FRANCISCVS TITELMANNVS, Ordinis Fratr. Minorum, Theologiæ apud Lovanienses Professor, scripsit *Summam Aristotelici Organi cum Scholasticis collati*, editam Lugd. A. 1480. sub titulo *Dialecticarum considerationum.*

65 ANTONIVS SCAYNVS. Autor ille non est ex Scholasticis, sed ex Aristotelis Interpret. optimis, cujus supra obiter *Cap. XI. §. 27.* mentionem fecimus. Subjungo tamen hic, & misceo Scholasticis, cum aliis nonnullis, ob argumenti affinitatem, cum supra omiserim. Edidit is *Paraphrasin in XIV. Libb. Metaphys. Aristotelis*, Romæ, apud Barthol. Gallum, A. 1581. *in fol.* Præmisit Operi luculentam præfationem, in qua multa continentur, quæ pertinent ad doctrinam *Libb.* Aristotelis *Metaphys.* Inter alia capite VII. occurrit ejus Observatio de Alexandri Aphrodisiensis *Commentario in libb. Metaphys. Aristotelis*, quem ait perperam ipsi adscribi, atque hanc suam sententiam adstruit adversus Sepulvedam. Censet itaque alterius cujusdam Alexandri, aut forte Mich. Ephesii, librum esse.

66 IOH. BAPTISTA MONLORIVS, Valentinus Bokayrentanus, Canonicus Oriolanus, non ignobilis Aristotelis Interpres Latinus, scripsit in Aristotelis *Analytica priora*, quæ latinitate donavit, ac *paraphrasin* & *Scholia* addidit. Quibus Coronidis loco adjecti sunt ejusd. Autoris Libri duo, unus de *Ἐντελεχέια*, alter de *Universis*, vel, ut alii vocant, *Universalibus*, in quo præcipue docet, universalia esse in rebus, sine mentis operatione, adversus Nominales. Alioquin perspicue, eleganterque, pro argumenti conditione, scribit. Prodiit Francof. *in 4to*, A. 1593. ap. Joh. Wechelium.

67 ROBERTVS BALFOVREVS. Præclarus ille Aristotelis Interpres est cujus exstant *Commentarii in libb. Aristotelis Philosophicos*, e quibus notiores sunt illi, quos in *libb. Ethicorum* scripsit. Scotus est natione, planamque viam insistit, & Aristotelem ex seipso explicat, non pauca elegantioris literaturæ adspergens. Scripsit & *Commentarium in Organum Logicum.* *Commentarius in Ethica Aristotelis* editus est Burdigalæ, A. 1620. *in 4to.*

IOHAN-

IOHANNES COTTVNIVS in Patavina Academia Philosophus, scripsit varia, interque illa *Commentar.* luculentissimum *in Aristotelis libb. Physicorum.* Præmisit *quæstiones Proœmiales* utilissimas huic Operi suo, quarum primaria est Historia de Aristotele, ex ipso illo libro. Omnia hic adducit in Aristotelis laudem argumenta, additis etiam iis, quæ in contrarium afferuntur, & quidem non pauca Francisci Patricii refutat, quæ ipse Aristoteli objecerat. Sane diligens adeo fuit in describendo a capite ad calcem Aristotele, ut ne quidem crura ejus omiserit. Certe diligentissimus ille Autor est in omnibus Aristotelicis examinandis, & cum Aristotelicis, præcipue Græcis Interprett. conferendis. Nam Græcæ linguæ peritissimus fuit, ut testantur ejus *Epigrammata, Græca lingua conscripta*, quæ Patavii edita sunt in lucem *in 4to*, A. 1653. Inter quæ exstant varia encomiastica in viros Europæ eruditos, unumque in laudes Herm. Conringii. Ceterum & *de Aristotele universa Epigrammatica* integrum scripsit librum, quem aliquoties a viris doctis laudatum inveni, & in Catalogis Bibliothecarum nominatum. *Commentarius in libb. Aristotelis physicos* prodiit Patavii, apud Paulum Frambottum, *in fol.* A. 1648. 68

IVLIVS PACIVS. Ille inter JCtos Philosophus, nec e vulgo. quod rarum in illis est. Scripsit in libb. Aristotelis nonnullos, eosque e Græco in Latinam vertit linguam, elegantioribusque Notis illustravit. Scripsit in Aristotelis *libb. Logicos* omnes, quos e libris MStis emendavit, ac vertit, ac perpetuis notis, tabulisque Synopticis illustravit. Insigniter fuit Dialecticæ peritus, quod satis eruditis illis in jure scriptis ostendit. Scripsit quoque Notas in *libb. Physicorum* Aristotelis, quæ si recte memini, Francof. editæ sunt. *Commentarius in Logicos libb.* prodiit Francof. ap. hæredes Wechelii, *in 4to*, A. 1597. 69

HVBERTVS GIFANIVS. Jungimus Pacio Gifanium, in Philosophia Practica parem, in Philologia, Criticisque, superiorem. Par certe nobile JCtorum, qui accuratiora ad Jurisprudentiam studia attulerunt, quam nunc vulgo fit, cum plane illotis ad illum acceditur manibus. Scripsit elegantissimos *Commentarios in Ethica & Politica* Aristotelis, *in 8vo* editos, in quibus textum Aristotelis emendat, paraphrasi illustrat, & simul Dispp. ad argumentum accommodatis, e Philosophorum veterum recentiorumque Scholis. 70

ANTONIVS ROCCVS. Etiam hic inter interpretes Aristotelis supra omissus, merito sibi hunc locum vindicat, in primis numerandus, quanquam postremo hic loco ponitur. Pauca ejus cognita sunt, ac rariora, quæ scripsit. *In libros Physicorum Aristotelis* Commentarium edidit, quem nondum vidi, sed si ex altero quodam ejus Tractatu *de immortalitate animæ* est æstimandus, nihil illi deesse credo acuminis, ad rem illam, quam tractat. Pro ratione tamen, & genio istius Philosophiæ. Tractatus ille ultimus, quem nominavi, hoc titulo prodiit: *Animæ Rationalis Immortalitas, simul cum ipsius vera propagatione ex semine, via quadam sublimi peripatetica, non hactenus per Aristotelem signata vestigiis.* Hæc enim elogia ipse Operi suo suspendit, & in præfatione ad Lectorem, regiam hanc viam unicamque recte e rea 71

animæ rationalis immortalitatem philosophandi vocat. Ipse hæc de suo Opere prædicat, spondetque, lectorem non discessurum, quin in partes suas pertrahatur. Equidem fateor, nihil deesse ipsi argutarum ratiocinationum, e principiis peripateticis deductarum, sed, quantum mihi videtur, pressius urget, & subministrat argumenta, quæ materialitatem quandam animæ inferre possint, dum sua quadam ratione illam e materia productionem asserit. Quæ vero conclusiones hæc præsupposita sequantur, facile per se quivis intelligit; nam quæ ad spiritualitatem animæ probandam vulgo habentur argumenta, tum ex revelatione, tum ex natura, petita, frigide ab ipso tractantur. Hypotheses autem ipsius omnes paradoxologiam & a communi peripateticorum ac Philosophorum sententia heterodoxiam, sapiunt. Liber prodiit Francof. apud Fridericum Hertz, an. 1644. Petro Mauroceno, Senatori Veneto, ab Aut. inscriptus. Qui si extra Germaniam non prodiit, videtur ob censuræ rigorem imprimi non potuisse; nec tamen ejus quicquam refertur in illa editione.

72 CHRISTOPHORVS BINDERVS. Subjungimus hunc omnibus nostris Scholasticis Scriptoribus. Nam de *Scholastica Theologia* in universum scripsit, egitque de ejus causis, origine, progressu, ac methodo legendi scholasticos, deque corruptelis Theologiæ, ab illis institutis. Fuit Theologiæ D. & Ecclesiastes Aulæ Würtembergicæ. Prodiit liber Tübingæ, an. 1614. *in 4to.*

Atque hæc de Scholasticis DD. dixisse sufficiat, quorum plurimi fuerunt Hispani & Angli, exceptis Alberto & Thoma, aliisque nonnullis. Sed numero tamen hæ nationes videntur vincere. Certe magnam Gentis Anglicæ gloriam hanc judicat patriæ suæ Panegyristes, Guilielmus Cambdenus, qui in libro rarissimo, Anglicaque lingua scripto, cui titulus: *Remaines concerning Britain*, edito Londini, anno 1657. *in 4to, p. 14.* enarrat omnes illos terræ suæ filios, & invidiam Gallorum monstrat, jam ab omni ævo Anglos fuisse Gallorum pædagogos. Cum tamen hi se pene totius Orbis magistros venditent. Nam Joh. Piccartus, *in Celtopædia* sua, data opera id egit, ut omnium artium scientiam, ipsasque literas, a Gallis in universum genus humanum profectas, ostendat. Nimirum omnes gentes πατριδομανίᾳ laborant, ut difficile sit inter illas sedere arbitrum.

CAP. XV.

DE NOVATORIBVS IN PHILOSOPHIA.

§. 1. *Plerique illorum Aristotelicæ se opposuere Tyrannidi, & in Physicis præcipue fuere occupati, diverso licet scopo atque genio.* 2. *Celebriores aliis sunt Bernh. Telesius, & , qui hujus nonnulla sua fecit, Franc. Patricius. Illius scripta & dogmata Physica recensentur: hujus autem ineptiæ exploduntur.* 3. *Hier. Cardanus, de cujus*

πολυ-

πολυγραφία, ingenio ob stultitiæ cum sapientia mixturam vario, certamine cum Jul. Cæs. Scaligero, Scriptis Physicis, opinionibusque illorum Paradoxis, Physiognomia ei supposita, genio familiari, Arcanis Prudentiæ Civilis, *avaritia, & Atheismo ei imputato, differitur.* 4. *Carpentarius Anglus,* Philosophiæ Liberæ *Scriptor.* 5. *Renatus Cartesius, cujus Vitæ Sectæque Historiam, sed haud plene satis, Johan. Tepelius & Johan. Christoph. Sturmius sunt persecuti.* 6. *Epicurum in nonnullis sequitur, Atheismi tamen immerito accusatur, licet Ben. Spinosa, aliique Athei, Dogmatis ejus sint abusi. Lites ei a Gisb. Voetio, aliisque Theologis motæ. Sam. Maresii Scriptum de abusu Philosophiæ ejus.* 7. *Fundamentum Philosophiæ ejus, cujus vitia, illorumque causæ, e Joh. Bapt. Hamelio & Henr. Moro, notantur.* 8. *Scripta quædam Cartesii potiora commendantur,* Dioptrica, *sc.* Lib. de Passionibus Animæ, Epistolæ, Tr. de Homine, Mechanica, & Chorea *in Natalem Christinæ Augustæ Poetica.* 9. *Epitomatores Philosophiæ Cartesii, Henr. Regius, Tattinghofius, Franc. Bayle, Ant. le Grand (de cujus Scriptis plura afferuntur) ac Jac. Rahault.* 10. *Commentatores in eum Joh. de Racy, Dan. Lipstorpius (doctrinam de motu, una cum Joh. Alph. Borello & Christ. Hugenio, accuratius persecutus) & Dn. de Cordemoy.* 11. *Cartesii principia cum Aristotelicis miscuerunt & conciliarunt Honor. Faber & Adr. Heerebord, cum Mosaicis autem, labore vano ac inutili, Joh. Amerpoel & Dn. des Fourneilles, bruta sensu carere, Gomezius Pereira ante eum docuit.* 12. *Franc. Wilh. Lib. Baro de Nüland, Novator in Physica Anti-Cartesianus.* 13. *Thom. Hobbesius, Novator in omni Philosophia, ac Epicureismi instaurator, doctus quidem, sed in Literas pariter atque Religionem injurius. A Joh. Wallisio errorum in Mathesi puerilium est convictus. Physicam suam Epicuream (de qua Honor. Fabri additur judicium) e doctrina de Motu, nec tamen primus, derivat.* 14. Elementorum ejus Philosophiæ *ac* Leviathanis, *Tyrannidi ac Atheismo viam sternentium, Historia & Recensus.* 15. Problemata *ipsius* Physica *e Rob. Boylio confutata. Indoles ejus morosa & contentiosa. Politica ejus a Gallis avide excepta. Adversarii Angli & Belgæ. Vitæ ipsius Historia ἀδέσποτος. Ex ipso Atheismi sui principia hausit Bened. Spinosa. Thomæ nomen plerisque Novatoribus proprium.* 16. *Theophrastus Paracelsus, homo illiteratus, sed ingeniosus, Philosophiæ, Medicinæ, ipsiusque Theologiæ, Reformator, Magiæ suspectus, Enthusiastarum Recc. parens,* Comm. *ejus MSS.* in IV. Evangelia. *Sam. Sideroeratis LL. CC. Sententia ejus.* 17. *Joh. Espagnetus, Chymicus ingeniosus, de cujus κρύψει Nominis Anagrammatica, Scriptis Chymicis, Paradoxisque illorum Physicis, & in his pluralitate mundorum, breviter agitur.* 18. *Joh. Amosus Comenius, Novator in universa Pansophia, Enthusiasmo affinis, cujus* Janua L. Lat. *aliaque Scripta Didactica, tanquam Barbara & minus Latina rejiciuntur.* 19. Physicæ *ipsius* ad Lumen Divinum ex Gen. c. I. reformatæ, *nova Principia & Dogmata, una cum* Libello de frigore *frigido, itidem exploduntur. Recocta illa sunt a Joh. Bayero, Comenio paulo accuratiore.*

POst absolutos Scholasticos, hos in medium adducimus, veteris Scholæ novaturientes discipulos. Horum aliquam partem jam supra Cap. XII. adduximus, ubi agebamus de Scriptoribus Antiperipateticis. Plerique enim, occasione affectatæ Tyrannidis Peripateticæ, rebellionem in hoc regno tentarunt, ut solent in republ. res novas moliri, qui fastidioso premuntur imperio. Ceterum Novatorum illorum non est unus idemque genius; aliqui illorum cum ratione insaniunt, quidam toti sunt inepti, nec quicquam novi, præter terminorum varietates, in Philosophiam intulerunt, qui rectius fecissent, si domi compressis sedissent manibus, aut pinxissent cucurbitas, quam ut tam inficetas turbas excitarent. Gloriolæ venatio multos abripuit, paucos veritatis studium instigavit. Factum vero fuit a rebus naturalibus initium. Nam, cum illæ in sensus incurrerent, ac in notionibus plerique & speculationibus subsisterent Scholasticorum, ad sensus viam reducere demonstrationes suas laborarunt, & in singularibus exercere ingenium, ut expeditior esset Universalium doctrina.

2 Primus itaque, qui laudem aliquam hoc conatu quæsivit, est BERNHARDINVS TELESIVS. Consentinus is fuit ex Oppido Calabriæ, scripsitque Opus *de Rer. natura*, juxta propria principia, quod in *libb. IX.* dispescuit, editos Neapoli, apud Horatium Sardianum, anno 1587. *in fol.* Thuanus tradit, eum a Patruo suo, Antonio, Philosophiæ suæ dogmata accepisse, qui, si recte memini, Opusculum aliquod scripsit *de Coronis*, aliaque nonnulla Physici argumenti. Scripsit & idem Bernhardinus Telesius alia quædam Opuscula, librum sc. unicum *de his, quæ in aëre fiunt, de terræ motibus*, qui prodiit Neapoli, anno 1570. *in 4to*, item *de Colorum* (quos omnes e principiis caloris & frigoris deducit) *generatione*, qui eodem anno Neapoli editus est *in 4to*, tum *de natura maris librum unicum*, (falsum illud esse natura contra Aristotelem disputantem, aquam vero elementorum numero ejicientem) ibidem anno 1570. *in 4to*, Autor hic, ut præ se fert, in *proœmio libri de natura rerum*, ad sensum reducere vult dogmata sua. Primo libro demonstrat, solem a calore, terram a frigore constitutam, omnemque operandi facultatem illis inde provenire. Calorem, frigus, & materiam, tria principia esse ait, in quibus omnia consistant, variasque fieri diversasque operationes ratione locorum, in quibus illæ fiunt, ac temperie & moderatione frigoris. Hinc siccitatem, & humiditatem, deducit, & mare solis calore e terra produci ostendit. Lib. 2. contra Aristotelem disputat de communi materia, de cœlo, an igneæ sit naturæ, an calor & frigus sint substantiæ. Tertio libro impugnat qualitates elementares, siccitatem a calore provenire negat, quia calor liquefacit, humiditatem a frigore, quia frigus exsiccat. Rationibus etiam ostendere vult, omnem aquam sua natura esse calidam, ignem summe humidum; 4. humores in corporibus negat, ignem etiam & aërem a mistione corporum excludit. Quarto libro multa de calore solis disputat multa de motu cœlorum, & primo motore. Quinto Aristotelis de anima humana sententiam impugnat, ejusque potentias & facultates scrutatur. In sexto de generationibus animalium & plantarum agit, in

in quo non adeo multa reperiuntur, a communibus ſententiis diſſentientia. In octavo de ſenſibus interioribus, paſſionibus animi, virtutibus & vitiis, multa adverſus Ariſtotelem philoſophatur. Hæc fere ſunt præcipua ejus Philoſophiæ capp. in quibus cum ſtudio novaturire quis non videt? Hujus quædam principia ſua fecit Franc. Patricius. Calorem enim & frigus operandi principia retinet, addidit vero ſpatium, lucem & fluorem. Sed is magis intricavit ſua dogmata, quam ipſe Teleſius, & pro rerum veritate nebulas aliquas Platonicas captat, quibus & ſibi, & Lectoribus, tenebras offundit. Nullam enim veræ methodi, & artis Analyticæ, lucem illic deprehendes. Vid. quæ de Patricio *Cap. VIII. §. 3. & 4.* fuſius ſunt expoſita.

HIERONYMUS CARDANUS, Mediolanenſis, portentum ingenii inſigne, intuitu miſtæ cum ſapientia ſtultitiæ. Novator in multis & Polygraphus, ſi 3
quis alius. Tot enim libb. ſcripſit, ut & de *ſuis libris* ipſe librum conſcripſerit, quo recenſet tempora & occaſiones librorum, a ſe ſcriptorum. Tria ſtatuit elementa, aërem, aquam & terram: ignem ſublunarem videt, aſtra calida magis & minus ſtatuit; quæ in libris ſuis *de ſubtilitate & varietate* fuſe deduxit. In quibus multa continentur egregia, multa immiſcentur ridicula, ut fuit ejus hominis ingenium per dilucida intervalla ſumme ſtultum, ſummeque intelligens. Scripſit præterea vaſtos libb. in omni philoſophiæ genere, Philologicos, Logicos, Morales, Phyſicos, Politicos, Aſtrologicos, quos X. Voluminibus *in fol.* collectos, atque hactenus magnam partem ineditos, edidit Carolus Sponius, moderante Gabr. Naudæo, Lugdun anno 1663. Phyſici ſunt ejus libri, quos modo nominavimus, quibus eſt addenda *Actio prima in Calumniatorem librorum de ſubtilitate.* Hos Julius Cæſar Scaliger, vir alioquin ſummus, impugnaverat contradicendi pruritu magis, & vana gloria, ductus, quam rei ipſius veritate. In multis enim potius ſophiſtam & cavillatorem egit, quam Philoſophum, ac defendit Cardanum in non paucis Joh. Sperlingius *in Meditatt, in Scalig. de ſubtilitate*, quæ prodierunt Wittebergæ, anno 1656. *in 8vo.* Sunt porro inter Opera ejus Phyſica *libris de ſecretis, de gemmis, & de coloribus, de vitali aqua ſive æthere, de fulgure, de natura liber*, hactenus ineditus, *de immortalitate animarum, Θεογνώστων liber primus, ſive de tranquillitate*, itidem hactenus ineditus, *Θεογνώστων liber ſecundus, ſive dialogus de vita producenda; Θεογνώστων lib. 3. ſive de animæ immortalitate, Θεογνώστων lib. 4. ſeu de Contemplatione, Θεογνώστων lib. 5. hyperboreorum*, de quibus multas illic ſpeculationes habet. Magna enim paſſim prædicatio eſt apud vett. hyperboreorum, per quos Svecos eſſe intelligendos, nuper nós docere voluit Olaus Rudbeckius in *Atlantica* ſua. Ceterum & tres illi Θεογνώστων libri tum primum ſunt editi. Scripſit porro *de aceti naturâ, Problematum ſectiones VII. Diſcorſo di Vacuo*, Italica lingua, *Diſcorſo, Si la qualita puo trapaſſade, de ſubjecto in ſubjecto*, qui quatuor tantum hactenus fuerant MSSti. Prodiit ejus *Phyſiognomia* ſeorſim Gallico ſermone, in quam ex Italico eſt converſa. Sed vix mihi videtur genuinum eſſe Opus, quanquam ejus nomen mentiatur; nam lucri potius cauſa Bibliopolis id

fictum crediderim. Valde enim adstrictus & brevis, præter morem suum, in illo est, neque omisissent, credo, hoc Opus inter cetera ejus edere, si pro genuino habuissent. Sed miror tamen, nullam ejus mentionem fieri in *Vita Cardani*, a Naudæo scripta, ubi diligenter omnia recenset, quæ ad Operum ejus Historiam pertinent. Multa in illo ibi excusat, multa etiam reprehendit. Quæ de genio suo, in *Physiogn.* ista alibique passim, recenset Cardanus, pro confictis habet Naudæus, & ad inanem ostentationem comparatis. Putavit enim hoc figmento se gratiam plebis aucupaturum, vel doctrinæ suæ autoritatem conciliaturum, ut videretur quasi per Enthusiasmum scripsisse, quæ scripsit. Fuit, sicut miri ac variabilis ingenii, ita miræ quoque fortunæ. Multas cum Medicis conflictationes habuit, ipse Medicus, quorum fraudibus, artibus, calumniis pleni sunt ejusdem libb. omnes. Habuit etiam non contemnendam rerum civilium sapientiam, quod mireris in homine perpetuis speculationibus, & Scholasticis rebus, addicto, tum in plerisque actionibus suis infelice, nec rerum suarum provido. Scilicet cum tempus sibi non sumeret de rebus suis cogitandi, majus aliena curandi otium habuit; ac sunt sæpe homines, qui, cum sibi non sapiant, aliis tamen sapiunt. Edidit *lib. de Arcanis prudentiæ civilis*, Lugd. anno 1635. *in 12mo*, excusum, & Helmstadii recusum, cui *Proxonetæ* dedit titulum, qui sane in societate civili versantibus est utilissimus, & nihil pene non habet fraudium, artium, technarum, quibus uti vulgo inter homines solemus, & ob quas adeo commendatur ab hominibus profanis. *Homo* ille *Politicus*, a quodam Pacifico a Lapide, & postea a Christoph. Pellero sub *Politici scelerati* titulo, editus. Laudatur Cardanus ab his, culpatur ab illis. Sunt, qui Atheismi illum crimine onerant, quod quidem non adeo e scriptis ejus elucet, quorum indicio quis interdum illum Fanaticum, & Enthusiastam, habuerit, quanquam & Enthusiasticus quidam Atheismus sit. Immitius item de illo judicium tulit Franciscus Sanchez in *Commentario ad Aristotelem de divinatione per somnium, p. 139. & 257.* Ridicula quoque de illo habetur Historia. Cum Bilib. Pirkhaimerus honoris causa illum in Italia inviseret, hunc ille excipiens statim rogavit, an secum ferret pecuniam, cum vero is, miratus quæsiti absurditatem, nihil præter necessaria sibi itineris esse subsidia responderet, regessit ipsi Cardanus, se non curare Transalpinos, nisi pecuniam sibi adferrent. Et, *ex illo tempore*, inquit Pirkheimerus, *non Cardanum, sed κερδαῖνον, appellabam. De vita sua librisque propriis* ipse scripsit.

4 CARPENTARIUS, Anglus, ille fuit, scripsitque librum, cui tit. *Philosophia libera*, qua singulares & paradoxas sententias proponit, qualia e. g. illa sunt: Non dari naturales notitias, locum esse nihil, omnes res ex nihilo fieri, sensus non posse errare, ignem esse humidum, omnia elementa esse gravia, & similia. Non memini, ubi & quando editus ille liber. *(ggg)*

RENA-

(ggg) Nathanaëlis Carpentarii *Philosophia Libera, triplici Exercitationum Decade proposita, in qua, adversus hujus temporis Philosophos, Dogmata quædam nova discutiuntur*, prodiit Londini an. 1672. *in 8vo.*

RENATVS de CARTES, ſeu CARTESIVS, ſi quis alius, præcipuum inter Novatores nomen meretur. Neque enim ipſe ſibi tantum ſapere voluit, ſed & Sectam ſui nominis condidit, quæ per totum Belgium, Angliam, Galliamque, & multas Germaniæ partes, ſe propagavit. Qui hujus viri vitam (*bbb*) deſcripſerit, ſecundum omnes circumſtantias, non eſt. Exigua tamen hinc illinc habentur ejusd. monumenta. Neque omnes pari conſilio de ipſo ſcripſere. Quidam enim ejus hoſtes multa de ipſo perperam retulerunt, inprimis, quod ſpectat dogmata ejus. Philoſophia ſimul & Vita illius aliquo modo adumbrata eſt a M. Joh. Tepelio, cujus exſtat ſuper hoc argumento libellus, Noribergæ *in 12mo* editus, an. 1674 Agit vero in illo Opuſculo primum de Aut. ipſo, & occaſione, qua inductus ad Philoſophiam ſe applicuerit. Agit deinde de ſcriptis Carteſii, tum & de principiis Philoſophiæ Carteſianæ. Hinc de adjunctis ejus Philoſophiæ, poſtea de oppugnatoribus, & propugnatoribus ejus, item de judiciis virorum doctorum ſuper Secta Carteſiana. Exſtat quoque Joh. Chriſtophori Sturmii, Profeſſ. Altorfini, brevis *Diſſertatio de Carteſianis & Carteſianiſmo*, Altorfii an. 1677. *in 4to* excuſa. Sed & in illa de Aut. & Hiſtoria ejus vitæ, parum habetur, ſed potius quædam de ejus doctrina tractantur. 5

Longa eſſet mihi enarranda Hiſtoria, ſi omnia, quæ huc ſpectant, in medium proferre velim. Ex Epicuri & Jordani Bruni Dogmatibus quædam reaſſumpſiſſe videtur, quæ tamen ita perpoliit meditationibus ſuis, ut nova eſſe videantur. Primam illi litem movere cœperunt Theologi, (*iii*) quibus nova plerumque hæreſeos ſuſpi- 6

(*bbb*) Deſideriis Morhofii, de vitæ Carteſii Hiſtoria fuſius atque accuratius exponenda, ſatisfactum jam eſt ab Adr. Baileto, Biblioth. Lamoignianæ Pariſienſis præfecto, cujus Opus de iſta Gallicum prolixum, ſub Tit. *La Vie de Mr. des Cartes*. Lutetiæ, anno 1691. *in 4.* Tomis duobus prodiit. Σκιαγραφίαν ejus Encomiaſticam, præter alios Ephemeridum Anni 1692. Literariarum Scriptores Lipſienſes, *in Actis Erud. A. 1692. M. Jun. p. 281-291.* exhibuerunt. Publicata eſt, biennio poſt, ab eodem Autore, Pariſiis an. 1693. *in 12.* operis hujus ſui majoris Epitome, Compendiariam Vitæ Carteſii ſiſtens Hiſtoriam, & hoc inſignita Titulo: *La Vie de Mr. des Cartes, contenant l'Hiſtoire de ſa Philoſophie, & de ſes autres Ouvrages, & auſſi ce qui luy eſt arrivé de plus remarquable, pendant le cours de ſa Vie.*

(*iii*) Præter Theologos Reformatos, quorum plurimi, contra Carteſium & Carteſianos, ſuos ſtrinxere calamos, e Lutheranis eos impugnarunt Valent. Alberti, Theologus Lipſienſis, *in Diſp. Inaugural. de Carteſianiſmo & Coccejaniſmo, Belgio moleſtis, quæ* Δειλαὶ Κάππα inſcribitur, Lipſiæ an. 1678. *in 4to* edita, & Joh. Ad. Oſiander, Acad. Tubing. Cancellarius, *in conſiderationum in Dogmata Carteſianorum Theologica Collegio*, Tubingæ anno 1684 *in 8vo* publicato. E Pontificiis autem contra eosdem inſurrexit Pet. Dan. Huetius, Epiſc. Abrincenſis in Gallia, *in Cenſura Philoſophiæ Carteſianæ*, Pariſiis an. 1689 *in 12mo* publicata, & an. ſequ. 1690. Helmſtadii *in 4to* curante Henr. Meibomio Jun. recuſa. Cui tamen, e Carteſianis modernis, D. Andr. Petermannus, Med. Prof Lipſ. *Vindicationem Philoſophiæ Carteſianæ*, & Joh. Eberh. Schwelingius, Prof. Bremenſis, *Exercitationes Cathedrarias*, an. 1690. Joh. Schotanus autem Philoſophus

suspicione laborare videntur: ac sunt in Belgio, qui Atheum, & pene ipsi Vanino similem, faciunt. Doceri certe illic Philosophia ejus primum prohibita, ac Aristotelica prælegi jussa. Sed ita Cartesiani Aristotelem prælegerunt, ut totum ad Cartesii mentem reformarent. Resuscitata illa lis nupperrime fuit, & magna in Academia Leidensi dissidia etiam inter ipsos Theologos inde enata, quod, Cartesianismi prætextu, ipse Atheismus novam speciem sumpsisset. Prodierunt infames illi Ben. Spinosæ, aliorumque libri, qui omnes impingebant Cartesio suas sententias. Hinc ille in invidiam incurrit, qua facile, ut puto, se vivus expedivisset. Nam, post mortem ejus, quidvis in illum rejicere poterant ejus discipuli. Habemus, qui ex Aristotele, & Peripatetica Philosophia, nefanda dogmata produxerunt; neque tamen ob eam causam eversa est Peripatetica Philosophia. Facillimum enim est, alio detorquere sententias, & e principiis, male applicatis, educere conclusiones, Autori istorum inficiandas. In arenam cum ipso primus descendit Gisb. Voëtius, huic impar aggressor Achilli, adversus quem Philosophiam suam mascule defendit. Irrepserunt tamen in hanc Philosophiam, ut dixi, abusus, de quibus peculiari libro Samuel Maresius monuit Theol. ac Philosophiæ studiosus. Titulus ejus est: *De abusu Philosophiæ Cartesianæ subrepente, & evitando in rebus Theologicis, ac fidei.*

7 Primus, quem in lucem edidit, Liber *de Methodo* fuit, quo viam sternebat dogmatibus suis, quem postea subsecuti sunt libri Physici. Tota illa Doctrina fundata est super figuris corporum, & motu, in quibus admirabilis ejus solertia est. Omnes illas recensere hypotheses, res est ab instituto nostro aliena. Vid. Joh Bapt. du Hamel *lib. 1. de consensu Vet. & Novæ Philosophiæ, nono capite,* ubi prolixe recenset, quæ pro veris ipse habet, & quæ videantur aliena, ac principia Cartesii ita ait cum rebus ipsis cohærere, corporumque omnium vires, tum occultas, tum magis obvias, ita explicare, alia non esse naturæ primordia, vel doctissimus quisque facile dejeraret. HENRICUS MOOR, Anglus, vir ingeniosus, aliquantulum ad Platonismum inclinans, cuique frequens fuit cum Cartesio Epistolarum commercium (quæ adhuc leguntur inter *Opera* ejus *Philosophica*, singularem quandam Epistolam inter illas habet, quæ quam diligentissime hypotheses, Cartesianas recenset, simulque ea, in quibus ingenio suo nimis indulsisse Cartesium credidit. Quos ejus Errores ille ad 3. capita reducit, nimirum (1) ad simplicem, nudamque inadvertentiam, (2) ad nimium, seu prudentiæ, seu honestæ astutiæ, studium, & denique (3) ad enormem quandam Mathematicæ certitudinis, ac necessitatis, in singulis suis conclusionibus, affectationem. Ad 2dum caput refert illud de brutis animantibus, quæ inanimatas machinas, & insensata Automata fingit Cartesius; quod comminisci debuit, ne brutorum animas, pariter ac nostras, e sua philosophandi ratione, concluderet immortales. Cartesianam hanc sententiam nuper singulari libro propugnavit Anton. de Grand, *in lib. de Carentia sensus*

phus Franequeranus, *Exetasin Censuræ Huetianæ*, an. 1691. editam, reposuerunt. V. *Acta Erud. Lips. M. Jan. an. 1690. p. 8-17. & M. Sept. an. 1691. p. 431-435.* Gallico eidem Scripto respondit Pet. Silvanus Regis Paris. an. 1691. *in 12mo.*

sensus brutorum. Pertinet & huc illud, de non investigandis finibus earum rerum, quas in naturæ complexu videmus, quo præcavit spinosas quasdam quæstiones, quæ circa eam rem solent formari. Ad 3. caput refert, quod rarefactionem, & condensationem, fieri ad modum spongiæ crederet, nempe distantiam, sive spatium, & corpus idem esse realiter, nec ullam ullibi fingi posse extensionem, quæ non sit realis alicujus corporis affectio. Cui fundamento totam doctrinam de immensis, numero & magnitudine, vorticibus, deque particulis primi elementi in infinitum divisis, superstruit. Refert & huc commentum illud de formatione particularum striatarum, earumque motu, qui non sit plus minusve motus in natura uno tempore, quam alio. Sed illa, cum refutatione operosa, apud Morum legi possunt, qui quidem Vacuum illud, Cartesio negatum, ideo impugnat, quod in hypothesibus suis extensionem ne quidem a natura spiritualia excludat, ut videre est in libris ejus *de immortalitate animæ*, ubi spiritui finito, & animæ separatæ, figuram ovalem adscribit, & *in libris Metaphysicis*, ubi omne illud, quod arte solet fieri, Vacuum, aëre non repletum, quod materiam tamen subtilem esse vult Cartesius, pro immateriali principio agnoscit, & pene ipsum Deum facit.

Cartesii Opera prodierunt aliquoties junctim & seorsim in Belgio, ut omnibus 8
notum est. *Dioptrice* ejus accuratissimum est Opus, & magno ingenio conscriptum, ubi doctrina de meteoris solidissime explicatur. Libellus ejus *de passionibus animæ*, qui, & junctim, & seorsim, prodiit, in affectuum doctrina egregia multa docet, quatenus moralia principia cum Physicis conveniunt. Post mortem prodierunt quoque nonnulla ejus, *(kkk)* ut *Epistolæ*, in quibus multa specialia principiorum suorum explicat, & alia multa occurrunt, quæ ad Historiam Philosophiæ ipsius spectant. Editus est quoque *lib. de Homine* a quodam Florentio Schylio, ex Gallico in Latinum conversus. Sed hunc librum postea pleniorem edidit, & accuratius conversum, Dn. de Clersilier. Voluit huic libro Cartesius addere *Tractatum de mente humana*, verum non eo pervenit. Quare hanc operam in se suscepit Ludov. de la Forge, cujus liber Bremæ prodiit *in 4to*. Ceterum de tota summa Philosophiæ Cartesianæ multa habentur cognitu digna, in præfatione libri istius *de homine*, editus Clersilerianæ. Reliquit & *Tractatum de Mechanica*, Gallica lingua scriptum, quem in linguam Latinam convertit D. Joh. Dan. Major. Ceterum nec Poëticæ artis rudis fuit. Habeo enim, inter Schediasmata mea, Choream, Gallice *Ballet* dictam super Natalem Reginæ Christinæ, *La Naissance de la paix*, quam in Germanicam linguam convertit Joh. Freishemius.

(kkk) Quæ novissime Amstelod. an. 1701. *in 4to* prodiit. Collectio *Opusculorum* Cartesii *Posthumorum*, Physicorum & Mathematicorum, partim Gallice, partim Latine, scriptorum, præter *Diss. de Lumine, & aliis Objectis sensuum primariis* (Fragmentum *Tractatus de Mundo*, ab Autore suppressi) & *Explicationem Machinarum Mechanicam*, jam ante editas, *Regulas ad directionem Ingenii, Inquisitionem Veritatis per Lumen Naturale, Primas cogitationes circa generationem Animalium, & de Saporibus, Excerptaque e MSS. Algebraicis*, hactenus ἀνέκδοτα, uno fasce complectitur. De singulis V. Recensum hujus Sylloges, *in Actis Erud. Lips. M. Dec. an. 1701. p. 532-543.*

9 Fuere multi, qui ejus doctrinam, vel in compendium redegerunt, vel Commentariis illustrarunt, vel suis dogmatibus miscuerunt. E primo genere est HENRICUS REGIUS, cujus exstant *Fundamenta Physices*, in quibus doctrinam Cartesianam proposuit, sed non satis recte perceptam, & Additionibus quibusdam, quas Cartesio sublegerat, auctum. Queritur de illo passim Cartesius *in Epistolis*. Edita sunt Amstel. A. 1646. *in 4to*. Est & quidam IOH. TATTINUS SOFIUS, qui *Clavem Philosophiæ Cartesianæ* scripsit. FRANC. BAYLE Gallica lingua complexus est ejus doctrinam, libro, qui inscribitur; *le Systeme general de la Philosophie, (lll)* edito A. 1669. Tolosæ *in fol.* XI. Capitibus pertractat Metaphysicam, Logicam, Principia naturalis Philosophiæ, doctrinam productorum in visceribus terræ, Meteororum, sensibilium qualitatum, plantarum, animalium, hominum, humanarum passionum, & denique Ethicam. ANTONIUS LE GRAND *Philosophiam Veterum e mente Renati des Cartes, more Scholastico, breviter digestam*, scripsit, quæ Londini edita est A. 1671. *in 12mo*. Scripsit idem Autor *Institutionem Philosophicam* uberiorem, qua omnes partes Philosophiæ ex mente Cartesii explicat, & methodo Dialectica tradit, & stylo perspicuo. Liber ille ante annos X *in 8vo* prodiit Londini, A. 1672. & nuperrime anno elapso auctior ibidem *in 4to*, postquam Norimbergæ recudi cœperat A. 1679. *in 8vo*. Ejus quoque exstat *Historia Naturalis*, quæ quasi pars specialis est *Institutionum Physicarum*, in qua experimentis agit, & ratiociniis. Prodiit illa Lond. A. 1673. *in 8vo*, & Norimbergæ recusa est. Credo illam auctiorem aliquando prodituram. Nam argumentum illud infinitis modis augeri potest. Scripsit & *Vindicationem pro Philosophia Cartesiana contra Sam. Parkerum*, quæ hoc A. 1682. prodiit Londini, *in 8vo*, & tangit præcipuas ejus cum Theologis & Philosophis controversias. Ante non fuit Cartesianæ Philosophiæ addictus Autor ille; scripsit enim Gallica lingua librum, cui titulus: *L'Homme sans passion*, quo veterem illum Stoicismum defendit, & serio quidem. Quam suam doctrinam ipse postea refutavit, postquam Cartesianæ Philosophiæ addictus esse cœpit. Cartesius enim hanc doctrinam accuratius, quam ullus Vett. Philosophorum, e principiis suis eruit, uti liber ejus *de Passionibus animæ* ostendit. Scripsit & IACOBUS ROHAULT *Tractatum Physicum*, Gallica lingua Paris. 1671. excusum, Amstelodami v. A. 1672. recusum, *in 12*. Autor ille, postea in linguam Latinam e Theophilo Boneto conversus, prodiit, adjectis Antonii le Grand Animadversionibus in eum, Londin. *in 8vo*, A. 1682.

10 Qui Commentariis Cartesium suis illustrarunt, non pauci fuere apud Batavos. Est illic IOH. DE RAEY, Prof. Physicæ, primum Leydensis, nunc Amstelodamensis, qui perpetuas in illum *Dispp.* edidit. Seorsim, sub ejus nomine, prodiit *Clavis Philosophiæ Naturalis Aristotelicæ Cartesiana*, liber ad intelligentiam principiorum Cartesianorum necef-

(lll) Præter *Systema Philosophicum Generale* Gallicum, Franc. Bayle, Med. D. & Prof. Tolosanus, Latine, triennio abhinc, Tolosæ an. 1700. *in 4.* Tomis Tribus, *Institutiones Physicas, ad Usum Scholarum*, publicavit, de quarum Methodo, Hypothesibus & Dogmatis, tum alii Ephemeridum Literariarum Scriptores moderni, tum Lipsienses, *in Actis Erud. an. 1702. M. Sept. p. 387-391. & M. Oct. p. 452-457. possunt consuli.*

necessarius, Lugd. Batav. 1677. editus altera vice auctior, *in 4to.* Ceteris omnibus illum ego prætulerim. Fuit enim Discipulus Cartesii assiduus, & præterea singularis ingenii & judicii. DANIEL LIPSTORPIVS edidit quoque *Specimina Philosophiæ Cartesianæ*, (Lugd. Batav. A. 1653. *in 4to,*) in quibus præcipue doctrinam de motu enucleatam proponit, & ad certas regulas reducere laborat. Quod argumentum multorum jam ingenia sollicita habet, inprimis JOH. ALPHONSVM BORELLVM, Italum, virum singularis & acutissimi ingenii, qui *de motu, & vi percussionis, librum* edidit, & novissime alios *de motu animali*, in quibus omnium motuum in animalibus causas ostendit, & quidem e principiis Mathematicis & Mechanicis. Sunt, qui Cartesii istas Regulas de motu non parum sollicitant, easque maximam partem falsas pronunciant, quod Cartesius potius hic Mathematicas rationes motus abstracti spectavit, quam motum ipsum corporibus concretum. Ideoque hoc negotium præ ceteris magna diligentia excoluit CHRISTIANVS HVGENIVS, qui, globis e varia materia confectis, atque inter se collisis, motus & impulsus doctrinam novis Axiomatibus proposuit, uti *in Actis Anglicis Societ. Regiæ* legitur. Aliqua etiam hujus argumenti habet FRANC. WILH. BARO DE NÜLAND, in *Physicæ suæ Elementis.* Est quidam CORDEMOY, qui Gallica lingua libros scripsit, alterum *de Discrimine Corporis & animæ, Le Discernement du Corps & de l' Ame* V. Oldenb. *Transacti p. 306. & T. II. Ephem. Gall. p. 258.*) in quo corporis & animæ proprietates & operationes, quatenus inter se communicant, ostendere laborat; alterum *de Verbo*, in quo de natura omnis loquelæ prolixe agit. Uterque libellus, conversus in Latinam linguam, prodiit Genevæ, *in 12mo.*

Qui Cartesiana tandem principia suis miscuerunt, multi sunt, præcipue in Anglia. HONORATVS FABER, qui nostro tempore e Soc. Jesu Philosophiæ Cursum scripsit, in Physicis omnia, quæ potest, novorum dogmatum confert cum veteribus. Aristotelem certe, nova aliqua, & inusitata inter suos methodo, secutus est, quam ob causam etiam male audivit suis, quasi Cartesianismum sectaretur. A quo tamen crimine se defendit in *tribus de hypothesi sua Philosophica Epistolis*, Moguntiæ *in 12mo*, editis, anno 1674. Per omnia enim Physicæ capp. procedens, ostendit, in quibus a Cartesio differat, & in quibus consentiat. Certe in doctrina de formis non adeo ab ipso diversus est, ut qui ostendat, jam tum Aristotelem in eadem fuisse sententia. Nusquam enim Aristoteles formas dixit substantias, quanquam *οὐσιώδεις* appellet i. e. substantiales, quæ substantiam perficiant. Parallelismum, & dissensum Aristotelicæ & Cartesianæ Philosophiæ ostendit ADRIANVS HEERBORD in *Philosophia* sua *naturali*, quæ edita est Lugd. Bat. anno 1643. *in 8vo*, cujus & plures exstant libri. Sed hoc potissimum Philosophiam naturalem proposuit. Fuit quidam JOH. AB AMERPOEL, qui Cartesiana principia cum Mosaicis contulit, in *Cartesio* suo *Mosaizante*, Leovardiæ edito, anno 1669. *in 12mo*, Similis argumenti liber Gallica est lingua scriptus a quodam DES FOVRNEILLES, quo Systematis Cartesiani cum Mosaico convenientiam, ejusque opinionem de anima brutorum nihil periculosi habere, ostendit. Sed solent interdum homines suo sensu ita abundare, ut de illo aliis etiam largiantur, 11

quod & hic factum esse crediderim. Neque enim puto, Cartesium, cum primum in meditationes principiorum suorum incideret, Mosen antea evolvisse atque ex eo conclusiones formasse. Postquam semel illæ formatæ erant, ingenio facile erat viam comminisci, qua utraque jungeretur. Perpetuus autem ille, qui inter res ipsas Analogismus est, in opinionibus etiam conciliandis valere potest. Quod attinet Cartesii doctrinam de Anima brutorum, quod ipsa plane non sentiant, fuit jam dudum ante ipsum GOMEZIUS PEREIRA, Philosophus ac Medicus Hispanus, qui librum edidit, cui titulus: *Antoniana Margarita*, quem ipse sic vocavit a nominibus Parentum suorum. In illo eadem doctrina proponitur de carentia sensus brutorum. Plura de ipso videri possunt apud Nicolaum Antonium *in Bibliotheca Hispanica*, & apud Vossium *libro Tertio de Idololatria Gentili, c. 41. p. 939. 940. Ed. Francof.*

12 Cartesianas hypotheses, non pauci sunt, qui ventilant, e quibus tamen illi, qui doctrinæ ejus fundum non attingunt, infeliciter versantur. Nisi enim quis omnis rei Mathematicæ gnarus sit, & mentem Cartesii ex ipsius scriptis assecutus fuerit, nihil plane agit. Est quidam FRANC. WILHELMUS, LIBER BARO DE NÜLAND, qui *Elementa Physica* scripsit, sive *nova Philosophiæ principia, in quibus*, ut titulus habet: *Cartesianorum principiorum falsitas ostenditur, ipsiusque errores, ac paralogismi ad oculum demonstrantur.* Lib. editus est *in 12mo*, Hagæ Com. anno 1669. Promittit plura adversus Cartesium, etiam Metaphysica, quæ an ex illo tempore prodierint, mihi non liquet. Exiguus libellus est, quo Cartesium refutat, vix 4. foliorum. Is non a corpore, Cartesianæ Physicæ principio, sed ipso adeo nihilo, incipit, ac ostendere vult demonstrationes, quibus evinci possit, mundum esse e nihilo creatum, atque hoc suum nihilum ille infinito æquivalere contendit. Finitum ens medium proportionale inter nihil & infinitum ipsi est, cujus ille Mathematicas demonstrationes vult reddere. Vacuum contra Cartesium admittit in natura, corporis Physici rationem formalem, non in extensione, aut doctrinali dimensione, sed in densitate, ac raritate, constituit. Hinc ad motum unicum Dei, Supremi Entis, in productione corporum instrumentum, procedit, cujus regulas etiam a Cartesio diversas habet.

13 THOM. HOBBESIUS, Malmesburiensis Anglus, Regis Britanniæ hodierni quondam Præceptor, magnus in Philosophia omni Novator, tantoque pejor, quo propius fidem & religionem affigit. Nullus hoc seculo exstitit crassior crudiorque Epicureismi propagator, doctus quidem, & rei Mathematicæ intelligens, unde pleraque principiis suis accommodavit. Scholasticam doctrinam omnem contempsit: passim enim traducit DD. Academicos. Omnium scientiarum reformator videri voluit, sed infeliciter in multis est versatus. Quod enim Mathematica attinet, in quibus ille sibi triumphare aliisque visus est, in hoc suo velut fundo, adortus est ipsum JOH. WALLISIUS, Professor Mathem. Oxoniensis, vir celeberrimus, ac pueriles errores ipsi ostendit. Honoratus Fabri, in *secunda Epistolarum*, quas modo laudavimus, *n. 16.* de ejus Philosophia ita judicat, eum vix quicquam addidisse de suo rei physicæ, nisi quantum ex Epicureismo desumpserit, nihil, nisi corpus, & corporis modum,

con-

concipi a nobis posse, credens, uno motu, positu, figura, ac mole, omnia perfici. Inane, dixit, esse incorporeum, & ipsam cognitionem merum esse motum, animamque corpoream. Hæc tam bella principia, quàm infamibus paradoxis fenestram pandant, dici non potest. Quod Physica attinet, e doctrina de motu omnia demonstrare allaborat, atque, *in Epistola ad Sorbierium, libro de natura aëris præfixa*, primum se jactat, qui ita in physicis philosophari docuerit. De quo vereor, ne litem illi Cartesius, aliique, moveant, ne quid de veteribus dicam, Epicuro & Aristotele. Uterque certe in motu rationem operationum naturalium posuit. Aristoteli natura ipsa principium motus definitur. Hobbesii Opera omnia prodierunt Amstelod. anno 1668.

Elementa Philosophiæ scripsit, atque in III. Sectiones divisit, *primam de corpore, secundam de homine, tertiam de cive*. PRIORIS SECTIONIS partes ille facit IV. Prima illi dicitur *Computatio*, seu *Logica*, ubi de Philosophia in genere agit & de nominibus. Pars secunda est ipsi Philosophia prima, ubi agit de loco & tempore, corpore & accidente, causa & effectu, potentia & actu. Pars tertia agit de rationibus magnitudinum & motuum, ubi integra Geometria & Statica tractatur. Pars quarta agit de naturæ Phœnomenis, (1.) de sensu & animali motu, (2.) de universo & de sideribus, (3.) de luce, calore, & coloribus (4) de frigore, vento, glacie, &c. (5.) de sono, sapore & tactu (6.) de gravitate. SECTIONE SECVNDA de homine, pauca admodum affert de ejus constitutione & natura; in argumentum enim de natura visionis incidens totam pene Opticam proponit, quæ doctrina bene ab ipso est exculta. In TERTIA SECTIONE de Cive, novam sibi viam invenisse visus est, qua demonstraret Monarchiam. Liber ille paradoxis sententiis est plenissimus, & velut quidam earum promicondus. Alter ille, qui ipsi subjunctus est, sub *Leviathanis* nomine prodiit, ipsoque titulo arguente monstri aliquid alere videtur. Continentur in illis libb. principia Tyrannidis, & Atheismi. Ex ejus schola certe BENED. SPINOSA prodiit, & quicunque ejus in Batavia partes sequuntur. Editus etiam fuit *Leviathan* ejus Belgica lingua, & ex Anglica in illam conversus est ab Abr. Berkelio, viro docto, & editis in aliquot Autt. Græcos Commentariis celebri, qua in editione aliqua habentur, quæ non sunt in Latina. Belgica editio prodiit Amstelodami, anno 1667. *in 8vo.* 14

Scripsit præterea *Problemata* quædam *Physica*, per modum Dialogi, in quibus pleraque suarum hypothesium Physicarum proponit: sed ita quidem exceptus est in nonnullis a ROBERTO BOYLIO, ut gloriari amplius de his hypothesibus suis non possit. Fuit illi continua cum Philosophis ceteris contentio. Vivebat, sapiebatque sibi quasi extra societatem constitutus, morosus homo, omnia carpens & reprehendens, in exilium aliquando missus, urgente Clero, postea tamen revocatus. Conatus Regiæ Societatis contempsit, ideoque adversus illum sæpe conclamatum est. Boylius certe & Wallisius ipsi ostenderunt, satis *modice* apud illum *habitare philosophiam*, quod ille lemmatis instar imagini suæ adscribi curaverat: *En quam modice habitat Philosophia!* Acerbiores in ipsum popularium, quam ceterorum, censuræ fuerunt. In Gallia ejus Philosophia Civilis magno cum applausu est excepta, ac libri, illuc spectantes, 15

in linguam Gallicam converſi, curante Sam. Sorbierio, Hiſtoriographo Regio. Vernacula lingua multi ſunt, qui adverſus ipſum ſcripſerunt integra Volumina. E Latinis cogniti nobis ſunt SETHUS WARDUS, qui *Exercitationem in Thomæ Hobbeſii Philoſophiam* ſcripſit, quæ ſtrictim ejus Paradoxa recenſet, & refutat. Prodiit Liber Oxonii A. 1656. *in 8vo;* ſcripſit adverſus ipſum RICH CUMBERLAND, in argumento de jure naturæ, librum ſatis operoſe, & cum diligentia, conſcriptum. Deinde JOH. TEMPLERUS Theologica ejus dogmata præcipue exagitavit, Theſes & Antitheſes diſtincta methodo ſibi ſubordinans, ex quo vel uno ſummaria dogmatum ejus cognitio haberi poteſt. Eſt & quidam GISBERTUS COCQUIUS, qui librum ſcripſit cui titulus: *Hobbes Elenchomenus, ſeu Vindiciæ pro lege, imperio, & religione*, excuſum Ultrajecti, A. 1668. *in 12mo.* (*mmm*) *Vita* Hobbeſii nuper prodiit, qua continentur pleraque, quæ ad hiſtoriam ejus ſpectant. Recenſentur ejus libri; additur Carmen aliquod elumbe, cujus ipſe Autor eſt, quo Vitam ſuam deſcribit variis fortunæ viciſſitudinibus fluctuantem. Ex Hobbeſii fontibus BENED. SPINOSA hauſit, cujus *Ethica* aliique libelli, ab ipſo ſcripti, veſtigia ejus Philoſophiæ fuerunt, ita tamen diſcrepant, quod, quæ Hobbeſius in arcanis habuit, ille profiteatur palam, atque ita plane non tegat Atheiſmum. Exſtat *Epiſtola* apud Spinoſam, qua ipſe exponit differentiam ſuorum Hobbeſianorum dogmatum. Atque hæc de Thoma Hobbeſio dicta ſunto, de quo etiam hoc, quod ridiculum eſſe poſſit, obſervo, pleriſque illis Novatoribus Thomæ nomen eſſe.

16 PHIL. AUREOLUS THEOPHRASTUS PARACELSUS von Hohenheim. Mirabile huic homini, ut nomen, ita ingenium fuit, novus quaſi literati Orbis Cometa, Novator in Theologia, & Philoſophia; ipſe pene illiteratus, i. e. nulla Scholaſtica doctrina imbutus. Mira huic animi, ſed plane ſylveſtris, fertilitas, tot nova peperit dogmata perpetua Theologorum & Philoſophorum, offendicula. Magna tamen in ipſo mentis vis fuit, magna Arcanorum naturæ cognitio, quo factum eſt, ut Medicinam in novam aliquam ſpeciem transfunderet. Gloriari tamen Germani hoc nomine poſſunt. Hujus enim artibus pene tota Schola Medicorum Galenica de ſua dejecta eſt dignitate. Quod ſi viro illi contigiſſet in juventute literarum cultura, quibus ornaſſet ſuam doctrinam, non majus habuiſſet Germania Nomen. Quanquam nec αὐτοδίδακτος fuit Paracelſus, ſed præcipua doctrinæ ſuæ Iſaaci Hollandi ſcriptis ineditis, unde multa eum deſcripſiſſe quidam volunt, & Doctoris cujusdam Chymici informationi, debuit. Nunc ſordes illæ monſtroſorum terminorum, quorum eſt ipſe Autor, infamant ejus doctrinam, & magiæ etiam ſuſpectam reddunt. Nam Magorum ſacra delibaſſe ipſum apparet, a qua ſuſpicione bona tamen fide illum liberat Gabr. Naudæus. Æquius quoque de illo judicabunt, qui, ſcripta ejus omnia eſſe poſthuma, nec a vivo quicquam literis

(*mmm*) *Vita Thomæ Hobbeſii* ἀνωνύμως prodiit *Carolopoli*, *apud Eleutherium Anglicum*, *ſub ſigno Veritatis*, an. 1681. *in 12mo.* Autorem, qui nominis ſui literas initiales R. B. præfationi ſubjecit, non alium eſſe credo, quam Radulphum Bathurſt, Collegii Trinit. Oxonienſis Socium, cujus in laudem Hobbeſii, ac Libelli ejus *de Natura Hominis*, Jambi elegantes, una cum Abrah. Cowlæi carmine ſimili Anglico, *Vitæ* huic ſunt præfixi.

literis comprehensum, consideraverint. Quod si manus a Theologia abstinuisset, minus in se derivasset invidiæ. Nam exstant non solum inter Opera ejus edita, multa Theologica, sed inter inedita etiam. Et adhuc supersunt *in IV. Evangelistas Commentaria*, quæ lingua Germanica scripta, in Bibliotheca Isaaci Vossi latitant, in qua ipse ego vidi. Est quasi pater Enthusiastarum Recentt. qui e Theologia & Philosophia quasi mixtum aliquod chaos confecerunt, unde VAL. WEIGELIVS multa hausit, & qui ex ejus Schola prodierunt. Quo nomine ipse quoque IOH. ARNDIVS in suspicionem est tractus, qui alicubi in libris suis vom Wahren Christenthum, honorificam Paracelsi mentionem facit, sed defensus est peculiari scripto ab Henr. Varenio, Augusti parente. De Paracelsi Operibus, omnique Chymicorum illa doctrina, prolixius ago in *Epistola de Transmutatione Metallorum*, ubi tota historia Autt. Chymicorum proponitur. Exstat libellus quidam Germanicus, cui titulus: *Cyclopædia Paracelsica Christiana*, a quodam SAMVELE SIDEROCRATE collectus, qui sub titulis Locorum collocat sententias Paracelsi, easque cum dictis S. Scripturæ conjungit. Impressus est liber ille Nirgendshemii, anno 1583. *in 4to.*

IOHANNES ESPAGNET. Autor hic totus quantus Chymicus est, sed ex illis, qui subtilitatem aliquam & ingenium attulerunt ad hanc doctrinam. Fuit Præses Parlamenti Burdigalensis. Nomen suum non præfigit, nisi Anagrammate involutum: *spes mea est in Agno;* & item alio: *Penes nos unda Tagi.* Libros scripsit duos, quorum alter titulum habet: *Enchiridion Physices restitutæ;* alter: *Arcanum Hermeticæ Philosophiæ.* Primus liber per theses conscriptus est, proponitque dogmata magni momenti & ponderis. Ignem & aërem, e numero Elementorum excludit. Mundos innumerabiles agnoscere quoque videtur, quod fecerunt ante ipsum Jordanus Brunus, & Thom. Campanella, eamque sententiam cum Scriptura S. conciliare nititur. Ceterum plana est scribendi ejus ratio, inque dogmatibus admodum perspicua, & in hoc primo libro quasi viam sternit, & principia ordinat ad Opus *Arcani Hermetici.* Altero Lib. Chymicorum doctrinam, quantum per ipsa artis mysteria licet, distincte, enucleateque proponit, sine tricis, ut ante ipsum multi. Liber prodiit aliquoties recusus, nunc autem rarior; nihil vero in omnibus exemplaribus illius mutatur. Unum ex illis prodiit Rhotomagi, anno 1647. *in 16mo.* 17

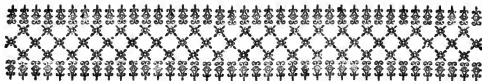
IOHANNES AMOS COMENIVS. Notissimus ille est vel pueris, qui nondum ære lavantur. Nam variis suis scriptis aliquam ostendit novaturiendi pruriginem. Instituit novum philosophandi genus, atque omnem doctrinam & Philosophiam, a capite ad calcem, reformare voluit. *Pansophiam* enim molitus est, ac pene ad umbilicum perduxerat, cum ipsi, in patriæ suæ eversione, scriptum illud periret. Prodromum tamen ejus in lucem edidit, quem secuta sunt nonnulla alia Philosophici argumenti, quæ Amstelodami edita sunt, *in fol.* In Theologia ad Enthusiasmum accedere est visus, ac lites cum Calvinianis habuit in argumento Visionum Propheticarum, & millenarii Apocalyptici. In re Scholastica varias excogitavit methodos, diversus a se ipso interdum, & consiliis suis distractus, quæ ego neque damnaverim, neque probaverim penitus. In 18

aliqui-

aliquibus ipse errores suos deprehendit. Quod Grammatica præcepta attinet, & Grammaticam Latinæ linguæ culturam, ejus aliqua ratio habetur, puræ & solidæ latinitatis nulla. Scatet barbarismis ipsius *Janua*, frustra ab ipso defensa. Nam ipsa *Apologia* ejus, altera Apologia indigeret. *Grammatica* ejus *elegans* adeo non meretur illud nomen, ut plus turbet puram latinitatem. *Janua* ejus, utut compendium linguæ haberi possit, & nominum ac verborum simul junctorum, sanæ tamen structuræ, quæ consistit in connexione verborum, usu particularum, & forma periodorum, nulla illic haberi potest Idea. Quare jejunum ac macilentum sermonem pueris, a prima ætate, instillavit, cum succiplenus magis, & nervosus, sermo hauriri possit ex integro aliquo sermone, justis suis membris & commatibus concinnato, qui typus plus imprimit animo, quam illa rerum multitudo, quanquam distinctissima.

19 Exstat ejus *Physica ad lumen divinum reformata*, in qua Philosophiæ naturalis principia e *cap. Gen. Imo* deducit. Laudo pietatem Viri, quæ tamen una non conficiet rem omnem. Neque enim ex illis principiis deducere omnia possumus, ac fuere forte alia principia totius systematis, cum crearetur, ac e quibusdam creatis producerentur nova, quam nunc, cum per viam generationis philosophandum est. Lucem primævam, materiam, & spiritum, tria statuit mundi principia, secutus autoritatem Sacri Codicis, sed nunc de principiis alia dicenda erant: quanquam, quod lucem attinet, audiendum ego illum esse existimem. Nihil enim illa mirabilius, ac dedit illa forte certis quibusdam corporibus sua principia, an omnibus, incertum. An itaque statui possit principium, non facile Comenius evincet. His suis principiis confisus, securo pede procedit, & ex motu & qualitatibus quibusdam rerum affectiones deducit. Sub quibus tamen omnibus nil adeo solidi est, ut pectus saturare vera aliqua demonstratione possit. Refert etiam huc doctrinam de Angelis, quæ ad Physicam proprie non spectat. Nam ipsi tres tribuit partes, corpus, spiritum & animam, auctoritate Apost. *1. ad Thess. V, 23.* Spiritum illum autem in homine habet, quasi colonum aliquem ex illo mundi spiritu, quem e Sacris agnoscit, pro quo etiam Apologiam scripsit singularem. Scripsit & *Tractatum de frigore*, sed satis quidem frigide; nihil enim accuratioris demonstrationis illi inest, quam apud Boylium invenias, qui de eodem argumento lingua Anglica scripsit. Ejus hypotheses secutus est magna ex parte IOH. BAYERUS, in *lib.* illo, quem inscribit *Ostium & Atrium naturæ*, editum Cassoviæ in Hungaria, A. 1662. *in 8vo.* Ille quidem operosior est ipso Comenio, & magna cum diligentia massas & formas distinxit suas, sed si rem recte perpenderis, nihil præter terminos, & nomina, sed plane nova, inveneris, quibus nihil subest demonstrationis. Poterant hic plures adduci Novatores, sed consultius visum est, illos ad Autores Physicos remitti. Illam enim Philosophiæ partem præcipue aggressi sunt. Autores vero, qui Encyclopædias scripserunt, & veterem Philosophiam nova methodo proposuerunt, *Tomi I. Lib 2. c. 5. & 7.* jam enumeravimus, nec istic allata huc denuo transscribemus.

D. G. MOR-

D. G. MORHOFI POLYHISTORIS TOMVS II. PHILOSOPHICI LIB. II. SIVE POLYHISTOR PHYSICVS, IN PARTES II. DIVISVS.

PARTIS PRIMAE CAP. I.

QVOMODO HISTORIA NATVRALIS SIT INSTITVENDA, E MENTE FRANC. BACONIS VERVLAMII, ET EIVS SEQVENTIVM VESTIGIA.

§. 1. *In naturæ ſcrutinio duplici potiſſimum ratione peccatur, vel ſenſibus nimium tribuendo, vel nimiam argumentandi ſubtilitatem ſectando. Hac ratione peccatum eſt ab Ariſtotele, a Democrito autem corpora in atomos ſcindendo, & his*

solis inhærendo. 2. *Franc. Baconis Verulamii, cui tanquam hodiego, magnam partem debetur, quicquid ab anglis, aliisque, in philosophia experimentali hactenus est præstitum, divisio historiæ naturalis in narrativam, quæ sola hactenus est exculta, & inductivam, ab omnibus ferme neglectam, deque ista diligentius excolenda consilium.* 3. *Consilium hoc secuta societas regia anglicana studium historiæ illius inductivæ non infeliciter cœpit excolere.* 4. *Partitio Verulamiana Historiæ Nat. inductivæ in historiam:* 1. *Generationum,* 2. *Prætergenerationum, sive monstrorum (quibus etiam veneficia, divinationesque, possunt adjungi,)* 3. *Immutationem per Artem, qua occasione prolixe de Artibus Mechanicis, cognitione illarum accuratiori Philosopho necessaria, hujusque parandæ modis, & Scriptis eo facientibus (inter quæ Thevenatii Opus affectuum eminet,) disseritur, & quanto Artes vel sordidissimæ Philosopho possint esse usui, exemplo* Libri de Fermentatione, *a Thoma Willisio scripti, ostenditur.* 5. *Historiæ Immutationum Mechanicæ pars etiam est Historia falsationum.* 6. *Artium Mechanicarum summus in Physica usus exemplis & experimentis variis demonstratur. Transmutatio ferri in cuprum possibilis. Cupri cum ferro, stanni cum argento, aquæ frigidæ & glaciei cum stanno fuso, insociabilitas. Aurum admodum extensibile. Frumentum siliginis pro fundi diversitate nobilius, vel ignobilius. Panes igne, seu lentiori, seu fortiori, cocti, majus, & idem quidem semper, pondus acquirunt. Sebaldi Mülleri* de Fraudibus Pistorum *Libellus. Bas. Valentinus curiosus Coctura Salium observator.* 7. *Historia Naturalis, ex Inductiva & Narrativa mixta, commendatur. Quanti usus sint aliorum in conversatione erudita relationes, exemplo Rob. Boylii, plus justo licet creduli, ostenditur.* 8. *Appendices Historiæ Naturalis sunt Problemata Physica (qualia Aristoteles & Alex. Tassonus scripsere,) & Placita Philosophorum, quorum cognitionis utilitas extollitur, & veterum inventa, operaque naturalia, hodiernis præferenda, suffragio Merici Casauboni confirmatur.* 9. *Inquirendum etiam in errores vulgares eorumque causas, de quibus Thom. Browne, Jac. Primerosius & Mericus Casaubonus scripsere.* 10. *Notanda sunt inventa atque experimenta certa, res item deperditæ, & pro impossibilibus, hisque proximis, vulgo habitæ.* 11. *Utilitas Musæorum Naturalium & Historiæ illorum, a quorum Collectoribus, in herbariis vivis conficiendis, aliisque minutiis congerendis, Vitio aliarum etiam scientiarum cultoribus familiari, sæpe peccatur.* 12. *Joh. Dan. Majoris Opus de Musæis hisce Historicum affectum. Consilium Autoris de Historia Musæorum Universali, accurate observato rerum naturalium, in iis latentium, ordine, conscribenda. Laus Musæi metallici Ulyssis Aldrovandi. Consilium Verulamii Cryptiium de Gazophylaciis rerum naturalium distinctis adornandis, & per homines idoneos augendis & dirigendis, ex* Atlantide Nova *prolixe repetitum.* 13. *Secuta est istud magna ex parte Societas Regia Anglicana, cujus Historiam edidit Thom. Spraat, in Verulamium, Gentes alias, quibus Anglos, & tempora antiquiora, quibus nostram ætatem, palmam in Studio Physico excolendo præripuisse jactat, iniquior. Ambitio Anglorum Literaria inanis, in* Jos.

Jos. Glanvilio quoque, Soc. Regiæ Encomiaste, notata. Opponuntur utrique Mer. Casaubonus & Heur. Stubbe, Angli, antiquorum contra Societatem hanc, quam plagii etiam accusant, vindices. 14. *Ars a nativitate surdos ac mutos informandi, quam Angli, tanquam a Joh. Wallisio & Wilh. Holdero inventam, sibi vindicant, jam ante a Joh. Paulo Bonetto, Rud. Agricola, aliisque, est proposita.* 15. *Societatis Regiæ Anglicanæ ortus, progressus, constitutio, & methodus in res naturales inquirendi. Abr. Cowteji Poëma, quo ei prælusit.* 16. *Alibi etiam Gentium Collegia ejusmodi Physica instituta, a quibus Relationes de Rebus Naturalibus Medicisve quotannis eduntur. Tales sunt Romanæ, Florentinæ, Gallicæ J. Bapt. Dionysii (Gentibus aliis pleraque debentes.) Anglicæ Heur. Oldenburgii, Hafnienses, & Germanicæ tandem (de quibus durius fertur judicium) Academiæ Naturæ Curiosorum. Germaniæ Chymici alios omnes superant, ac proinde, ut suas edant Observ. optatur. Germanorum indoles inquisitiva a Th. Spraato celebrata.* 17. *Commendatur Magni Pegelii* Thesaurus Rerum Selectarum, *A.* 1604. *editus, in quo multa nostræ ætatis inventa jam proposuit, & ad studium Philosophiæ Experimentalis alios excitare est conatus.* 18. *Proceditur ad methodum experimenta indagandi, ingensque in ista Artis Analyticæ, & Locorum Dialecticorum, usus, contra Thom. Spraatium asseritur. Sed Analytica ista, cum propagine sua, Arte Inventiva, inter desiderata refertur. Commendantur Scriptores ei inservientes, Verulamius, Autor* Artis cogitandi, *& Rob. Boylius.* 19. *Verulamii partitio Artis Experimentalis, & septem modi experimenta capiendi, cum variis illorum exemplis.* 20. *Reducuntur isti ad Locos Dialecticos Generales, & in alios vicissim Locos Specialiores subdividuntur.* 21. *Quibus inveniendis & ordinandis mire inservit Index Categoricus.* 22. *Modus inartificialis experimenta capiendi, ex solo casu pendens, & Chymicis familiaris. Huc perperam a Verulamio refertur ignis in corpora operatio. Cujus occasione complura adduntur de præstantia stupendisque effectibus Destillationis Clausæ, qua natura etiam ipsa utitur in Generatione Animalium & Metallorum. Hanc, secretiori Chymiæ propriam, a nemine adhuc tentatam esse, falso credit Verulamius.* 23. *Verulamii partitio Philosophiæ Naturalis.* 24. *Doctrina de Fabrica Universi parum hactenus est exculta, & humano ingenio vix comprehensibilis. Ad eam spectat Rob. Boylii* Lib. de Cosmicis Rerum Affectionibus. *Ob hujus ignorantiam causæ latent multorum φαινομένων naturalium, qualia Astrologia divinatrix haud parce suppeditat.* 25. *Physicæ Sparsæ, sive Specialis, Subdivisio Verulamiana, cujus occasione, quam insufficientes sint Hypotheses Modernorum, ex materia sive corpusculorum schematismis, vel motu etiam, omnia deducentium, inculcatur.* 26. Metaphysica Physica *Verulamii causas rerum formales (de quarum cognoscendarum ratione Autor differit, addito nivis exemplo, & finales scrutatur.* 27. *Physicæ Operativæ partes illi sunt Mechanica & Magia Naturalis.* 28. *Appendix autem & ministra Philosophiæ Naturalis, Mathesis, cui dum Moderni, præeuntibus Democrito & Pythagora, imperium in istam vindicant, non minus peccant, quam Peripatetici, Logicæ idem asserentes.* 29. *Elogium Verulamii, & Scriptorum ejus Physicorum,*

1 CUm nihil sit inter omnia Objecta inquisitione dignius, quam universa hæc rerum natura, omni ope laborandum est, ut ejus cognitionem habeamus, quam fieri potest, perfectissimam. In illa a tot jam seculis laboratum est, laborant etiam nunc viri Eruditi & Illustres. Quandoquidem vero varia hominum præjudicia varietatem sententiarum induxerunt, ideoque in tot sententiarum fluctuationibus incerti sumus, quid sequamur, quid fugiamus, inque omnibus illis pene, quod capita, tot sensus, habemus. Sensus quidem, quo maxime duci debebamus, deserit sæpe nos & fallit. Deserit, nam sensus interdum stupent in apprehensione rerum, quæ, vel exilitate sua, vel vastitate, captum excedunt. Fallit sæpe sensus in ipsa illa apprehensione: unde observatio indiligens & inæqualis est, sistiturque intellectui materia aliqua vitiosa, cui, tanquam fundamento, superstruuntur falsa Axiomata & principia. Altera parte peccat argumentandi nimia subtilitas, quæ potius perplexiora reddet omnia, quam expediet. Natura enim ferimur ad assensum, ut tædia inquisitionum circa individua subterfugiamus: hinc ex qualicunque apprehensione argumentari statim incipimus a particularibus, qui communis est Elenchus, quo vulgo peccatur. Oriuntur hinc meræ notiones, & aliquod in Physica Sophisticum philosophandi genus, dum cupimus potius conceptus nostros in naturam inferre, quam illos ipsos ex natura formare. Suo vitio laborat Aristotelis Physica, qui e principiis Logicis Physicam potius nobis dedit, quam ex ipsis principiis Physicis. Intellectus humanus per naturam suam fertur ad abstracta, atque ea, quæ fluxa sunt, fingit esse constantia. Sed abstractio tamen illa, dum figit animum in ista contemplatione, quam sibi ex natura imperfecta formavit, simul ab ipsis principiis naturæ abducit. Quo modo laudandus præ Aristotele est Democritus, qui, ut in materia maneret, maluit secare naturam, quam inde abstrahere. Aristoteles vero ad generaliores formarum conceptus quosdam dilabitur, dimissa e manibus materia. Sed & ipse Democritus non minus peccavit, dum in Atomos scindebat materiam: non enim respiciebat ad massas corporum naturalium, & ad fabricam illorum mutuam, unde tot oriuntur in natura φαινόμενα, per simplices istos particularum conceptus non explicabilia.

2 Hos aliosque defectus sentimus in indagatione causarum naturalium, quos sub nomine Idolorum, in *Novo* suo *Organo*, proponit BACO VERULAMINUS, & prolixe explicat, quam ob causam de remedio his hominum morbis quærendo, quoad ejus fieri potuit, fuerit sollicitissimus. Ac commentus est viam aliquam maxime planam & naturalem, qua per Inductiones, sibi subordinatas, ad principia deveniret. Hanc ille Historiam naturalem Inductivam vocat, cujus ille rudimenta aliquot exemplis, in *Historia Ventorum*, & in *Historia vitæ & mortis*, magna cum cura, proponit. Ubi non satis mirari possumus profunditatem istius ingenii, in methodo indagandæ veritatis, ac experimentorum inveniendorum. Unde certe, qui hodie tot libros implent, quam plurimum hausere suarum cogitationum. Id enim facile expeditum dabo, nihil nunc præclari ab Anglis isto in argumento scribi, & pro singularibus cogitationibus vendi-

venditari, cujus vestigia non inveniantur apud Verulamium, passim in scriptis ejus. Ille enim, aliis negotiis impeditus, digito quasi ostendit vias, quas agmine facto jam occupant multi, ac sibi inventionis gloriam tribuunt. Longe certe vastius ingenium hujus viri est, quam eorum, qui in leviculo experimento tot triumphos canunt. Hic enim promptuaria sunt & fodinæ, ut ita dicam, præclararum cogitationum, illi ab uno quodam & exiguo experimento statim plerumque universam rerum naturam suspendunt, quod jam præviderat ante Baconus futurum *lib. 1. novi Organi*, *Aphorismo 64.* Ex mente itaque Baconis Historia Naturæ, respectu usus & intentionis, dividitur in *Narrativam* & *Inductivam*. *Narrativam* illam vocant, quæ non certis fundamentis superstructa est, sed hinc inde vagatur, omnia consignans, quacunque ratione accepta & tradita, saltem ut aliquid sciatur, quo animus oblectetur & suaves offuciæ menti illinantur. Quo etiam argumento pene omnes, quotquot nunc Historias naturales scribunt, versantur. Nulla enim in illis vera est inductio, aut Topica aliqua specialis inquisitio, sed omnia sine discrimine, vera, falsa, ficta, in censum & ordinem referunt. Sed hi longe absunt a Philosophiæ naturalis penetralibus, nisi quod Chaos aliquod forment, cui lumen mentis infusum ordinatius aliquod Systema conficere potest, rejectis illis quæ falsa sunt & inania. De his *cap. 2.* plura dicemus. *Inductiva historia* merito inter desiderata Verulamio ponitur. Nullus enim ante illum fuit, cui vel in mentem venit tale quid comminisci, & revera tamen absque ista via, utut laboriosa, vix quicquam præclari præstatur in doctrina Physica. Et quanquam ante Verulamium fuerint viri solertissimi, qui novis quibusdam rationibus explicare tentarunt naturam; illis tamen vel naturæ ductus hanc viam investigationis aperuit, vel ipsi, in imperfectione sua subsistentes, Theatricam Philosophiam, more majorum, nobis construxerunt, ceu talem, quæ ad autoritatem opinionibus faciendam, & sectas instituendas, fuit adornata. Quanquam etiam ipse Baconus ad optatum finem cogitata sua perducere non potuerit, immensitate argumenti victus. Nam unius illud opus esse ipse pernegat; sed multorum tantum esse, qui uno consilio ducuntur, & qui sumtus, tanto operi pares, sufficere possunt. Frustra itaque dicit tentari, nisi Regiis auspiciis res procedat. Fatendum tamen est, lineamenta, ab illo ducta, ansam dedisse posteris, ut colores illis adderent. Colores dico: nam sane non parum mihi videtur a via ista regia deflecti, quam præscripserat Verulamius.

Consilio hujus viri debemus tamen, quicquid hactenus præstitum est in Societate Anglica. Ideam enim istam sibi proposuerunt, quam in libris duxerat Verulamius. 3
Hinc videmus, in *Historia Societatis Regiæ*, primum in institutione ipsa Verulamianam istam methodum indagandi experimenta luculentius propositam. Adduntur certi quidam inquisitionum Articuli, circa Subjecta quædam naturalia, more Baconiano concepti, quales sunt Inquisitiones circa gemmas Orientales (quæ tamen non ex natura ipsa, sed ex relationibus artificum petitæ,) Inquisitiones circa variationes tempestatum, Inquisitiones circa confectionem vinorum, circa ponderum diversitatem, circa cocturam nitri, circa confectionem pulveris pyrii, circa praxin artis tin-

ctoriæ, circa generationem ostreorum, quomodo apud Verulamium Inquisitiones de ventis, de duratione rerum, vita & morte, de natura gravis & levis, duri & mollis, sonorum, corporum metallicorum, &c. reperiuntur. Quod si hac ratione a viris istis circa omnia naturæ Subjecta laboretur, posset aliquando universalissimum Opus Historiæ naturalis confici, ut ab initio sibi proposuerunt, nisi in illa obstacula inciderint, quæ vel a communi ingenii humani labe oriuntur, aut in particularitate experimentorum, quæ præjudicare solet axiomatibus universalibus, substiterint, omnia ad unius vel alterius Subjecti normam redigentes, quæ sedulo caveri jubebat Verulamius.

4 Historiam suam Inductivam ita partitur Verulamius. Primum Historiam generationum Historiæ suæ primam partem constituit, cui partes subordinatas subjungit: 1. Historiam cœlestium, quorsum Cœli φαινόμενα pertinent, 2. Meteororum, 3. Terræ & maris, quæ sunt universi partes integrales, 4. Massarum materiæ communium, sive Collegiorum majorum, ut vocat, quæ vulgo Elementa dicuntur, ratione suæ totalitatis, ut ita loquar, communiumque earum affectionum, seu specierum minorum. Speciales titulos, singulis capitibus generalibus subordinatos, ipse dedit in *Parasceve ad historiam naturalem*, quæ subjungitur *Novo* ejus *Organo*. Huic generationum historiæ addit alteram prætergenerationum; nam tripliciter naturam considerat, secundum quam considerationem historiam etiam partitur. *Imo* in Libertate sua, quo pertinet historia generationum, *IIdo* in Erroribus suis, quo spectat historia prætergenerationum, sive monstrorum, qualem hactenus nos habere negat: nam qui hac de re libri conscripti sunt, multa fabulosa continent, & sine ordine ac methodo res suas proponunt. Oportebat vero omnes prætergenerationum modos generationibus conjungi, ut inde melius innotesceret naturæ operatio, ejusque vel uniformitas, vel diversitas. Non referendæ tamen ad hanc classem sunt superstitiosarum narrationum historiæ, quæ sine fide vulgo circumferuntur. Si quæ tamen certo constent de maleficiis, fascinationibus, incantationibus, somniis, divinationibus, non plane ab hoc ordine excludit, in quantum a causis naturalibus errantibus propagata videntur. *IIItio* in immutatione sua, quæ fit per artem. Facit itaque tertiam partem Historiæ naturalis, Historiam Artium Mechanicarum, optimo profecto & præclaro consilio. Pessimus enim illorum error est, qui indignam Philosopho putant artium mechanicarum considerationem, tum quod secundum eorum opinionem, magna diversitas inter opera naturæ & artis sit, quæ tamen nulla est, cum nihil fieri possit per artem, quod non mediante natura fiat, tum quod Philosopho circa subjecta specialia versari indecorum putant. Hinc vero omnis fundi philosophici calamitas est, dum de rerum natura securi, secundum rationis perversæ εἴδωλα philosophamur, ac nihil in communem utilitatem afferre possumus ex inanibus ingenii speculationibus. Ea parte solidari debet naturæ cognitio ac stabiliri; quicquid enim experimentis quotidianis disci poterit, in lucro deputandum est. Unde fit sæpe, ut rustici, nautæ, metallifossores ac Mechanici artifices, promtius rerum causas subministrent, quas subministrare nequeunt theatrici & cathedrarii Philosophi. Indi-

Indignum vero est Philosopho, ea parte superari a vilissimis hominibus. Quare omni ope nitendum est, ut habeamus, quam fieri potest, accuratissimam artium mechanicarum cognitionem, quæ nihil aliud sunt, quam Physica vel Mathesis operativa, & in praxin deducta. Bene hoc intelligebat Aristoteles, qui ad historiam suam naturalem artifices consulebat. Sed solæ relationes nondum rem omnem absolvunt: multa enim aliter accipimus interdum, quam sunt res ipsæ, ideoque penitior quædam scientia est habenda, non tantum nuda historia. Nec in historia naturali tantum, sed in perfectione intellectus ad omnia etiam vitæ genera ista prodest notitia. Quare semper suadere ego soleo, ut pueris, quamdiu uti ratione discunt, exhibeantur artium mechanicarum artificia, ut modos operandi videant, & instrumentorum nomina discant. Incredibile dictu est, quam perficiat hoc intellectum in apprehensione rerum. Omnium enim rerum quasi præsentes se sistunt ideæ, eoque ingenium paulatim præparatur ad analogiam aut conclusiones ex universali illa notitia faciendas: unde & stabiliuntur axiomata generalia, & via sternitur ad inventiones rerum maximarum, quæ magno esse commodo in vita humana possunt. Nam illa plerumque tenuibus orta sunt principiis. Hic vero nolim superficiariam aliquam & levissimam scientiam, qualem nobis proponit Alstedius in sua *Encyclopædia*. Illa enim vulgarior tantum & superficietenus doctos faciet. Seligendi illi, si qui haberi possunt, qui artes mechanicas libris integris persecuti sunt, ut habemus nonnullos, qui inferius data occasione recensebuntur: ipsi, quod præcipuum est, artifices consulendi sunt; etiam eorum secretiora inquirenda, quæ diligentissime notanda sunt. E veteribus scriptis nihil horum habemus, vel certe admodum jejuna, cujus causa veteri illi morbo imputanda est, quod scil. Philosophi infra dignationem suam posita hæc crediderint. Habemus aliqua de agricultura, horticultura, piscatione: de metallicis operationibus nihil, quæ tamen circa nobilissima subjecta, corpora scil. perfecte mixta, & globi hujus terraquei medullas, versantur. Hodie non pauci sunt, qui in isto argumento sollicitiores sunt. Ne quid enim dicam de Societatis Anglicæ conatibus, cujus industria effectum est, ut permulta prodierint, scripta sermone Anglico, ad artes Mechanicas spectantia. Unice hunc fundum occupaturus est, quod ex relationibus amicorum scio, vir illustris, THEVENOTIVS, Gallus, qui historiam aliquam universalem Mechanicam molitur, & præterea, si recte memini, Corpus aliquod scriptorum mechanicorum veterum & recentiorum editurus est. Inter artes vero mechanicas præferendæ sunt illæ, quæ corpora naturalia & rerum materialia exhibent, alterant & præparant, ut agricultura, coquinaria, Chymica, tinctoria, vitrificatoria, confectoria, sacchari, pulveris pyrii, ignium artificialium, papyri, &c. Illæ vero tenuioris sunt usus, quæ in subtili usu manuum & instrumentorum consistunt, ut Ars textoria, Architectura, &c. Sed ne sordida quidem artificia hic sunt excipienda, & maxime vulgaria, unde sæpe plus discitur, quod ad rem Physices facit, quam ex subtilissimis artibus Mathematicis. Cum pulcherrimum suum *de fermentatione* Tractatum scriberet THOM. WILLISIVS, plus didicit e cellis vinariis & cerevisiariis, quam e scriptis Philosophorum. Vulgare enim opus fermen-

tationis

tationis est, & tamen tanti usus, ut hoc principio corpora naturæ fingere & refingere pro lubitu possimus, & hac in re experimenta muliercularum ac coquorum, magno nobis usui erunt. Nemo enim inter illos est, qui non singulare aliquid observaverit circa artem suam, vel casu, vel alia etiam ratione. Unde sagacior Philosophus depromere potest, quæ sunt in rem suam, universalia scil. axiomata formare, e quibus deducat similia experimenta.

5 Ad Historiam Artium Mechanicarum ego etiam retulerim, quod omisit Verulamius, *historiam falsationum*, quibus uti solent, tum artifices, tum mercatores. Si quis enim curiosius eas inquirere velit, facili negotio, magnum aliquod volumen conscripturus sit, quarum rerum cognitio, præterquam, quod acuat intellectum, & experientiam physicam locupletet, œconomicam etiam prudentiam magna ex parte perficit. Quod si enim noverimus falsationes rerum, eo dilucidiorem habebimus notitiam artium ipsarum. Opposita vero inter se illustrantur. Utrumque cognitionem naturalem juvat.

6 Si exemplis probare sententiam nostram velimus, integrum volumen facile conficeremus de usu artium mechanicarum in Philosophia naturali. Sed pauca tamen tangemus hoc loco, inque medium afferemus. Disquiritur inter Physicos, an transmutatio ferri in cuprum fieri possit? ajunt multi, multi negant. Et videmus tamen in Hungaria, aliisque locis, per aquas vitriolicas ferri substantiam in substantiam cupri transire. Ferrum scilicet rubiginosum, & usu jam tritum, imponunt aquæ vitriolicæ; illud certo aliquo temporis spatio in pulverem rubiginosum convertitur. Pulvis ille, igne fusorio vexatus, in optimum cuprum funditur, quod jam ante confusionem erat, remanentibus tantum paucis quibusdam fæcibus metallicæ naturæ & ductibilitatis expertibus. Quantum enim partium Mercurialium in ferro latet, tantum sulphuris cuprei recipit, atque ita revera mutatio in cuprum accidit. Kircherus vero aliique transmutationum metallicarum impugnatores, ajunt, e vitriolo præcipitari latens cuprum. Quod falsum esse, paucitas scoriarum remanentium evincit. Quo enim tantum ferri pondus recessit? Refutat tandem experientia fabrilis. Notum enim est omnibus fabris ferrariis, minimam cupri portionem, massæ ferreæ insertam, ubi illa candet ab igne & cuditur, id efficere, ut ferrum undique dissiliat, & hinc illinc spargatur, non sine adstantium periculo. Quod si itaque per præcipitationem cuprum paratum est, quomodo a fabro tractabitur? Jam disquirant Philosophi naturales de transmutatione ipsa, & de ratione difficilis sociationis cupri & ferri. Mirabile enim est, ab exigua particula cupri tantam ferro candenti fragilitatem communicari. Similiter, si multæ argenti libræ fundantur, iisque exiguam quantitatem stanni injiciant, impossibile est argentum naturalem retinere ductibilitatem; fingat, refingat faber, ut volet, nunquam obsequetur malleo. Quare sedulo cavent aurifabri, ne illud misceatur argento, cum cetera metalla misceri facile possint. Hic jam labor est Philosophi, ut inquirat de natura stanni, diffusione scilicet exiguæ particulæ per tantum

tantam argenti molem, & fragilitate stanni argento communicata. Similiter stanno liquato aqua frigida, vel minima particula glaciei, non est immittenda, nisi velimus stannum fusum hinc illinc spargi. Huic si pinguia & oleosa immittas, ferrumque madidum inseras, non dissipabitur stannum, sed cum ipso ferro unietur. Ex hoc artificio discimus, quæ sit convenientia oleosi cum stanno fuso, aquæ vero disconvenientia. Videndum itaque est, qua in re diversitas illa consistat. Bracteatores artificia multa docebunt Philosophum naturalem de auri & argenti natura Aurum dupla proportione excedit pene naturam argenti. Qua ex distensione (nam incredibile pene est, in quot folia unus aureus possit extendi) probari etiam potest possibilitas transmutationis metalli ignobilioris in aurum. Pistoriæ artes vulgares sunt, & cuique obviæ: interim, si omnia animadvertas, fermentationis naturam præcipue, multa ex vulgari illo artificio disces. Frumenta, siligo præcipue, ratione fundi, in quo crescat, singulares habent virtutes. Præcipuum & ponderosissimum frumentum siliginis est, quod in fundo arenoso crescit. Secundum locum obtinet, quod in fundo lutoso, Tertium locum, quod in fundo humido. Primum illud nobilissimum est, adeo, ut modius mensuræ Prussicæ C. libras ponderet. Quod frumentum, ubi mola bis comminutum est, XV. libræ furfuris remanent. V. libræ farinæ puræ, si coquantur igne, post fermentationem debitam panem efficiunt VII. librarum: duas enim libras addit portio aquæ, massæ isti quasi incorporata. Quæ massa V. librarum, sive lentiori, sive fortiori igne, coquatur, idem tamen pondus retinet, quæ res inquisitione Philosophi digna est. Nam certe videretur fortiori igne plus aquæ expulsum. Deprehendere ergo vel in illo exemplo libet naturam fixionis, qua per ignem majus pondus corpora acquirunt. Præterea hoc in artificio, si quis illud recte exploratum habeat, detegere facile technas & fraudes pistorum potest, ut detexit aliquis SEBALDUS Müller, ipse pistor, in Opusculo Germanico, cui titulus: Becker- und Müller-Ordnung. Qui sales coquunt, multa subministrare possunt, ad arcanam & interiorem Physicam spectantia. Nam, pene quot genera salium sunt (quorum magna, tum ratione naturæ, tum ratione fundi, est diversitas,) tot sunt præparandi modi. Nemo autem curiosius investigavit, quam BASILIUS VALENTINUS, sive verum illud Autoris nomen, sive fictum sit, in sua *Haligraphia*, quam edidit Joh. Toldenius. Sed pauca ista nobis sufficiant. Nam si singula discutere velimus, magni voluminis illa res esset. Titulos speciales artium Mechanicarum, quorum singularis in Philosophia naturali usus est, vide concinnatos apud Verulamium *in Parasceve ad Historiam naturalem.*

Hoc itaque modo, secundum mentem Baconis instrui debet Historia Naturalis Inductiva. Cum vero Opus illud non unius hominis sit, aditus tamen tentandus est, &, quatenus nostra opera res produci potest, producenda. Quod si itaque Historiam ex omni parte Inductivam habere non possumus, conficiamus aliquam ex Inductiva & Narrativa quasi mixtam, ita ut sub ordine corporum naturalium colligamus, quicquid vel experientia nostra inquisivimus, vel relatione fide digna accepimus, vel cogitatione nostra suspicamur; proderunt tamen ista omnia, 7

quanquam imperfecta. Quam rationem tenent viri eruditi, qui præclari aliquid conantur in Operibus naturæ. Ex omnibus ROBERTI BOYLII libris patet, diligentissimum illum esse conquisitorem Historiæ Naturalis, tum ex experimentis propriis, tum alienis, tum ex amicorum relationibus. Qua in parte credulus nimis videtur vir alioquin sagacissimus. Si quis librum ejus legat, quem Anglica lingua scripsit *de Usu Philosophiæ naturalis*, mera hic inveniet experimenta, per historiam quandam, sed confusam, congesta, super quibus, ut habet fœcundum ingenium, philosophemata sua instituit. Magna illorum pars in relationibus consistit, quarum fides, si non sit dubia, multum commodi afferre potest in re naturali. Si quis accuratius agere velit, relationes de rebus naturalibus singulari libro seponere possit, & ad ulteriorem dijudicationem reservare. Boylio certe conversatio illa cum tot viris eruditis, popularibus & peregrinis, magnam rerum naturalium lucem accendit, ac solemus interdum expeditiore via duci per relationes, quam per lectiones. Boylii domus commune quasi Oraculum est Gallorum, Belgarum, Germanorum, Italorum, qui ejus nominis fama moti adeunt illum, ac sermones suos miscent, cogitata & experimenta sæpe promunt. Ex variis illis relationibus, meditationibus, cogitationibus, si inter se ab ingenio profundo conferantur, multa analogismo quodam deprehendi possunt, etiam arcanissima, de quibus fortasse non cogitassemus, nisi hæc subministrata fuisset occasio.

8 Adjungit Baco Verulamius ipsi Doctrinæ physicæ Appendiculas aliquas, quæ potius ad ipsam Historiam Naturalem referendæ videntur. Suntque *primo* Problemata Naturalia, quibus de effectibus naturæ inquiritur & causæ multiplices assignantur. Quale Problematum Specimen, Comm. Lud. Septalic. illustratum absoluto, inter Aristotelis scripta habemus. Suntque non pauci etiam inter recentiores, qui problematice de multis Naturalis Philosophiæ capitibus egerunt, inter quos nunc succurrunt *Alexander Tassonus*, qui librum sub Titulo *Cogitationum diversarum*, lingua Italica edidit. Et ARN. SENGVERDIVS, cujus *Exercc. Physica* de Miscellaneis quibusdam Physicæ Specialis, Amst. A. 1658. *in 8vo* editæ, non contemnendæ sunt, ac multa habent alicujus frugis. *Secundo* Placita Philosophorum, quibus complectitur Dubitationes generales circa principia & fabricam hujus universi, quæ res magni usus est. Quanquam enim scientiam per se non pariat, tamen a præjudiciis abstinet, at libertatem nobis quidvis sentiendi relinquit. Dubitatio, quæ principium est scientiæ, intellectum ad statum inquisitionis reducit, neque enim in dubitationibus subsistendum est, sed eum ob finem dubitationes sciendæ, ut in ipsam scientiam ducamur. Perducimur autem sæpe, si collatis tot sententiis, natura duce, tandem in aliquam dilabamur, quæ vero sit consentanea. Antequam vero dubitatio scientiam pariat, sedulo cavendum est, ne dubitationem ipsam in scientiam convertamus, quæ deinde, accedente authoritate, sectas parit. Quare nos recte fecisse arbitramur, quod Historiæ nostræ Naturalis primam partem constituerimus Historiam illam placitorum, quam inter desiderata refert Baco Verulamius. Eo enim fine id fecimus, ut tum ipsi Historiæ Naturali satisfaciamus, cujus maxima pars in ea re consistit, tum ut ex

ex collatione mutua aliquam veritatem eliciamus. Id enim deprehendere licet, in tot sententiarum divortiis, aliqua esse, quæ testentur, notiones Philosophorum generalissimas aliquam inter se convenientiam habere, ut studio naturali idem pene accidere videatur, quod accidit Astronomiæ, quæ ex diversis hypothesibus & Systematibus eadem effecta producit. Ac mirum certe est, olim, cum regnaret Notionalis illa Physica, non defuisse tamen naturæ Artifices, qui, istis principiis nixi, stupenda tamen opera perfecerint, de quibus frustra laborant subtiles isti & lyncei Atomorum spectatores, qui adeo in numerato se habere omnes naturæ potestates existimant, si quippiam ex habitu corporum exteriore deducant. Memorabilis illam in rem est Epistola Merici Casauboni, Isaaci filii, quam ad Petrum Molinæum de Studio Societatis Regiæ in Anglia Anglico sermone scripsit, in qua veterum inventa & artificia cum hodiernis conferens, antiqua ista adeo præfert novis, ut omnes novorum conatus in iis indagandis per sua principia sunt frustranei. Ad Historiam illam placitorum pertinent, non antiquorum tantum Philosophorum sententiæ, quæ ex Historiis philosophicis depromi possunt, aut ex iis, qui sparsim earum mentionem faciunt, ut fasciculo illo Plutarchi *de placitis Philosophorum*, ex citationibus Platonicis, ex confutationibus Aristotelis, aliis item, qui incidenter talia tractant, & rebus suis immiscent, sed nec excludendi hic sunt recentiores, qui vel antiquorum Philosophorum dogmata resuscitarunt, novisque argumentis confirmarunt, vel quorundam Philosophorum principia confuderunt. Vix enim hodie quis principia comminiscatur, a Philosophorum veterum Scholis plane discrepantia.

Quarto addenda est Historiæ Naturali Historia Errorum popularium. Quemadmodum enim per errores sapere vulgo solemus, ita & in re naturali magnum scientiæ promovendæ præsidium est, nosse illa, quæ falsa sunt, & sub specie veri intellectui imponunt. Hoc in argumento nemo plenius inter recentiores versatus est, quam THOMAS BROWNE, Anglus, Autor illius libri, qui inscribitur: *Religio Medici.* Is patria lingua librum scripsit hoc Titulo: *Pseudodoxia Epidemica;* doctum sane & elegantem, quem in linguam Belgicam notiorem convertit aliquis Johannes Grüntahl, Amstelodami, anno 1668. *in 8vo*, editum, & postea etiam alius in Germanicam. Hic primo libro docte disquirit de causis errorum in rebus naturalibus & particularibus. Neque enim solum errores in Philosophia naturali ostendit, sed & in sententiis quibusdam Historicis, Theologicis, ac in Artibus quoque Mechanicis, quin & in Medicis; quanquam de hoc argumento peculiarem librum scripserit IAC. PRIMEROSIUS. Legi etiam in illam rem, & conferri cum hoc instituto potest MERICUS CASAUBONIUS, Isaaci filius, in doctissimo libro *de fide rebus naturalibus, civilibus & divinis, habenda, vel non habenda*, quo, Anglica lingua conscripto, ex omni Historia diligenter inquirit in operationes naturæ prodigiosas & singulares; qui liber prodesse magnopere potest hoc negotium tractaturo. Diligenter quoque hac in parte inquirendum est in ipsam errorum causam & originem, ubi enim illa innotuerit, statim cessabit admiratio, & monstra illa opinionum evertentur, quæ ficto alicui prodigio 9

superstruuntur. Eorum maximus est in re naturali numerus. Si quis enim secretorum naturalium Scriptores, qui de occultis Qualitatibus, Sympathia, Antipathia, Fascinis, Magnetismo, tractarunt, diligenter perspexerit, infinitam talium rerum sylvam invenit. Quorum errores facile detegentur, si in causas eorum inquiratur, quia vel super signatura aliqua externa, vel influxu aliquo astrorum, aut aliqua alia nugaci Sympathia, sunt fundati.

10 Quemadmodum Errorum & Dubitationum sylva ad scientiam confert, ita earum rerum, quæ jam tum inventæ sunt, & certorum experimentorum, singularis ratio habenda est. Nolim enim hæc misceri cum ceteris. Baco Verulamius Appendicem facit Physices operativæ, ad quam pertinet hæc doctrina, cum consideratur in ordine ad operandum. Referri tamen etiam potest ad Historiam Naturalem, sive partem aliquam seorsim constituat, sive addatur ipsi Historiæ Naturali generali. Baco vocat Inventarium opum humanarum, quo enumerentur omnium hominum bona & fortunæ, sive sint ex fructibus naturæ, sive proventibus artis, quæ jam habentur, & quibus homines fruuntur, adjectis illis, quæ olim fuisse constat, nunc autem perierunt. De quibus integri libri conscripti sunt, a Gvid. Pancirollo, *de Rebus Inventis & Perditis* commentato, aliisque. Addi etiam huic Inventario jubet illa, quæ communi hominum opinione judicantur impossibilia. Illis jubet jungere impossibilibus proxima, ut alterum humanam inventionem acuat, alterum quadantenus dirigat, ut ex his optativis & potentialibus activa promtius deducantur. Jubet quoque seorsim poni exempla experimentorum, quæ maxime πολύχρηστα sunt, ad aliorum inventionem manuducunt. Sed de hoc experimentorum genere plura dicemus, ubi de indagatione experimentorum per certa quædam Dialectices principia differemus.

11 Vidimus hactenus de subsidiis Historiæ Naturalis e Bacone Verulamio, quibus si usi fuerimus, deveniemus tandem in accuratiorem Scientiæ naturalis cognitionem. Cujus Objectum est universum illud Systema mundanum, proximum vero, quod sensibus nostris subjicitur, globus terraqueus, & e globo terraqueo producta, unde peti Historia illa debet. Objectum autem hoc proximum etiam adeo est diffusum, ut perlustrari unius ingenii oculo nequeat. Compendium cognitionis habebimus, si, quæ in majore hoc mundo dispersa reperiuntur, subjecta rariora in unum aliquem locum congeramus. Quare ad Historiam Naturalem officina aliqua vel thesaurus rerum naturalium requiritur, qui promtuarii instar esse possit, unde Subjecta naturalia depromamus, & in examen deducamus. Sed ex parte tantum prodest ille labor. Cum enim hæc tantum sint quasi fragmenta naturæ, & a matrice sua avulsa, perfectam ex illis cognitionem habere non possumus, quanquam iis juvari conatus nostri possint. Quemadmodum in scientiis addiscendis libris opus habemus, ita in scientia naturali experimentali uno hoc Volumine opus habemus, cujus Epitomen exhibere nobis potest instructum aliquod rerum naturalium Museum. In iis adornandis, tam viri docti, quam integra Collegia sollicita fuerunt, ac exstant non pauca in variis locis, quæ non exiguo labore congesta sunt, Horum Descriptiones aliquot habemus, inte-

integris Voluminibus traditas, Museum sc. Calceolarianum, Museum Wormianum, Aldrovandinum, &c. quibus Icones rerum naturalium exhibentur, & Dissertationes super rebus naturalibus instituuntur. Hi libri Indicum instar esse possunt, a Musea ipsa sunt quasi Loci quidam Communes naturæ, si bene ordinata sint, & in Classes suas distincta. Sed & in illis superstitiosior quorundam diligentia esse solet, in quibusdam naturæ inanibus nimis occupatorum. Tales enim reduvias potius & ungues, ut proverbio dicitur, quam caput, curant. Quid enim prodest ad rerum naturam cognoscendam, adeo accurate depictas habere omnes plantarum species, ut sunt multi, qui Herbaria viva magno sumtu adornant, nullo alio fine, quam ut speculentur varios materiæ schematismos, quos natura in ejus superficie duxit. Parum enim adjumenti ad rem Physicam ex minuta illa cura confertur, tempus autem inutiliter consumitur, quod poterat utilius impendi aliis laboribus. Nimirum omnibus disciplinis accidit, aliqua in parte nugari, ac minutiæ quædam in singulis occurrunt, quibus sæpe nos ac alios, maximo temporis & sententiæ ipsius damno, detinemus. Qualis ingenii nostri abusus tot superflua peperit in omni scientiarum genere, de quibus eliminandis, ne dum augendis, sollicitissimos nos esse oportet.

Museorum Historiam generalem magna diligentia per Compendium dedit 12
Clarissimus Collega noster, J. DAN. MAIOR, in scripto illo Germanico, cui titulus: Seefahrt nach der neuen Welt, *num. 49.* Integrum autem de iis Opus jam præ manibus habet. (*a*) Desiderarem vero alium quendam laborem circa Musea, nim. ut

 ex

(*a*) Operis de Museorum Naturalium Historia Germanica a D. Joh. Dan. Majore promissi, & Tractatus plures, quam 30 complexuri, Tractatus quatuor tantum priores Kilonii an. 1674. & 75. *in fol.* prodierunt. Primus sc. Generalis (Unvorgreiffliches Bedencken von Kunst- und Naturalien-Kammern ingemein) Mich. Bernh. Valentini *Museo Museorum*, mox laudando, nuper etiam adjectus, & tres speciales de Museis, 3. Americanis & Asiaticis, 2. Africanis, Constantinopolitanis, Melitensibus ac Siculis, 3. Neapolitanis, & Antiquioribus Romanis. Reliquos, a Gunth. Chr. Schelhammero (*in Addit. ad Conringii Introduct. in Art. Med. p. 294*), aliisque, publice, sed frustra hactenus, efflagitatos, an Autor absolverit, dubito. Extant & ejusdem *Bibliotheca sine Libris*, Schediasma aliquot quaternionum exiguum, ἀνωνύμως, sine Loci Temporisque mentione, editum, in quo itidem de Rerum Naturalium Museis, eorumque usu multiplici, disserit, nec non Poëma ejusdem argumenti vernaculum, Kilonii an. 1679. *in fol.* sub Tit. Grosser Reichthum, zusammen gebracht aus den meisten Theilen der Welt, oder Poëtischer Interims-Discurs von Kunst- und Naturalien-Kammern) editum, & Dav. Schelhammero, Biblioth. postea Hamburgensis Præfecto, inscriptum. Moliebatur Schelhammerus ille Opus, quale a Morhofio *h. l.* desideratur, de Subjectis Naturæ rarioribus, in Museis, alibique, obviis, Physico-Historicum Germanicum, cujus ὕλην MStam, e variis Museorum Descriptionibus & Itinerariis congestam, J. Dan. Major, modo allegatus, multis quidem & Hyperbolicis, *in Præfat.* sua extollit laudibus, Amico forte, a quo Museum suum haud parum esse locupletatum fatetur, hoc pacto gratiam relaturus, ego autem, qui eandem sæpius inspexi, curioso hujus Seculi genio satisfacturam

ex jam editis Museorum Descriptionibus unum aliquod conficiamus, ut sub uno intuitu sisti possint subjecta naturæ, hinc illinc congesta, eorumque diversitates & convenientiæ notari. Sed oporteret exquisitum observari ordinem, qualis labor prodesse maximopere posset in inquisitione rerum naturalium. Si e. g. solum Regnum minerale per Classes ita distributum, secundum species illas, quæ in Museis servantur, haberemus; magnæ certe utilitatis res esset. Nam perreptare omnes terræ sinus unius hominis opus non est, ac ea est, rerum mineralium infinitas, ut vel multi homines tanto operi pares non sint. Quare in lucro deputare possemus, si, quæ jam ab aliis sunt congesta, conferantur & expendantur. In hoc argumento præire nobis poterit ULYSSIS ALDROVANDI *Museum Metallicum*, quod post mortem ejus editum est. Longe instructiora haberemus naturæ gazophylacia, vel potius ipsum naturæ & mundi simulachrum, si rerum naturalium subjecta per certas domos haberemus disposita, & vivas quasdam operationum naturalium imitationes. Cujus gazophylacii instruendi rationem dedit Baco Verulamius in elegantissima illa fabula *Novæ Atlantidis*. Ubi, quemadmodum Thom. Morus *Utopiam* suam, ita ille civitatem aliquam sapientum describit, ubi sit & regimen Politicum perfectissimum, & omnium scientiarum summa perfectio. Eo certe fine fabulam hanc scripsit, ut doceret nos, quemadmodum institui illa omnia possint. Fingit hic certa conclavia, certasque domos, certis naturæ operationibus adaptatas: (1) Cavernas amplas & profundas diversæ profunditatis, quibus utantur novi illi cives ad mineras naturales imitandas, & ad prolongandam vitam, pro Eremitis, qui illic habitare cupiunt; (2) Sepulturas corporum naturalium, ubi Cæmenta conduntur, quemadmodum Chinenses condunt procellanam suam: alias item cavernas pro variis stercorationibus & fimis; (3) Turres præaltas diversæ altitudinis pro speculatione Meteororum & habitationibus Eremitarum, qui vitam producere cupiunt; (4) Lacus magnos & salsos, in quibus pisces varii generis generentur, ac opera quædam maritima peragantur; (5) Puteos artificiales, ad imitationem naturalium, vitriolo, sulphure, nitro, aliisque mineralibus tinctos; (6) Ædificia pro imitamentis & repræsentationibus variorum Meteororum; (7) Cubicula vario aëre impleta, qui ad libitum stringitur & temperatur, pro curationibus morborum; (8) Balnea varia, ex diversis tincturis præparata; (9) Pomaria & hortos, qui arbores & fructus ferant, artificiis certis variatos; (10) Septa & vivaria pro bestiis & avibus, in quibus novæ animalium species per mutuas admissiones producantur; (11) Loca generationi insectorum destinata; (12) Domos pro conficiendis variis potionum generibus, ex variis vegetabilium speciebus, certo temporis spacio & modo fermentatis; Potibus etiam Medicatis inveniendis ex variis vegetabilium infusionibus; Panibus quoque ex variis

ram esse, præsertim cum Autor ejus judicio haud admodum valeret, persuadere mihi vix potui. Novissime, hoc ipso Anno 1704. simile Opus, Lingua Germanica, Francofurti *in fol.* a Mich. Bernh. Valentino, Prof. Acad. Giessensis Medico, est publicatum, sub Tit. *Musei Museorum* sive der vollständigen Schaubühne aller *Materialien* und *Specereyen*. Cujus, mihi donum visi, recensum exhibent *Acta Eruditorum Lipsiensia*, *M. Aug.* an. 1704. *p. 363. 364.*

variis granis, radicibus, nucibus, glandibus, carnibus & piscibus, conficiendis; (13) Dispensatoria & officinas pharmacorum; (14) Officinas varias artium Mechanicarum; (15) Fornaces varias, quibus opera generationis & vegetationis perficiantur, & pulli excludantur; (16) Domus perspectivas, ubi exhibeantur varia artificia optica, demonstrationes umbrarum & imaginum, irides artificiales, &c. (17) Domos sonorum, ubi omnis generis Instrumenta Musica recondantur, soni varii repercutiantur, augeantur, deferantur; (18) Domos suffituum & odorum ac saporum, ubi odores naturales imitatione ex rebus variis exprimuntur, saporum quoque artificiales misturæ parantur; (19) Domus Machinarum, pro motuum variis operibus in natura imitandis, ut sunt motus animalium, ratione volatus, ratione actionum naturalium, ac denique omnes alii motus, quibus commoditati & necessitati subvenitur; (20) Domum Mathematicam, pro instrumentis Mathematicis & Astronomicis; (21) Domum præstigiarum, ubi exhibentur variæ elusiones & fallaciæ sensuum. Hæc ille prolixe illic enumerat, svaviterque pro ingenio suo expendit, non, quod eo modo putet a privato quopiam instrui posse naturæ opes, sed, quod a Magnatibus aut Regibus, (quanquam nec unus Rex, nec unum regnum suffecerit,) tam vastum naturæ gazophylacium institui posse putet, quo in effectum dentur, quæ ille jucundissima hac idea præscripsit. Subjungit porro varias functiones & munera Sociorum, qui in Collegio hoc naturæ operationes exercent. Aliqui illi nominantur, qui ad exteros navigent, qui quæcunque rariora importent, qui illi vocantur Mercatores lucis. Tres facit Deprædatores, qui experimenta, quæ in libris inveniuntur, colligant. Tres, qui nova experimenta inveniant, quos vocat fossores. Tres, qui experimenta in ordinem redigant, ut inde eliciantur Observationes & Axiomata, quos Divisores vocat. Tres, qui ex experimentis sociorum nova Inventa comminiscantur, ad usum vitæ spectantia, ac naturales divinationes eliciant; hos Evergetas vocat. Tres alios, qui ex experimentis novis naturam quandam altiorem indagent; hos Lampades vocat. Tres, qui experimenta persequantur, ac eorum successus referant; hos Institores vocat. Tres, qui ex experimentis Observationes & Axiomata, prævia consultatione, forment, hos Interpretes naturæ appellat Multa præterea affert de Ornamentis istius Societatis, moribus atque legibus, quæ illic prolixe legi possunt.

Ex hac imaginaria sapientum civitate, quam ille ex ingenio suo finxit, ortum 13
tamen postmodum est consilium istud apud Anglos, instituendi Societatem aliquam, certis quibusdam Legibus, Regiisque auspiciis, ad inquirendum in opera naturæ, & certitudinem Historiæ Naturalis in solido locandam. De ejus ortu ac progressu aliquid nobis dicendum, ac repetenda quædam breviter sunt ex *Historia* istius Societatis, quam peculiari libro, Anglica lingua, descripsit Lond. A. 1667. *in 4to*, Thomas Spraet, *(b)* postea

(*b*) Thomæ Sprathii, Episcopi jam ab A. 1684. Roffensis, *Historiæ Societatis Regiæ*, ante biennium, Anglice, sed nulla sui parte auctior, Londini an. 1702. *in 4.* est recusa. Σκιαγραφίαν ejus etiam invenies in Henr. Oldenburgii *Transact. Philos. M. Jul. A. 1667. p. 407 - 411. Edit. Lips. Actis*

postea in linguam Gallicam converso, ac Genevæ A. 1669. in 8vo, recuso. Agit primum is prolixe de veterum defectibus in Philosophia Naturali, cum quibus hodierni seculi felicitatem confert, initium faciens a Bacone Verulamio, quem laudibus maximis, ut decebat, ornat, aliqua tamen in illo desiderat, quod scil. ipsam Historiam Naturalem attinet. De quo tamen ita ego existimo, nullum inter hodiernos esse, qui ad tanti viri ingenium accedat. Primos Anglos esse jactat, qui in Studio naturali tale quid tentarint, qua in re tamen nimium genti suæ indulget. Nam & in Italia ante ea tempora, Collegia fuerunt, quorum inter alia etiam hoc institutum fuit, ut excolerent naturam. Qua de re plenius aliquando nos docebit liber, quem de *Physicis Italis* sub manu habet MARTINUS FOGELIUS, Professor Gymnasii Hamburgensis, ipse Historiæ Naturalis indagator acerrimus. In eo vero nimius ille Autor est, & non ferendus, quod suorum temporum studia præferat aliis gentibus antiquioribus. Quot enim sunt, & quam magna, veterum inventa, tum in Natura, tum in artibus Mechanicis, de quibus vix per nebulam, nobis constat? Quare merito virgula critica notantur socii isti a Merico Casaubono, qui in *Epistola* supra citata modeste illis objicit veterum solertiam, totque inventa alia, quibus illi similia nondum dederint. Sed familiare hoc in illa gente est, invidere alienæ gloriæ, sibi omnia tribuere, aliarum gentium, præcipue Germanorum, studia elevare & contemnere, unde tamen sæpe illi multa depromunt, quibus libri illorum turgent, quod facile vel integro Volumine demonstrari possit. Ac aliqua ex parte demonstravit HENRICUS STUBBE, ipse Anglus, qui libros contra Societatem Anglicam scripsit, in quibus, multa aliis subrepta, multa jam tum ab antiquis tradita, ostendit, quorum illi Authores se gerunt. Scripsit vero is, motus Thrasonismo cujusdam Josephi Glanvil, qui Tractatum scripserat, cui titulus; *Plus ultra*, quo omnem antiquitatem præ novis illis Philosophis despectui habuit. Huic Stubbius opposuit alium Tractatum, cui titulus: *The plus ultra reduced to non plus;* ubi multa novorum inventorum examinat, eaque cum veterum doctrinis confert. Negari tamen nequit, illum in quibusdam affectibus indulgere & præjudiciis, quanquam multa etiam sint, quæ ille jure perstringit.

14 Exemplum evidens nos etiam daturi sumus. (*c*) Vindicarunt Angli sibi inventionem

Actis Erud. Lips. M. Mart. A. 1703. p. 104-109. & Chr. Junckeri *Tr, de Diariis Erud. p. 17. 18.* Opposuit ille Henr. Stubbe *Specimen of some Animadversions upon the History of the Royal Society,* editum Lond. a. 1670. *in 4to.*

(*c*) De Arte hac surdos informandi, ejusque Scriptoribus, fusius disseruit Morhofius *in Diss. de Paradoxis Sensuum, c. 3. p. 19. 20.* & *L. 2. Polyhist. Lit. c. 3. §. 13. seqq.* Addendus est istis Scriptoribus Joh. Conr. Ammannus, Schafshusia Helvetius, Med. D. qui non solum *Surdum Loquentem, seu Methodum, qua, qui surdus natus est, loqui discere possit*, Amstelod. 1692. *in 12.* Latine, ac Harlemi Belgice, edidit, in Chr. Thomasii *Historia Sapientiæ & Stultitiæ, M. Nov. An. 1693. p. 150-224.* Latine recusam, sed & in Estera Kolartia, Pet. Kolarti, Mercatoris Harlemensis (cui Opusculum ejus est inscriptum,) filia a nativitate surda, legere pariter atque loqui a se edocta, Methodum illam in praxin feliciter deduxit. V. Pet. Rabi *Biblioth. Europæam*, Belgice editam, *M. Sept. & Octob. A. 1692.* & Wilh. Ern. Tenzelii *Dialogos Menstruos, M. Jan. A. 1693. p. 37-56.*

tionem cujusdam artis, qua aliqua a nativitate surdus, & per consequens mutus, informari possit per visum, ut sic satis expedite loqui discat, & ex motu labiorum ipsum vocum sonum intelligat. Scripsit super hac re prolixam Epistolam IOH. WALLISIUS, quæ in *Transactionibus Anglicis* extat. Scripsit & aliquis WILH. HOLDERIUS Anglico sermone librum, cui Titulus: *Elementa Sermonis*, quo idem argumentum tractat. Illi in cœlum extolluntur in *Transactionibus*, & editor illarum libellum Wallisii *de ratione sermonis & pronunciationis*, *quem Grammaticæ Anglicæ* suæ addidit, quique fundamentum sternit huic arti, vehementer laudat, quasi ante illum nemo exstiterit, qui naturam & potestatem literarum descripserit, Cum tamen Hieronymus Fabricius ab Aquapendente id singulari libro longe curiosius exsequutus fuerit, & PETRUS MONTANUS, Sacerdos Batavus, in libro, cui titulus, de Sprete-Kunst. De arte vero ipsa informandi mutos liber satis prolixus conscriptus est, lingua Hispanica, a IOHANNE PAULO BONETTO, quo omnis illa methodus perspicue proponitur, & in rem ipsam ab illo deducta est. Imo antiquior illa ars esse videtur, si conferas, quæ habet Rudolphus Agricola *lib. 3. de inventione, cap. ultimo.* Hujus tamen hominis ille ne unico quidem verbo mentionem facit. Sed hæc quasi obiter hic dicta sunto. Plura fortassis dabimus, ubi ad ipsam Tractationem veniemus.

Origo Societatis Regiæ Anglicæ primum ex eo extitit, quod in Academia 15
Oxoniensi viri quidam ingeniosi privatum tale aliquod Experimentale Studium instituerint, inter quos fuere *Sethus Wardus*, *Rob. Boylius*, *Joh. Wilkius*, *Thom. Willis*, *Johan. Wallisius*, *Christophorus & Matthæus Wrenii*, ingenio & scriptis omnes celebres. Illorum fama cum perveniret ad Gallos, ipsi Academiam Parisiensem, quæ in linguæ Gallicæ culturam instituta erat, ad studium rerum naturalium transtulerunt; ut refert Thomas Spraat. Oxonio Londinum studium rerum naturalium deductum est cum viris istis, Londinum abeuntibus, ad quorum numerum accessio facta a multis Londinensibus, tam Proceribus, quam Philosophis, usque dum Regiis auspiciis An. 1660 illa Societas instituta est, teste Diplomate illo, quod inserit *Historiæ* suæ THOMAS SPRAATUS, quod privilegia Collegii, insignia, sceptra, sigillum, illis tribuit. Antequam illa omnia adornabantur, prodierat scriptum ab ABRAHAMO COWLEIO, Poëta insigni, & in ceteris Medicinæ & Philosophiæ partibus insigniter erudito, quod suppeditabat consilia pro Studio Experimentali propagando. (Reperitur inter *Poëmata* ejus *Anglica*, Lond. A. 1669. *in fol.* publicata, p. 43.) Bene hic quidem omnia disposita, secundum officia Præsidis, Præfectorum seu Professorum, Artificum &c. Munia quoque singulorum certis legibus eleganter definita, unde postea, teste Thoma Spraato, Societatis Regiæ membra aliqua in rem Collegii sui verterunt. Sed quoniam is sumptus nimios impendi volebat in singulos Officiales, eorumque numerum nimium auxerat, inconveniens illi putabant, & quadantenus etiam impossibile, ejus consilium sequi. Neque enim certos reditus habet illa Societas, nisi aliqua donaria ex liberalitate Procerum, & quæ a singulis Sociis, cum primum admittuntur, & deinde in singulas hebdomadas, contribuuntur.

Qui fundus quoniam in incerto locatus est, mihi quidem non adeo diuturnus videtur, nec suffecturus omnibus impensis, præsertim, si studia ab initio fervida, pro more hominum, paulatim refrixerint. Quod enim hic Thomas Spraatus philosophatur de experimentis in natura, per modica etiam subsidia capiendis, mihi credibile non videtur. Admittuntur ad istam societatem cujusque professionis, nationis, religionis homines, vel Mercatores etiam & Mechanici, si curiosiores sint, & rem naturalem juvare experimentis possint. Consilium eorum est, his experimentis Historiæ Naturalis certitudinem in solido locare. Methodus inquirendi ista est, ut non multis, sed uni, hoc subjectum, aliis aliud, examinandum proponatur, quæ postea in medium conferuntur. Inquisitio in remotiora subjecta naturæ instituitur per Commercium Epistolare cum hominibus, qui illis in locis vivunt, vel Residentibus Anglicis, qui & ipsi pene omnes in Membris Societatis sunt, vel aliis viris eruditis. Semel in hebdomade conveniunt, cujus Conventus Præses aliquis temporarius est constitutus. Assessores illi sunt viginti & unus, qui ex numero Sociorum per sortem eliguntur. Sociorum indefinitus numerus, Secretarii duo sunt, qui literas prælegant, aut exponant exponenda, aut proponant certa deliberationis capita, de quibus singuli sententias suas pronunciant, dirigente ita Præside. Nulla certa principia Philosophica illis præscribuntur. De principiis enim omnibus securi investigari tantum naturam ipsam jubent. Experientia enim simplex est & una, quæ, ut in facto consistit, ita refertur ab Inquisitoribus & Curatoribus experimentorum, ad id speciatim constitutis. De principiis differtur omnis contemplatio, usque dum ita sit exculta Historia experimentalis, ut certi rerum suarum esse possint. Commercia literaria circa negotia naturalia perpetua habent cum Gallis, cum Italis & Florentinis. Nam & apud illos, auspiciis magni Ducis Hetruriæ, institutum est tale aliquod Collegium Naturale, unde liber etiam, *Ducalium Experimentorum* Titulo, prodiit. Artes Mechanicas adeo in societatem hujus studii receperunt, ut & Professorem artium Mechanicarum constituerit Rex, qui statis temporibus publicas lectiones de iis haberet, quod consilium vehementer laudat Thomas Spraat. Cetera hujus Societatis Statuta legi apud illum Autorem possunt, cum Exemplis variorum capitum, quæ in consilium deducta sunt, & super quibus inquisitiones suas formarunt hujus Collegii Assessores. Enarrantur illic etiam varia instrumenta, quæ in usum hujus Studii comparata sunt vel, eo tempore, cum scriberet, inventa consiliis & ope Sociorum. (*d*)

Post-

(*d*) Cum iis, quæ *h. l.* & *seq.* §. *16.* de Societatibus Eruditorum afferuntur, in Naturæ occupatis scrutinio, conferri possunt, quæ *T. I. Polyhist. L. I. c. 14.* de iisdem jam sunt observata, de Actis & Observationibus illarum, quæ ejusdem Libri *c. 16.* §. *34. seqq.* breviter sunt monita, & Supplementum longe uberrimum, cui capiendo Hypomnemata nostra non sufficiunt, e Chr. Junkeri *Schediasmate de Ephemeridibus, sive Diariis Eruditorum Historico*, Lipsiæ A. 1692. *in 12mo* publicato, aliisque Scriptoribus nuperis, desiderant. Fallitur vero Autor, dum *h. l.* Thomæ Spraatii secutus autoritatem, Academiam Francicam, ad Gallicæ linguæ culturam, Card. Richelii auspiciis erectam, ad studium rerum naturalium, a Gallis, Anglos æmulan-

Poſtquam ab Anglis conſilia Naturalis Hiſtoriæ reſtaurandæ ſuſcepta, & primo ſtatim tempore res non infeliciter cederet, viam patefecerunt ceteris etiam nationibus ſimilia factitandi. Quanquam jam tum apud Italos, antequam Angli id cogitarent, talia conſilia ſuſcepta. Longe tamen acrius in id incubuerunt, poſtquam viam hanc tentarunt Angli, qui commercio iſto literario eorum induſtriam primum excitarunt. Prodeunt Romæ ſingulis menſibus Relationes de rebus naturalibus, ut fit in Anglia. Sed rarius eæ ad nos exportantur. Quæ Florentiæ, circa naturam præſertim aëris & vacui, Magni Ducis auſpiciis, ingenioſa experimenta tentata ſunt, ſingulari libro illic prodierunt Anno 1668. (*in fol*) cui Titulus: *Diſcorſus Saggi Academici, di Naturali Experienze fatti nell' Academia del Cimento.* In Gallia ſimiliter talia Collegia ſunt inſtituta. Poſtquam enim *Ephemerides Eruditorum*, quas ediderant, in deſvetudinem abiere, loco earum meræ Relationes Phyſicæ, quæ conſtant experimentis, tam in Gallia, quam extra Galliam, inventis, itidem ſtatis temporibus prodeunt, ſcribente illas *J. Bapt. Dionyſio*, Regio Medico, quibus Titulus *Memoires concernant les Arts & les Sciences.* Sed pleraque in illis ſunt peregrina; niſi enim haberent, quod ab Italis vel Anglis transſcriberent, vix momenti alicujus eſſet, quod in lucem proferunt. Anglicæ Relationes ſingulis menſibus eduntur, in quibus multa etiam peregrina, ſed plura tamen, quam in Gallicis, domeſtica. Addi etiam illis ſolent Recenſiones librorum, qui circa argumenta naturalia ſcribuntur. Sed in iis tamen non ille delectus adhibetur, qui adhiberi debebat. Multa enim omittunt, quæ affectu aliquo ducti, credo, omittunt adverſus Germanos, multa referunt in cenſum illum, quæ nullius pretii ſunt. Editor illarum Relationum non tamen vult contineri illis Acta Societatis Regiæ, ſed Opus aliquod privatum, a ſua tamen induſtria profectum vocari cupit. Quam ob cauſam ſuccenſet illis, qui in Latinam linguam transferentes Titulum libro dedere: *Acta Societatis Regiæ.* Societas enim Regia, quæ in Collegio ipſo obſervata ſunt, hactenus celat. Verſiones harum *Tranſactionum* plane non ſunt accuratæ, inprimis, quæ a Joh. Sterpino editæ ſunt. Melior aliquantulum illa eſt, quæ a Chriſtophoro Sandio nuper continuata eſt; utriusque Defectus & Errores monſtravit ipſe Autor Anglicarum Relationum, Henr. Oldenburgius, verſionem novam Latinam Operis proprii, ſi diutius vixiſſet, daturus. *Hafnienſes Medici*, ad imitationem Germanorum & Anglorum, ſingulis annis *Acta* quædam edunt, quibus Rerum Medicarum & Phyſicarum Hiſtoriæ ſingulares continentur. In Germania *Collegium Naturæ Curioſorum* ſingulis annis magnam Obſervationum ſylvam edit, quæ hinc illinc corroduntur, quibus tamen molitionibus ſcopus iſte non obtinetur, qui quærebatur, accurata ſcil. aliqua Hiſtoria Naturalis. Subleſtum enim Relationum & Obſervationum 16

æmulantibus, translatam, eſſe perhibet. Francica enim iſta, etiamnum ſuperſtes, nunquam alia, quam Linguæ Gallicæ & Literarum elegantiorum ſtudia, excoluit. Quæ vero circa res Naturales occupatur, Academica Scientiarum & Artium Regia, a Ludov. XIV. Rege a. 1666. excitata, ab iſta plane eſt diverſa. De Scriptoribus Hiſtoriæ illius, Joh. Baptiſt. Hamelio & Fontenellio, ad *T. I. L. I. c. 14.* ad §. 42. jam nonnulla attulimus.

fundamentum est, quod ab aliena manu habemus. Quemadmodum enim in Grammaticis prurigo quædam est, Regulas conficiendi, & in Dialecticis distinctiones inveniendi & terminos; ita in Physicis etiam morbus quidam invaluit, novas semper Observationes cudendi, quæ non raro prodeunt ex libidine aliqua paradoxologiæ, & novaturiendi studio magis, quam veritatis, a quibus nisi temperetur, veteris morbi recidivam patiemur, ut pro historiis fabulas habeamus. Neque dicam de Observationibus ipsis, quæ sic sparsim comparatæ sunt, e quibus nulla certitudo Axiomatum formari potest. In Germanis vero desidero præprimis temperantiam aliquam in Commentariis & in opinionum Locis Communibus, quibus illi Annales suos inspissant, quibus potius lumini officitur, quam lux aliqua accenditur. Id ego serio optarem, ut uno sensu aliquo ducerentur omnes in experimentorum methodo. Latitant enim certe in Germania apud Operarios Chymicos, qui vere sunt insignes, & quibus similes in nulla gente reperiuntur, experimenta, quæ si in lucem protraherentur, multis modis superare possent aliarum Gentium conatus. Ac solent tales homines solertiores esse, quam qui scholas nimis sapiunt, præjudiciisque assueti, intentatam experimentorum viam habent. Quod si quis sagacior Philosophus eorum arcana perreptaverit, mirum in modum posset locupletare doctrinam Physicam. Candidus sane ea parte videtur Scriptor *Historiæ Societatis Anglicæ*, Thomas Spraat, qui indolem illam inquisitivam Germanorum præ ceteris gentibus laudat, ut gloriæ ducat genti suæ ex Germanica natione esse propagatam, atque ex illius origine illam indolem transfusam; ob quod ingenuum certe testimonium ceteris popularibus suis anteferendus est.

17 Atque hæc hactenus de Institutione certorum Collegiorum, ad Philosophiam Experimentalem propagandam. De quo consilio sero nunc demum, ante hos quindecim annos, (utinam serio!) cogitatum est. Quanquam non defuerint, etiam sub initium hujus Seculi, qui ista consilia animo agitarint, sed tamen, ut sunt homines suæ salutis sæpe negligentissimi, non auditi fuerunt. *Magnus Pegelius, Professor Rostochiensis*, Anno 1604. libellum in lucem edidit, cui Titulum fecit: *Thesaurum rerum selectarum, magnarum, dignarum, utilium, suavium, pro generis humani salute oblatum.* Quo in libello Autor ille varia, tam in studio naturali, quam in ceteris disciplinis & omnibus artibus mechanicis, inventa proponit, a se excogitata, & cum iis communicanda, qui sumtus in illa impendere, & labori suo mercedem statuere, non detrectaverint. Multa in his invenio, de quibus vir ille cogitavit, jam tum suo tempore, de quibus hodie nunc disquiritur, ac inventa magno triumpho a nonnullis ducuntur. Hic inter cetera pollicitus est, consilia se subministraturum, quomodo a Magistratu, Magnatibus, Communitatibus, Urbibus, deputandi & sustentandi nonnulli, qui utilissimas res inveniant, & inventa præclare ulterius experiantur; quod sic fieri possit, ut etiam homo unus, & diebus paucis, & domi quidem, longe utiliora experiatur & exequatur, quam Alexander M. dum animalibus indagandis pro arte impendisse scribitur 400000. Coronatorum, & ablegasse per terrarum

rum orbem ter mille homines. De quo labore recte judicat idem Autor; non mereri iſtam laudem, quæ vulgo illi tribuitur, & tanto ſumptu plane indignum eſſe, quo longe perfectior haberi hiſtoria poterat. Atque ita, vel in mediis tenebris ſæpe inveniuntur ingenia, quæ nonnunquam lucem per nebulam videant, ipſa vero a caligine invidiæ, paupertatis & avaritiæ opprimantur.

Hactenus de Hiſtoriæ Naturalis propagatione, ex mente Baconis Verulamii, fuſius dicimus; reliquum jam eſt, ut de Methodo inveniendi experimenta, adeoque nova aliqua Dialectica Phyſica, quædam in medium afferamus, tam ex Baconis, quam aliorum recentiorum Philoſophorum, ſententia. 18

Quemadmodum rerum inventio conſiſtit in conjunctione rerum ſimilium, & ſeparatione diſſimilium, quæ certos quosdam Locos habet in Logicis, Generales ſc. Titulos, quorum indicio mens dirigatur in combinationibus rerum; ita ſimiliter procedere in omni negotio poſſumus. Quomodo in Logicis Loci iſti ad Argumentorum inventionem ducunt, ita deducere etiam nos poſſunt ad inventionem rerum. Atque in eo præcipue uſus Logices conſiſtit, vulgo ignoratus, cujus miniſterio non in argumentis tantum, ſed etiam in quibuscunque negotiis, uti poſſumus, modo rem non intra generales illos terminos concludamus, ſed ad ſpecialiora nos diffundamus. Quod negotium noſtrum attinet, Artem ſc. Experimenta indagandi, illa certe fundamentum in Locis iſtis habet, quanquam Thomas Spraat, *Hiſtoriæ Societatis Anglicæ* Scriptor *pag. 89.* impoſſibile exiſtimet, ad Artis regulas revocare Experientiam, propter infinitas, quæ rem variant, circumſtantias. Quem tamen ego audiendum eſſe non exiſtimo. Utut enim verum ſit, multis modis variari rerum circumſtantias poſſe, dari tamen certi quidam conceptus poſſunt, ſecundum quos mentis operationes dirigantur. Si ſingularia & infinita illa velimus reſpicere, eadem in ceteris quoque ſcientiis deprehendemus, in quibus tamen a generalioribus principiis & Axiomatibus formandis ab iſta rerum multitudine non deterremur. Magnus certe artis Analyticæ, ſive Combinatoriæ, ut quidam vocant, per omnes diſciplinas, omniaque negotia humana, uſus eſt, ſi modo illam certa methodo definitam ac præceptionibus deſcriptam haberemus. Sed hactenus inter deſiderata illa referri debet, optandumque eſſet, ut de ea diſpicerent eruditi. Hujus certe propago Ars inventiva eſt, quam deſiderari queritur Verulamius; vel potius illa ipſa eſt. Sub hac Arte inventiva multo maxima comprehenduntur. Et Verulamius quidem, *lib. 5. de ſcientiarum augmentis, cap. 2.* primo loco ponit Artem inventivam ipſarum artium, ſeu mechanicarum, ſeu liberalium: quæcunque enim de artibus habemus, caſu potius & neceſſitate, quam conſilio, inventa ſint. Et erat tamen in Arte illa rationis fundata methodus, qua Artes ipſas invenire poteramus, ut prolixe demonſtrat Verulamius. Qui hic vero mentis errores evitandi ſunt, prolixe diſquirunt idem Verulamius in ſuo *Novo Organo*, & Autor ille Gallus Anonymus, qui lingua vernacula novam aliquam Logicam, quam *artem cogitandi* vocat, ſcripſit, *part. I. cap. 8. 9. 10. 11.* Ubi de idearum claritate & diſtinctione, ac earundem obſcuritate

ritate & confusione, ejusque confusionis remediis, agit. (Liber ille in Latinam versus linguam prodiit Lugdun. Batav. anno 1674. *in 8vo.*) Legi etiam in illam rem potest, animusque eo præmuniri contra errores, libellus doctissimus Roberti Boylii *de infido Experimentorum successu*, ubi in causas errorum inquirit, ac, proposita multorum exemplorum farragine, ostendit, quam sæpe minima circumstantia, ac vix interdum vel sagacissimo animadversa, experimenti eventum vel dubium fecerit, vel plane nullum.

19 Ars ista experimenta indagandi Verulamio vocatur ars judicii & directionis, cujus ille duas partes constituit. Nam vel procedere dicit ab experimentis ad experimenta, vel ab experimentis ad Axiomata, quæ & ipsa nova experimenta designent. Priorem harum partium experientiam literatam nominat. Posteriorem vero interpretationem naturæ, quam ille Hermeneuticam Physicam, ut peculiarem aliquam disciplinam, libello, cui titulus *Novum Organum*, proponit, quæ in universalibus formandis sollicita est, cum prior illa circa singularia occupetur, non minori etiam artificio, quanquam posteriorem priori huic præferat Verulamius. Modos ipse præscribit experimenta capiendi, non quidem secundum ordinem Dialecticæ instructos, sed qui facile ad illum reduci possunt; specialiores enim locos ostendit, omissis generalibus illis, quibus tamen hi substernuntur. Primus modus experimenta indagandi illi est experimenti variatio. Illam instituit (1) in materia, si sc. in materia simili idem experimentum suscipiatur. E. g. Confectio papyri ex linteo usitata est, idem in serico tentandum, uti papyrum conficiunt Chinenses. Insitio in arboribus fructiferis in usu est, quid si idem tentetur in arboribus sylvestribus, in floribus? Huc etiam pertinet, quando in subjecto variatio instituitur, ut si, ad exemplum surculi, trunco arboris insiti, semen cepæ capiti alterius cepæ viridi indatur. (2) Variatio experimenti fit ratione causæ efficientis, E. g. Radii solares, per vitrum missi, calorem augent, an idem præstent radii lunares, tentandum? Item an fumus calefactus? quod tentarunt nonnulli, & similem eventum senserunt, teste Honorato Fabri. Variatio experimenti fit (3) in quanto: multiplicata enim quantitate creditur augeri virtus. E. g. Globus plumbeus unius libræ decem pulsuum spatio ad terram descendit, quot pulsuum spatio globus centum librarum? Secundus modus ipsi est productio experimenti, quæ duplex est, ratione quantitatis continuæ, vel discretæ. Ratione hujus est repetitio, ratione illius extensio. E. g. Spiritus vini, unica distillatione vires acquirit, annon majores acquirat pluribus distillationibus? Magnes ferrum integrum trahit; num etiam frustum Magnetis in dissolutione ferri immersum ferrum ad se alliciat? Tertius modus est illi translatio experimenti, uberrimus sane & pene princeps. Est vero ille triplex: aut a natura vel casu in artem, aut ab arte vel practica alia in aliam; aut a parte alicujus artis in partem diversam ejusdem. Primæ translationi pleræque artes mechanicæ originem debent. Exemplum esse potest Iridum artificiosarum ad exemplum naturalis imitatio, modus distillandi ad imbrium imitationem institutus, tonitrua & fulgura ad imitationem naturalium instituta, per ministerium singularis illius casus, qui Monacho Cimbro, Barth. Schwartzio, acciderat.

Plura

Plura artificialium imitationum in natura exempla vide apud Sorellum *in Scientia Univerſali*, libro Gallice ſcripto, *variis Capitibus*. Secundæ translationis exempla hæc: Specillis ſenſus viſus juvari poteſt, an & ſenſus auditus inſtrumento aliquo ἀκουστικῷ, quale experimentum hodie detectum eſt, ac deſcripſit Kitcherus in ſua *Phonurgia*, qui ſe autorem inventionis contra Anglos aſſerit. Cadavera per balſamationes conſervantur, annon & corpora viva? Sigillorum impreſſio arti Typographicæ viam oſtendit. Tertiæ translationis, quæ parum a ſecunda differt, exempla multa in Medicina dari poſſunt. E. g. Si experimenta partis Medicinæ de curationibus morborum ad partes de tuenda ſanitate & prolongatione vitæ, transferantur. Quartus modus illi eſt inverſio experimenti, cum ſc. contrarium ejus, quod experimento conſtat, probatur. E. g. calidum per ſpecula intenditur, num etiam frigidum? Per ignem diſtillationes inſtitui poſſunt, num etiam per res frigidas, nivem, glaciem, &c.? quale experimentum Magni Ducis Hetruriæ refert *du Hamel in libro de affectionibus*. Quintus modus illi eſt compulſio experimenti, quam vocat, ubi urgetur & producitur experimentum ad annihilationem, vel privationem virtutis. Quomodo nihil novi indagatur, ſed natura rei per negationem & contrarium deprehenditur. E. g. Magnes ferrum trahit. Vexentur jam ferrum & magnes, ut amplius non fiat attractio, unde quodammodo deprehendetur, in quo natura magnetiſmi conſiſtat. Ac deprehenderunt ſane, qui de magnete inquiſitiones inſtituerunt. Sextus illi modus eſt applicatio experimenti, quæ illi eſt ingenioſa experimenti traductio ad experimentum aliud quoddam utile. E. g Aurum plus ponderis, & minus dimenſionis habet, quam argentum, aqua, quam vinum; ab hoc traducatur experimentum Archimedis, ut ex menſura impleta, & pondere excepto, poſſis dignoſcere, quantum argenti auro fuerit admixtum, quantum aquæ vino. Thermometra pro menſura aëris calidi vel frigidi inventa ſunt, an etiam pro menſura liquorum talia inveniri poſſunt? Septimus illi modus eſt copulatio experimenti, quæ eſt experimentorum, applicationum potius experimenti, nexus & catena, ut cum ſingula profutura non fuiſſent, ad aliquem uſum connexa valeant. E. g. Si roſas aut fructus ſerotinos habere cupis, fiet hoc, ſi gemmas præcociores avellas. Idem fiet, ſi radices usque ad ver adultum denudes, & aëri exponas: at multo magis, ſi jungas utrumque. Refrigerant glacies & nitrum, juncta magis refrigerant. Spiritus vini vegetabilia facile recludit; idem Spiritus ſalis Tartari facit, ſi jungas utrumque, fortius habebis vegetabilium ſolutivum.

Hos Baco Verulamius modos proponit, quos ſi recte conſideraverimus, omnes 20
e generalibus illis locis Dialecticis petitos inveniemus. Ex loco cauſarum procedit variatio experimenti, ratione materiæ & efficientis. Ex loco effectuum productio experimenti. E loco ſimilium translatio experimenti. E loco contrariorum compulſio experimenti, ejusque inverſio. Ex loco cognatorum eſt applicatio experimenti & copula. Ex his ille fontibus modos particulares producit, qui generales tamen dicendi ſunt, ſi reſpiciamus Topica ejus particularia, quæ nihil aliud ſunt, quam loca quædam inventionis & inquiſitionis particularibus ſubjectis appropriata, ſive

sive misturæ quædam e Logica & materia ipsa. Illa autem omnia esse disjunctissima certum est. Particulares enim loci isti ratione subjecti valde variant, nec simul & semel excogitari possunt. Quemadmodum enim cum ipsis inventis comparatum est, ut cum ætate crescant, ac dies diem doceat, ita etiam cum inveniendi arte; semper enim aliqua cogitata incidunt, quæ prima vel illustrant, vel interdum etiam tollunt. Quæ omnia quidem generales quosdam locos habere possunt. Sed quoniam subjectorum, ut ita dicam, quædam infinitas est, multis modis particulares isti conceptus, generalibus subordinati, variari possunt.

21 Atque hic ego præter vulgares istos Locos Dialecticos, Indicem quendam categoricum commendarem, de cujus infinitate in inveniendis argutiis plura alibi dixi. *Cum enim inventio rerum requirat magnam rerum sylvam & farraginem, optime nobis cognitam, ista vero confusissima sit, nisi quodam filo Ariadnæo ducamur, ejus instar esse posse* puto Locos istos decem, ut vocant, Prædicamentorum, non, quod illam rerum omnium partitionem habeam omnium accuratissimam, sed quod tamen melius sit, aliquas habere rerum classes & series, quæ indicis loco fungantur, secundum quem cogitata nostra dirigamus. Index itaque categoricus ὕλην aliquam sive sylvam rerum nobis suggerit, Dialectica argumentandi modum præscribit, ut sit utriusque ministerio in cognitionem rerum deveniamus, quæ facilitari, supra quam credat aliquis, hac methodo potest. Quanquam enim Index ille Categoricus inveniendis Enthymematibus argutis propositus sit, adeoque ad artem dicendi spectet, tamen nihil prohibet, eundem etiam ad artem meditandi referre. Nam & in ipsis Interrogationibus & Inquisitionibus, quæ sunt meditationum nostrarum consectaria, elucet ista vis animi & rerum combinatio. Nam, ut Plato ait, qui aliquid quærit, id ipsum, quod quærit, generali quadam notione comprehendit. Exempli hic instar esse possunt *Topica* illa *particularia*, sive articuli inquisitionis, quos de variis naturæ subjectis proposuit Baco Verulamius, ut de gravi & levi, *lib. de scientiarum augmentis 5. cap. 3.* de ventis, peculiari libro, cui titulus: *Historia Ventorum*, de vita & morte, libro, cui titulus: *Historia Vitæ & Mortis*, de denso & raro, de Sympathia & Antipathia rerum, de Sale, Sulphure & Mercurio: super quibus subjectis generalia quædam meditata ac imperfecta reliquit, quæ adduntur *Historiæ* ejus *ventorum*. Illorum Topicorum particularium inventio e Categoriis mihi quidem desumi posse videtur, ut facile demonstrari posset, si ulterius huic rei insistere vellemus. De Indice vero illo Categorico legi possunt, quæ in Lectionibus supra citatis, *de Arguta Dictione cap. 6. p. 108.* diximus, unde facilius patebit, qui ejus usus in præsenti negotio constitui debeat. Cujus subsidio si instructi sumus, non opus erit ad artem Lullianam, aut Combinatoriam, de quibus magnifica adeo promittunt nonnulli, recurrere. Omnia enim faciliori negotio, per notiores illas vias, expediri possunt.

22 Est etiam alius quidam modus experimenta capiendi inartificialis, vel irrationalis, quem sortes experimenti vocat Verulamius, cum aliquid experiri velle animum subit, non, quia aut ratio, aut aliud experimentum te ad illud deducat, sed quia similis res nondum tentata fuit. Qui modus, quanquam absurdus videatur, tamen etiam hic

hic, ut in practicis fieri solet, etiam audaces fortuna juvat, & sæpe occasio datur novis rebus inveniendis. Hunc in ordinem referas illos, qui circa Chrysopëiam laborant: illi, quando nullis principiis fulti sunt, neque artem per traditionem acceperunt, cum ex ingenio suo aliquid tentare audent, casu nonnunquam in aliqua experimenta incidunt, quæ frustra omni studio & opera indagassent. Exemplum hujus ponit Verulamius in operatione ignis super aliquod corpus naturale, in qua alterum horum semper evenit, ut aut aliquid evolet, aut saltem fiat separatio partium localis, & ad nonnullam distantiam, ut in distillatione, ubi fæces subsident, vapores in receptacula congregantur. Huic opponit distillationem clausam, quam neminem mortalium adhuc tentasse ait. Sed & exemplum hoc non quadrat, nam certe inter maxime rationales modos ille poni debet, & ipsa illa distillatio clausa jamdudum ab hominibus tentata est. Id autem verum est, minime esse vulgarem hanc operationem, & omnium artificiosissimam, atque unice secretam Chymicam, qua perpetrari in re naturali stupenda opera possunt, ad ipsius naturæ imitationem, quæ h. m. in generationibus rerum omnium operatur. Nec certe fallitur Verulamius, quando ait, vim caloris, si intra claustra corporis sua in alterando facinora edat, cum nec fiat jactura corporis, nec liberatio, tunc demum hunc materiæ Proteum, velut manicis detentum, ad complures transformationes adacturam, si modo calor ita temperetur & alternetur, ut non fiat vasorum confractio. Recte etiam Verulamius hanc rem matrici naturali assimilat, ubi calor operatur. Has operationes instituit natura in generationibus omnium rerum. In generationibus animalium distillatio clausa est, vel in utero, vel in ovo, quo posteriori exemplo ad oculum demonstrari potest, & demonstrata est a nonnullis. In generationibus Metallicis idem processus est: in carceribus enim terræ sursum deorsum moventur Spiritus metallici, si vapores Mercuriales & sulphurei, quos Witterung coruscationum nomine appellant Metallici. Eorum continuo ascensu & descensu fit illa metallica mistio, & metallorum generatio, vel puriorum, vel impuriorum, prout vel munditia, vel immunditia loci genitalis, vel solis absentia & propinquitas, vel concurrerunt ad operationes naturæ, vel eas deseruerunt. Receptacula illa venarum, quæ vitrorum instar sunt, montibus superinjectis hermetice, ut ita loquar, sigillata sunt. Qui Metallorum imitationem intendunt Chymici, ac productionem eorum per artem, similem distillationem clausam principiorum metallicorum præscribunt, ut videre est in scriptis illis, quæ genuina esse, vel ex historia, vel ex collatione mutua, deprehendimus. Illic omnes operationes occluso vase instituuntur, vaporibus diversorum principiorum metallicorum continuo ascensu descensuque operationes mutuas edentibus. Similes operationes in rebus vegetabilibus institui possunt, & qui plantarum resuscitationes in vitro exhibere volunt, clauso vitro prius operationes illas instituerunt. Neque dicam de diuturnis digestionibus, quæ itidem clauso vaso fiunt, quibus magnæ parantur medicinæ. Quare immerito Verulamius, ut rem insolitam inducit, & intentatam distillationem hanc clausam, quæ certe est Chymia illa secretior, a vulgari ista distans, quantum cœlum a terra. Vulgaris enim illa ad destruendas res, aut depravandas, inventa est hæc vero ad generandas, melioran-

das & transformandas res conducit. Prior illa violento igne, vel exterminat subtiles spiritus, vel empyreumate inficit, & peregrinitatem quandam sulphuris impuri admiscet, qua plus nocetur, quam commodum infertur Medicinæ; hæc vero blando igne & diuturno intima misti corporis invadit, vincula unionis mistionis solvit, ac reformare & refingere apta nata est. His experimenta indagandi modis Baconianis jungenda sunt, quæ ab eodem Autore proponuntur in *Novo Organo*, quod id agit, ut ex naturæ experimentis formare doceat Axiomata Universalia, per aliquam artem Hermenevticam, cujus principia, a Dialecticis quidem desumta, suam autem quandam formam & limites sortiuntur, e subjectis, circa quæ versantur. De qua naturæ interpretatione, ut vocat, legi potest liber ille, neque enim nostrum est, omnia ista huc adducere.

23 Præmissis igitur jam omnibus illis, quæ aditum parare ad Physicam Universalem possunt, videamus, qua ratione scientiam Physices partiatur Verulamius, quaque Methodo, in illa docenda discendaque uti nos velit. Primum Naturalem Philosophiam dividit in Speculativam & Practicam, quas geminas ejus partes constituit. In prima docet inquisitionem causarum, in altera productionem effectuum; altera naturæ viscera scrutatur; altera naturam veluti super incudem efformat. Ulterius partem speculativam de natura dividit in Physicam Specialem & Metaphysicam. Ubi illud notandum, Metaphysicæ acceptionem illi alio sensu venire, quam vulgo nos capimus. Per Metaphysica enim in Physicis intelligit, quæ abstracta magis & constantia sunt. Per Physica, quæ materiæ immersæ sunt & mobilia. Physica illi supponunt existentiam tantum & motum, & naturalem necessitatem: Metaphysica etiam mentem & ideam. Physica est illi, quæ inquirit de efficiente & materia: Metaphysica, quæ de forma & fine. Physicam iterum partitur in doctrinas tres, in naturam, in unum collectam, aut fusam, aut sparsam. Colligitur vero in unum natura, aut propter communia rerum omnium principia, aut propter unicam integralem universi fabricam, quæ naturæ unio duas parit Physicæ partes, unam de principiis rerum, alteram de fabrica universi, sive de mundo. Tres itaque partes hæ sunt (1) de principiis rerum, (2) de mundo, sive de fabrica rerum, (3) de Natura multiplici sive sparsa.

24 De singulis quædam tractantur communiter apud Physicos, sed quanta accuratione, judicare facile omnes possunt. Certe doctrina illa de fabrica rerum parum fuit exculta, quæ tamen nostri est usus in doctrina physica: quanquam & obsistat imbecillitas sensuum humanorum, qui ideas ejus distinctas & accuratas animo sistere non possunt, ob vastitatem objecti, ejusque occultationem. Suspicione tamen aliqua attingere possumus, & dedit hæc Verulamii speculatio (quanquam ipse dissimulet) Roberto Boylio occasionem scribendi *de Cosmicis rerum qualitatibus*, seu de iis affectionibus naturalibus, quæ corporibus ratione Systematis mundani, & nexus competunt, sive in Globo hoc terraqueo solo eæ affectiones fundentur, in massis sc. illis majoribus, ut vocat Verulamius, aqua, aëre &c. sive ad Globum hunc Terrenum, vel

vel ejus partes, pertineant, ex operationibus ceterorum corporum mundanorum in hunc terræ Globum perductæ. Quæ pars Physicæ cum pateat latissime, cum sit a sensibus remotissima, nisi forte ex effectu quædam divinemus, mirum non est, a nobis non posse apprehendi effectus ex his causis propagatas, ut fortassis plurimi sunt in natura. Et videmus quodammodo in influxibus corporum Planetariorum in hunc globum terraqueum, quorum effectus passim deprehendunt illi opifices, quorum operationes vel circa massam aqueam, vel circa massam terræ versantur, e. g, Nautæ, Agricolæ, metallifossores, quibus observationes interdum aliquæ e re ipsa nascuntur, quarum tamen adeo determinata veritas non est, ut nec falli interdum possint. Referenda etiam huc est Astrologia illa divinatoria Naturalis, quæ adeo incerta & fallax est; & esse tamen aliquam, in natura fundatam, tam ratio ipsa dictitat, quam eventus confirmat. Accedit etiam huic naturalis quædam hominum circa universalia socordia. Plurimi enim, in minutiis & particulis rerum occupati, non adeo simul respiciunt ad hujus universi machinam, cujus intuitu, si cogitationes extolleremus, aliam interdum naturæ faciem videremus, & quædam in certiora e considerationibus illis formaremus, quam nunc quidem novimus. Hinc possemus certiores tempestatum regulas formare, cometas prædicere, frigidam vel calidam aëris temperiem prænoscere, si ad habitudinem aëris, aquarum, terræ, semper respiceremus, & collationibus mutuis, ac observationibus, in locis diversis habitis a plurimis, angustiæ unius ingenii subveniremus. Quod quidem instituerunt socii Angli, sed an effectum daturi sint, dies docebit. Ratione Astrologiæ cogitationes quasdam proponit Verulamius, *de augmentis Scientiarum lib. 3. cap. 4.* quæ legi illic possunt.

Physicam Sparsam, sive de varietate rerum, rursus in duas partes dividit, Phy- 25
sicam sc. de concretis, & Physicam de naturis. Altera inquirit de substantiis, cum omni varietate suorum accidentium; altera de accidentium; altera de accidentibus per omnem varietatem substantiarum. E. g. Si inquiratur de leone, quercu, &c. illa plura & diversa accidentia suffulciunt. Contra si inquiratur de calore & gravitate, illa plurimis distinctis substantiis insunt. Quandoquidem vero omnis Physica quasi media est inter Historiam Naturalem & Metaphysicam, prior pars Historiæ Naturali proprior est, posterior Metaphysicæ. Physica autem concreta eandem subit divisionem, quam Historia Naturalis; ut enim Historia Naturalis factum ipsum perscrutatur; ita Physica concreta causas inquirit, adeoque circa omnes illas rerum classes versatur, circa quas versari Historiam Naturalem jam tum supra diximus. Physica vero de Naturis, sive abstracta, in duas partes dividitur, in doctrinam de Schematismis materiæ, & in doctrinam de motibus. Schematismi materiæ sunt densum, rarum, grave, leve &c. Motuum vero genera multa sunt; sunt enim vel simplices, vel compositi, & ratione schematismorum materiæ varii. De quorum speciebus singulis nolumus repetere, quæ prolixe Verulamius loco habet, jam supra citato. Id vero mirabile est, Verulamium ea jam animo complexum esse, quorum particulas excolendas sibi sumserunt recentiores, & his, velut principiis & fundamentis, doctrinam Physicam inædificarunt.

ficarunt. Sunt hodie, qui in Schematismis materiæ omnia ponunt Physices principia, omnesque ex iis rerum formas educunt. Sunt, qui in motu similiter universam Philosophiæ Naturalis doctrinam fundant, atque ex illo omnium φαινομένων naturalium rationes reddere laborant. Quo in argumento versantur illi, qui corpuscularem Physicam profitentur, omniaque e particulis deducunt, G. G. Leibnitzius, in *nova* Motus *Theoria*, & J. Alph. Borellus in *lib. de vi percussionis*, & in alio, quem promisit *de motu animali*. Hi, quanquam eleganter, ac plane Mathematice demonstrare velint effecta naturæ, quo quidem nomine laudandi sunt, mihi tamen partem tantum aliquam Philosophiæ Naturalis comprehendere videntur, nec universalia aliqua statuere principia. Externa illi naturalium operationum vestigia legunt, regulis Mathematicis adjuti; sed interiora rerum illis modis demonstrari, a vero valde alienum est. Rectius itaque Verulamius hanc tantum partem constituit magnæ & universalis istius scientiæ Physicæ, qua tamen nondum omnis naturæ fundus exhaustus est, eritque, ubi non minus illi Lyncei laborabunt particularum & motuum suorum determinationibus, quam Peripatetici formis suis & qualitatibus, de quibus in progressu nostri Operi plura dicenda erunt. Interim videmus Verulamium jamdudum præcepisse animo illa, in quibus novi illi Scriptores triumphant.

26 Metaphysicæ assignavit Baco inquisitionem causarum formalium & finalium. Causas formales quod attinet, de iis vulgo invaluit opinio, nulla eas humana diligentia inveniri posse. Plato eas a materia abstractas speculabatur, non in materia determinatas. Unde factum, quod ad speculationes Theologicas diverteret, quibus Naturalem suam Philosophiam corrupit. Substantiarum quoque formæ perplexæ sunt & intricatæ, quas ad tempus seponi jubet Baco, explicatis prius simplicioris naturæ formis. Ita formæ Schematismorum materiæ & motuum, quas primæ Classis appellat Baco, citius inveniri possunt, quod, velut literæ Alphabeti, essentias & formas omnium Substantiarum conficiunt. Inquiratur itaque de forma hujus vel illius soni, de forma densi, rari, calidi, frigidi, &c. & deprehendemus ea ratione substantiarum ipsarum formas. E. g. Si inquiratur in causam albedinis in nive, redditur illa, quod sit subtilis intermistio aëris cum aqua; hæc autem non est forma albedinis, cum aër etiam pulveri, vitro aut crystallo, intermixtus albedinem similiter procreet, non minus, quam si admisceatur aquæ. Verum causa illa efficiens tantum est. At vero forma illa, corpora duo diaphora intermixta, portionibus eorum opticis simplici ordine, sive æqualiter, collocatis, constituere albedinem. Pars secunda Metaphysicæ Verulamio (cujus hanc distinctionem immerito ridet H. Conringius *Disp. Phys. 1. Th. 3.*) est finalium causarum inquisitio, quæ interdum in Physicis pro causis Physicis a nonnullis venditantur. In quem lapidem Plato, Aristoteles & Galenus sæpe offendunt.

27 Doctrina Operativa naturalis in Mechanicam & Magiam dividitur; quæ respondent partibus Speculativæ, Physicæ Mechanica, Metaphysicæ Magia. Mechanices usus est quam latissimus; sed ars illa non ita tradita, ut tradi quidem poterat & deberet. De

De ea superius quædam diximus. Magia vero naturalis est, quæ cognitionem formarum abditarum ad opera admiranda deducit. Quæ pars itidem non est pro dignitate exculta, nisi velimus superstitiosas aliquas traditiones & observationes eo nomine salutare.

Utrique, tam Speculativæ, quam Operativæ Physicæ, magnam Appendicem Mathematicam statuit Verulamius, eamque inter Appendices potius poni debere putat, quam inter scientias substantivas, magis tamen Metaphysicæ Philosophiæ Naturali subordinat, quam Physicæ. Quantitas enim, quæ subjectum est Mathematicæ, materiæ applicata, velut dosis naturæ est, & plurimorum effectuum in rebus naturalibus productrix. Ideoque inter formas essentiales eam ponit Verulamius, quarum doctrinam ille ad Physicam Metaphysicam rejecit. Appendicem autem facit eam, hanc ob causam, ut delitiæ & fastus Mathematicorum retundantur, qui Mathesin Physicæ fere imperare cupiunt. Quo morbo, si verum fateri velimus, laborant hodie recentiorum illa dogmata Physica: hodie enim pene omnis Physices scientia Mathematica est, subtilis quidem in iis affectionibus demonstrandis, quæ ad Matheseos ministerium referri præ ceteris possunt. At in causis internis indagandis æque laborant, ut Peripatetici, quorum contrarius quidem morbus est. Nam ut hi Mathematicam Physicæ Dominam constituunt, ita illi Logicam: hi naturam externe considerant, ratione solius quanti, unius tantum formæ; illi conceptibus notionalibus omnia metiuntur. Media hic via tenenda est, &, quid natura ipsa velit, dispiciendum potius. Propriorem tamen ad naturæ claustra aditum habent, qui Mathematica, velut Indice aliquo, utuntur, in qua tamen iis non subsistendum est, & ipsa penetralia perreptanda. Veteres isti, qui vixerunt ante Platonis & Aristotelis tempora, eadem principia secuti sunt. Nam de Democrito notum est, in figuris Atomorum illum principia varietatis rerum collocasse. Pythagoras naturam rerum ex numeris constitui asserebat Non itaque novus ille modus philosophandi est, sed jamdudum ab antiquis traditus. 28

Hæc Franc. Baconis Verulami, Viri Illustris & maximi ingenii, de amplianda cognitione Philosophiæ Naturalis, sunt meditationes. Qui, sicut in *Libris de Argumentis Scientiarum. Novo Organo & Atlantide retecta*, methodum illam primus detexit, ita in *Historia Ventorum, Historia Vitæ & Mortis, Historia densi & rari, Historia de sono & auditu, Articulis Quæstionum circa Mineralia*, & *Topica Inquisitione de Magnete*, ipsa praxi viam ostendit, methodique istius dedit specimina. *Historia Gravitatis & Levitatis* periit. *Sylva Sylvarum* farrago est Experimentorum Naturalium, quæ, tam ipse, quam alii, instituerunt, quibus tamen in omnibus fides haberi nequit. Nulla enim in illis ἀκρίβεια est, & post mortem ejus, si recte memini, Anglice primum prodierunt: hujus viri ingenium magnæ mihi semper admirationi fuit. Profundum enim, expeditum & diffusum est per omnia. Aristotelis sententias in multis sequitur. Neque enim novaturit, nisi cum necessitas, demonstrationis ratio, & experientia, illud postulant. Neque tamen in autoritatibus insanit. Plura de illo vid. in *Ephemeridibus Gallicis A. 1666. p. 225-228. Ed. Lat.* 29

CAP. II.

DE LOCORVM COMMVNIVM IN PHILOSOPHIA NATVRALI SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Pleni Autores hi sunt narrationibus falsis atque incertis, & a tyronibus proinde non legendi.* 2. *Pertinent ad hanc Classem C. Plinius Major, qui ob diligentiam commendatur, & contra recentiorum criminationes defenditur.* 3. *Solinus, in quem Cl. Salmasii exstant* Exercitationes *Eruditissimæ, sed festinanter nimis, ac sine delectu, scriptæ. Similes in Plinium ab eodem sunt promissæ.* 4. *Vinc. Bellovacensis & Gerb. Joh. Vossius, ille exigui, hic summi pretii Scriptor.* 5. *Ferrantes Imperatus, cui Nic. Anton. Stelliola labores suos 100. Scutatis vendidit ac transcripsit; Georg. Hornius, Scriptor proletarius. J. E. Nierembergius fabulosus.* 6. *Epistolographi Physici, Paulus Sarpius, Nic. Fabricius Peirescius, Fort. Licetus, Thom. Bartholinus & Sam. Sorbierius.* 7. *Dialogorum Physicorum, & Itinerariorum quorundam, Scriptores, præsertim Cl. Berirgardus, Joh. Bodinus, Monconisius & Thevenotius.* 8. *Observationum (in quibus opus esse delectu monetur) Scriptores, Pet. Bellonius (Pet. Gyllio, Domino suo, eas suffuratus) Joh. Rud. Camerarius, aliique.* 9. *Observationes integrarum Societatum Physicarum, imprimis Collegii Naturæ Curiosorum Germanici, de quibus denuo sequius fertur judicium. Insperguntur nonnulla de Acad. Lynceorum Romana, & fundatore ejus, Aug. Cæsio.* 10. *Polygraphi Physici, Hier. Cardanus, Ul. Aldrovandus, Athan. Kircherus, Fort. Licetus, P. Gassendus &c.* 11. *Scriptores Physici Miscellanei variorum generum, Hier. Cardani & J. C. Scaligeri Scripta contraria.*

1 AD LOCORVM COMMVNIVM *Scriptores* accedimus, seu Autores illos, qui farragines aliquas rerum naturalium congesserunt, quorum notitia aliqua habenda, non quod ex iis multum profecturi simus (plaustra enim mendaciorum, superstitionum, falsarum relationum, ac animalium fabularum, illic reperimus, sed quoniam argumenta naturæ tractaverunt, & varietate sua occasionem aliis cogitationibus subministrare possunt. Nam hic primum esto principium; dubitare, si non de omnibus, saltem de plurimis. Et prodesse tamen nonnunquam ipsa dubitatio potest, qua in veram rei naturam sæpe deducimur, casu aliquo, vel errore, vel forte: nolim tamen admittatur ad illorum Autorum lectionem tyro, cui nulla adhuc via strata est ad Philosophiam Naturalem, miris enim modis dementabit ingenium ac falsis implebit præjudiciis. Verum, si jam Mathematices sit peritior, & notitiam habeat Physicorum principiorum, tam veterum, quam recentiorum, cautius in illis versabitur. Quanquam enim nondum exactam habeat Philosophiæ Naturalis scientiam, & fortassis nunquam, ob rei vastitatem, habiturus sit, aliquod tamen illi apparebit veritatis crepusculum, ut melius certiusque mentis oculos ad varias

varias illas narratiunculas reflectet, & accuratius de rerum veritate judicium formet.

Inter veteres habemus, post Aristotelem, cujus exstat *Historia Animalium*, & *liber mirabilium Auscultationum*, PLINII *Historiam Naturalem*, qui mirabili brevitate, ac *stylo* ad summa rerum capita recensenda *facto*, res vastas, & pene infinitas, complexus est. Quam ob causam Rol. Maresius *Lib. 2. Ep. 26*, Plinii paucos de Animalibus libros pluris facit, quam Gesneri & Aldrovandi de iis infinitos, quod Plinius omnia egregio ordine complexus sit, & singula in suas classes apte distribuerit, quæ vero ex aliis decerpsit, digesta, & stylo quasi concocta, sua quodammodo fecerit. Ei licentius nonnulli e recentioribus insultant, quam æquum est. Nam certa magna illi gratia habenda est, quod conservaverit nobis memoriam multarum rerum, quæ alias intercidissent. Apud illum enim consignata invenimus multa veterum Philosophorum, tum placita, tum inventa, de quibus profundum apud alios silentium est. Nec est, quod de fabulosis quibusdam traditionibus nonnulli conquerantur, nam certe ego puto, in illis hodiernis Observationum Scriptoribus plus fabularum esse, quam in Plinio. Ex ingenio autem iste nihil finxit, sed, fidem veterum scriptorum secutus, ad posteros propagavit ea fide, qua a majoribus acceperat. At hodierni illi nostri Observatores sæpe mentiuntur, ut novam aliquam observationem cudant, sæpe rerum circumstantias non recte pensitant, &, ut mancum de rebus formant judicium, ita incertum nobis gignunt experimentum. Sed & multa fabulosa habentur in Plinio, quæ non sunt. Sæpe enim ipsi, laborantes ignorantia, alios incusamus malæ fidei, cum nos ipsi potius culpandi eramus; quod probari in Plinio non paucis in locis poterat, si nostri res esset instituti. Utinam nobis fata *non invidissent Claudii Salmasii Exercitationem de scriptis Plinianis*, quam editurus fuisset, nisi morte immatura subreptus fuisset, cujusque mentio extat in Catalogo Operum ejus, quem nobis reliquit *Laurentius Crassus Tomo 2. Elogiorum.* 2

Plinii epitomator SOLINVS *est*, cujus extat *Polyhistor*, quem *Salmasius* uberrimis vastissimisque Commentariis explicavit, qui liber Locorum Communium instar esse potest. Omnia enim vir ille doctissimus, quæ apud veteres de similibus argumentis tradita erant, collegit, suo ubique interspersо judicio. Sed, quoniam ille festinanter plerumque scribebat, ut uberrimo ingenio nulla sufficeret manus, nec vel verborum, vel rerum, modum nosset, multa illi exciderunt, quæ & ipse noverat melius, & rectius alio die tradebat, quæque facile evitasset, si paululum modo attendisset animum. Quod Gronovii judicium de hoc viro, *lib. 1. de pecunia Veteri, c. 41.* ut in Philologicis, ita etiam in his verum est. Nam multa etiam hic miscuit, quæ poterat opportunius alio tempore & loco dixisse. Sed quoniam hic vastitatem & multitudinem habeat objectorum, sponte ingenium ejus in tam varia excurrit. *Exercitationes* ejus *Plinianæ*, quas passim in hoc Commentario promittit, lucem non conspexerunt, mors enim istas molientem prævenit. Multa in illis de herbis & plantis dicturus fuisset, & aliquanto plenius accuratiusque, quam fecerant ante illum Scriptores illarum rerum, ac ipse Jul. Cæs. Scaliger *in Comment. de Plantis* eruditissimo. 3

E re-

4 E recentioribus naturalium rerum Collectoribus habemus VINCENTII BELLOVACENSIS *Speculum naturale*, partem Quadripartiti operis unam, quem in *Morali Speculo*, velut exscriptorem Divi Thomæ, accusat Jac. Thomasius, *in libro de plagio literario §. 574.* In *Speculo* etiam *Naturali* totum fere Plinium exscripsit, aliqua tamen e suorum temporum Scriptoribus addidit. Sed parum in illo Autore est doctrinæ elegantioris. Longe luculentius Opus est GERH. IOH. VOSSII, quod *Physiologiam Christianam* inscribit, ac addi solet ejus libris *de Idololatria*, quod ego quidem quam plenissimum habeo inter illa, quæ Historiam Naturalem Narrativam complectuntur. Omnes enim rerum classes perambulat, & quæ ad illas pertinent, diligenter ex Autoribus colligit.

5 Editus quoque Italica lingua Neapoli, A. 1599. *in fol.* liber est FERRANTIS IMPERATI, *Neapolitani*, cui titulus: *Historia Naturalis*, qui, antequam Venetiis, A. 1672. est recusus, magno pretio sæpe redemptus est ob raritatem. Liber est multa diligentia scriptus, ideoque præ cæteris commendandus, quod partem Operativam Physicæ plenius, quam ceteri, dederit; qua ratione prodesse plurimum potest. Quanquam tamen & ille, quod res metallicas inprimis attinet, e Germanis, Georg. Agricola præcipue, pleraque exscripserit. Adjutus fuit in Opere suo a præstantissimis sui temporis viris, Joh. Vincentio Pinello inprimis, maximi ingenii & multarum literarum viro, cujus in rebus naturalibus peritiam ex *Vita* ejus, a Paulo Gualdo scripta, discere possumus. Habuit & alios laboris socios, aut consultores potius, Petrum Andream Matthiolum, Melchiorem Guilandinum, Bartholomæum Marantam, Jacobum Antonium Cortusium, Ulyssem Aldrovandum, Carolum Clusium, Casparum Bauhinum, Fabium Columnam & Nicolaum Antonium Stelliolam, quos ipse Autores in præfatione libri sui nominat, ut consultores suos. Sed sunt, qui hunc postremum scriptorem verum hujus libri Autorem vocant; is enim 100. scutatos accepit ab Imperato, ut nomen illi suum præfigere permitteret, quod prodidit typographus in libelli Stelliolæ; quem *de Telescopio* scripserat, præfatione, vid. *Nicolaum Guibertum de murrhinis c. 1. in fine.* Plura de eo dicet MARTINUS VOGELIUS *in Historia Lynceorum*, quam typis paratam habet. Sed quicquid sit de vero Autore, liber tamen ipse bonus est, vehementer etiam commendatus *Antonio Nardo*, qui & ipse multa scripsit in Historia Naturali, ac in quodam lib. Italico inedito, qui in Ducis Florentini Bibliotheca asservatur, cui titulus: *Scene Toscene*, magnificum Ferranti Imperato elogium suspendit, in eo laudans veritatem experimentorum. MICH. NEANDRI, Rect. Ilfeld. viri docti, *Physica* sive *Sylloge Physicarum rerum eruditarum*, Lipsiæ A. 1591. *in 8vo* prodiit. Multa in ea habentur erudita Physica & Medica, sed mera tantum Collectanea. IOH. EVSEB. NIEREMBERGII *Hist. Naturalis in fol.* edita, multa habet de variis rebus, imprimis orbis alterius Exoticis. Sed sunt, qui Autorem in multis fabulosam existimant. GEORGII HORNII *Historia Naturalis* Leidæ A. 1670. *in 12mo* edita, magnifico isto titulo jejunus admodum 17. foliorum liber est, qui facile somnianti alicui, & aliud agenti, excidere possit. Ne quid dicam de iis, quæ hic falsa recensentur.

Scri-

Scripserunt etiam non pauci sub Epistolarum forma res varias naturales, qui primum locum inter Miscellaneos scriptores obtinent. Priores enim, quos nominavi, Ordinem naturæ sequuntur, & per singulas rerum Classes naturæ historica colligunt. Inter EPISTOLOGRAPHOS PHYSICOS primo loco recenseo *Pauli Sarpii*, Autoris illius, qui *Historiam Concilii Tridentini* scripsit, *Epistolas* de rebus Physicis, quæ tamen lucem nunquam adspexerunt, magno Philosophorum malo. Non enim facile ingenium fuit, quod magis penetraret in arcana, tam Politica, quam naturalia. Primus certe circulationis sanguinis Autor fuit, & experimenta ista publice Venetiis ostendit. Falso proinde jactant Angli, se ejus esse inventores, quibus id Anglus ipse, Henricus Stubbe, objicit, in libro illo, quem contra Societatem Regiam scripsit. Refert autem id *in Vita Patris Pauli* Fulgentius, in qua etiam de summo ejus ingenio in rebus Mathematicis, & de his ipsis Epistolis Physicis, *p. 232. & 233. vers. Gallicæ* agit. Similiter EPISTOLAE PEYRESCIANAE (e) de variis rebus Physicis magnum nobis lumen in Historia Naturali accendere possent, si aliquando ederentur, quas in Bibliotheca sua diligentissime servavit Petrus Puteanus, Consiliarius Regis Galliæ, teste Nicolao Rigaltio, *in vita ejus p. 500.* ubi de illis ista habet: *Præterea servavit Nicolai Fabri Peyrescii, Senatoris Aquensis, Epistolarum ad se atque Jacobum fratrem volumina duo grandia, quibus continentur ad naturalis historiæ, totiusque literaturæ notitiam, observationes elegantissimæ.* Quis autem vir Peyrescius fuerit, constat ex *Vita*, quam Petr. Gassendus scripsit. Ubi inter cetera Opera & studia, multum cum rebus naturalibus impendisse & operæ & temporis, deprehendimus. Jungi his possunt FORTVNII LICETI *Quæsita per Epistolas*, vastissimo viri ingenio, cujus extant magna volumina, tam in Medicina, quam in Philosophia Naturali, de rebus Philosophicis scripta. Et quanquam ille Peripateticæ Philosophiæ sit addictus, adeo quidem, ut vel integrum librum *de pietate Aristotelis* scripserit, ejusque sententias, quanquam falsas, cum recentiorum hypothesibus conciliare conatus fuerit, multa tamen apud illum reperiuntur curiosissima, & magno studio conquisita & elaborata. Nostris temporibus diligentissimus fuit, in Epistolis Physicis & Medicis conscribendis, THOMAS BARTHOLINVS, vir in augenda scientia naturali sagacissimus, cujus prodierunt *IV. illarum Centuriæ*, Hafniæ *in 8vo*, duæ quidem priores A. 1663. totidem vero posteriores A. 1667. Scripsit & Autor Gallus, SAM. DE SORBIERE *Epistolas Physicas*, quæ tamen non tantæ accurationis mihi videntur. Levius enim de rebus & Autoribus format judicium. Quo nomine vapulat Anglis, qui *Itinerarium* ejus *Anglicum*, Gallica lingua scriptum, non satis benigne, ut æquum etiam erat, exceperunt, & passim illi ignorantiam & incogitantiam objecerunt. 6

Epistolographis accensendi sunt, qui DIALOGOS scripsere, quibus complexi sunt *res naturales*, quorum aliqui sunt inter Scriptores Exoticos, Italos, Gallos, 7

(e) Nicol. Fabr. Peyrescii *Epistolarum* editionem Galli propediem a se jubent expectari, uti e Novis Literariis, vel Jac. Bernhardi, vel Jesuitarum Trevoriensium, haud ita pridem sum edoctus.

Hispanos. Sic SIM. MAIOLI *Dies Caniculares* de variis naturæ subjectis, per modum Dialogi, agunt. Sic CLAVD. BERIRGARDVS, Philos. Patavinus doctissimus, profundissimi vir ingenii & judicii, in *Circulo Pisano*, qui Patavii A. 1661. *in 4to* prodiit, e Vett. & Recentt. Philosophis, perpetuo Dialogo inter Charilæum, Philosophiæ Peripat. defensorem, & Aristæum, Anaximandri principia proponentem, omnis Philosophiæ Naturalis penetralia rimatur. IOH. quoque BODINVS, sicut in omnibus, ita & in Physicis, Novator, *in Theatro Universæ Naturæ*, Lugd. A. 1596. *in 8vo* edito, de variis naturæ argumentis sub forma Dialogi disserit, & hac styli forma eo commodius paradoxas monstrosasque opiniones suas, ope objectionum, proponit, in quibus plus sæpe theseos est, quam ubi veram Thesin suam ostendit. Inter Hispanos habemus TORQVEMADAE *Dialogos*, qui postea in linguam Germanicam sunt conversi. ITINERARIORVM SCRIPTORES nonnulli etiam non sunt negligendi, inter quos excellit MONCONISIVS, *(f)* cujus extant Gallica lingua *Itineraria* per Orientem, totamque Europam: in quibus diligenter notavit, quicquid rerum naturalium apud omnes gentes observavit, quicquid mechanicarum rerum a peritis artificibus obtinere potuit, quos omnes in itinere suo compellavit, nec omisit colloquia cum viris doctis & Philosophis naturalibus instituta. Medica etiam multa & Chymica immiscet, quorum tamen certa adeo non sunt experimenta. Ipse enim omnia, prout tradita sunt, velut per lancem saturam, congessit, suis postea experimentis exploranda. Sed, quoniam morte præmatura præreptus est, omnia sine discrimine, quæ in scriniis ejus reperta fuere, edita sunt, quorum si ipse vivus arbiter fuisset, majore fortassis cura scriptum haberemus opus. Interim laudanda vehementer est hujus viri industria, qui vel sic prodesse non parum studio naturali potest. Laudari etiam, ob diligentiam in naturalibus, merentur Pet. de la Valle *Itinerarium*, Anonymi *Historia Insularum Antillensium*, Guilh. Pisonis *de Indiæ utriusque Re Naturali & Medica Libri XIV.* de vastissima Er. Francisci Volumina Germanica, Norib. *in fol.* edita, in quibus, labore utilissimo, ex Itinerariis variis, Sinensibus inprimis & Indicis, omnia naturalia & artificialia collegit, ac sub unum conspectum produxit. *Thevenotius* in *Itinerariis* suis curiosior est. Ipse enim sua edidit observata, ac cum judicio omnia digessit, a quo, ut jam supra dixi, speranda nobis est aliquando accuratior rerum Mechanicarum Historia.

8 Tandem & OBSERVATIONVM *Scriptores* huc pertinent, qui præ ceteris magni faciendi sunt, si fidem illam, quam debebant, adhibuerint rebus suis. Et hodiernum quidem seculum, quod in experimentis capiendis deliciari nunc quodammodo videtur, supra modum fœcundum est illis Scriptoribus, sed in his oportet magno cum delectu versari. Non enim temere admittenda eorum experimenta, aut Historicis eorum fides habenda, nisi natura etiam nos fecerit certiores. Habuimus & superiori seculo, qui Observationes scripserunt, inprimis in Medicinalibus, quibus naturalia nonnunquam sunt mista. Sed in illis non est ἀκρίβεια illa observata, quam obser-

vare

(f) Germanicam Hodœporicorum Monconysii Versionem dedit M. Christ. Junckerus, Gymn. Schleusing. Conrector, excusam Augustæ a. 1696. *in 4to.*

vare debent, qui talia scribunt. Ideoque, velut narratiunculæ quædam sub certa fide traditæ, sunt accipiendæ, in quorum enarratione nos tempus terere nolumus. Mihi præ omnibus aliis arrident GEORG. HIER. WELSCHII Scripta hujus generis, ob delectum pariter atque doctrinam accuratissimam. Quibus addi merentur, quæ ROB. BOYLIUS in Lib. Anglico: *The Usu fulnesse of the Natural Philosophie* (Ox. 1664. *in 4to*), & altero *Occasional Reflexions*, de variis Rebus Naturalibus observavit. Extant PETRI BELLONII *Observationes de rebus naturalibus Exoticis*, quas e Gallicis Latinas fecit Carolus Clusius, ediditque Antwerpiæ, anno 1586. sed quas subreptas ab illo Domino suo fuisse, cujus peregrinationum comes erat, fama est, de qua videri possunt Scævola Sammarthanus *Lib. I. Elogiorum pag. 24.* & Thuanus *lib. 16. Hist. fol. 333.* In quibus nonnulla sunt fide digna, meræ enim sunt Historiæ ab illo, vel Domino ejus, Petro Gyllio, congestæ. IOH. RUDOLPHUS CAMERARIUS *Centurias 17. Memorabilium Medicinæ, & mirabilium naturæ Arcanorum*, collegit, in quibus etiam occurrunt multa non spernenda. Longe tamen plurima sunt e lacunis superstitionum & traditionum hausta, aut ex trivio deprompta.

Hodie huic fini *tota* COLLEGIA instituta sunt in Italia, Anglia & Germania, in quibus in medium consulitur de re naturali per experimenta augenda. Habuerunt priora etiam tempora, apud Italos, talia Collegia, in quibus laudari præ ceteris meretur *Academia Lynceorum*, (g) a Principe Angelo Cæsio, acerrimo rerum naturalium & Mathematicarum indagatore, instituta, in qua tamen potius scribendis libris, quam novis inventis, opera dabatur. Passim enim collegit homines doctos, inopia oppressos, sumtusque iis liberaliter suppeditavit, ut aliquid scriberent. Ipse Nardi Antonii Recchi librum *rerum novæ Hispaniæ*, suis sumptibus, in lucem edidit, de quo videri possunt amplius Erythræus *Pinacotheca tertia, num. 23.* & Joh. Baptista Porta in præfatione *libri*, quem *de distillatione* conscripsit De eodem Angelo Cæsio, ejusque Academia, liberalitate & scriptis vide Collegæ nostri Clariss. D. J. Dan. Majoris *Annot. I. ad Fabii Columnæ Opusculum de Purpura.* Qui Columna ipse membrum hujus Collegii fuit. Scripsit ipse Cæsius volumen ingens, quod *Naturæ Theatrum* inscribit, & multa alia, de quibus eodem loco videri Erythræus potest. Sunt & hodie Romæ & Florentiæ Collegia quædam instituta, unde Observationes prodierunt libris singularibus. Et Florentini quidem aërem & vacuum variis tentaminibus explorarunt, nec legi facile quicquam curiosius potest circa hoc argumentum, quanquam & Angli, Robertus Boylius præprimis, multa in illa re præstiterint. De Gallicis & Anglicis Collegiis, unde hodieque Observationes, vel menstruæ, vel annuæ, prodeunt, jam supra dictum est. Germanorum Societas magna parit singulis annis Observationum volumi- 9

(U) 2 na,

(g) De Academia Lynceorum, & Principe Cæsio, ejus fundatore, fusius jam disseruit Noster *T. I. Polyhist. Lib. I c. 14. §. 18. seqq.* Ubi recte monuit, incertum esse, an fundatio ejus Federico Cæsio Parenti, pro quo Aug. Favoritus & Joh. Dan. Major, an vero Angelo Filio, pro quo Erythræus, ipseque & Henn. Wittenius, hunc secuti, militant, debeatur. Conferri quoque possunt, quæ nos hac de lite observavimus *in Homonymoscopia, P. III. c. 7. §. 22. p. 657. 658. 659.*

na, e quibus si quis in compendium traxerit nova illa, & quorum illi se primos inventores, vel observatores venditare possunt, exiguum quis libellum ex ista Scriptorum mole facile confecerit. Apud Danos quotannis quoque *Acta Hafniensia* prodeunt, in quibus non pauca etiam curiosa, sed & non immerito delectum aliquem desideres. Et habet sane illa Collectio, e locis tam diversis, Autorum cujuscunque generis aliquid incerti. Inter eos enim sæpe sunt homines aliqua tantum prurigine famæ laborantes, qui, cum & ipsi Principum misceri Archivis percupiant, aliquid corradunt Observatiuncularum, quibus interdum plus mendacii subesse deprehendas, quam veritatis.

10 Autores POLYGRAPHI in hunc etiam censum referendi sunt, suntque illi, qui pene in omnibus Naturalis Philosophiæ argumentis scripserunt. Inter quos referendus est HIERONYMVS CARDANVS, magni ingenii Autor, in quo, mirabili vicissitudine, summam sapientiam dementiæ mistam invenies. Nullum pene tam naturalis, quam moralis Philosophiæ, caput est, nulla Medicinæ & Mathematicæ pars, quam ille non Commentariis suis attigerit, doctis utique & laboriosis. Sed mira est hominis illius sæpe vanitas in somniis, ostentis, prodigiis, præsagiis astrorum ac geniorum, fingendis: Ejus Opera omnia, decem *in folio* Voluminibus, edita sunt a Gabr. Naudæo in Gallia. ULYSSES ALDROVANDVS quidam in scribendis libris Hercules fuit, nullum enim naturalis Philosophiæ Caput est, quod non Commentario prosecutus fuerit. Vastum Operum ejus Catalogum vide apud Joh. Imperialem in *Museo* suo, & Laurentium Crassum *in Elogiis Hominum literatorum*. ATHAN. KIRCHERVM etiam Herculem (qui unius noctis concubitu cum 50. fœminis totidem genuisse filios dicitur) inter Scriptores, si librorum numerum videas, vocaveris. Non tamen omnes, qua debebant, accuratione sunt scripti. *Mundus Subterr.* non pauca habet Experimenta, non tamen accurate semper proposita. Multa in illis falsa, multa ex aliis transscripta, denique multi ligna sua in hanc sylvam contulerunt. FORTVNIVS LICETVS referendus etiam inter illos est, cujus Operum Catalogum apud Crassum habemus, *part. 1. pag. 294. & 295.* Similiter & PET. GASSENDVS multos scripsit in Philosophia naturali libros, cujus Opera aliquot Voluminibus congesta sunt, quorum Titulos vide apud eundem Crassum, *Part. I. pag. 300.* De Caroli Clusii Operibus vero *Part. II. pag.* 40.

11 PROBLEMATVM PHYSICORVM *Scriptores* huc quoque pertinent, de quibus jam tum dictum *priori Capite*. Quibus nunc addo librum CASPARI DE REIES, quam scripsit sub Titulo, *Campus Elysius jucundarum quæstionum*. Extant quoque Germanica lingua GOTHOFREDI VOGTII Problemata quædam Physica, non contemnenda. Legenda etiam est PET. MEXIAE *Sylva*, Hispanico quidem sermone scripta, sed nunc in Germanicum conversa. ERASMVS BARTHOLINVS, qui pauca quidem scripsit, sed docta & selecta, nec vulgari modo tractata, sed orationis flore vestita, in *Librum Qq. XIII. Academicarum de Naturæ Mirabilibus*, Hafn. A. 1674. *in 4to* excusum, congessit, quas seorsim ediderat, Dissertatiunculas *de Figura & Poris Corporum, Figura Nivis, vi consuetudinis*, aliasque lectu dignissimas. E Placitorum Philosophicorum Scri-

Scriptoribus spectat huc etiam *Doxoscopia Physica* IOACH. IVNGII, varias Antiquorum & Recentiorum de rebus Naturalibus exhibens atque examinans sententias, quam post Autoris mortem edidit Mart. Fogelius, Hamb. A. 1662. *in 4to.* MARCI FRID. WENDELINI, Viri diligentissimi, *Contemplationum Physicarum Libri*, Physicam generalem, &, ex speciali, Tractationem de Mundo & Stellis, continentes, qui Francofurti, A. 1649. *in 8vo*, prodierunt, utiles itidem sunt ad cognoscendas variorum Autorum, & Scholasticorum quoque, sententias, quorum argumenta diligenter Autor collegit, & in se contulit. HENR. KIPPINGII *Institutiones Physicæ* titulum istum non merentur, cum LL. CC. tantum coacervent. Uti tamen Libro illo cum fructu possumus, cum non pauca notatu digna subministret, & sententias aliorum diligenter colligat. GEORG. HORNII *Arca Mosis* generalem quandam rerum σκιαγραφίαν, sub VII. dierum Operibus, delineat, additis nonnullis e Chymia, Physica, reliquisque Scientiis, inter se mistis. Reperiuntur in illis quædam, verbotenus ex aliis Autoribus Compendiariis (qualis etiam Hornius in omnibus est) descripta. Qui Memorabilia & Magica naturalia scripsere, quoque huc referendi, uti Levinus Lemnius, J. Jac. Weckerus, Antonius Mizaldus, Wolfg. Hildebrandus, Mart. Schmuckius, J. Bapt. Porta, Casp. Schottus, (Scriptorum Kircheri promus condus, & ex istis pleraque compilans,) *in Thaumaturgo Mathematico & Physico, Jocoseriisque Artis & Naturæ*, Joh. Jonstonus (Autor in Collectaneis Rer. Nat. non contemnendus,) *in* Θαυματογραφίᾳ *Naturali*, de quibus quid sit sentiendum, peti e superiori potest capite. Spectant & huc, qui de varietatibus & subtilitatibus naturæ scripserunt, Hier. Cardanus, & Jul. Cæs. Scaliger, qui adversus Cardanum insurrexit, refutatus tamen postea a Cardano, in quem certe injurius in multis fuit. Vindicat Cardanum in nonnullis Joh. Sperlingius, *in Meditationibus super Subtilitates Scaligeri.* Scaligerum multa hausisse ex aliis, præcipue ex Joh. Leone, Autor est Vossius *de origine Idololatriæ;* Vid. Thomasium *de plagio literario* §. 536. De Museorum Scriptoribus superiori cap. actum est, & de illis, qui errores vulgo refutarunt. Multa quoque ad Historiam Medicam & Physicam spectantia Manuscripta Volumina recensentur *lib. 6. Commentariorum de Bibliotheca Vindobonensi, Part. II.* a Pet. Lambecio, quæ hic referre nimis esset operosum &c.

CAP. III.

DE PHYSICA MOSAICA, EIVSQVE INTERPRETIBVS, VETERIBVS ET RECENTIORIBVS.

§. 1. *Invectiva in pietatem scientiarum omnium principia in S. Scriptura vestigantium ineptam, & hinc orta Fanaticorum somnia.* 2. *Historia Creationis Mosaica fabricam quidem universi illustrat, sed certa ac adæquata Physicæ principia non proponit.* *Diversæ Spiritus, qui aquis incubuit, interpretationes.* 3. *Vestigia*

Vestigia Historiæ Creationis in Philosophis Gentilium, maxime Platonicis. 4. *Ex Philosophis modernis, Mosis Narrationes Physicas Cartesianis applicarunt. Principiis Joh. Amerpoel. Lud. de Beaufort & Henr. Morus, suis Rob. Fluddius, Aristotelicis Physicæ Christianæ Scriptores.* 5. *Novum autem ex iisdem Systema Physicum effinxerunt Johan. Amosius Comenius & Joh. Bayerus, quorum tria principia* (Massa *sc.* Mosaica, Spiritus & Lux) *reliquaque Philosophemata* παράδοξα, *prolixe recensentur ac confutantur.* 6. *Joh. Henr. Hottingeri, Bened. Pererii & Claud. Berirgardi in Historiam Creationis Commentationes, Johannisque Espagneti* Enchiridion Physicæ Restitutæ, *Mosaica legens vestigia, commendantur.* 7. *Cabalistarum, Franc. Georgii, Henr. Mori, &c. Interpretationes Paradoxæ.* 8. *Enthusiasticæ Æg. Gutmanni, Jac. Böhmii (de quo, & Asseclâ ejus, Quir. Kühlmanno, fusius differitur,) Joh. Heydoni, Joh. Sophr. Kozackii.* 9. *Scriptores alii in Historiam Creationis Miscellanei.*

1 ACcedimus nunc ad principia Philosophiæ naturalis exhibenda, ex variis variarum gentium sententiis. Quandoquidem vero inter illas primatum jure tenent Hebræi, & qui Thesaurum illum possident librorum divinitus inspiratorum, libros Mosis præcipue, Scriptoris antiquissimi, unde sua hausisse videntur, qui propius absunt ab ejus ætate, Philosophi, merito jam primo loco disserimus *de* PHYSICA ista MOSAICA, disquisituri, an in Historia illa Creationis, a Mose scripta, tradantur principia adæquata & sufficientia, quibus superstrui Philosophia naturalis possit. Ac primo hic sancta quorundam simplicitas notanda est, qui, inepta pietate, ac superstitione potius, quam ingenio, ducti, omnium scientiarum principia in sacra Scriptura putant esse recondita, qua opinione quidam imbuti integras Encyclopædias Biblicas nobis pepererunt. Sed satis quidem patet, homines illos non distinctas habere rerum ideas, nec ingenium illis esse aptum natum ad conceptus de rebus formandos. Neque enim eum in finem tradita est Scriptura sacra, ut scientias inde discamus. Quam enim ridiculum est, ex aliquot locis, ubi, data occasione, mentio fit nonnullarum rerum ad scientias pertinentium, principia quædam Methodica educere. Cui viæ si quis insistere velit, eadem ratione e Corpore Juris & Physicam, & Ethicam, & Politicam, & nescio quid non, concinnabit: ut sunt sane, qui magno ac inepto conatu magnas istas nugas egerunt. Quidam enim in Jurisprudentia tradenda principia Grammatica, Rhetorica, Physica, Medica, Theologica, adeoque omnium disciplinarum, indagarunt, quæ illi utcunque educunt e locis quibusdam, eorum argumentorum quædam forte attingentibus. Idem alii forte in Hippocrate, vel etiam aliis Autoribus, præstiterunt. Multæ hinc certe ortæ sunt ineptiæ, non Judæorum ac Rabbinorum tantum, quibus solenne est, in singulis apicibus mysteria quærere, sed & Fanaticorum hominum, qui priori seculo mira somnia excogitarunt, quibus infecerunt Philosophiam naturalem, vel e verbis Scripturæ Sacræ, male intellectis, vel sensibus quibusdam in ipsam Scripturam Sacram illatis. Ac sunt plerique illorum hominum artis Analyticæ ignarissimi, cumque destituantur vera interpretandi scientia, ea quæ interdum populari sensu, in libris sacris dicuntur, vel

vel etiam Metaphorico, illi alieno capiunt. Quare cavendum est ne, dum in sacris literis quippiam rerum naturalium quærimus, somnia nostra potius inferamus.

Quod jam attinet *Historiam Creationis*, pertinet illa quidem ad contemplationem Physicam, ita tamen, ut Theologicæ potius considerationis, quam Philosophicæ sit. Nam certe, qui hic vera, adæquata & sufficientia Physices principia quærunt, frustra quidem laborare mihi videntur. Quoniam enim natura, nunc in istum ordinem redacta, alia, generationis scil. via incedit, ad quam principia naturalia dirigenda etiam sunt, ex sola Creationis historia rem omnem non conficiemus, quanquam negari id non possit, quoad σύνταξιν hujus universi inde desumi multa posse. Specialia vero Corpora naturalia quomodo mista vel composita sint, nunquam inde discemus. Fueruntque alia certe principia mundi creandi, quam nunc sunt Corporum naturalium creatorum. Deus enim ex nihilo creaverat universi hujus principia, unde postea producta esse omnia corpora apud Mosen quidem legimus, sed quomodo, ac qua ratione, producta, illic non traditur. Præterea magna hic est in Interpretatione ambiguitas. Quando enim *Spiritum* dicit Moses *incubuisse aquis*, aliqui Spiritum Sanctum, aliqui principium aliquod naturale activum & universi hujus constitutivum simul ac digestivum, aliqui ventum, intelligunt. Qui Physicam Mosaicam stricte sequuntur, generale hoc Spiritus vel Animæ mundi principium, quasi certum & θεόπνευστον, admittunt, de quo nunc disserendi locus non est. 2

Philosophi Gentiles, Mosi viciniores, non obscura habent Mosaicarum traditionum vestigia, quorum loca Parallela diligentissime congessit in *Commentario* ad hæc loca doctissimo *Augustinus Steuchus*. Legi & HVGO GROTIVS potest in *libris de Veritate Religionis*, ac *Notis in eosdem*, ubi ex Scriptis aliorum Orientalium populorum Gentilium dogmata ostendit, cum Mose convenientia. Et videtur hinc Platonicorum & Pythagoreorum Schola exhausta, qui ad causas externas in Physicis pleraque referunt, quemadmodum & Moses facit, qui non tam internas rerum causas proponit, quam externas, earumque externum ordinem & dispositionem. Hinc apud Platonicos tam multa est disputatio de Deo, de Ideis, & similibus rebus, quæ ad Theologiam potius naturalem, quam ad Physicam, pertinere videntur. 3

Fuerunt tamen nonnulli e recentioribus, qui ex Historia illa Creationis doctrinam Physicam fabricari conati sunt, qui quidem principia aliqua generalia ex Historia Creationis assumunt, suo tamen modo quodam explicata, & ad suos sensus traducta. In specialibus tantum abest, ut proponant sententiam aut mentem priorum Capitum Geneseos, ut novas etiam sententias suas ad illa generalia principia reducere moliantur. Hinc pene omnes Physicorum sectæ reducere principia sua ad Mosaica illa, si id velint, possunt. *Cartesius* certe, quem ego Philosophiam nunquam ad mentem Mosis instituisse credo, aut cum illam scriberet, illuc respexisse (requirit enim animum præjudiciis omnino liberum,) in eas tamen cogitationes devenit, ut Mosen secundum Philosophiam suam explicare voluerit, quod patet ex Epistolis ejus, 4

ejus, *Tomo 2. Ep. 24. & 53. ad Mersennum.* Idem postea integro libro Leovard. 1669. *in 12.* tentavit IOHANNES AMERPOEL, Groninga Frisius, quem inscribit *Cartesium Mosaizantem*, quo in libello, velit, nolit, Cartesius mosaizat. LVDOVICVS etiam DE BEAVFORT, Parif. Med. D. in *Cosmopœia* sua *divina*, sive *fabrica mundi explicata*, Leidæ A. 1656. *in 12.* edita, Cartesium non inconcinne in multis conciliat cum iis, quæ apud Moysen dicuntur. *Henr. Moor*, Anglus, Philosophus Platonicorum Cartesianus, *in Defensione sua Cabalæ Philosophicæ*, quam Anglica lingua scripsit, principia illa gemina, quæ ponuntur a Mose, Cœlum & Terram, ad mentem Cartesii explicat: vocem enim שמים interpretatur secundum principium Cartesianum; *ætherem*, quia vox illa *Schamajim*, secundum Rabbinos, composita ex אש ignis & מים aqua, quæ Etymologia, vel allusio vocis, occultiore quadem Cabala exprimere principium istud Cartesianum videtur. Terram ex Textu Hebraico Planetam facit, ab ustione, vel extinctione, dictum, quod sententiam Cartesii stabilire possit, terram nostram aliquando fuisse solem, qui, igne extincto, degeneraverit in Planetam, de quo infra fortassis plura. Qui dogmatica methodo complexus fuerit principia Mosaica, neminem novi, quam Comenium, &, qui ejus principia secutus est, Johan. Baierum. Rob. enim Fluddius, in *Philosophia Mosaica* sua, confusus est, & cœlum terræ miscet, omnia pervagando. Lamb. Danæus, Conr. Aslacus, Joh. Henr. Alstedius (*in Triumpho seu Encyclopædia Biblica*, ed. Francof. 1625. *in 8vo c. 9.* ac alii, qui *Physicam Christianam* scripserunt, nulla certa principia sequuntur, sed vel Interpretes sunt priorum Capitum Geneseos, vel Physicam Aristotelicam & vulgarem ad Mosaica illa reducunt.

IOHANNES AMOSVS COMENIVS, (*b*) quantum memini, primus est, qui *in Physica ad lumen divinum reformata*, Amstelod. An. 1643. *in 12.* publicata, principia quædam distinxerit. Ad sensum enim Moysis recte se statuere putat tria principia, *Materiam*, *Spiritum* & *Lucem*, quorum fundamentum in primi capitis Genes. verbis quærit. Sed unde ille novit, primam mundi materiam, sive Chaos, fuisse fumum vel vaporem? quidve opus est, peculiare aliquod principium statuere lucem? Neque enim vel ullo apice indicatum est, Lucem principium esse Corporum naturalium. De Spiritu seu anima mundi, quanquam concedamus, quomodo omnium corporum formæ ex uno hoc Spiritu resultant? Hominem non ad animalium, sed ad Spirituum classem reducit, nulla quidem, ut ego capio, causa. Sed quæ in Comenio obscura sunt, aut non satis expedita, illa a IOH. BAYERO, in lib. quem inscribit *Ostium seu Atrium Naturæ*, Cassoviæ in Hungaria, A 1662 *in 8vo*, edito, prolixius explicantur. Primum principium, quod vocat massam Mosaicam, *Cap. 1.* exponit, cujus facit statum duplicem, statum Creationis primæ, respectu cujus universalis dicitur: alium Creationis secundæ, secundum quem particularis dicitur. Primus ille status diem primum duravit, hodieque nullus est; alter ille status est Constitutio Massæ sub peculiaribus formarum distinctarum characteribus, posterioribus Creationis diebus

(*b*) Confer cum *b. l.* quæ de Comenii & Bayeri Principiis & Dogmatis Physicis, *lib. præced. 1. c. 15. §. 18. & 19.* jam sunt allata.

diebus introductus, qui status hodieque durat, unde massas illas particulares aquæ, terræ, mineralium, &c. distincta est. Ejus varietatem proponit ex varietate corporum principalium. Unde sicut corpora vel primordialia sunt, vel feminalia, ita massam corporum, vel primordialem, vel feminalem, facit; ratione corporis, cui competit, facit vel nativam, vel adventitiam, vel permanentem, vel fluxam. Pergit deinde Axiomata statuendo, quibus demonstrat, massam in unione Spiritus & Lucis constituere corpus. Massam illam informem fingit: sed tamen instar fumi & vaporis discontinuam, cum Comenio, *Axiomate 14. cap. 1.* & tamen *Axiom. 16.* massam mundi partibus suis cohærentem undique facit, quam tamen statim *Axiom. 6.* porosam statuit; quæ quomodo consistere simul possint, ego quidem non video. Et illa cetera, quæ de massa proponit, potius ex suo ingenio finxit, quam ex verbis Moysis accepit. Namque illa omnia & de materia sua dicere possunt Peripatetici & Cartesiani, & quicunque alii Philosophi, qui principium aliquod passivum, ut statuere debent, statuent, quod sive massam Mosaicam voces, sive naturam subjacentem, ut Bayerus, sive Materiam, ut Peripatetici, sive Atomos, ut Democritus, omnia in idem recidunt. Alterum Bayero principium est Natura fabricans, sub qua comprehendit Deum, Spiritum vitalem, Mosaicum Plasmatorem, & extrinsecos patratores. Ita enim sollicite illos distinguit, non Moysis, sed suis insistens vestigiis. Neque enim video, quæ ratio sit distinguendi patratores extrinsecos ab ipso Spiritu vitali. Ex illis enim facit alium patratorem extrinsecum cujusque Individui in specie certa, Hunc facit, vel solitarium, vel totalem, qui sine concursu alterius concausæ sufficiens sit ad semetipsum feminaliter per novorum individuorum generationem propagandum & multiplicandum, vel socium, vel partialem, qui sine concursu alterius causæ id præstare non potest. Spiritum vitalem ex incubatione Spiritus S. super materiam Mosaicam trahere originem, asserit, quod adeo novum est ipsius commentum. Nam de uno tantum Spiritu mentio fit in verbis Moysis, sive intelligendus sit ille Spiritus Sanctus, sive Spiritus mundi, qui, quod incubatione productus fuerit, cum revelatione non constet, neque nos capere possumus, nec Bayerus definire potest. Spiritus vitæ universalis constituitur agens creatum & finitum ab illo, quod naturas corporeas, secundum assignatas ideas, efformet. Tale vero agens in natura esse, multis adhuc disputationibus obnoxium est. Quis vero ideas illas formet, secundum quas operetur illud agens, scire velim? An Deus id facit? Ita ad omnium rerum generationem speciali Dei concursu opus est, ac ipsius formæ vicem Deus subit. Si ab agente ipso ideæ formantur, intelligentiam illud faciat necesse est. Quæ sententia Arabum & Judæorum etiam fuit, quam inducere nobis religio est; maximis enim & periculosis difficultatibus subjacet ista doctrina, quique Magiam profitentur, perpetuum in illo dogmate patrocinium sibi quærunt. Hanc naturam fabricantem particularem, quam Spiritum vitalem vocat, facit, vel internam & immediatam, vel externam & mediatam. Internam ac immediatam vocat Auram illam vitalem, seu Spiritum vitæ (quem Sapientem etiam appellat, unde intelligentiam illum hunc facere certum est) actuosum ac penetrantem, quique omnia exequatur

in particularibus corporibus formandis, omnia penetret, ordinet, formet. Hunc Spiritum vitalem etiam Plasticum vocat, quem ratione subjectorum varie dividit, ut itaque entia præter necessitatem multiplicare videatur, cum alios accersat patratores Spiritus. Nam cum internus ille Spiritus ea jam tum potestate sit præditus, & plasticus disertis verbis ab illo vocetur; quid opus est ad alias causas hic recurrere? Spiritus illi vitæ est vel universalis, vel particularis, specificus scil. & individualis, alius Spiritus vitalis illi est nativus & perennis, qui cum corpore incipit & perdurat, alius adventitius & fluxus, qui extrinsecus advenit corpori, & nativo Spiritui sese commiscet, alius primordialis, qui eadem in statu, quem in creatione acceperunt, conservat. Alius est illi Spiritus vitæ supra-cœlestis, aquarum scil. supra cœlos positarum, de quibus an certi quid ille definire possit, non video. Primum enim de ipsis aquis supra-cœlestibus magna sunt sententiarum divortia, dum aliqui per illas nubes intelligunt, aliqui aquarum molem, supra omne cœlum sidereum constitutam, ex verbis Moysis arbitrantur; quæ tamen sententia maximis urgetur difficultatibus, cum nec cœli, nec siderum, ista sit figura & vicinitas, ut putant forte illi, qui huic sententiæ adstipulantur. Alius illi Spiritus vitæ sidereus est, per quem intelligit Spiritum astri cujusvis, per universam massam sideream diffusum; alius illi est Spiritus Elementaris substantificus, qui in Elementis habitat & agit; alius Spiritus Elementaris modificativus, qui in principiis Chymicis resideat, & modificationem corporum faciat, cum adhuc tamen ipsa 4. Elementorum doctrina, & trium principiorum Chymicorum, non sit adeo in tuto posita, ut certissimæ ac æternæ veritatis sit. Multa possunt contra quaternionem istum dici. Tria Chymicorum principia impugnavit integro libro *Robertus Boylius*, cui titulum fecit: *Chymista Scepticus*. Alius illi est Spiritus vitæ seminalis. Atque hinc per omnia naturæ subjecta Spiritum vitalem suum discerpsit, eaque omnia de hoc Spiritu affirmat; quæ de formis suis Peripatetici, quanquam contra illas disputet, quæ tamen, excepto solo nomine, omnia habent communia. Nam quanquam ille, *cap. 2. Axiom. 21.* prolixe ostendere laboret, in quibus doctrina Peripateticorum a sua differat, pauca tamen illa sunt, & vix attendenda, nisi quod ille Spiritus suos corpora esse negat, sed vere Spiritus ait esse, ab Angelis & mente humana secundum gradus distinctos, qua in opinione nova quædam habet, & hactenus in Physicorum scholis inaudita. Reliquæ ejus differentiæ potius in opinionibus illis fundantur, quas ipse in verba Moysis induxit. Huic Spiritui porro omnes operationes in corporibus adscribit, & inter eas fermentationem, de cujus efficacia, secundum principia sua, pluribus agit. Tertium principium, Lucem scil. constituit naturam ministrantem, quam facit inter Massam & Spiritum mediam, instrumentum universale naturæ ad omnes spirituum functiones & massæ adoptationes. Hanc lucem, ratione status sui, dividit in primogeniam sive universalem, & ortam sive characterizatam. Hujus munia & ministerium constituit in motu, agitatione & vibratione, quam alii Spiritui potius adscriberent, quippe cui tales ipse operationes tribuit, quæ absque motu esse nequeunt. Lucem hanc facit, vel evibratricem,

tricem, seu quæ ex interioribus corporis sese agitat versus peripheriam, quam evibrationem colorem dicit, vel introvibraticem, sive quæ corpus ingressa agat se versus interiora, sive centrum corporis, unde frigus in corporibus oriri asserit. Quæ distinctio vereor ne a multis impugnetur, inprimis recentioribus illis, qui Lucis naturam omnem in motu corporum certo constituunt, ac nihil illi substantiæ subesse existimant. Eandem lucem iterum, ratione subjectorum, dividit pene eodem modo, quo massam & spiritum diviserat; quæ omnia, an non Spiritui, naturam impellenti & moventi, tribui possint, dispiciant alii. Nam certe inter principia corporum constitutiva ut numeremus, nulla nos necessitas cogit, atque omnes istas operationes speciales jam tum tribuerat spiritui Bayerus. Nam *Axiom. ult. cap. 3.* a luce provenire dicit Dispositionem & Ordinem totius mundi, quod ipse jam de Spiritu vitali affirmaverat, in prioribus *capp. 4. 5. 6. 7. 8. 9.* Varia etiam ponit, quæ vel principiorum esse loco vult, vel instrumenti vice fungi. *Cap. 4.* naturam dirigentem proponit, seu Ideam, dotes naturarum fabricantem, quæ omnia præsupponere intelligentiam in Spiritu vitæ videntur, & Metaphysicum potius quid sapere, quam vere Physicum. Sunt enim quidam rerum modi aut affectiones universalissimæ, quæ potius in conceptu hominum fundantur, quam veræ affectiones Physicæ sunt, quæ de corpore naturali, ut naturali, prædicari possunt. *Cap. 5.* proponit naturam sigillatam, seu characterem corporum discretivum ac determinativum, ubi agit de schematismis materiæ, & de configurationibus corporum naturalium. Atque hæc necessario consequuntur ipsam corporis naturalis constitutionem, quæ per formam supervenientem, ut ait ille, determinatur. Quod cum ait, aliud quoddam principium constituit, præter tria illa: Massam, Spiritum & Lucem, quibus, inter se operantibus, potius illa configuratio totius & partium tribuenda est, quam ulli alteri formæ. Video tamen formam illi esse potius configurationem sive dispositionem certæ portionis trium principiorum, nempe configurationem Massæ, concentrationem Spirituum, & temperamentum Lucis, in unione ac penetratione mutua. Quare nihil aliud est illi forma, quam notio quædam & conceptus de rebus, qui nihil realitatis involvit. Quorsum ergo opus est, tam anxie distinguere formas earumque proprietates, constituendo aliam genericam, aliam specificam & individualem, aliam totalem, aliam partialem; quales conceptus tantum confundunt notitias rerum naturalium, ut in his, velut in caussis, sæpe acquiescamus, nec interiora rerum perscrutemur? Quid opus est, tot formas partiales subordinatas, graduales, accidentales, secundarias ac ministrantes distinguere, cum tamen omnes nihil aliud esse arbitretur, quam configurationem massæ, concentrationem Spirituum & temperamentum lucis? quæ cum explicare ipse non queat, multo minus eorum varietates distinguere, quid opus est in his formis, nulli usui futuris, tempus perdere? *Cap. 6.* agit de dotibus, seu naturis ornantibus ac instruentibus, sub quibus nominibus intelligit proprietates, & constitutiones, nec non facultates, tum receptivas, tum impressivas, corporum universales unitas. Unitas vocat, quia ab omnibus principiis, simul sumtis, oriuntur, quo intelligimus, alias esse disjunctas, quæ ratione principio-

 rum

rum singulorum competunt. Dotes corporum, quæ a massa proveniunt, sunt ipsi extensio, exporrectio, terminus, figura, continuitas, contiguitas, situs; & hinc facultates receptivas totidem constituit, extensibilitatem, exporrigibilitatem, terminabilitatem, figurabilitatem, continuabilitatem, contiguabilitatem, situabilitatem, quo quidem conatu magno magnæ mihi nugæ agi videntur. Cum enim Massa sit natura subjacens secundum ipsum, habeatque se mere passive; quæ est hic subtilitas, invenire qualitates impressivas & receptivas, cum materia per se nihil agat, omnis vero actio sit a Spiritu, sive a luce, aut ab utrisque. Denique nihil reale involvunt istæ facultates receptivæ, ac mera tantum sunt nomina, inerti quodam mentis conceptu progenerata. Cur etiam soli massæ tribuantur extensio, terminus, figura, nec simul etiam luci, ego quidem non capere possum, cum & lux, secundum ipsum, sit substantia, nec tamen Spiritus, ergo corpus, quoniam in sensus incurrere & ipse concedit, & natura testatur; ideoque tribui etiam illi possunt istæ dotes vel qualitates, quas ille massæ tantum proprias facit. Proprietates ab altero principio, Spiritu, provenientes, facit vitam, cognitionem, cupiditatem, vim, nixum sive conatum, operationem, de quibus singulis disserere prolixum nimis foret. Absurditatem interim rei istius vel ex eo videmus, quod generalem hunc Canonem formet: *Omne Corpus gaudet vita, cognitione & sapientia, appetitu, vi & nixu, & operatione.* Qui si verus est, omnia corpora naturalia intelligentiam habebunt, quod quam absurdum sit statuere, quilibet videt, & longe quidem absurdius, quam istam Campanellæ sententiam, qui animam sensitivam omnibus tribuebat corporibus. Sed ista consectaria fluunt ex isto principio Spiritus universalis, quem semel intelligentem fecerat Autor noster. Ideoque, dato uno absurdo, plura sequi necesse erat. Per illum itaque bruta non tantum intelligunt, quod παράδοξον aliis statuebatur, sed & omnia corpora naturalia. De reliquis dotibus, scil. lucis, aliisque unitis affectionibus principiorum junctorum, quas facit Entitatem ac Subsistentiam, numerum, locum, &c. dicere nihil attinet, cum quilibet videat, illas potius ad Dialecticam & Metaphysicam, quam ad Philosophiam naturalem, pertinere. Dum *Cap. 8vo* de Naturis stimulantibus ac moventibus agit, nimirum amore & aversatione, cupiditatibus & fuga, illæ quoque præsupponere Spiritum suum intelligentem videntur. Hactenus enim locutionis istæ in Physicis, fuga vacui, Antipathia & Sympathia, Magnetismus, nuda nomina sanioribus habita sunt, & potius quædam ignorantiæ velamenta, quam naturales causæ. Poëtis potius, qui fingere & Metaphoris uti gaudent, istæ locutionum formulæ sunt transscribendæ. Longum esset, recensere speciales istas distinctiones amorum & aversationum, quæ dicis tantum causa omnes adductæ sunt. Quando *Cap. 9.* de Naturis consociatis, sive conspirationibus & hostilitatibus naturæ agit, in iis etiam ἀλληγορεῖν videtur Physicus noster, quanquam in aliqua contemperatione corporum, ratione effluviorum, quædam fortasse sint recondita, quorum nos accuratam adeo scientiam non habemus, quæ tamen omnia in motu aliquo singulari; nobis incognito, consistunt, de quibus in sequentibus forte plura dicemus.

6 Atque hæc sunt pleraque illa Capita summa, quæ ex Bayero recensuimus, de quibus

quibus judicium facile ferri potest. Si quis jam ulterius velit nosse, quæ a Commentatoribus in Capita illa Geneseos adferuntur, adeat eos ipsos, ut sunt sane eorum permulti, tam Judæi, quam Christiani. Judæorum sententias circa singula pene verba magna cura adduxit singulari libro *Historiæ Creationis* J. HENR. HOTTINGERVS, qui usui esse potest in sententiis Judæorum, circa multa Philosophiæ naturalis Capita, noscendis. Adhiberi etiam BEN. PERERIVS *in Genesin* potest, doctus sane liber, quique Physica plurima persequitur. Legatur etiam CLAVDII BERIRGARDI *Dissertatio de Literarum Sacrarum autoritate circa mundi originem*, & altera *de Origine mundi ex Literis Sacris*, quæ habentur in *Circulo* ejus *Pisano*, libro eruditissimo, in quo perpetuo Dialogo veterum recentiorumque principia confert, atque expendit. Autor ille Anonymus, (JOH. ESPAGNETVS) qui *Enchiridion Physicæ restitutæ*, Rhotomag. A. 1647. *in 16to* editum, scripsit, libellum splendidi Tituli, Mosen in plerisque sequitur ita, ut ubi commode fieri potest, quicquid ab illo traditum est, inter principia reponat, ita tamen moderetur, ut doctrinam Chymicam ex iisdem simul principiis deducat. Quo fine adjungit libellum, quem vocat *Arcanum Hermeticum*, quo confectionem magni Arcani Physici docet. Ac ratio quidem ejus scribendi distincta admodum & plana est, & longe explicatior, quam eorum, qui vulgo in hoc argumento versantur.

Quod si etiam Enthusiastas quæramus, certe nulla fertilior seges fuit, in qua 7 Enthusiasticas illas suas contemplationes figerent nonnulli, quam Caput I. Geneseos. Fuerunt in nostris, qui Rabbinorum nonnulla somnia resuscitarunt. Et sunt integris libris congesti Cabalistici Scriptores recentiores, qui mira hic circa Hexaëmeron comminiscuntur, e quibus nomino nunc FRANCISCVM GEORGIVM, Venetum, qui *Harmoniam mundi* scripsit, mundumque in certos Tomos distinxit, veteres illas Pythagoreorum & Platonicorum fabulas de mundi Systemate repetens, & sacris Scripturæ locis passim abutens. Pertinent etiam huc PAVLI RICCI *Agricultura Cœlestis*, & Joh. Pici Mirandulani nonnulla. HENRICVS MOOR, quem supra nominavimus, *Cabalam* Anglica lingua scripsit *literalem*, *Physicam*, & *Moralem*, ubi pro lubitu suo explicat Scripturæ loca, varieque interpretatur. Quam rationem sequi si velimus, nihil certe dici scribique posset, in quod non inferre possemus cogitata quædam nostra. Ut enim perpetua quædam est rerum Analogia, ita nunquam desunt occasiones, quibus, reducere ad hæc vel illa cogitata certa verba ac rerum argumenta possimus.

Superiore Seculo fratres Roseæ Crucis plurimos ejus farinæ libros pepererunt, 8 e quibus integram pene Bibliothecam quis confecerit. Unum nominabo ÆGIDIVM GVTHMANNVM, cujus exstat liber, Germanica lingua scriptus, & A. 1619. *in 4to* primum editus, cui Titulus: Offenbahrung göttlicher Majestät. In illo, ex singulis verbis primi Capitis Geneseos, singulos libros exstruit, in quibus mirabilia format problemata, sed ad nullum pene directe respondit, ut nescias, quid sibi velit. Tanto sane in pretio habitus olim fuit hic liber, ut centenis uncialibus venderetur. Contra

tra illum Autorem video scripsisse aliquem Christianum Fabricium, ut ex *Catalogo nupero Francofurtensi* observavi. Extat & alius quidam liber JACOBI Böhmen, hominis plebeji, sed miro interdum Enthusiasmo rapti, ut scriberet libros, non omnino sensu omni destitutos, sed tamen tenebricosos, & qui vix intelligi possint ab aliquo. Is in Genesin commentatus est lingua Germanica, ac librum istum cum Titulo *Mysterii Magni* edidit, quo miscentur Theologica, Physica & Chymica, quæ inter se omnia mire componit, atque ex iis Enthusiasticam quandam Philosophiam, velut Chaos quoddam, condidit. Principia tamen ejus farraginem quasi quandam veterum hæresium exhibent, quæ fasciculo quodam collecta recenset Thom. Gatakerus, in *præfatione Miscellaneorum suorum.* Judicium de hoc homine instituere difficile est. (*i*) Pium enim fuisse constat, & idiotam, & libri tamen, quos scribit, non omnino rudem illum esse, ostendunt, quanquam pleni sint fanaticorum sensuum. Unde suspicio nonnullorum est, sub ejus nomine scripta fuisse edita, ab aliis vero scripta, quod tamen probari satis non potest. Instinctu numinis se scripsisse, ipse fatetur, ac fuerunt multi, qui ejus Philosophiam & Theologiam, ut cœlo lapsam, venerarentur, Enthusiastæ, quorum hominum gregi nuper accessit QVIRINVS KÜHLMANNVS, singularis certe homo ingenii; nam quæ pene in ipsa pueritia scripsit, arguunt magnam ingenii ejus capacitatem. *Tum Prodromus iste quinquennii sui mirabilis*, ut vocat, quo recenset libros, aliquando a se edendos, ostendit illum omni literaturæ genere non mediocriter esse imbutum. Is tamen, cum incideret in scripta *Böhmii*, adeo istorum lectione fuit quasi intoxicatus, ut continuo nomen Sectæ Enthusiastarum *addiceret*, conviciis omnem Philosophiam ac Theologiam nostratium proscindens. Quem tamen in errorem hunc inductum existimo, quod cum juvenis esset, nec maturum haberet de rebus judicium, scientiam autem variam ac non contemnendam, fastu aliquo istas opiniones, communi hominum judicio adversas, defendendas sibi sumserit. Contra Böhmium scripsisse video etiam Christianum Fabricium. Ceterum Historiam ejus viri vellem quis accuratius consignaret. Extat Anglica lingua cujusdam *Johannis Heydon Harmonia mundi*, ubi Mosaica principia suis fanaticis accommodat, homo, vel stultus, vel majus, ut facile ex ceteris ejus libris quis colligat, illo præsertim, quo, ex doctrina numerorum & characterum, tradere voluit infallibiles regulas cognoscendi præterita, præsentia & futura. IOH. SOPHRONII KOZACKII *Micæ Philosophicæ*, Bremæ A. 1662. *in 8vo*, excusæ, vix micam aliquam salis habent; nam & illæ fanatica multa mista habent. Germanica lingua scriptæ sunt, & in Historia Geneseos aliquid, more fanatico, argutantur.

9 Legi quoque potest Tractatus *de Cabala Hebræorum* Kircheri *in Oedipo Ægyptiaco, Tom. 2. Classe 4.* ubi omnia illa Physica, quæ ex mente Hebræorum, in libris eorum Cabalisticis, inveniuntur, ex aliis Autoribus, compendio quodam congerit, ac cum Ægyptiorum Hieroglyphicis utcunque componit. Est & Anglus aliquis, qui vernacula lingua Historiam Creationis, ante aliquod annos descripsit, cujus scripti Argu-

(*i*) De Jac. Böhmio confer judicium Autoris *T. I. L. I.* c. 10. §. 18. & ad locum istum annotata.

argumenta recensentur in *Actis Societatis Regiæ*. Nomen ipsius Autoris jam non succurrit, Scripsit & aliquis IOH. de MEYEN, Sacerdos Middelburgensis, *Physicam divinam*. Qui tamen Autores locos Communes quosdam potius congerunt, ac nihil propemodum singulare habent, nisi quod ordinem illum Creationis, a Moyse descriptum, sequantur.

CAP. IV.
DE PHILOSOPHIA NATVRALI AEGYPTIORVM.

§. 1. *De Ægyptiorum Doctrina & Philosophia scripsere Herm. Conringius* (in Libb. de Medicina Hermetica, *Chymiæ odio, plus justo eam extenuans,*) *Athan. Kircherus* (*de cujus* Oedipo Ægyptiaco *sequius fertur judicium*, *& Ol. Borrichius*, *Conringii Antagonista*. 2. *Principia eorum Physica latent*, *quod Sacerdotes Philosophiam suam occultarent*, *& per sola docerent Hieroglyphica. Multum tamen illis Græci debuerunt.* *Jamblichi* Lib. de Mysteriis Ægyptiorum. 3. *Variæ Hieroglyphicorum Interpretationes Laur. Pignorii (Tab. Isiacæ illustratoris) Joh. Georg. Herwarti (ad magnetem, & pyxidem nauticam, omnia detorquentis) Athan. Kircheri.* 4. *Mich. Majeri*, *Pet. Joh. Fabri & Blasii Vigenerii Chymicæ. Alii de Hieroglyphicis Scriptores.* 5. *De Hermete Trismegisto, & Scriptis ejus suppostitiis, nonnulla.* 6. *Nihil ex omnibus his certi de Ægyptiorum Philosophia colligi potest. Franc. Patricius*, *Physicus Hermetico-Platonicus.*

POst Judæos nulla gens est, quæ majorem Philosophiæ, ac omni adeo studio 1
literarum, operam impenderit, quam AEGYPTII. Non certe isto pretio ac loco habendi, quo habet illos HERM. CONRINGIVS in libris II. *de Hermetica Medicina*, (*k*) in quibus illos omnis Philosophiæ rudes, aut valde mediocriter ea imbutos fuisse, contendit, nullo certe idoneo argumento nisus. Mihi quidem pleraque istius libri cum affectu scripsisse videtur, odioque Hermeticæ Medicinæ ductus, quam Ægyptiis vulgo deberi opinantur. Et posteriori quidem editione agnoscere illud ipse videtur, cum ATHAN. KIRCHERI *Oedipum Ægyptiacum* ad manus sibi tum non fuisse queritur, ex quo fortassis aliqua cepisset, instituto suo pro-

(*k*) Herm. Conringii *Libris II. de Medicina Hermetica*, Helmstadii a. 1648. *in 4to* primum editis, quibus Chymicorum doctrina, rigidiori subjecta examini, una cum Ægyptiorum Medicina & sapientia omni, tantum non explodebatur, Olaus Borrichius, Chymicorum nostræ ætatis doctissimus, jussu Frideric. III. Daniæ Regis, *Diss.* opposuit *de Ortu & Progressu Chymiæ*, Hafniæ anno 1668. *in 4to* excusam. Ad quam cum Conringius *in Apologetico* brevi, iteratæ Operis sui editioni, quæ Helmstadii an. 1669. *in 4to* auctior pariter atque emendatior prodiit, adjecto, respondisset, Borrichius, quinquenio post, *Hermetis, Ægyptiorum & Chymicorum, Sapientiam, ab Herm. Conringii Animadversionibus vindicatam*, prolixiori Opere, Hafniæ an. 1674. *in 4to* impresso, & in duos itidem libros diviso, juris fecit publici.

profutura. Quanquam nec istius, vel fidem, vel judicium, hic magnopere quis existimare possit, qui præter illa, qui ex veterum monumentis in omnium manibus sunt, nihil magnopere adfert, nisi quod tamen diligenter ex omnibus Autoribus collegerit, quæ ad rem Ægyptiacam spectant. Ingenio tamen ipse suo quin indulgeat in Hieroglyphicorum explicatione, nullus dubito. Facile enim, ex Analogia & Combinatione rerum, & perpetua Schematismorum comparatione, per conjecturam quædam explicari possunt; qui an revera sensus Ægyptiorum fuerint, non equidem temere dixerim. Ingenium tamen ejus στοχαστικὸν in figurarum illarum compositione & dijudicatione laudem suam meretur. Digressiones quoque plurimæ ejus sunt, quibus molem libri auget, sed quæ ad rem Literariam Ægyptiorum non nisi ex accidenti, aut aliqua similitudine, reductæ videntur. Iis vero maxima libri pars occupatur. Ceterum in singulis scientiis, secundum quas partitus est libros suos, eos excelluisse ostendit, locis non paucis, quæ plena manu ferit. Legi, post Kircherum, OL. BORRICHII scripta possunt, quibus Conringii *Hermeticam Medicinam* impugnat, primum & alterum, ubi, ex omnibus veteribus Autoribus, loca, quæ pro Ægytiorum doctrina faciunt, adducit.

2 Ceterum ipsa illorum principia in obscuro latent, quoniam nullos habemus libros, vel paucissimos, qui aliquid ejus rei tangant; nisi forte ex IAMBLICHII scriptis, cujus extat *de Mysteriis Ægyptiorum liber*, aliquid conjiciendo assequamur, aut ex fragmentis Philosophiæ Pythagoricæ & Platonicæ quædam colligamus, de quibus singularibus capitibus agetur. Nec fieri etiam facile potuit, ut publicaretur eorum Philosophia, cum ejus mysteria solis sibi servarent Sacerdotes, æterna fide celanda, nec nisi literis ænigmaticis quicquam ejus proderent, quarum singularis & ipsa erat disciplina, nec ab aliis, quam a Sacerdotibus, intelligebatur. Quare quicquam hic certi definire non possumus. Magno semper illam in pretio fuisse Ægyptiorum doctrinam, abunde testantur itinera Græcorum Philosophorum, in Ægyptum suscepta. Unde & plurimam suorum partem depromptam ipsi non diffitentur Græci. Quos Ægyptius quidam Sacerdos, ut est apud Platonem, præ gente sua semper pueros vocabat.

3 Imaginum illarum veterum reliquias habemus in figuris Mensæ Isiacæ, quas exposuit singulari *libro* LAVRENTIVS PIGNORIVS, cujus Commentarii altera editio prodiit Amstelodami, A. 1670. *in 4to*, curante Andrea Frisio Ioh. GEORG. HERWARTVS, in libro suo *de admirandis Theologiæ Gentilis*, de pyxide nautica & magnete illas, (imagines) interpretatur; quæ, ut res sacræ, tamdiu custoditæ fuerint ab Ægyptiis. Sed nulla probabilis causa est, quare quis ita sentiat; meritoque ille exploditur a Reinesio *in Var. Lect. & Historumenis Linguæ Punicæ.* Kircherus aliam eorum interpretationem adducit, quæ cum reliquis suis consentiat, quas in obeliscis ipse indagaverat, quorum rudera adhuc in Ægypto supersunt nonnulla, Romam magnis sumptibus transportata.

4 Ceterum variæ eorum interpretationes sunt, dum sensus suos fingunt, quicunque illos explicare intendunt. Sunt, qui doctrinam Chymicam illis occultari existi-

exiſtimant, inter quos *Mich. Majerus*, qui *Arcana Arcanorum* ſcripſit. *(l)* Talem enim Titulum libro dedit, quo omnia illa Myſtica Ægyptiaca ad Philoſophiam Chymicam, & ſingulares quoſdam ſenſus judicioſe ſatis, nec more vulgarium Chymicorum, traducit. Qui etſi omnino videtur improbandus, in quibusdam tamen plura ingenio ſuo tribuit, quam revera invenias in illis Hieroglyphicis. Etiam PET. IOH. FABER *Panchymico* ſuo, Gentilium fabulas ſenſu chymico explicavit, qua in re abundare quemque ſuo ſenſu patiamur. BLASIVS VIGENERIVS quoque *in Commentario in Phyloſtrati tabulas*, diſerte ſatis & prolixe idem Argumentum tractat. De Hieroglyphicis Ægyptiacis Gallica lingua Diſcurſum ſcripſit PETRVS l'ANGLOIT DE BELESTAD. Prodeſſe etiam ad eorum cognitionem poteſt *Pyramidologia* IOH. GRAVII, quæ Anglica, Gallica & Italica lingua prodiit. Pene omiſeram, Horapollinem, Autorem vetuſtum, ſed brevem & obſcurum, nominare, cujus hodie quæ reliqua habemus de Hieroglyphicis agunt Ægyptiacis, edita, curante Dav. Hœſchelio.

Inter Philoſophos Ægyptiorum HERMES *(m)* nomine celebratiſſimo eſt, cujus 5
ſcripta doctrinam Ægyptiacam continere putantur. Sed, an illa genuina, & quænam inter illa genuina ſint, multum quæritur. Conringius pene in dubium vocat, vixiſſe aliquando Hermetem, quod tamen temere equidem non negarem; & evicit non contemnendis rationibus Olaus Borrichius in libro iſto, quem contra Herm. Conringium ſcripſit pro Medicina Hermetica. IOH. HENR. VRSINVS quoque in *Exercitationibus de Zoroaſtre & Hermete*, non multum abeſſe a ſententia Conringii videtur, ipſe quoque refutatus ab eodem Borrichio. Quæ ejus nomine circumferuntur, & quæ FRANCISCVS PATRICIVS *novæ* ſuæ *de Univerſis Philoſophiæ* adjecit, ab alio quodam videntur ſuppoſita, niſi forte fragmenta aliqua hinc inde illinc ſparſa lateant. Ejus *Pimander*, cum Commentario horribili & vaſto Hannib. Roſſelii Pariſiis *in fol.* prodiit, ſed nugatorio & inepto.

Legi etiam poteſt Plutarchus *in libro de Iſide & Oſiride*, in quo aliqua de Philo- 6
ſophia Ægyptiaca tangit. OTTO HEVRNIVS quoque *in libro de Philoſophiæ Barbaricæ Antiquitatibus*, fragmenta quædam hujus Philoſophiæ inter cetera collegit. Sed de iis omnibus nullum formari ſolidum judicium poteſt, quandoquidem certis principiis illa comprehendi non poſſunt, cum omnia fabularum tenebris ſint invo-

(l) Mich. Majeri Holſati, Archiatri Cæſarei & Haſſici, *Arcana Arcanorum, h. e. Hieroglyphica Ægyptico-Græca, VI Libris expoſita*, ſine loci & anni (quem tamen 1614. fuiſſe e *Nundinali* ejus didici *Catalogo*) mentione, *in 4to* prodierunt. Qui & idem Argumentum, diverſa licet Methodo, denuo pertractavit, *in Tr. de Theoſophia Ægyptiorum, ut antiquiſſima, ſic abdita Sacra*, cujus MStum αὐτόγραφον in Biblioth. Acad. Lipſ. Paulina ſupereſſe, Actorum Orbis Eruditi Lipſienſium Collectores, plura de eodem referentes (*M. Jul. A. 1687. p. 393. 394.* nos edocuerunt, editionem etiam, Morhofii hortatu, uti ipſemet mihi retulit, moliti.

(m) De Hermete complura jam olim a nobis ſunt monita, ſimulque index Autorum aliorum, de illo conſuiendorum, exhibitus, *in Homonymoſcopia, P. II. cap. 2. §. 16. pag. 255-259.*

luta, & imagines illæ nullam nobis lucem per ſe affundant. Ideoque potius ad ſuperſtitiones Philoſophicas referam, quam ad veram rerum naturalium ſcientiam, quæ e certis principiis deducenda eſt, non fabulis, aut imaginum coloribus, delineanda. Inter recentiores FRANCISCVS PATRICIVS in *nova* ſua *de Univerſis Philoſophia*, aliqua ex parte Hermetica illa dogmata ſequitur, vel potius Phyſicam Hermetico-Platonicam ex vetuſtis fragmentorum ruderibus concinnat. Sed de his poſtea dicemus, ubi de Pythagora & Platone agetur, & de Novatoribus illis, qui Ariſtotelica dogmata ſingularibus libris inſectantur.

CAP. V.

DE PHILOSOPHIA NATVRALI CHINENSIVM ET INDORVM.

§. 1. *Populi Chinenſis, aliis cultioris & antiquioris, doctrina Moſaicæ Hiſtoriæ veſtigia, & aliquid Pythagoricis dogmatibus ſimile, oſtendit.* 2. *Cognitio ejus e Mart. Martinio, Athan. Kirchero, aliisque rerum Sinenſium Scriptoribus, inprimis tamen e Theoph. Spizelio*, de re *illorum* Literaria *ſcripto, eſt haurienda.* 3. *Summa Theologiæ illorum Naturalis & Phyſicæ Capita, ratioque per imagines & numeros philoſophandi, cum Pythagoræis ipſis communis.* 4. *In hujus originem inquiritur, addito de eadem judicio.* 5. *Doctrina Chinenſium de quinque elementis, ſeu rerum principiis (aqua, terra, igne, metallo & ligno,) cum commoda ejusdem explicatione.* 6. *Indorum dogmata Philoſophica (inter quæ μετεμψύχωσις eminet,) Pythagoricis affinia, e Palladio & Abr. Rogerio ſunt haurienda.* 7. *Phœnicum & Perſarum doctrina Phyſica haud ſatis eſt cognita.*

1 NUlla inter reliquas gens adeo culta fuit, quam SINICA, cujus tamen monumenta non niſi ſero ad nos pervenerunt, & quidam a Jeſuitis, qui, hoc & priori ſeculo, peregrinationibus ſuis in hanc terræ partem factis, eorum inſtituta & doctrinas nobis aperuerunt. Quod ſi illorum relationibus credendum eſt, nulla gens antiquior eſt, aut ex annalibus ſuis & faſtis certiorem computum habet, quam iſta. Ceterum & peregrinitas opinionum, ac omnia alia facile oſtendunt, Gentem illam a ceteris fuiſſe ſejunctam, niſi quod Hiſtoriæ Moſaicæ obſcura quædam ſuperſunt veſtigia, & aliquid Pythagoricis ænigmatibus, numeris, ideis, ſimile, in eorum opinionibus poſſit deprehendi. Quanquam, dudum ante Pythagoræ tempora, iſtæ opiniones obtinuerunt apud Chinenſes.

Fuerunt ſuperiori ſeculo aliqui Scriptores, qui inſtituta illius Gentis Politica conſignarunt literis; ſed de Philoſophia eorum pauca ab illis fuerunt memorata, niſi quod MARTINVS MARTINIVS, in *Decade* ſua *prima Sinicæ Hiſtoriæ*, cujus continuationem fruſtra forte expectamus, quædam cœpit preſſius enarrare de Philoſophia eorum

eorum naturali, Matheſi, ac Scientia morali. Quæ tria doctrinæ genera unice illi æſtimant, ſpretis vel ignoratis aliis. Ex illo, ceteriſque Scriptoribus, in compendium traxit omnem rem literariam & Philoſophiam Chinenſium THEOPH. SPIZELIVS libro ſingulari *de re literaria Chinenſium*, Lugd. Batav. A. 1660. in 12. edito. Poſt illum ſcripſere etiam alii, IOH. HEVHOFIVS *in Legatione ad Chinenſes*, IOH. ADAMVS SCHALLIVS, in *Relatione de Ortu & progreſſu fidei Orthodoxæ in Regno Sinenſi*, (Viennæ 1665. & Ratisb. 1672. *in 8.*) qui tamen Sacram Hiſtoriam potiſſimum tractat, & ATHAN. KIRCHERVS, qui *in China Illuſtrata* colligit paſſim, quæ ſecum communicata ſunt a ſui Ordinis Sociis.

De Deo & Angelis aliquam, quanquam ſubobſcuram, habent cognitionem. Spiritus etiam tutelares agnoſcunt, iis urbes dedicant, templa extruunt. Diluvii aliqua apud illos mentio. Cauſa nulla additur. Primum aliquem hominem nominant, quem e Chao, tanquam ex ovo, natum dicunt, illiusque teſtam, ſive corticem in Cœlum, albumen in aërem, vitellum in terram abiiſſe. Qua cum Phœnicum doctrina quippiam ſimile habet, a quibus Ovum, ut imago mundi, religioſiſſime in Orgiis Bacchi colebatur. (*n*) De horis mira comminiſcuntur, & extat quidam liber Sinicus *de natura*, in quo plena atque perfecta dies, quam naturalem dicimus, diſtribuitur in horas duodecim, ex quibus Orbis univerſi ortum & interitum ita conficiunt, ut horis ſingulis aſſignentur anni decies mille & octingenti. Qua opinione ducti etiam mundo finem ſuum decernunt. De ſingulis horis ſingula habent ſomnia. Hora nona, quæ nobis a meridie ſexta, in Orbe univerſo magnam rerum atque ordinum omnium perturbationem, ingentia bella, regnorum ſeditiones, & hinc publicas calamitates, fore opinantur, donec tandem omnia ad ſuum Chaos, unde exierant, revertantur. Noſtrum hoc, quod agitamus, ævum, ajunt, horam poſt meridiem primam eſſe, vel paulo quid amplius. Ceterum Philoſophia illorum naturalis non usque adeo abſurda eſt. Chaos initium rerum omnium faciunt & principium. Ex quo materiæ expers, ſive ſpirituale ſummum, procreavit id, quod materia conſtat. Hoc ipſum adſtruunt in duas diviſum eſſe qualitates, quas *Yn* & *Yang* vocant. *Yn* occultum ſive imperfectum ſonat, *Yang* vero patens ſeu perfectum. Hæc duo quaſi illis principia ſunt. Ex his autem, in ſe ductis, imagines ſive ſigna quatuor, inde octo formas aut ſymbola, prodiiſſe. Per imagines illas quatuor Martinius quatuor elementa, vel quatuor principes qualitates, notari putat. Illi vero patens aliud perfectum, aliud imperfectum, occultum itidem aliud perfectum, imperfectum aliud, nominant. Ex octo formis quælibet peculiarem modum habet, quo pingitur, & generales quasdam res ſignificat, ex quibus omnium ſingularium generatio pendet atque corruptio. Earum picturam exhibet Martinius *lib. 1.* ſtatim ab initio. Ubi quatuor & ſexaginta ſymbola, ſive imagines, adducit, quarum ſingulæ nomen habent ſingulare, quæ tamen non recenſet. Multa myſteria Chinenſes venantur in his imaginibus, & memorat Martinius multos in eo libro ſermones eſſe de generatione & corruptione, de fato, 3

(*n*) Veterum *de Ovo Mundano* ſententias Diſſ. peculiari, Præſide Joh. Andr. Schmidio Jenæ a. 1693. habita, erudite expoſuit M. Gottfr. Tenzelius, Arnſtadienſis.

de Astrologia judiciaria, quæ tamen jejune disputantur, absque causis atque definitione rerum. Transferunt etiam eosdem numeros & figuras ad divinationes & sortilegia, item ad administrationem & morum disciplinam. Imaginibus certe his & numeris Pythagorίζειν videntur, ante ipsum Pythagoram, qui in ideis & numeris, & figuris, fundamenta Philosophiæ suæ ponebat. Sinenses quoque easdem imagines per numeros explicant, & res significatas suis numeris exprimunt, vel paribus, vel imparibus, quomodo Pythagoras etiam omnes rerum formas numeris certis exponebat.

4 Hæc quasi mystica fuit Chinensium Philosophia, &, ut ita dicam, Cabalistica, qualem fere in omni gente observes, quando scil. rerum causas indagant. Indagatione autem illa ducuntur ad, nescio quæ, abstracta, quæ vel per figuras, vel per numeros, exprimunt utcunque. Cum enim videt mens humana, esse quædam illis corporalibus altiora, & potestates quasdam, hæc inferiora sub se continentes, cum nihil in natura novit magis abstractum a rebus, Spirituum vero nullam notionem habet, ad numeros & figuras delabitur, easque vel ut causas, vel ut signa quædam rerum archetypa, pro veris quibusdam causis venditat. In quibus omnibus non quidem adeo certi quid deprehendas, ut pectus saturare possis, aut aliqua super hoc fundamento extruere, sed arguunt tamen illud, ferri natura sua omnes gentes ad generales quosdam conceptus, & naturas rerum spirituales sive æternas, quas quanquam explicare conceptibus idoneis non possumus, sufficit tamen eorum conceptuum quasi umbras inhærere menti. Laudari certe ex eo etiam Chinensium ingenia debent, qui, dudum ante Pythagoram & Platonem, nescio quid illi Philosophiæ simile animo speculati sunt. Pythagorici enim & Platonici, ab Ægyptiis, credo, edocti, e Græcis ad efficientem causam potissimum respiciunt, & Physicam quandam Metaphysicam, ut Verulamius vocabat, professi sunt. Qua in re laudandi præ ceteris, Epicuro, Aristotele, qui quidem naturam rerum ratione materiæ potius, causarumque internarum, indagare laborarunt, cetera autem omnia, quasi res nihili, & vana quædam somnia, eliminare. Unde pleraque orta est Aristotelis contra Platonem disputatio, male certe instituta, cum alio respiceret Plato, alio Aristoteles, hic tamen, ut sibi contrarium, refutaret, cum non esset. Qua in re profani aliquid Aristoteles, divinum aliquid sapiebat Plato. Sed de his in Capite de Philosophia Platonica agemus.

5 Jam, ut ad Sinenses nostros redeamus, alia etiam illi principia scientiæ naturalis habent, quæ elementa vocant, a nostris quidem discrepantia, non vero usque adeo absurda. Ii vero quinque elementa constituunt, metallum, lignum, aquam, terram & ignem. Rideat fortassis aliquis, Sinenses metallum & lignum inter elementa numerare, sed ejus rationes illi habent, quas recenset Martinius. Aqua, dicunt, irrigat & descendit, ignis siccat & ascendit, lignum erectum & distortum vocatur, metallum ductile levitatisque patiens, terra semina capit, affertque fructus. Irrigans illi & descendens, ajunt, dat salsum, siccum & ascendens dat amarum, rectum & distortum facit acidum, ductile & potituræ idoneum mordax facit sive acre, accipiens semina

ſemina & fructus dans dulce gignit. Has illi faciunt quinque elementorum qualitates ſeu ſapores; in quibus principia rerum naturalium conſtituunt, atque illa principia denominant ex iis ſaltem ſubjectis, in quibus qualitates illæ dominantur. Quod an accurate factum ſit, nunc quidem non diſputo. Interim non magis illi ridendi ſunt, quam qui hodie magno apparatu omnis naturæ principia ſtatuunt acidum & alcali (ſalſum,) & integris libris hoc argumentum defendunt, quorum tamen principiorum inſufficientiam nuper Epiſtola quadam demonſtravit *Joh. Bohnius*, Profeſſor Lipſienſis. Ceterum ſi noſtrorum Phyſicorum opiniones excutias, invenias in illis, qui multo abſurdiora docuerunt. Id tamen videmus ex eo, Practicæ Phyſicæ fuiſſe ſcientiſſimos Chinenſes. Quod enim ajunt de natura ſalſi & amari, acidi & acris, illud ſane e Chymicis operationibus hauſiſſe videntur, neque dubito, illa, ſi quis in Sinenſium libris legerit, aliter proponi, quam recenſentur ab hominibus peregrinis, nec linguæ Chinenſes adeo gnaris, & Philoſophia tantum Scholaſtica imbutis, ut ſunt Jeſuitæ. Non vacat ſingula excutere, alioquin Lynceus aliquis etiam obſervare hic poſſet aliquam corpuſcularis Philoſophiæ apud Chinenſes notitiam. Si quis communi ſenſu interpretaretur hæc elementa, tria naturæ conſtituentia elementa hic obſervet, aquam, ignem & terram, qualia etiam hodie tantum a quibusdam ſtatuuntur, excluſo aëre, quem illi vix inter corpora ſpecifica, nedum inter elementa numerant, ut qui tantum conſtet vaporibus terraqueis, & extrinſecus rei adſit, non inſit. Quod metallum & lignum attinet, ea quis dixerit elementa artificialia illis eſſe, tam late ſumtis vocabulis, ut ſub metalli nomine omnia mineralia capiantur, ſub vegetabilium nomine omnia excreta terræ. Unde certe omnia fiunt opera, quæ artifices moliuntur. Metallum itaque comprehendet omnia naturæ compoſita ſubterranea, lignum omnia compoſita naturæ ſupraterranea, e quibus certe omnia fiunt arte facta ad uſus humanos. Et, ſi quis ita explicuerit, nihil apud Chinenſes novi & abſurdi in iſta doctrina invenerit.

Chinenſibus adiungi poſſent *Veteres Indi, (o)* quorum peculiares quædam fue- 6
runt circa ſcientiam naturalem ſententiæ; ſed de illis adeo confuſa omnia, ut nihil quippiam diſtincti colligi inde poſſit; niſi etiam quæ e quorundam Autorum laciniis colliguntur. Id tamen conſtat, quantum ex hodiernis Itinerariis patet, aliquid Pythagoricæ doctrinæ ſimile illas habere. Μετεμψύχωσιν enim ſtatuunt, eamque ſibi habent perſuaſiſſimam, adeo ut nulla ferme inter illos ſecta ſit (ſunt autem plurimæ) quæ non pro principio eam ponat. Eſt quidam Græcus Scriptor, *Palladius*, qui de gentibus Indiæ & Brachmanibus (ita Philoſophi apud illos vocantur) libellum aliquem ſcripſit, quem ex Regia Bibliotheca edidit *Eduardus Biſſæus*, Eques Auratus, *in 4to.* Londini, anno 1665. Cui additur S. Ambroſii Scriptum de moribus Brachmanum. Plura eorum dogmatum qui ſcire velit, legat ABRAHAMI ROGERII eroffnete Thür zum Heydenthum; qui liber primum Belgico ſermone ab eo conſcriptus, poſtea in Germanicum a CHRISTOPHORO ARNOLDO, Profeſſore Noribergenſi, converſus, Norimbergæ prodiit, A. 1663. in 8vo, cum Additamentis, ex aliis

 Auto-

(o) De Indorum Philoſophia, ejusque Scriptoribus, conferantur, quæ ab Autore *Lib. præced. I. c. I.* §. 10. 11. ſunt dicta, & a nobis ad locum iſtum monita.

Autoribus. Hoc libro continentur omnia ista, quæ spectant, tam ad Theologiam, quam ad Philosophiam Indorum; miræ ibi occurrunt fabulæ, hic non repetendæ. Ceterum liber est jucundus admodum lectu, quo quidem nullus adhuc accuratior prodiit in hoc argumento.

De PHOENICVM sententiis, pene doctrinæ Mosaicæ affinibus, videri potest Grotius *in Notis ad Libb. suos de veritate Religionis Christianæ;* De PERSARVM autem Dogmatis *Pet. de la Valle* in suo *Itinerario*, Italice edito, quod in Belgica J. H. Glasemakeri editione est mutilatum, multaque, & optima fere, omissa. Habet & BARN. BRISSONIVS *in Lib. de regno Persarum* nonnulla, ex aliis collecta. Sed liber iste exiguo est scriptus judicio, ac multa falsa continet. Sed his, obscuris admodum, ac vix notis, non immorabimur.

CAP. VI.

DE PHILOSOPHIA PYTHAGORICA, EIVSQVE PRINCIPIIS NATVRALIBVS.

§. 1. *Autores antiqui, e quibus Philosophiæ Pythagoricæ notitia haurienda, recensentur, Johannisque Schefferi* de ejus Natura ac Constitutione libellus, *Scriptaque de eadem alia promissa & affecta, commendantur.* 2. *Mater illa est reliquarum omnium Sectarum, cognitioque illius, non summopere solum utilis, sed & necessaria.* 3. *Scriptores de Dogmatibus Pythagoræis veteres, Philolaus, Didymus, Moderatus Gaditanus, Aristoteles, Jamblichus, aliique una cum Antiphane Comico, istorum derisore, dudum deperditi.* 4. *Pythagoras Pherecydos & Mischi fuit discipulus, dogmataque sua variis, ad quas excurrit, gentibus, numerorum autem doctrinam Ægyptiis debuit.* 5. *Doctrina de numeris Pythagorica, ad Platonicos propagata, γενικῶς exponitur.* 6. *Pythagoræ Sententia de* Μετεμψυχώσει, *magiæque & artium divinandi peritia. Brutorum voces sermoni humano ab If. Vossio prælatæ. Physiognomiæ Naturalis commendatio..* 7. *Philosophiæ Pythagoricæ finis* (similitudo Dei,) *duplexque divisio.*

1 INter Philosophos veteres, quorum nobis superest aliqua notitia, antiquitate ceteris facile superior est PYTHAGORAS, (*p*) Cujus nihil habemus, nisi, quod longo post tempore per alios traditum est. Ideoque, quæ de ejus dogmatibus apud illos supersunt, obscura, ænigmatica, confusa, omnia sunt, quibus, non dubito, aliena multa accessisse, ab interpretatione eorum hominum, qui eorum dogmatum aliqua collegerunt. Peti autem debent laciniæ istæ e Jamblichi Operibus, qui *vitam Pythagoræ* scripsit, e Demophili, Democratis & Secundi opusculis, editis a Lu-

(*p*) Conferendum est cum hoc Capite *Secundum Libri I. præcedentis*, de Philosophia itidem agens Pythagorica.

a *Luca Holstenio*, & *Ocelli Lucani libro de natura Universi* (quem Lat. vertit, emendavit, & cum Commentario edidit *Carolus Emanuel Vizanius*, Amstelodami, an. 1661. *in 4to*,) e *Porphyrii libro de Abstinentia*, Græce Latineque edito, cum notis a Luca Holstenio. Habet & *Laertius* aliqua. Laudabilem operam præstitit Vir Clarissimus Iohannes Schefferus, in *libro* singulari, quem *de natura & constitutione Philosophiæ Italicæ*, sive *Pythagoricæ*, jussu Christinæ, Sveonum Reginæ, conscripsit. Quo in libello, Upsaliæ A. 1664. *in 8vo* edito, ea, quæ ad historiam aliquam generalem hujus Philosophiæ pertinent, docte proponuntur, & e veterum scriptis eliciuntur. Sed dogmata ipsa illic non continentur, quæ majoris laboris sunt, & *ut Schefferus in præfatione* ait, ejus, qui nullis aliis occupetur curis, & unum hoc agat, qui tamen ipse negotii plus satis habiturus sit. *Secernere enim a veris germanisque ejus Philosophiæ dogmatibus, neque infarcire aliena, diligentiæ*, inquit ille, *non est superficiariæ, aut subitanei laboris*. Utinam ab ejus viri summa eruditione impetrare possimus eos, quos promisit, libros, unum scil. *de vita Pythagoræ*, & alterum *de Claris Pythagoricis*. De dogmatibus vero ipsis, adeoque integra Pythagoræ Philosophia, ab ipso aliquando opus perfectum, vix est, ut speremus.

Recte vero is Pythagoricam ante omnes laudat, ut reliquæ Philosophiæ omnis Gentilis matrem & fontem. *Sic persuasum habemus*, inquit ille, *non plus interesse publico, bonisque literis, ut, quid Plato, quid Aristoteles, quid Stoici, quid Epicuræi, censuerint de Philosophia, sit perspectum, quam quid Pythagoras. Non modo, quia diligenter isthæc reputanti apparebit, pleraque originem suam habere e Sacris literis, sive bene, sive perperam, intellectis, vel quod ipse illas habuit Pythagoras, vel quod habuerunt ii, quorum disciplina ipse fuit imbutus ac doctrina: sed & quia Plato, Aristotelesque, Capita & quasi Coriphæi quidam omnis sapientiæ inter Paganos atque eruditionis, sua habuerunt a Pythagora, atque ita tandem scietur, quibus debeantur initiis, quæ a gentibus bene, sanctisque doctrinis convenienter, tradita, tantopere apud eas admiramur & extollimus.* 2

Extiterunt quidem in Philosophia Pythagoræa non pauci Scriptores, qui dogmata ista congesserunt, quorum tamen nihil ad nos pervenit. Et Eusebio quidem nominatur hujus Philosophiæ Scriptor Philolaus, Clementi Alexandrino Didymus, de quo ille ait, quod *librum de Philosophia Pythagorica* scripserit. Qui Didymus tamen alius forte est, quam iste, cujus Hieronymus mentionem facit, qui περὶ αἱρέσεων scripsit. Is enim Christianus fuit. Philolaus scripsit *Dissertationes Pythagoræ*, Eusebio teste, qui Philosophiam Pythagoricam forte eo modo tradidit, quo Arrianus in *Dissertationibus Epicteti*. Quales Pythagoræ *Dissertationes* scripsit quoque Moderatus Gaditanus, & quidem *libris quinque*, quas *Scholas* vocat, teste Stephano, *in voce* γάδειρα. Aristoteles quoque *libros de Pythagorica Philosophia* scripsit, teste Iamblicho, qui an Stagirita ille fuerit, dubitari adhuc potest. Quanquam Laërtius, inter libros Stagiritæ, memoret unum πρὸς τοὺς πυθαγορείους, & alium τῶν πυθαγορείων, nisi 3

nisi quis posteriorem librum eum esse putet, quem citarit Jamblichus. Prior enim ille fuit contra Pythagoraeos scriptus. Theon Smyrnaeus Aristotelem quoque citat ἐν τῷ πυθαγορικῷ. Stobaeus etiam, *in Eclogis Physicis, cap. 22.* Aristotelis *primum de Philosophia Pythagorae librum* citat, ut, si non plures, duos saltem fuisse hinc perspiciamus; cum ceteri unius tantum libri mentionem faciant. Quod tamen an sufficiens sit argumentum, ut alterum quendam Aristotelem hujus libri Autorem faciamus, quod facit Schefferus, merito dubium mihi videtur. Simplicius quoque *libro 1.* ἀκροαμάτων *Physicorum*, cujusdam Eudori meminit. Jamblichus *de Secta Pythagorae* scripsisse *libros tres* dicitur Gesnero, ex quo hoc Simlerus *scripsit de Pythagorica Secta libros tres, qui, cum Simplicii Commentariis, Romae, in Bibliotheca Vaticana, habentur.* Hos tamen libros aliqui eosdem esse putant, quos *de vita Pythagorae* scripsit Jamblichus, & tamen Simlerus distinguere videtur. Vossius *in libro de Philosophorum Sectis*, praeter illos, quos enumeravimus, Androcyden, Antiphanem & Alexandrum, nominat, quos tamen ad *Symbola* Pythagorae tantum scripsisse, ex Jamblicho & Clemente discimus. Antiphanes vero Poëta fuit, & Comico sale instituta ejus perfricuit, ut ex Athenaei *lib. 6. cap. 16.* apparet. Ut extant multa Comicorum veterum Graecorum ejus argumenti. Cronium, Numenium, Thrasyllum, quaedam de hac Philosophia scripsisse, ex Porphyrio discimus. Meminit quoque Laërtius cujusdam Zenonis, quod scripserit *Pythagorica*; & Clemens cujusdam Hipparchi; qui tamen omnes Scriptores jamdudum perierunt. Fortassis aliqua habuissemus e Bibliotheca Vaticana, si supervixisset Lucas Holstenius, qui aliqua Jamblichii inedita de Philosophia Pythagorica editurus erat.

4 Doctrina haec Pythagorae ITALICA vocatur, quod Autor ejus, Pythagoras, illam in Italia docuerit. Cujus Autorem tamen Laërtius Pherecyden facit. Quem sequuntur alii, & ad illum initia haec referunt, quod is Pythagorae Praeceptor fuerit. Sed Laërtius tamen, ipse sibi contrarius, alibi Italicae Philosophiae principem Pythagoram facit. Neque enim Pherecydis & Pythagorae dogmata adeo conveniebant, quanquam ille Praeceptor Pythagorae fuerit. Ideo Pythagoras non recessit ab ejus opinionibus, qui non unius hominis dogmata est secutus, sed ab Ægyptiis, Chaldaeis, Persis, Indis, quae hauserat, postea in unum cinnum redegit, & pro suo ingenio interpolavit. Non pauca etiam ab ipsis Judaeis, & forte plurima, habuit. Arabes quoque & Phoenices praeceptores habuit, de quibus vide Schefferum *libro citato, cap. 4. & 5.* Quibus singulatim recenset, quae dogmata quibus gentibus debeat. Arithmetica & Physica nonnulla didicit a Phoenicibus, speciatim vero a Moscho aliquo, non Mose, ut legi vult Arcerius, sed vetusto quodam Philosopho, & in rebus naturalibus exercitato, qui primus doctrinam de atomis adinvenit, cujus mentionem faciet Strabo *lib. 16.* Meminit ejusdem & *Sextus in Opere adversus Mathematicos.* Ab Ægyptiis accepit mystica sacra, & notitiam de Deo uno, & Geometriam, & arcana numerorum. Theodoretus Ægyptiis jungit Hebraeos, quorum aliqui haud dubie tum erant apud Ægyptios. De numeris testis est Josephus, &, praeter illum, Apulejus *lib. II. Floridorum,* ubi

ubi ait, quod ab Ægyptiis acceperit *numerorum admirandas vices*. Schefferus legit *vires*, quanquam ego cauſam non video, cur aliquid mutari debeat. Intelliguntur enim per illas proportiones certæ. Ægyptii vero occultas quasdam numerorum facultates habebant, quæ ſecretiſſimam eorum continebant Philoſophiam. Quam philoſophandi rationem a Mercurio inventam Triſmegiſto apud Ægyptios, ſcribit Stobæus in *Eclogis Phyſicis*, *cap. 2.* Adeoque certum jam eſt, ab nulla alia gente, quam Ægyptiis, myſticam illam numerorum doctrinam habuiſſe, quibus poſtea Philoſophiam ipſe ſuam ſuperſtruxit. Phœnicum enim Arithmetica longe fuit alia, vulgaris nempe iſta & mercatoria; Ægyptiorum vero Philoſophica & ad res naturales ac divinas accommodata. Quam, poſtquam jam alteram a Phœnicibus hauſiſſet, ab Ægyptiis didicit.

Hanc de numeris doctrinam poſtea ad ſucceſſores ſuos propagavit Pythagoras. Atque hinc Plato, ejusque Aſſeclæ, tam multa de numeris ſuis paſſim inculcant. Quorſum etiam referenda eſt doctrina de ideis. Socrates, cujus omnem Philoſophiam libris ſuis complexus eſt Plato, ex Pythagoræis hauſit illam, ut judicat recte Joh. Bapt. Hamelius *Lib. I. de Conſenſu vet. & novæ Philoſophiæ, c. 3.* Secundum enim Pythagoræos unitas & numerus prima rerum exordia ſtatuuntur. Neque numerorum verbo aliud quiddam ab iis diverſum intellexere, ex iis quippe ordo, ſpecies, modus, diſtinctio denique omnis repetitur. Per varios numerorum gradus, ab ipſa unitate, qua omnia continentur, usque ad formas rerum ſenſibiles, deſcendit. Quas itidem deinceps numeris quibusdam mutabilibus diſtinguit. Unde patet, Platonicos numeris ſuis uti, non aliter, quam vulgus Philoſophorum ſuis terminis & notionibus, quarum certe quædam eſſe debent, quæ vero inter illas rebus ipſis ſint adæquatæ, aut eſſentias earum exprimant, de eo tam acriter diſputatur. Porro Platonici, ut corporales res figuris deſignare ſolent, ita res ſpirituales numeris quoque deſignant. Quod autem, præter numeros intellectuales, vel ideas, alios in ipſo Bono vel Deo, numeros ſupereſſentiales plerique Platonici admittant, easque unitates, ut primi Boni effectus quosdam, cum a ſua cauſa, tum inter ſe, diſtinctos velint, & quaſi innumerabiles quosdam ut vocant, Deos ſubſiſtere, iſtud per ſe abſurdum eſt. CHAMBRAEUS, in opuſculo *de Philoſophia Platonica*, quod nondum publici juris fecit, laudat a. *citato loco* Hamelius: *Eſt*, inquit, *in Deo numerus quidam ex unitatibus divinis conſtans, cum cæteri numeri magis ex rebus, quæ unitatis ſunt participes, quam ex ipſis unitatibus ſint compoſiti. Sunt vero divini numeri non abſoluti, ſed relativi. Nam ad res, quæ fieri poſſunt, ſingulæ unitates, aut ideæ divinæ, habitudine quadam rationis referuntur, nec iſtæ unitates plus, quam ratione, ſive cogitatione, differunt. Non enim ex ipſa unitatis Summa, quæ Deus eſt, fit ſtatim progreſſus ad numerum abſolutum, ſed prius neceſſe eſt mente concipere relativum quendam numerum, qui ſuo fonti, ut propior, ita ſimilior, eſt. Cujus velut partes non ſeorſim a ſuo principio disjunctæ, ſed in ipſo uno, aut Deo, ſubſiſtunt.* Hæc Chambræus ex mente Platonicorum diſſerit, ænigmata ænigmatibus cumulans, ut ſunt pleraque iſta Platonicorum, qui mira potius ſtudent dicere, quam vera. Et certe illi numeris ſuis & ideis eandem fabulam ludunt,

quam intricatissimis suis conceptibus & notionibus Scholastici, alia saltem scena instituta.

6 Ab iisdem Ægyptiis Pythagoras doctrinam illam de μετεμψυχώσει animarum habuit, de quibus Herodotus *lib. 2.* & Porphyrius; quam sententiam etiam apud Indos aliasque Gentes Orientales, hodieque obtinere videmus. De ea animarum μετεμψυχώσει libellum singularem conscripsit *Ambrosius Rhodius*, qui editus est Hafniæ an. 1638. *in 8vo;* quo in libello mentem Pythagoræ explicare laborat, & ad saniorem aliquam sententiam reducere, fortassis magis ex ingenio suo, quam ex rei veritate. Ceterum, & alios quoque Philosophos ab hac sententia non abhorruisse videmus. Rerum Magicarum doctrinam, quæ in sacrificiis, consecrationibus, & similibus, consistebat, elegantissime & diligentissime præ ceteris excoluit Pythagoras, divinationum etiam varia genera a variis Gentibus accepit, ὀνειροκριτικὰ ab Hebræis didicit, scientiam auguralem & divinationem ex thure ab Arabibus habuit. Arabes enim, & Phryges primi sunt, qui excogitarunt aruspicinam, ut Theodoretus testatur. Forte & intellectum sermonum, quibus bestiæ creduntur uti, atque aves. Apollonius enim, Pythagoræ simia, ab iis artem hanc se hausisse gloriatur, ut testatur Philostratus *lib. 1. c. 14.* Quam artem, credo, hodie etiam callet Vir doctus, (Is. Vossius) qui *de cantu Poëmatum, & viribus Rhythmi*, libellum nuper scripsit, in quo non veritus est asserere, animalibus plus solertiæ inesse, in exprimendis affectionibus vel desideriis, quam ipsi homini; quod inter cetera ejus libri παράδοξα (sunt enim non pauca) reponendum est. Ab Indis Pythagoras habuit Physiognomiam, cujus singularis propagator fuit, adeo ut discipulos suos, ad artis istius regulas, primum explorarit, an idonei essent ad disciplinam, an minus. Videatur Philostratus *lib. 3. cap. 5. in Vita Apollonii.* Atque certe illa doctrina non est de nihilo, quatenus Physicis principiis superstructa est, non Planetariis, ac mirabilem plane usum habet in vita civili, si quis ex conversatione crebra cum hominibus majorem sibi acquisivit solertiam. De ejus utilitate legantur, *præfatio* Conringii in opus Scipionis Claramontii *de conjectandis latentibus animi affectibus*, librum ejusdem argumenti insignem sane, & CHAMBRAEUS in libro Gallico *de arte cognoscendi homines. Symbola* Pythagoræ, a Phil. Beroaldo, Ang. Politiano, aliisque explicata, non Moralia solum, sed & Magica quædam, celare mihi videntur. Qualia sunt de corde non edendo (quæ adhuc nefaria inter Orientales magiæ species est, a Pet. de la Vale, *P. V. Itinerar. c. 1.* descripta,) unguibus, ante aram non incidendis, speculo, noctu non intuendo, igne, gladio non fodiendo, &c. quorum multa a Thom Berounio, in *Pseudodoxia Epidemica*, exploduntur.

7 Finis Pythagoricæ Philosophiæ omnis, quam eo etiam definiebat, erat ὁμοίωσις Θεῦ, sive similitudo Dei, quæ divina ejus sententia est, a Platone assumpta, & passim inculcata. Hanc Stoici, Cynici, Epicuræi, quoque arripuerunt, qui virum bonum & sapientem definiebant Deo similem. Ad hunc finem obtinendum media præscribebat, nosse semetipsum, & purgare se ac liberare a sordibus corporis, ut animus ferretur

tur

tur ad cœlestia & divina, atque tum vere Philosophum fieri. Quare & Philosophiæ partes duas faciebat, καθαρτικὴν, sive purgativam, τελικὴν, sive perfectivam. Dividebat etiam Philosophiam in ἐξωτερικὴν & ἐσωτερικὴν. In Exotericis tradebantur omnia, quæ ad communem vitam pertinebant, practica; In Esotericis, quod ad naturam & divina pertinebant, de quorum omnium ordine legatur Schefferus *Cap. 10. integro;* ubi summa cum diligentia omnia illa illustrat, & de modo quoque docendi per Symbola, deque ipsis Symbolis Pythagoræorum, pluribus agit.

CAP. VII.

DE PRINCIPIIS PHYSICIS SECVNDVM GRAECOS, VARIOSQVE EIVS GENTIS PHILOSOPHOS:

AC PRIMVM DE PHILOSOPHIA NATVRALI DEMOCRITI ET EPICVRI.

§. 1. *Pythagoras omnium Græciæ Philosophorum parens fuit. Ab Apulejo tamen quidam illo antiquiores celebrantur. Diversa Græcorum in philosophando instituta.* 2. *Philosophia Græcorum nec præ Barbarica plane est contemnenda, nec, cum Conringio, in Ægyptios injurio, supra illam nimis extollenda. Methodica ejus Tractatio Græcis debetur, inprimis Aristoteli, cujus tamen in Philosophos se priores tyrannis, sophisticaque contra illos disputandi ratio, culpantur. Platonem contra longe fuisse modestiorem, allato utriusque de Parmenide judicio, ostenditur.* 3. *De Philosophia Poëtarum, Orphei (de qua Lib. promisit J. Franc. Grandis,) Homeri &c. quid sentiendum. Nulla hic certa Principia, omnia fabulis involuta, quas nec ipsi intellexere. Orpheo & Zoroastri supposita ad Platonis doctrinam proxime accedunt.* 4. *Democritus, more veterum, abstractionibus in Physica abstinuit, & ad ea, quæ sub sensum cadunt, omnia reduxit. Magni ejus Philosophia etiam apud Romanos fuit habita. Principia ejus Physica, Atomos & Vacuum, sua fecit Epicurus.* 5. *Utriusque Philosophiam Naturalem, in Poëmate* de Rerum Natura, *proposuit Lucretius, & nuper instaurarunt Pet. Gassendus (in multis licet dissentiens) ac Gualth. Charletonus.* 6. *Democriti Scriptorum nihil superest, & proinde, quid vere senserit, incertum. De MSStorum, quæ sub ejus nomine supersunt, Chymicorum γνησιότητι in utramque partem disquiritur.* 7. *Doctrina de Atomis & Vacuo Epicurea, intermixtis subinde animadversionibus, proponitur.* 8. *Eadem, ex Joh. Franc. Grandis peculiari* Diss. *contra illam, refutatur, & Democrito ipsi (qui per Infinitum Inane Deum intellexit) adversa esse ostenditur.* 9. Παρέκβασις *ad Mediam Henr. Mori, Vacuum in Naturam spiritualem transformantis, eandemque Democrito ac Epicuro mentem affingentis, sententiam.* 10. *Doctrinæ Epicuri Physicæ, inprimis de motu Atomorum, confutatio ex J. Franc. Grandi, Cicerone ipsoque Lucretio, continuatur.*

nuatur. 11. Ex hac Epicuri doctrina fatalitas rerum omnium, aliaque profana Atheorum dogmata, profluunt. Falso jactatur, eam esse evidentissimam ac sensibus superstructam, cum imaginaria potius sit & absurda. 12. Degeneravit a principiis Democriti. Methodus ejus philosophandi corpuscularis utilissima quidem est in rerum naturalium scrutinio, sed a dogmatis profanis, ab ipso confutatis Gassendo, repurganda; nec tamen sine principiis aliis sufficit, cum & Atomi minutissimæ ex aliis coaluerint Elementis. 13. Methodo hac utuntur Cartesius, Rob. Boylius (insigni hic ornatus elogio) modernique Angliæ Philosophi. Agnoscendum tamen iis aliquod in Natura Θεῖον, sibi incognitum, ob cujus in Philos. Epicurea neglectum Verulamius Aristotelica sequi maluit Principia.

1 PRodierunt e PYTHAGORAE schola integræ Philosophorum familiæ, atque adeo, quicquid GRAECIA sapientiæ habuit, huic viro natales suos debet. Quanquam & ante ipsum fuerint nonnulli inter Græcos Philosophi, iique etiam Præceptores Pythagoræ. Sed, quandoquidem etiam illi ex Oriente & ex Ægypto, doctrinam suam habuerunt, ac fama illorum obscura est, hunc Autorem Philosophiæ apud Græcos, præ ceteris, laudare possumus. *Apulejus* quidem, *in Floridis*, Pherecydem Syrum, Anaximandrum Milesium, Epimenidem Cretensem, Leodamantem, Creophili discipulum, memorat, quorum omnium admodum exigua est notitia apud veteres Scriptores; fortassis & ipse non accuratam ejus rei notitiam dare potuit, tanto ab illis temporis intervallo disjunctus. Quod enim inter illos etiam Platonem numerat, vel ingens mendum est, vel magnus Anachronismus. Quanquam Lipsius huic textui subveniat, *in Philosophia Stoica, lib. 1. Dissertat. 6.* pro *Platone* legens *Piatorem;* quæ emendatio quo fundamento nitatur, non video, nisi solo ingenio Lipsiano. Quoniam vero Pythagoræ Philosophia, ob numeros illos, est obscurior, ac nulla certa habet principia, quod ipse nihil scripserit, a discipulis vero ejus omnia vel interpolata sint, vel negligenter tradita; sectabimur jam ceteros e Græca natione Philosophos, quorum distinctiora ad posteros principia pervenerunt, & quidem ita, ut non magnopere de ordine simus solliciti, sed potius ipsum principiorum, ab ipsis positorum, ordinem sequamur. In quibus tamen ipsis dijudicandis non parum difficultatis est; aliqui enim principia quædam cum aliis habent communia, alii, præter familiaria sua, adhuc quædam prima supponunt, quidam ænigmaticis locutionibus ista involvunt. Videbimus tamen, ut, quam fieri potest, distinctissime ea proponamus. Ac sunt sæpe inter illos, qui non re ipsa, sed nominibus, seu terminis, tantum discrepant. Quidam secunda principia pro primis arripiunt, & vice versa: quidam causas externas cum internis confundunt, de quibus omnibus dispiciendum est.

2 Quod attinet in universum *Philosophiam Græcam*, ut non probo, qui nimium illi tribuunt, ita nec audiendi sunt, qui nihil, adeo ut Græcam illam Philosophiam mancam, sophisticam & puerilem existiment, præ occulta illa Orientalium Philosophia

phia & Ægyptiorum; a quibus hausisse Græcos doctrinam suam, certum est. Neque enim temere credo, quod vult clarissimus vir, Conringius, Ægyptiorum istam fuisse ignorantiam in omni disciplinarum genere, ut Græcis præ illis palma debeatur. Qua in re meliora docuit OLAUS BORRICHIUS, in nupero illo scripto, quod Conringio opposuit; ubi prolixe per partes examinat, quam fuerit Ægyptiorum in omni doctrina perfecta sapientia. Apud Platonem certe ab Ægyptio Sacerdote Græcis objectum scimus, illos *in Philosophia semper esse pueros*, sive semper discere, nunquam perfectos esse. In eo tamen laudem summam merentur Græci, quod ordinem induxerint in Philosophiam & methodum; ceterorum enim libri vel ad posteros non pervenerunt, vel plane scripti non fuerunt, ac viva tantum voce præcepta Philosophiæ tradita. Quemadmodum & in Græcia, ante Platonis & Aristotelis tempora, nihil quoque libris & præceptis distinctis comprehensum fuit. Aristoteles vero primus methodum aliquam justam disciplinis circumposuit, veterum libros, si qui fuerunt, deprædatus, ut gloriam sibi soli pararet, aut sæpe pugnans contra illos, cum tamen eorum sensus non recte intelligat. Hinc Verulamius Aristotelem comparat Ottomannis, qui, ut tranquillum habeant regnum, & soli, fratres suos trucidare solent. Quare veterum sententiæ, non ex Aristotelis tantum verbis perpendendæ sunt, qui, propriæ laudi velificans, illas impugnat, vel ex plebis opinione, quam tamen ab his sacris arcebant veteres illi Philosophiæ antesignani, vel sophistica quadam cavillatione. Sed tamen, inquiat aliquis, Aristoteli facile fuit, reconditos antiquorum sensus scrutari. Id suspicari quidem licet, sed is forte loquendi genere minime proprio offendebatur, quod multis errandi præbuit occasionem, cumque autor novæ doctrinæ haberi vellet, ea ambiguitate ad cavillationes abusus est, suamque potius sententiam stabilire voluit, quam veterum obscuritatem illustrare. Plato hoc longe modestior fuit, qui *in Theæteto* de Melissi sententia & Parmenidis agens, tantum abest, ut exagitet, ut ignorantiam suam fateri malit, ac de obscuritate illorum conqueri: *Parmenides*, inquit, *acer mihi videtur ac venerandus; olim peradolescens loquutus sum cum illo Sene, & mihi visus est sapientia præditus profunda ac generosa; itaque vereor, ut satis ejus verba capiamus. Quod autem sub verbis tegitur, multo magis nos latet.* Unde videmus, ea, quæ Plato non intellexit, Aristotelem, ut cura sua indigna, rejecisse. Eum Aristotelis animum circa Parmenidis doctrinam observavit *Bened. Pererius*, vir diligentissimus, *lib. 4. Physicorum cap. 16. Parmenidem*, inquit ille, *impugnavit, non secundum reconditum sensum, sive iniquum erga eum se præbuerit, cum tamen ejus mentem calleret, sive recte id fecerit, ut vulgo errandi occasionem præcideret.* Sed de Parmenidis Philosophia in sequentibus plura dicemus.

Lipsius inter Germanicæ Philosophiæ partes etiam recenset *Poëticam*, quam ille vetustissimam facit, in qua Musæus, Linus, Orpheus, Hesiodus, Homerus, 3
quos sapientiæ studia coluisse, certum sit. De ORPHEI antiquissima Philosophia & Theologia Johan. Franciscus Grandis, vir eruditissimus Gallus, integrum Tractatum conscripsit, quo, accuratissime veterum illam doctrinam complexum se esse, dicit.

dicit. Franciscum Patricium & Augustinum Steuchum primoribus tantum labris degustasse, ait in *præfatione Dissertationum suarum Philosophicarum*. Sed vereor, ne liber ille non sit editus. Hactenus enim nunquam videre licuit. De HOMERO Lipsius Democriti elogium laudat, qui tamen in illo, præter elegantiam Carminum, nil miratur, & Platonis testimonium *in Alcibiade*, ubi ait: *Non debere, qui initiati nondum sapientia, incidere in Homerica Poëmata, ne fabellas censeant Heroëm illum scribere.* Sed ut mihi quidem videtur, non opus est, Sectam perculiarem hic constituere; quæcunque enim Poëtæ isti prodiderunt literis de rebus Philosophicis, ex accidenti tantum prodita sunt. Nulla enim certa hic sunt principia, nullus Sectæ Autor, sed pleraque fabulis sunt involuta, quas fortassis ipsi non satis intellexerunt Poëtæ, si quæ abstrusiora sub iis fuerunt recondita. Uti non intellexit Ovidius, qui tamen totam illam fabularum telam ordine pertexuit, Græcos imitatus; Græci vero ipsi etiam aliunde, non ex ingenio suo, depromserunt. Quæ supersunt ex Orphei carminibus, aut ex Zoroastris *Oraculis*, illa, si genuina sunt, recondita quædam, fateor, habent, quæ tamen Theologica potius sunt, & de Deo, divinis mentibus, animisque, Oracula potius aliqua, quam Philosophiæ naturalis certa principia, loquuntur. Physica tamen quædam de mundo, ejusque ordine, illis insperguntur, non admodum a principiis Platonicis aliena. Vid. Franciscum Patricium in *nova de universis Philosophia, Panaugias lib. 10.* Quibus in libris mystica quoque Ægyptiorum ex Platone & Aristotele collegit. Legi etiam possunt ejus *Discussiones Peripateticæ*, in quibus passim de veteris illius Philosophiæ, præ Aristotelica, præstantia agit.

4 Nos primo loco, missis ambagibus illis & ænigmatibus, DEMOCRITI *Philosophiam proponemus.* (q) Atque hic statim initio notandum est, veteres illos Philosophos non ausos esse ad materias & formas abstractas rerum naturalium causas reducere, sed ad talia principia, quæ sub sensus cadunt. Maluerunt scil. illi manere intra carceres naturæ, nec evagari ingenio ad vanas notiones, quemadmodum fecerunt Plato & Aristoteles, qui posterior disputationibus suis veram istam & solidam scientiam naturalem corrupit. Ideoque vel ignem, vel aquam, vel aërem, vel particulas inter principia reposuerunt, quod in sensus illa incidere viderent; quanquam etiam in modo & applicatione erratum ab illis fuit. Democriti nomen maximum fuit apud veteres, nam non suo tantum tempore summo in honore habebatur, sed &, ipsius Aristotelis & Platonis schola vigente, apud sapientiores Democriti Philosophia obtinuit ac Romæ cum maximo plausu exceptam fuisse, Cicero nos docet, qui ejus ubique summa cum laude mentionem facit. Quare existimavit Verulamius, *in fabula de Cupidine*, non Aristotelem & Platonem, sed Gensericum & Attilam, & barbaros, hanc Philosophiam perdidisse. *Postquam enim*, inquit, *doctrina humana naufragium perpessa esset, tabulæ istæ Aristotelicæ & Platonicæ Philosophiæ, tanquam materia cujusdam levioris & magis inflatæ, servatæ sunt, & ad nos pervenerunt, dum magis*

(q) De Philosophia Democriti & Epicuri dictum etiam jam est. *Libri I. præced. Cap. Vto*, cum hoc præsenti conferendo.

magis solida mergerentur, & in oblivionem forte venirent. Hæc Verulamii sententia est de Democrito. Quod jam Philosophiam ipsius attinet, Democritus omnium principia pleno & vacuo, sive Atomis & inani, contineri statuit, cujus sententiam suam postea fecit EPICURUS, qui diligentius expendens motus & formas Atomorum, ex eorum complexione, connexione & occursu mutuo, omnia formari credidit in hoc universo corpora, omnia *φαινόμενα* hinc oriri.

Eam doctrinam inter Latinos erudito carmine comprehendit *Lucretius*, Philosophus potius, quam Poëta, sed qui, ob Latinitatis puritatem, magnopere æstimandus est, quemque Virgilius in multis est imitatus. Eum a Physices Professore in Academia Argentinensi publicis Lectionibus prælegendum Statuta ejus Academiæ volunt, teste *Bœclero in lib. de Scriptoribus Græcis & Latinis;* quod mirum tamen videri possit, cum sic crude admissa illa principia Epicurea, quemadmodum ea Lucretius proponit, profanum aliquid sapiant. Nostro tempore Philosophiam illam sepultam pene reduxit *Pet. Gassendus* atque diffuso *Commentario*, Lugd. A. 1649. *in fol.* edito, explicuit, cui addendus est alter ejus *liber de vita & moribus Epicuri*, qui historiam Epicuream complectitur. In ceteris vero dogmatica tractat sub specie *Commentarii in Diogenis Laertii librum decimum*, quo ille dogmata Epicurea complexus est, collatis semper verbis & rationibus, a Lucretio petitis. Scripsit & BAPTISTA GUARINUS *de Secta Epicurea*, teste Gaddio in *libro* suo *de Scriptoribus, p. 219.* Sed eum nunquam videre memini, nec fortassis eum Gassendi scripto comparari potest, qui ista diligentia omnia inquisivit, ut nemini fortassis alteras curas reliquerit. Gassendus tamen non in omnibus amplectitur Epicuream doctrinam, aut probat, sed in multis contra ipsam disputat. Scripsit idem Gassendus libros Physicos, qui inter reliqua ejus Opera aliquot Tomis prodierunt, & istis principiis superstructi sunt. Postea GUALTERUS CHARLETON Anglica lingua edidit librum, quem inscribit *Physiologiam Epicuro-Gassendo-Charletonianam, sive Fabricam scientiæ naturalis, ex hypothesi Atomorum, fundata per Epicurum, reparatam per Gassendum, auctam per Charletonum*, quo in libro, Lond. 1654. *in fol* excuso totum Systema Physicum ad mentem Epicuri, adornat, cum Gassendus ordinem Diogenis sequutus fuerit. Sed prima tantum ejus *Physicæ* pars Generalis, cui specialia interdum nonnulla immiscuit, in lucem prodiit; an altera prodierit, vel proditura sit, equidem ignoro. Et forte non prodibit, cum, parte ista generali sufficienter explicata, in specialibus rationes facile accommodari possint subjectis. *Democritum Reviviscentem* edidit IOH. CHRISOST. MAGNENUS, Philosophiam autem Epicuri cum Democritica & Theophrastea contulit NIC. HILLIUS libro peculiari, Parisiis edito. 5

De Democriti scriptis nihil hodie reliquum est, quamvis multa illum scripsisse, ex Aristotele, Plinio, aliisque Scriptoribus, constet. Quare adeo securi esse possumus de ejus principiis, nec determinare nobis licet, an illa cum Epicureis omni ex parte conveniant. Nos, ex aliorum tantum traditionibus, Democriti mentem & sententiam colligimus, qui fortassis non recte ceperunt illam, aut non satis bona fide 6

fide interpretati sunt. Uni certe Aristoteli, qui aliquoties contra ipsum disputat, fidem habere nolim. Ejus enim fides, ut in ceteris Autorum antiquorum censuris, etiam hic suspecta esse debet. Extant tamen in Bibliotheca Regis Galliæ, & aliis quoque, quædam MSS. quæ Democriti nomen in fronte scriptum habent, & de arte χρυσοποιητικῇ agunt. Quædam eorum, Latine a se versa, Domin. Pizimentius Patavii *in 8tavo* edidit. Quædam etiam Ant. Mizaldi *Centuriis Secretorum* sunt adjecta. Sed illa suspecta habent plerique, inprimis Salmasius *ad Solinum*, in *Exercitationibus* ejus *Plinianis*, qui, data occasione, aliquot ex illis loca descripsit. Titulus librorum recensent Phil. Labbaeus *in Bibliotheca MSStorum Regis Galliæ*, & Thom. Reinesius, aliquam iis fidem habens, in *variis* suis *Lectionibus*, tum & Ol. Borrichius in *Hermetica Ægyptiorum Sapientia*, libro, quem nuper adversus Conringium scripsit, qui, genuinos esse Democriti libros, non veretur asserere *pag. 68.69.70.71.72.73.* Cujus argumenta illic legi possunt. Multa etiam ille collegit ex antiquis Scriptoribus de Democriti experimentis, quæ non obscure innuunt, hujus argumenti Democritum nonnulla scripsisse. Operationibus Physicis illum incubuisse, ex multis Autorum locis patet. Sunt & mihi nonnulla Democriti, quæ inscribuntur *Physica & Mystica*, sive *Arcana*, ex Codice Bibliothecæ Altenburgensis descripta, sed ea admodum mendosa sunt, ac multa omissa, præ ceteris illa Unionum artificialium præparatio, cujus meminit Salmasius *in Exercitationibus ad Solinum*, quæ formula in isto exemplari non reperitur.

7 Jam, ut ad principia Philosophiæ Democriticæ redeamus, ea constat Atomis & Inani. *Atomi* autem sunt Democrito & Epicuro corpora individua, quæ ita feruntur in infinito inani, ut concursionibus inter se cohærescant & efficiant, quæ gignuntur, omnia. Sunt autem Atomi non ita insectiles, ut omnis omnino extensionis sint expertes, non sunt puncta Mathematica, sed Physica, & tota illa Disputatio inepta est & Sophistica, quæ solet a Peripateticis contra existentiam Atomorum adduci. Illa enim divisio in infinitum, quam illi concipiunt, & Atomis opponunt, cum rerum natura pugnat, quæ necessario in minimo aliquo subsistit. Quare & inepta est altera illa quæstio: *Utrum Atomi ex punctis constent Mathematicis?* quam solide refutat Io. Bapt. du Hamel, *de consensu vet. & nov. Philosophiæ, lib. I. c. 8.* Quicquid sit, res tandem in inanes & Mathematicas speculationes deducitur, quibus sua illa relinquenda sunt principia, ad demonstrandas rerum quantitates, at illæ non pertinent ad minima Physica, quæ si tu minora adhuc animo concipere possis, ulteriusque dividere, nulla ratione hoc ad Physicum pertinebit. Ut jam explicent, quomodo inter se vinciantur Atomi, varias earum figuras, situm, ordinem, magnitudinem, motus, comminiscuntur. Cartesius autem plane depingit & delineat, quasdam enim rotundas, quasdam quadratas, quasdam alterius figuræ, facit, quod non omnino a rei veritate abhorret, & probare pene licet in minimis corpusculis salium variorum. Ut jam demonstrent, quibus vinculis connectantur, multa comminiscuntur, quæ nulla adeo demonstratione, sed quibusdam conjecturis nituntur, leves Atomi aliarum angulis implicantur, ramosæ particulæ firmius cohærent, quibus constare faciunt corpora solida

solida. In quibus singulis explicandis multa quidem subtilitas est, quæ tamen non usque videtur rem omnem conficere. Nam certe alia debent quædam latere, quæ non expediri possunt sola ista Atomorum compositione: generationes rerum fieri transpositionibus partium, additionibus & detractionibus, docent, quæ ex semine prodeunt. Sic plantas additione formari arbitrantur, cum parva seminis moles, quicquid invenit sibi simile, sibi conciliat, & fermentationis beneficio in suam commutat naturam. Quæ omnia dici quidem ita possunt, sed profecto nondum satis explicari. Omnes porro qualitates non nisi Atomorum quædam effluvia sunt Epicuro. Illud vero nescio quomodo fatuum est & profanum, omnia illa corpora produci ex fortuito quodam Atomorum motu, cum ubivis necessitatem summam videamus. Alterum Democriti principium est *Inane*, vel Vacuum, idque est, vel patens illud infinitum, vel dispersum, & quodammodo in rebus disseminatum. Vacuum admitti debere in natura existimant hujus hypotheseos assertores, quoniam motus corporum cessaret, si omnia plena corporibus essent. Probant iidem vacuum ex rarefactione & condensatione, de quibus *in Cap. de Vacuo* pluribus agemus. Principia itaque hujus Philosophiæ sunt infinitæ Atomi, & infinitum Inane. Atomi, secundum Epicureorum sententiam, compingi in unum corpus non possunt, nisi virtute illius Inanis infiniti.

Adversus has Epicureæ Philosophiæ hypotheses pereruditam Dissertationem scripsit IOHANNES FRANCISCVS GRANDIS, ipsique hujus Philosophiæ propugnatori, Gassendo, inscripsit, inter *varias* ejus *Dissertat. Philosoph. & Criticas*, Paris. A. 1658, *in 4to* editas, primo loco obviam. Atque primus is ostendit, infinitatem Atomorum & vacuitatis a Lucretio, non citra insignem paralogismum, constitui, & contra mentem Democriti, qui per infinitum illud ipsum Deum intellexerit, non vero, quemadmodum recentiores Epicurei, spatium aliquod inane, in quo moveri & compingi corpora naturalia possint, atque adeo majora corporum naturalium Systemata, sive Mundi. Tale vero infinitum Inane per ipsam rationem & naturam dari non posse, ex intimiore Philosophia illic disputat, & concipi tale quid non posse statuit, imo pugnare ejus conceptum cum mente ostendit. Multo minus hæc infinitas locum habebit, si & Atomorum infinitas accedat. Nam illa infinitas quomodo adæquabit infinitatem spatii, cumque utrobique principia sua sint & fines, quæ repugnant infinito, quomodo ista infinitas fingi aut concipi potest? Nullus itaque motus fieret, quoniam motus omnis terminos habet, tum a quo, tum ad quem. Principium vero hic ubi, vel in quo, ponendum est, si vacuum hoc & inane statuatur. Namque in ipso, ut plane nihilo, nulla causa esse potest, quæ moveat, atque ita illud Inane corpus esse deberet, in vacuo vero quies potius perpetua esset, quam motus. Nulla enim illic actio, nullus impulsus, atque ita iners & otiosa esset tota rerum natura. Inane enim, qua Inane, nec gravitatem habet, nec levitatem, neque sursum, neque deorsum importat, atque adeo ab omni locorum differentia alienum est: ac proinde motus, qui omnis localis est, causa existere nequit. Quod vero existimant illi, absque vacuo motum nullum esse, ejus plane contrarium verum est. 8

Nam, quando corpus loco movetur, illud proximum expellit; hoc rursum aliud protrudit, donec motu quodam circulari locus, a primo corpore derelictus, ab altero occupetur. Rem illam eleganter demonstrat Cartesius exemplis globorum, in orbem dispositorum, & explicatius, ad mentem Cartesii, proponit DAN. LIPSTORPIUS in *Speciminibus* Philosophiæ Cartesianæ. Quod attinet Vacuum, rebus interspersum, suis etiam difficultatibus laborat. Nam solent afferri hic quædam specimina, quibus suam sententiam stabilitum eunt Vacui propugnatores; de quibus inferius pluribus agemus; nam hic ista alieno loco proponentur; in ipsa autem Tractatione affectionum naturalium convenientius in medium adducentur. Ex rarefactione & condensatione iidem Vacui experimenta sumunt; quæ res majori difficultati subjacet. Oportet enim in rarefactione & condensatione attingere se particulas propius & rursus discedere; in ista vero recessione admittenda sunt quædam spatia, quæ non sint plena particulis istius corporis, quod dilatatur. Atque hodie machinam aliquam invenit ROBERTUS BOYLIUS, qua aërem pro lubitu rarefacere potest; atque adeo ad numerum, mensuram & proportionem, Sed de his inferius agemus. Quod infinitum illud inane attinet, hoc, uti diximus, impugnat Joh. Franciscus Grandis, atque a Democrito ait longe aliud quid denotatum fuisse, ipsum scil. Deum; qua ratione mentem æthercam illam & Spiritum, de quo adeo multa Platonici, per hoc intelligendum, asserit. Id multis Philosophorum testimoniis confirmat, ipsius præcipue Democriti, ex Clemente, juxta Eusebium *de præparatione Evangelica lib. 15.* Quocum eadem sensit Hippocrates, coætaneus Democriti. Ipsum Lucretium sibi contrarium adducit, qui ultra Atomos & Inane, tandem tertiam aliquam naturam, ipsius veritatis necessitate coactus, statuit, lib. 2. scribens:

Denique cœlesti sumus omnes semine oriundi:
Omnibus ille idem pater est, unde alma liquentes
Humorum guttas mater cum Terra recepit.
Fœta parit lætas segetes, arbustaque læta,
Et genus humanum, &c.

9 Atque ita Autor ille de hoc Inani Epicureo judicat; a quo tamen abire videtur HENRICUS MORUS, in *Enchiridio* suo *Metaphysico, part. 1. c. 8. num. 3. sive de rebus incorporeis succincta & luculenta Dissertatione*, qui quasi mediam sententiam amplectitur. Is scil. toto illo libro hoc agit, ut demonstret experimentis naturalibus, e tota rerum natura petitis, esse aliquid Extensum immobile, a mobili materia distinctum, non imaginarium quiddam, sed reale saltem, quod scil. non sit corpus, sed tamen reale aliquid & extensum, quod ille spiritualis naturæ vel divinæ etiam esse asserere non veretur, inque hunc suum sensum Democriti sententiam, rapit, qui principia duo vera ac realia statuat, Atomos & Inane, reliqua vero omnia non res esse, sed apparentias tantum in sensibus nostris excitatas. Rursum ex Diogene Laërtio adducit locum, ubi Epicurus vacuum & locum vocat naturam intangibilem, vel, ut ille inter-

pretatur, incorpoream; ideoque secundum Epicureorum sensum, per illud inane intelligit naturam aliquam spiritalem. Quæ tamen iste secundum sensum interpretatur. Omnes enim principium illud alterum Epicureum non aliter, quam sub ratione privationis alicujus, aut nihili, concipiunt, estque in eadem sententia Lucretius, cujus manifesta adduci possunt testimonia. Adducit quoque testimonium Pythagoræorum ex Aristotele, qui spatium tale vacuum describunt, quod ex infinito est spiritu, totumque universum permeat, sic, ut respirare mundus dicatur in hoc spatio. Verum, cum nec librum, nec caput, apud Aristotelem nominet, non habemus, quod de illo judicemus. Si ejus sensum sequeremur, facile cum ceteris conciliare hanc doctrinam Epicuream possemus.

Pergit Joh. Franciscus Grandis, atque, ultra tertiam hanc naturam, a Lucretio concessam, quartam adhuc ab eodem concedi ostendit contra Gassendum, qui ista Lucretii loca, studio, an casu, in *Philosophia* sua *Epicurea* omisit, *lib. 3.* 10

Quarta quoque his igitur quædam natura necesse est,
Attribuatur, ea est omnino nominis expers,
Qua neque mobilius quicquam, neque tenuius, exstat.
Inde calor, motus, & venti cæca potestas
Accipit inde aër, inde omnia mobilitantur.

Quibus ex verbis patet, absque natura aliqua impellente & movente nihil fieri in natura, quo tamen principio communis illa Epicurea Philosophia destituitur, quæ præter Inane & Atomos nihil agnoscit. Illos Atomos dicunt esse æternas & increatas, quas creatas tamen esse, ex concessa Atomorum figura probatum it Grandis. Harum Atomorum motus fortuitus esse statuitur ab Epicureis, unde omnia proveniant corpora, eorumque vicissitudines & alterationes. Sed nec fortuitus motus potest esse a se ipso, aut ab Inani illo, ac, si esset, res statas & definitas omnibus suis numeris perficere non posset. Atomos istas, non specie, sed figura duntaxat, positione, motu & pondere inter se differre statuunt, quod rerum varietati & generationi explicandæ non sufficere, recte ait Hamelius *de consensu veteris & novæ Philosophiæ, lib. 1. c. 8.* Porro illa Atomorum ab Epicureis statuta συμπάθεια, vel nihil dicit, vel aliquam Atomorum, ratione actionis & passionis, differentiam arguit, quod a diversis esse principiis patet. IOANNES ALPHONSVS BORELLVS, in *libro suo de motu corporum*, cum in varias partes versasset doctrinam de motu, super particularum principiis fundatam, quo se vertat, nescit, nisi statuat, inter particulas inertes & materiales alias particulas vividas, spiritales, impellentes, & vi movendi præditas. Ideoque tandem omnibus istis, qui ex corpusculari Philosophia omnia se naturæ miracula explanata dare posse credunt, ad naturam aliquam superiorem, principium spiritale, confugiendum est, sine quo humano intellectui actiones naturæ concipere, impossibile plane est. Quod palmarium itidem argumentum est Johan-

nis Francisci Grandis, qui toto illo libro suo demonstrare laborat, illum ab Epicureis confictum Atomorum motum per rerum naturam nullum esse posse. Primo enim, propter infinitatem & soliditatem Atomorum, ab Epicureis statutam, nullum posse eorum motum fieri asserit. Ex natura enim infinitatis & soliditatis Atomorum concursionem nullam, nullum earum fluorem, nullum pondus, posituram nullam, dari posse evincit, adeoque contra Epicureos non contemnendis rationibus, & quæ Mathematicam sapiunt demonstrationem, probat, ex ipsis eorum hypothesibus sequi immobilitatem potius Atomorum, quam mobililatem. Ulterius illud, ex discussione specierum motus, quas Atomis suis tribuunt Epicurei, elicitur. Alias deorsum moveri dicunt, & ad perpendiculum, alias per declinationem, alias sursum per motum impulsionis. Primus ille motus ratione ponderis est, alter per compulsum alterutrius Atomorum, & tertius quasi inter illos medius. Ex istis motuum speciebus varios iterum specialiorum motuum modulos comminiscuntur. Motui deorsum subjiciunt transpositionem, accessum, ablationem, incessum, detritionem. Atque ista princeps motuum species est Epicuro, qua motum corporibus impertiri statuit, & Lucretius hinc ait:

Quod vacuum per inane deorsum cuncta ferantur.

Motui sursum, qui a percussione fit, subjiciunt contrarium concursum, recessum, refluxum, sive reflexionem, compulsionem, appositionem, permutationem, supra adjectionem. Ex utriusque hujus motus sursum & deorsum speciebus fieri mundum autumant. Heracliti apud Laërtium similitudinem ducunt a corpusculis illis minimis, quæ in sole observamus, sursum deorsum motis, quod puerile admodum ad rem illam confirmandam argumentum est. Tertio motui mixto & obliquo subjiciunt concretionem, condensationem, Synodon Atomorum, complexionem, affixionem, collisionem, coacervationem, cum sc. casu Atomi sunt compactæ in has, quas cernimus, formas. Cum vero plus aut minus spatiolorum intercipitur, oriuntur illæ qualitates Atomorum. Cum vero parum, & citra magnam inclinationem, coalescunt, hinc oritur positio & fixio; si major sit inclinatio, tumores & configurationes oriuntur. Atque hunc declinationis motum omnium compositionum naturalium, sive generationum, principium statuit Epicurus. Lucretius perplexas atomos vocat. Contra totam hanc philosophandi rationem elegantissime, &, ut puto, solidissime, disputat Cic. *lib. 1. de finibus*, qui locus, quoniam prolixior est, illic legi potest. Recte Cicero rem totam pueriliter fictam judicat, &, si verum fateri velimus, multum illis dogmatibus forte subtilitatis inest, parum veritatis. Et, quanquam tales Atomorum motus, minimarumque particularum fluxus dentur in rerum natura, (ut secundum principia Epicurea dari non possunt, dari autem posse in natura, seu mundo, jam constituto, nihil repugnat,) ex istis tamen Atomorum fluxibus & repercussionibus universum hoc constituere ineptum est, & nulla veri specie demonstrabile. Velim enim concipiat mihi aliquis istud Inane Epicureum infinitum, seu longitudinum, altitudinum & latitudinum, infinitatem quandam, quanquam nec ita loqui liceat, cum illæ quantitatum finitarum affectiones sint, quem in illo finget mihi motum spontaneum Atomorum primo deorsum, cum in infinito isto spatio nihil sit, quod sursum & deorsum dici

dici possit, ac termini isti relativi sint, ac modi rerum, ex situ, tantum respectu nostri, rebus impositi. Quomodo reflectent ac resilient, cum quælibet Atomus ex ipsa doctrina Epicurea vi propria *non possit sursum ferri, sursumque meare*, quæ verba sunt Lucretii? Quomodo itaque impellet retro, si vis nulla est sursum meandi. Illa enim sursum-motio fieri debet per impulsum rei, se non sursum ferentis; quæ quomodo inter se constare possint, demonstrari nullatenus potest. Vim hujus ratiocinii eleganter ob oculos ponit Cicero *in lib. de fato*, qui locus legi præ ceteris meretur.

Magis ridicula est, quæ ex ipsis principiis deducitur, feralis rerum aliqua necessitas & fatum, cujus causa omnis in Atomis Epicuro ponitur. Hinc animi etiam essentiam & virtutes omnes compingit, & artes in homine, qua insania temere majorem esse non dixerim. Triumphant tamen apud multos perniciosa hæc dogmata, vana subtilitatis specie imponentia hominum animis, quæ lubentes accipiunt novaturientes, & qui in parte gloriæ ponunt, divina omnia speciose in dubium vocare, immortalitatem animæ impugnare, dæmones pro ludibriis sensuum habere, quales sententiarum rivuli ex Epicurea hac Camarina promanant. Et hæc tamen Philosophia, ut evidentissimam, se jactat, quia sensibus superstructa est; cum tamen, si rem perpendamus, ex ipsis illis Epicuri principiis pateat, non tam in sensu, quam in vanis & quibusdam imaginariis hypothesibus, eam Philosophiam positam esse. Quando enim de natura Atomorum disserunt, nullas Atomis suis qualitates assignant; neque enim ignis scintillis, neque aquæ guttis, neque auræ bullis, &c. similes sunt, neque calidæ aut frigidæ, aut densæ vel raræ, sed omnes ejusdem speciei: quod certe, si imaginarium non est, non video, quid ita vocandum sit; & magis certe est, quam materiæ & formæ reliquorum Philosophorum. Res certe ipsa inexplicabilis & absurda est, quod & Hamelius *loco supra citato* ait. 11

Atque hæc pene sunt istius Philosophiæ dogmata, quæ tamen degenerasse a veteri ista Democritea, etiam ego dixerim. Non enim usque adeo tota illa absurda est, quin magnam obtineat vim in demonstrandis affectionibus quibusdam naturalibus, quarum ratio ad sensum manifestius patet ex doctrina corpusculari. Retinere itaque corpuscularem hanc Philosophiam possumus, & cum utilitate maxima in explicandis rebus, modo abscindamus stultas illas & profanas Epicuri sententias. Quomodo tractavit eam Gassendus in *Physicis* suis, ubi proponit quidem Epicuri sententiam, ac, quæ defendi possunt, defendit, sed ita, ut refutet Epicuri profana dogmata: *primo*, quod non detur alia natura incorporea, præter inane, *(Physices Sect. 3. memb. 2. lib. 14. c. 3. & sect. I. lib. 4. c. 34.)* 2. quod infinitos mundos statuat *(Sect. I. lib. I. c. 2.)* 3. quod mundus sit æternus, *(ibid. lib. 4. c. 5. & 6.)* 4. quod Deum faciat naturæ corporeæ, nec curare res humanas statuat, *(Sect. 1. physices, lib. 4. c. 2. 3. 4. 5. 6.)* 5. quod ex nihilo nihil fieri, vi etiam divina, neget, *(Sect. 1. lib. 3. c. 1. & lib. 4. c. 5.)* Si quis dogmata Epicuri in compendium contracta velit, legat *Syntagma Philosophiæ Epicureæ*, a Gassendo scriptum. Nobis, ut dixi, utilis esse doctrina illa potest in explicationibus multis phœnomenorum naturalium; nec tamen in Atomis, velut in principiis, 12

conſiſtere poſſumus, cum & ipſa illa minima naturalia Elementa ſua habeant. Si enim e. g. in minutiſſimas partes aurum quis diſſolveret per artificium chymicum minutiſſima tamen ejus particula adhuc compoſita erit, ex diverſis quibuſdam principiis combinata. Similiter in minutiſſima lactis particula ſerum erit & coagulum. Atque ita certe in omnibus corporibus naturalibus minutiſſimis diverſitas quædam principiorum adhuc dari poterit, ut in ſimplicibus iſtis particulis minime ſubſiſtere poſſimus, ac pro veris principiis illas agnoſcere. Illas vero fingere ad ingenium Epicuri, meræ notionis res eſt, non naturæ.

13 Aſſumunt hodie, qui philoſophantur circa res naturales, e Democriti & Epicuri ſchola, particularum principia. Accepit ea etiam Carteſius, non tamen, ut unice ſuper his Philoſophiam ſuam fundaret; quanquam & in multis conveniat. Nemo tamen hanc doctrinam ſubtilius & plenius executus eſt illo, de cujus principiis ſingulari capite infra videbimus. Angli in experimentis ſuis ubique iſtam Atomorum doctrinam profitentur, quanquam incertum adhuc ſit, quæ ſtatuant principia, neque unum omnes ſentiant; ſed obſervant tamen hanc ſenſus in rationibus naturæ methodum, & φαινόμενα naturæ, qua poſſunt, perſpicuitate ob oculos ponere, laborant. Sed ut hæc ſe belle habeant omnia, unico iſto deficiunt omnes, obſcuro iſto, incognito iſto, quorſum non penetrant Lyncei iſti oculi; ideale dico illud, formale illud τὸ θεῖον, quod in natura eſt, quod ſupponendum tamen neceſſario. Nam in nudis particulis omnium rerum cauſas ſufficientes nunquam daturi ſumus; quod bene perſpexit Verulamius, ſagaciſſimus rerum naturalium ſcrutator, qui in particulis illis Philoſophiæ naturalis principia non poſuit, & præ illis Peripatetica potius amplecti voluit. Satis intelligens, qua erat mentis perſpicacitate, animum tamen ſaturari non poſſe his rationum quaſi nebulis quibuſdam; quanquam & in vulgaribus illis non diſtinctas etiam præcipuorum notiones habemus. Interim tamen ſubtiliſſima utiliſſimaque illa eſt de corpuſculis doctrina, cui, velut naturæ cortici, inhærere tantiſper poſſumus, donec interiora rerum doceamur. Præ ceteris legi ſuper hoc argumento poſſunt, quæ ſingulari nuper libro propoſuit inſignis ille per ἐμπειρίαν Philoſophus ROBERTVS BOYLIVS, in *Exercitationibus ſuis de Athmoſphæris corporum conſiſtentium, deque mira ſubtilitate, determinata natura & inſigni vi effluviorum*, aliaque ejus viri ſcripta, quæ in manibus omnium verſantur. Is enim præ omnibus ita contemplationem experimentis junxit, illam ſuper his fundavit, hæc ex illa confirmavit, ut merito ſociorum ſuorum ANTESIGNANVS habeatur.

CAP. VIII.

DE PRINCIPIIS SECTAE STOICAE PHYSICIS.

§. 1. *Philoſophia Stoicorum Moralis Scriptores, Epictetus ejusque Commentatores, Arrianus & Simplicius, a Cl. Salmaſio, & M. Antoninus Imp. a Thoma Gatakero, inſigni-*

insigniter illustrati, Casp. Scioppius, Ant. le Grand, Universæ autem illorum Philosophiæ, ac Naturalis inprimis, Justus Lipsius. 2. Philosophemata Stoicorum de rerum principiis (Deo ac Materia,) corporum mutationibus & motu, vacuo, mundo, ejusque ἐκπυρώσει. 3. De sole igneo, astris, igne, aëre, oceano, terra, ventis, mundo, ejusque interitu. 4. De homine Μικροκόσμῳ, meteoris, anima, intellectu tabulæ rasæ simili, sensibus, voce, discrimine inter animas stultorum & sapientum posthumo, animæ, quod ignea sit, in undis interitu (de quo Jac. Thomasius & Pet. Lasena scripsere,) sextoque sensu, titillatione scil. venerea (de qua idem Thomasius.) Pietas doctrinæ illorum de Deo commendatur.

STOICAE *Philosophiæ (r)* nihil restat, nisi quæ ex Plutarcho, Stobæo, Seneca, Scriptoribus de vitis Philosophorum, ut lacera Hippolyti membra, in unum corpus colligimus. Plura tamen ejus Philosophiæ, quantum ad moralia spectant, restant, quæ supersunt in Epicteto, cujus *Enchiridion* optimis notis exposuit ARRIANUS, Græce Latineque editum Genevæ, A. 1594. *in octavo*, & Romæ a Luca Holstenio, nec non SIMPLICIUS, in quem, & Epictetum ipsum, extant uberrimi Commentarii Salmasiani. Idem Salmasius *Exercitationum de Philosophia Stoica, in Simplicium & Epictetum, partem alteram*, cum *Prolegomenis* uberrimis de manuductione ad eandem Philosophiam, affectam habuit, teste Crasso, in *Elogiis hominum literatorum, in Elogio Salmasii, Tomo 2. p. 211.* Extat & MARCI ANTONINI, Imperatoris, liber *de rebus suis*, (τῶν εἰς ἑαυτὸν) ad se ipsum Græce scriptus, plenus morali doctrina Stoicorum, scriptum plane aureum, inque eum aureus plane *Commentarius* THOMAE GATAKERI, Cantabr. A. 1652. in 4to excusus, quem ego promptuarium veteris doctrinæ moralis non immerito appellare possum, adeo diligenter sententias Antonini, e Stoicorum scriniis depromptas, cum ceteris Philosophis contulit, non quidem, ut longas de iis disputationes institueret, sed breviter tantum testimonia adduceret, quæ hunc fundum occupaturo mirifice prodesse possunt. Præmisit *Diss. de disciplina Stoica, cum ceteris Sectis collata*, & var. LL. in margine notavit. In eundem post Gatakerum & Mericum Casaubonum (cujus editio, cum Notis adjectis, *in 8vo* prodiit, Salmasius quoque *Commentarium* editurus erat, referente eodem Crasso, *loco citato.* Idem quoque, sub elogio Dan. Heinsii, *Tom. 2. p. 219.* eum de Stoica Philosophia scripsisse testatur, quem tamen librum non vidi. Scripsit & CASPARUS SCIOPPIUS *Elementa Philosophiæ Stoicæ Moralis*, exiguum libellum, qui editus est in 8vo A. 1606. Moguntiæ, de quo multa jactitaverat apud Patrem Paulum Servitam, ut habetur in *vita ejus*, a Fulgentio scripta *Editionis Gallicæ p. 193.* Sed is moralia tantum attingit, & Justi Lipsii est Epitomator. Legi etiam possunt, quæ circa doctrinam de affectibus scripsit, e mente Stoicorum, ANTONIUS LE GRAND, in libro Gallico: *l'Homme sans Passions (Homo absque affectibus.)* Sed ista, quoniam nostri

(r) Confer cum hoc præcedentis *Libri I. Caput IV. de Philosophia Stoica.*

noſtri fori non ſunt, omittimus. Præ ceteris Philoſophiam omnem Stoicam, ac totam Phyſiologiam, duobus libris complexus eſt, *Manuductione* ſc. *ad Stoicam Philoſophiam*, & *Phyſiologia Stoica*, IVSTVS LIPSIVS, qui ordinata methodo ex Autoribus collegit omnia, atque in juſtum ſyſtema compegit. Qui labor valde utilis eſt ad hujus Sectæ dogmata, ortum eorum & progreſſum, & quicquid eo pertinet, intelligendum.

2 Conveniunt vero dogmata Phyſica Stoicorum in quibusdam cum Platonis ſententiis. *Duo* ſtatuunt *principia*, *Deum* & *materiam;* utrumque mundum vocant, illum intelligibilem & incorporeum, hunc corporeum, illum cauſam efficientem, hunc patientem. Illum naturam etiam vocant, & quidem potiſſimum, quæ continet mundum omnem, eumque tuetur ſumma ratione. Hunc Animam etiam mundi dicunt, mentem ſapientiamque divinam corporibus omnibus immerſam. Solet & ipſe mundus Deus Stoicis vocari. Breviter: id ſtatuerunt, Deum eſſe omnia, & in omnibus, unde & animam noſtram *divinæ auræ particulam* vocarunt, quaſi Dei, ſeu mundi intelligibilis, vel animæ hujus mundi (ea enim illis ſunt Synonyma) ἀποτομήν; quam ob cauſam Voſſius monet, Chriſtianis non licere ea uti deſcriptione Animæ rationalis, ut quæ principia hæc Stoica præſupponat. Alterum principium ſtabuebant *materiam*, eamque æternam, quæ nec augeatur, nec minuatur, cujus ſectio in infinitum fit, nec tamen ipſa infinita, ſitque continua. Tertium quoque principium idearum eos agnoviſſe, Lipſius negat, contra eos, qui id exiſtimant, Cum enim Deum ponant, quid opus ideas ponere, quæ ſunt in Deo? Mutationes & alterationes corporum continuis converſionibus fieri exiſtimant; ita ut primum Elementa vulgaria illa inter ſe transmutentur; reliqua corpora miſta ajunt per generalem transmutationem Elementorum & corporum fieri. Converſio rerum vel æqualis eſt, vel inæqualis, vel perpetua. Quare diſtinctionem faciebant inter compoſitionem, miſturam, temperamentum & confuſionem, quas omnes ſpecies ſecundum certos gradus, ac materiarum naturas diſtinguebant. De motu corporum eadem pene ſentiebant, quæ Epicurei; primos motus faciebant, rectum & obliquum, unde reliqui generentur. Motus verſus centrum eſt, quem illi omnibus corporibus, inprimis ponderoſis, adſcribunt, levia etiam corpuſcula ad ſuum centrum properare ajebant: mundum in vacuo librari exiſtimabant, animal eſſe ſtatuebant, ſenſu & ratione præditum. Mundum ab univerſo diſtinguebant, univerſum enim eſſe cum vacuo infinitum putabant, totum ſine vacuo mundum. Unde eorum effatum hoc a Plutarcho excogitatum eſt, *univerſum corpus non eſſe*. Ideoque illi per univerſum intelligunt id, quod inane vocant Epicurei. Epicurei quidem laxe & ubique rebus mixtum aſſeruere; Stoici vero reſtrictius, in mundo nihil eſſe vacui, extra vero eum infinitum illud eſſe. Cauſa illa ſtatuendi hæc illis fuit, quod mundus in vacuum reſolveretur per ἐκπύρωσιν, ſive conflagrationem. Imo & Pythagoras ipſe, tantum vacui eſſe extra mundum ajebat, ut reſpirare cœlum poſſit, eſſe enim ipſum igneum. Sed hæ forte rationes a Plutarcho non recte intellectæ ſunt, ſunt enim abſurdæ. Quod vero ἐκπύρωσιν illam attinet, ſciendum eſt, Stoicos magnam mundi æſtatem & hyemem ſtatuere; hanc

hanc fieri existimant per generale aliquod diluvium, illam per generalem aliquam mundi conflagrationem, quam causam Lipsius facit, quare universum illud infinitum vacuum extra mundum statuerent, ut scil. esset locus, quorsum concederent particulæ mundi, per conflagrationem resolutæ.

Solem faciunt præstantissimam ætheris partem, & mundanæ animæ ἡγεμονικὸν, 3
esse etiam igneum credunt, quoniam omnia, quæ ignis, præstat. Ignem autem duplicem statuunt: ignem artificialem, & inartificialem. Artificialem eum vocant, qui auget res & conservat, qualis in plantis est, & in animalibus, cujus generis solem esse existimant. Vide, quæ nos in *Dissertatione nostra de Sole igneo* diximus, ubi, ignem illum nihil, vel parum, differre ab ipso igne Elementari, probatum ivimus. Nec Stoicorum alia sententia videtur, quanquam aliqui eos ita interpretentur. Nam de astris ipsi fatentur, teste Laërtio, nutriri atque ali, solem quidem e magno mari, lunam ex aquis dulcibus. Sed ista somnia sunt, & judicia eorum, qui rerum Astronomicarum ignari sunt. Errorem hunc refutavimus in dicta Dissertatione. Aërem primo frigidum vocant Stoici, contra Aristotelem, qui calidum eum facit. Oceanum duplicem faciunt, priorem vocant ipsum rerum magnum originalem Oceanum, qui terram ab ortu ad occasum mediam dividit sub ipsa Zona torrida, sive æquatore: alterum, qui, ab illo ortus, eandem terræ partem mediam secat, ab Austro in Septentriones. Itaque, secundum illos, duplici hoc Oceano tota terra scinditur in partes quatuor, seu totidem insulas. Terram matrem vocant, inde generationem ajunt cœpisse, tanquam a centro, eam etiam animal faciunt. Seneca *quæstionum naturalium lib. 6. c. 14.* ventos animam terræ vocat. Hippocrates, *lib. de flatibus*, Spiritum lunæ fundamentum, & terræ vehiculum, vocat; an ad mentem Stoicorum, non facile patet. Suspicio etiam quædam est, alterum Orbem eis fuisse cognitum. Mundum, uti dixi, duplicem faciunt, quare aliquis æternus dicitur, aliquis corruptibilis; per alterum enim mundum, nihil aliud, quam ipsum Deum, intelligere videntur. Id vero notabile est, duplicem eos interitum corruptibilis mundi statuere, alterum per diluvium, alterum per ignem. Qua sententia sua convenire cum Oraculis Scripturæ videntur. Legi potest *Hier. Magii* liber, quem *de conflagratione mundi* conscripsit, quo omnes Gentilium sententias in hoc argumento collegit. Heraclitum quoque & Epicureos eandem fovere sententiam, demonstrat Lipsius *Physiologia Stoica, Dissertatione 23.*

Hominem μικρόκοσμον primi, quod sciam, fecerunt, quare non adeo exsibilanda est ista doctrina a nonnullis, qui illam comparationem, ut futilem, rident. 4
De Meteoris Seneca prolixe admodum egit, secundum Stoicorum mentem, qui ipse potius ea de re legatur. Animæ sedem in corde, vel in præcordiis, statuunt; animæ principem partem, intellectum, tabulæ rasæ adsimilant, quæ omnium formarum & characterum sit capax. Animam non in facultates, sed in partes, dividunt, quinque sensus principes quinque partes vocant. Visum vocant Spiritum, qui tendit a sede rationis ad oculos. Auditus est Spiritus, qui tendit ad aures; odoratus, qui ad

nares; gustus, qui ad linguam; tactus, qui ad superficies sensibiles rerum tendit. Sextam partem animæ constituunt in semine, septimam in voce, in qua etiam illi ideale & spiritale quid agnoscunt, quod format accentus, depressiones & elevationes, similesque figuras vocum, imo quod persuadet. Nulla enim fit persuasio, nisi talis character animi & affectuum imprimatur omnibus sermonis apicibus, mediante lingua, quæ eundum characterem sibi similem imprimat animo audientis, spiritusque animales eodem motu vellicet, qui fuit insitus isti, qui primum pronunciavit. Legi super hoc argumento potest CORDEMOY in libro, Gallica lingua scripto, *de la parole (de verbo.)* Animarum disparem conditionem faciunt. Quemadmodum enim Terentius: *Dii boni! homo homini quid præstat?* ita illi, animam animæ præstare, sentiunt. Stultorum animas non esse perpetuas, credunt, & cum corpore interire, existimant. Plutarchus tamen aliter interpretatur eorum mentem; ille enim dicit, animas stultorum & timidorum durare quidem aliquantum temporis, sed vagari circa corpora, & ad occursum præstantium & fortium animarum pavescere, ac metuere, ne ab illis absorbeantur, vel in aërem evanescant, cum animæ hominum magnanimorum sua vi subsistant. Atque isto sapientes præ stultis gaudent privilegio, quod animas habeant validas, post mortem superstites, non quidem æternum, sed per magnas mundi ætates, & vel ad universi hujus usque interitum, si animæ ad istum sublimitatis gradum fuerint evectæ. Easdem animas, ut ut maxime sint sublimes, quoniam igneæ, secundum illos, sunt naturæ, aquis perire posse crediderunt. Unde nihil miserabilius Heroibus habitum fuit, quam si naufragio ipsis pereundum. Ideoque maluerunt, sub instans naufragii periculum, gladio perire, ut scil. cum sanguine exiret anima in auras, quam aquis suffocari. Qua de re integram vide *Disputat.* Clarissimi Viri, IACOBI THOMASII, *de morte in undis.* Sed ante illum scripserat, quod fortassis non advertit, PETRVS LASENA, Jureconsultus Neapolitanus, *de iis, qui aquis pereunt*, integrum librum, quem laudat Crassus *in Elogiis hominum literatorum, part. 1. p. 233.* Idem Thomasius *de Sensu sexto, Titillatione scil. venerea, integram Disputationem*, scripsit, quem Stoicis etiam statui, supra diximus. Quod doctrinam de Deo attinet, si abstrahas inde istam eorum sententiam, qua materiæ immersum illum statuunt, inter Gentiles nemo pie magis de Deo sensit, quod testari multa loca apud Senecam possunt. Mortalitas & interitus animarum hodieque a Socinianis statuitur, qua parte si rectiora scripsissent, nulla inter gentiles Philosophiæ Secta speciosior futura fuisset.

CAP. IX.
DE PRINCIPIIS PYRRHONIORVM ET SCEPTICORVM PHYSICIS.

§. 1. *Scepticismum Scriptis propugnavit Sex. Empiricus, impugnarunt vero Nic. Cabasilas & Cl. Ptolomæus. Sceptici fuere Lu ianus & Academici, Socrates vero tantum* εἰρωνικῶς. *Origo hujus sectæ fuit inanis jactantia, Oratoresque illi inprimis addicti.* *Absol-*

Absolvuntur a Scepticismo, qui scientiarum imperfectionem & ineptias detexerunt Henr. Corn. Agrippa, Nic. Cusanus, Franc. Sanchez. 2. *Absolvuntur etiam Ren. Cartesius, Societas Regia Anglicana, aliique Moderni, dubitationem de rebus omnibus professi philosophicam, de cujus, a Josepho Glanvil etiam defensa, necessitate differitur.* 3. *Scepticismus antiquus via fuit ad Atheismum, nec Philosophia, sed Sophistica, ipsos sensus absurde ejurans. Thom. Hobbesius ab illo haud immunis.* 4. *Argumenta Scepticorum pro rerum omnium incertitudine, & contra demonstrationem, causas ac motum.* 5. *Sensuum παρορᾱματα certitudini rerum non obesse, ostenditur, & Mar. Mersenni* Tr. de veritate scientiarum *commendatur.*

PRocedimus ad *Philosophiam* SCEPTICAM (r) veterum, cujus principia 1
adhuc supersunt in SEXTO EMPIRICO, cujus tres elegantissimi & acutissimi extant libelli, quibus omnia Philosophorum placita in dubium vocantur, & nihil omnino certi in rebus relinquitur. Ejus Opera Græce Latineque edita sunt Paris. A. 1601. & Genevæ A. 1621. ab Henrico Stephano. STOBAEUS quoque e veteribus Philosophis ea, quæ huc spectant, collegit. Contra illos extant veterum nonnullorum Patrum Declamationes, ut testatur Lambecius *Commentariorum de Bibliotheca Vindobonensi, lib. 5. p. 212. Cod. 267.* ubi de MSS. Græcis agit. Reperitur in Bibliotheca illa NICOLAI CABASILAE, Archi-Episcopi Thessalonicensis, Dissertatio de κριτηρίῳ *Veritatis*, sive de facultate & instrumento judicandi, quid sit verum, contra Pyrrhonem, Scepticorum Principem. Est & Claudii Ptolomæi peculiaris Tractatus περὶ κριτηρίȣ καὶ ἡγεμονικȣ̃, *de judicandi facultate & animi principatu*, ab Ismaële Bulialdo Græce & Latine editus, Parisiis, apud Cramoysios, *in 4to*, an. 1663. qui liber pene Titulo priori isti respondet. Sed quia neutrum vidi librum, quid de iis pronunciari debeat, non liquet. In eodem illo *Codice MSto*, extat ejusdem Cabasilæ *solutio argumentorum quinque contra Rhetoricam, sive artem dicendi*, quæ a Scepticis proponuntur. Fuit & LUCIANUS istæ Sectæ addictus. Accedunt etiam pene eorum dogmatibus Academici, quanquam nonnulli existiment, Socratem, Academicorum principem, cum scientiæ certitudinem a se amoveret, per ironiam tantum hoc fecisse, & scientiam dissimulando simulasse, renunciando scil. iis, quæ manifesto sciebat, ut eo modo, quæ nesciebat, scire etiam putaretur. Hanc ego Sectam a vanitate & jactantia originem sumsisse crediderim, & notat Verulamius, *lib. 5. de augmentis scientiarum, cap. 2.* eos, qui eloquentia floruerunt, hanc fere Sectam sibi sumsisse, ut in utramque partem copiose disserendo gloriam assequerentur. Unde a via illa recta, per quam ad veritatem pergere debuissent, tanquam ad deambulationes quasdam amœnas, animi causa institutas, deflexum sit. Cujus commatis etiam illa sunt, quæ HENR. CORNELIUS AGRIPPA *de Vanitate scientiarum*, libro docto & laborioso, scripsit, quem ad Scepticos eam ob causam non retule-

(Bb) 2

(r) De Scriptis, & illorum Philosophia, conferatur præcedentis *Libri I. Caput VI.*

retulerim, cum declamationis atque ostentationis gratia liber ille scriptus tantum videatur, atque ut vitia doctorum & imperfectionem scientiarum ostendat, quod ipse non diffitetur Agrippa. Neque etiam in recentiore Academia, quam Cicero amplexus est, illa incertitudo scientiarum pro universali, atque adeo solida & vera, habita fuit, & eo quidem sensu non improbandus est conatus illorum, qui, ad ostendendam scientiarum imperfectionem, similia quædam scripsere. Qui enim imperfectas dicunt sententias, non ideo statim negant illas, sed admonent homines de ulteriori indagatione. Extat NICOL. CVSANI, Cardinalis, doctissimus *de docta ignorantia* liber, qui inter cetera ejus Opera, junctim edita, reperitur, quo imperfectionem humanæ sapientiæ, præ divina & occulta illa, demonstrare laborat. Extat & FRANCISCI SANCHEZ *Tractatus de eo, quod nihil scitur*, quo Scholasticorum ineptias exagitare voluit.

2 Similiter & Scepticis accensendi non sunt, qui ideo dogmaticam veterum Philosophiam rejiciunt, quod ipsi nolint admittere, nisi quæ sua experientia habeant comprobata. Scripsit IOSEPHVS GLANVIL Anglica lingua *σκέψιν scientificam*, Londini A. 1665. *in 4to* excusam, qua omnem doctrinam dogmaticam impugnat, eamque vanam esse & ignorantiæ matrem, ostendit. Idem & consilium Societatis Regiæ Anglicæ, nulla principia Physica agnoscentis, nisi quæ experientia comprobavit; quod vel Symbolo illo suo: *Nullius in verba*, ostendit. Idem Cartesius propositum habuit, quam ob causam hæc ejus postulata sunt: omnia præjudicia exuenda esse, de omnibus aliquando dubitandum, quæ ejus assertiones invisæ multis fuerint Theologis, præcipue, qui Regulam istam: de omnibus dubitandum, ut impietatis plenam, incusarunt. Sed frustra quidem illi contra Cartesium eo pugnant, quod sensum ejus non recte capiant, vel capere nolint. Neque enim dubitat Cartesius, aut dubitari vult de omnibus, ut sit in dubitatione ista persistendum, sed ut sciat, & certas conclusiones demonstret. Nulla enim scientia certa est, nisi dubitatio præcesserit, quæ animum in utramque partem vertit, usque dum ad certas conclusiones feratur. Quare, cum vult probare existentiam Dei Cartesius, primum dubitat de Deo. Neque enim rationes & argumenta ejus existentiæ invenientur, nisi tollamus illa, quæ dubiam faciunt sententiam; illa autem quomodo tolli possunt, nisi ista dubitatio animo concipiatur? quod certe faciendum est omnibus illis, velint, nolint, qui contra Atheos disputant. Cum enim eorum argumenta refutaturi sunt, animo illa habere debent præmeditata. Dum igitur cogitat ista animus, nihil determinat, seu dubitat, usque dum per collationes rationum certam conclusionem eliciat. Idem fatum habuit Societas Regia Anglica, non semel a Theologis impugnata, quod crederent, ista accuratiore rerum naturalium indagine detrahi aliquid mysteriis divinis, aut dubitationibus istis, atque incertis principiis, aliqua etiam in Theologiam derivari, quo certe falsi fuere homines, doctrinam omnem non nisi sancta quadam simplicitate metientes. Eos tamen, ut ad saniorem mentem reduceret, idem IOS. GLANVIL librum singularem scripsit Titulo *Philosophia pia*, (Lond. 1671.

1671. *in 8vo,*) quo ostendit, non adversari religioni novam istam Philosophiam Experimentalem. Sed de istis dubitationibus *capite primo* etiam dixi.

Scepticorum veterum Philosophia longe fuit alia, & revera Atheismum pro scopo habuit. Ii enim omnium, tam naturalium, quam moralium rerum incertitudinem professi, quid aliud animo volvere potuerunt, quam omnis religionis & virtutis contemtum, quæ perniciosissima dogmata etiam hoc tempore in multorum animis hærent, qui, sub specioso libertatis cujusdam in philosophando titulo, omnia divina humanaque pervertunt. Ex professo tamen, nemo est, qui Philosophiam Scepticam profiteatur. Si modo Philosophia vocanda est, quæ potius est opinio aliqua inconstans, nata ab hominibus vagis, vanis ac malitiosis. Aliqua certe ex illis principia assumsisse videtur Hobbesius, de quibus nunc prolixius agendi locus non est. Si dogmata eorum excutere velimus, omnia Sophismatibus plena inveniemus, quibus animis imbecillis imponunt. Quæ major potest esse dementia, quam ipsos sensus suos ejurare? Omnes enim sensuum perceptiones calumniabantur, unde & scientias simul evellebant, quæ ab iis pendent, cum debuissent potius sensuum defectus corrigere, qui oriuntur, vel ex erroribus mentis, vel contumacia, vel pravis demonstrationibus & modis ratiocinandi, ex perceptione sensuum perperam institutis. 3

Rationes, quæ Scepticos movebant, ut nihil certi in rebus esse crederent, eæ præcipue erant, quod multæ essent ambiguitates in cognitione rerum, quarum decem faciebant genera. Primum illis erat magna illa sensuum diversitas in animalibus, tum qua voluptatem, tum qua dolorem, quodque non habeant æqualem omnium apprehensionem, quod impedimentum adferat consensui nostro, quem vel huic, vel alteri parti, applicamus. Homines aliqua in deliciis habent, quæ animalia aversantur; cicuta in alimentum cedit pecori, venenum est homini. Secundum genus ambiguitatis illis petitur a diversitate naturarum in homine, pro variis ejus complexionibus; unde, quod alii nocet, alii commodat; ideoque & in eo se consentire sensus judicio non posse existimant. Tertium genus illis ducitur a differentia Organorum sensoriorum. Quibusdam dulce est, quod aliis amarum, bene olet quibusdam, quod aliis male; alii ex hoc loco melius vident, quam ex illo. Quartum genus ducitur illis a vicissitudine affectuum humanorum, qui mutantur secundum ætates, conditiones, statum sanum vel morbidum. Quintum genus illis petitur a legum & consuetudinum diversitate, secundum persuasiones fabulosas, aut Philosophorum quorundam authoritates, quod principium se ad moralia præcipue extendit, honestum & inhonestum, summumque Bonum, de quibus sunt variis nationibus variæ sententiæ; quod principium utinam nec hodie multorum animos insideret. Insidet saltem magna parte illos, qui præclaram illam Hobbesii Moralem & Civilem Philosophiam profitentur. Sextum genus est quibusdam a diversitate, quæ est inter objecta & media sensuum, unde iterum incertitudo. Ita aër, vel crassus, vel tenebrosus, vel subtilis, vel luminosus, vel calidus, vel frigidus, mutat & colores & odores. Septimum genus pertinet ad diversitatem locorum & situum, quam habent objecta eorum appro- 4

 ximatio-

ximationem & elongationem, quæ faciunt apparere res vel nimis grandes, vel nimis parvas, jam quadratas, jam rotundas, jam rectas & obliquas. Unde illi colligunt, nihil etiam accurate de illis sensu judicari posse. Octavum genus illis desumitur a diversa quantitate & qualitate omnium rerum vel in defectu, vel in excessu, considerataruin, unde variæ ejus sunt operationes. Nonum genus petitur ab iis rebus, quæ accidunt contra ordinarium naturæ cursum, ut prodigia & monstra. Unde ea dubitatio suboriri possit, annon potius eo modo se res habere debeant, non vero modo communi, quia illud, quod perfectum est, non adeo commune est, quam quod imperfectum. Decimum genus illis a relationibus rerum sumitur, quæ, quoniam sint in rerum natura variæ ac pene infinitæ, impediant veram rerum apprehensionem, adeo, ut qualitates illæ, quæ attribuuntur rebus, nonnisi comparate tales sint, & saltem in modo aliquo relationis subsistant, ipsæ vero nihil Essentiale & Substantiale habeant, quæ eorum dubitatio aliquid etiam ex vero habet. In vulgari enim Philosophia quæ de formis & qualitatibus rerum referuntur, parum realitatis habent, ac multa inter illas nonnisi modi aliqui existendi sunt, aut termini relativi, qui nullam in nobis scientiam fundamentalem, præter conceptum illum notionalem, gignunt, de quibus prolixe videatur Rob. Boylius in *libro* suo *de origine formarum.* Hæc pene generalia illorum sunt dubia circa rerum apprehensiones, unde certe nihil sciri posse colligunt. Quibus accedunt etiam istæ perpetuæ Philosophorum discordiæ in quæstionibus & sententiis, pro quibus tamen illi suo seculo acerrime pugnabant, quæque interdum ab omnibus excipiebantur, quasi extra omnem controversiam positæ, ut: Doctrina de motu solis, terræ, mundi æternitas, & similia. Multas præterea formant ambiguitates in progressu quæstionum ac sententiarum ab una ad aliam, quarum non sit finis, cum incertum probetur per æque incertum, ac omnia se invicem sustineant, quorum uno negato, vel in dubium vocato, collabantur omnia. Omnia præterea Axiomata dogmatica in dubium vocant, ut adeo nullam conclusioni & demonstrationi firmitatem concedant. In isto vero rerum circulo & rationum reciprocatione, quarum tamen nulla certa sit, non sibi, quod pectus saturet, invenire videntur, ipsam illam adeo decantatam demonstrationem, ejusque necessitatem, non agnoscunt. Nam dicunt: Demonstratio fit de rebus demonstratis ad demonstrandam, quod si illa fiat de rebus demonstratis, una demonstratio opus habet alia, atque ita progressus erit ad infinitum; sed si demonstratio fiat de rebus ad demonstrandum, atque inter illas unum vel plura inveniantur, quæ repugnant primis, demonstratio nulla tota erit. Denique dicunt: qui vult comprehendere demonstrationem, necessarium illi esse, ut possit judicare & scire, quid sit judicium. Et ut sciatur, quid sit judicium, scire debet, quid sit demonstratio, eaque comprehendi, ita ut unum se referens ad aliud, alterumque se ipsum non comprehendat, ideoque nulla sit demonstratio. Amplius dicunt, quod non possimus comprehendere res sensibiles per sensibiles, quoniam illæ æqualiter subjectæ sunt sensui, neque intelligibiles per intelligibiles, quoniam illæ æqualiter subjectæ sunt intellectui, quodque h. m. non possit discerni verum a falso. Abolent porro etiam causas argutantes, quod si causa existentiam habeat, effectus quoque causæ habeat suam essentiam, vel ante vel post generationem aut corruptionem

nem, vel durante illa, quoque res ex eo, ſive cauſa ſit, ſ. effectus, non plus realitatis acquirat, ideoque nullam cauſam, neque effectum. Motum rebus ineſſe negant, quoniam, ſi eſſet, neceſſe eſſet rem motam ſe movere in loco, in quo eſt, vel in illo, in quo non eſt: utrumque vero eſſe impoſſibile, quoniam res nulla ſimul poſſit moveri & quieſcere in loco, ubi eſt, quoniam eſſe in loco eſt illic ſubſiſtere & commorari. Quod itaque non moveatur, vel in loco, ubi ſit, vel in loco, ubi non ſit, atque ita nullus ſit motus.

Sed non opus eſt omnia iſta Sophiſmata diligentius inquirere, quæ facili negotio refutantur. Quod enim παροράματα ſenſuum attinet, non ea ſunt tanti, ut propterea ſenſus omnes ſint ejurandi, quandoquidem errores facile ad regulas revocari poſſunt, ut fieri ſolet ab iis, qui circa diſciplinas, ſenſibus certis dicatas, verſantur. Qui viſus naturam explicant, abunde errores oculorum demonſtrant, ut ab illis nihil falſi metuendum ſit. Quæ circa ſonos verſatur diſciplina, proponit etiam & emendat circa illum ſenſum errata. Similiter & in reliquis ſenſibus, ſi accedat ratiocinatio, non eſt metus, cuiquam facile ab erroribus illis imponi. Legatur MARINVS MERSENNVS in Tractatu, Gallice ſcripto *de veritate Scientiarum*, ubi prolixe Sophiſmata iſta refutat.

CAP. X.

DE SECTAE IONICAE PRINCIPIIS, CVIVS AVTOR THALES MILESIVS.

§. 1. *Aquam omnium rerum principium eſſe, ſtatuere Thales ac Jonici, & ante iſtos, uti quibusdam placet, Poëtæ ac Ægyptii, quibus Nilus, terram fœcundans, hujus ſententiæ præbuiſſe fertur occaſionem. Fœcunditas Ægypti non a ſola Nili aqua, ſed particulis nitroſis, iſti mixtis, derivanda. Rabbinorum Commentum de aqua maſculina & fœminina, guttaque maſculinæ, Nilum fœcundante, e Chambræi Relatione de Nubeculis, Nilo incubantibus, illuſtratur. Oculis Tauri (Nubecula) in Inſula S. Helenæ Tempeſtatis Prodromus.* 2. *Argumenta Thaletis pro ſua de Aqua, unico rerum omnium principio, ſententia. Iſtam ſolam non ſufficere, monetur. Reſuſcitarunt noſtris temporibus eandem opinionem Joh. Bapt. Helmontius, falſo de Chymarico ſuo liquore* Alcaheſt, *omnia in aquam inſipidam reducente, gloriatus.* 3. *Bernh. Paliſſy (contra quem pro alio præter aquam principio* κατ' ἄνθρωπον *diſputatur,) nec non Rob. Boylius & Nic. Steno, primam gemmarum metallorumque ſubſtantiam liquidam eſſe ſtatuentes.* 4. *In Scrutinio principiorum naturæ Pythagoræi & Platonici intellectum, Ariſtotelici & Epicurei phantaſiam, Thales autem aquam, Anaximenes äërem, & Heraclitus ignem, principium conſtituentes unicum, ſenſum ducem ſunt ſecuti. De ſingulis judicium Autoris additur.*

THA-

1 THALES MILESIVS, Jonicæ Sectæ Coryphæus, *Aquam* rerum principium *(1)* statuit, Deum autem esse eam mentem quæ ex aquis cuncta fingeret, ut ait Cic. *lib. 1. de natura Deorum c. 25.* Thaletem postea sequuti sunt HIPPON & HIPPIAS, simulque dixerunt, mundum fuisse a Deo conditum non ex nihilo, sed ex illa materia, informi quidem, sed æterna. Quod etiam Mosi tribuere videtur Marsilius Ficinus. Cur vero Thales materiam universi dixerit aquam, rationem affert Aristoteles *lib. 1. Metaph. c. 3.* quia nutrimentum omnium videtur humidum, atque *ideo* (inquit) *quidam existimant, Veteres Theologos ita sensisse, qui Orcanum & Thetyn generationis parentes esse cecinerunt, Deos quoque per aquam jurare solitos.* Johannes Picus, hanc opinionem ortum ab Ægyptiis habuisse, existimat, dum ex Nilo inundante fœcunditatem augurabantur. Proinde neque Hebræos, neque Thaletem, hujus fuisse sententiæ Autores primos. Quoniam enim Ægyptii, statis anni temporibus, Nilum terram inundare videbant, ex ista vero inundatione proveniebant ex terra omnia, atque generabantur, ideo aquam hanc principium rerum crediderunt. Sed tamen ejus rei non sunt adeo certa documenta, neque a veteribus quicquam traditum est de hac Ægyptiorum doctrina. Non poterant certe ex eo magis illud conjicere, quam e pluviis ceteræ gentes, quarum beneficio propagantur omnia vegetabilia. Sed non ab sola tamen aqua generationem istam fieri, facile quidem ipsi potuissent deprehendere, si rem accuratius intueri voluissent. Illa enim fœcunditas agri Ægyptiaci, non ab aqua sola est, sed a quibusdam particulis nitrosis, aquæ isti mistis; unde observatum est hodie, fœcunditatem illam nitro potius deberi, quam ipsi aquæ. Elegans illud est, nec adeo absque fundamento, Cabalistarum commentum, qui duplicem faciunt aquam, masculinam & fœmininam. Fœmininas vocant aquas inferiores, masculinas superiores, quo nomine pluviam & rorem, appellant. Quam ob causam *Baad Tobb Haavez fol. 28. Colum. 4.* citante Wagenseilio *in Comment. in Sotam. p. 308.* problema illud instituit, unde Nilo ista fœcunditas, cum sit saltem aqua fœminina, non masculina, atque respondet ex Rabbinis suis, Deum annis singulis, circa solstitium, M. Junio, dejicere guttam unam pilæ magnitudine ex aquis masculinis in medium Nilum, quæ gutta ita se habeat ad Nilum, ut fermentum ad massam, unde omnes aquæ Nili efficiantur masculæ, quam guttam annuam Abrahamum precibus a Deo impetrasse existimant. Quod commentum quanquam lepidum sit, & pro more istius gentis confictum videatur, non frustra tamen conficta est illa aquarum masculinarum & fœmininarum, superiorum & inferiorum, distinctio. Ab aquis enim pluvialibus; particulis salinis imprægnatis, existit illa fœcunditas. Quod vero Rabbini somniant de gutta aquæ masculæ, singulis annis, solstitii tempore Nilo immissa, etiam id commentum ali-

(1) Historiam & Examen Sententiæ de Aqua rerum omnium Principio nov-antiquæ invenies etiam in Ad. Rechenbergii *Philosophemate, an Aqua tantum sit omnium Corporum Materia & Principium primum?* Lipsiæ anno 1676. *in 4to* edito, & in Morhofii ipsius *Epist. de Transmut. Metallorum p. 12-28.*

aliquid ex vero habere videtur, si vera sunt, quæ observat DE LA CHAMBRE *in libro* suo, Gallice scripto *de Incremento Nili*. Eo scil. anni tempore, quo inundationes fiunt, quod in solstitium incidit, aliquibus locis observatas fuisse nubeculas aliquas, incubantes Nilo, quibus ille causam illam effervescentiæ in Nilo adscribit. Et notum est, unius in nubeculæ exiguæ spatium spiritosæ materiæ vim magnam concentrari posse, ut patet ex ea nubecula, quam *Oculum Tauri* vocant nautæ, quæ in summo fastigio montis, quem a planitie Taffel-Berg vocant, in Insula Helenæ, primum exhibere se solet sereno cœlo, Oculi Taurini magnitudine vel figura, ad cujus conspectum trepidant statim nautæ, velut ad signum furiosissimæ tempestatis, quam *Orcan* solent appellare. Esset itaque ista nubecula velut fermentum aliquod aëris, quemadmodum nubeculæ circa Nilum ejus aquæ fermentum esse videntur. Sed ista obiter.

Undecunque ergo prodierit hæc doctrina, Thales tamen eam sententiam inter Philosophos primus propagavit, cujus amplectendæ rationes forte illas habuit, quia rerum generationes fiunt in humido, ac alimenta sunt ab humido. Quas rationes prolixe adducit & exponit Verulamius in *fabula* sua *de Cupidine*, qua Parmenidis, Thaletis & Democriti dogmata examinat. Junxerat vero Thales aquæ mentem, quæ ex aqua fecerat omnia. Sed quomodo omnia ex aqua fiant, secundum ejus mentem, non est adeo manifestum. Nam oportuit, ut mens ex illa aqua secerneret omnes substantias, ad hujus mundi constructionem. Non enim quicquam ex nihilo fieri putavit, neque transmutationem ex materia statuit, quam ante Platonem nemo sententiam amplexus est. Qua ratione itaque sola aqua possit esse principium corporum mistorum, non satis patet. Repugnare enim naturæ mistionis videtur simplicitas, at mistio omnis diversa principia præsupponit. Crassior itaque hæc & ad rudes sensus excogitata Philosophia videtur, quam tamen nostro tempore resuscitarunt nonnulli e Chymicorum ordine, J. Bapt. Helmontius præ ceteris, qui, in libris suis Medicis & Physicis, doctrinam illam de aqua, omnium rerum principio, tam rationibus philosophicis, quam ex Experimentali Philosophia petitis, confirmare laborat. Rationes vero ejus & experimenta incerta admodum sunt; nam quod de salice affert, nihil plane probat. Liquor autem ille primævus, quem *Alcahest* vocat, per quem omnes res materiales in aquam insipidam reduci possint, tantis laudibus apud illum decantatus, quoniam nemini mortalium, qui cognitus quidem sit, fuit ostensus, imo ne ipsi quidem filio, Franc. Mercurio Helmontio, uti ab ipso in Anglia accepi, unquam visus, nihil probare certi potuit. Ne quid dicam de Helmontio, sibi ipsi contrario, qui fæces e corporibus remanere aliquo in loco dicit, alibi omnem substantiam in aquam abire pronunciat. De eo prolixius egi in *Dissertatione mea de Metallorum transmutatione*. Veterum Scholæ Chymicæ inauditus ille liquor fuit, primumque a Paracelso, Chymico novitio, ac prioribus longe inferiori, memoratus, &, si rem ipsam consideres, repugnare omnino rerum naturæ videtur. Accedo certe illorum sententiæ, qui hoc Sophisma putant Medicum, quo novæ suæ doctrinæ, & gratiam aliquam, conciliare voluerit, tam Paracelsus,

celsus, quam Helmontius, longe isto speciosior in astruendis Liquoris sui Alcahestici dotibus. Me quidem judice, distinctæ sunt liquidarum & consistentium rerum naturæ, ac, licet hæ nonnunquam per illas vinculis, quibus cohærent, exsolvantur, ut dissipatæ oculorum aciem effugiant, nunquam tamen inter se commutantur, nec ab illis principia & originem trahunt.

3 BERNH. PALISSY Gallus, figulus illiteratus, sed ingeniosus tamen, patria lingua libros conscripsit *de natura fontium, metallis, gemmis*, ubi ex aquis omnia vult produci, aquas tamen duas statuit, alteram materialem, alteram congelantem. Quæ si quis recte perpendat, diversitatem hinc principiorum agnoscet. Quando enim duplicis generis aquas facit, necesse est, alteram illam aquam diversum quid esse a priori, atque adeo non ratione aquæ, sed ratione alterius cujusdam principii, differre a priori. Aqua enim, per se considerata, elementum est, simplicisque naturæ. Ergo vel non est propria hæc locutio, si aqua statuitur primum omnium rerum principium, vel involvuntur sub aqua ista diversa principia, quæ expedita tamen atque inter se distincta haberi oportebat. Non repugnabo, si quis aquam vehiculum omnium mistorum corporum statuat, & quasi gluten aliquod, mediumque, quo uniuntur miscibilia. Sed ex ea sola fieri aliquid posse, non credo: fiet enim ex illa vel per transmutationem materiæ, quæ si concederetur, quæreret alius, in quo principium commutationis consisteret? neque enim per se materia aquæ in materiam alteram abit. Si confugiant ad aliam particularum dispositionem, quæram ulterius, unde ista dispositio variata? Atomi enim & minutissimæ particulæ corporis simplicis & singularis omnes sibi sunt similes; ergo aliud quid accedere debet ad aliam materiam producendam. Qui nuper *de Gemmis* libellum edidit *Robertus Boylius*, gemmarum substantiam primam liquidam esse statuit. De crystallis, metallis idem statuit subtilissimus *Nicol. Steno* in *Prodromo libri sui de solido, intra solidum naturaliter contento*, cujus ego sententiam in citata Dissertatione mea prolixius impugno, *a p. 17. ad 20.* quæ huc transscribere nolo.

4 Quemadmodum aquam Thales omnium rerum principium, ita *aërem* ANAXIMENES *(u)* delegit, eadem, qua ille, ratione ductus. Nam & ipse principium substantiarum unicum statuere voluit, quod eo certius esse putavit, quo illud universalius est, latiusque se extendit. Subtilius illud quidem principium Thaletis, sed quod æque sensum habet pro fundamento, atque adeo certiorem viam eligere voluit præ imaginaria illa ceterorum. Scil. ita cum istis variantibus Philosophorum principiis comparatum est, quemadmodum pro varietate facultatum illarum in homine, quæ perci-

(u) De Anaximene, ejusque Philosophia, Diss. ni fallor, peculiari, Jenæ edita, fuse disseruit celeberrimus Philosophus pariter atque Theologus, Joh. Andr. Schmidius. Heracliti Dogmata Physica proponunt, & eleganter illustrant Gottfr. Olearii, L. Gr. Prof. Lips. Dissert. duæ, altera *de Principio rerum Naturalium ex mente Heracliti*, anno 1697. altera vero *de Rerum Naturalium Genesi, ex mente ejusdem*, anno 1702. Lipsiæ publicata.

percipiunt rerum naturam, habemus in nobis intelligentiam, habemus phantasiam, habemus denique sensum. Qui principia naturæ ex fonte intellectus deducunt, ad causas æternas, invariabiles, animum intendunt, nec tam in internis rerum causis, quam in externis, contemplationes figunt, quorum ex ordine sunt Pythagoræi & Platonici. Alter ille ordo, qui phantasiam ducem sequitur, quasi medius inter illos est, qui intellectum, & qui sensum sequuntur. Cum enim vident, esse in natura subtiliora quædam principia, quam ut in sensus incurrant, ideo ad notiones aliquas generales, confugiunt, materiam sc. & formam, quæ demonstrari in natura nequeunt, concipi autem animo possunt, vel ad minutas aliquas & insensibiles particulas, earumque figuras & motus, quæ æque sensu quidem non possunt percipi, nisi per longinquas aliquas conclusiones & consequentias, magis tamen ipsi fundare in re ipsa principia sua cupiunt, quam ii, qui generales istas materiæ & formarum notiones sequuntur, quibus pene nihil aliud dicitur, quam prædicamentis Logicis, quæ per se nihil realitatis habent, sed velut indices quidam sunt, & rerum receptacula. Pari modo in forma & materia nihil aliud est, quam generalis quidam conceptus, qui fundamentum quidem in natura habet, nihil vero demonstrat, neque scientiam aliquam in nobis gignit. Nihil enim aliud iis vocibus innuitur, quam esse aliquod in natura principium passivum, quod vocatur materia, & activum, quod vocatur forma; qualia vero ista sint, aut quo nomine vocentur, quomodo se habeant ad se invicem, nihil per hæc principia intelligo. Qui sensum ducem sequuntur, ii quatuor illas corporum massas præ oculis habent, quæ cum maximam universi hujus partem complere vident, vel unum ex iis eligunt rerum principium, vel etiam diversa assumunt, unde misceantur. Atque ita Thales aquam, quod maximam Globi hujus terreni partem implere videret, generarique omnia ejus opera animadverteret, principium rerum statuebat. Ita Anaximenes aërem, Heraclitus ignem, aliqui terram statuebant. Qui ita ponunt principia, tribus videntur ordinibus distingui, aliqui infinita, vel innumerabilia saltem constituunt principia, jam tum specificata, & ad sua corpora destinata, quibus proinde non opus est alio quodam commento ad corporum distinctionem. Habent enim naturam, jam tum in ipsis principiis disgregatam, qua in sententia Epicurus & Democritus, cum suis asseclis sunt, qui tamen magis phantasmata speculantur, sed quæ in sensibus tantum sunt magna parte fundata. Secundus ordo illorum est, qui plurima constituunt rerum principia, sensibus obvia, corporumque diversitatem ponunt in temperamento & mistione, quorum sententia quidem ceteris videtur anteferenda. Tertius ordo eorum est, qui unum idemque invariabile ponunt principium, corporum tamen naturalium distinctionem deducunt a variatione hujus principii, figura, situque diverso. Qua in sententia Thales fuit, quam tamen sententiam, ut veritati consentaneam, amplecti non possumus, ob rationes, quas jam supra allegavimus, præferentes opinionem illam, quæ diversitates principiorum sensibilium statuit. Quæ an in elementis illis quatuor reponenda sint, dicemus, cum de iis sermo nobis erit. Quod Anaximenem attinet, habuit ille validiores etiam causas, quam Thales, quas fusius

deducit VERULAMIUS *in fab. de Cupidine p. 656.* Ejus principia Carmine complexus est Scipio Capitius.

CAP. XI.

DE PLATONICAE PHILOSOPHIAE PRINCIPIIS, EIUS ILLUSTRATORIBUS VETERIBUS ET NOVIS, CONSENSUQUE VEL DISSENSU AB ARISTOTELE.

§. 1. *Philosophiam suam Plato a Socrate praeceptore hausit, sed Barbarica mixtura adulteravit. Socrates Physica parum excoluit. Scriptores de Philosophia Socratica, Hier. Cardanus, Joh. Lud. Balzacus & Aug. Mascardus. Physica Socratica Scepticismo fuit affinis, non item Platonica, licet ἀκαταληψίαν aliquam statuat.* 2. *Mistura Philosophiae Platonicae ex Heraclitica, Pythagoraea & Socratica; differentia autem ab Aristotelica, si ideas seponas, ferme tantum verbalis. Conciliatores utriusque Jac. Mazonius, Bernh. Donatus, Seb. Foxius, & his antiquior Georg. Gemistus. Platonis Apologetae Bessarion & Pet. Bembus. Plagium in Timaeum ac Mosen falso ei objicitur.* 3. *Dialogi quidam Platoni suppositi. Editiones operum ejus potiores. Commentatorum notitia e J. Bapt. Bernhardi* Seminario Philosophiae Platonicae *haurienda. Praecipui inter eos sunt Plotinus (Numenii plagiarius,) Proclus, Maximus Tyrius, Alcinous, Sallustius, Mich. Psellus, Chalcidius, Paulus Benius.* 4. *Platonis eloquentia, ob festivitatem pariter atque magnificentiam, commendatur.* 5. *Physica ejus parum ab Aristotelica differt, ac Naturalem Theologiam sibi substernit atque immiscet.* 6. *Philosophemata Platonica nimis subtilia de rerum principiis (Deo, idea & materia,) causisque, ac mundis totidem.* 7. *Doctrina de anima mundi, quae sensu Platonico rejicitur, saniori autem admittitur ac defenditur. Trahitur huc a Paulo Sarpio, eam ob causam periclitato, aliisque, Locus Gen. I, 2. Mosaicus. Cavendus ejus abusus multiplex in ignorantia causarum pallianda, in Diis duobus fingendis (quod Platoni a Sam. Parkero immerito objicitur,) & Physica Enthusiastica, Astrologia divinatrice, magia, medicinaque superstitiosa, defendendis.* 8. *Platonis ἀμεθόδεια notatur. Convenientiam doctrinae ipsius cum Mose, S. Literis & Christianorum dogmatis, ab Henr. Moro defensam, Sam. Parkerus,* in Censura Philosophiae Platonicae, ac Diss. de Trinitate Platonica, *impugnavit, sed incassum.* 9. *Sententia Platonis de elementis.* 10. *Doctrina de animarum praeexistentia, a Christoph. Sandio & Henrico Moro resuscitata, a Jac. v. Thomasio & Parkero confutata.* 11. *Philosophia Platonica Speculationibus Metaphysicis nimis indulget. Illustrant eam Dan. Heinsii* Poëma de Contemptu Mortis, *& Henr. Mori Scripta plurima, etiam Theologicus Platonismus Patrum, & Origenis praesertim Heterodoxus, Casp. Barthii Lib. affectus* de Christianismo Epicteti.

A Se-

(x) A Sectæ Jonicæ conditore Thalete promanavit SOCRATICA, cujus Socrates autor fuit: quæ tamen Philosophia hinc in varias Sectas abiit, cum scil. discipuli Socratis ipsi diversa sentirent, atque incertum esset, quænam genuina Socratis principia. Nihil enim literis ipse mandavit, sed omnia apud discipulos ejus ex ore ejus prolata asservabantur. PLATO certe, qui discipulus Socratis erat præcipuus, male audiit nonnullis, qui Socrate uno contenti erant, quod miscella sua Philosophia corruperit genuinam, quam a Socrate acceperat, maximeque Barbarica, Ægyptiaca & Pythagoræa, quæ ab alio fonte profluxerant. Hanc mixturam Xenophon ipse, Socratis auditor, exprobrat Platoni, in *Epistola* quadam, *ad Æschinem Socraticum* scripta, quæ legi potest apud Eusebium, *in præparatione Evangelica lib. 14.* & Stobæum *in Sermone de Diis.* Physices tamen negligentior fuisse videtur, cujus quidem junior adhuc incredibili cupiditate ductus fuit, senior vero factus, ut dubiam, incertam atque inutilem, repudiavit. vid Euseb. *lib. 1. præparat. c. 5.* Lactant. *lib. 3. c. 21.* Quare morali studio præ ceteris se dedit. Ceterum de Philosophia Socratica legi potest Hier. Cardani *liber de Studio Socratis*, qui reperitur in *primo* ejus *Operum Tomo.* Legi etiam potest IOH. LVD. BALZACVS in libro, quem *de vita Socratis* Gallica lingua scripsit. Et in alio, quem *Socratem Christianum* inscribit, ubi dogmata ejus moralia cum Christiana fide confert. Est & quoddam AVGVSTINI MASCARDI Manuscriptum, hactenus ineditum, *Il genio de Socrate per la Corte*, cujus meminit Crassus *in Elogiis hominum Literatorum, part. 1. p. 257.* Sed illa ad nos non pertinent, qui Physica tantum quærimus. In quibus eum quidpiam e Sceptismo traxisse, jam supra innuimus, quem Scepticismum Media Academia in multis amplexa est. vid. Vossium *de Sectis Philosophorum cap. 20.* ubi de variis Scepticorum differentiis agit. Quare non crediderim ego, in Physicis præ ceteris secutum fuisse Platonem præceptorem suum, Socratem. Longe enim a Scepticismo abest, quanquam ejus quædam ἀκαταληψία & inquisitio vaga sit, quam Verulamius, *in novo Organo, lib. 1. Aphorismo 67.* eum primo credit introduxisse, tanquam per jocum & Ironiam, in odium veterum Sophistarum, qui nihil tam verebantur, quam ne dubitare de re aliqua viderentur, bono quidem instituto, non ut in ista ἀκαταληψία subsisteret, ut fecit nova Academia. Atque ita ille existimat, vel eam ob causam, quod per ambages longas rem ipsam dicat, nec modo aliquo dogmatico proponat. Certe Verulamius, Socratem non aliam ob causam dubitasse, ait, quam ut eo sapientior haberetur, atque eo occultiora scire videretur, quod etiam illa, quæ manifesta sunt, scire se negaret. 1

Si Laërtium audimus in *vita Platonis*, & Hesychium Illustrium, Philosophia Platonis ex Heraclitica, Pythagorica & Socratica mista fuit. In iis, quæ sensibus percipiuntur, Heracliti partes secutus est; in iis, quæ mente comprehenduntur, Pythagoram; in rebus civilibus, Socratem. Patet itaque inde, in Philosophia naturali Stoicorum sententias cum præ ceteris amplexum, quanquam ita Philosophiam suam 2

(x) Cum hoc Capite conferatur præcedentis *Libri I. Septimum, de Philosophia Platonica.*

ſuam naturalem inſtituerit, ut ſubinde commiſceret abſtractas illas animi motiones & ænigmatica Pythagoræorum commenta, atque ex iis unum quaſi cinnum conficeret.

2 Ipſe Ariſtoteles, *I. Metaph. c. 7.* Philoſophiam Platonicam partim ſimilem Pythagoricæ agnoſcit, & Claudius Berirgardus, *in Circulo ſuo Piſano, Circ. 3. part. 1.* Platonicam Philoſophiam partim Pythagoricæ, partim Peripateticæ, ſimilem facit. *Sublatis enim Ideis*, inquit, *quas impugnat Ariſtoteles, fere in ceteris videntur differre verbis & ratione conſiderandi.* Arguit Ariſtoteles Platonem, quod putarit, materiam non diſtingui a privatione & eſſe non Ens, unde ſequatur, omnia fieri ex non Ente, & præterea materiam eſſe ex ſe, poſtea vero dicit, eum vocaſſe materiam matrem & cauſam eorum, quæ fiunt, privationem vero neglexiſſe, ut maleficam & non Ens, quod intelligi, niſi diverſo ſenſu, nequit. Ita, *lib. 2. Metaph.* principia rerum apud Platonem ait eſſe numeros & figuras, alio vero loco *magnum* & *parvum* eſſe materiam, *unum* autem ideam ſive formam, quæ arguunt, litem hanc in verbis tantum eſſe poſitam. Materia diſſenſus pars inter Ariſtotelem & Platonem ſita eſt in illa de Ideis doctrina, quam ex Pythagoræorum ſcholis hauſiſſe videtur. Et fuerunt ſane tam Pythagoræ, quam Platonis, dogmata pro iisdem habita, *vid.* Barth. *Adverſar. lib. 53. c. 13.* Sed injuriam in Idearum doctrina factam fuiſſe Platoni, jam dudum ab aliis oſtenſum eſt, ac legi poteſt ſuper hoc argumento, liber, quem Scipio Agnellus *de Ideis* conſcripſit. Alioquin negotium hoc conciliationis inter Platonem & Ariſtotelem multi tractarunt. Integrum librum *de conſenſu Ariſtotelicæ & Platonicæ Philoſophiæ* conſcripſit Jacobus Mazonius, Bernhardinus Donatus librum *de Platonicæ & Ariſtotelicæ Philoſophiæ differentia*, Sebaſtianus Foxius *Tr. de Platonis & Ariſtotelis conſenſione in Philoſ. Naturali*, Witteb. A. 1589. *in 8vo* editum. Hubertus Folieta quoque *de nonnullis, in quibus Plato ab Ariſtotele reprehenditur*, Diſſertationem edidit Romæ, anno 1574. *in 4to.* Seb. Baſſo, *in Libb. 12. Philoſ. Naturalis adverſus Ariſtotelem*, in quibus abſtruſa veterum Phyſiologia reſtauratur, & Ariſtotelis errores ſolidis rationibus refelluntur, dogmata quoque Platonis nonnulla, imprimis iſtud de Anima Mundi, contra Peripateticos defendit. Et, quem primo loco debuiſſem nominare, iis, quos recenſui, longe antiquior, Georg. Gemiſthus, *in Opuſculo de differentia Philoſophiæ Platonicæ & Ariſtotelicæ.* Non defuerunt etiam ex antiquioribus, qui Platonis dogmata impugnarunt. Atque contra unum eorum (GEORG. TRAPEZVNTIVM, qui *comparationem Platonis & Ariſtotelis*, in Platonem injuriam, ediderat, Venitiis An. 1523. *in 8vo*, excuſam) BESSARION, Cardinalis, eruditum illum librum *in Calumniatorem Platonis* ſcripſit, Venetiis apud Aldum An. 1503. *in fol.* impreſſum. De quo Beſſarione, ejusque Operibus, ad Philoſophiam Platonicam ſpectantibus, legi poteſt Gaddius *in libro de Scriptoribus, ſub Tit. Beſſarionis.* Scripſerat & Pet. Bembus *Apologiam Platonis, & Diſſertationes in ejus Opera*, quæ tamen hactenus ſunt inedita, eodem referente Gaddio. De ordine in legendis libris Platonicis adhibendo ſcripſerunt Marſilius Ficinus, Johannes Serranus, Franciſcus Patricius, Paulus Benius. Qui Platonem plagii incuſant, injuriam illi faciunt. Nam quod a Timæo doctrinam de Anima mundi habuiſſe

habuiſſe exiſtimant, verum id quidem eſt, ſed aperte nomen Autoris laudat, in *Dialogi* ſui fronte, quem totum ex ejus ſententia concinnavit. Neque ſtatim eam ob cauſam plagiarii dicendi ſunt qui ſententias cum aliis habent communes. Quod Moyſi multa ſurripuerit, pernegat Paulus Benius *lib. X. Commentarii in Timæum Platonis. Nihil unquam inveni*, inquit ille, *apud Platonem, quod deprehendere potuerim ex una Moyſis Hiſtoria fuiſſe expreſſum, in multa vero incidi, ob quæ exiſtimem eam legiſſe nunquam.* Legi quoque Hier. Cardanus poteſt, in eo libro, quem *de clarorum hominum vita, & de illuſtrium Antiquorum judicio* ſcripſit, ubi agit de Platone. Reperitur autem liber ille in Operum ejus *Tomo X.*

Reperiuntur inter Opera ejus Suppoſititii aliquot *Dialogi*, a quibus, qui inſcribitur Axiochus, Æſchynis Socratici eſſe ſcribitur a Suida *in vocibus Axiochus & Æſchynes.* Habentur & plures alii, qui in fine Operum ejus ſolent poni. Fuerunt & alii adulterini ejus *Dialogi*, quos recenſet Diogenes Laërtius, ſed qui amplius non extant. Opera Platonis quam emendatiſſima prodierunt Baſileæ, cum Procli Commentario in Timæum, A. 1534. ſed Græce tantum. Latine una cum Græco Textu edita ſunt ab Henrico Stephano, & cum *Commentariis* Joh. Serrani A. 1578. quod optima eſt editio. Ceteroquin & Lugdini A. 1590. prodiit, cum argumentis perpetuis & *Commentariis* Marſilii Ficini, cujus etiam ſeorſim extant opera, aliquot Voluminibus *in folio* edita, quibus Philoſophiam Platonicam per partes illuſtravit. Interpretum vero & Commentatorum veterum & recentiorum magnus eſt numerus, quos omnes recenſere operoſum nimis eſſet. Legi poteſt Nomenclator iſtorum Autorum Johannes Baptiſta Bernhardus *in Seminario Philoſophiæ Platonicæ*, ut vocat, libro utiliſſimo, quo e Platone & Platonicis omnibus, Græcis & Latinis, Arabicis, veteribus & recentioribus, Interpretibus & Commentatoribus, doctrinas Platonis collegit, utinam meliori ordine & diſtinctione, nam quaſi chaos aliquod confectum eſt. Utiliter tamen liber iſte, & ad varios uſus, adhiberi poteſt, neque enim plenius aliquod Opus & ordinatius hactenus exſtat, & in multis indicis loco eſſe poteſt. Præcipui tamen ex interpretibus ejus ſequentes ſunt. PLOTINUS, cujus *Enneades* Græce & Latine Baſileæ excudit Henricus Petri; quem tamen plagium in Numenium commiſiſſe, aliqui putarunt. Quod crimen ut refelleret AMELIUS, itidem Platonicus Commentator & Philoſophus, librum ſcripſit de differentia doctrinæ Plotini & Numenii, teſte Jonſio *lib. 3. de Scriptoribus Hiſtoriæ Philoſophicæ c. 10. p. 246.* Procli *Elementa Theologiæ & Phyſicæ* idem Petri edidit, *libros autem ſex in Platonis Philoſophiam* Græce Latineque Æmilius Portus. Quæ editio Hamburgi prodiit, ſumtus ſuppeditante Sereniſſimo Friderico, Holſatiæ Principe, glorioſæ memoriæ. MAXIMUS TYRIUS & ALCINOUS, Græce & Latine editi a Daniele Heinſio *in octavo*, Leidæ A. 1607. una cum *notis* ejus. SALLUSTIUS a Leone Allatio Græce Latineque editus Lugduni Batavorum; in quem etiam extant *Notæ* Lucæ Holſtenii. MICH. PSELLI opuſcula *de Dæmonibus & Magia*, & APULEJI quædam huc etiam ſpectant; nam & is Platonicus fuit. Ceterum Commentatores in libros Platonis ſingulares, *Timæum* præcipue, quo Phyſica ejus principia potiſſimum continentur, multi ſunt, 3

tam

tam veteres, quam recentiores, quorum Catalogum satis copiosum videas licet in *Nomenclatore Philosophico* Isr. Spachii *p. 32. 33. 34.* PAVLVS BENIVS in Platonis *Timaeum* legi meretur. Commendat eum Crassus *in Elogiis hominum literatorum, part. 2. pag. 83.* CHALCIDII in eum *Commentarium* edidit Joh. Meursius, magnificum ejus viri elogium vid. ap. Barth. *Adverf. lib. 48. c. 8. Nemo*, inquit, *melius profuisse seculo nostro videtur, quam Chalcidius fecit, homo ita Christianus, ut alium non potuisse eum esse evincatur, ita Philosophus, ut videri velit sese rationibus solis niti velle.* Legi etiam potest Plutarchus in *Timaeo Platonis*, & *in quaestionibus Platonicis*. Jungi etiam huic possunt nonnulli Commentatores in Ciceronis *Timaeum*. Legi & in eam rem merentur Petri Rami *Adversaria de Platonis Philosophia;* Carpentarii *Commentaria*, Johannis Pici & Joh. Francisci Mirandulanorum *Opera*, qui Platonica dogmata itidem illustrarunt.

4 Quod eloquentiam ejus attinet, eam multis laudibus extollunt nonnulli, aliqui etiam habent, quae in ea desiderent. Plato, Socratis discipulus, ejus quoque in dicendo festivitatem & elegantiam retinuit, quod nec ipse dissimulat. Quam ut accuratius retineret, Dialogo suo proponere maluit, ut esset huic festivitati & elegantiae in dicendo commodior locus. Sed & magnificentia quaedam suaviloquentiae juncta fuit, quarum virtutum commendationem prolixam, omnemque, quae super hoc argumento instituitur, Disputationem, vid. apud Franc. Vavassorem *in lib. de ludicra Dictione p. 41.* ubi de Socratis quoque libris disserit. Quae aliqui in illo desiderant, examinat & refutat Leo Allatius *in lib. de Erroribus magnorum virorum in dicendo, cap. 4. p. 41. & seqq.*

5 Sed illa ad nos nunc non pertinent, qui Physica tantum sectamur, in quibus, si excipiantur, quae Pythagoricis debet, non adeo differre ejus Philosophiam a Peripatetica, Claudius Berirgardus dicebat, quod quidem non usque adeo improbabile est. Plato rem omnem a prima & principe causa orditur, quam illi Deum vel Mundum intellectualem vocant. Theologiam itaque naturalem, vel Metaphysicam, eo scil. sensu, quo veteres eam acceperunt, cum illa disciplina, quae rerum naturalium affectiones docet, vel confundit, vel ab ea non separat. Quoniam itaque Deus, mens illa suprema, principium naturae est, ideo praesupponere voluit Plato hanc causam, ut, cognito isto naturae principio, in rerum naturalium causas inquireret. Platonis ergo Philosophia considerari debet, tanquam complexus aliquis scientiarum, quarum omnium initium Theologia est, atque adeo primum illud, unde dependent omnia. Hanc itaque Philosophiae partem, ut fundamentalem, ceteris substernit, atque ita innectit, ut discrimen vix deprehendi queat. Quam ob causam Platonici divine statuunt, Philosophiae rationem omnem contemplatione Dei comprehendi, atque hominis finem ponunt in *ἐξομοιώσει τοῦ θεοῦ, in similitudine Dei.* Alterum Theoreticae Philosophiae & principium & finis est, alterum Practicae. Omnis itaque ejus Philosophia huc dirigitur, pie quidem & recte, sed possunt tamen ceterae scientiarum partes distingui & seorsim tractari, absque consideratione causae primae, quae extra corpora naturalia constituenda est, nisi

nisi velimus, cum Stoicis, Deum formam esse, corporibus naturalibus immersam. Quomodo ipsi, teste Seneca *Ep. 54*, duo principia agnoscunt, causam & materiam, causæ nomine accepto pro eo, quod operatur cum ratione in natura. A qua tamen sententia alienos nos esse oportet, ut quam multa obsurda in Theologia sequantur.

6 Duplicia itaque apud Platonem abservare licet principia Physica, secundum variam naturæ considerationem. Consideratur enim natura, vel ut creanda est universa a Deo, vel ut illa, quæ jam creata est, alteratur per generationes, corruptiones, aliasque affectiones, quæ posterior acceptio a Peripateticis, aliisque Philosophis, attenditur, ac principia Physica secundum eam acceptionem diriguntur. Apud Platonem vero distinguuntur quidem illa principia naturæ, vario hoc modo considerata; ita tamen temperat ista, ut posteriora illa prioribus innectat semper & committat. Priori consideratione naturæ, quantum ex Platone ipso & e Platonicis patet, tria illi sunt principia, Deus, idea & materia. Deus scil. effectrix illa causa est universalis. Idea essentiam & speciem largitur, quam materia contrahit & singularem efficit. Est vero idea a Deo ipso, non re, sed ratione distincta. Ubi non adeo liquet, an Plato materiam Deo coævam faciat, an vero ab ipso creatam. Posterius non videtur, quoniam inter principia ponit; sed ista, si ita sentit, condonanda ipsi sunt. Causas Platonici quinque statuunt, & Proclus ita discriminat. *Effectrix,* inquit, *causa est id, a quo, Exemplaris id, ad quod, finalis id, propter quod, formalis id, quo, materia id, ex quo, vel in quo, res fiunt.* Effectrix vero & exemplaris causa, quanquam nonnullis confunduntur, aliis tamen distinguuntur, quoniam ad efficientem executionem, ad exemplarem directionem, quemadmodum ad finalem intentionem, referunt. Sed hæc subtilius paululum dicuntur, & ad Metaphysicos rejicienda sunt. Platonici enim in illis causis suis hic Metaphysicos potius agunt, quam Physicos. Porro Platonici gradibus quibusdam ad Deum conscendunt, Deum supra omnia locant, cui substernunt intellectualem mundum, huic subjiciunt rationalem, huic iterum mundum seminarium sive naturam, infimum faciunt mundum sensibilem. In Deo omnia sunt illis, mundus intelligibilis plenus est ideis, quem certe cur ab isto, Deo, distinxerint, causa nulla est, realis mundus plenus est rationibus, vel idearum formulis, natura seminibus, materia simulachris & imaginibus rerum, quo nomine illi formas sensibiles designant. Tres itaque causæ principes sunt illis rerum omnium, Deus, a quo unitas, mens, ex qua ordo & pulchritudo, anima, quæ motu & vita omnia continet, quæ certe singula majorem subtilitatem, quam erat necessum, præ se ferunt, ac entia etiam præter necessitatem multiplicant. Cum enim mundus intellectualis, sive mens, a Deo distinguatur, non video, neque etiam ideæ ab ipso Deo differunt. Licet Dion. Petavius, diversum aliquid a Deo illas statui a Platonicis, longa Disputatione contendat, *T. I. Dogm. Theol. Lib. 4. c. 9.* Rationalis mundus ex intelligibili illis procedit, velut lumen a luce, natura fœta seminibus ex rationali, ut calor ex splendore, dimanat Sensibilis ex naturali & seminario mundo non aliter, atque e calore vitali generatio proficiscitur. Hæc omnia ita illis ordinata sunt, & per quasdam quasi

tribus & claſſes diſpoſita, ſive ab ipſo Platone hæc inventa ſint, ſive a majoribus ita hauſerat. In iis quidem non ſunt, quæ adeo quis improbet, ſed tamen iſta partitio naturæ an ita ſe habeat, nec potius imaginaria multa comprehendat, definiri non poteſt. Quorſum etiam pertinet, tot diſtinctiones, quaſi quorundam Orbium, facere, ubi neceſſe eſt, multas concipere ſubſtantias, quaſi ſeparatas, quæ an exiſtant in rerum natura, incertum eſt. Nolo hic coacervare, quæ de primo, uno & bono, diſſerunt Platonici, quæ de ideis, quas percipi exiſtimavit Plato, ea ratione ductus, quod incertam de rebus ſcientiam habeamus, niſi ſpecies quædam perfectæ animo cernantur. Quæ de numeris, de pulchritudine, amore, in quibus plane θεολογεῖν videtur; pulchra quidem ac ſpecioſa proponit, ita ſunt a vulgaribus ſenſibus ſeparata, ita e peregrinis ratiocinationibus collecta, & tricis quibusdam complicata, ut non adeo quid diſtincte inde concipi poſſit.

7 Mundum Animalem Plato vocat totum iſtud univerſum, quod, ut animal, conſiderat, eique animam quandam, per omnes partes infuſam, affingit. Ex quo iterum patet, nimium laboraſſe Platonem in corporibus naturalibus ad univerſales illas idearum claſſes, mente conceptarum, reducendis. Abſurdum illi ſcil. viſum eſt, partem aliquam mundi vivere, non vero totum, cum mundus generet animantes, neque illud, quod expers animi ſit, generare poſſit animalia. Atque hæc Platonis vera ſententia eſt, in *Timæo*, univerſum hoc animal vocantis, quod contineret reliquas animantes, quibus comprehendebat etiam omnes orbes cœleſtes; quæ vero magnas abſurditates implicat. Quid enim eſt abſurdius, quam fingere animal, ex aliis infinitis compoſitum? quo idoneo argumento probari poterit, eſſe aliquam mundi animam intelligentem rationalem, a Deo diverſam, quæ tamen nec eſſet Angelus? nulla certe id ratione evinci poteſt, nec revelatione; quæ omnia portentis potius, quam rationi ſunt ſimilia. Stoici quidem animam mundi etiam agnoverunt, ſed ea ipſa Deum notabant, quem tamen alium ab anima mundi facit Plato. Fortaſſis & Pythagoræorum illa ſententia eſt. Sed de illorum Philoſophia nihil adeo diſtincte doceri poteſt. Quod ſi Plato per iſtam mundi animam *(y)* intelligere velit Spiritum quendam æthereum, rationibus ſeminariis fœtum, per partes univerſi diſperſum, non eſſet adeo ob iſtam ſententiam reprehendendus, quique illum rejiciunt, nihil poſſunt nobis reponere, quod notius ſit, animoque diſtinctius concipi poſſit. Præterea omnes ii, qui nobis principia Phyſica poſuerunt, ac ipſi quoque Peripatetici aliud quoddam comminiſcuntur commune principium, quo confugiunt, quando per quatuor Elementa

(y) Quæ pro animæ mundi exiſtentia Autor Chymiæ ſecretioris, tantopere ſibi dilectæ, Myſtas ſecutus, & ab iſtis in devia ſubinde abductus, fuſe, licet aliis modeſtius, diſſerit, pauciſſimis haud dubie probabuntur, & maximam partem dudum a multis ſunt confutata. E quibus ſolum iudicaſſe jam ſufficiat Ad. Rechenbergium, Theologum Lipſienſium, argumentum illud ex profeſſo, in *Diſſ. de Anima Mundi*, Lipſiæ anno 1678. edita, perſecutum. De anima mundi Stoicorum, Deo ipſo, ejusque differentia a Platonica, *Diatribe* legatur Jacob. Thomaſii accuratiſſima in *Diſſertat. Stoicis, num. 14. pag. 177-227.*

menta rem non possunt expedire. Quare quintum aliquod, sive quintam essentiam, ut vulgo vocant, comminiscuntur, quæ inter quatuor illa Elementa quasi dominetur, illisque præsideat, eorum vero temperamentum quoddam excellentius comprehendat. Cartesiani quoque, cum fingunt subtilem istam materiam, per omnes mundi partes diffusam, quæque ex sole potissimum profluat, non videntur multum ab hac sententia dissidere. Nam & Platonicis sol quasi Regina istius animæ habetur, ut multis probat Johannes Franciscus Grandis *in Dissertatione* sua *de Epicuri Philosophia*. Quare imperite faciunt, qui hanc doctrinam de Spiritu mundi, non Platonico, sed saniori sensu, acceptam, ut rem inanem, vel impiam, rident & rejiciunt, quam aliqui etiam ipso in Moyse fundatam volunt, & per Spiritum illum, qui aquis incubabat, hunc Spiritum æthereum intelligunt. In quorum etiam numero sancti Patres sunt, & multi quoque Theologorum, quanquam aliqui locum hunc de Spiritu S. explicent. Periculosa ex eo lis aliquando mota fuit Patri PAULO SARPIO, doctissimo illi *Historiæ Concilii Tridentini* Scriptori, a nescio quo inquisitore, qui negaverit Sacram Trinitatem ex *I. Genes. cap.* posse probari. Qua de re legi potest Fulgentius in ejus *vita*, in Gallicum sermonem conversa, *p. 31.* Et oritur sane ex coagmentatione illa partium universi quædam contemperatio, ac qualitates quædam universales, quarum effectus interdum videmus, causas vero animo comprehendere non possumus. Vid. quæ in eam rem differit Rob. Boylius in lib. de Cosmicis qualitatibus. Atque in istarum rerum causas cum inquiritur, ad tale aliquod universale principium confugiendum est. Quorsum enim etiam se vertant omnes illi, qui singularia Physices principia commenti sunt, vident tamen, se rem non posse expedire, nisi ad naturam aliquam communem operatricem in operibus confugiant, ut supra ex Lucretio vidimus, qui ex Atomis suis expedire se non potest, nisi θεὸν ἀπὸ μηχανῆς arcessat, naturam scil. aliquam æthercam, subtilem, quam agnoscere necessitas interdum nos jubet, cum in rationibus specialibus dandis deficimus. Quo tamen nolim probare, quorundam vel superstitionem, vel socordiam, qui, Tragœdos imitati, ut illi ad componendas turbas Deum e machina evocant; ita ad communem aliquam causam confugiunt. Quanquam etiam peccare forte imbecillitas nostri intellectus potest, cum oculis lynceis rerum viscera nos penetraturos confidimus, specialissimas illas causas indagaturi. Nos certe enim circa particulam aliquam & portiunculam Philosophi sumus, & exiguis animi nostri cancellis non includimus universum illud, nec penetrare possumus ingenii acie, quod tot vasta corpora inter se cohæreant; annon quædam eorum inter se sit conciliatio, mutuaque operatio, quæ in occultis se exerat aliquando, nonnunquam in secula extendatur. Multis certe ex illa Platonicorum doctrina sententia hæc de anima mundi inhæsit, unde fortassis non de nihilo est, quod observat Samuel Parkerus, gentilium idololatriam pene omnem ad istam mundi animam respexisse. Vid. ejus *Tentamina Physico-Theologica* contra Atheos & Epicuræos, *lib. 2. c. 1. & 2.* Ex eodem etiam principio ἡλιολατρείαν ortam esse, illic probat, quandoquidem sol sedes istius animæ a Philosophis sit habitus. Non tamen crediderim, quod iste putat, a Platone geminum Numen statui, ut geminum mundum fingit, visibilem & intellectualem, nisi forte ita interpreteris, ut

per secundarium illum Deum intelligat genium, vel mentem aliquam: ita enim in Timæo: *Deus intellectualis & potens Deum sibi sufficientem & perfectissimum genuit, s. mundum.* Et Origines, *contra Celsum lib. 5.* ita Platonis mentem interpretatur; dicit enim, Stoicos facere mundum Deum primarium, Platonicos vero secundarium. Platonem autem supremum Deum extra pomœria mundi abegisse, Justinus, *in Cohortatione ad Græcos*, ait. Sed illis omnibus vel sanior sensus, vel perversior, a varia interpretatione accedere potest. Plato enim ea omnia sermonibus suis implicuit, ut interdum mens ejus non recte deprehendi possit. Et quoniam elegantiam sermonis sectatus est, non fortasse ita expressit animi sensa, ut Philosophus in illis pedem figere tuto possit. Ab Interpretum vero commentis toti etiam pendere non possumus; nam & vetus illud hic obtinet: *Quot capita, tot sensus;* raroque Philosophia adeo illibata & incorrupta servatur. Solet enim ab interpretibus, novarum rerum cupidis, & vana gloria se jactantibus, illis aliquid affingi, aut per consequentias, non recte institutas, aliquid colligi, quod forte doctori ipsi & antesignano in mentem non venit, ut abunde ex Aristotele, & ejus interpretibus patet. Id vero negari nequit, super ista mundi anima, si ea intellectu prædita statuatur, fundatam fuisse, & adhuc fundari, illam Enthusiastarum Physicam, quæ se plerumque in ista principia resolvit. Ex hoc fonte fluunt actiones in natura magneticæ, Sympatheticæ, Astrologia divinatrix, etiam circa actiones morales & contingentes, Oracula, Imagines Talismanicæ, & omnis denique Magia. Nullæ sunt adeo nefandæ præstigiæ, nulla tam superstitiosa & stulta doctrina est, cui patrocinium ex hac opinione peti non possit. Ex ea magnam partem etiam oritur superstitiosa Medicina, tam quæ olim ex incubationibus originem traxit, quam quæ hodie, per transplantationes, irrorationes, inseminationes, ac similes operationes incertas ac fallaces, conficitur. De quibus videri possunt, quæ ejus Medicinæ propugnator Anglus, SAMVEL BOVLTON, sua lingua *de Medicina Magico-Physica* scripsit. Sed, ista omnia hic alieno loco excutere, non est necessarium.

8 Nos Platonis tantum sententias breviter recensemus, quantum ad Physicam spectant; nam de ceteris non sumus jam solliciti, quanquam ipse omnia commiscuerit, & continuo sermone implicuerit, nulla usus legitima methodo, aut argumentis demonstrativis, quam ejus ἀμεθοδείαν taxat, ac compluribus exemplis probat IOHANNES BAPTISTA CRISPVS, *in Quinario suo primo de Ethnicis Philosophis, caute legendis.* Quem librum vehementer commendat in eo negotio Samuel Parkerus *in* sua *Philosophiæ Platonicæ Censura*, libro Anglice scripto, & Oxoniæ A. 1567. edito, eleganti sane & lectu digno, quo doctrinam Platonis Ethicam, Logicam, Theologicam breviter complexus est, in Physica vero recensenda non eam adhibuit diligentiam, quam poterat. Egit etiam illic de convenientia Platonis & Moysis, ubi examinat, an ista sit revera talis, qualis habetur vulgo, atque ad partes negantium concedit; quo tacite etiam tangere videtur Henricum Mohr, qui in *Cabala* sua *Philosophica super Cap. I. Genes.* consensum illum Platonis & Moysis sæpe urget. Sed mittamus istam Platonis Physicam, ut ita loquamur, Metaphysicam, quæ tamen vel ideo

ideo laudem meretur, quod nemo majori studio in ea versatus fuerit, Aristoteles vero eam contemsisse videatur, cum Plato tamen ita in illa versatus fuerit, ut multa in eo sint, quæ consonare cum sacris literis & dogmatibus Christianis videntur, utut Samuel Parkerus *in Tentaminibus* suis *Physico-Theologicis, lib. 2. c. 3.* existimet, Gentilium Philosophiam & Historiam plerumque Sacræ Historiæ perperam accommodari; rerum vero Græcanicarum & Hebræarum precariam & commentitiam existimet analogiam, quod vel fortuita illa esse potuerit, in ista varietate historiarum & sententiarum, ut fieri non possit, quin analogiam interdum inter se habeant; quam tamen sæpe admodum exiguam arripiant, tum *Aug. Steuchus in libro de perenni Philosophia*, quo Trinitatis mysterium e Platonicis ostendere laborat (vid. *Dissertatio* Parkeri Anglica *de Trinitate Platonica,*) tum Vossius & Bochartus. Qui tamen rem ipsam sine affectibus consideraturus est, is interdum identitatem aliquam conceptuum mirabitur.

Quod jam ipsam illam, stricte ita dictam, Physicam attinet, quæ versatur circa naturam hanc inferiorem, quatenus illa generationibus & alterationibus est subjecta, Platonicorum doctrina non adeo differt a Peripatetica. Nam, & materiam, & formam, mundi sensibilis principia cum Aristotele agnoscit. Ex materia & forma producit quatuor Elementa, quorum singulis proprias figuras assignat, pyramidalem igni, figuram octaëdram aëri, figuram icosaëdram, ex viginti triangulis, aquæ, terræ denique figuram cubicam, cœlo autem dodecaëdram. Quæ philosophandi ratio per figuras istas non omnino omni ratione destituta est, & fundamentum aliquod videtur habere in ipsa natura eorum corporum Quanquam ista ὡς ἐν πλάτει tantum dicantur, neque adeo quicquam definiat Plato circa figuras illas in minimis particulis, quo reducendi essent illi conceptus, si vellemus aliquam iis inesse firmitatem. 9

Ex ista figurarum variatione, credo, Elementorum etiam varias vires & actiones deducit. Elementa enim facit, vel subtilia, vel crassa, vel acuta, vel obtusa, mobilia vel immobilia. Ignis illi subtilis est & mobilis, terra e contrario crassa, obtusa & immobilis, aër subtilis, obtusus & mobilis, aqua crassa, obtusa, mobilis.

De natura animæ multa quoque philosophatus est Plato, quæ non sunt reliquis 10
Philosophis conformia, quanquam hic Platonicorum interpretationes & commentaria longius abeant, quam ipse Plato. Doctrina de præexistentia animæ Platoni quoque imputatur, & a Platonicis commentatoribus multis argumentis propugnatur, quam etiam hodie defendendam susceperunt nonnulli. Ac fuit inprimis circa illud argumentum diligens Christophorus Sandius, qui, in libello suo *de origine animæ*, non ita pridem omnia illa loca, e Platonicis, Patribus, imo ipsa etiam Scriptura Sacra, quæ huc trahi posse videntur, cumulavit, atque objectionibus nonnullis respondit; in quo tamen ille nimium sibi nonnunquam indulget, nec satis bona fide in locis illis versatur. Legi possunt, quæ nuper animadvertit in illum Autorem in *Oratione* sua *de præexistentia animæ* Clariss. Iac. Thomasius. Inter Anglos multi sunt hujus doctrinæ patrocinatores, & Henricus quidem Mohr, in Tractatu,

Anglica lingua scripto, *de Immortalitate animæ*, multis argumentis eam probare doctrinam laborat, & in reliquis quoque Platonica illa de natura animæ dogmata amplectitur. Legi etiam possunt, quæ Samuel Parkerus, *in lib. citato*, contra illam animæ præexistentiam affert.

11 Ceterum longe plura sunt specialiora dogmata Platonis, quæ omnia docere nimis operosa res esset, omnia autem eo tendunt, ut mira potius videatur ejus doctrina, quam vera, seu quæ demonstrata sit recte, & percipi distincte possit. Omnia enim Allegoriis suis, suisque de amore, pulchro & bono notionibus implicat, quæ aptæ potius sunt, animum in excessum quendam evocare, quam rebus ipsis applicare. Quare eum, cum ita phantasmata speculetur potius, quam sensum sequatur, vel Poëtam, vel Metaphysicum, apellaverim potius, quam Physicum. Qui Philosophiam illam Metaphysicam Platonicam carmine comprehensam velit, legat elegantissimos Dan. Heinsii libros *de contemptu mortis*, ubi in sinopsi quadam exhibetur ejus doctrina de anima, adeoque tota ejus Philosophia contemplativa & practica. Quos libros stylo Virgiliano scriptos recte judicavit Buchnerus, in *lib. de commutata dic. ratione:* Versibus Anglicis eam proposuit Henricus Mohr, is scil. cujus exstant tot libri, de Philosophia Platonica scripti. Idem quoque Autor libros Theologici argumenti non paucos scripsit, nempe *Inquisitionem in mysterium Iniquitatis*, *continentem veram Ideam Antichristianismi;* item *Explanationem grandis mysterii Trinitatis*, quibus itidem Platonica sua dogmata passim immiscet; *Dialogos* item *de Deo.* In quibus Operibus totus in eo est, ut Philosophiam Platonicam repræsentet, velut Christianismo maxime accommodatam. Ac est revera in multis non exigua convenientia, quæ impulit etiam sanctos Patres, ut Philosophiam Platonicam præ ceteris sequerentur. Quanquam & ansam dederit multis heterodoxa sentiendi, uti Samuel Parkerus *in Examine Theologiæ Platonicæ* pluribus annotat. Origines certe documento est, quanto in pretio olim ista Philosophia fuerit, qui, ejus principiis imbutus, ad Theologiæ mysteria multa attulit, quæ etiam pro heterodoxis habentur. Tale quid ex Philosophia Stoica promiserat Casp. Barthius *Adversar. lib. 3. c. 10.* ubi *de Christianismo Epicteti* librum se scripturum pollicetur, quo plurima Epicteti dicta & scripta ex doctrina Apostolorum oriunda demonstraturus erat. Sed nos, missa Platonis schola, ad Peripateticam nos convertimus.

CAP. XII.

DE PRINCIPIIS PHYSICIS ARISTOTELIS; VARIISQVE EIVS TAM PROPVGNATORIBVS QVAM IMPVGNATORIBVS.

§. 1. *Aristotelicæ Philosophiæ fata varia, a Joh. Launoyo exposita. Operum Aristotelis editio optima est Casauboniana. Plagii reus est. Scripta de ipso, librisque ejus* ac

ac Philosophia, Historico-Isagogica Ammonii, Pet. Joh. Nunnesii, Oct. Ferrarii, Phil. Labbei, Andr. Schotti, Pasch. Galli, &c. 2. Præ ceteris commendantur Franc. Patricii Discussiones Peripateticæ. *De Libris Aristotelis supposititiis, nec non Metaphysicis, nonnulla. Interpretibus ejus haud securè nimis fidendum. Joh. Cratonis prudens de nova Operum illius editione consilium. Commendantur Joach. Jungii* Notæ *in Aristot. inedita, Paulique Sarpii in eundem, ac Philosophos alios, affectæ. 3. Præ ceteris Physicæ Aristotelicæ Illustratoribus, commendatur Honoratus Fabri, ob methodum philosophandi ex ipso Aristotele, neglectis Interpretibus, accuratam; eundemque cum recentiorum inventis & experimentis solerter conciliantem. 4. Commentatores alii in Libb. Physicos a Spachio enumerantur. 5. De Theophrasti, qui Aristotelis fuit successor, scriptis, horumque Exegetis, nonnulla. Honor. Fabri denuo commendatur, & de corruptelis Philosophiæ Aristotelicæ per Interpretes indoctos, Scholasticosque, disseritur. 6. Confirmantur illæ testimoniis Rogeri Baconi, ob interiorem Physices ac Matheseos peritiam, eximiaque inventa, celebris, simulque de primis Interpretibus Aristotelis Latinis, Scriptorumque ejus in Scolas reductione, agitur. Insperguntur quædam de Telescopiis Bacono ante 5. jam secula, imo, teste illo, C. Julio Cæsari etiam, cognitis. 7. Impugnatores Aristotelis moderni, Pet. Ramus in primis & Pet. Gassendus, censura acriori perstringuntur, ac criminationes illorum γενικῶς confutantur, adjectis judiciis Hon. Fabri de Gassendo, ac Joh. Riolani de Ramo, parum benignis. 8. Aristoteles, contra veteres, qui vel unum tantum (cum Parmenide,) vel infinita statuerunt rerum naturalium principia, insurgens, sophistice disputat & incassum. 9. Rejiciuntur tria Aristotelis principia, materia prima, forma & privatio, spinosaque inprimis ipsius & Scholasticorum sublimitates ac disceptationes perplexæ de materia prima (per quam Deum non intellexit) recensentur, &, una cum Henr. Mobri materia prima spirituali, ex Atomis conflata, exploduntur. 10. Scriptores de Aristotelis & Platonis consensu vel dissensu. Antiquissimus inter Christianos Aristotelis Antagonista fuit Justinus Martyr, cujus libelli argumentum enarratur.*

(z) VEnimus nunc ad ARISTOTELICAM *Philosophiam*, quæ, postquam diu Platonica etiam in Christianismo regnaverat, ita tandem invasit omnium animos & scholas, ut religioni pene duceretur, vel latum unguem ab illa discedere. Fata vero habuit varia, variasque vicissitudines, quas erudito suo libro *de varia Aristotelis fortuna in Academia Parisiensi*, Hagæ A. 1650. *in 4to* excuso, prolixe recenset JON. LAVNOYVS, quem super hoc argumento legisse non erit inconsultum. De eo, ejusque Interpretibus generatim quædam prænotabimus, antequam 1

(z) Cum hoc capite conferenda sunt *Libr. præced. Primi* Capita sex integra, VIII. scil. *de Philosophia Aristotelica*, IX. X. & XI. *de Aristotelis Interpretibus*, XII. *de ejusdem Impugnatoribus*, & XIII. ac XIV. *de Doctoribus Scholasticis.*

quam ad ipsa ejus principia Physica perveniamus. Aristotelis Opera Is. Casauboni industria quam optime sunt edita, cum suis, Adr. Turnebi Juliique Pacii Versionibus, *Volum. II.* Parisiis anno 1639. *in fol.* estque sine dubio illa editio, de cujus publicatione consuluerat Jos. Scaligerum Henricus Stephanus, socer Casauboni, Epistola Gallica, quæ reperitur inter *Epistolas Gallicas, ad Josephum Scaligerum scriptas*, ac uno volumine in Belgio editas. De ipso Aristotele gravis solet esse disputatio, an sua pleraque surripuerit, de qua imputatione videatur Thomasius, *in libro suo de plagio, §. 364.* Egit vero diffuso libro de hoc argumento FRANCISCVS PATRICIVS, quem *Discussiones Peripateticas* inscribit, acerbior, ut videtur, aliquanto quidem in Aristotelem, sed tamen in multis a vero forte non discedens. *Vitam* Aristotelis Ammonius, seu IOH. PHILOPONVS, Interpres ejus, descripsit, quem cum eruditis Scholiis, edidit Petrus Johannes Nunnesius, qui etiam in *libro de studio Philosophico, seu de recte conficiendo curriculo Peripatetica Philosophia*, multa habet, quæ pertinent ad Historiam librorum Aristotelicorum. Lugduni is Batavorum anno 1621. *in octavo* prodiit. Jungi etiam huic potest liber Octaviani Ferrarii *de Sermonibus Exotericis*, in quo & multa de libris Aristotelis, & ejus Interpretibus, occurrunt, Venetiis A. 1575. *in 4to* editus, & a Melch. Goldasto Francof. A. 1606. denuo publicatus, cum *præfat. de Disciplina Veterum Philosophorum Cryptica.* Promisit & *Philippus Labbæus, in Bibliotheca Bibliothecarum pag. 7. Syntagma Philologicum de Græcis Aristotelis Interpretibus*, cui additurus est Andreæ Schotti *Judicium de variis Aristotelicorum Operum Interpretibus Græcis Latinisque.* Pertinet & huc Index geminus, alter Autorum, qui suis laboribus & lucubrationibus Aristotelis libros illustrare conati sunt, alter, quo declaratur, quid sit a quoque ex interpretibus in singulos Aristotelicæ Philosophiæ partes scriptum, collectus a Paschali Gallo e *Bibliotheca* Gesneri, ac subjunctus editioni Operum Aristotelis Casaubonianæ. Consuli quoque potest Jacobus Gaddius *in libro* suo *de Scriptoribus Tomo I. p. 46.* ubi prolixius agit de ejus Interpretibus, de Averroë *pag. 50.* de Avicenna *pag. 55.* de Boëtio *pag. 72.* de Johanne Grammatico Philopono *p. 203. 204. 205.* Legantur quoque Cardanus de *Virorum Clarorum vita & libris, Operum Tomo 10.* Conringius *in Antiquitatum suarum Academic. supplemento p. 233. 238.*

2 Præ ceteris legi possunt FRANCISCI PATRICII *Discussiones*, ubi de Aristotelicorum librorum ordine, γνησιότητι, omnibusque, quæ eo pertinent, prolixe disseritur, tum de Interpretibus etiam, Sectis, principiis, luculenter agitur, quæ cum veterum principiis conferuntur. Nemo enim temere est, qui accuratiorem diligentiam eo in argumento præstiterit, nisi quis forte suspectum Autorem habeat ex eo, quod Aristotelicæ Philosophiæ paululum infensior sit. Sed sunt tamen, hoc non obstante, multa erudita, ad historiam universæ Philosophiæ Peripateticæ facientia, quæ legi illic & conferri possunt. Nam si omnia, quæ ad Aristotelem & Aristotelicos pertinent, vel in compendium contrahere velimus, non pagellarum aliquot, sed integri voluminis res esset. An vero tot libri, quot ille vult, suppositi sint, nec ipsius Aristotelis, de eo adhuc dispiciendum est. Multæ enim circa eam rem Disputationes sunt,

ſunt nondum ſatis dijudicatæ & compoſitæ. Recenſet PHIL. IAC. MAVSSACVS, in *Diſſertatione Critica ad Harpocrationis Lexicon pag. 382.* aliquos libros Ariſtotelis controverſos, de quibus tamen ille nihil definit. De libris *Metaphyſicis* Ariſtotelis publice combuſtis, velut aliquo hæreſium fomite, legi poteſt Naudæus *in Additionibus ad hiſtoriam Ludovici Undecimi, pag. 155.* Ex Academia Svecica etiam publica lege exulare juſſi ſunt. Qui Ariſtotelis Philoſophiam, ejusque ſententias, perdiſcere cupiunt, eos lingua Græca non vulgariter oportet eſſe inſtructos; nam qui ex Interpretibus tantum ſapiunt, non poſſunt veram Ariſtotelis mentem indagare. Ii enim & ſibi ſapere plerumque volunt, cum interpretantur Ariſtotelem, & ſuam mentem in illum inferunt. Quare recte Medicus doctiſſimus IOHANNES CRATO a CRAFTHEIM, in Epiſtola ad Fridericum Sylburgium ſcripta ſuper editione Ariſtotelis, quæ eſt in *Centuria Epiſtolarum Philologicarum*, quas Goldaſtus uno volumine edidit, octogeſima prima, judicat: *Qui in Ariſtotelem ita in lucem emiſerit, ut in eo clare perſpiciantur, quæcunque ſcripſit, vel conjectura eorum, a quibus ipſe Ariſtoteles didicit, aſſequantur, vel eorum, quos ipſe docuit: præterea intelligatur, quo loco quidque docuerit, quoties, ad quod propoſitum, uſus ſit eodem verbo & phraſi: iſte, inquam, ea præſtabit, quæ hactenus a nullo præſtita ſunt.* Sequitur in eadem Epiſtola porro conſilium ejus Autoris, qua ratione edi vellet Ariſtotelis ſcripta. Quod, quoniam prolixius eſt, illic legi poteſt. Eſt vero omnium pulcherrimum, &, ſi hac methodo Ariſtoteles ederetur, longe profecto minore cum tædio legerentur ejus libri, atque diſtinctius omnia collocata haberemus. Qualem editionem ſi habuerint Ariſtotelis Studioſi, facile carere Interpretibus poſſent, *atque ſic*, ait Crato, *occaſio reſpondendi daretur ſcripto Patricii, quo Ariſtotelem privat poſſeſſione multorum librorum, de quibus hactenus Schola Græca, Arabica & Latina eum cognoverunt poſſeſſorem.* Quod de indicibus ait, præclarum eſt; in primo enim Indice materias omnes ſelectas annotari vult, ſecundum tria illa capita, *quid*, *quotuplex* & *quale*. Secundo Indice vellet colligi omnes locos ſimiles & contradicentes in Ariſtotele. Tertius colligat, quibus locis Ariſtoteles eſſet uſus iisdem verbis & phraſi, præſertim obſcurioribus, ut ita per collationem eliciatur eorum ſenſus; quod ſi fieret, carere poteramus *Lexico* Henrici Stephani, qui non omnia ſatis obſervavit. Concordantiæ etiam, ut ita dicam, Ariſtotelis & Platonis, quas ad marginem vult apponi, magno uſui eſſe poſſunt. Notari etiam hic poteſt, ſupereſſe Hamburgi ap. Virum Clariſſ. MARTINVM FOGELIVM, *Notas* MSS. marginales Joachimi Jungii in Ariſtotelem, doctis atque eruditionis pleniſſimas, ut fuit ille naturalis ſcientiæ præprimis ac Mathematum acerrimus indagator, ſed qui in plurimis ab Ariſtotele diſſentit. Sed pleraque in Ariſtotele loca quam diligentiſſime contulit & examinavit. Edentur eæ, ſi typographus erit, qui impenſas erogabit. Utinam etiam edita illa fuiſſent, quæ PAVLVS SARPIVS, doctiſſimus Vir, non tantum in Ariſtotelem, ſed & in Platonem, ceterarumque Sectarum fragmenta, ſcripſit, quæ Autor *vitæ* ejus prolixe commendat *p. 130. & 131.*

E recentioribus Phyſicis, qui guſtum aliquem habent elegantioris in Phyſicis 3

 doctri-

doctrinæ, & experimentorum in hoc negotio non ſunt ignari, unice commendari poteſt, HONORATUS FABRI, Jeſuita, qui Hypotheſes ſuas Philoſophicas principiis Ariſtotelis inædificavit, non ad mentem Arabum & Scholaſticorum, ſed ad nativum & proprium literæ, textus & verborum ſenſum, ut ipſe ait in *Epiſtola ſecunda ad Pardeſium ſcripta, num. 4. Sect. 4. Contendo,* inquit ille, *ac denuncio palam, meam hypothesin vere Ariſtotelicam, & me fere in omnibus Peripateticum eſſe, de quo certe nemo ambiget, qui rem intellexerit ac ſerio ponderaverit; nihil enim alios moror, qui nec me, nec Ariſtotelem, norunt.* Erat vero viro iſti ea proteſtatione opus, quandoquidem, ut Novator & Epicureus, vel Carteſianus, a ſui Ordinis hominibus accuſabatur, quam ut a ſe ſuſpicionem averteret, tres ſcripſit Epiſtolas ad Pardeſium, ejusdem ſocietatis hominem, quibus ſe parum Ariſtotelicum, non tamen ex mente Arabum & Scholaſticorum, eſſe oſtendit. Excipit tamen, quæ ad religionem, quæ ad corpora cœleſtia, quæ ad novæ quædam experimenta pertinent, in quibus liberum ſe eſſe profitetur, & veritatem ubique diligere, ſive illam in Ariſtotele, ſive in Epicuro, exploret. Cujus viri ſcripta ſi quis legerit, mirabitur, ſi adeo diſcrepantes a Peripateticorum vulgo ſententias invenerit. Nam & in ipſis principiis plane alia interdum ex Ariſtotelis textu educit, quam vulgo Interpretes, modo vero tractandi utitur Mathematico, & per propoſitiones incedit. Cauſa certe non eſt, quare Ariſtotelem deſeramus, ſi hoc modo in Phyſicis philoſophemur. Decantatas illas Peripateticorum formas rerum ſubſtantiales in Ariſtotele non invenit, ideoque nec illam ſententiam approbat. Ceterum perſpicuitas ejus in docendo, & peritia in omnis generis experimentis, quæ ſemper immiſcet ſuis propoſitionibus, mihi præ ceteris vehementer placent, quicquid etiam ſit de principiis, quibus adeo accommodat noviſſima illa inventa, ut non nimium moroſus acquieſcere illis poſſit, præſertim cum & in primis illis principiis vix habeant, quare glorientur præ Ariſtotele ceteri. Omnes enim hic in tenebris palpitant. *Operis* ejus *Phyſici Tomi IV. priores* editi ſunt Lugd. Gall. A. 1670. *in 4to. Quintus* autem, ſive *Ultimus*, ante iſtos ibid. A. 1666. *in 4to.* Jungenda autem iis eſt *Metaphyſica* ipſius, Principia Phyſices explicans, & de Extenſione, Motu, Figura, Tempore, ſimilibusque, in abſtracto agens, quoniam ſine hac Phyſica ejus non poſſunt intelligi. Scripſit idem *Dialogos* quoque *Phyſicos*, quibus id præcipue agit, ut novorum Phyſicorum inventa cum Ariſtotele conciliet, quam ob cauſam illi ſingulariter commendandi ſunt. Scripſit etiam *Opticam*, plana & perſpicua methodo traditam.

4 De ceteris Ariſtotelis libris, præter Phyſicos, nunc non ſumus ſolliciti. In libros Phyſici argumenti Commentatores veteres ac recentiores videri poſſunt ap. Iſr. Spachium, *in Nomenclatore Philoſophico, a pag. 605. ad 608. In libros de Generatione, corruptione, mixtione, mundo, cœlo, mari, meteoris, anima, ſenſibus, animalium hiſtoria, commentatores* vide *a p. 617. ad 636.* in *problemata p. 707.* in quæ etiam extat operoſus Commentarius Ludovici Septalii, *in fol.*

5 E Schola Peripatetica veteri etiam THEOPHRASTUS eſt, cujus *Opera* Græce, Lati-

Latineque, adornata sunt a Daniele Heinsio. Edidit vero cum *Commentario* multos ejus libros Daniel Furlanus, cujus *Commentarii* ex Bibliotheca J. Vinc. Pinelli prodierunt. In *libros* ejus *de somniis & plantis* seorsim extat Comment. Julii Cæsaris Scaligeri. Ceterum magnam librorum copiam scripsit Autor iste. Suntque in Aristotelis Operibus multi libri, qui huic Theophrasto adscribi solent. De ejus *libris* integram *Dissertationem* conscripsit Johannes Meursius, qua ex Autoribus veteribus collegit tantum titulos librorum, quos Theophrastus scripsit. *Libros* ejus *de Odoribus* notis suis auxit Adr. Turnebus. De ceteris Aristotelis Interpretibus, tam veteribus, quam recentioribus, legantur libri, quos supra laudavimus. In Physicis vero omnibus aliis, qui ejus doctrinam sequuntur, præpono Honorati Fabri *Opera*, qui Aristotelem ex ipso fonte interpretatur ejusque Philosophiam, non ex versionibus Arabum, vel Latinorum, sed ex ipso ejus textu, proponit. Quam adeo discrepare inter se nemini mirum esse debet, siquidem ex historia observaverit, quam sero in lucem protracta fuerint Aristotelis scripta, quam segniter, quam inficete, quam barbare, conversa fuerint a Monachis, linguæ Græcæ & Latinæ imperitis. Quos tamen Scholastici sequuti sunt, qui sublesto fundamento superstruentes firma non potuerunt superimponere fastigia, cum aliter sensus caperent, quam sentiret Aristoteles, ex alieno sensu vero diversa orirentur absurda. Sic, accedentibus monstrosis illis sententiis, quas ipsi excogitarunt, & in Aristotelem intulerant, non potuerunt hinc nisi multa absurda consequi.

Sed fortassis operæ pretium fuerit, illi rei aliquantulum inhærere, ut pateat ortus & progressus istius Philosophiæ Scholasticæ, quæ cum vulgo Peripatetica habeatur, nihilominus est quam Peripatetica sæpe, sed longe in diversas vias abit. Ejus rei testem possumus fide dignum appellare ROGERUM BACONIUM, qui circa annum Christi 1270. vixit, & in MStis libris *Compendii Studii Theologiæ*, in *libris Communium naturalium*, *in Epistola ad Clementem IV. Papam*, & in *Opere de utilitate Scientiarum*, aliquam Philosophiæ istorum temporum historiam recenset. Hi libelli in Bibliotheca Oxoniensi asservantur, a viro illo conscripti, qui suo tempore, in ipsa illa crassissima barbarie, summus fuit rerum naturalium & Mathematicarum, imo omnium pene disciplinarum, doctor, ut hodieque in Physicis & Mathematicis, præ lynceis illis recentioribus, palmam ferat, quippe qui illa sciverit, illa inventa jam tum possederit & excogitarit ipse, quæ suo tempore, ob ignorantiam humanam pro Magicis habebantur, nostra vero ætate vel primum inventa sunt, & magno in pretio habentur, vel inter desiderata adhuc reponuntur. In *Compendio suæ Theologiæ* Baconus ait: *Tarde venit aliquid de Philosophia Aristotelis in usum Latinorum, quia naturalis Philosophia ejus & Metaphysica, & Commentaria Averrois, & aliorum, his temporibus nostris translata sunt, & Parisiis excommunicabantur anno Domini 1237. propter æternitatem mundi & temporis, & propter librum de Divinatione somniorum, qui est tertius de somno & vigilia, & propter multa erronea translata.* In *libro de utilitate Scientiarum*: *Una est*, inquit (causa scil. imperfectionis in Philosophia,) *quia Opera Aristo-* 6

telis non fuerunt translata in linguam Latinam, nec ab aliquo Latinorum composita, & ideo non fuit mirum, si eorum non æstimabant valorem. Platonis enim libros doctores omnes assumebant in manibus, quoniam translati fuerunt, nec inveniebantur in Græco. Sed libri Aristotelis non fuerunt tum temporis translati. Nam Augustinus primus fuit translator & expositor Aristotelis. Sed in minore & primo libellorum suorum, videlicet prædicamentorum. Nec fuit Philosophia Aristotelis tunc temporis Græcis nota, nec Arabibus, sicut prius factum est, & ideo sancti, sicut alii, ignoraverunt Philosophiam Aristotelis, cujus usum non habebant, laudabant tamen Platonem, & quoniam intellexerunt, quod Aristoteles persequutus est Platonicas sententias, Aristotelem in multis reprobant, & dicunt, ipsum hæreses congregasse, sicut Augustinus dicit. Reperiuntur hæc Baconi loca apud Antonium a Wood *in Historia & Antiquitatibus Universitatis Oxoniensis, lib. 1. ad annum 1272.* Ubi Autor ille recenset primos ejus temporis Aristotelis Interpretes, Guilielmum de Morbeck, natione Brabantinum, fratrem primo Prædicatorem, & inde Pœnitentiarium Pontificis; Cancellarium, & Episcopum in Græcia Corinthiacum, qui, instante S. Thoma Aquinate, Philosophiam Aristotelicam Latine reddidit, circa annum 1271. *Analytica* scil. Aristotelica, reliquasque *Organi* partes. Ante annum ab illo, quem modo nominavi, quadragesimum, perpauci Interpretes fuere, qui in Academia Oxoniensi Logicæ Peripateticæ partem aliquam explicuere, S. Edmundus, Archiepiscopus Cantuariensis, Magister Hugo, Johannes Blond, qui anno 1227. & 1232. vixerunt. Ante tamen illa tempora Johannes Scotus, tempore Alfredi, Robertus Pulleinus circa annum 1146. Simeon Dunelmensis A. 1164. Johannes Sarisberiensis, Johannes Hantwillus, sive Architrenius, vel commentarios scripsere Philosophiæ Aristotelicæ, vel in Philosophia Aristotelica gradus & honores ambierunt in Academia Oxoniensi, qui tamen etiam Aristotelis versiones nullas, nisi aliquas corruptissimas, habuerunt. Postquam vero jus Cæsareum anno 1149. doceri, tam Oxoniæ, quam Parisiis, cœpit, adeo deferbuit omne Philosophiæ studium, & Theologiæ quoque; ut unice legibus Romanis incumberent, unde divitias & honores exspectabant omnes. Quam causam præcipuam ponit Baconus desertæ Philosophiæ, & corruptarum artium, atque in eam passim in Commentariis suis MStis acerbe declamat. Hinc quasi postliminio restituebatur Philosophia Aristotelica, adeo ut hominibus istius temporis quasi novus videretur Aristoteles, ac tum primum in notitiam hominum perductus. Qui tamen, præterquam, quod omnia per versiones erant corrupta, suspicione gravatus est, quasi Christianismo obesset ejus studium, de quo queritur idem Baconus *in opere antea citato.* Qui erant ignorantiores, etiam Magiam subesse suspicabantur. Qui doctiores erant, & exemplaria Aristotelis possidebant, vel ob invidiam supprimebant, vel ipsi ignorabant thesauros suos. Quæ exemplarium penuria etiam causa fuit minus cultæ Philosophiæ Aristotelicæ, & ab ætate Michaelis Scoti, h. e. anno 1230. ingens fuit. Dogmata autem Philosophiæ vere arcana erant, & omissis tam artis, quam naturæ admirandis, vilissima quævis, eaque segniter, & per partes, convertebantur in Latinum sermonem, ut integra capita,

capita, imo integri sæpe libri, in *Physicis*, *Metaphysicis* & *Logicis*, deessent. Hujus autem generis peccata in materia potissimum Physica frequentiora fuerunt, partim quod non intelligerent linguam Græcam, partim quod nec rem ipsam, quæ intelligi absque perfecta Græcæ linguæ cognitione non poterat. Bacono enim recensente, in *Epistola ad Clementem Papam*, vix quatuor illo tempore viri fuerunt, qui linguæ Græcæ aliquam notitiam habuerint. Quæ erant Latine reddita, ut erant admodum pauca, illa ad literatorum plebem haud devenerant; quæ erant jampridem factæ versiones, vulgo etiam non innotuerant. Qui vero eo tempore vertendis, vel potius corrumpendis, bonis Autoribus operam commodarunt, recensente Bacono, fuerunt Gerhardus Cremonensis, Michael Scotus, Alfredus Anglicus, sive Philosophus, Hermannus Alemannus, Guilielmus Flemming, Magister Paraficius, de quibus singulis prolixius agit *eo in loco* Antonius a Wood. Rei Mathematicæ profundissima erat ignorantia, atque Baconus *de Perspectiva*, neminem ante annum 1267. aliquid præstitisse, Parisiis vero nihil ea de re usque ad illud tempus innotuisse, imo Latinos omnes disciplinam hanc penitus ignorare, si tres in Anglia excipias. Addit quoque, *in opere de perspectivis*, Julium Cæsarem telescopii ope a Gallicano littore portus Angliæ urbesque maritimas spectasse, cum bellum in eam meditaretur, quod certe scire vellem, quo argumento probaret. Nam historiæ omnes silent, & vulgo telescopiorum inventio admodum recens habetur, quæ tamen non est. Nam Baco jam tum telescopium habuit, atque eo usus est, nec tamen se ejus inventorem jactat, ideoque jam ante tempora Baconis Tubum Opticum fuisse inventum necesse est, cujus tamen notitia nulla habetur. Illi certe antiqua visa est ejus origo, cum ad Julii Cæsaris etiam tempora reducat. Latent sane interdum aliqua arcana apud unum alterumve, quæ quia in publicum non proferuntur, vel non esse, vel periisse, putantur. Baconi usus Tubi Optici Magiæ crimen peperit. Is vero, ut Opticam suam tueretur, non modo θαυματεργίαν illis, quæ ad visum pertinent, statuit, sed, in *Opere minori ad Clementem IV.* ait, *omnia sciri per Perspectiva, quoniam omnes rerum actiones fiunt secundum specierum & virtutum multiplicationem, ab agentibus hujus mundi in materias patientes & leges hujusmodi multiplicationem non sciuntur, nisi a Perspectiva, nec alibi sunt traditæ adhuc; cum tamen non solum sint communes actioni in visum, sed in omnem sensum, & in totam mundi machinam, & in cælestibus, & inferioribus.* Quæ verba Baconis aliquid in recessu habere videntur, & principia quædam ponere artibus quibusdam arcanioribus, aut curiosioribus; sed tamen nihil sinisterius suspicandum est, cum, quæ illic habeantur, ulterius non sint ad manus. Quæ autem ex eo hic affert Antonius a Wood, illa satis sane explicari possunt. Sed ista obiter omnia, quæ tamen non utiliter hic adducta sunt. Ad Aristotelem nostrum redimus, ejusque Philosophiam, quæ sequentibus temporibus majores vires sumsit, cum libri ejus e Græco in Latinum converterentur a viris doctissimis, unde postea sensus Aristotelici melius potuerunt indagari. Postquam Constantinopolis capta est, ex ista ruina ædificatæ sunt literæ in Occidente, adeoque Græciæ calamitati debemus renatas bonas literas. Græci

enim homines eruditi in Italiam concesserunt, & bonorum Autorum copiam secum adduxerunt. Unde postea & correctiora fuerunt exemplaria, & versiones datæ accuratiores: quod & recte notat Gabriel Naudæus *in additionibus ad historiam Ludovici Undecimi.*

7 Passim itaque per Scholas regnavit tum Aristoteles, nisi quod subinde etiam quidam exstiterint, qui ejus doctrinam impugnarent, non omnes æque docti. Quod Physicam ejus spectat, illam quidem adeo non omnibus placuisse, facile credi potest, cum multa in illa contineantur, quæ se omnibus commendare non possunt. Sed qui omnia in Aristotele rejicere & carpere voluerunt, ii homines vel arrogantes mihi nimium videntur, ac parum observantes majorum, vel etiam imperiti. Quo enim imperitiores sunt homines, præsertim ingeniosi, quod non omnia perreptarunt hujus Philosophiæ latibula, eo promtiores illi sunt ad dicam aliis, etiam summis nominibus, scribendam. Non erat, quare PETRUS RAMUS adeo in omnibus suggillaret Aristotelem, qui ipse non meliora, imo longe minora, dedit. Quanquam *in Scholis Physicis*, quæ contra Aristotelem disseruit, fidem aliquam merentur. Legi illæ possunt, non continetur in illis exacta disquisitio eorum, in quibus a veteribus divortium fecit Aristoteles. Cujus status controversiæ, disputandi methodum, argumenta producta, secundum omnes partes ampliter examinat. Contra vero ejus principia ubique pugnat, adeoque veterum sententias ab istis imputationibus absolvit, quibus eas oneraverat Aristoteles. De ceteris disciplinis, præter Physicam, nihil nunc dicemus, quandoquidem ad nos jam non spectant. In iis vero facile quidem primatum, ut ego puto, Aristoteli concedere poteramus, præsertim, quod Practicas disciplinas & Dialecticam attinet, quam immerito quidem, ut mihi videtur, adortus est PET. GASSENDUS in *Exercitationibus* suis, ut vocat, *adversus Aristotelicos*, in quibus tamen acerba & plena injuriarum omnia. Omnia enim impugnat, nihil sani ab Aristotele dictum esse vult, totam Aristotelicam Philosophiam spuriam esse, Sophisticam, pejorem histrionica, rixosam duntaxat & altercationibus horridam, chimæricam, barbaram, tyrannidem, ignavam, nulla autoritate, incertam, obscuram, multis defectibus, insufficientem, superfluis & alienis scatentem, falsitatibus, impietatibus, calumniis & contradictionibus plenam, toto *libro I. Exercitationum Anti-Peripateticarum* deducit. *Secundo libro* Analyticam Aristotelis aggreditur, ut quæ nihil, nisi frivola commenta & deliria, contineat, inepte rerum classes in decem categorias distinguat, futiliter, superflue & ridicule multa de propositionibus, & de utraque Analysi, tradat. Addit, nullam dari posse demonstrationem, vel definitionem Aristotelicam, nullamque scientiam, concluditque, Pyrrhonios, qui nihil sciri posse profitentur, naturæ non esse injurios. Reliquos 5. libros, nimirum in *ἀκρόασιν Physicam*, in *libros de corpore simplici*, in vulgares *Tractatus de mixtis*, in *Metaphysicam* & *moralem Philosophiam*, omisit de amicorum consilio, eo quod, propter prioris libri editionem, Peripatetici non parum stomacharentur, quorum patientia abuti veritus est, teste Honorato Fabri, in *Epistola ad Pardesium secunda.* Qui eo in loco ita de isto Gassendi scripto judicat: *Ex hac provincia Gassendus multam laudem non retulit. Non tamen desunt, qui*

qui velint, nec ego ipse abnuerim, juvenilis ætatis ardore ac genio, & averso animo, quo semper in Stagiritam fuit, hoc indulgendum esse. Omitto aliam causam Gymnasticam, nostris Gallo - Provincialibus satis compertam, qua factum sit aquis Sextiis, sicuti Bajonæ, & etiam alibi, ut alienus a novis Magistris animus in eam doctrinam, quam ipsi tradebant, refunderetur. Idem superius: *Nihil moror*, inquit, *Semisciolos quosdam, qui, cum sint levioris armaturæ homines; Stagiritam, ejusque organum, ut futile & inutile quicquam, vellicare non cessant. Sed ne sutor ultra crepidam; quanquam forte acerbius illud melius quadraret: Sus Minervam. Nihil unquam solidius, nihil felicius, nihil præstantius, excogitatum & ab hominis ingenio partum est; nihil ibi falsum & futile, nulla ibi contradictio vel ineptia, ut perperam Gassendus exprobrat.* Quod viri istius judicium potius amplecti velim, quam Gassendi sententiam, qui, cavillatorem tantum agens, meliora nos non docuit, quod facillimum esse quis nescit? Inprimis in veterum illorum Autorum Scriptis, qui, cum una illa contextus serie scribant, nec Methodo Scholastica, per theses & regulas, sententias suas proponant, facile ἀμεθοδείας cujusdam argui possunt, quod tantis viris exprobrare velle, leve nimis est, & futile, cum iis gratiæ potius agendæ essent, quod tantarum rerum thesauros nobis conservaverint. Quis enim ante Aristotelem unquam de Dialecticis præceptis, in ordinem redigendis, cogitavit? & is tamen ita ordinavit omnia, ut, qui ingenium istius non miretur, aut beneficium æstimet, improbus profecto & ingratus sit. Absque enim illo fuisset, nemo fortassis extitisset, qui Dialectices præcepta, ac artem istam Analyticam, vel primoribus rudimentis delineasset. Quod si tam pulchro operi nævi quidam inhærent, non ideo exclamare statim debemus, librum esse ineptum & insulsum. Qui boni viri, si absque Aristotele essent, quem nunquam attente legerunt, in re ista magis muti essent, quam pisces. Nunc, cum primus is nobis fontem aperuit, antea ignoratum, novi quidam Dialectici in rivulis suis, quos ab isto fonte derivarunt, soli triumphare volunt. De Ramo recte judicat Joh. Riolanus *in præfatione Tractatus de Principiis Physicis: Petrus Ramus*, inquit, *Physicis Sacris vix initiatus, Physicus videri vult, gradumque sibi munit ad gloriam, cum ejus ruina, cujus umbram referre, vel si se ruperit, non possit.* De Physicis quanquam non adeo nunc dicam, in ceteris tamen tam acerbe tractari a Ramo Aristotelem, res est intolerabilis. Et in ipsis tamen Physicis habemus præclara multa, præcipue *historiam* ejus *animalium*, quibus certe, velut thesauro quodam parato, uti nunc possumus. Quod in generalibus principiis sint, quæ desiderent nonnulli, res profecto tanti non est, ut conjurationem aliquam instituamus contra Aristotelem, aut exscindere eum omnibus armis cupiamus. Nemo enim ista, vel veterum, vel recentiorum Philosophorum, ita firmaverit, ut nulli disputationi sint obnoxia. Urget ista fatalis quædam obscuritas, humano ingenio vix pervestigabilis, quod in aliquibus notionum aut conceptuum generalium umbris conquiescet, lucem vero ipsam veritatis non assequetur. Sufficit illi, quædam ejus sentire crepuscula, & sub crepera ista luce prominentes veritatis radios: interim in Empirica illa speciali exerceat se, quantum potest. Qui Aristoteli ob ἀμεθοδείαν indi-

indignantur, tanta non ista est, quam isti putant; iis responsum velim, quod Salmasius *in præfatione funeris Hellenistici*, reprehensoribus suis objiciebat, *pretiosiora esse auri frusta, temere per acervum congesta, quam plumbi laminas, specioso quodam artificio fabrefactas & expeditas.*

8 Nos, missa historia Peripatetica, ad principia Physicæ Aristotelicæ pedem movemus, cujus commodum esse potest compendium FRIDEMANNI BECHMANNI *Systema Physicum*, in usum Gymnasii Gothani conscriptum, & Jenæ A. 1664. *in 8vo*, non addito Autoris nomine, impressum. Succincte enim omnia comprehendit, & passim nova inventa, sententiasque recentiorum, immiscet. Principia Physicæ positurus Aristoteles, prolixe primum disputat contra veteres, inprimis ideo eos reprehendens, quod nulla statuerint adæquata Physices principia. In quo parum sincere eum egisse, non recte proponendo illorum sententias, aut peregrinas illis sententias affingendo, etiam ii suspicantur, qui ceteroquin Peripateticæ Philosophiæ sunt addicti. Veteres autem Philosophi ab Aristotele in eo reprehenduntur, quod vel unum statuerint omnium principium, vel infinita. Unum principium *Parmenides* ex sententia Aristotelis statuebat, idemque immobile; sed tamen vel ex ipso Aristotele patet, eum principia inter se contraria definivisse, calidum & frigidum. E quo patet, non adeo absurdum fuisse Parmenidem, ut nec fuerunt omnes illi, quos reprehendit Aristoteles, ut unum statuerent principium, unde omnia constituerentur; nisi per unum illud principium forte intellexerunt causam efficientem, vel materiam naturantem, ut Scholastici loquuntur. Aut, si unum aliquod statuerunt, statuerunt vel universum aliquid, aërem, aquam, quod in se contineret contraria, aut quod principiis rerum constitutivis esset pro vehiculo. Qui infinita statuerunt principia, non tamen exclusisse putandi sunt universaliora quædam corpora, aut massas corporum, ex Atomis conformibus compositorum, quæ misti partes principaliores facerent. Argumenta Aristotelis, quibus pugnat contra unitatem principiorum & infinitatem principiorum, sunt ista: Si unum esset principium, nihil esset in natura contrarium, nulla corporum mistio aut generatio, quæ tamen omnia procedant ex principiis contrariis. Cum enim principia sint, quæ non fiant ex se invicem, neque ex aliis, sed ex iis omnia, necesse igitur est, ut omnia, quæ in natura fiant, sint contraria. Quando vero consideramus rationem, in qua ponit fundamentum contrarietatis Aristoteles, ea admodum est imbecilla. Forma enim & privatio illi statuuntur duo contraria principia, quæ qua ratione contraria dici possint, nisi conceptu tantum, non video. Nam sane privatio nullo modo locum meretur inter principia, ut purum aliquod non Ens, cujus nullæ sunt affectiones. Et sane, si in eo constitisset ratio contrarietatis principiorum, quam facile fuisset veteribus, etiam privationem suis principiis substernere. Nam & ipse dicere possum, privationem esse principium eorum etiam, quæ fiunt sola primorum corporum congregatione. Ut enim partes alicujus misti dissimilaris aduniantur, oportet prius non esse congregatas. An verisimile est, aliquem tam hebetem futurum, qui nesciat, vestem non esse consutam, ut consuatur, lucernam non esse accen-

accensam, ut accendatur? Quare privationem recte despexit Plato. Nec Veteribus ista subtilitas in mentem venit, quibus illa oppositio principiorum consistebat in substantiarum consensu atque dissensu, qui tantum ratione distinguebatur a rebus ipsis. Proprie tamen ille consensus, vel dissensus, inter principia non reponebatur, quæ illa potius sunt, quæ vere, realiter & intrinsece constituunt corpus. Unde patet, male disputare Aristotelem contra Veteres, tum quod pervertat illorum sententias, tum quod ratio illa, qua pugnat, minus sententiam suam stabiliat, quam Veterum illorum sententiæ ipsius Aristotelis opinionem confirmant, qui clarius, mea sententia, & rectius viderunt, in quo consisteret principiorum contrarietas, quam adeo exaggerat Aristoteles, &, velut telum ab ipso hoste petitum, longe minori robore retorquet. Contra illos, qui infinita statuunt principia, hoc argumento pugnat: Quoniam infiniti nulla sit scientia, ac proinde nulla Physica, utpote cujus principia nesciantur. Quod argumentum quidem, si eo sensu capiant veteres, quo proponit Aristoteles, satis stringit. Quid vero, si illi negent, infinita se statuisse? Quid si illi infinitas substantias, ad unum infinitum dissimilare reductas, sciri posse contendant, quod vel ipse Aristoteles concessit, qui nec ipse omnes rerum formas mente comprehendit, sed ad unam reducit. Deinde & quærere hic posset nonnemo: An natura, quasi conciliabunda, in universi hujus molitione, hoc sibi proposuerit, nihil sibi esse efficiendum, quod superaret humanam intelligentiam, deliberansque secum, an principiis finitis, an infinitis, uteretur, tandem statuerit, infinitum esse amovendum, propterea, quod sciri non possit. Infinita autem forte etiam ipsi non statuerent, quæ nullo comprehensa essent numero, sed quæ magno & vasto essent numero, quæ proprie non dicenda essent infinita, essent enim terminabilia. Dubitarent etiam aliqui, an absolute ad ista principia redigenda sint corpora naturalia, quæ generatim præscribit Aristoteles, an non quoque specialiora sint principia certarum specierum & certorum corporum. Quæ infinita si quis dixerit, habito ad multitudinem rerum creatarum, & corporum mistorum, respectu, non absurdus adeo esset. Quo forte sensu aliqui inter Veteres acceptum voluerunt, cum infinita statuerent principia, quæ quanquam ad generalem illam materiæ & formæ notionem reduci omnia possunt, atque adeo istis conceptis terminis ista infinitas describi, nihil tamen veri huic scientiæ subest, neque est accurata quædam rei cognitio, ut merito usurpes hic illud Poëtæ:

Pergula pictorum; veri nihil, omnia ficta.

Quod si etiam ad quaternarium Elementorum omnia reduxeris, nihilo eris sapientior. Nam & hic omnia perplexa & obscura. Neque enim certi esse possumus, qua ratione ad hujus vel illius misti compositionem Elementa, aut qua proportione, misceantur, neque verosimile est, si naturam rerum consulamus, ex Elementorum corpusculis (quorum & numerus ipse disputationi subjacet) πρώτως composita esse mista. Quid enim vetat, naturam in mistione rerum uti propioribus quibusdam principiis, quam Elementis, in quorum indagatione præ ceteris versari industria Philosophi debebat, neque ista consideratio adeo eliminari, ut quæ vel non deceret

Philosophum, vel ob infinitatem suam excederet intellectum ejus. Si quis in subterraneis corporibus consideret mineralium species pene infinitas, non est verosimile, illas ex Elementis compositas esse a natura, sed a corporibus quibusdam propinquioribus, quæ tamen ad hujus vel illius mineralis compositionem principii se instar habent. Hinc recte a Physicis recentioribus quibusdam, corpora quædam composita habentur, quædam decomposita, id est, quæ e compositis iterum sunt composita, quemadmodum beneficio ignis, per artem, interdum conficere possumus nova aliqua corpora, quæ & ipsa externa facie & modo operandi ab iis differunt, e quibus sunt composita. Ita eodem modo in natura fieri, atque in regno isto subterraneo, valde est verosimile. Quare, qui ista omnia indagare volet, non quidem omnia explorabit, sed tamen fortassis aliqua, atque ex hoc suo examine discet, ad intelligentiam specialissimam Physicam opus sibi esse infinitis, ut ita dicamus, principiis, quæ in ordinem tamen, per Analogismum ingenii institutum, reduci possunt. Atque ista causa est, quod rerum naturam in ipso fundo suo occupare nonnulli maluerint, ferro & igne eam aggressi, quam, generalibus quibusdam conceptibus freti, a præconceptis quibusdam opinionibus rerum naturalium veritate fraudari.

Aristoteli principia generationis tria constituuntur, *materia, forma & privatio*, de quibus omnia confusa sunt & intricatissima, totque hic sunt spinosæ Scholasticorum difficultates, ut cerebrum prius ruperis, quam monstrosos istos animo conceptus comprehendas, quos ubi omnes ad vivum secueris, & in omnes partes versaveris, nihil adeo colliges, quod satisfacere animo possit. De prima materia, Dii boni! quam sunt mirabiles sententiæ, *quas non sani esse hominis, non sanus juret Orestes*, quod e fluctuatione Interpretum facile deprehendas. Materia prima Aristoteli est & non est, Entes larva & simulachrum, nihil actu, omnia potestate, formarum omnium avida, nullius tenax, generationis & corruptionis subjectum, cum ipsa sit ingenerabilis & incorruptibilis. Atque istæ materiæ primæ descriptiones, velut lacera quædam Hippolyti membra, undique ex Aristotelis textibus colliguntur, nullo enim in loco integram ejus definitionem proposuit, quam fortassis nec ipse dare potuit, nec alii daturi sunt. Aliquando eam definit primum potentia corpus sensibile, interdum illam non omnimodo forma destitutam, sed etiam nullo Entis genere conclusam exhibet, adeo, ut neque sit quid, hoc est, substantia, neque quantum, neque quale, neque quicquam eorum, quibus Ens determinatur. In Physicis ita definit: *Subjectum uniuscujusque, ex quo fit aliquid, cum insit, non secundum accidens;* quæ verba *cum insit*, quid sibi velint, non satis patet, nisi forte eam ob causam sunt adjecta, ut distingueret a materia transeunte, ut est vinum respectu aceti. Addit, *non secundum accidens*, ut ostendat, ex materia & forma unum per se, hoc est, unius essentiæ corpus, non aggregatum quoddam per accidens, conflatum. Interpretes Aristotelici novos hic nodos nectunt, & Thomistæ quidem materiam ita esse puram potentiam existimant, ut omnis omnino actus & existentiæ sit expers. Alii negant, materiam omni actu, saltem Metaphysico, sive Existentia, esse destitutam. Quæ omnia si quis inter se contulerit, nihil

tot

tot subtilitatibus subesse deprehendet, quam conceptum aliquem materiæ, qui merum sit aliquod Ens rationis, nec amplius quicquam inferat, quam summa illa rerum genera, quæ Dialecticis statuuntur, quæ non sunt nisi conceptus de rebus, eum in finem adornati, ut sub eorum classibus res distingui, & in ordinem redigi possint. Quæ si quis pro principiis rerum habiturus esset, is certe nihil diceret, ut sane ex tot subtilitatibus de materia & forma disputationibus nihil firmi solidique possit demonstrari. Ex hac perplexa Aristotelis, de materia prima, sententia aliqui existimarunt, Aristotelem per materiam primam intelligere Deum. Scholastici quidem persuadere nobis volunt, quod Aristoteles materiæ primæ creationem ex nihilo agnoverit. Sed certum est, Aristotelem illam, non coæternam tantum Deo, sed increatam etiam statuisse; ac Scholastici quidem ex Aristotele voluerunt reddere Christianum. Ex Aristotele tamen non patet, illum materiam primam pro Deo habuisse. Quanquam enim de illa occurrant apud Aristotelem prædicata ingenerabilitatis & incorruptibilitatis: tamen alterum ille agnoscit principium incorporeum, activum, formosum, consilii plenum, fontem boni, atque ita duo statuit principia æterna, quorum unum, quod modo nominavi, Dei nomine vocatur, alterum illa materia prima est, principium scil. corporeum, passivum, informe, brutum. Satis itaque ex eo patet, non eam fuisse mentem Aristotelis; quanquam etiam non determinet, quid sit ista materia sua prima. Nam, si materiam chaoticam intelligat, non certe conveniunt illi prædicata ista, alias sibi contraria. Nec video, qua ratione tunc Subjectum generationis dici possit. Qui *Metaphysicas contemplationes* scripsit, HENRICUS MOHR, Anglus, totus illo libro in eo est, ut demonstret, esse aliquod in natura immobile, quod non corpus sit, & tamen extensum, quoniam extensio ejus animadverti possit, saltem in iis partibus, quibus non continentur ab eo distinctæ. Illud a materia mobili distinguit, atque adeo putat, rem esse spiritalem, si non ipsum Deum. Hanc tamen non esse materiam primam Aristotelicam, nec subtilem Cartesianam, contendit, sed aliquod a materia distinctum principium immateriale, imo ipsum Deum, quod nescio, quomodo auribus Christianorum insolens est & durum. Id autem miror, quod corporis notionem hic excludat, cum tamen extensum agnoscat. Sed is, ut ex libro ejus *de immortalitate animæ* patet, nec extensionem spiritibus negat, quos eadem ratione etiam corpora, cum Tertulliano, poterat dixisse, & cum populari suo, Hobbesio. Ille vero materiam primam describit per Physicarum Monadum, (i. e. particularum, adeo minutarum, ut ulterius dividi non possint, vel in partes discerpi) congeries homogeneas, quæ se invicem penetrare non possunt, nec suapte natura cohærere, quæque quantumvis contiguæ sint, sint tamen actu solutæ, & quanquam moveri queunt, quiescentes sunt nihilominus & immotæ. Hæc ejus materia prima nihil differt ab Atomis Epicureis, & quodammodo etiam cum Aristotelica convenit, quam licet ille genus generalissimum omnium rerum corporearum potius, quam veram ac realem materiam, existimet, non male tamen possunt prædicata illa Aristotelis etiam in hanc conferri. Eo tamen maxime differunt, quod materiam suam primam mobilem faciat, cum contra faciat Aristoteles. Illud infinitum vero extensum immobile facit, unde jam velim expli-

explicet nobis, a quo principio motus communicetur materiæ; illud enim infinitum extenſum immobile eſt, ac proinde movendi vim non habet. Mea quidem ſententia materia prima Peripatetica, ut nudum aliquod figmentum & chimæra, ejiciatur e Phyſicis. Quæ enim neceſſitas nos cogit, aliam fingere materiam primam, quam Elementa, ut ſi quæ ſint alia corpora ſimplicia, in qua ultimo mixta reſolvuntur, cum ex iis cuncta prodierint. Nam, ſi quis de corporibus ſimplicibus quærere velit, e qua materia illa ſint compoſita, inutiliter quæret. in mixto corpore tantum quæritur illa proportio materiæ & formæ, in ſimplici vero Elemento nihil materiæ aut formæ locum obtinebit, cum illius partes omnes homogeneæ. Quis in materiam & formam eas ſecabit? quis demonſtrabit? cogitatione cum Ariſtotele quidem complecti poſſumus materiam aliquam communem, Protei inſtar in omnes naturas verſatilem, ſed illa nullo modo explicari poteſt aut concipi. Et quid opus eſt, materiam iſtam communem fingere, cum Elementa poſſint eſſe prima corpora, ac primo ita creata, ut non ſtatim ad materiam aliquam, vel formam generaliorem, nobis abeundum ſit, ac debet ſane terminus quidam eſſe inter conceptus & res. Iſte eſt ingenii humani morbus, ut nunquam poſſit ſubſiſtere. Ubi in prima incidit, priora illis, ſi non invenit, fingit, cum neceſſario in aliquo ſubſiſtendum ſit, niſi velimus abire extra naturam ſenſibilem, ſuper quam tamen fundanda ſunt naturæ principia. Ex hac tamen communitate & univerſitate materiæ, quæ in natura non reperitur, ſed in ingenio tantum Ariſtotelis ſita eſt, multa ſequuta ſunt per totam Philoſophiam Ariſtotelis paradoxa, quæ, ſi abſque hac materia prima eſſent, facile ruerent, ac ruunt etiam facile, quandoquidem ejus nulla certa eſt demonſtratio. Huic doctrina ſuperſtructa eſt illa Elementorum transmutatio, magnum doctrinæ Peripateticæ principium, ſuper quo multa etiam alia fundantur. At iſta Elementorum transmutatio, nec re ipſa demonſtrabilis eſt, nec habet in natura fundamentum, ideoque omnia illa, quæ huic doctrinæ ſuperſtruuntur, ſubleſta ſunt & infirma. De quibus omnibus hoc in loco, ubi generalia tantum perſequimur, diſſerendi locus non eſt.

10 Qui diverſitatem doctrinæ Peripateticæ & Platonicæ quaſi compendio noſſe cupit, legat Autores, quos ſupra nominavimus, qui de differentia Philoſophiæ Ariſtotelicæ & Platonicæ ſcripſerunt, aut conciliare utriusque ſententiam laborarunt. Gabr. Buratellus, *in conciliatione plurimarum Controverſiarum Ariſtotelis cum Platone*, potiſſimas ejus controverſias, per theſes & antitheſes proponit. Indiculum eorum, in quibus differunt Ariſtoteles & Plato, texuit etiam Sorellus in *Scientia* ſua *Univerſali, capite de iis, qui contra Ariſtotelem ſcripſerunt*. Inter eos, qui contra Ariſtotelem ſcripſerunt, ex Eccleſiæ Patribus antiquis, eſt S. Juſtinus, Philoſophus & Martyr, qui ex *Apologia, pro Chriſtianis* ſcripta, ſatis celebris & notus eſt. Is ſcil. partem aliquam religionis interpretatus eſt, impugnare Philoſophiam Ariſtotelis, quam, ut profanam, & errorum ac hæreſium promicondam, a Chriſtianis hominibus rejiciendam eſſe vult. Ac primo quidem incertitudinem principiorum Phyſicorum, non Ariſtotelis tantum, ſed & reliquorum Philoſophorum, ob oculos ponit. Quo

argu-

argumento perſuadere vult, ut potius amplectamur, quæ de re Phyſica in S. literis docemur, quam quæ a Philoſophis, ac imprimis ab Ariſtotele, docentur, ſibi repugnantia, falſa & ſophiſtica. Pergit & inde ad reliqua ejus principia & dogmata, eaque docte ſatis, & philoſophicis etiam argumentis, refutat, ut proinde, qui nuper admodum contra Ariſtotelem ſcripſerunt, falſo ſibi gloriam novationis illius vindicent. Apud Juſtinum enim jam tum potiſſimum philoſophica illa dogmata examinata ſunt, ac prolixe diſputata. E recentioribus multi extiterunt, qui Ariſtotelis doctrinam facto agmine impugnarunt, de quibus *Capp. ſeqq.* videbimus.

CAP. XIII.

DE RECENTIORIBVS IN DOCTRINA PHYSICA NOVATORIBVS, QVI AB ARISTOTELE DIVORTIVM FECERVNT, ET PRIMO QVIDEM DE BERNHARDINO TELESIO, EIVSQVE PRINCIPIIS.

§. 1. *Philoſophiæ Ariſtotelicæ Naturalis ævo ſequiori Monarchia, & per Æg. Romanum, alioſque Scholaſticos, corruptelæ.* 2. *Primus eam inter recentiores impugnavit, ac Parmenidis viciſſim Phyſicam, duoque principia, ignem & terram, in lucem revocavit, Bernhardinus Teleſius, modeſte tamen imperfectionem ſpeculationum ſuarum confeſſus. Verulamii de illo, ejusque nævis, judicium.* 3. *Antagoniſtam Teleſius habuit Martum, hyperaſpiſten autem adverſus hunc Thom. Campanellam.* 4. *Dogmatum Teleſii de duobus principiis, calore, ſive igne, cælo, & frigore, terræ proprio, materiaque, quam, velut tertium, his adjungit, qualitatibus item horum ac miſtionibus, indeque derivandis omnibus naturæ operationibus ac phænomenis, recenſus prolixior, cui ſubinde Verulamii ac Autoris de iis judicia inſperguntur.* 5. *Cenſura Generalis de principiorum naturalium fabricatoribus, defectibus illorum ac vitiis, horumque cauſis, & principiorum verorum inventionis difficultate pene inſuperabili.* 6. *Cenſura & refutatio ſpecialis principiorum Phyſicorum Teleſii, cui laus ejus & nævorum excuſatio ſubjungitur, adjectis Ariſtotelis & Carteſii de verorum naturæ principiorum imperveſtigabilitate confeſſionibus.*

Recepta fuit Peripatetica Philoſophia, pene ſola & unica, per univerſi orbis Academias, tanta quidem ſuperſtitione, ut piaculo ſimile haberetur, vel latum unguem ab illa diſceſſiſſe. Quanquam tamen & illi, qui ſe Peripateticos jactabant, ipſi neſciebant interdum veras Ariſtotelis ſententias, aut, velut ænigmata aliqua, ex ſuo ingenio explicabant, omniaque incruſtabant ineptis quæſtiunculis & vitilitigiis, quæ plena manu ſpargebant Scholaſtici, ſubtiles quidem rerum notionalium ſpeculatores, ſed revera ſolidæ Philoſophiæ, præcipue naturalis, 1

corruptores. Non potui sæpe sine risu legere, quæ Ægidius Romanus, inter Scholasticos illos non e postremis, in doctrina physica sua molitur: Deus bone! quot hic de materia prima, formis & privatione futiles & inanes leguntur controversiæ, in quibus adeo sudat ille homo, *diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis*, ut, in ista rerum & cogitationum perplexitate, quid sibi velit, non capias. Illi tamen homines tum temporis triumphos ducebant, & mire sibi placebant Philosophia hac imaginaria. Quare cum literarum lux affulgeret, paulatim imminuta est horum hominum autoritas, atque isto opinionum regno sunt dejecti, quanquam Aristotelis tamen nomen venerabile semper fuit.

2 Tandem etiam ejus doctrina a nonnullis in dubium vocata est, atque inter illos, qui Philosophiam ejus naturalem impugnarunt, primo loco memorandus est BERNHARDINUS TELESIUS,*(aa)* Consentinus Italus, cujus extat *de rerum natura, juxta principia propria, Commentarius*, distinctus, qui prodiit Neapoli *in folio*, an. 1587. Laudari hic Autor vel eam ob causam potest, quod primus ausus fuerit lacertos erigere adversus homines illos, qui uni Aristoteli omnia tribuebant, atque nihil alios sapere credebant. Sequutus est vero, ut omnes Novatores, sententiam aliquam veterem, quam assumpsit, & ratiociniis suis firmavit quasi & fundavit adversus Aristotelem. Nihil enim ab istis Novatoribus dictum est, aut operosis etiam Commentariis inculcatum, quod non alicui veterum in mentem venerit, quorum licet Systemata integra non habeamus, quæ ab iis suo tempore concepta fuisse, & in Scholis inculcata, credibile est, fragmenta tamen aliqua nobis servarunt, tum Laërtius, tum Plutarchus, e quibus sagacitas ingenii, per combinationes rerum, & progressum mentis ab universalibus ad specialia, facile potuit novum aliquod Systema conficere. Noster Telesius Parmenidis sententiam sequutus est. Is scil. duo principia rerum statuebat, ignem sive cœlum, & terram. Solem & sidera verum ignem esse asserebat, eumque purum & limpidum, non degenerem istum, qualis apud nos est. Ceterum principiorum ejus perexigua est memoria, nisi forte in libello illo, quem Plutarchus *de primo frigido* conscripsit, aliqua Philosophiæ ejus continentur, quæ forte ab homine Scholæ Parmenidis addicto exscripsit Plutarchus. Nam, ut recte judicat Verulamius, acutiora in isto libro & firmiora habentur, quam solent esse istius Autoris, qui ea vulgavit, atque iis excitatum putat idem Autor Telesium, ut ea studiose arriperet, & strenue persequeretur, in suis *de natura rerum* Commentariis. Eum tamen Autorem, judicat, destruendo, quam astruendo, esse meliorem. Multis enim dubiis adeo se involvit, ut expedire sese non possit. Estque inter illos, judice Verulamio, qui, cum prius opinantur, quam experiuntur, ubi ad res particulares ventum est, ingenio & rebus abutuntur, atque tam ingenium, quam res, misere lacerant & torquent. Quare & ipse Telesius, quasi desperabundus, hanc imperfectionem suorum principiorum testatur, ac voto præterea ulteriorem culturam expetit. In modis rerum, & gene-

(aa) De Bernhardino Telesio, ejusque Hypothesibus Physicis confer *Tomi hujus Secundi Lib. I. cap. 15. §. 2.*

generationibus earum, & mistionibus, multa esse obscura; fatetur, ac minime inquirenda, quæque homini nulla innotescere queat ratione. *Utinam,* inquit, *id otio fruentes, & perspicaciori ingenio præditi, & quibus in summa tranquillitate rerum naturam perscrutari licuerit, assequantur, ut homines non omnium modo scientes, sed omnium fere potentes, fiant.* Qua ingenua sua confessione laudandus est Vir doctissimus, præ illis, qui omnino impossibile statuunt, ut id assequantur homines, quod ipsi principiis suis assequi non potuerunt.

Adversus illum scripsit librum, undecim annorum labore confectum, *Martha,* 3 teste Erythræo, *Pinacotheca I. Imagine 21.* Quem undecim mensium scripto refutavit Thomas Campanella, acerrimus Telesii propugnator, ut testatur Erythræus, *eod. loco. Telesii,* inquit *ille, nomine audito, ejus Philosophi librum, intra paucos dies decoravit, ejusque philosophandi rationem penitus perspexit atque probavit. Nec mora, undecim mensibus ad Marthæ librum, undecim annorum labore studioque contra Telesium exaratum, rescripsit.* Qui libri an lucem publicam aspexerint, me equidem latet. Neque enim quicquam ejus rei mihi cognitum est. Si in lucem prodiissent, multa utique præclara ex ea velitatione discere poteramus. Subtile enim admodum est Campanellæ ingenium, atque amplissime per omnia scientiarum latibula extensum, de quo speciatim nobis dicendum erit.

Nunc ad Telesium redimus, ejusque principia breviter atque summatim recensebimus. 4 Primas constituit formas & substantias, quæ tamen incorporeæ sint, calorem & frigus; quibus corpus tamen largiatur materia, quæ utriusque naturæ ex æquo sit susceptiva, ac omnis actionis expers. Lucem vocat calorem dissipatum, quæ iterum possit per constipationem sui fieri sensibilis, opacitatem vocat destitutionem & confusionem naturæ radiantis ex frigore. Rarum & densum quasi caloris & frigoris texturæ illi sunt, a calore raritas, a frigore densitas. Hinc vel proclivitas ad motum, vel ad quietem. Duobus itaque his principiis sociat quasi quasdam naturas, priori calidum, lucidum, rarum, mobile alteri oppositas, frigidum, opacum, densum, immobile. Naturas primi ordinis (caloris scil.) eminenter tales, ponit in sole, cœlo & sideribus. Naturas alterius principii in terra. Cœlum enim est e summo calore, materia rarissima & lucidissima, illi confectum: terra ex frigore quasi constipata atque condensata. In cœlo dominari caloris naturam ait integram, & ab omni insultu principii contrarii liberam; quanquam secundum magis & minus variat: corpora enim stellata intensius calere, inter stellaria remissius; ipsas etiam stellas aliis alias esse ardentiores, citra tamen frigidi receptionem; recipere enim diversitatem naturæ, non contrarietatem, de quo judicium ferri non possit ex igne nostro communi. Cœlo competere quoque luciditatem, itidem secundum magis & minus, alias enim cœli partes lucidiores esse aliis; etiam stellas, quod viæ lacteæ exemplo confirmat. Cœlum quoque habere substantiam tenuem & raram, sed tamen alia parte materiæ magis explicatam, alia minus explicatam, sortiri. Cœlo motum esse proprium, circularem natura

natura quidem sua, sed qui tamen etiam ab isto ordine nonnunquam divertat. Nam vel latione, vel incitatione, vel obliquitate, differre, ut sit vel celerior, vel tardior, vel spiralis, ex quo motu postea, accessionis scil. solis & recessionis, causas generationis & corruptionis deducit. Ex opposito terræ quoque portionem illam frigidi intemeratam atque integram adscribit, quæ nunquam penetret ad sedem caloris cœlum; in ejus vero superficie, quæ quasi cortex vel crusta terræ est, generationis illum fundum ponit, in quo velut extremo, concurrant quasi & confligant geminæ istæ naturæ, unde ex subactione materiæ fiant ista corpora, quæ fieri videmus, ita, ut singula, sive illa sint vegetabilia, sive mineralia, aliquid in se cœli vel caloris, recipiant, cœlum contra aliquid frigidi, e quorum subactione mutua tandem corpus aliquod concrescat; cum pura ista elementa caloris in summa cœli parte, frigidi in ipso centro terræ, conserventur. Atque sic quasi in regni sui inferioribus secura pace fruuntur, cum circa fines perpetuum bellum sit, atque ex eo, prout victoria cesserit, corpora fiunt, in quibus vel frigus dominatur, vel calor. Ex pacto enim, & æquali aliquo fœdere, nihil fieri statuit. Sed imbellius principium necessario servit, validius prædominatur. Ubi tamen aliquid etiam dotis & facultatis tribuere materiæ videtur Telesius, quanquam titubanter id faciat, & cum hæsitatione. Ulterius modum tradit Telesius, quomodo ex ista lucta tam fœcunda generatio fiere possit; quem ut definiat, primum causas ponit, quare terra jamdudum a sole destructa non sit, vel destrui non possit, cum unum quodque principium semper sibi simile laboret reddere alterum, sol, quantum in se est, terram laboret convertere in solem; ac terra vice versa solem in terram. Causas itaque impedientes hujus mutationis reponit, 1. in distantia. 2. declinatione radiorum solis a perpendiculo. 3. Obliquitate motus solis per zodiacum. 4. Celeritate motus solaris. 5. Contiguitate corporum inter solem & terram, quibus intermediantibus quasi franguntur & fatigantur caloris vires. Ex istis causis varias sortitur operationes calor, vehementer inæquales, & diversas, & perplexas. Fit autem ista operatio, vel per vim caloris, vel per dispositionem materiæ, vel per modum subactionis, quæ tria, inter se connexa, sibi ipsis quasi concausæ sunt. Calor differt vi, copia, mora, medio, successione. Successio variatur accedentia, recedentia, intentione, remissione, saltu, gradu, reditu, vel repetitione, per majora aut minora intervalla. Prout itaque calores variant, ita etiam operantur. Ipsi quoque calores inter se, prout gradu differunt, majores minores absorbent; qui aliquid cum frigore commune habere videntur, aut cum ipso conspirare. Copia caloris demonstrari potest, vel in multiplicatione radiorum solis, vel in perpendicularitate. Mora quoque caloris quantum efficiat, diversitas climatum ostendit, in quibus mora rependit calorem, quem alia parte perpendicularitas efficiebat. Medii singularis efficacia est in deferendo calore, unde tot tempestates oriuntur, tot aëris dispositiones sunt, vel salubres, vel noxiæ. Ipsa caloris successio, per motum solis, tot generationum causa est illi. Absque ea enim si esset, non posset tanta esse rerum varietas & vicissitudo. Per eam enim corpus solis se omnibus terræ partibus accommodat, & vicissitudine illa efficit, ut nulla ejus pars calore careat, quod Aristoteles quo-

quoque vidit, qui generationem & corruptionem rerum viæ obliquæ ſolis tribuit. In eo tamen reprehenditur a Teleſio, quod generationem ſeorſim accedentiæ, corruptionem recedentiæ tribuat, cum utramque utrique conjunctim tribuere debuiſſet. Nam, ut accedentia ſolis quædam generat, ita viciſſim quædam corrumpit, quemadmodum & recedentia ſolis facit.

Hujus effigiem quandam & imaginem in igne noſtro habemus, inter quos calores nulla ἑτερογένεια eſt, niſi quod miniſterio noſtro gradus illi produci non poſſint, aut caloris iſtius viciſſitudines ita temperari, quemadmodum ſolaris calor circa terræ corpus diſpenſatur. Contraria principii, frigidi ſcil. nulla eſt accurata apud hunc Autorem diſpenſatio, niſi forte ea, quæ de materiæ diſpoſitione dixerat, eo referri velit. Sed tamen diſtincta hæc conſiderandi ratio eſt. Diſtincta enim eſt natura materiæ, & illi, quaſi tertium aliquod principium, prioribus additur. Quare in eo ſupplet hic Verulamius Autoris Philoſophiam, & oſtendit, quid de frigidi natura dicere ſpeciatim potuiſſet, atque ex ea principiis ſuis accommodare. De materia vero non ſatis certum eſt, an non dotes aliquas Autor illi adſcribat. Quantum enim ex ejus aſſertis patet, non mere paſſive ſe habet materia, ſed aliquid confert ad conſtitutionem corporis operandam. Qualitates vero generales materiæ Teleſio in eo conſiſtunt, ut actionem caloris promoveat, impediat, mutet. Differentias autem conſtituit quadruplices. Prima eſt ex calore præinexiſtente, aut non præinexiſtente. Exiſtimat enim Teleſius, nullum eſſe corpus, cui non inſit aliquid caloris, qui ab adventitio calore ad actiones ſuas peragendas excitetur ſuo iſto modulo; quare quemadmodum, vel major, vel minor, ille calor eſt, eo tardior vel celerior eſt caloris externi conceptus. Secunda differentia eſt ex copia vel paucitate materiæ; ſi enim denſa fuerit, caloris vires augentur & intenduntur, ſi laxior, diſperguntur. Tertia differentia ſumitur ex ſubactione materiæ, quæ ſecundum gradus ſuos multiplex eſt. Hos gradus conſtituit: Primo lentorem, quem vocat materiæ diſpoſitionem, qua illa compreſſionis & extenſionis patiens, fluxibilis ac ductibilis eſt, ac majorem violentiam ſuſtinere apta. Secundus illi gradus eſt mollities, cum corpus levi etiam impulſioni cedit. Tertius illi gradus eſt viſcoſitas, ſ. tenacitas, quæ principium quoddam fluoris eſt. Quartus gradus eſt ipſe fluor, quando facile movetur corpus, atque ægre definitur & conſiſtit. Quintus gradus eſt vapor, cum corpus attenuatur in intactile. Sextus gradus eſt halitus, qui vapor magis eſt attenuatus. Septimus aër ipſe eſt, quem calore nativo præditum eſſe, ſtatuit Teleſius. Quarta differentiæ ratio eſt ex clauſura vel apertura corporis ſubacti; aliter enim calor in compacta, aliter in poroſa corpora, operatur. Hic vero ſatagit Teleſius, ut omnia principiis ſuis accommodet, ut expediat modum divortii & ſeparationis qualitatum ſuarum primarum connaturalium, caloris, lucis, tenuitatis & mobilitatis, & quaternionis oppoſitæ, prout corporibus accidunt. Aliqua enim corpora ſunt calida, & tamen denſa, quieta, nigra. Aliqua ita permutant has naturas, ut, quomodo expediri iſta poſſint, non facile invenias. Hac in parte infelices fuiſſe Teleſii conatus, tum Verulamius ait,

tum ipse Autor fatetur iis verbis, quæ supra adduximus. Porro subactionis modus triplici dogmate Telesii absolvitur. Primum est, quod omnis effectus in corpore naturali victoria & prædominantia constituatur, non vero æquali potentia. Secundum est, quod calor actione propria corpora semper vertat in Ens humidum. Calori enim non siccitatem adscribit Telesius, sed humiditatem, quare per illum flamma est omnium humidissima, quod facillime cedat, & ægre consistat. Itaque, ait, calorem humidum perpetuo allicere, depascere, extendere: contra frigus agere omnia in siccitatem, concretionem, duritiem. Quam ob causam succenset Aristoteli, quod non recte siccitatem cum calore copulaverit. Quod vero interdum desiccentur corpora per calorem, id fieri, dicit Telesius, per accidens, in corpore scil. dissimilari, partibus, partim tenuibus, partim crassis, constante, eliciendo per attenuationem primo partes tenuiores, unde crassiores se constringant, quæ tamen & ipsæ in humidum cedant, si violentiori igne urgeantur, quod exemplo laterum probat, quorum partes tenuiores primum per ignem attenuentur & ejiciantur; si vero fortior calor accesserit, lateritia substantia in vitrum tandem abeat, quod absque fluore confici non potest. Tertium dogma perspicue distinguit subactionis modum, qui duplex est, vel rejiciendo, vel vertendo, quando scil. calidum & frigidum magna mole concurrunt, tum sequitur ejectio (Entia enim loco moventur & impelluntur,) ubi vero minori quantitate res geritur, tum sequitur versio: tum enim interimuntur Entia, & naturam potius, quam locum, mutant. Hujus rei exemplum exhibet in regionibus aëris superioribus, qui frigidiores reperiuntur, quam sunt illæ, quæ terræ propiores. In illis enim locis, ubi ad sedem primi calidi propius perventum est, calorem, se colligentem, universam frigoris vim simul ejicere & detrudere, ait, unde & similiter vice versa in terra fieri possit, quod calores vehementiores in profundo ejus sint, quam in superficie. Alter ejus canon est, quod in aperto sequitur ejectio, in clauso versio, quod probat exemplo vasorum occlusorum, in quibus emissio corporis attenuati, sive spiritus, impedita, isque retrusus, corpora per fermentationem alterat. Quod idem etiam fit, si corpus adeo compactum est, ut egredi spiritus non possit. Atque ista fere sunt, quæ Telesio circa rerum principia visa sunt, quæ cum Parmenidis principiis fortasse conveniunt, nisi quod Telesius illis materiam addidit, in qua quanquam Verulamius eum Peripateticis notionibus depravatum esse ostendit, tamen, ut mihi videtur, rem aliter expedire non potuit. Nec enim video, quomodo se explicaret Telesius suis principiis, nisi & materiam agnosceret, quæ quidem frigido suo adeo implicata est, ut separari ab invicem non possint. Neque enim, quid frigidum sit, extra materiam demonstrare potest Telesius, neque etiam ipsam materiam ita distinctam explicare novit, nisi ex illis affectionibus, quæ consequuntur materiam, lentore, viscositate, duritie, mollitie, & similibus.

5 Quod Verulamii judicium attinet, is quidem magnifacit ingenium hujus viris, ut certe absque ingenio confici non potest, quæ de objecto aliquo quasi recens formatur disciplina, ita enim recte vocari potest. Nam a tot seculis regnaverat Philosophia,

ſophia, vel Peripatetica, vel Platonica, a cujus principiis cum diverſum Syſtema meditaretur Teleſius, in omnes partes verſare debuit oculos, ne principia, ſemel ab ipſo poſita, fallerent. Sed & in eundem is lapidem impegit, in quem pene omnes. Plerique enim primo ponunt principia, atque ut illorum principiorum jacturam non faciant, eaque vera eſſe oſtendant, non ingenium rebus, ſed res ingenio, accommodant, cum potius contraria ratione agendum eſſet. Id vero, ut recte fiat, præſtari humano ingenio, ob infinitatem rerum, vix poteſt. Quanquam proficere aliquo modo poſſimus, ſi illa experiundi cura inter multos dividatur, quæ & ipſa res non pauca habet obſtacula. Præterea cum dupliciter conſiderari univerſa rerum natura poſſit, vel quatenus Syſtemate aliquo eſt ordinata, ſuiſque connexa globis ex orbibus, tanquam partibus, & hujus globi terraquei maſſis majoribus, vel quatenus ſpecies aliquæ corporum naturalium producuntur, in quibus tam pene Phyſicorum opera verſatur, cum conſideratio hujus univerſi Syſtematica, & affectiones iſtæ, quæ univerſo huic, ob Syſtematicam compoſitionem, inſunt, comprehendi humano ingenio ægre poſſint, omnis eorum induſtria circa minuta iſta occupatur. Et, ſi vel maxime eorum aliquam habeamus notitiam, particularis illa tantum erit, ac nullis adeo certis principiis fundata, quæ tamen nemo non eſt, qui jactet, ideoque ingenio noſtro ſuccurrimus imbecillitati noſtræ, & hoc quaſi fuco & palpo nobis blandimur, quaſi certa quædam & univerſalia principia in ſolido locaverimus, cum illa ſpeciem quidem veri habeant, ſola tamen humani ingenii, ac notionum inde dependentium, norma exigantur. Quam mirum non eſt falli, cum & ipſi ſenſus noſtri ſæpe fallantur. Sed de his fruſtra forte inſtituitur querela, cum veteres iſtæ næniæ ſint, & ab omnibus decantatæ. Eſt tamen earum ratio habenda iis, qui adeo glorioſo animo Mathematicam totius Phyſices eruditionem jactant. Quare, ut pene omnes, ita & Teleſius, in hoc vitium incidit. Omnes, qui ſecundum ſenſum ſolum philoſophantur, materiæ æternitatem aſſerunt. Tria videntur eſſe dogmata, quæ ex fide nobis conſtant: Primum, materia creata ex nihilo; hic ſtupet & horret omnis ſenſus & intellectus: Secundum, eductio Syſtematis per verbum omnipotentiæ. Qui enim ſecundum ſenſum philoſophantur, ſtatuunt ex potentia materiæ omnia fuiſſe in Schematiſmos illos reducta; Tertium, quod Schematiſmus ille, ante lapſum Adami, fuerit optimus. Sed Philoſophiæ illæ vulgares ad nullum horum aſcendunt. Hæc quoniam magna fundamenta ſunt, neceſſe eſt, illum, qui iſtuc non reſpicit, in multis aliter ſentire. Et, ſi vel extra revelationis principium conſideretur hoc univerſum, quis animo comprehendere poteſt, quinam poſt multos ſeculorum decurſus futuri ſint univerſi hujus Schematiſmi. Aliqua Platonicorum & Stoicorum ea in re cura fuit, ſed omnia mira caligine ſunt involuta, & potius in conceptibus quibusdam inanibus hic indulgetur, cum certi nihil determinari poſſit. In principiis Philoſophiæ naturalis id cavendum inprimis eſt, ne ex non Entibus Entia faciamus, aut ex non principiis principia. Abſtracta itaque, & univerſales quidam conceptus non ſunt Entia ac proinde non ſunt principia. Tum & Entia corruptibilia non poſſunt principii locum obtinere; quare

cum tot sint rerum corruptiones & alterationes, necessarium est, ut unum aliquod sit immutabile & immobile, ac velut centrum aliquod, quod vel potentiale aliquid est, vel minimum. At potentiale esse non potest, id enim actu ipso non est, nec potest esse unum respectu omnium illorum corporum, quæ in actum deducuntur. Præterea etiam nihil ponit realitatis, ut principii locum tenere possit, cui quis secure possit superstruere. Ergo natura ipsa nos compellit ad minimum, quod revera esse in natura videmus, cum cetera tantum sint ingenio conficta, atque illud potentiale, de quo loquebamur, idem sit abstractum, ut quod actum omnem negat, potentiam omnem continet. In minimo itaque sensui acquiescendum est, nisi quis forte nulla principia velit, sed unum corpus alteri principium esse statuat, legem vero atque ordinem mutationis tantum constantia esse & æterna. Quam sententiam Verulamius meliorem dicit, quam eam, quæ principiis abstractis nititur, quæ æterna statuunt homines, cum sint tantum phantastica, & ab ingenio humano conficta. Eo enim modo dicit, exitum tamen aliquem earum rerum esse, ut res ita ferantur in circulum, atque in orbem mutentur. Cum in principiis notionalibus, tanquam in perpetuo labyrintho, semper occasio nos aliosque vexandi & fallendi subministretur. Quæ sententia Verulamii, quanquam non spernenda sit, vereor tamen, ne illa abutantur Sceptici, qui fortuitam omnium rerum generationem & constitutionem, ut fundamentum, substernere solent nefariis hypothesibus; facile enim ex supposita ista sententia, etiam constans ille ordo, quem hic principiorum permutatio sociaverat Verulamius, labefactaretur.

6 Sed ad Telesium nostrum redeamus. Is certamen principiorum suorum tot varietati rerum procreandæ instituit, quæ quidem concertatio non æquis partibus videtur esse disposita. Nam certe inter cœlum & terram non est ista proportio æqualis, quanquam terra compactum corpus sit, cœlum extensum. Illa extensio infinitis modis superat massam terræ compactam, quæ ne punctum quidem implet comparata immensis cœlorum orbibus. Quis etiam certa nobis fide tradet, omnem materiam solidam fuisse in unicum corpus terræ compactam. Nam, quæ nobis vicina est, luna, quasi altera quædam terra est, & corpus opacum, ut oculis, perspicillo armatis, deprehendi potest. Quid jam de ceteris cœli orbibus pronunciandum est, qui, ut a visu nostro distant longissime, ita eorum vel tenuitas, vel opacitas, dijudicari nequit. Neque dicam, esse multos in hoc expanso globos, qui videri nequeunt, & generari interdum novos, non in sublunari tantum regione, sed etiam extra orbem Planetarium. Ut itaque ex eo satis pateat, frustra esse Telesium, in unicum terræ corpus omnem massam solidam compingentem; ne dicam de ipso sole, διάφανον esse nobis, nemo temere affirmabit, suntque hodie, qui serio istam sententiam tuentur, corpus solare constare materia tenacissima & compactissima, a perpetuo igne subacta, &, ut Chymicorum more loquar, fixa. Adduxerunt Telesium in has sententias præconceptæ opiniones, e Peripateticis, vel aliis, haustæ, de mira cœlestium corporum subtilitate, calore & quinta quadam essentia, a corporum misto-

mistorum, elementarium natura exaltata & abstracta; quod tamen non nisi ex ingenio nostro dependet, qui omnia alia nobis imaginamur, quam illic revera sunt. Quid enim de natura horum corporum pronunciemus, qui neque motum, neque ordinationem mutuam apprehendimus, quod tamen oculorum est, ut testantur varia illa a multis conficta Systemata. Praeterea, si, ex Telesii sententia, totum coelum, cum omnibus illis sideribus, igneum esset, mirum, quod ex tot ignium constipatione jamdudum haec terra flammis non sit absumpta, & in istud humidum suum, flammam scil. redacta, ad quod, quantum in se est, ignis reducere laborat contrarium principium. Nisi Telesio his hypothesibus, succurramus Jordani Bruni sententiae, quae etiam nonnullis aliis placuit, multos soles, multas terras, statuentis, ita, ut ista concreatio calidi & frigidi, & corporum exinde resultantium productio, intra orbem planetarium compingatur. Sed tum in heterodoxas facile sententias delabemur, neque tamen secure & certe satis de eo quicquam definiri potest. Neque recte mensuram iniisse videtur Telesius, cum poneret frontibus adversis pugnantia principia, coelum & terram: illud πρῶτον δεκτικὸν caloris, vel ipsum potius ignem; hoc πρῶτον δεκτικὸν frigidi, ratione ipsius pugnae mutuae, unde illa corporum diversitas oritur. Oporteret enim tela utrinque pertingere & ferire scopos suos; quod de sole quidem verum est, ac reliquis corporibus coelestibus, quorum efficacitas ad intima terrae penetrat; quanquam etiam multi sint, qui praefracte id negent. An vero terra vires suas usque ad solem & reliqua corpora coelestia pertendat, de eo magna dubitandi ratio est. Videre itaque hinc licet, quam inaequalibus armis, e Telesii sententia, in hoc naturae campo, pugnetur, imo ne quidem pugnetur, cum arma ipsa eminus subsistant. At vero in ipsis etiam principiis calidi & frigidi quomodo acquiescere quis possit, non video, cum & illa sola non sufficiant; sunt enim in natura nonnullae actiones & effectus, quae ad calorem & frigus reduci non possunt. Nam quod Telesius ait de materia, quod fervet se & sustineat, & potius ad rationem quanti, quam ad formam & actionem pertineat, atque adeo eam neque calori, neque frigori, deputet, eo ostendit, aliquid etiam virtutis inesse materiae, qua ejus destruibilitas impeditur, quaque renititur operationi caloris contrariae. Ut igitur immerito ex agentium numero excludatur, utque plus pene agat, quam ipsa ejus agentia, atque, ut Verulamius loquitur ex hypothesi Telesiana, merum fatum & necessitatem inferre videatur. Sunt etiam naturae nonnullae, quarum calor & frigus effectus sunt & consectaria, neque per excitationem caloris praeinexistentis, aut caloris adventitii, sed prorsus in ipso isto puncto, generantur, ut ex Chymicis operationibus constat. Quorsum referre etiam possis, quod observatur in *Actis Hafniensibus, Tom. 1. observ. 71.* duos spiritus frigidos, invicem confusos, flammam edere. Deinde multa sunt, quae a calore & frigore originem ducunt, ac procedunt ab illis, tanquam ab efficiente & organo, non tanquam a causa propria & interna. Denique conjugatio illa quatuor connaturalium, quam instituit Telesius, omnino permiscetur & confunditur. De quibus omnibus singulatim dicere nunc non possumus. Laudandus tamen est Telesius, ut vir amans veritatis, & non-

nonnullorum placitorum emendator, atque adeo ut primus inter eos, qui brutæ autoritati & opinionum regno se opposuerunt. Neque vitio vertendum ei est, quod, cum in multis satis bene se habeant dogmata ejus, & argutus sit & subtilis, inprimis cum redarguit Peripateticorum argumentationes, in quibusdam deficiat: quæ sors omnibus illis Novatoribus communis est. Utut enim se torqueant in cognitione rerum, aliqua forte, minutiora scil. & particularia, sic satis interdum cognoscent, cum vero ad rerum summam perventum est, & universalia principia, magna sæpe spe decidunt, adeoque multa sunt, quæ certitudini isti opponi possunt. Perplacet nobis ingenua summorum Philosophorum confessio, alterius principis veterum, alterius recentiorum antesignani, Aristotelis & Cartesii. Aristoteles enim, *in Meteorolog. lib. 1. cap. 7.* evidenter ostendit, de iis, quæ sensui pervia non sunt, satis esse juxta rationem demonstratum, si ad id, quod fieri possit, ea reducantur. Unde patet, Aristotelem maluisse in rebus sensum excedentibus opininari, cum scire non liceret. Sed tamen insignis ille paralogismus erat, a possibilitate ad existentiam rei argumentari. Similiter & Cartesius, ingeniosissimus ille principiorum ex abdito exstructor, hoc Philosophiam suam Corollario claudit: *Quamvis forte hoc pacto intelligatur, quomodo omnes res naturales fieri potuerint, non tamen ideo concludi debet, ipsas revera sic factas esse, & satis a me præstitum esse putabo, si tantum ea, quæ scripsi, talia sint, ut omnibus naturæ phænomenis accurate respondeant; hoc enim ad usum vitæ sufficiet.* Quam ingenuam viri illius subtilissimi confessionem, vellem considerarent isti e Schola ejus discipuli, qui mordicus adeo defendunt Cartesii sententias, & in præjudicium sæpe fidei Christianæ eas ulterius tendunt, quam ipse voluit extensas, ac meras in naturalibus demonstrationes jactant, præ quibus dissentientes contemnunt, quasi recta ratione non uterentur, nisi Cartesiana utantur. Ipse enim longe modestior fuit suarum sententiarum æstimator.

CAP. XIV.

DE FRANC. PATRITII, THOMAE CAMPANELLAE ET HIERON. CARDANI, PRINCIPIIS PHYSICIS.

§. 1. *Franc. Patritii eruditio & Scripta varii generis plurima. Justi Lipsii in* Parallelos *ejus* Militares *plagium. In Physicis Aristoteli se opposuit, & Bernh. Telesii principia duo, frigus & calorem, amplexus, lucem bis, spatium & fluorem, superaddidit. Philosophandi ratione utitur intricata & ἀμεϑόδῳ. Adversarios habuit Theod. Angelutium & Jac. Mazonium.* 2. *Hier. Cardani ingenium portentosum, mixtaque doctrinæ ac sapientiæ stultitia. Dæmon familiaris falso ab eo jactatus. Controversia cum J. C. Scaligero, sophistice ipsum aggresso. Dogmata Physica singularia. Scripta Physica.* Metoposcopia *illi suppostta. Jactantia ejus de Inventis suis contra Plagiarios. Thema Christi Natalitium aliis ab eo subreptum.* Liber de Vita propria. *Laus* Proxenetæ *ejus* de Arcanis Politicis. *3. Thomæ Campanellæ ingenium mirabile, suspicione Magiæ*

Magia oneratum a Theologis adversariis. Diss. *ejus* de Libris propriis. *Paradoxon de sensu rerum omnium, Lib. peculiari ab illo defensum, fusius refutatur, & artibus Magicis patrocinari perhibetur. Scripta ejus reliqua potiora recensentur, opinionesque Physicæ & Astrologicæ singulares obelo notantur.*

Quædam Telesii principia sua fecit FRANCISCUS PATRICIUS, *(bb)* Philosophus utique non contemnendus, humaniorum quoque artium peritissimus, &, quod mirandum est, negotiis plurimis districtus & occupatissimus, tot ac tam varia scripsit. Præter Philosophica, in Rhetoricis, Poëticis, arte militari, multa scripsit Italica lingua. *Paralleli* ejus *Militares*, ut vocat, magnam eruditionem continent. Confert enim militiam veterem cum nova. Quo libro magnum fundum subministravit Justo Lipsio, qui illum in aliam orationis faciem convertens, pene totum exscripsit, quod & Josephus Scaliger alicubi in *suis Epistolis* observat, estque eadem de re aliquid inter *Excerpta* ejus consignatum. Magnum certe ingenium ostendit in *Discussionibus Peripateticis*, in quibus, vel integros libros, Aristoteli falso adscriptos, monstrat, vel omnia aliis Philosophis erepta. Quas Aristotelis sententias cum convulsisset primum, substituit deinde *novam* suam *de universo Philosophiam*, in qua principia caloris & frigoris retinet ex Telesio, sed lucem, spatium & fluorem, addit, ut principia oberrantia. In luce vero, ut principio primo visibilium, copiosus admodum est & prolixus, quam una cum tenebris faciem caloris & frigoris constituit, ut loquitur, eorum vero operationes, motum & quietem. Cœli rotunditatem & orbes, eorumque densitatem, vel tenuitatem, contra Aristotelem negat. Ignem sublunarem explodit, & IV. corporum Qualitates. Sed is magis intricavit sua dogmata, quam ipse Telesius, & interdum nebulas aliquas Platonicas potius captat, quam rei veritatem sectatur. Ad autoritatem tamen veterum omnium Philosophorum provocat, illisque Philosophiam suam consentaneam, atque adeo veram illam & unicam, asserit, ac Pontifici Gregorio XIV. & futuris omnibus Pontificibus Maximis, eam ob causam inscribit, ut, ejecto e scholis Aristotele, veram illam veterem Philosophiam ac divinam, se illam tradente, introducerent. Nihil tamen effecit, neque enim Aristotelis autoritatem convellere potuit, quæ altius radices egerat, & Patronos tunc temporis habebat maximos. Neque sane causa erat, quare, relicta Aristotelica, Patritianam illam Philosophiam amplecterentur, quæ discursibus quibusdam constabat, non vero in istam Methodum redacta erat, quam tamen poterat jactare Aristotelica Philosophia. Perpetuas habuit cum *Theodoro Angelutio*, Philosopho ac Medico Patavino, de naturali Philosophia, & cum *Jacobo Mazonio* de morali, controversias, suntque ab illis libri Eristici conscripti, qui in Bibliothecis passim latent, neque adeo ad multorum conspectum veniunt. In Rhetoricis, Poëticis ac Mathematicis, multa nova meditatus est; *de Historia scribenda* etiam Dialogos scripsit, & *Commentarium in Polybium de Militia*

(bb) De Patritio Confer *T. II. L. I. c. 8. §. 3. & 4. ac c. 15. §. 2.*

Militia Romanorum. Protulit e tenebris antiquitatis *Commentarium* Græcum Joh. Philoponi *Metaphysicam Aristotelis*, quem etiam in Latinam conversum a se emisit. Unde videri satis potest, magnum fuisse hujus viri & vastum ingenium, per reconditas etiam scientias diffusum, quod tamen in Physicis contemplationibus sagacitate multum concederet Telesio. Vix enim fieri potest, ut actionibus, per tam vastas meditationes distractus, ac ubique habitans, uno in fundo habitare totus possit.

2 HIERONYMVS CARDANVS, (cc) inter lumina seculi merito numerandus, Philosophiæ naturalis suo tempore magister fuit, vir prodigiosus in omnibus omnino scientiis, Medicus, Mathematicus, Theologus, Philosophus, quod ostendunt vasta ejus volumina, curante Gabr. Naudæo, decem Tomis *in folio*, congesta, in quibus ut multa sane sunt acutissima, ac profundi judicii specimina, ita non pauca valde stulta & inepta. Quoniam enim Melancholici ingenii homo erat Cardanus, multa divinationibus, somniis, ostentis, auguriis, tribuebat, in quæ ad anilem usque superstitionem pronus fuit, ut in suspicionem Magiæ veniret nonnullis, quod adeo sæpe in scriptis suis Dæmonium illud suum nominet, velut monitorem aliquem & doctorem suum. Qua imputatione tamen eum liberat Naudæus, tum in *Apologia sua omnium Magiæ accusatorum*, tum in *vita ipsius Cardani*. Ac res sane ipsa ostendit, vel ridiculam fuisse viri istius persuasionem, vel stultam istum gloriam affectasse, si persuadere posset hominibus, a genio se quodam, atque adeo divinitus, doceri. Ubi foris crepuit, ubi tumultus aliqui nocturno tempore in ædibus auditi, ubi somnium aliquod habuit emphaticum, omne id genio suo monitori tribuit Cardanus. Quod si semel aliquis memorabilis eventus ista præsagia sua erat subsecutus, quod tamen casu contingere poterat, statim genium suum appellabat, atque ab eo hæc omnia proficisci credebat. Quod si ridicula hæc quis suo loco habeat, in ceteris admodum cordatus, eruditus & sagax est. Nam certe, quæ Jul. Cæs. Scaliger contra illum adducit, meris sunt sophismatibus & cavillationibus plena, quanquam arguta & docta. Iis tamen respondit adhuc, cum viveret, Cardanus, quanquam eloquentia & ingenii acumine Scaligero inferior, libro, cui Titulum fecit: *Actio prima in calumniatorem librorum de Subtilitate.* Ceterum, ut quædam de principiis ejus attingamus, de iis obiter tantum notitia haberi potest, cum Systema Physicum integrum non adornarit, ac potius in argumentis quibusdam specialibus occupatus fuerit. Quantum tamen ex istis ejus libris colligitur, hæc præcipua sunt ejus dogmata. Tria tantum Elementa constituit, aërem, aquam & terram: ignem sublunarem ridet, astra minus magisque calida statuit. De quibus sententiis in *libris* suis *de Subtilitate ac varietate rerum*, pluribus agit. Nam in iis *pleraque naturalis doctrinæ capita* attingit. Physici argumenti libros permultos scripsit, præter dictos *de subtilitate & varietate rerum*, quorum maxima pars hactenus inedita fuit, edita vero a Gabr. Naudæo in voluminibus omnium Operum; suntque inter eos *liber de Secretis*, *de aqua vitali*, *sive æthere*, Θεογνώστων libri *de tranquillitate*, *vita producenda & anima immortalitate* &c. *de aceti natura*, *de vacuo. Meteo-*

(cc) De Cardano Conf. *T. II. Lib. I. c. 15. §. 3.*

Metoposcopia, quæ seorsim prodiit Gallica lingua, Cardani non videtur esse, & ab alio potius conficta, titulusque Cardani operi præfixus, ut eo vendibilius esset. Ceterum magnifice admodum de se sensit Cardanus *Lib. 7. de rer. variet. c. 33.* Negat, se quicquam, ab aliis inventum, sibi adscribere, cum sufficiant sibi propria; conqueritur potius *lib. 1. de subtil. fol. 14.* esse, qui Cardani nomine suppresso, inventa ipsius sibi vindicent, atque hos *amentes* vocat, qui nescirent, inventa Cardani talia esse, ut a nullo inveniri potuerint, qui non jam fama egregia cognitus esset. Id quoque Naudæus de eo judicat, in vita ejus. Thema natalicium Christi Salvatoris, ab eo confectum, quod tamen dudum ante illum ab aliis jam confectum erat, quod tenaciter dissimulavit; quanquam a censura Ecclesiastica vehementer vexatus, ut solus haberet inventi hujus vel gloriam, vel audaciam. Ignem quoque sublunarem ante illum jam impugnarat Laurent. Valla *lib. 1. Dialect. c. 11.* Sed id fortassis fugere potuit Cardanum. Si recte memini, etiam Telesius de eo quid monuerat. Legi potest ipsius Cardani liber, quem *de vita propria & libris suis* scripsit, quo multa continentur ejus viri consilia, multa machinamenta in rebus naturalibus, multa etiam stulta & inepta. In Politicis & moralibus divina profecto sunt, quæ scripsit, nec credidisset aliquis, hominem Scholasticum in tam profundas speculationes de rebus practicis se immersisse. Liber ejus *de Arcanis prudentiæ civilis*, quem *Proxenetam* inscribit, aureus est, & multa continet dolorum & stratagematum, quorum usus est in vita civili.

THOMAS CAMPANELLA, *(dd)* Ordinis Prædicatorum, mirabilis ingenii & fortunæ homo, omnium pene scientiarum ad suos sensus reformator, acerrimi tamen ingenii, ut multorum invidiam & calumnias in se provocarit. Occasionem, qua inclaruit primo ejus fama, ostendit Janus Nicius Erythræus *Pinacotheca prima, Imagine 21.* scilicet in disputationem cum Theologis inciderat, qui cum ægre ferrent, ignorantiam suam a Campanella taxari, & argumentis convinci, magnas illi turbas concitarunt apud Quæsitores fidei, illum Magiæ incusantes, quasi ope Dæmonis sciret, quod sciret ea, quæ ignorarent Theologi. De libris ejus extat integra Dissertatio, quæ edita est inter varios illos Autores, qui *de studiis instituendis* scripserunt, ac uno Volumine Amstelod. anno 1645. *in 12.* prodierunt. Scripsit *de sensu rerum librum*, in quo omnibus omnino rebus sensum tribuit, & iis, quæ inanimatæ vulgo habentur. Cujus paradoxæ opinionis palmarium argumentum est, quod, quoniam effectus sentiunt, ideo & causæ, ac propterea Elementa ac mundus sentiunt. Cui quidem responderi facile potest, neque enim animalia ideo sentiunt, quia ex Elementis composita sunt, sed quia Spiritus ille sentiens per traducem, mediante semine, propagatus est. Quod si ad primum animalis ortum respicit tempore creationis, neque sic efficiet, ex Elementis composita esse animalia; quæ & ipsa a multis in dubium vocantur, &, si vel maxime essent, tamen neque tum primum animalibus principium dedisse, credibile est. Potuit enim idea aliqua, vel spiritus qui- 3

(dd) De Campanella Conf. *T. II. Lib. I. c. 11. §. 4.*

dam corporeus, per omnipotentiam divinam, ex nihilo productus, causam primis animalibus dedisse. Neque sane a Philosopho expediri potest aut debet, quomodo corpora per creationem facta fuerint; id enim ad aliud forum pertinet. Neque hic canon perpetuæ veritatis est: *Illud, quod est in effectibus, esse etiam in causis*, præcipue causis, corpus aliquod constituentibus intrinsece. Namque ex ignobilioribus, inter se mistis, interdum nobilius aliquid exsurgit. Sic e. g. ex variis nutrimentis animalium, fœno, frumentis, &c. sanguis generatur & Spiritus animales longe nobilioris naturæ, quam illud erat corpus, unde sunt fabricati: in iis enim apud animalia sensus consistit. Prolixe evincit Gassendus in *Philosophia* sua *Epicurea*, ex rebus insensilibus posse fieri sensiles, quod immerito refutat Antonius le Grand *in libro de carentia sensuum & cognitionis in brutis, pag. 49.* Sensum quoque ita definit, ut nec discursum a sensu excludat: quomodo totum mundum animal facit, omnesque ejus partes. Hinc aërem quoque sentire statuit. Quo fundamento posito, nihil tam absurdum est, quod non patrocinium ex ista hypothesi inveniat. Prædicere itaque futura, videre absentia possumus, quoniam sentit & intelligit aër, qui nostro sensui illa communicat. Jam itaque specula magica, & quicquid est divinationum, hac hypothesi salvantur. Cui fini etiam videtur hunc Tractatum scripsisse, ut patet ex *libro* ejus *ultimo*, qui est de Magia. Porro etiam illi, qui occultas interdum causas, vel ob stuporem non assequuntur, vel ob ignaviam assequi nolunt, pulcherrimum hic ignorantiæ asylum inveniunt, si ad sensum communem vel aëris, vel alterius Elementi, referant, quod ipsi explicare non possunt. Illos ridet Campanella, qui propterea sentire corpora negant, quod non habent sentiendi organa. Quod quidem argumentum, non, ut ille putat, adeo absurdum est. Sensus enim referunt se ad sensoria organa: atque ubi illa non sunt, nescio quomodo sensus ipsi concedi possint. Quod enim audimus, quod videmus, id mediantibus organis nostris dijudicamus, quare de corporibus, iis organis destitutis, dicere non possumus, ea audire, videre aut sentire. Nec video, quomodo ex motu aliquo corporum, vel interno, vel externo, sensus illis tribui possit, cujus formalem rationem in contractu statuebat Campanella. *Non propterea*, inquit, ille, *vento negandus est motus, quod careat pedibus, non igni manducatio, quod careat dentibus.* Quæ argumentationes admodum elumbes sunt. Non enim omnis motus a sensu dependet. Qui igni manducationem tribueret, insanus esset, nisi poëtice loquatur ac tropice. Ignis enim movet tantum particulas congeneres; quod quomodo manducationi comparari debeat, non video. Plantis quoque sensum adscribit, eam etiam ob causam, quod habeant organa sentiendi, fibras, nervos, succum nutritium. Cui etiam sententiæ adstipulatum fuisse nuper Franciscum Redum *in lib. de generatione insectorum pag. 258.* apparet; scripsit item Campanella *Disquisitones Physiologicas*, magnum volumen, Parisiis *in folio* editum, in quo multa continentur rara ac curiosa. Scripsit in *Philosophiam realem Epilogisticam*, ut vocat, constantem partibus quatuor, quarum prima est *Physiologia*. Hic locum & materiam inter principia ponit, calorem & frigus principia activa statuit, in quo Telesium sequitur. Vanitatibus Astrologicis supra modum fuit deditus, & ipse nova quædam principia in illis

exco-

excogitavit: Non enim satis ante nugarum erat. Scripsit & singularem *de fato Astrologico evitando* librum, quod argumentum nemini hactenus Astrologorum in mentem venerat. Sed vitare illud, per ipsas suas hypotheses Astrologicas, docuit, adeoque fatum fato elusit. Referente Erythræo, scripsit *ingens Opus de reformatione scientiarum*, decem in codices divisum; quorum singuli plures in partes distribuuntur. Non memini vero, illud opus ea serie prodiisse. Quæ ab illo edita sunt, carptim & per partes prodiere, non illo, sed Tobia quodam Adamo curante. Aliqua etiam a Jac. Gaffarello edita sunt Medicinalia ejus, in quibus multa nova, uti in omnibus ejus, occurrunt. *Grammatica* ejus, *Logica*, *Ethica*, *Politica*, seorsim prodierunt, quæ plena sunt variis novitatibus. In *Ethicis* quoque sensu suo abundat, ubi, nescio, qua intemperie abreptus, de morbis, & omnium febrium familia, tractare instituit, quem ego quidem non exiguum ejus morbum existimo. De *Politicis* ejus vide judicium apud Bœclerum *in Comment. ad Taciti Annales, pag. 101.*

CAP. XV.

DE IORDANI BRVNI, ALIORVMQVE RECENTIORVM, PRINCIPIIS.

§. 1. *Jordanus Brunus, multitudinis mundorum & solium innumeræ assertor, sententiam hanc vivicomburio luit. Pluralitatem mundorum, ac lunæ, aliorumque planetarum, cum terra ὁμογένειαν, ante illum Nic. Cusanus & Nic. Copernicus, post ipsum autem Galilæus a Galilæis (palinodiam canere coactus,) Joh. Keplerus, Athan. Kircherus, Thom. Campanella, aliique Mathematici, itidem defenderunt.* 2. 3. *David Gorlæus & Carpentarius, Novatores Physici, quorum Paradoxa recensentur.* 4. *Thom. Hobbesius, Novator, tum in scientiis aliis, tum in Physica, in qua omnia a motu, non tamen primus, uti jactat, derivavit. Dogmata paradoxa & profana plurima, ipsumque Scepticismum Moralem, propugnat.* Elementorum *ejus* Philosophicorum *recensus Summarius.* 5. *Rob. Fluddius, cujus Philosophia est Enthusiastica. Somnia ejus picturæque nugaces de causis morborum, principia illius Catholica Medico-Physica sunt virtus Septentrionalis & virtus Australis, sive rarefactio & condensatio, quæ Ken. Digbæo etiam arriserunt. Magicarum rerum in eo studium. Cogitationes a Genitalibus cerebri credit produci, eadem ratione, qua Morhofius in* Carm. de Ente Rationis *jocose finxerat. Ridicula divisio morborum. De principiis ipsius naturalibus, confuse admodum expositis, judicium. Adversarii ejus, Pet. Gassendus, Mar. Mersennus & Euseb. a S. Justo.* 6. *Henr. de Rochaz, Gallus, Physicæ e Chymia Reformator, cui aqua est omnium corporum materia. Alia ejus paradoxa.* 7. *Guilh. Gilbertus, Anglus, Dan. Sennertus & Joh. Sperlingius.*

1 IORDANVS BRVNVS, *(ee)* Nolanus, ſub ſuperioris ſeculi exitum, partim proſa, partim carmine, explicuit ſua principia, Lucretium eo imitatus, qui carmine Phyſicam ſuam doctrinam propoſuerat, quanquam a Lucretiano ſtylo, quem imitatur, multum diſcrepet. Ejus doctrina, *in libro de immenſis & innumerabilibus, ſeu de Univerſo & Mundis*, propoſita, toto libro (carmine ſcripto, Scholiis autem ſoluta oratione illuſtrato, & Francofurt. A. 1591. *in 8vo* edito) id agit, multos eſſe mundos imo innumerabiles, quos in duas tamen claſſes diſtribuit, aliquos ſoles vocant, aliquos terras. Stellas fixas, ait, meros eſſe ſoles, ſua congenita luce radiantes. Reliqua corpora, quæ aliena luce ſplendent, ſive illa videri poſſunt oculis, ſive ob diſtantiam non videri, terras vocat. Singulis ſolibus ſuas eſſe vult lunas, unde ſingulare aliquod Syſtema conficiatur. Ita ſol, ſtella fixa, plures ſibi adjunctas habet lunas, ſive terras; venerem, lunam in ſpecie dictam, Martem; qui planetæ omnes ſecundum phaſes variantur; unde conſtat, corpora eſſe lunari ſimilia. Atque iſtorum Syſtematum infinita eſſe pronunciat; in quibus ut primaria illa corpora ſolis & terræ ſe habent, ut principia activa & paſſiva, ita & partes illorum corporum varias ex illo conflictu alterationes ſubire exiſtimat. Non ſunt ejus fundamenta & rationes omnino nihili aut ridiculæ. Subtiliter enim ubique diſputat, & verſantur in iſta ſententia Galilæus, aliique Mathematici, qui, quanquam non ita diſertis verbis omnia pronuncient, tacite tamen cum illo conſpirant. Sed ille miſer vivicomburio ſententiarum ſuarum audaciam luit; in quo magnam ei factam injuriam eſſe credo; neque enim Atheiſmi crimine ſuſpectum eum ſcripta ejus faciunt. Orti circa ea tempora ſunt Mathematici, qui totum Orbis Syſtema reformarunt, Nic. Copernicus & Galilæus. Et Copernicus quidem, jam ante Brunum, quippiam de Syſtemate ſuo publicaverat, quo poſteriorem ſe alicubi conqueritur Brunus, cum prior ipſe in cogitationes iſtas devenerit. Sed tamen ante Nicolaus Cuſanus, Cardinalis, ſimilibus quibusdam cogitationibus anſam dederat. Neuter tamen ex illis ad Mathematicas demonſtrationes rem deduxit, ut eo quidem nomine Copernico gloria ſua ſalva ſit. Qua de re ulterius legi poteſt Petrus Gaſſendus *in deſcriptione vitæ ejus*, uberrime inſtituta. Copernicus terræ motum diurnum circa axem, annuum in orbem, ac tertium libratorium, attribuit ſoli, in centro mundi conſtituto. Galilæus poſtea, in *Dialogo ſuis*, rationibus hanc ſententiam probatum ivit, qui orbem terræ a corpore lunari nihil differre vult, omnesque objectiones refutat. Scripſit & Joh. Keplerus opuſcula aliqua pro motu terræ, inter quæ illud eſt, quod inſcribitur *Somnium* Kepleri, ſive *Opus poſthumum de Aſtronomia lunari*, in quo habetur deſcriptio cujusdam fabuloſi itineris verſus lunam, & multa dicuntur de facie terræ, quomodo apparere poſſit in luna verſantibus, quæque illic animalia habitare poſſint. Ad ejus imitationem Athan. Kircherum *Iter* ſuum *Ecſtaticum* confeciſſe veroſimile eſt, librorum ſuorum omnium, me judice, optimum, in quo a Genio Coſmiele ad varios orbes cœleſtes ſe deductum ſcribit, ac multa illic notaſſe & vidiſſe incredibilia.

Quo

(ee) De Jordano Bruno, & modernis pluralitatis mundorum defenſoribus, conf. *Tom. II. Lib. I. c. 5. §. 6.* & illic annotat.

Quo ex figmento tamen apparet, eam quoque Kirchero esse sententiam, quod corpora illa cœlestia non sint ita simplicia, ut vulgo creditur, sed suis quoque ex Elementis composita. Varios passi sunt insultus omnes a Theologis, & Galilæus quidem adactus fuit, ut palinodiam caneret. Cujus *Apologiam* tamen Thom. Campanella scripsit, & Sebastianus Montanus, Carmelita. Ac Campanella quidem ex sacris literis novos illos lunares vel lunaticos homines probare contendit. Sed ista ad principia Physica proprie non spectant. Incurrit etiam Kircherus Religiosorum quorundam censuram, adversus quos *Apologiam pro Itinere Ecstatico* edidit Casp. Schottus, Herbip. 1668. *in 4to.* Joci tantum gratia scriptus est liber Lusitanicus de homine lunari, in aliis etiam linguas translatus, (de Mann in de Man) Belgiceque excusus Amst. A. 1651. *in 12.* Autor tamen figmento illo, habitari posse lunam, ostendere voluit.

DAVID GORLAEVS, *(ff)* Ultrajectinus, *Exercitationes Philosophicas* scripsit, quæ editæ sunt post mortem ejus, Lugduni Batavorum, An. 1620. *in 8vo,* in *quibus plurima*, ut Titulus habet, *Peripateticorum dogmata evertit.* Postquam de Metaphysicis egit, ad Physica procedit, agitque de proprietatibus corporum secundum variorum sententias, partim novas, partim innovatas. Formas substantiales Peripateticorum negat, duo tamen Elementa, terram & aquam, constituit, ignem, e substantiarum classe extrusum, accidentibus adscribit, cœlum nihil, nisi aërem expansum, esse vult. 2

NATHANAEL CARPENTARIVS, *(gg)* Anglus, ut quidem volunt, *Philosophiam liberam*, uti vocat, scripsit, in qua multa paradoxa adstruuntur, quæ revera istud nomen merentur. Notitias naturales negat, locum nihil esse ait, omnes res ex nihilo fieri contendit, ignem humidum facit, Telesium in eo secutus, omnibusque Elementis gravitatem tribuit. In quibus, ut multa paradoxa sunt, ita non pauca vero consentanea. 3

THOMAS HOBBESIVS, *(hh)* Anglus, in Physicis, Mathematicis, Moralibus ac Politicis, nova dogmata multa invenit. Quod Physica attinet, e doctrina de motu omnia demonstrare laborat, atque, in *Epistola ad Sam. Sorbierium, Tractatui de natura aëris præfixa*, primum se jactat, qui ita in Physicis philosophari docuerit, de quo vereor, ne illi litem Cartesius, aliique, moveant. Ceterum de hoc Autore in universum tenendum, mirabilem esse ingenii ejus ad paradoxologias propensionem, quanquam ab illo non pauca sint argute satis excogitata & inventa, in Mathematicis præcipue, in quibus tamen Joh. Wallisio, Matheseos Professori Oxoniensi, sæpe vapulat. Longe tamen plura in illo sunt erronea, profana, & quædam, nescio quomodo, fanatica. Ejus Opera omnia prodierunt Amstelodami apud Blauwinum, 4

(ff) De Dav. Gorlæo Conf. *T. II. L. I. c. 12. §. 5.*
(gg) De Nathan. Carpentario Conf. *T. II. L. I. c. 15. §. 4.*
(hh) De Hobbesio Conf. *T. II. Lib. I. c. 15. §. 13. 14. 15.*

anno 1668. *in 4to.* Indicem in ea debemus Achilli Epsteinio. *Elementa Philosophiæ* scripsit, atque in III. Sectiones divisit, *primam de Corpore, secundam de Homine, tertiam de Cive.* Prioris Sectiones partes facit quatuor. Prima illi dicitur computatio, sive Logica, ubi de Philosophia agit in genere (cujus plane ineptam suppeditat definitionem,) de vocabulis (quorsum refert notionum doctrinam, prædicabilia ac prædicamenta,) de Propositione (ubi de Enunciationibus, Æquipollentia &c.) de Syllogismo, de Methodo. Pars II. Philosophiæ illi prima est, quam in locum secundum conjecit, eam forte ob causam, quod partem primam, velut Vocabularium aliquod & Lexicon Philosophiæ haberet. Hic agit primo de loco & tempore, uno, numero, toto, parte, infinito, minimo; Secundo de corpore & accidente, ubi de magnitudine, loco, pleno, vacuo, continuo, contiguo, motu & speciebus quantitatis; Tertio de causa & effectu, ubi de actione, passione & principio; Quarto de potentia & actu; Quinto de eodem & diverso; Sexto de quantitate; Septimo de Analogismo, ubi de proportionibus Arithmeticis & Geometricis Mathematico modo agit; Octavo de recto, curvo, angulo & figura. Pars Tertia de rationibus motuum & magnitudinum agit, ubi integra Geometria & Statica tractatur; Pars quarta de natura & ejus phænomenes, ubi primo de sensione & motu animali; Secundo de universo & sideribus; Tertio de luce & calore, & coloribus; Quarto de frigore, vento, glacie, &c. Quinto de sono, odore, sapore & tactu; Sexto de gravitate. Sectione secunda de homine pauca admodum habet, de ipsius constitutione & natura, plura toto libro de natura visionis affert, & plane ἀμεθόδως integram Optices doctrinam proponit, quanquam negari non possit, doctrinam illam bene ab ipso esse excultam. In Tertia Sectione de cive, novam sibi viam invenisse visus est, qua demonstraret Monarchiam. Liber ille paradoxis sententiis plenissimus est, uti & alter, qui illi subjungitur sub Titulo *Leviathanis*, in quo monstrosa proponuntur dogmata, tam Theologica, quam Physica & civilia. Si vero verum fateri velimus, ille Scepticismi Moralis propagator est, quo perniciosior doctrina in societatem civilem inferri non potest. Multos habuit e popularibus suis Antagonistas, de quibus hic differendi locus non est.

5 Fuerunt etiam ex Anglis alii Novatores, tum etiam e Gallis, quorum adeo celebre nomen non est; neque adeo nova quædam principia invenerunt, quam e Veteribus quædam recoxerint, aut alia forma proposuerint. Quidam etiam confuse omnia tractarunt, & partem tantum aliquam doctrinæ naturalis attingerunt. Fuit pene Enthusiasta in Philosophia naturali ROBERTUS FLUDDIUS, Vir cetera magni & profundi ingenii, qui multa veterum Rabbinorum & Cabalistarum dogmata resuscitavit, multa ipse commentus est, ut habebat ingenium phantasmatum valde fœcundum, quod vel mirabiles illæ picturæ, quibus cum ordinem creationis rerum repræsentat, tum alias operationes naturales, innuunt. Inprimis ridiculus est, quomodo de causis morborum philosophatur, ubi aliquod sanitatis fortalitium depingit, atque circa quemlibet fortalitii angulum angelos custodes disponit, & morborum quasi averruncos, quorum etiam nomina novit, *ceu digitos unguesque suos*, in magnam, cre-

credo, eorum familiaritatem admiſſus; his opponit e Dæmonum grege Genios illos morbificos, qui a partibus ventorum cardinalium morbos ſingularum plagarum genio familiares immittunt, omnes nigro ore ſqualentes & larvatos, & *neſcio quos vultus imitantia ſigna ferarum.* Illic vermiculi quidam barbati apparent, vel locuſtæ, vel crabrones, atque hic ſinguli pene morbi ſuas figuras habent; tanti eſt ſapere. In omnibus his commentis non tamen nihil plane eſt, quod laudari mereatur. Fuit enim in illo ingenium μηχανικώτατον. In omni Matheſeos parte quædam ſcripſit, ac nova etiam non pauca invenit, quæ poſtea Kirchero, aliisque, in prædam ceſſerunt. Duo principia illi ſunt quaſi Catholica, in quibus univerſam Phyſicam ſuam & Medicinam fundat, virtus Septentrionalis & Auſtralis, ſecundum quas omnia diſponit. Virtus Septentrionalis eſt illi principium condenſans, virtus Auſtralis principium rarefaciens. Quod idem eſt, ac ſi quis rareſactionem & condenſationem principia Phyſices ſtatuat, quod fecit Kenelmus Digbæus, qui paulum aliter hoc in argumento verſatus eſt, & pulchrius principia iſta ornavit, atque omnia Phyſices φαινόμενα ad ea reduxit, *in Demonſtratione immortalitatis animæ rationalis*, Anglice ſcripta, & Latine etiam Pariſ. A. 1651. *in fol.* ac Francof. *in 8vo*, cum gemina *Præfat. Metaphyſica* Thomæ Angli, Digbæo ὁμοψήφε, edita, *Tractatu priori.* Cui *Demonſtrationi Libros V. Inſtitutionum Peripateticarum* addidit, ut manifeſtiorem redderet ſuæ Philoſophiæ (quam ad mentem veteris Peripateticæ inſtitutam vult eſſe) cum Ariſtotelica convenientiam. Ac ſunt profecto, in quibus Digbæo, quam Carteſio, malim ſubſcribere, etſi hic in aliis oculatior fuerit. Idem eſt, ac ſi quis calorem & frigus principia naturæ ſtatuat, vel ignem & terram ſecundum Teleſium, adeoque his non niſi terminis variatur. Unde videmus, etiam in naturali Philoſophia crambeň eandem ſæpius recoqui, ac easdem carnes opponi, variatis juſculis. Roberti Fluddii *Opera* aliquot Voluminibus collecta ſunt, ac edita Londini, ſed rariores ſunt quidam ejus *Operum Tomi*, quod Magica quædam in illis contineantur, quibus vehementer addictus fuit Fluddius, quo nomine etiam male apud populares ſuos audivit. Primæ quoque illorum editiones ſunt optimæ, quod in poſterioribus multa ſint omiſſa, *Philoſophia Moſaica*, Goudæ A. 1638. *in fol.* impreſſa rarior eſt, & inter Pontificios prohibita. Nullum non divinationis genus attingit, ac non parum iis tribuit. In Aſtrologicis, in diebus Electitiis, in furtis inquirendis, & ſimilibus variis vetitisque artibus, ſua quædam præcepta ponit. Cogitandi modum in nobis & ſpeculationes illas rationum, mirifice quodam in loco, videlicet in libro *de myſtica cerebri Anatome*, ob oculos ponit. Solent ab Anatomicis illic delineari genitalia membra utriusque ſexus, quod proceſſus quidam & ſinus, eum in modum, figurati ſint. Hic Fluddius invenit, non quod pueri in faba, illic dicit generari cogitationes; quod mihi mirum viſum eſt, cum ego aliquando *joculare carmen de Ente rationis* ſcriberem, &, ferente ita genio carminis, joci gratia finxiſſem, illic generari Entia rationis, poſtea, cum incidi in iſtum Fluddii librum, quod ne ſomniando quidem cogitaveram, inveniſſe me,

me, ferio hæc afferi a Fluddio. Tota ejus Medicina mirabilibus referta est paradoxis, mirabiles habet morborum definitiones & divisiones. Legatur liber ejus *de morbi Essentia.* Ratione totius Macrocosmi dividit morbos in Empyreos, æthereos, Elementares, tenebrosos, in plaga Septentrionali procreatos, tenebrosos, ex plaga occidentali ortos, præternaturales æstuosos, ad plagam meridionalem spectantes. Ergo Sphærica nunc opus habemus, ut intelligamus morborum naturam. Fundat vero omnem hanc Philosophiam suam supra Septentrionalem & Australem potentiam in natura, ut jam dixi, cujus mensuram quasi ob oculos ponit Thermoscopium. Ex eo omnium rerum pene causas deducere laborat. Urinarum ac pulsuum mysterium ex eodem Thermoscopio demonstrat. Vera autem & ordinata ejus principia ista sunt. Principia illi sunt vel primaria, vel secundaria. Primaria sunt tenebræ, sive materia prima. Materia omnium rerum secunda sunt aquæ. Lux divina illi est essentia centralissima, omnia creans, informans, vivificans & movens. Secundaria illi principia sunt, vel activa, ut calor & frigus, vel passiva, ut humiditas & siccitas. Sympathiam lucis, Antipathiam tenebrarum sobolem facit, Spiritum quoque atque animam mundi statuit. Quæ omnia, quam sint confusa, quivis videt. Neque enim ordinata illa inter se sunt, aut satis cohærent, neque ullam demonstrandi vim habent. Quid enim causæ subest, quare tenebras inter principia ponat, quæ mera sunt privatio, ut adeo ineptum sit, materiam illas facere. Quando principia activa frigus & calorem facit, in eo ὁμόψηφος est Telesio, qui tamen multo elegantius principia ista sua deducit. Passiva principia, humiditas & siccitas, non separata sunt a prioribus, qualitates enim sunt, quæ calorem & frigus consequuntur. Porro Sympathiæ & Antipathiæ nomina non sunt, nisi nomina, atque nihil positivi in natura notant, quare inepte, vel ad lucem, vel ad tenebras, referuntur. Non defuere, qui ejus Philosophiam oppugnarunt, Pet. Gassendus & Marinus Mersennus, Galli, multo illo quidem in Disputationibus præstantiores. Eusebius de Sancto Justo, ut se vocat ficto nomine, librum itidem contra illum scripsit, quo hæreseos, impietatis, ignorantiæ, illum accusat. Fraternitati Roseæ Crucis etiam se immiscuit Fluddius, pro qua *Apologiam,* sub ficto nomine *Rudolphi Otreb,* scripsit.

6 Inter Gallos etiam fuit aliquis HENRICUS de ROCHAZ, in Physicis Novator, sed e Chymicorum familia, qui aliqua ex Bernh. Palissio, aliqua ex Nuysementii principiis de sale universali, desumpsisse videtur. Scripsit quædam *de Aquis Metallicis, ac secretis fodinarum Metallicarum,* quibus docuit rationem acidulas artificiales conficiendi. Librum edidit Gallica lingua sub *Physica Reformata* Titulo, cujus in principio refutat errores vulgares circa Elementa. Neminem esse statuit, qui primam omnium rerum compositionem nosse possit, nisi Deo creanti adfuerit, omniumque testis αὐτόπτης exstiterit. Soli itaque Deo perfectam omnium rerum cognitionem esse ait. Nobis tantum a posteriori, scil. per ἀνάλυσιν, res nosse datum esse, quæ scil. secundum principia Chymica instituenda. Porro demonstrat illa, quæ vulgo habentur Elementa, præcipue vero ignem & aërem, non ingredi constitutionem misti.

miſti. Deinde de principiis uberius agit; ſalem facit principium, corpora conſolidans, quod in vegetabilibus oleum, pinguedinem in animalibus, ſulphur in metallis, ſtatuit. Quod Mercurius illi in metallis, aqua & humor eſt in reliquis corporibus. Aqua illi omnis nutritionis principium. Nec opus eſſe putat, ut terra illi immiſceatur, neque immiſceri poris poſſe, quam opinionem tamen falſam eſſe exiſtimo. Aquam vero ſe corporificare per ſpiritum aliquem vitæ inſitum. Ulterius totam terram ex aqua confectam eſſe autumat, neque Deum duplicem, ſed ſimplicem tantum materiam creaſſe, quæ aqua fuerit. Cumque dicatur *Geneſ. I.* Spiritum, incubantem aquis, diviſionem feciſſe inter aquas & aquas, ex eo aquam omnia fuiſſe probare contendit; qua tamen interpretatione falſus eſſe mihi videtur, cum dicatur illic a Deo non ſola tantum aqua, ſed terra & aqua, creata. Corporum poſitivas qualitates facit calorem & humiditatem, ſiccitatem & frigus privationes ſtatuit. In altera parte operis ſui morborum cauſas, e tribus Chymicorum principiis, deducit, & quomodo ſecundum eadem fieri in illis Medicina poſſit, tradit.

GVILH. GILBERTVS, Gloceſtrienſis Anglus, Medicus Regius, *in Philoſophia nova de Mundo noſtro ſublunari*, Amſtelod. ap. Elzevirium, anno 1654. *in 4to*, edita, etiam Novator eſt in Phyſicis, ab Ariſtotele diſſentiens. 7 Impugnat enim Elementorum Quaternarium, transmutationem & mixturam, vacuumque ſtatuit duplex, ſeparabile & inſeparabile. Ad doctrinam Magneticam, quam (uti *P. II. c. 32, §. 2.* dicetur) primus cum cura excoluit, ſpecialia multa in Phyſicis reduxit ſpeculationibus. Ita enim ſolet fieri a multis, immoderatius in una affectione demonſtranda verſantibus, ut eam deinde ad omnia referant, ſimiles illi Philoſopho Muſico, qui animam per harmoniam definiebat, taxatus ideo a Cicerone, quod nollet ab arte ſua diſcedere. In cœlo & ſideribus Gilbertus non agnoſcit quintam aliquam naturam & eſſentiam immutabilem, ſed generari illic & mutari ſtatuit corpora. De fluxu quoque & refluxu maris multa habet non ſpernenda. *Dan. Sennerti* Phyſica ab Ariſtotelica non adeo differt, niſi quod materiam primam, mutationem Elementorum, & ſimilia ſpecialia dogmata, impugnet. Eam *Joh. Sperlingius* Wittebergæ profeſſus eſt non ſine applauſu. Sed potius ille declamat, quam demonſtrat, nec ad ἀκρίβειαν Carteſianorum, methodumque demonſtrandi Mathematicam, accedit, ſed ſemper formas, qualitates occultas, ſympathias, & ſimilia ignorantiæ vocabula, pro rationibus affert.

CAP. XVI.

DE PARACELSO, EIVSQVE SECTAE PRINCIPIIS.

§. 1. *Phil. Aureolus Theophraſtus Paracelſus magiæ falſo accuſatus. Dotes ingenii ejus, & in Medicinam merita.* Πολυπραγμοσύνη *in Theologicis excuſatur. 2.*

Doctrina ejus ac Chymicorum de tribus corporum mistorum, in qua resolvi eadem iterum possunt, principiis, Sulphure, Mercurio, &, quem ipse primus super addidit, Sale, Metallorumque speciatim ab his productione, explicatur & defenditur. 3. Illustrantur hactenus dicta exemplo spiritus vini, de quo, an in priorem vini statum reduci possit, disquiritur. 4. Continuatur defensio principiorum Chymicorum contra horum Adversarios, & Rob. præsertim Boylii Chymistam Scepticum. 5. Historia Chymiæ e Conringii & Borrichii Scriptis contrariis, Autorisque de Transmut. metall. Epistola, *haurienda esse monetur, & de Chymicis Græcis ἀνεκδότοις, Thomæque Reinesii in illos* Notis, *quædam adduntur.*

1 PEnultimus ille, quem nominavimus, *Henricus de Rochaz*, e PARACELSI *(ii)* Schola fuit, qui circa id tempus mirabilem aliquam Philosophiam & Theologiam instituit, ad cujus exortum, velut ad novi cujusdam sideris exortum, omnes sunt excitati. De vita ejus viri, moribus & studiis, multa traduntur ab aliis, integris libris. Laudatur enim ab his, culpatur ab illis, nec defuere, qui Magiæ crimen illi imputarunt, a quo tamen illum liberat Gabr. Naudæus *in Apologia hominum eruditorum, pro Magis habitorum*; ac solet esse hoc familiare convitium in viros singulari doctrina & inventis illustres. Ipsi Chymiæ veteris Professores, Andr. Libavius *(in Exam. Philosophiæ recentis,)* aliique, ipsum, tanquam Sophistam, exclusum ivere. H. Conringius, *in Libb. de Med. Hermet.* parum æque de illo judicat, sed, ut fieri nonnunquam solet, studio partium abrepti, ne quidem virtutes laudare possumus. Recensuit is quidem, e Melch. Adami *vitis Med.* nonnulla in ignominiam Paracelsi ab aliis dicta, sed ea subticuit, quæ erant in laudem. Fuisse in Paracelso maximum ingenium, ac perspicacissimum ad res naturales contemplandas, nemo certe negare poterit, qui quidem sine affectu judicaturus est. Magnam quoque lucem arti Medicæ intulisse certum est, quanquam ringantur & fremant sectæ adversariorum. Si manus a Theologia abstinuisset, neque dogmata sua ad fanaticam aliquam & Enthusiasticam Philosophiam extendisset, plus sibi laudis, invidiæ minus, parasset. Sed ferenda sunt in homine, in exemplum certe seculi nato, levia illa vitia, & grato animo accipienda, quæ ille in genus humanum contulit beneficia. De mirabilibus ejus remediis in morbis desperatis plurima sunt experimenta, quorum aliquot consignavit Melchior Adami *in lib. de vitis Medicorum Germanorum.*

2 Physicam doctrinam ad tria illa vulgo decantata principia redegit, Salem, Sulphur & Mercurium, quibus omnia mista corpora, velut Elementis quibusdam, constare credit, in quæ etiam arte resolvi possint. Quod certe non inepte, aut imperite admodum dictum est. Primus tamen ille fuit, qui veterum illa principia metallica ad corpora omnia mista extendit, addito insuper principio salis. Et quidem vetus illa Chymicorum Schola duo agnoscebat principia, quibus metalla constabant, Sulphur

(ii) De Paracelso, ejusque Philosophia & Medicina, Confer. *Tom. II. Lib. I. c. 15. §. 16.*

phur & Mercurium, quorum inter se mistura efficerentur corpora ista, quæ metalla vocamus. Sunt vero illis Sulphur & Mercurius non nisi vapores diversi, quorum mutuo complexu oritur primum metallum aliquod immaturum & volatile, quod deinde, pro ratione caloris, a quo excoquitur, pro puritate vel impuritate loci, in quo producitur, varias aliquas species subit. Nam, ubi vapores illi purissimi sunt, citra aliquam peregrinorum salium, vel terrarum impurarum accessionem, aurum fit & argentum, ubi vero accidunt impura Sulphura, & externa corpora metallica, conficiuntur impuriora, qualia sunt cetera illa præter aurum & argentum. Est vero illis unus idemque in omnibus metallis Mercurius, seu aqua quædam metallica, aquæ elementari toto genere dissimilis, quæque nomen aquæ non nisi improprie habet, & ob quandam analogiam, quoniam scil. respectu suorum compositorum se habet, ut aqua, quæ in illo dissolvuntur, quemadmodum corpora cetera in aquam, unde composita sunt, paulatim dissolvi possunt, quia ea quasi glutinis cujusdam instar est, quo compinguntur corpora illa supraterranea, debilius mista, quam corpora metallica. At vero metalla, quæ singularem aliquam classem rerum naturalium constituunt, & quasi radices sunt, vel medulla & nucleus hujus massæ terraqueæ, propiora quædam & sibi vernacula habent principia, Mercurium scil. aquam illam metallicam, sive viscositatem illam mineralem, quæ quasi materia communis est omnium metallorum. Sulphur vero, alterum illud principium, est pinguedo aliqua mineralis, vel oleaginositas metallica, non combustibilis, qualis est in corporibus supraterraneis, debilius mistis, & facile resolubilibus, sed incombustibilis, & quasi ipse ignis corporalis, nullo alio igne combustibilis & superabilis. Illud purissimum in auro est, impuritates quasdam habet in argento, summam vero fœculentiam in ceteris metallis, quibus parum sulphuris incorrupti & incombustibilis inest, & pleraque aduri & comburi possunt sulphure illo impuro combustibili. Hæc principia nemo e veteribus omni corpori naturali, præter Paracelsum, attribuit, qui tertium aliquod principium, Salem, addidit, quod nesciebat Chymicorum veterum Schola. In metallis enim, quanquam salis etiam termino nonnunquam utantur, nullus proprie sal est, qui non simul sit sulphur vel Mercurius. Paracelsus tria hæc principia primus, uti dixi, ad omnia corpora naturalia refert, illa scil. quæ mista sunt. In quo certe non est adeo reprehendendus. Est enim quidam Analogismus corporum naturalium, ac reperitur in ceteris corporibus sua quadam ratione, quod reperitur in metallis. Quanquam in animalium & vegetabilium ordine aliis illa nominibus sint appellanda. Quare Mercurii nomine significatur illud, quod humidum est in corporibus, præcipue vero illud, quod volatile, ut in plantis & animalibus spiritus, atque in fermentatis liquoribus cerevisia & vino, qui omnium primi distillatione separantur. Hunc aliqui cum sulphure confundunt, quod scil. utrique & calor, & motus, & volatilitas, conveniat. Sed est tamen omnino inter Sulphur & Mercurium distinctio. Quanquam enim Mercurius & Sulphur in spiritibus sæpe conjungantur, differunt tamen partes istius spiritus. Partes enim oleaginosæ & pingues subtiliores, quæ Sulphuris nomine veniunt, una cum spiritu propelluntur. In Mercurio itaque humor est, in sulphure pinguedo, in sale fixitas quædam & soliditas. Triæ hæc ferme

 demon-

demonstrari possunt in uno quoque corpore misto, si analysis per ignem instituatur, quæ distincta illa mista principia nobis producit. Quæ principia inter se possunt misceri quasi & confundi, nam nulla pars spiritualis, sive Mercurialis adeo solitaria est, quin habeat sibi adjunctas partes aliquas sulphureas, imo etiam salinas. Raro enim ita separantur partes istæ, ut non vicinas etiam abradant. Sic in oleis etiam sales volatiles habemus aut in spiritibus, ut exinde pateat, ita divisa esse & confusa inter se ista principia, ut non omnia simul solvantur, sed conjuncta etiam remaneant. Ideoque singula illa tria principia partes habent volatiles & fixas, particulas scil. magis vel minus mobiles. Quæ autem inter omnes quam maxime sunt mobiles, illæ omnium sunt purissimæ & præstantissimæ.

3 Distingui ergo eum in modum corpora mista posse, ipse ἀνάλυσις per ignem docet, quæ certe non videtur novas species producere, quæ quorundam sententia est, sed illa, quæ latitabant, in conspectum proferre, separatis illis, quæ fœculenta erant & non nisi crassam aliquam molem & materiam exhibent. Quis enim existimet, e. g. spiritum vini esse speciem, ab ipso vino diversam, vel per ignem demum productam. Quod enim nobis objiciebat aliquando homo, istius sententiæ patronus, posse scil. ex spiritu vini & aqua iterum vinum fieri, si misceantur, quandoquidem novam speciem non velimus admittere, id ridiculum est. Vinum enim, cum liquor sit fermentatus & fermentationis beneficio ita mistus, vinculo hoc soluto per solam misturam in priorem statum reduci non potest. Est enim hæc confusio tantum liquorum inter se, fermentatio vero minimarum particularum inter se translocatio, interno aliquo motu excitata, quæ si reddi posset per artificium spiritui vini & phlegmati, inter se mistis, ac illæ etiam particulæ reponi, quæ in auras evolarunt, nova iterum fermentatione vinum produci posse non dubito. Quanquam proportio illarum partium deprehensu difficilis foret. Atque rem non omnino impossibilem esse, vel ex eo patet, quod, si liquori, ex uvis expresso, aliqua spiritus vini nobilissimi pars additur, vinum multo generosius evadat, auctis scil. istis spiritibus internis, in liquore contentis, per accessionem externorum. Quomodo in vino præparando multa sunt arcana, magnum profecto habitura momentum in re naturali, si ea omnia scirentur. Multa adhuc latitare existimo, quæ deprehensa magno commodo esse possent.

4 Argutias itaque tantum captare mihi videntur & sophismata, qui tria ista corporis misti principia impugnant, quæ quanquam per se prima non sint, sunt tamen prima ratione mistionis; ex iis enim proxime constant corpora, atque in illa proxime resolvi possunt, ut novas hic species produci non sit credendum. Nam, cum leni igne, eo scil. quo natura in compositionibus & generationibus rerum utitur, mista illa dissolvuntur, nihil aliud infertur partibus misti corporis, quam motus, ideoque simul ac calor incipit, incipiunt moveri in misto corpore particulæ maxime mobiles, quarum motus sensim continuatur calore continuato, ideoque divisio fit inter

Inter partes, quæ constituebant totum illud, quarum partium distinctionem ex ipsa specie externa, & proprietatibus ejus, deprehendere possumus, ideoque nihil novi hic generatur, sed, quod ignotum erat, detegitur. Quod si vero ignis instituatur ultra modum, violentus sit & destructivus, tum partes maxime mobiles, vel avolant, vel, si clausæ sunt, inficiuntur mistura reliquarum partium magis fixarum, per illam vim contra naturam suam propulsarum. Neque dicam de fuliginibus ligni vel carbonum, ex intenso illo igne particulis propulsis pro minima commistis, unde ἐμπύρευμα aliquod peregrinum infertur partibus destillatis. Atque tum certe, cum omnes inter se partes confunduntur, quasi nova aliqua species videtur produci. Atque in istis principiis nobis subsistendum est, naturam corporum mistorum indagaturis. Nam, si ad remotiora aliqua transimus, quibus etiam ista principia constant, nihil amplius sensu deprehendimus, sed ex intelligentia rerum nobis fingimus, sive ab Atomis illa arcessamus, sive a quibusdam formis, quæ omnia dubitationis & fictionum plena sunt Principiorum Chymicorum insufficientiam integro libro, cui titulum *Chymistæ Sceptici* facit, demonstrare voluit ROBERTUS BOYLE, argutus quidem ille & ingeniosus, sed a quo tamen ego dissentire malo. Nam, nisi aliquis finis modusque argutiarum statuitur, pro rebus tandem ipsis umbras captabimus, & inania quædam simulchra. Subsistere autem nos posse, in mistorum natura deprehendenda, his in principiis, arbitror. Quanquam non negem, esse φαινόμενα naturalia, in quibus ulterius progrediendum est. Sed in iis, cum possimus quædam vi ingenii, non falso examine, deprehendere; multa tamen sunt, in quibus ingenio tantum locus relictus est, cujus fiducia freti causas, vel damus, vel rejicimus.

Nolo nunc quicquam de veterum illa doctrina chymica prolixius differere, cum id abunde a nobis præstitum sit in Epistola, quam *de transmutatione Metallorum* scripsimus. Legi possunt in illo argumento libri in utramque partem scripti, Hermannus Conringius *in Medicina Hermetica*, qui aliquanto iniquior est in Chymiam veterum & recentiorum, & Olaus Borrichius in doctissimo libro, quem de *ortu & progressu Chymiæ* edidit, ac alio, quem adversus Conringium scripsit *de Sapientia Ægyptiorum*, in quibus operosus est in refutandis Conringii sententiis. Hic prolixe disquiritur de primis in ista doctrina Scriptoribus, quando illi vixerint, quosque libros ediderint. *(kk)* Ii Autores Græca lingua in Bibliothecis, Regia Parisiensi & Augustana asservati fuerunt, atque eo forte tempore in Italiam & Galliam importati sunt, cum anno Christi 1453. everso Imperio Constantinopolitano, Græci exules, Bessarion, Chrysoloras, Lascaris, Argyropulus, in Italiam & Galliam confugerunt. Ex codice Augustano codex Bibliothecæ Altenburgensis descriptus est, quem ex ista Bibliotheca, per amicum sumus adepti, multis in partibus mutilum. Nam in eo non inveniuntur, quæ Salmasius in codice Parisiensi legerat de artificiali unionum confectione. Notas Thomas Reinesius margini adjecit, ac multa loca emendavit,

(kk) De MSStis Chymicis Græcis vetustis, etiamnum reliquis, Autor *Tom. I. Lib. I. cap. XII.* prolixius disseruit. De Herm. Conringii & Ol. Borrichii Scriptis de Chymia contrariis paulo ante, *ad Lib. hujus Cap. IV. §. 1.* quædam sunt annotata.

addita quoque est ejusdem de ætate horum Autorum Dissertatio. Vetustissimi Autores in Annum Christi 400. incidunt. Nam, quæ sub Democriti nomine prodiere, supposititia habent omnes; quanquam Borrichius non omnino supposititia esse velit, sed extitisse quædam ejus generis scripta, veterum quorundam autoritatibus probare contendit. De recentioribus hujus Studii cultoribus legi amplius potest Epistola nostra.

CAP. XVII.

DE PHILOSOPHIA NATVRALI RENATI CARTESII, ET ASSECLARVM.

§. 1. *Laus Cartesii. Philosophia ejus immerito Theologis suspecta, & Atheismi, cui Aristotelica potius viam sternit, insimulata. Asseclarum ejus dogmata impia Cartesio non imputanda. Judicium de Gisb. Voëtio.* 2. *Cartesii quatuor de philosophandi ratione Regulæ, e* Libro de Methodo, *& Philosophemata ejusdem Physica, Generalia & Specialia* e Principiis Philosophiæ, *breviter recensentur.* 3. *Scripta illius reliqua enumerantur, illorumque Editores.* 4. *Philosophiæ item illius Epitomatores & Scriptores Systematici, Henr. Regius, Jac. Rohault, Joh. Tattinghof, Franc. Bayle, Ant. le Grand.* 5. *Commentatores in eandem, Joh. Claubergius, Dan. Lipstorpius, Jac. Rohault, Cordemœus, Thom. Cornelius, Joh. de Racy.* 6. *Cartesiana Principia suis miscuerunt Rob. Boylius & G. G. Leibnitzius.* 7. *Adversarii potiores Philosophiæ Cartesianæ, præter Scholasticos, Franc. Willh. Baro de Nyland, & in motus præsertim doctrina, Gallus Anonymus, Joh. Alph. Borellus & Henr. Morus, ad Enthusiasmum proclivis.* 8. *Cartesianæ Physices mira subtilitas laudatur, sed & incertitudo simul agnoscitur.* 9. *Henr. Mori judicium de nævis illius, vel a simplici inadvertentia, vel ab astutiæ honestæ studio, vel a nimia Mathematicæ certitudinis affectatione, ortis, exemplis, dogmatum de brutis automatis insensatis, causis finalibus non investigandis, motus causa efficiente & mensura, aliisque, illustratum.*

1 ACcedimus jam ad decantatissimam nostri seculi Philosophiam, cujus Autor RENATVS CARTESIVS, (*ll*) Gallus, perspicacissimi vir ingenii, & Mathematicorum studiorum peritissimus, quorum ministerio in omnibus Physices hypothesibus usus est. Variis agitata fuit fatis, cum primum orieretur, laudata ab his, culpata ab illis, adversarios tamen nacta est plurimos, inprimis Theologos, qui, nescio quas, insidias sibi ab illa metuebant, in quo tamen falsos eos fuisse, res ipsa docet. Quod enim illi maxime impugnant, adeo planum & perspicuum est, ut

(*ll*) De Renato Cartesio, ejusque Doctrina & Secta Philosophica, confer *Tom. II. Lib. I. c. 15. §. 5-12.*

ut sensus suos negent, qui adversum ista loquuntur. Quanquam non negem, quosdam e Cartesii Discipulis latius extendere illa, quam ipse olim Cartesius, satis quidem in sententiis suis modestus. Quod tantum abest ut Cartesio imputari possit, ut pene hoc cum omnibus commune habeat. Nihil enim a quoquam dici potest, quod non in sensus pravos possit corrumpi, ubi malum ingenium accesserit. Sane ex ipsis Peripateticorum principiis fuere, qui Atheismum, qui animæ mortalitatem, propugnarent, cum alii tamen, & ipsi quidem Theologi, ex iisdem principiis, diversa doceant. Non possunt certe Cartesius & Asseclæ præstare, quod infamis ille Dissertator *de Philosophia Scripturæ Interprete* (Eleutheropoli A. 1666. *in* 4.) Cartesiana principia ad dogmata sua Theologica Paradoxa detorqueat. Cui Ludov. Wolzogenius, Prof. Traject. Libello eximio *de Scripturarum Interprete* mascule respondit, ac paucis pagellis Nicol. Arnoldi *in Theologia Philosophiæ Domina*, Franeq. 1667. *in* 12. Prudens est & necessaria circa abusum Philos. Cartesianæ *Admonitio* Balth. Beckeri, Doct. Theologi, Vesaliæ 1668. *in* 12. edita. Qua cum conferri possunt, quæ de vero ejusd. usu Sam. Maresius, Brunius & Pet. ab Andlo scripserunt. Fuit vero ista Cartesii Philosophia magis istis criminationibus subjecta, quod ad sensum magis doctrinam suam reduxerit, atque eum normam hypotheseων suarum constituerit. In quo quidem ille nihil perperam facit; nam qui alia ratione naturam speculatur, in multa fanatica & inania incidat necesse est. Sed qui illud, per imperitiam suam, non assequebantur, miros statim clamores excitabant de perversis quibusdam & hæreticis sententiis. Id certe ex omnibus constat Cartesii scriptis, neminem majori studio & conatu in id incubuisse, ut demonstraret animæ humanæ immaterialitatem, & per consequens immortalitatem, & existentiam Dei; quæ duo certe capita ostendunt, longe illum absuisse ab isto crimine, quod illi imputabant adversarii. Nemo enim e veteribus illis, nec Aristoteles ipse, cujus passim principia in Scholis recepta sunt, id data opera egit. Omnia enim apud illum super hoc argumento sunt tenebricosa, suspecta, ambigua, & jam in hunc, jam in illum sensum, flecti possunt. Unde non desunt, qui expressis verbis asserant, Aristotelem statuisse animam hominis mortalem. Magis forte pius est Cartesius, quam illi, qui Cartesianam Dei in nobis Ideam scriptis impugnarunt. Quorsum spectat Lib. cujusd. Steph. Ezeckii, qui, in *prima sua veritate defensa* (Traj. 1666. *in* 12.) acerbe istoc nomine Cartesium, ejusque asseclas, perstringit. Quod historiam vitæ & Operum Cartesii attinet, prodiit non ita pridem libellus aliquis singularis de hoc argumento scriptus a M. Joh. Tepelio. In quo simul exponuntur variæ ejus conflictationes cum Theologis, e quibus præ ceteris habuit antagonistam Gisbertum Voëtium, hominem magnæ quidem doctrinæ & variæ, sed nulla perspicacitate animi præditum.

Primum Opus, quod Cartesius scripsit, *liber* fuit *de Methodo*, quo IV. Regulis omnem philosophandi rationem complexus est. Prima est, ut nihil unquam veri admittatur, nisi quod quis certo & evidenter verum esse cognoscat. Secunda, ut difficultates, quas esset examinaturus, in tot partes divideret, quod expediret, ad illas com-

commodius resolvendas. Tertia, ut cogitationes ordine promoveret, incipiendo a rebus simplicissimis, & paulatim ad difficiliorum & magis compositorum cognitionem ascendendo. Quarta, ut perfecte singula enumeraret, & ad omnia circumspiceret, in mediis quærendis, & difficultatibus percurrendis. Primum ex eo, quod dubitet & cogitet, demonstrat, quod sit, unde existentia sui, & dubitatione de rerum essentiis, ad demonstrationem excellentioris naturæ, divinæ scil. procedit, naturalium rationem ex arte factis explicat, cum formas illas substantiales non agnoscat. Potissima vero naturæ phænomena e solo motu, & habitudine partium, explicari posse demonstrat. Natura nihil illi aliud est, quam corpus, quod trinam dimensionem habet, sequestrata omni ratione duritiei, asperitatis, gravitatis, &c. cum sola trina dimensio illi corpus constituat. Hinc vacuum, ut impossibile, in natura dari negat, formam in solo homine substantialem agnoscit, cum anima humana sola sit actionum humanarum conscia atque per se operetur. Ceterarum rerum formæ nihil aliud illi sunt, quam accidentium congeries. Inter accidentia principem locum tenet motus, tum quies, figura, situs, magnitudo, Tria illi sunt Elementa, Primum Elementum est materia quædam subtilissima, pernicissime agitata, fluida, nullius figuræ tenax, sed quæ facile corporum adiacentium figuras induat. Illud in sole, stellis, igne & lucidis corporibus, potissimum regnare ait, & meatus corporum occlusissimos pervadere. Secundum Elementum ipsi ex globulis minutissimis componitur, quod æthheream substantiam efficit. Tertium ex materia densiori, & particulis ramosis, aut aliter figuratis componitur. E quibus partibus crassioribus terra, aqua, aër, omniaque mixta corpora, componuntur. Ex primo illo & secundo Elemento vortices suos efformat. Cœlestis enim materia, quæ globulis secundi Elementi constat, circa centrum commune tota in orbem veritur, & quantum potest, a centro removeri nititur, &, nisi proximi vortices obsisterent, hinc magis ac magis recederet. Unaquæque autem stella proprium sibi vorticem & cœlum vindicat, in cujus medio celerrime agitatur. Unicuique vortici sui sunt poli & cardines. Vortex, in quo nos sumus, quique Planetis omnes complectitur, sex aut pluribus vorticibus ita circumdatur, ut motum sibi impressum, quam potest maxime, tueatur. Ex vorticibus illis, qui duobus istis Elementis constant, primo scil. illo, materia subtilissima & globulis illis æthereis, tertium prodit Elementum, quod solares maculas, cometas, & errantes stellas efficit. Id, ex angulis, & velut scobe, secundi Elementi concisum, partes non habet æquabiles, sed aliæ aliis sunt crassiores. Singula prolixius ab ipso Autore explicantur, quomodo maculæ in sole fiant, quomodo cometæ generentur, Planetæ facti sint. Hinc, Planetas novos novos Soles generare posse successu temporis, probare contendit. Quæ an ita se habeant, definire certo non possumus, quanquam sint summa subtilitate & verisimilitudine omnia excogitata. Ex iis principiis Mathematica ratione naturalia effecta deducere laborat, & quas occultas Physici habent affectiones corporum, magnetismos, sympathias, antipathias. Eam doctrinam præcipue in *libro Principiorum Philosophiæ* complexus est.

3 Scripsit præterea *de Geometricis*, *de Opticis*, libros elegantissimos, libros etiam

de

de Meteoris. Ejus *de Passionibus animæ* aureus liber est, Amstel. A. 1650. *in 12.* editus. Prodierunt itidem variæ ejus *Epistolæ*, tum Gallicæ, tum in Latinam linguam conversæ, quibus controversiæ, tam Physicæ, quam Mathematicæ & Morales, discutiuntur. De quibus Oldenburgius *in Transact. p. 392. 8vo.* & *T. III. Ephem. Gall. p. 26.* consulantur. Tractatus ejus *de homine*, multa continet, a vulgatis Anatomicorum opinionibus discrepantia, qui primum Gallica lingua prodiit, & in Latinam postea conversus a Florentio Schuylio, cujus præfatio (in Edit. Leidensi A. 1664. *in 4to)* multa de rebus Cartesianis monet. Quoniam vero morte præventus absolvere non potuit, LUDOVICUS FORGIUS, Med. Parisiensis, addidit alteram partem libro, Gallica lingua scripto, *de anima hominis*, in quo secundum eadem principia doctrinam de anima explicat, cuique longam præfationem de Cartesii doctrina, non nova, sed cum antiquis Autoribus, ipsoque Augustino, conveniente, præmittit.

Fuerunt hinc multi, qui ejus doctrinam, vel in Compendium redegerunt, vel 4
Commentariis illustrarunt, vel cum suis dogmatibus miscuerunt. E primo genere sunt Henricus Regius *in fundamentis Physices suæ*, Jacobus de Rohault, Joh. Tattinghof *in Clave Philosophiæ Cartesianæ*, Franciscus Bayle in lib. Gallico, qui inscribitur *Systema Generale Philosophiæ*, excusus Tolosæ *in fol.* anno 1669. Qui undecim capitibus pertractat Metaphysica, Logica, principia naturalis Philosophiæ, doctrinam productorum in visceribus terræ, meteororum, sensibilium qualitatum, plantarum, animalium, hominis, humanarum passionum, & denique Ethica, Antonius le Grand *Philosophiam veterum, e mente Renati de Cartes, more scholastico breviter digestam*, scripsit, quæ Londini edita est Anno 1671. Sed superiori anno elegans & luculentum Systema totius Philosophiæ Cartesianæ in lucem dedit, quod præ ceteris commendo, ut quod summa diligentia & perspicuitate dogmata Cartesiana proponit. Cui jungi potest *Historia* ejus *naturalis*, in qua, per singula Physices capita, phœnomenorum Physicorum rationes e Cartesii Philosophia deducit. Scripsit & idem *de carentia sensus & cognitionis in brutis*, ad mentem & sententiam Cartesii.

Qui Commentariis illustrarunt, multi sunt, præcipue Joh. Claubergius *in Meditationibus, paraphrasi, Ontosophia, Physica, Logica*, Gilbertus *(mm) in Physiologia, seu Philosophia nova*, (Amstel. A. 1651. in 4to edita) Dan. Lipstorpius *in Speciminibus Philosophiæ Cartesianæ*, in quibus doctrinam motus præcipue tradit. Jacobus Rohault in *Tractatu suo Gallico-Physico*, Parisiis anno 1674. edito, & postea etiam Batavis recuso, Cartesiana principia pluribus deducit, & prima in parte contra Peripateticos & Scholasticos defendit: Cordemæus, doctissimus autor Gallus, populari lingua Tractatum edidit *de differentia animæ & corporis*, ex mente Cartesii, elegantissimum & subtilissimum Opus, quemadmodum & alterum, quod *de verbo* scripsit. Scripsit 5

(mm) Quo jure Gvilh. Gilbertus, *Cap. XV.* 7. inter Novatores relatus, Commentatoribus Cartesii accenseatur, anno 1596. demum nati, cum diu ante hunc inclaruerit, & Opus suum, *de Magnete*, anno jam 1600. Londini ediderit, non video.

& Thomas Cornelius, Consentinus, *Progymnasmata Physica*, ad mentem Cartesii, *de ratione philosophandi, de rerum initiis, de universitate, de sole, de generatione hominis, de nutritione & vita*, Francof. A. 1665. *in 12.* recusa. Adversus Aristotelem sæpe disputat, interdum quoque adv. Cartesium, quem ex Jordani Bruni hypothesibus quædam desumpsisse, *Progymn. III. de Universitate*, ostendit. Longe vero plures sunt, quos omnes enumerare opus non est. In Belgia olim Lugduni, nunc Amstelodami, Joh. de Raey celebratissimus Philosophiæ Cartesianæ Doctor est, cujus multa extant, quæ doctrinam Cartesii illustrant, scripta.

6 Qui Cartesiana principia suis, vel aliorum principiis miscuerunt, non pauci sunt. Inter Anglos præcipuus est ROBERTUS BOYLE, qui, in libris suis *de origine formarum, formis subordinatis, qualitatibus Cosmicis, coloribus, &c.* Cartesianas sententias, quod doctrinam corpuscularem attinet, & phænomena naturalia, e motu procedentia, amplectitur, cum interim multa ejus Autoris rejiciat. Motum, e quo Cartesius multam deducit doctrinam, quatenus phænomena naturalia inde dependent, diligenter evolvit Godfr. Gvilh. Leibnitius in *hypothesi sua Physica nova*, qua phænomenorum naturalium plerorumque causas ab unico quodam universali motu, in globo nostro supposito, repetit, & in *Theoria motus abstracti, sive rationibus motuum universalibus, a sensu, & phænomenis inde dependentibus.* Quos duos libellos *Societati Regiæ Anglicæ, & Acad. Regiæ Francicæ*, inscripsit, Moguntiæ A. 1671. in 12. editos, & in Anglia, jussu Societatis Regiæ, recusos.

7 Cartesiana principia impugnant Scholastici quidem multi, sed, cum e suis hypothesibus contra Cartesianos disputant, nec Cartesium satis capiunt, nec solide refellunt. Eidem viæ demonstrativæ insistere oportet, si quis contra Cartesium agere velit. Quare illos ne nominabimus quidem. Qui solidiora demonstrationibus Cartesianis opponere volunt, pauci sunt. Sunt tamen, qui, contra specialia ejus dogmata, aliqua comminiscuntur. Est quidam Franciscus Wilhelmus, liber Baro de Nyland, qui *Elementa Physica* scripsit, seu *nova Philosophiæ principia, quibus Cartesii principiorum falsitas ostenditur, ipsiusque errores ac paralogismi ad oculum demonstrantur & refutantur* (ita titulus scil. jactitat:) Liber editus est Hagæ Comitis anno 1669. & digna, quæ de illo consulatur, censura Tschirnhausii *in Medicina mentis, pag. 131.* Is non a corpore, Cartesianæ Physicæ principio, sed ipso nihilo, incipit, quod infinito æquipollere contendit, & mundi ex nihilo creationem demonstrare laborat: quod certe est ἄτοπον, & ante ipsum nemo tentavit. Aristotelico principio: *nihil ex nihilo fieri*, adversa fronte repugnat. Finitum Ens medium proportionale inter nihil & infinitum facit, quod Mathematica demonstratione ponere ob oculos annititur. Vacuum contra Cartesium admittit in natura, corporis physici rationem formalem in densitate & duritie constituit, contra quam Cartesius, qui trinam dimensionem formalem corporis rationem esse vult; hinc ad motum unicum Dei, supremi Entis in productione corporum instrumentum, procedit. Cujus regulas habet a Cartesio diversas, quæ recensentur *in Actis societatis Regiæ Anglicæ p. 2167.* Quid de sententia ejus

ejus sentiat Christianus Hugenius, legi potest in *Epistola*, libello ejus præfixa. Quod motus vero regulas attinet, a Cartesio præscriptas, eas etiam alii impugnarunt. Gallus quidam Anonymus *de Motu locali Dissertationem*, Anno 1670. scripsit, qui regulas tradidit, a Cartesianis discrepantes, de quibus videantur *Acta Societatis Anglicæ p. 2110.* Scripsit & Johannes Alphonsus Borellus, Italus, *de vi percussionis* Tractatum, in quo occurrunt regulæ, a Cartesianis diversæ, convenientes vero cum Francisci Wilhelmi hypothesibus, quod & ipse fatetur, quanquam librum ante a se visum neget. Est & Henricus Mohre, Cantabrigiensis, qui *Enchiridion Metaphysicum*, sive *Dissertationem de rebus incorporeis*, conscripsit, sub literis nominis initialibus, H. M. editam Londini, Anno 1671. *in 4to.* In quo *φαινόμενα* naturalia a Mechanicis causis, ut vult Cartesius, produci negat, sed necessarias existimat esse quasdam immateriales essentias, f. Spiritus, ad motum in natura producendum. Cartesium reprehendit, quod Definitionem motus non philosophicam dederit, quæ omni sensui & facultati rationali repugnat. Demonstrat, quod sit aliquod extensum immobile, non apparenter tantum, sed & vere, existens, distinctum ab omni materia mobili, quod spirituale & immateriale facit, totum universum omnemque materiam penetrans & sustentans, quodque, ab omni cogitatione nostra independens sit, & quodammodo divinum. Ergo spatium illud, quod vulgo vacuum possit vocari, Cartesio vero corpus, sive materia est, ob extensionem, ille revera distinctum ab omni materia facit, & spiritum incorporeum, affirmans, se ea via, qua Cartesius Deum e mundo excluserit, introduxisse iterum. Quæ sententia ejus nescio quomodo peregrina & insolita est. Neque verum est, exclusisse Cartesium Deum e mundo, quando illum non sub extensione concepit. Eam enim differentiam faciebat inter spiritum & corpus, in quo etiam consentit cum omnibus Philosophis sanioribus. Henricus Mohre vero extensionem etiam spiritui competere ait, qui in *libro suo de immortalitate animæ* prolixe ea de re agit, multisque capitibus ostendit, spiritus non esse extensione omni destitutos, adeo quidem, ut animæ humanæ, separatæ a corpore suo, figuram ovalem vel rotundam tribuat, quod certe nescio quid Enthusiasticum sapit, neque ulla ratione a quoquam demonstrari potest.

Atque hæc de Philosophia Cartesiana dixisse sufficiat, de qua, si meum qualecunque judicium esset interponendum, ita quidem existimo, nullam unquam subtiliorem a quoquam esse Philosophiam traditam, quæque magis conetur naturam in ipsis suis principiis deprehendere, quæ ministerio sensuum ita alte sunt excitata, ut profundius quidem mens humana penetrare non possit. Quam enim subtilia sunt, quæ de materia subtili, de vorticibus hujus universi, excogitavit Cartesius, verisimillime? e quibus hypothesibus occulta illa naturæ *φαινόμενα*, inter quæ præcipuum est motus Magneticus, demonstrare contendit. Quanquam ista non adeo certa sint, ut nullus dubitationi amplius locus relictus sit, puto tamen, generales istos conceptus satis bene se habere, & verissimos esse, licet in omnibus illis fortassis natura ipsa non respondeat. Quæ enim inde deducit de solium generationibus, eo- 8

 rumque

rumque commutationibus in terras, quæ de cometis habet, illa quidem omnia admirabiliter excogitata sunt, & fortassis ita se habent, sed fides tamen earum rerum indubitata non est, ut quæ humano ingenio deprehendi non potest, ob vastitatem objecti, ob diuturnitatem temporum, ob distantiam locorum, ob imbecillitatem ipsius naturæ & mentis nostræ humanæ, quæ, inclusa hoc corpore, ministerio sensuum tantum apprehendit, &, vel separata, fortassis non omnes illos universi recessus capit.

9 HENRICUS MOHRE pecualiarem scripsit *Epistolam*, quæ reperitur inter *Opera* ejus *Philosophica*, *de Philosophia Cartesiana*, in qua vehementer eam laudat quidem, & adversus stolidos & imperitos censores defendit, sed tamen aliqua deprehendere sibi visus est, in quibus dissentire malit a Cartesianis hypothesibus, vel iis diffidere, quæ ad tria genera reducit, nimirum vel ad simplicem nudamque inadvertentiam, qualis in omnes fere mortales cadere solet, vel ad nimium, sive prudentiæ, sive honestæ cujusdam astutiæ, studium, vel denique ad enormem quandam Mathematicæ certitudinis ac necessitatis in singulis suis conclusionibus affectationem. Singulorum capitum exempla fuse illic recenset, Ad secundum genus refert exemplum illud de brutis animantibus, quæ inanimes machinas, insensataque *αὐτόματα* Cartesius esse fingit, quod illi lepidum commentum necesse fuit comminisci, ne brutorum animas pariter, ac nostras, ex sua philosophandi ratione, concluderet immortales. Cum enim firmiter teneret, & ut principium indubitatæ fidei poneret, ne vilissimum quidem cogitandi actum in materiam cadere, qualitercunque etiam modificatam, si agnovisset sensum inesse brutis, debuisset etiam concedere, inesse illis substantiam, realiter a materia distinctam, h. e. animam immortalem. Maluit itaque sensu privare bruta, quam turbari quæstiunculis odiosis hominum captiosorum de animarum brutorum statu post mortem. Igitur putat Morus, illi potius hoc velut *κρησφύγετον* fuisse assumendum, non autem veram ejus aut seriam fuisse sententiam; quod conjicere etiam liceat ex verbis Epistolæ alicujus ad Henricum Morum scriptæ, ubi ait Cartesius: *Quamvis pro demonstrato habeam, probari non posse, aliquam esse in brutis cogitationem, non ideo puto posse demonstrari, nullam esse, quia mens humana illorum corda non pervadit.* Similiter etiam huc pertinet illud, *Principiorum part. 3. Articulo 2.* de non investigandis finibus earum rerum, quas in naturæ complexu videmus. Quo monito sibi præcavit ab importunis sciscitationibus, quas de corporibus cœlestibus urgere nonnulli possent, e. g. cur Deus tot soles crearit, quibus luceant, annon in Planetis omnibus bruta animantia essent, sive homines? Ad tertium genus permulta Cartesianæ Philosophiæ deduci possunt & refert Henricus Morus illam Cartesii magnificam pollicitationem de conclusionibus ex mechanica motus necessitate, per universam suam Philosophiam deducendis. Neque enim putavit se satis securum Cartesius de certitudine eorum modorum, quibus naturæ *φαινόμενα* fieri asserit, si divina consilia, (quæ variis modis eadem *φαινόμενα* exhibere possunt) cum materiæ motusque legibus miscerentur. Ad rotationem illam vorti-

vorticum tam artificialem, quamque ille expediri putat posse solius materiæ & motus conditionibus, altior causa & divinior requiri debere videtur. Nam, ut recte notat Henricus Morus, nunquam esset motus adeo exactus & ordinarius, si ad solum principium Mechanicum illa referantur. Refert etiam huc scrupulosum illud, ut vocat, principium, quod ne tantillo quidem plus minusve motus sit in rerum universitate, uno tempore, quam alio. Cujus dogmatis ratio certa dari non potest, neque aliter illud considerari, quam hypothesis aliqua Mathematica, quæ assumenda est, ut affectiones corporum cœlestium demonstrentur. Ita Cartesio assumendum fuit hoc principium, quoniam ex motu omnia naturæ φαινόμενα deducturus erat, quod tamen an sit in rerum natura fundatum, vehementer dubitari potest. Quod enim ait Cartesius, nec genios, nec animam humanam, materiam posse movere, sed motus ejus duntaxat versus hanc vel illam partem determinare, credi non facile potest, cum certe, si vim habeant sistendi ac dirigendi motum, etiam movendi potentia privandi non videantur. Interim tamen nihil vetat, ex motus isto principio pulcherrime plurimorum phænomenorum naturam explicari; fieri enim pleraque motu in natura videmus, quicquid etiam de causis moventibus sit. Quod si cum his reliquorum Philosophorum dogmata conferamus, nihil plane isti dicunt, talium phænomenorum causas rogati, quas tamen suppeditat Cartesius. De ceteris videatur ipsa Henrici Mori Epistola, ubi prolixe recenset, quid in Cartesiana Philosophia proponatur, pietati & religioni maxime conveniens, adeo ut Platonicum etiam videri possit, quibus dogmatibus in Physicis nihil religiosius est.

CAP. XVIII.

DE CONSENSV ET DISSENSV VETERVM ET RECENTIORVM, EORVMQVE CONCILIATIONE.

§. 1. *Philosophi, circa principia Physica dissentientes, vel sensum sequuntur ducem, vel intellectum. 2. Sensum cognitione confusa secuti sunt veteres qui vel totum hoc universum, (teste haud satis tutæ fidei Aristotele) vel unum ex 4. Elementis, principium rerum esse unicum statuerunt, quorum sententiæ dextre contra detorsiones Aristotelis explicantur, & facile conciliari posse ostenduntur. 3. Sensum, accuratiori tamen indagatione prævia, secuti sunt Democritei & Epicurei, atomorum patroni, qui tamen, si se tricis omnibus expediri velint, mentem aliquam, vel naturam Æthercam, Architecti vice fungentem, cum Democrito & Lucretio, adjungere coguntur, quo pacto ab aliis eos parum dissentire, & Philosophiam hanc corpuscularem magno usui esse, docetur, admistis tamen de ejus imperfectione, & modo legitime utendi, monitis. 4. Intellectum ducem secuti sunt Pythagorici, numeris, Platonici ideis ac animæ mundi, Aristotelici formis ac notionibus,*

omnia, sed perperam, tribuentes. 5. Conciliabuntur hi eum sensualibus, si sensus deficiens intellectus subsidio utatur. Quamvis nec hoc pacto perfecta rerum naturalium notitia unquam sit speranda. Elogium Joh. Bapt. Hamelii.

1 ENarravimus hactenus varias Physicorum veterum & recentiorum sententias, quæ inter se discrepare maxime videntur, ut difficillimum sit, in illa fluctuatione animorum veritatem indagare. Ajunt hi, illi negant, alii deliberandum censent, atque ita nulla certitudo est, nulla veritas. Aliqui sibi conspirare faciunt alienas sententias, & hypotheses ex suo ingenio interpretantur, vel etiam vi quadam in sensus suos detorquent. Quoniam enim Analogismus rerum perpetuus est, ideo facile tali interpretationi locus relinquitur, quoniam item conceptus nonnullorum generales sunt, facile applicari possunt aliis quibusdam specialioribus. Nos jam in superioribus capitibus, non pauca adduximus, quæ ad præsentis Dissertationis argumentum pertinent. Quæ legi possunt, ne hic otiose repetantur. Hoc vero loco quasi summam eorum inibimus, ac rationes, ut ita dicam, omnium sententiarum subducemus. Quod nunc expeditius fieri potest, postquam variorum sententiæ jam tum propositæ sunt. Quantum itaque e collectione omnium illorum, quæ diximus, patet, duplici primum in ordine collocandi sunt Autores, qui Philosophiæ naturalis principia tradiderunt. Vel enim sensum sequuntur ducem, vel intellectum. Quæ duo quanquam sejungi a se non possint, nam intellectus beneficio etiam illa argumenta cuduntur, quæ ad sensum spectant; eam tamen ob causam hanc distinctionem facimus, quod aliqui magis intellectum sequantur.

2 Qui *sensum* sequuntur, vel ea principia agnoscunt, quæ cognitione confusa prima esse vident; vel determinatiore indagatione, non sine opificio aliquo externo, in illa inquirunt. Qui id, quod ante pedes est, tantum vident, & confusa tantum præmeditatione ducuntur, ea, quæ oculis patent, ad principiorum classem redigunt. Quorum in numero collocare quis illos possit e veteribus, qui unum rerum principium statuebant, idque infinitum, aut hoc universum, quod oculis apparet. Quo nomine aliquos e veteribus reprehendit Aristoteles, qui tamen falsam potius sententiam affingere judicandus est, cum, ex iis neminem tam absurdum fuisse, credibile sit, qui non distinctius & determinatius de principiis locutus sit. Nam, ut supra jam diximus, qui unum principium statuebant, vel intelligebant causam efficientem, mentem aliquam, sive Deum ipsum, vel unum aliquod dissimilare, quod haberet tamen in se substantias aliquas primas & simplices, ceterorum mixtorum corporum causas. Quod dum ajebant, diversitatem agnoscebant principiorum, quanquam ordinem & numerum eorum non inibant, quem forte inire, dictante ipsa rerum natura, non poterant. Multa quidem subtiliter Aristoteles de principiis in universum disserit. Ea enim esse vel unum, vel plura, dicit. Si unum, vel finitum, vel infinitum, utrumque vel mobile, vel immobile. Si plura, vel finita, vel infinita. Si finita, vel binario, vel quaternario numero comprehensa. Si infinita, vel essentia inter se distincta, vel figuris tantum. De qua ejus argumentatione non est, ut magnopere solliciti simus, saltem illud ex eo, ut

ut verum, agnoscendum est, principia debere esse plura, non unum. In quo non tam dissentientes, quam consentientes habet veteres, ut itaque male contra illos disputet. Nam qui unum aliquod agnoverunt principium e veteribus, considerarunt illud potius, tanquam subjectum aliquod mistionis primarium, non tanquam causam aliquam internam, quanquam nihil vetat, etiam causis internis accedere posse. Ita aliqui aquam, aliqui aërem, aliqui terram, aliqui etiam ignem, universale hoc statuebant principium, non quod unice constituere corpus credebant, neque enim aliud ex eodem fieri poterat; sed quod vel vehiculi loco erat, & pars etiam ejus aliqua cederet in materiam, ut terra & aqua; vel quod princeps operationum & motus causa esset in quolibet mixto, ut ignis & aër: quandoquidem has substantias maxime simplices, & motu præditas, sensu deprehendimus. Qui omnes, quanquam sententiis discrepare videantur, re ipsa tamen unum idemque sentiunt, cum pateat ex eorum sententia, duobus debere constare principiis corpus quodlibet, uno, quod materiam substerneret, sive illud aqua, sive terra sit, (nam facile ita sentientes in gratiam redigemus, cum terra beneficio aquæ id obtinere videatur, ut mistionem subire possit, perpetuum certe terræ & aquæ sit conjugium:) altero, quod sit substantia aliqua efficax, movens & mobilis, omnium operationum in misto causa, sive id ab aëre, sive ab igne, petant, quorum corporum naturæ sunt affines, & mutuis vicibus sustentantur.

Quandoquidem vero id sensu comprehendi non potest, sed intellectu colligitur, quæ tamen collectio fundamentum in re ipsa habet, non contenti eo alii alia 3
indagarunt principia, quibus illa mistorum diversitas magis probari possit. Nam, quanquam sensu deprehendere possumus, esse aliquod in mistis principiis crassius, solidius, quietum, iners, stupidum; aliud vero maxime movens & mobile, efficax, operans: non possumus tamen illa nisi nominibus communibus signare materiæ & formæ, principiique passivi & activi. Sed, quid in unoquoque misto corpore sit illud, quod materiam vocamus, atque illud, quod formam, demonstrare non possumus. Quare aliam viam ingressi sunt nonnulli, quodque se non plene explicare videbant, ob rerum infinitatem, ex alia iterum infinitate remedium huic suæ ignorantiæ petierunt. Statuebant enim infinitas illas numero Atomos, easque omnes uniformes & congeneres, omnium mistorum corporum causas, itidem a sensu suo, ducti dicam, an seducti? Nam, cum deprehendere poterant etiam sensu suo, naturam rerum esse quasi in continuo flexu, crescere corpora atque decrescere, videbantque id insensibilium particularum, vel accessione, vel recessu, fieri, in eas cogitationes adducti sunt, ut corpora omnia mista non alio modo generari, aut interire, existimarent. Igitur varias fingebant motus species, qui ex Epicuri schola erant, quibus expediri orbium omnium, omniumque mistorum corporum, compositionem posse credebant, accedentibus & recedentibus, per inania sua spatia corpusculis illis minutis. Atque ita quidem certos hac sua sententia se putabant, ut quæ alii ad spiritus reducebant & mentis operationes, illi e fluxu corpusculorum suorum determinare

magno

magno conatu niterentur. Sed de iis plenius actum est in *Cap. de Epicureis*, quo dubia non pauca in medium adduximus, quæ istarum hypothesium rationes infringant, hic non repetenda. Id certum est, expedire se Atomorum suarum tricis non posse Epicureos, nisi æthercam etiam aliquam naturam in subsidium vocent, principium scilicet, quod sensu nostro comprehendi non potest; cujus rei veritas, vel invito Lucretio, istam sententiam expressit. Quique ante Epicurum Democritus hanc philosophandi rationem instituerat, mentem non exclusit, & spiritum aliquem, rerum architectum. Idem & Borello videbatur, de quo *loco supra citato.* Qui jam corpuscularem hanc doctrinam amplectuntur, non adeo diffident a ceteris, ut componi cum illis nequeant, quanquam Epicurus aliquanto longius recedat, qui tamen, vel invitus, etiam in aliorum castra compellitur. Neque enim, quia corpora mista resolvi possunt in minimas particulas, certo modo figuratas, atque e talibus iterum componi, ideo negandum est, e propioribus principiis, quatuor scilicet Elementis, aut principiis chymicis, ea componi posse. Resolutio enim corporum in minima non impedit illam e principiis propioribus combinationem, sed substantia tantum corporum imminuitur per alterationem quantitatis, ac possunt etiam in minimis particulis vel diversa esse genera corpusculorum ad corporis compositionem destinatorum, vel singula ista corpuscula adhuc sibi adjuncta habent alia, quorum commistione componitur totum corpus. Quocunque jam modo consideremus particulas minimas, videmus quidem in illas resolvi corpora posse, sed solo visu eorum etiam corpusculorum inter se differentias non deprehendemus, nisi easdem sensu examinemus, cum in eo statu sunt, ut ob conglobationem suam cadere sub sensum possint. Quemadmodum illas detegit nonnunquam ars Chymica, in quo tamen non usque adeo etiam conquiescere possumus, cum raro, vel nunquam, ita puræ sint partes illæ, quas ignis secernit, quin ex aliis etiam participent. Sed ex eo, quod præcipuum est & præponderat, facile colligimus diversitatem. Ideoque non contradicunt aliis, qui corpuscularem doctrinam sequuntur, qui tamen in eo peccant, quod e solis corpusculis omnium corporum mistiones, & rerum causas, deducant. Sed tenenda est tamen firmiter corpusculorum illa doctrina, sine qua multa nescirentur in Physicis, inprimis operationes istæ, quæ e minimorum corporum figuris dependent. Hinc enim varias affectiones sortiuntur corpora, si vel e particulis globosis, vel hamatis, vel oblongis, constent; quarum affectionum ratio pulcherrime ob oculos poni potest illa particularum figuratione. Sed, an ea sola omnia expediri possint, ego non dixerim. Quanquam enim minima certo modo sint figurata, non tamen determinabimus, an omnia corporis alicujus minima pari modo sint figurata, annon e diversis particulis constent corpora? annon aliud quid adsit, sensui non perceptibile, quod hanc vel illam qualitatem impertiat, quanquam mediante certa aliqua figura corpusculari operetur? Quiescendum itaque est in hac particularum sententia, ubi sensus subsistunt. Subsistunt autem sensus, cum nulla demonstratione, quæ sub sensum cadat, ac necessaria aliqua consequentia, conclusio evinci potest. Quare tum suspicionibus & conjecturis locus

est,

est, quarum iterum certi quidam gradus sunt. Aliquæ enim, quo propius ad sensus accedunt, aut probabilioribus argumentis colliguntur, reliquis præferendæ. Ac sunt interdum phænomena naturalia, ubi sensus nostri hebetiores sunt, quare ad eorum mensuram non sunt exigenda. Ita canes odorari possunt vestigia fugientis leporis ad dies etiam aliquot interdum, quod hominibus negatum est. Fieri tamen hoc beneficio particularum minimarum, e corpore animalis exeuntium, verosimillimum est, cum aliter id accidere non posse videamus. Multa sunt in orbibus cœlestibus phænomena, de quibus, non nisi per suspiciones & conjecturas, philosophari possumus, quoniam objectum vastitate sua excedit sensuum facultates, ideoque hic a partibus ad partes, vel ad universum argumentandum est, & ex analogismo rerum deducenda sunt, si non omni ex parte vera, tamen verosimillima. Quorsum etiam referenda sunt ista in natura phænomena, fluxus & refluxus maris, conversio magnetis ad polos, &c. quæ ex universalioribus causis dependent, quam nos comprehendere possumus. Conversionem magnetis ad polos Cartesius ingeniosissime explicuit e vorticum suorum cœlestium natura: & Boylius quoque *in libro suo de suspicionibus Cosmicis*, qui ad certum effluviorum fluxum causam illam refert.

Succedat jam altera Philosophorum familia, qui plus ad *intellectum*, quam ad sensum, referunt. Nam, cum viderent, a sensibus suis se destitui, nec sine causa suspicarentur, subesse aliquod altius & sublimius principium, quod in sensus non nisi a posteriori incurreret, eo deducti sunt, ut substantias aliquas spirituales, vel ex ingenio suo fingerent, vel nudis quibusdam conceptibus & notionibus quocunque modo hanc solarentur ignorantiam. Et Plato quidem hic mundum suum intellectualem & ideas, & animam mundi, confingit. Stoici ipsi materiæ Deum immerserunt. Plato, undecunque hauserit ista sua mysteria, magis ad causam efficientem, quam ad compositionem corporum respexit, & Theologum potius in Physicis, quam Philosophum agere videtur. Nihil tamen ex eo certi colligitur, ac omnia tantum conjecturis sunt & suspicionibus plena. Ideas quod attinet, quas e recentioribus Joh. Marcus Marci *in Philosophia sua veteri restituta* amplexus est, & ad rerum causas explicandas adduxit, eæ certe sunt veluti nebulæ pictæ in pariete, & mera quædam phantasmata, ad solandam ignorantiam nostram inventa. Pythagorici numeris exprimebant rerum essentias, velut quibusdam terminis & conceptibus, ut fecit Aristoteles. Neque enim numeri possunt esse rerum principia, sed quasi vestigia aliqua & indices. Peripatetici formas suas invenerunt, de quibus mira illi comminiscuntur, quæ, credo, Aristoteli ipsi in mentem non venerunt. Sunt vero illa inexplicabilia & tricarum plena. Non negaverim equidem, esse aliquid in corporibus mistis substantiale, activum, movens, sed quod tales conceptus, quales Peripatetici de iis passim habent, fundati in rerum natura sint, nemo facile crediderit: quales sunt formarum tam accuratæ divisiones & subordinationes, & canones illi, vulgaria Scholæ Cymbala, qui officinam Metaphysicam potius, quam Physicam, spirant, ac in demonstrationibus effectuum Physicorum nihil plane efficiunt. 4

Ex his itaque patet, duplici ordine tantum esse distinctas Philosophorum sectas, 5

atque ad eos reduci etiam posse: ipsos vero ordines inter se etiam conciliari posse, modo desistant ab excessu illo suo in sententiis. Ubi deficit sensus, recurrendum quidem ad intellectum est, ita tamen, ut illo solo non simus contenti. Mutua debent esse ministeria, nec in solo sensu subsistendum est; quanquam intellectus interdum nos fallat. Quocunque tamen modo rem instituamus, nunquam tamen deerit, quod explicari humano ingenio non potest, & ad materiæ opificem, ejusque arcanam hujus universi œconomiam, referendum est. Ceterum legi in hoc argumento meretur *liber de consensu veteris & novæ Philosophiæ*, Oxoniæ Anno 1668. *in 8vo*, editus a Joh. Bapt. du Hamel, Gallo, Viro doctissimo, qui magna cum cura sua tractat, & ex optimis seligit optima, pulchro quoque orationis flore doctrinam suam vestiens.

CAP. XIX.

DE RECTA PRINCIPIORVM PHYSICORVM CONSTITVTIONE.

§. 1. *Methodus Philosophandi Eclectica in Physicis commendatur.* 2. *Omnium phænomenorum naturalium non possunt dari demonstrationes, ob defectum principii cujusdam spiritualis incogniti.* 3. *Circa corporum cœlestium naturam, solis vestigandam conjecturis, Cartesii, vel aliorum, sententiæ maxime probabiles ceteris præferendæ.* 4. *Principii spiritualis Operativi (animæ mundi, sive geniorum, sive cujuscunque alterius) necessitas inculcatur. Principia Aristotelica, dextre ab Honor. Fabri explicata, in Disputationibus Scholasticis possunt retineri.* 5. *Ad mixtorum naturam indagandam utilis est Atomorum doctrina, nec tamen sola sufficit. Addendæ sunt, principiorum instar, massæ Globi terreni majores, sive IV. Elementa (de quorum singulis disseritur, & ignem aëremque Elementorum numero excludi non posse demonstratur,) nec non tria principia Chymica, licet nec horum ope omnia possint expediri.* 6. *Plura mistorum principia, per Analysin illorum, & experientiam, sunt indaganda. Cognitio Physices manca semper erit & imperfecta.*

1 QUod si jam recta principiorum Physicorum ratio ineunda est, id primæ hypotheseos loco assumendum nobis est, in nullius sectæ placita absolute jurandum esse, nec illa omnia ejuranda: quandoquidem ita comparatæ sunt res humanæ, ut non omnia omnes videant, ideo quasi succenturiandæ sunt sententiis sententiæ, atque, ubi una deficit, reponendum ex altera.

2 Secundo supponendum est, impossibile esse, omnium phænomenorum naturalium Mathematicas dare demonstrationes, quanquam allaborandum sit, ut eas, quoad ejus fieri possit, habeamus. Si omnium inter se sectarum principia conferamus in uno

uno aliquo, incognito scil. principio deficiunt, quod naturæ plus quam corporeæ & spiritualis esse probabilibus argumentis colligitur, non vero ita demonstratur, ut satisfacere plenæ cognitioni possit.

3 Tertio, Philosophia circa corporum cœlestium constitutionem, & naturam stellarum fixarum solis, planetarum ceterorum, cometarum, novarum stellarum, cum nonnisi ex suspicionibus & conjecturis hauriri possit, præferendæ sunt sententiæ, quæ omnium sunt verosimillimæ. Quare hac in parte quidem audiendum putarem Cartesium cum istis suis vorticibus & orbium conversionibus; quanquam non omnia, quæ ille de tribus suis Elementis, licet ingeniose, præsupponit, probem. Materia quidem subtilis agnosci potest: non enim puto eam quicquam differre ab æthere, vel quinto illo elemento Peripateticorum. Secundum ejus & tertium Elementum redigi etiam ad communia principia potest.

4 Quarto, cum intellectualia principia ponenda etiam sint in natura, poni potest principium aliquod spirituale Operativum, quod tamen cum Stoicis Deum, immersum materiæ, & operantem, non audebimus appellare, quanquam fortassis, cum concursu divino generali omnia fiant, etiam speciale aliquid accidere in natura possit, quod fieri nos non existimamus, semper ad alias causas reducentes, ne videamur veteri aliquo & universali principio ignorantiæ effugium quærere. Nec satis quidem scimus, an cum Platonicis animam mundi statuamus, aut cum aliis genios quosdam & intelligentias, vel totius mundi, vel orbium cœlestium, præsides: id enim, si ita est, vel revelatione debet esse cognitum, vel suspicione aliqua conjicitur. Abstracta illa Aristotelis principia, quæ Metaphysica potius sunt, quam physica, seu universalia quædam de rebus formata, qualia sunt materia & forma, cum regulæ Lesbiæ instar applicari omni hypothesi possint, in gratiam eorum, qui disputationes scholasticas æstimant, retineri possunt, modo commode ex mente Aristotelis, non ejus interpretum, explicentur, atque ita applicentur ad rerum naturam, ne plane omni reali fundamento destituantur: quomodo doctrina de formis, earumque speciebus, harumque eductio e materia & subordinatio, satis commode explicari potest. Uti fecit illud Honoratus Fabri in *Physicis*, ubi eleganter demonstrat, quomodo sint substantiales, quanquam non sint substantiæ: qua interpretatione sua veram Aristotelis mentem se putat assecutum. Legi etiam potest Hamelius *de consensu veteris & novæ Philosophiæ, lib. 1. c. 7.*

5 Verum, cum præcipua Physicæ scientiæ pars sit corporum mistorum naturam & rationem cognoscere, ea enim sensibus propriora sunt, eas Philosophorum sectas perlustremus, qui ad sensuum ductum philosophantur. Atque hic quidam sensuum summam, quam possunt, subtilitatem sequuntur in particulis, quare omnis illa particularum doctrina, e mente Democriti, Epicuri, Cartesii, conferenda & examinanda est. Cum enim mistio fiat inter res diversas per minima, videndum nobis est, ut deprehendamus, in quo diversitas illa materiarum consistat, & quomodo illa mixtio

per minima fiat, explicandum, quæ quaſi divina quædam manus eſt. Non tamen in illis ſubſiſtendum eſſe putem, aut hærendum in Epicuri Schola, qui nullam aliam miſtionem agnoſcit, quam minimorum corpuſculorum compaginationem. Ea quidem concedenda eſt, ſed non ſola explet rationem mixtionis. Nam ad mixtionem diverſa corpora requiruntur, non particulæ multæ congeneres. In minima corpuſcula reſolvi accidit corpori: neque ex eo ſtatim inferendum eſt: igitur ex iis πρώτως & immediate componitur. Poſſunt enim minima corpuſcula in diverſas partes coire, atque hæ partes demum ad miſtionem corporis referendæ ſunt. Illa vero corporis in minima corpuſcula reſolutio continua, effluviorum illam doctrinam illuſtrat atque unice determinat, quæ qualitatum nomine vulgo efferunt Peripatetici, unde omnes ſenſationes contingunt, ac multæ etiam aliæ in natura operationes. Ex hac itaque doctrina novimus, odoratum, ſaporem &c. fieri per effluvia corpuſculorum e corporibus, quanquam tamen, licet illa jam ſciamus, nondum ſatis nobis cognitum ſit, quid in iis particulis talem motum imprimat ſenſorium; an ſola illa particularum figura acuminibus ſuis pungens papillas nerveas aciculaˑrum inſtar, vel an aliud quippiam reconditum ſit. Hic enim ſubſiſtere nos rerum natura jubet. Quandoquidem ergo, ut vidimus, e particularum hypotheſi, non tam ratio formalis miſtionis radicalis dependet, quam aliquis tantum miſtionis modus exterior, ideo ſupereſt inquirendum Phyſico, quænam occurrant in rerum univerſitate corpora prima, unde veroſimile ſit cetera naſci & miſceri. Circumferenti itaque ſenſus ſuos per hunc, qui ante pedes eſt, terræ globum, magnæ aliquæ maſſæ congeneris materiæ videntur, & inter ſe commiſtæ, & ſeorſim collectæ, quas collegia majora vocat Verulamius. Iis velut matricibus quibusdam inhærent, atque ex earum fundo educuntur corpora illa miſta, ſive illa ſubterranea, ſive ſuperterranea, ſive maritima ſint, atque eæ maſſæ, quæ in oculos incurrunt, ſunt terra & aqua. Nam duas illas naturas vehementer eſſe inter ſe diverſas, vel ruditer inſpicienti oculo patet; quanquam illæ ſint ratione aliarum rerum, quas qualitates nonnulli falſo vocanr, vel potius corporum illis immiſtorum, licet accidentaliter, diverſiſſimæ. Sic aquæ ſunt vel ſalſæ, vel amaræ, vel acidæ, &c. Terræ quoque vehementer diſcrepant. Sed, ſi puræ ſint utriusque corporis maſſæ, eas tamen diverſas eſſe, & maxime ſimplices, ratio nos credere jubet, quanquam difficillima ſit corporum illorum depuratio, ob minimorum corpuſculorum admixtionem. Sed his alii duo adhuc addiderunt alia corpora ſimplicia, aërem nim. atque ignem. Et quidem maſſa aëris etiam ſub ſenſum, quanquam ſubtiliorem, cadit, quæ globum hunc terraqueum circumveſtit, & variis experimentis deprehendi poteſt eſſentia diſtincta a reliquis. Ut itaque falſi ſint, qui exiſtimant, aërem nihil eſſe aliud, quam congeriem effluviorum terreorum atque aqueorum, quibus quidem refertus eſt aër ille circumterraneus impurior, ſed eſſentiam ejus totam non abſolvit. Oportebat enim illis ſubeſſe quaſi ſolum quoddam, cui inhærerent, maſſam ſcil. aliquam pro ſua natura etiam ſolidam & ſucci plenam, quam deprehendere poſſumus ex ejus preſſione ſive renitentia, quæ certe non eſſet, niſi maſſa illa tota ſibi eſſet ſimilis; quemadmodum aqua, quanquam multis modis tenuior. Quod ignem attinet, ejus maſſas ſingulares non adeo animadver-

advertimus, nisi quis pro illis habere velit ignes illos subterraneos, aut ejus massam in corpore solari reponat, quod omnis caloris in natura causam principem esse videmus, unde participet globus ille terrenus, ac reliqui Planetæ. Sed de igne, cum semper in materia sit, determinari nihil potest, utrum detur aliqua substantia pura simplex, quam ignis nomine vocare possumus. Nunquam enim absque materia est, quam movet, & sunt, qui in ipso sole materiam aliquam liquefacto auro similem supponant. Quare ne quidem inter substantias aliqui numerant, sed motus aliquam speciem faciunt, a quibus tamen ego diffidere malo. Nullam ego causam video, quare ab antiquis discedendum sit. Nam licet demonstrare non possim purum ignis corpus, quid tum postea? Potest lux ignis esse depuratus non urens, e. g. radius solaris, qui tamen, si per refractiones multiplicetur, in ignem abit & comburere incipit: non enim comburit ignis purior, sed crassior, & tum comburit proprie, quando in corpus incurrit, quod habet particulas congeneres, facile mobiles, quomodo in singulis corporibus, tum animalibus, tum vegetabilibus, vel metallis, inest aliquid vel lucis, vel pinguis atque oleosi, quod ignem inspissatum dicas, quod, ubi extenuatur per motum, sua sponte lucere incipit, atque ita de præsentia sua testatur. Mea itaque sententia hæc est: nullam nos habere causam, quare veterem illam doctrinam de quatuor Elementis immutatam velimus, cum certe meliora non possint dare, qui eam doctrinam impugnant. Ignem inesse omnibus corporibus, ex omni mistorum corporum genere videmus, quanquam aliis magis, aliis minus. In animalibus ignem esse, nemo negabit, qui calidum esse sanguinem novit. Ex vegetabilibus præcipuis spiritus vel olea produci possunt, quæ flammam concipiunt, ubi igni admoveas. Similiter & metallis sua sunt sulphura. Aërem aliqui excluserunt ex Elementorum numero, quod non aptus sit mistioni, quia poros pervadit, & corpori tantum adest, non inest. Quæ tamen falsa sunt. Multa enim sunt corpora, quæ aëri non patent, cum pertranseant etiam liquores certi. Sunt in quibusdam corporibus spiritus volatiles, qui tamen in corporibus tenentur, & aëreæ plane sunt naturæ. Terram & aquam puto omnes in corporibus agnoscere. Qui tria principia chymica propiora statuunt, illi parum differunt sententia. Nam in istis eadem Elementa dominantur, ignis scil. & aër in spiritu & oleo: aqua in phlegmate, terra in sale, quanquam videamus hic aliqua corpora propiora mistioni. Sed qui ex iis principiis plus se demonstraturos credunt de operationibus naturæ, quam e quatuor Elementis, falluntur. Si quis enim quærat, unde virtus magnetis, quæ se ad septentrionem convertit, unde vita in plantis, sensus in animalibus? nullum mihi aliquis causam, vel e quatuor Elementis, vel e tribus principiis chymicis, dabit. Neque enim omnium naturæ operationum causæ e causis, corpora constituentibus, deduci semper possunt, aliqua enim extus adveniunt.

Sexto demum & ultimo corpora ipsa mista per experientiam, secundum naturæ methodum instituendam, resolvenda sunt, atque quid singulis insit, indagandum, quod si fecerimus, inveniemus, primordia corporum mistorum non esse quidem numero infinita, sed longe plura, quam numerantur. Neque enim, si aliqua e quatuor 6

tuor Elementis, eorumque mistione, dependeant, omnia inde deprehendere prædicanda sunt. Neque enim explicabit mihi Physicus, quomodo sapores, odores, aliæque qualitates, ex iis possint educi, quæ tamen e tribus chymicis principiis commode deduci possunt. Longe plures sunt qualitates nobis incognitæ, quæ non magis e principiis chymicis, quam e quatuor Elementis, deducuntur. Unde non est absurdum, nova illis principia adjicere. Fortassis etiam in quatuor Elementis, vel tribus principiis Chymicorum, velut in capsulis quibusdam, latent illa corporum semina, quæ humana industria tota investigari nequeunt. Ideoque cum omnia tentavimus, & plura nostro ingenio in lucem dedimus, semper nobis supererunt aliqua, in quibus necessario nobis hærendum est, deficiente in nobis sensu, ac fallente, & quasi oculis nostris se subducente, quæ in latibulis suis delitescere amat, natura.

LIBRI SECVNDI,

SIVE

POLYHISTORIS PHYSICI,

PARTIS SECVNDAE

CAP. I.

DE PRINCIPIIS CORPORIS NATVRALIS, SECVNDVM ARISTOTELEM ET RECENTIORES.

§. 1. *Principia Physica veteres ante Aristotelem ex sensu rerum ipso formabant. Aristoteles vero ex solo intellectu, tria sc. notionalia, materiam, formam & privationem.* 2. *Aristotelis spinosæ subtilitates, & Interpretum ejus nugæ difficiles, de Materia prima, quibus ignorantia creationis ansam præbuit. Nonnullis Materia prima est ipse Deus, quem per Vacuum etiam Henr. Morus intelligit.* 3. *Impugnarunt Aristotelis Materiam primam, & principia reliqua, Patres Ecclesiastici, Thom. Campanella, Franc. Patricius, Pet. Ramus, FF. Botii, Adr. Herebordus, & Dav. Gorlaus, omnia ex nihilo generari, & in nihilum demuo resolvi, absurde arbitratus.* 4. *De materia prima creationis Autoris judicium, & Rabbinorum somnia, tricis Aristotelicis similia.* 5. *Joh. Amosi Comenii & Theophr. Paracelsi opiniones de eadem ineptæ.* 6. *Cartesii, corpus sive extensum Materiam primam constituentis, sententia, a Franc.*

a Franc. Wilhelmo, Barone de Nüland, parum feliciter impugnata. 7. De Formis substantialibus in utramque partem, & contra Aristotelicos, earum patronos, & contra Philosophos corpusculares, qui meras accidentales substituunt, disputatur, Liberque Rob. Boylii de Formarum origine *laudatur. 8. Joh. Amosi Comenii de Luce primæva, fonte formarum, & Joh. Marci de Ideis Substantialibus, opiniones. Ejusdem Marci παράδοξον de anima, post mortem in corpore superstite, illiusque consectaria magis adhuc absurda. Vera de formis tam hominum, quam animalium brutorum, & corporum reliquorum, doctrina. 9. De variis formarum divisionibus & subdivisionibus judicium. Privatio, tertium Aristotelis principium, exploditur. Scriptores quidam de Principiis.*

POstquam absolvimus varias Dd. sententias, & sectarum, tam veterum, quam recentiorum, hypotheses omnes recensuimus, super quibus illi Philosophiam naturalem exstruunt, deveniemus jam ad specialia Philosophiæ naturalis capita, inter quæ primum est DE PRINCIPIIS CORPORIS NATVRALIS. 1

Principia corporum naturalium, ut vidimus, veteres Philosophi, ante Aristotelem, non ex intellectu suo formabant, sed ex ipso sensu rerum. Scilicet, ut judicat recte Verulamius *in Differt. de principiis atque originibus*, illa ætate regnum nondum prædicamenta acceperant, ut potuisset principium illud materiæ abstractæ latere sub fide & tutela prædicamenti substantiæ. Itaque nemo ausus est confingere materiam aliquam plane phantasticam, sed principium statuerunt secundum sensum aliquod Ens verum, modum autem ejus dispensandi phantasticum. Aristoteles defectum quidem notans aliquem Antecessorum suorum in principiis naturæ ponendis, non enim sensu expediri omnia posse videbat, ad alterum extremum prolapsus est, & principia corporis naturalis pene in ratione sola constituit. Meliori certe jure Logica illa vel Metaphysica possunt dici principia, quam Physica, nihil enim aliud sunt, quam Termini & Notiones quædam abstractæ, in quibus intelligendis primum est magna difficultas, major in applicatione ad res ipsas. Statuuntur autem illi tria: *Materia, forma* & *privatio.*

Materiam dividit in primam & secundam. De materia prima quam abstrusus est & reconditus ejus intellectus? Sane, si Aristotelis loca consulas, non videntur tam absurda, ut sunt per Interpretum nonnullorum commentarios. Nam illorum quot capita sunt, tot sensus. *Lib. 1. Phys. c. 19.* inquit: *Materiam voco primam uniuscujusque subjectum, ex quo inexistente fit:* & *7. Metaph. c. 3. Dico autem materiam, quæ per se ipsam neque quid, neque quantum, neque aliud quippiam dicitur, quibus Ens determinatur. Lib. 4. Phys. c. 2.* vocat materiam διάστημα τοῦ μεγέθους, *extensionem seu dimensionem magnitudinis,* dicitque, eam a forma contineri & a superficie determinari. Hæc ejus de materia effata sano quodam sensu explicari possunt, 2

sed

ſed mirum eſt, quam varient hic Interpretes, quibus nos recenſendis non immorabimur. Vid. Joh. Bapt. du Hamel *de Conſenſu vet. & novæ Philoſophiæ, lib. 1. c. 6. n. 6. 7. & 8.* & Claudius Berirgardus *in Circulo Piſano, Circ. 4.* ubi principia ſecundum Ariſtotelem, ex ipſo & Interpretibus exponit. In hoc tamen conveniunt Ariſtoteles & Interpretes, quod materia prima ſit pura potentia, non habeat propriam exiſtentiam, non ſit Ens proprie loquendo, non ſit proprie nihil, nec tamen aliquid, quæ certe omnia effata mirabiliter cerebrum vexant. Conciliationem inter illa tentaturi Conimbricenſes ſe eleganter munere ſuo functos eſſet arbitrantur, ſi dicant, materiæ primæ naturam eam eſſe, ut non poſſit ſciri. Quaſi forte Articulus fidei, aut myſterium aliquod ſit. Honoratus Fabri, ſolertiſſimus alias Ariſtotelis Interpres & Conciliator cum recentioribus, commentis Arabum & reliquorum Interpretum rejectis, ſolis verbis Ariſtotelis inſiſtit, quanquam in multis, dicis, ut videtur, potius gratia, ne ſcil. a regulis ſuæ ſocietatis abeat, quam ut vere ita ſentiat. Defenduntur tamen illi propoſitiones iſtæ de materia prima, *Tom. III. Phyſ. tr. 5. lib. 1. propoſ. 19. & ſeqq.* Sed cautior tamen is mavult Metaphyſicæ eſſe conſiderationis, quam Phyſicæ. Nam id *in Epiſtola, ad Pardeſium ſcripta,* alicubi fatetur, cum illi objiceretur, quod negaret materiam primam.

Cauſa, quod Ariſtoteles ita fluctuet in materia prima, nulla alia eſt, quam quod creationis ignarus æternitatem mundi ſtatuerit. Hinc neceſſum erat, illum dilabi ad vaga quædam & inexplicabilia principia, ignorato primo illo principio. Imo ſunt e gentilium Philoſophis, qui, cum neſcirent rerum primordia, eo tandem devenere, ut materiam primam ſtatuerent eſſe Deum, quod Alex. Epicureus, teſte Alberto Magno, *lib. 1. Phyſ. tract. 3. c. 13.* ſtatuit. Fuit quoque inter hæreticos Dynantius quidam, cujus eadem fuit ſententia, in Conciliis damnata. Compendio explicuit illud dogma ſing. Diſſert. Jacobus Thomaſius.

Non melior certe iſtis videtur eſſe *Henricus Mohr*, Anglus, qui vacuum illud in natura ſpatium, quod dari credit & probat, ipſum eſſe Deum contendit, ſpiſſo ſuper hoc negotio libro ſcripto, qui *Enchiridion Metaphyſicum, ſeu de rebus corporeis luculenta Diſſertatio*, inſcribitur.

3 Ut ad Ariſtotelem redeamus, is materiam primam, ut vidimus, tanquam puram potentiam conſiderat, quæ non ſit Ens actu, tribuit illi prædicata ἀσύςατα, quæ explicari nullo modo poſſunt, niſi tricas ex tricis velis nectere, & rem explicatione ipſa perplicatiorem reddere. Hinc Ariſtotelis ſententiæ magno agmine ſe oppoſuerunt multi, tum ex Patribus antiquis, tum recentioribus Philoſophis. Patres antiquos, eorumque ſententias de materia Ariſtotelica fuſe adducit Thom. Campanella *in Diſquiſitionibus Phyſiologicis*, cui id propoſitum fuit, ut ſententiarum ſuarum novitati, quam ſuſpectam ſuæ religionis hominibus ſciebat, auctoritatem a S. Patribus conciliaret. Eos enim ſemper dogmatibus ſuis prætexit, callido ſatis conſilio. Franciſcus Patritius, *in Diſcuſſ. Peripatt.* & in *nova ſua Philoſophia*, magno conatu impugnavit hæc dogmata. Pet. Ramus *in ſcholis Phyſicis* ſatis argutis argumentis contra ea militat.

Botio-

Botiorum quoque Fratrum, Gerhardi & Arnoldi, Hollandorum, *Philoſophia Naturalis reformata*, toto illo libro. Dublin. A. 1641. edito in 4to, nihil aliud agit, quam ut principia Ariſtotelica impugnet, & accurate quidem in hoc argumento verſatur, Ariſtotelem cum ſuis Interpretibus & Scholaſticis conferens, cum alii plurimi, qui Ariſtotelem refutarunt, non tam ipſum Ariſtotelem, quam ejus Commentatores, ſint aggreſſi. E noviſſimis Adrianus Herebord, *in Philoſophia naturali capitibus prioribus*, ſollicite argumenta omnia congeſſit, unde depromere poſſunt, qui doctrinam hanc Ariſtotelis impugnare volunt, Carteſiana ſententia ſemper ſubjecta. David Gorlæus quoque *Exercit. Phyſic. 14.* ita Ariſtotelis principia de materia & forma, impugnat, ut plane e Phyſicorum ſchola rejiciat illos terminos, nullamque materiam & formam, qualiscunque illa ſit, agnoſcat. Ait enim, omnia corpora naturalia eſſe ſimplicia, nullum componi, proinde neque materia, neque forma, opus eſſe, imo neque generationem iis principiis indigere. Novum enim plane & inauditum dogma proponit *Exerc. 5. ſect. 1.* Quæcunque fiunt, ex nihilo fieri, quæ intereunt, in nihilum interire, imo eo devenit, ut ſtatuat, creaturam poſſe aliquid ex nihilo facere. Miror certe, a Theologis illi dicam non fuiſſe ſcriptam, homini Philoſopho quidem ſatis arguto, ſed in hoc παραδοξογέρῳ, quam æquum erat. Laudem certe meretur, quod ante Carteſium iſta viderit, quæ poſtea Carteſius dogmata ſua eſſe voluit. Ignem enim accidentibus adſcribit, ſubſtantiarum claſſe excluſum. Sed in eo, quod ex nihilo fieri omnia, quæ generantur, exiſtimat, magis Sophiſtam agere videtur, quam Ariſtoteles & Scholaſtici, qui materiam primam defendunt. Operæ pretium eſt, ea argumenta legere & conferre. Nobis hic prolixioribus eſſe non licet.

Ut noſtram ſententiam tandem explicemus: Materia & forma generales con- 4
ceptus ſunt duorum principiorum inter ſe contrariorum, quæ exiſtere in natura neceſſe eſt, illisque nominibus poſſunt appellari, quanquam rei natura nihilo clarius iis terminis exponatur, quam ſi termino Entis, vel Subſtantiæ exprimamus. Materiam primam quod attinet, illam aliquam fuiſſe & extitiſſe veriſſimum eſt, non autem ſenſu Ariſtotelico. Fuit enim mundi univerſalis quædam materia, unde poſtea corpora naturalia formata ſunt, quæ aut qualis fuerit, explicare nobis non licet. Rabbini pene Ariſtoteli ſimilia comminiſcuntur: putant enim, illam eſſe non tam corpus, quam umbram immenſam, non tam rem, quam rei imaginem opaciſſimam, aut Entis larvam quandam fuliginoſam: ex remotiſſimo illo principio, abyſſum quandam caliginoſam informem ac indigeſtam, proximam elementorum & mundi materiam, Deum eduxiſſe, quæ omnia fanatica ſunt, & Enthuſiaſmi plena. Nam certe ſi Cabaliſtas conſulamus, mira hic quidem deprehendemus ſomnia, ſed rei parum. Compendio quodam illa contraxerunt Hottingerus *in Hexaëmero ſuo*, & Henricus Mohr in *conjectura Cabaliſtica*, Rabbinis nihil ſanior.

Joh. Amoſus Comenius, in *Phyſica ſua*, materiam ſtatuit triplicem, tres ſc. maſſas 5
rudes materiæ, ſpiritus & lucis, ſed primam tamen materiam facit vaporem ſive fumum, quem ait fuiſſe diſperſarum Atomorum chaos; ſed tamen antea dicit, abyſſum

fuisse a Deo creatam; tantum enim materiæ Deus produxit, quantum ad explendam abyssum sufficiebat. Si jam interrogemus illum, quidnam sit illa abyssus, dicet nobis, spatium esse; quæro jam iterum, corpus sit, an nihil? Corpus esse debebat, quia est extensum, & quoniam Deus creavit. Substantia enim terminus creationis. Ergo materia prima est ante materiam primam, quod certe implicat. Si abyssum vult materiam primam esse, spatium illud scil. extensum, cum Cartesio illi convenit, nam qui *Cartesium Mosaizantem* scripsit, Joh. Amerpol, in eo Cartesium Mosi ὁμόψηφον (consentaneum) facit. Mira hic quoque comminiscitur pro more suo Paracelsus, qui mysterium hoc magnum vocat, nihil aliud tamen nominare novit, quam materiam aliquam, seu principium, in quo conclusæ sunt omnes creaturæ, intra cœlum comprehensæ; qui forsan Orphei aliquod ovum somniavit.

6 Cartesio materia prima nihil aliud est, quam corpus, seu extensum aliquod, extensionem enim facit formalem rationem corporis. Antequam Deus mundum creavit, secundum eum nihil erat, quod quomodo se habuerit, cogitando assequi non possumus. Igitur spatium quoque & expansum nullum fuit, sed id spatium vel expansum postea a Deo factum, idque oppositum est nihilo illi, quod erat ante mundum conditum. Solum hoc spatium substantiam materialem, materiam, quantum & corpus appellat. Deinde Deum hoc spatium variis in locis variis proprietatibus exornasse, ut totum quidem hoc expansum sit mobile, divisibile, figurabile, certum aut motum, duritiem, levitatem, asperitatem, figuram, non nisi certæ hujus expansi portioni, quæ species deinde conformes constituit, indidisse, extra has proprietates materiam informem esse. Hæc Cartesii sententia, laudata ab his, culpata ab illis fuit. Non ita pridem aliquis Franciscus Wilhelmus, Liber Baro de Nüland, Ord. Johannæi Eques, Commendatorque Rotwilensis, Insulæ Gaditanæ Proprinceps, ac Regis Hispaniæ, Electorisque Brandeb. Vicetribunus, in libello abs se Hagæ A. 1669. edito, cui titulus: *Elementa Physica* Cartesianorum principiorum falsitatem, ipsiusque paralogismos, ut vocat, ostendere laboravit, in quibus, contra Cartesium, formalem rationem corporis in pondere & duritie ponit, quam ponebat in extensione Cartesius. Illud autem quod extra corpus est, extensum, non materiam, sed nihilum, ipse vocat, idque vacuum esse & extitisse ante mundum. Non vacat, ejus argumenta recensere, quæ multum, vel vacui, vel nihili, habere videntur; certe ἀσύστατα illa sunt, & nescio quid paradoxi involvunt.

7 E tenebris materiæ emergentes ad jucundiorem de *forma* doctrinam venimus. Illa vulgo alterum corporis principium constitutivum ponitur. Mira de ea Aristoteles, mirabiliora Interpretes, produnt. Dicunt, esse substantiam, sed nemini perspectam, unum aliquod per se esse, cujus in puncto hæreat, esse principium activum, quod per se sit causa actionum & operationum, quasdam earum esse partiales; quasdam totius, &c. Tota illa res multis difficultatibus plena est. Nam quanquam non probem omnia illa commenta Peripateticorum de formis, Metaphysica potius,

quam

quam Physica, non pauca tamen sunt, quæ negotium facessant, argumenta iis, qui formas mere accidentales, secundum Philosophos corpusculares, statuunt. Quam diligentissime omnia Peripateticorum Argumenta pro his collegerunt Fratres Botii in *Philosophia Naturali reformata*, *c. 1. sect. 3.* Generatio tamen animalium ac vegetatio aliunde videntur ortum, quam ex motu materiæ, habere. Nam certe veniendum est ad aliquod principium movens in natura, sive id commune sit, sive certis corporibus proprium. Quare necessario tandem omnes corpusculares Philosophi ad aliquam substantiam subtilem & spiritalem confugere debent, tanquam θεὸν ἀπὸ μηχανῆς, qua difficultatibus suis se expediant. In corporibus miscibilibus verosimile est, multa fieri sola proportione, viciuitate, & quacunque compositione materiarum, quæ a formis substantialibus deducere summa esset stultitia. Quod ad oculum nobis monstrat Chymia, quæ in tot formas fingit & refingit corpora, nullo alio, quam ignis, ministerio, & variarum inter se materiarum applicatione, quod doctissimo libro ad oculum demonstravit celeberrimus Boylius, quem de *origine formarum & qualitatum* inscribit, Anglice editum Oxoniæ A. 1667. *in 8vo*, qui secundum corpuscularium mentem solidissime scriptus, magnam accendere lucem poterit formarum naturam scrutaturo, & omnia experimentis confirmat. Sententiam de Accidentalitate formarum brevissime, cum dubiis contra illam, complexus est Guilh. Pembelius, Oxoniæ 1669. *in 12.* Conf. Joh. Bapt. du Hamel *in Lib. de manifestis & occultis corporum affectionibus*, in quo, Boylium secutus, omnem Qualitatum familiam, a formis Substantialibus resultantium, perpulchre ad doctrinam corpuscularem trahit. Adde Boylii Lib. *de Cosmicis qualitatibus*, cum præmissa *Introd. ad Hist. qualitatum Particularium.* Ceterum in animalium generatione, & plantarum productione, substantiale aliquod principium videtur agnoscendum, & in aliis quoque miscibilibus diversæ portiones particularum sunt, quarum aliquæ agiles, mobiles, activæ, quasi formæ imaginem, aliæ immobiles, quietæ & inertes, quasi materiam exhibent, ut videre est in nonnullis corporibus, in quibus arte chymica possunt separari diversæ illæ materiæ portiones. In generatione & vegetatione substantia impellens & movens, & ad certam rationem & mensuram operans, debet agnosci. Fernelius formas omnes a cœlo existimat proficisci, ea potissimum ratione motus, quod animantes, ex putredine ortæ, aliunde formari non possint, quæ sententia non admodum discordare a Cartesiana videtur, quæ materiæ cœlesti suæ, vel subtili, omnia adscribit, quæ formis suis tribuunt alii. Aliqui putant, demonstrari formarum substantiam posse ex eo, quod e plantis incineratis resuscitari idea quædam, vel vapor possit, formam plantæ repræsentans, quod certe non contemnendum esset argumentum, si experimenti fides certa est. Joh. Marcus Marci certe multum illi tribuit, qui in libris *de veteri Philosophia* & *de Ideis Operatricibus* formis istis vehementer patrocinatur. Sed ille, Ideis suis nimis forte confidens, plus inanium speculationum & notionum habet, quam forte ipse credit. Honoratus Fabri, Peripateticus Autor, hac tamen in doctrina quodammodo cum Cartesio facere videtur; diserte enim dicit, formam potius substantialem esse dicendam, quam substantiam. Ne-

que enim Ariſtoteles diſertis verbis ſubſtantiam appellat, & in *libro de plantis* nullam formam vegetativam ſubſtantiam agnoſcit.

8 Joh. Amos. Comenius, & alii quidam recentiores, lucem primævam fontem formarum faciunt, atque ex ea derivant principium illud conſtitutivum & operativum in natura. Atque hi certe dicunt, ſe eas habere pro ſubſtantiis ſolidioribus, quam ipſe habet Ariſtoteles. *Joh. Marcus Marci* ſane in ea eſt ſententia, quod formæ rerum ſubſtantiæ ſint, a Deo creatæ, quæ etiam extra materiam & ſubjectum ſuum ſubſiſtere poſſint, imo quæ adeo tenaciter inhæreant ſubjecto, ut, quanquam corpus organicum conturbatum omnino ſit, ipſi tamen pulviſculo ejus adhuc junctæ ſint, & has anguſtiore Idearum nomine ſalutat, ſed tamen a Deo creatarum, cum Platonici facerent ſuas Deo coæternas. Quo principio ſemel poſito, neceſſe eſt, multa ſequi paradoxa, quanquam is nonnulla in natura phænomena, quæ ſupernaturalia habemus, ſi ſatis certa eorum fides eſt, ita explicat, ut e ſuis principiis ultro fluere videantur. Nam cum præſupponit, poſſe animam in animalis demortui corpore ſuperſtitem eſſe, mira hinc ſequuntur conſectaria. Hinc enim ſpectra illa, mortuorum imagines præ ſe ferentia, hinc multas operationes magicas, quas operationes naturales appellat, defendit. Sed ſibi ipſi objicit, an patrocinium ergo magiæ in ſe ſuſcipere velit. Reſpondet negando, quod quamvis naturaliter tantum agant etiam magi, tamen intentio eorum dirigatur ad ſupernaturalia illicito modo facienda. Nihil ergo obſtat, quo minus ferro, igni, &c. puniri poſſint. Hinc transplantationes, magnetiſmos, & ſimilia, deducit, ac ex hoc principio ſalvat mirabiles illas Pontificiorum hiſtorias, de quibusdam per aliquod annos ecſtaticis, iterumque ad ſe redeuntibus. Hinc defendit, cadavera hominum ad ſpeciem poſſe tamen intus vivere, (quod demonſtrare conatur per illos, qui in ſepulchro inventi induſia, veſtimenta, digitos, &c. vocarunt) imo eſſe aliquos poſt longam temporis & annorum moram reſuſcitatos. Hinc aliquos inediam ad aliquot annos toleraſſe, quæ miraculis omnia, quæ naturalibus effectis, ſimiliora ſunt: quinimo tota magia omnesque præſtigiæ, hac doctrina ſalvari poſſunt. Ex hoc ſuo principio explicat *celebre illud phaſma, quod Morgana (a) dicitur*, de quo Kircherus *in arte lucis & umbræ*, a quo tamen Marci diſſentit, putans, eſſe ibi ideas quorundam animalium demortuorum. Vid. Marci *Philoſophia vetus reſtituta*, Pragæ A. 1662. edita, *P. 3. Sect. 6. ſubſect. 3. & P. 4. ſubſect. 1.* Nos hic malumus ἐπέχειν; nam in re dubia, obſcura & recondita, definire nihil poſſumus. Certiora nos malumus ſequi principia, ea ſcil. quæ ſenſus implent, & pectus ſaturant: Eſſe in corporibus, præcipue, quæ animata dicimus, ſubſtan-

(a) De *Morgana*. Phaſmate æſtivo, quod ad Fretum Siculum, prope Rhegium, Calabriæ Oppidum, media æſtate crebro ſpectatur, & Theatrum quoddam rerum plurimarum atque diverſiſſimarum, mira varietate ac viciſſitudine ſibi invicem ſuccedentium, in aëre vaporoſo exhibet, conſulantur Athan. Kircherus (in repercuſſionem umbraticam illorum, quæ in terris exſtant aut geruntur, cauſam ejus referens) *in Arte Magna Lucis & Umbræ, Lib. X. P. II c. 1.* &, qui hunc allegat, Joh. Chriſtoph. Becmannus *in Hiſtoria Orbis Terrarum Parte I. Geographica, c. 3. p. 34.*

ſubſtantiam vegetantem, moventem, impellentem, ſive illa communis ſit materiæ cujusdam cœleſtis propago, ſive ſubjecto alicui propria, quæ tamen, compage corporis ſoluta, redeat ad ſuum integrum. In homine mens ſemper eximia eſt, nec ad ceterorum corporum leges & modos componenda. In reliquis corporibus, vel perfecte, vel imperfecte miſtis, partes quasdam materiæ volatiles agnoſcimus eſſe, formæ ſpeciem præ ſe ferentes, & ſemper particulas quietas impellentes & vellicantes, multa tamen in illis fieri ſolius particularum translocationis beneficio, alterius materiæ combinatione. Quis neſcit, quam varia ſint naturæ per artem producta in officinis chymicis, inprimis in ſalibus, mineralibus mediis & metallis? Ea in officina globi hujus terraquei ſubterranea pari ratione fieri poſſe, nullum eſt dubium. Ex iis autem ſpecies ſingulares conſtituere, & ſubſtantiales aliquas formas illis tribuere, ineptum eſſet. Imo multa, quæ fieri videmus in corporibus viventibus, & nos vulgo peculiari cuidam formæ adſcribimus, ſola translocatione & commutatione particularum effici poſſunt, quod dilucidis rationibus ob oculos ponit Boylius, in ſuo *de origine form.* libello.

Sunt porro nonnulli tam anxie in hac formarum doctrina ſeduli, ut formas, iterum in alias formas particulares, has iterum in novas, dividant, & ſubdividant, quaſi familiam aliquam & exercitum inſtructuri. Nemo in iis diligentior eſt, quam Joh. Beierus in *Atrio ſuo naturæ.* Si terminorum tantum res agitur, diſtinctionis gratiæ quædam diviſio agnoſcenda eſt, prout in corporibus miſtis variarum particularum congeries eſt, jam hoc, jam illo modo, motarum, quas ſub imagine alicujus formæ notiones noſtræ concipere poſſunt. 9

Tertium principium ab Ariſtotele ſtatuitur *privatio*, quam ad generationem refert. De ea nihil omnino dicturi ſumus. Principium enim plane nugatorium eſt, & ſubtilitate ſua ineptum. Refutatus in eo Ariſtoteles eſt ab ipſis diſcipulis ſuis, Legantur Botii Fratres in *Philoſophia Naturali reformata, cap. 1. ſect. 4.* Ceterum *de Principiis corporis naturalis*, ſecundum Ariſtotelis mentem, præ ceteris legendum commendo lib. Bened. Pererii *de communibus rerum naturalium principiis & affectionibus.* Neque enim adeo ineptus eſt, ut multi Peripatetici, variæque doctrinæ ſtudiis imbutus, veterum Philoſophorum opiniones cum Peripateticis conjungit, quæque apud Scholaſticos ſunt bona, in unum quaſi cogit, & ea omnia inter ſe conciliat Prodiit is Coloniæ A. 1585. *in 8vo.* Joh. Sperlingius, in Libello *de Principiis Corporum*, doctrinam Ariſtotelicam impugnat, & ſpeciatim Materiæ primæ exiſtentiam. Quod & dudum ante eum fecerunt Franc. Patritius *Tom. IV. Diſcuſſ. Peripat. Lib. 3.* Phil. Melanchton *L. 2. Rudim. Phyſ. pag. 175.* P. Ramus *L. 1. Schol. Phyſ. c. 9.* ac Nicol. Taurellus *L. 2. Alpium Cæſarum, p. 286. 592.* & *P. II. de rer. æternitate p. 420.* *De Principiis mixtorum naturalium* Dn. du Clos, Conſil. & Med. R. Galliæ, Diſſ. edidit Gallicam ingenioſam, & brevi nervoſitate conſpicuam, Amſtelod. A. 1680. *in 12mo.* Librum vero Anglicum elegantem Nehem. Grew. Londini A. 1675. *in 12mo.*

CAP. II.

DE CAVSIS EXTERNIS, ET DE IIS, QVAE ILLVC PERTINENT, NEC NON DE MONSTRIS.

§. 1. De causa naturæ efficiente, Deo, in Physica non agendum, uti a Platone est factum, sed in Theologia. Eadem est ratio causæ finalis. 2. Fati item, casus & fortunæ. 3. De Monstris in Physica, sed speciali, omnino agendum, cum magna sit hujus doctrinæ utilitas. Causæ illorum, & de his Job. Marci Marci speculationes Mathematicæ. 4. Judicium de præsagiis Monstrorum, de quibus Corn. Gemma & Mericus Casaubonus sunt commentati. Alii de monstris Scriptores. 5. Monstra humana, Pygmæi, virunculi subterranei, homunculi metallici, &c. Scriptores de iis. 6. Gigantum priscorum existentia conceditur, gentes autem illorum integras fuisse negatur. Fabulæ quædam & Scriptores de iis. 7. Hermaphroditi, qualis Adamus fuisse falso creditur. Hirci Lactiferi. 8. Centauri & Satyri fictitii. Homines marini sunt animalia aquatica.

1 MUlti hic operosi sunt in *causa efficiente & finali*, quarum tamen tractatio, ad Physicam plane non pertinet, sed ad Theologiam potius. Quod enim efficientem causam attinet, quæ Deus est, de eo Physicus, qua Physicus, nihil, quod agat, habet, nisi forte cum quibusdam Deum in partes etiam corporum naturalium vocare velit, ex nonnullorum Philosophorum placito. Quales sunt, qui Deum a rebus creatis non differre statuebant, vel ipsam materiam primam Deum faciebant, vel Deum formam omnium rerum statuebant, quorum sententiæ e Christianorum Scholis merito sunt rejectæ. Inter veteres Plato in Philosophia naturali Theologus est; in Deo enim & Ideis suis operosissimus est, de quo cum parte priori prolixius disseruerimus, nihil hic repetimus. Causa finalis itidem refertur ad Deum, ad cujus gloriam universum hoc conditum est, ob quem finem homo naturam cognoscit.

2 De *fortuna, casu* & *fato* impertinens plane est in Physicis doctrina, quæ causas Physicas, non morales, considerat. Quæ casu fiunt, fortuita sunt, nec ad scientiam spectant, quæ res æternas & necessarias pro objecto habet, nisi forte circa casus accidant aliqua, quæ contemplationi physicæ ansam præbere possunt. Quemadmodum multa inventa casu sunt, quæ magna meditatione non potuissent excogitari, sed id hoc modo fit, ut aliquid ignoranti accidat, cujus postea causas veras deprehendit. Nihil itaque imputandum est casui, qui eo modo scientiam parere potest, quemadmodum apud JCtos error jus facit, & ineptus esset, qui errorem inter principia juris poneret. Idem dicendum est de Physicis, qui quæstiunculis suis se discipulosque suos hic fatigant. Fortuna per se nihil aliud est, & ad Physicam pariter non pertinet. Si enim omnium rerum causa dari posset, esset fortuna. Ad morales Autores

tores releganda est, si qua est ejus tractatio. Quare inutiles sunt quæstiunculæ de fortuna Medici, quas hic nonnullos congessisse video. Generalis enim & vulgo nota est regula: *Fortunam stultorum esse*, quod & maxima sui parte verum est.

De *Monstris* tamen aliud videtur dicendum, quæ per errores causarum naturalium facta sunt, quanquam vulgo præter naturæ intentionem esse dicant, atque adeo natura causa per accidens monstrorum sit. Sed in eo tamen errare illi videntur, necessarias enim causas præsupponunt, quibus positis, non potuerunt alia nasci corpora. Nam vel in animalibus imaginationis idea aliter determinavit spiritus plasticos, aut materia deficiens spiritum influxui se subduxit, aut ejus copia inutili pondere gravavit, ut itaque omni ex parte necessaria sit causa, necessariusque effectus, ac frustra sint illi, & rhetoricari potius videantur, qui hic de intentione naturæ multum philosophantur. Conimbricenses *in Comm. Phys. p. 438.* & Joh. Bodinus *L. I. Theatri Naturæ p. 32.* monstra facere, ajunt, ad pulchritudinem universi. Quod ego non facile dixerim, cum error potius naturæ sint. Locus autem monstris in physicis debetur, sed ad specialissimam Physices partem illa rejicienda sunt, non, quod alii faciunt, ad generalem, & causarum tractationem, ac puto eorum naturam majore cura perlustrandam, quam corporum, quæ legitimo naturæ ordine facta sunt. Nam in excessibus illis naturæ sæpe rimari possumus occultos illos processus operantis naturæ. In animalium corporibus, per accuratam Anatomen, multa possunt deprehendi in monstris, unde judicium fieri possit confirmatius de usu partium adæquato in corporibus, ordinate structis. Joh. Marcus Marci singularem hic diligentiam exhibuit *cap. 4. Libri de Ideis operatricibus*, ubi pictis quibusdam schematismis, & Mathematica quadam ratione, ob oculos ponere voluit, quomodo radii plastici monstrorum generationi causam dent, si scilicet species, vel propter obstaculum, aut defectum materiæ, non possint expedite evolvi, aut inæquales faciant progressus, analogismo quodam refractionum radiorum lucidorum, per reflexiones & refractiones varias obliquatorum, in vi spiritus plastica adumbranda usus. Quod quanquam ingeniosum sit, nihil enim magis ad animæ naturam accedit, aut ejus speciem nobis exhibet, quam lux, speciesque ejus (propaginem certe lucis animas omnes facit Gvalth. Charletonus *in Tract. de orig. animarum*, est tamen æque obscurum, nec ideo clariorem habemus ideam generationis. 3

Magna monstrorum familia est, ad omnia enim corpora se extendunt, suntque hic, qui pietatem potius, quam Philosophicas rationes ostendunt; multi etiam monstrorum causam ad extraordinaria opera divina referunt, quos ego quidem sensu suo abundare patior. Aliqui eo devenere, ut, tanquam ad artis quædam principia, revocarit præsagia ex monstris. Id agit Cornelius Gemma, Prof. Med. Lovan. *in libro Artis Cosmo-Criticæ, seu de naturæ divinis characterismis*, quo in Opere, Antverpiæ A. 1575. *in 8vo* edito, multis de præsignificationibus monstrorum agit, illa, tanquam opera, a Deo extra ordinem facta, considerans. Idem argumentum tractavit ex parte Mericus Casaubonus, Isaaci filius, in libro Anglice scripto *de fide* 4

rebus

rebus naturalibus, civilibus & divinis, vel habenda, vel non habenda, ubi monstrorum quoque doctrinam & prodigiorum *Lib. I.* hujus tractationis partem facit. Cornelius Gemma ex Analogia mundanarum partium modum ostendere laborat, quo de præsagiis ex monstris capiendis judicium iniri possit. Peculiares *de monstris* libros scripsere *Ulysses Aldrovandus, Mart. Weinrichius, fortunius Licetus, Fridericus Bonaventura, Joh. Schenckius, Andr. Laurentius, Car. Stengelius*, qui circa specialia versantur, & monstrorum varia genera, cum Schematismis, exhibent.

5 In hominum genere solet de *Gigantibus* & *Pygmæis* quæri, an inter monstra referri debeant. De Pygmæis plurima fabulosa narrantur, quorum integram gentem aliqui memorant, quos falsos tamen esse, dubium non est. Vid. Casp. Schottus in *Physica curiosa lib. 3. cap. 7.* Johannes Eusebius Nierembergius *in Hist. naturali lib. 5. c. 16. 17. 18.* Weinrichius *de Monstris c. 21.* Licetus *de Monstr. lib. 2. c. 23.* Joh. Cassanio *in Lib. de Monstris c. 12.* Casp. Bartholinus (qui eos ex Ezech. XXVII, 11. adstruere voluit) libello peculiari, & Conimbricensis *Lib. 2. Comm. Phys. cap. 9. Qu. 5. Art. 3.* Ii quidem, integras gentes ex iis constituisse, frustra nobis persuadere laborant. Casu quidem nascuntur exiguæ staturæ homines, qui inter monstra referendi, non tamen totæ gentes, uti recte judicavit Hier. Cardanus *in lib. de Variet. Rerum c. 40.* & Steph. Theupolus *L. 6. Contemplatt. Acad. p. 224.* *Homunculi subterranei* in eorum classem non referendi, quos nonnulli fingunt, & de quibus miræ solent ab aniculis historiæ narrari. Solent illis habitacula subterranea assignare, quorsum infantes nonnunquam abducant. Notissima est historia de pueris Hamelensibus, quam fabulam tamen esse ostendit, Groningæ A. 1662. *in 12.* *Martinus Schockius*, peculiari Disquisit. Historica, quam tamen alium iterum refutasse fama est. *(b)* Esse vero dæmones & spiritus in fodinis versantes, negari non potest. Nam constans est illa omnium metallifossorum relatio. De iis integrum librum scripsit *Georg. Agricola*, & habuere quoque Dissertationes *Caspar Posnerus* Jenæ, & *Joh. Henr. Rumpelius* quidam Lipsiæ, ac vellem historias ejus generis omnes accurate, cum omnibus circumstantiis, notari. Nam solent metallifossores secretissima ista habere, superstitione illa inducti, male mulctari nimiam curiositatem suam. Valde autem faceret ad existentiam & naturam spirituum cognoscendam & convincendos illos homines, qui omnia

(*b*) Mart. Schockil *Fabulæ Hamelensi* (ita enim is librum suum appellat, M. Sam. Erichii, Scholæ Hamelensis Rectoris, *Exodo Hamelensi*, Germanice, ad Narrationis vulgatæ veritatem asserendam, anno 1655. Hannoveræ *in 8vo*, editæ, Groningæ anno 1662. oppositum) M. Theod. Kirchmayerus, Ord. Philos. Witteb. Adjunctus, *Historiam* Wittebergæ an. 1671. *(in 4to)* reposuit *Hamelensem*, seu *Diss. de Inauspicato liberorum Hamelensium egressu*, nec multo post Franc. Wörgerus, Ecclesiastes Lubec. *Historiam Hamelensem contra M. Schockii fabulam Hamelensem defensam*, Hamb. an. 1683 in 12. De Homunculis Scotiæ, sive Angliæ Occidentalis, Subterraneis Guil. Neubrigensis (*Lib. I. Hist. Angl. c. 27.*) Narrationem, addito judicio suo, recitat Athan. Kircherus, *in Mundo Subterr. L. 8. c. 3.* & ex isto repetit J. Christoph. Becmannus *in Hist. Orbis Terr. P. I. Geographica c. 9. p. 207-212.*

omnia de fpiritibus fine difcrimine pro fabulis habent. Mira paffim in fodinis Norwegiæ accidere hominibus per iftos homunculos, fama conftans eft, & narravit quædam de iis, *in Actis Hafnienfibus*, Ol. Borrichius. Aliter judicandum de iis hominibus, quos fub terra educatos victitaffe referunt Hiftoriæ Scoticæ, & ex iis Athan. Kircherus *in Mundo fubterraneo*. De omnibus his, quæ ad monftrorum claffem referri poffe videntur, aut fub phantafmatis alicujus fpecie pro monftris habentur, videri poteft Joh. Prætorius *in fuo Anthropodemo Plutonico;* qui liber, etfi inepte fcriptus, magnam tamen farraginem hiftoriarum ex omnibus Scriptoribus colligit. Editus eft Magdeburgi A. 1666. *in 8vo.* Magna in Autore ejus fuit miftura fcientiæ & dementiæ.

De Gigantibus multæ funt itidem veterum hiftoriæ, plurimam partem, ut arbitror, falfæ, de quibus Joh. Chaffanio in *Lib. de Gigantibus, illorumque Reliquiis*, confulendus. Eos fuiffe negant Joh. Goropius Becanus in *Gigantomachia* fua, & Kircherus *in Mundo fubterraneo, fect. 2. qu. 2.* At teftes habemus ejus rei facras literas. Gentes Gigantum integras fuiffe, non facile dixerim, quanquam id multi velint. Ratione Climatis variare tamen ftaturam hominum, cognitum eft, fed ad immanem Gigantum proceritatem gentes integras excreviffe, verofimile non eft. Errant etiam, qui exiftimant, homines primorum temporum fuiffe Gigantes, & Rabbini quidem ita delirant, ut Adamum fuiffe credant ejus ftaturæ, quæ ab una terræ plaga fe extenderet ad alteram. Succeffu feculorum cum, decrefcente natura, decreviffe etiam homines arbitrantur, refutati a Joh. Jonftono, *in Lib. de Conftantia Naturæ*, nullam antediluvianæ ætati, in corporibus valentioribus generandi, concedente prærogativam. Quod fi verum eft, non homines tantum, fed & cetera animalia majora effe debebant. Si homo 60. cubitos longus erat, equus elephantis inftar effe debuit; fed merito ridetur ifta fententia a Joh. Marco Marci *l. c.* Ubi exiftimat, veteres arte quadam imaginativa effeciffe, ut procerioris effent ftaturæ homines, quam fententiam fuo loco relinquimus. De Gigantibus Nephilim antediluvianis elegans extat Differtatio J. Henr. Heideggeri, *Exercitat. II. Hiftor. Patriarch.* ubi prolixe, adductis argumentis, pro Gigantum exiftentia pugnat, & fecus fentientium argumenta refutat. De iisdem Nephilim conf. Jac. Boulduci *Lib. de Ecclefia Dei ante Legem*, & Th. Bangii *Cœlum Orientis, de Gigantibus* autem, *qui gemunt fub aquis, Job. XXV. 6.* Zach. Bogani *Diff.* accuratam *Epiftolarem*, præfixam Edmundi Dickinfoni *Delphis Phœniciffantibus*, Francofurt. A. 1669. in 8vo. Fuiffe inter Germanos veteres Giganteæ proceritatis homines, probant J. Jac. Chiffletius *part. I. Vefontionis, c. 17.* & Herm. Conringius *in libro de habitus corporum Germanic. caufis.* 6

Porro etiam *Hermaphroditi* inter monftra cenfendi funt, de quibus prolixe agit Joh. Ben. Sinibaldus in *γενεανθρωπεία, feu de hominis generatione Decateucho, lib. 2. tr. I. c. 5. & 6.* Monftrofa itaque eorum eft fententia, imo ipfi monftra funt, qui Adamum nobis Androgynum *(c)* fecerunt, quam fententiam Rabinicam refufcitatam cuidam 7

(c) Adamum Androgynum fuiffe, & facultate abeque conjuge generandi præditum, noviffime docuit

cuidam videmus. Curiosam Hermaphroditi descriptionem *V. Transact. Philos. 32. pag. 624.* Similia quoque exempla Hermaphroditorum in brutorum genere occurrunt. Sed iis accensenda non sunt exempla illa de hircis, quorum testibus adnata fuerunt ubera, lac copiosum stillantia. Joh. Sophronius Kozackius, *cap. 8. lib. 5. Horologii*, se Dresdæ hircum vidisse talem, testatur, cui fidem non dedissem, nisi fide dignus vir mihi narrasset, fuisse quendam Regni Suecici Senatorem, qui convivis suis caseum hircinum apponere consueverit, e lacte hirci confectum. Inquisivit ille vir apud rusticos, an simile quid unquam viderint, qui responderunt, solere hircis in senectute mammulam sub scroto nasci, quæ primum serum, postea lac funderet, si crebro mulgeretur. Incidi postea in Sinibaldum, qui, *Geneanthropiæ libr. 4. tr. 2. c. 6. p. 566.* refert, ex Aristotele & Peucero, de hircis lactiferis. Exemplum quoque extat in Schotti *Physica Curiosa.* Quæ si vera sunt, falso Virgilio inter operas frustraneas positum est: *mulgere hircos & jungere vulpes.*

8 Specialium monstrorum humanorum exempla per Anatomen explorata, passim extant *in Actis Societatis Angliea.* De *Centauris* & *Satyris* res omnino ficta videtur. De *Nymphis*, *Syrenibus*, *Trytonibus*, multæ extant historiæ, quæ si veræ sunt, inter monstra referendi non sunt, sed ad animalia aquatica referendi. Theophrastus Paracelsus mira hic somnia comminiscitur, & Gallicus aliquis Auctor Anonymus, qui non ita pridem prodiit. Sed illa exempla ad lusus dæmonum referenda sunt. Nam quod ajunt, homines submaritimos tandem eo deductos, ut loquerentur, imo artem textoriam discerent, ejus rei fides certe mihi dubia est. Si artes edocti sunt, nihil novum est, nam & simiæ possunt doceri. Quod loquelam attinet, forte & ipsa ad psittacorum modum fuit instituta. Syrenis alicujus Anatomen dedit Franciscus Rhedus *in Experimentis naturalibus.*

CAP. III.

DE AFFECTIONIBVS CORPORVM COMMVNIBVS, ET PRIMO QVIDEM DE QVANTITATE.

§. 1. *Peripateticorum de his altercationes. 2. Quantitatis corporum consideratio accuratior summe necessaria, sed a Peripateticis neglecta. Matheseos usus in illa maximus. 3. Quantitatis divisio. 4. Mundi infinitas, de qua variorum allegantur sententiæ, rejicitur. Jordani Bruni dogma de mundis pluribus, imo infinitis. 5. Corporum divisibilitas, etiam in Atomos, pro quibus contra Aristotelem pugnatur, & inter*

docuit (*in præf. libri de Novo Cœlo & Nova terra Gallici*, A. 1679. edidit) & visione id sibi cœlica revelatum esse jactavit Antonia Bourignonia, notata, ob fanaticum hoc delirium, a Pet. Bælio *T. I. Dictionarii Historico - Critici, P. I. p. 94. 95.* Et aliis Adversariis, Jacobum etiam Böhmium, tanquam illi (*in Myst. Magno, c. 18. & in Lib. de triplici Vita c. 6.*) ὁμόψηφον culpantibus.

& inter Scriptores de iis præcipue commendatur Cartesius. Minimis istis considerandis inserviunt microscopia, & microscopiæ, tum aliorum, tum imprimis Rob. Hookii, observationes. Usus doctrinæ de particulis istis minimis insignis. 6. Judicium de Kenelmi Digbæi divisione quantitatis, & a substantia distinctione Metaphysica. 7. Corporum impenetrabilitas mistionem particularum non prohibet.

POstquam causas consideravimus, ad AFFECTIONES CORPORUM COMMUNES descendimus, quales sunt, quantitas, motus certus, cui quies opponitur, qualitas, tam elementaris, quarum quæcunque alia, quibus juxta rei constitutionem & naturam accedunt locus & tempus. De quibus in Peripateticorum scholis insanæ sunt & Cimmeriis tenebris tenebricosiores altercationes, in quibus parum solidi quis invenit. 1

Quod *quantitatem* attinet, ea ita corpori inhæret, ut non sit ab illo distincta, certe semper cum corpore est, ac primum illud, quod animus noster cognoscit, mediante sensu. Quare magna est opera impendenda hujus contemplationi, & paulo accuratior, quam vulgo in Peripateticorum scholis fit, qui pene piaculum ducunt, si quippiam e Mathematicorum scholis in hanc doctrinam transferant, solis imaginariis contemplationibus & notionibus contenti; cum tamen sine exacta Matheseos cognitione nunquam solida hujus affectionis notitia haberi possit, imo multa contingant in natura phænomena, quæ cum alii ex superficiariis quibusdam speculationibus explicare frustra laborent, tota possunt e Mathematica doctrina explicari. Cui certe in acceptis ferenda sunt, quæ hactenus accuratius in Philosophia naturali indagata habemus. Cujus exemplum insigne nobis dedit Cartesius, qui, quod hanc partem spectat, inter omnes Physicos familiam ducit. 2

Quantitas est prima materiæ affectio, imo ipsa materia; non enim nisi ratione differunt. Quantitas est, vel continua, vel discreta. Illius formalis ratio consistit in extensione, hujus in numero. Quæ quantitatis species tantum æquivoca est; in extensione enim quantitas omnis consistit. 3

Quantitas consideratur primo ratione universi totius, scil. mundani corporis, & quæri tum solet, quousque illa extensio corporum pertendat. Ubi *de Infinito* magna est Physicorum disputatio, de quo Cartesius libellum scripsit, *de maximo & minimo* autem Opusculum perelegans Nicolaus, Card. Cusanus, e quo multa Kircherus *in Oed. Ægypt.* exscripsit. Vetus illa controversia est, & magna rationum subtilitate agitata, quarum compendium e veteribus & recentioribus exhibet Claud. Berirgardus, *Circ. 7. P. 1.* Ab Aristotele infinitum impugnatum fuit, ab aliis statutum: sed repugnat aliud præter Deum statui. Cartesius in has controversias se non immittit, & extra Physices objectum esse existimat, & vere quidem. Stantibus enim Theologiæ principiis, infinitum aliquod in natura admitti non potest, nisi naturam ipsam Deam facere velimus. Franc. Wilh. Liber Baro de Nüland hic nihilum suum 4

nobis obtrudit, quod cum infinito ipsi pari passu ambulat, in eo non novam fovens sententiam, sed Epicuri scholam sapiens. Is enim ex corpore & inani mundum compingebat, inane vero illud ipsum erat illi nihilum, de quo vid. prolixe Gassendus in *Physica Epicuræa*. Liber Baro de Nüland *p. 12. Elem. suor. Physic.* Mathematica aliqua demonstratione, τȣ̃ Nihili ad infinitum proportionem ostendere laborat, in qua illum suo sensu abundare permittamus. Nos quidem nulla necessitas cogit, ut pro demonstratione accipiamus. Alii quantitatem corporum mundanorum discretam etiam infinitam faciunt, ut *Jordanus Brunus*, qui innumerabiles mundos statuit, de quo suo loco agemus. De quantitate corporum principalium, globorum cœlestium, massæ terrestris & aqueæ, hic dici quidem aliqua poterant, sed remittimus ad Mathematicos, ubi illa plenius demonstrantur.

(Hic Jordanus Brunus statuit, plures esse mundos, & quidem infinitos, si non actu, tamen potentia, & stellas in via lactea soles esse putat, quod & ipse Cartesius facit. Crematus propterea est Brunus, quamvis Atheismi accusari non potuerit.)

5 Quantitatem sequitur *divisibilitas:* quod enim extensum est corpus, in partes quoque divisibile est. Eæ sunt, vel sensibiles, vel insensibiles. De sensibilibus nulla controversia est, de insensibilibus magna. Nam Aristoteles Atomos negat, & Peripatetici, sed sophisticis potius, quam veris argumentis, quæ inter se conferunt & examinant vulgares etiam Physici, tamen natura sane oportet aliquod ultimum esse, quod non amplius sit divisibile. Quid animo vel notionibus fiat, non curat Physica, qua Physica, Tota igitur *de Atomis & particulis* doctrina huc spectat, de quibus singulari libro egit Joh. Chrysost. Magnenus, nec non *de poris corporum*, de quibus Er. Bartholini extat Tractatus, excusus Hafniæ *in 8.* Nemo autem subtilius & explicatius omnem particularum doctrinam proposuit, quam Cartesius. Cui jungi velim etiam e Peripateticis Honoratum Fabri, *Tom. I. Physic.* quo de statu corporum ex ratione quantitatis agit. Omnes illæ affectiones, durities, fluor, viscositas, lævor, varietas, densitas, &c. a nemine melius explicantur, quam a Cartesio, qui in particularum conditione sive figura omnem illarum affectionum rationem quærit. Et ipse, cum de iis agit, Aristoteles necesse habet, ad illas confugere, ut aliquod exemplis demonstrare possem. Legatur Ant. Grandis *in Institutione Philosophia Cartesiana*, *part. 4.* qui facilitate insigni Cartesiana principia explicat. Quanta Atomorum & minimorum effluviorum vis sit, & quam multæ operationes naturales ex iis dependeant, nemo plenius exequitur, quam Rob. Boylius *in libro de mira subtilitate & insigni vi effluviorum*, Londini 1673. *in 12.* Pertinet huc minimorum speculatio per microscopia instituta, quæ multa detegit in corporibus, quæ ad varias spectant affectiones, sive conformationem totius, sive rationem superficiei, colores, &c. Italus quidam Fontana primus Microscopiorum fuit inventor, post hunc Pet. Borellus *de minimorum phænomenis Microscopicas* aliquot *observationes*, Hagæ A. 1656. editas, scripsit. Post illos absolutissimam Rob. Hooke, Vir maximi ingenii, & in rebus naturalibus

libus tum acutum, quam Aquila, cernens, *Micrographiam* dedit, Londini A. 1667. *in fol.* Anglice hic liber est conscriptus, multisque ornatus figuris æneis & Differtt. Physicis elegantibus. Henrici Poweri exstant quoque *Microscopicæ* (quæ Figurarum tamen delineatione carent) *Observationes*, Lond. 1664. *in 4to.* Commendat quoque Georg. Hieronymus Welschius *in Addendis ad Hecatostheam secundam* Germani cujusdam Microscopicas observationes, quas ille admirabiles vocat. Ceterum doctrinæ hujus maximus usus est in Physicis: in omnibus enim naturæ operationibus quasi deprehendi vestigia ejus possunt in minimarum particularum figuris observatis, ut ex Opere illo Hokiano abunde patet. Ne quid nunc dicam de admirabili illa proportione, quam deprehendere etiam in minimis corpusculis possumus. Unde Boylius, in *libro Anglico de utilitate naturalis Philosophiæ p. 38. & seqq.* eleganti discursu proportionem illam vermiculi, qui *Acari* vocatur, quo esse nihil potest minutius, confert proportioni, quæ est in Elephante, atque illum huic præferre non veretur. Comparat ibidem vastitatem balænæ cum vermiculis, in aceto detectis.

EDV. DIGBAEVS aliam habet quantitatis divisionem, quam ipse Metaphysicam 6 appellat. Distinguit enim inter substantiam & quantitatem. Substantiam dicit unam eandemque, quantitatem autem variari, unde fiat, ut corpus aliquod varias subeat alterationes, jamque se majus, jam minus, fiat. Atque hæc principia substernit raritati & densitati, quibus affectionibus generalibus omnem doctrinam physicam superstruit. *Non possumus intelligere*, inquit, *Tr. 1. c. 3. quo pacto major sit proportio quantitatis, quam substantiæ, vel contra, substantiæ, quam quantitatis, nisi realis inter utramque divisibilitas intercedat, multoque adhuc difficilius est intellectu, quomodo res eadem nunc majorem, alias minorem quantitatis proportionem habeat, nisi major minorve proportio ab ea separari possit, seu nisi vera sit divisibilitas inter quantitatem & substantiam, quod ut principiis, causæ huic principiis, ostenderem, necessarium foret, altius adhuc, & ipsa, ut sic dicam, Metaphisicæ viscera penetrare.* Hæc Digbæus, quem tamen nihil novi hic docuisse video, quam, quod vulgo distinguat inter corpus, & inter effluvia corporum, quod extra illas Metaphysicas speculationes concipi rectius possunt, ut ad eorum intellectum iis non sit opus. Nec video, quomodo distinctio inter substantiam & quantitatem hic commode locum habeat, cum & substantia corporis, quam vocat, ipsa per se quanta sit, effluvia vero particularum, vel corporis rarefacti majores portiones, non desinant substantiæ esse, & suas habere singulæ quantitates. Nihil itaque, ut mihi quidem videtur, hac subtilitate demonstratum est.

Aliud quoque quantitatis consequens est impenetrabilitas; Canon enim est, 7 *non dari penetrationem dimensionum.* Ille autem non prohibet particularum inter se mistionem: alia enim mistio est, alia penetratio. Sunt autem quædam ita apta nata misceri, ut pene penetrare se videantur. Circa quæ multæ considerationis sunt naturalia phænomena, de quibus *Cap, de mistione* pluribus agemus.

CAP. IV.

DE LOCO, VBI ET DE VACVO, VARIISQVE CIRCA VACVVM EXPERIMENTIS.

§. 1. *De Loco doctrina Aristotelis (quæ exploditur,) Cartesii & Pet. Gassendi, Epicurum secuti. Nihil aliud est locus, quam mera relatio. Theoriæ ejus utilitas in Physicis.* 2. *Vacuum in natura defendunt Epicurei, Gassendus, Valerianus Magnus, & alii Recentt. impugnant autem, post Aristotelicos, Cartesiani (& hos inter inprimis Ant. le Grand,) Th. Hobbesius, & plerique Philosophi ceteri.* 3. *Spatium aëre vacuum posse dari, constat e Scriptis & Experimentis Rob. Boylii, Ott. Guerickii & Florentinorum, de hoc argumento, de quibus judicium additur.* 4. *Franc. Lanæ Ars ope Globorum Metallicorum, aëre evacuatorum, per aërem volandi & navigandi, a G. G. Leibnitio commendata & emendata, a Phil. Lohmeiero autem, plagiario Lanæ, pro suo venditata invento, examinatur, & in praxin deduci haud posse ostenditur.*

1 QUoniam corpus naturale quantitatem habet finitam, LOCVS illi competit, quem affectionem corporum externam faciunt. Non opus est, ut hic tempus teramus inutilibus Peripateticorum disputationibus, quorum sunt ad speciem quidem subtiles controversiæ, sed revera nihil habentes solidi. Vid. Berirgardus *Circ. Pisan. 8.* ubi Aristotelis doctrina in utramque partem excutitur. Tota res tandem in prædicamentales quosdam conceptus abit. Nuda itaque relatio est, refertur enim ad aliud; jam vero relatio nihil aliud est, quam modus aliquis Entis: ex eo scil. quod corpus habeat respectum ad aliorum corporum situm, ex eo locum habere dicitur, & inde denominamus terminis localibus corpora naturalia, quæ nos non in universum, sed comparate, ratione sensuum & aliorum corporum, consideramus. Aristoteles quidem locum definit per superficiem immobilem, ut significetur, locum non simul moveri cum corpore locato, quo sane quid dicatur, non constat. Nam certe locus alicujus rei, si est superficies corporis adhærentis, oportet illam superficiem moveri, moto corpore. Cartesius locum duplicem facit, primo internum, per quem vocat spatium, trina sua dimensione constans, secundo externum, per quem intelligit superficiem, vel corporis ambientis terminum. Gassendus concedit, locum esse quantitatem, seu spatium, trina dimensione constans, illud tamen facit incorporeum. Dimensiones enim ille facit alias corporeas, alias spatiales, illas verorum corporum, trinam dimensionem habentium, has istius spatii, cujus aliqua dimensio a terminis corporum, vel adjacentium, vel circajacentium, nobis concipitur, revera autem nihil est. Atque in eo sententiam Epicuri sequitur, qui totam mundi compagem ex corpore & vacuo fabricatur, quorum aliquod extra corpora est, aliquod ipsis corporibus interspersum, atque huic vacuo, rebus intersperso, locabilitatem corporum & motum adscribit, id scil. esse, in quo corpora quiescant & moveantur. Neque

Neque enim motum in natura fieri posse existimat, nisi per vacuum; *omnia enim*, inquit, *quiescerent, quoniam, si vacuum non esset, corpus corpori obstaret*, de quo postea dicemus. Quod si plenitudo mundi statuitur, ut a plerisque Philosophis fit, nihil certe locus est, nisi mera *χέσις*. Si enim locus definitur per spatium, quæro, quid sit spatium. Dicit Cartesius & omnes, esse extensum, quare locus esse non potest, ipsum enim corpus est, & habet locum. Quoniam ergo corpus non potest esse in corpore, quia non datur penetratio dimensionum, nullum corpus in spatio, vel in se ipso, contineri potest. Aut itaque locus, cum Epicureis, per vacuum spatium definiri debet, aut nihil est, nisi mera relatio, quod postremum verum ego esse existimo. Magnæ tamen utilitatis est hæc doctrina in Physicis, quoniam respectiva illa corporum locatio magnum ad operationes naturales momentum habet. Magna enim est corporum naturalium consensio & dissensio ratione situs, quem habent. Magna solis virtus in terram est, quoniam eo in loco consistit, quam non haberet, si esset remotior. Si Sirius staret in loco solis, fortassis easdem operationes sentiremus, quas nunc sentimus a sole; certe Sirii & solis conjunctio duplicare illorum virtutem videtur. Ita vicinitas vel remotio agentium in natura magnos præstant effectus. De loco totius mundi more suo philosophatur Val. Weigelius, in Lib. Germ. vom Orte der Welt, Halæ Sax. *in 4to* edito, sed nihil demonstrat.

Offert hic se de VACVO agendi occasio, de quo varie sentiunt Philosophi. 2
Plerique illud non admittunt in natura. Contra sunt alii, qui naturam salvam esse non posse putant, nisi illud admittatur. Quid Epicurei statuerint, jam diximus, quorum dubiis respondet Ant. Grandis *in Historia naturali corporum, Art. 2. & 3.* Demonstrat illic, non opus esse inani spatio, ut corpora quiescant aut moveantur, nam in omni motu integrum corporum circulum simul moveri docet, Mathematica plane demonstratione. Ut itaque non opus sit, ad Vacuum aliquod recurrere. Respondet, quoque experimentis illis, quæ Gassendus adducit ad vacuitates in corporibus demonstrandas. Ad quem lectores remitto; perspicue enim & distincte dubia illa proponit & solvit. Nam affert Gassendus inter alia experimenta & hoc, quod, si quis accipiat vas quoddam, aqua ferme repletum, & tantum salis communis addat, ut plane sit repletum, tunc adhuc varii alii sales, alumen, nitrum, &c. addi possint, ex quo Vacuum vult demonstrare. Cartesiani Peripateticorum exemplo, nullum item Vacuum in natura agnoscunt; illi enim materia sua subtili omnia complent. Hobbesius *in lib. de Aëre*, ne aërem quidem excludi e spatio aliquo posse concedit, quanquam experimentis, ut ego quidem arbitror, contrariis convictus. Valerianus Magnus (in *Philosophia* etiam sua Aristoteli, in Logicis pariter atque Physicis, contrarius,) peculiari libro, Varsaviæ A. 1648. *in 8vo* edito, Vacuum adstruit, rationibus e thermometro petitis, quæ ulterius a Marino Mersenno experimentis illustrantur, Victorio item Torricello, Is. Vossio *(Lib. de Natura Lucis c. 9. ac 10.)* & aliis. Defendunt quoque Vacuum Joach. Jungius *in Doxoscopia, P. 2. sect. 1. c. 5. distinct. 6.* David Derodon in *Physica* sua *Contracta, P. 1. c.* 7. Lud. de Beaufort *in Cosmopœia*, Joh. Phocyl.

Phocyl. Holwarda *in Phyſica Novantiqua, c. 2.* Liber Baro Nüland in *novis Phyſicæ Elementis.*

3 ROBERTVS BOYLIVS, in variis libris *de aëris vi Elaſtica, de ejus rarefactione & condenſatione,* ac in *novis Experimentis de aëre*, Anglice ſcriptis, quæ *Actis Philoſophicis Anglicis* inſerta ſunt, non quidem ſimpliciter Vacuum agnoſcere vult, dari tamen in natura poſſe ſpatium aëre vacuum contendit; imo eo devenit, ut certo inſtrumento gradus iſtius rarefactionis ad menſuram vocarit. Experimenta alia multa monſtravit OTTO GVERICKIVS, Conſul Magdeb. magnus affectionum naturalium per principia Mechanica demonſtrandarum Artifex, qui pleniſſimos *de Vacuo* Commentarios *in folio* ſcripſit, quo in libro multa complexus eſt, illuc non pertinentia. Nam totum pene mundi Syſtema illic exponit, & ſuper ſuis demonſtrationibus fundare voluit, quæ tamen pertinent tantum ad ſingulares quaſdam corporum naturalium affectiones, præcipue Vacuum & rerum Magnetiſmum. Certum eſt autem, Virum illum in Germania cogitaſſe de iſtis inventis diu, antequam alibi iſtarum Demonſtrationum quicquam inſtitutum fuit. Liber quidem ejus A. 1672. demum prodiit, ſed Caſp. Schottus *in Technica Curioſa*, præcipuam ejus partem, velut per Epitomen, A. 1664. in prægustum jam dederat. Varia ſunt & curioſa experimenta circa eam materiam, *in Diſcurſibus Florentinis, Saggi Academici* dictis. Magni ſunt momenti omnia hæc experimenta, ac inprimis Boyliana, quia inter omnes majorem operam contemplationi huic Boylius impendit. Is ſcil. varia ſpeculatus eſt naturæ phænomena, corporumque locatorum in tali aliquo vacuo, ratione omnium qualitatum, varios effectus inde expertus, quorum cauſas accuratas nec ipſe dare poteſt. Adeo latent nos, quæ in profundo naturæ ſunt. Quod ſi accuratius illa omnia indagari poſſent, mirabiles poſſent inde effectus deduci. Vacuum aliquod ſpatium dari, tale ſc. in quo non ſit aër, certis experimentis demonſtrari poteſt, niſi forte quis exiſtimaverit, aërem adeo rarefieri poſſe, & tamen implere idem ſpatium, quod cum rerum natura pugnat. Neque enim corpus minus fieri poteſt ſe ipſo, aut majus, niſi per alterius corporis vel expulſum, vel inſinuationem. Si aër craſſior eſt atque conſtipatur, ut in ſclopetis *πνευματικοῖς*, debet id fieri per approximationem partium, a ſe diſtantium, quarum diſtantia concipi non poteſt, niſi quod vacua quædam illis fuere interſperſa, tale, quod aëre ſubtilius ipſi cederet, compreſſione facta. Quemadmodum in ſpongia fieri videmus, cujus partes ad ſe accedunt in compreſſione, aëre expulſo, qui antea foraminula illa complebat, e latere tamen ſuperſtite, ſeu conatu reſiſtendi, & in priorem ſtatum reponendi, ſi libertas detur. Eadem ratio eſt thermometrorum, baroſcopiorum, &c. de quibus *in Cap. de aëre* prolixius dicemus. Nihilominus tamen Franc. Linus, *in Tr. de Corporum inſeparabilitate*, poſt Ant. Deuſingium & Honor. Fabrum *(in Tr. de Vacuo,)* experimenta iſta pro Vacuo, tam Torricelliana, quam Magdeburgica & Boyliana, impugnavit, aliiſque illorum cauſis detectis Vacuum naturaliter dari poſſe negavit, Ariſtotelicam autem de Rarefactione ſententiam, tam contra vacuitatum, quam corpuſculorum, aſſertores, ſibi viſus eſt demonſtraſſe. Sed huic a Rob. Boylio eſt reſponſum. Exſtat & Gilb. Klerckii

Klerckii *Lib. de plenitudine mundi*, quo Philoſophia Carteſiana, ea etiam in parte, defenditur. Joh. Marcus Marci, *in Lib. de Iride p. 54.* Vacuum quinto Elemento compleri contendit. Quomodo hinc de levitate quoque & gravitate aëris judicium inſtitui poſſit, *Cap. de aëre* videbimus.

Occaſione tamen hujus doctrinæ incidit, quod aliquis, hoc fundamento fretus, machinam aliquam meditatus fuerit, quæ, ſublevata in aërem proportionatum, aliquod onus ſecum trahere poſſet, quod pro lubitu navicula eſſe poſſit, vel corporibus aliis, vel hominibus, referta, ſervata tamen ponderum proportione. 4 Eſt is FRANCISCUS LANA, Italus, cujus liber Italica lingua ſcriptus, *Prodromo al' arte maestra* (Brixiæ A. 1670. in fol.) c. 2. 3. varia a ſe experimenta excogitata proponit, ſed pleraque inania, ac in inanibus ſpeculationibus fundata, nec ad praxin deducta. Inter ea habetur illud quoque *c. 6. quomodo poſſit fabricari navis, quæ per aërem eat, cum remis & velis.* Fundamentum ejus hoc eſt præcipuum: quod ſupponat, dari poſſe globum aliquem, e laminis metallicis confectum, cujus contentus aër ipſo globo gravior ſit, quod ille calculo Euclideo, ex proportione Diametri ad peripheriam ducto, evincere laborat. Præſupponit porro, aërem, in tali globo contentum, graviorem ipſo globo, ſi inde extrahatur per artificia nunc nota, effecturum, ut globus ille ſurſum feratur, quemadmodum, ſi intra aquam globum talem quis haberet, aqua vacuum, globus ille aſcenſurus ſit in ſuperficiem aquæ. Globus illos multipicat pro ratione ponderis appendendi. Hæc ejus Viri ſententia eſt, quæ tamen graviſſimis dubiis urgetur. Ne quid enim dicam de calculo iſto Euclideo, valde vereor, ne ille, in abſtracto ita formatus, in materia deficiat, præſertim in tanta metalli & ipſius aëris proportionis & ponderis incertitudine. Neque enim laminæ metallicæ adeo exacte proportionem ponderis ſervare poſſunt, & ipſa craſſities metallica obſtare videtur. Quod ſi nimis tenuis illa lamina eſſet, difficile exhauriri aër poſſet, qui eſt conatus omnium maximus, adeo ut laminæ non niſi exacte rotundæ, & aliquo modo etiam craſſæ, hanc vim ſuſtinere poſſint. Quadrata forma laminæ etiam craſſæ hoc conatu, velut pannus, complicatur. Denique & ipſa adunitio laminarum multum difficultatis habet, nam non ita illa exacte fieri poteſt, ut non rimula aliqua ſuperſit, qua ſuperſtite tota res in nihilum recideret. Præterea etiam illud Lanæ præſuppoſitum, de aſcenſione talis globi, nondum probatum mihi videtur hoc fundamento; longe enim alia ratio eſt corporis, inter aquam concluſi, quam ejus, quod in aëre eſt. Illud enim terminum ſuum facile aſſequitur, ſuperficiem ſcil. aquæ, quem vero in aëre terminum aſſequi poſſit globus talis, non video, &, niſi me omnia fallunt, preſſio ipſa Athmoſphæræ impediret ejus aſcenſionem: illa enim, æqualiter omnibus lateribus incubans, non admitteret ejus aſcenſionem. Plura de hoc Navigio volatili J. Chr. Sturmius *in Collegio ſuo Curioſo.* Vocarunt quoque Angli ſub examen. Sed fruſtra, ut mihi quidem videtur, omnes illi conatus erunt. Miror Gottf. Wilh. Leibnitium, Virum ingenioſum Germanum, *in Hypotheſi ſua nova Phyſica*, probaſſe hæc fundamenta Lanæ. Diſerte enim ille *p. 25.* ait, ſi quid arte humana parari queat aëre levius, ſpem eſſe, perveniri ad artem volandi poſſe; ubi & recenſet Lanæ ſententiam, quam & If. Voſſii eſſe

ait: Si detur vas concavum, tam grande, ut aër intus conclusus continenti, seu vasi, per se sumpto, præponderet, aëre tum exantlato ascensurum illud vas in aërem. Calculos tamen Lanæ non recte ductos ait, aliumque substituit, quem rectius processurum putat. Caute tamen addit tandem: *Sed an bullæ* (ita vocat vasa illa) *tantæ magnitudinis commode fieri, & penitus, & sine ruptura, exhauriri & durare possint, ego in me non susceperim.* Illud Lanæ Commentum nuper nonnemo sibi tribuere ausus est, manifesti plagii facile arguendus, Philippus Lohmeier, sc. Prof. Rintel. *in Dissertatione* non ita pridem, *de arte volandi per aërem*, edita. Omnia enim pene verba ex Lana descripsit, nulla ejus mentione facta, seque Autorem tanti arcani jactat, ac Principes ad elaborationem ejus machinæ invitat. Apud Ott. Guerikium, quodam in loco, legere memini paratum sibi fuisse recipientem vitreum, cujus peripheriam aëre contento leviorem fuisse ait, nescio quo calculo suo & mensura usus. Nulla vero illic mentio est, in aërem ascendisse globum istum.

CAP. V.

DE TEMPORE.

§. 1. *Tempus ad Physicam non pertinet, nisi quatenus durationem rerum designat. Durationis hujus cognitio usum habet in Physica & Medicina multiplicem. Franc. Baconis Verulamii* Historia Vitæ & Mortis, *& Joh. Grauntii* Bils of the mortality, *in hoc argumento commendantur.* 2. *Quæstio de Interitu Orbium & Globorum integrorum affirmative deciditur. Stoicorum hac de re doctrina. Scriptores de interitu mundi, gentilibus credito.* 3. *Diluvii universitatis ab Is. Vossio Mathematice impugnata, a Nicol. autem Stenonio demonstrata. Possibilitas conflagrationis Globi Terraquei ex Physica itidem ostenditur. Summa difficultas in corporum, non solum maximorum, sed etiam minimorum, temporibus investigandis.* 4. *Scriptores varii de vitæ termino & prorogatione, uti & longævitate.* 5. *De Cadaverum corruptionis tempore, vita, in iis e Joh. Marci Marci sententia superstite, quorundam item incorruptibilitate & cruentatione miraculosa, monita. Th. Kerkringii præservatio cadaverum per succinum.*

1 INter externas corporum affectiones TEMPUS quoque refertur, quod quidem per se ad Physicam non pertinet, nisi in quantum ex duratione rerum judicium aliquod de constitutione corporum iniri possit. Aristoteli definitur tempus *numerus motus secundum prius & posterius;* sed ea Mathematica potius definitio est. Neque solum ad motum refertur tempus, physice consideratum, sed Mathematice, quando scil. ex ratione motus solaris, vel aliorum corporum cœlestium, mensura temporis initur. Ideoque temporis consideratio, quatenus mensura est, ad Physicam non pertinet, nisi in quantum nobis designat durationem rerum. Sola enim rerum

rerum duratio ſpectatur Phyſico. Quæſtiones hinc ſolent formari: *An tempus fuerit ante ſidera & mundum conditum?* quod ſuo modo concedi poteſt. *Quomodo differat æternitas a tempore Phyſico?* quæ inutilis quæſtio eſt, a nobis non expedienda. Habemus & in Mathematicis Menſuræ Menſuras, Horologia ſcil. ſecundum quæ computari tempora poſſunt, de quibus Mathematici conſulantur. Ad durationem rerum perveſtigandam non eſt nobis opus illis minutiis, ſufficit hic latior calculus. Eſt vero illa durationum hiſtoria in natura maximi uſus, unde judicium de mixtura & textura corporum fieri poteſt, quomodo ſc. illa inter ſe compacta ſint, quo ordine, qua proportione. Nam eorum omnium aliqua ſigna apparent in duratione eorum. Judicium hinc quoque de corruptione corporum inſtitui poteſt. Inprimis obſervari poſſunt fatales illæ corporum periodi & termini, quos Deus ipſis præſcripſit, ipſaque non excedunt. Multum quoque cognitionis inde accreſcet doctrinæ Medicæ, ſi hiſtoria quædam inſtituatur durationum vitæ & mortis diſtinctorum hominum, ſub vario cœli climate poſitorum, in montibus, ſylvis, locis paludoſis, arenoſis, metallicis, calidis, frigidis, habitantium. Præivit in hoc labore Magnus Verulamius, cujus extat *Hiſtoria vitæ & mortis*, magno ingenii conatu ſcripta. Utile quoque erit hiſtorias ipſas in aliqua ſocietate vita functorum notare, quo ſcil. genere morbi, qua ætate, perierint. Id fecit ex Anglis, libro, cui tit. *Bils of the mortality* (i. e. *Naturales & Politicæ Obſervationes ſuper ſchedulas mortalitatis Anglicas, ſive Catalogos hebdomadales natorum & mortuorum)* Johannes Graunt, *(d)* qui perpetuum catalogum texuit omnium hominum certo morbi mortisque genere mortuorum & natorum, unde educit multa confectaria, tam Politicis & Statui, quam Medicis & Phyſicis, utilia. Prodiit Liber iſte (cujus Argumenta *Tomo II. Ephem. Gall. p. 352. & ſeqq.* enarrantur) Oxoniæ A. 1665. *in 8vo.* Similiter in omnibus corporibus naturalibus procedere licet a ſummis ad ima, ad methodum illam, a Verulamio præſcriptam.

Pertinet huc quoque quæſtio *de interitu & corruptione integrorum orbium & globorum*, cujus eſſe viciſſitudines veteres quoque ſenſere, qui idem illis fatum eſſe voluerunt, quod partibus eorum. Et ſane generationes illæ novarum ſtellarum & cometarum non obſcurum argumentum præbent, nova quædam corpora, in vaſto hoc aëris vel ætheris Oceano, vel vorticibus, ut appellat Carteſius, naſci poſſe, quemadmodum in mari Inſulæ naſcuntur per materiæ cujusdam congeriem, in unum aliquem locum compactæ. Non omnia etiam in orbibus æthereis eſſe æterna & conſtantia, nunc credere incipimus, poſtquam Mathematici demonſtrationibus ſuis fidem fecerunt. Stoici olim mundi interitum etiam ſtatuebant, ſive generalem quandam ἐκπύρωσιν & κατακλυσμὸν, æſtatem ſcil. atque hyemem univerſalem, quæ per vices redirent, ut ita mundus ſecundum externam ſui compoſitionem tantum interiret, non ratione ſubſtantiæ. De hac Stoica mundi exuſtione quid ſentiendum ſit, legi

(Oo) 2

(d) Grauntii Exemplum, laudabili inſtituto, in Germania imitati ſunt Collegæ Academiæ Naturæ Curioſorum Uratislavienſes, qui *Hiſtoriam Morborum*, in Civitate ſua ſingulis annis graſſatorum, Ægrotorumque iſtis correptorum ac mortuorum, an. 1699. inchoatam, ad præſentem usque, quotannis continuarunt.

legi potest Jac. Thomasius in pecul. *Differt.* qua Epicrisin & collationem instituit cum Christianorum doctrina, mundi interitum statuente. Vid. quoque Hier. Magius, qui de *exustione mundi* singularem librum scripsit, & quæ Alphonsus Pandulphus ex omnibus, tam Gentilibus, quam Christianis Scriptoribus, *libro de fine mundi*, congessit.

3 Ceterum, quod globum terraqueum attinet, impossibile non est, illum has vices subire. Quomodo diluvium toti huic globo accidere potuerit, subtilissima methodo demonstravit Nicolaus Stenonis, *in Prodromo Dissertationis suæ de solido, intra solidum naturaliter contento.* Qua ratione illorum argutatiunculæ retundi possunt, qui Mathematicis rationibus universalitatem diluvii impugnant. Quod fecit singulari libro Isaacus Vossius, quanquam nomen Dissertationi non proposuerit. Ita quoque igne conflagrare posse globum terrenum simili ratione non est impossibile, si æstuaria illa subterranea vires acquisiverint, & vicinas partes, maxime inflammabiles, corripiendo totum tandem globum incendant. Cum enim maxima terræ pars metallica sit, imo ea, quæ centro propiora sunt, ipsissimum metallum fusum existimem, impossibile non est, colliquatione partium metallicarum facta, corticem hunc externum, quem terram vocamus, cum appendicibus suis, facile in cineres abiturum. Fuit quoque Cartesius in illa sententia, terram successu temporis mutari in solem posse, quod fieret forte hac conflagratione; solem vero mutari in terram vel planetam posse, ubi maculæ, quas sensim attrahit, prævaluerint, ut corpus solare crustam aliquam terream sibi obducat. Illa hic obiter de corruptionibus corporum & massarum universi dicta sunto, in quibus sensu suo quemcunque abundare patimur, ab experientia nihil adjuti, sola enim suspicione tantum quædam divinamus, cum unius hominis, & multorum millium, ætates non sufficiant ad has observationes. Objecti enim vastitas, & infinitas, & longinquitas, & diuturnitas, magna sunt philosophantium obstacula, qui in particulis tantum sæpe laborant, & vix sapiunt, quoniam universi hujus connexio illos latet. Unde multæ dependent operationes, multa phænomena naturæ, in quorum causis inveniendis ætatem & vitam consumimus, oleumque & operam perdimus. Quæ difficultas magnorum corporum, eadem minimorum est, nam & in horum temporibus observandis maximus profecto labor est. Quis fungi unius noctis propaginem satis mihi explicet, & texturam ejus aliquot horis elaboratam, ut pene visui petere posset, nisi cognitioni nostræ quasi sponte subduceret natura. In vita Ephemeri insecti, quam Joh. Schwammerdammius Belgice descripsit, quæ non miracula observes?

4 Pertinet quoque huc doctrina de Termino vitæ humanæ & de vita proroganda, & longævitate Patriarcharum, circa quæ argumenta plurimæ occurrunt difficultates, integris Disputationibus & Libris a quibusdam deductæ. *De Vita & Morte* Matth. Flacius Jun. Librum scripsit non contemnendum.

De Termino vitæ Joh. Beverovicius Viros doctissimos sui temporis exercuit, qua Theo-

Theologos, qua Medicos, quorum Reſponſa ſingulari volumine (Leidæ A. 1636. *in 4to*) ſunt congeſta, & lectu digna ob varia dubia, omni ex parte mota. *(e)*

Quod *longævitatem Patriarcharum* attinet, aliorumque hominum, legendi ſunt Verulamius in ſua *Hiſtoria vitæ & mortis*, Joh. Henr. Heideggerus peculiari *Diſſertatione*, quæ habetur in ejus *Patriarcharum hiſtoria*, & Henr. Meibomius Jun. in ſingulari *Epiſtola de longævis.*

Quod *vitam prorogandam* attinet, Medicos habemus, qui ex artis ſuæ principiis integros libros eo de argumento ſcripſere. Phyſicis quoque rationibus & Medicis uſus eſt, in libro ſæpius laudato, Verulamius, cujus liber multarum aliarum cogitationum ſemina tradere videtur. Ita enim omnia complexus eſt generali ſua contemplatione, ut ſingula ejus libri viam ſternant ulterioribus cogitationibus. Hier. Cardanus quoque *libro 2. Θεογνώςων*, qui occurrit in *Operum* ejus *Tomo 2.* argumentum hoc de vita proroganda tractat. Legi quoque poſſunt *Acta Anglicana Regiæ Societatis p. 1179.* ubi de eodem argumento diſſeritur.

Poteſt hic quoque diſquiſitio inſtitui *de tempore, quo cadavera vel hominum, vel brutorum corrumpi ſolent.* Joh. Marcus Marci quidem vitam etiam cadaveribus reliquam facit, ac per tempus aliquod ſatis longum incorruptibilia ea manere poſſe credit, quoniam exiſtimat, ecſtaſin pati poſſe homines, quæ annos plures durare poſſit, unde corpora hominum cadaveribus ſimilia quidem videantur, revera autem vivant. vid. *Philoſophiæ vet. Reſtit. P. 4. ſubſect. 1. & 2.* Multa hinc deducit paradoxa, quæ ſuo loco relinquimus. Videatur quoque Chriſt. Frid. Germannus in *libro de Miraculis mortuorum*, Lipſ. A. 1670. edito. Quod corpus totum, vel corporis partes aliquas, incorruptibiles, attinet, ego multa hic ſuperſtitioſa & fabuloſa ſubeſſe exiſtimo. Ceterum exiſtimantur cadavera violenta morte peremtorum inconſumpta manere, cujus rei exemplum memorabile extat apud Melchiorem Adamum, *in vitis JCtorum in vita Hutteni p. 17.* Ipſe Huttenus ad Arnoldum de Glauberg, JCtum Francofurdienſem, ſcribit: *Rem admirandam, & cujus prope nullius fides capax ſit, vidiſſes, quartum jam annum defoſſum corpus non conſumptum, non putrefactum, totam adhuc faciem cognoſcibilem, quin etiam ſanguine commaduit attactum. En igitur innocentiæ teſtimonium.* Fuit ille Joh. Huttenus e familia Uldarici, in prælio quodam occiſus, de quo prolixior ibi narratur hiſtoria. Quid arte fieri poſſit, non jam moramur. *Theod. Kerckringius* hodie ſuccinum ita temperat, & coquit, ut tota cadavera, quanta quanta ſunt, ejus circumfuſione a corruptione præſervet.

Habet infantem undiquaque ſuccino circumfuſum, quem adhuc integrum & ſine corruptione ſervat, fœtum item bimeſtrem.

(e) Præter Beverovicianam Schediaſmatum *de Termino Vitæ* Syllogen, alia etiam Lipſiæ an. 1691. *in 8.* curante Hieron. Dicelio, Prof. Publ. prodiit, in qua Dan. Henrici Theologi Lipſienſis, Liber de Argumento iſto integer, aliorumque Theologorum Lutheranorum, Æg. Hunnii, Joh. Majoris, Balth. Menzeri, Juſti Feurbornii & Joh. Guilh. Bajeri, de eodem Diſſertationes, junctim exhibentur.

CAP. VI.

DE MOTV CORPORVM ET PARTICVLARVM IN CORPORIBVS.

§. 1. *Motus doctrinam recentiores Mathematice explicant, & ex ea, post Epicureos, omnia ferme Phænomena naturalia deducunt. Sed Principium hoc est insufficiens.* 2. *Aristoteles intricatissime de eo philosophatur, distinctius autem & luculentius Cartesiani, quorum doctrina, ex ipso Cartesio & Dan. Lipstorpio, fuse proponitur.* 3. *Subjungitur ejusdem censura, quædam dubia, quædam falsa in ea esse, ostendens.* 4. *Motus variæ subdivisiones.* 5. *G. G. Leibnitii theoria Motus abstracti, & hypothesis Physica, huic superstructa, commendantur.* 6. *Nec non Scripta de Motu Joh. Alph. Borelli, quocum Franc. Wilh. L. B. de Nüland, ferme eadem docet. Wilh. item Petti nova hypothesis, & Joach. Jungii de Motu MStum.* 7. *E sola Motus doctrina omnia naturæ Phænomena non possunt explicari.* 8. *Pauca de Quiete, & Intestinis motibus particularum in solidis quiescentibus, e Rob. Boylii de his Scripto, adduntur.* 9. *Doctrinæ de fermentatione in Physicis & medicis utilitas, ac Scriptores præcipui.*

1 AD affectiones externas MOTVM & Quietem referunt vulgo Physici. Affectio enim externa corporis naturalis est moveri & quiescere. De motu hoc multa dici possunt, & sunt, qui omnes naturæ operationes in eo fundant. Recentiores methodo Mathematica plane hic procedunt, ut, positis definitionibus, petita aliqua sive postulata tradant, his impetratis regulas certas, vel axiomata, conficiant, quibus, ut certis & indubitatis, explicari posse putant ea, quæ habemus in natura phænomena, omnesque naturæ operationes. Hinc formam, & formales actiones & vitales, deducunt, & quicquid præterea in corporibus activum est. Epicurei e veteribus primi sunt, qui motum particularum horsum, vorsum, sursum, deorsum, motum concurrentiæ, &c. animo concipiebant, ut inde corporum rationem demonstrarent. Subtiliter illi quidem multa de hoc motu disseruere, & quæ usum aliquem obtinere possunt in demonstratione rerum, solo tamen illo principio frustra confidimus, ut *Cap. de Secta Epicureorum* pluribus diximus. Videri quoque Joh. Franciscus Grandis potest, in singulari *Diatribe adversus Epicureos*, ad Gassendum, eorum defensorem, scripta.

2 Aristoteles quoque multa de motu tradit, imo naturam per principium motus definit. In toto vero hoc argumento, quod in Mathematicorum scholis tractandum erat, Metaphysicis speculationibus omnia involvit, ut certe, quid velit sibi, expeditu admodum sit difficile. Quis enim Oedipus satis mihi explicet illam motus definitionem: *Motus est actus Entis in potentia, quatenus in potentia?* Infinitæ sunt hic Interpretum speculationes, ipsis verbis Aristotelicis intricatiores. Nihil attinet in re inani

inani tempus & operam perdere. Longe distinctius Cartesius motum nobis definit: *Motus est translatio unius partis materiæ, sive unius corporis, ex vicinia eorum corporum, quæ illud immediate contingunt, & tanquam quiescentia spectantur, in viciniam aliorum.* Vid. ejus *part. 2. principiorum Philosophicorum, §. 25.* Hinc *quies*, motui contraria existens, nihil aliud est, quam *ejus absentia, ibid. p. 27. & 37. Determinatio motus est, qua mobile a termino a quo, ad certum terminum ad quem, promittitur. Communicatio vel propagatio motus est actio, qua motus ex una parte materiæ in aliam, vel quiescentem, vel tardius aut aliter motam, transfertur.* Atque hæ definitiones sunt expediti sensûs, quas capere quilibet potest; explicant enim naturam motus localis, extra quem nullus alius datur, quanquam Aristoteles motum localem ab aliis quibusdam speciebus distinxerit, quales sunt augmentatio & diminutio, generatio, corruptio, &c. Quæ ipsæ species tamen motu locali peraguntur, &, si recentiores audimus, omnis ejus formalis ratio in particularum motu, ejusque determinatione consistit, quod tamen suo loco nunc relinquimus. Nos quidem, materiæ generationem & compactionem mediante motu tali fieri, agnoscimus, sed determinationem istius motus a sublimiori principio dependere existimamus. Postquam has definitiones motus in solido collocavit Cartesius, postulata hinc aliqua & axiomata format, quæ distinctius ordinat DAN. LIPSTORPIUS *in speciminibus Philosophiæ Cartesianæ.* Petit enim, ut (1) concipiamus vacuum spatium, seu corpus, quod motus aliorum corporum nulla ratione impediret, nec juvaret; (2) petit, ut duo corpora perfecte dura, & a reliquis omnibus sic divisa, concipiantur, ut eorum motus a nullis aliis circumjacentibus impediretur, nec juvaretur; (3) petit, ut dua illa corpora perfecte dura, & a reliquis omnibus divisa, inter se indirectim, a sinistra versus dextram, committantur; (4) petit, ut in iis magnitudo & velocitas accurate examinentur & seorsim spectentur; (5) petit, ut, depositis sensuum præjudiciis, pura mente consideretur, quid futurum sit in eorum mutuo concursu; (6) petit denique, ut, veritate distincte percepta, Philosophi considerent, esse a ratione plane alienum, propter sola sensuum præjudicia & experientias, in medio heterogeneo, & ope corporum non exacte durorum, nec perfecte solidorum, factas, ea, quæ a puro intellectu clare & distincte percipiuntur, in dubium revocare.

Hinc Axiomata & regulas communes deducit: (1) Deus omnium est motuum, qui sunt eruntque in mundo, causa generalis. (2) Deus in principio mundi materiam creavit, & tantum motus illi impressit, quanto illi opus fuit ad rerum productionem, quam hactenus conservat. (3) Hinc esse, quod omne corpus, quantum in se est, in eodem statu maneat simplex & indivisum, nec unquam, nisi a causis externis mutetur. (4) Et sic id, quod quiescit, perseveraturum semper in quiete sua, nisi externo impetu loco pulsum fuerit. (5) Ubi vero corpus aliquod moveri cœpit, tamdiu moveri eadem celeritate, quamdiu nihil occurrit, quod vel imminuit, vel sistit, ejus impetum. (6) Ex eo porro educit, omnem naturam esse conservatricem sui, & nihil tendere ad sui ipsius destructionem. (7) Omnem motum ex se ipso esse rectum,

rectum, & ideo circulariter mota tendere ſemper, ut recedant a centro circuli, quem deſcribunt. (8) Corpus motum, alteri occurrens, ſi minorem vim habeat ad pergendum ſecundum lineam rectam, quam hoc alterum ad ei reſiſtendum, nihil amiſſurum de ſuo motu, ſed ſolam motus determinationem perditurum. (9) Si occurrat corpori minus forti ad reſiſtendum, quam ipſum ſit ad movendum, tum illud ſe commoturum, & tantum de ſuo motu amiſſurum, quantum in alterum corpus transfert. (10) Si occurrat corpori æquali, & æque velociter mobili, ſolam motus determinationem amiſſurum. (11) Si vero occurrat corpori plane æquali, ſed quieſcenti, utrumque ſui effectus partem ſortiturum dimidiam, h. e. partem ſui motus communicaturum cum reſiduo reflectendam.

3 Hæc ex mente Carteſii Lipſtorpius prolixe proponit in libro, a nobis laudato, quod pleraque Mathematicæ veritati inniti videntur. An vero in Phyſicis pro abſolute veris & demonſtrativis habenda ſint, non parum dubitationis eſt. Nam aliqua vel ex hypotheſi tantum dicuntur, e. g. nullum motum ceſſare ſemel inceptum, niſi propagetur eadem quantitate, omnem materiam ſubtilem recedere a ſua Sphæra per lineam rectam, quod circa nos vacuum nullum ſit, in quo moveri poſſunt corpora, ut proinde difficilis ejus probatio ſit. Quædam ex iis falſa omnino eſſe videntur, e. g. motus certa quantitate mundo inditus, ut nullus novus oriatur, ſed tantum tranſeat de uno corpore in aliud, & quantum uni accedit, tantum alteri decedat. Inſtantias plurimas dedit Ludovicus Beaufort *in Coſmopœia divina pag. 65.* Unicus ille animalium ſpontaneus motus falſitatis arguit hanc hypotheſin. Cum enim animalia, antea quieſcentia, incipiunt ſubito vehementer moveri, quæritur, a quo talis motus iis communicetur, & cui decedat. Denique quis neget, corpus aliquod immediate moveri poſſe ab aliquo Spiritu, Angelo vel Dæmone? Homo quoque, immediate a mente excitatus, ſe libere determinat ad motum, vel quietem. Hæ poſtremæ ſunt, ſed validiſſimæ objectiones Beaufortii: Nam ad ceteras regeri non pauca poſſunt. Ideoque ex his ſpeculationibus, plane Mathematicis, & a materia abſtractis, tantum afferendum eſt ad naturæ phænomena demonſtranda, quantum ipſa natura admittit. Multa quidem notionibus noſtris præſupponere poſſumus, quæ ſatis quidem expedita nobis videantur, multum tamen difficultatis habeant, ubi rei ipſi applicueris. Certe, quæ de propagatione motus ſemel incepti, Carteſiani tradunt, inſignem & apertiſſimum habent in natura uſum; ſtatuendum tamen eſt, eum aliquando etiam ceſſare poſſe. Omnis enim motus propagatur cum gradu aliquo deficientiæ ad quietem.

4 Motus varie ſubdividi poſſunt, & ſecundum varios reſpectus conſiderari. Nam ſecundum gradus alius eſt, vel celer, vel tardus, vel mediocris. Secundum cauſas eſt vel ſpontaneus, vel violentus, vel inſitus, vel propagatus. Secundum terminos alius eſt vel rectus, vel circularis, vel mixtus. Rectus iterum eſt vel horizontalis, vel perpendicularis, vel obliquus. Ex his variæ aliæ ſpecies oriuntur, tractatio, vectio, ſuctio, frictio, pulſio, truſio, curſus, volatus, natatus, reptatio, preſſio, volutatio,

tatio, rotio, refractio, distillatio sive evaporatio, discombinatio, serratio, terebratio, & si quæ sunt his cognatæ species aliæ.

Non ita pridem GODFR. GVILH. LEIBNITIVS *Theoriam motus abstracti, seu rationes motuum universales, a sensu & Phænomenis independentes*, edidit, qui exiguus libellus magna industria omnem motus rationem, secundum omnes figuras, positus, modos, explicat, ut profecto plus ille perfecerit exiguis istis foliis, quam alii vastis libris. Huic *Theoriæ* superstruit *Hypothesin Physicam novam*, in qua Phænomenorum naturæ plerorumque causas ab unico quodam universali motu, in globo nostro supposito, neque Tychonicis, neque Copernicanis aspernando, repetit. Plena sunt omnia subtili ingenio, & in multis quasi ex abdito eruit nonnulla, de quibus non cogitarunt alii. Hanc suam doctrinam Societati Anglicæ dedicavit, quæ in pretio quoque habuit, & recudi a Typographo suo fecit. In *Actis Societatis* quædam habentur Joh. Wallisii ad ejus *Hypothesin* monita, quæ illic legi possunt. 5

Non ita pridem etiam IOHANNES ALPHONSVS BORELLVS, *(f)* Prof. Pisanus, Mathematices Physicesque peritissimus Vir, ac singulari judicii & ingenii acumine in naturalibus pollens, *de vi percussionis* vastum librum edidit in 4. acutum & laboriosum, in quo omnem illam motus doctrinam ad certas quasdam regulas revocavit, in multis cum Cartesianis convenientes. Quibus regulis semel positis, procedit deinde ad demonstrationem multorum in natura phænomenorum, ac specialibus exemplis illustrat, quæ generalibus regulis conceperat. Dignus sane est liber ille, qui cum Cartesio Leibnitioque jungatur, ut ita collatis omnium sententiis videamus, in quibus conveniant, in quibus differant. Omnibus certe in illo genere Scriptoribus palmam præripit, & nil ferme addi potest ejus subtilitati. Post Borelli Tractatum editum Franciscus Wilhelmus, Liber Baro de Nüland, in *Elementis* suis *Physicis*, vel *novæ Philosophiæ principiis*, in multis Cartesio contradixit. Nam Cartesium motus naturam non intellexisse ait, per se nullum motum circularem dari, corpora circulariter mota non conari recedere a centro, regulas quoque motus habet, cum Borellianis in multis convenientes, quod se inscio tamen contigisse memorat, Borellum tamen ipsum para- 6

(f) Joh. Alph. Borelli, Neapolitani, Acad. Pisanæ Mathematici, *Tractatum de Vi Percussionis*, Bononiæ an. 1667. *in 4.* editum, &, cum *Responsionibus ad animadversiones Stephani de Angelis*, auctiorem Leidæ an. 1686. *in 4.* recusum, *Librumque de Motionibus Naturalibus, a gravitate pendentibus*, Regiojulii an. 1670. & Leidæ an. 1686. *in 4.* impressum, excepit tandem *Opus de Animalium Motu posthumum* Bipartitum, Romæ An. 1680. & 1681. *in 4.* publicatum. Recensus singulorum prolixiores quære in Ephemeridibus istorum, quibus lucem aspexere, temporum Literariis, quarum Loca Corn, a Beughem, *in Consp. I. Apparatus ad Hist. Liter. Noviss. p. 60. 61.* suggeret. Joach. Jungii *Phoranomica*, seu *Doctrina de Motu Locali*, cujus, etiamnum ineditæ, honorifica etiam mentio, in Henr. Oldenburgii *Transactt. Philos. Soc. Angl. M. Apr. A. 1669. p. m. 148.* & G. G. Leibnitii *Theoria Motus abstracti p. 33.* est injecta, Hamburgi an. 1688. ni fallor, *in 4.* curante Henr. Sivero, Prof. Gymnasii Mathematico, & Autoris discipulo, prodiit, a Siveri autem successore, Balth. Menzero, ibid. an. 1699. *in 4.* denuo est recensita, & Joh. Ad. Tassii *IV. Opusculis Mathematicis* adjecta.

logismorum nonnullorum accusat in motus demonstrationibus. Ceterum & ipse Borellus *de motu animali* librum, quem editum nunc esse audio, promisit, quo forte non minus subtilia & curiosa continebuntur. Quæ in natura contingunt generationes & fermentationes, ex hypothesibus suis satis concinne explicat. Superest & Joach. Jungii *Lib. de Motu* posthumus, quem discipulorum aliquis Editioni paratum servat. Urgent hanc vehementer Angli, a quibus magni Jungius æstimatur. Et fuit sane Vir sublimis ingenii, quique naturalium rerum causas, accuratiori, quam vulgo hactenus factum, oculo inspexerat, ac multa ad Mathematicas leges revocaverat. *Novam Hypothesin Motus Elastici* Wilh. Petrus e Soc. Reg. Angl. adjecit Libello suo *de Usu duplicatæ proportionis in singularibus quibusdam*, Londini A. 1674. *in 12mo* excuso. Multa is habet curiosa, quæ spectant ad doctrinam Motus, cujus varia proponit Experimenta specialia, duplicando Motuum propositiones. Quæ de primo motore apud Peripateticos sunt controversiæ, legi possunt apud Berirgardum in *Circulo Pisano*, ubi & de motu projectorum prolixe agitur.

7 Mihi quidem non videntur omnia illa indistincte posse ad motus doctrinam referri naturæ Phænomena. Utut enim subtiliter ista sint excogitata, non tamen omnes absolvunt rationum numeros. Est præterea aliquod in natura super illos motus constitutum principium determinans, quod qui non observat, in specialibus nonnullis exemplis, is nihil videt. Borellus istis suis Regulis explicare se tamen non potest, nisi concedat, esse particulas quasdam in natura, quæ per se ipsas moveantur, & moveant alias. Ad id extremum demum deveniendum est, sive sit illud materia subtilis, sive aliud quod in natura spiritale principium.

8 Restat nunc, ut etiam de QVIETE aliqua dicamus. *Quies nihil aliud est, quam absentia motus, in quo statu corpora per se sunt, motus vero illis accidit.* Atque hic, si argumentum hoc pressius consideremus, profunda sane illa inquisitio est, quæ corpora quiescant, & quatenus quiescant, an, cum tota quiescant, etiam partes eorum moveantur. Quod si rem recte consideraverimus, nullum corpus tam densum & ponderosum inveniemus, in cujus, ut ita dicam, visceribus, & abstrusis recessibus, non dentur intestini quidam particularum motus. Nemo rem illam attentius consideravit, quam Rob. Boylius *in Dissertatione de intestinis motibus particularum in solidis quiescentibus*, ubi exemplis gemmarum, vitri, lapidum, marmorum, lignorum ostendit, tot affectionibus ista corpora esse obnoxia, ob inobservatum quendam motum particularum, in illis delitescentium, quæ, cum in motu sunt, vel provocantur a vicinis corporibus, particulas sibi connexas iterum movere incipiunt. Illustria sunt exempla illa, quæ de maculis in gemmis notat ad solis motum mobilibus.

9 Pertinet huc etiam doctrina *Fermentationis*, quæ maximi in Physicis usus est, cujusque veram indolem ac naturam quisquis accurate sciverit, eum perfectissimum rerum Naturalium habebo Indagatorem. Omnes enim naturæ mutationes, alterationes, generationes, corruptiones, non nisi fermentatione fiunt. Ejus artifex sola atque unica est Chymia illa sublimior, quæ flammis agentibus, modo naturæ æmulo, par-

particulas corporum quiescentes novit excitare, ut in alium statum deducantur, ipsamque speciem naturalem, vel corpus, in aliud transmutent. Fermentatio, sive a causis externis, sive ab internis, oriatur, unica est & fœcundissima morborum genitrix. Ratio ejus plane abstrusa est. Pauca de illa habent Veteres, quæ Herm. Conringius & Mart. Schoockius, in Dissertt. de ea adferunt. Thom. Willisius, magno labore, in cellis vinariis & cerevisiariis, variis Opificum officinis, Experimenta, Fermentationis doctrinam illustrantia, collegit, sed, quia principia quinque, ab omnibus aliis Physicis diversa, statuit, sententiam suam impugnari vidit, tum ab Anglis, tum a Marc. Kergero, Germano, cujus libellus, Witeb. 1663. *in 4to* editus, non est omnino contemnendus, & multa attulit Willisio prætermissa. Febres totæ in fermentatione consistunt, quam si quis compescere norit, his facile medebitur. Qua de re diligentissime actum a Willisio *in Diatribis II. de Ferment. & Febribus*. Ziegleri Scriptum *de Fermentatione rerum omnium Germanicum* Titulo, magnifica multa pollicenti, haud respondet. Non res enim dat, sed verba, obscura sæpe & ænigmatica, nec experimentis sua confirmat, quæ tamen unice hic desiderabantur.

CAP. VII.

DE QVALITATIBVS.

§. 1. *Motus Qualitas est non tantum externa, sed etiam interna.* 2. *Peripateticorum doctrina de Qualitatibus exploditur.* 3. *Pleræque Qualitates a situ, figura, motu & mistione, oriuntur, quod diversis ostenditur exemplis.* 4. *Divisiones Qualitatum Peripatetica.* 5. *In specie agitur de Raritate & Densitate.* 6. *De Humiditate, Siccitate, Fluiditate, Firmitate, Mollitie, Viscositate, Flexilitate, Rigiditate, Levitate, Asperitate.*

Vidimus de motu, quæ quidem præcipua est inter qualitates corporum naturalium, quoniam, ut vidimus, recentiores nonnulli super ejus hypothesi omnem doctrinam Physicam exstruunt. Maluimus tamen nos distinguere, methodum vulgatam sequentes eorum, qui motum affectionem externam faciunt corporum, & distinguunt a qualitatibus reliquis, quas internas vocant, a forma illa substantiali sua procedentes, quanquam & motus possit esse internus, atque adeo intestinus, ut, quiescente solido, vel toto corpore, quædam tamen particulæ ejus in continuo motu sint, ut *cap. priori diximus*. Quod si observassent ii, qui motum affectionem externam faciunt, cautius puto distinxissent species motus. Accedit, quod qualitates omnes illæ, quas observamus in corporibus, non sine motu fiant. Fiunt enim pleræque sola partium translocatione, quæ nihil aliud est, quam motus, ideoque nunc cum meris larvis & chimæris res est, fictis scil. illis Entitatibus, quas schola Peripateticorum introduxit, formæ suæ substantialis prolem, ut ii quidem putant, non degenerem. 1

Quod si Aristotelicos jam rogamus, quid sit Qualitas, perbellam nobis definitionem moliuntur; *qualitas* sc. *est, qua res qualis dicitur.* Multum sane hac defini- 2

tione profecimus. Idem eſt, ac ſi quis interrogatus: quid eſt humor, calor, frigus? reſponderet: eſt id, quo quid humidum, calidum, frigidum eſt. Multæ in Peripateticorum Scholis ſunt diſputationes de qualitatibus illis. Disquiritur ſcil. an ſubſtantiæ ſola ratione diſtinguantur, an qualitates primæ ſint, an ſecundæ? an qualitas qualitatem producere poſſit; quæ omnia cum dicuntur, nuda aliqua vocabula & notiones audimus, nihil rei. D. Thomas qualitatem melius tamen difinivit per *modum ſeu determinationem ſubſtantiæ*, quod propius ad recentiorum doctrinam accedit. Ii enim ſatis demonſtrarunt, qualitates illas omnes eſſe relativas & reſpectivas, & referre ſe, vel ad alia corpora, vel ad noſtros ſenſus, quod innumerabilibus exemplis illa illuſtravit Rob. Boylius *in lib. de orig. form. & qualitatum*, ut cornea illi fibra ſit, qui diſſentire ab eo velit. Nugatoria itaque omnia illa ſunt, omnes illæ diſputiunculæ Peripateticorum; an educantur e ſubjecto qualitates? an ex uno in aliud migrent, an qualitates intendi poſſint & remitti? Hinc, cum de cauſis alicujus proprii vel inſoliti affectus quæritur, ſpecifica vel occulta qualitas ſolet prætexi, quarum primo nihilo ſumus doctiores, altera nihil dicitur. Ideo enim quærebatur, quod occulta qualitas inter cauſas allegari poteſt, ut *ſequenti Cap.* videbimus.

3 Natura itaque Qualitatum in eo conſiſtit, quod ex diverſo materiæ, ejus particularum, motu, quiete, quantitate, ſitu, figura formentur: nihil enim tam abſtruſum eſt, quod eorum ope non eruatur. Clavis ſeram penetrat & aperit ob figuram illam, ſine aliqua peculiari forma. Ita particulæ penetrant interdum ſola figura ſua, atque hac ratione agunt, quod nos adſcribimus certæ formæ. Mercurii ſublimati particulæ interimunt hominem, non ob qualitatem aliquam venenatam, ut quidam autumant, ſed quod particulæ ejus ſumme acutæ compungant tenerrimas viſcerum partes, unde ex infinitis vulnuſculis tandem inflammationes ſequuntur, & ipſa mors; crudus vero Mercurius nihil horum efficit, cum alia ſit partium figuratio, nec aciem ſalinam habet. Videmus, quam ſolo motu ſæpe mutentur res, ſola applicatione diverſorum corporum. Aqua marina ſola partium agitatione colorem mutat. Videmus liquores limpidiſſimos, una miſtos, in momento alios colores acquirere, vel nigreſcere, vel rubeſcere, vel inter ſe exæſtuare. Sic cyathus, aqua tepida ſi impleatur, & foliorum ſenæ manipulus immergatur, mox, mixtione peracta, aliquot olei tartari, guttulæ infundantur, tota illico aqua rubeſcet, cum nullus inſit aquæ, foliis, aut oleo rubor. Pomum, qua parte percuſſum eſt, ſapore & colore immutatur. Fructus halicacabi digitis tactus amareſcit, antea dulcis, ubi certe nemo ſomniare poterit de nova qualitate, vel immiſſa, vel emiſſa. Fuit non ita pridem inter Anglos, qui duo ſicca ea proportione miſcere novit, ut, qua velit hora, in incendium apertum erumpant & flammam concipiant, quod factum ſola particularum miſtione fuit. (*) Hæc & ſimilia exempla magno numero apud Boylium, in eo, quem laudavimus, libro, legi poſſunt, &, qui ejus Diſſertationes in Compendium traxit, J. Bapt. du Hamel *in libro de corporum affectionibus, c. 1. & 2.*

(*) Hanc artem etiam calluit Morhofius, ſibi tamen ſub fide ſilentii concreditam.

Qui

Qui Regi Angliæ eam aperuit, præmium magnum reportavit, &, ut nunquam divulgaret, sub pœna Capitali ei injunctum est.

Descendendum jam nobis esset ad qualitatum illas species, quas vulgo faciunt Peripatetici, & alii Philosophi. Quoniam vero inter illas quædam solent ad elementa referri, quæ *primæ* ob eam causam dicuntur & *Elementares*, aliquæ secundum sensus distinguuntur, unde qualitates etiam *sensibiles* dicuntur, reservabimus earum uberiorem tractationem istis capitibus. Hic tantum eas recensebimus qualitates, quas ex materia dependere præcipue volunt, & ad sensum tactus alias referre. Inter eas est *gravitas* & *levitas*, de quibus agemus *cap. de aëre, & terra; calor & frigus*, de quibus agemus, quando ad *caput de igne* perveniemus. 4

Superest primo *Raritas*, quæ est qualitas tactilis, per quam inter alicujus corporis particulas multum materiæ heterogeneæ intercedit, sive illa sit aqua, aër, sive materia subtilis. Talia corpora sunt spongia, vapores, tophus, &c. Hic simplex est istius qualitatis conceptus & rei conformis. Contra *Densitas* est, qua corporis particulæ ita sunt sibi junctæ, ut parum materiæ heterogeneæ iis intercedat, ut aurum, Mercurius, marmor. Hinc est, quod valvæ arida tempestate facile claudantur, ægre, humida & pluviosa, quod clavis ferrea candefacta foramen suum non subeat, quod frigida subit; quod multum materiæ heterogeneæ intercedat. Ita quoque in Thermometris aër condensatur & rarescit, materia subtili subeunte per poros vitri. Digbæus subtilius philosophatur in hac affectione corporum, quam necesse est, quæ ipsi tanti fuit, ut totam doctrinam Physicam illi superstrueret. Sed de ejus sententia in superioribus diximus. 5

Inter has qualitates porro est *Humiditas*, per quam corporis alicujus particulæ facile alterius corporis superficiei manifeste adhærescunt, & in poros ejus leniter penetrant, ut aqua, vinum & oleum. Cui contraria *Siccitas* est, cujus particulæ non facile adhærescunt, ut sabulum, Mercurius, qui tamen ratione auri qualitatem hanc deponere videtur. Illi enim adhæret, illud penetrat. Referenda huc est *Fluiditas* & *Firmitas*, de quibus integrum librum scripsit Rob. Boylius, cui tit. *Historia Fluiditatis & firmitatis*. Quo libro omnia corpora ad examen vocantur, quæ vel natura sunt fluida & firma, vel per artem fieri talia possunt. Chymici enim eas qualitates pro arbitrio suo possunt exigere & reducere. In natura maximum illud, & miraculo simile est, aquam fluidam in momento sisti posse & firmitatem acquirere, de quo pluribus dicemus, cum *de Calore & Frigore* agemus. *Mollities* cum flore coincidit, estque qualitas, per quam particulæ alicujus corporis ita sibi adhærent, ut facile suo loco dimoveri, tactuique undiquaque cedentes in omnem dimensionem & figuram variari possint. Huic affinis est *Viscositas*, per quam mobile est corpus & molle, non vero cum fluore. *Flexilitas* est, per quam corporis alicujus particulæ, salvo inter se situ, cohæsione & vicinia, multæ simul in aliam plagam, poris variatis, converti possunt. Qualia sunt fila metallica, vimina recentia, membranæ, &c. *Rigiditas* est, per 6

quam corporis alicujus particulæ ita sibi adhærent, ut poros suos variari, nisi per partium quarundam rupturam & separationem, non admittant, ut chalybs induratissimus, testa ovorum, &c. *Lævitas* est, per quam corporis alicujus superficies ita est conformata, ut particulæ ejus æquali protuberantia, sine sensibilibus poris ac anfractibus, consistant, tactumque nihil remorentur. Talia sunt speculum, metallum politum, glacies &c. *Asperitas* est, per quam corporis alicujus superficies ita est comparata, ut particulæ ejus inæquali protuberantia emineant, porosque & anfractus, quibus tactum sensibiliter remoratur, admittat, ut sunt cortices arborum &c. Notandum tamen est, illas qualitates omnes secundum sensus nostros se ita habere: nam si microscopium quis inspiciat, illa, quæ lævissima oculis videntur, tamen per specilla scabra apparent & inæqualis superficiei. Ratio est, in iis, quæ poliuntur, polituram illam fieri per pulveres durissimos, quorum grana ita duci nequeunt, quin sulcos quosdam post se relinquant. Videri id ex puncto acus potest, quam depinxit nobis, secundum apparentiam in *suo Microscopio* Rob. Hookius. Et hæc asperitas superficiei, quanquam sensibus nostris non appareat, negari tamen non debet. Non enim sensus nostri sufficiunt ad corporum affectiones detegendas, & in iis sæpe hallucinantur. Polita corpora fortius, quam aspera, agere & resistere putat Ant. le Grand *in historia naturali*, exemplo cultrorum & ensium, qui, ærugine obducti, minus scindunt aut penetrant, quam dum politi nitent, quod ratione aciei verum non est. Nam hæc, utut tenuissima & rectissima ad visum, habet tamen quandam scabritiem ac superficiem serratam, cujus beneficio sectio perficitur.

Harum Qualitatum & similium cognitio, multum prodest ad phænomenorum naturalium rationes inveniendas. De quibus in progressu pluribus agendi locus erit. Missis itaque Qualitatibus manifestis, ad occultas progredimur.

CAP. VIII.

DE QVALITATIBVS OCCVLTIS.

§. 1. *Doctrina de Qualitatibus occultis e Physicis est eliminanda, etsi certissimum sit, plurimas dari qualitates Physicas, omnibus Naturæ scrutatoribus occultas & impervestigabiles.* 2. *Alb. Kyperi ineptæ illarum divisiones exploduntur. Omnes ad sensus referri nequeunt. Judicium de exemplis illarum generale.* 3. *De Sympathiis & Antipathiis, & Curationibus, quæ his innituntur, Morborum Medicis,* Theatro *item Scriptorum hujus Argumenti* Sympathetico, *ac* Medicina Magica *Sam. Boultoni, censura.* 4. *De Transplantationibus Morborum, unguento Armario, pulvere Sympathetico. Ken. Dighæi, & Franc. Joh. Burrhi artificio humorum oculis restituendorum.* 5. *De Transfusione sanguinis, & J. Bapt. Dionysii infaustis circa hanc conatibus.* 6. *De Curationibus per tactum Regum Galliæ & Angliæ, Ensalmadorum Hispaniæ, Prolis septimæ Masculæ. Americanorum, Valentini Greatreak Hyberni, &c. it. de Flagellatione, actus Venerei Incentivo.* 7. *De Induratione & Invulnerabilitate*

tate corporum, magica potius, quam naturali, a Joh. Ern. Burggravio inepte defensa, a Gabr. Naudæo autem perperam negata, nec non de Imaginibus Talismanicis, illarumque Hyperaspiste, Jac. Gaffarello, & gladiis, (qualem Gust. Adolph. R. Svec. habuisse fingitur) sub certa constellatione confectis. 8. De Fascino, quod argumentum J. C. Frommannus illustravit. 9. De Virgula divina, Metallorum Indice. 10. De Antipathiis generalia quædam, & specialia de Casei Aversatione, Cadaverumque cruentatione. 11. Veræ Qualitates occultæ sunt, quæ humano ingenio sunt imper-vestigabiles.

VEnimus ad QVALITATES OCCVLTAS, vexatissimum Physicorum argumentum, de quibus multa dici possunt: Eæ vero per se e Physicis eliminandæ sunt: quid enim rei cum qualitatibus occultis est scientiæ, quæ docet rem per causas cognoscere. Aut itaque non est scientia Physica, aut non docet rem per causas cognoscere, si qualitatibus occultis locus est. Physices scil. negotium est, ut demonstret, inesse affectiones rebus, idque per causas debet facere. Jam autem qualitates occultæ sunt non Entia, nihil enim illo termino dicitur; quare ridiculi profecto sunt, qui causam alicujus affectionis rogati, qualitate occulta nos absolvunt, quod idem est, ac si dicant, ignorare se ejus rei causam. Terminus ille itaque est, cum multis aliis ejusdem farinæ, Magnetismis, Antipathiis, Sympathiis; &c. modestum ignorantiæ obvelamentum. Quod cum dico, saltem eos reprehendo, qui pro causis hos terminos allegant, illos vero plane non reprehendo, qui inesse ajunt corporibus qualitates, quas perfecte cognoscere non possumus, atque ideo revera occultas, quas negare velle summæ esset impudentiæ & arrogantiæ. Et ego quidem hunc magistrum viderim, qui omnium causas manifestas dare se posse confidat. Fortassis nobis sunt plures qualitates occultæ, quam credant aliqui Lyncei naturæ Speculatores, qui in extremo tandem deficiunt, & universali aliqua causa ignorantiam suam salvant. Cartesiani in materia subtili vexatissimarum quæstionum effugium inveniunt, aliqui in Archæo quodam universali aut spiritu mundi, aliqui ad Deum ipsum recurrunt, quem vel formam rerum informantem faciunt, vel aliquas primas indidisse materiæ creatæ proprietates, existimant, quæ adhuc dum durant. Ita profecto est, ut omnes ferme qualitates ultimo in occultas nobis desinant: nam etiamsi ab Elementorum qualitatibus (si tot essent, quot vulgo volunt) manifestæ deduci possent, res tamen æque dubia esset, unde Elementa istas suas qualitates possiderent. Qualitates, quæ ex diverso materiæ ejusque particularum motu oriuntur, & manifestæ nobis dicuntur, si attentius speculatus fueris, aliqua sui parte erunt occultæ; quædam enim ex illis, vel ad certam motus speciem, nobis cognitam, deduci non possunt, vel occultum est, quid particulas moveat, cur aliæ aliæque species alium atque alium particularum motum ament, ac aliter aliterque determinentur. Ideoque in plurimis ad ordinationem Dei in primæva creatione recurrendum est, quod, ejus sc. directione, species variæ hoc vel illo modo formentur. Præterea multæ quoque qualitates sunt in natura, quæ sensus nostri mensuram excedunt, ob objecti vastitatem 1

tem vel infinitatem. Verosimile enim est, multas corporum, a nobis remotorum, esse operationes, quarum effectum interdum percipimus, causas vero indagare non possumus. Possunt quoque in massis corporum, quatenus scil. massæ sunt, esse peculiaria quædam, quæ intelligere nos non possumus, qualis in mari est fluxus & refluxus, & multa alia, quæ jure possunt inter qualitates occultas referri. Quantum itaque est, quod scimus de rebus, in superficie & cortice rerum hæremus, & ne quidem hunc totum pernoscimus.

2 Producamus tamen hic aliquas qualitatum occultarum, quæ vulgo eo nomine salutantur, & monstremus, eas vel non esse occultas, ac ad manifestas posse reduci, vel esse superstitiosas & falsas, vel esse occultas. Quomodo subdividi qualitates occultæ debeant, aliqui sunt solliciti, interque eos *Alb. Kyperus.* Sed quæ possunt esse species rei, quæ per se occulta est? Ille tamen dividit a subjectis qualitatum propriis, ut alias faciat mineralium, alias plantarum, alias animalium, quæ rursus subdividuntur; sed ita pene totam Physicam ad qualitatum occultarum titulum revocabimus. Aliter dividit ex Adjunctis, unde facit alias Sympathicas, alias Antipathicas, illas ob convenientiam & similitudinem, unionem præstantes, has ob disconvenientiam & contrarietatem, a se invicem secedentes. Sed ad has classes omnes tamen referri non possunt. Aliam divisionis rationem sumit ab effectis, ubi alia occulta qualitas est attractiva ferri, alia cathartica sive purgans in medicamentis, alia deleteria in venenis, alia aliud quid præstans. Quam divisionis rationem si sequimur, quot erunt qualitates occultæ, tot erunt species qualitatum occultarum; nam in qualitatibus occultis nihil, præter effectum, videmus, & ex hoc, causa non cognita, qualitatem occultam esse judicamus. Superstitiosa hæc & inutilis diligentia est, ac parum refert, quo ordine illa proponantur. Rectius forte quis faceret, si ad sensus nostro referrentur qualitates occultæ, ad quos tamen omnes referri non possunt: quædam enim corpora mutuas inter se invicem affectiones habent, quæ ad sensus nostros non referuntur, quales sunt e. g. tractio ferri a magnete, conversio acus magneticæ ad polum. Hæc enim quanquam visu percipiamus, non tamen ad visum proprie referuntur, ceu partem aliquam suæ operationis. Præstat itaque sine discrimine illas enarrare.

Exempla Qualitatum occultarum, uti dixi, magnam partem fabulosa sunt, magnam partem fundatas etiam in natura rationes habent, quædam etiam revera titulum istum merentur. Eorum Syllogen aliquando collegit Mich. Watsonius *in Unione Sapientiæ P. II. Sect. 3. c. 1.* quorum vel rationes ipse dat, quanquam non semper adæquatas, vel, ut ridicula & falsa explodit. Sed minuta illa missa faciemus, ac notioribus tantum insistemus.

3 Primo loco ponemus *Sympatheticas* & *Antipatheticas* operationes. Sympathia & Antipathia Termini generales sunt, & nihil aliud, quam Termini, si iis causam aliquam sufficientem exprimere volumus. Alioquin negari non debet esse in natura rerum

rerum fundatam aliquam corporum convenientiam & disconvenientiam, ſecundum quam multa fieri phænomena in natura poſſunt, ut ita revera cauſa illa poſſit aſſignari, ſi modo conſtet modus ille, quo corpora illa ſibi conveniant vel non conveniant. Nam quanquam Termini illi pure relativi videntur, termini tamen ejus relationis reales ſunt & fundamenta. Ut itaque hac ratione aliquid realitatis agnoſci debeat, cum omnes ceteræ qualitates pene in ſola relatione & modo conſiſtant. Nihil itaque diximus, niſi modum illum ſimul demonſtramus, & digitum eo intendimus, ut percipere illum poſſimus. Innumera ſunt, quæ ad has claſſes univerſales pertinent Sympathiarum & Antipathiarum, ut vaſtis etiam libris ea proponantur. Nam, ſub *Theatri Sympathetici* titulo, Norimbergæ A. 1662. *in 4to* prodierunt, edentibus Endteris, omnes illi Auctores, qui de Antipathiis & Sympathiis ſcripſerunt, uno libro collecti. Et verſatur quoque eo in argumento Athan. Kircheri liber, Amſt. 1667. excuſus *in 12mo*, cui titulus: *Magneticum naturæ Regnum.* Sed in *Theatro* illo infinita ſunt mendacia & aniles ſuperſtitiones, quam Camarinam aliquis nolim moveat. Sylveſtri Rattray *Aditus ad occultas Sympathiæ & Antipathiæ cauſas inveniendas, per principia Philoſophiæ naturalis, ex fermentorum artificioſa Anatomia hauſta, patefactus*, qui in *Theatro* hoc occurrit, nil omnino habet, quod Titulo iſti ſatisfaciat. Exhibetur illic Catalogus rerum & Actionum Syn- & Antipatheticarum, temere e ſecretorum Scriptoribus congeſtus. Nihil cauſæ innititur, quanquam Titulus promittat, cujus pollicitationem ex fermentorum doctrina falſam & abſurdam eſſe, res ipſa oſtendit. Nulla autem fœcundior his nugis eſt, quam Ars Medica. Illa enim, ut imperitis hominibus, mulierculis & olitoribus, ſomniis & incubationibus, primam ſuam originem debet, ita factum eſt, ut multa immigraverint in illam, quibus ſola patrocinatur ſuperſtitio, cujus præſidio multa interdum feliciter effectum ſortiuntur, ſupplente perſuaſione noſtra, vel natura, quæ expectabantur a nugaciſſimis remediis. Interdum caſu fit, ut in iis veri aliquid deprehendatur. Spectant ad hanc Claſſem curationes Sympatheticæ & Magneticæ, per transplantationes, inſitiones, irrorationes, quas deſcribit Samuel Boulton in libro Anglico, cui titulus: *Medicina Magica, ſed tamen Phyſica*, quo in libro rationes adducere laborat, & principia, unde tales vulgo creditæ operationes oriantur. In quibus tamen principiis ponendis magna nobis dubitatio eſt. Nam, quæ ille pro principiis & Axiomatibus habet, illa non minus dubia ſunt, ac ipſæ operationes. Multa ſane poſſunt adverſus illa adferri magni ponderis dubia. Quæ enim ille pro veris & indubitatis ſupponit, illa non ſunt extra omnem controverſiam poſita, aut ita demonſtrabilia, ut pro principiis haberi debeant. Quis enim demonſtrabit nobis, inter ſanguinem, ſudorem & excrementa, corporaque, unde illa deprompta ſunt, eſſe quandam mutuam paſſionem & actionem. Certe ad Experimenta provocare, ex iis fidem his principiis aſſerere, non poſſumus, ob ſummam operationum inconſtantiam & incertitudinem, cum certi interdum eſſe non poſſumus, an non caſu interdum aliqua eveniant, quæ illi ex principiis his deducunt.

Tranſplantationes quod attinet, ſunt multi, qui mirabiles earum effectus pollicentur, ſed revera, quid præſtitum ſit a multis, non apparet. Febricularum curatio- 4

nes ajunt interdum feliciter iis factas, sed earum facilis est etiam per naturam curatio, solamque abstinentiam & persuasionem, si leves illæ sint, nec inveteratæ. Ut falso itaque transplantationi adscribatur, quod sua sponte evenit; neque illa causarum hic est connexio. Vid. Andr. Tenzelii *Medicina Diastatica* & Jac. Lupii liber, cui tit. Schatzkammer der Natur; qui Autores mutuo se exscribunt, & in quibus magna talium rerum farrago continetur. Pleni sunt omnes secretorum & arcanorum Scriptores; sed in iis pene, quot lineæ, tot sunt mendacia. Ad hanc Classem unguentum Armarium & pulvis Sympatheticus Digbæanus, e vitriolo confectus, quoque pertinet. Id unguentum Armarium etiam veteribus in usu fuisse, cognoscas ex Barthio, *Advers. colum. 1770.* A plerisque habitum semper fuit pro re diabolica & magica, vel saltem impostoria, donec tandem Kenelmus Digbæus, in libro suo *de pulvere Sympathetico* naturales rationes in medium attulit, quibus qualitercunque salvat illas operationes, adducta magna exemplorum farragine, quorum non omnis certa fides est. Extiterunt & alii Autores, qui ea de re Dissertationes scripserunt. Pulveris tamen illius vires Ant. Deusingius, Medicus Groninganus, in dubium vocavit, scripto super hoc argumento peculiari libro. Sed infeliciter contra illum militant, & ille, & Joh. Frid. Helvetius (Homo exigui judicii, & circumforaneæ tantum doctrinæ) *in Theatridio Herculis triumphantis*, Hagæ A. 1663. *in 8vo* Belgice edito. Mihi quidem si sententia promenda esset, dubia admodum res tota videtur. Quod Digbæum enim attinet, scio, admodum credulum fuisse illum, nec experimentorum fides mihi adeo certa est, ut qui noverim, aliquos nullo cum fructu eo usos. Quod si successus aliquis interdum apparuit, potuisset naturæ id beneficio fieri, quæ sua sponte ad vulnerum consolidationem properat, ut in animalibus fieri videmus, modo ab injuria externi aëris custodiantur, quod & hic faciendum est. In brutis certe videmus, parum turbare externi aëris injurias vulnerum, etiam gravium interdum, curationem. Idem certe hic fieri mihi videtur, quod in restitutione oculorum, quorum humores digitis expressi erant. Eos se restituisse per singularem aquam Chelidoniæ, gloriabatur Franciscus Josephus Burrhus, cujus extat super hoc argumento *Epistola*, quod alii postmodum simplici aqua fecere, restituente natura eos humores, non arte.

5 Nescio, an huc referam eam, quæ fit per *transfusionem sanguinis*, curationem; (g) ea enim per priores operationes extendere se potest. Alius enim sanguis iterum succedit, qui sanguis, si purior est, necessario immutationem aliquam facit in corpore. Non pauca ejus rei specimina cepit Joh. Bapt. Dionysius, Medicus Regius Gallus,

(g) De Transfusoria Medicina diu nostra ætate esse disceptatum, & scripta in utramque partem prodiisse plurima, nemo ignorat. Quæ cum omnia recenseri Instituti ratio haud permittat, solam jam commendamus, quæ ceterorum nucleum, in folia paucissima contractum, exhibet, Joh. Christoph Sturmii, Philosophi Acad. Altorfinæ eximii, *Dissertationem de Transfusi Sanguinis Historia, Methodo ac Artificio, Effectis item & Phænomenis*, Academicam, Altorfii an. 1676. *in 4.* excusam. Cujus judicium de illa cum Morhofiano pene congruit.

Gallus, quæ extant *in Actis Philosophicis Anglicis*, sed, postquam tristior eventus bonam spem destituit, communi quasi suffragio recessum ab isto arcano est, & bono Dionysio ab aliis Medicis lis mota de homicidio, a quo tamen is absolvere se omnibus argumentis laborat. Ceterum res illa vetustior est, quam vulgo creditur, nam, sub initium hujus seculi, anno 1618. jam tum ANDR. LIBAVIUS ejus mentionem fecit, &, si recte memini, apud Marsilium Ficinum, *in libro de vita cœlitus comparanda*, aliqua legi ejus generis. Sed deserenda tamen non esset res meo judicio, nec spernenda, & in maleficis, aut morti damnatis, capienda specimina; non enim destituitur verisimilitudine, sed, in experimentorum defectu, quilibet in se periculum fieri grave existimat. Sine fermentatione mistio illa sanguinis diversi non erit; ubi enim diversi generis humores conveniunt, sanguis corruptus miscetur cum sano, aut cum residuis illis humoribus parata erit fermentatio, ut solent alias diversi humores facile in fermentationem abire, & per eam tandem uniri. Id forte etiam fieri posset in hac mixtura. Verendum tamen esset, ne nimia illa fermentatione tota vita simul expellatur.

Referri etiam huc debet ea, quæ fit per *tactum manuum*, Curatio, qualis a Regibus Angliæ & Galliæ facta, certas morborum species curare perhibetur. In causis ejus inquirendum merito est, num vere id fiat, an vero Sophisma aliquod politicum intercedat; solet enim Aulicorum fucus in Axiomate Regio exaggerando non esse infrequens. Quod a Vespasiano factum est, Grotius *lib. de Verit. Relig.* speciali gratiæ divinæ adscribere non dubitat. Adrianum simulato egisse, ipse Spartianus fatetur. De Regibus Galliæ & Angliæ prolixe egi in Disputatione mea, cui titulus: *Princeps Medicus.* (*b*) In Gallis (quorum curationis historiam Andr. Laurentius peculiari *de Strumis* Libello describit) certe rem non esse absque fuco, facile ostendunt fabulæ illæ de Ampla cœlitus missa, cujus efficaciæ illam potentiam adscribunt in Regibus. Pro Angliæ Regina, Elisabetha, Guilielmus Tooker singularem librum scripsit, quo idem charisma ipsi adscribere, & conquisitis undecunque argumentis asserere labo- 6

(Qq) 2 rat,

(*b*) Sententiam Morhofii, *in Principe Medico*, Rostochii an. 1665. edito, & in *Volumine Dissert.* Hamburgi an. 1699. recuso, miraculosas esse Regum Angliæ & Galliæ curationes arbitrati, refutandam sibi sumpsit D. Joh. Joach. Zentgrafius, Prof. Acad. Argent. Theologus, *in Biga Dissertat. de Tactu Strumosorum Regis Franciæ*. Witteb. A. 1669. habitarum, *Disp. II. §. 2. & seqq.* Ipsum etiam Autorem eandem mutasse, ex *h. l.* facile perspicies. Narrationem de Valentino Greatreate, aliisque Medicis seculi elapsi Θαυματέργοις, prolixiorem & accuratiorem, judicio de iisdem cordato illustratam, Joh. Nicol. Pechlini, Consiliarii & Archiatri Holsatici, nobis amicissimi, *Observationum Physico-Medicarum Liber III. n. 31. & 32. p. 476-493.* exhibet. Commendatur inter istos, nomine licet suppresso, & Joh. Thamsenius, Ripensis Cimber, Mercator in vicinia nostra Husensis, ac dein Fridrichstadiensis, qui Miraculis hujusmodi Medicis quamplurimis, circa an. 1681. inclaruit. Vir pius & honestus, cujus Historiam,. Libello peculiari Vernaculo, Lipsiæ an. 1691. *in 12.* impresso, traditam, fusius quoque repetiit Gottfr. Arnoldus, *in Opere Historiæ Ecclesiasticæ & Hæreseologicæ* Germanico, *T. III. c. 24. p. 242. 243 & T. IV. Sect. III. n. 18. p. 775. 776.* nec non in *Vitis Fidelium* Vernaculis, Halæ an. 1701. editis, *p. 1091-1103.*

rat, exagitatus eam ob causam a Delrio, *lib. 1. c. 3. quæst. 4. Disqq. Mag.* & Balzacio, *in Principe suo, §. 63.* Sunt hodie in Hispania *Ensalmadori*, vel *Salvadori*, vel *Salutatores*, qui vi orationum, saliva, halitu, tactu, suctione, morbis medentur, de quibus peculiari libro *de Ensalmis* egit Emanuel de Valle de Moura, Hispanice scripto, & conferri quoque possunt Mart. Delrius *L. 1. Disquis. Mag. c. 3. qu. 4.* Theoph Raynaudus *de Stigmatibus sacr. & prof. Sect. II. c. 4. p. 317.* & Pet. Pomponatius *in Lib. de Incantat. c. 4.* Idem ajunt de prole septima mascula, citra interruptionem nata, strumas curandi facultate sc. eam præditam, cujus rei veritatem testatur Vir alias minime vanus, Thomas Willisius, *in Anatome cerebri c. 20. p. 159.* sed omnem rem ad persuasionem refert. Apud Americanos talem per suctionem & tactum curandi modum frequentem esse, testatur Barlæus *in Descriptione rerum sub Mauritio gestarum in Brasilia p. 204.* Fuit non ita pridem apud Anglos Nobilis quidam Hybernus, VALENTINUS GREATREAK, qui multas curationes instituit morborum gravissimorum solo tactu & compressione, quarum historia peculiari libello edita est Londini anno 1666. in 4to, ac inscripta Rob. Boylio, qui aliquod tamen eis pretium statuit. Addita sunt præterea multa testimonia, tam ægrotorum, quam Virorum Illustrium. Sed is Londino excedere jussus est autoritate Regia, forte, quod invidiosa illa Regi curatio esset, qui ipse tactu curat. Memorat etiam notabiles quasdam observationes, de morbis tactu & frictione curatis, Henricus Oldenburgius *in Actis Societatis Philosophiæ p. 206. & seqq.* ex communicatione Boylii, quem vide *in lib. de Utilitate Experimentalis Philosophiæ, Sect. 2. c. 15.* ubi rationes ejus rei fuse proponit. Omnes scil. motus animales, vectionem, lationem, succussionem deducit. Refertur & ibi de quodam fabro ferrario, qui manu sua ventrem mulcens vomitionem parare poterat, si nates mulceret, laxiorem alvum, si pedes, levamen a podagra. Henricus Morus, in *Discursu Anglico de Enthusiasmo*, Enthusiastus naturaliter tactu curare posse credit, suasque rationes *p. 42.* recitat. Forte & huc referri possit, quod aliqui actum venereum exercere non possint, nisi probe fustigati, cui tamen rei rationes Physicæ subsunt, quas legere possumus in singulari Joh. Henr. Meibomii de hoc argumento *Epistola*, cui additæ sunt Henr. Meibomii filii *Observationes quædam*, uti & Thomæ Bartholini, in Editione tertia Hafniensi A. 1670. *in 8vo.*

7 Ad occultas qualitates aliqui etiam referunt, quod corpora animalium vel herbis, vel rebus arte factis, aut imaginibus Astrologicis, miniri possint contra vim externam, gladiorum sectiones, aut globulorum ictus, de qua re multæ circumferuntur historiæ, quas aliqui pro veris habent, aliqui in dubium vocant, Possibilitatem ejus rei voluit ostendere Joh. Ern. Burggravius in suo *Achille Panoplo redivivo, sive Panoplia Physico-Vulcania, qua in prælio Philoplos in hostem educitur sacer & inviolabilis.* Raritas argumenti facile invitet Lectorem, qui tamen admissus mire se ludi videbit ineptis & alienis digressionibus, paralogismis perpetuis, quique nihil minus, quam id, probant, cujus gratia liber ille scriptus erat. Mea quidem sententia operæ pretium non tulit Gabriel Naudæus, qui *in libro suo de studio militari, lib. 1. sect. 32.* eum

(non

(non a Burggravio, sed ab alio, huic gratificaturo, uti ostendit, scriptum) refutat; habet tamen multum doctrinæ ista Dissertatio, quæ ab ovo repetit originem hujus opinionis, qua possibile habetur, invulnerabiles aliquos fieri posse. In eo autem displicet, quod rem totam neget, quam factam tamen fuisse verisimile est, nisi velimus omnium historiarum fidem in dubium vocare. Et ego quidem, non nisi ope Dæmonum, hoc factum fuisse, crediderim, in quam sententiam difficulter descendit Naudæus, non magnus rerum, quas omnes pro vanis & fictis habet, Dæmoniacarum æstimator. Prolixe illic de sigillis, characteribus, & Talismanicis imaginibus, agit, quibus obtinere aliqui voluere hanc corporum suorum soliditatem. De Talismanicis imaginibus multa alias fabulantur nonnulli, tanquam iis magna effici possint miracula, semperque illæ fuere inter superstitionum supellectilem ab Orientalibus ad nos propagatæ. Tota earum ratio & operatio ex influxu stellarum deducitur, aut spiritus cujusdem mundani informatione. Integri sunt super hoc argumento Libri conscripti; præ ceteris vero legi hic potest Jac. Gaffarelli liber Gall. cui tit. *Curiositates Inauditæ*, A. 1650. *in 8.* editus, qui omnia corrasit, indigna relatu, quæ ad patrocinium illis præstandum pertinent. Nuper ille in linguam Latinam conversus est, & notis variis, etiam Elenchticis, auctus a Greg. Michaëlis. Sed & jam ante in Gallia a nonnemine, teste Sorello *in Bibliotheca Gallica*, erat refutatus. Extat etiam Jul. Reichelti *de Amuletis* liber. Fabulantur quoque de gladiis, sub certis constellationibus fabricatis, quibus miracula præstari aliqui posse credunt. In vita Joh. Bapt. Morini Astrologi, quæ *Astrologiæ* ejus *Gallicæ* præfixa est, refertur, talem habuisse gladium Gustavum Adolphum, Regem Sveciæ, quem Morinus ab aliquo sibi venditum emerit; quæ ego tamen mendacia esse existimo. Ceterum quod solidationem corporum attinet, illa quibusdam naturalibus etiam mediis fieri posse creditur, quorum ego simplicitatem satis mirari non possum, qui in corporis cujusdam naturalis potestate credunt esse positum, ut textura cutis & carnis nostræ immutetur, quæ immutatio si fieret, corneam totam & callosam cutem iis esse oporteret, qui hoc præsidio utuntur, quod tamen factum fuisse non audivimus, neque posset ista immutatio tam subito, & tam brevi tempore fieri, ac postea cutis redire in priorem statum. Absurdi itaque omnino sunt, qui id fieri putant posse, vel Ægagropila, vel aliis quibusdam herbis, quarum omnium diligentissimam mentionem facit Frommannus, *in libro de fascinatione.* Legi quoque potest Georg. Hier. Welschii *liber de Ægagropila*, qui fortassis ea de re plenius tractat, nam mihi tantum aliqua pars istius libri lecta est. Sigillis & imaginibus per se nihil efficitur, nisi majore aliqua potentia armatis. Valde itaque vereor, ne Dæmon aliquis sub istis larvis lateat. Si principia Campanellæ, aut Joh. Marci Marci sequeremur, facile talia salvari possent, vel per sensum illum Universalem Campanellæ, vel per Ideas Marcianas; ego tamen ab illis opinionibus manum potius amoverim, veritus *ignes suppositos cineri doloso.* Nostri instituti non est, pluribus de iis hic agere, alioqui integri voluminis res esset. Vid. Chiffletii *Commentarius in Macarii Abraxas*, ubi multa de iis sigillis, aliisque magicis ineptiis. Pleni sunt talium etiam nugarum libri Henr.

Corn. Agrippæ *de occulta Philosophia*, Costaben Arabis, *Tr. de Ligaturis Physicis*, ab *Arn. Villanovano Lat. versus*, Bernh. Penoti *Denarius Medicus*, & Constant. Albini, Villanovensis, *Magia Astrologica, seu Clavis Sympathiæ VII. Metallorum, & VII. Selectorum Lapidum, ad Planetas*, Parisiis A. 1611. edita, qua ratio conficiendi sigilla, ad varios effectus obtinendos, una cum precibus, characteribus, similibusque ineptiis, recensetur. Impugnavit istam characterum efficaciam Ol. Borrichius in Diss. peculiari *de Cabala Characterali*, Hafn. A. 1649. *in 12.* excusa.

8 Doctrina *de Fascino* ad hanc quoque classem pertinet, de qua perculiaribus libris agunt Leonh. Vairius & Gutierrus, ac novissime post illos, J. Christ. Frommannus, Med. D. & Prof. Coburg. vastissimo libro, Norib. A. 1675. *in 4to* edito, quem omnium superstitionum anilium Pandectas dixeris; non facile enim quicquam prætermisit. Et ille quidem fascinum, secundum omnes sensus, pertractavit. Hic aliqua vere naturalia subesse existimem, uti oculorum fascino, multa tamen in illis superstitiosa, multa Dæmoniaca sunt. Non audiendi certe, qui ad Operationes naturales omnia ista referunt, cum Morini, Astrologi Galli, Filius, qui totum Orientem peragravit, ut omne genus artium Magicarum addisceret, hasque naturales esse, Libris editis se demonstraturum promittit.

9 De *virgula divina* etiam hic agendi locus est, de qua multa dubia sunt, an naturalis illa sit operatio, an Dæmoniaca. Mihi quidem, ut verum fatear, non liquet. Nam cum de rei ipsius veritate nondum sim certus, frustra in causas inquiritur. Est vero virgula illa bifurcata, unius anni proles; hanc exscindunt aliqui, non sine magicis incantationibus & ceremoniis, ex Corylo aliqui, aliqui ex aliis arboribus, illas decerpunt, aliqui indistincte e quibusvis arboribus. Georg. Agricola, diligentissimus rerum metallicarum Scriptor, rem non sine concursu Dæmonis peragi putat. Solent quoque diem solstitialem sectioni huic deligere, quod equidem superstitiosum non est; nam & in aliis, vel herbis, vel arboribus, tale tempus cum fructu observatur. Consistit enim tum in vigore suo rerum natura, calore solis & rectis ejus radiis excitata. Figuram ejus exhibet Pet. Molinæus, *Physicorum lib. 5. c. 7.* ubi modum quoque describit, quomodo teneri debeat, & admoveri locis illis, quibus suspicio est, latere venas metallicas. Quod si arbores tales, e quibus exscindi debet surculus iste bifurcatus, excreverint in fundo metallico, rei aliqua verisimilitudo esset, verti posse ad vapores virgam. Sed ad metalla, extra suas venas constituta, verti virgulam, res mira sane, si vera est. Miror, non plus experientiæ hic dari, & adeo latere istius rei fidem. Extant *Disputatiunculæ* aliquæ Joh. Sperlingii & Theod. Kirchmaieri *de hac virgula*, quæ tamen nihil novi nos docent, & pactum cum Dæmone implicitum subesse, cum Georg. Agricola, agnoscunt.

10 *Antipathiarum* etiam multa sunt exempla, quorum aliqua fabulosa sunt, aliqua naturalibus causis expediri possunt, aliqua inter veras occultas qualitates referenda. Fabu-

Fabulosa sunt, quæ de pelle lupi & ovis referunt, fabulosa quoque multa alia. Medici interdum multa talia observant in ægrotis, aut in iis subjectis, quibus Medicinam adhibent. Mirabilia enim earum Antipathiarum exempla passim invenimus. Sunt, qui ad campanæ sonitum deliquium patiuntur, ad gladium evaginatum animo concidunt. Fuit apud Anglos fœmina, quæ, tonitru audito, vomebat, & alvo laxabatur, quod fieri forte ob consternationem potuit, & accidere talia potuere, si mater, in utero gestans, istis quondam rebus perterrefacta, earum ideas fœtui impressit; unde plurimas antipathiarum species ortas ego crediderim. De aversatione casei in quibusdam mira quoque est ratio, conatus tamen ad causas naturales est reducere Mart. Schookius, singulari libello *de aversatione casei*, Groningæ A. 1668. *in 12mo* edito. Solet quoque hæmorrhagia cadaverum inter singularia Antipathiæ specimina referri, quæ opinio adeo firmas radices egit, ut inter signa judicialia quoque nonnullis admissa fuerit, & quædam judicii divini species habita, quibus ego temere non accesserim; facilis est enim cadaverum, violenta morte percussorum, cruentatio spontanea. Recens enim sanguis est, & nullo morbo correptus. Tuetur tamen hanc sententiam Joh. Marci Marci *in Philosophia vet. Restituta, toto cap. de hæmorrhagia cadaverum.* Olim in judiciis majorum nostrorum magni æstimata fuit illa probatio, ut patet ex iis, quæ supersunt nobis, legibus vetustis.

Ad occultas Qualitates, quæ vere tales sunt, referri debent omnes illæ, quæ proveniunt ex objecto, quod sensibus capi non potest, vel ob vastitatem suam, vel ob remotionem nimiam. Non enim est credibile, cum videamus, minutis etiam corporibus, imo corporum partibus, inesse affectiones, non inesse illas totis massis & globis, e. g. toti massæ aqueæ, toti massæ aëreæ, globis hujus universi, quorum corporum omnium operationes deprehendi a nobis non possunt, quibus fortasse multa adscribi debent, quæ fieri in natura videmus, nec tamen ad certas causas reduci possunt. Possunt quoque in magno hoc aëris Oceano disseminatæ esse multæ corporum particulæ, quæ, hoc vel illo motu accedente, varias mutationes faciant, vel in aliis corporibus, vel in nostris quoque, quorum causæ deprehendi non possunt. Unde ego existimo, accidere sæpe animalibus, hominibusque morbos quosdam inauditos & insolitos, quibus curandis Medici omnia frustra adhibent consilia. Quam vim vasta illa corpora, per aërem dispersa, vel in terrenum hunc globum totum, vel in aliquas ejus partes, aut certas quasdam ejus massas, terram videlicet & aquam, aërem, animalia & homines, habeant, definire non possumus, fallente nos experientia & observationibus, quas longinquitas temporum facile eludit. Nam de Astrologicis dogmatibus non omnia credere possumus, quanquam nec omnia rejicere. Fortassis enim aliqua per revelationem, majoribus nostris factam, pervenere ad posteros, aut hodie innotescunt, vel bonorum, vel malorum spirituum, proditione. Nam quæ Salmasius, in *Diatribe* sua *adversus Astrologiam*, contra naturales etiam effectus astrorum affert, inepta sunt, & nullius ponderis. De his plenius agit, & primus est, cui de argumento hoc dicere in mentem venit Rob. Boylius in libro *de Systematicis vel Cosmicis* 11

micis rerum qualitatibus, & in altero, *de suspicionibus Cosmicis*, quibus plura continentur, hanc doctrinam illustrantia. *(i)*

CAP. IX.
DE MAGIA.

§. 1. *Magiæ Naturalis existentia ostenditur. Discrimen veræ a falsa. Illa nihil aliud est, quam Physica secretior operativa, & naturæ imitatrix.* 2. *Thom. Campanella & Joh. Marcus Marci Magiæ Naturalis nomine, ad vetitæ patrocinium, abutuntur. Scriptorum Cabalisticorum & Chymicorum lectio dissuadetur, obscuritasque culpatur. Magiæ divisio.*

1 Vidimus priori Capite aliqua de Qualitatibus occultis, restat, ut jam aliquid etiam de MAGIA dicamus, quam dari naturalem nemo negare ausit, nisi qui in Physicis omnia ita explorata esse putat, ut nihil sit occultæ Qualitatis. Quod cum falsum esse priori capite viderimus, & plus sit qualitatum occultarum, quam forte credimus; omnino quædam Physices etiam pars erit, quæ circa illas versabitur. Verulamius, *lib. 3. de augmentis scientiarum*, quandam Physices Metaphysicam constituit, quæ occupata sit in contemplatione formarum, atque in relatione ad illas. Magiam ille esse Physices partem existimat. Metaphysicæ enim Physicæ Magiam subordinat, estque, illo definiente, *Magia scientia, quæ cognitionem formarum abditarum ad opera admiranda deducat, atque, quod dici solet, activa cum passivis compingendo, magnalia naturæ manifestat.* Est itaque Magia nihil aliud, quam Physica abscondita, quam qui agnoscunt, certe potissimam Physices partem in absconditis versari concedere debent. Talis itaque Philosophia cum detur, & paucis, quos æquus amavit Jupiter, cognita sit, iis sc. qui admirabilibus inventis humanum genus locupletarunt, non putandum est, omnes illos, qui naturalis magiæ nomen mentiuntur in libris, magna pompa conscriptis, esse ex eorum hominum familia. Multi enim Thyrsigeri sunt, pauci Bacchi. Superstitiosæ enim observationes de Sympathiis & Antipathiis rerum, atque de occultis & specificis proprietatibus, & frivola utplurimum experimenta, potius occultandi artificio ac larva, quam reipsa, admiranda, ut loquitur Verulamius, non absolvunt splendidum Magiæ nomen; ac tantum distare Verulamio videntur a vera Magiæ scientia, quam libri Rerum gestarum Arthuri ex Britannia, & hujusmodi Heroum umbratilium, a Commentariis Julii Cæsaris. Manifestum enim est, Cæsarem majora revera patrasse, quam illi de Heroibus suis

(*i*) Rob. Boylii Scripta *de Cosmicis rerum Qualitatibus*, & *Cosmicis Suspicionibus*, h. l. commendata, nec non *de Temperie Subterranearum & Submarinarum Regionum*, *Fundoque Maris*, Schediasmata, *Introductioni ad Historiam Qualitatum Particularium* annexa, Anglice prodierunt Oxoniæ an. 1670. *in 8vo*, Latine autem (Interprete Morhofio nostro, qui Nomen tamen suum in Versione ista, uti, in *Prolegomenis Polyhistoris* hujus, a nobis jam est monitum, profiteri noluit) Hamburgi an. 1671. *in 12mo.*

ſuis confingere auſi ſunt, ſed modis faciendi minime fabuloſis. Hujusmodi doctrinas eleganter comparat fabulæ de Ixione, eamque levem & degenerem Magiam naturalem ſimilem facit ſoporiferis quibusdam Medicamentis, quæ ſomnum conciliant, atque inter dormiendum læta & placentia ſomnia immittunt. Cum enim ſpectra quædam objiciant & larvas proprietatum ſpecificarum, velut cœlo lapſarum, his occupati homines a veris cauſis indagandis abſtinent. Eſſe quædam, ut in omnibus ſcientiis, ita & in Phyſica, recondita, colligere multis indiciis poſſumus, ac ita mihi ſemper viſum eſt: aliqua poſſe ſciri in natura, eam tamen ſcientiam non omnibus eſſe utilem; ideoque Deum, qui providentia omnes res humanas tractat, etiam in eo proſpexiſſe hominum ſaluti, quod non omnibus ingeniis velit etiam obvia occultiora quædam naturæ miracula, quibus illa abuti poſſint, ſi ſibi relinquerentur. Fabrica divina & univerſi hujus conſtructio, ut ubivis operantis Dei veſtigia perſentiſcere poſſimus. Videmus in natura multa mirabili & occulto modo fieri, omniaque illa opera generationem omnium corporum, in quibus indagandis utut vexemus cerebrum, utut ſæpe nobis blandiamur ſpecie aliqua conceptus, obſervabimus denique, nobis, quo plus progreſſi ſumus, plus reſtare vitæ. Sollicitanda tamen interim natura eſt oculis emiſſitiis, omnia venanda, omnes perquirendi ſinus, an alicubi deprehendere poſſimus naturæ proportiones in mixturis corporum, prima corporum elementa, & rationem conſtitutionis eorum. Idque non ſola inani ſpeculatione efficitur, ſed manus injicienda operi eſt, & ad naturæ methodum, quam diligentiſſime nobis obſervandam, inſtituenda imitatio. Quare recte Verulamius partem alteram operativæ Phyſicæ facit, cum alteram feciſſet Mechanicam, ſapienti ſane in eo uſus conſilio. Ubi itaque continua operatione mirabiles quosdam in natura effectus produximus, perſiſtendum iſto incœpto eſt, ut fabricare nobis certa principia poſſimus. Neque enim principia prius nobis præſupponenda ſunt, antequam de effectis ipſis nobis conſtat. Vehementer enim falli poſſumus, &, uno poſito abſurdo, ſequentur infinita.

Thomas Campanella, ſagaciſſimi quidem ingenii Vir, ſed qui ultra ſpeculationes in natura non proceſſerat, ut occulti aliquid ſapere videretur, viam commentus eſt, qua mirabilibus & inauditis arcanis fidem faceret. Ut ergo, quicquid magicarum rerum eſt, ſalvaret, etiam earum, quæ non ſine ſpirituum & dæmonum interventu agi creduntur, *de ſenſu rerum libros tres* præmiſit quarto, qui *de Magia* inſcribitur. In quo mirabilia multa proponit, ultro jam ex iſtis, quæ poſuerat, principiis, fluentia. In quibus tamen omnibus, cum quantivis pretii eſſe quis credat, nihil ſolidi & veri ineſt. Quam multis enim mirabilibus concluſionibus principia illa occaſionem ſuppeditant; aëri ineſſe ſenſum, aërem affici rebus præſentibus futurisque, atque nobis eas communicare; aërem eſſe vehiculum ſententiarum, quæ animalibus ſunt incluſæ? Quo uno principio poſito, omnibus prædictionibus, faſcinationibus, omnibusque præſtigiis, fundamentum ſuppoſitum eſt. Imo ex hac Magia, multa fieri poſſe miracula & tranſmutationes corporum, exiſtimat. Sed illum tantum in imaginariis rebus verſari, facile videas ex illo exemplorum apparatu, quæ

passim adducit: Sunt enim omnia illa multam partem ficta & fabulosa & ex lacunis traditionum anilium, aut scriptorum de secretis, petita. Multa possunt ad longe alias causas referri, quam ipse retulit, quoniam effectus ipsos & rationes operandi non satis exploratas habuit. IOH. MARCUS MARCI cum eo sane in multis conspirat, & quicquid Campanella e sensu suo rerum educit, hic ex Ideis suis exstruit. Sed rectius sane faciemus, si imaginaria illa relinquamus, præoccupant enim animum præjudiciis, & rectioribus contemplationibus, super ipsa operatione fundatis, eum subtrahunt. Eadem ex causa suaserim, ut a Cabalisticis Scriptoribus manum abstineamus, de quibus magna quidem fama est, inprimis *de libris MSS. Esdræ*, quos Judæi adhuc possidere dicuntur. Utut enim forte aliquid iis subsit, non tamen omnes in sensibus occultis pervestigandis sunt Oedipi. Ideoque relinquenda sunt ænigmata Scriptoribus suis, & non legantur, quia nolunt intelligi. Quod si quis exactum & multis laboribus exercitatum habeat ingenium, discere fortassis aliquid ex istis libris posset, sed magno, ut puto, temporis dispendio, magnaque animi afflictione. Quod idem dictum velim de Autoribus Chymicis; quanquam enim transmutatio metallorum inter summa Magiæ secreta sit, a quibusdam indubiis possessoribus ejus arcani, multis ænigmatibus & verborum sensuumque ambagibus, descripta, oleum tamen & operam perdes, si vel totam ætatem huic studio insumseris, & tamen internecinis vigiliis & laboribus tandem nihil profeceris. Ideoque intemperantiæ species quædam est, plus scire velle, quam possis scire. Nolo hic quicquam dicere de Magiæ divisionibus in *cœlestem, ceremonialem, naturalem, dæmoniacam*, & exempla, quæ a vulgaribus Physicis etiam referuntur, hic cumulare. Integri super hoc argumento libri conscripti sunt. Videantur Mart. Delrii *Disquisitiones Magicæ*, Mericus Casaubonus *de fide rebus naturalibus & civilibus, vel habenda, vel non habenda*, Henr. Kippingius *in Instit. Physic. l. 2. c. 7.*

CAP. X.

DE PRINCIPIIS IN NATURA MECHANICIS.

§. 1. *Qualitates Corporum, a Motu & Figura orientes, e Principiis Mechanicis sunt explicandæ. 2. Factum id a Joh. Wallisio in Controversia, cur Aqua in loco naturali non gravet? a Cartesio in Operationibus Brutorum explicandis.*

1 CUm viderimus maximam partem Qualitatum in corporibus fugere sensum, & intellectum, ideo sinamus eousque tectam hanc naturæ faciem, usque dum solertia nostra aliquid ex ea detegamus, & contemplemur altera ex parte naturam, quam sc. sensibus patet, per affectionem aliquam externam. Summa & princeps omnium affectionum est motus. Figura quoque operationibus in natura multis dat originem. Ideoque verisimile est, ex figura & motu maximam par-

partem qualitatum manifeſtarum, in quantum manifeſtæ ſunt, demonſtrari poſſe. In quo tamen etiam magnos ingenio noſtro limites poſitos eſſe videmus. Eousque enim iſta noſtra procedit ſpeculatio, quousque ſenſum non excedunt corpora. Ideoque oculi ipſi, utut ignei, & ſpecillis armati, in minimis corporum deprehendendis vacillant, & ſuſpicaci ingenio ſupplent, in quibus minima non reſpondent ſenſui. Atque hæc principia vere ſunt principia mechanica. Mechanica enim conſiſtit in motu & figura. Ex utriusque enim combinatione diverſa tot pulcherrima artis ſpectacula naſci videmus, ut negari non debeat, naturam ſimili motu procedere in corporum ſuorum formationibus, & in effectibus ſuis producendis. Nemo hoc luculentius depinxit nobis, quam Leibnitius in *Theoria* ſua *Motus abſtracti*, in qua mira brevitate recenſet, quam varia fieri poſſint in natura per combinationem figuræ & motus; & Borellus, *in libro de vi percuſſionis*, eo proceſſit, ut in ipſis minimis etiam particulis agnoſceret diverſitatem harum figurarum, ut quasdam vectis habere figuram diceret, quasdam cuneorum, & ex varia figurarum iſtarum miſtura inexſpectatos ſæpe effectus ſubſequi. Sic quod vitrum rotundæ formæ rumpi poſſit tono conſono, imputandum eſt minimis vitri particulis, quæ tenues quædam ſunt armillulæ inflexiles, quæ motu totius corporis, vel potius materiæ ſubtilis aut æthereæ, quæ in ſpatiis vitri habitat, conſtringuntur, usque dum frangantur. Vid. pluribus Borellus *in lib. citato.* Sed ſubtilior eſt illa Philoſophia, quam ut demonſtratio ejus Mechanica in ſenſus incurrere poſſit. Nihilominus tamen intentata ejus conſideratio facit, ut ſuſpicionibus etiam ſcopum noſtrum feriamus, quæ interdum multis magnisque inventis occaſionem præbuerunt. Sic multi ſunt in natura mirabiles effectus, de quorum cauſis acerrima diſputatio eſt, diſtractis in varias ſententias Scholaſticis & Phyſicis naturæ Practicis, quæ tamen ſæpe ſolo Mechanico quodam principio, aut neceſſitate diſpoſitionis cujusdam, vel ſuperficiei, vel totius corporis, feliciter expediri poſſunt.

Magna controverſia fuit, *cur aqua non gravet illum, qui ſub aquis ambulat, cum tamen magni ponderis moles illi incumbat.* Hic varia commenti ſunt nonnulli, aliqui cauſam dedere, quod aqua in naturali ſuo loco non gravet. Nunc litem illam ſolide & eleganter decidit Joh. Walliſius in *Diſcurſu* ſuo Anglico *de gravitate & gravatione*, in quo ex principiis Mechanicis demonſtrat, non poſſe aliter rem ſe habere. Carteſius operationes animalium omnis generis ſoli diſpoſitioni organicæ adſcribit, quæ tamen omnia formis ſuis Peripatetici. Hinc omnia illi admirabilia brutorum opera deducunt. Vid. Anton. le Grand *in libro de cognitione Brutorum.* Et aliquam ejus rei veriſimilitudinem eſſe oſtendunt ſtatuæ illæ a quibusdam confectæ, quæ vocem humanam imitari potuerunt, qualem Albert. Magnus confeciſſe dicitur.

CAP. XI.
DE MVNDO.

§. 1. *De Mundo in Physica speciali agendum.* 2. *Mundi triplex acceptio.* *De Materia ejus, & constituendi (Nihilo scil. vel Chao,) & constituti, sententiarum varietas.* 3. *Æternitas ejus a Philosophis Ethnicis, & Hæreticis quibusdam, credita.* *Argumenti pro ista Aristotelici, e Motus doctrina deprompti, Refutatio.* 4. *Sententiæ Platonicorum, Aristotelicorum, Stoicorum & Epicureorum, de coæternitate Dei & Materiæ, Mundique ex hac ortu, recensentur & conferuntur, addito de singulis judicio.* 5. *Mundorum Infinitas & Pluralitas, ab Epicuro, Metrodoro, & aliis Veteribus, propugnata, ab Aristotele futilibus impugnatur Argumentis.* *Favent illi etiam Origines, Cabalistæ Judæi, Nic. Cusanus, Card. & e Recentioribus, Nic. Copernicus, Guilh. Postellus, Thom. Campanella, Gal. a Galilæis, Cartesius, aliique Philosophi, omnes Stellas fixas Soles, Planetas vero Terras, esse, persuasi. Ex professo eam defendit Jord. Brunus, vivicomburio eam ob causam affectus.* *Obstant illi dubia Theologica, quibus Campanella satisfacere conatur. In utramque partem complura hic ab Autore, ab illa haud admodum alieno, afferuntur.* 6. *Argumenta, quibusnonnulli, seposita revelatione, e rationis lumine, novitatem mundi evincere conantur, ab Historiæ Antiquioris defectu, & artium novitate, petita, uti & aliud, quo, Interitum ejusdem esse possibilem e Naturæ senio ac defectibus ostendere allaborant, justo infirmiora esse monetur.* 7. *Commendantur Scriptores varii de Mundi Origine & Conformatione, quos inter de Ocello Lucano, Pythagorico, fusius agitur.* 8. *Cartesianorum de Fabrica Mundi, ejusque ratione, sententia recensetur, addito judicio.* 9. *Scriptores de variis mundi Systematis Astronomici.* *Ath. Kircheri* Iter *per Orbes Cælestes* Ecstaticum. *Mundi divisiones supervacaneæ.* 10. *Controversia de Aquis Supracælestibus non est fori Theologici.* *Proprie sic dictæ non dantur, sed intelliguntur per eas Aquæ nubium.*

1 POstquam consideravimus generalia Philosophiæ naturalis, perveniendum jam nobis est ad specialia corpora. Et, quoniam de principiis & affectionibus corporum in communi egimus, nunc inter corporum species primum ponemus MVNDVM, cujus tractationem quidam solent ad extremum reservare, cum in Physica speciali non nisi de Specialibus agi velint. Sed, cum omnes species, simul sumtæ, sint mundus, ac omnes illæ species, quatenus non aliquo Systemate sunt concinnatæ, aliquid habeant ab ipsis singulis speciebus diversum, sc. affectiones quasdam ex ipsa Systematica coordinatione emanantes, necessarium est, seorsim de eo agi, ac parum refert, sive id primo, sive postremo loco, fiat.

2 *Mundum* cum dicimus, controversum est, quid eo Termino denotemus: nam vulgari acceptione, non est unus hujus Termini sensus. Aliqui globum hunc terraqueum intelligunt tantum, exclusis reliquis partibus; aliqui Systema totum Planetarium, estque illis mundus, qui terminatur planetis, inter quos & terra est, circumvolutus circa centrum suum, Solem. Aliqui complexum omnium corporum telluris

ris hujus, planetarum, omniumque Stellarum fixarum, dicunt, cum mundum dicunt. Nos ultimo ſenſu accipiemus, & primum enarrabimus ſententias veterum Philoſophorum, de hujus Univerſi, quatenus in illo ordine apparet, cauſis. Et quidem etiam hic, quemadmodum in reliquis corporibus, conſiderare poſſumus materiam & formam. Quod Materiam attinet, alia erat mundi conſtituendi, ſcil. *nihil negativum.* Quamvis quidam hic chaos ſubſtituant, dicantque, mundum mediate ex nihilo conditum eſſe. Quæ ſententia, cum contradictionem invehat, dicunt tandem, modum ex nihilo per indiſpoſitionem factum. Quod *nihil*, an non ſit *aliquid*, expendendum eſt. Alia eſt materia Mundi conſtituti, quæ ſecundum Carteſium magnum illud ſpatium extenſum eſt, omnibus ſpeciebus ſubſtans. Ceterum multæ hic ſunt veterum recentiorumque controverſiæ, de iſta prima mundi materia, & vidimus jam tum in *primo cap.* varias Auctorum ſententias. Ex revelatione nobis conſtat, mundum quidem conditum eſſe, ac habere principium; ſed de matera prima nihil conſtat, ideoque vel ratione ipſa percipienda eſt, vel videndum, quid e veterum Philoſophorum ſententiis, a fide & ratione non alienum, exſculpi poſſit.

Hic vero ſe Oceanus aperit infinitarum diſputationum. Quoniam enim illi 3
ſpeculationibus ſuis relicti erant, ac nihil illis revelatum, ubi pedem figerent, non invenerunt. Id tamen ratione ſibi aſſequi viſi ſunt, quod æternum aliquod agnoſcant in mundo. Deum enim & materiam omnes æternam agnoverunt, e quacunque demum Philoſophorum familia fuerint. Ac fuere inter Chriſtianos etiam Hæretici, qui idem dixere, eo freti argumento, quod nuſquam apud Moyſen dicatur, Deum creaſſe cœlum & terram ex nihilo. In eo autem fuit magna ſententiarum diverſitas, *quando* & quomodo aſpectabilis ille mundus ortus fuerit. ARISTOTELES totum hunc, quantus eſt, æternum facit, & ſemper cum Deo exiſtentem, unico hoc & palmario, ut ſibi videtur, innixus argumento, quod ſc. motus non poſſit eſſe, niſi æternus. *Motus*, inquit, *eſt actus mobilis, qui requirit movens & mobile exiſtens. Vel igitur motus ſemper fuit, vel incepit aliquando.* Si ſemper fuit, habet, quod vult, Ariſtoteles, ſemper enim movens & mobile ſimul natura fuerunt cum motu. Si aliquando incepit, antequam inciperet, mobile & movens, vel erant, vel non erant. Si non erant, ergo facta ſunt aliquo motu præcedente primo, & ſic dabitur motus prior primo, quod eſt abſurdum. Si erant, & tamen unum non movebatur, & alterum non movebat, vel utrumque erat proxime potens, vel non erat. Si erat, nulla videtur ratio, cur movens non moveret, & mobile non moveretur; ſi non erat, ergo redacta ſunt ad potentiam proximam aliquo motu, & ſic iterum dabitur motus prior primo. Dicendum eſt ergo ſecundum Ariſtotelem, motum eſſe æternum, ſimulque primum motorum, & mobile ipſum, i. e. cœlum. Hoc quidem Ariſtotelis argumentum ſatis ſubtile eſt, ſed tamen non conficiet eo hujus univerſi æternitatem. Facile enim reſponderi poteſt Ariſtoteli quærenti: *cum nullus exiſteret motus, unde fit, ut extiterit aliquando, & quæ ejus cauſa eſſe potuit?* Conceſſa enim ejus hypotheſi, quod motus requirat movens & mobile, dicendum eſt, motum non ſemper fuiſſe, ſed aliquando incepiſſe; & ante primum motum fuiſſe quidem primum motorem, non autem mobile.

Ad id, quod quæritur, *an utrumque, priusquam daretur motus, esset proxime potens*? respondendum est: Mobile, cum nullo modo existeret, non fuisse proxime potens; Potentem vero fuisse motum, qui omnia habuit ad movendum requisita. Non sequitur tamen ex hoc, motum semper fuisse. Tale enim argumentum nihil concludit in agentibus liberis, quæ positis omnibus ad agendum requisitis, possunt non agere. Neque demonstratur hoc Argumento Aristotelico unus numero motus æternus & continuus, sed probatur fuisse semper aliquem motum in infinita corporum multitudine, neque fieri potuisse, ut omnia simul quiescerent. Atque ita Aristoteles de mundi hujus constitutione judicabat.

4 PLATO itidem Deum & Materiam statuebat æternam, quorum neutrum sit alterius procreatrix causa. Materiæ necessitatem maximam omnes sectæ dabant, Deo libertatem tanto minorem quisque ex iis sectis, quanto arctius cum materia connecteret aut ei immergeret. Plato credidit, mundum ex libro Dei cum materiæ congressu exititisse. Platoni itaque maxime, inter Philosophos Gentiles, liberrimum agens Deus est; cum Aristoteles & Stoici fatalem aliquam necessitatem hujus nexus inter Deum & materiam statuerent. Platonicis itaque Deus fabro similis est, a sylva sua per vasta spatia distracto; hic, quamdiu volet, quiescet, ubi cupido veniet exercendæ artis, movebit se ad sylvam, & instrumentis suis tantum ejus fabricabit, quantum aptum est recipere Ideas suas. STOICI Deum plane mundo immergebant, & faciebant eum formam mundi informantem, cum Aristoteles faceret formam assistentem. Illi autem ita immersum putant omni materiæ, ut nulla plane illi libertas competat; fati enim vinculis irretitus est, ut nassa pisces. Solus inter eos Plato rectius quid sensit, quanquam ipse & materiam æternam faceret, & pervicaciorem, quam ut in omnibus pro lubitu Deus operari potuerit, & mundum, semel conditum, nunquam interiturum statuerit. Stoici mundum quidem interiturum credebant, sed per vices tamen iterum exoriturum. Quanquam enim & Cataclysmum & Ecpyrosin statuebant, negabant tamen unquam a modo separari ejus animam, pristinum illud systema suum iterum elaboraturam. Imo Aristoteles ipse, *lib. 1. de cœlo c. 10.* eos, qui jam ipsius tempore, per vices dissolvi mundum & redintegrari disputabant, revera mundi æternitatem adstruere judicat, ætatibus tanquam per circulum redeuntibus. Eorum sententiam Jac. Thomosius sub figura Ovi & Gallinæ, in circulo positorum, repræsentat. EPICVRVS plane in alia secessit, & mundum credidit ortum a se ipso, luctantibus ab æterno tamdiu atomis, donec ad extremum illa, quantumvis temeraria, libratio, formam exprimeret mundi. Atque hæc materia mundi a Deo illi deserta habetur, quem, a materia æterno privilegio adjunctum, sua solum beatitudine frui jubet. Inter hos globos, fortuita Atomorum libratione congestos, fortunam quasi intermediam statuit Epicurus, i. e. necessitatem quandam materiæ, omnem rationem excludentem. Et hæc quidem absurdissima ex omnibus Sectis sententia est, & omnium impiissima, quæ quidem subtilitatis aliquid habere videtur, in isto Atomorum motu curiosius explicando; sed, cum in ipsis principiis impingat, non possunt hinc nisi infinita

finita abſurda ſequi, quanquam is in quibusdam ſatis ſit argutus. De variarum Sectarum, circa originem mundi, ſententiis, vid. Berirgardum *part. 3. Circ. Piſano 2. & 3.* & Jac. Thomaſium *in Exercitationibus de Stoica mundi exuſtione, Diſſ. 2. 3. 4. 14. 16. 17.* In quibus agit de Ariſtotelica, Platonica, Stoica, mundi æternitate, & de Deo Stoico, forma mundi informante. Et illæ quidem ſunt ſententiæ præcipuorum Philoſophorum de origine mundi & conſtitutione ejus prima, e quibus tantum capere poſſumus, quantum revelationi non repugnat, modo in eo nobis temperemus, ne quid ſtatuamus temere, quod ſacris literis adverſari ulla ratione poſſit. Nam de æternitate materiæ nihil nobis affirmandum eſt, de modo ipſius conditionis hujus univerſi tantum ex Platoniſmo capiemus, quantum non contrariatur ſacris literis. Liberrimam ſcil. voluntatem divinam ex eo retinere poſſumus, abjicere vero iſtam materiæ æternitatem & pervicaciam. Stoicorum Hypotheſes in eo rejiciendæ, quod Deum ita adſtringant ad materiam, ut omnia in illa agat. Epicuri ſententia de Atomis non omnino abſurda eſt, imo multum ſubtilitatis habet, ſed tamen in ea conquieſcere non poſſumus. Fortuitus ille particularum concurſus totus profanus eſt, & contra rationem introductus.

Illud Epicuri dogma, quod non unum, ſed infinitos mundos ſtatueret, preſſius 5
a nobis conſiderandum eſt, cum, ad hanc ſuam ſententiam ſtabiliendam, non vulgaribus utatur rationibus. Quando vero is plures mundos ſtatuit, non putandum eſt, eum intelligere mundos eo ſignificatu, quo ſc. illo termino denotatur complexus omnium orbium cœleſtium, ſed intelligere illum tantum ſingulares illos globos, quos mundos vocat, & infinitos ait per vaſtum hoc ſpatium ſparſos. Etiam Metrodorus olim dicebat, tam eſſe abſurdum, dari mundum unum in infinito, quam in latifundiis unicam ſpicam reperiri. Cui ſententiæ, extra Epicuri ſcholam, eo vetuſtiores fuere addicti, ut proinde exiſtimandum non ſit, primum Epicurum ejus ſententiæ autorem eſſe. Contra illos diſputat Ariſtoteles, ſed futilibus argumentis. Nam & oſtendere nititur, mundum ita eſſe unum, ut eo plures eſſe non poſſint, quam ſententiam ne Chriſtiani quidem Philoſophi approbant. Quid enim prohibeat, Deum poſſe plures mundos creare, ſi velit? Quam leve illud argumentum eſt: ſi dantur, inquit, plures mundi, terra unius feretur ad terram alterius naturaliter vel violenter. Non primum, alioquin violenter in perpetuo centro detineretur: violentus eſt enim ille terminus, unde fit motus naturalis, non ſecundum, quia ſi movetur violenter, ibi etiam quieſceret violenter, quod falſum eſſet, ſiquidem ibi eſſet in centro. Præſupponit hic Ariſtoteles unum commune toti univerſo centrum, illi vero, qui pluralitatem mundorum tuentur, tot centra agnoſcunt, quot mundos. Nec ulla ratio eſt, quare, ſi plures terræ eſſent, mutuus inter ſe collapſus fieret. Terræ enim, extra orbem ſuum poſitæ, vel ut Carteſius loquitur, vorticem, intra ſe cohibent ſui materiam, nec evagari illam patiuntur, ut nullus itaque ejus metus ſit, quod metuit Ariſtoteles, qui rationem gravitatis recte penetraſſe non videtur. Nam vel ex ejus ſola ratione perſpecta refutabitur argumentum. Non enim eſt inſita quædam qualitas & virtus gravitas,

vitas, aut ad terram solam debet restringi, ita ut virtus illi insit magnetica, quæ pura Chimæra est. Proprie enim nihil grave, nihil leve est in natura, sed prout, vel magis, vel minus, cedit prementi athmosphæræ, ita diversitas aliqua in pondere observatur, quod extra hunc locum aliter se haberet. Hæc Aristotelis argumenta, ut inania sunt, & nihil probant, nollem tamen contrariam sententiam meam facere, ut quæ multas involvit difficultates adversus sacræ Scripturæ authoritatem. Quod si per mundos intelligamus corpora diversa, quæ in hoc universo occurrunt, non est, quod magnopere sententiam illam reprobemus. At Aristoteles, cum mundum unum dicit, totum hunc complexum omnium stellarum & telluris intelligit, tellure pro centro universi supposita, cujus sententiæ absurditas jam satis solide demonstrata a Mathematicis est. Et forte sic unitatem mundi statuere possumus, etiam cum plures statuimus. Aristoteles eo magis pronus in suam sententiam fuit, quod putaret, astra habere quintam quandam Essentiam, subtilioremque, quam ut materia eorum terræ esse similis possit. Sed & hoc in dubium vocarunt Mathematici, & accedunt iis quoque e Physicis nonnulli, qui astra, præcipue Planetas, sole excepto, corpora esse putant, terreno corpori non adeo dissimilia. Id Galilæus dixit, quanquam timidius, & ex parte quoque Cartesius, qui tamen plus materiæ æthereæ & subtilis illic agnoscere videtur. Sed, utut sit, qui in illa sententia sunt, a pluralitate mundorum videntur non alieni; multos enim soles & terras statuunt, quod dum faciunt, plures mundos agnoscunt. Galilæus & Cartesius omnes stellas fixas habent pro solibus, qui circumpositas habeant terras suas, sive planetas, ob nimiam longinquitatem, & mutuatitium lumen, nobis non spectabiles. Quemadmodum enim Sol noster circumpositos sibi habeat Planetas, cum quibus unum Systema, vel mundum planetarium, conficit, ita verisimile illi dicunt esse, omnes Stellas fixas, ceu Soles quosdam, sua habere peculiaria Systemata, quod qui dicunt, necessario debent multos mundos agnoscere, rem sane demonstratu & creditu facilem, si cum Scriptura res transigi posset. Ea sola difficultas ergo est, *an illic homines habitent, an pro illis Christus satisfecerit*, si illic existant. Quibus dubiis obviam ire laborat Thomas Campanella in *Disquisitionibus Physiolog.* adeo in hanc sententiam proclivis, ut & e quibusdam Scripturæ locis stabilire tentet thesin suam & ex sanctis Patribus. Ad Theologica illa argumenta respondet, Deum cum terræ incolis fœdus pepigisse, ejusque solum memoriam voluisse extare, de ceteris nos securos esse posse. Fortassis & illic homines sanctos innocentesque, & in statu incorrupto, remansisse quis dixerit, ut satisfactione Christi non indigeant, quanquam Origenes, acris plurium mundorum propugnator, Christum per orbes successive natum passumque fuisse, dixerit. Is enim mundos innumerabiles, æternis sibi seculis succedentes, credidit, ex veteri Gentilium, vel antiquiori Philosophia illud dogma mutuatus. A quo neque Judæorum Cabalistæ abhorrent, ut judaizare hac in parte etiam videatur Gvilh. Postellus, *in lib. de nativitate Salvatoris ultima.* Superiori Seculo JORDANUS BRUNUS, Nolanus, singulari libro illud dogma resuscitavit, plausibilibus satis argumentis in medium adductis, qui tamen scripti sui audaciam miser vivicomburio luit. In quo injuriam illi factam existimo, quia aperte

ex

ex eo quidem libro Atheismi convici non potest; idque dixit, quod ante eum Cardinalis Nicol. Cusanus docuerat, & Copernicus, ejusdem sententiæ Patronus, a quo sibi ereptam queritur suæ opinionis prærogativam. Is enim sententiam suam prior edidit, cum differret adhuc Jordanus Brunus. Argumenta ejus libri hæc sunt præcipua: cœlos non esse, sed æthereum unum spatium circa omnia astra; sicut circa tellurem & solem, duo item esse astrorum genera, soles & tellures, nullam esse Universi finitatem aut ultimam mundi superficiem, neque tellurem, neque ullum quippiam corpus esse in medio, cometas esse planetas omnino & tellures, seu mundos, esse ex perfectionis hujus mundi pluralitatem mundorum, omnes mundos esse dissolubiles, esse plura specie distincta infinita in infinito universo, in infinito spatio infinita esse finite mobilia, infinitos esse soles, seu infinitas fixas Stellas, & Tellures seu Planetas, & non esse compertum Planetarum numerum circa hunc Solem, neque spectabilem circa alios, universum esse infiguratum, mundos vero necessario figuratos & finitos, tellurem ita esse astrum maculosum, & in cœlo positum respectu lunæ, quemadmodum luna respectu telluris, tellurem totam habitabilem esse, intus & extra, & innumerabilia animantium complecti, tum nobis sensibilium, tum occultorum, genera. Hæc ille prolixe eo in libro argumentis suis deducit, de quibus liberum esto omnibus judicium. Certe multa sunt in illo homine arguta & subtilia.

De Mundi exordio aliqui etiam ex signis argumentantur, quibus tamen non inest magna probandi ratio. Certe fabricatorem mundi hæc machina, summo ordine disposita, præsupponit, quo tempore autem ille ortus sit, natura ipsa nos docere non potest. Aliqui argumentantur de novitate mundi ex defectu historiæ. *Si mundus æternus est*, inquiunt, *omnique principio caruit, cur non historiæ supersunt? Cur artes omnes tam noviter sunt inventæ?* nam earum omnium inventarum tempora & Autores constant nobis ex historiis, quæ certe constare non deberent, si tam antiquus esset mundus. Quibusdam responderi potest, etiam esse aliquot gentes, Chaldæos & Chinenses, qui longiorem annorum memoriam, in fastis suis, consignatam habent, quam ex sacrarum literarum computo cogi possunt. Quod Chinenses attinet, Martinus Martinius, sagacissimus rerum Chinensium indagator, adeo se hic torquet, ut, quomodo nodum solvere hunc possit, nesciat. Ab altera parte stat summa Historicorum Chinensium & accurata fides. qua accuratiorem nulla gens historiis suis adhibuit, ab altera S. Scripturæ Auctoritas. Martinius certe rem intricatam & perplexam relinquit. Sunt porro multa obstacula, quæ Historiæ defectum efficiunt. Nam potuere diluvii eruptione, velut aquis letheis, multa mergi. Artium quoque sunt periodi per intervalla redeuntes, neque credendum est, quod nunc inventum est, olim, vel non esse inventum, vel non potuisse inveniri. Migrationes gentium, bella, pestes, incendia, multa confundunt & tollunt, ut vix aliquarum rerum memoria supersit. Non est itaque hoc satis idoneum argumentum pro novitate mundi. Id quoque non firmum argumentum est, cum, ut interitum mundi ostendant possibilem, e naturæ defectibus argumentantur, & miror, hoc argumentum Antonio Grandi placere potuisse, quod singulari & erudito libro oppugnavit Joh. Jonstonius *de naturæ con-* 6

stantia, Amstelod. A. 1634. *in 12.* excuso, ubi omnia defectuum naturalium argumenta singulatim explicat, singulaque refutat.

7 Quæ porro spectant ad doctrinam de Mundo, ejus origine, totaque coordinatione, ea prolixe explicantur a Berirgardo, *part. 2. Circ. Pis. 1. 2, 3. 4.* ubi digressio singularis instituitur de literarum S. autoritate, circa mundi originem, quæ magno usui esse potest in hoc argumento. Quod argumentum de æternitate mundi spectat, legantur Caroli Emanuelis Vizzanii *Commentarii in Ocellum Lucanum de Universi Natura;* qui Ocellus Lucanus, Pythagoræ discipulus, ante Aristotelem, hoc ipsum scripserat, quanquam & suspicio est quorundam, hanc doctrinam fuisse ab Aristotele desumtam, & ab invido deinde subjectam, ficto nomine Ocelli Pythagorici. Fieri enim non potuisse arbitrantur, ut ille liber Aristoteli non lectus fuerit, aut inspectus, qui tamen opinionem illam de mundo æterno non sibi adscribit. Citatur tamen Ocellus a Philone *lib. de mundo non interituro.* Legi potest & Beaufortius *in libro de Cosmopœia divina*, ubi ad mentem Cartesii c. 1. Genes. explicat. In Scriptoribus Rabbinicis, Cabalisticis, & ejus farinæ hominibus, multa habentur somnia, & ineptæ de mundi hujus concinnatione & conformatione opiniones, quas hic legere aut congerere non est necessum. Videantur Auctores Cabalistici, uno volumine comprehensi, interque eos Francisci Georgii *liber de Harmonia mundi.* Vid. & Henricum Morum *in Conjecturis suis Cabalisticis.* Multa sunt quoque Fratrum Roseæ Crucis somnia, quæ libro singulari explicuit Ægidius Gutmann, cui tit. Offenbahrung Göttlicher Majestät.

8 Cartesiani, in mundi Systemate ordinando, alia quadam ratione procedunt. Illis, in prima mundi creatione, Deus dicitur universam corporis molem ex nihilo produxisse. In secunda (nam illi duas quasi creationes faciunt) communem illam & informem materiam divisit in plures velut provincias, variis eam formis & figuris ornavit, diversasque facultates ei concessit, non sine materiæ motu. Communis omnium materia, in mundi origine, vehementi motu fuit agitata, qui hodie cum materia perdurat. Partes ejus materiæ minutissimæ & magis concitatæ primum fecerunt elementum, quod, instar pulveris aut scobis tenuissimæ, ex aliarum partium abrasione, profectum est. Cum exilia ista corpora motus impressioni non obstent, neque alia aliis sint implicita, sed omnino divisa, quam citissime ea moveri necessum est. Secundum elementum prodiit ex infinitis fere & minutissimis globulis, qui minus perniciter cientur, & prima agitatione quasi tornati fuere, ac mutuo contactu spatiola quædam reliquere non omnino vacua, sed primi Elementi velut polline completa. Tertium Elementum continet communis materiæ partes crassiores & ramosas, alias aliis implicatas, quæ concessere in terram, Planetas, & Elementa vulgariter ita vocata, quæ ex tertio illo elemento constant. Jam illis primum elementum, in centro cujuspiam mundi, seu vorticis, inquieto motu agitatum, globulos æthereos in rectas lineas protrudit, qui, cum visus organum feriunt, luminis & caloris sen-

ſenſum procreant. Illos globulos majores eſſe ajunt, quo longius a ſole, ſeu centro mundi, diſtant. Cœleſtis materia, quæ globulis ſecundi elementi conſtat, circa centrum commune tota in orbem vertitur, &, quantum poteſt, a centro abire nititur, &, niſi proximi vortices obſiſterent, magis magisque recederet. Globuli illi cœleſtes, colliſione mutua attriti, minus, quam ante, loci occupant, cumque jam aliquantum a centro ſui vorticis receſſerint, primum elementum, ut mole minimum, ſic raptiſſime incitatum, medium locum, ab ætherea ſubſtantia relictum, implet, major enim eſt & uberior primi elementi copia, quam globulorum anfractibus vel interſtitiis complendis ſufficiat. Quod igitur reliquum eſt hujus tenuiſſimæ ſcobis, in medium vortices confluit, & ſolem efficit, cujus partes tenuiſſimæ & diviſæ ſeorſim inſtar flammæ moventur, atque ætheream ſubſtantiam in rectas lineas undiquaque premunt, in qua preſſione luminis natura illis conſiſtit. Ita flamma, in medio noſtri vorticis, aut cœli, accenſa, pabulo non eget, neque enim alieno ſubjecto, ut ignis noſter, inſidet, neque in vicinum aëra diſſipatur, ſed tamen hæc materia ex aliis in alios vortices, commeat. Jam unaquæque ſtella ſibi proprium vorticem, aut cœlum vindicat, & in illius medio celerrime agitur. Unicuique vortici ſui ſunt poli aut cardines, circa quos vertitur, ſua eſt Ecliptica, ſeu maximus circulus, quem motu ſuo deſcribit. Alii vortices aliis ſunt majores, atque ita diſpoſiti, ut quam minime ſe impediant. Is itaque vortex, in quo ſumus, quique planetas complectitur, ſex aut pluribus vorticibus ita circumdatur, ut motum, ſibi impreſſum, quam poteſt maxime, tueatur. Primum elementum, per interſtitia globorum recta propulſum, &, qua celerrimus eſt motus, nempe ab Ecliptica unius vorticis, emiſſum, facile ſubibit alium vorticem per eas partes, quæ ſunt polis proximæ, ubi minor eſt reſiſtentia, hinc ad centrum illius vorticis confluit, ut vortex id; quod deperditum eſt, reſarciat. Itaque per polos hujus cœli, ex aliis vorticibus, materia primi elementi continenter elabitur, & ad polum oppoſitum properaret, niſi materia ſecundi elementi obſtaret. Secundi elementi materia in orbem quidem agitur, ſed in alios vortices non prorumpit. Hæc ſunt Carteſianorum de Syſtemate mundi cogitata, e quibus compendio quodam propoſuit eorum doctrinam J. Bapt. du Hamel *de Conſenſu V. & N. Philoſophiæ lib. 1. cult.* Et ſane plena quidem ſubtilitatis eſt hæc ſententia, ſed habet tamen & permulta dubia, neque ita demonſtrata eſt a Carteſio, ut res ita ſe habere poſſit, quæ tota ſuſpicionibus ingenioſis nititur. Interim ille phænomena nonnulla cœleſtia ſatis feliciter his hypotheſibus ſuis explicat.

Quod varia mundi Syſtemata attinet, notiſſimum eſt, differre in eo, tum Aſtrologos, tum Phyſicos. Et Phyſici quidem eam rem ad ſe pertinere non putant, quo ordine, quave ſerie corpora mundana ſe exhibeant. Aliter Syſtema ſuum diſponit Ptolomæus, aliter Copernicus, aliter Tycho, de quibus videantur libri Hypotheſeon Aſtronomicarum, Galilæus Galilæi *in Dialogo de mundi Syſtemate*, Dan. Lipſtorpius *in Vero Mundi Syſtemate*, Petrus Gaſſendus *in Aſtronomia ſua*, Ant. Deuſingius *in vero mundi* 9

Syſtemate; præ omnibus v. J. Bapt. Ricciolus *in Almageſto ſuo novo*, quod Opus rei Aſtronomicæ Pandectas dixeris. Nobis enim hic extra inſtitutum noſtrum poſita eſt hujus rei tractatio. Qui imaginarias ſpeculationes velit ſupra natura & conſtitutione omnium orbium cœleſtium, is legat Athan. Kircheri librum, cui tit. *Iter Ecſtaticum*, in quo, ſub ficto quodam itinere per cœli orbes, Duce Angelo Coſmiele facto, narrat, quæ ſibi illic viſa ſint. Et hunc ego librum optimum e Kircherianis eſſe, nec ſine ingenio ſcriptum, exiſtimo. Apologiam pro illo, contra Religioſorum quorundam cenſuras, Caſp. Schottus, Jeſuita edidit. Quantum ad uſum Phyſicum, mundum ſolent dividere (1) in ſpecies generabiles & ingenerabiles, ſive perpetuas & mutabiles; (2) in ſupralunares & ſublunares: (3) in cœlos & ſtellas; (4) in tria elementa, ut diſtinguunt Carteſiani. Sed, me judice, ſupervacaneum eſt, hic nimis eſſe ſollicitum: quomodo enim ſatis accurate diſtinguemus, quorum conditionis & naturæ ignari ſumus.

10 Eſt & hic locus quæſtioni *de aquis ſupracœleſtibus*, de quibus magna controverſia eſt, magna opinionum ſunt divortia, quæ enarrata legere poſſumus apud Bened. Pererium *in Comment. ad cap. I. Gen.* Lud. Beaufortium *in Coſmopœia divina, ſect. 2. c. 1.* Sunt, qui partem Heterodoxias hodie faciunt, ſi quis negare auſit, aquas dari ſupracœleſtes, eo ſenſu, quo ipſi accipiunt. Adeo Theologi hanc litem etiam ad ſe pertinere putarunt, quos ſatius eſſet manus abſtinere ab iis doctrinis, quæ per ſe e ſacris literis principia ſua & auctoritatem non habent. Certe res inexplicabilis eſt, fingere aliquas aquas, extimam cœli ſuperficiem circumdantes, quæ illic nulli uſui eſſent, & ratione nulla ibi concipi poſſunt. Cum enim figura mundi extrema non uno aliquo termino contineatur, & Mathematici ad oculum demonſtrent, ſtellas eſſe corpora, non cœlo, ut plano alicui, infixa, ſed diverſis altitudinibus a ſe remota, & inter ea minima viſu altiſſima, concipi non poteſt, quomodo aqua hic quaſi ſuperfundi poſſit, atque omnes orbes circumdare. Malim itaque cum illis facere, qui aquas ſupracœleſtes interpretantur eas, quæ ſupra eam cœli partem ſunt, quam regionem aëris vulgo dicunt, eas ſcil. quæ nubibus continentur. Notum enim eſt, vocem *cœli* apud Hebræos etiam aëris regiones denotare, cum vocant *pluviam cœli*, *aves cœli*. Quales aquæ etiam aliis corporibus poſſunt circumdari, ut ita, reſpectu terræ noſtræ, etiam illæ aquæ, quæ in Athmoſphæris orbium cœleſtium continentur, aquæ ſupracœleſtes ſuo modo dici poſſint.

CAP. XII.

DE COELO ET STELLIS.

§. 1. *Ariſtotelis de Cœlo commenta exploduntur. Cœlum viſibile eſt ſubſtantia aëris tenuiſſima, Empyreum merum figmentum, locus autem beatorum humano ingenio imperveſtigabilis.* *2. Stellæ*

2. Stellæ sunt, vel Planetæ, vel Fixæ (quibus etiam Sol accensendus.) Planetæ, uti in luna observatum, corpora sunt composita terreno simillima. 3. Stellarum Fixarum natura parum explorata. Veteres eas cum sole igneas esse credebant. Stoici ac Pet. Bourdin vapores maris pabulum illis assignarunt. Non sunt corpora simplicia. Sol Honorato Fabri aurum liquidum. 4. Variæ de Stellis novis & Cometis sententiæ. De Stanisl. Lubienicii Theatro Cometico *sequius, de Joh. Hevelii autem* Cometographia *præclare, judicatur. Cometæ ab Ott. Gverikio, & aliis, prædicti. Effectus illorum naturales. Solis & Lunæ maculæ. 5. Planetæ plures, quam septem. Saturni & Jovis satellites. 6. Nec Astrorum omnium (uti contrariæ de Sole, Saturno, Marte & Luna, docent observationes) Figura est Sphærica, nec omnia moventur. Motus duo contrarii absurde iis affic̄ti. 7. Luna lucem tantum mutuatitiam habet, forte & Venus. 8. Via Lactea, Aristoteli falso Meteorum credita, innumeram continet stellarum multitudinem. Fort. Liceti figmentum duplicis Viæ Lacteæ. Cometæ multi illic orti. 9. Astrorum, & Lunæ præsertim, in terrestria influxus astruitur. Ant. Mizaldi de hoc scripta, parum accurata. De Artis Astrologicæ principiis, certitudine controversa, Adversariis (inprimis Cl. Salmasio,) & Patronis Physicis, Placido de Titis, J. Bapt. Morino & Thoma Campanella, judicium.*

DE COELO apud Aristotelem mirabilia sunt commenta, quorum fides, nec per revelationem, nec per argumenta demonstrata est, ut itaque mirum sit, superesse hodie, qui velint ejus sententiis applicare animum. Cœlum ei est substantia æterna & simplex; tribuit etiam illi soliditatem plus, quam adamantinam; facit memorabile & incorruptibile. Soliditatem in cœlis probat, quoniam, attrito aëre ab eorum latione, calor & lumen generatur, & his orbibus ait infixas esse stellas, claves aliquos, & eorum motu moveri, quo certe quid ineptius dici possit, non video. Ac miror *J. Bapt. Morinum*, Astronomum e recentioribus Gallum, in eo assentlri Aristoteli, & nunc in tanta rei Mathematicæ luce voluisse defendere, quasi vero Deus, ad Archimedis instar, vitream aliquam Sphæram conficere necesse habeat. Hinc opus ille habuit motoribus suis, quos ad machinas suas alligaret, ut canes nos solemus machinæ versatlli, qua veru circumducitur. Nolo ejus argumentis, aut refutationibus illorum, immorari. Non enim operæ pretium facturi sumus. Legantur, quæ in utramque partem disceptantur ap. Berirgardum *Circ. Pis. 5. P. 2.* Nobis *cœlum nihil aliud est, quam substantia aëris tenuissima, seu illa sit specie distincta ab illo aëre, qui terram ambit, seu ejusdem cum illo naturæ.* Quantum ratiociniis probabilibus colligitur, non nisi gradu aliquo differt ab hoc aëre, qui terram ambit. Puerile itaque est, imaginari sibi hic certum aliquem orbem, vel sphæram, vel concavum aliquod, cui astra sint infixa. Ubique cœlum est, &, tam illud, quod terram circumdat, quam quod reliquos corporum cœlestium globos. Cœlum, quod vulgo *Empyreum* vocamus, est itidem inter suavia ingenii nostri commenta; locum autem determinare velle, ubi *sedes beatorum* sit, nostræ non est res sapientiæ. Non enim determinato tali loco indiget Deus, sed, ubicunque vult, cœ- 1

(Ss) 3 lum

lum suum facit. Ubi Deus, ibi cœlum, sedes illa beatorum. Quomodo enim in manu Domini sint animæ piorum, id a sensibus & speculationibus nostris longe est remotum. Vid. Gisb. Voëtii de hoc argumento Tractatus, Gorichemi A. 1666. *in 8vo* editus.

2 STELLAS quod attinet, quas Aristoteles definiebat partes densiores sui orbis, de iis etiam pronunciare nihil nos certi possumus, quamvis tamen discrimen manifestum sentiamus inter Planetas & Stellas fixas, in quarum numerum recentiores Mathematici etiam Solem referunt. Planetæ enim, quorum naturam ex vicina nobis Luna perdiscere possumus, non videntur differre a corpore hoc telluris, & ex suis quibusdam elementis compacti, hic telluris elementis non dissimilibus. Ideoque svavia illa somnia sunt, quæ nonnulli sibi imaginantur, de simplici astrorum indistincte omnium natura, & compositionis omnis experte. Id enim in luna oculis, tubo armatis, manifeste perspicere possumus, esse illic partes quasdam solidas & fluidas, quod jam ad compositionem demonstrandam sufficere potest. Quanquam fabulis accenseam, quod refert Gassendus, *in vita Peirescii*, de Cornelio Drebelio, qui tubum parare potuerit, quo oppida & fortalitia lunaria potuerit conspicere.

3 De Stellis fixis major est dubitatio, an illæ adeo sint simplicis naturæ, ut quidam volunt. Cartesius in eo pene cum Aristotele sentit, quod faciat Solis & Stellarum fixarum partes simplicissimas. Veterum Philosophorum schola astra omnia faciebat ignea, aliqui Solem ferro vel lapidi candenti assimilabant. Epicurus quoque in ea sententia erat, in qua explicanda Gassendus operam suam impendit. Idem Stoici quoque dicebant, qui tamen illis pabulum conficiebant ex vaporibus maritimis. Qua in sententia satis quidem illi absurdi. Vid. Jac. Thomasii *Disquis. sing. de vaporibus nutrimento siderum*, quæ inter *Exercitationes* ejus *Stoicas* una est. Eandem quoque sententiam defendit peculiari libro Paris. A. 1646. *in 8vo* edito, Autor Anonymus (Petrus Bourdin,) cui tit. *Sol flamma, seu de Sole, ut flamma est, ejusque pabulo*, in quo mira, sed inepta, diligentia, pabulum Solis, secundum zonas & regiones aëris, distinguit. An vero Solis, & ceterarum Stellarum fixarum, substantia adeo simplex sit, res disquisitione digna est. Sane non veteres tantum, sed & recentiorum nonnulli, mistum corpus esse fatentur, quod certe heterogeneas partes sibi habeat additas, ut e maculis videre licet, ac videtur ignis illis esse cum viscida substantia quadam mistus. Quam ob causam Honoratus Fabri, Solem, si aliquid e mixtis sublunaribus, hactenus cognitis, non nisi aurum liquidum, pronunciat. De ea re prolixius agimus in *Dissertatione* nostra *de Sole igneo*. Videatur etiam Franciscus Patritius in *nova* sua *de Universis Philosophia, lib. 15, an sidem sint ignes & lib. 19. de Sole*, ubi prolixius de eo argumento agitur.

De cetero, quod stellas attinet, non nisi per conjecturas dicere possumus. Supervacaneum itaque est, hic quærere de materia vel forma stellarum, cum nihil ea de re determinare possimus.

Aristo-

Aristotelicorum sententia erat, nihil generari, nihil corrumpi posse in cœlo. Sed illa fabula est jamdudum explosa, cum aliud arguant Cometæ & novæ Stellæ, nisi forte cum Aristotele omnes Cometas velimus habere pro sublunaribus. Quod novas stellas attinet, ex sententia Cartesiana earum origo a macularum dissolutione pendet, quæ ita aliquando sideri superinducuntur, ut omnes illius radios sua densitate aut duritie impediant, si vero stella liberetur iis maculis, novæ stellæ imago apparet, quæ forte ante multa secula non visa fuerat. Alii existimant, viciniorem positum in causa esse, ut stellæ appareant, olim non conspicuæ. De Geminiani Montanari, Mathematici Patavini, Observationibus, de duabus secundi fulgoris stellis in Argo Navi, Bayero B. & V. signatis, quæ A. 1667. penitus evanuerunt, atque, ne vestigio quidem relicto, e cœlo decesserunt, paucis post annis evulgatis, v. Car. Patini *Lycaeum Patavinum p. 111. in vita Montanari.* Qui & pluribus circa alias stellas observationibus, in Opere, quod molitus est, Italico, *de l' Instabilita del Firmamento*, confirmare id voluisse perhibetur. Secundum Cartesii sententiam stellæ nonnunquam in planetam & cometam degenerant, quod quomodo accidere possit, perspicue Ant. le Grand *in Historia sua naturali, part. 5. art. 7. n. 5. & art. 11.* docet, ubi de Cometarum generatione agit. Sed ea omnia solis in contemplationibus consistunt, nec certis argumentis demonstrari possunt, ideoque incertum est omne, quicquid de hoc negotio docetur, disputatur, scribitur. Quæ ad rem Cometicam pertinent, & varias eruditorum super Cometarum ortu sententias, vastissimo libro congessit STANISLAVS LVBIENICIVS, cui tit. *Theatri Cometici* fecit. Sed liber ille naturam subjecti sui imitatur. Uti enim Cometæ compacti sunt ex vaporibus & fumis, ita liber ille multa habet inutilia, & ab argumento aliena, cui caudam tam longam fecere Epistolæ variorum præter rem accumulatæ & insertæ. Habemus & IOH. HEVELII (qui unus hoc seculo omnium Antecessorum diligentiam in laboribus vicit cœlestibus, imo cœlum & stellas in accuratiorem redegit ordinem, Mathematicis ac Mechanicis principiis omnia sua superstruens) tum *Prodromum Cometicum*, tum *Cometographiam*, sive ingeniosum de Cometis opus. Ejus sententiam, quoniam liber ad manus non est, exponere hic nequeo. Nisi fallor, causam ortus Cometarum refert ad Planetarum effluvia, extra suam Athmosphæram, inque unum corpus, conglobata, e quibus Cometæ Lunares, Solares, Joviales, nascantur. *(k)* Ex quo principio aliqui Cometarum ortus etiam prædicere ausi sunt, & quidem non infelici conatu, ejus rei exemplum de *Auzuto* Gallo, qui ex Observationibus suis motum, tam primi, quam secundi Cometæ, præ-

(k) Sententiam Joh. Hevelii de Ortu Cometarum ex Planetarum Effluviis, & perspicue proposuit, & adversus Pet. Petitum (Cometas sidera esse semilucida, stelli reliquis Oʻμοιάεια & coæva, sed, certa demum annorum periodo absoluta, visui nostro iterum iterumque obvia, statuentem) egregie astruxit, Joh. Christoph Sturmius in *Diss. Cometarum Naturam. Motum & Originem, secundum duas hodie Celebriores Joh. Hevelii & P. Petiti Hypotheses, declarante*, Altorfii an. 1681. *in 4to* edita. Quo Anno ibidem & altera Mathematici ejusdem Celeberrimi, &, in immensa ista Scriptorum de Cometis multitudine, unice a nobis jam commendan-

prædixit, & in paucis fefellit, extat *in Actis Regiæ Societ. Angliciæ*, cui Schematismum is suum transmiserat. De Ottone Gverikio, Consule Magdeb. referunt, eum ex thermoscopio prædixisse ortum alicujus Cometæ. Generantur autem Cometæ, non in orbe sublunari, ut voluit Aristoteles, sed inter ipsas stellas fixas, unde falso ab Aristotele inter Meteora referuntur. De Cometarum præsignificationibus non est hic differendi locus. Astrologi antiquum suum obtinent, & in omnibus arcana quædam venantur. Mutationes quasdam naturales per eos contingere, non est omnino improbabile. Non enim sine impressione magna esse potest, si tam vastum corpus extra suos vortices feratur. Editæ sunt super hac controversia variæ a variis Dissertationes, quas in *Theatro* suo *Cometico* congessit Lubienicius. Virorum Doctorum contra Astrologorum, de Cometis non nisi infausta portendentibus, ineptas Dissertationes collegit, & junctim edidit, J. Andr. Bosius. Eodem spectant J. Georg. Grævii *Or. de Cometis, contra Vulgi Opinionem, eos esse malorum nuncios*, Trajecti A. 1665. *in 4to*, cum Andr. Dudithii libello ejusd. argumenti, excusa, Gotfr. Wendelini *Teratologia Cometica*, & Vinc. Gvinisii, Jesuitæ, *Or. de Cometa Felicitate*, quæ in *Allocutionibus* ejus legitur. De Solis maculis & Lunæ legendus est Hevelius in sua *Selenographia*. Cartesii sententiam perspicue exponit Ant. le Grand *loco citato, art. 9.*

5 Planetarum numerus ad septenarium vulgo reducitur, in quo tamen falli nos ostendunt Telescopia; habent enim inter Planetas nonnulli satellites quosdam, ut vocant, qui quasi Planetarum Planetæ sunt. Saturnus ex tribus stellis compositus videtur, ut ex varia ejus facie colligi potest, jam enim rotundus est, jam ovalis seu cum angulis, quæ sunt lunulæ quasi duæ, quibus utrinque stipatur. In hoc Systemate Saturni explorando Christianus Hugenius multum temporis impendit, qui *Ephemeridas* certas eorum motuum consignare laboravit. Etiam Jupiter habet Satellites, quas Circum Joviales vocant, quanquam alii novem sibi detexisse visi sunt. De iis videantur Galilæus in *Nuncio* suo *Sidereo*, & Simon Marius *in Mundo Joviali*. Forte & plures in vicinia sunt Planetæ, nobis hactenus inobservati.

6 Peripateticorum schola omnibus astris figuram Sphæricam inesse existimabat, sed falsum id esse hodiernorum Astrologorum experientia docet. Vidit enim Galilæus Galilæi, &, post ipsum innumeri alii perspicaces ac lyncei Viri, telescopio invento, id in Planetis jam fefellisse, atque inde incertum quoque in ipsis stellis fixis factum. Sol namque spectatus fuit ovali figura, de qua videatur Christoph. Scheinerus *in Sole Elliptico*. Saturnus duabus lunulis vel ansis stipatus apparet, quanquam id sphalma visus

mendandi, prodiit, huic jungenda, *an & quæ mala Cometa nuperus Terris, aut illaturus ipsemet influxu Physico, aut aliunde justo Dei judicio inferenda portendere saltem & præsignificare credendus sit, ea, quæ Christianum decet Philosophum, libertate decernens, &* Κομητομαντείας vanitatem luculenter ostendens Quæ &, ex ipsis Theologis, Joh. Olearium, S. Lit. in Acad. Lips. Professorem, eodem Anno, in *Diss. de Mantice Cometica*, lectu dignissima, Antagonistam invenit dexterrimum.

viſus eſſe poteſt, ob vicinitatem Satellitum, quos adeo diſtincte, ob nimiam diſtantiam, videre non poſſumus. Mars inſtar montis turbinata figura ac pyramidali conſpicitur. Luna anfractuoſa tota eſt, partibusque eminentioribus ac depreſſioribus tumet ac ſubſidet, de qua antea egimus, & legi poteſt Hevelius, &, qui ante illum ſcripſit, Galilæus *in Nuntio ſuo Sidereo.* De ſingulis vide Matthæum Hitzgarten in *detectione dioptica corporum Planetariorum,* & Lipſtorpium *in Copernico Redivivo c. 3.* Stellas omnes moveri, Peripateticorum Schola ait, recentiores autem vehementer dubitant. De Planetis dubium quidem non eſt, ſed de ſtellis fixis magna eſt diſputatio inter Copernicæos & alios, quorum illi terram moveri aſſerunt, ſtellis fixis in extrema ſphæra, ac Sole in centro univerſi, jugiter quieſcentibus. De qua ſententia videbimus *cap. de Terra.* Quod ſingulorum Planetarum motus attinet, docent nos libri Aſtronomici, qui hypotheſes ſuas prolixe ſatis proponunt. Ab externo principio illos, & omnes ſtellas, moveri Ariſtoteles credebat, & quidem ab intelligentiis, quæ orbibus ſuis, veluti rotæ cuidam, affixæ, ſemper illos volverent, ut Diogenes dolium ſuum. Sed inepta ſunt argumenta, quibus illa confirmantur. Id quoque falſum eſt, quod duos contrarios motus aſtris tribuerint. Serio enim id defendere velle, non eſt fide dignum, ac aliqua ratione veriſimile. Ex hypotheſi Mathematica, ad intellectum quarundam demonſtrationum, talia fingere licitum eſt. Id vero ad Phyſicas veritates transferri non debet. Sicut enim nullum corpus ſimul ad dextram & lævam moveri poteſt ſine motu interrupto, aut ipſo corpore rupto, ita de ſtellis illud ne cogitando quidem concipi poteſt, ſolique tarditati corporis, cujus motus ad aliud comparatur, adſcribendum eſt. Huic figmento originem dat fabula de raptu Sphærarum, ſe mutuo ambientium, ubi exteriores tyrannidem exercent in ſubditas ſeu inferiores, cum potius omnes ſtellæ libero gaudeant motu, ita tamen, ne ordinatis ſuis ſemitis excidant.

Dubitari etiam de Stellis ſolet, *an omnes lucem habeant propriam.* Ac de Sole 7
quidem, & Stellis fixis, res expedita eſt: de Planetis dubitari ſolet, quoniam, quæ proxima nobis luna eſt, ſub Eclipſi, ubi nimirum præpeditur terræ interceſſione, quo minus Sol apertos in eam radios derivare poſſit, obſcuram & ſubruffam lucem retinet, quæ tamen ipſa lunæ non vernacula eſſe, ſed per reflexionem peregrinæ lucis excitari creditur. Nimium ſimplices ſunt, qui ex eo credunt, lunæ lumen ineſſe proprium, quod Scriptura ſacra illam *lumen minus* vocet. Nam ea appellatio lunæ etiam competere poteſt, quatenus mutuatitio lumine ſplendet. Quomodo res ſe cum aliis Planetis habeat, definiri humano ingenio non poteſt, num illis inſita quædam lux ſit, aut omnis mutuatitia. Certe Venus æque phaſes ſuas monſtrat, ac luna, ut itaque veriſimile ſit, non aliam eſſe corporis ejus conſtitutionem, quam quæ eſt corporis lunaris. De cetero verum ego exiſtimo, quod Rob. Boylius, *in libro de Coſm. qualit.* ait, in motibus corporum cœleſtium nimium nos eſſe credulos, & rectiorem nobis ordinem atque accuratiorem imaginari, quam is revera eſt. Neque enim hypotheſes Aſtronomicæ adeo fallere non poſſunt, ut, quæ extra Syſtema Planetarium ſunt, certitudine Mathematica determinent.

8 *Galaxia*, ſeu *via lactea*, Ariſtoteli olim inter meteora recenſebatur, & vapor aliquis credebatur, cum tamen obſervationes hodiernorum Aſtrologorum doceant, eſſe numeroſam fixarum ſtellarum multitudinem, quæ ita ſibi ſint vicinæ parvæque, ut incertam ac quaſi nebuloſam lucem aſpectui relinquant, quas immenſo ſpatio a nobis, & a ſe invicem, remotas rationes opticæ ſatis docent. Certe ſola illa via lactea probabilitatem faciat eorum ſententiæ, qui multa & infinita Syſtemata Planetaria ſtatuunt. Humanum enim ingenium ſuccumbit cogitationi iſti, ſi ad tam vaſta corpora dirigitur, & in eorum utilitatem & neceſſitatem inquirit, cui fini tam vaſta corpora, tam innumerabilia, ſi illi vacua, & non niſi ad ornamentum cœli inventa. Vid. Schemata viæ lacteæ apud Galilæum *in Nuncio Sidereo.* Id vero lepidum eſt de Fort. Liceto, Ariſtotelis magno defenſore, qui, ut ſalvaret ejus ſententiam, quam de via lactea habet, duplicem facit viam lacteam: aliam aëream, aliam* æthercam. Ne ſcil. Ariſtoteles mendacii argueretur, tam monſtroſam ſententiam comminiſci voluit, quæ, ne minima quidem rei veritate, probabilis poteſt reddi. Unde enim orirentur vapores adeo conſtantes hyberno tempore, ubi maxime ſerenus aër eſt, & quid opus eſt duplicem illam ſtatuere, cum nullus inter æthercam & aëream illam Galaxiam nexus eſſe poſſit. Veterum ſententia erat, animos Heroum ſedes ſuas illic capere, qua de re prolixe Manilius & Scaliger *in Comment. in Manilium.* Obſervatum eſt, Cometarum multorum natales circa hanc Galaxiam fuiſſe, quod argumento eſt, multa illic quaſi conſtipata eſſe corpora, quæ, ob nimiam illam vicinitatem, extra orbitas ſuas interdum ferantur. Sententias varias *de via lactea* uno libello congeſſit Ludolph. Georg. Lundenius, Helmſtadii A. *1665. in 4to* excuſo.

9 Locus hic quoque eſſet, de effectibus Aſtrorum differendi, an eorum aliquis in terreum globum ſit influxus. Eum eſſe naturæ non repugnat, & ratio ſana ſuadet, & aliqua etiam experientia teſtatur. Una luna indicio eſſe poteſt, magnam eſſe vim ſuam in aëris alterationibus & aquæ, fruſtra hoc negante Is. Voſſio *in libro de Motu marium & ventorum*, quem vel ruſtici & nautæ refutent. Marium enim motus & aëris, vel dirigente, vel miniſtrante illa, fiunt, modo nobis non ſatis intelligibili. Unde accidit, ut, quæ vulgo obſervata habentur, non ſint tam certæ veritatis, ut fallere aliquando non poſſint. Poſſunt enim aliæ æque potentes cauſæ intercedere, quæ effectum interdum ſuſpendunt, quem alioquin, poſitis iisdem principiis, conſecutum fuiſſe vidimus. De Sympathia lunæ cum corporibus terreſtribus Anton. Mizaldus ſcripſit ſingularem librum Gallicum, *(Secret de la Lune*, Pariſ. 1571. *in 8vo)* De Planetarum ceterorum viribus in *Planetologia* ſua (Lugd. Gall. 1551. *in 4to)* idem ſcripſit, ſed ſunt illa ex vulgaribus fabulis collecta & corraſa. Idem quoque *Aeromantiam* ſcripſit; in qua de Tempeſtatum præſagiis agit: qui liber digna indignaque miſcet. Et pleraque certe ejus viri inanibus potius opinionibus, quam ſolidæ demonſtrationi, innituntur. Quid ſtellis in animos hominum, in mores & in fortunas eorum liceat, res eſt perplexa, & non ſatis dijudicata. Principia certe artis Aſtrologicæ, unde nata primum ſint, dici non poteſt. Eorum veriſimilitudinem refutare

ſutare non eſt res operoſa, ut illi, qui integris libris hoc fecerunt, parum gloriæ hinc, me quidem judice, habeant. Sunt Joh. Picus Mirandula, Tob. Wagnerus, Frid. Spanhemius *in Dubiis Evangelicis* (quanquam is tamen argumentis eruditioribus pugnat,) Claud. Salmaſius *in Diatribe de Aſtrologia antiqua*, qui totus in ratiociniis ſuis ineptus eſt, & Grammaticis potius, quam Philoſophicis argumentis, pugnat. Aliquid tamen iis ſubeſſe veri experientia teſtatur, ut facile perſpiciet, qui rem ipſam tentabit. De principiis res ſe, ut velit, habeat, quæ ego exiſtimarim per revelationem aliquam hominibus fuiſſe communicata. Temperamenta moresque hominum ab interno dependent principio. Ideoque facile fieri poteſt, ut a Planeta aliquo concitetur in homine illa vis, quæ ad tale temperamentum, talesque mores diſponat, & iſta quidem aſtra non operantur, per ſe & primario, ſed per conſequentiam. De Fortunis hominum multa puto eſſe incerta, ut illa, quæ ad naturam pertinent, aliquam veri ſpeciem habeant, quod in morbis ad oculum videre poſſumus, qui ex lunæ poſitione & configuratione, vel augeri, vel decreſcere, ſolent. Fuit quidem Placidus de Titis, qui, *in Aſtrologia ſua*, (in qua ſatis eſt ſubtilitatis, parum ſolidæ demonſtrationis, influxus ſtellarum rationibus Phyſicis voluit demonſtrare; is enim ex luce ſtellarum, variisque radiorum configurationibus & temperaturis, voluit quasdam concluſiones deducere, pro determinatione quorundam effectuum. Joh. Bapt. Morinus quoque, *in Aſtrologia Gallica* ſua, pene iisdem principiis inſiſtit, & vehementer ſe torquet in diſtinctione domorum cœleſtium, dignitatibusque & debilitatibus Planetarum ex Phyſica vel Mathematica demonſtrandis. Sed omnis illa res in meris hariolationibus conſiſtit, & eo majus operæ pretium fecit, qui ingenioſius ſuſpicatus eſt. Thom. Campanella, ingenioſus alias talium diſciplinarum rimator, *libros 7. Aſtrologicorum* ſcripſit, quibus ſe Aſtrologiam, omni ſuperſtitione Arabum & Judæorum eliminata, phyſice tractaſſe ait, ſingularemque librum addidit *de Siderali fato vitando*, quo ſane fatum fato eluſiſſe videtur, ſed ſolertiam tamen ſuam ea in re prodidit.

CAP. XIII.

DE ELEMENTIS.

§. 1. *Cognitio noſtra globi Terraquei ſuperficiaria tantum eſt. Terra & Aqua prima miſtorum ſunt Elementa. 2. Errant, & qui Elementum unicum ſtatuerunt, veteres (quoque Ariſtotelem ſententiam hanc illis affinxiſſe, credit Pet. Ramus,) & Philoſophi corpuſculares, qui infinita. Minimorum miſtionis ratio inexplicabilis. 3. Veſtiganda ſunt Elementa corporum, non remota, quorum ingens eſt obſcuritas, ſed proxima. De principiis Chymicis, & Rob. Boylii* Chymiſta Sceptico, *judicium. 4. Nec non de tribus Elementis Carteſii. 5. Examen doctrinæ, de 4. Elementis, ac 4. primis eorum Qualitatibus, Ariſtotelicæ, Honoratique Fabri pro hac Argumentorum. 6. Ad Miſtionem duo Elemen-*

Elementa requiruntur contraria, siccum & humidum. 7. Scrutinii Mistionis necessitas. Trica de illa Aristotelica Veterum doctrina sanior. Mixtionis Chymicæ cum Naturali collatio. 8. Mixtionis variæ species & divisiones. 9. J. Bapt. Helmontii & aliorum, opinio de Aqua, Elemento unico, rejicitur. 10. Scriptores de Elementis legendi.

1 A Cœlo in terram descendimus, tanquam orbem nostrum, omnium parentem & matricem, circa quem tantum hæret Philosophia naturalis, imo circa cujus corticem tantum occupata est. Quantum enim phænomenorum naturalium apparet, vel circa superficiem terræ, vel in regione illa aëris, superficiei terræ proxima, vel in corporibus animalium, vel in plantis; id tantum qualecunque objectum est nostræ Philosophiæ. Ceterum circa interiora hujus globi, & specierum illic in abdito latentium, profunda nobis est ignorantia ac insuperabilis, cum nemo, vel oculis, vel ingenio, pertingere eo queat. Quantum enim rerum metallicarum scimus, id vel alienæ fidei debemus, vel incertis quibusdam experimentis, institutis circa illa corpora, e matrice sua eruta, & artis accessione, & peregrinorum agentium applicatione quasi in novam formam redacta, ut mirum non sit, si in istorum corporum natalibus adeo cœcutiamus, & nescio, qua imaginaria Elementorum mistura qualitercunque ignorantiæ nostræ subveniamus. Quando jam itaque specierum, vel corporum, ad hunc terrestrem globum pertinentium, constitutio inquirenda est; solemus primo de principiis illorum esse solliciti, internis sc. illis, quæ in constitutionem eorum ingrediuntur. Jam ergo, cum globum hunc consideramus, duas in illo invenimus massas præcipuas, & conformitate quadam naturæ suæ collectas, *Terram* sc. *& Aquam.* Ista duo corpora, ut universalia, intuemur, ac sensu comprehendimus. Quare verisimile est, primas esse materias eorum, quæ ex terra, producta sunt, & summa quædam elementa, quæ ad mixtionem ex ipsa texturæ suæ ratione apta videntur. Satis ergo, ut arbitror demonstrari potest, remotissima corporum principia esse salutanda.

2 Non enim audiendi sunt, qui unum aliquod principium statuerunt, quod fecerunt e veteribus Philosophis aliqui, sunt enim, qui aquam, sunt, qui terram, sunt, qui ignem, sunt, qui aërem faciunt principium corporum. Contra eos argumentis satis stringentibus pugnavit Aristoteles recte demonstrans, contrarietatem debere inesse principiis. Unitatem vero nihil habere in se contrarii. Quanquam Petrus Ramus, *in prælectionibus suis Physicis*, Aristoteli imputet, cavillationem aliquam, ut qui noluerit intelligere sententiam veterum. Demonstrat enim illic, non statuisse veteres unum aliquod homogeneum principium, sed partibus dissimilaribus scatens. Ideoque, cum Aquam dixere unum elementum, id agnoverunt quasi principium aliquod & gluten partium, sed tamen & alias partes & principia agnoverunt. Idem de iis dicendum, qui reliqua, aërem, ignem & terram, unicum elementum habuerunt. Fuerunt & alii, qui infinita corporum principia statuebant. In ea sententia fuere

Cor-

Corpusculares Philosophi, qui non aliam corporum mistionem agnoscebant, quam ex Atomis, diversa inter se figura & forma præditis. Contra quos etiam pugnat Aristoteles, quos & ego ab hac doctrina eliminandos esse censeo. Naturam enim ultra suos terminos producunt, & principia in iis sedibus quærunt, in quibus sensui sunt imperve stigabilia. Quanquam enim non diffitear, multa corporum phænomena dependere a minimarum particularum conditionibus: tamen id affirmare non possumus, mistionem corporum talem vel talem esse, ob minimas particulas, ita inter se comparatas. Et quanquam corpora per extremam resolutionem in ejus naturæ particulas abire possint, non sequetur tamen ex eo, ab initio statim adfuisse tales particulas, quæ corpus istud conficerent. Possunt enim diversa quædam corpora, velut principia, esse in tertia quadam specie constituenda, ubi non est tam de particulis inquirendum, quam de ipsis corporibus diversis, quibus accidit in tales vel tales particulas resolvi, vel ita per minima sua misceri. Quod si itaque cognoverim duo illa principia, ultra contemplationem est nostram & sensuum apprehensionem, quomodo minima istorum corporum sese complectantur. Id enim sponte sua evenit, & est quidam nexus & relatio corporum quorundam inter se, nullo nobis ingenio explorabilis, quam permittere naturæ debemus, satis docti, modo principia ipsa cognoverimus.

Quo magis ergo a sensibus recesserimus in doctrina Elementorum, eo minus certitudinis se nobis offert. Animus enim, a materia abstractus, speculatione quadam, in se reflexa, multa concipiet, quæ tamen adeo absolutæ veritatis non sunt, ut in his acquiescere possimus. Et id forte positum est extra ingenii nostri conditionem, ut Elementa rerum πρώτως prima definire ulla cogitatione possimus. Abeundum enim est ad aliquas notiones abstractas communes, universales, quibus tamen nihil effectum est, quam ut ingeniosa aliqua verisimilitudine exprimamus ea, quorum veras rationes assequi non possumus. Nihil itaque nimium, aut a re ipsa alienum, dixero, si hunc Physicorum laborem Sisypheum dixerim, & in se redeuntem, ac incertum. Sufficit nobis, si in mixtionibus corporum ea indagare possimus principia, quæ illa immediate constituunt, & tum, ut puto, officio nostro egregie functi fuerimus, relicta imaginariis & Cathedrariis Philosophis illa, quæ viget in scholis, infructuosa contemplatione & altercatione. Sic multa sunt e corporibus naturalibus, imo pleraque, quæ ex principiis istis communibus Elementaribus quomodo compacta sint, nulla ratione perspexeris. Ac possunt forte aliqua propiora corpora dari, ex quibus proxime componitur corpus aliquod, quæ rectius quis Elementa dixerit, quanquam non sint istius simplicitatis, quam vulgo tribuunt Elementis. Certe Chymicorum principia in quibusdam propius ferire scopum videntur, quam quæ vulgo habentur de Elementis dogmata: sed tamen & in illis multa speculationibus incertis sunt suffulta, & generali aliqua notione nos æque in obscuro retinent. De iis *Parte I.* egi aliquanto prolixius, unde repeti possunt, in quantum ad præsens negotium pertinent. Nolim tamen facile omnia probare, quæ adversus tria illa principia affert Boylius *in Chymista suo Sceptico*, cujus scripti scopus omnis in eo versatur, ut mon- 3

 strer,

ſtret, non eſſe adæquata illa principia, & eſſe iis aliqua priora, quod poſterius equidem non negaverim, ut qui exiſtimem, nobis in cognitione rerum naturalium non opus eſſe ſubtilibus illis principiis, quæ ſenſu dijudicari non poſſunt, quanquam illa forte revera dentur, ſed Philoſopho naturæ Practico conſideranda potius eſſe principia in ordine ad miſtionem, qua parte quo ſagaciores erimus, magis in viſcera naturæ penetrabimus, quam ſi extra eam abducti, ad ſubtiliora quædam & altiora animum extollamus, de proximis ſecuri. Hinc nihilo doctiores ſumus in Phyſicis his ſpeculationibus, & vincimur interdum operariorum experientia.

4 Tria illa Carteſii Elementa ſatis ſunt ſubtiliter excogitata, quanquam 3. illa ex uno reſultare videantur. Vult enim, mundi initio totum Univerſi ſpatium a materia creata, ex cubis conſtante, fuiſſe occupatum, quorum ſinguli cum circa axem converterentur, ita ſuperficies tornata fuit, ut pars in globos abierit, pars in quædam ramenta, pars denique in ſtriata quædam corpuſcula, ex hujuſmodi ramentorum plexu contexta. In quibus ſingulis magnis dubiis locus relinquitur. Nam a quo motus ille turbinationis eſt? cur potius in unam, quam in aliam partem? denique videndum, an non motus unius cubi motum alterius impediat, & an ramenta deciſa ita convenire poſſint, ut nullas vacuitates relinquant, quas Carteſius tamen penitus rejicit. Præterea omnia hæc hypothetica ſunt, & nullis neceſſariis rationibus ita demonſtrari poſſunt, ut aſſenſum nobis extorqueant.

5 Quod vulgatam illam doctrinam de Elementis attinet, ſciendum eſt, illam non eſſe adeo antiquam, ut quidam exiſtimant, cum Ariſtotele antiquiores longe alia ſenſerint, quibus aliqua ex iis in Elementa aſſumta ſunt, non autem eo ordine quatuor illa, quæ quidem ſatis ſollicite ab Ariſtotele diſpoſita ſunt, & ferme ad numerum & pondus omnia revocata, ne quid ſc. periret e principibus illis 4. qualitatibus, quas velut ſatellites adjungit ſuis Elementis; cum tamen & ipſa Elementa, quatenus Elementa, & Qualitates iſtæ Elementares multum habeant difficultatis. E recentioribus hanc Ariſtotelis doctrinam magno molimine & apparatu, & doctius, quam ceteri ejus Interpretes, propoſuit Honoratus Fabri, *Tom. 2. Phyſ. Tr. 5. lib. 2.* cujus tamen argumenta eodem labore & ingenio, quo adſtruuntur, deſtrui poſſunt. Ut quaternarium Elementorum nobis probet, argumentum ducit a primis 4. qualitatibus, &, ut primas qualitates probet, argumentum ducit a primis 4. Elementis, harum 4. qualitatum receptaculis. Ut itaque demonſtratio hæc in circulum abeat, & principium ſuum petat. Neque enim ulla ratio nos cogit, has qualitates abſolute primas facere, cum & aliæ eſſe poſſint non minus primæ, atque iſtæ, quas ſi quis negare velit ineſſe πρώτως corporibus ſuis, non difficilis illi labor futurus ſit. Quam enim ob cauſam debet eſſe aqua frigidum in ſummo, terra elementum ſiccum in ſummo, cum certe demonſtrari ſatis poſſit, aquam, cum ſumme frigida eſt, quaſi in aliam ſpeciem abire, & formam ſuam deponere, quando ſc. in glaciem abit, quod fieri, interventu alterius corporis, veroſimile eſt. Ut itaque ſummum frigus per ſe non inſit aquæ, ſed fortaſſis terræ, ut quibusdam placuit, inprimis Bernhardino Teleſio, qui calorem & frigus

frigus duo Elementa ſtatuit, quorum ille cœlo, & corporibus cœleſtibus, competit, hoc terræ, quæ duo mutuo inter ſe concurſu, actione & reactione, conficiant nobis corpora naturalia. Ne quid nunc dicam de qualitatibus ipſis, in ſe conſideratis, quarum natura omnis in relatione ad noſtros ſenſus ſubſiſtit, & in modo aliquo materiæ, unde nulla probatio deſumi poteſt ad quaternarium Elementorum numerum conſtituendum. Si enim illæ Qualitates nec ſimpliciter primæ ſunt, ſi multæ aliæ ſunt Qualitates, quæ æque primæ poſſunt ſalutari, (nam ideo hæ primæ dicuntur, quoniam primo inſunt Elementis,) nulla ratione ex iis probari poteſt quaternarius numerus Elementorum, ſine manifeſta petitione principii. Ubi negavero quaternarium Elementorum, negavi etiam primas illas qualitates, quatenus primas; ubi has negavero, ſimul negabo quaternarium Elementorum. Eandem firmitatem habent reliqua illa argumenta, ab Honorato Fabri adducta, ſc. ex illarum primarum qualitatum conjugatione, vel combinatione. His enim negatis eo ordine, quo ſtatuuntur, fruſtra ſumus ſolliciti de earum conjugatione vel combinatione. Neque triplex ille corporum ſtatus quaternarium nobis probabit. Sunt, inquit Honoratus Fabri, duo ſtatus oppoſiti, tertius medius; oppoſiti, ſunt ſpirabilis & durus, medius vero liquidus. Spirabilis ineſt aëri, durus terræ, liquidus aquæ. En tria Elementa! Ut autem hæc inter ſe uniantur, communi ac primæva fibula indigent, quam facit ignem. Ergo jam per illum ſic demonſtrata habemus 4. Elementa; cum tamen illi reſponderi poſſit, non eſſe nobis opus ſtatibus illis ad quaternarium Elementorum demonſtrandum. Quæ enim dura ſunt, ſunt dura per ſe, quæ liquida, liquida, neque eſt illorum oppoſitio hic in examen vocanda. Spirabilitas aëri plane accidit, nec ad corporum compoſitionem quicquam facit, quibus aër vel in ſuperficie hæret, poros pervadit, corpori per partes adhærens, non autem commiſtus. Quod autem igne fibulatore illi tres ſtatus opus habeant, neque id ſatis apparet, cum, ad diverſas partes conglutinandas, ſufficere humor poſſit, vel aqua. Ignis autem, quem aliqui ne ſubſtantiam quidem eſſe volunt, nulla manifeſta ratione dici poteſt ingredi in ſubſtantiam corporis, ut qui corpora potius deſtruat, ſi vehemens ſit, niſi in quantum motu ſuo movere primum particulas diverſarum partium poteſt, usque dum intra ſe recedant & comprimantur, atque ita uniantur, quam unionem ignis, ut inſtrumentum parare poteſt, non ut Elementum. Præterea multa ſunt corpora, quæ mediante frigore miſcentur, nec fibulatore igne indigent.

Hæc, uti dixi, omnia problemata ſunt, & in utramque partem diſputari poſ- 6
ſunt, in quibus cuivis liberam ſententiam relinquendam eſſe exiſtimo, ut qui una hypotheſi non plus proficiet, quam altera, modo id ſciverimus, principia eſſe diverſa & contraria, quorum miſtio nobis corpus aliquod conſtituat. Illa enim neceſſario ſupponenda ſunt, ſi miſtionem in natura admittamus. Eam autem eſſe, ſenſus noſtri nos convincunt, & ſevera illa ignis anatome. Illa elementa naturæ ſunt ſiccæ & humidæ; Non facile enim miſtio inſtitui poteſt, niſi habeamus corpora ejus naturæ. Sicca ſunt diſcontinua; humida partes habet continuas & contiguas, quæ quaſi glutine

tine quodam colligant particulas discontinuas sicci, iisque sibi associatis massam unam conficiunt, quemadmodum e. g. videre est in gypso pulverisato, cui aqua affusa in lapidis soliditatem partes adunat.

7 In hujus mistionis natura bene cognoscenda pars magna, imo unica, Physices sita est, huic explorandæ omnis impendenda opera est. Nam, quantum illius scimus, tantum etiam de natura scimus. Quid si Peripateticorum scholam consulimus, Deus bone! quantæ hic sunt tricæ, quam varii, sed inanes, conceptus de alteratione & commutatione elementorum? quanta hic est qualitatum primarum, ut vocant, & quam sollicite quæsita distributio & proportio? quæ cum ad unguem omnia perdidiceris, nihilo doctior meliorque, in cognoscenda rerum natura, evades. Cum Aristotelici omne negotium in qualitatibus suis ponerent, veteres tamen ante Aristotelem Philosophi rectius sensere. Statuebant illi primas aliquas substantias simplices, liquidas omnes, alias magis, alias minus, pro naturali partium adhæsione. Ex portionibus simplicium substantiarum, aliarum cum aliis copulatione, mutuoque complexu, fabricabantur semina specierum compositarum, quæ, suscepto paulatim incremento, perficiuntur. In subsidium suæ mistionis demonstrandæ vocarunt etiam particularum figuras, quæ omnia arguunt, oculatiores illos fuisse, quam Aristotelicos. De mistione, secundum Aristotelem & antiquos, vid. Berirgardum *Circ. Pisano 25. P. 3.* ubi prolixe admodum, & allatis exemplis, doctrinam eorum explicat, inprimis e Chymicorum operationibus. Chymia enim vera mistionis addiscendæ schola est, sive resolvamus corpora in sua principia, sive commistione & conjunctione diversorum corporum nova quædam producta efficiamus, quæ quanquam species nolint appellare Physici, sunt tamen ab ipsis non magnopere distinctæ, cum videamus, naturam eodem modo procedere, ut nos procedimus in artificialibus productis, in quibus tamen omnia naturalia sunt, quoniam agentia ad patientia applicantur, eorumque operationes mutuæ soli naturæ relinquuntur. In eo vero natura artem superat, quod perfectiori & lentiori modo agat, quem si imitari arte possemus, eadem ratione, eodem gradu, miscere corpora possemus.

8 Mistio illa corporum fieri variis rationibus potest. Fieri enim mixtio potest vel respectu corporum mixtorum, vel ratione modi, quo miscentur. Respectu corporum mixtorum, mistio distingui duplici via potest, scilicet in eam, quæ fit per conjugationem, vel quæ fit per proportionem. Per conjugationem intelligitur certa mixtura quorundam principiorum talium, quæ iterum triplici ratione variat, (1) ratione numeri, ut cum unum corpus componitur duobus, aliud tribus, aliud 4. aliud 5. principiis; (2) ratione speciei, ubi quanquam sit conjunctio ejusdem numeri, non sit tamen ejusdem speciei; (3) cum differunt inter se, & ratione numeri, & ratione speciei. Solis his mistionibus, absque concursu imaginariæ cujusdam formæ, produci possunt varia illa corpora naturalis mundi, cum semel natura præparatas habet varias illas materias, quibus mixturæ illæ fiunt. (2) Mixtura principiorum etiam proportione variare potest, seu diversis quantitatibus diversorum principiorum, vel par-

partium, inter se mistarum. E. g. si quantitas unius se habeat, ut quinque ad decem, alterius, ut quinque ad quindecim, & iterum alterius, ut quinque ad viginti, &c. vel si in uno sit proportio quinque ad sex, in secundo sex ad 7. in tertio 7. ad 8. per quas proportiones mixtura innumerabiliter variari potest.

Ratione modi conjunctionis omnia corpora misceri possunt, vel per mediationem, vel per contactum. Omnis contactus, sive compositorum, sive Atomorum, non alia ratione fieri potest, quam qua respondet illarum figuris, cujus tres modos concipere possumus, (1) per contactum in puncto, ut cum duæ particulæ globulares, vel alio modo gibbosæ, sibi occurrunt. (2) si per contactum in plano, ut in conjunctione triangularium, vel quadrangularium laterum particularum; (3) per contactum in concavo, ut quando particula admittitur in concavo, vel in foramine, particulæ alterius. Primus modus vocari potest oppositio, secundus applicatio, tertius receptio, vel intrusio, qui ultimus modus exprimit nobis misturam per mediationem. His generalibus quibusdam notionibus Mathematicis concipi ratio misturæ potest: in quibus tamen ita acquiescere non possumus, ut jam interiorem mistionis naturam recte percipiamus. Nam latitant in principiis & corporibus ipsis occultæ quædam consensiones & dissensiones, quibus fit, ut aliqua misceantur, aliqua misceri repugnent, quæ humano ingenio explorari non possunt, sola autem experientia disci.

Qui unum Elementum statuunt, rationem mistionis non intelligere videntur, 9
aut si illud unum videtur, revera habet in se partes heterogeneas & diversas, ad mistionem aptas. Quidam e veteribus aquam statuebant Elementum commune omnium, quam doctrinam reassumsere Joh. Bapt. Helmontius, Henr. de Rochaz, ac alii nonnulli. Helmontius ad experimenta provocat, quo falli tamen ipsum certum est. Quod enim ostendit, salicem omne suum incrementum ex aqua habuisse, falsum ego puto. Aquæ enim, quæ ad rigandum adhibebatur, immistæ erant particulæ heterogeneæ, ab aqua diversæ, quæ non minus, quam aqua, salici aliquid contulerunt.

Quod ceteras illas de Elementis controversias attinet, quas nulla dies componet; 10
de iis præcipue legi velim J. Bapt. du Hamel *de consensu veteris & novæ Philosophiæ*, Berirgardum *part. 2. & 3. Circ. Pis.* & Honoratum fabri *loco superius citato*, qui, seposita scabritie illa Scholastica, & illa terminorum stribligine, elegantius, secundum Aristotelis & veterum Philosophorum mentem, philosophantur, eorumque rationes & momenta inter se componunt. Casp. Contareni, Cardinalis cetera doctissimi, *Libri V. de Elementis, & eorum mistionibus*, Peripateticis & Platonicis principiis potissimum indulgent, sed parum habent, quod sapiat interiorem aliquam ἀκρίβειαν. Prodierunt Leidæ A. 1633. *in 12.* Sperlingiani, vel Sennertiani, quaternarium quidem Elementorum numerum retinent, sed diversa tamen ab Aristotele in nonnullis sentiunt. Eorum de Elementis doctrinam Henr. Schævius scripto peculiari, adhuc ἀνεκδότῳ, impugnavit. Exstat & Corn. Drebbelii *de Elementis liber*, in Lingu. Germ. quoque conversus, Magistri rerum naturalium & artificialium insignis, quique multis magni Arcani Philosophici possessor fuit habitus. In eo multa arcana innuit

innuit rarissima, quæ ex Elementis possint confieri, mirabilesque in natura effectus habeant. Multa habet de natura ventorum, pluviarum, aliorumque meteororum, inprimis autem laudat Quintam suam aëris Essentiam, miræ, in refocillandis ægris, & respirationibus sub mari sublevandis, efficaciæ. Descriptionem ejus quandam vid. in Monconisii *Itinerario*, P. *II. p. 33.* ubi, uti & *p. 40.* plura de Drebbelio, ejusque genero, D. Kauffero, omnium Arcanorum Soceri, post mortem illius reliquorum (longe enim plura cum ipso expirarunt,) possessore, leguntur.

CAP. XIV.

DE LVCE.

§. 1. *Lux in Principiorum & Elementorum naturalium numerum a Franc. Patritio, aliisque, relata.* 2. *Controversia, an lux sit substantia, vel accidens, adductis partis utriusque Autoribus & argumentis, prolixe ventilatur. Autor substantiam credentibus favet, & J. Bapt. Hamelii simul de pabulo solis sententiam rejicit.* 3. *Pergitur in astruenda, contra Cartesium, Is. Vossium, aliosque, lucis & radiorum solarium substantialitate, diluendisque illorum objectionibus. Obiter quædam de vermiculo Acari adduntur.* 4. *Lucis Natura impervestigabilis. Nihil tamen inest divini. Male prætexitur Irradiationibus, Curationibus, Prædictionibus, aliisque Actionibus & Præstigiis superstitiosis aut Magicis.* 5. *Inquisitio in causas Luminis lapidis Bononiensis, lignorum putridorum, carnis agninæ, aliorumque corporum in tenebris lucentium. Thomæ Bartholini* Lib. de Luce Animalium *commendatur.* 6. *Causæ visus acutioris Noctuarum, hominum quorundam, aliorumque animalium, noctu videntium.* 7. *Adamas Regis Angliæ mirabiliter lucens & scintillans.*

1 POstquam de Elementis generatim egimus, veniamus nunc ad corpora illa, quæ Elementa vulgo habentur. Et in eorum ordine primum merito ponimus LVCEM, qua nihil est in tota natura admirabilius, &, quo magis sensibus nostris patet, eo magis natura ejus obscura est. Quidam, sequuti doctrinam Mosaicam, lucem illam primigeniam, quam Deus condidisse primo dicitur, vel ut quintum aliquod Ens, quatuor Elementis superadditum, atque ea in ordinem redigens & miscens, habent, vel inter ipsa Elementa referunt. Ac fuere inter Philosophos veteres ejusdem aliqui sententiæ, quam omni conatu resuscitare laborat Franc. Patritius *in Nova de universis Philosophia*, quo in libro, ut ipse titulus innuit, per lucem & lumina ad primam causam ascendere laborat. Idem quoque pro principio præcipuo agnoscit Auctor ille, qui scripsit *Enchiridion Physicæ restitutæ*. Joh. Amosius Comenius quoque inter principia sua recenset. Quorum sententiæ equidem non omnino refragabor, ut quæ satis est verisimilis, & autoritate etiam sacrarum literarum fundata.

Multa

Multa tamen passim adferuntur dubia, & integris libris agitantur, de natura lucis, an sc. illa substantiis, an accidentibus, accensenda; quod ultimum si verum esset, non recte inter principia referretur. Si omnia ea argumenta, quae ab utraque parte referuntur, recensere velimus, non exigui certe laboris res esset; sunt enim & numero multa, & subtilia. Aristoteles inter qualitates refert, & Cartesius e recentioribus Philosophis, nullam vult esse ejus distinctam naturam, nisi quod solo motu fiat, ideoque, secundum illum, inter accidentia numeranda est. Illi enim lux est motus, quo corpora luminosa materiam subtilem quaqua-versum, secundum lineas rectas, a se propellunt, quo conatu globulos secundi elementi circumjacentes premit, e quibus Inferiores in superiores impingunt, ac ultimi demum, qui corporis lucidi superficiei incumbunt, materiam subtilem, omnia spatia inter partes aquae, aëris, terrae, replentem propellunt. Alii contra substantiam esse volunt lucem, inter quos e Recentioribus nominandus Kenelmus Digbaeus, qui, *Tract. I. de natura Corporum c. 6. 7.* prolixe de hoc argumento agit, lucemque ignem rarefactum esse, imo generari, corrumpi, & in pulverem praecipitari posse, a[illegible]erit. Quod non credo. Potuerunt enim alia corpuscula adventitia isto igne illuc attrahi & calcinari. Praecipuum ejus argumentum est ejus cum igne convenientia. Controversiam hanc vastissimo libro in utramque partem executus est Franc. Maria Grimaldus *in Physico-Mathesi de lumine, coloribus & iride*, Bononiae A. 1665. *in 4.* excusa. Ubi *lib. 1.* asseruntur experimenta & rationes pro substantialitate luminis, *lib. 2.* dissolvuntur argumenta in primo adducta, & probabiliter sustineri posse docetur sententia Peripatetica de accidentalitate luminis. Pro substantialitate luminis praecipua sunt argumenta; quod reflectatur, quod fieri non posset, si non corpus esset, quod radii solares concentrari in ardentissimum ignem possint. Ut sunt in Gallia artifices, qui specula parare possunt, quibus solis, etiam hyberni, radii ita per refractiones multiplicari possint, ut ignem pariant, qui metalla & lapides in momento liquare possit, cujus rei testis est du Hamel, *lib. de Affect. c. XI.* Quod certe fieri sine corporeitate radiorum nequit. Idem procedere etiam in radiis, e caleste furno speculo ustorio exceptis, testatur Honoratus Fabri. Qui in contraria sententia sunt, ut potissimum argumenta afferunt, pro accidentalitate luminis, quod, si lumen corpus sit, impossibile sit, ut mittatur per poros compactorum corporum, quale vitrum est, ut momento temporis diffundatur; sic etiam eventurum, ut venti difflarent corpuscula illa lucida, ut sol non sufficeret infinitorum illorum corpusculorum expulsioni: Impossibile esse, ut per unum aliquod punctum possint transmitti tam distincti, & varii variorum corporum colores, quod prae ceteris urget If. Vossius, substantialitatis luminis Impugnatur. Nam inter illum, Pet. Petitum, & Joh. Brunium integris libris illae controversiae agitatae sunt. Sed tamen eorum argumenta non sunt ejus certitudinis, ut alteram illam sententiam plane evertant, quanquam, ut verum fatear, turbare possint non nihil J. Bapt. Hamelius, praestantissimus sane Philosophus, & qui omnium Auctorum recentiorum sententias bene inter se contulit, postquam in *Astronomia sua Physica* illam de accidentalitate luminis sententiam

secutus erat, in *libro de Affectionibus c. XI.* ita immutat sententiam, ut substantiale quoddam effluvium, cum perpetua motione conjunctum, existimet. In *libro de Astron. Physica* mediam secutum opinionem se dicit, quæ inter substantiam & motionem est, sed illa nihil aliud est, quam qualitas, atque adeo merum accidens. In posterioribus autem cogitationibus substantiam esse lumen agnovit, quod sua mole donetur, quod cum dispendio atque imminutione corporis lucidi fluat, quod omnes corporum affectiones subeat, & iisdem legibus ac cetera corporum moveatur, quod ejusdem cum igne originis sit. In quo quidem recte illum sentire existimo, sed, quod existimet, lucem, cum dispendio atque imminutione corporis lucidi, fluere, id probari mihi non potest. Nihili enim mihi videtur ista contra substantialitatem luminis objectio, quod impossibile sit, corpus lucidum indesinenter corpora lucida spargere, absque sua consumtione, cum ista actio evibrationis radiorum, in Sole præcipue, semper perpetua sit & constans, atque intra certum ambitum finiatur, extra quem corpuscula illa lucida non divagentur; ideoque continua est illa radiorum expulsio, qui eadem via, qua expelluntur, recipi possunt, ut nihil tandem de substantia Solis pereat. Quare mirum mihi visum fuit, potuisse in illam sententiam incidere virum doctissimum, ut aliquo pabulo Solem indigere credat, quo reficeretur ignis deperditus, in eo sequens Stoicorum sententiam. Putat ille, non ex terra solum, sed ex planetariis etiam corporibus egredi pingues quosdam halitus, quos in ignis sui pabulum attrahat Sol, unde macularum ortum in Sole esse existimat, quod mihi certe contra ordinem naturæ factum videretur, qui neutiquam credere possum, aliquod vicinorum illorum corporum, & quidem crassiores fæces, in Solis globum posse recidere. Neque certe illo figmento opus est, cum sibi possit constare per se lux, per eosdem canales revertens, quibus emittebatur. Est enim Sol quasi fomes & receptaculum omnis lucis Systematis hujus Planetarii, in quo vivimus, &, quemadmodum e mari procedunt fluvii & vapores, qui in pluvias resolvuntur, iterumque ad mare tendunt, eodem modo a Solis corpore emittitur lux, & intra illud iterum recipitur. Nihil itaque obstaculi est ab hac objectione.

3 Cum Cartesius lucis naturam in sola motuum pulsione consistere dicit, certe non ita expedita res est, ut quidem Ant. Grandis existimat, qui neminem e Philosophis, tam veteribus, quam recentioribus, melius lucis naturam, quam Cartesium, explicuisse contendit. Nam quanquam dici illa & animo fingi possunt, tamen, si quis urgeat motum ipsum, & rationem motus, non pauca inveniet dubia, quibus, quomodo extricare se possit, non video. Si enim corpus lucidum pellit globulos circumstantes, quæritur, quomodo pulsio ista fieri possit, aut quomodo sola ista pulsio lucem nobis facere possit, absque emanatione substantiæ alicujus. Fieri id modo quodam repræsentativo, ut in speculis fieri solet, nihil est dicere, cum quæri amplius possit, quomodo repræsentatio illa corporis lucidi concipi possit, absque communicatione substantialis effluvii. Igitur non est adeo perspicuum Cartesianum illud de luce dogma. Reliqua dubia contra substantialitatem lucis allata, non sunt istius firmitatis,

mitatis, ut illi quidem putant. Quod enim ajunt, radios ventis debere difflari, si essent corpora; Resp. vel deficere sensum nostri visus in eo, vel obstare pulsionem illam radiorum continuam, quanquam illa non sit adeo fortis, ut variato medio resistere possit. Hinc videmus, radios, per vapores & crassiorem aërem cadentes, infringi, prohibente transitum illum rectum crassitudine materiæ, unde parallaxes oriuntur. Videmus id quoque in vitro, reflecti radios, ut tandem in centrum concurrant, qui per aërem paralleli ivissent, ex quo substantialitas radiorum, ut puto, satis demonstrari potest. Venti enim, qui in infima aëris regione plerumque versantur, non possunt inhibere vim tantæ pulsionis, quæ ultra hanc athmosphæram in Sole potentissima est, ex quo æqualiter omni ex parte propelluntur radii. Quanquam tamen neque dicere nos possimus, annon in ea regione, in qua venti dominantur, inflectatur ille radiorum cursus rectus, quos projicere in alios locos venti non possunt, cum æqualis sit lucis circumfusio, &, sicubi radii alicubi intercepti sunt, illi ne pelli loco possint, obstat universalis illa & constans pulsio. Quod per vitrum radii transire possint, non est argumentum eorum accidentalitatis. Nullum enim est vitrum tam compactum, ut poros non habeat, quicquid etiam neget Vossius; licet illi crassiori aëri forte non sint penetrabiles, luci tamen non obsistent. Imo experimento demonstratum est, etiam liquores aliquos transsudare vitrum posse, ut aliquo in loco observat Borrichius. Quod in instanti moveantur radii, non est quoque ad argumenta accidentalitatis referendum; non enim puto, sensum visus adæquatam esse motionis lucidæ mensuram, cui quanquam in instanti moveri videatur, tamen falli ille potest, & in ipsa illa celeritate tamen successiva aliqua ratio movendi concipi. Atque id colligi potest e corporibus lucidis, non justa distantia a visu nostro remotis; ab iis enim radii evibrati tandem deficiunt, usque dum corpus ipsum lucidum in nebulosam aliquam substantiam converti videatur. Ex eo itaque, quod terminum hujus motus videamus, colligere licet, non esse motum pure simultaneum, sed successivum. Quod enim per gradus distinctæ lucis visioni eripitur, per gradus motum fuisse concipi potest. Ut itaque graduale illud lucis incrementum & decrementum istam motus successionem satis exprimat. Solum illud Vossii argumentum subtile est, & magnæ difficultatis, cum ait, impossibile esse, ut corpora lucida, e vastis corporibus, spatio magno interjecto, effluentia, in uno aliquo puncto Mathematico cameræ obscuræ, vel oculi nostri, subsistere possint. Cui resp. ideo substantiam lucis omnium esse mirabilissimam, quæ ad naturam spiritalem proxime accedere videtur, unde adductæ gentes divinitatis characterem in illa quæsiverunt, & omnium sagacissimæ Heliolatriam pro cultu religioso habuere, quæ certe inter omnes minime absurdæ sunt, & vix aliam viam, sibi relictæ, sequi potuerunt, vid. Joh. Franc. Grandis *Dissertatio* elegans *de divinis nominibus soli attributis*. Cum itaque, post spiritalem substantiam, nihil sit in natura excellentius luce, nemo mirari debet, eam in tam arctum locum compingi posse, quod certissimum summæ subtilitatis argumentum est. Quod si sensus nostros hic in judicium ducimus, certe succumbere illi tantæ subtilitati videntur, qui in minimis vermiculis tam mirabilem structu-

ſtructuram, adeoque perfectam & concinnam, videre per ſpecillum poſſunt, cum non videant, extra ejus adminiculum. Si quis *Acari* vermiculum conſideret, punctum nudo oculo videbit, & motum ægre deprehendet; at per ſpecillum mirificam videbit variorum membrorum ſtructuram, adeo elegantem & concinnam, ut mirari quis ſatis non poſſit, cumque antea punctum tantum videret, nunc videt partes tot extra partes. Quod ſi itaque, in corpore tam exili ea tamen varietas & diſtinctio eſt, ac minima hujus corpuſculi pars tamen ſubſtantia, mirum profecto non eſt, in uno aliquo puncto lucido (quod ego tamen non Mathematicam dixerim) poſſe tot corporum colores contineri. Qui per pulſionem & motionem naturam lucis exponunt, illi profecto habebunt, quod agant, ſi ad hypotheſes ſuas phænomenon hoc explicare debeant; quæ enim confuſio uno in puncto oriretur, ſi ſola pulſio propagare lucem, & cum luce colores, deberet?

4 Atque hæc quidem de Luce, velut in tenebris palpitantes, philoſophamur. Ultra humanum ingenium eſt ejus vera ſolidaque demonſtratio. Metiri quidem radios ars nos docet, & ex eorum combinatione, vel refractione, mirabilia phænomena producere, quæ omnia certa ſunt & ſatis explorata, ac Mathematicorum regulis definiuntur. At, in natura lucis exploranda, vel omnes Argi & Lyncei cæci ſunt. Non poſſum tamen illorum ſententiæ accedere, qui divini aliquid luci omnino ſubeſſe exiſtimant, atque hinc operationes ſuas, quas fieri per irradiationem ajunt, ſalvant. Ita ſunt, qui credunt, radios ſtellarum certarum quaſi figi arte poſſe in certis metallis & lapidibus, qui item irradiatione ſua medeantur morbis, & vim illam ſtellarum, quæ in luce conſiſtit, ſuo miniſterio in homines transfundant. Hinc infinita ſunt figmenta Taliſmanicarum Imaginum, Amuletorum, Periaptorum, hinc tot virtutes tribuuntur gemmis nonnullis, in quibus nihil niſi ſuperſtitionem deprehendere poſſumus, quantocunque conatu defendat hanc doctrinam Joh. Marcus Marci, in gratiam Paracelſi & Helmontii. Eidem principio ſuperſtruuntur tot artes curioſæ & prædictiones nonnullarum rerum. Sunt, qui in cryſtallis, ſpeculis, unguibus oſtendunt imagines certas, vel perſonarum, vel certarum rerum aut actionum, quales præſtigias nonnulli audent excuſare, & naturam lucis diviniorem & præſciam eventuum, ac conſciam, omnium eorum, quæ aguntur, effectricem, prætexere, quos facile nos ſibi ſapere patimur. Nobis ſecurior & certior ſapientiæ via placet.

5 Pertinet doctrina quoque huc de Luce variorum corporum. Sunt enim in natura corpora quædam, quæ apta nata ſunt per ſe lucere, præcipue in tenebris, e. g. *Lapis Bononienſis*, qui Soli expoſitus ad tempus aliquod ita lumine imbuitur, ut in tenebris luceat, de quo videantur *Acta Soc. Anglicæ p. 375. & 362.* ubi & de aliis corporibus lucidis examina inſtituuntur. De Lapide, qui *Oculus Mundi* dicitur, &, prout magis vel minus aqua imbuitur, transparens fit, ſimulac vero humor evaporat, priori calori reſtituitur, experimenta, ratione variationis ponderum, varia vid. in *Hiſt. Soc.*

Soc. Regiæ p. 230. Edit. Angl. De vermiculis lucentibus in oftreis agitur *in Act. Angl. p. 203.* De Mufcis lucentibus in Jamaica *ib. p. 706.* In iisdem *p. 611.* multa de ligno, de pifcibus lucentibus, uti & *p. 581.* ubi demonftratur, lumen iftis demi poffe ab exhaufto aëre. Scil. in vafe vitreo, cui aër fubtrahi poteft, lignum putridum, fubducto aëre, non lucet, aëre iterum admiffo lucet. Caufam hujus fi quis indagare velit, mire certe vexabit ingenium. Quod Lapidem Bononienfem attinet, is a Sole, vel igne, lucem illam accipit, ut vel ex eo appareat, aliquid fubftantiæ ineffe lumini, neque folo motu rem expediri. Habet enim lapis Bononienfis forte talem fuperficiei texturam, ut diu fervet lucem, fed in quo res ifta proprie confiftat, nemo fortaffis accurate determinabit. Quod ligna putrida, fquamæque pifcium, luceant, id adfcribunt Cartefiani itidem partibus celeri & inteftino motu agitatis. Id enim fieri ajunt in putredine, quæ fermentationem novam præfupponit. Fermentatio vero nulla absque aliquo calore eft, magis vel minus fenfibili, unde lucem fequi poffe verofimile fit. Carnis agninæ, in tenebris lucentis, caufa non fatis indagari poteft, quanquam illa anfam dederit THOMAE BARTHOLINO, ut integrum librum *de luce animalium* confcriberet, fatis curiofum & doctum. Plurima enim illic habet fingularia lucis animalium exempla, fed, in caufis ejus indagandis, nec per illum, nec per alios, multum profecimus. Additus illi libro eft Conr. Gefneri rariffimus quondam libellus *de raris & admirandis herbis lunariis & rebus noctu lucentibus.*

Hinc eft, quod aliqua etiam animalia noctu videant, & homines nonnulli noctu 6
in mediis tenebris diftincte legere poffint characteres fcriptos, ob lucem aliquam oculis infitam. Et ii quidem ita videre videntur, quod fc. luce oculorum fuorum illuftrent fimul, & medium, & objectum, ad certam quandam diftantiam. Quoniam enim vifio fit, non folum per receptionem radiorum objecti lucidi & colorati, fed & per emiffionem radiorum, ex oculis evibratorum, verofimile eft, quibusdam hominibus & animalibus validiores effe radiorum evibrationes, quam funt corporum lucidorum vel coloratorum, ut ex eo fieri poffit, illos in tenebris nonnunquam videre, cum ex fomno experrectis collecti vapores moveri derepente incipiunt, quod & in quodam, cum febri maligna laboraret, factum fuiffe notat Boylius. Animalia, quæ noctu vident, ut noctuæ, validam habent ex oculis evibrationem, unde fit, ut de die minus videant, quoniam folis lux turbat radios oculorum, quemadmodum majus lumen obfufcat minus.

De corporibus lucidis, per artem factis, quæ idem præftant, quod lapis Bono- 7
nienfis, infra pluribus agendi locus erit. De Adamante fingulari, qui nunc penes Magnæ Britanniæ Regem eft, multa adfert, ratione lucis ejus, fingularia experimenta Robertus Boyle *in lib. de coloribus.* E quibus illud memorabile eft, quod duro corpore, ut tegula aut ferrei ftyli acie, aut digitis ipfis, arctius preffus radiet, & fcintillas emittat, igni admotus, aut accenfæ candelæ, tenuem, fed debilem admodum & momentaneam, lucem fpargat. Quod exemplum illuftrat illam noctuarum vifionem debiliorem de die, fortiorem de nocte. Idem Adamas, affrictus panno, fere

ut

ut lignum putridum lucebat, at terreno aut duro corpori, cum motu celeri & reciproco, affrictus, vegetiorem multo lucem vibrabat, quam etiam aquæ immerſus diu retinuit.

CAP. XV.

DE COLORIBVS.

§. 1. *Colores propago lucis. Diſtinguuntur in Reales & Emphaticos. Reales certo quodam ſenſu dari, contra Carteſianos, oſtenditur.* 2. *Ariſtotelici ab Elementorum mixtione, & Chymici a ſulphure ſuo, colores omnes derivantes, refutantur. Scriptores de coloribus, Franc. Maria Grimaldus, Iſ. Neutonus, Rob. Boylius.* 3. *Ratio albedinis, nivis exemplo illuſtrata. Cenſura de Gotfr. Vogtii* Diſſ. contra nivis albedinem. 4. *Ratio nigredinis & Colorum mediorum.*

1 DE COLORIBVS hoc loco agere malui, quoniam lucis propago ſunt, quam alio quodam minus conveniente. Vulgo ad titulum Qualitatum ſenſibilium referunt etiam colores; ſed rectius, me judice, ad lucem illi referentur, quanquam alii ipſam lucem ad qualitates ſenſibiles referant. Colores vulgo diſtinguuntur in *Reales* & *Emphaticos*, quam diſtinctionem aliqui exſibilant, inprimis Carteſiani, qui nullos putant eſſe Reales colores, rei ſc. inſitos, ſed omnes habent Emphaticos, ſc. qui formentur tantum in ſuperficiebus corporum per refractionem radiorum lucidorum, eorumque in ſuperficie modificationem. Ita nullum putant ineſſe corpori colorem, ſed lucis appulſu tantum apparere. Quod quanquam negari non poſſit, exiſtimo tamen, diſtinctionem illam non eſſe rejiciendam, ut exprimamus colorum gradus, quos in corporibus obſervamus. Nam certe negari nequit, ineſſe quibusdam corporibus peculiarem illam & perpetuam ſuperficiei diſpoſitionem pro hoc vel illo colore, qui ad diſtinctionem alterius, qui vel adventitius eſt, aut momentaneus, aut facile ſeparabilis, realis dici poteſt. Ita e. g. aurum fuſum perpetuo, quamdiu in ſtatu illo manet, flavum colorem habet, per ſpiritum ſalis in minimas particulas ſolutum nigrorubicundum colorem obtinet, ſed igni iterum ſubjectum fuſorio priſtinum colorem recuperat. Unde apparet, colorem illum perpetuo eſſe auro naturalem atque realem. Emphatici vero colores illi poſſunt appellari, qui non perpetuo inſunt rei, ſed ex certo poſitu & motu varias ſortiuntur radiorum in ſuperficie corporum reflexiones & refractiones, ut in collis columbarum & anatum fit, aliisque corporibus naturalibus. Illud interim certum verumque manet, colores omnes formari pro ratione diſpoſitionis ſuperficierum, ita, ut quædam corpora vix unquam mutent ſpeciem coloris, quamvis ſubinde gradus admittant, ut in pannis e. g. rubris apparet, aliisque tinctis, quædam omnes colores pro diverſa vel viſus, vel lucis, applicatione, recipiant, quod in priſmate potiſſimum videre eſt.

Peri-

Peripatetici, cum colorum naturam nobis demonstrari petimus, ad Elementa sua nos ablegant. Ex eorum sc. mistionibus putant illi varietatem colorum oriri. Sed Apollo nobis ex iis erit, & Phyllida solus habebit, qui modum nobis monstrare poterit, quomodo ista Elementorum mistio gignere nobis varietatem colorum possit. Chymici quoque nonnulli indistincte sulphuri suo originem & naturam colorum adscribunt, non felicius sane, quam Peripatetici. Satis enim habebunt, quod agant, si explicatius proponere sententiam suam jubebuntur. Nam imaginatio aliquo conceptu non patiuntur se absolvi, qui accurate in rerum causas inquirunt. Ne quid enim dicam de incertitudine ipsorum trium principiorum, de qua prolixe egit in *Chymista suo sceptico* Boylius, vellem aliquis rationem doceat, quomodò omnes colores ex principio sulphuris, vel oleaginositatis, oriri possint, cum & cetera duo principia non sint sine colore, aut certe colorem habere possint. Id quidem concedi potest, quosdam colores esse cum quibusdam rebus connexos, ut ex eo facile induci possimus, quo credamus, eas esse causas talium colorum, cum sint potius subjecta. Ita sulphurea & oleosa in rubrum colorem facile abeunt, imo omnia olea chymica, vi ignis expressa, rubent, aut, si non rubent ab initio, tractu temporis rubescere incipiunt. Omnia diuturna quoque digestio rubrum solet colorem inducere, quod non a sulphure, aut oleaginoso principio, per se evenit, sed ab agitatione partium per ignem, qui in illo figere aliquas sui particulas videtur, & colore isto flavo vel subrubro tingere, ut videmus in oleis ac spiritu etiam vini, qui per magnam ignis violentiam pelluntur, fortius aliquod & rubicundius Empyreuma induci, seu hoc fiat a partibus spirituosis vehementius agitatis per ignem, seu a fæcibus forti illo ignis pulsu simul subvectis, & adustione quadam spiritus subtiliores inficientibus, cum contra, quæ leni igne solent evaporari, Chrystallinum plane & album colorem soleant acquirere. Videmus spiritus varios mistos, & olea, per se nullius coloris, ex mistione certum aliquem colorem in momento acquirere, ut hinc pateat, non soli sulphuri adscribendam esse tincturam corporum, quanquam pati nos possimus, ut vel Elementis, vel propriis Chymicis, aliquid in hac parte imputetur, quod tamen inter causas colorum veras adæquatas poni non potest, quorum primi natales a luce, ejusque varia reflexione, repetendi sunt Qua in re forte prodesse possunt, quæ Franc. Maria Grimaldus, *in sua Physico-Mathesi de coloribus* habet. Longe vero subtiliora sunt, quæ Is. NEWTONIUS, Medicus Anglus, non ita pridem circa colorum phænomena observavit, qui singulorum rationem accuratam, e principiis Opticis, deducere laboravit, cujus tentamina referuntur *in Actis Soc. Angl. novissimis.* De cetero, quæ ad colorum doctrinam pertinent, tam in abstracto, quam in concreto, toto libro *de Coloribus* diligenter explicuit ROBERTUS BOYLIUS, in quo de coloribus, non tam de naturalibus, corporalibusque principiis, quam de artificialibus, & ex mistura certorum liquorum comparatis, magna industria agit. Quæ compendio complexus est Hamelius *lib. de Affectionibus c. 12. & 13.* Initia quidem tantum Historiæ de coloribus naturalis Boylius exhibuit, sed plura tamen docuit, quam qui vastos de eo argumento libros scripserunt, omnibusque aliis est accuratior. 2

Quod album colorem attinet, oritur ille ex continuitate corporis diaphani in- 3

terrupta. Sic aqua in spumam agitatur, vitrum crystallinum, ignis vi calefactum, & aqua restinctum, tot fissuris solvitur, ut candidum appareat, vitrum contusum in partes minutissimas candidum apparet. Unde ratio albedinis patet; alba enim quæ sunt, innumeris particulis constant, quæ cum sint pellucidæ, tamen, ob figuram aut exiguitatem, lumen, seu quædam specula, regerunt. Duo sc. Boylio judice, sunt, quæ corpori albedinem conciliant, primum, ut parvas habeat & innumeras superficies, quæ sic lucem excipiant, ut illam, velut totidem specula, reflectant, adeo ut, nec refractione, nec umbrarum permistione, ut in aliis coloribus fit, lux ipsa diluatur; alterum est, ut lex pene tota, quæ in corpus incidit, reflectatur, nulla intus subeat, aut intra poros coërceatur; sic enim alba corpora confusam velut lucis imaginem exhibent. Exemplum primi modi manifestum in nive videmus. Illæ, quæ prius erant, guttulæ aquæ diaphanæ, in summa ista tenuitate congelascunt, & sunt per se singula nivium fragmenta perspicua, sed compactæ & turbatæ inter se, ob varias minimorum figuras speculares, candidæ apparent, cum lux in singulis superficieculis terminatur & reflectitur. Hanc ob causam Gotofr. Voigtius, *in Dissert. de nivis albedine*, nivem albam esse negat, quod non sit realis in illa color, sed emphaticus, qui tamen eo ostendit, se interiorem colorum naturam non satis habere exploratam.

4 Ex natura albedinis patet & ratio nigredinis. Nam, si alba corpora partes sic habent aptatas, ut incidentes radios magna copia extrorsum regerant, nigra vel pauciores reflectent, vel multo plures intra cœcos meatus recondent, aut propter partium asperitatem, in qua Democritus rationem nigredinis ponebat, radii, repetitis intra partes corporis reflexionibus, fracti, & variis umbris diluti, ita languescent, ut visus organo nullum motum imprimant. Quæcunque certe nigredinis causa sit, id manifesto observare possimus, nullos vel paucissimos a nigro corpore radios reflecti. Nam in crepusculo corpora nigra conclavis alicujus plane non videmus, alba autem videmus, quoniam lucem, etiam tenuem, reflectunt. Eam ob causam dici potest, nigrum colorem proprie non videri, nisi per accidens, quoniam radios nullos spargit, per quos fit visio. De ceteris coloribus, eorumque generatione, hic fusius non differemus, quoniam vulgares etiam libelli ad nauseam talia inculcant. Qui accuratius de iis judicare velit, pictorum tabernas adeat, ac ex iis colorum mistiones discat. Omnes enim ab albedine, nigredini permixta, oriuntur, quanquam & inde submistiones aliquæ sint, quæ varios possunt sine nomine colores producere.

CAP. XVI.
DE IGNE.

§. 1. *Ignis a Luce densitate tantum differt.* 2. *Ignem corpus esse, contra Cartesium, Dav. Gorlæum & Is. Vossium, inter accidentia referentes, docetur, veterumque & recentiorum consensus allegatur.* *Rob. Boylii Tr. MS.* de Igne *eo con-*

consumptus. 3. Ignis Sublunaris fictitius. Ignes subterranei. Ignes potentiales. Incendia spontanea. Arcana Incendiariorum investiganda. 4. Joh. Mayow de essentia Ignis Nitro-aërea, ejusque per mistionem cum particulis sulphureis propagatione, opinioni proponitur & confirmatur.

PRæmissâ de Luce doctrina, ad IGNEM venio, quem inter Elementa numerari pene coquis ipsis notum est, licet ex horum classe Hier. Cardanus, Clem. Timplerus, Franc. Patritius, Adr. Heerebordus, Lamb. Danæus, Casp. Bartholinus, Henr. Nollius, Dav. Gorlæus, Ath. Kircherus, Joach. Jungius, Thom. Willisius, aliique Philosophi, illum ejiciant. A luce differre non videtur, nisi densitate aliqua, ut sit luce quasi solidius quoddam corpus, & quasi sustentaculum aliquod & fomes lucis. Qui lucem corpus esse statuunt, necessario etiam statuere debent, ignem esse corpus. Eam enim ob causam lucem inter corpora referunt, quod habeant ignem rarefactum. Qui Cabalæ aliquam autoritatem agnoscunt, non fortassis, quod pueri in faba, reperisse se credere possint, si observaverint, apud Hebræos lucem & ignem eadem voce efferri. Lux enim illis אוֹר, Ignis אוּר vocatur. In altero punctum illud distinctivum quasi ventri vocis immersum est, in altero voci superius apponitur, quo innui possit, illic materialem magis esse ignem, in altero magis abstractum. 1

Cartesianis, quoniam lux nihil nisi motus est, ignis quoque nihil aliud, quam motus est, atque ideo non inter substantias, sed inter accidentia, refertur. Hæc sententia jam ante Cartesium Davidi Gorlæo, *in Exerc. Philosoph.* defensa fuit, qui, *Exerc. 17. Sect. 3.* multis argumentis probare illud laborat. Cartesii quidem argumenta non sunt alia, quod sc. præter motum, nihil in igne concipi possit. Nam, cum particulæ alicujus corporis varie agitantur, & mutuo atteruntur, tactui nostro propter discontinuationem dolor accidit. In ligno, aliisque cremabilibus, propagato & continuato motu, qui in scintillam per affrictionem validam introductus est, exturbantur humida, atteruntur reliqua ad cineres usque ad calcem, qui ad talem motum sunt inhabiles. Similiter in aliis corporibus motum talem aliquem excitari posse ajunt, quem ignem vocant. Hinc calorem etiam ab igne non distinguunt. Illum in animalibus non nisi a pulsu cordis derivant. Ignis culinaris ex silice per motum excitatur, & propagatur in materiam habilem, ita ut in pinguibus ac humidis flamma ac lux in vapore tali accendatur. Ita scil. illi de igne philosophantur, quos ego sensu suo abundare facile patior, modo non existiment, se ita sententiam suam demonstrare, ut ab illa abire piaculum sit. Ego quidem malim insistere veteri sententiæ, & inter corpora referre ignem, ex quorum classe solus ille motus eum non emovebit. Neque enim statim inferendum est, cum nos nihil præter motum videmus, non subesse aliud quoddam hujus motus subjectum. Vetusti Philosophi omnes ignem inter corpora retulerunt, eumque primum elementum fecerunt. Pythagoras, 2

ras, ab igne primum factum esse mundum, censebat. Empedocles in factione mundi dicebat, primum secretum fuisse ætherem, deinde ignem, post terram, solem ex igne, reliqua circa terram, quæ sunt condensata, coiisse ex reliquis. Plato igni peculiarem etiam figuram adscribit, ut omnibus elementis. Bernhardinus Telesius, inter recentiores, adeo ignem corpus esse vult, ut inter duo elementa ignem cum frigore ponat. Propendere etiam in hanc sententiam videtur sagacissimus naturæ indagator, Robertus Boylius, *qui Experimentis quibusdam novis* ostendit, posse partes ignis & flammæ reddi stabiles ponderabilesque. Vidit ille & observavit corpora aliqua pondere aucta fuisse, quibus nihil præter torturam ignis accesserat. Unde probabiliter colligi potest, aliquam accessionem ex ipso igne corporibus factam fuisse, nisi quis dicere velit, compactiora corpora beneficio ignis reddita per propiorem partium ad se accessionem, & eam ob causam ponderosiora facta. Ut videmus corpus interdum gravius fieri posse se ipso, exemplo pumicis, qui integer levior est, quam in pulverem contritus. Vid. super hac controversia de accidentalitate vel substantialitate ignis If. Vossius *in libro de natura & proprietate lucis, c. 2.* qui inter accidentia refert, & adversus illum Pet. Petitus, qui in contraria est sententia. Argumenta utrinque subtilissima adferuntur. Vellem superesset *Tractatus* Rob. Boylii *de igne*, qui igne consumtus est in incendio Londinensi. Is fortassis multa nos docere posset, quæ aliis in mentem non venissent.

3 Ignis sublunaris Peripateticorum figmentum est, cujus si aliquis locus assignandus est, ut ceterorum elementorum, circa solem, vel in sole potius ipso, quærendus est, quanquam & subterranea habeamus æstuaria, & integra ignita maria, ut in incendiis montium sæpe videmus, de quibus infra pluribus agemus. De variis ignis operationibus multa dici possunt, in quibus ingenii solertiam passim exercent Philosophi naturales, sed nobis illa non omnia possunt excuti. Præ ceteris commendo hic Honoratum Fabri *lib. 2. Tract. 5.* ubi propositionibus doctis, & Mathematica methodo concinnatis, ignis operationes explicat, & imprimis, quæ ad corpoream ignis naturam demonstrandam pertinent, sollicite conquisivit. De ignibus potentialibus, quos vocant, multa sunt subtilissima, tum ab aliis inventa, tum multa supersunt ab aliis invenienda, e quibus, & damno & commodo hominum, multa extundi possunt. Opportunum est hic monere, fuisse aliquem apud Anglos, qui duo sicca corpora, sed pulverisata, ita miscere potuerit, ut, quo puncto temporis ipse vellet, in flammam manifestam erumperent. Ita enim proportiones Corporum illorum temperare noverat. Quare non est impossibile, oriri sæpe posse incendia ex causis occultis, nobisque incognitis, nulla nostra culpa, quorum aliqua proferuntur exempla ab Autore aliquo Gallo, qui super incendio quodam, quod in Gallis contigit, Disquisitionem edidit, cujus Summa recensetur in novissimis *Ephemeridibus*. Verisimile est, doctrinam hanc multum illustrari posse, si quis omnia Incendiariorum arcana penetrare posset. Sunt enim homines, qui naturæ beneficia in infames sæpe usus convertunt, abominabiles quidem, & suppliciis digni, quorum tamen periculo possit augeri

augeri res Physica, si ab Inquisitoribus eorum sufficiens adhibeatur diligentia Ita Athan. Kircherus, *in lib. de peste*, fatetur, se inquisitioni veneficorum præfectum, magna didicisse scelestæ hujus artis arcana, nunquam a se in lucem edenda, sed quæ tamen sibi magno in rerum naturalium cognitione subsidio fuerint.

De ratione, qua ignis propagetur, singularis est sententia IOHANNIS MAYOW, 4
Angli, J. V. & Med. Doct. Is, ut essentiam ignis constituit in spiritu nitro-aëreo, ita etiam, propagationem flammæ ejus beneficio fieri, ait. Spiritus nitro-aëreus illi summum est & subtilissimum in natura, quod præcipue sedem suam habet in corpore solari. Illic particulæ nitro-aereæ, motu velocissimo exagitatæ, corpus solare igneumque chaos illi constituunt, hinc illas particulas summe volatiles superiori aëris regioni incumbere ait, ibidemque, pro diverso earum statu, distincta, seu ignis, seu frigoris, elementa constituere. In lumine vero solari rem haud multo secus habere se existimat, ac in illius radiis, ope speculi ustorii collectis. His particulis nitro-aëreis ubi obviant particulæ sulphureæ, accensio fit, ideoque, ad ignem sublunarem conflandum, particularum sulphurearum & nitro-aërearum affluxum perpetuum esse debere contendit, atque id pabulum vocat ignis. In ignibus autem cœlestibus rem aliter se habere putat; illos enim motus suos, semel institutos, sine particularum sulphurearum ope, in æternum continuare, unde & ignis, in speculo ustorio collectus, sine sulphurearum consortio ipsi esse creditur. Quanquam ego existimem, etiam ex aëre illas posse particulis nitro-aëris copulari. Hinc facile propagationem ignis demonstrat; nam particulæ nitro-aëreæ sulphureæque, in motu igneo constitutæ, quamplurimas alias, atque istæ insuper alias ejusdem molis eadem velocitate, exagitant. Hæ particulæ accensæ, ut motus suos augeant, corpus aliquod aliud, in motu constitutum, sociant, quod earum motum promovet & intendit. Scil. particulæ sulphureæ, ab igne in partes minutissimas divisæ, in particulas nitro-aëreas, particulis aeris insitas, impingunt, easque in spatiola ea impellunt, in quibus materia subtilis motu velocissimo circumgyratur. Particulæ autem nitro-aereæ sulphureæque intra sphærulas, quæ a materia ea circumrotata describuntur, impulsæ, ab eadem protinus impelluntur, motuque suo aucto foras protruduntur. Hæc, ut verum fatear, subtilissime sunt excogitata ab illo, quorum veritas pulvere pyrio amplius posset demonstrari. Hic enim particulæ sulphureæ particulis nitrosis immediate, & per minima, mistæ sunt, ideoque subitanea ejus est deflagratio. Cui si humidi aliquid miscueris, ob partes discontinuatas, lentior erit deflagratio, cum strepitus aliqua continuatione. In reliquis corporibus, in quibus rariores sunt particulæ sulphureæ, aut heterogeneis multis permistæ, lentius erit incendium. Hinc ligna viridia difficulter incenduntur, arida vero subito flammam concipiunt & deflagrant, quoniam vicinior illic est particularum sulphurearum & nitrosarum positus, nec cum heterogeneis iis multum luctandum.

CAP. XVII.

DE FRIGORE.

§. 1. *Calor & Frigus ad omnes naturæ operationes concurrunt.* 2. *Frigus non solum ut qualitas & privatio, ex mente Aristotelis, Cardani & Cartesii, est considerandum, sed etiam ut positivum aliquid.* 3. *Joh. Mayow frigus a particularum Nitro-aërearum motu languidiori, J. Bapt. Hamelius & Seb. Wirdigius a Spiritibus frigorificis, derivant. Experimentum de congelatione Boylianum. Congelatio per pulveres certos artificialis. Vera causa Frigoris sunt corpuscula salina.* 4. *Thom. Hobbesii sententia, frigoris & congelationis causam ventis tribuens, refutatur, liberque Rob. Boylii* de Frigore *commendatur.* 5. *Frigoris effectus varii, præsertim aquæ attenuatio. Censura de J. Am. Comenii* Lib. de Frigore. *Frigus & Glacies arte possunt produci. Insecta, hirundines, ciconiæ, imo & homines nonnulli, post diuturnam congelationem, reviviscunt. J. Nic. Pechlini Lib. hujus argumenti commendatur.*

1 CONtrarium calori FRIGUS est, & secundas ab illo partes merito sibi vindicat, utpote, quorum ministerio utitur, in omnibus pene operationibus suis, natura. Quare non sine causa Magnus Baco Verulamius frigus & calorem vocat dextram & sinistram naturæ, neque omnino absurdus est Bernhardinus Telesius, qui calorem & frigus duo ponit in natura principia activa, de quorum pugna inter se & victoria nascantur corpora, & plurima naturæ phænomena; quæ enim ex illis pars palmam obtinuerit, alteram partem sibi subjugat, atque ita, vel corpus aliquod constituit, vel aliud quoddam naturæ phænomenon.

2 Eorum, quæ ad frigoris naturam pertinent demonstrandam, subtilissima plane & recondita ratio est. Potest autem varie considerari frigus, primò quatenus qualitas aliqua est, tum meram relationem denotat, & ratione sensus nostri determinatur. Prout enim tactus noster incurrit in corpora, quorum minima vel non moventur, vel tardius moventur, quam particulæ nostri corporis, e diversitate illa motus judicamus, rem esse frigidam, quæ tamen per se nihil aliud agit, quam quod ex lege motus agere debet. Ideoque frigus, quatenus qualitas est, Ens est mere respectivum. Considerari potest secundo frigus, ut privatio caloris, & tum nihil aliud denotat, quam absentiam istius motus minimorum in aliquo corpore, qui inest corpori, quod calidum vocamus. Sunt nonnulli, qui omne frigus habeant pro sola privatione, ut sit nihil aliud, quam caloris absentia, qua etiam sententia Hier. Cardanus est, qui putat, solo caloris discessu corpora refrigescere, non minus ac aër redditur obscurus, solo corpore luminoso abeunte. Aristoteles inter qualitates suas hæret, cumque definitionem illum rogamus, illam audimus, quod sit qualitas, quæ congreget homogenea & heterogenea; qua definitione quid dicere velit, obscurum admodum est. Ille enim congregationis actus, ut vocat, quomodo frigori adscribi potest? Quod si qualitas est sola, quæ actio ejus erit in congregatione homogeneorum & heterogeneorum?

neorum? Cartesium si audimus, is nobis ex materia subtili sua subveniet, quasi ex insidiis quibusdam, vel ut θεὸς ἀπὸ μηχανῆς. Is enim statuit subtilis materiæ, sive ætheris, partes majusculas, & validioris motus opifices, calorem procreare, minusculas & debiliores frigus efficere, ut per illum frigus nil aliud sit, quam insensibilium partium, vel quies, vel tardior motus. Ideoque & illi non nisi privationem frigus esse videmus. Verior est illorum sententia, qui positivum aliquid intercedere in frigore existimant, ita, ut, præter absentiam motus, accedat novum aliquod, vel novæ quædam particulæ, quarum mistione tam mirabiles mutationes fieri videmus. Quis enim existimet, sola privatione pluvias in nives & grandines mutari, aquam in glaciem, nisi nova aliqua causa accedat, vera & realis? Quam sunt varii & admirabiles frigoris effectus, quomodo rumperentur vasa metallica, si sola motus cessatio sufficeret ad frigus determinandum? Est itaque frigus, varia consideratione, aut qualitas, sive Ens respectivum, aut privatio, aut positivum aliquid.

Joh. Mayow, cujus superiori capite mentionem fecimus, ut de natura caloris 3
subtiliter admodum, ita & de natura frigoris, differit. Spiritus enim ejus nitro-aëreus, e solari corpore recedens, motu paulo remissiori commovetur in media aëris regione, cum a sole remotissimus est prope polos, verosimiliter a motu circumgyrationis prorsus cessat, & tum alterum illud frigoris elementum (ita vocat, pene Telesio in eo ὁμόψηφος) constituit. Hic ait hospitari particulas nitro-aëreas copia satis ampla, quæ congelationem vaporum & guttularum pluviarum efficiant. Hæ particulæ aëreæ, illic ob frigus imprægnatæ & graviores factæ, valde rigidæ evadunt, ut jam, non instar telorum erectæ, sed rotatim, moveri incipiant. Hæ particulæ cum descendunt, probabile est, eas non recta deorsum, sed oblique versus polos deferri, cum continuus vaporum ascensus in regione meridionali, ob calorem ibi intensum, aërisque rarefactionem, rectum descensum impediat, a polis autem eas oblique revertentes versus meridiem iter tenere, usque dum ad terram deveniant. Unde rationem ait dari posse, cur ventus septentrionalis maxime siccus frigidusque sit, in quantum sc. aërem, particulis nitro-aëreis gravidum, secum rapit; quanquam tamen & experientia notum sit, non septentrionalem tantum ventum, sed & contrarios, frigus inducere, quod ex positu regionum determinandum est. Nam quibus ad Austrum surgunt montes altissimi, nivibus tecti, iis Auster frigora inducit. Atque hanc aëris continuam esse circulationem, Mayowius putat, ut particulæ aëreæ spiritu nitro-aëreo armatæ in altum tollantur, ibidemque eodem denuo imprægnatæ, inde ad inferiora revertantur. Quicquid jam sit de hac sententia, seu spiritum illum nitro-aëreum statuamus, sive non, illud manifestum est, deportari per aërem corpuscula, quorum interventu congelatio fit, & frigus oritur, idque positivum illud est, quod in frigore reperiri diximus. Neque absurdum est, cum J. Bapt. Hamelio statuere spiritus aliquos frigorificos. Non enim existimandum est, illic tantum esse spiritus, ubi calor est: nam & frigida corpuscula æque celeriter moveri posse, vel paulo etiam tardius, nihil vetat, sive per se illa moveantur, sive ventorum, aut materiæ subtilis vehiculo.

Video

Video etiam Seb. Wirdlgium, in suo *de spiritibus* libello, frigus quoque inter spiritus referre, quo referri meliori jure potest, quam tenebræ. Talia corpuscula revera ad frigefactionem requiri, ostendit luculento experimento Boylius. Is enim, aërem folle ventilans, nullam mutationem sensit in thermoscopio, simul ac vero nivem & glaciem orificio apposuit, statim, ubi afflavit thermoscopium, aër in illo fuit congelatus vel condensatus. Imo ipsa artificialis congelatio id ostendit, & arcanum illud Ducis Mantuæ, qui pulverem habet, certo modo præparatum, qui possit aquam media æstate vertere in glaciem. Cujus naturæ forte is quoque pulvis fuerit, cujus mentionem facio *in Epistola de Scypho vitreo rupto*, qui aquam in tam solidam substantiam convertere potuit, ut crystalli inde & gemmæ potuerint efformari, genuinis non multum dissimiles. id quidem difficulter dici potest; quanquam ipsam historiam satis veram putem, quippe quam ex ore Boylii ipse habeo. Causa itaque frigoris & congelationis est corpus aliquod novum, & principium aliquod salinum, quod per minima miscetur aliis corporibus, liquidis præcipue, quæ minima illa corpuscula facile intra sinus suos recipiunt; tum liquidæ partes cujusvis misti, vel humidi, quæ congelare itidem possunt, ita ut in nonnullis locis ligna quoque ipsa congelare soleant, imo lapides rumpi.

4 Apparet itaque ex eo, quam inepta sit & absurda sententia Thomæ Hobbesii, qui, *in libro de corpore, cap. 28. art. 6. 7.* omnem rationem frigoris & congelationis ponit in motu aëris directo, quem ventum vocat, a Sole productum, primum sub ipsa solis sphæra & linea, & hinc propagatum ad utrosque polos. Quam rem ut demonstret, schema aliquod ob oculos pingit, quomodo sc. per Solem moveatur aër, aëris motus, seu ventus, moveat deinde aquam, usque dum sub locis polo vicinis in grumos quosdam condensetur, atque ita congeletur. Quæ certe sententia, utut ad speciem ingeniosa videatur, tamen falsissima est, & in ipsius effectus demonstratione plane inexplicabilis. Ne quid enim dicam, quam non sit illud satis certum, omnem ventum a Sole fieri, veritati plane repugnat, ad frigus & congelationem ventum requiri, ut causam, quanquam concomitans interdum esse possit, ut putem, Hobbesium fallacia causæ hic sibi imposuisse. Exemplum, quod affert de sufflatione forti ex ore compresso, illam frigus efficere, cum halitus ex ore aperto sit calidus, nihil probat. Qualis enim aër externus est, qui semper frigidior est intra fauces concluso, talis ille sentitur pulsus a flatu oris exeunte. Esset vero calidus ille flatus, si aër esset calidus, ut observare in hypocaustis & balneis possumus, ubi aër ore compresso protrusus non infrigidat, sed magis calefacit. Jam vero explicet nobis Hobbesius, quomodo venti a Sole producantur; certe non possunt aliter, quam per calorem produci, & eo in loco, ubi producerentur, oporteret esse intensissimum frigus, quod tamen est illis in locis, ubi motus istos oportet decrescere, ut longius propagatos. Ergo debet aut aliud quid accedere ex isto loco, quo appellunt, quod congelandi potentia illos imbuat. Miserum quoque est responsum ad instantiam illam de artificiali congelatione, ubi dicit, ventum aliquem exire nive & contusis salibus,

qui

qui transiret vitrum vel metallum, & quidem insensibiliter. Quæ certe manifesto sunt falsa, ut vel uno hoc experimento refutari posset tota ejus doctrina. Reclamat etiam experientia. Longe penetrantius frigus est aëre tranquillo, quam turbulento & ventis commoto, imo congelascunt aquæ in ipsis penetralibus domus, in ipsis vasis vitreis, etiam hermetice sigillatis, quo ne tenuissimus quidem ventus potest accedere. Non immerito itaque sagacissimus Rob. Boylius exagitat illam Hobbesii sententiam *in Appendice libri* istius, quem *de frigore* conscripsit, Londini A. 1665. *in 8vo* Anglice editi, & adeo accurati, ut parum addi posse videatur. Multa, & plus quam ducenta experimenta instituit circa varios liquores, quorum summa capita referuntur *in Actis Soc. Angl. Edit. Lipf. Latinæ p. 6. & 35.*

Frigoris effectus varii sunt, aliqua corpora condensat, aliqua attenuat, in aliqua nullam plane efficaciam habet, quod accidere oportet, ob singularem corpusculorum dispositionem. Aër condensatur, aqua attenuatur & distenditur, ut ex eo patet, quod valida etiam vasa lapidea & metallica rumpantur, si aqua iis infusa congeletur. Imo notandum est, bombardas majores rumpi posse, si aqua, illis infusa, in glaciem mutetur. Ex quo apparet, particulis, aquam subeuntibus, Elaterem inesse. Hinc etiam est, quod aqua glaciata levior sit aqua non congelata. Ceterum omnia illa nimis prolixa sunt, quam ut hic possint recenseri. Vid. Boylius, &, qui in compendium eum traxit, du Hamel *in libr. de affect.* Scripsit & Ioh. Amos Comenius *librum de frigore*, de quo operose hic nolumus differere, non enim est istius ἀκριβείας, quam habet liber Boylii. Habetur *in Actis Societatis Angl. p. 195.* experimentum novum, ostendens, quomodo in momento notabilis frigoris gradus possit produci, sine usu nivis, glaciei, grandinis; venti, aut nitri, idque quovis anni tempore. Paratur id materia quadam ex sale Ammoniaco extracta. Eorund. *Act. p. 313.* adferuntur quædam remedia contra frigus. Ubi mihi recordatio in mentem incidit cujusdam Artificis, qui jactabat, se corpora humana, vel contra Novæ-Zemblæ frigora munire velle. De glacie artificiali multa reperiuntur curiosa in *Experimentis Florentinis, a cap. 34. ad 42.* quorum aliqua recensentur *in Actis Angl. Societ.* recentioribus, nondum in Latinam linguam conversis, p. 1020. De corporibus insectorum illud memorabile est, illa non interire per frigus, sed ad auram tepidiorem reviviscere, quod & de hirundinibus & ciconiis memoriæ produnt. Sunt, qui historiis quibusdam, quas a fide dignis hominibus acceperunt, inducti, existiment, similia in hominibus aliquibus facta fuisse, qui non per horas, sed per dies aliquam multos, &, si recte memini, menses, aqua suffocati & congelati, iterum in vitam revocati fuerint. De quibus Exemplis vid. clarissimi Collegæ D. J. Nicol. Pechlini, *liber de Aëris atque Alimenti defectu.* Refert quoque Beckerus, sub finem *Disputationis de frigore*, anno 1618. Nobilem Matronam Wenzelikiam, Trestii in Moravia Dominam, famulum, quarto post congelationem die repertum, ad vitam hoc modo revocasse. Primum corpus gelidæ aquæ imposuit, usque dum glacies e corpore evocata, corporique obducta fuit, postea in locum calidum transportavit, orique infudit calidum aromatibus conditum jusculum, ut ita respirare tandem cœperit, & ad vitam redire. Nescio, an fide digna

sit historia, nam, nec unde habeat, refert Autor, neque satis circumstantias alias examinat. Credo illum ex Comenio *de frigore* cepisse.

CAP. XVIII.

DE AERE.

§. 1. Aër Diogeni Apolloniatæ Deus, & rerum omnium materia, Rob. Hookio, aliisque modernis, Tinctura tantum aliqua particularum Terraquearum. Distinctio horum inter Aërem sive Athmosphæram & Ætherem, admitti potest, modo utrumque corpus esse concedant. Vacuum, absolute tale, arte produci posse negatur. 2. Unde varia aëris constitutio, salubris præcipue & insalubris? 3. De Condensatione & Rarefactione aëris Bernh. Varenii & Rob. Boylii observationes. 4. Thermometra, ad inquirendam istam, inventa, vel a Corn. Drebbelio, vel a Rob. Fluddio. Variæ horum species recensentur. Fluddius omnem suam in istis fundat Philosophiam. 5. Aër gravis est, etiam in loco naturali, non minus, quam aqua. Falsum est, Elementa in loco proprio non gravare. Cur aqua non gravet in fundo maris? 6. Modi aëris gravitatem explorandi. Baroscopia ab Evang. Torricellio inventa. Variæ illorum species ac Phænomena. Is. Vossii Aëroscopium, & Ott. Guerickii Virunculus, Baroscopio inclusus (qui, an Cometam prædixerit, dubitatur,) ventos & tempestates præsagiverunt. Quod etiam herba Chinensis Chifung, facere perhibetur. 7. Consilium de Aëromantia ista, per experimenta crebra, ad aliquam perducenda certitudinem. Laudantur Principis cujusdam Germani Tempestatum Ephemerides. *8. Nautarum, Rusticorum, Metallicorum, præsagia tempestatum. Talia Ant. Mizaldus in* Aëromantia *colligit. 9. Hygroscopia humiditatis siccitatisque aëris præsaga. Variæ illorum species. Cur idem præstent cornua cervina in Aula Taurinensi?*

1 AD AEREM accedimus, cui aliqui plus, quam Elemento, aliqui minus, quam Elemento, tribuunt, aliqui ne quidem inter species corporum locum relinquunt. E veteribus Diogenes Apolloniates aerem Deum fecit, si Ciceroni *lib. 1. de natura Deorum* credimus. Augustinus, *lib. 8. de C. D. c. 2.* vult, illum aerem agnovisse pro materia omnium rerum, & compotem divinæ rationis. Theodoretus quoque & Eusebius ajunt, illum statuisse densum aerem & rarescentem mundos gignere. Sic autem ajunt fecisse mundos, aut factos putavisse, universo motu huc atque illuc, & rarefacto, & condensato, ubi coincidebat, quod densum erat, fecisse constipationem, & sic reliqua secundum eandem rationem levissima ordine sursum sumto fecisse Solem. Quæ coincidunt pene cum Cartesii dogmatibus, cujus varii vortices videntur ad ejus imitationem conficti. Aliqui ne quidem inter certas species nume-

numerare voluerunt aerem, estque inter illos etiam Rob. Hookius, qui *in Micrographia sua* statuit, aerem nihil esse aliud, quam tincturam & solutionem quandam particularum, ex terra & aqua prodeuntium, quæ in æthere exsolvuntur, & continenter moventur, fere ut parum salis aut pigmenti multum aquæ inficit. Atque, ut hoc pigmenti arte potest separari, sic aer ab æthere secernitur, atque ita, secundum ejus sententiam, aer nihil aliud esset, quam particulæ aqueo-terreæ diffusæ, quarum sustentaculum esset æther. Quæ tamen sententia vera esse non videtur. Nam hyemis tempore particulæ istæ, maximam partem aqueæ, in aquam concrescerent; liquidæ enim particulæ, aliis junctæ, primum in guttas, hinc in glaciem, verterentur. Accedit, quod continuitatem hujus corporis, & quendam fluxum ad mensuram revocare possimus, quod fieri non posset, si corpus esset non continuum, vel discontiguum. Qui aerem non habent, nisi pro effluviis aqueo-terreis, illi, athmosphæræ nomine contenti, quicquid reliquum est, ætheris nomine complectuntur. A qua sententia nec Boylium alienum esse video, qui, fumum intra vas vitreum cogens, exhausto prius aere, subsidere fumum observavit instar aquæ undulantis, quique admoto igne in Cylindrum se erexit, iterum recidentem igne subtracto. Alii ætherem ab aere differre nolunt, nisi ratione puritatis, cum quibus nos non multum litigabimus, modo nobis concedant, esse aliquod corpus crassius, aliquod rarius, quod globum hunc terraqueum ambit, seu jam specie distincta sint illa corpora, seu gradu tantum differant. Nam plane vacuum esse, non facile asserendum, neque ullis instrumentis id ita potest demonstrari, ut nullus dubitationi locus sit relictus. Vitro certe aerem excludi posse, experientia nos docet, an æther vero excludi possit, vel alia quædam materia subtilis, dici non potest, cum videamus, aliqua in illis spatiis fieri, quæ non possunt concipi fieri in vacuo, quanquam aliqua, quæ aerem videntur propius tangere, abesse possint. Ita aeris exhaustio extinxit lumen in corporibus lucentibus, de quo videantur Experimenta Boylii *in Actis Societ. Regiæ p. 474. Edit. Lips.* Ceterum, quod absolute vacuum dici possit, nec aere, nec æthere, plenum, dari non potest, nisi forte velimus illud agnoscere in lacrymis vitreis, seu vitro stillatitio (Springgläsern) quarum accuratiorem examinationem instituere passim Autores Anglici, Merettus *in notis super Anton. Nerum de Arte vitriaria*, præcipue vere Hookius *in Micrographia*, sua, e quibus collegit, suis Observationibus additis, Collega noster clarissimus, D. Sam. Reyherus in *libro suo de Aëre.*

Ex heterogenearum particularum mixtura oritur varia aeris constitutio, hinc ille vel salubris est, vel noxius, vel gravior, vel levior, vel salsior, vel nitrosior, vel sulphuratus magis, prout illa loca, quibus imminet, se habent. Unde & corpora, eum aerem spirantia, variis mutationibus sunt subjecta, prout scil. ille ratione loci, accessus & recessus solis, mutatur. Hinc observat Baco Verulamius, *in Histor. vitæ & mortis*, eos, qui in montanis habitant, quoniam aerem spirant puriorem, vivaciores esse iis, qui in vallibus habitant, aut in locis paludosis. 2

Aër rarefieri & condensari potest. Cum enim spongiosus sit, habeatque vacua 3

 spatia,

ſpatia, ut per compreſſionem demonſtrari poteſt, poteſt aliquando minus, aliquando majus ſpatium occupare. Condenſatur vel per frigus, vel per compreſſionem violentam. De condenſatione per frigus *ſuperiori cap.* egimus. Condenſationis per compreſſionem exemplum habemus in ſclopeto pnevmatico, in quo aer, referente Bernh. Varenio, *Geograph. general. lib 12. c. 19.* adeo condenſari poteſt, ut ſexageſimam tantum partem prioris ſpatii occupet. Rarefactio aeris fit vel per calorem, vel per certas aliquas machinas. Si Varenio credimus, dilatari poteſt aer, ut ſpatium occupet ſeptuagies majus, quam antea, quanquam Boylius, *lib. de vi Elaſtica aëris, Experim. 36.* affirmet, ſe ad dimidium tantum iſtius gradus pervenire potuiſſe, cujus fides exploratior eſt, quam omnium aliorum, quia in aeris gravitate, vel levitate exploranda multum temporis conſumſit, & ad eam ſubtilitatem rem redegit, ut menſuram proportionis inſtituere potuerit, ſecundum quam aer, vel condenſetur, vel rarefiat.

4 Ad hanc rarefactionem vel condenſationem aeris inquirendam, inventa ſunt ſingularia quædam inſtrumenta, quæ *Thermometra* appellantur, quorum inventionem aliqui CORN. DREBBELIO, Batavo, magno in Phyſicis & Mathematicis Artifici, aliqui ROBERTO FLUDDIO, tribuunt, qui ſane illorum inventor videri vult, & in iis quaſi omnem Philoſophiam ſuam fundat. Nam in ſingulis paginis pene apud illum occurrunt eorum imagines, commode incommode adductæ. Is in potentia condenſante & rarefaciente, Septentrionali vel Auſtrali, ut loquitur, cauſam omnium naturalium operationum collocat, atque hoc velut inſtrumentum habuit rarefactionis & condenſationis demonſtrandæ, imo totam quaſi ſphæram, cum omnibus ſuis circulis, in hoc inſtrumento ob oculos poſitam eſſe voluit. Sed, ut multa in illo Autore Enthuſiaſmum potius, quam demonſtrationes, ſapiunt, ita & in hoc ignoſcendum illi eſt, ſi genio ſuo paulo liberius indulſerit. Thermometrorum variæ ſunt ſpecies. Simpliciſſima ſunt, quibus Fluddius utitur, & ruditer diſtincta. Subtiliores modos Recentiores invenerunt, & ex iis Boylius, cujus deſcriptionem communicavit nobiſcum J. Bapt. du Hamel *de corporum affectionibus lib. 1. c. 4. n. 14.* Nam in vulgaribus illis Thermoſcopiis multus errori locus relictus eſt. Simplicia thermometra conſtituunt phialæ vitreæ, quarum extremitas aquæ immerſa eſt, in quibus externus aer, aquæ incumbens, alterationes ſuas aeri interno communicare poteſt. Prout enim aer externus, vel gravior fit, vel levior, & per conſequens, vel rarior, vel denſior, ita aquam ſibi ſubjectam pellit, atque hæc iterum aerem incluſum aquæ. Alia thermoſcopia ſunt utrinque clauſa, in quæ externus aer non tantum impreſſionis habet, quanquam aliqui exiſtiment, certiora in iis ſumi poſſe caloris & frigoris documenta, quæ non ita accurate obſervari poſſint in iis thermometris, quorum extremitas vaſi aqua pleno immerſa eſt. In iis enim aer externus, pondere ſuo gravans aquam, ſibi ſubjectam, pondere ſuo turbat ſubtiliora caloris & frigoris indicia, ad quæ cognoſcenda aer, intra vitreos canales incluſus, ſufficere poſſit, cum frigoris & caloris externi tanta vis ſit, quæ penetrare ſtatim vitrum poſſit, ut exigua iſta aeris portiuncula eodem modo afficiatur, quo exterior aer, quanquam ipſe in ſua ſubſtan-

ſubſtantia penetrare vitrum non poſſit. Materia enim ſubtilis, aeris quaſi vehiculum, iſtarum alterationum & motuum propagatrix quædam eſt, cui nihil pene claudi poteſt. De Thermoſcopiis illis refert Monconiſius, *in ſuo Itinerario*, Robert. Boylium integrum Tractatum ſcripſiſſe, ſed quem ego hactenus non inveni, nec in Indicibus librorum, ab eo conſcriptorum, conſignatum memini. Eſſet ſane operæ pretium, ſi quis talem in ſe laborem ſuſcipere velit, quem Boylio nemo poſſet melius in ſe ſuſcipere. Utut enim multum vulgo confidant Phyſici in iſtis inſtrumentis, non pauca tamen urgent eas demonſtrationes dubia, in quæ ulterius inquirendum eſſet. Habentur paſſim aliqua apud Boylium, in ejus ſcriptis *de vi aëris Elaſtica*, & *in Actis Soc. Angl.* Hamelius, *lib. 1. de affection. corpor. c. 4.* ex Boylii ſcriptis collegit, quæ ad hanc doctrinam pertinent, adjectis ſimul iconibus. Legatur & Sam. Reyheri *Diſſ. de aëre, cap. 2.* ubi de aliquot eorum ſpeciebus agit. Vid. porro J. Chr. Sturmius *in Collegio ſuo Curioſo, Tentamine 9. & in Auctario ad illud Tentamen* Franciſcus Lana quoque *in Prodromo all' Arte Maeſtra, c. 7. & 8.* ubi novas aliquas thermoſcopii inventiones habet.

Aer vulgo levis habetur, ſed is gravis eſt, & æque gravat corpora ſibi ſubjecta, ac aqua. Qui enim ſtatuunt, elementa in ſuo loco non gravare, falluntur. Et in toto, & per partes, elementa gravant. De Aqua vulgo creditur, non gravare illam corpora, ſibi ſubjecta, vel potius corpora in aqua verſantia, ut ſi quis Urinator, in fundo maris ſtans, non obſervat aquam ſuperincumbentem ſibi eſſe gravem, quanquam moles aquarum a capite, ſeu ad ſuperficiem aquæ, extans longe ſuperet pondere ipſum corpus. Hinc ſolent ad illud confugere: *Elementa non gravare in locis propriis, in aliis vero non naturalibus gravare;* quod falſum eſt. Nam, ſi vaſtum aliquod vas ſit aqua plenum, in illius fundo homo jacens non gravabitur, nec tamen eſt aqua in loco proprio, ſi quis vero in utre, vel vaſe, portaverit aquam, ſatis ſentiet ejus pondus. Cauſa vero, quod in fundo maris non gravet aqua, eſt partium fluentium continuitas. Illæ enim, ſibi junctæ, & ſe mutuo ſuſtinentes, quaſi fornicem faciunt, & pondus illud intra ſe quaſi reflectunt, quod ſatis ſentiretur, ſi locus in aqua dari poſſet aqua vacuus, vas forte aliquod, cui per foramen aliquod immitteretur aqua. Eodem modo res ſe habet cum aere; nam & ille gravis eſt, & quaſdam gravitatis ſuæ vices habet, ut levior alio tempore ſit, alio gravior. 5

Iſta gravitas aeris variis modis exploratur. Aliqui per lances explorant, ut veſicas ſuillas, nunc inflatas, & aere multo confertas, nunc flaccidas, ad bilancem examinent. Excogitatum quoque ſingulare quoddam inſtrumentum, quod *Baroſcopium* vocant, cujus inventio prima tribuitur EVANGELISTAE TORRICELLIO, Magni Ducis Hetruriæ Mathematico, qui ſingularem de eo invento *Epiſtolam* divulgavit. Hinc ad alios quoque dimanavit idem inventum, & a multis tentatum eſt, cujus hiſtoriam accurate deſcribit Sturmius *in Colleg. Curioſo, in Auctario tertii Tentaminis.* Solet in hoc Baroſcopio pro aqua argentum vivum adhiberi. Illud orificio, quod apertum eſt, infunditur, & hinc inverſum vitrum vaſculo, quod argento vivo impletum 6

pletum est, immergitur, clauso prius orificio, ne aer ingrediatur, dum immergitur. Solent aliqui tubum vitreum, non vasculo alicui immergere, sed ab altera parte incurvatum ita liberum relinquere, quomodo Hookius, in *Micrographia sua*, Baroscopium suum efformavit, addito quodam indice, qui gradus levitatis & gravitatis ostendat, pondere aliquo ductus. Schematismum ejus Baroscopii, qui Hookium non habet, videat apud Reyherum *in Tract. de aëre c. 11.* vid. quoque Sturmius *in Collegio curioso Tentam. 3.* ubi plures habet Baroscopiorum Schematismos. Observatum est in Baroscopio, quanto altius illud in aerem evehitur, conscensis altissimis montibus turribusque, tanto magis deprimi Mercurium intra tubulum, & contra tanto altius ascendere, quanto id profundiori loco constitutum est, item, cum serenior aer est, & purgatior, depressiorem esse, cum pluviosus, aut nubilus, & tempestates minatur, altius evehi in tubulum Mercurium. Hujus Baroscopii beneficio aliqui tempestates præcognosci posse existimant, & Is. Vossius *lib. de motu marium, c. 29. Aëroscopium* construere docet, quod a nemine, ut inquit, hactenus observatum est. Certe idem hydrargyro fistulas illius implere innuit, ut ex eo pateat, a Baroscopio illud non esse diversum. Observasse is se dicit, quando procella, vel ventus, in mari oritur, deprimi altitudinem hydrargyri, idque exacte ad mensuram ingruentis tempestatis, ventis vero a tellure venientibus ascendere denuo observavit. Hoc instrumentum tantæ utilitatis esse existimat, ut nesciat, an ullum magis idoneum ad prævidendas tempestates possit excogitari. Vossius certe, ut a plurimis accepi, vatem quendam ventorum se gessit, ac aliquoties a nautis consultus non fefellit. Tale aliquod Baroscopii genus invenisse dicitur Otto Gverikivs, Consul Magdeb. qui in vitro, in quo humor absconditus erat, *virunculum* aliquem formavit, tempestatum significatorem, quem etiam cometam inde prædixisse volunt; quod casu ego potius factum existimo, cum sententia ejus de commetis, quæ illos avulsas tempestates facit, non videatur probabilis. Naturale aliquod Aero-scopium exhibet nobis, si verum est, quod referunt Scriptores, herba *Chifung*, quæ reperitur in provincia Chinensi Quangton; ea enim nautis ostendere perhibetur, quo mense, & quot toto anno sint futuræ tempestates; idque colligunt ex nodulis, sive geniculis. Quo enim nodi pauciores sunt, eo pauciores illo anno tempestates esse dicunt; ex distantia autem nodorum a radice scire aut colligere se posse autumant, quo mense qualibet accidere tempestas debeat. Digna certe inquisitione res illa esset, &, si veritas ejus constaret, in causas inquirendum. Sed fortassis aliquid etiam indulgendum superstitionibus vulgi, in quas proni sunt Chinenses.

7 Magna alioquin res esset, si præsciri istæ mutationes aeris accurate possent, & redigi fortassis res ad aliquas regulas posset, si tentamina talia multiplicarentur, ratione instrumentorum. Nam omnibus Thermometrorum, Baroscopiorum & Hygroscopiorum, speciebus res simul tentanda esset. Tum ratione locorum; deberent enim tentamina institui a multis, sub eodem & diversis climatibus, jam in locis montanis, jam in campis apertis, jam in vallibus, & locis subterraneis, jam in mari, jam in

in locis paludosis, arenosis & similibus. Tum ratione temporum experimenta capi deberent, alia sole oriente, alia culminante, alia occidente, alia noctu, silente luna vel lucente, alia verno tempore, alia æstivo, alia hyberno, alia pluvio, alia sereno aëre. Ex iis singuli Observatores diligenter variationes graduum in instrumentis observent & consignent. Inde collatio fiat singulorum, & regulæ hinc constituantur. Methodum aliquam indagandæ prænotionis talis in tempestatibus præscripserunt Angli, cujus specimen vide *in Historia Soc. Regiæ p. 1073.* Notantur illic semper variationes thermoscopiorum ad *συζυγίας* lunares, quas multum posse in tempestatibus verosimile est. Hoc pacto si res instituatur, credibile est, aliquid nos profecturos, nisi tædia objectorum tam variorum conatum illum superarint. Fuit & aliquis, si recte memini, Princeps Germanus, qui Ephemerides tempestatum, per annos aliquot, germanica lingua scripsit, quæ sub *Historiæ Uranologicæ Uranophili Cyriandri* titulo editæ sunt *in 4to.* Qui labor quanquam tædiosus, non tamen inutilis est. Nam ex multa & varia observatione aliquid interdum discimus. Si modo ventorum omnium causas & ortus haberemus satis exploratos, felicius etiam judicare in præsagiis illis possemus.

Nautis præcipue & Agricolis solent aliqua observari, & nautæ magnas tempestates, vel subitaneas & graves, plerumque indicio aliquo prænoscunt; Ex monte, qui Tafelberg dicitur, in Insula Helenæ, cum exiguus aliquis vapor primum e longinquo oriri videtur, statim nautæ sciunt, eo tempestatem præsignificari atrocissimam. Ea enim nubes semper in majores sphæras se volutat, tandemque maximo impetu aërem & aquam concutit. Legatur de iis tempestatibus, & quibusdam earum prænotionibus, Bernhardus Varenius *in Geograph. Gen.* Solent, qui in fodinis laborant, multis horis præscire venturam tempestatem, pluvias, tonitrua, idque ex aeris subterranei gravitate. Cum enim omnes aeris mutationes principium suum in vaporibus terreis habeant, necessum est, tales primos deprehendi ab iis, qui sub terra vivunt. Hujus rei eadem est, quæ thermoscopiorum, ratio. Aer enim montibus inclusus, easdem variationes subit, quas in thermoscopio. Et sunt montes quidam, qui diversis temporibus aerem internum exspirant, & externum absorbent, ut in Italia mons Cæsiorum, quod a rarefactione & condensatione aeris, per accessum & recessum solis, fieri oportet. Vulgares illas prænoscendarum tempestatum regulas, rusticis & nautis familiares, junctis simul Astrologicis Observationibus, edidit ANTONIUS MIZALDUS, sub tit. *Aeromantiæ*, Francof. A. 1613. *in 12mo* recusæ. In quibus quanquam fabulosa multa reperiantur & superstitiosa, non tamen inutilis labor est; nam seligi ex iis possunt, quæ vero videntur similiora. 8

Est & alia Instrumenti species, quo aeris natura explicari solet & inde dependentes aeris mutationes, quod vocatur *Hygroscopium*, quo humiditas vel siccitas aeris exploratur. Eorum Hygroscopiorum variæ sunt formæ, & solent ad explorationem adhiberi corpora imbibendis humoribus apta, ut sunt funiculi, chordæ, spicæ avenaceæ. In aula Taurinensi suspensa cornua cervina certum futuræ tempestatis aut mutationis in aere indicium dedere, prout in hunc vel istum mundi angulum con- 9

converterentur, cujus rei meminit Sturmius *in Colleg. Curioso, Tentam. 14.* Sed illud non cornibus, verum funiculo potius, adscribendum fuit, ipseque autor circello ligneo, chorda tenui suspenso, idem expertus est, vid. eundem *ibid. Phænom. 3.* Franc. Lana, *c. 7. libri sui*, illud bilance tentat, vid. eund. *Phænom. 3. & 4.* & Lanam ipsum *c. 8.* Cujus tamen sal nitratum calcinatum non videtur idoneum esse explorandæ humiditatis instrumentum, quoniam totum illud corpus successu temporis in liquorem abit, atque ita, ratione massæ suæ, ejusque conformationis, pondus acquirere videtur. Habet & Lana aliud explorandæ humiditatis Instrumentum. Unam enim chordam inter verticillos tendit, alteram protendit pondere appenso, ut ejusdem soni sint, unde differentiam humiditatis aereæ ex diversitate soni judicat. Sed dubium & incertum illud esse, recte monet Sturmius *eodem in loco:* Est & aliud Hygroscopiorum genus, Georgio Sinclaro (Scoto,) *in libro de hygroscopio, Dial. 1.* vehementer celebratum, qui in ejus rei causis indagandis vehementer sollicitus est. Fusius hic describere illud nolo, quoniam Sturmius, *eod. loco, Phænom. 6. 7. & in Auctario*, satis prolixe istud descripsit. Vid. & Kircherus *lib. 3. Artis Magneticæ, cap. 3. p. 2.* & Schottus *in Mechanico-Hydraulico-Pneumatica P. 2. Cl. 1. c. 3. Mach. 4.* Paratur illud ex spica avenacea, quod experimentum eandem causam habere videtur cum virga ex corylo, quæ igni admota intra foramina sponte volvitur. Idem Sturmius aliud quoddam instrumentum Hygroscopicum invenit, quod describit *phæn. 8.* Sed idem variatur tantum ratione aliquorum accidentium, æque enim, ut cætera, chorda dirigitur.

CAP. XIX.

DE AQVA.

§. 1. Aqua verum est Elementum. Affectiones ejus, fluiditas, humiditas, figura minimorum (quam falso cubicam Hon. Fabri facit.) 2. Frigus, cujus tamen non est πρῶτον δεκτικόν. 3. Aquæ vulgares impuræ. Puræ an dentur, dubium. Salubres fore, non lethales, si dentur contra Hon. Fabri, ostenditur. 4. Mistio cum corporibus impervestigabilis, gravitatio, motus internus. Aqua Tamesis spiritum ardentem emittit.

1 VEnimus ad AQVAM, corpus magnæ extensionis in globo hoc terraqueo, patetque sane ex ipso aspectu, esse hoc inter prima corpora numerandum. cum massam aliquam universalem constituat. Inter Elementa refertur, & a veteribus nonnullis unicum statuitur Elementum, de quo supra pluribus egimus. Aqua, ratione texturæ suæ, has qualitates habet: Est fluida, habet enim partes facile mobiles, quam qualitatem aliqui in eminenti gradu aeri tribuunt; humida est, quoniam poris & vacuitatibus facile adhæret. Puncta ejus minima, sublata omni determinatione extrinseca, cubica facit Honoratus Fabri, quod quanquam prolixo ratiocinio Geometrico probare nitatur *lib. 2. tr. 5. prop. 210.* non video tamen adeo

adeo necessarias hujus asserti rationes. Crediderim enim, terræ potius particulis cubicam figuram esse aptam, nec video, quomodo cum mollitie & fluiditate consistere cubica figura possit: De ratione enim formali fluiditatis est, ut protendatur materia.

Constituunt aliqui Aquam *πρῶτον δεκτικὸν* frigoris, putant sc. aquam frigidam esse in summo, & nullum aliud dari in natura corpus, quod magis frigidum sit, quam aqua. Unde etiam concludunt, ea, quæ habent plus frigoris, corpora, plus habere in se aquæ; quod sane absurdum est, sequens ex primo illo absurdo posito. Cum enim frigus non sit per se subsistens aliquod, aut corpori alicui insit vere, ineptum est, facere aliquam rem summum frigoris receptaculum, cum frigus qualitas respectiva sit, ad sensus tantum relata. Nam quanquam in congelationibus intercedat substantia quædam, tamen non possumus vere dicere, illam substantiam esse frigus, quamvis facit, ut mista corporibus liquidis, quietem aliquam iis inducat summam, ad cujus tactum cum motum nullum sentimus, frigidam rem dicimus. Deinde, quis dicere ausit, crystallos, lapides, metalla, ad tactum satis frigida, plus aquæ habere in se, quia frigida nobis per tactum existimantur. Nullius momenti sunt, quæ Peripatetici, aliique Philosophi, super hoc asserto prolixe contendunt, quæ luculenta Dissertatione discussit Rob. Boylius *in Historia Experimentali de Frigore, tit. 17.* 2

Aqua, in naturali suo statu, parum vel nihil contrahi potest. Potest autem facile & valde rarefieri. Differunt Aquæ elementares ab aquis illis vulgaribus impuris; nollem tamen dicere cum Honorato Fabri, specie illas differre. An vero aquæ tales puræ dari possint, non facile dixerim. Nulla enim aqua adeo pura est, quæ non aliquid uliginis admixtum habet. Aqua vero pura nulla sapore & odore debet esse prædita, qualem, si detur, nollem ego, cum Honor. Fabri, *loc. citato prop. 221.* præsentissimum venenum dicere, cujus asserti ratio fundatur in ista aquæ falso credita frigoris prærogativa. Putat enim, suo frigore calorem vitalem extincturam, sanguinem congelaturam, suaque subtilitate totum corporis complexum, atque adeo intimas medullas, penetraturam ope rarefactionis. Hinc dubitat, an aqua illa stygis, cujus haustu Alexandrum M. extinctum dicunt, ad puram aquam propius accesserit, cum saltem in hoc aquæ puræ similis fuerit. Quo ego quidem metu bonum Honoratum facile absolverim, ut qui existimem, aquam talem, si detur, potius Medicinæ loco futuram, quam veneni. Nam videmus vulgo, aquas, quo limpidiores, eo saniores haberi, quo magis fæculentas, eo magis noxias. Existimem ego, magnam refocillandi potentiam habituram aquam talem, quippe cui inesset purior aliquis spiritus nitro aereus, si Mayowii principiis standum. Sunt ceteroquin aquæ omnes, etiam quæ limpidæ nobis habentur invisibilibus fæcibus occupatæ, quas putrefactio detegit, post putrefactionem vero si distilletur aqua, non facile iterum corrumpetur, si vase bene clauso servetur. Rorem, si putrefiat, videmus producere omnis generis vermiculos & insecta. 3

4 Hæc nobis dicta sunto de Aqua, quatenus Elementum habetur. Quomodo enim ingrediatur in mistionem corporum, altius reconditum est, quam humana solertia indagari possit. Quod aquam spectat, quatenus massa integra est, varias habet affectiones, tam cognitas nobis, quam incognitas. Inter eas est gravidatio aquæ, de qua nobis superiori capite aliqua dicta sunt. Legatur de ea scriptum luculentissimum *Joh. Wallisii*, qui Mathematicis rationibus eam demonstratum ivit. Altera affectio nobis in oculos incurrens est motus, qui quo manifestior est, eo magis perplexas & absconditas causas habet. Intelligo autem internos motus marium, quorsum spectat præcipuus fluxus & refluxus, ne quid dicam de aliis incognitis & inobservatis. Quod si aquæ, secundum proprietates suas & mistiones cum heterogeneis corpusculis, considerari deberent, res infinita esset, sed tamen magnæ utilitatis. Singulis enim fontibus inest nativa quædam indoles a fundo, vel aere in illos propagata. Cujus notitiam, quanquam confusam, proponit Leonh. Thurnheuserus *in lib. germ. de aquis.* Notat Boylius de aqua Tamesina, illam, diu clausam servatam, si aperiatur, spiritum ardentem emittere, seu qui tenuem aliquam flammam ab admota lucerna rapiat. Forte id adscribendam est fundo ejus fluvii cretaceo.

CAP. XX.

DE MARI, EIVSQVE INPRIMIS FLVXV ET REFLVXV, FONTIBVS ITEM, FLVVIIS ET THERMIS.

§ 1. *Mare a ceteris aquis specie diversum perperam facit Honor. Fabri.* 2. *Scriptores de Mari. Ejus affectiones quædam, salsedo inprimis & facultas nauseam excitandi. Remedium nauseæ.* 3. *Maris Fluxus & Refluxus. De causa ejus variæ sententiæ, cum veterum, tum recentiorum, Scaligeri, Seb. Bassonis, Verulamii, Gal. Galilæi, Joh. Wallisii, Theod. Moreti, addito de iis, & præcipuis argumenti hujus Scriptoribus, judicio.* 4. *Verisimillima judicatur illorum opinio, qui ad lunæ pressionem, ac simul motum terræ, eam referunt. Cartesii, Joh. Wallisii & Honor. Fabri, diversæ circa hanc hypotheses. Is. Vossii sententia de sole Æstus marini causa, a Thoma Campanella hausta, exploditur. Observationes circa illum diligenter instituendæ, quales Angli & Bernh. Varenius jam dederunt. Pauli Sarpii de eodem Epistolæ jactura.* 5. *Causæ inundationum, tum Maris, tum Nili, & Scriptores de iis. Diluvii universalis, ab Is. Vossio impugnati, possibilitas Physicis rationibus a Nic. Stenone est ostensa.* 6. De Fundo Maris (*qui æque salsam & frigidam habet aquam ac superficies*) Lib. *Rob. Boylii. Ejusd.* Historia Naturalis Maris *affecta.* 7. *De Maris, & aquarum, pondere, colore, aliisque proprietatibus, Monconisii, Anglorum & Bernh. Varenii, observationes.* 8. *Fontium origo e vaporibus, pluviis*

viis & mari. Originem marinam If. Vossius impugnat, Joach. Burserus defendit. Salsedo ab aqua marina separari potest. Fontes Artificiales. 9. Scriptores de fluviis singularibus, & imprimis de Nili origine. 10. De Aquis subterraneis. 11. Miscellanea de aquis, & speciatim de Thermis, earumque ortu.

MARE Honoratus Fabri facit mixtum imperfectum aqueum, in quo Elementum aquæ aliis sensibiliter prævalere videatur, ideoque specie diversum a ceteris aquis; quod mihi non satis aptum videtur. Si enim ita velimus distinguere corpora, pene, quot fontes, tot aquæ species haberemus. Omnes enim fontes singularem habent naturam quandam dependentem ab heterogeneis commixtis, & si aquas ita velimus distinguere, certe aerem etiam ita distinguere deberemus. Quod enim mare salsum est, illud a solis admistione est, quem extrahi inde posse per artificium, & per naturam, videmus. Salem tamen illum statim ab initio creationis illi mistum fuisse dici debet. Quod si statim aqua specie diversa esset, facile ipsi species novas facere possemus & multiplicare Entia. Si communi sale aquam communem impraegnamus, videmus statim nova aliqua Phænomena, quæ in communi aqua non deprehendas. Ova in communi aqua merguntur, in aqua salsa natant, unde ratio patet, quare majores naves non adeo per flumina navigare possint, quam per maria. Nolim tamen idcirco dicere, aquam, sale impraegnatam, specie esse diversam a ceteris aquis. 1

Generales quasdam *Dissertationes* de mari edidit Franequeræ A. 1651. *in 8vo* NIC. AMAMA, Sixtini Fil. quibus tit. fecit *Decadis Dissertationum marinarum*, sed in iis pleræque Scholasticæ sunt & proletariæ disputationes. De salsedine maris prolixe agit HONORATUS FABRI, *Tract. 6. lib. 3.* ubi & de aliis quibusdam ejus affectionibus, quales sunt, æstate, fervente æstu, mare salsius esse, unde sub Æquatore, & Zona torrida, mare salsius esse dicit, cujus ratio hæc est, quod calor solis vapores aqueos attollat, & partes facile mobiles volatiles reddat, relicta materia crassiori salina,) marinam aquam ad ignem extinguendum minus aptam esse, aquam marinam pinguiorem esse, aquam salsam vino dulci supernatare, aquam maris ad nauseam provocare. Cujus causæ motui, & fœtori navis & auræ marinæ, adscribi debent, illæ enim junctæ possunt concurrere ad nauseam excitandam, quanquam & singulæ interdum nauseam excitare possunt. (Conf. Ad. Olearii *Itin. Pers. lib. 1. c. 2. pag. 6.* qui id soli motui tribuit, & Jac. Pontanum, *in Bellar. Att. p. 124.* fœtori maris id tribuentem, refutat.) Hujus nauseæ remedium arcanum suppeditat Alexander de Rhodes *in Histor. Tunchinensi:* si scil. quis pisciculum, ab alio pisce devoratum, torreat, atque edat. Cujus periculum facere potest, qui velit. Ego fidejussorem boni effectus me non præstiterim: mihi enim vel ipse pisciculus satis nauseæ faceret. 2

Princeps maris phænomenon est fluxus & refluxus ejus, cui immergitur, quo absorbetur omnis humani ingenii solertia. Vid. *Diss.* Belmontis Cagnoli *de fluxu & refluxu maris*, Romæ habitam, & Diatr. elegantem *in cogitatis & visis* Verulamii, nec non aliam Sorelli *in scientia universali.* Quicquid hic dicimus, per conjecturas tantum colligimus, quarum eæ sunt meliores, quæ verosimiliores. Antiqui varie se torserunt in indagatione hujus phænomeni, & Pythagorei ac Stoici spiritum quendam terrestrem excogitarunt, hujus fluxus causam. Eadem Platonis opinio fuit, qui aquam e tartaro, vi spiritus, emitti & recipi dixit. Nimirum terram, velut animal aliquod, conceperunt, quod spiritum emitteret & reciperet. Aristoteles quoque spiritum aliquem æstus causam agnovit: ait enim, a sole & igne subterraneo multum in terra generari spiritum, cujus vim immensam ait æstimandam, non tantum ex iis, quæ fiunt in magno mundo, sed & in parvo, h. e. in corpore animalium, *lib. 2. de meteor. cap. de Terræ motu.* Jul. Cæs. Scaliger, in hac de fluxu maris doctrina, totus fluctuat, nec, quam in partem se vertat, novit, aliquam tamen causam assignat dominio illi, quod luna habet in aquas, externum tamen principium agnoscit potius, quam internum. Ita enim argumentatur: Si ab interno principio motus procedat, mare animal esse, quæ argumentatio non satis procedit. Tandem eo tota ejus speculatio finitur, ut ignorantiam suam fateatur. Qui ignibus subterraneis adscribunt causam illius, inconsiderate id faciunt. Non enim ab agentibus dubiis, & non perpetuis, motus tam constans posset propagari, qui, vel ipso oculo judice, magis videtur per pulsionem fieri, quam per rarefactionem, a qua si procederet motus ille, tumultuarius esset, interruptus, nec sibi per certa intervalla ac mensuras constans. Seb. Basso tribuit spiritibus quibusdam mari contentis, quorum concitatione effervescant aquæ, perinde, ut in animali accendi febrilem materiam videmus. Qui etiam nescio quam animalis Ideam, de terra sibi impressam, habet, ut omnes illi, qui hanc maris circumvolutionem circulationi sanguinis in corpore humano comparant, vid. Phil. Jac. Sachsius *in Oceano Macromicrocosmico, seu Diss. de analogo motu Aquarum ex & ad Oceanum, & sanguinis ex & ad cor* (Uratisl. 1664. *in 8vo,*) & Franciscus Follius a Puppio *in Recreatione Physica de sanguinis ac omnium viventium universali analogica circulatione.* (ed. Florent. 1665. *in 8vo.*) Verulamius, acerrimus alioquin rerum naturalium indagator, vehementer hoc in argumento fluctuat; nam primum longa est illi disputatio de variis motibus marium, & hinc examinat Analogismum cum lunæ motu, quem tamen ipse in causa hujus motus esse agnoscere non vult, ad internos potius aquæ motus, & generales totius orbis, quam ad specialem lunæ pulsionem, confugiens. Unde de motibus maris sexhorario, menstruo, semimenstruo, semestri, varie judicat, nec ad unum illos principium, sed ad varias causas, refert, cum tamen ista varietas hic potius turbet, quam expediat. Ut itaque longe incertiores simus, quam pridem. Primus GALILAEUS GALILAEI, Vir summi ingenii & judicii, aliquid majus animo concepit: is enim ad motum terræ retulit fluxum maris. Quoniam enim terræ globus, secundum ejus hypotheses, motum habet annuum diurnum, ex eo pendere ait inæqualem illum maris motum. Assertionis principium

cipium vulgari experimento comprobat, quod videamus lineam rectam, si ab æquali motu transit ad incitatiorem aut repressiorem, aut ad repentinam quietem, illico totam concitari in unam partem, & relabi in contrariam. Hanc hypothesin Galilæi Joh. Wallisius, acutissimus Mathematicus, *in Diss. de fluxu & refluxu maris*, quæ habetur *in Actis Anglicis p. 204.* summe rationalem, causam vocat, non excludendos tamen putat motus lunares, ad determinandas periodos æstus marini. Quid vero contra illam Galilæi sententiam inferri possit, prolixa disputatione recensetur apud Berirgardum *P. 5. Circ. Pis.* ita tamen, ut magnificis Elogiis semper eum ornet Theodorus Moretus *in Tr. Physico-Mathematico de æstu maris*, Antwerpiæ A. 1665. *in 4to* excuso, ad virtutem lunæ magneticam, & luminosam istam aquarum elevationem, refert, quod nihil est dicere. Sonoræ enim voces illæ sunt, quibus nihil causæ subest.

Id certe verosimilius conjecturis apprehendere possumus, cum videamus globum hunc terreum maxima suæ massæ parte aqua circumdari & interfundi, motum maris esse aliquem, quia corpus fluidum est. Distinguimus etiam facile motum superficialem a motu totius, qui a ventis procedit. In hoc vero motu, quando videmus, totam maris massam moveri, nulla deprehensibili externa vi compulsam, qualis est ventorum, recte & firmiter inde colligimus, motum hunc debere procedere, vel per inclinationem totius globi, vel per pulsionem corporis, quod corpori terreo mole sua pene respondet. Per inclinationem si fit, ejus ratio petenda est ex motu terræ; per pulsionem si fit, a nullo alio corpore, quam a luna, fieri talis motus potest: quoniam vicinus ille planeta est, & breviore circulo circa terram volvitur. Vid. Federici Delphini Lib. integrum, Patavii A. 1559. *in 4to*, editum, quo fluxus & refluxus maris cum luna convenientiam demonstravit. Movet vero tale corpus omnia corpora, sibi obstantia, facile mobilia. Obstat autem primo materia cœlestis vel æther, motu suo perveniens etiam ad lunam, hinc aër gravior, quem excipit aqua, sphærica figura sua terram abiens. Moto itaque corpore lunari, movetur æther, movetur aër, & omnium ultimo aqua, terminus illius motionis, & quasi ultimus in rota ista circulus. Accedit motus illius tenor quidam & æqualitas, quam non ab alio, quam a continuo movente, vel premente, posse procedere ratio dictitat. Quæ in isto motu inæqualitas est, potest & determinari observatione accurata. Nam, quod in fluviis, vel maribus, per insulas interfusis, aut inter angusta littora coarctatis, inæqualitas quædam sentiatur, ab altera illa inæqualitate decedens, id tribuendum est littoribus aut obicibus, ad quos alliduntur marini fluctus. Hæc omnia cum consideraret Cartesius, commentus est facilem aliquam methodum, qua reciprocationem illam maris nobis demonstraret. A pressione enim lunæ, & motu cœlestis materiæ ascensum & descensum maris deducit. Quoniam enim vastum corpus luna est, omniaque loca corporibus repleta sunt, igitur nova corpora non aliter admittuntur, quam ut priora situ suo detrudant, cogantque alio se extendere. Hypothesin illam Cartesianam perspicue ob oculos posuit Ant. le Grand, *in Instit.* 4

 Philos.

Philos.[*P. 6. Art. 12. & Historia sua naturali*, ubi de specialibus æstuum phænomenis pluribus agit, quæ nos, cum prolixiora sunt, hic excutere omnia non possumus. Ex ista pressione lunæ per se patet, & ex schematismo depicto, cur maris æstus bis in die fiat. Luna enim verticalis alicui puncto pressione sua pellit aquas, quæ in extremo pressionis suæ, quod quadrantem circiter globi implet, altissimæ, atque ita, in gyrum acta luna, per vices aqua deprimitur & tollitur. In his Cartesius satis, ut puto, explicuit rem totam, nisi forte e motu terræ, quem Galilæus in causa æstuum esse dicebat, quædam assumenda sint ad inæqualitates æstuum determinandas. Satisfacere tamen non potuit Isaaco Vossio Cartesius, qui, *in libro de motu marium & ventorum*, (Hagæ anno 1663. *in 4to* edito,) in omnia alia dilabitur. Is enim omnes, etiam maximas intumescentias marium, vel a tantilla caloris aquæ intensione produci posse putat, qui soli potius, quam lunæ, adscribendus sit. Videatur is *cap. 11. 12. & 13.* præcipue, ubi rem istam prolixe proponit, ratiociniis insuper quibusdam e Stathmica petitis, quæ tamen impingere ait Wallisius in principia istius artis, loco sæpius citato. Non enim se consentire huic hypothesi posse ait, quod inter maximum minimumque maris tumorem vix unius pedis perpendicularis intercedat discrimen. Wallisius itaque judicat, se nihil in toto libro invenire, quod suam sibi sententiam mutare possit. Quod historica attinet, de iis suspicatur Wallisius, ea ad propositum suum torsisse eum potius, quam ut securi esse possimus de eorum veritate. Manet itaque in illa sententia, esse lunæ adscribendam causam fluxus & refluxus maris, non soli, ideoque commune quoddam centrum gravitatis terræ & lunæ posuit pro explicandis phænomenis illis. Scil. terra & luna corpora illi sunt adeo connexa, ut unius motus motum alterius analogice sequatur, luna observante terram, ut centrum periodici sui motus. Ideoque considerari posse putat, ut unum corpus, vel potius ut unum aggregatum corporum, habentium unum commune centrum gravitatis, quod centrum est in recta linea, connectente illorum respective centra, ita divisa, ut ejus partes se habeant in reciproca proportione ad gravitates duorum corporum. Supponit Wallisius, terram & lunam, simul junctas, ut unum corpus circumvolvi circa solem, in magno orbe motus annui, & ex hac suppositione motum æstimat illum motu communis centri gravitatis utrorumque corporum. In Stathmicis enim, ait, æstimari corpus, aut aggregatum corporum, moveri deorsum, sursum, aut quovis alio modo, quo ejus commune centrum gravitatis illo motu movetur, quomodocunque etiam partes inter se loca mutent. Linea itaque motus annui describitur non centro terræ, ut ii existimant, qui constituunt terram primarium, & lunam secundarium planetam, nec centro lunæ, ut ii, qui lunam primarium & terram secundarium planetam, faciunt, sed communi centro gravitatis corporum terræ & lunæ, ut unius aggregati. Ex hac hypothesi varietatem ille æstuum deducere prolixis & quodammodo perplexis ratiociniis laborat, in quibus tamen non sibi ipsi omni ex parte satisfacit, cum historica æstuum cognitione se non satis instructum esse fateatur. Ideoque, ut conjecturam tantum suam proponit, & virorum eruditorum dubitationes ultro provocat, quarum aliquæ *in Actis* referuntur *Anglicis*,

plicis, una cum Responsionibus ad illas. *Vid. p. 219. 234. 235. 518.* Honoratus Fabri, *Tom. 3. Physices, Tr. 6. lib. 3.* magna industria totam hanc doctrinam proponit. Ad lunam tamen causam non refert intumescentiæ maris, sed eam occasionem tantum appellat, quæ certe subtilitas hic non est magnopere attendenda. Situm lunæ in causa esse dicit, ut aeris, superficiem terræ ambientis, nisus fit inæqualis. Scil. lunæ globus sphæram gravitationis habet: Habet & terra, quarum utrarumque sphæras gravitationis communi tangente gaudere dicit; unde inæqualitas aeris, & eum sequentis aquæ, sequatur. Quæ opinio non multum a Wallisiana differre videtur. Ceterum speciales circa æstus marinos observationes, earumque causas, centenis propositionibus, & multis schematismis, persequitur, ut non credam, facile quenquam majore industria rem istam examinasse. Pro fundamento tamen hic substernendæ sunt observationes a variis, in variis locis, magna cum attentione, institutæ. Quomodo æstus secundum tabulas observandi, præscribitur *in Actis Angl. Societ. p. 18.* De varietate æstuum in Insulis Occidentalibus Scotiæ vid. eadem *Acta p. 40.* De varietate eorum in Bermudis, (in Scotia) *p. 460. & 664.* De æstuum vero tempore extat Epistola Henrici Philippi ad Wallisium *in Actis p. 540.* E quibus videmus, multum adhuc superesse in inquisitione ipsius rei, antequam definitivam de vera æstuum causa sententiam dicere possimus. Jungi etiam iis observationibus possunt, quæ Bernh. Varenius notavit *in Geographia generali*, cujus nullam mentionem fieri ab istis Inquisitoribus miror. Subsistemus itaque in generali illa sententia, lunam vel solam, vel terræ junctam, & cum ea in motu communicantem, horum æstuum causam esse, securi interim de specialibus illis, usque dum longa dies, & perfectior cognitio eorum, accuratas demonstrationes manifestaverint. Nam, vel illis, ut manifestis causis, adscribendum est hoc phænomenon, vel ad qualitates quasdam Cosmicas; nobis incognitas, recurrendum. Utinam superesset Epistola, quam super hoc argumento scripsit Pater Paulus Sarpius, & adeo desiderat Scriptor *vitæ ejus p. 132. 133. Edit. Gall.* Quod Vossii sententiam attinet, qui in Sole causam æstuum ponit, ea non est nova ejus opinio, sed ante illum prolixe Thom. Campanella, *in Disquisitionibus Physiologicis, quæst. 20. Art. 3.* pro sole pugnavit, ac Galilæi objectionibus respondit.

Sunt & alii motus maris, a Septentrione ad Austrum, ab Austro ad Septentrionem, ab Ortu in Occasum, ab Occasu in Ortum, de quibus Vossius pluribus agit, & Honor. Fabri *loco citato, propos. 101.*

E motibus marium, si solito fuerint majores, inundationes oriuntur, quas Verulamius pocula lethea humani generis vocat. Eas obtingere nonnunquam videmus, an casu, an successione aliqua periodica, non facile definiri potest; nam non sunt omnium inundationum accuratæ historiæ observatæ, nec observari recte possunt ab hominibus, in extremo periculo constitutis, quare in illis nihil definire possumus. Verosimile est, illas interdum, si non sint admodum magnæ, oriri ex nimia pluviarum & nivium mole, tempestatibus & procellis insolitis, nonnunquam a vi aliqua

aliqua interna, cum sc. aliqua quasi fermentatio aquarum est. Neque enim adeo absurdum est, ut putat quidem If. Vossius, *in libro de Nili, & aliorum fluminum origine* contra Chambræum disputans, a fermento aliquo nitroso intumescere Nilum. Id enim fit eo tempore, quo spiritus ille nitro-aereus agitare totam naturam solet. Vossius vero omnem illam inundationem a continuis illo tempore in Æthiopia pluviis oriri putat, ut omnes omnino fontes. Dignum sane est, accuratius inquirere, & in ortum Nili, & in inundationem istam. Nitrositatis indicium eo tempore manifestum argumentum est, ex glebis terræ, eo tempore ponderosioribus, quam ante, adeo ut incolæ exinde mensuram inundationis capere possint. Vide in *Act. Angl. p. 192. 193.* rationes & argumenta summatim enarrata, quibus Chambræus sententiam suam (*in discursu Gallico de causis Inundationis Nili*) stabilire conatur, quam & examinat Th. Campanella *Disquis. Physiol. quæst. 20. art. 5. in Appendice.* Ceterum, quod ad Nilum, ejusque inundationes, spectat, legi potest Marcus Frid. Wendelinus *in Admirandis Nili*, & Joh. Bapt. Scortiæ *lib. de natura & incremento Nili*, Lugd. Gall. A. 1617. *in 8vo* editus. Videantur & observationes de incremento Nili in *Itinerario* Monconisii, *P. I. p. 158. 197. & 268.* & Anonymi Lib. Anglicus, Lond. A. 1669. *in 8vo* editus, sub Tit. *A short Relation of the River Nile.* De Diluvio universali naturalibus rationibus possibili supra quædam diximus, & Nic. Stenonis *prodromum libri de solido intra solidum naturaliter contento* laudavimus, qui nova quadam ratione argumenta pro demonstranda universalitate illa invenit, quæ illic legantur. Sufficit nobis verosimilitudo demonstrata, ut habeamus, quæ opponere possimus temerariis sacrarum literarum impugnatoribus. Isaaci Vossii certe, quanquam se non nominet, argumenta contra universalitatem diluvii non sunt tam invicta, imo plus absurditatis in se habent, quam ipse forsitan existimet. Conf. *Tr. de Diluvii universalitate*, Genevæ A. 1667. *in 12.* editum, cum *lib. de origine Animalium* Abr. Mylii, cujus an & ille fœtus sit; incertum est, cum nomen Autoris non addatur. Quibus ex causis inundationes particulares contingere possint, & quæ olim fuerint in Belgio inundationes, singulari libello deducit Mart. Schokius, Groningæ A. 1652. *in 12.* excuso.

6 Proprietatis maris, vel in genere considerati, vel specialium quorundam, si omnes, quæ referri possunt, tractare hic velimus, non paginæ aliquot, sed volumina, nobis essent scribenda. Quomodo mare comparatum sit in fundo ratione frigoris, Rob. Boyle ostendit, e relationibus Urinatorum peritissimorum, in libello *de fundo maris, & temperie submaritimarum regionum*, ubi notat, falsum esse, quod vulgo dicitur, & a Georg. etiam Fournerio, *L. 9. Hydrograph. c. 26.* acriter multisque rationibus, sed incassum, defenditur, *minus esse frigidum & salsum mare in fundo*, (*l*) cum

(*l*) Maris hyberno tempore congelati, & glaciem, & aquam glaciei proximam, dulcem esse, mediam modice tantum salsam, infimam autem, & fundo propiorem, adeo salsam, ut unus Cantharus, sive IV. Libræ Romanæ istius aquæ, igni appositæ, & in vapo-

cum contrarium verum sit. Illud autem verum est, non esse tam rapidum aquæ motum in medio maris, & in fundo, quam est in superficie. Ceterum præ manibus habuit Boylius absolutam aliquam historiam naturalem maris, cujus summa capita recensentur *in Actis Angl. p. 255.*

De diversarum aquarum proprietatibus, ratione ponderum, videantur observata Monconisii *in Itinerario p. 227. 449. 278. 282. part. 2.* De pondere aquæ congelatæ vid. *eund. p. 278. part. 2.* De ponderibus aliorum liquorum *p. 449.* Quomodo aqua ponderanda sit, methodus præscribitur apud eundem *p. 27. & 28.* De diverso pondere aquæ marinæ vid. *in Actis Anglicis Transactionem 4. p. 442. edit. Angl.* Ibid. plura habentur de discriminibus aquæ marinæ & fontanæ *p. 565. & 701.* De varietate colorum in maribus diversis vid. *ead. Act. Angl. p. 496.* Multa alia, quæ ad doctrinam de mari spectant, tam Geographica, quam Physica, habentur *in Geographia generali* Bernh. Varenii *c. 12. 13. 14.* quæ omnia hic speciatim enarrare non licet. 7

De fontibus, & eorum ortu, peculiariter quoque hic agi debebat, de quo variantes sunt Physicorum sententiæ, tam Veterum, quam Recentiorum. Aristoteles fontes oriri putat ex aëre incluso & vaporibus a sole elevatis, inque aquam conversis. Alii ex concursu pluviarum, vel aquarum nivalium, fontes generari putant; quam sententiam If. Vossius integro libro demonstrandam reassumpsit, eorumque sententiam refutavit, qui e mari oriri flumina volunt, per percolationem, ita ut salsugo in terra remaneat, & purior aquæ substantia scaturiat. Eam enim sententiam legibus naturæ adversam putat, & contra principia hydraulica esse, imo totos illos tubos subterraneos fictos & imaginarios habet. Percolari per terram salsedinem posse experimento alias probatum est, quanquam & alii modi sint salsedinem illam separandi. Fuit enim Gallus aliquis nobilis, qui coram Rege experimentum ejus fecit per destillationem. Modus describitur *in Act. Angl. recentioribus p. 2048.* Ut proinde impossibile non sit, ex mari posse oriri fontes dulces. Honoratus Fabri *Tom. 2. tr. 6. lib. 3. Phys. suæ, propos. 105.* ægre etiam adducitur, ut ex mari pervenire fontes putet, cujus rationes illic legantur, quanquam, ut mihi quidem videtur, non usque adeo iis rem conficiat. Quanquam enim verum non sit, esse intra terræ viscera tales quosdam tubos, aut machinas aliquas hydraulicas, tamen ita præfracte negari non potest, potuisse aliquos ductus subterraneos casu fieri intra terræ viscera, per quos pellatur aqua. Quod autem fontium scaturigines attinet, quæ e mon- 8

vaporem redactæ, Salis Marini unciam unam cum, sesquiscrupulo, reliquerint, d 6. Februar. An. CIↃ IↃC IIIC. in portu Kilonensi, deprehendit Sam. Reyherus, Acad. Kilon. JCtus & Mathematicus. Vid. ejus Historiam elegantem *Novi sui Experimenti de Aquæ Marinæ Dulcedine*, in qua causam hujus dulcedinis ab aquæ compressione, & salis gravitate, repetit, novasque rationes salis coquendi, & aquæ marinæ edulcorandæ, e Phænomeno hoc derivari posse ostendit.

montibus oriuntur, illæ cum mari continuæ esse non possunt, alioquin aqua, quæ gravis est, ascenderet, absque ullo exteriori impulsu. Fieri tamen id per accidens potest, si superficies maris sit ulterior quopiam terræ tractu, quo posito, fieri potest, ut aqua maris, per laxiores spongiosæ terræ partes se insinuans, in scaturigines alicubi erumpat. Mihi hac in re probaretur illa sententia, non omnium fontium esse easdem origines. Aliqui oriuntur e pluviis, aliqui forte ex vaporibus liquescentibus, quod quomodo fieri possit, non absurde exponit Fabri *l. cit. propos. 104.* Et memini ipse tale exemplum, cum flueret in superficie montis rivulus quidam, in effossione terræ nullam se aquam exhibuisse, sed tantum vapores quosdam. Aliquos Honoratus Fabri ex aëre liquescente oriri putat, cui tamen assentiri non possum, nisi per aërem liquescentem velit intelligere pluviam. Aër enim per se non mutatur in aquam, aut meros vapores & effluvia aquea, nisi in pluvias omnes condensentur, ad fontes producendos aptos esse non credo. Qui ad Angelos motores recurrunt, aut ad influxum siderum, illi certe præter necessitatem superstitiosi sunt in natura. Quomodo per artificium fieri fons possit, docet nos Joh. Majow *lib. de Salenitro c. 15. p. 256.* Quo experimento evincere vult, ab aquis pluviis oriri posse fontes. Argumentum *de origine fontium integro libello,* (Hafniæ A. 1639. in 8.) pertractavit JOACHIMUS BURSERUS, quo omnium sententias examinat, & dubia circa singulas sententias operose discutit, qui tamen fontium ex mari ortum magno conatu propugnat & inprimis *c. 22.* maximæ illi difficultati satisfacere laborat, quomodo aqua marina ad fontium orificia adscendere possit, quæ an hydraulicis legibus satisfaciant, Mathematici viderint. Jungi Bursero potest scriptor Gallus Anonymus Libelli *de origine fontium,* Paris. anno 1674. in 12. editi, qui utilissimus est, & Physicorum omnium opinionibus recensitis & examinatis, suam tandem de origine illorum a nivibus & pluviis addidit. De Aquis Mineralibus vid. *observations sur les eaux minerales de plusieurs provinces de France, faites en l'Academie Royale des sciences, en l'année 1670. & 1671.* per le Sieur de Clos, A. 1675. in 12. editas.

9 Spectat huc consideratio fontium specialium, Nili, Danubii, Rheni &c. tam ratione ortus illorum, quam ratione ceterarum proprietatum. De Tiberi Ant. Baccius tres libros Italica lingua scripsit. *m*) De origine Nili, hactenus abstrusa omnia & recondita. Marcus Frid. Wendelinus, *in Admirandis Nili* Francof. An. 1623. in 8vo editis, multorum sententias recenset. Vide tamen, quæ affert ex nonnullis Orien-

m) Veros Nili Natales, in Regno Habessiniæ Gojam, Petrus Pays, Jesuita, Testis αὐτόπτης, an. 1618. detexit, Gregorii autem Habessini, ac aliorum, suffragiis fusius confirmavit Iobus Ludolphus in *Historia Æthiopica*, Francof. an. 1681. edita, *Lib. I. c. 7. & 8.* nec non in *Commentario* ad hanc *Historiam*, anno 1691. ibidem publicato. Charta ejus Æthiopiæ Chorographica, ab Arnoldo promissa, *Lib. I. Hist. Æthiopicæ*, modo memoratæ, *Cap. IV.* est inserta. Conf. de Nili, in regno Gojam, Fontibus brevius differentem Joh. Christoph. Becmannum *in Historia Orbis Terrarum Geographica, cap. 3. P. 4. §. 16. p. 59. 60.*

Orientalibus Scriptoribus Joh. Chriſtoph. Wagenſeilius *Comment. in Sotam. p. 306. 307. 308.* & Chriſtophorus Arnoldi *in notis ad eum Commentarium*, ſub finem additis, *p. 179.* ubi promittit D. Hiobi Ludolphi Chartam Æthiopiæ, inque ea veram Nili originem. *De Rheni Alveis* videatur Phil. Cluverii ſcriptum. Sunt & multi alii, qui ſingulorum quorundam fontium hiſtoriam ſcripſere, ſed ea cura magis ad Geographos pertinet: in quantum tamen ex iis quid capi poteſt de ortu eorum, variis mutationibus, inundationibus, occluſionibus, referri poteſt ad doctrinam Phyſicam.

Multa hic etiam de aquis ſubterraneis dici poſſent, quarum magna eſt copia per viſcera terræ diffuſa, quæ multum negotii faceſſere ſolent foſſoribus, qui peculiaribus Machinis eas ab uno in alium locum transferre norunt. De earum utilitate videndus Auguſtus Hauptmann in Tract. Germ. cui tit. Waſſer-Schatz, quo demonſtrat, quantum illæ conferant ad mineralium productionem, ac Lib. alius Germ. Leonh. Thurnheuſeri, rerum metall. maxime gnari adeoque præ aliis commendandi. Cloſii, Scriptoris Galli, paulo ante jam facta eſt mentio. 10

Poſſent hic multa de puteis, de ſitu fontium, de æſtibus fontium, de proprietatibus quibusdam aquarum, quatenus illæ corpori humano proſint, vel obſint, de ſignis aquæ latentis, de miraculoſis quibusdam & ſingularibus fontium proprietatibus, quarum multæ fabuloſæ ſunt, de fontibus & aquis tempeſtuoſis, de fluminum curſu, & ſimilibus, dici, de quibus omnibus legi velim Honorat. Fabri, qui ſingulari brevitate complexus eſt omnia. De aquis tempeſtuoſis videatur Kircherus *in Mundo ſubterraneo*. De Thermis multa etiam hic dici poſſent. De iis ſcripſit integrum librum Andr. Baccius, & de ſpecialibus nonnullis varii Autores egere, qui legi poſſunt omnes & examinari. BERNH. VARENIUS quoque admodum diligens fuit in aquarum mineralium ſpeciebus & proprietatibus enarrandis *Geogr. Generalis c. 17. toto, poſtquam c. 16. & 15.* multis de fluviis, lacubus, ſtagnis & paludibus, egerat. Multa is, in *Geographia* hac *Generali*, de terris ac maribus plene atque eleganter tradidit. Optandumque eſſet, ut ſimili labore Geographiam ſpecialem potuiſſet perſequi. Sed morte immatura præventus perficere opus inſtitutum non potuit. Thermarum ortum aliqui tribuunt ignibus ſubterraneis; ſed rectior eſſe videtur ſententia Johannis Mayowii, qui Jordanum, popularem ſuum, ſequutus, Thermarum incaleſcentiam a fermentatione, in terræ viſceribus alicubi excitata, provenire exiſtimat, ita ſc. ut particulæ aëreæ, una cum aquis pluvialibus (cum quibus illæ magna copia miſcentur), in altam tellurem deſcendentes, ibidem mineræ ſalino-ſulphureæ occurrentes, æſtum admodum intenſum in eadem excitent, & demum aquarum ſcaturigines, e minera, eo modo exæſtuante, profluentes, thermas conſtituant. Vide *Tractatum* ejus *de Sale-nitro, cap. 15.* ubi de Thermis Bathonienſibus agit. 11

CAP. XXI.

DE TERRA.

§. 1. *Terra, imo Sabulum quoque, non est Elementum, sed corpus Compositum. Cinis residuus pars ejus est purior, & maxime Elementaris.* 2 *Terram & cineres omnino in aquam posse abire, darique liquorem omnia in hanc resolventem, contra J. Bapt. Helmontium, & alios, aquam rerum omnium materiam statuentes, negatur.* 3. *Mathematicæ affectiones Terræ recensentur, & pro motu terræ Copernicano, contra quietis ejus Patronos, nonnulla congeruntur.* 4. *Jos. Ant. Gonzalezii opinio de duplici terra.* 5. *Terræ vis magnetica & variatio quoad Climata. Speluncæ subterraneæ. Fabulæ de terra Septentrionali, de qua Diss. promittitur.* 6. *Variæ terrarum species, cespites, Porcellanæ Chinenses e terra Cretacea confecta.* 7. *Terræ cultura. De illa consulendi Scriptores Geoponici veteres & Joh. Evelinus. Jos. Lucatelli nova Machina, simul arans & seminans.* 8. *E gustu & odore terræ loca a nonnullis, ubi degebant, explorata.*

1 Accedimus ad TERRAM, quam quartum Elementum faciunt. Quomodo vero comparata esse illa debeat, ut Elementum nobis conficiat, certe tam est ambiguum, ut ostendi illud facile non possit; quod enim nos terræ nomine salutamus, tantum abest, ut elementum sit, ut ipsum potius elementatum & compositum. Nulla enim est terræ species inter omnes illas, quam simplicis corporis titulo honorare possimus, nisi quis forte sabulum Elementum terræ nobis exprimere putet. Ajunt enim, eo puriorem esse terram, quo propior centro sit, exteriorem vero hanc crustam esse metallis succisque mineralium permistam, unde variæ ejus proprietates oriantur, quo profundius vero fossores terram scrutentur, eo plus sabuli illos invenire. Quod ego universaliter verum esse non existimo, neque enim, quod uno forte in loco observatum est, perpetuam nobis regulam facit. Crediderim enim ego, plus metallici inesse terræ, quo magis ad centrum terræ accedimus. Quicquid vero scil. esto, sabulum illic reperiri, falluntur illi, qui id pro terreo Elemento accipiunt. Sabulum enim est corpus aliquod compositum, habetque in se materiam lapideam, quale sabulum, utut in minutissimas partes sit concisum, non tamen corporis simplicis nomine potest salutari. Quod si aliquod tale corpus datur, ut certe dari debet, substantia quædam prima arida, nunquam forte id oculis exhiberi potest, nisi quis cineres, post calcinationem fortem & validam residuos, hoc nomine appellare velit. Quanquam & hic aliqui erunt, qui cinerem productum aliquod ignis potius, quam corpus naturale, habebunt, quibus tamen ego non accedo. Inesse enim revera tales particulas corporibus, nec ab igne produci, manifestis sane rationibus deprehendere possumus. Ignis enim nihil novi producit, sed separat tantum corpuscula heterogenea, varie inter se mista, residuo illo, in quod imperium suum exercere non potest, quod vel cinerem, vel salem fixum, appellare possu-

possumus. Alius terram appellaret elementarem illam; dari enim terra pura debet, quia datur impura. Si cespites bituminosos quis combusserit, cineres remanent, antea terra erat impura, particulis sulphureis plena; illæ, ubi per ignem deflagrarunt, illud, quod aridum est, remanet, igne insuperabile. Terram enim puram non esse inflammabilem volunt Physici, non esse exhalabilem, non posse comprimi, non posse liquari, qualia omnia dici possunt de cineribus residuis. Certe terræ puræ elementaris ideam non alia notione concepere. Sed illa nunc missa faciamus. De reliquis, quæ ad terram, quatenus Elementum est, spectant, videatur Honoratus Fabri, *Tom. 2. Tr. 5. lib. 2.* ubi de punctis minimis terræ, aliisque proprietatibus, prolixe agit.

Qui terram ex Elementorum ordine eliminant, quod ii faciunt, qui aquam 2
omnium rerum principium ponunt, ut inter veteres Thales, inter recentiores Helmontius & alii, ii inepto argumento utuntur: putant enim, quoniam terra & cineres in aquam tandem abeant, terram pro Elemento non habendam esse, sed potius aquam. In quo tamen eos falli existimo. Falsa enim hypothesi nituntur, quasi cineres & terra quævis in aquas abeant reali immutatione; quanquam enim dispergi possint minima eorum per substantiam aquæ, tamen dicendum non est, mutari particulas illas in aquam. Quo magis mirum mihi videtur, posse dari menstruum aliquod universale, quod omnia in aquam insipidam vertat & solvat, cum naturæ ipsi repugnet, tale quid dari. In tanta enim diversitate structuræ partium in corporibus naturalibus (aliter enim vegetabilia, aliter mineralia, aliter animalia, & hic iterum aliæ species aliter texturam suam sortiuntur), unum dari posse liquorem, omnibus corporibus solvendis aptum, res monstro similis videtur, nisi forte dicere velimus, esse aliquod quasi gluten universale in omnium corporum particulis, quod liquoris hujus affusione solvatur, residuis ceteris portionibus. Sed iidem ajunt, omnia abire in aquam, quod magis mirum videtur, & sibi ipsi contrariantur hujus liquoris Patroni. Helmontius enim alicubi nihil remanere dicit, alicubi fæces aliquas remanere ait. Sed iis tandem fæcibus quid fiet? E. illæ generali hujus liquoris imperio non continebuntur. Ego mera hæc sophismata habeo, vel ad ostentandam doctrinam, vel ad suspicionem secretorum artificiorum fovendam, inventa. Nunquam enim vel fando accepimus, aliquem oculis suis vidisse experimentum, quod tamen de aliis dicere possumus.

Terra, quatenus globum cum aqua efficit, Mathematicæ considerationis est, 3
& cum affectiones ejus a Mathematicis excutiuntur, quibus nos non immorabimur: sunt enim extra institutum nostrum, quanquam aliquatenus eæ etiam pertineant ad Physicam considerationem. Disquiri potest de Telluris figura in universum, de loco telluris in mundi Systemate, de dimensione & magnitudine telluris, de substantia ejus & constitutione, de motu telluris, de quibus singulis magno studio egit Bernh. Varenius, qui Mathematicis Physica miscet. Quod Terræ motum spectat, is magno conatu olim defensus est, & Nicol. Copernico reductus, postquam per tot secula sententia illa quasi obdormiverat. Est tamen illa verosimillima, iisque rationibus

 fun-

fundatur, quæ pene demonſtrandi aliquam vim habent. Honoratus Fabri, præter Eccleſiaſticam autoritatem, vix aliquid opponere novit huic ſententiæ, quæ olim maximis etiam Mathematicis obſtitit, ne ex animi ſententia loquerentur, multis etiam periculoſa fuit. De motu ipſo, ejusque varietate, in vulgaribus etiam compendiis Phyſicis legitur. Triplex illius motus ſtatuitur: 1. diurnus, 2. annuus, 3. inclinationis, a Copernico. Singulorum motuum rationes explicare propoſuit Petrus Gaſſendus *Inſtitutionum Aſtronomic. lib. 3. c. 1. & 2.* Ex quo in Phyſicam ſuam excerpſit illa Fridem. Bechmannus. Rationes, tam pro motu, quam pro quiete terræ, variæ a variis afferuntur, de quibus ſingulis agere nos hic non poſſumus. Quæ pro quiete terræ a ſenſu afferuntur argumenta, ridicula ſunt & inepta. Ad ſcripturæ teſtimonia reſpondet Dan. Lipſtorpius *in Copernico ſuo Redivivo*, qui hanc litem reaſſumſit, & argumenta inter ſe contulit. Aliqua pro quiete terræ congeſſit Henr. Kippingius *lib. 4. c. 7. Inſtit. Phyſic.* ſed nullius momenti. Motum terræ diurnum, ante aliquot annos, Franc. Travaginus (Italus), e quibusdam obſervationibus, a ſe factis, in terræ motu Raguſiano, demonſtrare voluit, de quo, capite de terræ motu, agemus. Robertus Hookius non ita pridem aliam motus terræ probandi rationem inſtituit ex obſervationibus quibusdam parallaxeos, de quibus legi ipſe Autor poteſt, *in Conamine ſuo,* Latine anno 1679. *in 4to* Lipſiæ recuſo. Terræ editiora montes vocantur, de quibus Varenius videri poteſt.

4 An terra iſta, quam calcamus, eadem ſit cum antediluviana, video dubitare autorem quendam Hiſpanum, Joſephum Antonium Gonzalez de Salas, *in Diſſertatione paradoxa de duplici viventium terra,* Amſt. A. 1650. *in 4to* edita, quam ipſe *mirabilem* appellat. Putat enim, terram antediluvianam, vel plane aliam eſſe ab hac noſtra, vel ſaltem novam eſſe ſuperficiem, quæ ante diluvium non erat. Argumenta ejus excuſſit J. Henr. Heideggerus *in hiſtoria Patriarcharum*, *Exerc. de diluvio.* Micrælius *de Præadamitis p. 70.* ita de eo judicat: *Gonzalez de Salas hanc ſuam opinionem jactat, tanquam novum repertum, cum noſtris Eccleſiis, ſi nonnulla excipias, in quibus ſua ſibi habeat, hæc ipſa ſententia jam a Luthero ſit probata in Gen. c. 2.* De Terra & Terreſtrium corporum textura, de diverſis corporum terræ ſtratis, de productione montium, ſimilibusque, ſubtiliter admodum diſſerit Nic. Steno *de ſolido intra ſolidum naturaliter contento.*

5 Inter affectiones, quæ terræ competunt, ut globo alicui, eſt verticitas, ſive vis ad polos converſiva, vel vis magnetica. Nihil enim aliud terram, quam magnetem magnum, eſſe, dudum demonſtrare laboravit Guilh. Gilbertus in ſuo *de Magnete* libro, ut taceam aliorum experimenta. Ratione ſitus ad plagas cœli, prout ſc. pars aliqua terræ ſoli, vel magis, vel minus, vicina eſt, variæ ſunt terræ affectiones, ipſe quoque aër & effluvia, e terra emanantia, variationes ſuas ſortiuntur. Quicquid itaque variationis in terra obſervari poteſt ratione climatum, huc pertinet, cui fini inſtituuntur obſervationes in variis orbis locis, ac methodus ejus rei paſſim præſcribitur *in Societat. Regiæ hiſtoria.* Qui Itineraria curioſiora ſcripſere, non etiam ſunt ſpernendi, e quibus Monconiſianum ceteris præſtat. Pertinet etiam huc conſideratio

tio locorum subterraneorum, cryptarum, specuum, inter quas referri debet specus Baumanniana, de qua M. Henr. Eckstormius librum scripsit, & D. Joh. Dan. Major alium pollicetur. Vid. & Kirch. *in Mundo subterraneo*, ubi plurium talium cryptarum meminit. De constitutione metalli-fodinarum & venarum, per quas ducuntur metalla, operæ pretium est accuratiorem notitiam habere. Vid. Steno, *in libro citato*, prolixe omnes illas terræ facies examinans. Aliqua sunt terræ Septentrionali propria, aliqua Australi. *De septentrionali terra* mirificæ sunt multorum fabulæ, de quibus aliquando *peculiari Dissertatione* agam. *n*) Volunt Septentrionem primum esse creatum, inde ignem oriturum, qui mundum destruet, ibi appariturum Christum in judicio, sub ipso polo, vel circiter, esse paradisum, magnam illic esse auri copiam, sedem esse illic ignis infernalis, habitari a Dæmonibus, in terram deturbatis.

Dicenda etiam hic quædam essent de variis terræ speciebus. variæ enim illæ sunt, sed earum distinctio in vulgaribus etiam Physices Compendiis solet haberi, ubi de mineralibus agunt. Nemo diligentius omnes congessit Ferrante Imperato, *in Historia sua Naturali*. Varia etiam dici possent de usibus talium terrarum, qui sunt, vel Medici, vel Oeconomici. De cespitibus bituminosis, (Torff,) Mariscis antiquitus appellatis, vid. Barth. *in Advers. 2215*. Martinus Schokius, Vir diligentissimus, doctissimus, & multæ lectionis, (sed cujus pleraque cura extemporali sunt scripta) integro libro egit de hoc argumento, Groningæ anno 1658. in 12. excuso, ubi multa curiosa, tam Physica, quam Oeconomica, continentur. Gallicum de iisdem cespitibus Tractatum Car. Patinus edidit Paris. A. 1663. in 4to. Porcellanæ Chinensium ex terra singulari cretacea vel alba, per vitrificationem, conficiuntur, & falsa est opinio eorum, qui ex excrementis humanis, vel ossibus, aut alia materia, fieri putarunt. Modum parandi porcellanas tradunt Kircherus *in China Illustr.* & Joh. Neuhoffius *in Itinerario Chinensi*. 6

Add. Salmuth *Tom. 2. Rer. mem. ad Panciroll. lib. 2.* & Andr. Müllerus *in Cathaja pag. 76.*

Potest etiam terra considerari, ut vegetationis & agriculturæ subjectum, &, ratione ejus, variis signis & qualitatibus, ejus vel bonitas, vel ineptitudo, cognoscitur, de quibus prolixe agunt *Geoponici Auctores* veteres, quorum accuratior editio optanda esset, quam moliri dicuntur Angli. In Gudiana Bibliotheca Exemplar est collatum cum MSS. Codicibus, quod integras periodos habet, quæ in vulgatis Editionibus non reperiuntur. Jungendi sunt illis Latini Auctores, Columella, Varro, Palladius, & si qui forte e Recentioribus hoc argumentum tractant. Superiori anno in 7

n) Ejusdem cum Differt. a Morhofio promissa, sed non absoluta, Argumenti Tractatum Physico-Historicum, sub *Boreæ* Titulo edendum, expectari nunc a se jubet D. Otto Sperlingius Jun. Augustissimi Regis Daniæ Consiliarius. VII. ejus Capitum argumenta V. *in Novis Literariis Lubecensibus*, *M. Majo A. 1703. p. 113.*

in Anglia prodiit lingua Anglica Joh. Evelini *Discursus Philosophicus de Terra, quatenus refertur ad vegetationem & propagationem plantarum,* quo de omnis generis stercorationibus agitur. Inventa quoque, ut hoc obiter moneam, est nova quædam machina, quæ simul arare, serere & sulcos componere possit, Londinique in Collegio Greshamiensi asservatur. Ejus descriptio habetur in ejusdem Joh. Evelini literis, quæ habentur *in Actis Angl. p. 1056. & seqq.* Ejus instrumenti Inventor est Eques Hispanus, Don Joseph Lucatello.

8 Ceterum de terræ variis qualitatibus, quæ illi ex permistione heterogeneorum corporum insunt, multa dici possunt, quibus specialibus non immorabimur. Id saltem, quod memorabile videri potest, hic notari velim, fuisse homines, qui gustu distinguere terras potuerint, & odore, atque ex iis certo prædicere, quo in loco versarentur. Vid. *Dissertationem* nostram *de paradoxis Sensuum, c. 4.* ed. Kil. A. 1676.

CAP. XXII.

DE USU PRIMORUM CORPORUM SEU ELEMENTORUM.

§. 1. *Accommodatio Elementorum ad usus humanos, per mutuam applicationem.* 2. *Aëris Exercitatio. Artificium Aeronauticum. Franc. Lanæ, J. Chr. Sturmii, Honor. Fabri, Rog. Baconis, Magni Pegelii circa illud Experimenta & consilia, & judicium de praxi ejus periculosa. Pegelii Consilium de conclavi Medico, vario aëre replendo.* 3. *Aquæ usus Mechanicus. Scriptores Hydraulici. Statuæ sonantes, aliaque Instrumenta Musica, aqua animata. Scriptores de Artificio liquores varios evomendi, artibusque Natatoria & Urinatoria.* 4. *Terræ usus non tam multiplex, ac aëris & aquæ.* 5. *Ignis usus ingens, inprimis in Chymia, cujus laudes decantantur. Artificia veterum Chymicorum, ignis ope parata, præsertim Lampades sepulchrales perpetuæ, in quarum caussam inquiritur. Phosphori Modernorum (Chr. Ad. Balduini, Joh. Kunckelii, &c.) Artificiales, & Scriptores de iis.*

1 Quoniam in hoc globo terreo habitamus, & circumposita habemus varia illa corporum naturalium genera, inque iis quotidie mutua actione passioneque multa fieri videmus, in eo quoque laborare nos debemus, ut & nos, applicatione mutua corporum, usum vitæ civilis perficiamus, sive id per principia Mechanica, sive per naturalia, efficiatur. Primum itaque ad massas corporum universales respiciamus, aërem, aquam & terram, quæ tria corpora varia ratione usibus nostris accommodari possunt.

2 Quod aërem primo attinet, de ejus quibusdam utilitatibus jam supra aliqua diximus. Nunc, ut de quibusdam specialibus dicamus, id inprimis consideratione dignum est, quod aër extrahi possit certis quibusdam spatiis, & beneficio hujus vacuita-

cuitatis multæ mirabiles operationes fieri. Multa dependent ex gravitate & levitate aëris, quæ si exacte scirentur, mirabiles possent ex iis effectus produci. Huic certe principio Franc. Lana superstruit illam inventionem artificii Aëronautici, de quo supra pluribus egimus: nunc autem addimus, idem fuisse artificium examinatum a Joh. Christophoro Sturmio, *Colleg. Curios. Tentam. 10.* qui hujus rei possibilitatem aliquam agnoscere videtur, alioque quodam experimento illo subvenit. Quod enim Franc. Lana in aëre experiri voluit, id ille in aqua tentavit, eoque modo naviculam formavit e plumbo tantæ gravitatis, ut mergeretur in aqua, huic naviculæ, per funiculum duplicem, æquali longitudine propendentem, sphæras vitreas connexuit, aëre quidem plenas, sed aqua vacuas, a quibus Sphæris pendula navicula libere intra aquam natavit. Hujus rei rationem ex eo deducit, quod utriusque sphærulæ vitreæ tota substantia nobiliter esset levior ea aquæ mole, quæ singulas adimpleret, unde absente aqua, & sphærularum cavo ab aëre occupato, totum compositum e vitro & aëre, intus concluso, levius fuit aqua, atque ideo necessario supra aquam natavit. Cum jam simili ratione talem navem aëream commentus fuerit Lana, putat, non impossibile esse, ut res illa procedat, modo sphæræ illæ ita comparari possint, ut aër illis extrahatur. Honoratus Fabri, *Physices Tract. 1. Lib. 2. propos. 246.* per tubos amplos, aëre copioso & compresso refertos, obtineri posse sperat, quod Lana per evacuatos globos confectum vult. Is, occasione illa, qua tradit, modum parandi jacula, quæ sursum instar pyriorum missilium ferantur, non sulphureo pulvere, sed aëre compresso fœta, inter varia alia artificia, tandem subjungit: *Ut autem aliquid mirabilius addam, potest esse tanta vis aëris, intra tubum majorem compressi, ut magnum pondus, tubo conjunctum, secum attollat. Hinc, si affigatur paulo major clavus & sedes pensilis, in qua homo sedeat, cum clavum ipsum ad libitum regere, & quoquo versum torquere possit, sedens impune volabit per aërem, &, quod majus est, aëra rursum, intruso Embolo, opera organi mechanici, comprimere posset, dum sc. prioris impetus vi sursum ferretur. Hinc diu per multas horas per medium aëra ambulabit, quo nihil fere mirabilius esse potest.* Hæc Honor. Fabri ita proponit, ut invidere videatur, si parabile esset tantum arcanum: non enim explicate innuit, quomodo machina talis construi possit. Rogero Bacono, homini ad miraculum in Physicis & Mathematicis perito, in *Epistola* illa *de operibus secretis artis & naturæ, atque nullitate Magiæ,* simile aliquod instrumentum indicatum fuit, sed quod in artificiali aliquo motu fundatum est: *Possunt*, inquit, *fieri instrumenta volandi, ut homo sedens in medio instrumenti revolvens aliquod ingenium (machinam) quo alæ artificialiter compositæ aërem verberent, ad modum avis volantis.* Plura illic habentur ab illo indicata artificia, ab usu aëris provenientia. In his tamen aliquid moliri admodum grave est. Nam, ubi nullus rei successus est, Inventor pro gloria reportabit risum & contemtum. Excidere autem ille fine suo potest, si vel minima aliqua circumstantia rem vitiaverit, imo praxis ipsa difficultates ostendet, de quibus non cogitatum est, cum speculationi indulgeremus. Quare & Honor. Fabri monitum suæ propositioni addit, se, licet theoretice loquendo hæc verissima sint, nemini auctorem esse velle, ut peri-

culum faciat, & veniat aliquando ad praxin. Varii sunt alii usus aëris in organis pneumaticis, statuis loquentibus, in sonorum directione, de quibus singulis dicere non possumus. Videantur multa de iis in Sam. Reyheri *Dissertatione de aëre*. Unicum adhuc meminisse operæ pretium est, de conclavi aliquo parando, quod repleri posset, quo velis, aëre, fumo, halitibus juvenum vigentium, variis item liquorum, certis morbis medentium, odoribus, ut peregrini aëris nihil accedat, quibus corpus ægrum, dum respiratione perpetua quasi in spirituum suorum familiam adoptat salutares odores, sanitati restituatur. Proposuit illud Magnus Pegelius *in Thesaur. rer. select. p. 108.* qui & *p. 123.* cujusdam navigii aërei meminit.

3 Aquæ usus, tum mechanicus, tum naturalis, multiplex est. De naturali usu non erimus hic solliciti. Quod Mechanicum attinet, varius ille est, pro ratione aquæ, vel compressæ vel attenuatæ, unde mirabiles operationes possunt in natura fieri. Est vero huic usui dicata peculiaris ars hydraulica, quam hodie magnopere excultam habemus. Caspar Schottus singulari libro potissima artificia collegit. Legi etiam possunt Rob. Boylii *Paradoxa Hydrostatica.* Statuæ sonantes antiquitus etiam factæ sunt, mediante aqua, & docet Kircherus, *in arte sua Musica*, talem statuam conficere, quæ ad solis ortum incipiat cantillare, veteri illi Memnoniæ similis. Fabricarunt etiam veteres alia instrumenta musica, aqua, quemadmodum nostra aëre, animata. Talis organi meminere Vitruvius & Hero, e quibus, secundum illorum mentem, Systema hoc descripsit Isaacus Vossius *in librode poëmatum cantu & viribus rhythmi p. 100.* quod apud illum prolixe explicatum videatur. Magnifice sane illud deprædicat Vossius, illudque Organis aëreis longe præstantius esse contendit. Artificium hydraulicum est forte & illud, quo quis, epota prius aqua, omnis generis vina & liquores potuit evomere, de quo, si recte memini, aliqua prodidit Scottus *in Joco-seriis artis & naturæ.* Simile tamen huic videtur fuisse illud, quod Magnus Pegelius *pag. 125. Thesauri sui præposuit;* ex eodem certe principio deductum. Pertinet & huc ars Natatoria & Urinatoria, cujus singularia notare accurate conveniret. Etmundus Digbæus *de arte natandi & urinandi* librum scripsisse dicitur, sed nunquam mihi videre hunc licuit. Ericius Puteanus etiam *de natatu* scripsit teste Crasso *in Elog. hom. literatorum, P. I. p. 328.* Sed & illum nunquam vidi, & fortassis ille, quæ artem ipsam spectant, non attigit. De Thermis per artem faciendis passim tradunt recentiores Scriptores.

4 Quod Terram spectat, quantus ejus usus sit, satis in propatulo est, inprimis in iis, in quibus ratione ponderis operationes instituendæ sunt. Non tamen tam variis usibus illa patet, quam aër, vel aqua, corpora subtiliora, quæ fluore suo omnes in partes versari possunt, & eam ob causam multis mechanicis operationibus occasionem dare.

5 Quod Ignem attinet, ejus usus tantus est in natura, ut major esse non possit. Ille promus condus est omnium Secretorum, ille solvit corpora & componit, ne quid dicam

dicam de vulgaribus usibus. Tota Chymia, cum omni apparatu suo, ad illum pertinet, qua arte divinius & præstantius nihil excogitatum est: illa enim quasi imitari opera Dei & naturæ videtur, *destruit, ædificat, mutat quadrata rotundis,* fingit & refingit omnia. Ignium variæ origines & formæ, & modi producendi tam varii sunt & multi, ut magno volumine quis non satis explicet. Utinam Rob. Boylii haberemus eo de argumento scriptum, quod flammis periit, multa ab illo doceremur. Antiquis accuratiorem fuisse ignium cognitionem, historiæ demonstrant, multa enim admiranda secretorum ignium cognitione efficere potuerunt, quæ nos imitari non possumus; quod manifestum argumentum est, plus illos operationibus practicis chymicis dedisse, quam nos forte credimus. Imo lampades illæ ardentes & lucentes, in sepulchris repertæ, testari ea de re possunt, de quibus varie a nonnullis differitur, nemo autem inter illos expromere veram eorum ignium rationem potuit. Videantur omnes sententiæ congestæ apud Sorellum in sua *scientia Universali, Tom. 3. pag. 68.* Hermolaus Barbarus certe inter secreta chymica eos ignes retulit, & ex auro paratum fuisse liquorem oleosum existimat, qui potuerit intra vitrum conclusus & incensus ardere & lucere, admisso autem aëre statim extinctus fuerit, quod quidem temere dici non potest. Vid. Claudii Guichardi discursus in libro suo, Gallice scripto, *de Ritibus funeralibus Græcorum & Romanorum,* de his lampadibus sepulchralibus & subterraneis. Non crediderim ego, quod aliqui putant, illusum fuisse illis phasmate aliquo; nam certe constans est multorum de ea re traditio. Chymicæ arti adscribendum certe est tale artificium, quanquam non æque in auro illud quærendum crediderim. Plura sunt fortassis naturæ subjecta, quæ, debito modo præparata, lucem spargere possunt. Suntque variorum super hac re cogitationes, quibus tamen omnibus nihil certi inest, nisi quod nuper admodum ab artificibus quibusdam productum in lucem fuerit per artem chymicam tale aliquod naturæ phænomenon, quod possibilitatem talium ignium ostendat. Materia haud dubie nitrum est, e quo præparari possunt, quæ lucida sunt, quanquam non adeo clare & distincte. Qua in sententia confirmor a Joh. Mayovio, qui lucem omnem particulis suis nitro-aëreis adscribere non veretur. Et quidem Chr. Ad. Balduinus Phosphorum Hermeticum produxit, sive magnetem aliquem luminarem, præparatum aliquod chymicum, quod ex aëre illuminato lumen suum mutuatur. Nuperrime autem alia quædam materia præparata per artem est, quæ, illita corpori, illud in tenebris radiare facit. Est & alia materia inventa, quæ, vitro hermetice sigillato inclusa, per vices & intervalla lumen emittit, quæ propterea Phosphori fulgurantis nomine salutatur. Experimentum hoc ostendit Electori Brandenburgensi DANIEL CRAFTIG, cujus notitiam dedit Joh. Sig. Elsholtzius in schediasmate quodam *de Phosphoris quatuor.* Ejus vero inventorem JOH. KUNCKELIUM, Sereniss. Sax. Electori a laboribus Chymicis, laudat Georg. Casp. Kirchmaierus in sua *Noctiluca constante,* in qua hujus inventi occasione, multa alia de perennibus lucernis affert.

CAP. XXIII.

DE METEORIS AEREIS, PRÆCIPUE DE VENTIS.

§. 1. *Meteororum nomen inadæquatum est, & terræ motibus perperam tribuitur.* 2. *Meteororum aëreorum origo, extra aërem, a sole & ignibus subterraneis. Fossilium & Chymiæ cognitio ad tractationem de iis necessaria. J. Bapt. Hamelii Tr. de utrisque laudatur.* 3. *De ventis legendæ Verulamii (ob merita simul in scientiam naturalem commendati)* Historia Ventorum, *& Hon. Fabri de iisdem Tractatio.* 4. *Pila Æolia ventorum generationem adumbrat. Aqua subterranea præsentiæ illorum Index.* 5. *Ventorum variæ divisiones & affectiones. Directe Borealis, a nautis haud observatus, finem mundo, uti credunt, afferet. Angeli ventorum præsides, juxta Rob. Fluddium. Vortices aërei. Anemometri inventum. Car. Malapertii de ventis Poëma laudatur.*

1 Vidimus massas universales globi hujus, aërem, aquam & terram, prima illa corpora, quæ universim collecta habemus. Iis, qua talibus, quatenus sc. integræ corporum massæ sunt, suæ sunt quædam passiones, variis a causis excitatæ, certæ sunt figurationes, debilesque misturæ. Unde phasmata nonnunquam aliqua apparent, motusque excitantur, quibus omnibus Meteororum nomen imponere placuit Aristoteli an adæquatum, an minus, (uti ipsi Honorato Fabri est visum, mixta imperfecta vocare illa malenti) nunc non disputo; facile enim in Terminis convenire possumus. Quanquam absurdum videatur, ea meteororum nomine vocare, quæ non supra, sed infra nos sunt, ut terræ motus, qui inter meteora tamen referuntur.

2 Nos primum de AERIS METEORIS agemus: quanquam non ita distincta sit singulorum meteororum natura, ut ab uno simpliciter Elemento dependeant. Quæ enim in aëre fiunt, non ex solo aëre proveniunt, sed originem suam, partim ignibus subterraneis, partim exhalationibus maritimis adscribunt. Meteora itaque aërea potius a subjecto, in quo sentiuntur, vocanda sunt. Aër per se quietus esset, nisi lacesseretur, vel sole, vel ignibus subterraneis, qui iis in locis potentiores sunt, in quibus multæ sunt metallifodinæ. Ideoque in illis locis longe est frequentior apparitio cujuscunque generis meteororum, plura sunt illic fulgura, venti, dracones volantes, & similia, velut quædam producta naturalis officinæ chymicæ. Quare meteororum talium natura intelligi accurate non potest, nisi cognita fossilium & metallorum natura, & laboribus chymicis, qui circa ea institui solent. Natura enim, in magnis illis montium furnis, idem agit, quod artifex in suis. Quare recte fecit præstantissimus Vir, J. Bapt. du Hamel, Philosophus & diligentissimus, & acutissimus, qui meteororum & fossilium naturam conjunctim explicuit in suo *de meteoris*

meteoris & fossilibus libro, Paris. in 4. edito, qui ad meteororum naturam probe pernoscendam adeo aptus est, ut nullus liber majorem lucem accendat.

Quod ad meteora aërea attinet, principem in illis locum tenet VENTUS, commotio aëris violenta, sensibus facile percepta, sed originis admodum obscuræ, nisi quantum conjecturis assequimur. Nemo in eum majori diligentia & sollicitudine, non tam inquisivit, quam inquirere docuit, ac Magnus BACO VERULAMIUS in sua *ventorum Historia*, quanquam tamen in multis historica suppeditet, quibus an secure satis credere possimus, non equidem dixerim. Fuit isti Viro vastum & capacissimum ingenium, quod credo universæ naturæ pervestigandæ suffecisse, nisi negotiis civilibus fuisset impeditus; eam tamen tradidit inquirendi methodum, ut multis ad inquirendum sit campus uberrimus patefactus. Unica illa *ventorum Historia* incredibilem ejus sagacitatem & diligentiam satis ostendit, ad cujus ductum infinita notari & observari possunt, ad hoc argumentum pertinentia. Non est nostri instituti, singula, quæ ad singulorum ventorum indolem pertinent, exponere, id enim tum a Verulamio, tum a Bernh. Varenio *in Geographia generali*, abunde præstitum est, quibus addatur Honor. Fabri *in Physices Tract. 6. lib. 4. integro*, ubi, quæ ad causas ventorum spectant, & proprietates eorum, dilucide exponit. Tota origo ventorum dependet a rarefactione, condensatione & compressione aëris, quæ generales causæ sunt, quibus occasio ab aliis corporibus suppeditatur. Nemo, quam Honor. Fabri, magis plana via procedit, minusque in hac doctrina extra viam rapitur. 3

Generationem ventorum ostendunt aliqui per machinam, fabris ac artificibus quibusdam haud ignotam, quam *pilam Æoliam* dicunt, estque globus æneus, undiquaque clausus, uno saltem patente foramine perexiguo. Hic ad ignem probe calefit, & immergitur frigidæ, ubi paulatim insugit nonnihil aquæ, deinde cum operatio institui debet, apponitur globus igni, ut calefiat modice, tunc aqua resoluta exhalat, fitque ventus, qui instar follis, per multas horas, ignem exsuscitare potest. Similiter & in natura fieri credibile est, aqua vel aëre, aut utraque simul, in angustias contrusis, & per exiguos hiatus exitum molientibus. Sane observatio illa, quæ reperitur *in Actis Anglicis p. 387. Edit. Lips.* idem ostendit. Vicennali Experientia quis didicerat, quotiescunque deprehensa in fossione locorum subterraneorum aqua fuerit, nunquam fuisse destitutam aëre vel vento, aqua autem non inventa vix tantum aëris illis superfuisse, quantum ad respirationem & ventilationem candelæ ardentis sufficeret. Quando vero magna copia aquæ inventa fuerit, operariis de ea derivanda sollicitis, simul ac ad illum horizontis parallelismum perventum fuerit, ut aqua inceperit devolvi, inclusum aërem, seu ventum, in aqua stagnante fragore adeo horribli erupisse, ut crederes displodi tormentum, tantaque violentia, ut omnia secum abriperet, ipsas dissolvendo rupes, vel aliquam multum distantes. Ex qua observatione patet, aëri incluso & compresso magnam esse violentiam, qui, si per tenues vias montium exeat, durare in isto ventrosita- 4

tis statu eo usque potest, dum, e latere aëris compressi remisso, in æqualem statum ille se composuerit.

5 Venti quidam sunt ordinarii & perpetui, quidam periodici, quidam ad certos cœli cardines divisi, quidam ex imis terræ cavernis prorumpunt, quidam desuper irruunt, ut venti septentrionales. De quibus omnibus legantur Verulamius, Varenius, Honoratus Fabri, & Isaacus Vossius *in libro de motu marium & ventorum.* Id fortassis, ut superfluum aliquod, memorare possum, quod narrasse mihi nautas memini, nunquam se ventum directe septentrionalem invenisse, sed semper uno gradu, vel ad Orientem, vel ad Occidentem, inclinantem. Estque quædam illis persuasio, finem mundi futurum, cum ex septentrionis angulo spiret. Robertus Fluddius, ut in multis aliis, ita & in his, vel fanaticus, vel superstitiosus est. Nam Angelos, vel bonos, vel malos, facit ventorum præsides & diribitores. Illos scil. quasi in fortalitio collocat, ventos jaculantes in orbem; cum ventis veniunt omnia larvarum & morborum genera. Quod ad vertices illos aëreos attinet, qui Anglis *Spout* dicuntur, eos nemo accuratius, iconibus etiam additis, descripsit quam Joh. Mayow *in Tract. de Sale-nitro cap. 11.* Quantitas ventorum singulari instrumento mensurari potest, quod repræsentatur *in Actis Philosophicis Anglicis p. 358.* Ubi Iconismus ejus simul habetur; sed non est adeo accurate descriptum, ut satis ejus structura pateat. Si quis utile dulci miscere velit, is legat Caroli Malapertii poëma eruditum *de ventis, Lib. II.* constans, quod reperitur in poëmatibus Jesuitarum, uno volumine congestis, sive *Parnasso Poëtico Soc. Jesu*, Antwerpiæ A. 1616. in 12. excuso. In eo etiam simul Tempestas anni 1606. Belgica describitur. Plures de ventis Autores vid. in Isr. Spachii *Nomenclat. Philos. p. 624-626.* Quibus addi possunt Joh. Placentini & Christoph. Notnagelii *de ventis insolitis anni 1660. Dissertationes Physico-Mathematicæ.*

CAP. XXIV.

DE METEORIS IGNEIS.

§. 1. *Origo illorum e terra exhalationibus accensis.* 2. *Ignes fatui, lambentes, istisque similes, & incendia ab his improvisa.* 3. *Cometæ, juxta Aristotelem & Claramontium, sunt Meteora, juxta Anonymum mali genii, juxta Th. Bartholinum abscessus universi. Stan. Lubienicii & J. Ad. Osiandri scripta de iis.* 4. *Aristotelis, de fulguris per Antiperistasin accensione, sententia contra Honoratum Fabri defenditur.* 5. *Cartesius & Joh. Mayovius, fulgur & tonitru a nubium conglaciatarum lapsu derivantes, refutantur, veraque illorum origo e vaporibus sulphureonitrosis astruitur.* 6. *Vulgi circa illa superstitiones, una cum sententia Bodini, Helmontii & Lutheri, de Diabolo, illorum Autore, improbatæ. Miscellæ de iisdem, ac effectibus illorum, nec non lapidibus fulminaribus, Scriptoribusque hujus argumenti, observationes.* 7. *Scriptores de Meteoris in genere, præcipue igneis.*

METEORA IGNEA, quæ ita vocantur, originem suam debent exhalationibus pinguibus, e terra elevatis, seu per vim ignium subterraneorum, seu per calorem Solis. Tales exhalationes æstatis præsertim tempore admodum frequentes sunt, &, cum accenduntur, vel a situ, vel a figura sua peculiare aliquod nomen sortiuntur, quanquam forte nihil inter se differant. 1

Exhalationes viscosæ, quæ non procul a terra incenduntur, ignes fatui solent appellari, Germanis Irrwische, de quibus mira fabulatur vulgus, quod sc. insequentes fugiant, fugientes insequantur, in præcipitia deducant, quæ tamen magnam partem superstitiosa & fabulosa sunt. Et sunt illi ignibus lambentibus quasi similes, quo nomine appellantur exhalationes corporum animalium accensæ, ut fit nonnunquam in hominibus & equis, quanquam & his superstitio misceatur. Sunt & multæ aliæ talium ignium species, in quibus operosum esse non necesse est, cum eorum accensio sit fortuita, & pene non differant causis. Sulphureæ enim exhalationes, ubi paulo vehementius motæ sunt, statim flammam concipiunt, & hi ignes noctu magis, quam die, sunt visibiles, quod lumen majus minus obfuscet, quanquam & in die æque deflagrare possint tales vapores. Unde videmus, quam parata sit sæpe incendiis causa, præcipue æstatis tempore; sæpe enim in aëre, ubi minime credas, aliquid talium exhalationum delitescit, sæpe incurrunt illæ in alia corpora, unde mutuo tritu ignes educuntur. Novi, nocte serena, tempore æstatis, incensum fuisse fœni aggerem per vapores quosdam sulphureos, noctu in aëre vagantes, & vicinas ex eo domos conflagrasse. Scripsit Gallus aliquis Observationem *de incendiis, ex improviso ortis*, quorum nulla manifesta causa esset. Ejus in *novissimis Gall. Ephemeridibus* fit mentio. 2

Aristoteles Meteoris etiam *Cometas* accenset, de quibus supra egimus. Is enim sublunares omnes habuit Cometas, quod falsum tamen est; quanquam Scipio Claramontius, Mathematicus excellentissimus, Aristotelis partes tueri non veritus fuerit *in libro de Universo*, adversus præstantissimos Mathematicos, domesticis pugnans principiis. Varias de Cometarum ortu sententias congessit is, quem supra laudavi, Stanisl. Lubienitius *in Theatro Cometico*, omnia ad doctrinam Cometicam spectantia corradens. Malim ego legere Joh. Ad. Osiandri *Diss.* brevem *de Stella Magorum*, in qua brevissime omnes de Cometis sententias recenset. Non tamen absunt hic superstitiones nonnullorum. Nam Anonymus aliquis, qui se *Mercurium Platonizantem* o) vocat, in libello, A. 1662. in 12. edito, cui tit. *Cometa malus Genius*, demonstrare vult, Cometas malos esse angelos, quemadmodum stellæ boni sint angeli. Thom. Bartholinus, e schola Medica, naturam Cometarum explicuit satis quidem inge- 3

o) Sub *Mercurii Platonizantis* nomine delituit Mich. Praunius, J. U. D. Com. Pal. Cæs. & Marchionis Durlaco-Badensis Consil. Aulicus, qui eandem *Diss. de Cometa Malo Genio*, tum aliis Observationibus, tum judicio de Cometa Anni 1680. auctiorem, Nomine suo præfixo, Francof. An. 1682. in 12. curavit recudi.

ingeniose; Cometas enim comparat abscessibus ulcerum, *in Concilio Medico de Cometa,* Hafniæ A. 1665. edito, in quo tamen magis ingenio indulgere voluisse, quam veritati, videtur.

4 Inter omnia Meteora ignea omnium mirabilissimum est *Fulgur.* (de quo Lib. exstat Hier. Cardani) & *Tonitru*, in cujus causis explicandis, multæ sunt Philosophorum fluctuationes. Id quidem manifestum est, accendi aliquos vapores sulphureos, occultum vero, quomodo fiat iste impetus. Peripatetici volunt, accendi fulgur per aliquam Antiperistasin, quod Honor. Fabri rejicit, quanquam id suo tamen modo tolerari possit. Non simplicem hic accensionem esse, omnes circumstantiæ nos docent; illa enim celeritas & vibratio oculis apparens, illi mirabiles effectus, innuunt, explosionem aliquam esse cum ista occasione conjunctam. Quod quidem negat fieri posse Hon. Fabri, mihi autem non adeo absurdum videtur, qui existimo, in nubibus fieri posse separationem quandam partium, ita ut particulæ quædam sulphureæ, vel sulphureæ ac nitrosæ simul, uno aliquo loco junctim consistant, circumdatæ crassis quibusdam nubibus aqueis, quæ satis quidem molis circumponere possunt particulis inclusis, atque illas premere, ut non aliter hic teneantur, atque in tubo quodam metallico. Illæ ut accendantur, facile fieri potest; motu enim interno agitari possunt, vel extrinsecus advenire sulphureæ quædam exhalationes, massam illam particularum sulphureo-nitrosarum accendentes, quæ statim cum impetu disploduntur.

5 Joh. Mayow violentam quandam concussionem hujus flammæ causam agnoscit, sed tamen illam procedentem a nubium superiorum, condensatarum & conglaciatarum, lapsu. In quo ille Cartesium sequitur, qui hanc causam in tonitru assignavit. Simile illud, quod dat, plane mihi non exprimere fulguris naturam videtur; si silicum minutissimarum congeries immensa concussione adeo valide exagitaretur, ut ex particulis ejusdem innumeris, invicem allisis, ignis scintillulæ pene infinitæ excuterentur, ita flamma quædam levior, per totam silicum congeriem propagata, subito accenderentur. Ita existimat ille particulas nitro-aëreas, inter particulas aëreas disseminatas, ob violentam atmosphæræ concussionem, in motum talem concitari posse, qui ad lucem excitandam requiritur. Sed, ut verum fatear, in his speculationibus plus mihi subtilitatis, quam veritatis inesse videtur. Ex lapsu certe nubium tam insolitas operationes deducere, res mihi incredibilis videtur, qui illum lapsum nubium plane imaginarium esse existimo. Quanquam enim in nubibus congelari possunt aquæ, non sunt tamen illæ molis continuæ, sed per minutissimas partes sparsæ, & in aëre libratæ, unde cadere non possunt a se invicem avulsæ, quemadmodum corpora contigua, sed continua quadam inclinatione deorsum feruntur, sine aliquo strepitu notabili, unde non potest causa tonitrûs deduci prima (quanquam non negem, ad propagationem soni posse contribuere, multo minus fulgur, quod quomodo ex conglaciatorum corporum collisione oriri possit, nec sensibus, nec ratione, percipio. Videmus sane, & sentimus, aërem tempore tonitrûs calidum

dum ad squalorem usque, quod arguit certe, particulas esse sulphureas in aëre. Videmus, spiritus nitri & tartari, in vitro mistos, adeo exæstuare, ut cum disruptione vitri displodantur. Cur idem non fieri potest in vaporibus ejusdem naturæ, qui nihil aliud sunt, quam spiritus sulphurei & nitrosi rarefacti? quid prohibet, illos in unum locum compingi posse intra cavum aliquod nubis densioris, cum ipsi tum gravitatem aëris satis sentiamus? videmus ipsi, quod fulgura in terram ipsam penetrent, cum quibus tamen conjunctas esse non videmus nubes quasdam glaciales. Si vel sensus nostros consulamus, non aliter apprehendere possumus naturam fulguris & tonitrus, quam ut statuamus, primum materiam aliquam sulphureo-nitrosam explodi, secundo ab hac explosione subitanea impetum primum fieri in nubes densas, & in omnem, quaqua patet, aërem, per quem prima illa concussio, multiplicatis circulis, ut in omnibus sonis fieri solet, propagatur. Hinc allisio frequens est, & repercussio soni ad montes & ædificia editiora, quæ multiplicata repercussio efficit nobis continuitatem istius soni. Ac fuit fortassis prima illa aëris sub explosione concussio non adeo valida, quæ dehinc ex repercussione sonum tam formidabilem parit. Illustrat rem hanc experimentum a Varenio, *Geograph. Gen. lib. 1. p.385.* allatum, e Davidis Frœlichii observatione quadam, de Hungariæ monte Carpatho. Is, in summitate rupis editissimæ, quæ etiam Alpes vinceret altitudine, tranquillum plane & subtilem aërem offendit, ut ne pili quidem motum sentiret, cum tamen in depressioribus montibus ventum vehementem expertus fuisset. Explosit illic sclopetum, quod non majorem sonitum primum præ se tulit, quam si tigillum, vel bacillum, confregisset, post intervallum autem temporis murmur prolixum invaluit, inferioresque montis partes, convalles & sylvas, opplevit. Descendendo intra convalles, cum iterum sclopetum exoneraret, major & horribilior fragor, quam ex tormento capacissimo, ortus fuit, veritusque ille est, ne totus mons concussus secum corrueret, & duravit hic sonus per semiquadrantem horæ, usque dum abstrusissimas cavernas penetrasset, ad quas aër undique multiplicatus resiliit. Ex ista observatione satis patet, sonum illum in tonitru posse e non adeo forti explosione oriri, & repercussione tantum ita intendi. Non itaque confugiendum est ad imaginarios illos nubium lapsus, quos in tonitru fingit Cartesius, inductus analogia istius soni, quem nives, e summis montibus deciduæ efficiunt tonitrui similem, e cujus tamen nivis lapsu nubium lapsum fingere non possumus.

Nullum est in tota natura phænomenon, quod magis attonitos reddat animos 6
vulgi, in rerum causis indagandis ignari, multa quoque superstitionibus data sunt. Quid in mentem venerit, nescio, certe a superstitione parum abest, quod Diabolum faciat causam tonitrus, quod & Helmontius fecit. Bodinus tamen Dæmones elementares fingit, quibus, una cum Strozza, tonitrua, & meteora reliqua, adscribit in suo *Theatro naturæ*. Etiam Lutherus, *in Comm. in Gen.* (si recte memini,) omnia Meteora, præter Iridem & Cometam, a Diabolo esse dicit. Est & nonnullorum superstitio, per incantationes sagarum posse excitari tonitrua & grandines, aliasque tempestates, ad quas avertendas superstitio alia remedia invenit. Contra quam

hominum opinionem profanam insurgit S. Agobardus singulari quadam Dissertatiuncula, quæ reperitur inter opera ejus, a Stephano Baluzio edita, *Tom. I. p. 145.* Legi potest circa naturam fulminis Gvalth. Charletoni *Inquisitio Anatomico-Physica prima*, qua Anatomen pueri cœlo tacti instituit, Londini An. 1665. in 8vo edita, in qua multa curiosa. Solet & hic de lapidibus fulminaribus quæri, quales extare aliqui credunt, aliqui plane pro fabula habent. Sane Charletonus rem totam habet pro ficta, quæ si naturam ipsam considerare velimus, ejusque operandi methodum, non potuit generari in nubibus. Qui vulgo ostendi solent, e terra plerumque effodiuntur, unde suspicio est, radios fulminares, terram penetrantes, arenam, quam forte offendunt, in talem aliquam massam lapideam, per vitrificationem quandam, colliquare. Historica de fulmine multa videantur apud Vossium *lib. 3. de ortu & progressu Idololatriæ, c. 7.* De variis fulminum generibus, & mirabilibus operationibus, legatur prolixius is, quem laudavi, Charletonus, & Honor. Fabri *Tr. 6. lib. 5. prop. 4.* Videantur & variæ observationes *in Actis societatis Anglicæ p. 446.* de quadam fœmina, quæ tonitru audito, in choleram incidebat, perseverans in vomitu & profluvio ventris, quoad durabat tempestas. Nec indigna lectu est relatio de miris fulguris effectibus Stralsundiæ *ib. p. 2084.* Artificialia etiam fulmina, ex nitro & tartaro, arte excitari possunt Chymica. Tale est auri fulminantis Phænomenon, cujus per tartarum fit præparatio. Sed & absque tartaro hoc potest parari.

7 De reliquis Meteoris ignitis non attinet multa dicere. Illa enim ab aliis Physicis prolixe satis tractantur, & sunt eorum causæ satis manifestæ. Legi possunt, qui de Meteoris in universum scripserunt, Libertus Fromondus, &, qui illo longe accuratior est, Nicol. Cabæus, &, post illos omnes, J. Bapt. du Hamel *in loco superius citato.* De Meteororum causis Theod. Osius, *in Sylva sua novarum Opinionum*, (Francof. 1669. in 12.) *cap. 9.* more suo quædam philosophatur, quibus non est ut immoremur.

CAP. XXV.

DE IRIDE, AC RELIQVIS METEORIS EMPHATICIS.

§. 1. Iris, & colores ejus, e radiorum solarium refractione orti, considerationis sunt Opticæ. Scripta Job. Marci Marci & Franc. Mariæ Grimaldi de ea commendantur. 2. Figura ejus circularis. Iris secundaria. Irides artificiales in aquæ guttis & prismate. 3. Parhelii, & reliqua Meteora emphatica.

1 Inter Meteora emphatica IRIS præcipuum locum tenet, pulcherrimum aëris phænomenon. Circa cujus considerationem tota doctrina Optica impendenda est, tota refractionum & reflexionum doctrina huc pertinet. Mirabilis enim illa radio-

radiorum ſolis in guttis ſingulis nubis rorantis refractio & reflexio omnem colorum familiam parit, nigredine & albedine excepta. Tota itaque hujus Phænomeni conſideratio videtur ad Opticam eſſe remittenda. Nam, cum ipſo intuitu Iridis colorum iſta generatio fiat per radiorum illas reflexiones, tota ad illam doctrinam pertinet. Quæ ſpeculationes tam ſunt ingenioſæ & multæ, ut integrorum librorum materiam quibusdam ſuppeditaverint. Præcipue magna induſtria ſingula ejus argumenti delineata ſunt a JOH. MARCO MARCI in libro Pragæ A. 1648. edito, cui titulus: *Thaumantias, ſe de arcu cœleſti;* ubi de Iridum poſitu, concentricitate, variis coloribus, variis apparitionibus, de Iridibus lunaribus, halonibus, ſimilibusque phænomenis, prolixe admodum agit, & pene omnem Opticæ doctrinam, omnem de natura lucis & colorum contemplationem, exhaurit. Poſt illum nuper FRANC. MARIA GRIMALDUS, in ſua *Phyſico-Matheſi de lumine, coloribus & iride,* Bononiæ A. 1665. in 4to edita, poſt præmiſſam generalem de luce tractationem, totum librum inſumit in explicatione iridis, velut cujusdam complementi totius hujus doctrinæ, quæ omnia, ſi hic enarrare vellemus ſpecialius, multum nobis temporis inſumendum eſſet.

Duo ſunt in Iride conſideranda: Circularis illa figura, colores, & ordo co- 2
lorum. Figura illa circularis & arcuata nobis apparet, & quidem ſemicirculum æquans. Quod ſi quis eſſet in ſupremo aëre, & oculus inter ſolem & roridam nubem ſtatueretur, integrum orbem videret. Certum autem eſt, unicuique ſuam iridem videri. Iris etiam ſecundaria eſt, quando radii, infimo guttarum quadranti incidentes, poſt duas refractiones, & totidem reflexiones, ſub iisdem conjugationibus, ſub majore tamen elevationis angulo, emergunt, atque oculo incidunt. Igitur eosdem colores, ordine tamen inverſo, exhibent. Videatur quoque Honor. Fabri *tr. 3. Phyſic. lib. I. de coloribus, propoſ. 210. 207. 208. & tr. 6. lib. 4. prop. 12.* Ubi ſpeciales quasdam quæſtiones adducit & reſolvit, abſurdas autem quorundam opiniones de iride inverſa, & aliis, rejicit. Poſſunt iridis colores exprimi per artem hydraulicam, ubi eadem ratione in guttis ſingulis ſolis imago ſe conſpiciendam præbet, & colores iidem apparent. Eadem ratio vitri eſt, quod Priſma vocatur; prout enim illud varie vertitur & invertitur, colores variegati apparent, quorum productionem idem Honoratus Fabri locis laudatis docet.

Quod attinet alia *Meteora*, quæ EMPHATICA dici ſolent, qualia ſunt Par- 3
helii, virgæ, corona ſeu halo, aurora Borealis, vorago vel hiatus, de iis omnibus non poſſunt adeo multa dici, quæ non jam pridem ſint ab aliis dicta. Et ſatis eorum natura patet, ſi naturam Iridis habeamus ſatis exploratam, aut reflexionum ac refractionum doctrinam ex Opticis probe teneamus. De Parheliis vide Obſervationes *in Actis Soc. Angl. p. 953. Edit. Angl. & p. 1065.* ubi ſchematiſmus etiam additur. Videatur quoque de his omnibus Honor. Fabri *Tr. 6. lib. 4. prop. 8. 9. 10. 11.*

CAP. XXVI.

DE IGNIBUS SUBTERRANEIS ET TERRÆ MOTU.

§. 1. *Ignium subterraneorum existentia & causæ diversæ. Scriptores varii de montium ignivomorum incendiis.* 2. *Terræ motuum causæ (quarum præcipua est ignis subterraneus), differentiæ, sonus mugitui similis, effectus & præsagia.* 3. *Franc. Travagini observationes de terræ motu Ragusiano, quibus motum terræ diurnum astruere conatur.*

1 Solent aliqui IGNES SUBTERRANEOS, quanquam improprie, ad Meteora revocare, uti & TERRÆ MOTUM, de quibus hoc loco nobis quædam dicenda sunt. Esse ignem subterraneum experientia testatur, passim enim ille grassatur per totum terrarum orbem, ut ex montibus ignivomis videre possumus, & ex integris quibusdam torrentibus igneis, quos nuper in Ætnæ incendio observatos fuisse, fama est. Sunt tales ignes subterranei vel casu aliquo accensi per ignem fodinæ alicui injectum, uti a pastoribus aliquando fodinis carbonum ignis admovetur, qui, semel accensus, cum pabulum nunquam deficiat, inextinctus deinde manet, & per intervalla, prout major minorque accedit ventilatio, vel increscit, vel decrescit, vel etiam fulminis afflatu ignis excitari potuit, vel ex aliqua collisione, aut effervescentia corporum, vel potuit ille ab initio mundi perdurasse. Id certum est, magna esse in terra ignium receptacula, quæ æstuaria vocat Kircherus in *Mundo subterraneo,* ubi nobis ea ad oculum depingit, quæ tamen ipse non viderat, nisi quantum vidit in Ætnæo illo incendio novissimo, illo scil. de quo Paulus Bocco, in libro, cui tit. *Recherches Curieuses*, magna diligentia egit. Vide & *Acta Soc. Angl. pag. 967. Ed. Angl.* De incendio Vesuviano scripsit Joh. Baptista Masculus, teste Crasso *in Elog. hom. Erud. P. I. p. 353.* & Antonius Santorellus, teste eod. *p. 295.* Vinc. Alsarii *Vesuvius Ardens*, Romæ anno 1632. Jul. Cæs. Braccini autem *Trattato dell' Incendio, fatto nel Vesuvio,* Neapoli eod. A. *in 4to* prodiit. Scripsit &, occasione incendii Vesuviani Petrus Castellus, Medicus Romanus, librum, cui tit. *Incendio del Monte Vesuvio,* Romæ Anno 1632. *in 4to* editum, de omnibus locis ardentibus, differentiis ignium eorum, signis, prognosticis, remediis. Scripsit & nuper THOMAS ITTIGIUS *Lucubrationes* aliquas *de Montium Incendiis* Lipsiæ anno 1671. *in 8vo* excusas, in quibus omnium terrarum montes ignivomos recenset, & quicquid ab Autoribus de iis traditum est, colligit, tam historiarum, quam causarum. Qui tamen, ut apparet, Castellum non legit, nimisque prolixus est in digressionibus & citationibus, parum interdum ad rem facientibus. Conferri quoque possunt Mart. Schokii *de Vesuvio ardente* Disputationes.

Ex

Ex incendiis ignium subterraneorum *terræ motus* oriri solet, quanquam non ex solis, nam ex aliis etiam causis terræ motus oriri possunt. Habent tamen & illæ pro causa remota, si non proxima, ignem subterraneum. Quando enim halitus comprimuntur uno in loco, quando venti in subterraneos specus intruduntur, unde exitum invenire non possunt, quando aquæ cavernarum capacitatem occupant totam, postea rarefactæ exitum quærentes; id fieri tamen non potest absque ope ignis subterranei, absque quo si esset, omnia quiescerent. Principi itaque huic causæ imputandus est terræ motus, ceteris quasi secundariis. Scripsit aliquis homo militaris, Alex. Achilles Tr. germanicum von den Grund-Ursachen der Erdbebungen, in quo causam illorum vere ad spirituum mineralium mutuum inter se refert conflictum. Nam qui, cum Bodino, ad Genios motores confugiunt, citra necessitatem superstitiosi sunt. Sunt & multæ aliæ super hac re fabulæ, quibus non est, ut immoremur. Terræ motuum genera secundum causas differunt. Qui a solo igne excitantur, omnium sunt validissimi, qui ab aqua aut halitu procedunt, eundem quidem ignem præsupponunt, sed non tam potentem & copiosum, ideoque remissior in illis motus est. Aliqui terræ motus distinguunt ex varietate ipsius motus, cum vel terra tremit, vel diversi terrarum tractus invicem arietant, vel quando movetur terra navigii instar. Sed inutilis est illa divisio, & ex accidente desumta, quæ nullam facit veram & specificam differentiam, & solet motus determinationem suam ab ipsa locorum conditione adipisci. Solet terræ motum fragor quidam & mugitus comitari, qui sonus eodem modo formatur, quemadmodum tonitru in nubibus, nisi, quod conclusio aëris lentius trahat sonum, & in se reflectat, unde mugitui similis fit, qui in tonitru per novos impetus semper videtur frangi. Terribilior autem sonus omnis videtur in loco occluso, unde fieri credo, ut lapillus, fontibus injectus, specu quodam conclusis, tantos tumultus excitet, de quo tam mira vel fabulantur, vel memorant, nonnulli. Effectus terræ motui varii tribui solent. Ædificia evertit, facit, ut terræ tractus aliquando situm mutet, ut tecta inter se arietare videantur, ut integræ civitates absorbeantur, ut novi lacus, vel nova flumina, prodeant, ut montes assurgant, ut pestilens aliquis halitus aërem inficiat. Sunt & certa signa vel præsagia terræ motuum, de quibus prolixe agit Petrus Castellus, *in libro supra laudato*, e quo in Compendium traxisse videtur Honor. Fabri *tr. 6. lib. 2. propos. 22. & seqq.* qui & de terræ motu artificiali *prop. 30.* agit, ejusque rationes cum naturali comparat. 2

Ex hoc terræ motu FRANC. TRAVAGINUS argumentum nuper petiit, quo motum terræ diurnum probare voluit. Is sc. in terræ motu Ragusiano, maximo illo & memorabili, singularia quædam observavit Phænomena, quæ ille contingere non potuisse putat, nisi statuatur terræ motus diurnus: Observavit ille, 1) terram motam fuisse ab occidente ad orientem, & reciproce ab oriente in occidentem, ita tamen, ut succussionem non senserit. 2) Observavit, canales omnes, ab oriente ad occidentem recta linea deductos, undas suas secundum eandem lineam refluas ac reciprocas habuisse, in canalibus vero, qui a septentrione ad meridiem ducuntur, easdem undas fuisse laterales ab una ripa ad aliam, seu ab oriente ad occidentem. 3) Observa- 3

servavit, quod Campanilia, atquæ aliæ fabricæ erectiores, eodem modo vibratæ fuerint, & quicquid ex domorum laquearibus aliquo fune ligatum pependit. Id observavit ille Venetiis in Museo suo, cum Ragusæ terræ motus vis esset maxima, eo vero in loco duplicem illi motum observarunt, unum motum succussionis, quo terra ab imo in altum succutiebatur, & alterum motum lateralem, quo terra videbatur deferri ab occidente in orientem. Et hunc terræ motum lateralem, ut appellat is, accipit in argumentum probandi motus diurni terræ. Ab ipso enim terræ motu, qui per succussionem fit, illum non procedere, argumentis, e Mechanica petitis, demonstrare laborat, ideoque existimat, mota per succussionem tam vasta terræ portione, vorticem, in quo terra defertur, tumori huic obvium terræ ultra centrum motæ occurrere velut obici cuidam, & illum motum ab oriente ad occidentem efficere, quem durante terræ globo in statu quieto, observare non possumus, quemadmodum is, qui in cymba quadam dormiens secundo flumine defertur, ubi vero obex objicitur cymbæ, tum demum observat, ex variato motu vel impedito, illum, quo antea deferebatur, qui in ista cymba quietus aderat. Hæc fundamenta sunt, quibus illam sententiam suam superstruit, quam ut probet, varias ex Mechanica demonstrationes adducit, quæ quidem ipsæ in se aliquo loco haberi merentur, sed quoniam ipsius observationis non adeo certi esse possumus, ne quod fortassis Autorem fefellerit, ideo inter conjecturas referenda est illa observatio.

CAP. XXVII.

DE METEORIS AQUEIS.

§. 1. *Natura & Phænomena nubium.* 2. *Nebulæ & pluviæ, inprimis prodigiosæ.* 3. *Speciatim pluviæ ranarum fictitiæ.* 4. *Roris, de quo Joh. Nardii Lib. commendatur, & Rabbinorum commentum de aqua masculina Nilum fœcundante explicatur.* 5. *Cujus occasione digressio instituitur de plantarum florumque resuscitatione, ope roris, aut artificiis aliis, imaginaria, & Franc. Lanæ productione illorum absque semine, quæ in dubium vocantur, nec non anguillarum beneficio roris procreatione.* 6. *Natura & historia productorum roris, mellis scil.* 7. *Sacchari,* 8. *Et Mannæ, de quo Magnenus & Salmasius scripsere.* 9. *Nivis origo, figuræ variæ, Hexagonismus, usus Medicus, a Thoma Bartholino expositus, albedo emphatica, a Gottfr. Vogtio illustrata, fœcundandi. Sal nivis liquida subito coagulans. Glacies ex nive artificialis. Spiritus vini ope nivis, absque igne, destillatus.* 10. *Grandinis formatio, portentosa sæpe magnitudo, figura ovalis, liquefactio subita, harumque causæ.* 11. *Pruinæ e rore concreto formatio.* 12. *Judicia de Scriptoribus Meteorologicis, præsertim Nic. Cabæo, Lib. Fromondo, Rob. Fluddio, Ren. Cartesio, J. Bapt. Hamelio, & Mich. Watsono.*

AD

AD METEORA AQUEA pertinet primo *nubes,* quæ *nihil eſt aliud, quam con-* 1
geries halituum cum aliquo denſitatis gradu, quam aër in illa producit. Tamdiu ſurſum tendit, quamdiu frigori occurrenti non ſiſtitur, libratur tamen in aëre, nec deorſum cadit, quoniam gravior eſt aër, ut inepti ſint, qui nubes vel a Deo, vel ab Angelo, vel ab aliqua magnetica vi, ſuſtineri putant. Nubium altitudo varia eſt, prout ipſæ graviores vel leviores ſunt. Pluvioſæ enim nubes terræ ſunt viciniores, quam ſiccæ. Varii ſunt earum colores, vel prout ſoli objectæ ſunt, vel ut aquæ, nivis, grandinis multum admiſtum habent, ſed de iis vulgares etiam Phyſici.

Pertinet & huc *nebula,* craſſior ſcil. nubes, quæ terræ incubat. Quas nebulas 2
præcipue habent loca illa, quæ magnum roris vim habere ſolent, ut paluſtria & fluviatilia. Pluvia ex vapore concreſcit, cujus analogiam in aquis diſtillatis habemus. Eodem enim modo vapores aſcendentes reſolvuntur. Totus ſcil. globus terreus magnum æſtuarium eſt, unde vapores humidi ſurſum lati tandem frigore cohibente colliqueſcunt, & in guttulas conglomerati decidunt in terram, quod intra ipſa terræ viſcera fieri nonnunquam ſolet, teſtibus metallifoſſoribus. Circa ipſam pluviam, & ejus rationem non admodum multa ſunt conſideranda, res enim manifeſta eſt, & per ſe patet. Quod vero nonnulla adjuncta ejus attinet, præſagia pluviæ, ſalutiferos vel peſtiferos effectus, ventos, eas vel efficientes, vel impedientes, de iis Honor. Fabri videatur, *tr. 6. lib. 3. propoſ. 118.* Differt vero pluvia a communi aqua multis modis. Nam prout ſolum ſe habet, unde educti fuere vapores, ſi illud paluſtre vel uliginoſum, foetebit interdum pluvia, ſi arenoſum, purior erit illa, ſemper tamen plus habet admixtum ſalis nitroſi, vel alterius etiam ſalis, ſi tellus ſubjecta illo abundet. Videmus etiam in quibusdam terræ partibus pluvias maculare veſtes & corpora, ubi fortaſſis nimius ſolis æſtus plus ſalinarum particularum illis miſcuerit. Veroſimile quoque eſt, multa per aërem vagantia minima inſecta, vel eorum ova ac ſemina miſceri cum aqua pluvia, unde forte eſt, quod in papiliones mutatæ fuerint pluviæ guttæ. De quibus habetur *in Actis ſociet. Angl. p. 402. Edit. Angl.* Idem in rore obſervatum fuiſſe, monſtrant Thomæ Henshaw obſervationes, quæ referuntur *in Actis Angl. p. 25.* De prodigioſis pluviis *p)* multa a multis ſolent dici, ſed plurima in iis fabuloſa ſunt & ſuperſtitioſa. Quod & lacte, ſanguine, pluerit, id coloris tantum ſpecie fucum aliquibus fecit; poſſunt enim pluviæ multa miſceri, ſi ex terra evehatur, poſſunt contrarii nonnunquam ſpiritus ſalini, quales multi habentur in nubibus, tales colores producere, quos vulgus ex coloris ſimilitudine judicat vel lacteos, vel

p) De *Pluvia Prodigioſa* vide Diſſertat. peculiarem D. Val. Alberti, Lipſiæ an. 1667. & 1674. editam; de Pluvia ſanguinea Joh. Chriſtoph. Becmannum, *in Diſſ. de Prodigiis ſanguinis* in Acad. ad. Viadrum Francofurtana an. 1676. habita, *Cap. I.* Phænomena ejus a Cauſis Naturalibus ſolerter derivantem; de rubris Papilionum Excrementis, an. 1608. in Gallia pro pluvia habitis ſanguinea, Pet. Gaſſendi *Lib. II. de vita Peireſcii p. m. 66. 67.*

vel sanguinolentos. Quod lapidibus, frumentis, muribus, piscibus, imo vitulis etiam, pluerit, narrationes sunt, quæ fidem superant; ideoque ad aniles fabulas relegandæ. Vulgo enim facile fucus fit, in causæ Elenchis frequentibus.

3 Pertinet & huc illa opinio quorundam, quod ranis pluat, suntque, qui se *αὐτόπτας* testes profiteantur, quos tamen & ego falli credo. Joh. Marcus Marci hic iterum in Ideis suis præsidium quærit: putat enim, ideas, per pluviam delatas, statim ut in terram cadunt, corpus sibi quoddam ex limo fabricari. Quod certe nimis Metaphysicum est, ne dicam superstitiosum. Franciscus Rhedi, Patritius Aretinus, *in libro* doctissimo *de insectis*, idem argumentum etiam tractat, cujus hæc sententia est: Ranæ illæ, quas, decidente pluvia, videmus, diebus aliquot ante lapsum pluviæ, natæ sunt, & in sicco morantes inter dumeta & saxa, vel terræ cavitates delitescunt, &, quia terræ concolores sunt, subsidentes & immotæ a pulvere haud facile discernuntur. Cujus ille evidens argumentum adducit, quod stomachum plenum cibi, & intestina plena excrementorum, eo ipso, quo natæ creduntur, momento habent. Adducit & hujus suæ sententiæ confirmatorem Theophrastum Eresium, Aristotelis discipulum, cujus libelli titulus & argumentum in Bibliotheca Photiana refertur *περὶ τῶν αἰθρέως φαινομένων ζώων, de animalibus subito apparentibus.* Mihi videtur illa valde verosimilis ratio, cui addi hoc potest, odore pluviæ & roris evocari plerumque ista animalcula, uti & lumbricos; istis enim succis, veluti lacte aliquo, nutriuntur. Honor. Fabri *Tract. 6. lib. 3. propos. 118.* §. 17. statuit non quidem cum pluvia decidere ranas, sed tamen post lapsum guttarum generari; quod mihi certe verosimile nulla ratione videtur. Non enim video, qua ratione pene in instanti corpus aliquod generari possit, quod habet partes suas organicas, & non est minimæ quantitatis, ut certe successione aliqua temporis opus sit, dum partes tot producantur. Remittit nos ad librum suum *de animalibus*, qui nunc non est ad manus.

4 Inter Meteora aquea *Ros* quoque est, qui parum differt a pluvia, nisi quod videatur magis imprægnatus spiritibus salinis & nitrosis. Ejus vis frequentior autumno & verno tempore, quia major tunc humor in aëre regnat, solis vero calor temperatior est, ut non statim consumat. Nubilo & ventoso cœlo non apparet, tum quod venti vapores dissipent, tum quod una cum nubibus elevetur. Si acrimoniam nimiam admixtam habet, nocet interdum frugibus. Tempore plenilunii major est roris copia, statim post occasum solis cadit. De illo elegantem *Disquisitionem physicam* peculiarem scripsit Johan. Nardius, Florentinus, Florentiæ Anno 1642. in 4to juris factam publici, in quo libello multa curiosa, ad rorem spectantia, disquiruntur. Multum autem facit ad vegetationem plantarum, & ad fœcundationem illarum, quoniam multum salis nitrosi admixtum habet. Hinc Cabalistæ rorem & pluviam vocant aquas superiores & masculinas, aquas vero inferiores, ut flumina, aquas fœmininas. Quare *Baal Tobh Haarez fol. 28. Col. 4.* de Nilo fluvio ita, vel fabulatur, vel argutatur: Deum singulis annis, circa solstitium, M. Junio, dejicere

guttam

guttam unam, pilæ magnitudine ex aquis masculis in medium Nilum, quæ gutta se habeat, ut fermentum ad massam. Omnes enim aquas Nili efficit masculas, ut proinde Ægyptus non egeat pluviis. Hanc guttam dicit Abrahamum precibus suis impetrasse. Fabulosum sane illud & superstitiosum apparet, nullibi enim fœcundius est, quam apud Rabbinos, nugarum promptuarium. Mire tamen convenit cum illis, qui observant, circa solstitium nubeculam aliquam primum incubare exiguam Nilo fluvio, unde effervescere ille incipiat. Quoniam tam multa heterogeneorum corpusculorum admixta sunt rori, resolutione artificiosa, & salia, & spiritus inde elici possunt, ad nitri naturam accedentes, atque inde vis tanta vegetandi in rore est, ob summam nitri volatilisationem, quod principium fœcundans est terræ, atque ita penitissime se insinuat fibrillis plantarum. Ex sale roris menstruum aliqui conficere laborant, quod aurum solvere possit. Vid. Henr. Nollius *in Hermetica Medicina*, & Nardius *in dicto libro.*

Rori etiam adscribenda est, si qua est, *Plantarum resuscitatio: q)*. Notum enim 5
est, celebrari a Chymicis quandam plantæ e cineribus reproductionem, de qua multis dubitatum fuit, & dubia adhuc supersunt de vera reali productione, quam nemo, quod quidem cognitum sit hactenus, præstare potuit, nisi quod historiolæ quædam circumferantur, quibus fides haberi nequit. Potest tamen beneficio roris bona quantitas seminis herbæ vel floris alicujus, per infusionem continuam & calcinationem, ad solem, in vitro clauso, ita præparari, ut, admoto postea igne cineri, idea floris vel herbæ, per vapores repræsentetur in vitro, quæ tamen species, remoto calore, iterum concidit. Modum illum Jac. Gaffarellus descripsit quodam in libro, ac inde Kircherus *in Mundo subterraneo, lib. 12. sect. 4. pag. 414.* & Harsdœrfferus in

q) De Resuscitatione plantarum Iac. Gaffarellus egit *P. II. Curiositatum Inauditarum. Cap. V. §. 9. pag. 97. 98. 99.* sed solam Medici Poloni Historiam e Quercetano, in patrocinium ejus, allegavit. Plura de eadem Collectanea exhibet Commentator Gaffarelli, Greg. Michaelis, *in Notis ad h. l. num. 55. p. 249-253.* Phænomenon Nemoris Lavendulæ, e Salibus suis resuscitati, D. Ioh. Dan. Major, Morhofii Collega, Kilonii M. Aug. an. 1676. in Vitris duobus, Experimento spectavit fortuito, & eodem Anno, *in Diss. de Ærumnis Gigantum c. 4. §. 47. 48. 49.* fusius descripsit, adjectis ejusdem Schematismo, ac Tetrasticho sequenti:

En redit ex gemino memorosa Lavendula Vitro,
Quæ prius in terram versa salemque fuit.
Pulverulenta olim sic corpora nostra redibunt:
Et Salia arcanæ quid Deitatis habent.

Gottfr. Vogtio, Resuscitationem hanc impugnanti, responsum est ab Ol. Borrichio *in Sapientia Hermetis & Ægyptiorum Vindicata. Lib. II. c. 5. §. 9. p. 359-368.* Ubi fusius ejus veritatem astruit sed plantarum tamen imagines tantum, non veras plantas, hoc Artificio Chemico exhiberi fatetur. Conferri de hoc etiam Argumento meretur Henr. Meibomii Iun. *Epistola* erudita ad Theoph. Spizelium, *de Chemicorum Artificiis, quæ a nonnullis Phænomenis Naturalibus, Resurrectionem Mortuorum illustrantibus, adduntur*, Spizelii *Considerationi Corporis Gloriosi*, Noribergæ an. 1662. in 8. excusæ, præfixa.

in den Mathematischen Erquickstunden. Paracelsus quoque, *lib. 6. de natura rerum*, ex ligni combusti cineribus plantam excitare docet, & modum aliquem præscribit confuse admodum, quo certe quid effici possit, dici non potest, nec credo ab ipso Paracelso fuisse tentatum. *Jos. Quercetanus* refert de Medico Cracoviensi, qui pulverem habuerit ex plantæ cujusvis partibus, pluribus quam 30. vitris contentum, admota lucerna plantam, omnibus partibus absolutam, succrescentem exhibentem. Refert & *Pet. Borellus Cent. 3. obs. 71.* fuisse peregrinum quendam Parisiis, qui in vasibus sigillatis rosæ, tulipæ, & aliorum florum, aqua semiplenis, resuscitationes, quinque assium pretio, admoto igne, ostenderit. Habet & idem exempla alia. *Petr. Servius*, Urbani VIII. Medicus, conspexit rosam ex cineribus ustis, solerti & ingenioso artificio excultis & elaboratis, 24. horis natam, adultam profectamque. Vid. *Tract. de Naturæ & Artis Miraculis.* His illi exemplis probant ejus rei possibilitatem, quam, nisi ipsi mihi aspiciendi copia detur, non possum facile mihi persuadere.

Sane, quod fumos & vapores, ideam floris repræsentantes, attinet, non præfracte equidem negaverim, posse talem speciem exhiberi, sed scio tamen, quam nobis ipsis sæpe imponamus, ut videre nos credamus, quæ videre cupimus. Quam enim facile est, in fumo volubili, ascendente, descendente, aliquas species sibi imaginari, ut in nubibus solemus. Quod Borellus, *Cent. 3. Observ. p. 279.* refert, pomorum succum congelatum mali figuram exhibuisse, id certe novum non est, & nihil miraculi habet. Novimus enim congelationes omnes virgatas esse & striatas, ut videmus in vaporibus fenestræ congelatis, quas figuras Borellus, observator alias non satis Lynceus, pro mali quadam figura potuit accipere. Simile & illud est, quod in conditura fructus Ribium, saccharo confecta, vidit multas figuras, folia ejus arboris optime referentes. Oleaginosa enim omnia facile in tales formas abeunt, in circulos multos & globulos, quos etiam circumspectus observator pro foliis arborum veneratur. Incidit hic mihi in memoriam aliud artificium Franc. Lanæ, Jesuitæ, *in lib. sæpius citato*, de floribus & fructibus sine semine productis. Is sc. bonam quantitatem florum de pomis aurantiis indidit dimidiæ libræ olei amygdalarum dulcium, cum exiguo alumine, qui vitro bene custodito & observato, Soli per mensem sunt oppositi, usque dum putrefierent. Post mensem oleum imprægnatum in alia vasa vitrea effudit, & seposuit, ubi proximo vere vidit enatos flores, & postea media æstate fructus, poma scil. minutula ejusdem coloris & odoris cum pomis aurantiis. Mira certe illa esset metamorphosis, quæ plane mihi non sit verosimilis, ut multa alia ejus Autoris.

De Plantæ resuscitatione ex cineribus legi potest Athan. Kircherus *L. 12. Mundi Subterr. Sect. 4. p. 414.* qui ipse testatur, exhibuisse se Reginæ Christinæ phænomenon illud, illam vero incuriosam, cum e manibus dimitteret, vitrum illud fregisse, & simul artificium perdidisse. Kircherus de eo integrum librum pollicitus est. De cetero, quæ pertinent ad hujus experimenti vel veritatem, vel falsitatem, & alia similia, congessit singulari *Dissertatione de resurrectione plantarum* Gottfr. Voigtius,

quæ

quæ reperitur in *Curiositatibus* ejus *Physicis*. Notari etiam debet singulare illud arcanum *producendi anguillas* M. Majo, beneficio roris, quod agricolas, duobus cespitibus graminosis ac rorulentis, sibi in margine piscinæ superimpositis, in Belgio efficere, in itinere meo didici, referentibus id nonnullis, quibus non crediddissem, nisi postea, in Abrahami Mylii scriptum *de origine animalium* incidens, idem illic experimentum legissem *pag. 101.* quod hactenus nemini e Scriptoribus naturalibus observatum est, si J. Bapt. Portam exceperis. Verba Mylii *in Ep. de Transmutat. Metall. p. 38. 39.* recitavi. Verosimile hoc experimentum videtur, quod nullum in anguillis reperiatur semen, nulla organa generationis, ac multa proinde de illarum origine Scriptoribus Historiæ Naturalis fuerit Disputatio, quæ jam sublata esset, si veritas sua huic experimento constaret.

6 Habet & Ros sua quædam producta, de quibus etiam hic agendum. Est vero inter illa primum *mel*, quod ex rore constare, vel in rore contineri, sensibus assequi possumus, si scil. vapore abeunte, observaverimus, subsidere in vasis fundo materiam mellei penitus coloris, odoris atque saporis. Est scil. aliqua oleaginositas, ex terra per calorem elevata, & partim ex aere decidit in caliculas florum, partim etiam per caules florum, e terra percolatur. Utrumque scil. aliquid ad generationem mellis, caulis floris, & ros decidens in florem, unde etiam fit, quod mella tam varia habeamus. E thymo, cityso, ac rore marino, parantur optima mella. Mel ab apibus colligitur tantum, ut plurimis videtur, non formatur per concoctionem aliquam in earum utriculis, quod aliis placet. Mel enim, extra apum operam, a natura generari satis constat, imo & alia sunt animalcula mellilega. Tradidit olim *Eudoxus Gnidius*, in Africa quandam esse gentem, quæ supra Syrtes & Carthaginem incolat, *Gyzanteres* vocatam, quæ hanc exerceat artem, ut flores colligat, melque copiose ex iis conficiat. De Medicamentis ex melle, aliisque ex melle comparatis liquoribus, de melle roscido & aëreo, quod in Indiæ quibusdam locis pluit, multa vide utiliter collecta apud Nardium, a *cap. 25. usque ad 75.*

7 Inter producta Roris etiam *Saccharum* est, quod non aliud est, quam mel Indicum, humana opera paratum, quanquam & sponte sua in Cannis nasci soleat, &, ubi plane maturuerint cannæ, liquidum inde exstillet. Sed solent plerumque non expectare illud tempus, & cannis exprimere succum illum dulcem, quem igne coquunt, saccharumque vocant barbara voce. De hujus sacchareæ cannæ cultura, omnique apparatu, ad confectionem sacchari spectante, multa vide memorantem Casp. Barlæum *in Descriptione rerum sub Mauritio in Brasilia gestarum.*

8 *Manna* itidem productum Roris est, quanquam alii potius resinam arborum velint. Non ubique enim reperitur, sed vel in certo aliquo gramine, vel in certis quibusdam arborum foliis. Varias habet illud distinctiones secundum loca, in quibus colligitur, secundum arbores, in quibus apparet.

Manna Calabricum inter optima censetur. De variis ejus speciebus legatur Joh. Chrysost. Magnenus singulari libro, & Joh. Nardius *de rore c. 36. & seqq.* Scripturus

 quoque

quoque erat *Tractatum de Sacchuro & Manna* Cl. Salmasius, teste Laur. Crasso *in Elogiis hominum Literatorum, Tom. II. part. III.* Qui nuper demum Ultrajecti A. 1689. *in fol.* editus est in Appendice Soliniani Commentarii novissimæ editionis. Scripsit etiam *de Manna & Sacchuro* Libellos peculiares Ant. Deusingius, sed is, more suo, Locos Communes potius coacervat, quam experimenta, aut aliquid de suo, affert. *De Sacchari & auri convenientia* Tr. edidit Joh. Tackius, Prof. Med. Giessenus.

9 Inter aquea Meteora etiam *Nix* referenda est. Est autem illa vaporis, non, ut Honor. Fabri vult, quædam spuma, sed potius ipse vapor congelatus. Namque nubes rorans, subitaneo frigore correpta, eo modo congelatur, ut in nive videmus. Quoniam enim particulæ humoris non sunt unitæ, sed ita dispersæ, ut solent esse in vaporibus, ideo statim frigus, occupans particulas, in multos globulos glaciales eas convertit, quæ deinde sibi oppositæ varias figuras sortiuntur, vel stellarum, ita ut singuli radii quasi arborescere videantur, vel sphærularum, inter quas sunt aliquæ semisphærulæ, coni, cylindri, quæ omnia a diversis turbinationibus oriri Honoratus Fabri ait, quas vel admixtus halitus, vel ventus, imprimit. Totum enim casui tribuendum esse hoc existimat. Spicula autem rigida in nive, quemadmodum & in pruina, & radii illi arborescentes, eandem causam habent cum qualibet congelatione; semper enim, ubi humor rarior est, vel superficiei affusus, ut in fenestris, videmus in varios radios abiisse materiam. Cum enim fluxus ille aquæ sistitur, partes abs se discedunt, quarum contiguitas de natura fluxus erat. Abscedentibus a se partibus, cum tamen humor omnis rectis constet particulis, sibi junctis, in rectos quosdam ramos & radios humor videtur discedere. Sæpe etiam ventus, pro ratione pulsus sui & fluxus sibi coëxtendit humorem, & in ipsa coëxtensione illum figit in glaciem. Hæc omnia explicari satis commode possunt. Quod vero hexagonam illam figuram attinet, quæ in nive conspicitur, mirabili illa varietate ludentem, id tanti non esse putat Honor. Fabri, cum tamen ego maximi rem habeam momenti. Verosimillima illa ratio est, quod, cum quælibet gutta sphæricam figuram repræsentet, in omni autem congelatione fiat discontiguitas partium, illa autem subito contingat, & æqualiter premat globulos, necessario sphærica illa figura discontinuata abit in ramos aliquos figuræ sphæricæ proportionales. Primum enim ex globulo fit planities rotunda, pressione enim corpusculorum glacialium complanatur sphæra in orbem rotundum. Eo complanato, cum partes a se divelluntur æqualiter, ita ut a centro versus peripheriam signentur illi ramuli. Est tamen res magnæ multæque speculationis mira illa formarum varietas & figura præcise sexangularis: nam ex ratione allata poterat in plures lineas dispesci globulus ille. Vid. Erasmus Bartholinus in *sing. Dissert. de figura nivis,* (quæ secunda est in *Q q. Accad. de Naturæ mirabilibus*), & diligentissimus minutarum naturæ rerum scrutator, Rob. Hookius, *in Micrographia pag. 88.* ubi eleganti præterea discursu, & plane Mathematico, illustrat sexangularem illam congelandi rationem, quæ certe adeo accurata est, tamque affabre facta, ut nulla

nulla ars illam ſolertiam in minimis aſſequatur, quam in natura majorem eſſe fateamur neceſſe eſt, quam ingenium apprehendere poteſt. Videmus tamen ſexangularem illam figuram naturæ familiarem in multis operationibus. Ita apis format ſibi domicilia hexagona, in cryſtallis & ſalibus easdem figuras nonnunquam deprehendimus, quas ſoli caſui adſcribere non poſſumus, cum videamus tam conſtantem naturæ proceſſum. Hæc, in genere de formatione nivis dicta, ſatis illuſtrant cognitionem ejus, in quantum illa haberi poteſt. Sunt vero multa alia, quæ circa nivem quæri ſolent, quæ integro libro proponuntur a Thoma Bartholino *in Tractatu de Uſu Medico nivis*, ubi Medica præprimis ab illo diſquiruntur, in quibus ut nos detineamur, non eſt opus. Primum, quod accidit nivi, *candor* eſt, qui nivi quidem per ſe non competit, ſed quatenus ſuperficieculæ variæ floccorum ſibi ſuperimpoſitæ, ex variæ lucis reflexione candorem aliquem oculis repræſentant, tantæ quidem efficaciæ, ut excæcare animalia hominesque poſſit, ſi frequentius in nivis conſpectu verſentur. Hinc Gotfr. Voigtius in *Curioſitatibus* ſuis *Phyſicis* problema de albedine nivis propoſuit, quam non realem ineſſe nivi ex adducta ratione exiſtimat, ſed emphaticam, cum tamen emphatici colores eo magis colores ſint, quo propius ad naturam lucis perveniant, & ex prima radiorum lucidorum miſtione oriantur *r*). Quanquam non negem, differre illos colores ab iis, qui conſtantius inhærere materiæ videntur, eſſentiæ tamen ratione nihil inter ſe differunt. Nivem agros fœcundare obſervant Agricolæ, & ratio ejus in promtu eſt, quoniam multum nitroſi ſalis ineſt nivi, ut & ſeparari illud per artem Chymicam poſſit. Nihil autem nitro præſtantius eſt ad fœcundandos agros. Refert Thomas Bartholinus de Sale quodam, ex nive confecto, qui in momento poſſit coagulare res liquidas, qualem ſe vidiſſe teſtatur Hamelius *in libro de affectionibus corporum.* Nos quidem non vidimus, ſed rem a vero alienam eſſe non putamus, cum videamus, beneficio nivis vel in media æſtate, cum additione ſalis, vel ſine eo, artificialem glaciem parari poſſe, quod aliqui etiam glacie ipſa efficiunt, ſed majorem tamen particularum glacialium copiam nivi ineſſe exiſtimarim. De pulvere coagulatorio, quo gemmæ formatæ fuerunt, vide *Epiſtolam* noſtram *de Scypho vitreo per ſonum rupto*, quæ ſi vera eſt hiſtoria, alterius originis pulvis ille eſſe videtur. Notari etiam illud cuilibet de nive poteſt, poſſe ſpiritum vini beneficio nivis diſtillari, absque igne, ſola nive alembico ſuperimpoſita, idque feciſſe Magnum Hetruriæ Ducem teſtatur J. Bapt. du Hamel, *lib. de affect. corporum, cap. de frigore.*

r) Gothofr. Vogtius, Scholarum olim Güſtrovienſis & Hamburgenſis Rector, Albedinem Nivis realem non impugnavit, *in Curioſitatibus*, uti *h. l.* traditur, *Phyſicis*, Güſtrovii an. 1668. *in* 8. & Lipſiæ an. 1698. *in* 12. excuſis, ſed *Diſſertatione Philoſophica* contra illam peculiari & ſatis prolixa, quæ Roſtochii an. 1669. *in* 8. ſeorſim prodiit. De *Figura Nivis Sexangula* conferri etiam poteſt Joh. Kepleri, Mathematici Cæſarei, *Strena* ſive *Diſſertatiuncula* ad Joh Matth. Wackerum, in Caſp. Dornavii *Amphitheatro Sapientiæ Socraticæ Jocoſeriæ, Tom. I. p.* 751-757. recuſa.

10 *Grando* a nive in eo differt, quod primum quidem in guttula inſenſibili congeletur, novarum deinde partium acceſſione creſcat. Primum enim ſubtiles globuli concreti, quando decidunt, ex humore, cui in deſcenſu occurrunt, ſemper novam acceſſionem habent, & quaſi novis quibusdam tunicis induuntur, ut in candelarum formatione fieri ſolet, quæ repetita immerſione novam ſemper craſſitiem acquirunt. Vulgo ſolent infimæ aëris regioni generationem grandinis adſcribere, ex eo argumento, quoniam in altiſſimis montibus nives quidem inveniantur, nunquam vero grando, quod quidem aliqua ratione verum eſt. Nam quanquam grando nivi ab initio non ſit multum diſſimilis, in deſcenſu ex occurſu particularum humidarum in ſphæricam illam figuram convertitur, quæ ſemper increſcit, prout terræ vicinior eſt. Hinc in diſſectione grandinis varias invenire licet cruſtulas, & quaſi tunicas glaciales, per intervalla ſibi circumpoſitas, pari modo, ut in candelis abſcedere ſolent tunicæ illæ ſebaceæ, e multis immerſionibus coagmentatæ, in centro autem grandinis invenire licet ſubſtantiam molliorem nivi propemodum ſimilem, quæ ſubſtantia primum principium grandini dedit. Solet interdum portentoſæ magnitudinis grando decidere, quod vel ita fit, ut ventus, cum nivem e ſublimi in inferiora præcipitat, plurimos ejus floccos ſimul compellat, & gelu in unam maſſam conſtringat, vel etiam in ipſis nubibus portiones quædam aquarum congelentur, atque ita decidant, niſi velimus ſtatuere integras nubes poſſe eſſe congelatas, & in unam maſſam per frigus conſtrictas, quarum interdum ruptura & caſus fiat; ſed rarior eſt talium fruſtorum de cœlo lapſus. Alioquin omnis grando, etiam molis majoris, ſphæricæ figuræ eſſe ſolet, vel ovalis, quod argumento eſt, non alio modo, quam communem grandinem, formari, ſed vel altius cecidiſſe, vel plus humoris obvium habuiſſe, unde craſſitiem iſtam acquiſierit. Nam ventis illud adſcribendum, quod Antonius Grandis facit, vix videtur veroſimile, tum enim hyeme frequentiores ſpectaremus grandines & majores; cum æſtate magis ſpectemus. Solet facile liqueſcere grando, quoniam humidiorem aërem inferiorem offendit, & certum eſſe argumentum frigoris ceſſaturi, ſi hyeme grando cadat poſt intenſum frigus. Indicat enim, aërem circumterraneum magis eſſe humidum, quam frigidum.

11 *Pruina* nihil aliud eſt, quam ros concretus, ut enim e pluvia grando, e vapore nix, ita e rore pruina fit. Niſi enim ex rore fieret, ex aëre cadentem videremus, quod nunquam fit, ſed quando vapor e terra ſurgit, corporum ſuperficiebus adhæret, & occurſu aëris frigidi in ſtriolas aliquas, vel ſpicula glacialia, abit, quorum baſes ſint latiores ob liquationem humoris deſcendentis. Quando enim aſſurgit vapor, cum partibus ſuperioribus allinitur, quod reſtat humoris nondum concreti, defluit in baſin.

12 Atque hæc de Meteoris in univerſum dixiſſe ſufficiat, quorum naturam putaverim ſatis eſſe declaratam, ut non opus ſit diutius his inhærere. Specialia enim omnia tangere noſtri non eſt inſtituti, & ſatis illa per ſe intelliguntur, bene cognitis generalibus. Integri quidem libri de hoc argumento conſcripti, ſed plus ſemper in

illis

illis nugarum est, quam veræ rationis. NIC. CABEUS, *in Comm. in Aristotelis Lib. de Meteoris*, inter Scholasticos & Peripateticos diligentissimus optimusque est, LIBERTUS FROMONDUS, *in Libris VI. Meteorologicis*, Antwerpiæ A. 1627. in 4to excusis, mirus nugator, quem passim exagitat, data occasione, Honor. Fabri. ROBERTUS FLUDDIUS etiam *Meteorologiam Cosmicam* scripsit, sed is more suo nubes & inania captat, παραδοξολογεῖν potius amat, quam veras rerum causas dare. Subtilissimus in iis CARTESIUS est, cujus judicio, quod Optices peritissimus fuerit, multum tribuitur, & unice post illum legendus, qui magna diligentia totam illam doctrinam excussit, JOH. BAPT. DU HAMEL *in libro de Meteoris & fossilibus*: Est enim meteororum & fossilium magna inter se cognatio. Multi ad meteora referunt, quæ illuc non spectant. Sic MICH. WATSONIUS *in unione sapientiæ pag. 371.* eo refert heterogenea illa, quæ in humano corpore solent generari: lucem carnis ovillæ in obscuro cubiculi angulo, aliaque prodigiosa. Sed ea ratione omnia naturæ phænomena ad meteora possunt referri.

CAP. XXIIX.

DE ALTERATIONE, GENERATIONE ET CORRUPTIONE CORPORUM.

§. 1. *Censura doctrinæ Aristotelicæ intricatissimæ de istis.* 2. *Inprimis subtilitatum inutilium de Alteratione.* 3. *Nec non de Generatione.*

Quod hoc capite nobis tractatur, id non hoc loco videbatur demum tractandum, 1
sed potius eo in loco, ubi de elementis, & elementorum qualitatibus, agebamus. Sed quoniam illic de mistione a nobis actum est, non videbatur admodum necessarium, multa de hoc argumento verba perdere. Nam, quæ hactenus e corporibus physicis tractavimus, illa sola mistione absolvi possunt, ut & cetera illa corpora, ut non sit necessum, inutilibus istis & perplexis liticulis Peripateticorum nos immittere, quas illi super hoc argumento mira fœcunditate pariunt. Quoniam enim, velut exercitus, qualitates suas disponunt, adversus se pugnantes, ex varia illa qualitatum combinatione & reactione multa invenerunt singularia commenta, quæ ubi quis omnia magna cum molestia devoraverit, non inveniet tamen, quod pectus saturet. Quare non male fecit Joh. Sperlingius, quod ex *Institutionibus suis Physicis* rejecerit alterationem illam peripateticam.

Media via procedit Honor. Fabri, qui semper Aristotelem cum recentioribus 2
Philosophis conciliare tentat. Nam, quæ apud illum egregia sunt, ex corpusculari Philosophia ad hanc doctrinam sunt desumta. Distinguit enim alterationes corporum ratione statuum sensibilium, ut ex raritate & densitate, ex mutatione ordinis & situs partium, ut cum partium positus diversus, vel opacitatem, vel perspicuitatem adfert corporibus, atque ideo illa alterat, ex figuræ mutatione in corpusculis sive particu-

ticulis, ex quibus corpora constant; id, quod probat ex Aristotele *lib. 1. de Generat. c. 4. text. 23.* Ex motu item & agitatione, & compressione & tensione. Atque hæc omnia satis bene, neque opus erat ad alias qualitates confugere alterationis quasi directrices. Ut tamen etiam Peripateticæ doctrinæ satisfaciat, multa circa qualitatum ipsarum potentias philosophatur, quæ Metaphysicis speculationibus, quam Physicis demonstrationibus videntur propiora, ingeniosa tamen, & ad sententiam Aristotelis stabiliendam argute & subtiliter inventa. Hinc non adeo opus erat istis Axiomatibus: *Qualitas alterativa non agit in proprium subjectum: Agens potest esse magis vel minus alterativum. Ubi agens repetitur secundum aliam qualitatam, contrariam illi, secundum quam agit, illa forma est capax intensionis, cujus effectus formalis major vel minor esse potest; intensio causæ effectum auget ad intra & ad extra; extensio causæ non auget effectum ad intra sc. intensive, secus ad extra.* Hæc omnia arguunt, nescio quam superstitiosam sollicitudinem, qua in demonstrationibus Physicis nihil proficimus, sunt enim vel notiones quædam generales, quas nemo in dubium vocat, vel termini quidam inutiliter multiplicati, in quorum multiplicatione admodum sollicita est hæc peripateticorum Philosophia. Quid enim opus est, tam sollicite distinguere principia alterationis, ne dicam inepte? Tria enim principia intrinseca alterationis faciunt, quæ sunt 1. *privatio.* 2. *forma accidentalis vel alterativa.* 3. *Subjectum commune.* Nam absque illis terminis res tamen expediri potest. Privatio & forma alterativa nuda sunt nomina, ne quid dicam de privatione, quæ nihil est in se, & inepte inter principia refertur: Communitas subjecti per se patet, quanquam & hic de subjecto, & varietate istius subjecti, multa est & intricata disputatio. Ideoque rectius, meo judicio, faciunt, qui inconditam hanc terminorum sylvam relinquunt, & in *figura, motu, ordine partium,* acquiescunt. Ea enim sub sensus referri possunt, cum cetera sint otiosorum hominum vitilitigia.

3 De *Generatione* in communi agi etiam solet a Peripateticis, quæ illis definitur mutatio a privatione formæ substantialis ad formam substantialem in materia. Sed quoniam formarum substantialium existentia nondum satis est demonstrata, illis sublatis, de tota hac definitione actum erit, ideoque non opus est, ut omnes illas controversias Peripateticorum de principiis generationis, de eductione formæ e materia, de privatione, & plura alia recenseamus. Commodior nobis de generatione agendi locus erit, ubi de *animalibus* agemus. Nam in reliquis corporibus generatione opus non habemus, quam ita generaliter accipiunt Peripatetici. Cum docent, quomodo mistio fiat, qualitates suas elementares in ordinem redigunt, ex illa temperie diversum aliquid ab elementis generari ajunt, vel elementa converti in naturam vincentis, eum in modum, quo materia combustibilis in ignem convertitur. Quæ tamen omnia otiose sunt concepta, & nulla idonea ratione demonstrari possunt. Nos missa faciemus sterilia illa commenta, &, postquam de corporibus imperfecte mixtis egimus, quæ non tam mista, quam alterata, magnam partem dici debent, ad corpora, quæ vocant, perfecte mixta descendemus.

CAP.

CAP. XXIX.

DE MINERALIBUS, IN GENERE, ET AUTORIBUS, QUI ILLORUM HISTORIAM SCRIPSERUNT.

§. 1. *Metallorum & Mineralium mistionis ratio, ejusque investigandæ difficultas.* 2. *Illorum præ aliis corporibus prærogativa, & gradus diversi.* 3. *Judicium generale de historiæ illorum Scriptoribus, & Germanorum in hanc meritis.* 4. *Joh. Websteri* Metallographia *commendatur, & Metallographi præcipui, in tres classes Speculatorum, Chymicorum & Observatorum, distributi, ex ista recensentur.*

A Corporibus, quæ imperfecte mixta vocantur, progredimur ad illa, quæ perfecte mixta, quorum in classe primum sibi locum venditant METALLA & MINERALIA. Quoniam enim illa materiæ maxime consistentis sunt, & durabilitatem aliquam ipsa particularum suarum textura præ se ferunt, arctius compacta & particulis suis inter se connexa videntur, neque tam facile destrui possunt, quam alia naturæ corpora subterranea. Ipse certe locus natalis eorum arguit, plus illa ex Elemento suo, in quo nata sunt, trahere, quam reliqua corpora. Massa enim terrestris in eis præcipua videtur, præ reliquorum, si qua forte sunt, Elementorum portionibus. Quoniam itaque rerum crassioris substantiæ difficilior & diuturnior approximatio est, ideoque mistura particularum in iis corporibus multo est difficilior & arcanior, quam in ceteris corporibus, quorum mistiones deprehendi aliqua ratione possunt per resolutionem vel naturæ, vel artis. At in his longe abstrusior est omnis illarum mistura, & sicut a sensibus nostris quam longissime corpora illa sunt remota, in locis tenebricosis abdita, quorsum paucis hominibus, iisque plerumque operariis & idiotis, penetrare datum est, ductusque & canales naturæ per quas colliguntur eorum primogeniæ partes, tam alte sunt radicati, mirum non est, si cœcutiat hic intellectus noster, in obviis etiam quibuscunque superficiaria contentus cognitione. Eam ob causam perfecte mixta, nec male sane, vocantur, quanquam perfectæ istius mistionis cognitio longe sit imperfectissima, maximi tamen usus, si haberi vel aliqua ex parte possit. Ut vel eam solam ob causam impossibile ego existimem, ignorata mineralium natura, reliquorum corporum perfectam adipisci cognitionem, ne quid de astris dicam. Illa locus ipse sensui nostro subduxit, reliqua corpora omnia a massa hac terraquea origines suas habent, & intra atmosphæram globi terreni propaginem vicissitudinis suæ sortiuntur; Meteora ortum suum in globo terreno habent, &, ut in superioribus vidimus, sine fossilium scientia non recte pernoscuntur. Cetera omnia, quæ accidunt plantis, arboribus, animalibus, quin ex terra varias vices subeant, dubium non est. Nam & semina, pro ratione terrarum, quandam crescendi promtitudinem habent, & indolem suam sustentant, vel perdunt. Etiam in animalibus ma-

gna est, respectu terrarum, variatio, adeo ut spiritus huic parti terræ familiares aliter aliterque afficiant eorum corpora, seu propagetur ea vis per cibos, seu per aërem, quem spirando spiritibus suis sociant. Medici certe experiuntur, magnam esse corporum diversitatem, pro genio istius soli, in quo homines sunt nutriti, vel cui per assuefactionem quasi incorporati.

2 Sed nos forte in hac consideratione nimii sumus, & ad mineralia nostra redimus, quæ ego *medullam naturæ* ausim dicere. In iis enim radices quasi fixit natura compacta, inque solidum & in nucleum redacta, cum cetera corpora quasi scoriæ ejus sint, aut quædam appendices, aut quidam velut flores. Certe nullibi firmior & constantior est, quam in metallis, natura, in ceteris corporibus ambulatoria. Sunt tamen & mineralium certi gradus, neque una omnibus est perfectio. Aliqua enim debilius mista sunt, aliqua fortius & majori partium temperie, ut aurum & gemmæ, præ vilioribus metallis, mineralibus & lapidibus. In iis enim subtilissimarum particularum quasi cribratio peracta videtur, & in tam nobilem massam consolidatio arctissima, quæ excellentiæ istorum corporum optimus character est.

3 De iis antequam alia speciatim dicamus, recensebimus primum Autores, qui Historiam mineralem descripserunt. Tanta est vulgo illorum Scriptorum farrago, ut omnia quis excussa crederet, si numerum aut pondus librorum spectaret. Sed plerique inter illos sunt Locorum Communium Scriptores, & pauca quædam & manuaria experimenta proferunt, quæ ad nostram mineralium intelligentiam parum conferunt. Quicquid vero ea in re præstitum est, *Germanis* potissimum debetur, qui, occasione multarum fodinarum, quarum ferax est Germania, ad opera illa invitantur.

4 Post omnes mineralium Scriptores JOHANNES WEBSTERUS, Anglus, *in Metallographia* sua, libro Anglice scripto, magna diligentia collegit uno libro, non adeo spisso, quicquid apud Auctores veteres & recentiores invenire potuit, quod ad Historiam metallicam pertineret. Eo itaque velut indice uti possumus in Autoribus his evolvendis. Is, *cap. 2.* ejus libri, ubi de Autoribus Metallographis agit, triplicem eorum facit classem, commodam sane & concinnam. Ad primam refert *Speculatores;* inter quos recenset Aristotelem, Platonem, Hippocratem, Dioscoridem, apud quos paucula quædam inveniuntur de metallis & mineralibus; Plinium secundum, Andream Cæsalpinum, Bernhardum Cæsium, Jesuitam, qui collectanea vasta, & magna volumina scripserunt, nullius usus, ad cognoscendam mineralium naturam, vel admodum pauci. Refert & inter illos Athanasium Kircherum, de quo (*universalem* illum vocans *conscribillatorem & rhapsodistam,* in cujus *Mundo subterraneo,* mendaciis contra Chymicos pleno, nihil, præter titulum, sit, quod promissa impleat) verum perhibet judicium; non enim implet expectationem illam, quam fecerat promissis suis. Magno quidem hiatu magnifica multa in *Mundo subterraneo* promisit, sed quadrat in eum illud Horatianum: *Amphora cœpit institui, currente rota vix urceus exit.* Quanquam enim vastus liber sit, rerum tamen inops est, & necessaria non-

nonnunquam omittit, ſuperflua multa coacervat, cramben coctam multoties recoquit, nova parca manu ſerit, multa ex aliis Autoribus deſcribit, in multis impingit, ac ipſis ciniflonibus deridendum ſe præbet. Referendi etiam huc ſunt Muſeorum ſcriptores, ut Olaus Wormius & Ulyſſes Aldrovandus, quorum ille in *Muſeo* ſuo metallicas quaſdam ſpecies adduxit, hic integrum *Muſeum metallicum* ſcripſit. Sed ſunt ii Auctores non alio, quam Nomenclatorum nomine vocandi, ut qui indicant tantum res metallicas, parum de iis judicant, plus tamen conferunt utilitatis ad metallorum cognitionem, quam ſoli Speculatores. Webſterus ad tertiam claſſem Nomenclatores quidem refert metallicos, qui tamen potius ad primam eſſent referendi, quanquam Aldrovandi nullam mentionem fecerit, quem puto illi fuiſſe incognitum. In ſecunda claſſe ponit *Scriptores Myſticos* ſeu *Chymicos*, quorum iterum duas claſſes facit, primam illorum, qui de vulgari Chymia ſcripſere, quos enumerat, Joſ. Quercetanum, J. Dan. Mylium, J. Beguinum, Ang. Salam, Joh. Pet. Fabrum, Henr. Nollium, Andr. Libavium, e tam vaſto numero, cum longe plures nominare potuiſſet, imo ſexcentos. Sed tamen illi ad Myſticos Scriptores non pertinebant. Ad illos, qui de Myſtica Chymiæ parte, transmutatione ſc. metallica, ſcripſerunt, refert Morienem Romanum, Arnoldum de villa nova, Albertum M. Raymundum Lullium, Rogerum Baconem, Thomam Northonum, Georgium Riplæum, Auctores *Roſarii Philoſophorum* & *Muſei Hermetici*, Mich. Sendivogium, Bernhardum Treviſanum, Baſilium Valentinum, Theophr. Paracelſum, J. Bapt. Helmontium. Sed hi longe pauciſſimi ſunt ex vaſto illorum numero. Plura nos de his Auctoribus diximus *in Epiſtola* noſtra *de metallorum transmutatione*. In tertia claſſe ponit *Obſervatores experimentales*, qui ipſi acceſſerunt fodinas, & hiſtoriam omnium operum metallicorum ſcribunt, quorum princeps eſt GEORGIUS AGRICOLA, Vir doctiſſimus, qui maxima diligentia omnem rem metallicam, omnesque operationes, perſecutus eſt, primusque inter Germanos in opere *de re metallica* (Baſil. 1561. *in fol.*) & *Lib. de ortu ac cauſis ſubterraneorum* (Witteb. 1612. *in 8vo*). cum cura hoc argumentum tractavit. Secundas tribuit JOH. MATTHESIO, qui, in *Sarepta ſua*, Concionibus quædam immiſcuit metallica. Tertias JOHANNI KENTMANNO, qui ſcripſit *Nomenclaturam foſſilium inventorum in Miſnia, aut aliis regionibus*. Hinc CASPARUM SCHWENCKFELD nominat, qui ſcripſit *Catalogum foſſilium Sileſiæ*, CHRISTOPHORUM ENCELIUM, qui librum reliquit *de re metallica*, vehementer ipſi laudatum, & ANDREAM SOLEAM, a Meiero commendatum, cujus eſt liber germanicus vom Urſprung der Metallen, qui ſub Baſ. Valentini nomine prodiit. Ceteri, quos nominat, huc non pertinent. In hac tamen claſſe, præcipuos aliquos omiſit, nempe LAZARI ERKERI, (omnium optimi & fideliſſimi obſervatoris) Probier-Buch, quo nemo luculentius ἐγχειρήσεις metallicas deſcripſit, CHRISTOPHORUM LÖHNEISEN, qui Germanica lingua von Bergwercken ſcripſit, ipſe artifex metallarius, & prolixus in eo argumento, PET. ALBINI Meißniſche Berg-Chronicke, quo in libro recenſetur foſſilium Miſnicorum hiſtoria, quam diligentiſſime, a prima origine per annos ſuos

deducta, ZACHARIÆ THEOBALDI *Arcana naturæ*. Scripsit & MODESTINUS FACHSIUS Germ. lingua librum, cui titulus; Probierbüchlein. Addi poterant alii quoque Scriptores, quos, vel non vidit, vel incuria quadam prætermisit.

CAP. XXX.

DE VARIIS TERRARUM GENERIBUS.

§. 1. *De terris hic agitur minerali succo imbutis, ad quarum cognitionem commendatur Ferr. Imperati* Historia Naturalis. 2. *Argillæ in ferrum transmutatio, a Joh. Joach. Becchero credita, impugnatur.* 3. *Unde vires terrarum. Haud tantæ illæ sunt, quantæ vulgo creduntur.*

1 Terram Elementum esse corporum, plerisque Philosophis supponitur. Ideoque, quatenus Elementum est, ad mineralia & metalla non potest referri. Solet tamen ad mineralium classem referri terra, sed, quatenus succo aliquo minerali imbuta est. Inter corpora enim solidioris naturæ cum primum se offerat terra, matrix mineralium, ea primo loco inter mineralia referenda est. Imbuitur autem illa variis succis mineralibus, suntque talis TERRÆ VARIÆ SPECIES, de quibus etiam in vulgaribus Compendiis operose sane a multis agitur. Vid. *Systema Physicum Gothanum.* Præcipue vero magna diligentia collegit, ex omnibus Scriptoribus metallicis, varias terrarum species, easque luculenter descripsit FERRANTES IMPERATUS, Scriptor Italus, *in Historia naturali*, lingua Italica conscripta, cujus ea in re labor ita omnia absolvit, ut vix addi aliqua posse videantur, nisi quæ forte in *Ephemeridibus Anglicis* habentur de quibusdam terris relationes. Et nos quoque supra aliqua de hoc argumento diximus, ut non sit necessum, hic illa repetere.

2 Vulgatissima terrarum species est *Argilla*, unde figulina conficiuntur opera, cujus nuper *Joh. Joachimus Beccherus* voluit ostendere in ferrum transmutationem, edito super hoc argumento libro satis prolixo, quem ego tamen falli sua observatione existimo. *s*) Nam forte separavit ex argilla aliquas ferri particulas argillæ interspersas. Solet enim ferrum omni argillæ, & omnibus vulgaribus etiam lapidibus inesse, uti observavit dudum Guilh. Gilbertus *in libro de Magnete*, & præterea ipse color flavus ostendit, ochræ vitriolicæ testis, quæ ferro plerumque adesse solet, & ex Martis vitriolo quam copiosissime conficitur.

E sa-

s) Ad ea, quæ Autor, non *h. l.* solum, sed & *in epist. de Transmutatione Metallorum*, an. 1673. edita, *p.* 82. 83. adversus Joh. Joach. Beccheri de Argillæ in Ferrum Transmutatione sententiam, disputavit, nonnulla, nisi memoria me fallit, regesta sunt a Becchero *in Supplemento Physicæ subterraneæ Secundo*, an. 1678. publicato, & nuper cum ipsa *Phys. Subterr.* Halæ Sax. recusa.

E salibus metallicis, & præcipue vitriolo, plerumque terræ istæ præcipuas suas qualitates habent, & vel solum vitriolum varii coloris mire ludit in tingendis terris, quanquam & quibusdam Mercuriales quædam qualitates, aut sulphureæ, inesse possint, de quibus singulis hic agere nimis foret prolixum, cum, præter vulgata, & ab aliis notata, vix afferre quicquam possimus. Legi potest GERH. JOH. VOSSIUS *in Physiologia Christiana*, qui, ut pleraque Philosophiæ naturalis capita complexus est, ita & hoc in argumento collegit, quæ, vel apud veteres, vel apud Scriptores sui temporis, inveniebat rariora. Medici quibusdam earum speciebus magnam vim tribuunt, quam quidem in dubium vocare nolim; certum tamen est, plus sæpe inesse iis rebus superstitionis, quam veræ experientiæ. Quot non de gemmis circumferuntur superstitiones, quibus tamen Viros etiam doctissimos passim implere libros videas? 3

CAP. XXXI.

DE LAPIDIBUS, EORUMQVE GENERATIONE, PETREFACTIONE ET CORPORIBVS PETREFACTIS.

§. 1. *Methodus detegendæ constitutionis corporum, præcipue subterraneorum, per Analysin, commendata.* 2. *Observata illa est a Nicolao Stenonis* in Prodromo Dissertationis de solido intra solidum naturaliter contento, *cujus prolixus exhibetur recensus.* 3. *Stenonis, Bernh. Palissii, Henr. de Rochaz & Thomæ Schirlæi, de crystallis & lapidibus ex aqua concretis, sententia.* 4. *Refutatur ea, &, ad generationem lapidum, crystallorum, metallorum, præter aquam, succum etiam viscosum requiri, ostenditur.* 5. *Quid de corporibus petrefactis judicandum, dubiis magnam partem, & non genuinis.*

Quandoquidem Mineralia terræ producta sunt, ideo considerandum nobis primo erit; *an illa terræ producta dicantur, vel ratione loci, vel ratione causæ.* Terram autem locum præbere mineralibus in confesso est, causam an præbeat, incertum, ita, ut ab ea sola dependeat. Ex ejus tamen consideratione in aliquam causæ cognitionem deduci possumus per viam ἀναλύσεως, qua quam tutissime proceditur in corporum constitutionibus detegendis. Aliquam certe cognationem cum loco, cui connexa sunt, habent corpora, aut aliquod facere indicium possunt primæ illius compactionis, minimum illud, an ex solido, an ex liquido, concreverint corpora, eo in statu reperta; ubi figura superficierum & ratio contiguitatis in corporibus in consilium adhiberi debent, atque ex iis judicium institui de prima partium illarum coagmentatione. Non memini, istam methodum ab ullo Physicorum fuisse tentatam, cum tamen simplicissima sit, & maxime naturalis ac demonstrativa. Iis enim quasi vestigiis quibusdam, a natura impressis, inceden- 1

dum est, cum alioquin diffusa difficilisque sit earum rerum comprehensio. Quemadmodum sc. in animalis naturæ cognitione procedimus, ut per anatomen indagemus primas humorum secretiones, liquidorum a consistentibus intervalla, ichnographias ramulorum, quas natura delineavit quasi quædam stamina texturæ totius corporis, postea nova occasione materiæ vel consolidanda, vel extendenda, vel novis corporibus incrustanda; simili modo in productis subterraneis procedi posse nullum est dubium, si modo ita semel simulque objici oculis possint tam vastæ corporaturæ, quæ seculis solent demum elaborari, & intra terræ carceres formantur, ingenio humano non perspiciendos, & forte non alia intelligentia cognoscibiles, quam quæ ipsa hæc ordinavit, & primum illum motum impertita est.

2 Devenit tamen ad illas cogitationes non ita pridem subtilissimus Vir, NICOL. STENONIS, acutissimi homo ingenii, qui multa vidit in rerum natura, in quibus alii cœcutiunt. Is, occasione quæstionis, a Magno Hetruriæ Duce sibi propositæ, de conchyliis & rebus maritimis, in locis mediterraneis repertis, Dissertationem instituit *de solido intra solidum naturaliter contento*, cujus ille *prodromum* edidit, ex quo, velut ex ungue, leonem judicare possumus. In tota illa Dissertatione id præcipue agit & tractat, quomodo corpora illa varia, quæ sub terra reperiuntur, concreverint. Id ut explicet, magna diligentia considerat locum eorum, in quo reperiuntur, quomodo scil. iste corpora includat, quibus superficiebus illa contingat, an planis & lævigatis, an asperis, an totis, an quibusdam earum partibus, e quorum omnium accurata collectione Mathematicis ratiociniis demonstrare laborat, quomodo hæc corpora, secundum has vel illas superficies, ita figurata in hoc loco potuerint coagmentari. Atque in iis omnibus ita procedit, ut, positis quibusdam propositionibus, quasi Mathematicis, sententiæ suæ, velut quædam conclusiones, ex iis sequantur. Illud problema Universale ejus est, quod tota *secunda parte Dissertationis suæ* pertractat, cujusque *in Prodromo suo* tantum, velut lemmatis alicujus, meminit: *Dato corpore, certa figura prædito, & juxta leges naturæ producto, in ipso corpore argumenta inveniri, locum & modum productionis detegentia.* Propositiones ejus simplicissimæ sunt, ex quibus conclusiones suas educit. Prima est: Si corpus solidum alio corpore solido undique ambitur, illud ex iis primo induruit, quod, in mutuo contactu, sua superficie alterius superficiei proprietates exprimit. Hinc consectaria sua educit: 1) In illis terris, vel saxis, quæ undique circumdant & continent crystallos, marcasitas, testas animalium, & alia corpora, levi superficie prædita, jam tum induruisse illa corpora, quo tempore terrarum saxorumque, illa continentium, materia etiamnum fluida erat, adeoque ex illis colligi posse, non terras vel saxa produxisse contenta in illis corpora, imo ne quidem extitisse, quo tempore eadem corpora ibidem producta fuerunt. Colligit 2): Si crystallus crystallo, marcasita marcasitæ, includitur, jam tum induruisse contenta illa corpora, quando corporum continentium pars etiamnum fluida erat. Colligit 3), in illis terris & saxis, quibus testæ crystallinæ, argenti, antimonii, &c. continentur, continentia corpora jam tum induruisse, quo tempore con-

contentorum corporum materia etiamnum fluida erat, adeoque marcaſitas primum productas eſſe, inde lapides, quibus includuntur marcaſitæ, tandem venas minerlium, quæ lapidum fiſſuras replent. Tertia ejus propoſitio hæc eſt; ſi corpus ſolidum ſecundum naturæ leges productum eſt, e fluido productum eſt. Creſcit illud, dum particulis ejus novæ apponuntur particulæ, ab externo fluido ſecretæ. Fieri autem appoſitionem hanc, vel a fluido externo immediate, ait, vel mediante fluido interno, uno vel pluribus, quæ omnia eleganter illuſtrat, comparatione corporis humani cum productis terræ inſtituta. In omnibus locum productionis accurate inſpiciendum docet, i. e. corpora vicina, quæ ad incluſorum productorum figuras componenda.

De *cryſtalli productione* multa ſubtiliter diſquirit Steno, an inter fluidum & fluidum, vel inter fluidum & ſolidum, an vero in ipſo fluido, producatur. Nam e fluido productam eſſe, dubium illi nullum eſt, frigore tamen concretam, at e cineribus, ignis vi, in vitrum exuſtam negat. Putat enim, etiam absque ignis violentia fieri vitrum poſſe, etiam humano artificio, modo quis inſtituat accuratam analyſin ſaxorum, in quorum cavitatibus optimæ cryſtalli formantur. Certum enim eſſe putat, ut ex fluido concrevit Cryſtallus, ſic in fluidum eandem poſſe reſolvi, modo quis verum naturæ menſtruum imitari norit; fluidum autem, in quo cryſtallus creſcit, eodem modo ſe habere ad cryſtallum, quomodo aqua communis ſe habet ad ſalem. Ejusdem ſententiæ plures alii quoque ſunt. Nam Bernhardus Paliſſy, Gallus, libro patria lingua ſcripto *de natura fontium, metallis*, &c. ex aquis metalla, & lapides produci vult: aquas autem duas ſtatuit, alteram materialem, alteram congelantem. Henricus de Rochaz, popularis ejus, qui de eodem argumento etiam aliqua ſcripſit, aquam quidem materiale rerum principium facit, ſed ſalem illi adjungit, principium conſolidans corpora. Thomas Schirley, in peculiari *libro de cauſis lapidum*, eos oriri putat ex aqua & ſeminibus ſuis, quod certe eſt nihil dicere. Nam illa ſemina nos quærebamus. 3

Ut ſententiam meam aperiam, nec lapides, nec metalla, e ſola aqua ſimplici poſſe produci credo. Metalla, quia corpora habeo ſecundum miſta, quæ decompoſita alii vocant, in partibus ſuis conſtituentibus, primo miſtis, agnoſcunt fortasſis liquorem primogenium, ſed qui in ipſa ſpecifica metallorum productione non apparet. Quod ad cryſtallorum ex aqua concretionem ſpectat, nondum ita illa expedita eſt, ut putabat Stenonius, non pauca enim ſuperſunt dubia. Ipſa earum fragilitas teſtatur, minus ineſſe iis humoris, quam ipſis metallis. Bernhardus Paliſſy per aquam congelantem nihil aliud, quam ſalem intelligit, ut explicat Sorellus, aut aliquam ſubſtantiam lapidificam & incruſtantem, quæ ab aquæ natura diverſa eſt, ut vel inde pateat, cryſtallum non eſſe corpus ὁμοιομερὲς, ſeu ſimilium partium. Peireſcius, teſte Gaſſendo *in ejus vita*, craſſam ſatis communium lapidum miſturam invenit, quando ex aqua limum viſcoſum eruit, ad contactum aëris in lapidem abeuntem. Ita poterant & in metallis diverſi ſucci, vel terræ, ſed natu- 4

natura purioris, misceri. Si aquarum vestigia in crystallorum incunabulis invenit Stenonius, non sequitur tamen, inde fuisse productas crystallos. Nam poterant aquæ vehiculorum vice fungi, quæ materias earum constitutivas ad loca illa deferrent, extra autem corpus ipsum consistebant. Tum & illa assertio, crystallos posse per liquorem solvi, quia ex liquore productæ sunt, admodum incerta est, cum non perpetuum sit, ex solventibus rem aliquam esse productam, & non satis certum, crystallos solvi posse. Necessario itaque materia lapidum nobis reponenda est in succo aliquo specifico, & per naturam ita præparato. Quod certo cum dicimus, profiteri non erubescimus, non satisfacere illam rationem curiosis ingeniis; sed servanda illa est, usque dum meliorem doceant alii. Nam ex subtilitatibus illis, quas affert Stenonius, utut satis argutæ sint, & mathematico plane ordine procedant, nondum tamen res confecta est. Quanquam id libenter concedamus, inter prima lapidum elementa aquæ esse præcipuam partem, sed, cum in natura mistionis multa consistant, ideo oportet, ex solido aliquo principio, & ex aqua, primo materiam mediæ naturæ, instar succi esse inspissatam, quæ postea in lapidis duritiem abiit, humore arctius cum particulis arcuatis unito. Aliquam certe ideam talis mistionis in operibus gypsatis deprehendere possumus, quæ sola affusa aqua, in duritiem aliquam abeunt, non tamen satis constantem, quoniam abest viscositas illa, quæ magis continet partes. Unde videmus, cum oleo imbuitur ista materia, vel aqua glutinosa, eam duritiem lapideam acquirere. In ceteris vero lapidibus durities illa & tenacitas, non ab aqua sola, non a particulis terreis, sed a quadam viscositate est, in quam multis, vel circulationibus, vel aliis misturis nobis incognitis, aquam illam natura inspissavit, vel multo tritu particulas magis illi uniens, vel tertium etiam aliquod unctuosæ naturæ, nobis incogitum, illi addens. Ut itaque ex eo appareat, nihil verosimilius dici, quam si succum lapidescentem proximam lapidis materiam faciamus. Processus iste, quomodo verosimiliter succus ille producatur a natura, satis ingeniose describitur ab Honor. Fabri *tr. 7. prop. 7.* qui & in ceteris rariorum lapidum, communium, ut marmorum, lapidis Lydii, silicum, cotis, pumicis, tophi, calculi in corpore humano, texturam magna industria explicat.

5 Quod petrificata corpora attinet, certum est, esse quosdam fontes, qui lapideam naturam videantur induere rebus non lapideis, & ostenduntur multa in museis passim corpora petrefacta, quæ omnia tamen ego non genuina esse existimo. Nam & raritatem aliquam, aut novitatem, fraudibus doctis interdum venari solemus, ut veritatem Theologi interdum fraudibus piis. In illa omnia specialius inquirendum est. Utut enim non negem, incrustari quædam corpora posse crusta aliqua lapidea, tota tamen, quanta quanta sunt, mutari in lapides posse, res est creditu admodum difficilis, nisi forte tanta sit copia particularum lapidescentium, ut ita penetrent minimos etiam corporum recessus, & singulis particulis se circumponant. Sed, neque tum tamen concipere possumus, quomodo substantia nova, & satis ponderosa & multa, eidem corpori misceri possit, salva manente ejus figura, nisi forte novæ illæ particulæ adve-

advenientes ſimul conſtringant molliores quaſdam corporum immutandorum particulas. Vid. D. Joh. Dan. Majoris *Epiſtola de Corporibus petrefactis t*).

CAP. XXXII.
DE MAGNETE.

§. 1. *Virium ejus cauſam reddere arduum, quæ nec ad internam virtutem, cum J. C. Scaligero, nec ad ſimilitudinem ejus ac ferri, eſt referenda.* 2. *Guilb. Gilberti* Lib. de Magnete, *ac Obſervatt. de virtute totius globi terreſtris Magnetica, indeque enata magnetica recentiorum Philoſophia, a Nic. Cabæo, Nic. Zucchio, Jac. Grandamico & Athan. Kirchero, exculta.* 3. *Ren. Carteſii & Hon. Fabri, vires Magnetis ad effluvia externa referentium, ſententia recenſetur & approbatur.* 4. *Diſquiritur, an magnes, igne candefactus, vim ferri attractivam amittat. Variatio declinationum acus magneticæ.* 5. *Judicium de Vinc. Leotaudii* Magnetologia. *Alii de Magnete Scriptores, Henr. Nicolai, Laur. Reael, Verulamius, Petitus, Joh. Frid. Herwarti de eodem ineptia.*

Inter reliqua lapidum genera facile palmam, ob mirabilem ſuam virtutem, reportat MAGNES. Occaſionem certe præbuit vaſtis voluminibus, quibus quidem operoſe ſatis inquiritur de iis, quæ circa illum notanda ſunt, e g. de *converſione ad ſeptentrionem, declinatione*, aliisque mechanicis artificiis, quæ ſuper virtute magnetis fundantur. In veris autem cauſis earum rerum indagandis, præter occultas aliquas qualitates, nihil magnopere ſcitu neceſſarium nos docuere. Jul. Cæſ. Scaliger, mirum quantum ſubtilis, adeo acutum non cernit, ut veram virium magneticarum cauſam nos docere poſſit. Nihil enim aliud ab illo accepimus, quam quod ab interna potius virtute, quam externa, exiſtimet, motum illum procedere, veluti movetur catulus ad mammillam, & anima noſtra ad beatitudinem, ab intimo principio, quod ſummi boni appetit fruitionem. Qualis Philoſophia, & quidem tam ſancta, mirum, quomodo in lapides jam ſit propagata. Tantum ſc. abeſt, ut ab interna virtute procedat, ut ab externa potius illud provenire longe ſit verius, ut e ſequentibus videbimus. Aliqui ſolam ſimilitudinem, in Sympathia, quæ inter magnetem eſt & ferrum, pro cauſa nobis venditarunt, quod certe nihil eſt dicere, cum ſic in ceteris etiam corporibus ſimilitudo eosdem effectus parere debeat. 1

Primus

t) D. J. Dan. Majoris, Prof. Medici Kilonienſis, *Diſſ.* quæ *h. l.* allegatur, *De Cancris & ſerpentibus petrefactis, ad D. Phil. Jac. Sachſium, Epiſtolica*, una cum Sachſii Reſponſoria *de Miranda Lapidum Natura*, Jenæ 1664. *in 8vo* prodiit. Pollicetur in ea, & breviter *p. 13. ac ſeqq.* delineat, *Lithologiam* ſive *Tr. de Corporibus Petrefactis* integrum, quem tamen abſolutum ab illo eſſe vix credo.

2 Primus in hoc argumento diligenter excolendo fuit Anglus, WILHELMUS GILBERTUS, qui in experimenta super uno hoc subjecto mire accurata quinquaginta nummorum millia, ut Harvæus refert, impendit, edito in lucem libro, (cui Tit. *Philosophia nova de Magnete, Magneticisque Corporibus, & de magno Magnete Tellure* Amstel. 1600. *in fol.*) quo primus demonstravit, virtutem magneticam terrestri globo a natura insitam, atque adeo terram magnum esse magnetem, ut magnes est parva terrella. Quæ observatio, quanquam integram magnetis naturam non demonstret, viam tamen pandit ad cogitationes quasdam secretiores, & latius patentes. Nam ex eo id sequitur, virtutem illam latius diffusam esse, quam in solo illo lapide, ut fides amplius non habeatur fabulis illis veterum, nescio quas magneticas rupes fingentium, aut cœli cujusdam plagam, & sideris cujusdam influxum in rei hujus causam vocantium. Quos inter Rogerius Baconus quoque est, qui, in *Ep. de virtutibus Magneticis*, cœlum terræ miscet, a cœlo virtutes istas derivando, cum posset a Terra. Statim ergo, post Gilbertum, quasi nova quædam de magneticis Philosophia cudi cœpit, ut sunt hodieque multi homines ita animati, qui una super observatione tota sæpe Physices Systemata fundant. Gilbertus nihil asseruit, nisi quæ experimentis comprobata fuerunt. Postea illum tamen insecuti sunt Nic. Cabæus, Nic. Zucchius, Jac. Grandamicus, Athan. Kircherus, Jesuitæ, qui vasta de re magnetica Opera ediderunt, id præcipue agentes, inprimis Cabæus & Zucchius, ut ad principia, juxta Philosophiæ leges, reducerent Gilbertiana experimenta. Grandamicus singulari Opusculo terræ immobilitatem ex virtute magnetica demonstrare conatus est. Quod scriptum ejus Henr. Power refutavit *Parte III. Philosophiæ Specialis*, Lond. A. 1664. *in 4to* editæ. Kircherus, sicut solet, per omnia hujus tractationis cognata se diffudit, nam non solum anteriorum scriptorum ratiocinia collegit, sed & omnia, quæ in natura analogiam quandam magneticam præ se ferunt, eo retulit, additis variis laboribus mechanicis, ex operationibus magnetismi erutis.

3 Post tot tamen labores non satis inquisita fuit magnetis natura, & nihilominus obscura relicta fuerunt earum operationum principia. E modernis, Kenelmus Digbæus magnetem credidit ex atomis generari, ab utroque polo fluentibus, ac per emanationem operari, quæ sententia mihi haud probatur. Præ ceteris aliquid sapere hic visus est *Cartesius*, latius vibrans mentis sagacissimæ oculos, quam alii ante ipsum Scriptores. Observavit ille sc. virtutem illam, qua ferrum attrahit magnes, aut in polum convertitur, non in ipso esse magnete, nisi solummodo passive: Principium autem dirigens, & motum illum exercens, extra ipsum, vel lapidem, vel ferrum, esse constitutum. Per illum itaque pro certo positum est, externam aliquam naturam fluidam ea via ferri ab austro scil. ad septentrionem, eamque poris magnetis, vel ferri, ita se insinuare, ut simul secum in eandem viam dirigat, quæ postea etiam remanet in minimis particulis magnetis, quæ ferro affricantur. Ex eodem principio censenda est provenire virtus illa attractrix. Materia enim fluida, per magnetis poros transiens, dum ferrum offendit, simili ratione per ferri poros transire laborans, dum non recte sibi oppositos incurrit, eos ita dirigit, ut accedere ad magnetem fer-

rum

rum videatur, & accedente subinde nova particularum copia, & poris recta via oppositis, particulæ illæ striatæ quasi ferrum induant, atque ita firmiter magneti ipsi apponant. Id enim certum est, magnetis & ferri esse pene eandem substantiam, unde *Honor. Fabri* magnetem facit corpus mixtum ex materia lapidea & metallica. Et hic doctiss. utique & sagaciss. Vir eandem hypothesin Cartesianam sequitur, quamvis aliter proponat. Id autem ita exacte & mathematica plane ratione facit, ut in dubium vocari non possit, *Tract. 7. lib. 1. propos. 34.* Postquam multis aliis viam muniverat suæ assertioni, hac analogia rem demonstrat. *Cogita,* inquit, *suberis frustum innumeris fere acubus ferreis, magnetica vi instructis, in parallelis, quanquam insensibilibus, confixum, illud haud dubie suos polos, suosque aspectus, habebit, &c.* Quo certe exemplo elegantissime illustrare totam hanc materiam videtur, quamvis in materiam striatam Cartesianam propendere non videatur. Interim tamen simile aliquid principium agnoscere videtur. Sed tamen non tam generale ac universale, quale Cartesius. Proponit autem totam hanc doctrinam admodum luculenter & perspicue, & plane methodo mathematica, ut sane rectiore via & planiore nemo facile hic procedere possit.

Cetera, quæ spectant ad magnetem, declinationes ejus, divisiones secundum polos, & alia, mathematica plane sunt, vel mechanica, & sollicite jam tum ab aliis notata. Multa præterea fabulosa referri solent de magnete. Solent & illud inter observata referre, vim omnem suam deponere magnetem, si igne candefiat, quod tamen non usque adeo verum esse, produnt *Acta Philosophica Anglica p. 406. Edit. Lips.* Quanquam Honor. Fabri rem extra controversiam esse existimat. Eatenus tamen veritas constat huic observato, quod scil. virtus illa attrahendi in magnete aliqua ex parte fuerit imminuta, ac potuit fortassis magnes ille fuisse validior, quam isti, in quibus alii experimenta fecere, qui totam hanc vim omnino deposuerunt. Nam inter magnetes magnam esse differentiam, multi Autores notant. Ceterum in declinationibus acus magneticæ mira est varietas, ut eam sæpe notavit Rob. Boylius, in exiguis milliaribus notabiliter variasse, cujus ille causam adæquatam dare non potuit. In *Actis Philosophicis Anglicis* multæ, quæ variationem illam spectant, passim sunt Observationes. 4

Scripsit & Vincentius Leotaudius *Magnetologiam*, Lugd. Gall. A. 1668. *in 4to* editam, *in qua*, ut titulus habet, *exponitur nova de magneticis Philosophia*, quæ tamen mihi quidem non multum adferre videtur novi, sed doctrinam hanc intricatiorem, quam ante fuit, relinquere. Accurate tamen omnia illa artificia magnetica exponit, & *lib. 1. cap. 4.* prolixe agit de vi magnetica ferro communicanda absque magnete, unde probat ille totius terræ virtutem esse magneticam. Congessit quoque *Henr. Nicolai*, in exigua *Diss.* (Dant. 1641. *in 4to,*) varias de hoc argumento quæstiones. *Laur. Real,* celebris Batavorum Navarchus, Amstelod. A. 1651. *in 8vo* edidit, Ondersinding van de Magnetsteen, en de magnetische Kracht der Aarden, Libellum quidem exiguum, sed in quo experimenta non contemnenda, notisque 5

Latinis a Casp. Barlæo illustratum, ab erroribus tamen suis haud immunem. Inter posthuma Verulamii peculiaris reperitur *Inquisitio de Magnete*, in qua cogitata sua profert, & Q q. exponit, ad quas instituі Experimenta Magnetica possint, quales etiam in *Transact. Angl.* passim leguntur. Dn. *Petiti*, bellicis in Gallia munitionibus præfecti, *Diss. de Magnetica declinatione, ejusque variatione, Astronomiæ Physicæ* J. Bapt. Hamelii est addita. Legi etiam merentur, quæ de motu in natura magnetico *J. Alph. Borellus*, sub finem Operis *de vi Percussionis*, philosophatur. Ingeniose stultus fuit Joh. Frid. Herwartus, qui *in Admirandis Ethnicæ Theologiæ mysteriis propalatis*, Ingolstad. A. 1623. *in 4to* editis, Magnetem olim pro Deo cultum, Philosophiamque Magneticam, & Mysterium Pyxidis Nauticæ, sub omnibus Gentilium fabulis a sacerdotibus fuisse occultata, operose evincere est conatus. Quo quidem nihil poterat excogitari stultius, cum ne minimum quidem apud Autt. veteres Pyxidis istius notetur vestigium.

CAP. XXXIII.

DE LAPIDIBUS PRETIOSIS.

§. 1. *Gemmmarum præstantia & prærogativa præ lapidibus. Varii de illis Scriptores.* 2. *Ceteris præfertur Rob. Boylius, cujus sententia de Gemmarum generatione, constitutione & solutione, cum Nic. Stenonio ipsi ferme communis, recensetur.* 3. *Quid de Gemmarum viribus & motu intestino judicandum?* 4. *De Adamantibus, ceterisque Gemmarum speciebus, nonnulla.* 5. *De Margaritis item,* 6. *Ac Coralliis, Lignoque fossili.*

1 Vidimus plebejos lapides, veniamus ad Regios, & ob raritatem præ ceteris æstimandos. Sunt enim sane nobilioris naturæ & compositionis, neque a solo pretio & æstimatione dignitatem suam accipiunt. Mistio enim longe perfectior est, & singularis eorum textura arguit longinquitatem productionis, & eam ob causam naturam nobiliorem. Nisi enim particulæ subtiliores essent, & longo tempore longisque circulationibus naturæ excoctæ, & in talem massam subactæ, non tam splendida forma & durabili corpore apparerent; nulla enim alia corpora his virtutibus prædita videmus. De iis Scriptores sunt multi, sed innumeris fabulis referti, ut vix liqueat, quid in illis sincerum sit, aut pro vero & demonstrato debeat haberi. Anshelmus Boëtius a Boot, Marbodæus, Franc. Ruæus, Hier. Cardanus, Joh. de Laet, Albertus M., integros de illis libros scripserunt, inter quos Boëtii a Boot liber optimus videtur; reliqui enim miris sunt fabulis & superstitionibus referti. Nuper etiam aliquis Thom. Nicolotius, Anglus, de eo argumento scripsit, qui liber in Germanicam quoque linguam conversus est. Ul. Aldrovandus quoque *in Museo Metallico* varias earum species, cum Iconibus, repræsentat, sed is de formis & figuris earum magis sollicitus. Prodiit ante aliquot annos liber Gallica lingua,

lingua, exiguus quidem, sed magnæ utilitatis, sub Tit. *Histoire des Joyaux, & des Principales Richesses de l'Orient & de l'Occident, par le Sr. Chappuzeau,* cujus argumentum *Transact. Angl. p. 429. & seqq.* recensent. Ex eo enim bene perdisci potest res gemmaria, quoad notas loci natalitii, & rationem valoris.

Post illos omnes Rob. Boylius, sagacissimus naturæ Indagator, singularem libellum scripsit *de origine & virtutibus gemmarum*, elegantem satis & curiosum, cujus hæc sententia est; Gemmas pellucidas aliquando substantias liquidas fuisse ait, quæ si tincturis quibusdam mineralibus, dum fluidæ vel molles sunt, imbuantur, colores, pro ratione mineralis obvii, acquirant. In opacis gemmis, cujus generis sunt Hæmatitæ, Jaspides, Onyches, similesque lapilli, terram, metallicis succis impregnatam, accessione liquoris petrescentis, seu spiritus petrifici, in lapidis formam coagulari putat, & hos spiritus petrificos opinatur aliquando ascendere in forma vaporum. Unde probabiliter deducit, non tantum diversas virtutes medicinales talium lapidum, sed & alias quasdam illorum qualitates, ut colorem, gravitatem. Hinc evenire existimat in lapidibus alterius generis, vel Marcasitis, vel ipsis vegetabilibus & animalibus substantiis, repertos fuisse alios lapides. Quandoquidem substantiæ illæ facile concipi possunt terræ inclusæ, dum adhuc essent terra mineralis vel limus, & postea thecæ quasi inditæ, accessione petrificorum agentium, quæ eas pervaserint. Atque hanc suam sententiam Boylius, isto in libro, prolixius explicat, in quo in plurimis convenit cum assertionibus Nic. Stenonis. Sed fuit ille, in *præfatione* ejus libri admodum sollicitus, ut præcaveret suspicionem plagii; nam, cum imprimeretur libellus, Stenoniana se nondum vidisse multis documentis probare illic laboravit. Sunt vero in illo libro singulares Observationes, & magis quidem solidæ, ut mihi videtur, quam Stenonianæ, quæ meris Mathematicis ratiociniis niti videntur, cum hic in subsidium vocet experimenta artis Chymicæ. Illa præcipue elegans ejus meditatio est, qua statuit, terram plenam esse menstruis, aliisque liquoribus variorum generum, e fodinis, per quas vagantur, varie imprægnatis, qui in quibusdam casibus vice menstrui fungi, alio vero modo concurrere ad productionem corporum mineralium, possint. Quin ipsam aquam communem variis mineralium effluviis infectam, ut est plerumque (quod Leonh. Thurnheuserus peculiari *libro de aquis mineralibus* docet), id præstare posse credit. Refert quoque, se casu aliquando incidisse in liquorem, qui gemmas solvere potuerit, quod certe mihi, nescio quomodo, a vero alienum videtur. Putaverim enim ego, rem arduam forte, & magni in natura prodigii, si quis id præstare posset, & longe illo Alchesto Helmontiano pretiosiorem. Quæ circa figuras gemmarum philosophatur, pulchre illustrata Chymicis experimentis sunt. 2

Quod vires gemmarum attinet, illæ cum sint in abdito positæ, erui non facile possunt. Joh. Bapt. Helmontius, & ejus Hyperaspistes, Joh. Marcus Marci, magnam vim ipsi irradiationi tribuunt, in qua tamen tantum latere arcani, ut illi quidem volunt, vix mihi persuadeo. Esse vero in illis incognitas quasdam vires, & non facile 3

cile deprehendendas, vel ex iis Observationibus conjicere licet, quas recenset Boylius *in libro suo de Quiete absoluta corporum.* Observavit enim, in ipsis durissimis corporibus esse particulas quasdam, quæ moveant se a centro ad superficiem. In *Tractatus sui de Coloribus Appendice* refert de quadam Turcoide, in qua macula fuerit, quæ motum habuerit menstruum, ad phases sc. lunæ comparatum.

4 De singulis gemmarum speciebus si agere nobis animus esset, toto Volumine rem non expediremus, & habemus, quos de iis libros legere possumus, a me supra indicatos. De valore earum, & ordine, omnium optime Auctor ille Gallicus egit, ut non necessum sit, ex eo quædam repetere. Adamantes præ omnibus pretium habent, magis ob raritatem, quam ob naturam ceteris præstantiorem. Nam & ceteræ illæ gemmæ ejusdem misturæ sunt, & pulcherrimi præterea coloris. Quænam illis succedant, ambiguum est, quibusdam pro Smaragdis, aliquibus pro Saphiris, certantibus. Earum omnium natura, species & distinctiones, vel vulgares etiam Auctores Physici & Compendiarii recensent, quibus innumeræ fabulæ & superstitiones sunt permistæ.

5 De Margaritis, earumque piscatione, consulenda sunt Itineraria Indiæ Orientalis. Habuit & Britannia quondam margaritas, multum olim æstimatas, sed nunc illæ ibi non comparent. Quæritur hic a multis ars majores efficiendi uniones e minutioribus, sed vix puto illud effectum dabitur, cum splendor ille superficiei externæ nulla possit arte conciliari, licet forte massa aliqua major inde confingi possit. Refert Cl. Salmasius, in *Exercitationibus suis Plinianis ad Solini Polyhistora*, in libris illis Græcis MSS. qui de Chymia, & Metallorum transmutatione, in Bibliotheca Regis Galliæ asservantur, recenseri artem aliquam conficiendi uniones artificiales. Sed illa non comparet in Cod. Altenburgensi, cujus inspiciendi mihi copia data est.

6 Coralliorum historiam Johannes Ludovicus Gansius peculiari opusculo pertexuit. Eorum etiam mirabilis productio est, & sunt, qui observarunt, ea sub aquis mollia, quod argumento est, ex succo quodam coaluisse. Sed in his omnibus cœca omnis philosophandi industria est, & pene meris conjecturis absolvuntur, quæ circa illa disquirimus. *De ligno Fossili* Lib. Italicum scripsit Franc. Stellutus, quem se, cum notis suis, denuo editurum J. Dan. Major est pollicitus.

CAP. XXXIV.

DE VITRO ET GEMMIS ARTIFICIALIBUS.

§. 1. *De vitro varia, inprimis, an flexibile & ductile confici possit.* 2. *Gemmæ e vitro artificiales. Ant. Neri* Ars Vitriaria, *& Autoris* Epistola de Scypho vitreo, per sonum vocis humanæ rupto, *laudantur.*

VITRUM

VITRUM quodammodo ad gemmas etiam referri videtur, ob densitatem & compactionem suam, licet arte factum sit, quanquam & natura habeat vitra quædam fossilia. Quod arte paratum est, fragile est. Aliqui per artem flexibile & ductile fieri posse credunt, & adfertur ejus rei historia quædam apud Plinium & Petronium, de artifice quodam, qui Tiberio obtulerit phialam, ex vitro tali ductili paratam. Cujus historiæ fidem aliqui in dubium, cum Christoph. Meretto, vitrum ductile per artem confici posse negante, vocant, sed immerito, ut opinor. Nam certe non repugnat naturæ, talia vitra confieri per additionem materiæ cujusdam viscosioris metallicæ, quæ tamen perspicua sit, ac maneat. Ol. Borrichius certe, in *libro suo de ortu & progressu Chymiæ*, pro exemplo allegat talcum illud Muscoviticum pellucidum, quod non ita fragile est, ut vitra nostra, per vim ignis parata. Chymici vitri flexibilis præparationem magno suo Elixiri solent tribuere, quod naturæ sit viscosæ, incombustibilis & summe perspicuæ, vitroque admistum talem ei naturam conciliet. Vixit, uti a Viro fide digno accepi, in aula *Joh. Casimiri*, Regis Poloniæ, Nobilis Italus, qui certo quodam spiritu chymico vitrum frigidum ita emollire potuit, ut illi sigilla, tanquam ceræ, imprimerentur, manuque imagines in eodem formari potuerint. Nummos aliquot, ex eo vitro confectos, Magnatibus donavit Aulicis, quod tamen postea ad naturam suam fragilem rediit. Idem artificium in Anglia etiam quibusdam nunc innotuisse, retulit mihi Henr. Oldenburgius. Nicol. etiam Stenonis, absque ignis opera ut vitra conficiantur, non putat esse impossibile, quod si verum esset, talia vitra ad gemmarum naturam accederent propius, ac gemmæ nihil aliud essent, quam vitra metallica. Nostrum autem vitrum, quod, vi ignis, aërem, salem & cineres, in massam aliquam viscosam & lentam fundit, non potest, nisi fragile esse, ut omnia corpora sunt, subitanea aliqua operatione fabrefacta. Non etiam misceri ita particulæ possunt, sed violenta fusione statum quasi violentum sortiuntur, a quo discedunt interdum. Levi enim aëris rarefactioni & condensationi, vel sono vocis etiam, videmus ad rupturam patere. Borrichius putat, si salem possimus habere flexilem aliquem, ductibilitatem inde acquisiturum vitrum. Nam sal ad fusionem maxime confert, & ad continendas inter se minimas particulas. Sed, quoniam salis communis particulæ rigidæ sunt, dum in igne sunt, fluunt illæ quidem, sed frigefactæ veteri suo rigori restituuntur, ideo non potest aliter evenire, quam ut fragile vitrum sit. Quod si pro sale illo communi sal aliquis metallicæ naturæ possit substitui, aut ipsum illud metallum in salis formam redactum, non dubito, quin res successura sit. 1

Sed hactenus quidem frustra in eo negotio laboratum est: quod si perfici posset, parum abesset, quin gemmas ipsis nativis respondentes perficere opera nostra possemus, cum videamus in vulgari etiam vitro puriori, sed tamen fragili, & non tam ponderoso, quam gemmæ sunt, adeo per artem, naturæ æmulam, posse effigiari gemmarum species, secundum colores suos distinctas, ut fallere interdum ipsos gemmarios negotiatores possint, si non ad omnia examinum genera revocent. Species sane 2

&

& fulgor fummus conciliari illis poteſt, non tamen durities. Et hanc quidem artem parandi gemmas fictitias tradidit *u*) ANTONIUS NERUS, Florentinus, in elegantiſſimis ſuis 7. libris *de arte vitriaria*, Italica lingua ſcriptis, quos in Latinam linguam vertit Andreas Friſius, ediditque Amſt. A. 1668. *in 12.* cum *notis*, quas Chriſtoph. Merettus, Medicus Anglus, in illos ſcripſerat. Ubi ordine omnia illa legi poſſunt, quomodo Cryſtalli, Saphiri, Amethyſti, Granati, & ſimiles, effici poſſint. Illic enim & inſtrumenta ejus artis, & omnes apparatus, prolixe deſcribuntur. Plura, quæ ad vitri naturam ſpectant, recenſuimus in *Epiſtola* noſtra *de Scypho vitreo rupto per certum vocis humanæ ſonum*, ubi memorabiles quædam occurrunt hiſtoriæ de gemmis quibusdam artificialibus, ex aqua factis, & præterea alia ſcitu digna.

CAP. XXXV.

DE METALLORUM GENERATIONE.

§. 1. *Materiam Metallorum proximam non eſſe aquam, aut ſalia, oſtenditur.* 2. *Nec argentum vivum vulgare, ſed longe probabilius Chymicorum Mercurium (cujus ab iſto differentia explicatur) ac ſulphur. Generationis metallorum diverſorum ex his ratio.* 3. *Quænam ſit inter ſulphura auri, argenti, & metallorum impurorum, ſicut & vulgare, differentia?*

1 A Lapidibus ad METALLA venimus, quæ alterius plane texturæ eſſe, ipſa exterior forma arguit, plus enim viſcidi & lentoris habent, quam lapides. Quanquam enim ſunt duriſſima, fragilitatem tamen aliquam habere violentam, pondus eorum arguit, & ad metallicam naturam propius, quam ad vegetabilem accedere. Jam, *quæ metallorum origo* ſit, *quibusque rebus conſtituantur*, vexatiſſima quæſtio eſt, cum eorum natales vix humana induſtria videatur poſſe rimari. Qui aquam omnium rerum Elementum ſtatuunt, etiam metallis aſſignant, non quidem falſo, fuiſſe enim aquam remotum primum & prædominans illorum Elementum concedo, jam tamen per alterationes in naturam propiorem, materiam ſcil. viſcidam & lentam, inſpiſſatam, veroſimile eſt, quæ propinquiore cognatione metallicam naturam attingeret. Nihil itaque prodeſt nobis, ſi ſciamus vel credamus, ex aqua eſſe metalla compoſita; id enim demonſtrari ægre poteſt, ac fortaſſis fieri potuit,

u) Antonii Neri Artem Vitriariam, poſt Chriſtoph. Merettum, illuſtravit, noviſque inventis ſolerter auxit Joh. Kunckelius, Chymicus haud ita pridem Germaniæ & Sueciæ, coævis pleriſque ſuperior, e Cimbria noſtra oriundus, cujus *Ars Vitriaria Experimentalis* (vollkommene Glaßmacher-Kunſt) Germanico Idiomate Lipſiæ an. 1679. *in 4to.* edita, *Parte I.* Commentarium in Ant. Neri Libros, & Meretti *Notas*, Experimentalem luculentiſſimum, *Parte II.* duas experimentorum, ad Artem hanc, aliaſque cognatas, ſpectantium, Centurias, in Appendice autem Hiſtoriam Gemmarum Naturalium, & quarundam Artificialium, nec non Margaritarum aliorumque ſimilium Naturæ Cimeliorum Phyſicam exhibet.

potuit, ut talis materia, lenta & viſcoſa, ſimul cum ipſa tellure creata ſit, ut neceſſum non ſit, altius procedere. Nam & nimia ſubtilitate ſæpe obſiſtimus veritati. Aliqui ſunt, qui metallorum originem a ſale petunt, argumento illo ducti, quod videant corpora metallica a ſalibus poſſe diſcerpi & corrodi, aut, quod nonnulla cognatos habeant ſales vitriolicos, ac inter ſe per vices commutentur, quod tamen neutiquam eorum ſententiam confirmat. Non enim valet iſta conſequentia: quod corrodere poteſt aliquid, ex eo id componitur. Et vitriola nil aliud ſunt, quam corpora metallica & ſalina miſta temperato contubernio, non perpetuo aut radicali. Non vacat quidem res illa admiratione, quod ita corpora ſecari poſſint a ſalibus, ac patet inde magna ſalium cum mineralibus cognatio, non tamen intima, ſemper enim divelli poſſunt levi negotio, cum partes ceteræ eſſentiales cohæreant. Quæſiverunt multi in vitriolo, aliqui in nitro, cujus ſalis potentia magna eſt in fixiſſimis quoque metallis vexandis. Quare ſpiritu roris auri tinctura elici ſolet, quoniam in illo eſt ſpiritus nitri ſubtiliſſimus. Sed hic tantum abraſio eſt particularum minimarum, ipſæ vero, vel minimæ, eſſentialem ſuam miſturam retinent.

A ſalium familia ad metalla itur, inter quæ primum omnium appellari ſolet *argentum vivum*, mirabilis profecto ſubſtantiæ, quæ mille ſe in formas fingit & refingit, quibuscunque in artibus & experimentis tractata. Id in illo præcipue conſideratione dignum eſt, nullam aliam ſubſtantiam inter metalla tanto amore complecti aurum, cui etiam pondere æqualis eſt, ſtatim enim auro unitur, idque in illo mergitur, cum cetera omnia metalla ſupernatent, id quod ex amalgamate Mercurii luculenter patet. Qui hanc ſubſtantiam inter principia metallorum ponunt, propius abſunt a vero, non tamen verum eſſe principium, uno ore omnes illi dicunt, qui Chymiam iſtam ſecretiorem profitentur, atque inter illos Lullius, qui argentum vivum inter principia metalli ponendum eſſe judicat, ſed a vulgari argento vivo diſtinguit, ut ovum fœcundum ab ovo ſubventaneo. Illi ſc. quando argentum vivum ſuum, ceu principium metallicum, requirunt, ajunt, eſſe illud corpus metallicum ſumme ductile, lentum & viſcoſum, ponderoſum, ita ut auri pondus æquet, non currens, ut vulgare argentum vivum, ſed tamen in igne ſumme volatile, &, ut uno verbo dicam, talem materiam, quæ nondum aurum & argentum, aut aliud metallum, eſt, ſed rudimentum quaſi & embryo metallicus, aurum & argentum immaturum, quod pondere ſuo dignoſci facile poſſit, ſummo autem ſtudio ab illis celatur. Hoc primum illis eſt & materiale principium, quod certe cum ponunt, nihil abſurdi comminiſcuntur. Ipſa enim compoſitio & textura metalli arguit, ex tali quadam ſubſtantia componi debere metallum. Alterum principium componens metalla *ſulphur* vocant, illudque geminum faciunt, *album* & *rubrum*, prout de albore & rubore metalla participant, vel copioſius, vel purius, vel parcius, vel impurius, admiſtum. Atque hæc perfecta metallica ſubſtantia, vel illud argentum, vel aurum immaturum, jam tum in prima ſua miſtura ſulphur commiſtum habet, ab eoque leviter digeſtum eſt, quæ ſubſtantia ſi naturæ Operario permittitur, tandem in aliquod metallum fixum abit per longas digeſtiones, vel perfectum, 2

ut aurum & argentum, vel imperfectum & impurum, si sulphura sordes aliquas a loco natali contrahant, atque tum stannum, cuprum, ferrum, &c. nascitur. Quæ metalla plus sulphuris impuri, & quam minimum argenti vivi, seu mercurii, habent, non ita sunt ductilia, ut aurum & argentum, aurum præcipue, quod infinite pene dixerim extendi potest. Ab una ergo radice omnia metalla descendunt, tali scil. substantia, quæ ex binis principiis constitutivis leviter commista est.

3 Aurum omnium optimum est, & primum, antequam exaltaretur sulphur, illud candidum fuit, suntque, qui putant, flavum illum auri colorem exui auro posse. Hujus naturam omnes inquirunt, nemo capit. Chymici inprimis, in natalibus ejus investigandis, laborant, verum scientes silent, verba dant ignavi. Exstant Abrahami e Porta Leonis, Medici Hebræi, *Dialogi III. de Auro,* in quibus non solum de auri facultate Medica, sed & specifica ejus ac ceterarum rerum forma, duplicique potestate, qua in mixtis illa operatur omnibus, operose disputatur, Venet. A. 1584. in 4to editi. Nec spernendi Joh. Franc. Pici Mirandulani *Libri III. de Auro,* in quibus multa recensentur transmutationum exempla. Argentum ejusdem cum auro naturæ est, & eodem sulphure gaudet, sed nondum ad ruborem excoctum. Et ista quidem sulphura, quæ ita vocantur, incombustibilia sunt & esse debent, quoniam naturæ metallicæ sunt, perfectioris sc. & fixæ, quæ destrui non possunt & dissipari, ut cetera sulphura vegetabilia vel animalia, quæ in fumum abire, atque dissipari posse, flamma ipsa facile testatur. Combustibile autem sulphur ad compositionem perfectorum metallorum nihil facit: impura quidem metalla ex eo habent plurimum, quare destrui etiam facile per sulphur vulgare possunt. Imo ipsum argentum potest destrui, quod indicio est, non tam purum, vel saltem minus fixum esse in argento sulphur, quam est in auro. An vero natura, diuturna coctione, ex vulgari sulphure possit fixum facere & incombustibile, res est nobis non determinanda.

CAP. XXXVI.

DE METALLORVM TRANSMUTATIONE.

§. 1. *Plumbi in stannum, ferri in cuprum, transmutatio.* 2. *Metallorum imperfectorum in aurum transmutatio propugnatur, Chymicique Græci MSti, a Thom. Reinesio emendati, & Ol. Borrichii atque Autoris de χρυσοποιΐας historia scripta, commendantur.*

1 De Transmutatione Metallorum in universum agere nostri non est instituti. Multa enim circumferuntur experimenta de plumbi in stannum, ferri in cuprum, conversione, de quibus tamen dubiorum plena sunt omnia. Quod plumbum attinet, id depurari coctione in stannum posse, non equidem inficias iverim, quanquam tamen stanni natura admodum sit a reliquis metallis distin-

distincta. Nam plane illi non convenit cum argento, cum plumbo tamen maxime cum illo conveniat, omnisque massa plumbea aliquam portiunculam argenti habeat. De ferri in cuprum mutatione, de qua *P. I. c. 1. §. 6.* plura in medium a nobis jam sunt allata, ajunt aliqui, aliqui negant. Lazarus Erckerus, diligentissimus metallurgus, id pro certissimo habet. Sed mittamus illa, ut vulgaria.

Hic quæstio erit; *an imperfecta metalla in aurum & argentum mutari possint?* Id 2 factum fuisse, tot historiæ testantur, quas in dubium vocare non possumus, totque libri fatentur, ut vel mire impudentes esse oporteat, qui orbi ita imposuerunt, vel homines plane pertinaces, qui fidem iis denegare velint, cum natura rerum plane non repugnet, quam verosimilitudinem nos in *Dissertatione de metallorum transmutatione* prolixe ostendimus, nec hic denuo inculcabimus. Quod argumenta inartificialia attinet, autoritatem scil. supersunt Manuscripti libri Græci variorum autorum, qui, sub ænigmatibus multis, hanc artem proponunt, habeoque apud me codicem Altenburgensem, Thomæ Reinesii manu notatum & emendatum, cum ejus Epistola de ætate & scriptis illorum Auctorum. Cetera, quæ spectant ad historiam hujus rei, prolixe executus est Olaus Borrichius in *libro de ortu & progressu Chymiæ*, & in altero *Sapientiæ Hermetis, Ægyptiorum & Chymicorum vindicatæ*, quo respondit objectionibus Herm. Conringii. Quibus addi possunt selecta quædam, & cum omnibus circumstantiis enumerata, in nostra *de Metallorum transmutatione, Epistola.* Quibus longe plura addere possemus, si res esset nostri instituti. Athan. Kircheri adversus probabilitatem transmutationis metallicæ argumenta, tam historica, quam philosophica, diligentissime examinavit, & operose solideque refutavit, Valer. Bonvicinus, *in Lance peripatetica adv. Kircherum,* Patav. A. 1676. *in 8vo* edita.

CAP. XXXVII.

DE MEDIIS MINERALIBUS.

§. 1. *Quænam ista, & cur ita dicantur?* 2. *Antimonium, ejus constitutio, usitsque Chymicus & medicus. Controversia de illo forensis in Gallia. Bas. Valentini* Currus Triumphalis Antimonii, *a Th. Kerkringio illustratus, commendatur.* 3. *Succinum, cujus natales controversi terræ vindicantur, solutioque a Theod. Kerkringio, ad condituram cadaverum, facta esse perhibetur. Succinum Chinensium artificiale.* 4. *Ambra, de cujus ortu variæ recensentur sententiæ.*

MEDIA MINERALIA vocantur, quod mediam obtineant naturam inter 1 metalla & lapides, referuntque illic quidam & terras, & salia, & succos fossiles: sed rectius referuntur huc illæ Mineralium species, quæ nec perfecta metalla, neque lapides sunt, & aliquid quidem metallici habent, sed parum Mercurii. Sales & succi a natura metallica paulo longius abeunt, ideoque in ulterioram locum rejiciendi.

2 Præcipuum inter media mineralia locum habere videtur *Antimonium*, fragilis omnino naturæ, quia parum Mercurii habet, & malleari non poteſt, quanquam liquari, ut cetera metalla, poſſit. Quare recte ſemimetallum vocat Honor. Fabri, qui *Tract. 7. Phyſ. lib. 2. propoſ. 60.* ut ceterorum metallorum, ita & hujus, proprietates luculenta brevitate explicuit. Chymici, in ejus natura indaganda, multum operæ inſumunt. Aliqui enim neſcio quæ arcana transmutationum in eo quærunt, quæ tamen in illo fruſtra quæruntur, quoniam corpus eſt Mercurio pene deſtitutum, aut admodum exiguum habens, *x*) quod tamen materiale principium ſummum illis & unicum eſt. Magnæ tamen ejus vires ſunt, & multus uſus. Varias ejus formas, variaque experimenta, magno labore congeſſit Baſilius Valentinus in libro germanice ſcripto, cui tit. Triumph-Wagen des Antimonii, quem in Latinam linguam convertit Theodorus Kerkringius, & Commentariis utilibus illuſtravit, quibus Baſiliana illa Experimenta partim confirmavit, partim etiam nova adjecit. Prodiit is Amſtelod. A. 1671. *in 12.* Mirifica vi purgante pollet, tum per alvum, tum per vomitum, ad chirurgicas etiam operas mirifice prodeſt. Medicamenta & panaceæ paſſim circumferuntur, ex eo confectæ. In Gallia aliquando ad Tribunal Regis vocatum eſt, ejusque ſententia damnatum, cum illud vero Medici defenderent, iterum admiſſum fuit, ac extant ſuper hac re in utramque partem ſcripta, Gallica lingua edita. Reliqua, quæ ad illud ſpectant, ex officinis Pharmacopæorum petantur. Plura ſunt talia Mineralia, partim ſalutaria, partim venenoſa, Biſmutum, Tucia, Zincum, Arſenicum, de quibus ſingulis legi poſſunt officinales Scriptores.

3 E ſuccis, qui varii ſunt, præ ceteris commendabile eſt *ſuccinum y*) de quo lectu digna eſt Phil. Jac. Hartmanni, Prof. Med. Regiom. *hiſtoria Succini Pruſſici Phyſica & Civilis*, Francof. A. 1677. *in 8vo* edita, & varia de illo adducens Experimenta. Ejus locus natalis valde adhuc dubius. Autor libri *l' Europe vivante*, neſcio quo experimento in medium producto, ex melle oriri putat, & per quandam compoſitionem, ex tartaro & ſpiritu vini factam, poſſe diſſolvi, quod plane mihi veroſimile non videtur. Non enim diſſolvuntur corpora, niſi a ſimilibus. Quare cum gummi aliquod ſit, oportet a viſcoſitate quadam congeneri ſuccinum diſſolvi. Aliqui ex mari productum exiſtimant, quidam ex terra, quæ ſententia veroſimilior videtur, & confirmant illam animalia & inſecta terreſtria, paſſim in ſuccino reperta. Id quod D. Joh. Dan. Major, *Libro* integro *de Natalibus Succini non maritimis*, fuſius

x) Celare hic lectores nolo, Autorem, qui *h. l.* Antimonium *Corpus eſſe Mercurio pene deſtitutum, aut admodum exiguum habere*, pronunciavit, ſententiam hanc ſuam poſtmodum retractaſſe, Verbis, quæ Codici, quo ipſemet uſus eſt, MSto *αὐτόχειρι* ab eo in margine adjecta inveni ſequentibus: *Hæc falſa ſunt; Copioſiſſimus in eo eſt Mercurius*, Utra e duabus hiſce Contradictoriis vera ſit, Chymici diſpiciant.

y) Uberius ſuam de Succino, ejusque Natalibus, Sententiam A. 1673. Autor expoſuit *in Ep. de Tranſmut. Metallorum, p. 49-53.* a Phil. Jac. Hartmanno, *Libro II. Hiſtoriæ Succini* diverſis in locis, partim calculo ſuo approbatam, partim vero impugnatam.

ſius oſtenſurum ſe eſſe, promiſit. Naſcitur vero frequenter in locis, ubi pinus & terebinthi creſcunt, quod argumento eſſe poſſit, a ſimili quadam viſcoſitate, per terram diſperſa, naſci, & a particulis maris ſalinis coagulari. Multum in eo laboratum eſt, an ſolvi poſſit, atque iterum coagulari, quod ſi fieret, res admodum lucroſa eſſet. Theodorus Kerckringius hanc ſibi artem vindicat, & integra cadavera ſuccino circumfuſo condivit, quam ſolutionem ſuccini ille ſolo regimine ignis fieri aſſeverabat, quod perſuadere tamen hactenus mihi non potui. Chinenſes, per artem Chymicam, ex pice & reſina arborum, ſubſtantiam conficiunt, ſuccino ſimillimam, teſte Martino Martinio *in Atlante Sinico.*

Inter ſuccos quoque terreſtres nobiliores eſt *Ambra*, quæ gryſia eſt, de cujus natalibus varie diſputatur. Aliqui enim excrementum avium quarundam exiſtimant, alii evomi a balænis crediderunt. Videatur *Hiſtoria Ambræ*, a Juſto Fido Klobio edita. Nunc vero Angli invenerunt Ambram, ipſis rupibus in mari adnatam, unde apparet, ex ipſis lapidibus transſudare, vel e terra gigni. 4

CAP. XXXIIX.

DE SALIBUS, ET PRIMUM QUIDEM DE NITRO.

§. 1. *Nitri vis terram fœcundandi. Cenſuræ de Joh. Rud. Glauberi* Novo Mundi Miraculo *& Guilh. Clarckii* Hiſtoria Nitri. 2. *Joh. Mayow* Lib. de Nitro *commendatur, ejusque Philoſophemata & Experimenta quædam afferuntur.* 3. *Nitrum vitam prolongandi facultate pollet. Pulvis Pyrius e Nitro. Quis ejus inventor, Barthol. Schwartz, an Rog. Baconus?*

Sales ad metallorum familiam e longinquo etiam pertinent, de quibus nunc agemus. Eſtque inter illos merito numerandum NITRUM, quo nullus magis eſt per terram & aërem diffuſus, ut aliquibus recte ſal terræ, aliquibus ſal aëreum dicatur. Hoc certe ſale tota terra fœcundatur, & certa quadam præparatione ita aptari poteſt, ut unum frumenti granum, illo imbutum, viginti & amplius ſpicas producat. Hinc commotus JOH. RUD. GLAUBERUS, Chymicus, in libro ſuo, quem inſcribit *Novum mundi Miraculum*, ſubjectum aliquod ac menſtruum univerſale in eo quærit, unde, neſcio quos, aureos montes pollicitus eſt. Ceterum multa ſunt in iſto libro utilia, quanquam plura ſuavia ſomnia, quibus ille ſibi & aliis impoſuit. Sed mutavit ipſe poſtmodum ſententiam. Scripſit *de Nitro* Anglica lingua GUILH. CLARCKIUS, z) Medicus Regius, Libellum, in quo recenſet varios ejus 1

(Ggg) 3

z) Guilh. Clarckii *Hiſtoria Naturalis Nitri, ſive Diſcurſus Philoſophicus de Natura, Generatione, Loco, Artificiali Extractione, Virtutibus & Uſibus Nitri*, qui Anglice Londini an. 1670. *in* 8vo. prodierat, Latine etiam poſtea eſt translatus, Hamburgi an. 1675. in 8. editus.

ejus productionis, tam a natura, quam artis ministerio, modos, verum parum præstitit pro dignitate hujus subjecti, nam in natura ejus indaganda exilis admodum ipsius opera est.

2 Longe doctius, & magno molimine, nuper in ejus materiam inquisivit toto libro JOHANNES MAYOW, qui ostendit, per totam terram & aërem spiritum quendam, quem nitro-aëreum vocat, esse dispersum, unde omnium rerum fermentationes & germinationes deducit. Ille vero nitrum ita describit, quod constet e sale acido, maxime igneo, & insuper Alcali, seu salis Alcali vicem subeunte sale volatili, pure salso. Nam, si nitri Analysis instituitur, spiritus acidus hinc primum destillatur, relicto in retorta nitro fixo, quod si spiritus acidus sali cuique Alcali affundatur, ex mutua congredientium lucta generabitur, quod igni injectum promte deflagrat. Nitri ergo partes duas statuit; alteram fixam, alteram volatilem, vel potius, ut rectius loquar, species, quanquam revera sunt eadem corpora; quatenus in terra radicatur, sal fixum est, quatenus in aëre circumfertur, sal volatile est. Cum itaque in terra radices suas habeat (omnium enim salium fixorum semina in terra residere ait,) ab aëre promte augetur terra, quæ fixum nitrum habuit, vel ejus semen adhuc habet. Terra enim, ex qua omne nitrum extractum est, si aëri exponatur, per aliquod tempus, tota iterum nitrosa evadit, quod indicat ex aëre propagari nitrum, partibus volatilibus se iterum fixis applicantibus. Hæc ille prolixe isto in libro exponit, ubi, quem ex nitrosis effluviis format, spiritum nitro-aëreum, magno labore & diligentia per operationes naturales, fermentationes, vegetationes, respirationes animalium, &c. circumducit.

3 Notandum & hic, quod Franciscus Baconus observat *in historia vitæ & mortis*, quotidiano usu nitri vitam posse propagari, quare ipse semper cibis admiscuit. Ratio ejus hæc fuit, quod inordinatos spirituum motus sistat ac figat, a quibus tot oriuntur in corpore humano incommoda. Ex nitro, sulphure & carbonibus, pulvis pyrius conficitur, cujus patrocinium suscepit Mich. Maierus *in veris inventis Germaniæ*, ubi Germanis ejus inventionem asserit. Quam nec ego iis inviderem, nisi in Rog. Baconis, Angli, qui diu ante Barth. Schwartzium vixit, *Epistola de Operibus secretis artis & naturæ*, jam tum ejus mentio fieret. Quare miror, Guilh. Cambdenum, *in Reliquiis Historiæ Anglicæ*, Anglice scriptis, istam gloriam popularis sui in dubium vocare, & Germanis adscribere.

CAP. XXXIX.

DE SALE COMMUNI, VITRIOLO, CETERISQUE SALIUM SPECIEBUS.

§. 1. *Salis communis variæ species. Salis usus Physicus & Chymicus. Judicia de Joh. Sophr. Kozackii & Bernh. Gomesii Scriptis de illo. Vitriolum late in variis corporibus diffusum. Usus*

Usus ejus Chymicus. Scripta de illo J. G, Trumphii & J. J. Becheri. 3. *Salis Ammoniaci, naturalis pariter atque factitii, descriptio & usus medicus.*

Possent & hic de SALE COMMUNI multa dici, quod vel fossile est, vel arte 1
productum. Solet & ipse sol excoquere e mari salem, qui per artem solet facilitari. De modo, quo id fieri consuevit in Gallia, videantur *Acta Anglica pag. 1025.* Præstantissimum alias illud naturæ subjectum est, ac præ ceteris contemplatione dignum, cum permultum faciat ad corpornm compositionem, quibus continuitatem tenui & inexplorabili insinuatione conciliat, tam ob figuras suas perpetuas distinctas & singulares, quam ob alias virtutes. Quare in ipso aëre, in ipsis etiam dulcissimis fontibus, imo in ipso rore ac aqua pluvia, & vegetabilibus, habitant insensiles salinæ particulæ, quæ manifestari per artem Chymicam possunt. Chymicorum multus in hoc sale labor est. Nam, qui ex eo parantur per artem liquores, mirabilia præstant in metallorum operationibus. Extat cujusdam Johannis Sophronii Kozackii *de Sale* liber, sed oppido insulsus, uti vere Kippingius judicat; pauca enim in illo sunt alicujus frugis. Scripsit & Bernhardinus Gomesius Miedal *Halographiam* quandam sive *Diasceps eon de Sale libros quatuor,* Ursellis An. 1600. in 8vo editos, quorum I. de Sale Physico, II. de Medico, III. de Geniali, seu Jocoso, IV. de Mystico agit; sed in quibus multa sunt aliena & peregrina. Habet tamen etiam quædam sic satis bona, quæ ad naturam salis explicandam pertinent. Ceterum non est ejusdem bonitatis sal, & magna inter species ejus differentia. Marinum enim ceteris est crassius, quemadmodum & fossile, illud vero, quod e fluviis salinis excoquitur, omnibus ceteris melius.

Vitriolum sal est metallico generi propior, cupri enim & ferri mineris connascitur. 2
Sed & illud longe lateque diffusum est, &, quemadmodum nitrum, ita & hoc per aërem oberrat, imo & in vegetabilibus ipsis latet. Monstravit mihi *Theodorus Kerkringius* quantitatem non exiguam veri & genuini vitrioli, sed admodum impuri, quod ex aëre Amstelodamensi insalubri, multis aquarum salsarum, & soli paludosi, effluviis impraegnato, machinæ cujusdam beneficio, extraxerat. E corticibus juglandis diu coctis, & in locum frigidum sepositis, verum & genuinum vitriolum potest excoqui, quod & arguit nigredo ista, quam succus eorum contrahit. Quercus etiam multum habere vitrioli, vel ipse sapor prodit, & præterea, tum ex aceto, quod inde conficitur, tum ex sale volatili in fumis ligni quercini supra modum mordace, potest colligi. E quibus exemplis videmus, quam sint naturæ rerum inter se communicabiles, & quanta affinitate se mutuo complectantur. Ceterum magna latent in illo arcana Chymica, varia enim ex eo medicamenta parari possunt, multa item, quæ ad corrodenda metalla inservire possunt, oleum præterea ferventissimum, de quibus omnibus consulantur libri officinales. *De natura vitrioli* librum singularem edidit Joh. Georg. Trumphius aliquis, Anglis quoque *in Actis suis* laudatus. Scripsit & J. Joach. Becherus, si recte memini, *vitrioli* quandam *Anatomen.* Fuere quoque multi, qui in eo quæsiverunt arca-

arcanum metallorum transmutatorium, & circumferuntur eam in rem integri processus, sed fabulosa illa sunt omnia & conficta.

3 *Sal Ammoniacus*, seu Armeniacus, naturalis item est & factitius, quique naturalis est, sub arena invenitur, in laminas concretus, & quidem in regione Cyrenaica, colore nigricans & sapore ingratus. Sal est summe volatilis, & maximæ in medicina utilitatis, si per artem chymicam tractetur. Solet etiam per artem fieri ex quinque partibus urinæ humanæ, parte una salis communis, ac parte dimidia fuliginis lignorum, simul coctis ad consumtionem humiditatis. Odoris est gravis, qui admodum percellat nares, imo suffocare posset, si naribus imprudenter hauriatur. Magna enim vis ejus Elastica est, & magnopere se diffundit, ideoque in spiritibus ad se revocandis optimo cum successu adhibetur. Si quod menstruum ex eo paretur subtilius, eique jungantur vegetabilium olea vel succi, momento pene temporis per totum corpus diffundere vim suam potest, & mira nonnunquam in morbis præstare. Sunt & ejus in metallorum præparationibus vires magnæ. Nos, missis salibus, & tota mineralium doctrina, ad vegetabilia nos convertemus.

CAP. XL.

DE PLANTIS ET VEGETATIONE.

§. 1. *Anima Vegetativa Aristotelicorum exploditur.* 2. *Vera vegetationis & fructificationis plantarum ratio, ex Ken. Digbæi Diss. de illa, quæ simul commendatur, exposita, & vitis exemplo illustrata.* 3. *Experimenta de Succi arborum nutritii circulatione. Laus* Anatomes Plantarum *Marcelli Malpighii.* 4. *Scriptores de plantis & arboribus varii, præsertim Historici.* 5. *Scriptores de Plantis Asiaticis & Americanis. Abraham Cowlei Poëma de Plantis.* 6. *Osw. Crollius & J. Bapt. Porta de figuris & signaturis Plantarum, Jac. Böhm* de Signaturis rerum.

1 E Tellure tandem eluctati, ea, quæ circa tellurem sunt, ac in superficie ejus hærent, videamus, corpora sc. illa, quæ e seminibus suis continua appositione excrescunt, quam VEGETATIONEM dicimus, quemque actum Peripatetici non absque singulari aliqua anima absolvunt. Ab illa enim procedere putant, quod nos nutriri, crescere, florere, fructus ferre, dicimus, &, secundum illas varias alterationes partium in plantis, varias huic animæ vegetativæ facultates adscribunt, facultatem sc. nutritivam, auctricem & generatricem. Talem animam vegetativam singulis plantis & arboribus esse specificam volunt. Sed non opus est ad animas hic recurrere, cum demonstrari nulla ratione tales formæ possint. Sufficit hic organica corporum compositio, quæ succum nutritium hoc vel illo modo admittit. Hinc recte Honoratus Fabri, singulari libro, eleganti & curioso, *de plantis*, Paris. A. 1666. *in 4to* edito, *lib. 1. prop. 18.* ait, quod forma plantæ nulla sit entitas absoluta, quod illa extra plantam subsistere non possit, & quod proprie non producatur.

Magnam

Magnam huic vegetationi lucem affert liber KENELMI DIGBÆI *de vegetatione plantarum*, e Lingua Angl. in Lat. converſus, quo eleganter proceſſum nutritionis & accretionis e ſemine demonſtrat, cujus Diſſertationis argumentum *libro ſuo de immortalitate animæ* inſeruit. Tota illa Diſſertatio ſubtiliſſima eſt, & cum accuratione legi meretur. Mathematica demonſtratione enim ob oculos ponit, quomodo a primo ſeminali puncto partes extra partes procedant, partim ſalibus aëreis aut terreſtribus evocatæ, partim preſſione aëris & humoris externi, partim calore ſubterraneo, quæ omnia hic ſingulatim explicare, nimis eſſet operoſum. Videatur Auctor ille, & cum ipſo conferatur Honor. Fabri, qui partes plantarum, quæ ſucceſſione excreſcunt, optime delineavit, &, ut exiſtimo, maxime ad mentem Digbæi. Sive itaque ex ſemine, ſive ex bulbo, ſive ex radice, procedat germen, ita creſcit, ut ſuccus terreſtris primum ſe inſinuet poris ſeminum & radicum. Primæ partes madefactæ e latere quodam intumeſcunt, & vicinas pellunt, atque ita primum fit ruptura tunicæ, quæ ſemen includit, & tenues quidam proceſſus, in centro ſeminis delineati, incipiunt ſe exerere, atque ita, ſuppeditato ſemper novo ſucco, continua ſemper eſt particularum pulſio, hincque rami novi ſuccedunt, & folia, & tandem ipſi fructus vel ſemina, quæ quaſi novæ iterum plane ſunt, novo quodam umbilico, matrici ſuæ, innatæ. Totum autem corpus plantæ materiam ſuam debet ſucco illi terreſtri, ſalibus quibusdam impregnato, aut particulis etiam ſulphureis. Unde demum fructus naſcuntur tam varii ſaporis. Poſtquam enim humores inſipidi, per truncum & ramulos delati tandem, ubi ad ſecundam concoctionem veniunt, incipiunt quaſi in ſe ipſis fermentari, & continua illa circulatione in pulpis ſuis motum promovente, ardore ſolis particulæ ſulphureæ tandem ſubigunt aqueas, & cum illis novum aliquem liquorem ſapidum conſtituunt. Quod in vite manifeſte videre poſſumus, in qua ſuccus ille nutritius inſipidus, ſed tamen jam tum aliquas ſulphureas particulas admixtas habens, per fungoſam vitis medullam percolatur, ut fieri in laciniis illis ſolet, quibus herbæ rigantur. Tandem in globulis aut uvulis ſuis quieſcit, atque illic diuturna ſolis coctione, ſaliumque & ſulphurum nova ſemper acceſſione, ſaporem illum acquirit. 2

Quod jam ſuccum illum nutritium attinet, ejus ſingularem aliquam eſſe circulationem, quemadmodum ſanguinis in corporibus humanis, aliqui ſtatuunt, & habetur ejus experimentum de Aloë Americana Sarratifolia, a Chr. Merretto prolatum & deſcriptum, *in Actis Philoſophicis Anglicis p. 455. Edit Angl.* Specimina quædam Obſervationum de circulatione ſucci hujus nutritii legantur *in Actis Philoſophicis Angl. p. 680.* & *800. Edit. Lat.* quo poſtremo loco elegans exemplum de ſucco betulæ proponitur. Primus forte de ea cogitavit D. Joh. Dan. Major, *aa*) cujus collectanea ea 3

aa) Primitias ſuarum de Circulatione Succi in Plantis Nutritii Meditationum D. Joh. Dan. Major, Med. Prof. Kilon. Anno jam 1665. Academiæ iſtius Natali, publicæ Eruditorum Cenſuræ ſubjecit, *in Diſſ. Botanica de Planta Monſtroſa Gottorpienſi*, Sleſvigiæ in 4to excuſa, p. 20. 27. ubi, novam iſtam doctrinam a nemine ante ſe ex profeſſo eſſe traditam, ſimul aſſerit.

ea de re ante aliquot annos vidi, quique non pauca habet experimenta, illuc spectantia. Legi etiam de hoc argumento potest Marcellus Malpigius in solertissimo opere *Anatomes Plantarum*, ubi, quæ ad succi hujus circulationem pertinent, summa diligentia exponit, & ceteroquin omnem plantarum familiam, earumque partium structuram, admirabili magis, quam utili subtilitate, exponit, additis simul iconibus.

4 Tenendi hic sunt Autores, qui de generatione, de arboribus, plantis, earumque cultura, scripserunt. Sunt vero hic multi, qui historice magis, quam physice, illud argumentum tractant. Præ ceteris veteres hic Autores commendandi sunt, qui de plantis scripserunt, *Theophrastus* ac *Dioscorides*. Extat in Theophrastum doctissimus Jul Cæs. Scaligeri *Commentarius*. Quæ apud Dioscoridem & Plinium occurrunt, ea magnam partem explicantur in Opere Salmasiano *in Solinum* scripto, ubi, quod nomina plantarum attinet, & earum species, eruditissimæ sunt Dissertationes. Inservire huic usui, præter Medicum, etiam potest liber Casp. Hoffmanni de *Officinalibus*. Ceteros Scriptores Botanicos nunc non recensebimus. Legatur Conringius *Introductione in Medicinam cap. X.* ubi omnium Botanicorum familiam, in quantum tunc temporis patuit, cum cura recenset, intersperso accurato ubique judicio. Fortassis & Simonis Pauli *Opus quadripartitum* aliqua docebit; sed multa illic sunt inutilia & aliena. Æg. Menagius quoque scripsisse se *Botanica* testatur *in observationibus in Malherbæ poëmata p.395.* Gerh. Joh. Vossius, *in Physiologia sua Christiana*, quanquam etiam medica, magis tamen historica, sectatur. Ulysses Aldrovandus in *Dendrologia sua*, Joh. Meursius *in Arboreto* (quo Arbores, Diis Gentilibus olim consecratas, tantum consideravit) *sacro*, Joh. Henr. Ursinus *in Arboreto Biblico*, Sam. Bochartus (cujus Opus peculiare *de Plantis S. Script.* exspectatur posthumum) *in Appendice Hierozoici*, historica tantum & philologica persequuntur.

5 Videri etiam possunt Itineraria varia versus Indias, in quibus si diligentiores fuerint Auctores in rebus peregrinis annotandis, multa ex illis capi possent de herbis, iis in locis crescentibus. De Plantis Chinensium multa Athan. Kircherus *in China illustrata*, Joh. Neuhoff *in Itinerario Chinensi*, & Mich. Boym. *in Flora Chinensi.* Brasilienses plantas Guilh. Piso singulari Opere recenset. Thevenotius, variis in *Itinerariis*, Gallice scriptis, diligens quoque est earum rerum notator. Auctor quoque Gallus, qui *Insulas Antillas* descripsit, cujus liber Francof. A. 1668. in 12. etiam in Germ. linguam conversus est, diligenter plantarum historiam enarravit. *Plantarum historiam earumque vires*, elegantibus carminibus, Lond. A. 1668. in 8vo editis, descripsit Abrahamus Cowlæus, Anglus.

6 Solent & hic aliqui esse occupati circa externas plantarum figuras, e quibus judicium de viribus plantæ ferunt. Oswaldus Crollius, e Chymicorum familia singularem *de signatura illarum* librum scripsit, Joh. Baptista Porta autem primus, quantum memini, plenius paulo hoc argumentum, & magis philosophice, persecutus est in *Pythognomicis suis*, libro doctissimo, Francof. anno 1591. in 8vo excuso. Jac. Bœhmius quoque *de signatura rerum* Tractatum emisit Germanicum, sed mire, ut omnia

omnia ejus sunt, fanaticum, & in quo, non tam de plantis, quam de aliis rebus, agit.

CAP. XLI.

DE PROPAGATIONE ET MELIORATIONE PLANTARUM.

§. 1. *Artificia, ope nitri, plantas, arbores frugesque, fertiliores reddendi.* 2. *Progerminationem item illarum e semine & incrementum accelerandi.* 3. *Agrum ipsum fœcundandi.* 4. *Varia propagationis plantarum & arborum genera. Rob. Scharrockii, Austenii, Joh. Evelini, scripta huc spectantia.*

Vidimus superiori capite, quomodo vegetatio in plantis fiat, & quidem beneficio succi nutritii, cujus circulatione, lignique inde intumescentia, e certis quibusdam partibus fungosioribus, gemmæ primum protruduntur, &, velut novæ aliquæ plantæ, prioribus innascuntur. Ideoque, quo magis succus ille promovetur, vel ut sit copiosior, vel ut eo vehementius propellatur, eo magis fœcunda fit arbor, vel tempus maturitatis præoccupat. Quod si ergo secreta quis quædam artificia noverit, istum succum augendi, vel vehementius propellendi, is nova quidem opera & arcana præstare potest in re vegetabili. Cum enim succus ille nutricius multum habeat in se salis volatilis nitrosi, verosimile est, certa quadam istorum salium præparatione, ita disponi semina, vel radices, posse, ut fœcundiores sint, vel in ramis, vel in fructibus proferendis. Experimentum ejus rei satis notum est, quoniam, præparatione quadam salis nitri & calcis vivæ, liquor aliquis parari potest, qui, si grano e. g. tritici imbuatur, ut in eo intumescat, ita auctam in eo videbimus vim particularum Elasticam, particulis salinis turgentium, ut ex uno grano plus quam viginti interdum spicæ prodeant, singulæ granis suis constantes. Et fieri illud solet nonnunquam in agris, multo sale nitroso præditis, ut, citra artificium aliquod, prodeant ex uno grano plures spicæ. 1

Sotent etiam jactari quædam artificia de herbis & leguminibus quibusdam, intra tres quatuorve horas e semine producendis. Honor. Fabri tribuit vim illam seminibus aceto maceratis, quod an fieri possit, ambigo. Existimaverim enim, acetum tardare magis potentiam illam vegetativam, quam promovere. Claud. Sorellus, in sua *Scientia Universali, cap. de usu & perfectione plantarum*, methodum quoque præscripsit, sed admodum difficilem, quam bona fide communicabo; experiatur, cui otium est ad talia. Recipiatur terra perfecte mista cum bono fimo, & addantur cineres mosci; illam massam oportet irrigare succo fimoso multis vicibus, & semper iterum siccare ad solem. Ista terra curiose servetur, postea immittatur vasi cuidam figulino, manibus probe subigatur, & per vices semper succo fimoso irrigetur. Vas illud ponatur super ignem, qui convenienter secundum gradus possit 2

 diri-

dirigi; huic terræ immittantur semina lactucæ, per noctem succo fimoso, vel alio liquore, macerata, cumque terra siccescit, semper irriganda est aqua pluvia tepida, & exiguo temporis spatio videbimus prodire herbas, & ad visum oculi crescere, cum magna admiratione spectatorum. Hæc experiatur, qui volet. Quod vero intra trium quatuorve horarum spatium fieri possit plantæ productio, id nisi *αὐτόπτης*, non facile crediderim. Certe Robertus Scharrockius, qui *de propagatione vegetabilium per concursum artis & naturæ* singularem librum Anglicum, nec inelegantem, scripsit, Londini A. 1660. *in 8vo* editum, testatur, multis experimentis nihil se effecisse, ideoque inter fabulas referre videtur omne id, quod ea de re a quibusdam dicitur.

3 Ad meliorationem plantarum & fructuum pertinet cultura ipsius agri. Eodem enim res recidit, sive liquore aliquo semen extra terram præparetur, sive terra ipsa admistione variorum fermentorum & salium ita præparetur, ut agere in semina possit; mediantibus enim salibus istis fit fœcundatio.

4 Propagatio plantarum varia est e semine, radicibus, bulbis, cineribus, e ramis abscissis & terræ insertis, ac e gemmis. Et sunt in singulis suæ quædam observationes, de quibus plena manu rei hortensis Scriptores agunt. Vel ex inoculationibus & insitionibus apparet, ramos & gemmas novas esse plantas, ut volebat Honor. Fabri; qua enim parte compinguntur, sive rami, sive gemmæ, quasi incorporatur novo stemmati surculus & gemma, & succo nutritio communi pasci incipit. Videantur de modis meliorandi & propagandi arbores, & plantas, & flores, Scharrockius in eo, quem modo laudavi, libro, & Austenius, itidem Anglus, *in Tractatu de arboribus frugiferis,* ubi & omnes illas propagationis species examinat, & ad experimenta Baconiana, quæ in *Sylva Sylvarum* occurrunt, notas quasdam, non inutiles, adjecit. Hic liber ejus triginta septem annorum experientia ab eo excultus est, editusque Anglice Oxon. anno 1665. *in 8vo.* Est & nobilis cujusdam Angli, Johannis Evelini, liber, cui titulus *Sylva & Pomona,* Londini *in folio* editus, quo multa continentur curiosa de plantatione Sylvarum arborumque, ad architecturam præcipue necessariarum, & de cultura arborum frugiferarum. Ejus libri, in Latinam linguam conversi, titulus occurrit in *quodam Francofurtensi Catalogo,* sed nunquam impressum me videre memini.

CAP. XLII.

DE AGRI-VITI- ET HORTI-CULTURA, VINO, ET VARIIS POTUUM GENERIBUS.

§. 1. *Scriptores aliquot Agriculturæ & Horticulturæ veteres ac recentiores.* 2. *Scriptores varii, de vite, viticultura & vino.* 3. *De Cerevisia, & potu, ex pomis pirisque confecto.* 4. *De re cibaria, calida & frigida potu, Tabaco ac herba Thee.*

De

De Agri- & Horticultura hoc in loco non inconvenienter agi posset, quandoquidem ad plantarum propagationem, & arborum, Agricultura magnum adfert subsidium. Ob fruges præcipue, quibus vescitur humanum genus, terræ melioratio & cultus considerari debet. Verum, quoniam supra, *Cap. de Terra*, aliqua dixi de hoc argumento, nolo operosus hic esse. Saltem Autores aliquos nominabo, quibus feliciter hoc in genere uti possumus. Sunt *Autores* vetusti *Græci Geoponici*, qui de argumento hoc singularibus libris agunt, quorum plenam & emaculatam editionem admodum desiderant Angli. Sunt & Latini Autores, Palladius, Columella, Varro, qui *de re rustica* singulares Commentarios scripsere, nec omittendus est Virgilius. Inter recentiores commendari debet Caroli Stephani *Prædium, sive de parando & instruendo prædio Lib. utilissimus*, in quo omnia continentur, quæ spectant ad agri- & horticulturam. Ceteros enumeratos vid. in Wolfii Helmhardi, Baronis ab Hohberg, præfat. *Georgica Curiosa*, Germanice Norib. A. 1682. *in folio* editæ. Horticulturam, præter Scriptores rei Rusticæ veteres, qui tamen leviter saltem attingunt, aliqui e recentioribus plenius tradidere. Optimus omnium, tam ratione culturæ soli, quam ornamentorum, videtur Joh. Sig. Elsholtzius, in Lib. Germ. *de Horticultura in 4to* editus. Renatus Rapinus, Jesuita, carmine omnium elegantissimo, & plane Virgiliano, de eadem est commentatus, addita *Diss.* brevi *de cura hortorum*. Sed nec contemnendus est Pet. Laurembergii *de Horticultura Liber*. Antonii Mizaldi *liber de secretis hortorum* multa quidem immiscet digna indigna relatu, fabulosa & superstitiosa. Sed verum tamen de illo istud Horatii: *Cum flueret lutulentus, erat, quod tollere velles.* 1

Vitis cultura præ ceteris commendabilis est, cujus historiam prolixo libro descripsit Phil. Jac. Sachsius in sua *Ampelographia*, quo refert omnia, tam Medica, quam Oeconomica. *De insignibus viticulturæ erroribus* Augustus Hauptmannus librum scripsit; estque, qui nuper, publicato libello, vineas in Anglia plantari posse, ostendere voluit, Johannes scil. Rosa, Hortulanus Regius, lib. cui titulus: *The Englisch Vinegard vindicated.* Liquor, qui ex uvis exprimitur, vinum vocatur, cujus laudes in omnium ore, ut ipsum in omnium appetitu est. *Historiam natalem vinorum* scripsit Andreas Baccius, *deque vino Italico, conviviis antiquorum & cerevisiis*, Romæ anno 1596. editam. Potum ejus dissuasit eleganti libello Hadrianus Turnebus, qui, vereor, ne surdis narret fabulas; paucis enim placet tam sobria Philosophia. Additur is libro J. Henr. Meibomii *de cerevisiis*. De modo vina conservandi, ac perdita recuperandi, ante aliquot annos, autor quidam Anglus scripsit, cujus libri, Lond. A. 1669. *in 8vo* editi, titulus est: *The mystery of Winthners.* 2

Æmulus vini potus *cerevisia* est, Poëtarum Asinus, ut quidam jocabatur, quemadmodum vinum Poëtarum equus. De hujus præstantia præ vino exstat elegans 3

concertatio *Francisci Guieti*, Galli, & *Hugonis Grotii*, Belgæ, quorum ille pro vino, alter pro cerevisia scripsit, quanquam ille inficete, hic eleganter. De variis cerevisias parandi modis vellem historia aliqua conderetur, publice enim utilis esset. *De cerevisia* librum conscripsit Mart. Schoockius, doctius vero pleniusque illud argumentum tractavit *Johannes Henricus Meibomius*, (Vir, tam in Medicina, quam Historia, doctissimus, qui pauca quidem scripsit, sed eximia) libro singulari, quem filius ejus nuper Helmst. A. 1668. *in 4to* edidit, in quo accurate de variis veterum recentiorumque potibus & ebriaminibus, extra vinum, differitur. Habent & cerevisiæ suos morbos, de quorum remediis aliquis Justus Stengel Erfurti A. 1626. edidit die bewehrte Bier-Künste, *in 8vo.* Fuit Anglus nonnemo, qui, unica gutta præparati liquoris rubri, in momento vina & cerevisias corruptas, per fermentationem instantaneam, restituere potuit. Potus vini etiam æmulus ille est, qui ex pomis & piris conficitur, cujus parandi rationem optimam integro libello nuper descripsit Anglus quidam. Titulus libri est, *Vinetum Britannicum.* Addit quoque instrumenti aut molæ alicujus descriptionem, cujus beneficio facile comminui possint poma, aliique fructus, & succus inde commode extrahi. Dissertationes super hoc argumento institutæ admodum utiles sunt. Omnes enim fructuum species recenset, & de eorum aptitudine, vel ineptitudine, ad potus tales conficiendos, judicat.

4 Quantum e plantis ad rem cibariam pertinet, argumentum hoc tractant Johannes Bryerinus, Franc. I. Reg. Gall. Medicus, *Lib. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. de re cibaria*, & Ludovicus Nonius *in Diætetico. De potu calida* Joh. Freinshemius dissertatiunculam scripsit, ubi de herbis Indorum quibusdam, earumque decoctis, quæ calida bibuntur, etiam agit. Apud Orientales enim frequens calidæ potus est. *De gelidi potus abusu* Nic. Masinus scripsit. Veteribus etiam incognitum fuit monstrosum ebrietatis genus, quo fumo Tabaci pascimur, sive vescamur eo, sive bibamus. Mirabiles ejus virtutes aliqui in cœlum extollunt, aliqui ad tartara illnm deprimunt. *Panegyricum* Tabaco scripsit elegantissimum, & quidem poëticum, sive *Hymnum Tabaci*, (nam & tabacus Poëtas facit, non vinum tantum,) Raphaël Thorius, Medicus Londinensis, *libris duobus; Orationem* vero *de eo* Jac. Tappius, Professor Helmstadiensis; Rex autem contra Britanniæ, Jacobus I. *integram Declamationem adversus Tabacum,* quæ reperitur inter *Opera* ejus, *in folio* edita. Extat & Satyra Poëtica lepidissima Jac. Baldæi, Germ. versa, contra abusum Tabaci: Die truckene Trunckenheit. Joh. Tarter fabulam *de origine tabaci* versibus Belgicis exposuit elegantissimis. Scripsit & Joh. Neander *Tabacologiam*, & Æg. Eberhardus *de Herba Panacæa, seu Tabaco.* Quæ omnia, cum *Lusu* Jacobi Regis, & *Hymno* Thorii, junctim Ultrajecti A. 1664. *in 12.* prodierunt. *De abusu Tabaci & herbæ Thee* D. Sim. Pauli, Archiater Danicus, Argent. A. 1665. & 1681. *in 4to Commentarium* publicavit.

CAP.

CAP. XLIII.

MISCELLA QUÆDAM DE HERBIS, PLANTIS ET ARBORIBUS, EXHIBENS.

§. 1. *De Plantarum viribus Medicis, illarumque causis, Honor. Fabri consulendus.* 2. *Scriptores de plantis quibusdam singularibus, Malo aureo & Citreo, Tabaco, Moro, Opio, Mandragora, Tulipis, &c.* 3. *De Nepenthe, it. Homerico, Urtica & Rosa. Verulamii* Sylva Sylvarum *commendatur.* 4. *Vires plantarum quarundam Magicæ exploduntur.* ..

Quod si omnia illa, quæ de plantis habentur, recensere hic velimus, volumi- 1
nis illa res esset. Et sunt multa in iis admodum fabulosa, qualia passim in secretorum libris occurrunt, aut in anilibus comitiis solent frequentari. Generatim quod attinet virtutes plantarum, eæ sunt vel medicæ, vel fluunt e proprietatibus earum. Quod nonnullæ vi purgante polleant, quod ad vomitum provocent, urinam, sudorem excitent, sanguinem sistant, lac generent, coagulent, abortum provocent, vermes necent atque expellant, ebrietatem concilient, venerem excitent, venenosæ sint, aut venena pellant, id omne provenit ex varia earum temperie, sæpe etiam pendet ex partium dispositione. De his quoniam ad rem medicam pertinent, non est opus, ut multa differamus, quandoquidem illa omnia utili compendio complexus est Honoratus Fabri *libro secundo de plantis*, ubi rationes illorum physicas succincte recenset.

Nos, quasi per lancem saturam, aliqua enarrabimus de singularibus, earum- 2
que Scriptoribus. *De cultura pomorum aureorum, & mali Citrei*, Joh. Baptista Ferrarius integrum volumen *in folio* scripsit; cujus Epitomen dedit Herm. Grubius *in Analysi mali Citrei*, carmine, cui titulus: *Horti Hesperidum*, eandem descripsit Joh. Jovianus Pontanus. De inoculatione arborum mali citrei & aurantii, unde fructus oritur inter geminas specie quasi medius, vid. *Acta Philosophica Anglica pag. 553. Editionis Anglicæ. Culturam Tabaci* Johannes Neander singulari libro descripsit cum Iconibus, cui additus est *hymnus* Raphaëlis Thorii. *De abusu Tabaci* & *herbæ Thee* Simon Pauli egit. *De Moro*, quomodo præparari debeat pro alendis bombycibus, *de cerasorum melioratione, de Aloë Americana*, (ad cujus historiam spectantia D. Joh. Dan. Major in Scripto *de Aloë Gottorpiensi* diligenter congessit) de variis vegetabilibus Orientalium, passim *Acta Philosophica Anglicana* egerunt. *De Aromatibus* Tractatum editurus erat Salmasius, teste Crasso *in Elogiis hominum literatorum, Tom. 2. p. 221.* De *Absinthio* & *Croco* singulares libri a quibusdam naturæ curiosis editi sunt. *bb*) *De Opio* Joh. Freitagius scripserunt & Georg. Wolfg. Wedelius. Singula-

bb) De Absinthio, ex Academiæ Naturæ Curiosorum Germaniæ Collegis, hujus Præses, D. Joh. Mich. Fehrius, Poliater Svinfurtensis, edidit *Hierapicram Curiosam, sive Absinthii Historiam Medico-Chy-*

gularem quoque librum *de eo* parat Ol. Borrichius, & scripturus quoque fuisset rariora quædam Martinus Fogelius, si vixisset. *De Mandragoræ radice* multæ sunt hominum superstitiosorum fabulæ, & Dissertationem scripsit Jac. Thomasius, satis curiose historiam ejus recensentem, scripserat quoque ante illum Sam. Bochartus, ut ipse refert in Hierozoico suo. *De Tulipis* egit peculiari Dissertatione Martinus Schookius.

3 *De Nepenthe Homeri* peculiarem librum scripsit Petrus Lasena, Jurisconsultus Neapolitanus, teste Crasso *in Elogiis pag. 234. part. 1. cc)* *De Nardo & Epithymo* exstat Joh. Fabri, Medici Romani, *Disp.* adversus Jos. Scaligerum, addita *Scaligero Hypobolimæo* Scioppii, qua arguit Scaligerum, male de Croco explicantem versum Propertii *L. 4. El. 31. Terque lavet nostras Spica Cilissa comas.* *Urticam* eleganter delineavit Rob. Hookius *in Micrographia sua p. 142.* repræsentat enim aculeos pungentes, qui efficiunt ustulationem illam, simulque & de aculeis aliarum venenatarum plantarum agit, nec non de succo urticæ, in quo etiam aculeos deprehendit, quos comparavit cum aculeis insectorum quorundam & crabronum. In *centuria sexta Sylvæ Sylvarum* Verulamii, & passim per totum librum, experimenta multa circa fructus & plantas occurrunt, circa earum degenerationem, transmutationem, durationem, excrescentias, supervegetationes, amplificationes, diminutiones, figurarum variationes. De magna quadam essentia vegetabili, qua assumta plumæ & ungulæ animalibus, pili & ungues hominibus excidant, videatur Rob. Boylius *in libro de usu naturalis Philosophiæ.* *De Rosa* Joh. Car. Rosenbergius quidam egit *in Rhodologia*, Argent. An. 1628. in 8vo edita. Sed Panegyrica Physicis miscet, physica vero parce & jejune tractat.

4 Multæ quoque referri solent herbarum vires secretæ & magicæ, quales passim in libris secretorum occurrunt. Ita referunt de quadam planta latronibus cognita, quæ ferrum secet, serasque aperiat. Referunt de foliis quibusdam ambulantibus. Referunt de plantis, quæ dæmones fugent. Sed in iis, uti dixi, fabulosa multa occurrunt & superstitiosa, multa etiam plane sunt nugatoria, quibus non opus est, ut immoremur.

CAP.

nicam, Lipsiæ A. 1668. in 8. de Croco autem D. Joh. Ferd. Hertodius, Medicus in Moravia Brünnensis, *Crocologiam, seu Curiosam Croci, Regis Vegetabilium, Enucleationem.* Jenæ 1671. in 8vo.

cc) Exstat etiam recentior Pet. Petiti *Diss. de Nepenthe Homeri, sive de Medicamento Helenæ, luctum omnemque animi ægritudinem abolente, & aliis quibusdam, eadem facultate præditis*, Trajecti an. 1689. in 8. edita a Joh. Georg. Grævio, cui ab autore illa est inscripta. Conjicit autem ille, per Nepenthes esse intelligendam radicem Oenopiam sive Oenotheram, & de Pet. Lasenæ Libro exiliter judicat. V. *Acta Erud. Lips. M. Nov. A. 1689. pag. 575. 578.*

CAP. XLIV.

DE ZOOPHYTIS UBI ET DE SENSU PLANTARUM.

§. 1. *Zoophyta deſcribuntur.* 2. *Thom. Campanellæ & Franc. Rhedi pro ſenſu plantarum argumenta proponuntur ſimul & rejiciuntur.* 3. *Ex Zoophytis ſenſu carere oſtenditur fungum quendam marinum, herbam atque arborem pudicam,* 4. *Agnumque vegetabilem* Boranez. 5. *Anſeres autem Seboticos, quos* Bernaclas *vocant, veras eſſe aves, ex ovis prognatas.*

Eſt quoddam plantarum genus, quod mediæ naturæ inter plantas & animalia 1
eſſe perhibetur, ZOOPHYTA ſc. ſive Plantanimalia. Dicuntur vero
ideo Zoophyta, quod figura & conformatione corporis ad plantas, motu &
tactu vero ad animalia accedant, ac potentiam ſe dilatandi & contrahendi
habeant.

Atque hic primo in genere tenendum eſt, fuiſſe aliquos, qui omnibus indiſtin- 2
cte plantis ſenſus adſcriberent, putarentque, ideo ſenſum etiam plantis competere,
quod in animalibus ſentiendi potentiam propagarent, quo argumento præcipue
uſus eſt Thom. Campanella in *libris* ſuis *de ſenſu rerum.* Franciſcus quoque Rhe-
dius, *in libro de generatione inſectorum,* ideo plantis ſenſum adſcripſit, quod inde naſcan-
tur animalcula, atque hinc novum aliquod paradoxon conſtituit, plantas, præter vi-
tam vegetativam, etiam ſenſitiva gaudere, qua mediante habiles fiant ad generanda
iſta animalcula, quæ a ſe producuntur. Habet & hoc pro argumento ſentientis
naturæ, quod plantæ inſtar animalium nutriantur, creſcant, ſemenque pariter & fru-
ctum producant, & anxie ſolem ac apertum aërem quærant. Addit præterea: *quis
ſcit? ſi non usque adeo alte in terra radicatæ eſſent, & pedes organaque vocis haberent, annon vitatu-
ræ eſſent lædentem, & læſæ lamentis & verſibus dolorem ſuum teſtaturæ.* Quæ certe argumen-
ta omnia magis Poëtica licentia conficta videntur, quam aliquid e vero trahere. Nu-
tritio enim & incrementum non ſtatim ſenſum infert. Quod ſi organa vocis ha-
berent, ut ille argumentatur, non jam plantæ amplius eſſent, ſed animalia, idemque
valet, ac ſi argumentarer: Si aſinus volat, habet pennas.

Quod vero hiſtoriam iſtius fungi marini attinet, qui ad cultrum admotum ſe 3
contraxerit & corrugaverit, res eſt amplius indaganda. Sunt interdum motus qui-
dam in plantis tenerioribus & fungoſioribus, qui ſpontanei videntur, & a facultate
quadam ſentiendi procedere, cum tamen, ſi recte rem conſideres, motus ille ab ex-
terno agente imprimatur. Cujus naturæ ſunt illæ, quæ in exemplum adferri ſo-
lent, plantæ, ut herba viva, quæ ab Arabibus & Perſis *Sulve* vocatur, & cui Philo-
ſophi *pudicæ* vocabulum indidere. Illa, ſi levi manu attingatur, illico refugit, con-
trahiturque, mox, ſubducta tangentis manu, paulatim erigitur, & priorem ſitum
repetit. Cujus rei cauſam nemo melius oſtendit, quam Henricus Regius, *lib. 4. phi-*

philosophiæ naturalis, e quo transsumsit illam Antonius Grandis *in historia naturali p. 305.* Ubi pene mathematica demonstratione ostendere laborat, quomodo res illa procedat. Supponit 1) magnam hujus plantæ teneritudinem, quæ levi contactu quodammodo ulceretur & contundatur; 2) nervos quosdam interiores esse exterioribus ampliores, quo fiat, ut halitus ex terra majori copia in superiores foliorum fibras transmittantur, quam inferiores; unde, manu superioribus foliorum partibus admota, spiritus in illis partibus contenti per nervos interiores deorsum ferantur. Ex quo postea insequatur illa foliorum contractio & explicatio. Quam rationem prolixius, & secundum omnes particulas illic explicat. Est & pudiferana arbor, ut appellatur, quæ non hominis tantum manum, sed & afflatum ejus, odisse dicitur, atque ad ejus accessum refugere. Qua in re non opus est, ad sensum aliquem confugere. Potest enim variatio aëris, plantam circumsistentis, & cum superficie ejus singulari quadam ratione connexi, quæ fieri per halitus admixtos potest, ut ipse expanditur vel contrahitur, superficiem plantæ immutare, ut, contractione quadam ab externo aëre illi incussa, moveri sponte videatur.

4 Referunt quoque de vegetabili quodam Tartariæ, quod agno perquam simile sit, *Boranez* lingua Tartarorum vocatum, de quo Andr. Libavius Diss. egit peculiari. Olearius *in Itinerario Pers. lib. 3. c. 2.* facit speciem aliquam peponum, figura externa referentem agnum. Caulis umbilico affigitur, quo convertitur, gramen exarescit, quod illi vocant depascere. Ubi maturuit, lanugine quadam, agninæ simili. vestitur. Scaliger addit, etiam pedes illi esse, ungulas, caput & carnem, sapore cancris similem, ex vulnere fluere sanguinem, lupos quoque illi insidiari. Sed non placet mihi, sensum huic vegetabili attribuere. Similitudo enim animalis non statim facit animal, ut radices quædam, humanam speciem habentes, non statim hominem. Qui sanguis aliquibus visus est, succus forte ruber est, huic fructui, quemadmodum Betis, proprius. Lanuginem etiam alii fructus habent. Gramina exarescunt fortassis, quod succus nutritius illis subducatur.

5 Referuntur etiam multa de *anseribus Scoticis*, quos in arboribus crescere aliqui existimant, qua opinione Viri etiam docti sibi placuere. Michaël Mayerus, Vir sane doctissimus, singulari *libro de volucri arborea* scripto, & Franc. An. 1619. in 8vo edito, hujus rei veritatem ostendere voluit, ac multis aliis exemplis in natura confirmare; sed falsus ille est. Nam hodierna experientia docuit nautas, anserculos illos generari more naturali, & quemadmodum aliæ aves generari solent, per exclusionem ex ovis. Nidulantur enim illi in rupibus & desertis septentrionis locis, ubi infinito numero excluduntur anserculi illi, sive anates, quæ *Bernacle* dicuntur. Quod cum ignorarent homines, qua ex regione provenirent, nescii, finxerunt tam stulta & absurda, ut vel ex spuma maris, quemadmodum Poëtæ Venerem, natos crederent, vel ex conchyliis ostreisque marinis in aves mutatos, imo alii in arboribus crescere putarent, inducti quibusdam indiciis, quibus id evincere se posse videbantur. Anatomen earum avium instituit Sengverdus, qui *Exercitationum Physicarum suarum 44.* testa-

teſtatur, plurima ſe ova in illis ſæpe obſervaſſe. Sunt enim fœcundiſſimæ, ut jam nullum amplius dubium ſuperſit, eas, pari ratione cum ceteris avibus, ex ovis eſſe excluſas.

CAP. XLV.

DE GENERATIONE ANIMALIUM ET PRIMUM QUIDEM DE INSECTIS.

§. 1. *In Generationis animalium ſcrutinio perdifficili, rejectis Ariſtotelicorum tricis, Anatomicorum obſervationes his ſunt præferendæ.* 2. *Commendatur inprimis diligentia Guilh. Harvei, qui ſeminis maſculini nihil in utero deprehendi, obſervans, nihil iſtud ad generationem conferre ſtatuit, impugnatus idcirco, ſed incaſſum, a Jano Orchamo, ſive Joh. Vorſtio.* 3. *Animalia omnia, juxta obſervationes Harvei, imo & homines, uti Theod. Kerckringius detexit, ex ovis generari oſtenditur.* 4. *Cenſura de doctrina, cum Peripateticorum de anima brutorum ſenſitiva, ejusque facultatibus, tum Carteſianorum, iſtam negantium, omnesque brutorum, quæ automata ipſis ſunt, actiones a ſolo motu derivantium.* 5. *Admiranda inſectorum ſtructura. Hiſtoriæ illorum Scriptores, quos inter recentiorum, Rob. Hookii, J. Bapt. hodiernæ (qui* oculi muſcæ *dedit* anatomen,) *Joh. Gœdarti, Joh. Schwammerdammii (qui apum regem fœminam eſſe obſervavit,) Franc. Rhedi (generationem negantis dari æquivocam) & Joach. Jungii ſolertia inprimis laudatur.* 6. *Unde vermiculorum in caſeis multitudo?* 7. *Judicium de Wilh. Ramſey* libro de vermibus corporis humani. *Aug. Hauptmanni* Mors viva, *in vermem eam transformans.* 8. *Scriptores varii de inſectis ſpecialibus, bombycibus, apibus, curculionibus, formicis (quarum ſpiritus medicamentum eſt Mnemonicum,) tarantulis, araneis, pulicibus, & locuſtis, quas comedit Joh. Baptiſta.*

Pervenimus nunc ad materiam omnium difficillimam, ANIMALIUM ſcil. GENERATIONEM; quæ quanquam ſit vulgo obvia, quanquam ab Anatomicis ita examinata, ut nihil addi a quoquam poſſe videatur, quo tamen illa explicatior videtur, eo magis, cum ad principia perveniendum, intricata eſt, & ubique ſpeculatores ſuos detinet. Non eſt opus, ut e Peripateticorum ſcholis anxie repetamus illa, quæ ipſi habent, de ſubordinatis animarum vegetativæ & ſenſitivæ miniſteriis, quæ illi, quaſi diribitores quidam & metatores, ita diſpertiuntur, ac ſi ipſi functionibus iſtis reſtes ſint propius admiſſi. Nolumus, quas illi de materia & forma habent, inutiles plane & deſperatiſſimas tricas magno conatu hic recenſere. Excutiamus potius Anatomicorum ſagaciorum obſervationes, atque illic veſtigia generantis naturæ ſequamur, quæ ſuos ſecundum ſubjecta certos terminos & modos habet. De quibus in univerſum diſſeri non poteſt. 1

2 Nemo majorem hic adhibuit diligentiam, quam diligentissimus Guilh. Harveus, qui incredibili labore generationis vias, per incubationes ovorum successivas, ita inquisivit, ut addi nihil posse videretur: additis etiam aliis observationibus, quas in gravidis animalibus instituit. Nihilominus tamen, post tot ejus labores, secuti sunt alii, qui acutius quædam viderunt. Demonstravit vero Harveus, adeo nihil seminis masculini in utero fuisse animadversum post ipsam conceptionem, ut statueret, nihil omnino contribuere semen ad generationem animantis. Quæ sententia cum videatur παράδοξος, aliquibus non est ad palatum, impugnaturque a multis, quanquam plurimi sint, qui illam sequantur. Ideoque Janus Orchamus, vel, qui sub eo ficto nomine latet, Johannes Vorstius, *conjecturam de generatione animantium* proposuit, observationi isti Harveanæ submissam, & Col. Brandeb. An. 1667. in 12mo editam, qua in dubium quidem non vult vocare experientiam Harveanam, sed aliqua tamen comminiscitur, quo inter Harveanam & vulgatam sententiam conciliationem quandam instituat, ea ratione motus, ne vetus pervulgataque omnium gentium opinio per sententiam Harveanam concidat. Operose is primum adducit varia scripturæ loca, varia item Hippocratis testimonia, aliorumque Medicorum & Philosophorum, quibus innuitur, semen animantium in ipsum uterum penetrare, atque inde, velut ex materia, fœtum fieri. Ideoque, ut salvet & Harvei, & veterem illam sententiam, existimat, materiam seminalem, in uterum delatam, vi caloris in minimas particulas resolvi, ut conspici nequeat, idque statim a tempore congressus, quo Harveus sectiones suas instituit, aliquanto autem post minimas illas particulas rursus colligi, & primo manticæ, inque illa contento liquori; deinde ipsi fœtui, materiam præbere. Quam sententiam suam etiam ex eo firmat, quod Harveus testetur, uteros damarum ac cervarum, primis post coitum temporibus, majores ac crassiores fieri, quod ille fieri existimat ab illa liquoris seminalis rarefactione & dispersione. Hæc ille Autor operose satis disquirit, quo tamen, ut puto, labore supersedere poterat. Utut enim Harveus non statuat, pertingere semen in uterum, tamen spiritum quendam ejus aut odorem, eo pertingere posse non negat. Ideo tamen aliquid seminis illuc transfertur. Nec itaque concidit, per ejus observationes, vetus illa & pervulgata Gentium opinio.

3 Debet vero observatio ejus, circa ova instituta, nobis esse in pretio, cum ovorum illa contemplatio unice illustret doctrinam generationis. Legatur itaque illa diligenter apud Harveum historia, & quicquid ex eo in Epitomen redegit Honoratus Fabri, *in libro de generatione animalium.* Nunc enim solertia recentium Anatomicorum observavit, omne animantium genus ex ovis prodire, & ipsos quoque homines, uti Theodorus Kerckringius, in *Anthropogeniæ suæ Ichnographia,* demonstravit. Reperiuntur ea in testiculis, non fœminarum tantum, conjugio adsuetarum, sed etiam virginum, non secus ac fit in gallinis, quæ ova ponunt, etsi ignorent galli consuetudinem. Sunt hæc ova pisi viridis magnitudine. Intus latet humor, qui, sicut aliorum ovorum albumen & vitellus, dum coquitur, indurescit. Fuerunt & ab aliis, ante Kerck-

Kerckringium, iſta ova obſervata, ſed neminem ſuſpicio eo deduxit, ut ex iis formari fœtum crederet. Iſtud ovum, odore ſeminis maſculi fœcundatum, ad uterum tranſit, &, intra ſpatium duorum vel trium dierum, ad magnitudinem ceraſi majoris nigri excreſcit. Quod directe impugnat Harvei obſervationem, qui exiſtimat, in cavitate uteri, per aliquot dies, poſt coitum, nihil deprehendi. Et hæc ova, non a conjugatis tantum, ſed & a virginibus, ſæpiſſime excerni, præſertim cum ſanguinis menſtrui fluxu, aut ſtimulante libidine, ex relationibus nonnullarum notavit Kerckringius. Multum exercuerunt Kerckringianæ iſtæ obſervationes Viros doctos, & ſtatim ſunt translatæ in linguam Gallicam a Joh. Bapt. Dionyſio, Medico Regio, *in memoriis ſuis ſpectantibus ad artes & ſcientias.* Cujus extant ſuper hoc argumentum quædam, ut vocat, *Reflexiones*, quibus aliqua dubia proponit, ita tamen, ut propendere magis in illam ſententiam videatur. Nunc vero illa opinio ita obtinuit, ut pene pro demonſtrata habeatur a plurimis, quanquam non deſint, qui aliqua ſuper hac doctrina dubia habeant.

Animantibus ſenſitivam animam tribuunt vulgo Peripatetici, de qua, cujus 4
naturæ ſit, obſcure determinant, in eo tamen conveniunt, naturæ eſſe corporeæ, quanquam Joh. Marcus Marci, in quibusdam a Peripateticorum ſententiis diſcedens, eam ſuperſtitem velit corpori. Carteſius, aliique recentiores, qui formalem rationem animæ humanæ conſtituunt in cogitatione, animam ſenſitivam purum putum figmentum habent, eamque ſentiendi facultatem in ſolo motu putant conſiſtere, & a mechanica corporis diſpoſitione dependere, quæ tamen ſententia, an vero ſit conſentanea, non auſim ego determinare. Actiones ſcil. illæ brutorum, quæ in nonnullis reperiuntur, pene humanis ſimiles, videntur teſtari de aliqua diſtincta ab ipſo corpore eſſentia, in quam tales actiones cadant. Quanquam enim non deſint Carteſianis, quæ ad illa reſpondeant, ea tamen non videntur usque adeo rem omnem conficere. Studioſe omnia illa congeſſit Anton. le Grand *in Diſſertatione de carentia ſenſus & cognitionis in brutis.* Legatur & Henrici Mohri *Epiſtola*, quam ad Carteſium ſuper hoc argumento ſcripſit, quæ reperitur *in Operibus* ejus *Philoſophicis Latino-Anglicis*, nec non ejusdem *Enchiridion Metaphyſicum*, ex ſola mechanica materiæ diſpoſitione omnes operationes deducentibus oppoſitum, inprimis *cap. 24.* Peripatetici fortaſſis nimium ſapiunt circa animam brutorum inveſtigandam, quando in tot facultates & potentias diſtinguunt, quæ tamen nihil ſunt, quam nuda nomina. Carteſiani (quorum ſententiam etiam Honor. Fabri, Ariſtotelicus, *in lib. de plantis ac generatione animalium*, ferme ſequitur) nimium hic videntur paradoxi, cum animal non aliter, quam Automaton, conſiderant, cujus motus interior, quem ſenſationem dicimus, ab objecto aliquo proveniat. Sed illa lis fortaſſis in æternum non decidetur; utrique enim parti ſua ſunt argumenta, e domeſticis principiis formata, quæ cum non demonſtrari poſſint, an vera vel falſa ſint, aut eam certitudinem habeant, ut ſtatim aſſenſum eliciant, non eſt, ut aliquam in ſententiis iſtis certitudinem expectemus. Subtilitas enim rei intellectus noſtri anguſtias excedit. Non eſt veroſimile, cum

videamus in vegetabilibus, aut in animalibus ipsis, mirabiles istas partium conformationes, & ex eo occultum aliquod principium movens spirituale agnoscamus, illud in motu animalium tam subtili, qualis est in sensatione, non subesse.

5 Ideoque, missis his, veniemus ad animantium genera, & primo de *insectis* videbimus, quorum consideratio, pro subtilitate objectorum, subtilior est. Nusquam enim majora naturæ miracula, quam in minimis, conspiciuntur, ut recte dixerit Boylius, magis esse admirandam proportionem illam insecti, quod vocatur *Acarus*, quam Elephanti. *Historiam insectorum* singularibus quidem libris habemus traditam a *Conr. Gesnero, Ul. Aldrovando, Sam. Bocharto,* qui, ut de omnibus animantibus, ita & de insectis, quanquam non omnibus, agunt. Speciali libro de iis egit *Thom. Mouffetus*, Londinensis. Nuperrime vero magis exculta est ista de insectis Philosophia, Microscopiis etiam in subsidium vocatis, quorum ope minutissimorum animalculorum partes sunt detectæ, & quam accuratissime delineatæ. Quod videre licet in Rob. Hookii *Micrographia*, ubi pulicem, pediculum, vermiculos in caseo natos, schematibus amplissimis depingit. Johannes Baptista Hodierna Italica lingua scripsit *Anatomiam oculi Muscæ*, ubi diligenter examinat, atque delineat, omnes istius oculi nervulos & musculos, & quicquid illi adhæret. Descripsit & *insectorum historiam* Belgica lingua, additis iconibus, ad vivum expressis Joh. Goedartus, Pictor Middelburgensis, quæ in Latinam linguam conversa est & notis illustrata a Joh. de Mey. Sed in ea tamen multa desideranda sunt, non enim ista accuratione examinavit omnia, ut qui post ipsum hoc argumentum occuparunt. In multis illum refutat Johannes Schwammerdammius, Vir admirabilis in ista re doctrinæ *P. I. Historiæ generalis insectorum*, Ultraj. A. 1669. *in 4to* editæ. Quo in libro ille nullam Metamorphosin agnoscit insectorum, ut Goedartus, sed graduale aliquod incrementum. Non credo, vivere nunc virum, qui curiosius omnium insectorum naturam & ortus inquisiverit. Nam ex omnibus terrarum partibus collegit omnia insectorum genera, quorum familiam & species, suis quaslibet scriniis distinctas, non sine admiratione ego vidi. Liquore vero quodam Balsamico corpora insectorum tinxit, ut a corruptione servaret. Mentio ejus, non sine laude, *in Transact. Philos. Angl. p. 2078.* occurrit. Ac affirmavit mihi ille, vel centenis hominibus se negotii satis daturum, si adsistere sibi, in universali aliquo Opere concinnando, velint. Historiam insecti, quod *Ephemeron* vocatur, nuper scripsit. *De apibus* quoque singularem lib. paravit, in quo multa proponit singularia, inter quæ etiam hoc, quod apes, quas vulgo *ductores* & *reges* vocant, & *mares* existimant, *feminæ* sint. Quod si verum est, perit Politicis præclarum stabiliendæ Monarchiæ virilis e natura exemplum, & naturalis aliqua *γυναικοκρατία* demonstratur. Obiit Schwammerdammius cum magno rei naturalis damno, qui si seculum vixisset integrum, & singulis annis librum aliquem de insectis edidisset, argumentum tamen totum non exhausisset. Sunt & Francisci Rhedi, Patritii Aretini, *Experimenta circa generationem insectorum*, primum Italica lingua publicata, deinde ab Andrea Frisio in Latinam conversa, & Amstel.

ſtel. A. 1671. in 12. edita. Quo in libro ſuſtulit omnem æquivocam illam generationem, vulgo creditam, ac nulla vult inſecta ex carne naſci, niſi in quantum ſemina vel ova ab aliis animalculis illic poſita ſint. Statuit & illic, ſuccum nutritium plantarum, tam plantæ generationi, quam animaculis e planta producendis, eſſe aptum. Qua in re, ſi recte memini, diſſentientes habet Schwammerdammium, Joach. Jungium, ſagaciſſimum hiſtoriæ inſectorum exploratorem (cujus aliqua, niſi fallor, obſervata de iis ſuperſunt ἀνέκδοτα,) *dd*) & alios, nec valde illud probabile eſt.

De *vermiculis in caſeo natis* res mira videtur, eos ex ovo progeneratos, cum vi- 6
deamus totam caſei maſſam, quanta quanta eſt, in vermes abire, niſi velimus dicere, productis aliquot vermiculis, ſemper per propagationem novos generari, & caſei ſubſtantiam paulatim abſumere corrodendo, ut tandem ſoli vermes remaneant.

De *vermibus*, præcipue vero illis, *qui in corpore humano generantur*, peculiarem li- 7
brum ſcripſit Anglica lingua WILHELMUS RAMSEY, qui editus Londini eſt anno 1668. in 8vo; ubi multa de vermiculis aëreis in morbis epidemiis, & de vermiculis in ſanguine exiſtentibus. Omnes ſcil. ille corporis partes perluſtrat, demonſtraturus, quomodo vermium cauſæ ſint, nutrimenta etiam, cibos & potus, examinat, quomodo originem vermibus ſubminiſtrare poſſint. Sunt tamen in illo multa aliena, & magno apparatu adducta, quæ ad hoc argumentum non adeo pertinent. Voluit libello peculiari edito, cui titulus: *Mors viva, ee*) AUGUSTUS HAUPTMANNUS demonſtrare, morbos omnes, imo mortem ipſam, a vermibus eſſe, depinxitque ibi vermiculi mortiferi imaginem. Adverſus eum neſcio quis ſcripſit *Mortem mortuam*, ejus hypotheſin, Chriſt. Langio. Prof. Medico Lipſienſi, etiam approbatam, refutans.

Bombycum hiſtoriam curioſa inquiſitione, multisque Anatomicis bombycum ob- 8
ſervationibus, explicavit Marcellus Malpighius, ſagaciſſimi Vir ingenii, Italus, cujus

dd) Joach. Jungii de Inſectis Obſervationes, quæ h. l. tanquam ἀνέκδοτοι allegantur, prodierunt, ſed ab igne, in ædium Vagetianarum incendio, mutilatæ, Hamburgi an. 1691. in 4to ſub titulo *Hiſtoriæ vermium, e Schedis autoris MStis a Joh. Vagetio, aliisque Viris præclaris, fideliter eruta, & Erudito Orbi, quantum per obvenientem calamitatem licuit, a Joh. Garmero communicatæ.* Confuſum illa exhibet Chaos Obſervationum, Excerptorum & Experimentorum Jungii, relatu partim dignorum, partim indignorum, & ab Autore Editioni magnam partem haud deſtinatorum, ſed, poſt obitum ejus, e Schedis, ſine ſelectu & ordine congruo, coacervatorum, ac in lucem protruſorum.

ee) An Aug. Hauptmanni, Medici Dresdenſis, *Libellus de Viva mortis imagine*, Francofurti an. 1650. uti ferunt, editus, & a Morhofio (h. l.) Kirchero, aliisque allegatus, revera unquam prodierit, imo an ab illo ſit perfectus, dubitat, & negativam ferme, cum Georg. Wolfg. Wedelio (*in Pathol. Medica p.* 242. amplectitur Chr. Franc. Paulinus, Poliater Iſenacenſis, *in Diſquiſit. Curioſa, an Mors Naturalis plerumque ſit ſubſtantia Verminoſa.* Quo Scripto in Italia primum, A. circiter 1672. per Athan. Kircherum edito, & nuper Francof. an. 1703. in 8vo. ab Autore ipſo denuo recenſito, eandem cum Hauptmanno Theſin, poſt Kircherum (*in Scrutinio Peſtis*) & Chriſt. Langium, Prof. Lipſ. (*in Animadverſionibus in Pet. Joh. Fabri Pathologiam Spagyricam*,) defendit, ſed parum firmis, uti mihi videtur, argumentis.

jus liber, curante Societate Regia, editus est Londini in 4to. De methodo alendi bombyces, deque negotio serica conficiendi in Gallia, historica extat relatio in *Actis Anglicis pag. 87 - 91.* M. Hier. Vidæ, Cremonensis, Poëma de iisdem legitur Heroicum, Libris II. comprehensum. Microscopicas observationes circa bombyces, ac ova bombycum, habet Rob. Hookius *in sua Micrographia.* Quæ apud veteres de illis & serico occurrunt, in Ad. Tribbechovii *Diss. de Bombycibus,* Giessæ A. 1665. in 4to edita, exhibentur. *Anatomen apis* scripsit Franciscus Stellutus. Extant & de cultura apum, præter quartum Georg. Virgilii, libri integri. Ortum earum ex bovinis excrementis fabulosum putat Franc. Rhedus, verum autem Athan. Kircherus, *in Obelisco* etiam *Pamphilio,* capitis bovini in apibus esse simulacrum, observans. De *Curculionibus,* qui frumenta corrumpunt, extat tractatus germanicus, Berolini anno 1665. in 12. editus, Conradi Tyburtii Rangonis, ubi etiam reperitur remedium eos pellendi. De generatione formicarum, earum ovis, productione, speciebus, usu plenam satis descriptionem vide *in Transactionibus Anglicis pag. 524.* Solet ex illis oleum aliquod & spiritus præparari, qui maxime corroborare spiritus creditur, atque memoriam præcipue juvare. Unde adhuc in usu est medicamentum Mnemonicum Petri Laurembergii, quod ille pro memoriæ subsidio commendare solitus est. *De Tarantulis* Athan. Kircherus multa *in arte* sua habet *magnetica* ac Wolferdus Sengwerdius in peculiari de isto argumento Scripto, quod Lugd. A. 1668. in 12. excusum, cur Angli inter Acta sua retulerint, causam nullam video, non enim magnæ rei est. Mart. Listeri *Tr. de Araneis & cochleis* prodiit Londini An. 1678. in 4to. De araneis in aëre, unde telæ oriuntur aëreæ, videantur *Transactiones Anglicæ p. 1014. De Pulice* Venet. A. 1625. in 12. scriptum prodiit peculiare Italicum Johannis Antonii Moschetti. *De locustis,* quas comedit Johannes Baptista, varie sentiunt Autores. Videatur Sam. Bochartus *in Hierozoico,* & Joh. Dan. Majoris *Dissertatio* peculiaris *de myrrha & locustis,* qua sententias omnium congessit. Videatur & Alexander Rossæus *in Arcanis Microcosmi, in Appendice,* ubi occurrit refutatio nonnullorum locorum, quæ habentur *in Pseudoxia Epidemica* Thom. Brounii L. 2. c. 1. putatque herbas fuisse, quas comederit Johannes Baptista. In eodem libro & de aliis insectis agitur.

CAP. XLVI.

MISCELLA QUÆDAM DE ANIMALIBUS CETERIS EXHIBENS.

§. 1. *Judicia de quibusdam historiæ animalium universalis Scriptoribus, Aristotele, Ul. Aldrovando, Sam Bocharto, &c.* 2. *Scriptores varii de piscibus in genere, Balænis, Harengo, Quadrupedibus item quibusdam, Viperis, Cervis, Muribus Norwagicis, Equis.* 3. *De venatione, avibus venaticis, canibus.* 4. *Scriptores quidam de variis animalibus Miscellanei ac Anatomici.* 5. *Artificium oculos restituendi, a Franc. Jos. Burrho tantopere jactatum, antiquum & vulgare esse ostenditur.*

Obser-

Observationum circa animalia tantus est numerus, ut integro volumini præbere materiam possit. Nam primum ipsorum animalium vastus est numerus, & observationum deinde, quæ circa illa institui possunt, longe major. 1

Historiam animalium inter veteres, præter Ælianum, scripsit *Aristoteles*, quod ejus præstantissimum Opus esse credunt multi; magnam certe pecuniæ vim Alexander M. in illam impendit. Sed in illa tamen multa sunt incerta, multa relationibus non satis securis ad Aristotelem pervenere, ut fieri plerumque in promiscuis illis Annotationibus solet. Quæ habemus vasta Opera nonnullorum Autorum superius a nobis enarrata, illa in alienis & peregrinis plerumque versantur, & inutilibus interdum narratiunculis & paginam utramque implent. *Ulyssis Aldrovandi*, post Conr. Gesnerum, maxima fuit diligentia, in varia eruditione circa omnes animalium species congerenda. Sam. Bochartus, *in Hierozoico*, animalia S. Script. eorumque nomina & differentias, collatione cum veteribus recentioribusque Historicis facta, recenset. *Historiam Medicam animalium*, quatenus ex iis medicamenta parantur, scripsit *Guilh. van den Bosche*, Bruxellis An. 1669. in 4to. Nos quasi per lancem saturam, & Autores nonnullos notabimus, &, si quid præterea notatu dignum nobis occurret.

Piscium, ut inde incipiamus, historiam persecutus est Guilh. Rondeletius, uti 2
& Hippolytus Salvianus, *in aquatilium animalium historia*, quæ Romæ anno 1554. prodiit. Scripsit & Paulus Jovius *de piscibus Romanis Tractatum*, qui rarus est. Habemus etiam e veteribus fragmenta Ovidii. Sed pleraque veterum in historia piscium obscura sunt. Autores omnes de piscatione, veteres & recentiores, Herm. Conringius nuper singulari volumine collegit. De *Balænis* earumque captura, observationes leguntur *in Actis Anglicis pag. 232.* ac meminere passim piscationis istius itinerariorum septentrionalium Scriptores. De *Harengo* commentatus est Paulus Neucrantzius, Medicus Lubec. De *Viperis* peculiares libros scripsere Moses Charras & Marcus Aurelius Severinus, qui de virtute salis viperini multa attulit. Edidit & Franciscus Rhedus *Experimenta de viperis*. De *Cervo* extant Tractatus Germanicus Joh. Agricolæ, Latinusque Joh. Andr. Grabii, ex Academia curiosorum. *ff*) De *Muribus Norwagicis* Thomas Bartholinus scripsit. De *Equis*, eorum natura & indole, prolixe agunt Autores, qui rem equestrem describunt, ac artem domandi caballos tradunt, qualis est Ant. Ferrarius in Lib. Italico: *Cavallo Frenatto*, Venet. An. 1620. in fol. excuso.

De *Arte venandi*, ministris avibus, extant integri veterum libri, qui collecti 3
uno volumine prodierunt Lutetiæ An. 1612. in 4to sub titulo Ἱερακοσοφικὸν, sive *Rei accipitrariæ scriptores*. Accessit & κυνοσοφικὸν, sive *liber de cura canum*, uti & Jac.

ff) Perperam h. l. Olai Wormii, Prof. Medici Hafniensis, *Historia Muris in Norwagia depluentis*, Hafniæ an. 1653. in 4. edita Thomæ tribuitur Bartholino, Autoris Collegæ, qui de Muribus istis peculiare Scriptum haud publicavit.

Jac. Aug. Thuani carmina *de re accipitraria*, & præterea alia quædam de generibus falconum. Extant præterea Friderici Secundi Imperatoris *Reliquiæ*, ubi multa de artificio venandi per falcones. De *omni venationum genere Tractatum*, non minus curiosum, quam utilem, scripsit Belgica lingua PAULUS MERULA in folio, qui additur quibusdam Constitutionibus Juris Belgici, & in ipsa Batavia rarissimus est, ac magno pretio vendi solet. Sunt & Gallica lingua de arte venandi multi libri conscripti, quos inter accuratissimum est scriptum recens: *La Venerie Royale*. Ad venationem canes pertinent, quorum naturæ ac laudes integris decantatæ libris sunt. Habemus e Græcis veteribus Oppiani *Cynegetica*, Græco carmine scripta, in quæ extat doctissimus Conr. Rittershusii Commentarius. Sunt & in Latinis, qui rem venaticam describunt, ac cum Commentario Jani Vlitii Leidæ An. 1653. prodierunt. Est & inter recentiores Pet. Angelius Bargæus, qui *Carmina Cynegetica* scripsit, quæ Gratii carminibus Cynegeticis præferre non dubitat Manutius. Pene prætermiseram Arriani *Cynegeticum*, quem Lucas Holstenius Parisiis A. 1644. edidit, & in Latinam convertit. Extat & Johannis Caji liber, seorsim initio, & postea in Casp. Dornavii *Amphith.* excusus, *de canibus Britannicis, eorumque indole.*

4 *De Elephantis*, Pet. Gillius peculiarem librum conscripsit. Extat & laudatio eorum apud Lipsium *in Epistolis*. De eorum captura & pugnis videantur *Acta Anglicana pag. 328*. De *Chamæleonte, de partu & congressu viperarum, de lachrymis Crocodili, animalium resuscitatione*, Gotfr. Vogtius peculiaribus Dissertationibus egit. *gg*) Variæ Anatomicæ observationes circa canes, leones, pisces, animalia monstrosa, partes animalium, occurrunt tam *in Transactionibus Anglicis*, quam *in Ephemeridibus Gallicis*, aliisque Medicorum libris observatoriis, Thomæ Bartholini inprimis *Centuriis, Epistolis & Miscellaneis Ephemeridibus Germanicis & Danicis*. In *Actis Anglicis*, sub *Anatomes* titulo, in Indice inveniuntur ordine enumerata, quæ circa Anatomen quorundam animalium observata sunt. *De Cygni cantu* egit Thom. Bartholinus, peculiari libro. Videatur & Æg. Menagius *in Tractatu super Poëmata Malherbæ pag. 314.*

5 *De restitutione oculorum* in animalibus per liquorem chelidoniæ multa magnaque commentatus est Franciscus Josephus Burrhus, *in Epistolis suis ad Thomam Bartholinum scriptis*, cum tamen experientia testetur, id fieri quacunque aqua pura & limpida posse. Aristoteles, *lib. 2. de historia animalium cap. 17.* evenire serpentibus idem ait, quod pullis hirundinum, oculis enim serpentum laceratis, subnasci alios referunt. Wagenseilius *in Sota pag. 155.* illa in dubium vocat, ab Aristotele tradita, sed immerito. Nam idem hoc experimentum fuit, quod hodie observatum est

gg) Gottfr. Vogtii Diatribæ *de Chamæleonte, congressu & partu Viperarum & Brutorum ex Mortuis resuscitatione*, una cum duabus aliis *de resuscitatione Plantarum & Cantione Cygnea*, junctim *in Curiositatibus Physicis* Güstrovii an. 1668. in 8. & Lipsiæ an. 1698. in 12. sunt recusæ, *Diss.* autem *de Lacrymis Crocodili*, cum pluribus aliis Zoologicis, ejusdem *Deliciis Physicis* Rostochii an. 1671. in 8. editis, inserta.

est in anseribus & canibus, aliisque animalibus, quibus oculi non quidem renascuntur, sed restaurantur, suppeditante ipsa natura humores oculorum deperditos vel expressos. Ceterum in singulis illis recensendis infinita esset opera. Animalium distributiones & classes certas vulgares etiam Physici tradunt, e quibus illæ capi possunt. De ceteris videndi speciales Observatores.

CAP. XLVII.

DE HOMINE.

§. 1. *Hominis præ ceteris animalibus prærogativa, & tractationis de illo amplitudo.* 2. *Scriptores præcipui de homine integro, ejusque generatione, nutritione & longævitate.* 3. *De Partibus ejusdem ac Membris, Cerebro, Oculis, Visceribus, Medulla Spinali, Musculis, Lingua & Gustu, Membris genitalibus, Pulmonibus.* 4. *De Sanguine, sanguificatione inter cor & hepar controversa, sanguinis transfusione, ac medicina infusoria, cujus inventum plures sibi vindicant.* 5. *De Pilis, barba, stercore, crepitu ventris & unguibus.* 6. *Scriptores de Anima humana, ejusque immortalitate (quam an Aristoteles, ab Ant. Roeco frustra defensus, statuerit, dubitatur,) Lud. la Forge, Cordemoæus, Lud. Vives, Ken. Digbæus (ab Amando Vero impugnatus,) Aon. Palearius, &c. Controversia de origine animæ. Judicium de Traducis Patronis. Præexistentiam Animarum defendunt Henr. Mohrus, & præcipue Christoph. Sandius.*

1 Animal omnium dignissimum HOMO est, qui Microcosmus a quibusdam dicitur, non quidem adeo adæquato nomine, sed quod tamen sensu possit tolerari. Nullum enim est corpus humano elaboratius, quod præterea mentem habet sibi junctam, & mirabili modo unitam. Eo enim differre a reliquis animalibus homines in confesso est, quod scil. mente præ ceteris animantibus præditi sint. Ceterum unum illud objectum amplissimum est, & magnis voluminibus argumentum suppeditare potest. De animo nihil dicimus, nam is extra Physices considerationem est. Solum corpus humanum integram doctrinam Medicam sibi vindicat, cujus maxima pars, Anatome, in analysi hujus corporis versatur, de qua extant vastissima Volumina, totque Observationes singulares, præter generales istas Bartholini *Institutiones*, ut vel index earum parere integrum volumen possit. Summarias illas partium corporis delineationes Physici Autores omnes Anthropologici, præter Anatomicos, qui illud ex professo agunt, operose satis exponunt. Nos persequemur summa quædam & Autorum & rerum capita.

2 Pulcherrimus est Cartesii liber posthumus, e Gallica in Latinam versus, *de Homine*, cum Ludovici de la Forge *Commentario* Amstelodami A. 1677. *in 4to* editus, a *Claud. Clerselerio*, in quo multa occurrunt nova & notabilia. Prior Editio, a Flor. Schuylio curata, non erat perfecta. Honorati quoque Fabri *Tractatus de homine* non pauca, magna diligentia, nec vulgari modo, compendiose persequitur. Quæ

ad naturam ſexus maſculini & fœminini, conſtitutionem partium genitalium, rationem generationis, pertinent, J. Bened. Sinibaldus, *in Geneanthropia* ſua (Romæ A. 1642. *in fol.*) magna cum cura, exponit. De pulchræ prolis habendæ ratione extat elegans carmen Calvidii Læti, *Callipædia, ſive de pulchræ prolis habendæ ratione.* Similis argumenti eſt Jani Huarti, Hiſpani, *Scrutinii ingeniorum Appendix, quomodo generari ingenioſi & ſapientes Liberi poſſint*, ab Æſchacio Majore, cum ipſo *Scrutinio*, Lat. verſa, Lipſ. A. 1662. *in 8vo.* De *prole nutrienda* Poëma Scævolæ Sammarthani inter *Delicias Poëtarum Gallorum* invenitur. De *Signaturis fœtus* egit Martinus Schoockius Diſſertatione peculiari, de *hominibus longævis* Epiſtola prolixa Henr. Meibomius.

3 *De partibus animalium, & earum uſu*, Galenus egit ſingulari libro, in quem extat doctiſſimus *Commentarius* Caſp. Hoffmanni, ubi quam pleniſſime & diſertiſſime de omnium partium conformatione ac uſu, junctis politioris Literaturæ ſubſidiis, diſſeruit. Diverſo inſtituto Allegorice de membris humanis egit Mich. Mayerus *in civitate corporis humani*, joculare autem de iisdem Poëma, lectuque haud injucundum, Pet. Baart, ſub tit. Leedeſtemmung, Belgice edidit. De *partibus humani corporis* multa contra Guilh. Harveum diſputat Alex. Roſſæus, *in Arcanis Microcoſmi*, Anglice ſcriptis. Sed is non felicior in Phyſicis cenſor, quam in Poëticis, videtur, in quibus ne ſenſus quidem Poëtarum capit. *Anatomen cerebri* Marcellus Malpighius, Italus dedit. Extat & Thomæ Williſii liber curioſiſſimus, *Pathologia cerebri*, ſumma diligentia conſcripta; *De cerebri vero humani proprietatibus* Gualth. Charletoni Diſſertatio, quæ una cum *inquiſitione de fulmine tactis* Lond. A. 1665. *in 8vo* edita eſt. *Oculorum fabricam* accurate deſcribunt Optici, & extat de ea ſingularis Mart. Hortenſii *Diſſertatio.* De *Cerebro* pariter atque oculis egit Franc. Joſ. Burrhus, *in Epiſtolis ad Thom. Bartholinum*, quarum *conſiderationem* dedit D. J. Dan. Major, & non pauca hujus hominis vana conſilia cogitataque vellicavit. *De Coloribus oculorum* Sim. Portii liber prodiit Florentiæ A. 1550. *in 4to.* *De Nervis opticis* ſcripſit Malpighius, cujus omnia præclara ſunt, & accuratiſſimis obſervationibus eruta. *Viſcerum ſtructuram* Malpighius, idem explicatam dedit. *Medullæ ſpinalis Anatomen* Gerh. Blaſius. *De Muſculis* nemo eruditius ſcripſit, quam Nicolaus Stenonis *in Myologia* ſua, in qua, e Geometricis principiis, eorum motus demonſtrare laborat. *Guſtus* organon Laur. Bellinus & Marcellus Malpighius accurate examinarunt, demonſtraruntque, in quo ratio guſtus conſiſtat, videl. in papillis nerveis, per totam linguam diſperſis, ex quarum contactu illa perceptio ſenſilis, quam guſtum dicimus. *De organis virorum genitalibus* Regnerus Graſius ſcripſit, qui accuratiſſimam teſticulorum anatomen inſtituit, innumerabili plexu nervulorum conſtantium. Publicavit & Joh. de Horne *obſervationum circa genitalia prodromum*, ſed morte præventus totum opus perficere non potuit. *De pulmonibus* extat Thomæ Bartholini peculiaris Tractatus, Hafn. A. 1663. *in 8vo* editus, in quo demonſtravit, omnem pulmonum ſubſtantiam conſtare veſiculis, quibus aër continetur, cujus beneficio quomodo reſpi-

ſpiratio fiat, peculiaribus libris oſtenderunt Joh. Schwammerdammius, Joh. Mayow, & Malach. Thruſton.

De ſanguine, ejusque generatione, & generationis loco, diverſæ ſunt ſententiæ; 4
Antiqui hepati adſcribunt, recentiores cordi, quorum Anteſignanus Guilh. Harveus, qui circulationem ſanguinis primus in medium adduxit. Unde varia ſcripta edita ſunt, tam pro hepate, quam corde, a Thoma Bartholino, Lud. Biliſio, & tam pro, quam contra circulationem, quorum hiſtoriam ſic ſatis diligenter recenſet Mich. Watſonius *in unione ſapientiæ*. *De ſanguine* Joh. Betti quoque Tractatus exſtat, multa habens circa ejus generationem notabilia, multa quoque de lacte, qui non multum ab antiquis abire videtur. Plurima circa ſanguinem hominum fuerunt experimenta, ratione transfuſionis ejus ex uno animalis corpore in aliud, & ratione etiam infuſionis, qua liquor aliquis medicamentoſus venæ injicitur, de cujus artis inventione lites variæ moventur. Sibi illam vindicat D. Joh. Dan. Major, cujus extat *de Chirurgia infuſoria* ſingularis liber. Joh. Sig. Elsholzius contra, edita *Clyſmaticà nova*, ſibi tribuit, contra quem Major inventum ſuum vindicavit. Sed & Galli de eadem Anglis, & hi viciſſim illis, litem moverunt. Contra transfuſionem ſanguinis prodiit Tractatus Ant. Santinelli, cui titulus: *Confuſio transfuſionis;* ubi multis argumentis eam impugnat, quæ tamen non omnia æque ſtringunt. Eſt vero transfuſionis inventio antiquior, ac jam tum Andr. Libavii tempore fuit cognita, qui ejus per jocum mentionem facit *in actione contra Henr. Scheunemannum.* De variis corporis partibus extant erudita opuſcula Hieronymi Fabricii ab Aquapendente, de quibus, aliisque Anatomicis antiquioribus, in Herm. Conringii *introductione ad artem Medicam* plenior eſt relatio.

De pilis extat Joh. Tardini liber in Caſp. Dornavii *Amphitheatro* recuſus. De 5
barba Marci Antonii Ulmi vaſtum volumen, Bononiæ A. 1602. *in fol.* impreſſum, ſub Tit. *Barbæ humanæ Phyſiologia, ſeu de fine ejus Philoſophico & Medico.* Ant. Hotomanni *de Barba Dialogus*, & Joh. Pierii Valeriani *Apologia pro Barbis Sacerdotum*, Philologica tantum ſectantur. Scripſit & alius, neſcio quis, *Medicinam Stercorum*, *bb*) qui fortaſſis, ut Virgilius ex Stercore Ennii, aurum conquiſivit. Georg. Segerus, Med. Thorunienſis, *de Crepitu ventris* Tractatum ineditum ſervat, & ſumma diligentia omnem ejus naturam rimatus eſt, non ſine perpetuis experimentis. Sed is, ob ignobilitatem argumenti premit librum, nec audet in publicum proferre. De *ungue* ipſe librum ſub manibus olim habui. *De affectionibus Capillorum & Unguium* Vopiſcus Fortunatus Plempius peculiari ſcripto eſt commentatus.

bb) Quis ille ſit *Medicinæ Stercorum* Scriptor, a Morhofio *h. l.* memoratus, ignoro. Luſtro poſt obitum Morhofii elapſo, ſimile Scriptum Francof. an. 1696. *in 8.* Germanico edidit Idiomate, Chriſtianus Franc. Paulinus, Medicus Iſenacenſis, ſub Titulo *Pharmacopolii Stercorei* ſive Heilſame Dreck-Apothek, wie nemlich mit Koth und Urin, faſt alle, ja auch die ſchwerſte giftige Kranckheiten und bezauberte Schaden, vom Haupt bis zu den Füſſen, inn- und äuſſerlich, glücklich ſind curiret worden, ꝛc.

6 De *Anima* tractatio ad Physicam per se quidem non pertinet, sed quatenus a corpore distinguenda est. Ut clarior corporis Idea sit, notitia ejus aliqua habenda est, quam suppeditat Lud. de la Forge, Cartesianus, *in libro de mente humana*, e Gallica in Latinam linguam converso. Præ ceteris legendus est liber Cordemoæi Galli, quem *de differentia corporis & spiritus* Gallice, elegantem conscripsit. Lectu etiam dignus est Lud. Vivis *de Anima liber*, non quidem intima Philosophiæ argumenta penitus excutiens, sed eleganter tamen, ut omnia ejus viri, scriptus. Lib. Fromondus *de Anima*, Fort. Licetus *de Ortu animæ humanæ, & cum corpore coëxtensione*, ac Sim. Portius *de Mente humana*, bonorum Collectorum vice funguntur. Ceterum *de origine animæ, ejusque immortalitate*, ut est plena difficultatis disputatio, ita a Physicis componi & decidi tota non potest. De Aristotele non pauci dubitant, & quidem non absque fundamento credunt, mortalitatem potius animæ statuisse eum, quam immortalitatem, quæ mihi, ex Aristotelicis principiis, eadem facilitate, ac forte majori, destrui, quam astrui, posse videtur. Ant. Roccus, autor sublimis ingenii, vasto quidem libro contrarium ex Aristotele ostendere voluit, sed tamen ita disputat, ut causam suam potius destituat, quam juvet. Refutationes certe ejus argumentorum, contra immortalitatem animæ ex Aristotele prolatorum, debiliores sunt, quam ut omnem illorum vim elidant. Prodiit is liber Francofurti A. 1643. *in 4to*, sub Tit. *Animæ rationalis immortalitas, simul cum ipsius vera propagatione ex semine, via quadam sublimi peripatetica, hactenus post Aristotelem non signata vestigiis, Exercitationis Philosophicæ illibatæque veritatis gratia, indagata.* Kenelmus quoque Digbæus hoc argumentum tractavit *in Demonstrat. immortalitatis animæ rationalis*, Anglice scripta, & Lat. quoque Paris. A. 1651. *in fol.* & Francof. *in 8.* edita, qui, perpetua & natura corporum, eorumque qualitatibus, quarum præcipuas facit raritatem & densitatem, progressione, functiones animæ, ejusque immortalitatem, monstrare laborat. De princiis ejus primum transacta oportet esse omnia, quæ an omnibus ad palatum futura sint, dubito. Alioquin, qui illa impugnat, nexum illum tollit. Refutat illum, sed non satis judiciose, singulari libro, A. 1661. *in 12.* edito, Jesuita quidam, qui se Amandum Verum nominat (genuinum nomen est *Eggefeld,*) sub tit. *Anima triumphans.* Aonius Palearius in *Poëm. de immort. animæ*, ad Lucretii imitationem scripto, Platonicorum sententias præ ceteris sequitur. *De ortu animæ per traducem, de præexistentia animarum, de creatione*, multæ sunt controversiæ, suique singulis sententiis patroni. Sententia de traduce apud plures assensum obtinuit, quanquam & illa suis difficultatibus urgeatur, si mordicus tenere velimus nonnullas assertiones, quas de spirituum natura nobis persuasimus. Præexistentiam Angli nonnulli præ ceteris defenderunt, suntque libri Henrici Mohri, Philosophi Platonico-Cartesiani, & aliorum, integri super hoc argumento conscripti. Vid. præsertim Mohri *Lib. de immortalitate animæ*, & Sam. Parkeri *Tentamina Theologico-Physica*, in quibus contra præexistentiam disputat. Eam quoque sententiam Christophorus Sandius singulari libro *de origine animæ* defendit, *Cosmopoli ap. Libertum Pacificum*, A. 1671. *in 8vo* edito, qui meris testimoniis constat, nihilque aliud agit, quam

quam ut probet, præexistentiam animarum sacris literis esse consentaneam, & plerorumque Patrum ac Philosophorum sententiis comprobatam. Platonicorum enim suffragia frequentissima habet. Totus in eo est, ut, non nisi sola hac ratione, difficultates circa animæ originem monstret posse expediri, quas omnes recenset, & argumentis Adversariorum respondet. Ceterum S. literis & Patribus perversos sæpe sensus impingit, & non raro Hæreseos suæ spargit semina.

CAP. XLVIII.

DE SENSIBUS ANIMALIUM.

§. 1. *Cartesii sententia, bruta sensibus spolians, improbatur. Motus sensationis celerrimus vix pervestigabilis. Job. Alph. Borelli Scripta de motu commendantur.* 2. *Visum, & cognatas de coloribus, oculis, speculis, lumine, doctrinas, sibi vindicat Optica.* 3. *Auditum Acustica. Instrumenta eum adjuvantia. Soni natura & diversitas. Autores huc spectantes.* 4. *Odoris & odoratus natura. Cur plus eo valeant bruta, quam homines? Doctrina ejus neglecta.* 5. *Gustus & saporis ratio atque origo a papillis linguæ nerveis. Scriptores de inedia quorundam prodigiosa.* 6. *Tactus natura.* 7. *De sensibus internis rectius Cartesiani docent, quam Aristotelici. Scriptores de imaginatione, qua Pet. Pomponatius & Jul. Cæs. Vaninus contra religionem sunt abusi.*

Nihil est vulgatius sensatione; sed ita tamen alte abdita ejus principia, ut in sensationis caussis dandis sufficientibus deficiamus. In animalibus sensationem nihil esse, præter motum, Cartesiani ajunt, in homine vero concurrere mentis operationes, ideoque sensum ab intellectu non sejungit Cartesius. Cetera animantia ne sentire quidem existimat, quam sententiam suo loco nos relinquimus. Res quidem ipsa satis innuit, sentire illa non solum, sed & percipere ipsum sensum, quod tamen negabat Cartesius, qui, perceptionem sensus intellectus opus esse, putavit. Secundum enim tres gradus naturam sensionis distinxit, ex mente Cartesii, Antonius le Grand, e quibus gradibus tertium soli homini tribuit. Interim, si externas respiciamus circumstantias, motum quidem omnino deprehendimus subtilissimum, celerrimum, instantaneum, qualis motus quibus principiis dirigatur, res profecto non est adeo expedita, ut quidam existimant. Non dependent omnes illi motus ab objecto externo. Quemadmodum Henr. Regius, *in Philosophia naturali, lib. 4. c. 16.* ex mente Cartesii, satis quidem accurate, descripsit. Sunt enim in brutis quoque animantibus aliqui spontanei motus, a nullo principio determinati. Examinandi tamen interim nobis sunt isti motus, & quantum de eorum natura apprehendere possumus, tantum ad illustrationem hujus doctrinæ conferendum. Ken. Digbæus (*in Demonstr. Immort. Animæ,*) & Gualth. Charletonus (*in Physiol. sua*) sensum, & qualitates sensiles, corpora esse statuunt, sed falso. Esto enim, qualitates illas particulas esse minimas, e subjecto expulsas; sensum tamen per se non faciunt, sed quatenus nervos sensorios feriunt. In qua applicatione illorum ad nervos, quæ acci-

accidentalis omnino est, ratio formalis sensus consistit. Si in lucem prodiisset Johannis Alphonsi Borelli liber *de Montibus animalium ii)* multa ex eo haurire possemus, ad perfectam sensationis declarationem: satis enim ex libro ejus *de motu projectorum* singularis hujus Viri sagacitas patet. Quæ ad sensum requirantur, tradunt omnes etiam compendiarii Autores. Requiruntur sc. *objecta media, & organa*, de quibus cumulatissime agunt omnes, ideoque non est necessum illa hic repetere.

2 Omnium sensuum nobilissimus est *visus*, cui excolendo integra disciplina inventa est, Optica scil. vastissimis voluminibus exculta. Hic acres sunt disputationes de ratione visionis, an fiat per emissionem, an receptionem radiorum, fieri autem per utramque verosimile est. Pertinet huc tota de coloribus doctrina, quæ ad species sensiles aliis refertur. Pertinet huc tota speculorum doctrina, doctrina de oculo item, ejusque partibus, quæ omnia plena manu Optici Autores ferunt. Pertinet etiam huc doctrina de lumine. Ut enim visio fiat, medium illuminatum necessarium est.

3 *Auditus* alter sensus externus est, cujus itidem peculiaris disciplina datur, quam ἀκουστικὴν vocare possis, quo generali titulo non musica tantum, quæ versatur circa sonos harmonicos, sed omnes soni, comprehenduntur. Pertinet huc mirabilis illa auris structura, quam Anatomici nobis depingunt. Cæcilius præsertim Folius, Equ. Venetus, cujus extat *Nova internæ auris delineatio, ex ratione structuræ modum Auditus demonstrans*, Venetiis anno 1645. in 4to edita. Cujus organi potentia arte etiam juvari poteft. Quale instrumentum habent Hispani, qui, præter perspicilla, sibi familiaria, semper secum portant instrumentum tale, quod auribus apponunt, ut eo distinctius sonum percipiant. Ceterum objectum Auditus, sonus est; oritur vero sonus ex concussione aëris vel aquæ. Variat autem sonus ratione subjectorum, & ratione mediorum. Obtusius enim in aqua sonat corpus, quam in aëre, acutius sonant metalla, quam ligna, quæ omnia explicare velle magni Voluminis res esset. Nemo est, qui naturam sonorum sagacius explicuit, per multas corporum species, quam Honoratus Fabri, qui singularem *de sonis* Tractatum Physicis suis inseruit. Cui addi meretur Franc. Baconis Verulamii *de Sono & audibilibus historia*, licet exigua. Multa Kircherus *in arte sua magna consoni & dissoni* habet, quæ ad naturam Echus spectant. Ea omnia, quia totis disciplinis pertractantur, ab instituto nostro nunc sunt aliena. Pertinet huc etiam omnis illa doctrina *de voce & pronunciatione*, de quibus legantur Cordemoæi *lib. de verbo*, & Petrus Montanus in libro, cui titulus: De nie Spreek Konst. Multa possent etiam hic afferri de *surdorum informatione;* sed de iis omnibus dictum est in *Dissertatione* nostra *de Paradoxis sensuum*, quæ cum in omnium manibus sit, nolumus illa hic repetere.

4 *Odoratus* sensus est, quo distinguimus res secundum odorem. Est odor nihil aliud, quam effluvia subtilissima corporis odorati, canales narium ad processus mamillares delata, qui præcipue organon constituunt hujus sensionis. Medium est, vel aër, vel aqua, per quod transfunduntur corpuscula illa volatilia. Et hac quidem sensationis parte brutis

ii) Joh. Alph. Borelli *Opus de Animalium Motu Posthumum* in duas partes divisum, Romæ an 1680. & 81. in 4. revera prodiisse, supra *ad Cap. VI. §. 6.* jam est monitum.

brutis animantibus inferiores ſunt homines; longe enim felicius illa diſtinguunt & dijudicant per odores, quam homines. Cujus diverſitatis cauſa eſt, quod ſimpliciori cibo vivant animalia, quam homines, quibus peregrini vapores & halitus ſemper obſident nares. Hinc fit, ut jejuni magis olfactu polleant. Eſtque ſingulare illud exemplum hominis, cujus Digbæus meminit, qui diu in ſylvis vivens, ac radicibus & oleribus victitans, canes ſagacitate odorandi æquavit. Ceterum illa de odoribus doctrina minus eſt ceteris ſenſuum objectis exculta, adeo ut & ipſa odorum formalis ratio nondum ſit ſatis expedita. Aliqui enim ſalibus velut volatilibus, aliqui ſulphuri adſcribunt, de quibus vide Joh. Bapt. Hamelium in *libro de affectionibus corporum, integro capite.* Quod miſtionem odorum attinet, illa ita non eſt explorata, ut natura colorum. Colores enim ex miſtura varia produci, & quomodo illi produci debeant, notum eſt omnibus, at odorum diſtinctio nulla talis eſt. Pet. Servius, *in Lib. de Odoribus,* Romæ anno 1641. in 8vo edito, plenius quidem hoc argumentum aliis tractat, ſed non recentiorum Philoſophorum principiis eſt imbutus, quæ qui non deguſtavit, in odorum ſcrutinio non ſatis emunctæ naris eſt. Joh. Bravi *Lib de odorum & ſaporum differentia* Ven. An. 1592. in 8vo prodiit.

Guſtus organon lingua eſt, cujus ſuperficies ita comparata eſt, ut aliorum cor- 5
puſculorum ſuperficiebus tacta, vel gratum ſibi motum, vel ingratum, perſentiſcat, qui ſapor dicitur. Sunt autem in ſuperficie linguæ variæ papillæ nerveæ, quas Marcellus Malpighius & Laur. Bellinus primum detexere, quæ prout afficiuntur a tactu corpuſculorum minimorum, ita ſapor, vel gratus, vel ingratus, illi objicitur. Horum ſaporum certi quidam gradus ſunt & claſſes, ſuntque eorum nomina rectius diſtincta, quam odorum. Conſiſtit omnis illa diverſitas ſaporum in particularum conditione, quæ papillis nerveis illiduntur. Nam Peripatetici, qui ex elementis illam diverſitatem deducunt, longinqua nimis ſapiunt. *De ſapore dulci & amaro* Laur. Gryllus Tr. edidit, Pragæ A. 1566. impreſſum. *De iis, quæ ſine alimento vivunt,* exſtat Liber Fortunii Liceti, cum quo conferri poteſt Phil. Sechtlenii *Lapis Lydius prodigioſarum inediarum,* Paderbornæ A. 1614. in 12mo editus.

Tactus ignobiliſſimus omnium ſenſus habetur, cujus tamen interventu ſenſus 6
omnes conſtant. Objectum Tactus ſunt qualitates illæ ſenſiles, quas manibus præcipue, vel toto corpore, deprehendimus, calidum ſc. frigidum, humidum, ſiccum, &c. Medium tactus caro, vel cutis, habetur, organa conſtituuntur nervi. Quæ per tactum fieri poſſunt mirabilia, in *citata Diſſertatione* prolixius expoſuimus, e qua ſuppleri poſſunt, quæ hic omittimus.

Habentur & apud Peripateticos *ſenſus interni,* de quibus illi magna cum cura 7
philoſophantur. Sed, ſi rem recte intuearis, omnia terminorum plena invenies, & parum rei in iis. Magis Carteſiani placent, ac legi poteſt, quem ſupra laudavimus, Ludov. de la Forge *in libro de mente humana,* ſicut & Cordemoæus *in libro de differentia corporis & animæ.* Addatur Carteſius ipſe *in libro de paſſionibus animæ,* quo nihil eſt elegantius & conſummatius. De *Imaginatione* Thom. Fienus Libellum ſcripſit, ac multa habet Pet. Pomponatius in libro profano *de Incantatione,* qui omni magiæ

viam ſtruit, & hanc divinis immiſcet miraculis. Unde non ſine horrore legas, quæ cœleſti Præceptoris nequam diſcipulus, Jul. Cæſ. Vaninus, in *Dialogis* ſuis, ex eo in religionem infert.

CAP. XLIX.

DE SEDE ANIMÆ RATIONALIS.

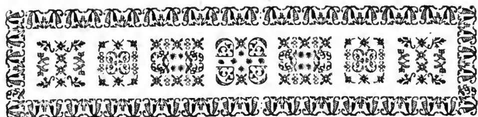
§. 1. *Variæ de illa ſententiæ.* 2. *Ceteris probabiliores judicantur opiniones Carteſii de glandula pineali, & Nic. Hobokenii de medulla cerebri.* 3. *Concluſio de difficultate cognitionis ſui ipſius, ſive Pſychologiæ.*

1 Nulla eſt difficilior inquiſitio, quam nexus illius, quem cum corpore ANIMA habet. Tanto enim conatu inquirimus in animam, nec illam, in qua ſede invenire debeamus, ſatis conſtat. Magna hic diſputatio eſt veterum & recentiorum. Aliqui cum nullam certam ſedem agnoſcunt, per totum corpus peregrinantur, eamque totam in toto humano corpore, totamque in partibus, ponunt. Mirabili fingendi licentia, hinc aliqui faciunt animam toti corpori coëxtenſam, & extat, *de anima corpori coëxtenſa* elegantiſſimus & doctiſſimus liber Pet. Petiti, Pariſiis in 8vo editus A. 1665. Aliqui animam in ſanguine ponunt, aliqui in ſpiritibus animalibus. Sed illæ omnes ſententiæ vagæ ſunt & indeterminatæ. Alii, qui particularem magis ſedem quærunt, cor regiam animæ faciunt, in quam ſententiam loca quædam Scripturæ afferunt.

2 Corde tamen rejecto rectius alii in capite ſedem animæ collocant. Sed & hic iterum quæritur, in qua parte capitis ea quærenda ſit; variæ enim hic ſententiæ ſunt. Aliqui eam reponunt in ventriculis cerebri, aliqui, uti Carteſius, in glandula pineali. Hanc glandulam pinealem cum primum detexit Carteſius, non ſe reperiſſe exiſtimavit, quod pueri in faba. Ex hujus enim glandulæ motu & percuſſione omnem putabat cogitandi rationem procedere, quoniam nullum alium ejus uſum poterat deprehendere. Sed oſtenderunt alium ejus uſum Anatomici, interque eos Nic. Hobokenius ſingulari libro *de ſede animæ in corpore humano, cap. 5. Art. 6.* Quam ſententiam cum refutaviſſet, cerebri ſubſtantiam medullarem tandem illam animæ ſedem conſtituit, poſtquam omnes aliorum opiniones prolixis diſſertationibus excuſſerat.

3 Tanti ſcil. eſt, ſe ipſum deprehendere, tam operoſum, illud cognoſcere, per quod ſumus illud, quod ſumus, quæ tamen notitia debebat eſſe omnium ſuprema. Nos hic pedem figimus, & in hoc, velut culmine naturalis cognitionis conſiſtimus. Mens humana ſcil. ſpeculatrix illa eſt, omnibus ſuperſtes, cui ſoli excolendæ adhibetur omne illud, quod cura noſtra diſcitur, & illam tamen ipſam, non niſi per nebulam, videmus, imo non videmus illam, niſi ipſa, quæ ſemet in ſe ipſa, contemplatur.

D. G.

D. G. MORHOFI

POLYHISTORIS

TOMI II.

SIVE

POLYHISTORIS

PHILOSOPHICI,

LIBER III.

ΜΑΤΑΙΟΤΕΧΝΟΣ,

DE ARTIBUS DIVINATORIIS ET MAGIA.

§. 1. *Scriptores de Divinatione in genere.* 2. *De Divinatione naturali eventuum naturalium. Astrologorum, & in his comitis de Flisco, temeritas culpata. Prædictiones Ecstaticorum.* 3. *Commendatur Divinatio morum & affectuum animi e signis externis, velut Politico utilissima, una cum Scriptoribus de illa præcipuis, Jano Huarto, Scip. Claramontio, Aug. Mascardo, Chambræo, Aristotele, Theophrasto, &c. Divinationem hujusmodi e voce Lud. Cresollius, e risu Prosp. Aldorisius, e temperamento, unguibus & scriptura, Camillus Baldus instituere docuit.* 4. *Scriptores Physiognomiæ naturalis de membrorum configuratione, Hon. Nicquetius, Joh. Bapt. Porta, Andr. Otto; De illorum proportione Joh. Sig. Elsholtzius, de Nævis idem, Lud. Septalius & Chambraus, de Pede Joh. d'Arty.* 5. *Judicium de Metoposco-*

poscopiæ & Chiromantiæ antiquitate. Divinatio veterum ex Salissatione, sive trepidatione membrorum. Hermetis Trismegisti Melomantia. Melampus περὶ παλμῶν. Artemidorus de Manuum inspectione. Jul. Cæs. Bulengerus de ominibus & divinationibus. 6. Scriptores Metoposcopiæ & Chiromantiæ varii recentiores. Metoposcopia *Hier. Cardani an eum Autorem agnoscat, dubitatur. Magistri Chiromantiæ olim creati. 7. Judicia prolixiora de Joh. Belotti & Philippi May Scriptis Chiromanticis. Hier. Cardani circa omina & divinationes superstitio. Finellus de Maculis unguium. 8. Scriptores Onirocritici de Somniis interpretandis, Artemidorus, Synesius ab H. Cardano illustratus, Apomasar, &c. 9. Astrologiæ judiciariæ Impugnatores, e quibus præsertim Cl. Salmasii rigor nimius notatur. Judicium de principiis illius benignius. 10. Defensores ejusdem, Joh. Bapt. Morinus, Joh. Heydon (cujus ineptiæ notantur) & Placidus de Titis. 11. Henr. Ranzovii Scripta Astrologica commendantur. Artis Astrologicæ Scriptores antiqui, Petosiris, Ptolomæus, Arabes, Proclus, Diadochus, Manilius, & recentiores nonnulli. 12. Astrologia Genethliaca mater plerarumque artium divinatricium, & speciatim quidem doctrina imaginum Talismanicarum, quam tradiderunt & defenderunt Const. Albinus, Henr. Corn. Agrippa, Jac. Gaffarellus, impugnavit vero Gabr. Naudæus. Fabula de Gustavi Adolphi, Regis Sueciæ, gladio Talismanico. 13. Ex Astrologia profluxit etiam omnis doctrina Magica, inprimis Geomantia, cujus Scriptores aliquot, Guilh. de Morbeca, & duo Anonymi, recensentur. Divinatio e jactu cuborum. Chinensium Geomantia Physica, e terræ figura & constitutione de incolarum judicans ingenio. 14. Scriptores Magici de spirituum conjuratione, divinatione & magia numerorum, ac arte Genium suum familiarem cognoscendi. 15. Scriptores varii de Magia Dæmoniaca. Notantur moderni quidam, ejus existentiam negare ausi, Reginaldus Scotus, Abr. Palingius, & alii. Commendantur, qui istos refutarunt, Henric. Morus, Mericus Casaubonus, Ericus Mauritius. 16. Probatio sagarum per aquam, species judiciorum Dei vetustorum. Herm. Conringius illam defendit. Indorum similes modi perjuria explorandi. 17. Medicina magica, & curationes per eam. Varii de his Scriptores. Ensalmadores Hispani. Incantatio serpentum magica, Judæorum Curationes cabalisticæ. 18. Dæmones sive Genii familiares. An Socrates & Hier. Cardanus vere tales jactarint. Gabr. Naudæi* Apologia pro Viris eruditis, Magiæ suspectis, *commendatur, Pet. autem Borelli* lib. de Vanitate Magiæ *promissus contemnitur.*

1 Postquam PHYSICA absolvimus, ad ea progrediemur, quæ naturam excedere videntur. In eorum numerum ARTES DIVINATORIÆ referendæ sunt, quarum objectum est futura & incognita scire, cum Physici circa res sensui subjectas & manifestas versentur. Sunt vero variæ divinationum species, *naturales* aliæ, aliæ *magicæ*, aliæ *licitæ*, aliæ *illicitæ*. De divinationibus generatim, tam licitis, quam illicitis, scripsit, inter veteres, Cicero, in quam exstant multi Commentatores, quos vide in *Nomenclatore Philos.* Spachii. E Recentioribus de iisdem scripsere, Casparus Peucerus, Joh. Jac. Boissardus, & Ragusæus, qui, in *Epistolis in*

8vo

8vo *de divinatione* editis, nitido ſtylo, contra omnem Aſtrologiam divinatricem, Chiromantiam, Phyſiognomiam, Geomantiam, &c. pugnat.

2 De naturali divinatione primum dicemus, quæ conſiſtit in animis hominum, per ſigna externa naturalia cognoſcendis, vel in prædicendis eventibus e cauſis naturalibus, vel ſiderum, vel aliorum corporum, qualem paſſim ab imperitis etiam fieri videmus. Ad alteram hanc ſpeciem pertinent, quæ ex certo Planetarum concurſu ac configuratione, de tempeſtatibus & morbis Epidemicis, prædicuntur. Quo in argumento verſantur Cornelius Gemma, *in libro de naturæ divinis characteriſmis*, Antonius Mizaldus in *Aëromantia*, Paulus Minerva (de quo conſulendus eſt Jul. Cæſ. Capaccius *lib. 2. Elog. pag. 342.*) *in libro de præſagiendis temporum mutationibus*, & alii, quorum ſupra mentionem fecimus. Pertinent & huc, quæ ex avium volatu & garritu, ruſtici obſervant, non quidem omnia contemnenda. Veterum ſuperſtitio latius ſe extendit, quam magnam partem ab aliquibus etiam hodie probatam invenias, ac defenſam. Videatur Auguſtinus Niphus *de auguriis*. Spectant & huc Aſtrologi, qui de periodis Regnorum, ac converſionibus gentium, ex aſtris philoſophantur, qui plerumque certant inter ſe mendaciis, ac nil, niſi canoras nugas, proferunt. Quo in genere Comitis de Fliſco *liber de fato* verſatur, in quo magna ſe propalare credit myſteria, ſed futilia omnia ſunt, & nugarum plena. Naturales divinationes de rebus etiam futuris fieri poſſe ab animo, extra ſe quaſi conſtituto, non diffiteor, ſuntque mirabilia ejus rei exempla. Videndus Joh. Franc. Picus Mirandula in *libris de prænotionibus*, & Martinus Schoockius in *libro de Ecſtaſi*.

3 Majorem habent certitudinem, quæ de animis hominum e ſignis externis capiuntur; & hic quidem præcipue circa affectus & paſſiones animi indagandas præcipua cura eſſe debet. Quæ quidem doctrina Politico multis modis eſſe uſui poteſt, qui ex animorum inclinationibus judicare de omni actione & commodo poteſt, quid ſibi, vel Reipublicæ, e converſatione exſpectandum. Cujus rei elegans exemplum habemus in *Relatione* Legati cujusdam Veneti *de aula Romana*, ubi Pontificis, omniumque Cardinalium, inclinationes ac temperamenta, ſtudioſe perſequitur, & perpetua collatione, quæ uſui eſſe poſſint Reipublicæ Venetæ, quidve ſingulis exſpectandum, colligit. Hic inſerviunt libri non pauci, ingenioſe ac erudite ſcripti, qualis eſt *Examen des ingenios para las ſcientias;* liber Hiſpanicus, ſcriptus a Jano Huarto, in linguam Latinam autem converſus ab Æſchatio Majore, ſub titulo: *Scrutinium ingeniorum.* Sed verſio illa vehementer diſcrepat ab Hiſpanico, multa addita ſunt, multa omiſſa. Eſt & egregium Opus Scipionis Claramontii *de conjectandis cujusque moribus & latitantibus animi affectibus*, quod iterata editione publicavit Herm. Conringius, qui *incomparabile Opus* vocat, atque in *præfatione* multa utilia in Phyſiognomiæ commendationem differit. Sunt & Auguſtini Maſcardi, Viri elegantiſſimi ingenii, ac Urbani Octavi Cubicularii, *Diſſertationes Romanæ de affectibus, ſive perturbationibus animi, earumque characteribus*, plenæ reconditæ eruditionis, & Ant. Zaræ, Aquilegienſis, *Anatomia Ingeniorum & Scientiarum*, Venet. A. 1615.

in 4. edita. Sunt & a Domino de la Chambre libri de eo argumento conscripti, *les Caracteres des Passions*, & *l'Art de connoitre les hommes*; qui posterior liber in linguam Germanicam est conversus. Nec spernendus est Tract. Anglicus Anonymi *off de different wills of men*, id est *de varietate ingeniorum*, excusus Londini anno 1669. *in 8vo.* De voce egit, quæque ex ea signa animi colligi possint, prolixo & doctissimo libro exposuit Ludovicus Cresollius, *in vacationibus autumnalibus, sive de perfecta oratoris actione & pronunciatione*, Lutetiæ editis A. 1620. *in 4to. Gelotoscopiam*, sive *divinationem ex risu*, Prosp. Aldorisius, Italus, scripsit, a Naudæo *in Bibliogr. Polit.* allegatus, quocum idem forte tractavit argumentum Ludov. Septalius *in libro de risu* inedito. E Veteribus habemus *Physiognomica* Aristotelis, in quæ elegantem *Commentarium* scripsit Camillus Baldus, Italus, qui & alios libellos reliquit *de humanarum propensionum ex temperamento prænotionibus*, item *de naturalibus ex unguium inspectione præsagiis, & de ratione cognoscendi mores & qualitates scribentis ex ipsius Epistola, sive divinatione Epistolari*, qui tres Tractatus prodiere Bononiæ A. 1664. *in 4to.* Postremus eorum omnium est curiosissimus, ac jactant, si recte memini, etiam Rabbini quidam talem artem, qua ex manu scribentis de ingenio hominis præsagia formantur. Quo forte etiam spectat M. Aur. Severini *Vaticinator, seu Tr. de Divinatione litterali* ineditus, quem, una cum *Physiognomiæ Medicinalis Idea*, ei tribuit Laur. Crassus *P. I. Elog. p. 377.* Est & inter Veteres aureus liber, Theophrasti *Characteres*, cum aureo Isaaci Casauboni *Commentario* editus, quem præcipue Politicis commendaverim, quorum hominum ingenia nosse interest.

4 Ad naturalem divinationem spectat illa etiam Physiognomia, quæ, ex membrorum configuratione, de ingenio hominis judicat. De planetaria postmodum dicemus. Eam eleganter tradidit Honoratus Nicquetius *libris quatuor*, ubi omnia Physica congerit, separatis nugis planetariis. Est & elegans *Opus Physiognomicum* Johannis Baptistæ Portæ, in quo præcipue curiosa est vultuum humanorum cum animalium vultibus collatio, quorum aliquam harmoniam deprehendet facile, qui diligentius examinabit. Id vero notandum est, editionem Italicam longe esse locupletiorem, quam est Latina, Hanoviæ A. 1593. *in 8vo* impressa. Ex proportione membrorum oritur etiam quædam divinatio, de qua libellum eruditum conscripsit Joh. Sigism. Elsholtzius, cui titulum fecit *Anthropometriæ*, ubi & simul de nævis agit, quomodo sc. ex nævis vultuum, de nævis latentibus in reliquo corpore ferri judicium possit. De illo argumento etiam Ludovicus Septalius libellum scripsit, uti & Dominus de la Chambre. Elsholtzius ideam seu harmoniam nævorum peculiari pictura ob oculos posuit. *Anthroposcopiam Compendiariam* scripsit aliquis Andreas Otto, ubi judicia de homine colligit, tam naturalia, quam planetaria. Non desunt, qui etiam divinationes peculiares ex reliquis membris formant, uti ex pectore, ac plantis pedum. *Podoscopiam* appellant. Ac fuit, qui Anno 19. hujus seculi, Parisiis opusculum edidit, Cardinali Rupefucaltio dedicatum, *de pedis admirandis*, in quo pedem divinitatis habere notam demonstrat, cognitionem ejus necessariam esse, totum esse homi-

hominem, totam hominis animam, rem esse sacram, regulam religionis & nobilitatis, totiusque vitæ nostræ, proinde valde honorandum, nec quicquam dignitati illius derogare podagram. Autor vocatur Johannes de Artis, teste Thoma Bartholino *in Epistolis Medicis, Centuria 3. Epistola 76. p. 321.*

5 Persequemur nunc ceteras Physiognomiæ partes, quatenus principiis naturalibus miscent ineptias planetarias. Occurrit hic primo ars divinatrix de *fronte*, quæ μετωποσκοπία vocatur, ac solet cum Chiromantia, quæ ex manuum inspectione vaticinatur, conjungi, eademque principia habere. Sunt vero istæ artes non plane destitutæ veteri aliqua autoritate, quanquam illa non tanti est, ut movere aliquem debeat. Artemidorus, qui *de Insomniis* est commentatus, *de Auguriis* etiam & *Manuum inspectione* scripsit, quos libros Græce Aldus edidit, Latine autem a Jano Cornario redditos Frobenius, ex officina sua Basileensi. Vid. Jacobi Gaddii *Tomum I. de Scriptoribus non Ecclesiast. pag. 49.* Exstat inter Hermetis Trismegisti suppositiitia opuscula unum, quod agit *de Melomantia, seu divinatione ex membris humanis*, ubi de Salissationibus. Vide Lambec. *lib. 6. Bibliothec. Vindobon. Codice Medico MSto Græco quinquagesimo.* De lineis in manu, certis planetis, dicatis, vestigia sunt in libro Melampodis, Græci Autoris, περὶ παλμῶν πρὸς Πτολεμαῖον βασιλέα, in quo de *salissationibus* agit, quomodo vocantur trepidationes membrorum, quod genus peculiare divinationis apud veteres fuit. Illic enim meminit digiti Jovis, Saturni, &c. si in illis fortassis salissatio contigerit. De quo genere divinationis vide & Jul. Cæs. Bulengerum *de ominibus libro 4. cap. 2.* cujus hic Autoris mentionem facio, quod veterum deliria circa omnia studiose colligat, quæ & magna pars divinationis apud antiquos fuit. Ceterum idem *de tota divinationis ratione libros VI.* scripsit, qui Spicilegia sunt post aliorum accuratiores labores. *Opuscula* ejus in fol. Tomis II. collecta sunt. ac Lugd. Gall. A. 1621. edita.

6 Ut ad Μετωποσκοπίαν redeam, Autores ejus multi sunt. Edita est Gallica lingua Hieron. Cardani Μετωποσκοπία, quam mihi genuinam esse vix persuadeo. Nec edita est inter Cardani Opera omnia, a Gabriele Naudæo promulgata. Fuerunt & plures alii superioris ac hujus seculi Autores, qui simul & *Chiromantias* scripserunt, & Appendicis loco Metoposcopiam tractarunt. Liber Italicus Spontani *della Metoposcopia* accuratius has nugas tractare videtur. *De Chiromantia* & *Metoposcopia* librum in folio conscripsit Johannes Taisnierius, quem singularem in ea arte Magistrum esse dicunt, Naudæus autem, *in Bibliogr. Polit. p. 106. 107.* integrum Opus Bartholom. Coclitis plagio sibi tradit vindicasse enormi, de quo etiam Thomasius, *in Tr. de Plag. Lit. §. 553.* potest conferri. Quin ea fuit priorum temporum vesania, ut peculiares ejus artis Magistri crearentur, ceu videre licet in quibusdam Monachorum ea de re libris. Exstat inter vetustiores Autores Doctoris Andreæ Henrici *Chyromantia* (uti ipse Autor inscribit.) Anno 1538. in octavo edita est Johannis Digandri *Chyromantia* (simili inscriptione per y,) qui singularia ea in arte principia jactat. Rud. Goclenius, Professor Marpurgensis, itidem edidit *Chiromantiam*, una cum *Obser-*

Observationibus, per aliquot annos factis. Ex Italis Alex. Achillinus, Bononiensis, Prof. Patavinus, teste Jac. Gaddio (*T. I. de Script. non Eccles. p. 18.*) libro peculiari Chiromantiæ & Physiognomiæ probavit principia. Varios Autores prioris & nostri seculi Chiromanticos uno Volumine collegit quidam Joh. Prætorius, quod inscribit *Theatrum Chiromanticum*, quibus ipse etiam suas adjecit nugas, qui & chartulas lusorias Chiromanticas publicavit. Est & aliquis Johannes Kohlmannus, qui Chiromantiæ cum Genethliaca arte consensum ob oculos ponere voluit singulari libro, ubi Themata Genethliaca semper cum manuum lineis confert.

7 Gallus quidam, M. Johannes Belott, qui se Magistrum vocat scientiarum divinarum & cœlestium, *Chiromantiam & Physiognomiam* scripsit, in quibus peculiaria quædam sunt principia; sed ille etiam Magicas artes immiscet, Geomantiam, Onychomantiam, & artem genium familiarem sibi conciliandi. Liber profanus & impius est, nam Onychomantiam suam ex Judæorum Urim & Thumim deducit. Unde & Geomantiam Gentilium natam fuisse putat Guilh. Schickrdus *in libro de Iure Regio Hebræorum*. Nuper aliquis Philippus May *Chiromantiam Medicam* scripsit, quæ Gallica Hagæ anno 1665. & Germanica lingua Dresdæ anno 1670. in 8vo edita est. Is singularem jactat ejus artis experientiam, quæ multorum historiis & relationibus firmatur, quæ si veræ sunt, certe aliud quippiam subesse videtur, quam communia ista principia. Eam vero *Chiromantiam* ad morbos, vulnera & mortem prænunciandam direxit. Reliqua & *Curiosa*, quam promisit, qua illa, quæ ad fortunas hominum spectant, tractabit. Multa circa maculas unguium tradit, quarum singularem doctrinam invenisse vult videri. Quæ de morbis e coloribus oculorum præsagiendis habet, non omnino spernenda sunt. Physicas enim rationes habent. Habeo & ejus *Chiromantiam* manuscriptam Germanicam, quæ ab edita in multis discrepat. *De Unguium maculis* Finellus Italus libellum scripsit peculiarem. Quæ ad omina, Physiognomiam & Chiromantiam spectant, in Operibus suis passim tractat Hier. Cardanus, qui mirus fuit talium ineptiarum æstimator, atque ut ingenio fuit summe melancholico, ita finxit sibi, nescio quæ, præsagia e vocibus, crepitu januarum atque istis minutiis, quibus nonnunquam integras implet paginas.

8 Ad naturalia vaticinia aliqua etiam ex parte pertinent *somnia*, quorum interpretandorum peculiaris inventa ars est, quæ ὀνειροκριτικὴ vocatur. Ejus veteres aliquot Autores habemus, inter quos præcipuus est Artemidorus, qui lingua Græca doctissime *de Somniis* scripsit, additis ubique rationibus, & cum notis Nicol. Rigaltii editus est. Scripsit & Synesius *librum de Somniis Græce, quem* Commentario illustravit Hier. Cardanus, in quo adeo diligenter, & cum anxietate quadam conquisitis rationibus, hanc tradit doctrinam, ac si res maximi momenti ageret, & subtilissimam Philosophiæ partem tractaret. Qui liber & in Germanicam linguam est conversus. De Apomasare, sive Achmeto potius, Onirocrita Arabe, vid. Barthium *lib. 31. Adverf. c. 14.* & ex eo Placcium *de Scr. Pseudon. p. 150. 151.*

9 Extra hominem omnium artium curiosarum & divinatricium fons & origo est Astro-

Aſtrologia, Judiciaria ſcilicet, cujus principia a multis ſunt ex profeſſo impugnata, Johanne Pico Mirandula (cui reſponſum eſt a quodam Lucio Bellantio, de quo, ejusque libro, lege Gaddium *T. I. p. 91.*) Hieronymo Savanarola, Tobia Wagnero, Pet. Gaſſendo (*in Philoſophia Epicuri,*) carptim vero a plurimis aliis. Illi vero non omnis improbanda eſt, ut faciunt aliqui, quorum rigor mihi non placet. Cl. Salmaſius, *in libro de annis Climactericis, etiam antiqua Aſtrologia,* nugatoriis argumentis omnium aſtrorum vim Phyſicam etiam tollit. Multi offenduntur principiis, nec autoritate, nec ratione, demonſtratis, diviſione ſc. domuum cœleſtium, de quibus ego ita ſentio: rejici illa non poſſe, ſi experientia confirmet, (ut confirmat ſæpe in effectis naturalibus,) ſed accipienda eſſe, ſive a primi ſeculi hominibus, experientia notata, ſive revelatione excepta, ad poſteros per traditionem longævam devenerunt. Eſſe enim quosdam influxus, præcipue ſolis & lunæ, ratione morborum & vitæ, deprehendere manifeſto poſſumus, & eſſet profecto homo ineptiſſimus, qui tam vaſtis corporibus aliquod effluviorum commercium negare vellet. Quare, cum vitæ noſtræ & ingenii anguſtia, & corporum iſtorum diſtantia, prohibeant, quo minus obſervare effectus illos poſſimus, ſaltem accipiamus tantiſper, quæ nobis tradita ſunt a majoribus, hominibus non tam abſurdis, exploremusque per experientiam earum veritatem, quæ ſi conſpiret, de principiis diſputare res erit inutilis.

Aſtrologiam, non ſolum *naturalem,* ſed & *Genethliacam* quæ circa fortunas hominum verſatur, diffuſo libro vindicare eſt molitus Joh. Bapt. Morinus, Gallus, qui ſpeciatim contra Gaſſendum eam defendit, & quidem omnium doctiſſime & philoſophice (quantum tamen res ipſa permittit,) de principiis hujus artis eſt commentatus. Eſt & Anglus aliquis, *Iohannes Heydon,* inſignis nugator, qui rationibus philoſophicis, ſed plurimam partem vanis & Cabaliſticis, planetarum & fixarum ſtellarum influxum probare voluit. Placidus de Titis quoque *Diſſertationem Phyſico-Mathematicam de Aſtrologia* ſcripſit, in qua omnes influxus ad lucem refert, multisque argumentis probare nititur, effectus tales in corporibus naturalibus provenire poſſe a luce in corporibus cœleſtibus, affectionibus iſtorum impraegnata. 10

Ceterum librorum, qui ad Aſtrologiam Genethliacam pertinent, magnus eſt numerus, quos omnes recenſere non licet. Judicia de Aſtrologis & Aſtrologia judiciaria congeſſit peculiari libro *Henricus Ranzovius,* qui & alio ſcripto omnem illam artem divinatricem in compendium redegit, e variis Autoribus, tam antiquis, quam recentioribus. Inter Antiquiores præter Petoſiris, Philoſophi Ægyptii, *Epiſt. Aſtrologicam ad Nechepſin Regem* (de qua Lambecius *L. 6. Comm. de Biblioth. Vindob. p. 94.* & Otto Heurnius, *in Chaldaicis p. 47.* conſulendi,) Ptolomæi ſunt ſcripta, quem paſſim omnes Arabes ſequuntur, qui in iſto divinationis genere admodum fuere curioſi & ſuperſtitioſi. Complura talia Manuſcripta Arabica recenſet Chriſt. Ravius *in ſpolio orientis,* ſuntque etiam nonnulla in Latinam linguam converſa. Exſtat & Procli Diadochi *Paraphraſis in quadripartitum Ptolomæi de ſiderum affectionibus,* a Leone Allatio in Latinam linguam converſa, Lugdunique Bat. An. 1635. in 8vo edita. Inter Latinos Poëtas Manilius *Aſtronomica* ſcripſit, in quem exſtant luculenta Joſ. Sca- 11

ligeri *Commentaria.* Inter Recentiores Johannes Schonerus, Cypr. Leovitius, Dav. Origamus, præcepta ista divinatoria prolixe congesserunt, præter multos alios, quorum nomina recitare supersedeo.

12 Ex ista doctrina influxuum cœlestium, tanquam fertilissima segete, orta sunt pleraque omnium artium divinatricium genera, inter quas prima est vaticinandi ex imaginibus sculptis, iisque in Medicina utendi ad profligandos morbos, ad animalia abigenda, vel congreganda, securitatem loco præstandam, corpus contra ictus muniendum, & victoriam obtinendam. Tales imagines vocatæ fuerunt *Talisman,* & insculptæ potissimum gemmis vel metallis, quorum occultam aliquam cum astris fingunt sympathiam, cujus rationem tradit Constantinus Albinus *in Magia Astrologica,* libro Parisiis A. 1611. impresso, ubi & illa sigilla ac imagines describit. Henr. Cornelius Agrippa, in profano Opere *de occulta Philosophia,* præcipua, quæ ad illam rem spectant, complexus est. Præ ceteris vero, & ex professo doctrinam illam Talismanicam defendendam suscepit Jac. Gaffarellus *in curiositatibus* suis *inauditis*, libro gallice scripto, ubi ex ipsis etiam S. literis, Rabbinorum Commentariis, omniumque gentium consensu, earum adstruere veritatem laborat, in eamque rem abutitur *Urim & Thumim,* quorum in Sacris mentio fit, de quibus elegantem Dissertationem conscripsit Joh. Spencerus Anglus, Cantabrigiæ A. 1669. in 8vo. editam. Ex Gaffarello pleraque transscripsit Athan. Kircherus in *Oedipum* suum *Ægyptiacum.* Multa contra Talismanicas illas imagines disputat Gabriel Naudæus, *in libro de studio militari,* occasione artis istius, qua corpus humanum adversus ictus munitur, quam ille totam negat, &, ut vanissimorum hominum commentum, explodit. Refertur & in *vita* Joh. Bapt Morini, quæ *Astrologiæ* ejus *Gallicæ* præmittitur, de *gladio Gustavi Adolphi,* R. Sueciæ, quod iisdem signis Talismanicis fuerit insignitus, qui demum in manus Morini inciderit, cui ille tam fortia facta adscribere non veretur. Quod ego quidem credere non ausim; puto enim, potius subornatum esse aliquem, qui id venditaret, ut invidiam aliquam Gustavi Adolphi nomini contraheret.

13 Ex ista doctrina derivandi influxus cœlestes in corpora naturalia & artificialia prodiit fœcundo agmine omnis doctrina Magica. Præsupposito enim isto principio, nihil jam poterat fingi, vel concipi, quod non ex eo regulas aliquas haberet. Hinc nata primum est *Geomantia,* in qua e certo punctorum numero, convenienti loco positorum, divinatio quædam de rebus contingentibus instituitur. Fuerunt, qui artem hanc probarunt, Viri alias non omnino contemnendi, inter quos Rob. Fluddius, Henr. Corn. Agrippa, ac alii nonnulli. Guilhelmi de Morbeca, Clementis IV. Papæ, Pœnitentiarii, Monachi Dominicani, qui Procli Institutiones Theologiæ Platonicæ Latine vertit, *liber de Arte Geomantica* in Biblioth. Cæsarea MStus reperitur. Vid. Lambecii *Lib. 3. de Biblioth. Vindob. in Append. Additam. 7.* Est quidam, qui Gallica lingua plenum Opus eo de argumento conscripsit, cujus nomen jam non succurrit. Latine prodiit *Opus Geomantiæ completum* in tres libros distinctum, quorum primus Geomantiam Theoreticam, secundus Praxin, tertius varias e diversis Autoribus decerptas quæstiones continet, a *Medico quodam Neoterico* Anonymo (ita enim

se

ſe vocat,) conſcriptum. Ex eo principio ſunt Quæſtiones illæ, ad quas reſponſio per jactum cuborum expeti ſolet. Solent vero illi confici ex omnibus metallis, varie inter ſe miſtis, ac numeri ad certas conſtellationes inſculpi. Chinenſes aliam habent Geomantiæ ſpeciem, quæ Phyſica eſt, ac quodammodo defendi poteſt. Quemadmodum enim e lineamentis externis de ingenio hominis judicatur, ita illi, ex figura terræ, de ingenio atque natura regionis, omniumque incolarum, judicant, qua de re vide Kircherum *in China illuſtrata.* Illud vero habet aliquid de vero. Facit enim ad temperamentum hominis loci conſtitutio, ſive is montanus ſit, ſive in planitie, ſive in locis paludoſis, ſive arenoſis ac metalliferis. Ex qualitate enim ſoli variat natura ciborum, ex natura cibi temperamenta, e temperamentis inclinationes hominum. Hinc in locis montanis ſolent habitare homines aſperi, in locis paludoſis homines ſtupidi, in locis arenoſis & calidis ingenioſi.

Alia divinationum genera ſunt, quæ recenſere nihil attinet, cum apertam Ma- 14
giam præ ſe ferant. Hinc conjuratio ſpirituum per Imagines & numeros, de qua Henr. Corn. Agrippa *in libris de Occulta Philoſophia,* & Johannes Heydon in libro, cui titulus: *The Roſie Crucian infallible Axiomata.* Numerorum doctrinam, ac Magiam, quæ per eos exerceri ſolet, deſcripſit Petrus Bungus peculiari *libro in 4to de Myſterio Numerorum.* Huc quoque ſpectat ars cognoſcendi Genium ſuum familiarem e Themate Natalitio, de qua nonnemo ſcripſit, cujus nomen mihi nunc excidit. Alias divinationum ſpecies, earumque principia, tradidit Rob. Fluddius in *Operibus* ſuis.

Dicenda etiam quædam ſunt *de Magia illicita,* ſive *Dæmoniaca,* quæ exercetur per 15
pactum cum Dæmone & ſpiritibus, idque vel explicitum, vel implicitum. Ad noſcendum itaque omne genus iſtarum nequitiarum conferent *Diſquiſitiones Magicæ* Mart. Delrii, *Dæmonologia* Franc. de Torreblanca, ac Joh. Wieri *Lib. VI. de Præſtigiis Dæmonum.* Ac eſt profecto diligentius inquirendum in omne illud commercium Dæmoniacum, quia nunc ſunt homines adeo perfrictæ frontis, ut negent omne illud, & ipſos etiam ſpiritus malignos. Exſtant certe ejus generis libri quidam, qui multis argumentis ea omnia in dubium vocant. Talis eſt liber in fol. ſcriptus Anglica lingua a *Reginaldo Scoto,* in quo plurima occurrunt contra Magiæ exiſtentiam argumenta. Eſt ille etiam in Belgicam linguam converſus, ſub titulo: Ontdecking van Tovery. Sed plenior Editio eſt ultima Anglica. Eſt & quidam *Abrahamus Paling,* qui librum ſimilem Belgica lingua conſcripſit, Amſtelodami anno 1659. in 8vo editum. Anglus inſuper aliquis Anonymus exiguo libello, quæcunque impugnare veritatem Magiæ poſſunt, collegit, omneque negotium conventionis cum Dæmone pro ficto habet, cui ab alio itidem Anonymo, reſponſum eſt. Scripſit contra hos Novatores Henricus Morus (is enim Autor eſſe videtur,) libellum Anglica lingua, cui titulus: *Philoſophical Conſiderations about Witchrafft,* in quo omnia argumenta, quæ ab iis in medium produci ſolent, refutat doctiſſime, adjecta ſimul hiſtoria de Dæmonis apparitionibus, alicubi in Anglia factis. In eodem argumento verſatur etiam Mericus Caſaubonus, Iſaaci filius, qui in libro: *Off credulity and incredulity in things divine & ſpiritual,* operoſe congerit omnia, quæ de ſagis & incan-

tationibus habentur, adductis passim historiis, undique excerptis & collectis. Edidit item Autor *Diarium colloquii*, inter aliquos spiritus, & Edv. Kelleum ac Johannem Dee, instituti, *in folio*, eum in finem, ut convinceret Atheos, conversationem istam Dæmoniacam ducentes pro nihilo. Denique quam diligentissime, quicquid ad hoc argumentum pertinet, congessit Ericus Mauritius *in Dissertatione* sua de *Denunciatione Sagarum*, Gallicis etiam Ephemeridum Scriptoribus, *Ephem. XLI. A. 1666. p. 557. & seqq.* eam ob causam, laudata. *De Conventibus Sagarum* videatur Dissertatio Gotfr. Vogtii *in Deliciis suis Physicis.* Videantur etiam JCti, qui Tractatus de Sagis scripserunt, ubi multæ solent occurrere de hoc negotio historiæ. Addantur & illi Autores, qui de Spiritibus, Præstigiis Dæmonum & Lamiis, scripserunt, Joh. Wierus, Georgius Pictorius, Pet. Thyreus, Nicol. Remigius, Franc. de Torre-Blanca, & Petrus de Lirres, qui Gallica lingua quam plenissime de Spectris, visionibus, Sagarum transformationibus, agit.

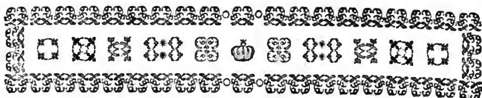
16 Commode hic incidit divinatio, quæ circa sagas instituitur per aquam, quæ solet admitti, deficientibus aliis mediis & probationibus, sed quam multi tamen rejiciunt, ac, ut superstitiosam, damnant. Est vero ista ratio probandi admodum antiqua, soletque *judicium divinum* vocari. *Ordalium*, a Germanica voce Orde-Herr, Seculi Barbari Scriptores appellant. Talis quoque fuit probatio per ferrum candens, per prunas, per panem vel caseum consecratum, quod Chorschund dicitur. De his judiciis Dei, contra quæ S. Agobardus Tractatum scripsit, multa notarunt eruditissima Henricus Spelmannus *in Archaeologia* sua, seu *Glossario*, & Johannes Seldenus *in Notis ad Chronicon aliquod antiquum Anglicum.* Res vero illa mirabilis est, nec desunt multæ historiæ veritatis his modis exploratæ apud antiquos Christianos, ac videtur vel in ipsis sacris literis simile quid injungi de adultera, per aquæ amaræ potum dignoscenda. Non est dubium, hinc quoque originem esse probationis per aquam in sagis, quam cum pene omnes, tam JCti, quam Theologi, ut rem temerariam, damnent, probat tamen Herm. Conringius *in Disputatione de Judiciis*, argumentis quidem non usque adeo stringentibus, & a generali Dei circa judicia & veritatem providentia petitis, uti & ab historiis ejusmodi probationum. Ac dicitur ille singularem librum, pro defensione hujus probationis, esse molitus. Sunt & apud Indos Orientales similes modi explorandi, *an quis recte juraverit, an vero perjurium fecerit*, quos notavit Phil. Baldæus *in libro* van de Jndianische Affgoderey; qui additur *Descriptioni Zeilaniæ* & *Malabariæ*. Ollam scilicet habent butyro fervente plenam (butyrum enim illis, ut omnia, quæ a vacca proveniunt, res sacra est,) cui si quis impune digitos immiserit, recte jurasse censetur. Alius etiam illis modus est: Condunt serpentes, una cum pomis aureis in vase aliquo, unde si quis pomum extraxerit a serpente illæsus, recte itidem jurasse censetur.

17 Ad Magiam istam Diabolicam, quæ exercetur per pactum cum Dæmone, pertinet etiam, cum per certos characteres, symbola & signa, quæ vel expliciti, vel impliciti argumenta sunt pacti, mirabiles effectus producuntur in natura, quanquam etiam hic peccetur nonnunquam ex superstitione potius, quam malitia. Huc pertinent curationes

istæ

istæ per tactus, insufflationes, carmina, insputationes, quibus interdum aliquid etiam naturale subesse potest. Noti eo nomine sunt in Hispania, qui dicuntur *Ensalmadores*, a canendo ita dicti, vel ut *Salutatores*, de quibus integrum aliquis Tractatum scripsit. Vide & Theoph. Raynaudum *in libro de Stigmatismo sacro & profano* (ubi, ut hoc obiter addam, curiosa exstat disquisitio de stigmatibus magicis, sive a Dæmone impressis, quæ solent, inter argumenta pacti, cum Dæmone initi, recenseri,) Joh. Jac. Boissardum *in libro de divinatione & Magicis præstigiis, cap. 11.* & Casp. de Reyes *in Campo Elysio jucundarum Quæstionum, quæst. 24.* Simile quid refert Antonius Bietus *in Itinerario versus Franciam Æquinoctialem lib. 3. c. 12.* de morbis per insufflationem curatis; Casp. Barlæus autem *in Descriptione rerum, sub Mauritio gestarum in Brasilia pag. 204.* de morbis per suctionem a Brasilianis sublatis. De Curatione per Carmina jam apud Homerum mentio fit, unde & *Homerica curatio* dicitur, de qua integrum libellum Galenus scripsit. Quam stultitiam doctissime refutavit Gabriel Naudæus *in libro de Studio Militari.* Videatur & Ol. Borrichius *in Dissertatione de Cabala Characterali.* Solent & certæ quædam voces adhiberi, pro veneno serpentum mitigando, pro morsibus eorum sanandis, aut iis in unum locum convocandis, qua de re vide Bochartum *in Hierozoico, parte 2. libro 3. c. 6.* ubi prolixe de omni ista incantatione serpentum agit, & Joh. Pet. Lotichium *in Commentario in Petronium.* Sed illud forte sibilo adscribi potest, quo utuntur isti incantatores. Talis Codex MS. antiquus *de Viperarum generibus & modis incantandi variis*, in Biblioth. Cæsarea Vindobonensi reperitur, teste Lambecio *T. 6. Comm. de illa p. 145.* Confer etiam Caramuelem *in Apparatu Philosophico,* in quo multa de Magia verbali, multa etiam de aliis divinationum speciebus, accurate sunt conquisita. Solent & Judæi hic esse sagaces, qui, nescio, quæ miracula a Cabala sua exspectant, de qua vide Joh. Reuchlinum peculiari libro, & Claudium Duretum *in Historia Universali omnium linguarum*, Gallice scripta, in qua multa habentur de divinationibus per nomina, &c.

Spectant & huc Dæmones illi Familiares, quibus utuntur nequam homines, ut 18
opibus, scientia vel dignitate, ceteros antecellant, suntque, qui nequitiæ istius præcepta tradere non verentur, quomodo scilicet talis spiritus advocandus sit. Exemplum quoque Socratis sequi se in illa re putant, qui de Dæmonio suo multa jactavit. Jactavit id ipsum *Hieronymus Cardanus*, quod Gabriel Naudæus, *in vita ipsius*, Melancholico ejus ingenio tribuit. Fuit enim homo, mire deditus ominibus ac ostentis. Cum crepuere fores, cum audita vox aliqua est, statim illud Genio suo adscripsit. Fuerunt & alii, qui, ut gloriam aliquam singularis scientiæ sibi quærerent, tale quid finxerunt. Fuerunt etiam, quos singularis quædam excellentia ingenii in Magiæ suspicionem apud imperitos homines adduxit, quos defendit eruditissimo libro, Gallice scripto, Gabriel Naudæus. *De varietate Magiæ* Petrus Borellus librum se parare dicit, *in Observationibus* suis, in quo omnia illa quæ vulgo ostenta credi solent, ad naturales causas sit reducturus. Sed ab isto homine, ut apparet, exigui judicii nihil adeo præclari exspectari potest.

D. G MORHOFI
POLYHISTORIS
TOMI II.
SIVE
POLYHISTORIS
PHILOSOPHICI,
LIBER IV.
SIVE
POLYHISTOR MATHEMATICUS.

§. 1. *Physicæ & Matheseos cognatio. Historiæ Mathematicorum Literariæ Scriptores, Ios. Blancanus, Hugo Sempilius, Gerh. Ioh. Vossius, Ioh. Bapt. Ricciolus.* 2. *Nomenclatores Historici, Geographorum, Chronologorum, Musicorum, Dan. Pauli Catal. Mapparum Geographicarum.* 3. *Scriptores Encyclopædiarum, cursuum & Miscellaneorum Mathematicorum.* 4. *Hier. Vitalis* Lexicon Mathematicum, *& Ioh. Micrælii* Philosophicum. *Censura de Lexicis disciplinarum.* 5. *Scriptores Arithmeticæ, Pythagoræorum mysticæ, vulgaris, & subtilioris Logarithmicæ, Algebræ item, a Cartesianis præcipue excultæ, computationumque (de quibus censura additur) Ioh. Neperi per Bacillos, & Boulweri per digitos, ac practicæ tandem Italicæ.* 6. *Inter Geometras veteres excellit Euclides, inter commentatores ejus Chr. Clavius, Ioh.*

Ioh. Dee & I. Alph. Borellus, inter modernos Angli, & Ioh. præsertim Wallisius, a Thom. Hobbesio infeliciter impugnatus. Compendiorum & Problematum Geometr. Scriptores præcipui. 7. Geodæsia a Germanis, Ars Fortificatoria ab iisdem, Belgis, Italis, Gallisque, exculta. 8. In Astronomia Ioh. Bapt. Riccioli Almagestum *commendatur. Scriptores de Systematis Astronomicis, Dan. Lipstorpius, Ant. Deusingius &c. novorumque Inventores, Nauta quidam Batavus & Otto a Guericke. Laus Ioh. Hevelii, operumque ejus Astronomicorum, nec non Compendiorum Ioh. Kepleri, Guilh. Blaeu & Æg. Strauchii. Poëtæ Astronomi Manilius & Georg. Buchananus. Chr. Hugenii* Systema Saturninum. *Gnomonica a Ioh. Caramuele a Lobkowiz tradita. 9. Scriptores Optici potiores, tum Generales (inter quos Rog. Baco, Athan. Kircherus, Ioh. Christoph Kolhausius, Hon. Fabri, Ambr. Rhodius & Ren. Cartesius, commendantur,) tum Speciales de refractionibus, observatt. Microscopicis & Perspectiva. 10. Scriptores Musici, tum veteres, a Marco Meibomio editi, tum e recentt. Ath. Kircherus, Mar. Mersennus, Hon. Fabri. Acustica Pars est Musicæ. 11. Geographiæ divisio, & a Cosmographia differentia. In generali sufficit Bernh. Varenius. Geographi Universales, e quibus Sansonius præcipue commendatur. Geographi veteres, Ptolomeus, Stephanus (cujus editores & commentatores recensentur,) Pomp. Mela. Lucæ Holstenii affectum Geographorum Græcorum Syntagma. 12. Scriptores de Mappis Geographicis conficiendis. Artificia inepta, Geographiam per chartulas Lusorias, aleamque Kœnigii, addiscendi, exploduntur. Scriptores Chorographici, Topographici & Hydrographici potiores, judiciaque de iis, ac Georg. Hornii* Geographia Antiqua. *13. Commendantur Itineraria (quorum recensum Autor desiderat historicum, præcipue* ἐξοχώτερα *illa Petri della Valle, Monconysii, Thom. Herberti, & volumina ex iis ab Arn. Montano, Erasmo Francisci, & I. Chr. Becmanno, congesta. 14. Ad Tabulas Geographicas, illarumque errores, reditur, ac Sansonianæ, Blavianæ & Wittianæ, cæteris præferuntur. 15. Staticæ (quam Medicinæ applicuit Sanctior Sanctorius,) eique cognatæ doctrinæ de Motu Mechanicæ (cui Principia modernorum Physica innituntur,) Horologiographiæ item, Pneumaticæ & Hydraulicæ, Scriptores præcipui, antiqui & recentiores. 16. Artium Gymnasticarum, Luctatoriæ, Funambulatoriæ, Gladiatoriæ, Natatoriæ, &c. uti & Mechanicarum, Scriptores. 17. Ars volandi a Rog. Bacone, Besnerio, Franc. Lana, & Paulo Guidotto Burghesio, proposita aut jactata.*

Subjungimus Physicis MATHEMATICOS. Vehementer enim inter se conspirant Physica & Mathesis, alteraque alterius opem poscit. 1
Nunc quidem prout exculta est Philosophia naturalis, cœcus est, qui sine Mathesi in illa quicquam suscepturus sit. Quandoquidem vero de Scriptoribus Mathematicis, integri sunt libri conscripti, qui illorum Catalogum Operaque exhibent, inutilis labor esset, singulis disciplinis & Auctoribus immorari, atque adeo ab ovo omnia repetere. Nam, si Autores, qui sic satis dili-

diligenter versati sunt in hoc argumento, ad manus sint, non opus est nova recensione, nisi quod prioribus subnecti possint, qui post veteres illos quicquam in hoc argumento tractarunt. Scripsit Josephus Blancanus, *Mathematicorum Chronologiam,* ab orbe condito, usque ad sua tempora, Bononiæ anno 1625. in 4to editam, additamque *Explicationi locorum Mathematicorum Aristotelis, ex universis ipsius Operibus collectorum.* Meminit Labbæus *in Bibliotheca Bibliothecarum* Hugonis Sempilii, & Andr. Stiborii, qui de eodem argumento *libros* scripsere, quos hactenus non vidi. Quam luculentissime tractavit, ad sua usque tempora, hoc argumentum GERH. VOSSIUS *in libro de universæ Matheseos natura & constitutione,* quem a primis usque temporibus ad sua deduxit, elegans sane Opus, & quod perfectam suppeditat historiam ortæ & auctæ, per temporum intervalla, Matheseos. Definit autem ille circa annum hujus seculi 50. circiter, ideoque, qui post illud tempus quædam in lucem ediderunt, illis subjungendi sunt. Ac suppleri historia illa quadantenus potest ex JOH. BAPT. RICCIOLO, qui in plenissimo illo Astronomico opere, quod *Almagestum* inscribit, duplex habet *Chronicon Astronomorum, sive Astrologorum, Cosmographorum ac Polyhistorum, qui Astronomica, vel Cosmographica, propius attigerunt.* Hujus prior pars, ordine temporum constructa, succincte Auctores enumerat, posterior autem ordine exhibet Alphabetico pleniorem Autorum cognitionem, tam ratione doctrinæ, quam ratione vitæ. Quanquam etiam non omnes Mathematicos, ut titulus habet, hic recenseat, maximam tamen eorum enumerat partem, ut inter generales Scriptores merito illi locus concedatur, qui præter Mathematicos etiam Physicorum recentiorum Catalogos suppeditat. Absoluta certe hic Astronomorum & Astrologorum historia legitur, ut facile carere possimus laboribus Henr. Brucæi, Henr. Ranzovii & Jac. Ryffii, qui itidem in Astrologis commemorandis occupati fuerunt.

2 Scriptæ sunt & Bibliothecæ specialiorum disciplinarum Mathematicarum. *Geographicam* edidit Antonius de Leone Pinello lingua Hispanica, qua rei nauticæ Scriptores diligenter recensentur. Ejus meminit Labbæus *in Bibliotheca Bibliothecarum.* Martinus Zeilerus *Chronologorum & Geographorum historiam* totam fere e Vossio exscripsit, sed addidit tamen recentiores nonnullos Autores. De antiquis Geographis videndus est Joh. Wouwerius *Polymath. cap. 13.* Ad generalem Geographiæ cognitionem pertinet quoque Tabularum Geographicarum notitia, cui non contemnendam, quanquam imperfectam, operam, impendit Simon Pauli, Bibliopola, *in Catalogo Mapparum* secundum terras & regiones dispositarum, spatio vacuo relicto, quo referri possint, si quæ sunt ab illo neglectæ, ut sunt sane plurimæ. Rectius vero se haberet res, si ab eximio quodam Mathematico & Geographo labor ille susceptus fuisset, qui accuratiorem instituere potuisset delectum, ac rectius de singulis formasset judicium. De Musicis veteribus aliqua scripsit Joh. Meursius *in Prolegomenis Notarum super antiquos Musicæ Scriptores.* Legi quoque de iis potest Marcus Meibomius *in præfatione Musicorum,* abs se editorum. Gallicos rerum Mathematicarum Scriptores recenset Sorellus *in Bibliotheca* sua *Gallica.*

Ad generales Mathematum Scriptores pertinent etiam, qui Encyclopædias Mathematicas ſcripſerunt, quales habemus plurimos. Notiſſimus eſt Joh. Henr. Alſtedii libellus, qui inſcribitur: *Admiranda Mathematica*, ſed qui ſumma tantum tradit principia. Joh. Jac. Heinlini *Synopſis Mathematica* non contemnenda eſt. Plenior autem eſt Caſparis Schotti *Curſus Mathematicus, in fol.* editus Herbipoli anno 1661. Spectant huc omnes illi Autores, qui Miſcellanea Mathematica ſcripſerunt, Marius Bettinus *in Apiario Mathematico*, Bononiæ *in fol.* (cui multa ſublegit Kircherus in Opticis præcipue) Dan. Suenterus *in Deliciis Mathematicis*, Georg. Phil. Harsdœrfferus, *in Continuatione earum*, ac ſimiles Autorum, quorum non pauci tum Gallica, tum Belgica lingua prodierunt. 3

Referendi quoque huc ſunt Lexicorum Scriptores, quale eſt Hieron. Vitalis *Lexicon Mathematicum, in 8vo maj.* Bononiæ editum, quo terminos omnes Mathematicos, quacunque in diſciplina occurrentes, explicat. Fecit & illud ſic ſatis diligenter Joh. Micrælius *in Lexico ſuo Philoſophico.* Sed diſplicet mihi, neſcio quomodo, omnis illa in diſciplinis *Lexicographia*, niſi forte memoriæ cauſa talis labor commendandus ſit. Tyronibus enim ea Methodo ſcientias proponere non eſt conſultum, ac plane *ἀμέθοδον*, ſcientibus vero inutile. De Geographicis Lexicis agemus, ubi de Geographis. 4

Arithmetica primum locum occupant in Matheſi. De iis inter veteres ſcripſerunt Nicomachus, in quem extat *Commentarius* Jamblichi, Arnhemiæ anno 1668. *in 4to* editus, cum *Notis* Samuelis Tennulii: ſed ille perſequitur multa de numeris ex Pythagorica doctrina, multa abſtruſa continente, quæ non tam ſpectant ad Mathematica, quam ad neſcio quos reconditos magicosque ſenſus. Quam doctrinam J. Meurſius *in Denario ſuo Pythagorico*, & Petrus Bungius *in libro de myſteriis numerorum*, tradiderunt quadantenus. E veteribus perſequutus eſt Arithmeticam vulgarem Euclides; inter recentiores Pet. Ramus, Pet. Laurembergius, Gerh. Neuville, *Inſtitutiones* ſcripſere. Nec ſpernenda eſt Joh. Micrælii *Arithmetica methodo Erotematica digeſta.* Subtiliores Arithmeticæ ſpecies, ut *Logiſticam* & *Logarithmicam*, Petrus Crügerus, & alii, ſingularibus libris tradiderunt. Verſantur illæ circa ſtellarum computationes, praxinque earum Joh. Placentinus *in Uranotomia ſua* demonſtrabit. Conferri quoque poteſt Caſp. Schottus *in Curſu Mathematico*, & Autores, qui Tabulas Sinuum tangentium & ſecantium ediderunt. *Algebram*, Arabici inventi doctrinam, noſtro tempore illuſtrarunt Viri doctiſſimi, quos inter ap. Germanos Mich. Stifelius præ ceteris commendatur. *Iſagogen in artem Analyticam, ſive Algebram novam*, ſcripſit Franciſcus Vieta. Franciſcus quoque a Schoten & Florimundus de Beaune commentati in illam doctrinam ſunt, quatenus Geometriæ inſervit. Carteſius enim *Geometriam* Gallice edidit, ſuper principiis Algebraicis fundatam, quam in linguam Latinam converſam, ediderunt illi, cum Commentariis ſuis Lugd. Batavorum anno 1649. *in 4to.* Excogitati a nonnullis ſunt peculiares computandi modi, quibus compendium aliquod laborioſæ ſupputationis inire voluerunt, cum tamen 5

illis quanquam ingeniosis, difficilior hæc doctrina reddatur. Fuit *Joh. Nepperus*, Scotus, qui modum invenit computandi per Bacillos, qui *virgulæ Nepperianæ* vulgo dicuntur. Ejus rei rationem ipse singulari libro, *in fol.* scripto, operose proposuit, ex quo Epitomen confecit *Benjamin Ursinus*, Mathematicus Electoris Brandenburgici, Germanica lingua Berolini anno 1623. *in 4to* editam: sed tanti illa res non est, ut isto cum apparatu tradi mereatur: Facile carere virgulis istis potest, qui ipsius artis principia recte perdidicit. Rectius talia e manibus ejicientur juventutis, cui impedimenta sunt exercendi ingenii, quod expeditius labore suo fungetur, si naturali methodo ac ductui relinquatur. Similis est ratio supputandi *per digitos*, libro singulari a *Bulwero* Anglo tradita, e quo aliqua Georg. Phil. Harsdœrferus *in Secretario Germanico*, & *Deliciis* quoque, ni fallor, *Mathematicis*, exscripsit. Longe est felicius Practicæ Italicæ subsidium, de quo apud Italos & Germanos nonnullos Scriptores plenius agitur. Compendium ejus videri poterit ap. Casp. Schottum *in Cursu suo Mathematico*.

6 In *Geometricis* habemus antiquioribus Euclidem, cujus variæ prodierunt editiones, sed quæ cum Christophori Clavii *Commentariis* prodiit, optima hactenus est; nam luculentæ illic habentur demonstrationes. Edita est Coloniæ *in 8vo Maj.* & cum ceteris ejus Operibus *in fol.* Scripsit & Anglus aliquis, Johannes Dec. *Commentarium* in illum, qui magno in pretio est apud Anglos ipsos. Apud Italos Jos. Alphonsus Borellus, Vir doctissimus, scripsit *Euclidem restitutum*, qui ipsum in ordinem redigit, & novas quasdam demonstrationes meliori methodo, quam Euclides ipse fecerat, suppeditat. Autor in magno pretio est apud Viros doctos, ob varia scripta Physica, quæ Mathematicis principiis pleraque fundantur. Nunc ap. Anglos studium illud præ ceteris floret, & quidem *Joh. Wallisius* non pauca invenit ipse nova, quæ magno fastu primum refutare conatus est Thom. Hobbesius. Verum ita is vindicavit nominis sui famam, ut Hobbesium quidem errorum suorum pudere debeat. Compendii Geometriæ non contemnendi vice fungi possunt Joh. a Felden *Elementa*, in quibus Problemata Geometrica, sed absque figuris, proposuit, nec non Joach. Jungii *Geometria Empirica*. Varii sunt Autores miscellanei, qui problemata Geometrica scripsere, ut Dan. Suenterus, Wilib. Schnellius, Marius Bettinus, Casp. Schottus in variis scriptis suis, præprimis in *Technica curiosa*, Athan Kircherus itidem in multis.

7 *Geodæsiam*, Geometriæ propaginem, in Germanica gente multi excoluerunt præ ceteris. quo spectat etiam *Ars Fortificatoria*, Italicis, Belgicis, & Germanicis Scriptoribus præcipue illustrata, quorum nomina hic congerere non est nostri instituti. Multi, inprimis Germani, nimis operose in hoc argumento versantur. Apud Gallos, ut in omnibus rebus, nova nunc inveniuntur, ita multa sunt bellicis his temporibus circa hanc doctrinam ab illis innovata. Nam, ut usus artificem facit, & diem docet, ita hac quoque in re factum est. Paulatim enim ab antiqua ruditate, per secula, ars ista incrementa sua acquisivit.

Astro-

Aſtronomia a tot ſeculis eſt exculta, maximosque ſemper habuit Autores, Græcos, Ægyptios, Arabes, de quibus videndus præcipue eſt Voſſius in Opere ſuo. Quod vero doctrinam attinet, præ ceteris omnibus laudandus JOH. BAPT. RICCIOLUS *in Almageſto Novo*, quo quaſi Pandectis quibusdam, omnem doctrinam Aſtronomicam, ad ſua usque tempora, complexus, unus Bibliothecæ inſtar eſſe poteſt. Omnia enim tam vetera, quam nova, recenſet & expendit. De variis mundi Syſtematibus illic omnia videas, ſecundum Autorum variorum ſententias, collecta. Sunt plures alii Autores, qui de orbibus variisque Syſtematibus integros libros, in utramque partem, & pro Copernicano, & pro Tychoniano, ſcripſerunt. Copernicanum Dan. Lipſtorpius diſſertationibus quibusdam defendit, neque dubito, poſſe plura Syſtemata a multis fingi. Erat, ante 20. circiter annos, *Nauta* quidam *Batavus*, qui novum Syſtema invenerat, multosque ſtrepitus hoc ſuo invento excitarat. Sed refutatus eſt plurimis ſcriptis contrariis, ut tandem Syſtema hoc cum autore ſuo interierit. Scripſit & *Antonius Deuſingius* librum *de Syſtematibus variis*, ſed is more ſuo ſcribit, plurima recitans, raro judicium ſuum interponens, ac, ubi interponit, plerumque inepte judicat. Quæ ſuperiori ſeculo agitatæ fuerint controverſiæ circa Syſtematum varietatem, ſcriptique libri, de iis videri poteſt Voſſius, & poſt omnes is, quem dixi, Ricciolus. Referendus ad hos quoque Scriptores eſt OTTO GVERICKE, qui in libro ſuo *de Vacuo,* vaſtos facit excurſus de variis Syſtematibus, ac inter alia novam de maculis ſolaribus doctrinam proponit, habens illas pro Planetis circumſolaribus adverſus plerorumque omnium Mathematicorum ſententias. In pleriſque ſequitur Nic. Cuſani & Jord. Bruni (qui ſoles & terras facit infinitas) principia. Summam in Aſtronomia gloriam occupavit jam *Joh. Hevelius,* Vir obſtinatis laboribus, & magno ſumtu, in hoc ſtudium excolendum ductus. Ejus *Selenographia* jamdudum prodiit, qua orbem lunarem ita detexit, ut ſi non corpore, ſaltem oculis, in mappa ejus peregrinari poſſimus. Tanta enim accuratione maculas ille diſtinxit, ut ſuperaverit omnium diligentiam. Prodiit ejus *Machina Cæleſtis in fol.* in qua de inſtrumentis Obſervatoriis, & de varia obſervandi ratione, agit, promittitque magnum illud Opus ſuum totius cœli reformationem. Omnia enim fixarum ſtellarum vera loca, de quibus tam anxie hactenus laboratum, diligentiſſima obſervatione, ac tædioſiſſima calculatione, inveſtigare conatus eſt. Quem librum lucem aſpexiſſe audio, ſed pleraque exemplaria incendio conſumta, duobus vel tribus ſuperſtitibus, incomparabili rei Mathematicæ damno. Si quis compendia velit artis Aſtronomicæ, uti poteſt Joh. Kepleri *Inſtitutionibus.* Ratione diverſarum hypotheſium *Inſtitutiones Aſtronomicas* ſcripſit Guil. Blaeu. Nam prima parte ſecundum hypotheſin Ptolomæi per terram quieſcentem, altera, ſecundum Copernici hypotheſin, per terram mobilem, philoſophatur. Liber ille editus primum eſt Belgica lingua, in Latinam vero converſus a Matth. Hortenſio, Matheſeos Prof. in Amſtelodamenſi Gymnaſio. Fuit vero Vir ille magnorum etiam in Geographiam & Aſtronomiam meritorum, machinasque & tabulas multas ipſe confecit. Legenda eſt ejus libri Præfatio, qui prodiit anno 1640. Amſtelod. in 8vo. Neque Æg. Strauchii *Aſtrognoſia* con-

contemnenda eſt, qui & *Aſtrologiam* in breves Canones redegit. Ad hiſtoriam Aſtronomicam penitius noſcendam utiliſſimæ ſunt *vita Tych. Brahei, Nic. Copernici, Joh. Regiomontani & Georg. Purbachii,* a Pet. Gaſſendo editæ. Poëtas quoque Aſtronomos habemus, inter Veteres Manilium, inſigni *Comm.* Joſ. Scaligeri illuſtratum, inter Recentiores Georg. Buchananum, qui *de Sphæra Libros V.* eleganti ſcripſit Carmine. Aſtronomicas Obſervationes ſpeciales habemus *in Actis Societatis Regiæ Anglicæ* plurimas, inprimis a Chriſtiano Hugenio inſtitutas, qui noſtro tempore *Syſtema Saturninum* perfectum dedit. Appendix Aſtronomiæ eſt *Gnomonica*, ſive Ars Sciotericorum formandorum, quam ſingulari libro magna cum cura tradidit Joh. Caramuel a Lobkowiz, in fol. Romæ edito, ut taceam Clavii & aliorum labores.

9 *Optice* multa in Aſtronomia detexit, cujus varios Autores habemus, tum antiquos, tum novos. Inter antiquos ſunt Euclides, Archimedes, Alhazen Arabs, Vitellio, Rogerus Baco, cujus *libri de perſpectiva* editi ſunt Francofurti anno 1671. in 4to. Fuit ille Vir incomparabilis ſuo tempore artifex, & multa præſtitit in illa arte admiranda, ob quæ in Magiæ ſuſpicionem apud imperitos monachos incurrit. Qui fuſius de hoc argumento ſcripſerunt, noſtro tempore plurimi ſunt. Athan. Kircherus, *in libro de arte lucis & umbræ*, omnia collegit pene ex omnibus, quæ ad hoc argumentum ſpectant. Compendium omnium eorum practicum, quæ ad artem Catoptricam & Perſpectivam pertinent, utiliſſimum dedit Joh. Chriſtoph. Kolhanſius, *in Tractatu Optico* Lipſiæ anno 1663. in 8vo, qui & non ita pridem Germanica lingua *Curioſorum problematum Opticorum librum* publicavit. Honoratus Fabri *in Optica ſua*, & in parte *Phyſices*, qua de perſpicuo agit, rem omnem Opticam mirifice illuſtrat rationibus, tum Phyſicis, tum Mathematicis. Nec ſpernendum compendium præbet *Optica* Ambr. Rhodii. Nemo vero ſubtilior in hac doctrina eſt, quam Carteſius, qui, in *Dioptricis ſuis*, peculiaribus contemplationibus hanc artem illuſtravit. Specialia hujus artis varii ſunt Autores, qui deſcribunt. Ita doctrinam refractionum magno ſtudio explicatam dedit Joh. Marcus Marci *libro de Iride*, & Franc. Maria Grimaldus *libro peculiari de luce.* Microſcopiæ ſpeculationes vehementer conducunt ad rem phyſicam. Primus, quantum ſcitur, eſt Franciſcus Fontana, de quo Laur. Craſſus *T. II. Elog. p. 200.* conſulendus) ſcripſit *novas cæleſtium terreſtriumque obſervationes.* Poſt illum Pet. Borellus, Rob. Hookius, aliique, hoc argumentum tractarunt. Spectat huc quoque *ars perſpectiva*, quam vulgo vocant, ſive Scenographica, de qua tum Gallice, tum Germanice, multi ſcripſerunt; Marlois, Lautenſack, Joſ. Furtenbach, & alii.

10 *Muſica* metitur ſonum, ut Optica radium. Alii novam hic doctrinam effingunt Acuſticam. Sed non ſunt multiplicanda Entia præter neceſſitatem, cum utraque doctrina ſub voce Muſices generali poſſit contineri. Omnem illam doctrinam, quæ ad artem Muſicam ſpectat, collegit Athan. Kircherus *in Muſurgia ſua Univerſali, ſive arte magna diſſoni & conſoni*, ex qua *Epitomen* quandam confecit lingua Germanica, non contemnendam, Andr. Hirſch. Kircherum in multis reprehendit Marcus

cus Meibomius *veterum Muſicorum* editor, qui tamen non omnes edidit. Nam Ptolomæi *Harmonica* apud illum non comparent, quorum tamen ſuperſunt in Bibliothecis Virorum doctorum, Gudiana aliisque, MScripta. Marinus Merſennus *libros Harmonicorum kk)* tam Latine, quam Gallice, Pariſ. anno 1648. in fol. edita, in quibus multa, quæ ſpectant ad Organorum Muſicorum fabricam. Legendus quoque eſt Honoratus Fabri in Tractatu *Phyſicæ* ſuæ, ubi de ſonis corporum agit. Multa enim ſubtiliter diſputat. Ceterum Muſici Scriptores, tam Theoretici, quam Practici, inter Recentiores plurimi ſunt, quos omnes recenſere res eſſet infinita. Nobis ſufficiunt illi, qui artem ipſam, ejuſque principia, tradunt.

Geographia utiliſſima eſt Politico, quare, præ ceteris Mathematicis diſciplinis, opera illi danda eſt. Partibus abſolvitur generali & ſpeciali. Generalis principia Geometrica, Aſtronomica, Arithmetica &c. aſſumit, quam nemo diligentius exſequutus eſt, quam Bernh. Varenius *in Geographia ſua generali*, qui unus eſſe inſtar omnium poteſt. Ubi ſimul & artem navigatoriam proponit, ejuſque principia ordine recenſet, uſui futura in Mappis Hydrographicis. A Geographia differt Coſmographia, quæ latior eſt diſciplina; cœlum enim cum terra conſiderat. Speciales Geographiæ partes ſunt Chorographia, quæ certas orbis partes, Topographia, quæ Regiones & urbes, Hydrographia, quæ aquas deſcribit. Geographos univerſales & particulares habemus, Abr. Ortelium, Paulum Merulam (tribus tomis in 12.) Pet. Bertium, Autores *Atlantis Majoris & Minoris*. Epitomes vice fungitur Phil. Cluverus, in quem exſtant Joh. Bunonis *notæ* eruditæ, una cum *Tabulis*. Nicol. Sanſon de Abbeville totam Geographiam *Tabulis* æri inciſis publicavit anno 1644. ita quidem, ut Gallica lingua proponeret novam, Latina antiquam Geographiam. Nunc vero *Compendium ejus Geographicum;* cum mappis nitide pictis, prodiit in Germanicam linguam converſum, in quo illud præcipue laudandum, quod accuratus ſit in latitudinibus longitudinibusque locorum aſſignandis, & in Mapparum diſcrepantiis notandis. Inter veteres Geographos habemus Ptolomæum, cujus *Geographiæ libri octo* Græco-Latini, cum *Tabulis* Gerh. Mercatoris, & *caſtigationibus* Petri Montani, prodierunt, excudente Jodoco Hondio, Francofurti & Amſtelodami in fol. Cujus Viri labor niſi ſervatus nobis fuiſſet, in magnis tenebris verſaretur antiqua hiſtoria. Eſt & Stephani liber Græcus *de Urbibus*, qui Græce editus eſt, ni fallor, ap. Aldum in fol. Prodiit 11

kk) Cl. Ptolomæi *Harmonicorum Libri III.* MStis ineditis non amplius jam poſſunt accenſeri, cum a Joh. Walliſio, Mathematico Oxonienſi, ex XI. Codicibus MSS. Græce, cum Verſione ſua Latina, ac Notis Oxoniæ an. 1682. in 4to ſint publicati. Latinam eorundem Verſionem Seculo jam XVI. concinnavit Ant. Hermannus Gogava, Gravienſis Belga, Medicus Italus. An in lucem illa prodierit, Joſ. Simlerus *Bibliotb. p. 51. 131.* & Val. Andr. Deſſelius *in Bibliotb. Belg. p. 67.* dubitarunt. Certum tamen eſt, Venetiis an. 1562. una cum Ariſtoxeni *Harmonicis* itidem a Gogava Latinitate donatis, eſſe editam. Græcum Textum a Meibomio, cum pollicito, fruſtra exſpectatum, primus dedit Walliſius, de cujus editione *Acta Erud. Lipſ. M. Febr.* 1683. p. 77-80. merentur conſuli.

diit non ita pridem cum operofo *Commentario* Thom. Pinedæ, *ll*) Judæi Hifpani, fed qui multa peregrina immifcet. Verfatur adhuc fub prælo altera Stephani Editio cum *Notis* Abrahami Berkelii, quæ per integrum decennium Amftelodami apud Gaesbekios hæfit, illam ob caufam, quod aliam ejus Editionem minetur Jac. Gronovius, ex MScriptis nonnullarum Bibliothecarum auctiorem. Parabat quoque Commentarium in Stephanum Salmafius, tefte Craffo, *T. II. Elog. pag. 211.* Promiferant etiam Elzevirii Editionem novam hujus Stephani, cum notis Lucæ Holftenii, Viri in re Geographica verfatiffimi, quod oftendunt Notæ ejus pofthumæ in Ortelium, Cluverium, &c. quæ Romæ editæ funt in 8vo anno 1666. An vero Stephanus ille lucem viderit, hactenus nefcio. Habebat Luc. Holftenius in animo juftum *Opus Geographorum Græcorum*, cujus Syllabum dedit Lambecius *lib. 1. Biblioth. Vindob. p. 113.* quorum maxima pars nondum edita eft in lucem. Pomponium Melam eruditiffimis notis illuftravit Ifaacus Voffius.

12 Pertinet huc doctrina conficiendi Mappas Geographicas, quæ fingulari libro tradita eft a Wilhelh. Schickardo. Eft & quidam Cafparus Dauthendey, qui Germanica lingua librum fcripfit, cui titulus: *Fundamentum Geographicum*, editum Brunfvigæ anno 1639. in 8vo. Videndus & Cafp. Schottus *in curfu fuo Mathematico.* Qui chartulas luforias Geographicas confecerunt, inepti funt: De illis, jam tum fuo tempore, Matth. Berneggerus *in Oratione de illegitimis fcientiæ parandæ modis.* Eft & quidam Königius, cujus exftat fingularis *Methodus per aleam luforiam locorum cognitionem alicui infigendi*, quod ille inventum Imperatori infcripfit. Sed omnis illa res majori cum opera & difficultate agitur, quam fi ex mappis quis addifcat, quæ fi elegantes fint, & bene coloribus diftinctæ, per fe artificium Mnemonicum exhibent. Chorographicas & Topographicas defcriptiones habemus plurimas, præcipue Europæ partium, quales funt *Topographiæ* Matth. Meriani. *Holfatiæ* habemus accuratiffimam *Geographiam*, accurantibus Joh. Meyero & Cafp. Danckwerthio, nec alia facile

ll) Thomæ de Pineda Editio Stephani *de Urbibus*, Verf. Lat. & Comm. prolixo inftructa, prodiit Amft. A. 1678. in fol. Lucæ Holftenii *Notæ & Caftigationes in Stephanum pofthumæ*, edente, cum Scymni Chii *Fragmentis*, & fuis aliquot Appendicibus. Theodor. Ryckio, Prof. Leidenfi, Lugd. Bat. A. 1684. in fol. Editio autem noviffima ipfius Stephani, *e Codd. Palatinis, per Cl. Salmafium collatis, e MSto Voffiano, cura Abr. Berckelii, reftituta, fuppleta, & Verfione Latina, integroque Commentario illuftrata, una cum Jac. Gronovii Notis, ac Variis Cod. Perufinii Lectionibus*, Ibid. An. 1688. in fol. *Fragmenta* aliquot Abr. Berckelius Lugd. Bat. A. 1674. in 8. & Jac. Gronovius ibid. A. 1681. in 4. cum Verfionibus fuis & Animadverfionibus Speciminum inftar, Editioni huic poft mortem Berckelii a Gronovio curatæ, jam præmiferant. Pomponii Melæ Editionem Voffianam, Hagæ A. 1658. in 4. excufam, exceperunt, & acerbe fimul caftigarunt, duæ Jac. Gronovii, Lugd. Bat. A. 1685. & 1696. in 8. publicatæ. Quarum priori Ἀνωνύμῳ If. Voffius, *in Appendice Obfervationum ad Melam*, Londini A. 1686. in 4. edita pari ftyli acerbitate refpondit, non minori a Gronovio iterum, in Edit. fua pofteriori (præter Notas Nummis etiam illuftrata, exceptus.

cile erit ullius Provinciæ adeo accurata delineatio. Non ita pridem omnium Gallicarum urbium *Topographia* prodiit, ſed adeo generalis, ut de particularibus nihil doceat. Eſt & *Theatrum Britannicum* Joh. Spedi, quo Regionum Britanniæ mappæ generales & ſpeciales accuratiſſime recenſentur, una cum deſcriptione. *Orbem Maritimum* deſcribit Claud. Barhol. Moriſottus, qui liber plura promittit, quam præſtat. *Hydrographiam* Georg. Fournerius ſcripſit. *Germaniam* & *Italiam* magnis Voluminibus explicuit Phil. Cluverius, qui & ſpecialem *de Rheno* librum ſcripſit. Thomas Dempſterus, Scotus, ſeptem elegantiſſimos libros *de Hetruria regali* ſcriptos reliquit, qui nondum editi, ſumma Magni Hetruriæ Ducis cura aſſervantur, teſte Erythræo *in Pinacotheca I. n.9. pag. 25, 26.* *Geographiam antiquam* optimis pulcherrimisque tabulis illuſtravit Georgius Hornius, editis Amſtelod. anno 1657. in fol. Liber ille ad intelligentiam Hiſtoriæ, tam ſacræ, quam profanæ, eſt utiliſſimus.

Itineraria magnam etiam Geographiæ partem conficiunt, & quidem *Indicarum* 13
Navigationum Tomos habemus integros, quos non jucundum ſolum, ſed & utile, eſt legere. *Americam* Arnoldus Montanus ex Itinerariis deſcriptam uno Volumine dedit, cum pulcherrimis Iconibus, Amſtel. 1671. in fol. Suntque, qui hodie in reliquis orbis partibus ſimilia faciunt, ſed non pari omnes judicio in hoc argumento verſantur. Talium Itinerariorum perfectam conficere hiſtoriam ſumme eſſet utile. Inter Anglos aliquis eſt HERBERTUS, qui populari lingua potiſſima recenſet itineraria, præcipue tamen ea, quæ in Anglicam linguam ſunt converſa, ſed non accuratum illorum init numerum. Valde enim imperfectus labor eſt. Sorellus *in Bibliotheca Gallica* ea recenſet, quæ Gallica lingua ſcripta ſunt, ut ſane plurima: ſed accuratus labor hactenus plane deſideratur. Monconyſii, Galli, & Petri de la Valle *Itineraria* magna ſunt cum cura conſcripta. Apud illum multa colliguntur rerum naturalium & Artificialium, quas in itinere ſuo deprehendit. Sed opus poſthumum eſt, fuiſſetque majori cura elaboratum, ſi ſupervixiſſet Autor. Prodiit Lugd. Gall. anno 1665. in 4to. Petrus de la Valle diligentiſſime deſcripſit, quæ ad ſtatum civilem & Eccleſiaſticum, præſertim Aſiaticum, ſpectant, qui in Germ. linguam nunc eſt converſus. Thomæ Herberti *Hodoeporici* editio paranda eſt Anglica. Nam verſio Belgica integras portiones omiſit, quibus tamen optima continentur. Dies me deficeret, ſi omnes recenſere Itinerariorum Scriptores, mihi tantum cognitos, velim. Eorum uſus poteſt eſſe maximus ad res varias, ſi excerpantur illa, quæ uſui noſtro inſervire poſſunt. Habentur illic Geographica, Politica, Naturalia, Oeconomica, & quæ ad commercia ſpectant, de quibus omnibus nos doceri conſultum eſt. Hunc in finem Eraſmus Franciſci libros aliquos ſcripſit, quibus, ex Itinerariis præcipuis, pleraque talia colligit. Et expedit profecto tales inſtituere Locos Communes, tam ex antiquis, quam recentioribus Geographis, & Itinerariorum Scriptoribus, ut fecit Joh. Chriſtoph. Becmannus *in Hiſtoria ſua orbis terrarum geographica & civili.*

Tabulas

14 *Tabulas Geographicas* quod attinet, earum magna est varietas, multæquæ hallucinationes. Nunc reliquis præferuntur Sansonianæ, quanquam in illis tamen non paucos errores mihi deprehendere visus sim. Vix sperari labor aliquis accuratus in omnibus ab uno potest. Rectius se res haberet, si uni Viro, Mathematices peritissimo, quique peregrinando partes illas perlustraverit, quas descripsit, fides haberetur; & secundum ejus delineationem, omnes chartæ instituerentur. Batavi, atque apud illos Blavii & Wittii, præ ceteris famam optimarum delineationum occuparunt. Sane Lucas Holstenius, in *Epistola* quadem *ad Lambecium*, quæ est *libro 6. Commentariorum de Biblioth. Vindobonensi p. 241.* monet Lambecium, ut præcipue Amstelodami Pinacographiam & Hydrographiam addiscat, i. e. rationem delineandi tabulas, tam geographicas, quam nauticas. *Ceteræ enim scientiæ*, ait, *ubivis locorum, hæ Amsterodami tantum, percipi possunt.* Versatus etiam est Joh. Baptista Ricciolus, *in Geographia & Hydrographia sua Reformata,* Bononiæ A. 1661. in fol. edita, simili in argumento. Delineationes enim locorum accuratiores quomodo haberi possint, tradit. Circumferuntur multæ delineationes urbium, per varias provincias, quarum aliquæ secundum provincias, aliquæ sine ullo accurato ordine, sunt dispositæ; sed tales libri potius scripti sunt, ut oculos oblectent, quam ut accurati censeri possint. Hæc omnia secundum provincias recensere res infinita esset.

15 Utilissima Mathematices disciplina *Statica* est, quæ circa pondera rerum versatur, cujus magnus est per omnem Physicam usus. Ejus principia, tradita ab ipso Archimede; impressa in fol. in Italia quodam in loco prodierunt. Transtulit hanc doctrinam ad Medicinam pulcherrimo invento *Sanctor Sanctorius*, cujus *Observationes*, quanquam exiguo libello propositæ, a quadraginta tamen annis magna diligentia institutæ sunt. Scripsit etiam Cartesius super hoc argumento quædam Gall. lingua, quæ in Latinam convertit D. Joh. Dan. Major (*de Mathematica.*) Placuit etiam aliis comminisci disciplinam Mathematicam, quam *Kineticam*, sive Motivam, vocant, quæ tamen sub Statica facile potest comprehendi, quanquam, si vocem videas, generalius objectum habere videatur. Omnes enim motus huc spectarent, atque super hanc motus doctrinam Physices principia nunc fere omnes fundant recentiores, qui accuratius volunt indagare causas naturales, ut fecerunt Gottfr. Guilh. Leibnizius in *Methodo sua nova*, Joh. Alphonsus Borellus *in Tractatu de vi percussionis*, Dan. Lipstorpius *in Specimine Philosophiæ Cartesianæ.* Ap. Anglos nunc Joh. Wallisius totus est in his rebus. E veteribus consulantur quoque Aristotelis *Mechanica*, quæ, *Commentariis* illustrata ab Henrico Monantholio, prodierunt in 4to Parisiis anno 1599. & cum Johannis de Guevarra *Commentariis* Romæ in 4to anno 1627. Veteribus Ægyptiis maximam fuisse hujus artis peritiam, docent Obelisci, ab illis erecti, ac scripsit de hac Ægyptiorum arte singularem Dissertationem Ath. Kircherus, quæ reperitur *in Oedipo* ejus *Ægyptiaco.* De qua Italica quoque lingua singularem librum scripsit Dominicus Fontana, qui editus est Romæ

mæ *in fol.* anno 1590. Inter veteres alioquin *de motu* ſcripſit Proclus Diadochus, Græce & Latine a Juſto Velſio editus Baſileæ anno 1545. *in 8vo.* Galilæus Galilæi Italica lingua ſcripſit librum *de demonſtrationibus Mathematicis, ad Mechanicam pertinentibus, & motu locali, cum Appendice de centro gravitatis ſolidorum,* qui editus eſt *in 4to* Lugd. Batav. anno 1638. Extant Petri Gaſſendi hujus etiam argumenti ſcripta, *de motu perpendiculorum, de motu impreſſo a motore tranſlato, de proportione, qua gravia decidentia accelerantur,* quæ ſeorſim edita ſunt Pariſiis tum *in 8vo,* tum *in 4to,* ap. Cramoiſios anno 1643. & 46. & una cum ceteris ejus Operibus. Scripſit & Guidus Ubaldus *Scholia in duos Archimedis Æquiponderantium libros,* Piſauri *in fol.* anno 1588. editos. Eſt & ab eodem *liber Mechanicorum* ibid. anno 1577. *in fol.* editus. Marinus Gheraldus, quem magni fecit Paulus Sarpius, teſte *Vita ejus pag. 90. & 91.* ſcripſit librum, cui titulus: *Promotus Archimedes, ſive de variis corporum generibus, gravitate & magnitudine comparatis.* Prodiit *in 4to* anno 1605. Spectat huc quoque liber Jordani *de ponderibus,* Norimb. *in 4to* anno 1533. editus, cujus correctior eſt Editio, quæ per Nicolam Tartaleam procurata eſt Venetiis *in 4to* anno 1565. De Horologiorum motu multæ nunc inſtituuntur Disquiſitiones, ac plena ſunt Anglorum *Acta Societatis* de hoc negotio. Nuper Joh. Joach. Becherus publicavit Londini ſua *de Horologiis* cogitata. Motus aëris & aquæ ſingulares quoque peperit artes, Pneumaticam & Hydraulicam. Illam proponit inter veteres Hero Alexandrinus, cujus *ſpiritalia* Latine *cum notis* prodierunt a Friderico Commandino, *in 4to* Urbini anno 1575. & Amſtelod. An. 1680. Hujus Heronis *Geometrica,* nunquam hactenus edita, latitant in Bibliotheca Gudiana. Scripſit & Joh. Baptiſta Porta *Pneumaticorum librum,* editum *in 4to* Neapoli An. 1601. Qui compendium iſtarum operationum in utra arte velit, legat Caſparis Schotti *Technicam Curioſam & Hydraulicam.*

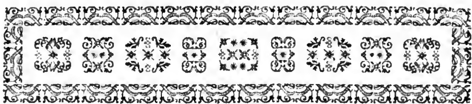
Referri huc poſſunt multæ artes particulares Gymnaſticæ, quæ motu perficiuntur, atque in eo ſolo conſiſtunt, ut *Luctatoria,* die Ringekunſt, quæ conſiſtit in motu muſculorum, & in libramento corporis, quam, e principiis ſuis erutam, ſingulari Belgico tradit Nic. Petter, Civis & Oenopola Amſtelodamenſis, ille ſc. qui ſcyphos vitreos vocis ſono frangere poterat, Editus eſt Amſtel. 1674. in 4to. Spectat huc quoque *ars verſoria,* die Lufftſpring-Kunſt, & *Funambulatoria,* de qua curioſum librum conſcripſit Angelus Tuſcanus, lingua Gallica Anno 1599. *in 4to* editum Pariſiis. Referri huc poteſt etiam *ars Gladiatoria,* quæ pariter in ſitu & libramento corporis, ac motu brachiorum, conſiſtit. Fuere jampridem, qui e circulo, ejusque dimenſionibus, totam hanc artem tradere voluerunt, cujus hiſtoriam tradit Henricus a Günterrot *in Tractatu de veris principiis artis dimicatoriæ,* Witteb. anno 1579. *in 4to* edito. Poſtea vero Gerhardus Thibautius operoſiſſimo libro fundamenta hujus artis, ex circulo demonſtratæ, perſecutus eſt, edito Gallice *in fol.* anno 1630. Amſtelod. ap. Elzevirios, cum Caſparis Barlæi carmine Encomiaſtico. Referendæ etiam huc ſunt *Ars Natatoria,* de qua Eduardus Digbæus peculiarem 16

tractatum scripsit, *Ars Saltatoria*, & *Ars Torneatoria* (Turnier-Kunst.) Ex his principiis descendunt pleræque artes Mechanicæ, quarum Sciagraphiam dedit *in Encyclopædia* J. Henr. Alstedius, plenius Systema pollicitus est Nicol. Melch. Thevenotius. Aliqua hujus argumenti per lancem saturam congessit Joh. Dan. Major in der See-Fahrt nach der neuen Welt ohne Schiff und Segel.

17 Ut verbo mentionem faciam *Artis volandi*, fuerunt olim & hodieque, qui illam tentarunt, & quidem Rogerus Baco, *in Epistola de Secretis Artis & Naturæ*, machinas tales fieri contendit, quibus sublevetur corpus humanum. Nuper quoque in Gallia quidam *Besnier* rationem volandi commentus est, cujus machinæ descriptionem videre possumus ap. Scriptorem *Philosophicarum Collectionum Anglicarum N. 1. Obs. 4.* Franciscus quoque Lana simile quid commentus est, cujus methodum fusius explicat J. C. Sturmius *in Collegio Curioso:* Examen fundamentorum illorum vide *in collectionib. Philos. N. 1. Obs. 5.* Memorabile est, quod refert J. Nicius Erythræus *Pinac. 1. n. 68.* de *Paulo Guidoto Burghesio*, homine mirifico, qui dicebat, 14. se esse artibus præditum, atque inter illas arte quoque volandi, sed fame pene enectus nullum ab omnibus auxilium habuit.

D. G.

D. G. MORHOFI

POLYHISTORIS

TOMI II.

SIVE

POLYHISTORIS

PHILOSOPHICI,

LIBER V.

SEU

POLYHISTOR LOGICO-METAPHYSICUS.

DE LOGICIS ET METAPHYSICIS SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Metaphysica & Logica a Scholasticis præcipue excultæ, sed & ineptis suis subtilitatibus corruptæ. Aristotelis in his Primatus frustra impugnatur.* 2. *Commendantur Barth. Keckermanni* Præcognita Logica, *& G. J. Vossii* Lib. de Natura Logices. 3. *Judicium de Scripto Anonymo Novatoris in Logica Cartesiani* (L'Art de Penser) *honorificum. Cartesii primum cognoscendi principium, ex Idea mentis deductum, impugnavit Chr. Dreierus. Ant. le Grand & Joh. Schulerus, Novatores itidem in Logica Cartesiani.* 4. *Scriptores varii de Methodo, Interpretatione, Inventione, Demonstratione, & Syllogismo, seorsim commentati, additis subinde judiciis, recensentur.* 5. *Doctrinam de Sophismatis e Logica non esse eliminandam, contra Pet. Ramum, asseritur. Loci Communes illorum*

illorum a Disputatoribus contentiosis conficiendi. 6. *Axiomatum, Terminorum & Distinctionum, Scriptores, deque iis, uti & Raym. Lullii* Arte Magna & Parva, *& Stanislai Mingkii* Imaginibus Logico-Mnemonicis, *judicia sequiora.* 7. *Logicæ & Metaphysicæ cognatio. Metaphysica Veterum Theologia Naturalis. Thomæ Campanellæ Metaphysicorum, paradoxis scatentium, recensus.* 8. *Metaphysicæ modernæ subtilitas perplexa & inutilis. E Dan. Stahlio & Pet. Musæo est addiscenda. Reformatores ejus, Ren. Cartesius & Honor. Fabri. De Henr. Mori* Enchiridio Metaphysico, *Thomæ Angli* Euclide Metaphysico, *aliorumque Gnostologia, Noologia, Hexologia, disciplinis noviter effictis, nec non de Cabalistarum dogmatis, censura. Lud. Vivis* Lib. de prima Philosophia *commendantur.*

1 Accedimus nunc ad LOGICOS ET METAPHYSICOS SCRIPTORES, & in iis quidem parcius versabimur, quia supra, ubi de *Philosophia scholastica* egimus, uberrimam istorum Autorum messem dedimus. Omnis vero campus ille est, quem decurrunt cum studio conatuque Scholastici. In hoc illi, velut suo regno, triumpharunt, & plus, quam forte opus erat, ingenio suo indulserunt. Horum enim beneficio magna messis inutilium speculationum in hoc fundo nata est, qua de re exstant multæ doctissimorum Virorum querelæ, & hos inter Lud. Vivis, in libro, quem contra *Pseudo-Dialecticos* scripsit, & in altero *de causis corruptarum artium.* Intemperans sane disciplinarum istarum tractatio doctrinæ plus officit, quam prodest. Refert Nicolaus Antonius, *in Bibliotheca Hispanica,* sub nomine Caspari de Laz, ex Alphonsi Matamori, Hispalensis, *Apologia de Academiis & doctis Hispaniæ viris,* ortam fuisse isto tempore nugatoriam quandam Dialecticam, cujus beneficio velut præstigias miscere poterant ejus Doctores, quibus tandem Galliæ Rex, Franciscus I. interdicere cathedris debuit. Paulus Sarpius, Vir alioquin doctissimus, non magni illorum hominum fecit doctrinam, teste Fulgentio *in ejus vita, p.* 153. *&* 154. *editionis Gallicæ.* ARISTOTELES hic primas obtinet, & non solum primus, sed & omnium optime, Artem Logicam tradidit, quicquid etiam iis videatur, qui Aristotelem impugnarunt. Nisi enim Aristoteles scripsisset, non fuissent domi illis tela, quibus impugnare ipsum potuissent. Pet. Gassendus, Pet. Ramus, Mar. Nizolius, & quivis alii, quorum jam supra est mentio facta *in libri* 1. *capite de Novatoribus*, cavillatores potius agunt, quam veros Disputatores & Dialecticos.

2 Successionem Philosophorum, tam antiquorum, quam recentiorum, qui Logices doctrinam excoluerunt, usque ad sua tempora, prolixe satis deduxit Barthol. Keckermannus, *in Præcognitis suis Logicis*, naturam vero & constitutionem Logices, ex mente Aristotelis & Interpp. optime singulari libro exhibuit Gerh. Joh. Vossius, *de Logices & Rhetorices natura,* Hagæ Com. A. 1658. in 4. edito, ubi ordine recenset veteres Aristotelis Logicorum Commentatores. Utilissimus ille liber est, & quasi in prægustum Aristotelis legi potest.

Inter

Inter recentissimos Novatores Logicos ille est, qui Gallica lingua scripsit librum, cui tit. *L'Art de penser*, sive *Artem cogitandi*, *mm*) quæ olim latine reddita quidem fuit, sed imperfecte & mutile, nunc vero denique, e tertia ap. Gallos editione recognita & aucta, Latine a quopiam translata. Cartesianus ille Autor est, & passim aliqua miscet, ex hypothesibus Cartesianis deprompta, exemplisque Mathematicis frequenter utitur, ad demonstrationis naturam indagandam peridoneis. Dissertationes duas præmittit, quibus consilium hujus novæ suæ Logicæ exponit, & defectus Logicarum vulgarium recenset. In *Dissertatione præliminari secunda* objectionibus quibusdam occurrit, quæ contra hanc Logicam sunt factæ. Multa habet circa apprehensionem nove excogitata, & illam Idearum doctrinam, de earum claritate, confusione, ejusque causis. In eo enim Cartesii sententia discrepat a Peripatetica, & omnibus pene antiquis Philosophis, quod principium primum cognitionis non a sensu deducat, sed ab idea mentis. Nam principium illi primum est: *Cogito, ergo sum.* Quam ejus sententiam eleganti Dissertatione impugnavit CHRISTIANUS DREYERUS, Prof. Theol. Regiom. adjecta *Dialecticæ Regiomontanæ, sive Compendio Topicorum Aristotelis*, eleganti sane libro, & ad Rhetoricam bene accommodando, quem edidit nuper Helmstadii Joh. Eberh. Busmannus, qui & antea Hartw. Wichelmanni *Tractatum de Demonstratione* ediderat. Circa doctrinam Syllogisticam Gallicus ille Autor quædam citra necessitatem innovavit, in doctrina de methodo & demonstratione prolixior est, & Mathematicam quandam accurationem quærit. Quisquis ille sit, Vir sane doctissimus fuit, plusque ingenii & judicii ad hanc rem attulit, quam ceteri Novatores omnes. Versio Latina est edita Lond. anno 1674. in 8. Ex mente quidem Cartesii etiam Ant. le Grand, *in Institutione sua Philosophica*, Logicam proposuit, sed sterilior est illa tractatio. Cartesius vero ipse, *in libro de Methodo* diffusior est, nec ita ad regulas se alligat, velut AUTOR ille *Artis cogitandi*. Est & quidam Joh. Schülerus, qui Cartesianæ Aristotelicæque Logices velut cinnum quendam fecit singulari in libro, qui reperitur inter ejus *Philosophicas Exercitationes*, Hagæ Com. anno 1663. in 4. editas, *libro* illarum 5. 3

Doctrinam de Methodo seorsim excoluere multi, quos commemoratos vide apud Isr. Spachium *in Nomenclatore Philosophico p. 247*. De Interpretatione pauca habemus & apud Vett. & Recc. tractata. Vid. id. Spachius *p. 232*. Eam doctrinam quam plenissime se daturum, promisit Herm. Conringius, sed hactenus nihil ejus comparuit. Doctrina de Inventione magni usus est, tum in Oratoriis, tum in ceteris disciplinis, ac revera latius patet Logices usus, quam quis credat. Nam inventio non solum se extendit ad terminos aliquos inveniendos, sed ad res, imo ipsas scientias inveniendas, ut pulchre ostendit Verulamius *in libro de augmentis scientiarum*, & in *præfatione* 4

mm) De Anonymi *L'Art de Penser* Judicium conferatur honorificum Vinc. Placcii in *Tr. de Scriptoribus Anonymis detectis*, *c. 14. p. 110.* ubi a nonnullis eam Domino de Trigny (*Grammaticæ Generalis & Rationabilis vero Autori*) sed incerta conjectura, vindicari testatur.

tione omnium Operum suorum. E recentioribus doctrinam hanc tractavit RUDOLPHUS AGRICOLA docte & diserte, sed heterodoxus est, & ab Aristotelis abit sententia. Cui jungendus est Gerh. Bucholdianus, *in libris 3. de amplificationibus & inventionibus*, Lugd. Gall. in 4to. apud Sebastianum Gryphium, an. 1534. impressis. Sunt certe, qui ex Rudolpho Agricola doctrinæ suæ fundamenta Pet. Ramum hausisse existimant. Pars Logices, de demonstratione agens, magni quoque est usus, de qua Barthol. Viottus edidit *5. libros*, ab Andr. Frölingio Helmstadii recensitos, cum præfatione Conringii. Scripsit & ERH. WEIGELIUS *Analysin Aristotelicam ex Euclide restitutam*, in qua Mathematica methodo doctrinam demonstrationis tradit, Jenæ 1658. in 4. Melch. Zeidlerus quoque in hoc argumento quædam scripsit. De Wichelmanno supra dixi. Commendari etiam debent OWENI GÜNTHERI *Methodorum Tractatus duo, continentes totius Artis Logicæ medullam, facultatem nempe omnium scientiarum ac demonstrationum principia inveniendi, dijudicandique.* Erat vero is Professor Academiæ Juliæ, liberque editus est Helmstadii anno 1586. in 8vo. Doctrina de Syllogismo seorsim a quibusdam est tradita; quo spectant Jacob. Honoldi *Consideratio Syllogistica*, & Georg. Stengelii *liber de Syllogismo bono & malo.* Vid. Spachius *in Nomenclatore p. 233.*

5 Spectant & huc Autores, qui de Sophismatibus in specie egerunt, quorum multa est seges, tam Vett. quam Recentt. Vid. Spach. *pag. 288.* Ramus hanc doctrinam plane eliminavit ex institutionibus suis Logicis, sed minus recte, cum non semper, ex generalibus figurarum modorumque regulis, de Sophismate judicium ferri possit. Probe est tenenda hæc doctrina inprimis disputantibus, præcipue cum hac maxime sibi placere soleant Eristici, qui invenisse se putant in his sæpe, non quod pueri in faba. Consilium itaque dederim, ut, qui paulo studiosius his in rebus versaturus est, Locos communes Sophismatum sibi conficiat, secundum regulas generales & speciales figurarum, & capita Elenchorum, sub quibus congerat, quicquid ubique invenerit Sophismatum argutiorum, sic ipse non imparatus erit, cum talia objicientur, ac alios exagitare poterit, qui istis deliciis delectantur. Præire poterit Mellinghausen in *Sylvula Sophisticationum*, & alii Scriptorculi, quos recensere non est operæ pretium.

6 Ad doctrinam Logicam spectant & Regulæ ac Axiomata, in quibus Dan. Stahlius omne punctum tulit: Jac. Honoldus idem quoque argumentum tractavit, verum Stahlius illo est ingeniosior, & accuratius in iis versatur. Honoldus tamen, uti simplicior, ita magis perspicuus. Solent & termini & distinctiones singularibus libris, quasi Lexicis, colligi, *formalitates* vocant Scholastici, e quibus unum, alterumque supra nominavimus. Nec desunt e Recentioribus, qui hoc in argumento operam aliquam posuerunt. Aliquot terminorum & distinctionum istiusmodi Collectores uno volumine congessit JOH. AD. SCHERZERUS. Quod quidem studium mihi plane displicet, cum malim, terminos ex ipsis fontibus, seu disciplinis, ubi nascuntur, hauriri, quam ordine tumultuario, vel etiam Alphabetico, extra eas, addisci. Displi-

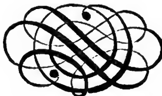
plicent etiam, qui beneficio Mnemonices imaginariæ artem rationis tradunt. Qualis est Stanisl. Mingk a Weinsheim, cujus libellus Halæ Sax. A. 1659. in 12. prodiit, ac jam supra est memoratus. De Novatoribus supra dixi, inter quos præcipuus est Lullius, cujus exstat *Ars magna & parva*, quoddam e Logicis & Metaphysicis mistum chaos. De eo judicium supra tulimus.

Logicæ jungenda est Metaphysica, seu Prima Philosophia, quæ disciplinæ mutuas sibi operas tradunt, licet hæc vulgo princeps, illa famula omnium, habeatur. 7
Conspirant tamen illæ inter se, nec recte intelligentur Logices principia, nisi Metaphysicam probe cognitam habueris. Quanquam negari nequit, veteres Philosophos pleraque Metaphysicæ capita ad τὰ λογικὰ revocasse, nec ista quidem Methodo, ac apparatu, quo nunc solet fieri, illis tradita. Ad Metaphysicam enim Theologiam naturalem referebant, qua de causa nomen quoque illud invenit. Plato ad Dialecticam omnem revocavit Metaphysicam, qua etiam methodo conscripsit *Dialecticam Platonicam* Ludov. de Morenvillier de Orgeville, qui liber est editus Anno 1650. Maclovii, sub tit. *Examen Philosophiæ Platonicæ.* Aristotelis Interpp. & Commentatores Scholasticos supra laudavimus: Scriptores recentiores, qui Scholasticam Metaphysicam ab Aristotelis, ceterorumque Philosophorum, mente diversam, tradidere, magno sunt numero, de quorum aliquibus, jam supra egimus. THOMÆ CAMPANELLÆ vero mentionem illic omisimus, cujus exstat *Metaphysicorum* ingens in folio opus, Lugduni, si recte memini, in Gallia excusum. Mirus ille, sicut in omnibus, Novator est, & principia aliqua ponit, e quibus mira fluunt consectaria, ad paradoxas sententias formandas facile accommodanda. Habet sane mirificas opinones circa doctrinam de origine mundi, ejus æternitate, distributione orbium cœlestium, eorum potentiis, de successione seculorum, de statu animarum, de eversionibus orbium, influxibus astrorum, quæ partim arguta sunt, partim periculosa, & vel hæresin aliquam sapiunt, vel magiam, vel denique stultitiam. Generales affectiones Entis ipsi sunt Potentia, Sapientia & Amor. Per hæc itaque principia ex quolibet per potentiam fit quidlibet, omnia suo modo sapiunt & sentiunt, & intellectu quodam corporeo, ut ita loquar, gaudent, omnia motu suo quodam insito feruntur ad sibi simile per amorem. E quibus sequitur *sensus* ille *rerum*, de quo integrum ipse librum conscripsit, omnis magiæ fundamentum.

Si verum fatendum est, quædam in illis studiis intemperantia fatigavit Academias; 8
nam, omissis solidioribus studiis, & quæ a sensu magis dependent, multi ad notionalia illa dilabuntur, atque tricas e tricis nectunt inexhausto labore, quibus tantum abest, ut juventur cetera studia, ut perplexiora potius reddantur. De Ente, ejusque affectionibus, perplexæ multæ sunt quæstiunculæ, dediscendæ, si scires. Quæ omnia ad rem Philosophicam non multum adjumenti afferunt, nihil ad Mathesin, parum ad Physica, ad moralem vero disciplinam & Theologiam alicujus sunt usus, præsertim quoniam nunc hujus fundamenta doctrinis istis pene sunt superstructa. E nostris DAN. STAHLIUS & PET. MUSÆUS præ ceteris commendandi. Non desunt, qui

&

& hic viam Scholasticis tritam relinquentes, ad Aristotelis methodum strictiorem illam doctrinam revocant, quomodo Cartesius *Meditationes suas de prima philosophia* scripsit, disceptationibus inter viros claros reciprocis confirmatas. Fecit idem Honor. Fabri, qui vestigiis Aristotelis pressius insistit, nec Physices doctrinam intelligi posse existimat, sine accurata Metaphysices cognitione. Quare generales quosdam terminos Physicos, qui explicari in Physicis debebant, ad Metaphysicam remisit, deque iis quasi in abstracto egit, in Physicis vero illos materiæ & rebus ipsis applicuit, atque affectiones eas in corpore naturali prolixius demonstravit. HENRIBUS MOORE *Enchiridion Methaphysicæ* scripsit, Londini anno 1671. *in 4to* editum, & nunc cum ceteris ejus operibus recusum, cujus unum hoc opus est, demonstrare, ex rebus corporeis incorporearum existentiam. In postrema editione additamenta quædam adjecit, quibus illustrat hypotheses suas, easque adversus nonnullorum objectiones defendit. Sed ille ab erroribus suis non est immunis, & cum principio suo hylarchico multas difficultates incurret, ipsi non prævisas. Fuit & nonnemo ex Gente Anglica, qui se vocat THOM. ANGLUM ex Albiis East-Saxonem, qui Physica & Metaphysica principia ad demonstrationes Mathematicas revocare voluit, in libro, cui titulus: *Euclides Metaphysicus,* sive *de principiis sapientiæ,* edito A. 1658. Lond. *in 12mo.* Is quoque suas quasdam rationes sequitur, & Metaphysicam modo Mathematico, per propositiones suas & consectaria, tractat, cum tamen natura rei hoc refugere videatur. Verum facile est materiam ab illis propositam, pro lubitu fingere, vel refingere. Gnostologias, Noologias, Hexologias, & nescio quos aliorum Logicorum Logos, hic non attingemus, cum inepta sit disciplinarum aut partium ex iis insigniorum, alibi tractatarum, inutilis repetitio. Quod si, pro diverso considerandi modo, novas statim cudere velimus disciplinas, immanis profecto earum erit numerus. Si quis Platonicos Scriptores, Cabalistas, & similes, velit (nam & illi quodammodo ad Metaphysicam referri possunt,) multa in Joh. Pici Miranduli *Libris,* & *Cabalisticis* inveniet, in unum corpus collectis, sed illi homines mirabilia potius, quam vera, scribunt, ac sibi potius, quam aliis sapiunt, si tamen sapere sibi possunt, qui vix ipsi ænigmata sua intelligunt. Legi etiam potest elegans Ludov. Vivis de *prima Philosophia* libellus, ubi totam illam disciplinam, ex mente veterum Philosophorum, pertractat.

POLYHISTORIS
TOMI TERTII,
SIVE
POLYHISTORIS PRACTICI
LIBER I. ETHICVS.
DE PHILOSOPHIÆ MORALIS SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Neglectus Philosophiæ Moralis. Fragmenta ejus apud Veteres. Barbarica ab Ad. Tribbechovio exhibita, Poëtica a Theod. Zwingero, Historica (Exempla colligens a Val. Max. & aliis.) Henr. Stephani Lib. de harum Differentia.* 2. *Bibliographi Morales. Henr. Jul. Scheurlius & Sam. Rachelius. Aristotelis inter Moralium Scriptores primatus. Eman. Thesauri, Lud. Septalii & M. Ant. Mureti in eum Commentaria.* 3. *Ethicæ Christianæ Scriptores, Joh. Cirellus, seu Crellius, Lamb. Danæus, M. F. Wendelinus, Henr. Morus.* 4. *Novatores Ethici, quoad Methodum, Adoardus Gualandus, Ren. Cartesius & Thom. Campanella. Corruptores hujus doctrinæ, & Atheismi Doctores, Thom. Hobbesius & Bened. Spinosa.* 5. *Ad Ethicam quoque spectant Fabulæ Morales Poëtarum Veterum (a Verulamio explicatæ,) Dan. item Bartoli, Mercurii Britannici, Thom. Mori, Thom. Campanellæ, Verulamii, Iani Nicii Erythræi & Iac. Bidermanni, Apologi Morales Æsopi, Er. Mich. Leti, Howelli, & Vulpeculæ Saxonicæ Scriptoris, Fabulæ Romanenses, inprimis Euphyes, Satyræ, præsertim Horatianæ, & Elogiorum, Vitarum Characterumque, Scriptores.* 6. *Princeps Ethicorum Aristoteles. Interpretes ejus a Iac. Thomasio recensiti. Systematum, compendiorumque, Scriptores præcipui, ac de iis Iudicia.* 7. *Scriptores de Officiis, Cicero cum Commentatoribus in eum Moralibus, Ambrosius, Rob. Scharrockius, & Rob. Sandersonius.* 8. *Scriptores de officiis Principum, Amicorum, Conjugum, Aulicorum, specialibus.* 9. *De Virtutibus Homileticis, civitate, ac Ritibus Aulicis, quorum accurata observatio Politicis inculcatur, commendato simul I. C. Wagenseilii de iis Collegio.* 10. *Scriptores de Virtutibus & Vitiis, Princi-*

piis Actionum Humanarum & Summo Bono. 11. *De Argumentis Moralibus variis ac miscellis, inter quos Aug. Mascardus inprimis commendatur, una cum Ant. le Grand, Dn. de la Chambre & Scip. Claramontii Scriptis de Affectibus. Doctrinæ de Officiis, Librique Sam. Puffendorffii de illis imperfectio.* 12. *Casuum Conscientiæ Scriptores præcipui, Ioh. Azorius, Rob. Sandersonius, Detestatio doctrinæ de Æquivocationibus Iesuiticæ.* 13. *Necessitas Philosophiæ Moralis, cujus neglectus denuo deploratur.*

1 Doctrina de moribus negligentius est exculta, quam par est. Disputationum quidem multum est, sed vivæ validæque doctrinæ parum. Non erimus hic nimis operosi, cum jam tum supra Autores, qui ex Scholasticis huc pertinent, adduxerimus. Ideoque illos prætermittimus. Apud veteres, ante Platonem, non erant nisi tenuia quædam fragmenta sententiarum vel dogmatum, quæ adducunt, re ita ferente, Vitarum Scriptores. Philosophia moralis, ad placita diversarum gentium varia est, & fabulis interdum ac ineptiis multis referta. Operæ tamen pretium est illa colligere, ut fecit quadam ex parte Ad. Tribbechovius, cujus prodiit hoc in loco *Dissertatio de Philosophia morali inter Barbaros*, sed non absolvit hoc argumentum *a*) Multa quoque Poëmatibus fuerunt comprehensa & Carminibus, quorum nonnulla *Stobæus in Eclogis* suis collegit. Fuit & hoc Theodori Zwingeri institutum, qui *Philosophiam Moralem Poëticam*, e Poëtarum Græcorum & Latinorum Scriptis congestam, edidit. Sunt quoque Historiæ ad ilustrandam illam scriptæ, ut *Exempla Virtutum & vitiorum* a Val. Maximo, & de Christianis *Valerius Maximus Christianus Balth. Exneri.* Suecorum Exempla collegit *Ioh. Schefferus* singulari libro. Quibus cum diversis modis virtutes doceantur, differentiam istius doctrinæ ostendere voluit Henricus Stephanus *libro de Aristotelicæ Ethices ab Historica & Poëtica differentia*, qui additur libro ejus, cujus titulus, *Principium Monitrix Musa*. Qua in Dissertatione multorum locorum Aristotelis fidelior interpretatio, & quorundam emendatio, ut titulus habet, promittitur, Basileæ 1590. in 8vo.

2 Multa hic dicere possemus de Platonis ac Aristotelis Scriptis, ad Philosophiam moralem pertinentibus, aliisque Veteribus, ut Seneca, Cicerone, Plutarcho, Boëthio, nisi isto nos labore sublevassent Viri Clarissimi, Henr. Julius Scheurlius, Moralium

a) Moliebatur Ad. Tribbechovius, Vir doctissimus, cum Ethica adhuc in Acad. Kiloniensi Professione fungeretur, Opus de Philosophia Gentium omnium, Barbararum pariter atque Cultiorum, nec Paganarum minus, quam Judaicæ ac Christianarum, Morali Historico-Dogmaticum. Sed prima tantum hujus A. 1666. (in 4to) prodiit Dissertatio *de Philosophia Morum inter Barbaros Orientales, Sabios sc. Chaldæos, Persas, Indos, Sinenses, Japonenses, Peguanos & Siamenses*, cui venustam Morhofius noster, in laudem Sapientiæ Barbaricæ, præfixit Elegiam, *in Autoschediasmatis Poeticis p. 15. 16. 17. & in Operibus Poeticis p. 636. 637. 638.* recusam. Reliquæ Partes Operis eximii an ab Autore, ad Ephoriam in Aula Saxo-Gothana Ecclesiasticam aliquot post annos avocato, absolutæ sint, dubito.

ralium quondam ac Civilium Professor Helmstadii, in *Bibliographia sua Morali*, ad modum *Bibliographiæ Politicæ* Naudeanæ conscripta, A. 1660. in 4to *b*) & Sam. Rachelius *in Introductione ad Philosophiam Moralem*. In his libris quoniam multa ejus argumenti tractantur, supervacaneus labor esset, illa repetere. Aristoteles in Ethicis τὸ Πάνυ est, cujus elegantem *commentariolum*, Italica lingua ab Emanuele Thesauro scriptum, non possum hic præterire. Editus est sub tit. *la Filosophia morale derivata del alto fonte del grande Aristotele*. Optima ejus editio prodiit Taurini 1671. & alia, sed mendosior, Venetiis 1674. utraque in 12mo. Libros Ethicos Aristotelis Paraphrasi illustrarunt non pauci, inter quos M. Ant. Muretus ceteris videtur præferendus. *Comm. Italici*, a Lud. Septalio in eos scripti, mentio occurrit apud Crassum *P. II. Elog. p. 284.*

Non desunt, qui ETHICES præcepta ad THEOLOGIÆ dogmata reformarunt. E Socinianis aliquis, qui se *Cirellum* vocat (sub quo Joh. Crellius per Anagr. latet,) *Ethicam Christianam* scripsit, alia methodo, quam vulgo fieri solet, institutam, sed in qua passim virus suum propinat. Præmittitur *Aristotelis Ethica ad sacrarum literarum normam emendata*, & alia Dissertatione præliminari *de Ethnicæ, Hebrææ ac Christianæ Virtutis comparatione* agitur. Liber in 4to editus est Selenoburgi, sumtibus Asteriorum, typis Venetis, quæ omnia ficta sunt. Videtur tamen in Belgio impressus, annus non additur. Similiter & Lamb. Danæus *Ethicam Christianam* scripsit; Marcus Frid. Wendelinus quoque *in Philosophia sua Morali*, e Theologia multa in Ethicam intulit. Henr. Morus, Anglus, inter alia Scripta Philosophica, *Enchiridion Ethicum* quoque publicavit, Londini in 8vo seorsim, cum ceteris Operibus Londini in fol. editum A. 1679. Et Vir quidem ille insigniter pius, ut vehementer laboravit in Atheismi fundamentis eradicandis, ita in Ethicis ad pietatem pleraque refert; Sententias habet in multis singulares. Editioni ultimæ in fol. adjecta sunt Scholia, quæ non reperiuntur in Editione illa *sub forma 8va.* 3

Sunt, quibus PECULIARIS quædam METHODUS in tradenda hac disciplina placet. 4
Extat Adoardi Gualandi, Pisani, Episcopi Cæsenatis, liber, cui tit. *Moralis Philosophiæ, ac totius Facultatis Civilis, vera & absoluta Methodus*, Romæ editus A. 1604. in fol. Miscetur hic cum Morali Civilis doctrina, ac velut unum in conspectum producuntur. Nam ad Societatum species, ac jura in Rep. omnem Philosophiam hanc extendit. Cartesius quoque nova multa e Physicis principiis in Moralem doctrinam invexit, ut possunt sane multa, debentque ex illis fontibus in hanc doctrinam derivari. Non modicas etiam turbas excitavit Thomas Hobbes, *in libro de Cive*, & *Leviathane* suo, (quem monstri aliquid alere vel ipse Titulus arguit;) cujus sunt multæ profanæ theses, quæ viam Atheismo pandunt, omnique nequitiæ in Republica.
(Ppp) 2 De

b) Recusa est Henr. Julii Scheurlii *Bibliographia Moralis*, Helmstadii A. 1686. in 8vo. Sam. Rachelii *Introductio in universam Aristotelis Philosophiam Moralem* seorsim non prodiit, sed Editioni ejus *Ethicorum Aristotelis Nicomachicorum* Græco-Latinæ, Helmst. A. 1660. in 4to publicatæ, est præfixa.

De Libertate, & principiis actionum humanarum multa ejus ſunt Paradoxa, quæ tum a Setho Wardo, tum a Joh. Bramhall, peculiari Tractatu, Anglico ſermone ſcripto, cui tit.: *A defence of true liberty* (Londini 1655. in 8vo.) tum a Gisb. Cocquio, & aliis, refutantur. Herm. Conringius, magnus profecto rerum Civilium Cenſor, Dogmata ejus *Deliramenta* vocat. Thomas Campanella, *in Moralibus*, ſuo quoque ſenſu abundat, aliumque principiorum ordinem ſtruit, qui in Ethicis etiam morbos, febriumque omnium familiam, tractare non veretur, quem quidem inſignem ejus morbum ego exiſtimo. Prodiit Liber Francof. A. 1623. in 4to. Et hi quidem omnes extra Hobbeſium, novitatis quadam prurigine laborant. Qui vero Atheiſmo fundamentum ſubſternunt, in his quaſi principiis veneni ſemina abſcondunt, ut fecit ſceleſtiſſimus ille Bened. Spinosa, qui ſingulari quadam methodi ratione, & quidem Mathematica, Ethicam propoſuit, &, cum ad evertendam divinam naturam omnia argumenta inſtrueret, a Deo tamen principium Ethices ſuæ ſumſit. Continetur autem illa *Ethica* ſimul etiam Phyſica, ſubdoleque Autor ille ſub hac perſona nequitiam ſuam abſcondit. Tollit ille e natura cauſas omnes finales, illaſque nihil niſi humana eſſe figmenta aſſerit, quod unum eſt nefariorum ejus dogmatum, quo poſito multa ſequuntur abſurda. Operæ pretium eſſet, refutari hunc librum ordine illo, quo ipſe ſcripſit, ut refutari ſane poteſt facile, ſi duo vel tria ejus ſumma principia, quibus tanquam Orci galea ſe abſcondit, elidantur.

5 Sunt, qui *Poëtico modo*, per FICTIONES & FABULAS, Ethicam doctrinam tradiderunt. Fr. Baco Verulamius quam elegantiſſime & acutiſſime Veterum Poëtarum fabulas ad Moralem & Civilem doctrinam applicat *in libro de Sapientia Veterum.* Ita Daniel Bartoli, Italus, libro patria lingua ſcripto, & Romæ A. 1665. in 12mo edito, ſub Tit. *Geographiæ ad Senſum Moralem reductæ*, eleganter, ſub Regionum nominibus, & quadam quaſi peregrinatione, rem omnem moralem deſcribit. Eodem modo is, qui ſe *Mercurium Britann.* vocat, orbem quendam Vitiorum deſcripſit, ſub tit. *Mundus alter & Idem, ſive Terra Auſtralis ſemper incognita*, Ultrajecti 1643. in 12mo. Similis ſunt argumenti *Utopia* Thomæ Mori, Thom. Campanellæ *Civitas Solis*, Verulamii *Nova Atlantis*, quibus quaſi quædam Idea hominum, in Rep: viventium, ſecundum virtutem, depingitur. Ita Janus Nicius Erytræus, ſub *Eudemiæ* fabula, flagitioſos Aulæ Romanæ mores deſcribit. Bernardinus (Bidermannus) in *Utopia* ſua ſimile argumentum tractat, Coloniæ edita A. 1649. in 12mo. Multum quoque Æſopici & alii reconditi habent Apologi. Quo etiam ſpectant Eraſmi Michaëlii Lætii *Colloquia Moralia* carmine deſcripta, quibus Animalia & Arbores inter ſe de rebus moralibus ſermocinantes introducuntur, Baſileæ 1573. in 4to. Adde his Howelli, Angli, *Synodum Avium & Remp. Arborum*, Anglice pariter atque Gallice publicatas, in quibus miro lepore Seculi ſui Vitia, eorumque, qui in Rep. adminiſtranda, nequitias commiſere, mores deſcribit. Adde Fabulam *de Vulpecula* Saxonicam, ſub Apologis iſtis multum Moralis & Civilis rei complectentem. Nec obliviſci hic fas eſt Fabularum (de quarum Origine Pet. Dan. Huetii exſtat Diſſ. Fabulæ

bulæ Hispanicæ *Zayde*, Gallice Parif. A. 1671. in 8vo editæ, præmissa) Romanensium. E quibus præ ceteris commendanda Fabula *Euphyes*, e Lingua Anglica in Belgicam conversa. Possunt denique huc referri omnes illæ Satyræ, quibus publica vitia perstringuntur, & sunt, qui integros illarum libros scripsere, ut Petrus Firmianus *in Gyge Gallo*, & in *Seculi Genio*. Omnes autem superant Satyræ Horatianæ, in quibus tam præclara morum Philosophia recondita est, ut felicius ex illis, quam ex ipsis præceptis, disci possit. Feliciorem enim disciplinam habet Satyra & suaviorem: quod enim est χαρακτηριστικὸν in hominum animis & negotiis luculenter, & ad minutias usque, depingitur, quod non observant, nec observare possunt, qui præcepta scribunt.

Elogiorum denique Scriptores etiam hic omittendi non sunt, illorum præprimis, qui Vitas Philosophorum, aliorumque Virorum Illustrium, describunt. In Plutarcho infinita talium seges est; ne quid de ceteris dicam. *Characterum Scriptores*, ut inter Veteres Theophrastus, inter recentiores Lud. Molinæus, qui tamen illum plane non æquat, ad hanc classem etiam referendi.

Ut ad DOCTRINAM ETHICES, stricte ita dictam, revertamur, Aristoteles cum Interpretibus princeps habendus, de quibus videatur Jac. Thomasius in *Appendice Orationis*, quæ *Breviario* ejus *Ethico* affixa est. *Institutiones Ethicas*, omnium optimas, Conradus dedit Hornejus, quas cum Aristotelis Textu legendas & conferendas suaserim. Si quis Erotematica Methodo delectetur, non contemnendus est Theoph. Golius: *Breviaria* & *Tabulas* Balth. Cellarius & Jac. Thomasius dederunt. Henr. Kippingius, ut solet, diligens est in sententiis & quæstionibus coacervandis, remittendo semper ad Autores. Ejus *Institutiones Ethicæ*, ut vocat, Bremæ editæ sunt in 4to, ac poterit in illa quoque re prodesse Marc. Frid. Wendelini *Philosophia moralis*, A. 1647. Francofurti edita in 8vo. Joh. Christophori Becmanni *Lineæ Doctrinæ Moralis* multa habent non spernenda. Hamburgi illam doctrinam præ ceteris excolere laborat Vincentius Placcius, cujus exstat elegans liber *de fructu præcipuo doctrinæ moralis*, & alter, cujus tit. est: *Nosologia & Medicina moralis*, cujus laboris velut Sciagraphiam quandam tantum dedit. Johannes Franciscus Bonomi scripsit *Democritum, sive Risus morales*, & Lib. alterum, cui tit. *Heraclitus, seu fletus morales*, teste Crasso *in Elog. hominum Lit., Tom. 2. p. 315*. Sed illi ad Ethicam Satyricam & poëticam pertinent. 6

Ad generales libros morales pertinent illi, qui DE OFFICIIS scripserunt, ut inter Gentiles Cicero, inter Christianos Ambrosius. In illum Commentariorum magna sylva est, sed *moralis* in illum *Commentarius* exstat nostri Sam. Rachelii. Promiserant in ipsum suos quoque J. H. Bœclerus & Joh. Schefferus Commentarios, qui an unquam lucem adspecturi sunt, ambigo: Refertur tamen in Catalogo Scriptorum Schefferianorum, qui habetur in ejus *Suecia Literata, sive Commentario de Scriptoribus Suecicis*, post ejus mortem Holmiæ A. 1680. in 8vo edito, tanquam qui ultimam manum desideret. Est & Roberti Scharrockii liber *de Officiis secundum naturæ jus*, 7

in quo ea tractat, quæ ad Jurisprudentiam naturalem pertinent. Quanquam multa aliena & impertinentia admiſceat, cujus argumenti liber etiam eſt de *Obligatione & Conſcientia* Rob. Sanderſonii, Oxoniæ A. 1660. in 8vo editus. Magnificum Ciceroni Elogium ex merito ſuſpendit Hier. Cardanus *in lib. de Utilitate ex adverſis capienda p. 449.*

8 Specialiores hic ſunt libri, qui ARGUMENTA MORALIA SPECIALIA tractant, ut qui *de Officio Principis erga ſubditos, & vice verſa*, ſcripſerunt. *De officiis inter Potentiores & tenuiores amicos* extat elegans Diſſertatio Joh. Caſæ, quæ reperitur inter *Monumenta* ejus *Latina*. *De officio mariti & fœminæ* præclarus liber eſt Joh. Lud. Vivis. *De Officiis Conſiliarii, Senatoris, Aulici*, variorum extant Tractatus. Pertinet huc liber, cujus Tit. *Inſtitutio Viri privati, Politici & Aulici*, e linguis Hiſpanica, Gall. & Ital. in Latinam converſa, Francofurti 1647. in 8vo. Joach. Paſtorii *Inſtitutiones Aulicæ* e Gallico ſcripto totæ ſunt converſæ.

9 Ad hanc doctrinam referre poſſis, qui de VIRTUTIBUS tractant HOMILETICIS. Elegans exſtat Diſſertatio J. Henr. Bœcleri de hoc argumento, inter *Diſſertationes* ejus *Academicas, de elegantia moris civilis & aulici.* Joh. it. Caſæ *Galateus*, ſeu *de moribus liber*, & Steph. Guazzii, *de Civili converſatione: Aulicus Balthaſaris Caſtalionei* in Latinam linguam eſt converſus ab Hieron. Turlero, Witteb. 1569. in 8vo. Apud Gallos magna exſtat talium Scriptorum copia, quos recenſet Sorellus *in Bibliotheca Gallica*, ſub tit.: *Des Livres pour la conduite de la vie dans le monde.* Quod ad gentem Gallicam, ejusque mores, attinet, exſtat libellus Gallica lingua ſcriptus, ſub tit: *De la civilité, qui ſe pratique en France.* Viro Civili inprimis minutiæ illæ uſui eſſe poſſunt, ac conſtruendi ſunt talium rerum curioſo velut Loci Communes quidam, tum ſecundum gentes, tum ſecundum varietatem actionum, in Republica, in Comitiis, Legationibus, Inaugurationibus, aliisque ſolennitatibus feſtivis, Conviviis publicis, & privatis audientiis. Ac memini, tales libros collectaneos Viris in Republ. verſantibus concinnatos, ſummaque diligentia, velut Arcanum aliquod, cuſtoditos. Plus enim ſæpe in his ineptiis latet, & in illo aulico, ut ita loquar, Pedantiſmo, quam in ſeria & profunda rerum Civilium intelligentia. Tale aliquod *Collegium Rituum ac Civilitatis apud varias gentes* J. Chriſtoph. Wagenſeilius, Profeſſor Jurispubl. Altorfinus, Vir eleganter doctus, habuit.

10 Ad Generales Ethicos Scriptores pertinent & illi, qui de VIRTUTIBUS & VITIIS ſcripſerunt. Tali titulo liber adſcriptus eſt Ariſtoteli. Inter Recentiores eſt Caroli Paſchalii *liber de Virtutibus & Vitiis*, Genevæ 1620. in 8vo. Exſtat & Joach. Paſtorii *liber de Characteribus Virtutum & Vitiorum*, eleganter ſcriptus. *De principio Actionum humanarum* peculiares Diſſertationes Sam. Rachelius ſcripſit, Helmſtadii editas, atque ex eo doctrinæ fonte in Theologiam & Jurisprudentiam multi ducuntur rivuli. Quoad Theologiam huc ſpectat Eilh. Lubini *Phosphorus de prima cauſa & Natura mali.* Nec contemnendus eſt J. Joach. Beccheri Tr. German. **von den eigentlichen Urſachen des Glücks und Unglücks.** Pertinent huc, qui de *ſummo Bono* ſcor-

ſeorſim ſcripſerunt, uti Bernhardus a Mallincrot, qui peculiari Diſſertatione ſententias Veterum congeſſit, additas *Paralipomenis Hiſtoriæ Græcæ*. Lev. Nicol. Moltkenii *Conſolatio Socratis* varia habet ejus argumenti.

Hieronymus Cardanus, *in libro de Utilitate ex adverſis capienda*, & aliis quibus- 11
dam, moralia argumenta diligentiſſime illuſtravit. Conſcripſit & Franciſcus Petrarcha ſimilis argumenti libellos. *De Nobilitate* Simon Simonius librum ſcripſit; *De abuſu mendacii* Albericus Gentilis elegantem Diſſertationem, iis oppoſitam, qui omne mendacium, quod vulgo jocoſum & officioſum dicitur, illicitum atque adeo peccatum putant. De *Affectibus & perturbationibus animi* Auguſtinus Maſcardus Diſſertationes dedit, quæ ſub *Proluſionum Ethicarum* titulo prodierunt Pariſiis An. 1639. in 4to, item ſub alio *Diſſertationum Romanarum* titulo, ibid. 1639. in 4to. quarumque Pars IIda MSta reſtat, teſte Craſſo *P. I. Elog. p. 257*. Hujus viri in Morali Philoſophia excolenda ſingulare fuit ſtudium. Nam exſtant etiam Italica lingua ſcriptæ commentationes ejus *ſuper Tabulam Cebetis*, quæ nunc in Germanicam ſunt converſæ. Scripſit & Antonius le Grand, cum nondum eſſet Carteſianæ Philoſophiæ addictus, librum Gallica lingua, cui titulus: *L'homme ſans paſſions, Homo ſine affectibus*, Hagæ Comitis 1662. in 12mo. quo Stoicorum doctrinam propugnavit; ſed poſtea, cum Carteſii ſententias ſequeretur, Stoiciſmum hunc abdicavit, quem Lipſius quo-*in libro ſuo de Conſtantia* aſſertum ivit, uti & in Phyſiologia ſua *Stoica*, *Cenſuram animi ingrati* Carolus Paſchalius ſcripſit. Exſtat etiam elegans J. Henr. Bœcleri Diſſertatio, *de Actione legibus prodita, aut non prodita, adverſus ingratos*. Multa ſunt talia Scripta ſpecialia Joh. Jov. Pontani, Cardani, Petrarchæ, aliorumque lingua Latina ſcripta, longe plura Gallica, Italica, & Hiſpanica, quæ omnia recitare Voluminis integri res eſſet. Commodo tamen illa maxime, vehementer ad morale ſtudium profutura. Si quis enim diligentius illa legerit, rationemque omnium accuratam inierit, multa ex illis hauriret, ad univerſalem aliquam moralem notitiam parandam, & illam de officiis doctrinam diligentius excolendam, quæ mereretur ſub diſciplinæ alicujus forma proponi, & quidem ordinatius, quam hactenus factum. Qui enim ſcripſerunt hactenus de hoc argumento, imperfecte tantum, & per partes id tractarunt. Nuper *Samuel Puffendorfius* hanc doctrinam ſingulari libro propoſuit, ante aliquot annos edito. Verum ille ad actiones in Republ. juſtas doctrinam tantum ſuam reſtringit; qui vero de officiis in univerſum vellet agere, non has tantum officii partes, ſed omnes, quarum in ſocietate uſus eſt, pertractare deberet, non ejus tantum, quod ex virtute deſcendit, ſed & ejus, quod ex decoro. Inter Auctores de affectibus omiſi Dominum de la Chambre, Medicum Regium, qui Gallica lingua elegantem librum ſcripſit, cui titulus: *Les characteres des Paſſions*, Amſtelod. 1658. in 12mo. Facunde admodum & prolixe hic agit de affectibus, e Phyſices quoque fontibus Characteres eorum clare delineat, poteritque liber ille tribus diſciplinis inſervire, Phyſicæ, Ethicæ & Rhetoricæ. Mentio etiam hic facienda eſt Scipionis Claramontii, cujus exſtat aureus plane liber *de Conjectandis latentibus Animi Affectibus*, olim in Italia impreſſus, nunc Helmſtadii, cura Conringii, recuſus, cum hujus luculenta in illum Auctorem præfatione. Sed is non tam ad Ethicos,

quam

quam ad Physiognomos, pertinet, ad conversationem tamen civilem est accommodatissimus.

12 Pertinent & huc, qui Casus Conscientiæ scripserunt, quorum multi sunt; & quidem e Scholasticis supra nominavimus nonnullos, qui in his negotiis scrupulosi admodum sunt inspectores. Operæ pretium esset hujus rei aliquam scribi regulam. Nam Casuum est infinitas, & tamen methodica illorum Disquisitio instituenda. Facem hic præferet is, quem supra commendavi, Joh. Azorius, ac prodesse quadantenus liber Rob. Sandersonii *de Obligatione ex Conscientia*, supra nobis laudatus, potest. Pene omiseram Æquivocationis doctrinam, quæ moralem Philosophiam nuper ad modum pestis infestare cœpit, tot ante seculis incognita, & tam præclaris philosophis non perspecta. Istam scil e divino illo ingenio suo, excuderunt nobis Jesuitæ, verum nequitiæ ludum, imo integris Commentariis & libris propugnarunt. Operæ pretium fecit Clar. noster, Sam. Rachelius, qui illorum Auctorum aliquos collegit uno libro, ac refutavit, Helmstadii in 4to edito. (c)

13 Spectaret & huc Jurisprudentiæ Universalis Disciplina, morali Philosophiæ subordinata, de qua, cum agere plenius constituerimus, ubi ad Scriptores Juris perveniemus, hic illos omittimus, & Philosophiæ moralis Scriptoribus finem imponimus. Cujus studium non possumus, quin serio commendemus. Jejuna est hujus studii in plerisque Academiis tractatio, plurimis circa notionalem Philosophiam consenescentibus, cum hæc tamen faciat ad viros bonos formandos. Scilicet sunt, quæ inflant, scientiæ, ut quæ circa notiones intemperantius versantur, quædam pectus etiam saturant, ut rerum naturalium cognitio; ut boni vere simus, uni huic disciplinæ, & post illam Theologiæ, debemus. Conqueritur de hoc defectu non immerito J. Henr. Bœclerus in eleganti *Dissertatiuncula de fatis literariis nostri temporis*, & meliora tempora exoptat. Nos jam ad Politicos properamus.

c) Doctrinam Jesuitarum de Æquivocatione Sam. Rachelius peculiari Scripto non impugnavit, sed *Probabilitatis, quam Jesuitæ, novique Casuitæ, præcipuum Theologiæ suæ Moralis fundamentum, constituerunt, Examen*, Ludov. Montaltii (sive Blasii Paschalis, sub larva hac absconditi) *Literis de Morali & Politica Jesuitarum Disciplina Provincialibus*, per Wilh. Wendrockium Latine versis, *Notisque Theologicis* illustratis, a se autem Helmstadii A. 1664. in 4to denuo editis, subjunxit. Video tamen Herm. Conringium, in Epistola, Syllogæ huic præfixa, Rachelium serio esse hortatum, ut *Jesuitarum* etiam *Æquivocationes, Restrictiones Mentales, ceteraque monstrosa doctrinæ Moralis capita, Stylo suo pariter confoderet, Herculis* Ἀλεξικάκȣ *nomen & laudes, eo facto, a grata posteritate meriturus.* Sed monito isti Rachelius, aliis haud dubie Occupationibus deinceps impeditus, haud obtemperavit.

FINIS LIBRI PRIMI.

POLY-

POLYHISTORIS

TOMI TERTII

SIVE

POLYHISTORIS PRACTICI,

LIBER II. POLITICVS.

DE PRUDENTIAE CIVILIS SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Nomenclatores horum & Critici, Gabr. Naudæus, Christoph. Colerus, Herm. Conringius.* 2. *Systemata Politica omnia imperfecta. Platonis Politica ἀμέθοδος, Aristotelica ἐυμέθοδος. Generalia Politices Præcognita a Joh. Caselio, Casp. Scioppio, Herm. Conringio, Scriptis tradita peculiaribus. Optimi Politicorum Aristotelis Commentatores Mich. Piccartus, Hub. Giphanius & Dan. Heinsius.* 3. *Iudicia de Institutionibus & Compendiis Politicis Henr. Kippingii, Henn. Arnisæi, M. Z. Boxhornii, Georg. Schœnborneri, M. F. Wendelini, Ioach. Stephani, Er. Puteani, Franc. Burgersdicii, & Georg. Hornii Notis in hujus Ideam.* 4. *Censuræ de Novatoribus Politicis Anti-Aristotelicis, Ioh. Bodino ac Pet. Greg. Tholasano, Pseudo-Politicis item modernis, Nicol. Machiavello (per Casp. Scioppium defenso,) Thoma Hobbesio, & Politici Scelerati Autore. Techne Pseudo-Politicorum, ab Aristotele jam & Hier. Cardano (in Arcanis Prud. Civ.) observatæ.* 5. *Scriptores de Republica Dogmatici, quos inter Andr. Fricius commendatur. Cyr. Strozzæ Supplem. Politicorum Aristotelis.* 6. *Necessarii Politico sunt Historici, sed prudentia Civili conspicui, quales sunt Polybius, Iac. Aug. Thuanus, & Victorius Siri, Rerump. item Descriptores Generales, e quibus Aristoteles, aliique Veteres, periere. Iudicia de hujus Argumenti Laboribus affectis atque ineditis Herm. Conringii, I. H. Bœcleri I. Andr. Bosii & Bern. Varenii, nec non de editis Lucæ de Linda, Georg. Hornii & Christ. Funccii.* 7. *Specialium Rerump. Descriptores. In Suecia, alibique, Scripta hujusmodi de Patriæ Rebus vetita. Legatorum de Rebusp. Relationes, a Phil. Honorio, Casp. Ensio & Nicol. Bello (Plagiario,) publicatæ.* 8. *Vitarum Scriptores & Epistolographi Politici, quales sunt Hugo Grotius, Foxius & Arn. Ossatus.* 9. *Memoriarum de rebus propriis, aut aliorum Virorum Illustrium, & Actorum Publicorum Collectores.* 10. *Scriptores de Rebus Politicis Satyrici, & Libelli Famosi. Pasquillorum Romanorum Tomi. Ioh. Barclaji Euphormio. Scriptores de eo, quod Principum*

pum & Rerump. interest. Censura de Anonymi Europe Vivante, & Ducis Rohanæi Trutina Statuum Europæ. 11. *Itineraria Politica. Judicium de Phil. Andr. Oldenburgeri Itinerario Germanico.* 12. *Ex Observationum in Autt. Antiquos Politicarum Scriptoribus commendantur Chr. Forstnerus, J. H. Bœclerus & Traj. Boccalinus in Tacitum, Nic. Machiavellus, I. Schefferus, Casp. Facius & I. Gruterus in Livium, Bœclerus & Iac. Zevecotius in Suetonium, Zevecotius & Chr. Ad. Rupertus in Florum, Rupertus in Sallustium & Vellejum. Consilium de Locis Communibus ex iis concinnandis.* 13. *Dissertationes Politicæ I. H. Bœcleri, Disquisitt. M. Z. Boxhornii, Orationes Demosthenis, Isocratis, Ciceronis, & Thomæ Lansii, Censura de Lansii Consultatione, & Georg. Hornii Dissertationibus.* 14. *Indicia de Georg. Richteri Aphorismis, Ioh. Chokieri Thesauro Politico, & Politicis Iusti Lipsii, quæ Mart. Berneggerus, I. H. Bœclerus, Herc. Catus & I. Lud. Praschius, illustrarunt. Aphorismi Variorum ex Tacito & Floro. Mich. Fetteri Succus Curtianus exsuccus. Iusti Lipsii Monita Politica, Ioh. Boteri Scripta hujus generis varia,* 15. *Scriptores de Ratione Status (Lud. Septalius, &c.) de Arcanis Dominationis (Arn. Clapmarius, Cyr. Lentulus, hisque præferendi Gabr. Naudæus & Hier. Cardanus,) ac de Institutione Principis (quos inter Succus Anonymus, a Ioh. Scheffero editus, commendatur.)* 16. *Scriptores Nomothetica, sive Doctrinæ de Legibus Gentium, vulgo neglectæ, it. de Moribus gentium, quo spectat Ioh. Barclaji Icon Animorum.* 17. *Scriptores de Ministris Principum (Silhonius, V. L. a Seckendorf, &c.) de Migrationibus Gentium & Rerump. Excidiis (Ioh. Bisselius, Mart. Schookius & Wolfg. Lazius, Historici potius quam Politici, Dn. item de la Cour, & Ioh. Schildius,) de Periodis Rerump. (Ioh. Loccenius,) & de Seditionibus (Mart. Schookius, aliique.)* 18. *Non negligenda Politica Sacra, Pontificum inprimis. Cognoscendæ huic inserviunt Lud. Maimburgii Historia Lutheranismi, Basil. Hyperetæ Libellus de Aulæ Romanæ Artibus, & Pauli Sarpii Historia Concilii Tridentini.* 19. *Politica Biblicæ Scriptores, Hispanus nonnemo, Theod. Reinkingius, & Eggefeldius Iesuita, Amandi Veri larva indutus.* 20. *Dissertt. Politicæ Miscellæ Georg. Obrechti, Ioh. Henr. Bœcleri, Iac. Thomasii, M. Berneggeri & Sam. Puffendorfii, Conclavia Pontificum, Scripta it. alia Ioh. Calderini, R. H. Schelii, Ioh. Gen. Sepulvedæ & Alb. Gentilis, commendantur,* 21. *Politica quædam in omnibus occurrunt Scriptoribus, etiam in Poëtis Heroicis ac Comicis, Virgilio præsertim & Terentio (quem Hugo Grotius magni æstimavit,) ac ipsis quoque Fabulis.*

1 POLITICA Architectonica vocatur scientia ab Aristotele, quoniam Reipublicæ regendæ præcepta præscribit. SCRIPTORES ejus recenseri speciatim omnes non possunt, nec opus est, cum jam tum opera illa sublevarint nos Viri doctissimi. *a*) Exstat Gabrielis Naudæi *Bibliographia Politica*, præclarus liber,

a) Gabr. Naudæi *Bibliographia Politica*, Jac. Gaffarello, Th. & J. Can. Doctori, Priori ad D. Ægid. Parisino, & Protonot. Apostolico, inscripta, seorsim initio prodiit Venet. An. 1633.

ber, quem in Germania recudi fecit Aug. Buchnerus; ac habetur quoque inter Auctores illos, qui Methodos variarum disciplinarum proposuerunt, ac in Belgio junctim prodierunt. Plus justo diligentior videtur Conringio, eaque notasse, quæ præteriri silentio commode poterant. Est & Christoph. Coleri *Epistola de studio Politico*, ejusdem argumenti, quam Dissertationi Naudæanæ addidit Buchnerus, quæ tamen & inter Auctores *de studiis instituendis* reperitur. Additur Hug. Grotii Consilium aliquod, in Epistola ad Legatum Regis Galliæ, Benj. Auberium Maurerium, perscriptum, quod pauca tantum ad Politicam spectantia, quanquam utilia, attingit. Post illos diligentissime hoc argumentum tractavit Hermannus Conringius, *in libro de Civili prudentia*, edito Helmst. 1662. in 4to, c. 14. quo recenset Scripta, ad parandam prudentiam Civilem maxime necessaria, supplens, quæ a Naudæo omissa, addens, quæ doctrinæ civili sunt affinia, ut vix aliquid superesse videatur, nisi Scripta quædam specialia, & quæ post editum hunc librum demum prodierunt, argumenti Politici.

Auctores, qui prudentiam Civilem METHODO DOGMATICA sunt complexi, 2
pauci sunt, qui laudari mereantur, imo pene nulli. Perfectas enim Politicas Institutiones hactenus non habemus, quæque titulum illum tueri possint. Hugo Grotius, de optimo Politices Auctore rogatus, consilium dedit, ut quis Volumen chartæ puræ sibi conficeret, & visa auditaque in illo notaret. Sed illa de specialibus dicta sunt. Oportet vero omnino generalia tenere præcepta. Inter Veteres, ante Platonem, non nisi fragmenta habemus. Plato Socraticam Politicam *libris de Republica*, aliisque *Dialogis*, complexus est, sed methodo abstrusiore. Aristoteles tandem omnium optime principia Politica digessit, atque ad Respublicas in Idea consideratas, sed quales dari possunt, applicavit, cujus utinam specialia haberemus Scripta *de Rebuspublicis*, magnus utique superesset Veterum Rerumpubl. tum qua Historiam, tum qua Civilem prudentiam, thesaurus. Generalia istius doctrinæ tractarunt Joh. Caselius in *Propolitico*, Casp. Scioppius in *παιδείᾳ Politices* (quem optimum ejus & sanissimum librum nominat Naudæus,) Herm. Conringius in libro *de Civili prudentia & Propoliticis suis*, qui parum inter se discrepant, ac eadem ferme repetunt. Videtur pene Caselii vestigia in illis legere, quod & Capitum lemmata ostendunt. Jungi his debet Caselii *πολιτευόμενος*, quo in libro disserit, quemadmodum primarius aliquis

in 12mo. Recusa deinde est, cum aliis similis argumenti Opusculis, Witteb. 1640. in 16to (curante Aug. Buchnero,) Lugd. Bat. 164·. in 32mo. Et Amstelod. (inter Scriptores *de Studiis instituendis*) A. 1645. in 12mo. Quatuor hisce Editionibus, una cum Versione Gallica Challinii, Advocati Regii Carnutensis, Parisiis A. 1642. in 8vo excusa, a Phil. Labbeo *in Biblioth. Bibliothecarum p. m. 99. 100.* jam memoratis, addenda est Novissima Francofurtensis Anno 1673. in 12mo. ab Herm. Conringio curata, quæ simul etiam Hug. Grotii, Ignat. Hannielis, Joh Henr. Alstedii, Ægidii a Lancken & Christoph. Coleri, *de Studio Politico* Consilia & Epistolas, Casparisque Scioppii *Pædiam Politices*, Conringii illustratam *Animadversionibus*, eodem fasce complectitur.

adolescens mature & recte educetur ad Rempublicam, Francof. 1631. in 8. De Interpretibus & Versionibus *Politicorum* Aristotelis Conringius agit peculiari libro *Introductione in Politica* Aristotelis. Inter Interpretes & Commentatores Recentiores Michaël Piccartus optimus habetur; Hubertus Giphanius verborum sensus accuratius investigat. Paraphrasis Heinsiana ad intelligentiam textus præ ceteris commendari debet.

3 Institutiones Politicas, ut dixi, perfectas hactenus non habemus. Prodiit quidem eo titulo liber Henrici Kippingii, Bremæ A. 1667. in 4to. sed non implet hujus tituli mensuram. Neque enim omnia Politices capita justo & scientifico ordine tractavit. Multa immiscentur a scopo aliena, digressionesque prolixiores, non tamen inutiles, ad Physicam doctrinam. Solus Henn. Arnisæus, si a Jurisconsultorum controversiis sibi temperasset, aliquod operæ pretium fecisset. Habemus interim Compendia non omnino spernenda, imo ipsis Institutionibus, quales hactenus extant, meliora. Tale est Marci Zuerii Boxhornii, cui jungat aliquis Balth. Cellarium licet. Georg. Schönbornerus, ejusque Epitomator, Marcus Frid. Wendelinus, mirificum aliquod Chaos constituunt mistæ cum Jurisprudentia Politices. Joachimi Stephani *Demonstratio Politicorum* Rostochii excusa in 8. A. 1576. & deinde Gryphiswaldiæ A. 1599. recusa, non omnino contemnenda est, sed Juridica itidem multa immiscet. Scripsit & *Compendiolum* aliquod Erycius Puteanus ex Aristotele, sed breve admodum, & more isto Laconico excerptum, ac præterea imperfectum. Prodiit illud sub Titulo *Linearum Doctrinæ Civilis*, & tres tantum Aristotelis Libros absolvit. Est & Franconis Burgersdicii *Idea Politica*, cum *Notis* Georgii Hornii, Lugd. Bat. A. 1668. in 12. edita, sed Hornii *Notæ* extemporales, ut omnia illius Viri, ac exiguo conscriptæ judicio, de quibus tamen Horatianum illud usurpes: *Cum flueret lutulentus, erat, quod tollere velles.* In Burgersdicio denique mediocria omnia, nec illa, quæ esse debebat, accuratio.

4 Qui heterodoxa, & ab Aristotele Diversa Methodo, Politicam doctrinam tractarunt, vel ratione ordinis tantum, vel ratione principiorum, differunt. J. Bodinus, quem Naudæus ubique magnum & acutum Politicum crepat, totus diversus est ab Aristotele, de industria sæpe in plano quærens lapides, in quos impingat, & in scirpo nodos. Magnifice etiam ipse de se sentit, & præ se Aristotelem contemnit, in quo tamen, & illum, & alios, vehementer falli certum est. Plus sæpe in una linea Aristotelis prudentiæ politicæ reconditur, quam in integris aliorum dissertationibus. Quin ipsi, qui nunc sceleratæ Politices Architecti sunt, legere illa omnia apud Aristotelem possunt, qui artes, tam tyrannicas, quam oligarchicas, non dissimulavit, quibus omnis ille nequitiæ ludus superstruitur. Falluntur itaque, qui Nicol. Machiavellum ex suo ingenio tam bellam doctrinam depromsisse autumant, quam de Principe proponit, in quem tot exstant Declamationes doctorum, indoctorum, sed tamen defendit peculiari Apologia, qua erat pietate & probitate scil. insignis, Caspar Scioppius. Defendit & aliqua ex parte Herm. Conringius *in Præf. & Notis ad Machiavelli Principem*

pem ſcriptis, quæ Editio optima eſt, prodiitque Helmſtadii anno 1660. in 4to. Petrus Gregorius Tholoſanus alia quoque ab Ariſtotele incedit via, prolixior in rebus non neceſſariis, unde in vaſtum opus liber ejus *de Republ.* excrevit, editus Francof. 1609. in 4to. Thom. Hobbeſius in libris *de Cive*, a ſe ſcriptis, inepte gloriatur, neminem ante ſe quidquam Politicæ rei demonſtraſſe, quæ hominis ſuperbia ab ipſorum dogmatum ſtultitia non eſt aliena. Neminem enim ita deliraſſe puto ante illum. Quanquam non pauci ſunt, qui cum iſto flagitioſe ſapere malunt, quam cum aliis recte ſentire. Præcipuum & palmarium ejus dogma eſt: *Natura inter homines, non ſocietatem, ſed diſcordiam, eſſe inſtitutam, vel*, ut ille loquitur, *omnium eſſe in omnes bellum;* ex qua Camarina quam fœtidi fluant rivuli, facile ſubolfaciet, qui non eſt naris obeſæ. Prodierunt quædam Axiomata Politica (revera Scopæ tantum diſſolutæ, & promiſcuæ quædam Obſervationes) ſub tit. *Politici ſcelerati*, quæ Chriſtoph. Pellerus refutare voluit, ſatis ipſa turpitudine ſua infamia. Prodierunt eadem ſingulari libro, ſub tit. *Homo Politicus*, auctiora, a quodam Pacifico a Lapide conſcripta. Sed non ſunt tam rara ejus libri præcepta. Longe enim plura jam tum ab aliis obſervata videas, præſertim ab Hier. Cardano *in Arcanis prudentiæ Civilis*, libro profecto aureo Helmſtadii recuſo, in quo multæ occurrunt technæ & fraudes, ab ipſo notatæ, quas ſcire etiam homini probo interdum expedit, ne technis talibus decipiatur.

Multi ſunt alii Auctores, qui de Republica in Universum ſcripſerunt, ſcil. de 5
ea, vel inſtituenda, vel emendanda, e quibus præ ceteris commendo librum inſignem Andr. Fricii *de Republ. emendanda*, editum in fol. Baſileæ A. 1559. Quo in libro ad Statum Eccleſiaſticum ſe quoque demittit Autor, pluribusque de ejus emendatione agit. Scripſit Cyriacus Strozza *de Republ. librum* Græce & Latine, quaſi in ſupplementum Ariſtotelis, qui prodiit etiam una cum Ariſtotelis Operibus, Pariſiis editis. In *Bodinum*, quod ſupra omiſi, *Animadverſiones* a nonnullis ſcriptæ ſunt. Ferrierus Gallica lingua tales ſcripſit, Pariſiis A. 1580. editas, Apologiam vero, pro Bodino Renatus Herpinus, itidem Gallicam, quæ & converſa eſt in linguam Latinam. Celebratur & Italicus *Aldi Manutii* liber *de excellentia Rerumpublicarum.* Joh. Ferrarius Montanus *de Republ. bene inſtituenda* librum in folio, Baſileæ A. 1556. publicavit.

Pertinent ad Auctores Politicos etiam Historici; illi enim manus inter ſe jun- 6
gunt, eſtque Hiſtoria quaſi altera Politices manus. Vid. Juſti Lipſii *Ep. 61. Centur. Miſcell.* de Hiſtoricis legendis & excerpendis. Non ſpectant huc Hiſtorici illi Compendiarii, qui Hiſtoriam Imperiorum & Monarchiarum ſcripſerunt, pauca enim ex adeo rudi labore depromi poſſunt. Nam ad Politica ſola, & ad rerum cauſas & eventus, hic reſpiciendum eſt. Hiſtoria talis Univerſalis haberi non poteſt, ſed haberi tantum poteſt illa certorum temporum, quales ſunt *Jac. Aug. Thuani*, (ab Anno 1545. ad 1607. e qua expuncta ſeorſim poſtea prodierunt) & *Victorii Siri* (ab Anno 1635. ad 1647. Italice, ſub *Mercurii* titulo, pari induſtria pertexta,) certarumque Rerumpublicarum. Quale Opus ſcripſit Ariſtoteles, & ante Ariſtotelem alii Græci Au-

ctores, quorum quædam supersunt hodie fragmenta, sed exigua. *Polybius* Historiam Universalem in animo habebat, sed exiguam ejus partem tentavit. Videantur Bœclerus *in Dissert. de utilitate ex Historia universali capienda*, & If. Casaubonus *in Comment.* super auream illam Polybii *præfationem* aureo, seorsim edito. Respublicas in universum describendas nostro tempore sibi sumserunt aliqui; sed omnis imperfecta opera est. De scriptoribus illarum veteribus & novis vide J. Andr. Bosium in *Introductione in notitiam Rerumpubl. c. 4. period. 5. 6. 7. 8. 9.* Decurrit nunc illud stadium HERMANNUS CONRINGIUS, qui privatis lectionibus, sed tamen extemporalibus, plerasque omnes Respublicas enarravit. *b*) Publicavit illos Commentarios, hactenus Manuscriptos, *Phil. Andr. Oldenburgerus*, invito & reclamante Conringio. Incidit vero in Exemplar, ipso Conringio teste, vitiosum, & nulla cum cura exceptum. Ipse Manuscriptum exemplar habeo, illo longe plenius. Addidit Oldenburgerus quædam pro more suo, ex Hornio aliisque excerpta. Sed, cum alia haberi editio non possit, præstat tamen aliquam habere, quam nullam. Incepit quidem ipse Conringius hunc laborem (jam enim aliquot folia excusa sunt,) sed non credo, illum tam prolixum Opus absoluturum, aut tantum illi otii esse, ut apponat manum ultimam. Crescit enim cum tempore talis labor, & librorum Exoticorum, Linguis Gallica, Italica, aliisque editorum, quorum tamen usus hic necessarius est, rarior videtur fuisse apud Conringium lectio. Et nunc, post illud Opus, multi novi prodierunt hujus argumenti libri. Audio & *Job. Henr. Bœclerum* privatis lectionibus quædam fuisse de hoc argumento commentatum, quæ lucem forte nunquam adspicient. Suscepit & *Job. Andr. Bosius*, Prof. Jenensis, laborem similem, sub Titulo *Notitiæ Orbis*, sed telam suam non pertexuit. Habuit & tale aliquid in animo Bernh. Varenius *in Geographia Speciali*, in *Præf. Generalis* promissa, & fortassis quam accuratissime rem istam pertractasset. Sed mors improvisa conatum illum intervertit. Et poterunt illi principes in his studiis Viri, præ ceteris, diligentius in hoc labore desudare; sed facile animadverterunt etiam illi, quam non sit unus homo par isti labori, propemodum infinito, totiesque repullulanti, & in orbem redeunti. Huc quoque spectant Archontologia Cosmica, Joh. Boteri Imperiorum mundi Catalogus & Descriptio (Col. 1613. in 8vo.) ac Lucæ de Linda *Descriptio Orbis*, quam Juvenile esse Opus facile apparet, licet non inutile. Scripsit & GEORG. HORNIUS Opuscula quædam *Orbis Politici & Imperantis*, non quidem contemnenda: sunt enim memoriales libelli,

b) Quid *in Thesauro Rerumpublicarum totius Orbis Quadripartito*, Textum sui de iis Collegii, Notis Excerptisque Politicis illustratum, exhibente, ac per Phil. Andr. Oldenburgerum Genevæ A. 1675. in fol. publicato, desideret, quasque ob causas suis illum fœtibus accensere non possit, ipse Conringius, *in Admonitione* peculiari, Helmstadii eod. A. 1675. in 4to edita, fusius exposuit. Sicut Georg. Hornii *Orbem Politicum* Otto Menckenius illustravit ac repurgavit, ita *Orbi Imperanti* eandem impendit operam Menckenii Collega, Joach. Fellerus, Poes. Profess. Lipsiensis, cum cujus ille *Animadversionibus* novissime Lipsiæ A. 1693. in 12mo. est recusus.

libelli, nec male ordinati. Non respondent tamen titulo, cum multa, imo potissima, sint omissa, nec pauci illic occurrant errores. A sphalmatibus ergo debent repurgari, ut repurgavit *Orbem* ejus *Politicum* Otto Menckenius, Professor Lipsiensis, Vir doctus, & rerum istarum peritus. Christ. Funccius *Breviarium* ex omnibus contraxit, cui ea debetur laus, quæ omnibus Epitomatoribus.

Inter Speciales RERUMPUBL. HISTORIAS quænam præcipue sint laudandæ, longa posset institui Dissertatio. Sed occuparunt jam tum hoc argumentum Conringius *in Prolegomenis Collegii sui*, & Bosius *in Introductione sua*. Accuratiores collegerunt, & forma minuscula ediderunt Elzevirii. Eduntur alioquin variarum Rerumpubl. Historiæ, veteribus illis perfectiores, quas annotare cum prioribus debemus. Ut enim variat Status Civilis per tempora, ita Descriptiones quoque illæ variant. Utriusque vero temporis, tam elapsi quam præsentis, ratio habenda. Unde etiam de futuro statu prudens Politicus conjicere potest. Sed multa isti Autores dissimulant, quæ non expedit publicari. Est enim Reip. perniciosa omnium Arcanorum Status publicatio, adeo ut in quibusdam regionibus capitali pœna prohibitum sit, quicquam de statu, reditibus, & similibus, scribere, unde notitia possit esse accurata Hosti, vel Vicino. *c*) Memini, cum apud Suecos aliquis *Epitomen Descriptionis Sueciæ* scriberet, publice prohibitam fuisse vendi, & lege simul edictum, ne quid tale in posterum fieret. Unde Liber rarus est, Aboæ, in Acad. Finlandorum, A. 1650. in 8vo. impressus. Solent quoque circumferri Relationes de Rebuspublicis, quales a Legatis conscribi Venetis solent præcipue & Romanis, quarum Tomi illic in Bibliothecis asservantur. Operæ pretium esset, si illæ e tenebris extraherentur, sed raro in lucem prodeunt. Earum tamen aliquas publicavit Philippus Honorius *in Thesauro Politico*, quem Casparus Ensius eodem tit. Latine edidit, junctimque exhibuit Relationes istas, in linguam Latinam ex Italica a se conversas. Edidit & Nicolaus Bellus varias *Dissertationes*, in quibus nihil mutatum est, præter ordinem. Eadem enim in his omnibus libris leguntur. Nicolai Belli Opus editum est Coloniæ A. 1610. in 8vo. Vide de his Autoribus Jac. Thomasium, *in libro de plagio, §. 238. in notis*. In his relationibus adeo exercitatus erat Paulus Sarpius, ut statim divinare potuerit de Relatione, an vera, an ficta esset. Vid. P. Fulgentii *Vitam ejus p. 84*. Exemplum accuratæ Relationis suppeditare potest Agathi Securi *Relatio notabilis de Aula Romana*, vere notabilis 7

VITARUM SCRIPTORES in hoc argumento præcipuum aliquid habent. Prout enim conditio est personæ, quæ in functione publica constituta est, ita ex ejus Vita capere possumus, quod ex usu nostro sit. Diligenter itaque colligendi sunt Auctores, qui Vitas Ministrissimorum, Regum, Imperatorum, Consiliariorum accurate, & 8

c) Autor *Descriptionis Sueciæ*, vendi in Suecia prohibitæ, cujus nomen a Morhofio est suppressum, fuit Mich. Vexionius Güldenstolpe, Smalandus, J. U. D. & Prof. tunc Aboënsis, postea autem Tribunalis Sueciæ Regii Assessor, de quo Joh. Schefferi *Suecia Literata p. 151. 152. 330.* & nostra ad illum *Hypomnemata p. 394.* possunt consuli.

& fecundum omnes circumftantias, defcribunt. Sic e Vitis Borgiæ Ducis Valentini Caftruccii, Cromwelli, Wallenfteinii (cujus Mortis & Rebellionis Hiftoriam, fub ficto *Gneji Falcidii Donaleri* nomine, edidit Italice Joh. Franc. Lauredanus, tefte J. Rhodio *in Catal. Scr. Suppof. p. 23.*) multa difcas, quæ ad rem Politicam faciant. De quibus jam *T. I. Lib. 1. c. 19. p. 215. feqq.* quædam diximus. Jungendi illis funt Epiftolarum Politicarum Scriptores, Principum ad Principes, Confiliariorum ad Confiliarios & Principes. Tales Epiftolas Grotius multas fcripfit, quæ nondum funt editæ, & quarum multæ adhuc fupereffe dicuntur apud Blavium, qui illarum Editionem parat, *d*) cujus mentionem facit Ifaacus Gruterus *in præfat. Cogitatorum* Baconis Verulamii, *p. 578.* Nic. Rigaltius fane, *in Vita* Pet. Puteani, *p. 49.* refert de Puteano, illum magna cum cura congeffiffe Epiftolas Foxii & Arn. Offati, de quibus hoc prædicat Rigaltius, poft illam Pauli Sarpii *Tridentinam Hiftoriam* nihil exftare, unde queant Aulæ Romanæ artes clarius certiusque pernofci. Conf. de Epiftolis Offati Cardinalis Vitam ejus, in Laur. Craffi *Elogiis T. II. p. 202.* Tales etiam funt Epiftolæ Italicæ *Principum ad Principes*, & Latinæ *Virorum Illuftrium* in Belgio publicatæ, nec non Aug. Busbequii, Er. Roterodami, Chr. Forftneri, Pet. Martyris, Ferd de Pulgar, &c. de quibus *T. I. L. 1. c. 23. & 24. dictum.*

9 Similes Relationibus funt MEMORIÆ illæ GALLORUM, quas latine *Commentarios* dicas. Ut enim Cæfar Commentarios appellat, quos ipfe de rebus fuis fcripfit, ita hi *les Memoires*, quod ipfi rerum fuarum quafi Annales in illis conficiant. Legendus eft de illis Sorellus *in Bibl. Gallica c. 7.* Magnam in illis congerendis curam adhibuit Petrus Puteanus, tefte Rigaltio in *ejus Vita, p. 51.* De Card. Bentivoglii *Relationibus* vid. Craffum *l. c. T. I. p. 262.* & Gaddium *de Script. non Ecclef. p. 77.* Exftant Richelii & Mazarini, Cardinalium, *Memoriæ*, quibus continetur omnis illorum temporum arcanior Hiftoria, fed non tamen adeo magno fcriptæ Judicio. Elegantior eft, quæ Gallice prodiit, *Hiftoria Ducis Monckii*, Confilia & Succeffum Reftitutionis Caroli II. Regis Angliæ, continens. De Legatorum Venetorum Relationibus hoc memoriæ prodidit Lambecius, *Comment. de Vindobonenfi Biblioth. lib. 1. p. 55.* Hugonem Blotium omnes Venetorum Legatorum Relationes in unum Volumen collegiffe. Spectant huc Frid. Hortlederi & Mich. Cafp. Londorpii *Acta Publica*, Pacificationes, fimiliaque publici argumenti Scripta.

10 Nec omittendi hic funt libri SATYRICI & APOLOGETICI, de publicis argumentis fcripti, imo libelli etiam famofi. In his veritas fæpe nuda & acerba proponitur, in illis aliqua interdum diffimulantur. Solent talia Scripta multa publicari, cum bella inter-

d) *Epiftolæ* Hug. Grotii, quæ *h. l.* tanquam ἀνέκδοτοι allegantur, Amftelod. 1680. in fol. uno jam prodierunt Volumine. Cujus Editionis ab ipfo etiam Autore *T. I. Lib. 1. c. 24. §. 21. fqq.* jam facta eft mentio. Arnoldi Offati, Cardinalis, *Epiftolæ Gallicæ*, ex Aula Romana in Regiam Parifienfem miffæ, itidem jam funt editæ, & noviffime quidem longe auctiores ac emendatiores, Notisque Hiftorico-Politicis a Dn. Amelot de Houffaye illuftratæ, Parifiis A. 1697. in 4to maj.

intercedunt inter Principes, raroque illa colliguntur. Eriftica quidem Scripta patent omnibus, non autem adeo fcripta famofa. Itali in his valde ingeniofi funt. Suntque de rebus Romanis Vetuftioribus publicati *Pasquillorum Tomi duo;* editi Bafil. 1544. in 8. Recentiores audio etiam in unum Volumen congeftos, fed nondum editos, quod tanquam Manufcriptum hactenus inter illarum rerum curiofos verfatur. Joh. Barclaji *Euphormio* talis quoque liber eft, in quo multa fub fictis nominibus tanguntur Magnatum Vitia. Sunt & Auctores, qui de Utilitatibus (*Intereffe*) Regnorum & Rerumpublicarum fingulares libros fcripferunt, fed totus illorum labor imperfectus eft, & mutilus. Anonymus ille Gallus, qui Gallica lingua fcripfit, turpiffime fæpe labitur. Sed & Auctor libri, cui titulus *L'Europe vivante,* proletaria tantum tangit, & quæ nullius momenti. Omnium optima eft Ducis de Rohan *Statuum Europæ trutina,* quæ e Gallica in Latinam converfa eft. *Notas* in illam fcripfit Jofua Arndius, Guftrovii in 8vo recufam. Non quidem is omnia plene & perfecte perquirit, fed tamen, cum fenfus in illis rebus Viro in publicis exercitatiffimo profundior effet, de non paucis præclare judicat.

Nec ITINERARIA hic omnino funt excludenda, præcipue, quæ Statum Civilem accuratius defcribunt, qualia rariffima funt: Plerique enim in aliis rebus verfantur. Gallicorum Itinerariorum hac in re defectum incufat Popelliniere *in Epift.* quadam Gallica, ad Scaligerum fcripta, *lib. 2. Epift. 70.* Hujus commatis Itinerarium fcribere volebat Phil. Andr. Oldenburgerus, & titulum *Itinerarii Germanici* libro fuo dedit, in quo multa eft rerum ineptiffimarum farrago, quibus nonnunquam immifcentur aliqua notatu non indigna; fed Lectore prudente opus eft, qui cum judicio illa legere poffit. *e*) 11

Non omittendi hic funt Auctores, qui OBSERVATIONUM SINGULARIUM libros, vel in Hiftoricos, vel feorfim aliquos, ediderunt. Nihil eft abfolutius Chriftoph. Forftneri *in Tacitum Obfervationibus;* quanquam etiam alii multi funt, ut Scipio Amiratus, Cauriana, Hannibal Scotus, Matth. Berneggerus, Mich. Virdungus, tam Latini, quam Italici. Omnes tamen Vir ille fuperat accurata exemplorum veterum recentiorumque collatione. Joh. Henr. Boecleri *Differtationes in Tacitum & Suetonium* rei Politicæ pleniffimæ funt, ac magno judicio fcriptæ. Nicol. Machiavelli *in Livium Differtationes* profundiffimi funt ingenii & judicii. Exftant quoque Joh. Schefferi in priores libros *Differtationes,* fub tit. *Regni Romani.* Cafp. Facii *in Livium Differtationes,* Altenburgi, 1617. in 4to prodierunt, non contemnendæ, quanquam prioribus longe inferiores. Jani Gruteri *in Livium & Tacitum Differtationes* Locos Communes fapiunt, & in parallelis fententiis coacervandis laborant. In actionum autem circumftantiis dijudicandis & expendendis Autor non eft usque adeo fagax. Jac. Zeveco- 12

e) Phil. Andr. Oldenburgeri *Itinerarium Germaniæ Politicum, modernam præcipuarum Aularum Imperii faciem repræfentans,* fub larva *Conftantini Germanici,* ab illo Cofmopoli in 12mo, fine anni mentione, eft publicatum, & ob licentiam quoque, in Vitiis Principum ac Magnatum Aulicorum, notandis, hoc feculo rariorem, multorum Cenfuras incurrit.

vecorius *in Florum & Suetonium* non omnino privandus est acutioris judicii laude, in rerum momentis perquirendis. Etiam Christoph. Ad. Rupertus, in *Commentariis* suis *in Florum, Vellejum* & *Sallustium* nonnunquam Politica tangit, sed rarius, in Historicis & Philologicis occupatior. Quid Trajanus Boccalinus in *Comment.* suo *super Tacitum,* Italica lingua scripto, præstiterit, cum nondum legerim, pronunciare nequeo. Olim, tanquam Κειμήλιον servabatur in Eruditorum Bibliothecis, nunc a Blavio editus est, qui e Bibliotheca Gudiana ipsum accepit. Legi de illo possunt Erythræus *in Pinacotheca I. p. 272.* & Crassus *in Elogiis hominum literatorum P. 1. p. 159.* Si meo quis uti hic consilio velit, suaserim, ut quis conficiat generales Locos Communes ex his omnibus Commentatoribus, diligenter Auctorum loca notando; qualis labor si in publicum prodiret, non tam impune furari possent Scriptorculi ceteri, qui de charta in Papyrum scribunt, & ex unius loci parallelismo omnes, quos inveniunt apud Commentatores annotatos, redituro semper in orbem labore, coacervant.

13 Singulares Dissertationes multi scripsere: Elegantes sunt Joh. Henr. Bœcleri *Dissertationes Academicæ*, uno Volumine Argent. 1658. in 8vo comprehensæ. *f*) Si quis Dissertationes in utramque partem velit, vel Consultationes potius in causis quibusdam specialibus, in singularis reipublicæ argumentis versantes, earum elegans specimen exhibet Marcus Zuerius Boxhornius, in *Disquisitionibus politicis*, quibus proponuntur ac deciduntur Casus Politici, annotato semper eventu. Liber editus est Amstelodami A. 1663. in 12. Orationes quoque Politici argumenti huc spectant, quales apud Demosthenem, Isocratem & Ciceronem, sunt multæ, & circa generalia & specialia Antiquarum Rerump. occupatæ, magnaque Prudentiæ Civilis arcana, cum a summis Politicis sint conscriptæ, continentes. Inter Recentiores Thom. Lansius ad hanc classem referendus videri posset, sed nihil præter Locos Communes scribit, nec accurato Judicio Rerump. penitiora investigat, & parum cultus est stylus. Mich. Piccartus, Matth. Berneggerus, scripsere itidem *Dissertationes*, & Georgius quoque Hornius aliquas, quæ junctim editæ sunt Lugd. Batav. 1668. in 12. Reperiuntur hic nonnulla interdum non contemnenda, inprimis, quæ habet de quibusdam Belgii Ducatibus & Urbibus, quanquam hoc argumentum accuratius tractarit Boxhornius, & Martinus Schookius *de statu fœderati Belgii*. Habet & illic Dissertationes *de Æquivocationibus Iesuitarum, de Sjansenismo, de Saracenorum Origine, de Academiarum Origine, &c.* Jejunitatem tamen illæ suam satis probant, suntque, nescio quod, Chaos ex Historia, Politica, Geographia, mixtum.

Huc

f) Recusæ sunt Ioh. Henr. Bœcleri *Dissertationes Academicæ, Commentationibus in Plinii Panegyricum,* ac XIII. Exercitationibus in priori Editione Anni 1658. haud obviis (quas enumerata *vid. in Act. Erud. Lips. M. Mart. A. 1702. p. 120.*) auctiores redditæ, Argentinæ 1701. in 4to. Quod Volumen Novus aliarum *Dissertationum*, nec non *Orationum* ac *Programmatum*, Tomus sequetur.

Huc quoque referre poſſis APHORISMORUM *Scriptores*, quorum Rhapſodias aliquas conſcripſere Greg. Richterus & Joh. Chokierus (*in Theſauro Politico,*) qui Richtero melior eſt. Ac viſus eſt Lipſium ille imitari voluiſſe in *Politicis*, qui, quantum ad principatum ſpectat, ex optimis Auctoribus, eorumque Aphoriſmis, concinnare doctrinam ſuam voluit, uti fecerunt, ad ejus imitationem, poſtea in Ethicis Janus Gruterus & Guilh. Mechovius in ſua *Parænetice*. Optima Juſti Lipſii *Politicorum* Editio eſt, quæ cum *Notis* Matthiæ Berneggeri, Argentorati prodiit A. 1658. in 12. Exſtat quoque in illa J. Henr. Bœcleri ſingularis *Diſſertatio*, excuſa A. 1642. in 12. & nunc, ſi recte memini, nova Editio prodiit, cum Commentariis Matth. Berneggeri, & Bœcleriana Diſſertatione. Exſtat & in Italicam linguam converſus Lipſii Liber, *cum Commentariis exemplorum antiquorum, & recentium Notulis*, Herculis Cati, Ferrarienſis Venet. 1618. in 4to. Legi etiam poſſunt *Notæ* Joh. Lud. Praſchii, Viri eruditi, Senatoris Ratisbonenſis, in Lipſii *Politica*, Norimb. editæ A. 1666. in 12. Super Tacitum multi ſunt, qui Aphoriſmos ſcripſere. Ex illo enim, tanquam e quadam Aurifodina, omnem ſapientiam civilem eruere ſe poſſe putant nonnulli. Exſtant Itali cujusdam Aphoriſmi, præter illos Annibalis Scoti, cujus nomen mihi excidit. Sunt & Hiſpanica lingua *Aphoriſmi ex Tacito* ſub certis titulis collecti, hac inſcriptione: *Anima Taciti.* Eſt & Joh. Theod. Sprengeri *Tacitus Axiomaticus*, in 12. ex aliis quaſi in Epitomen redactus. Ex *Floro Axiomata* confecit quidam Anonymus, qui Ruperti *Commentario* additur. Scripſit & *Succum Curtianum* Mich. Fetterus, ſed qui admodum macilentus eſt, exſuccus & jejunus. Magnæ eſt prudentiæ, regulas e circumſtantiis actionum deducere, neque hoc in ingenium aliquod Pædagogicum cadit, ſed ab ipſis Viris prudentibus, atque in actionibus civilibus exercitatis, demum recte eruabitur. Spectant & huc *Monita & Exempla Politica*, a quibusdam conſcripta, inter quæ eſt Juſti Lipſii Opuſculum præcipuum, quod *Monitorum Politicorum* titulo evulgavit. Non omittendus etiam hic eſt Joh. Boterus, Italus, cujus exſtant varii libri, Italica lingua ſcripti, inprimis ille, quem *de Politica Illuſtrium* ſcripſit, a Conringio in Latinam linguam converſus, ac Helmſtadii editus, quo continentur variæ Diſſertationes de Incrementis Decrementisque Rerumpubl. Scripſit & ille alia nonnulla, uti *de Urbibus, & Relationes Univerſales de toto terrarum Orbe*, editas Venetiis A. 1605. in 4to, quæ, ſi recte memini, etiam in Latinam linguam ſunt converſæ, ac Helmſtadii editæ.

Sunt nonnulli Auctores, qui de ARGUMENTIS POLITICIS SPECIALIBUS tractant, 15
quæ ſe per univerſam prudentiam Civilem diffundunt; quales ſunt, qui de *ratione Status* ſcripſere, inter quos optimus videtur Ludovicus Septalius, ex Italica lingua in Latinam converſus a Joh. Garmero, Hamb. A. 1659. in 8vo. & plures alii, de quibus vid. Conring. in *Lib. de Prud. Civili.* His affines ſunt Autores, qui de *Arcanis Dominationis* ſcripſerunt, quod argumentum nemo hactenus digne tractavit, atque ex Hiſtoriis omnium nationum expeditum dedit. Eſt quidem Arn. Clapmarii *Opus* de eo argumento ſcriptum, ac aliquoties editum, in quod etiam *notæ* a Joh. Chriſt-

frido Sagittario conscriptæ, Jenæ 1665. in 4to. Præterea etiam a Martino Schookio editus est in illum *Commentarius*, una cum suis *Appendicibus*, Francof. ad Oder. in 8vo 1669. Sed non respondent, tam Autor ipse, quam Commentatores, votis omnium & desideriis. Non enim, nisi communia ac ordinaria Rerumpubl. acquirendarum tuendarumque media sectantur, a quibus omnino differunt Dominationis Arcana. Nec Cyriaci Lentuli *Arcana Regnorum & Rerumpubl.* illum titulum merentur, cum non nisi vulgarem contineant Locorum Communium farraginem. Accuratius aliquid de eo argumento commentari incepit Gabriel Naudæus, libro Gallice scripto, sub tit. *considerations politiques sur les coups d' Estat*, Romæ 1667. in 12. Ejus Opusculi primum non nisi duodecim exemplaria impressa sunt, atque inter rarissima habitum fuit, usque dum in Belgio est recusum. Postea in Germania editum est cum *Commentario* Gallico cujusdam Lud. Du May A. 1673. in 8. in quo, quanquam non usque adeo abstrusa habeantur, occurrunt tamen nonnulla, ad elucidationem ejus libri non parum facientia. Non pauca in hoc Naudæi libro docentur, quæ Politico prodesse possunt, quanquam multa illius Vir honestus non immerito damnet. Quis enim adeo perfrictæ frontis, ut lanienam illam Parisiensem, tanquam singularem artem Politicam, laudet, quod ille facit, inque ea nihil reprehendit, nisi executionem non satis expeditam. Laudat ibidem Hier. Cardani *Proxenetam*, ac *librum de utilitate ex rebus adversis capienda*, quibus contineantur multæ technæ, tam Politicæ, quam Oeconomicæ, quod & verum est. Fuit enim is Autor, ut ingenio summe melancholico & suspicaci, ita in omnibus etiam rebus perspicaci, & quodammodo divinatorio, quanquam miris etiam nugis & superstitionibus sua ubique incrustet. Qui de *Principis institutione* scripserunt Auctores, huc quoque spectant, de quo argumento, & veteres, & recentiores, habemus plurimos, de quibus videantur Nomenclatores Philosophici. Ante aliquot annos lingua Suecica editus est de hoc argumento liber, ante ducentos plus minus annos conscriptus, curante Regni Sueciæ Cancellario, *Magno Gabr. de la Gardie*, cujus exstat ad Car. XI. Regem præfatio libro præmissa. Adduntur & Notæ Joh. Schefferi, eruditæ & multum Politici succi habentes. Pleraque sunt e Veteribus Auctoribus excerpta. Editus est liber Holmiæ A. 1669. in fol. *g*)

16 Refert Conringius inter Generales Politicos Scriptores etiam eos, qui LEGES VARIARUM GENTIUM collegerunt, quæ usui esse possunt Politico, cum in doctrina Legum variis Rerumpublicarum formis applicandarum versatur. Paucissimi sunt inter Politicos, qui hoc argumentum tractarunt; imo nulli. Nomothetice enim segniter tractata est a Politicis, & illa tamen maximam constituit Reipublicæ partem. Quomodo enim leges, quibus Rerumpublicarum formis applicandæ, quibus ille conveniant,

g) De Sveci Anonymi, qui Sec. XIV. vixit, *Institutione Regia*, sive *Regimine Regum* Vernaculo, Holmiæ A. 1669. cum Joh. Schefferi *Versione Latina & Notis*, publicato, vid. plura in Schefferi *Suecia Literata p. 9.* nostrisque ad illam *Hypomnematis p. 351.* Morhofius Autorem Seculo integro juniorem, quam, Scheffero teste, fuit, credidisse videtur.

veniant, vel minus, de eo altum eſt apud Politicos plerumque ſilentium. Et hæc quidem ita deberet ab illis tractari, ut JCti his fundamentis ſuperſtruere poſſent. Illi vero nunc in ſolis Romanis legibus cuicunque formæ applicandis, omnem operam ponunt, cum ſpecialia illa Gentium jura, ſecundum principia Politica examinanda, longe accuratiorem operam requirant. Plerumque enim tumultuarium hoc eſt, & ratiociniis, ex legibus Romanis utcunque petitis, leviter incruſtatum. Specimen aliquod talis *ἀναλύσεως* legum dedit Herm. Conringius in *Explicatione Legis Unicæ de ſtudiis urbis Romæ & Conſtantinopolitanæ*. Referri huc etiam poſſunt Auctores, qui de MORIBUS GENTIUM ſcripſerunt. Nam & illi multum conferunt ad prudentiam Civilem, vel Legati, vel Hominis in Magiſtratum conſtituti. Quo in genere nihil novi, quod magnopere commendari debeat, præter Joh. Barclaji *Animorum Iconem*. Meminit Gabr. Naudæus *in Bibliographia Politica*, quorundam Auctorum, qui Hiſpanorum, Gallorum ac Italorum, ingenia quam minutiſſime delinearunt, ſed incognita illa vulgo ſunt. Qui curioſius noſſe mores variarum gentium velit, ſedulo inquirat in omnes ritus, tam privatos, quam publicos, eosque ad certa capita moralium actionum deducat, atque inter ſe conferat. Unde prudens aliquis facile perſpiciet, quæ illis forma regiminis apta, quæ leges commodæ, quid excitare inter illas tumultus poſſit, &c. Sed ejus rei peculiaris quædam quaſi ars eſt, a Politica diſtincta, & fundamenta quædam artis Phyſiognomicæ ſupponit.

Referri huc poſſunt etiam illi Auctores, qui de MINISTRIS PRINCIPUM in genere 17
agunt, quales ſunt in Gallica lingua multi. Præ ceteris laudo Auctoris Anonymi librum, cujus tit. *le Conſeiller d'Eſtat*, Pariſiis A. 1633. in 4to & Domini de Silhon librum, cui tit. *le Miniſtre d'Eſtat*, in quo ſimul integra proponitur Politica, variaque afferuntur memorabilia, editum Amſt. 1661. in 12mo *tribus Tomis*. Elegans quoque liber eſt German. lingua ſcriptus Viti Ludov. Seckendorffii, cui tit. Teutſcher Fürſten-Staat, cujus aliquot Editiones prodierunt, Francof. 1665. in 8vo. De *Migrationibus gentium, & excidiis Rerumpubl.* Hiſtoricos quidem Scriptores habemus, paucos vero, quod mallem, Politicos, qui cauſas mutationum & excidiorum e politicis rationibus deducant. Sunt quidem Joh. Biſſelii *Illuſtres Ruinæ Rerumpubl. & Familiarum*, ac Martini Schoockii *Fatum Reipublicæ Achæorum & Vejentium*, quo libro cauſas deducit interitus illorum. De Migrationibus gentium omnia ſunt imperfecta. Nam *Wolfg. Lazius*, qui hoc argumentum ſibi ſumſit, plane a ſcopo Politices dilabitur. Multa vero ſunt in Migrationibus gentium conſideratu digna, quibus e cauſis proveniant, item doctrina *de Coloniis*, quæ ex illa pendet; de quo argumento neminem digne egiſſe memini. Pauca quædam habentur, ſed eximia, *in Diſſertat. Belgicis de la Cour*, eleganti libro, in quo multa occurrunt ex intima Civili prudentia depromta. Scriptus autem ille fuit, una cum ceteris ejus, (quales ſunt *Conſideratien* van Staat, ofte Politiſche Waagſchale, Amſt. Anno 1662. in 12mo & alter *de Intereſſe Reipubl. Belgicæ*,) inſtinctu Joh. de Witten, Reipubl. cauſam agit adverſus Principem Auriacum, ac fortaſſe ipſe (Wittius) magnam illorum partem

tem confecit. Nam ille, ſub cujus nomine prodierunt, van dem Hofe, ſ. de la Cour Mercator fuit. Obiter hic moneo, librum illum Germanicum, cui tit. Itziger Welt Regierende Schaubühne, qui prodiit ſub nomine Leuthoffs a Franckenberg, maximam partem ex Belgico illo, & Conringianis *Rebuspublicis* eſſe deſcriptum. Verſatur & in eodem argumento, quanquam non toto, Joh. Schildius, in *lib. de Coalitione Populorum ac Rerumpubl. in 4to. De Periodis & Converſionibus Rerumpubl.* Joh. Loccenius paucula quædam ſcripſit, & fortaſſis nos aliquando, in *libro de Fato Civili*, agemus. *De Seditionibus*, quæ vehementer faciunt ad Rerumpubl. mutationes & everſiones, ſingulari libro egit Martinus Schookius, poſt Conr. Brunum, Claudium Modain, Ludov. Foſſerium, (*in Lib. de Remediis opportunis Seditioſorum*) Bernhard. Graſſiam, (*in Lib. de Turbulentia Civium*) & Matth. Drurium (*in Lib. de Militum audacia reprimenda.*) Optimus liber eſt, prodiitque Groningæ, A. 1664. in 8vo.

18 Non diſſimulandi hic quoque ſunt Scriptores, qui de REPUBL. & POLITIA SACRA tam Hiſtorice, quam Politice, ſcripſere. Maxima enim rerum Civilium momenta pendent a ſacrorum cultu, cui eo ſtudioſius invigilandum, quo tectior eſt omnis Politica, quam cucullus & infula velant. Certe Hierarchiæ Pontificiæ maxima ſunt arcana, cujus per omne ævum ſe extendunt inſidiæ. Merentur illa ab ovo recenſeri omnia, ut factum eſt a noſtratium nonnullis, imo & ab ipſis Pontificiis, qui inter illos præ ceteris ſinceri ſunt. Certe, qui ſuperiori anno *Lutheraniſmi Hiſtoriam* deſcripſit Gallica lingua Ludov. Maimbourg, Jeſuita, jam aliquoties editam Pariſiis, ringente Pontifice, non diſſimulat Pontificiorum technas, & errores, quanquam & eandem ſcabiem Lutheraniſmo affricet, (Pariſiis anno 1682. in 12mo.) Præclarum Opuſculum eſt, quod Germanica lingua edidit, qui ſe nominat *Baſilium Hyperetam, in 12mo.* In quo, utut brevi, plures habentur Politicæ annotationes ſuper religionis negotio, quam in diffuſis aliorum Scriptis. Magnam hic quoque lucem accendit Paulus Sarpius, *in Hiſt. Concil. Trid.* qui ſe Petrum Suavem Polanum vocat. Hujus Editionem debemus Marco Antonio de Dominis, magno Viro, cujus labores, non quidem abſoluti, ad hoc quoque argumentum referri poſſunt. Suavem illum Polanum, ſive Paulum Sarpium, quidam *Scipio Henricus*, libro Dillingæ impreſſo, & *Sfortia Pallavicinus*, Cardinalis, ſub Cenſuram vocarunt, atque in illum acerbius ſunt invecti. Sed poſtea aliquis Cæſar Aquilinius *Diſſertatiunculam* ſcripſit *de tribus Hiſtoricis Concilii Tridentini*, Amſtelod. 1662. in 8vo. editam, qua ille, quiſquis tandem eſt, Suavem Polanum adverſus Cenſores illos defendit.

19 Non defuerunt, qui ipſas ſacras literas ad argumentum Politicum traxerunt, cujus generis liber eſt Hiſpanica lingua ſcriptus in folio, ex libris Regum, & Hiſtoria Davidica, præcipue concinnatus, fuitque poſtea etiam a Theod. Reinkingio (quem Hiſpano iſti multa debere, qui vidit, aſſeverabit) idem argumentum tractatum, & a quodam Jeſuita Eggefeldio, qui ſe *Amandum Verum* vocat, in lib. cui tit. *Imperium Politicum, ex ſacra Regum Hiſtoria deſcriptum, ad normam hodiernæ Politicæ adminiſtrationis, & exemplis utriusque imperii illuſtratum.* Liber editus eſt in

12mo

in 12mo 1661. non adjecto impressionis loco, sed parum videtur reconditæ doctrinæ habere.

Quod si jam omnia SPECIALIA POLITICES ARGUMENTA percensere velimus, quantus se nobis objiceret Librorum & Dissertationum cumulus? Certe integri Voluminis res esset. Enarramus velut per lancem saturam quædam. Georg. Obrechti *Secreta Politica*, liberque Germanice scriptus von Anstellung guter Policey, und von billiger Erhöhung der Jährlichen Gefällen, multa habent Reipublicæ utilia monita, Argent. 1444. in 4to. Quot non sunt J. Henr. Bœcleri *Dissertationes*, quæ recenseri non omnes possunt, junctim, seorsim editæ? Quot non sunt Jac. Thomasii *de Ratione Status, de Latrocinio gentis in gentem*, aliæque? Matth. Berneggeri exstant *Vita Vespasiani, s. Speculum boni Principis* ejusdemque in Suetonii *Cæsarem & Augustum Diatribæ*. Sam. Puffendorffii variæ sunt *Dissertationes*, nunc junctim editæ, inter quas una est *de Obligatione adversus Patriam*. Joh. Lud. Praschii *de Caritate Patriæ* exstat lib. Norimb. 1662. in 4to. Conclavia Pontificum, Italica lingua subinde publicata, magna continent Pontificum arcana. Joh. Calderini *Discursus in regulas Status Joh. Boteri*, Germanica lingua Francof. A. 1657. in 12mo editi, non pauca utilia monent. Radbodi Herm. Schelii *Libertas Publica* aureolus liber est, pro statu populari defendendo. Scripsit & Joh. Genesius Sepulveda speciales nonnullas *Dissertatiunculas*, quæ habentur inter ejus *Opera*, junctim edita. Alberici Gentilis exstant non paucæ Dissertationes, *de potestate Regis absoluta, de Vi Civium in Regem semper injusta*; sed paucula illa sunt, neque omnia recenseri possunt. 20

Illud, quasi Corollarium, hic adjiciemus, *inesse omnium scriptorum generi aliquid Politici*, quod notari potest, atque ad usus nostros seponi, adeo, ut ne *Poëtæ*, quidem & *Fabulatores* sint prætermittendi. Epici ac Panegyrici Poëtæ, quales Virgilius & Claudianus, cum Heroas suos describunt, multa ex Politicis principiis desumunt. Ac fuit aliquis Jesuita, qui integro libro, & magno apparatu, *Ethicam & Politicam Virgilianam* proposuit. Qui quanquam inepte versetur in hoc Argumento, verum tamen est, multum latitare in Æneide Civilis Prudentiæ, atque sub uno interdum verbo recondi. Non prætereundi etiam hic sunt *Comici*, qui, cum integrum Vitæ humanæ Theatrum repræsentent, Actionesque tam civiles, quam domesticas, quilibet videt, magnum eorum esse usum posse in Characteribus hominum describendis. Certe *Comœdia schola populi est*. Hugo Grotius non verebatur in maximis etiam suis negotiis Terentii legere fabulas, & rogatus a quopiam, cur id faceret, respondit: *Alia in illis legere Pueros, alia Viros*. Fabularum Politicas Interpretationes dedit Franc. Baco Verulamius, Vir profundi ingenii, *in Lib. de Sapientia Veterum*. 21

FINIS LIBRI SECUNDI.

POLY-

POLYHISTORIS

TOMI TERTII,

SIVE

POLYHISTORIS PRACTICI

LIBER III. OECONOMICVS.

§. 1. *Doctrina Oeconomica negligenter tractata. Arcana ejus celantur.* 2. *Scriptores ejus Antiqui, Xenophon, Aristoteles, & Autores Geoponici, Recentiores Lud. Septalius, & pauci alii. Discrimen Oeconomiæ Imperantium (a V. L. Seckendorfio & Georg. Obrechto illustratæ,) ac Privatorum.* 3. *Consilium de Historia Commerciorum scribenda. Scriptores de Commerciis Anglicis ac Belgicis. Ioh. Ioach. Becheri Lib. de Rerump. Incrementis & Decrementis commendatur, uti & Gerh. Niveri ac Ioh. Marquardi de Mercatura Commentarii.* 4. *Fraudes & Adulterationes Mercatorum Oeconomorumque notandæ, Defectusque simul Commerciorum, Regis Galliæ Prudentia Oeconomica. Auri Malleatio, inter Defectus Pecuniæ apud Germanos causas relata præcipuas.* 5. *Oeconomo Physices & Matheseos Studium commendatur. Casp. Barlæi Mercator Sapiens. Censura de Georg. Richteri Axiomatis Oeconomicis.*

1 Politicis subjungimus aliqua de OECONOMICIS. Nam & illa pertinent ad Practicam Philosophiam; estque sane dolendum, adeo jacere hanc partem, & frigide tractari, quæ tamen fundamentum sternit omni Reip. & nervum rerum gerendarum suppeditat. Tradita sunt hujus disciplinæ principia tantum generalissima, specialia nemo diligenter satis detexit. Cum enim secretiora hujus doctrinæ Viris illiteratis magis, quam literatis, cognita sint, illi vero tantum abest, ut publicata hæc velint, ut potius omni studio celent, pauca sunt, quæ de iis in vulgus dimanant. Ac quemadmodum in Politicis arcana quædam Status sunt, ita in Oeconomica, ac in Commerciis, occulta quædam sunt, quæ ab ipsis gentibus nonnunquam summo studio celantur, si sint talia, quæ ad amplificandas Universitatis opes spectant. Privati etiam non facile alios scire patiuntur, e quibus lucrum captare possunt.

2 Ex antiquis itaque nihil, quam *Oeconomicon* Xenophontis, ac duos Aristotelis *libros* habemus, quibus aliqua addidit Leonardus Aretinus, *Commentarios* autem adjecere exiguos Joh. Casus, Jacob. Ludovicus Strebæus, & Jac. Faber. Neque enim memini, ullos esse alios Commentatores hujus doctrinæ, cujus tamen dignitas tanta est, ut ejus Professorem in Academiis constituendum ego quidem arbitrer. Artem Chrematisticam & Creticam jejunis quibusdam libellis Recentiores aliqui tradiderunt,

runt, ſed vix operæ pretium fecerunt. Poterant his addi Geoponici Auctores, Cato, Varro Columella, Palladius, Conſtantinus; ſed iſti tantum partem attigere doctrinæ domeſticæ, quatenus ex agris proventus haberi poſſunt: Deinde rem iſtam potius Phyſice, quam Politice tractant. Inter Recentiores neminem novit Gabriel Naudæus, Vir talium rerum peritiſſimus, *in Bibliographia Politica*, quam Ludov. Septalium, quem *librum de re familiari* ſcripſiſſe ait, in quo omnia minute & diligenter perſecutus ſit, quem ego hactenus non vidi. Addidit alterum, Hieron. Cardanum in *Proxeneta* & in *libro de utilitate ex adverſis capienda:* ſed iſta tantum pauca ſunt, & quædam ſpecialia. Si quis omnem illam artem Oeconomicam omnibus numeris abſolutam tradere velit, primum omnes Reipubl. Status ſub examen vocare debet, ac modos oſtendere, quibus divitiæ domeſticæ poſſint conſervari & augeri. Nam conſervatio domeſticarum opum per prudentem adminiſtrationem, fundamentum eſt omnis artis Oeconomicæ & Chrematiſticæ. Ejus aliquam partem attigere Vitus Ludov. a Seckendorff, im Teutſchen Fürſten-Staat, & Georg. Obrechtus in *ſecretis ſuis Politicis.* Sed hæc potius ad Oeconomiam Principum & Status pertinent, cujus alia ratio ineunda eſt, quam privatorum, quanquam & hæc illis ſubveniat, illique defraudentur ſæpe, ſi ærarium omnia ad ſe rapiat. Potior illa ars erit, quæ privatorum Oeconomiam emendare docet. Nam ærarii augendi artes ſatis per ſe notæ ſunt, nec poteſt illud laborare, ſi divites ſunt cives.

Quoad *reditus Provinciarum* in genere conſideratos, omnia debent, circumſpici, 3
ſitus loci, cœli Clima, maria, terræ fertilitas, artificum peritia & copia. Deberet Hiſtoria, tam generalis, quam ſpecialis, omnium commerciorum, diligenter conſignari. In generali notandi eſſent ortus, progreſſus, & interitus Commerciorum, migrationes item & fata. In ſpeciali Hiſtoria ſingularum mercium, variis in regionibus provenientium, notitia conſignari deberet. Ac eſſent quidam libri Collectanei faciendi, in quibus colligenda omnia, tum ex Itinerariis noviſſimis, in quibus nonnunquam multa hujus artis produntur, tum ex relationibus, vel publicis, vel ſecretis, unde proſpicere quis poſſit, quid in rem ſuam vertere queat. Denique omnia Commerciorum genera curioſius perveſtigari debent, quæ ſcil. ex Commerciis rerum naturalium vel artificialium commoda, vel integræ alicui nationi, vel privatis, exſpectanda, quid conferant in Rempublicam Societates, ſi inſtituantur, quarum commoda nunc aliæ etiam, præter Batavos, gentes perſentiſcunt, Galli inprimis, qui novas Societates erexerunt; de quarum Inſtitutione ſingularis *Diſſertatio* Germanica lingua prodiit, a Joh. Chriſtoph. Wagenſeilio ſcripta. Suadet Baco Verulamius populo alicui, ad opes parandas, ut ſolers ſit in inveniendis novis pannorum generibus variorum colorum, variæque texturæ; quod egregie nunc norunt Galli & Belgæ, quibus magnæ inde parantur divitiæ. Eorum, qui Hiſtoriam ſpecialem Commerciorum gentis alicujus ſcripſerunt, neminem novi. Anglica lingua quidem ſcriptus eſt liber, cui titulus: *Englands Treaſure,* in quo pauca quædam habentur de Anglorum Commerciis. Belgæ admodum celant artes

suas, præter illas, quas celare non possunt. Non pauca commerciorum Belgicorum secreta publicavit Anonymus in Lib. Belgice scripto, & post in L. Germ. converso, cui Tit. Anweisung der Heilsamen Politischen Gründe und Maximen der Republique in Holland, (A. 1671. in 8.) A Primate quodam Status Belgici scriptus esse perhibetur, &, cum imprimeretur, publico edicto vendi prohibitus, quod quædam publicaret non publicanda. Consulendus & de illis est Leo ab Aizema, cujus vastissimi libri de *negotiis hujus Reipublicæ civilibus* prodierunt. Multa illic traduntur de Commerciis illorum, deque artibus, quas non dissimulant, quibus ad se pertraxerunt ceterarum nationum commercia. Martinus quoque Schookius, in *Belgio suo fœderato,* hoc argumentum tangit, & multa diligentia plurima minuta persequitur. Scripsit & Germanica lingua Joh. Joachimus Beccherus Discursum Politicum, von den eigentlichen Ursachen des Auf- und Abnehmens der Städte, Länder und Republiquen, in specie, wie ein Land volckreich und nahrhafftig zu machen, und in eine rechte Societatem civilem zu bringen, qui prodiit Francof. A. 167?. in 8. Multa continentur in libro illo, tum de Commerciis in genere, tum in specie de quibusdam Commerciorum generibus, neque hactenus ullus fuit, qui pleniora aliqua de hoc argumento scripserit. Molitur libri hujus partem alteram, qua varia consilia proponit locupletandi ærarii & Commerciorum augendorum; sed premit hactenus librum illum, præmium aliquod a Magnatibus laboris sui sperans. Sunt præterea Gerhardi Niveri *libri duo de utilitate mercaturæ,* cum Epistolis intermistis eo spectantibus. Utile quoque hic esse potest Joh. Marquardi *Opus de jure mercaturæ,* præcipue *pars ejus secunda,* qua continentur Acta, Instrumenta, Privilegia, Imperatorum, Regum & Principum, quæ ad publica commercia, inter gentes agitata, spectant.

4 Utile quoque esset notatas habere, quæ a Mercatoribus solent adhiberi, mercium adulterationes, quarum integram Historiam pertexere quis posset, si diligenter inquirat. De Fraudibus Præfectorum & Oeconomorum (quas ipsi non facile produnt) consuli potest Joh. Wilh. Wundschii *Memoriale Oeconomicum,* Germanice editum, von den Amtschreibern, in quo non pauca habentur de illorum officio & artibus, tam licitis, quam illicitis. Utinam & haberemus publica auctoritate constitutos Censores, qui in unoquoque Regno talia sub examen vocent, qui defectus notent Reipubl., unde fiat, quod opes dissipentur, vel ad alias gentes deriventur commercia. Huic fini constituti sunt a nonnullis Statibus Commerciorum Consiliarii. Omnes vero nunc superat Galliæ Rex, qui immensas opes, ex prudenti administratione Regni sui, & ex prudentia Oeconomica, colligit. Publicavit aliquis Anglica lingua librum, quo demonstrare voluit, Rempubl., Religionem, Commercia, extrema agere, atque iisdem subjecta esse periculis, An. 1671. in 8vo Londini. Ante aliquot annos nonnemo singulari quodam libro in Comitiis Ratisbonensibus exhibito detegere voluit causas defectus pecuniæ in Germania, atque inter illas hanc tanquam præcipuam affert, quod auri malleatores tantum quotannis absumant, cujus nullus

lus esset fructus, & incredibilem pecuniæ vim servari posse ostendit, si ista auri malleatio prohibeatur.

Summum erit hoc in Republ. arcanum, ut cives sint, quantum fieri potest, rerum naturalium scientes, ac Mathesin Mechanicamque non perfunctorie tractarint. Ex iis, velut duobus quibusdam fontibus, omnes reditus, omnesque artes, opes congerendi, profluunt. Quod fusius prosequi nostri non est instituti. Videatur Casp. Barlæi elegans Oratio: *Mercator sapiens*, qua illud thema prolixe, additis Exemplis & rationibus, deducit. Sunt etiam Auctores, qui *Axiomata Oeconomica* collegerunt, ut Georg. Richterus, quique de *arte ditescendi* scripserunt; sed parum ab iis quidem exspectes. Facile enim est, generales quasdam sententias colligere. 5

FINIS LIBRI TERTII.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * * *

POLYHISTORIS

TOMI TERTII

SIVE

POLYHISTORIS PRACTICI, LIBER IV. HISTORICUS.

DE HISTORIÆ SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Autoris Prælectiones de Scriptoribus Historicis ineditæ. Alii illorum Nomenclatores. Gallorum in Historicos Veteres, Patresque, merita.* 2. *Autores, qui de Historicis scripsere, potiores, Degoreus Whear, Paulus Bolduanus, ac complures alii, deque his, ac Lexicographis Historicis, Car. Stephano & Joh. Jac. Hoffmanno, judicia.* 3. *Scriptores Artis Historicæ, G. J. Vossius, Aug. Mascardus, Franc. Balduinus, Rein. Reineccius, Joh. Bodinus, Frid. Tilemannus, J. H. Boeclerus, &c. C. Scioppius de Stylo Historico.*

storico. 4. *Judicia de Compendiis Historicis Joh. Cluveri, J. Micrælii, Christoph. Heidmanni, M. Z. Boxhornii, Jani Gruteri, Joh. Sleidani, &c.* 5. *Chronologorum Dissensus. Opera Chronologica Jos. Scaligeri, Dion. Petavii, Sethi Calvisii, &c. Compendia Chr. Helvici, J. Henr. Alstedii & Æg. Strauchii. Chr. Ad. Ruperti Observat. ad Chr. Besoldi Synopsin Historicam commendantur.* 6. *Chronicorum ævi medii sive sequioris, Monasticorum Nævi ac Utilitates. Versatissimi in illis fuere Herm. Conringius & Pet. Casanova.* 7. *Chronica Regionum & Urbium Particularia, e quibus Spirense Christoph. Lehmanni inprimis commendatur. Chronica privatorum Manuscripta publicis interdum præferenda. Joh. Barclaji Historia Europæ affecta.* 8. *Vitarum Scriptores. Ant. du Verdier Prosopographia.* 9. *Historiæ de Argumentis Specialibus Politicæ. Historia Commerciorum a J. H. Bæclero desiderata. Ad. Tribbechovii circa illam, R. H. Schelii & Cl. Salmasii circa Militarem, Th. Rivii, J. Schefferi & J. H. Bæcleri, circa Navalem, Conatus & Labores.* 10. *Scriptores Genealogici, e quibus Hier. Henningius, & Historici de Familiis Illustribus Nobilibusque, e quibus Tob. Pfannerus præcipue commendatur.* 11. *Consilium de Locis Communibus & Excerptis Historicis. Judicium de Chronologia J. H. Alstedii.* 12. *Historiæ Ecclesiasticæ Universalis Scriptores, Centuriatores Magdeburgenses, & Cæs. Baronius, eorum Compilator. Baronii Continuatores, Epitomatores, Adversarii (If. Casaubonus, Dav. Blondellus, &c.) & Hyperaspistæ. If. Casauboni Lib. de Libertate Ecclesiastica editus, cur imperfectus?* 13. *Compendia Hist. Eccl. præstantiora, Gothanum V. L. Seckendorfii, Frid. Spanhemii Jun. (cujus etiam introductio ad Geographiam Sacram, & Aub. Miræi Lib. de Statu Orbis Christiani, commendantur,) & Ant. de Godeau. Alex. Tassoni Opus ineditum contra Baronium. J. H. Hottingeri Hist. Ecclesiastica.* 14. *Historia Ecclesiastica Sec. XVI. & XVII. recentior nondum satis exculta. Judicium de Scriptis Ludov. Maimburgii. Epistolæ Theologorum a J. H. Hottingero collectæ.* 15. *Christoph. Sandii Nucleus & Systema Historiæ Ecclesiasticæ Arianismum sapiunt. Jac. Ben. Bossveti Discursus in Historiam Universalem.* 16. *Lexicographi Ecclesiastici, Joh. Lud. de la Cerda, Car. du Fresne, Josua Arndius, Domin. Macer, J. Casp. Suicerus.* 17. *Scriptores Patrologici. Censura de Phil. Labbeo.* 18. *Scriptores de Episcopis, Sanctis, Martyribus, Ordinibus Monasticis, Hæreticis, Conciliis, aliisque Argumentis Specialioribus vel Miscellaneis, de quibus Joh. Andr. Bosii Schediasma de Notitia Scriptorum Ecclesiasticorum jubetur consuli.*

1 Magnus hic se nobis aperit differendi campus, nam vel integri Voluminis res esset, si, quæ huc pertinent, complecti recensendo velimus. Habuimus olim Lectiones publicas *de Historiæ Scriptoribus, ejusque varietate*, quas hic recoquere animus non est. Hic paucula tantum delibabimus, ad utramque HISTORIAM, tam CIVILEM, quam ECCLESIASTICAM, spectantia, & quidem libros compendiarios, nam ipsos Historicos ut curiosius persequamur, supervacanea opera est, cum jamdudum in hoc argumento versati sint G. J. Vossius, in Opere *de*

de Scriptoribus Historicis, a) & qui supplementa in illum scripsere, Joh. Hallervordius, Bernh. a Mallincrot, ac Christophorus Sandius; In Ecclesiasticis vero Rob. Bellarminus, ejusque novus Editor, cum insignibus Auctariis, Phil. Labbeus. Quibus spicilegia forte non pauca addi possent per singulos Auctores, prout vel dies diem docet, vel Auctores novi Editionibus antiquis emendandis operam suam

(Sss) 3 im-

a) Gerh. Joh. Vossii *Libri IV. de Historicis Græcis* Lugd. Bat. A. 1623. in 4to, *Libri III. de Historicis Latinis* ibidem A. 1627. in 4to, prima vice prodierunt. Utrumque deinde Opus in isto argumento hactenus incomparabile, longe & emendatius, & auctius, ac posterius quidem tantum non dimidia parte locupletatum, ibidem A. 1651. in 4to lucem denuo adspexit, Francof. A. 1677. in 4to (sed admodum mendose) recusum, ac nuper tandem *Tomo Operum* Autoris sui *Omnium Quarto*, Amstelod. A. 1699. in fol. excuso, insertum. *Paralipomenon ad Libros de Historicis Græcis Centurias V. Discursui* suo *de Summo Bono* subjunxit, & Coloniæ A. 1656. in 4to edidit, Bernh. a Mallincrot, Decanus Monasteriensis, perperam a Theod. Jansonio (*in Biblioth. promissa p. 30.*) inter Ἀνέκδοτα relatas. Plurima tamen ex hisce in altera Operis Vossiani Editione, A. 1651. ab Isaaco Filio curata, itidem comparuerunt, ignaro Mallincrotio, qui priori tantum usus fuerat, uti a Morhofio T. I. Polyhist. L. 1. c. 18. §. 60. jam est observatum. *Annotationes ad Historicos Græcos a Vossio recensitos, a Paralipomenis* hisce diversas, quas prælo se jam ante Biennium paratas habuisse, *sub finem Paralip.* significat, nondum prodierunt, & forsitan interciderunt. Quale fatum iniquius, vereor, ne Orbi Literato, jactura irreparabili, itidem subduxerit Thomæ Reinesii *Supplementum eorundem Vossii de Historicis Græcis Librorum*, seu integrum potius in istos *Commentarium*, in quo se *omissa supplevisse*, ἀγνοήματα *indicasse, & cuivis ætatem, qua liceret, suam assignasse*, ipsemet, *Ep. 15. & 16. ad Casp. Hofmannum p. 33. 34.* est testatus. Nam & istud ad finem ab Autore esse perductum, & prælum jam provocasse (licet Celeb. Tenzelius *in Dial. A. 1692. Menstr. M. Jul. p. 608.* in dubium hoc vocet,) A. 1657. ipsemet *Ep. 21. ad Joh. Vorstium* (in Belgio excudi illud curaturum esse Gronovium, addente,) A. 1656. Joh. Andr. Bosius, *Ep. 90. ad Reinesium, p. 347.* imo A. jam 1649. Joh. Christ. Baro a Boyneburg, *Ep. 20. ad Joh. Conr. Dietericum p. 92.* significarunt. Ad *Latinos* Vossii *Historicos* eundem Supplementum itidem parasse, Boyneburgius (ad Reinesii provocans Epistolam) *l. c.* & Henn. Wittenius *Dec. VIII. Memor. Philos. p. 468.* testantur. Pari instituto Ludov. etiam Jacobus a S. Carolo, Cabilonensis, Carmelita Gallus *Paralipomena* ad Vossii *Historicos Græcos* pariter atque *Latinos* affecta, & tantum non prælo parata, habuit. Vid. Labbei *Biblioth. Bibliothecarum, p. m. 249. 254.* & Cl. Sarravii (a Morhofio *l. c.* allegati) *Epistolas p. 267.* In solos *de Historicis Latinis Libros* Joh. Hallervordius, Regiomontanus, *Spicilegium* dedit, *majori Supplementorum Operi præmissum*, Jenæ A. 1672. in 8vo Christoph. Sandius autem, Neo-Arianorum Promachus, itidem Regiomontanus, *Notas & Animadversiones*, Amstelod. A. 1677. in 12. excusas. Continuationis illarum, sive *Auctarii* in Libros Vossianos, Partis Secundæ instar, iis adjiciendi, quod *in Præf.* pollicitus est, Fragmentum solum inter Schedas defuncti comparuit. Vid. *Biblioth.* ejus *Anti-Trinitariorum posthumam p. 172.* Henr. Meibomii Jun. in Errores Vossianos Animadversiones, quarum ipse, *in Addit. ad Val. Henr. Vogleri Introd. in Notit. Bon. Aut. p. 184.* spem injecit, a Filio patrissante, Herm. Diet. Meibomio, Orbis Literatus, ut jacturam Sandiani Laboris soletur, cupide efflagitat. Balth. Bonifacii, Rhodigini, Epis. Tarvisini, *de XL. Romanæ Historiæ Scriptoribus, ab U. C. ad Car. M. ætatem, e Bodino, Vossio, aliisque, Excerpta* (quæ, sibi licet non visa, Vossius, *L. 3. de Hist. Lat. p. 815. Edit. Sec.* insigni dignatus est Elogio,) una cum Car. Sigonii de iisdem *Judicio*, & Andr. Politi *Ordine Historiæ Romanæ legendæ*, Venetiis A. 1627. in 4to sunt edita, a Joh. Eberh. Busmanno Helmstadii A. 1674. in 4to denuo recensita, & a Gaudentio quoque Roberto *Tom. III. Miscellaneorum Italicorum*, Parmæ A. 1692. in 4to excuso, inserta.

impendunt. Successu enim temporum perfectissimæ procurantur Editiones, & nunquam edita e Manuscriptis in vitam quasi revocantur. Olim quidem Germani, nunc vero Galli, & aliqua ex parte etiam Britanni, in Historicis ac Patribus emendandis, nec sumptui parcunt, nec labori. Quot non prodierunt in Gallia magnifica Patrum & Historicorum Opera? Habemus *Historiæ Byzantinæ Corpus*, Augustum plane & Regium. Habemus in Collectionibus Conciliorum, ceterarumque antiquitatum Ecclesiasticarum Herculeos labores, & profecto eam ob causam Gallis universus literatus Orbis obstrictus est, quod fontes sapientiæ & Historiæ, tam divinæ, quam humanæ, recludere laborent, eosque, quoad ejus fieri potest, sinceros nobis suppeditent.

2 Veniamus primum ad HISTORIAM CIVILEM, cujus Scriptores qua Methodo legendi, quove ordine, a pluribus dictum est. Mihi non displicet exiguus libellus Degorei Whear, Angli, qui *Relectiones Hyemales*, ut vocat, scripsit, *de Ratione & Methodo legendi Historiam Civilem & Ecclesiasticam.* Scripsit & Thom. Dempsterus accurata de unoquoque ætatis cujusvis Historico judicia, teste Erythræo, in ejus Vita, *Pinac. I. p. 26.* Scripsit & Carolus Sigonius de *Romanis Historicis Judicium*, ac Franc. Mottæus Vayerus in libro Gallico de *Veteribus ac præcipuis Historicis*, *Græcis & Latinis*, agit. Exstant etiam Balth. Bonifacii *de Romanæ Historiæ Scriptoribus*, *ab U. C. ad Caroli M. ætatem*, *Excerpta* e Bodino, Vossio, ac aliis. Mart. Zeileri *Catalogus Historicorum* totus pene e Vossio est exscriptus. Promiserat quoque Lud. Jacobus a S. Carolo *Paralipomena* quædam *ad Vossium de Historicis Græcis & Latinis*, teste Labbeo *in Biblioth. pag. 118.* quæ equidem edita esse non credo. Præ ceteris commendanda est Pauli Bolduani *Bibliotheca Historica*, sane locupletissima, in qua Historicos & Geographos, tam universales, quam particulares, Vitarum item & Genealogiarum Scriptores, ea recenset Methodo, ut vix accuratior Catalogus dari possit. Addi huic potest *Catalogus Bibliothecæ Cordesianæ*, a Gabr. Naudæo editus, in quo selecti comparent Historici. Sunt & alii quidam de hoc argumento minuti Auctores, quibus non est opus immorari. Ad generales Historiarum Scriptores referendi etiam Lexicographi Historici, quos quidem hic desideramus. Omnia enim sunt imperfecta & manca. Quod Carolus Stephanus *Dictionarium* scripsit, tempore omnibus quidem prius est, sed ne nunc quidem, ut a Nicol. Loydo interpolatum est & auctum, omnibus numeris est absolutum. Idem esto Judicium de J. Jac. Hoffmanno, quanquam is *Lexico* suo, tanquam Voragine quadam, omnia absorpserit Geographica, Poëtica, Historica, Genealogica. Utinam prodirent *Thom.* Reinesii in *Carolum Stephanum* labores, accuratior fortassis tunc illa cura esset. *b)*

Ad

b) Inter Lexica Historica Morhofius, si superstiti illa inspicere licuisset, non omisisset mentionem *Dictionarii Magni Historici* Ludov. Morerii, post tot Editiones alias, a Joh. Clerico a numerosis repurgati erroribus, plurimisque Articulis & Observationibus novis locupletati, ac Ultrajecti A. 1691. *in fol. IV. Tomis* publicati. Cujus præ novissima Editione Pa-

Ad ARTEM HISTORICAM pertinet *Gerh. Ioh. Vossii* liber hujus argumenti, 3
qui Lugd. Bat. prodiit 1653. in 4to. *Iacobus Mazonius* quoque singulari libro de hoc argumento egit. Omnium vero diligentissime & maxima cum cura Augustinus Mascardus, in Libro Italice scripto, *dell' arte Historica*, Venetiis edito A. 1555. in 12. Erat vero ille Urbani VIII. Cubicularius, Poëta, Oratorque præstantissimus. *Appendicem* ad illam artem Historicam Mascardi scripsit Paulus Pirani da Pesaro, in 4to editam, Venet. A. 1646. Non contemnenda etiam est Franc. Balduini JCti *Institutio Historica*, in 12. edita, ubi illa præcipue tanguntur, quæ sunt Juridici argumenti. Addantur his Joh. Jov. Pontani *Dialogus de Historia*, Franciscus Robortellus *de Historica Facultate*, Florent. in 8. 1548. Ant. Riccoboni *de Historia Commentarius*, Venet. 1568. in 8vo. & Paulus Benius, Eugubinus, qui *de Historia librum* scripsit, editum Venet. 1622. in folio. Elegans est Reineri Reineccii liber, cui tit. *Methodus legendi Historiam sacram & profanam*, editus in folio, Helmstadii A. 1583. Ejus editio secunda prodiit in 4to ibid. anno 1660. Erat Vir ille in studiis versatissimus, magnique suo tempore nominis. Joh. Bodinum pene omiseram, qui primo loco poni debebat. Ejus *Methodus Historiarum*, & seorsim, & cum aliis, edita est: seorsim Argent. A. 1627. & multis in locis aliis, in 12. cum ceteris vero ejusdem argumenti Scriptoribus, Franc. Patricio, J. Jov. Pontano, Huberto Folieta, Franc. Balduino, Joh. Ant. Viperano, Dav. Chytræo, Cælio Secundo Curione, Simone Grynæo, aliquot Tomis, in 8vo. Basileæ editis, & ob argumenti conformitatem junctis, prodiit. Neque omnino contemnendus Frid. Tilemanni *Discursus Philologicus de Historicorum delectu*, Wittebergæ A. 1597. in 8vo editus, qui Bodini tamen in plerisque legit vestigia. Ad Generales Scriptores quoque referendus omnino est ante nobis laudatus Joh. Henr. Bœclerus *de Utilitate ex Historiæ Universalis Scriptoribus capienda.* Quod Stylum Historicum attinet, legenda est Dissertatio Casp. Scioppii *de stylo Historico*, quæ jungitur ejus *Infamiæ Famiani.*

HISTORIÆ UNIVERSALIS multa circumferuntur Compendia, de quibus non est ut 4
multum solliciti simus. Joh. Cluveri, qui ipsis Historicorum Verbis, quasi per Centonem concinnatis, omnia proponit, *Epitomen Historiæ* ego ceteris prætulerim, quanquam

risiensi Anni 1699. totidem Tomis constante, & ab Advocato quodam Parisiensi (Gauterio, ni fallor) curata Prærogativas ipse Clericus, in Parisinæ (multa suæ debentis) Censura, Jac. Bernhardi *Novellis Reip. Lit. M. Febr. A. 1700. Art. 7.* inserta, abunde ostendit. Sed nec oblitus esset Noster *Dictionarii Historico-Critici* accuratissimi, quod Polyhistor Κριτικώτατος, Pet. Bælius, post σκιαγραφίαν ejus ac Specimina, A. 1692. in 4to præmissa, *Tomi II. in fol.* Roterodami A. 1696. &, in Editione secunda, emendatiore pariter atque locupletiore, Tertii accessione auctum, ibidem A. 1702. ingenti cum Eruditorum applausu, edidit. Utroque, & Moreriano & Bæliano, Gallico sermone exaratis, haud inferius futurum speramus, & majori præterea Rerum Germanicarum atque Arctoarum copia nostratibus se commendaturum, Germanicum istud, cui Joh. Franc. Buddeus, Professor Acad. Hallensis πολυμαθέστατος, ab aliquot iam annis, sedulo insudat.

quam & alii habeant, quo sint commendandi. *c*) Nam Joh. Micrælii *Lexicon*, quod vocat *Historicum*, elegans est, & multa in ista brevitate complectitur, modo corrigantur errores, qui in illo habentur, Chronologici & Genealogici. Christoph. Heidmanni *Epitome Historica*, quousque pervenit, diligenter ex Historiis omnia recenset. Marci Zuerii Boxhornii, quæ vocatur *Chronologia*, non tam Chronologiæ nomen meretur, quam Historiæ Civilis & Ecclesiasticæ quidem index est, ad temporum qualemcunque terminum alligatus. Non enim accuratus in Chronologicis est, admodum præterea imperfectus. Optimum sane est rerum Civilium compendium, nam pleraque historiæ capita, & quæ dependent ex mutationibus Politicis momenta, attingit. Exstat & Joh. Gualterii *Chronicon Chronicorum*, aliquot *Tomis in 8.* adornatum, cujus Autor perhibetur esse Janus Gruterus, qui nomen suum dissimulavit, quod multa in illo Chronico poneret, non usque adeo secure ponenda. *Joh. Sleidanus*, ejusque continuatores, Æg. Strauchius & Conr. Sam. Schurtzfleischius, exigui compendii loco esse possunt, sed posteriorum illorum labor accuratior est, quam ipsius Sleidani.

5 Historia secundum temporum Calculum instituta, CHRONOLOGIA dicitur, in qua tot pene diversæ sunt sententiæ, quot capita. Desperatus hactenus labor fuit Conciliatio Chronologorum, vehementer enim a se ipsis diffident. Jos. Scaligerum habemus, qui Herculeo plane conatu, ausus est *emendare tempora*, sed habuit multos in hoc negotio adversarios, quorum doctissimus est Jesuita, Dion. Petavius, cujus exstat *Doctrina temporum, in folio, Tomis duobus* concinnata, qua fundamenta sua Chronologica, Scaligerianis Hypothesibus adversa, proponit. Non defuerunt etiam alii, sed minorum gentium Adversarii, qui passim insultarunt Scaligero. Nactus tamen ille est rationum suarum propugnatorem, *Sethum Calvisium*, qui super Eclipsium fundamento, consilio propemodum divino, ex Astronomia, per Scaligerum

c) Joh. Cluveri nostratis, Theologi pariter atque Historici eximii, *Epitome* merito locum inter Compendia Historica principem Morhofius vindicavit, Judicio hoc suo ὁμόψηφος J. C. Dauhanero, J. H. Hottingero, Joh. Hornbeckio, Gisb. Voëtio, Chr. Ad. Ruperto, V. L. Seckendorfio. Henr. Ernstio, Ioh. Henr. Urlino, Balth. Bebelio, J. Conr. Durrio, Chr. Schradero, J. Andr. Bosio, Abr. Calovio, Ioach. Pastorio, Sam. Rachelio, Theoph. Spizelio, aliisque Viris celeberrimis, diligentiam ejus, accurationem, fidem, ἀπάθειαν, Styli nervosi elegantiam, aliasque dotes egregias, certatim deprædicantibus, quorum Iudicia in *Cimbria* exhibebuntur *Literata*. Non digni igitur sunt, quos moremur, duo inter Rhapsodos modernos Historicos Censores musteі, quorum alter nimiam in illa notat brevitatem; alter vero, Ioh. Ionstoni *Historiam Universalem*, ac *Polybistorem*, a se, si Bibliopolam sumptuum prodigum offendat, continuandum, illi præferens, nescio quam ἀταξίαν, imperfectionem, Politicesque imperitiam, deprehendisse sibi videtur. Cui hoc Ionstoni ipsius de Scripto Cluveriano judicium est inculcandum, *in Tr. de Naturæ Constantia p. 74. 75.* obvium: *Si de Universali Historia loquamur, deduxit eam egregie Joh. Cluverus, Prof. Soranus. Vincere tamen in quibusdam videtur Clariss. Conr. Graserus, Præceptor noster observandus. Qui istos duos, tanquam Pollucem & Castorem, conjunxerit, ei securitatem in turbido alias Historiarum Oceano ausim spondere.*

rum ſuggeſto, *Chronologicum Opus* exſtruxit, quod Scaliger ſummis in cœlum effert laudibus. Succeſſerunt ſequentibus temporibus plurimi alii, qui novas miſcuerunt cum Scaligerianis Hypotheſes. Quidam plane in diverſas partes abiere, ut Jac. Gordonus, Rob. Boylius, Thom. Lydiat, aliique. Aliqui myſticas temporum rationes e ſacris eruere laborarunt, uti fecit Joh. Jac. Heinlinus, nec non Hieron. Vecchiettus, in vaſtiſſimo & ſumtuoſiſſimo *Chronologiæ* ſuæ Opere, de quo ille multa mira magnaque promittit. De illo judicium vide Erythræi, *Pinac. I. p. 114.* Sed immorari his non eſt opus, quos ſomniis ſuis, doctiorumque ludibriis, relinquimus. Vid. de Scriptoribus Chronologicis Voſſius *in lib. de Hiſtor.* & *Mathematicis;* nam hæc doctrina tam ad hos, quam ad alios, pertinet. Uſui accommodatiſſimum eſt Chriſtoph. Helvici *Theatrum,* qui Scaligeri & Calviſii calculum ſequitur. J. Henr. Alſtedii *Chronologia,* quanquam eleganti methodo adornata, ut Locorum Communium Chronol. inſtar eſſe poſſit, multa habet in tempore errata. Ceterum & Æg. Strauchius *Breviarium Chronologicum* ſcripſit, in quo proponuntur variæ quæſtiones de argumentis Chronologicis. Omiſi inter Hiſtoriæ Generalis Compendiarios Scriptores Chriſtoph. Ad Rupertum, cujus exſtant *Obſervationes in Synopſin Hiſtoricam Chriſtoph. Beſoldi,* elegans Opus, in quo invenias nonnunquam reconditiores ad Hiſtoriam notas.

Vocantur & CHRONICA, quæ certorum temporum, & certarum Regionum 6
aut Urbium, Hiſtoriam tractant, ad perpetuam temporum ſeriem alligatam. Multa illorum habemus in Hiſtoria mediæ ætatis, Monachis plerumque ſcripta, ſtylo quidem inculto & barbaro, ac mirificis præterea fabulis referta; quorum tamen cognitio non eſt ſpernenda. Ex hoc enim ſterquilinio eruenda altis immerſa tenebris veritas, ac fuerunt noſtro tempore Viri, qui maximum ſibi nomen illorum cognitione pepererunt, & ad hiſtoriam illius temporis illuſtrandam feliciſſime iis uſi ſunt. Multa paſſim in cœnobiis talium Manuſcriptorum Chronicorum latent, e quibus ingens Volumen, Gallicam continens Hiſtoriam, concinnavit Phil. Labbeus, ac Pariſiis edidit in folio. Eorum nomina & ſcripta apud Voſſium, ejusque Suppletores, videre licet. Hoc tempore, in Academia Julia, multa illorum Scriptorum publicarunt, tum Henr. Meibomius, tum Herm. Conringius ac Joh. Joach. Maderus. Et Conringius quidem ex illis magnam juris publici, tam Germanici, quam aliarum gentium, hauſit notitiam. Fuit & ſingulari iſtius Hiſtoriæ Mediæ notitia præditus Petrus Caſanova, Gallicus Scriptor, de quo Medonius hæc habet in vita ejus: *Quod ea ſagacitate illam perſcrutatus ſit, ut nihil eorum temporum adeo tenebris obductum fuerit, quod non illuſtrarit, inque illum ordinem omnia redegerit, ut luculento aliquo Opere, ſed perfecto, omne ejus Hiſtoriæ latifundium exhaurire voluerit.* Sed Fata interceſſerunt tam præclaro operi, & nobis illud inviderunt. Ceterum & illorum temporum Chronica, aliaque Opera Chronologica, non levi cura enarrantur *in Bibliotheca Thuana, p. 265. 266. & ſeq.*

VARIARUM GENTIUM HISTORICOS, qui & ſtatum Rerumpubl. & res geſtas de- 7

scribunt, diligenter recenset Conringius *in Collegio Manuscripto Rerumpubl.* Debent & notari Historiæ CERTARUM URBIUM, quæ vernaculis linguis scriptæ sunt; Et in Germanica quidem lingua tam amplum earum habemus numerum, ut vel integram ex iis Bibliothecam exstruere possimus. Nec facile credat aliquis, quam sint illi Auctores ad juris publici cognitionem utiles. Unum illud Christoph. Lehmanni *Spirense Chronicon*, magna diligentia conscriptum, quid non habet rerum, ad statum Germaniæ perdiscendum, utilium? Solent & latitare passim in Archivis, Scriniisque publicis, vel in privatorum Bibliothecis Chronica, a privatis conscripta, quæ fidem interdum merentur præ publicis; Solet enim veritas magis nuda in illis proponi. Nam quæ illo fine scribuntur, ut edantur, multa dissimulare necesse habent. Si quis populorum urbiumque Historicos, ordinate collectos velit, & secundum seriem locorum, is utatur Bolduani *Bibliotheca Historica*, & illa, quam supra laudavimus, *Bibliotheca Thuana*, ubi, secundum regiones & urbes, Auctores disponuntur. *Historiam Europæ* totius Italica lingua orsus erat Joh. Barclajus, qui tamen illud Opus non complevit. Manuscriptus ille liber adhuc hodie superest, teste Crasso, in ejus Vita, *P. I. p. 205*.

8 Ad Historicos Scriptores pertinent etiam BIOGRAPHI, sive Prosopographi, qui scripserunt Illustrium Virorum Vitas vel universales, vel particulares. Universales voco, qui multorum Vitas scripserunt, particulares, qui Viri unius Historiam scribunt. Gallica lingua scripsit Ant. du Verdier tria Volumina in folio, sub tit. *Prosopographiæ Unirersalis*, in qua stricte Vitas & res gestas, qua Veterum, qua Recentiorum Virorum Illustrium describit. De ceteris Vitarum Scriptoribus in superioribus, (*Tomi sc. I. Lib. I. cap. 19.*) multa monuimus, quæ hic non repetemus.

9 Extendit se Historia non tantum ad civiles actiones, aut bellicas, sed & ad res omnes. Sed posterior acceptio nimis lata est, neque ad nos spectat. Historia enim literaria ac naturalis huc non pertinet. Sola rerum civilium Historia hujus argumenti est. Sed magis ad Politicam ipsam spectat Historia PARTIUM ad REMPUBL. PERTINENTIUM, ut si quis Historiam militiæ navalis, commerciorum, bellorum, &c. scripserit: Ii Autores mirifice juvant rem Historicam. Nisi enim ob usum Civilem discatur, frustra est Historiæ omnis lectio. Optat Bœclerus *in Dissertatione de Utilitate ex Universalis Historiæ cognitione capienda*, ut quis integram Commerciorum Historiam concinnare velit, quam intactam hactenus ille esse ait, cum tamen sit Reipubl. utilissima. Ideam quandam ejus singulari Diss. dedit *Ad. Tribbechovius*. *Historia Militaris* antiqua & nova magnam lucem adfert Historicis, quale Opus parabat Radbodus Hermannus Schelius, ut videmus *in notis* ejus *ad Castra Polybiana*. Idem in animo habuit Cl. Salmasius, a Principe Arausionensi ad tale Opus scribendum incitatus, cujus nunc fragmentum superest. *Historiam Navalem*, præter Ioh. Schefferum, *in Lib. IV. de Militia Veterum Navali*, Thomas Rivius aliquatenus deduxit, *in Historia sua Navali antiqui, medii, & novi Seculi: Historiam medii seculi* ego tantum vidi, ceteræ an & quando prodierint, equidem ignoro. Operæ sane pretium

pretium fecerit, ſi quis perfectum abſolutumque hunc laborem dederit. Quod ad veterem Hiſtoriam navalem attinet, ejus ſummariam delineationem dedit J. Henr. Bœclerus, in Diſſertat. quæ inſcribitur: *Argo Nova.* Sed reconditum hoc argumentum eſt, & quoniam deſtituimur fide dignis monumentis, vix quicquam feliciter efficietur. Dependet alioquin ex hoc labore magnam partem doctrina *de Coloniis gentium*, *de Commerciis antiqui orbis*, & ſimilia.

Genealogiarum Scriptores ad Hiſtoricos ſpecialiſſimos etiam referendi ſunt. 10
Habemus autem & hic Scriptores, tam *generales*, quam *ſpeciales*. De *Romanis Familiis* Joh. Glandorpius *Onomaſticon* ſcripſit, ut ſupra vidimus, ſed eſt tantum Onomaſticon aut Lexicon, non vera Genealogia. Opus optimum, quod hoc in argumento prodiit, eſt Hieron. Henningii *Theatrum Genealogicum*, præclarum Opus & rarum, præcipue Francorum Regum Hiſtoria Genealogica cum cura & diligentia deducta eſt. *d*) Illum ſecuti ſunt poſtea Scriptores multi alii, Ant. Albizius, Nicol. Rittershuſius (in quo tamen non pauci ſunt errores,) & noviſſime Phil. Jac. Spenerus. Sunt & Hiſpanis, Gallis, Italis, ſui Scriptores Genealogici, quos non opus eſt adeo morari, cum illorum uſus non ſit tanti, niſi forte, quod illuſtriores Principum familias attinet, qui cum Principibus Germanicis aliqua affinitate juncti ſunt. Eos magno numero videre licet in *Bibliotheca Thuana*, Specialium Familiarum Scriptores non pauci ſunt, ſunt & qui Nobilitatem certæ cujusdam gentis per Genealogias deduxerunt: Qui labor non omnino inutilis eſt. Quoniam enim e Nobilibus deligi ſolent Viri ad adminiſtrationem, tam Civilem, quam Militarem, ideo ſpecialiſſima hæc Hiſtoria etiam hac in parte juvare doctrinam Politicam poteſt. Omnino expediret in Germania hiſtoriam certorum Principum, Comitum, accuratius deſcribi, neque tantum jejuno illo modo, quo Genealogiæ per tabellas proponuntur, ſed methodo quadam pleniore, ut & Hiſtoria quædam ſtrictior Genealogiæ adjiciatur. Non contemnendum hujus rei Specimen præbuit Tobias Pfannerus in libello *de præcipuis Principum Germaniæ Familiis.* Poſſent & Genealogicæ recenſioni adjici Pacta Illuſtrium illarum familiarum, & ſimilia, unde optima eſſe poſſit Juris publici cognitio. Hiſtoria enim Germaniæ Germanorumque Principum accurata unicam illam præcipuamque Juri publico lucem accendit, hinc dependent omnia.

Loci Communes Historici & Chronologici vel ſecundum claſſes rerum, vel 11
ſecundum claſſes Rerumpubl. vel ſecundum ſeriem temporum, inſtitui poſſunt, pro ſcopo cujusvis. Primus ille modus nihil aliud pro fine habet, quam ipſam temporum notitiam in certis quibusdam rebus. Eo modo adornavit *Chronologiam* ſuam *Alſtedius*, quæ & ſeorſim, & junctim cum ejus Operibus, prodiit. Vehementer labor ille prodeſt ad accuratam omnium rerum hiſtoriam, per tempora ſua deductam, quem

(Ttt) 2

d) Hier. Henningii, Eccleſiaſtæ Lüneburgenſis, *Theatrum* (cui Bœclerus etiam, Boſius, aliique primas in hoc ſtudio decernunt) *Genealogicum* recenſere, emendare, ſupplere & augere, Conr. Balth. Behrens, Medicus Saxoniæ inferioris eruditus, niſi fallor, ab aliquo jam tempore, hortatu Illuſtris Leibnitii, eſt aggreſſus.

quem si quis ab ineunte ætate institutum continuaverit, magnum sibi thesaurum successu temporis comparabit. Opus illud Alstedianum mancum mutilumque est, & indicis tantum loco: multis modis in immensum talia augeri possunt. Immiscuit quidem & Gentium Rerumpublicarumque Historiam Alstedius, sed illis singularem ego librum destinarem. Prolixius enim tale Opus est, quam ut simul cum ceteris misceri possit. Cum enim ad usum in doctrina civili instituantur talia Excerpta, separatim illa colligenda sunt. Denique qui præcipua rerum momenta ad certum ordinem temporum colligunt, sine separatis rerum classibus, illi Chronologiam tantum respiciunt, atque his inservire poterit *Chronologia* M. Z. Boxhornii, quæ ad usum Civilem & Ecclesiasticum accommodata est, ad cujus ductum ista quoque notari possunt, quæ illic non continentur.

12 Veniamus ad HISTORIAM ECCLESIASTICAM, de qua paucula delibanda sunt. Est vero illa vel *totalis*, vel *partialis*. Universalis est vel *diffusa*, vel *compendiaria*. Centuriatores Magdeburgenses primum Universale aliquod Opus instituerunt, quibus ut paria facerent Pontificii, *e*) Cæsar Baronius *Annales* suos contexuit, qui, Scaligero Judice, pleraque sumsit e Centuriatoribus. *Annales* Baronii continuarunt Abr. Bzovius & Odericus Rainaldus, cujus Tomi 14. editi sunt Romæ in fol. Henr. Spondanus *Epitomen Annalium Baronii* scripsit Parisiis A. 1693. editam in folio. Aug. Torniellus vero *Annales sacros & profanos ab Orbe condito ad Passionem Christi*, Opus quasi prævium Annalibus Baronianis, Francofurti 1611. in folio, editum. In Baronii exiguam Annalium partem extant If. Casauboni *Exercitationes*, quem laborem continuavit per aliquot annos Dn. Ad. Tribbechovius. Quædam Theologicorum in illis Dogmatum, in quibus Pontificii a nobis diversum sentiunt, refutavit Dn.

e) De Cæs. Baronii *Annalium Ecclesiasticorum* Historia, illorumque Epitomatoribus, Metaphrastis Continuatoribus, Antagonistis, & Hyperaspistis, Casp. Sagittarius, *in Introd. in Hist. Eccl. toto Cap. XIV. p. 282-323.* Joh. Frid. Mayerus, *in Eclogis de Fide Baronii & Bellarmini ipsis Pontificiis ambigua, ad Gerh. a Mastricht, Syndicum Bremensem* (qui itidem in Baronium aliquid molitur,) Amstelod. An. 1697. in 12mo. editis, Joh. Christoph. Rumetschius *in Schediasm. de Universali Theologorum Evangelicorum Historia p. 41-46.* & Ad. Tribbechovius *in Prolegomenis V. Exercitationum Anti-Baronianarum*, Kilonii An. 1669. in 4to editarum, merentur consuli. Tribbechovius telam, ab If. Casaubono inchoatam, ab A. C. XXXIV. Num. 222. ad ejusdem *Anni num. 287.* tantum continuavit, deinde vero, in Aulam Gothanam Kilonio evocatus, abrupit. Quæ in eadem Academia Cimbrica A. 1677. prodierunt, Christ. Kortholti, Prof. Theologi, *VII. Disquisitiones Anti Baronianæ, de Domo Nazarethico-Lauretana, suffragiis pro Defunctis, Purgatorio, Confirmationis, Ordinis & Extremæ Unctionis Sacramentis, Traditionibusque non scriptis*, sicut & Octava *de cultu Reliquiarum*, seorsim A. 1680. edita Loca Baronii de hisce Argumentis, hinc inde decerpta & collecta, impugnat. De Dav. Blondelli *Animadversionibus* pauculis, ab Andr. Magendeo, Ecclesiaste Benearnensi, in *Anti-Baronio* suo (ad *Tomi I. Annum 34.* tantum perducto) Leidæ A. 1679. in fol. publicatis, & Joh. Henr. Ottii, Prof. Tigurini, *Examine Annalium Baronii perpetuo*, A. eod. 1679. inchoato, & per tres Centurias (in 4to *impressas*) continuato, vid. Sagittarium l. c. p. 318-319.

Dn. D. Kortholtus. Parabat *Animadversiones in Baronii Annales* Cl. Salmasius, teste Crasso in *Elogiis Hominum Litt. T. 2. p. 211.* Idem memorat, a Paulo Benio scriptas esse *Disputationes de Annalibus Baronianis, Part. II. p. 83.* In eosdem *Annales* Dav. Blondellus integrum Opus affectum habuisse dicebatur, quæ fama commovit Magistratum Amstelodamensem, ut ex Bibliotheca ejus pararet sibi *Annales* Baronianos magno ære, quibus notæ ab ipso marginales adscriptæ erant, sed tentata tantum ab illo res fuit, neque amplius quicquam sub illius nomine comparuit. Non ita pridem editas illas notas vidi singulari quodam, in folio, libro, sed tenui. Si Casaubonus supervixisset, palmam ab hac palæstra referre potuisset. Ille enim tanto labori erat par, qui ad manus habebat Bibliothecam Regis Galliæ, & ipse cognitione Antiquitatis Ecclesiasticæ instructissimus erat. Nam quanquam ingenio inter nostros etiam multi non destituuntur, deest tamen apparatus librorum huic rei necessarius. Multa a Baronio in subsidium vocantur, quæ vix alibi, quam in Bibliotheca Vaticana, reperias. Post Casaubonum Blondellus huic rei poterat adhiberi, quem ego præ Salmasio ad tale Opus scribendum aptum fuisse crediderim. Qui adversus Casaubonum Vindicias pararunt, J. Cæs. Bulengerus & Herib. Rosweidus, nihil habent, in quo cum ipso conferri possunt, & satis illum adversus hos Insultatores defendit Richardus Montacutius. Idem Casaubonus scripsit librum *de Libertate Ecclesiastica*, ab ipso Galliæ Rege incitatus, adversus Pontificem, cujus mentionem facit Colomesius *in Opusculis suis pag. 127.* quod sc. viderit apud Marquardum Gudium, impressum A. 1607. in 8vo. Nomen Casauboni notaverat in Frontispicio libri Josias Mercerus, Socer Salmasii, sua manu, & sub finem paginarum, quæ procedunt usque ad *numerum 264.* iterum notavit Mercerus: *cetera, rebus mutatis, non sunt edita.* Compositis enim Venetorum cum Pontifice litibus, Henricus IV. Rex Galliæ, librum jussit supprimi. Addit ulterius Colomesius Illustrationem horum verborum ex Jac. Capello, quæ illic legatur; Fragmentum hujus libri notat Placcius, *in Libro de Anonymis c. 2. p. 22.* Melch. Goldastum inseruisse *Monarchiæ* suæ *Imperii Tom. I. p. 674. seq.*

Compendiariam *Historiam Ecclesiasticam* a nullo habemus ita tractatam, ut 13 illo acquiescere possimus. Non contemnendum est *Historiæ Ecclesiasticæ Compendium Gothanum*, quod a Vito Lud. Seckendorfio & J. Henr. Bœclero concinnatum creditur. Apud Reformatos Frid. Spanhemius operam illam suscepit, qui Historiæ Ecclesiasticæ prima lineamenta duxit, edita A. 1675. Lugd. Batav. in 12mo sub titulo *Introductionis ad Historiam, & Antiquitates sacras*, cum *Appendicibus, Chorographica, & Critica. f)* Est vero liber ille Epitome tantum & prodromus Operis majoris,

f) Frid. Spanhemii Jun. *Brevis Introductio ad Historiam Sacram utriusque Testamenti, ac præcipue, Christianam, ad A. usque Chr. 1518. perducta* auctior atque emendatior denuo prodiit Leidæ A. 1694. in 4to, Operis autem majoris sive *Introductionis ad Chronologiam & Historiam Sacram, ac præcipue Christianam, ad Tempora usque Reformationi proxima,*

joris, ſed optime ad inſtituendam juventutem comparatus, nam per ſecula Hiſtoriam deducit, ſub certis ejus capp. adeo ut ſtatim pateat, quidnam ſingulis ſeculis contigerit. E Recentioribus Scriptoribus non pauca adducit, non diſſimulans ipſorum, vel ſcripta, vel ſcriptorum argumenta. Utiliſſimus aliquando liber ille major erit, quando prodibit. Idem quoque Autor ſcripſit *Introductionem ad Geographiam Sacram, Patriarchalem, Iſraëliticam, & Chriſtianam*, hancque per Romanum omne Imperium, ante & poſt Conſtantinum M. & per Provincias Barbaricas, deduxit. Liber ille quaſi manus jungit cum Hiſtoria Eccleſiaſtica, cujus non eſt accurata ſine Geographia cognitio. Sumpſerat, quod religionem Chriſtianam ſpectat, & Aubertus Miræus ſibi hoc argumentum tractandum, *in libro de Statu univerſi Chriſtiani orbis*, ubi Pontificiæ religionis per totum terrarum orbem diſſeminationem hiſtorice proponit. Qui liber utilis eſt ad Pontificiæ religionis Politiam accuratius pernoſcendam. Quod Indicas Gentes attinet, Joh. Hornbeckius videri poteſt ſingulari lib. *de converſione Barbarorum*, Lugd. Batav. in 4. edito. E Pontificiis recentioribus præſtantiorem non habemus, qui per ſecula *Hiſtoriam Eccleſiaſticam* deduxerit, quam Antonium de Godeau, Virum doctiſſimum & Epiſcopum, eum ſc. qui Pſalmos Davidicos in verſus elegantiſſimos Gallicos convertit. Prodiit Gallica Lingua Opus ejus aliquot Tomis in folio, nunc vero recuſum eſt in Batavia minutiore Charactere. Præfatio ejus libri eſt luculenta, multaque habet de defectibus Scriptorum Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. Ingenue enim ſcribit, ut ſolent omnes Galli, neque ipſius Baronii errores diſſimulat. Solent in illo Itali eſſe parciores; memini tamen Alexandrum Taſſonum, Virum doctiſſimum Italum, ſed tamen & dicaciſſimum, editioni paratum habuiſſe librum *della Hiſtoria Eccleſiaſtica & Secolare*, in quo Baronii *Annales* examinat majori libertate, quam aliqui factum vellent, ut ajunt Joh. Bapt. Laurus & Leo Allatius *in Apibus Urbanis*. Plura alia circumferuntur Compendia recentiorum Scriptorum, & plures ſunt Antiquæ Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ Scriptores, quos ſecundum ordinem, ſeriemque ſuam, recenſent Nomenclatores Scriptores Bibliothecarii. Illorum nomina recenſere ſupervacaneum eſt; quid enim attinet circa lacunas operoſum eſſe, cum habeamus fontes? Exſcribunt illi ſe mutuo. Non prætereundus tamen eſt Joh. Henr. Hottingerus, cujus *Hiſtoria Eccleſiaſtica* ſatis quoque diligenter ſcripta eſt, inprimis recentior, ubi in tempora Reformationis incidit.

14 Recentioris hujus Temporis pleniorem Historiam in Proteſtantium Eccleſia merito deſideramus. g) Nam licet Joh. Sleidanus initia bene ſatis complexus fuerit,

cui perpetuæ etiam Cæſ. Baronii, & recentiorum Galliæ Pontificiæ Scriptorum (Lud. Maimburgii, Nat. Alexandri, &c.) Caſtigationes ſunt immixtæ, Tomus I. ab O. C. ad Sec. usque VII. Æræ Chr. Ibid. A. 1683. in 4to. Tomusque II. Secula quatuor, Septimum, Octavum, Nonum & Decimum, complectens, Ibid. 1687. in 4to *Tomus III*, ni fallor, duobus prioribus, in Editionis Operum Spanhemii omnium *Tomo I.* Lugd. Bat. A. 1701. in fol. publicato, eſt adjunctus.

g) Primorum Reformationis Temporum Hiſtoriam Sleidano longe plenius atque accuratius

rit, & Georg. Cœlestinus *Historiam Augustan. Conf.* scripserit, Henr. Hœpfnerus quoque *Saxoniam Evangelicam*, multa tamen specialius poterant diduci. Sed neque hic omnia impune scribuntur. Nam, ad subterfugiendam invidiam, non est consultum omnia attingere. E Pontificiis Ludov. Maimbourg hoc tempore omnium Sectarum Historiam scribere aggressus est, & candorem aliquem præ se fert; multa tamen in illo desiderantur. Scripsit is *Historiam Lutheranismi*, *Historiam Calvinianismi* (cujus censuram nuper Theologus Reformatus dedit,) *Historiam Arianismi*, qui libri ad hæc tempora cognoscenda utiles sunt, modo cum judicio legantur; neque enim homini Pontificio per omnia tuto potest credi. Hottingerus *in Bibliothecario quadripartito* refert, habere se omnium istorum temporum Theologorum MSStas Epistolas, tam Protestantium, quam Reformatorum, quem ille non immerito Thesaurum incomparabilem vocat. Ex his monumentis multa poterant ad talem Historiam illustrandam afferri, sed perierunt omnia hæc molimina in aquis, cum ipso Autore.

Sunt & alia COMPENDIA *Historiæ Eccl.* HÆRETICORUM scil., a quibus cavendum est. Hos inter præ ceteris nomino Christoph. Sandium, cujus exiit olim *Nucleus*, & postea integrum *Systema Historiæ*, præcipue primorum seculorum. Operæ pretium faceret, si quis ex Orthodoxis Theologis hujus libri insidias detegeret. Prodiit & nuperrime A. 1681. Lugd. in 4to & Amstelod. in 12. a Jacobo Benigno Bossueto, Episcopo Condomensi, *Discursus super Historiam Universalem*, Gallica lingua, ad Delphinum, in quo, præter mutationes Imperiorum, Successio religionum etiam proponitur, sed tantum usque ad tempora Caroli M. Non vidi ipse hunc librum, sed Lipsienses in *Actis suis A. 1682. p. 215.* elogium aliquod illi suspendunt. 15

Ut in Historia Civili, ita & Ecclesiastica, quædam sunt conscripta LEXICA, facientia ad intellectum Patrum & Conciliorum, in quibus occurrunt sæpe termini, ac voces vulgo ignotæ. Sunt Joh. Ludov. de la Cerda *Adversaria* in hunc finem scripta, nunc vero, postquam Caroli du Fresne *Glossarium* prodiit, omnia puto *illi* transsumpta. Et illa quidem Lexica voces tantum spectant. Sunt vero, qui Ritus & Antiqui- 16

exposuit Vitus Ludov. a Seckendorf, Consil. Int. Saxon. & Brandenb. Heros Literatissimus *in Comm. Historico & Apologetico de Lutheranismo, seu de Reformatione Religionis*, Lud. Maimburgii *Historiæ Lutheranismi* (cujus *Libri III. priores* Latine simul versi exhibentur) opposito, Librisque III. ab An. 1517. ad 1546, Luthero emortualem, perducto, qui Lipsiæ An. 1692. in fol. prodiit. Henr. Hœpfneri, Theologi Lips. *Saxonia Evangelica*, jussu Joh. Georgii I. Electoris, Pet. Cutsemii *Saxoniæ Catholicæ* opposita, ac Lipsiæ An. 1625. & 1672. 4to excusa, in Historicis est parcior, & dogmatica præcipue persequitur. Nuperrimi Historiæ Seculi XVII. Ecclesiasticæ Scriptores, Joh. Wolfg. Jægerus, Professor Tubing. qui tria tantum Decennia priora An. 1692. & 93. exhibuit, & And. Carolus, Abbas Sangeorgianus in Duc. Würtemberg. totum emensus Seculum, cum, præter Collectanea, ex aliis coacervata, eaque maximam partem vulgaria, vix quicquam attulerint, judicio haud satis accurato in argumento isto sint versati, præjudiciis autem suis plus justo indulserint, parum ex illo labore gloriæ reportarunt.

tiquitates fimul congerunt per Indicem, ut fecit Jofua Arndius, cujus exftat *Lexicon Antiquitatum Ecclefiafticarum,* in 4to. Subjunxit Autor ille etiam Catalogum de præcipuis Scriptoribus Ecclefiafticis, ad Bernhardum usque, *a p. 685. ad p. 1086.* Eft & Italica lingua fcriptus liber, cui tit. *Notitia de Vocaboli Ecclefiaftici, Con la dichiaratione delle Ceremonie, & Origine delle riti facri, voci barbare, e frafi ufitate de fancti Padri, Concilii e Scrittore Ecclefiaftici, raccolta da Dominico Magri, Maltefe,* in Venetia A. 1675. in 4to. Superiori Anno Joh. Casp. Svicerus, Canonicus & SS. LL. Profeffor Tigurinus, *Thefaurum Ecclefiafticum* fcripfit, e Patt. Græcis ordine Alphabetico concinnatum. XX. Annorum labor eft, & colliguntur in illo non Voces folum, fed & varii Ritus Ecclefiaftici, dogmata Orthodoxorum & hærefes conferuntur, hodierna item dogmata cum antiquis. Subjicitur Index triplex, unus Autorum, ex quibus ille *Thefaurus* collectus, alter Locorum Scripturæ explicatorum, Tertius rerum & verborum, in toto hoc *Thefauro* occurrentium. Promifit idem Autor in *præfatione Lexicon Græcum minus, & Lexicon Græcum majus, duobus Tomis in fol.* quod a fe magno labore collectum effe teftatur.

17 Quod fi jam ad ipfos Scriptores Ecclesiasticos defcendere velimus, ratione argumentorum illi effent difpefcendi, ac comprehenderentur fic fub nomine Ecclefiafticorum Scriptorum Patres univerfi, de quibus poffent multa dici, tum ratione Editionum, tum ratione mutilationum, tum rariore adulterationum, quod poftremum argumentum Ioh. Dallæus præ ceteris infigniter tractavit. De Scriptis Patrum *Phil. Labbæus,* poft Bellarminum, prolixe egit. *b)* Ille enim Bellarminum *de Scriptoribus Ecclefiafticis* fupplevit, quo carere in hoc argumento non poffumus, quanquam Scriptore maledicentiffimo, & in Proteftantes admodum furiofo. Vocetur & in fubfidium *Thuana Bibliotheca,* ubi fecundum ordinem annorum, recenfentur, optimæque Editiones habentur, exceptis iis, quæ poft illa demum tempora lucem afpexerunt. Inter quas eft Origenes, eleganter Latine redditus, & cum Comment. editus, a Pet. Dan. Huetio.

18 Huc pertinent Notitiæ *Epifcoporum* & *Epifcopatuum,* de quibus per fingulas gentes exftant libri. Adde Autores, qui fcripferunt *Vitas Patrum, Sanctorum* & *Martyrum,* varia illa *Martyrologia,* & qui de *Ordinibus Religiofis* fcripfere, deque horum *Cœnobiis* & *Collegiis.* Habemus pene fingulorum Ordinum Annales, a certis Autoribus fcriptos. Francifcanæ familiæ Annales Franc. Gonzaga dedit, Annales Capucinorum Zach. Bove-

b) Phil. Labbei de *Scriptoribus Ecclefiafticis* Opere carere iam facilius poffumus, poftquam alii argumentum idem maiori, quam ille, & dexteritate, & candore, pertractarunt, e Pontificiis fcilicet Ludov. Ellies du Pin & Cafim. Oudin (ad Reformatos deinde transgreffus,) Theologi Parifienfes, e Reformatis autem Angliæ Guilh. Cave, Canon. Windforienfis, curienfis, cujus *Hiftoria Scriptorum Ecclefiafticorum,* qui XIII. prioribus Æræ Chr. feculis floruerunt, *Literaria,* Opus eximium Lond. A. 1688. in fol. prodiit, & Henr. Whartonus, qui luculentam de Seculorum XIV. & XV. Scriptoribus *Appendicem* ifti a A. fequ. 1689. fubiunxit.

Boverius teste Crasso *in Elogiis Hom. litt. P. I. p. 242. i)* Editum & est singulare *Monasticon Anglicum.* Claud. Robertus *Galliam Christianam* scripsit, in qua agit de Officialibus sacris Galliæ, Ferd. Ughellus *Italiam Sacram*, Opus vastissimum, & novem in folio Tomis comprehensum, in quo agit de omnibus Episcopatibus Italiæ. Opus laboriosum sane est & doctum. Spectant huc omnes Autores, qui *Hæreticorum & Conciliorum historiam* tradiderunt, item qui *historiam dogmatum Ecclesiasticorum, Pontificum & regiminis Ecclesiastici*, consignarunt. Sunt & specialiores Scriptores certorum argumentorum, qui Scriptoribus Universalibus facem quasi accendunt, v. g. qui de *persecutionibus Ecclesiæ* scripserunt, D. Chr. Kortholtus scil. & Joh. Bapt. Masculus (de quo vide Crassum *in Elogiis Hom. Litt. P. I. pag. 355.*) qui de *Cruciatibus Martyrum Christianorum* egerunt, de quibus librum singularem Ant. Gallonius scripsit, & multa reperias *in Roma subterranea* Pauli Aringhi, optimo libro, & in quo multa sunt, ad Ecclesiasticas Antiquitates spectantia, loco sæpe alieno adducta. Sunt deinde Miscellanei Scriptores variorum *rituum Ecclesiasticorum*, quales sunt Aloys. Novarinus in suis *Selectis & Schediasmatibus*, J. Bapt. Casalius, J. Steph. Durantius, &c. Sed de his omnibus speciatim agere nostri non est instituti, in universum autem plura de illis disquirere supervacaneum, postquam Joh. Andr. Bosius eruditum *Schediasma de comparanda notitia Scriptorum Ecclesiasticorum*, publicavit, Jenæ A. 1673. in 4to, in quo multa habentur, quæ lucem inferre Scriptorum Ecclesiasticorum lectioni possunt.

FINIS LIBRI QUARTI.

POLYHISTORIS
TOMI TERTII,
SIVE
POLYHISTORIS PRACTICI
LIBER V. THEOLOGICVS.
DE THEOLOGICIS SCRISTORIBUS.

§. 1. *Amplitudo Studii Theologici. In Hist. & Antiqq. Eccl. Pontificii & Reformati, in Theol.*

i) *Monasticon Anglicanum*, seu Opus de Cœnobiis Angliæ Historicum, quod *h. l.* absque Autorum laudatur indicio, a Guilh. Bugdale & Rogerio Dodsworth est congestum, tribusque Voluminibus Londini A. 1655. & 1673. in fol. publicatum.

Theol. Dogmatica Lutherani, praecellunt. 2. *Theologia Naturalis Priscorum fuit Metaphysica, a Platonicis praecipue exculta. Plato multa a Judaeis & Aegyptiis hausit. Jamblichi Lib. de Mysteriis Aegyptiorum commendatur.* 3. *Laudantur, qui Theol. Naturalem e Philosophis & Poëtis congesserunt, Marf. Ficinus, Mocenicus, Franc. Patricius, Sibyllinis Oraculis (de quibus quinam scripserint, obiter monetur) addictior.* 4. *Aug. Steuchus, cujus Operis de perenni Philosophia, & κοσμοποιΐας, insignia adduntur Encomia, Mutius Pansa, Steuchi secutus vestigia (cujus occasione de Nicol. Cusani scriptis etiam judicatur,) Joh. Owenus & Sam. Parckerus, qui discrimen Theol. Naturalis & Revelatae ostenderunt.* 5. *Relationes & Iudicia de Is. Vossii lib. de Oraculis Sibyllinis, in Textum V. T. Hebraeum injurio, & Adversarii ejus, Rich. Simonis, Historia V. T. Critica.* 6. *Scriptores Theologiae Naturalis Methodici potiores, Raym. de Sebonde, Dan. Clasenius, Pet. Musaeus, Renatusque Cartesius, Atheismi falso accusatus.* 7. *Recensus Criticus Librorum pro Veritate Relig. Christianae a Marf. Ficino, Lud. Vive, Er. Roterodamo, Pet. Ramo, Phil. Mornaeo, Hug. Grotio & Pet. Dan. Huetio, editorum. Scripta Patrum contra Gentiles, Hier. autem Magii & Alph. Pandulphi de Conflagratione Mundi. Iudicium de Guilh. Postelli Lib. de Orbis Terrarum Concordia.* 8. *Inter Naturalistas eminent Edv. Herbertus, Thom Hobbesius & Bened. Spinosa, quorum Adversarii recensentur.* 9. *Scriptores contra Atheos. Gisb. Voëtius, Thom. Campanella, Paulus Sarpius, Henr. Morus, Theoph. Spizelius, Ant. Reiserus, Franc. Cuperus, Sam. Parckerus, Chr. Ioach. Ianus, Ioh. Lud. Fabricius (Gentium, Atheismi accusatarum, Patronus,) ac de singulis Iudicia. Frustra contra Atheos e S. Script. disputatur.* 10. *Thom. Browne falso Atheismi accusatur. Ejus Religionis Medici, ac Pseudodoxiae Epidemicae, variae Editiones, Versiones ac Censores.* 11. *Philosophia S. Scripturae Interpres, quae Ben. Spinosae tribuitur, dextre a Lud. Wolzogenio, minus dextre a Pet. Serario refutata. Gotfr. a Valle Ars nihil credendi, Bonav. de Periers Cymbalum Mundi, aliique Libri Athei. Marini Mersenni Comm. in Genesin commendatur.* 12. *Argumentum contra Atheos e Scriptis Gentilium Historicum, ab Aug. Steucho, Anonymo Italo, Chr. Hofmanno & Tob. Pfannero, illustratum.* 13. *Bibliothecarum Theologicarum Scriptores, Sixtus Senensis, Ant. Possevinus, Paulus Bolduanus, Georg. Draudius, Gisb. Voëtius, Gerh. Meierus, Georg. Calixtus, Sev. Walth. Sluterus, Ioh. Dallaeus, Th. Spizelius, & I. H. Hottingerus (cujus Bibliothecarius Quadripartitus, cum G. Calixti Apparatu Theologico, ceteris praefertur.) De singulis Iudicia.* 14. *Inter Bibliorum Editiones eminet πολύγλωττος Anglicana Briani Waltoni, apparatu etiam insigni instructa. Hottingeri de Bibliis El. Hutteri Hebrais Censura. De Versionibus Biblicis P. D. Huetii Libri de Interpretatione legendi. Ejusd. Demonstr. Evangelica, & Chr. Kortholdi de Canone ac Versionibus Scripturae Tractatus, commendantur. Versio Evangelistarum Gothica.*

ca. 15. *Commentatores S. Scripturæ Critici. Laudantur præ ceteris Hugo Grotius (in quem Esdras Edzardi scripsit Animadv.) & Matth. Polus, reliquorum Epitomator. Lexica, Concordantiæ, Encyclopædiæ Biblicæ.* 16. *Commentatores Exegetici. Paraphrases Er. Roterodami in N. T. ab Edv. Leo, aliisque, impugnatæ. Paraphrases Chaldaicæ. Interpretationes Cabalisticæ Henr. Mori, & aliorum. Origenis Comm. in Jo.* 17. *E Locor. Commun. Theol. Scriptoribus Lutheranis, commendantur Phil. Melanchthon (cujus Opus, uti & Mart. Buceri Comm. in Psalmos, sub fictis Nominibus, etiam in Italia prodiere,) Mart. Chemnitius, Joh. Gerhardus & Joh. Musæus.* 18. *E Pontificiis autem Dion. Petavius, de cujus non Dogmatis solum Theologicis, sed & Scriptis aliis differitur.* 19. *Hæresium Cognitio ex Epiphanio, Philastrio, aliisque Recentioribus, Scriptorum vero cujusvis Sectæ Symbolicorum ex Hottingero haurienda.* 20. *Scriptores de Religionibus Sectisque variis, Joh. Hoornbeckius, Frid. Spanhemius Jun. (cujus in Cartesianos odium notatur,) Edv. Brerewodus, J. A. Bosius, Alex. Rossæus, Edv. Sandys, &c. caute, vel ob incuriam, vel partium studium, legendi.* 21. *E Scriptoribus Anti-Judaicis commendantur Raym. Martini, J. Chr. Wagenseilius & Wilh. Schickardus.* 22. *Ex Anti-Muhamedanis J. H. Hottingerus. Alcorani Versiones pleræque futiles. Libri Arabum præstantes. Hugo Grotius (in Lib. de Ver. Rel. Chr.) & Jac. Gaffarellus plagii in hoc a Jac. Sponio accusati, contra quem Grotius defenditur. Joh. Seldeni de Rebus Judæorum Scripta.* 23. *Scriptores de Græcorum Religione. Consensum ejus cum Pontificia falso jactat Leo Allatius. Major ille est cum Doctrina Protestantium. Vita illorum corruptissima. Biblioth. Jesuitarum Cochinensis, MStis Orientalibus referta, Batavis in prædam cessit. Moscovitarum Religio Græca corruptior. Notitia ejus ex Itinerariis Augustini, Bar. a Mayerberg, aliorumque, haurienda. Historiæ Schismatis inter Græcos ac Latinos Scriptores.* 24. *Ecclesiæ Pontificiæ Promachus præcipuus Rob. Bellarminus. Hujus Antagonistæ, inter quos Dan. Chamierus eminet.* 25. *Scripta alia contra Pontificios infinita. Laus Pet. Molinæi.* 26. *Scriptores de Primatu Papæ & Regionibus Suburbicariis. Judicia de Cl. Salmasio, Jac. Perronio, Dav. Blondello, Lud. Molinæo, Jac. Gretsero, Jacobo I. Rege Britanniæ (sub cujus larva If. Casaubonus latere credebatur,) M. Antonio de Dominis, &c.* 27. *Scriptores de Jure Magistratus circa Sacra, Regimine Ecclesiastico, Episcopisque & illorum potestate, alii item Primatus Pontificii, & Impugnatores, & Propugnatores. Gisb. Voëtii Lis Canonicis mota Ultrajectinis. Elogium Codicis Theodosiani Jac. Gothofredi.* 28. *Fraudes Pontificiæ circa Patrum Opera, Bellarmini inprimis & Cæs. Baronii. A quibusnam illæ detectæ. Scripta Rob. Coci, Joh. Dallæi, Abr. Sculteti & And. Riveti, de Patribus commendantur, nec non J. G. Dorschei Thomas Aquinas Confessor, & Matth. Flacii Catalogus Testium Veritatis. Simile Opus ex Jure Can. Dorscheus meditabatur.* 29. *Commendantur Scripta contra Pontificios generalia Joh. Meisneri (insigniter laudati,) Joh. Forbesii & Sedanensium, specialia item de Justificatione Henr.*

Heur. Höpfneri, de S. Cœna & Transsubstantiatione Edm. Albertini, Dav. Blondelli, Phil. Mornæi, de Imaginibus Joh. Dallæi & Lamb. Velthusii (ob Moderationem a Reformatis durioribus impugnati,) de Sacramentis Joh. Dallæi. 30. *Pugnandum contra Pontificios ex Antiq. Eccl. Factum id a Reformatis, qui Lutheranis proponuntur imitandi. Elogium J. G. Dorschei.* 31. *De Certaminibus inter Pontificios intestinis, Jansoniano & Anti-Jesuitico, nonnulla. Scripta varia contra illos Satyrica.* 32. *Miscella quædam de Reformatis; & Schismaticis inter eos, Amyraldistis, Anglicis ac Arminianis. Judicia de Marco Frid. Wendelino & Nicol. Vedelio.* 33. *Miscella de Socinianis & Neo-Arianis (Christoph. Sandio inprimis ac Mart. Ruaro,) illorumque Antagonistis.* 34. *Anabaptistarum Annales J. Henr. Ottius publicavit.* 35. *Chiliastæ quidam (Pet. Serarius, Dan. Brenius, Jul. Sperberus, Andr. ab Hobernfeld,) illorumque Adversarii.* 36. *Monita de Enthusiastis, ac speciatim Val. Weigelio, Rosæcrucianis, Æg. Gutmanno, Jac. Böhmio, Quir. Kuhlmanno, Dav. Georgio, & Indifferentistis illorumque Impugnatoribus.*

1 Quoniam Philosophiam, ejus partes præcipuas, jam recensuimus, ad Facultates ipsas, quas vocant, nos convertimus, & primo quidem ad earum Principem, THEOLOGIAM. Magnus est ille campus, ad quem decurrendum integris opus esset annis, librorum seges infinita est, scribuntur & describuntur toties libri, nec opus est, farraginem illam minutorum omnium conquirere, nec Professionis nostræ. Deinde tenerrima est Theologia, in cujus Lib. dijudicandis facile offendimus, prout studio partium hi vel illi ducuntur. Quare consultius forte est, manus ab his abstinere, ne ulcera quorundam tangantur. Non desunt Virorum doctorum Labores, qui ad Παιδείαν Theologicam luculentas præferunt faces, quorum judiciis facile acquiescere possumus. Habemus tam quoad universam Theologiam, quam ad ejus partes singulas, Autores quasi Hodegetas, modo illos sequamur, qui nos in devia non abripiunt, seu ad sectarum studia non impellunt. Et negari non potest, e Pontificiis, ac Reformatis multos accuratiora quædam indicasse vestigia in Historia & Antiquitate Ecclesiastica, quam factum est a nostris, qui Theologiam Dogmaticam præ ceteris excolendam sibi sumpserunt. Nos, digitum intendisse contenti, ad specialiora non descendemus.

2 Quod attinet igitur præliminaria Theologiæ, agemus de THEOLOGIA NATURALI Autoribusque eam impensius excolentibus. Non pertinet quidem illa ad Theologiam stricte dictam, sed Philosophiæ quasi surculus est, & si rem recte putes, vera illa priscorum Philosophorum Metaphysica, Doctrinam de Deo Spiritibusque complexa. Illam præ cæteris excoluit Plato, Platonicique pene omnes. Dispersa quidem apud Platonem omnia, sed Sectatores ejus, Proclus, Numenius, aliique, sub Theologiæ nomine, Lib. ex mente Platonis scriptos publicarunt. Seu illam ex se, sive aliunde, habuerit Plato, multa sunt illic mirifice cum ipsis S. Literis convenientia. Et vero est

est simillimum, illum a Judæis accepisse plurima, uti ostendit Galeus prolixe in libro Anglice scripto, *Aula Gentilium (Court of Gentils)* cujus postrema Editio in 4to Anglica locupletior est, quam Latina, antea edita. Sed illo solidius pleniusque hoc opus agit Pet. Dan. Huetius *in Demonstratione sua Evangelica,* libro multijuga eruditione referto, de quo infra plura. Verosimile est, & ab Ægyptiis quædam habuisse Platonem, uti videre est e præclaro Jamblichi libro *de mysteriis Ægyptiorum,* quem in Linguam Lat. conversum, cum notis suis edidit Thom. Galeus Oxon. An. 1678. in fol. Multa illic de Dæmonibus, eorum Evocatione, familiaritate, cultu, quæ profani aliquid & idololatrici præ se ferunt. Sed sunt tamen quædam e limpidioribus fontibus hausta. Nam ad unum Deum omnia tandem reducit Jamblichus, & Dæmonum cultum nihili esse concedit, si apud illum simus in gratia, quod tamen paucissimis contingat. Denique multa sunt adeo sincera, & pia, ut oblectare lectores possint. Lege *Sect. V. c. XXII.*

Orti fuere deinde quidam e Recentioribus, qui semina hujus Theologiæ, per Philosophos, Poëtasque hinc inde dispersæ, velut hylen aliquam, collegere, & ex iis quasi SYSTEMATA fabricati sunt totius hujus Theologiæ. Atque illi quidem, e sententiis placitisque Philosophorum, jam tum deprehensis, tale quoddam concinnarunt Opus, uti alii, rationis suæ sensus & dictata sequentes, illam vel e Philosophia Peripatetica, vel suis principiis, exædificarunt. Qui Veterum sententias uno Systemate collegerunt, illos equidem laudo, ut qui utilissimam operam posuerunt. Sed indulserunt forte illi aliquid præjudicio suo, & harmoniam Christianæ religionis cupidius quæsiverunt, quam veritas ipsa admittebat. Non referam nunc Platonicos Commentatores Latinos recentiores, Marsilium Ficinum, Mocenicum, Franc. Patritium, aliosque. Nam Ficinus, in Operibus suis passim, & separato quoque *de Theologia* libro, sed brevius, & ex ingenio suo paulo liberius, recenset. Mocenicus, *in libro de Transitu Hominis ad Deum,* Venet. A. 1558. in fol. edito, præclara multa & ingeniosa affert, quibus ipsa pietatis exercitia, & unionem cum Deo, ex Platone & Aristotele ostendere laborat. Patritius multa ex Scriptis Mercurii, & Oraculis Sibyllinis, arripit pro veris, quæ tamen supposita esse multi demonstrant, & inter illos præcipue David Blondellus in libro Gallice scripto *de Sybillis,* Opere non illa tantum lingua, sed Latina etiam dignissimo. A quo tamen mirum est diversa nunc sentire Isaacum Vossium *in libro de Sibyllis,* nuper edito. Edidit & Gallica lingua Joh. Crassetius, Jesuita, quædam pro veritate Carminum Sibyllinorum, quem laudat. Huetius *in Demonstratione Evangelica,* quanquam cum Blondello potius faciens, sed novissime Joh. Marckius *XII. suis de Sibyllinis Carminibus Disputationibus Spicilegium* adjecit, quo Crassetii sententiam refutavit. *a)* 3

a) Scriptorum de Sibyllis variorum recensum, *Oraculorum*, quæ illis tribuuntur, editiones, aliaque de iisdem ἀξιομνημόνευτα, vid. *in Homonymoscopia* nostra, *P. II. c. 2. §. 20. p.* 271-277.

4 Augustinus Steuchus, Eugubinus, præ ceteris omnibus hoc illustravit argumentum, in Libro aureo *de Perenni Philosophia*, cujus ille scopus est, ut ostendat, esse perpetuam Theologiæ Christianæ & Philosophiæ Gentilium concordiam. Hunc librum tanti fecit Julius Cæsar Scaliger, at quanti judicii Vir! ut secundas ipsi a Sacro Codice partes dederit. Ac memorabilis est Historia; quam refert Jos. Scaliger in *prima* sua *Epistola* de hoc ipso libro, *p.* 41. *Editionis Francofurtensis*, quod scil. Pater suus hominem, desperatissimo Atheismi morbo laborantem, sola hujus libri lectione, non ad saniorem tantum mentem revocarit, sed etiam acerrimum fidei Christianæ propugnatorem effecerit. Liber ille prodiit seorsim in 4. Basileæ, & cum ceteris ejus Operibus Basil. in fol. A. 1587. editis, in quibus plura continentur ejusdem argumenti. Præ ceteris præclarum Opus est, quod inscripsit de *Κοσμοποιΐα*, quod prolixus est Commentarius in prima Geneseos capp. ubi diligentissime ex omnibus, tam Philosophis, quam Poëtis, colligit, quæ spectant ad Historiam creationis mundi, ac nemo, post illum, accuratiorem laborem hac in re præstitit. Laudatus omnibus est, nisi, quod errores pauculos notarit Dionysius Petavius, *in Doctrina sua Theologica*, ubi de omnipræsentia Dei agit. De illo plura vide apud Jac. Gaddium *Tom. II. p.* 325. Notavit & in illo Ben. Pererius quædam in *Commentario in Genesin*. Gesnerus *in Bibliotheca* testatur, multa illum scripsisse, quæ desiderentur. Post illum Mutius Pansa, Philosophus & Medicus, librum scripsit, cui Tit. *de Osculo & Consensu Ethnicæ & Christianæ Philosophiæ*, editum Marpurgi, A. 1605. in 8. cui facile fuit, post Steuchum hoc in argumento versari. Conspirat enim argumentum per omnia, licet non videam, ipsi Steuchum laudatum fuisse, quem tamen eum non legisse vix vero est simile. Unus tamen, quantum memini, locus est *in Admonitione ad lectorem*, ubi Eugubini meminit, jungitque eum cum Cusano, Bessarione & Gemistho, quorum dicit se vestigia secutum, & multa noviter addidisse. At vero jungendus non erat cum ceteris Eugubinus, ut qui plus in hoc argumento præstitit, quam ante illum, vel Cusanus, vel Bessarion. Nic. Cusanus quidem, qui totus Cabalisticæ doctrinæ est immersus, Germanus Cardinalis, Opera multa scripsit, quæ ex Mathesi, Theologia, & Philosophia Platonica, quasi cinnum faciunt. Abstrusa quidem multa proponit, verum longe abest ab illa veterum Philosophorum & Poëtarum lectione, quam pro fundamento habuit Steuchus. Hoc sane verum est, qui in his argumentis versantur, pleraque ex Steucho depromere. Quibus ego quidem multa addi posse credo. Prima tamen ab illo lineamenta sunt ducta. Post illum laudarem Joh. Oweni, Angli, Libb. *de natura, ortu, progressu & studio veræ Theologiæ*, Oxon. A. 1661. in 4. editos. Multa illic erudita sunt, ac primo quidem in ipsa præfatione monstrat, quam differat illa, quæ e Paganorum veterum libris hauritur Theologia, a vera & revelata, & quam fuerit Platonis Philosophia sæpe impedimento priscis Patribus in rebus fidei, adeo ut illius errores in ipsam Theologiam intulerint. *Toto Primo Libro* agit de Theologiæ naturalis corruptione & amissione, & deinde *Libb. seqq.* de Theologia antediluviana (quod argumentum Jac. Boulducus, Capu-

Capucinus, *in Lib. de Ecclesia ante legem,* mirificis fabulis referto, tractavit,) de Theologia Noachica, ortu & progressu Idololatriæ, Theologia Abrahamica & Mosaica, de Theologiæ Mosaicæ corruptione & reparatione solenni, & de ejus abolitione ac de Theologia Evangelica. Adde huic SAM. PARKERUM, cujus edita sunt *Tentamina Physico-Theologica.* Multa illic tractantur de Theologiæ Platonicæ diversitate a revelata. Singulares tamen illic Dissertationes contra Atheos instituit, item contra Epicureos de Providentia. Idem Anglice librum scripsit hujus argumenti, cui Tit. *The Unraisonablenesse of Atheisme,* in quo argumenta Atheorum breviter examinantur, & ad illa respondetur.

Prodest & scopo huic novissimus ISAACI VOSSII liber, supra nobis memoratus, qui *de Sibyllinis, aliisque, quæ Christi natalem præcesserunt, Oraculis* agit, An. 1680. Lugd. Bat. in 12. editus. Primarium enim illud argumentum, quo tum veteres Christiani Patres, tum recentiores Scriptores, utuntur, pro stabilienda Christiana religione, nempe *Sibyllina Oracula,* ipse denuo, contra tot Viros doctos, Casaubonum & Blondellum, asserit, &, velut invincibile Testimonium veritatis Christianæ, laudat. Notum est, quæ sint de eis Virorum Doctorum judicia. Scripti sunt de Oraculis Sibyllinis integri libri a Viris doctis, inter quos Danielis Clasenii liber quoque est, sed tantam illorum prærogativam nemo hactenus asseruit. Vossius non dubitat, illa Judæis asserere; & singulari Oratione protreptica, ad illos formata, hortatur, ut tandem Christianam fidem amplectantur, tot testimoniis convicti. Sed ita ille disputat pro religione Christiana ex hoc argumento, ut fraudi sit illis, qui textus Hebraici Authentiam sustinent. Omnia enim ejus illuc tendunt, ut monstret, Versionem *τῶν LXX.* ipso Hebraico textu esse potiorem; de qua lite inter ipsum, & alios, magna contentione est disputatum. Huic sc. textus Hebræi nimiæ æstimationi imputat ille, quod non possint converti Judæi, & Lutheranos præcipue ipsos notat, ceu Lutherum hæreseos damnantes, quod cuncta Hebraica floccifecerit, & pro Commento Rabbinico habuerit. Sed de hac lite illi viderint, ad quos illa pertinet. Adjungit huic Dissertationi suæ *Responsionem ad Objectiones nuperæ Criticæ sacræ* RICHARDI SIMONIS, cujus prodiit Gallice liber hoc titulo: *Histoire Critique sur le vieux Testament,* ante aliquot annos editus Parisiis. *b*) Est vero hic liber ad rogum damnatus

b) An veritati sit congrua Autoris narratio de Rich. Simonis *Historia V. T. Critica* Pontificis jussu combusta, & Exemplo ejus unico flammis vix subducto, admodum me dubitare non diffiteor. Nec in præfatione enim Editionis Amstelodamensis, nec alibi, tale quicquam legisse recordor. Sed & Eruditorum nemo, quam parum Galli fulmina hodie moreantur Romana, ignorat. Ceterum *Historiam* hanc *V. T. Criticam,* cujus Editio Gallica Septima An. jam 1685. Roterodami prodiit, & Versio præterea exstat Latina Natalis Alberti de Verse aliquot post lustris (secus ac Nostrerst ominatus) exceperunt, *Historia Critica Textus N. T.* A. 1689. *Historia Critica Versionum N. T.* A. 1690. *Historia Critica Commentatorum N. T. præcipuorum* An. 1693. & *novellæ in Textum &*

tus a Pontifice, & ægre unum exemplum salvatum, quod in Elzevirii manus incidit, statimque Amstelodami recusum est, sine Impressionis loco, & Typographi nomine. Multa illic habentur curiosius inquisita circa historiam Libb. V.T. quæ multos injicere scrupulos apta sunt. Taxarat ille Autor multa in Vossianis, ad quæ Vossius in Appendice respondet. Habebat in animo idem Autor Historiam N.T. sed illa nunc æterno forte premetur silentio. Hæc de Autore hoc obiter dicta sunto, cujus mentio potius spectaret ad Commentatores Biblicos.

6 Nos in Theologia naturali pergimus, & porro Autores illos recensemus, qui illam e Gentilium placitis illustrant. Hic offerunt se primum illi, qui Philosophica methodo totam hanc doctrinam tractant, inter quos præcipue laudandus RAYMUNDUS *de* SEBONDE, Philosophiæ ac Medicinæ D. & Theologiæ Profess. cujus lib. prodiit hoc tit. *Theologia naturalis, seu liber Creaturarum, sive de homine, & de natura ejus, in quantum est homo, de his, quæ sunt ei necessaria ad cognoscendum Deum & seipsum, & omne debitum, ad quod homo tenetur, & obligatur, tam Deo, quam Proximo,* Francofurti A. 1635. in 8vo. Non parum æstimatur a Grotio, qui ejus aliquot in locis meminit. Non desunt alii e Scholasticis, qui, vel totam hanc doctrinam, vel ex parte, tractant, de quibus partim aliqua supra diximus, partim aliis dicenda relinquimus. Adhiberi tamen in subsidium hic potest DAN. CLASENII *Theologia Naturalis,* qui Aut. diligentissimus e Scholasticis pleraque collegit, ad hoc argumentum spectantia, ac poterit hic Locorum CC. instar esse. Exstat & D. PETRI MUSÆI *Theologia Naturalis,* hactenus MSta, & inter Auditorum manus vagatur. Sunt & ex Recentioribus, hanc qui doctrinam methodo a vulgari Scholastica diversa, & secundum sua principia, proponunt, uti facit Cartesius in *Meditationibus suis de Prima Philosophia*, cujus omnis illuc tendit ingenii subtilitas, ut e natura demonstret Dei existentiam animæque immortalitatem. Magnam sane injuriam illi faciunt, qui Atheismi principia illum stabilitum ivisse credunt.

7 Sequantur hos, qui vocata in subsidium naturali Theologia, religionis Christianæ veritatem demonstrare laborarunt. E quibus forte est primus MARSILIUS FICINUS, qui *de veritate Religionis Christianæ* libellum scripsit, & seorsim, & cum ceteris ejus *Operibus,* editum, sed tenuem admodum, nec magnæ rei. Quantum enim ex Platonicis capere potest, tantum instituto suo accommodat. Ludov. Vives dehinc idem argumentum singulari libro tractavit *de veritate fidei Christianæ,* qui Basileæ editus est Anno 1544. in 12mo, & recusus Lugd. Batav. Anno 1639. Reperitur & inter cetera ejus *Opera* junctim edita. Scripsit & Erasmus de hoc argumento, sed parvum librum, uti & PET. RAMUS aliquem *de Religione Christiana,* in 8vo, Francofurti 1577. editum. Vives autem elegantius pleniusque rem illam tractat,

Versiones N. T. Observationes A. 1695. Quæ scripta omnia Gallico Idiomate, tria quidem priora Roterodami, postremum autem Parisiis prodierunt. Taceo Apologetica, quæ Criticæ suæ Sacræ Anti-Criticis, Is. Vossio, Joh. Clerico, aliisque compluribus, reposuit, Schediasmata.

ctat, contra Ethnicos, Judæos, Mahumedanos, & perversos Christianos. Post illos plenius PHIL. MORNÆUS *de Plessis*, Nobilis Gallus, in *libro de veritate Religionis Christianæ*, Gallice scripto, hunc fundum occupavit, Lugd. Bat. Latine reddito A. 1607. in 8vo. Liber optimus est, qui argumenta priorum, quanta potuit diligentia, conjunxit, uberius tamen testimoniis indulgens, quorum mihi videor in Steuchi libro deprehendere vestigia. Post hos omnes HUGO GROTIUS eleganti libello rem istam tractavit, exiguo quidem, sed pondere argumentorum pleno. Primo quidem Belgica lingua scripsit, in usum popularium, sed postea, a Viris magnis rogatus, auxit, & Latine reddidit, additis notis, ad intelligendum textum, necessariis. Non quidem multa ab ipso afferuntur nova, ab aliis nondum tacta, sed plenius tamen nitidiusque omnem argumentorum vim, quasi in arctum, compegit, eaque elegit, quibus vis aliqua inesset, omnibus denique limatissimum suum judicium addidit. Novissime tandem prodiit Viri Celeberrimi, PET. DAN. HUETII *Demonstratio Evangelica*, Paris. in fol. & eo ipso anno recusa est in Batavis. Liber inscriptus est Delphino, ut illum averteret ab illorum judiciis, qui Christianam religionem plerumque in aulis traducunt. Procedit Autor methodo Mathematica, per definitiones, & propositiones, putatque se veris uti demonstrativis argumentis, sed qualia rei natura esse permittit, iisque religionis Christianæ capp. confirmat. Pugnat contra Judæos præcipue & Atheos. Postquam capp. fidei Christianæ recensuit, ad historiam Christi, & Libb. Veteris & N. T. certitudinem, ab omnibus dubiis vindicandam procedit, quod argumentum maximam istius libri partem occupat. Nam ad *γνησιότητα* illorum demonstrandam omne studium impendit, examinat omnia V. T. de Christo Oracula omniumque accuratissimum parallelismum instituit, Bened. Spinosæ quoque argumenta & argumentatiunculas subinde vellicat & refutat, eas scil. quæ habentur in *Tractatu* ejus *Theologico-Politico*. Nam posthuma Spinosiana, cum ille scriberet, nondum prodierant. *c*) Crediderim ego, post aliquot annos novam ejus libri Editionem moliturum Autorem. Spectant huc, qui contra Gentiles e Patribus libros scripserunt, uti fecerunt Origenes contra *Celsum* (quem in Anglia edidit Cantabr. Ann. 1658. pulcherrimoque *Commentario* illustravit Guilh. Spencerus,) Justinus Martyr *in Apologia*, Arnobius, Minutius Felix. Argumentum de ultimo judicio, & conflagratione mundi singulari libro, in fol. edito, e Philosophis, ceterisque gentilibus Scriptoribus, illustravit HIER. MAGIUS, Vir doctissimus, Basil. A. 1562. in fol. edito, & quidem ante Steuchum. Non argumentum hoc Steuchus ex parte tantum attingit. Est & alius quidam ALPHONSUS PANDULPHUS, Episcopus Comaclensis, qui *Disputationes de fine mundi* scripsit, in quibus, quæ a variis Philosophorum Sectis

c) Recte conjectavit Morhofius, Pet. Dan. Huetium, Episc. Abrincensem, novam *Demonstrationis* suæ *Evangelicæ* moliturum esse Editionem. Prodiit enim illa Parisiis A. 1690. in fol. ab Autore non solum recognita & castigata, sed duabus etiam prioribus (Parisiis An. 1679. in fol. & Amstelod. A. 1688. in 8vo. excusis) multis in locis auctior reddita, & Apologetica insuper adversus quorundam de Opere hoc censuras Præfatione instructa.

Sectis hoc in argumento naturali lumine sunt conjecta, revelantur, & Evangelica Propheticaque doctrina una recipitur & propugnatur, Bonon. 1658. in fol. Scripsit & *de veritate Religionis Christianæ* GEORG. CALIXTUS. Contra Mahumedanos & Judæos integra Autorum sylva est. Contra illos suo tempore scripturus erat GUILH. POSTELLUS, ac scripsit *in libro de Orbis terrarum Concordia*, ipse in Orientem profectus Capp. doctrinæ Alcorani diligenter conquisivit, sed, ut erat Viro illi turbidum ingenium, ita parum dextre hoc in argumento versatus est, in errores sæpe incidens, & in diverticula multa excurrens. Adversus Judæos Raymundi Martini *Pugio fidei* præ ceteris placet. Sed de his suo in loco plura.

8 Christianæ Religionis insidiatores pessimi sunt illi, quos a naturali religione. NATURALISTAS vocamus. Horum se nostro tempore major numerus ostendit. Sunt enim ex illis, qui religioni Christianæ colorem ex his rebus quærunt, sunt, qui directe eversum eunt. Nota sunt de Vanino ejusque Sectatoribus omnia. Edv. Herbertus in suis *Libb.* mire lubricus est, & qui ex eodem fonte hauriunt, Thom. Hobbesius, & Ben. Spinosa. Contra Herbertum pauca scripta sunt. Petri Musæi adversus illum exstat docta Dissertatio. Scripsit & quædam adversus illum Joh. Musæus. Hobbesii doctrinam e populáribus magno numero refutarunt Viri non docti solum, sed & pii. Nemo autem Spinosa nequior est, ut patet ex ex ejus *Tractatu Theologico-Politico*, & *Scriptis posthumis*, inprimis *Ethica*, in qua omne reconditum hominis virus est. Illic enim quasi arcem exædificat, & e fundamentis excitat, quæ antea tantum ruditer delineata erant *in Tractatu Theologico Politico*. In hoc ad evertendam authentiam Sacri Textus argumenta undique congeruntur; in *Ethica* vera Atheismi fundamenta sternuntur. Optandum esset, ut aliquis eadem hanc refutet methodo, quam ille Mathematicam jactat, & qua usus est in adstruendo Atheismo. Sed hactenus leviter tantum contra illum pugnatum est, nisi quod Lambertus a Velthusen singularem contra illum Dissertationem scripsit, brevem quidem, sed tamen argutam. Henricus Morus quidem illud tentavit, non autem data opera egit. In Belgio Ultrajectinus Prof. Regnerus a Mansfeld, *Tractatum* ejus *Theologico-Politicum* aggressus est, quem tamen, ut Hominem suarum rationum & argumentorum ignarum, ridet exsibilatque Spinosa. Neque omittendum est, quod supra diximus, Huetium data occasione in illum *in Demonstratione Evangelica* incurrere. Novissime operam illam suscepit Guilielmus a Blyenburg, qui *Ethicam* ejus eadem methodo refutavit.

9 Spectant & huc, qui de ATHEISMO, vel historice, vel dogmatice, vel Elenchtice, scripserunt. Exstant in GISB. VOETII *Dissertationibus* quædam de Atheismo, in quibus varia coacervavit, ad hoc argumentum spectantia, sed legendus est cum judicio, quo ipse non adeo utitur. In Scriptis enim suis coacervat sine discrimine digna, indigna, laudat Autores, eorumque loca, sibi interdum non visa. & libb. nunquam editos. Utilis tamen ejus est labor, ob varia Collectanea, quibus interdum feliciter uti possumus. Ejus certe *Disputationes de Atheismo* ansam dederunt aliis, ut de simili argumento scriberent, qui pene omnia illinc cepere, alia tantum

forma

forma Operi addita. De THOM. CAMPANELLÆ *Atheismo Triumphato* supra diximus, in quo objectiones Atheorum adducit, & e regione illarum ponit responsiones, quæ tamen ipsis objectionibus frigidiores sunt. Et sunt, qui compertum se habere putant, cum molireur hunc librum Campanella, voluisse illum inscribere *Atheismum Triumphantem*, sed ausum non fuisse, ne rem malam suo sibi jumento accerseret. Utinam prodiisset in lucem, quem PAULUS SARPIUS molitus fuit, liber hujus argumenti, *quod Atheismus repugnet naturæ humanæ*, teste Fulgentio *p. 134. in Vita ejus.* Sine dubio enim argutissima produxisset argumenta ad Atheismum exstirpandum. Quantum enim titulus libri arguit, vel ex genesi hominis, vel ex partium ejus constitutione, argumenta ad Dei existentiam probandam elicere voluit, uti est sane in hoc maximum ad Atheos convincendos præsidium. Certe Henr. Morus, qui *Antidotum adversus Atheismum* scripsit, non aliis uti argumentis voluit. Qui Atheismum propagarunt, & libri horum tam editi, quam inediti, sub exordium hujus Operis, *T. I. Lib. I. c. 8.* producti sunt. Feci illic mentionem *Jul. Cæs. Vanini* & *Joh. Bodini.* Uterque *Dialogos* scripsit. Illius quidem editi sunt, sed raro solent vendi, nisi in Auctionibus, & quidem magno pretio. Hujus Dialogi non sunt editi, sed manuscripti latent. *d*) THEOPH. SPITZELIUS aliquot libellos scripsit ad historiam Atheismi spectantes, exscriptos e Voëtii *Dissertatione.* Tum & ANTONIUS REISERUS *Dissertationem Epistolarem* scripsit *de Origine*, *Progressu*, *&* *Incremento Atheismi*, ubi multa scitu digna occurrunt, Augustæ Vindel. A. 1669. in 8. editam. FRANCISCUS CUPERUS librum scripsit, cui tit. *Arcana Atheismi revelata*, Roterodami An. 1676. in 4to. editum. Sed Autor ille non adeo sincerus mihi visus est. Promittit, se multa arcana argumenta propositurum, quibus Athei uti soleant, & quæ ex conversatione cum illis didicerit. Non video tamen plura esse ab illo prolata, quam ab aliis in hoc nequitiæ ludo antesignanis, &, si quædam ejus loca recte ponderentur, leviter tractare rem sæpe videtur, & causæ bonitatem prodere. Scio, multos esse, qui hocce tractant argumentum, & quidem spissis libris, sed plerique non satis ad hanc causam instructi, nec iis utentes armis, quibus, ad hanc hydram conficiendam, uti debebant. Solent enim pro fundamento uti locis Scripturæ, quæ non admittunt adversarii; illam enim ipsi in controversiam vocant. SAM. PARCKERI supra mentio est facta, cujus *Liber contra Atheismum* Anglice editus est Lond. A. 1669. in 8. Spectantque huc etiam Ejusdem *Tentamina Physico-Theologica*, Londini A. 1665. in 4to.

d) Joh. Bodini *Dialogorum de Abditis rerum sublimium Arcanis* MStorum, & Historiam elegantem, & Censuram accuratam, Theologus dedir πελυμαθέςατες, Joh. Diecmannus *in Schediasmate de Joh. Bodini Naturalismo Inaugurali*, Kilonii A. 1683. in 4to. publicato. Theophili Spizelii, Ecclesiastæ in patria Augustani, tria adversus Atheos prodierunt Opuscula: *1. Scrutinium Atheismi Historico-Ætiologicum*, Augustæ A. 1663. in 8vo; *2. Epistola de Radice Atheismi, ad D. Henr. Meibomium Juniorem*, Ibid. A. 1666. in 8vo: *3. Epist. de Atheismo eradicando, ad Ant. Reiserum, cui accessit Pius Literati Hominis Secessus*, ibid. 1669. in 8vo. Conferri etiam potest ejusdem *Felix Literatus ex Infelicium Periculis & Casibus, sive de Vitiis Literatorum Tractatus*, Augustæ A. 1676. in 8vo. editus, cujus *Commentatio I. (p. 89 - 202.) de Literatorum quorundam Impietate, sive Atheismo*, disserit.

edita, in quibus de mundi æternitate vel origine, Generis humani ortu, Corporis humani structura, Anima Mundi, & similibus Argumentis, contra Atheos, ex principiis Physicis, disputatur. Nec omitti debet hoc in loco Domini D. CHRISTOPH. FRANCKII Dissertatio, cui tit. *Atheus convictus*, in qua Atheorum & Epicureorum argumenta conquiruntur diligentissime, & ad ea respondetur. CHRISTOPHORI JOACH. JANI *Atheus refutatus, & ad veram Religionem conversus* quoque exstat, in quo agitur de Atheis, & eorum sectis variis, ac quomodo illi rationibus refutari, & ad veram Christianæ Religionis agnitionem adduci possint. Editus est Jenæ A. 1668. in 4. Verum non ea argumenta adducit, quæ rem omnino conficiant. Procedit per Oppositiones, & Responsiones, & S. Scripturæ loca, cum Responsionibus, simul adducit. Pleraque tamen collegit e Scholasticis, quæ apud illos solent disputari hoc super argumento. Scripsit & JOH. LUD. FABRICIUS, Prof. Heidelbergensis, *Apologeticùm pro genere humano, contra Atheismi calumniam*, quo demonstrare laborat, nullam esse gentem, quæ Atheismi convitio traduci possit, atque adeo omnes adducit, quæ vulgo ejus insimulantur apud Itinerariorum Scriptores & Historicos, demonstratque, illas non posse Atheas dici. Additus est iste *Meditationibus* ejus, An. 1663. Heidelb. in 4. editis.

10 Sunt &, qui Atheismi crimine infamare volunt Autorem *Religionis Medici*, cui nomen THOMAS BROWNE. Erat is Medicus Londinensis, & male audiebat apud suos de non optima religione, qua calumnia inductus, ut vindicaret nominis sui existimationem, librum scripsit hujus tituli. Scripserat & antea alios quosdam Libb. Theologici argumenti. *Religio* autem *Medici* Anglice edita fuit, & postea Latine reddita a Joh. Meryweather. In librum hunc *notas* scripsit Levinus Nicol. Moltkenius, non contemnendas, præfationemque addidit, qua de occasione Scripti, & Autore ipso, plenius agit. Latina editio est publicata Argentorati A. 1665. in 8vo. Ante XII. circiter annos prodiit Liber ille Anglice, auctior ab ipso Autore, & erant quorundam additi Discursus super libri hujus nonnullis argumentis, inter quos præcipue sunt Kenelmi Digbæi *Observationes in Religionem Medici*, quæ etiam seorsim editæ sunt Londini A. 1643. in 8. Quod ejus sententiam & dogmata attinet, quanquam liberius forte judicet de nonnullis religionis Articulis, pro Atheo tamen habere nolim, quod mihi videor ex ejus multis sententiis, quæ serio prolatæ sunt, deprehendere. Scripsit & *Censuram* in eam Alex. Rossæus, præcipue tamen in alterum ejus librum, quem Anglice scripsit *de vulgaribus erroribus*, quæ Censura reperitur in libro Rossæi, cui tit. *Arcana Microcosmi*, A. 1652. Lond. in 8. edito. Quod vero attinet hunc Brownii Librum, editus ille olim est Lond. in folio, Anglice sub Titulo *Pseudo-doxiæ Epidemicæ*, & postea, Belgice redditus a Joh. Grundal, Amstelodam. A. 1668. in 8. sub Tit. Beschriving van verscheden allgemeene Dwalinge des Volcks. Continentur hoc in libro quidem pleraque Physica, sunt tamen & aliqua, quæ ad Theologiam possunt referri.

Feci

Feci ſupra mentionem BENED. SPINOSÆ, & libri ab illo ſcripti, cui titulus: *Tractatus Theologico-Politicus.* Librum hunc præceſſerat alius quidam, hac inſcriptione: *Philoſophia Scripturæ S. Interpres.* Illum huic Autori tribuunt quoque, nam in eo quaſi fundamenta ponuntur paradoxarum ſententiarum. Liber a multis refutatus eſt per Belgium, e quibus tamen præ ceteris laudandus eſt Ludov. Wolzogenius. Liber Spinoſæ editus eſt Eleutheropoli, loco ficto, A. 1666. in 4. Reſpondit huic quidem ſingulari libro *Petrus Serrarius,* Amſtelod. A. 1667. in 4. edito; ſed ille non ſatis philoſophica methodo procedit, Vir quidem pius, ſed ad convellendas Hæreticorum & adverſariorum ſententias parum argutus, pronior etiam quodammodo ad Enthuſiasmum. Scripſit enim Gallica Lingua librum, quo defendit ſatis operoſe Mille annos Apocalypticos. Circumfertur & *Ars nihil credendi*, cujus mentio fit apud Voëtium *in Diſputatione de Atheiſmo,* & apud Spizelium *in Scrutinio Atheiſmi.* Tribuitur cuidam Gothofredo a Valle. Eſt & alius Lib. cui tit. *Cymbalum mundi.* Hujus meminerunt, tum Voëtius, tum Spizelius, & Autorem ejus faciunt Bonaventuram de Periers. Henricus Stephani ejus quoque meminit *in Apologia Herodoti, cap. 26. p. 364.* Marinus Merſennus *in Geneſin p. 669.* vocat eum de Perez. Qui & ipſe Merſennus, in illo *Commentario,* ſatis curioſus eſt, in rimandis illis, quæ videntur adverſus autoritatem textus ſacri adduci poſſe. Magna certe diligentia conquiſitæ apud illum ſunt Objectiones, quæ a profanis hominibus adferri ſæpe ſolent. Neque tantum ſubſiſtit in iis, quæ Geneſi Moſaica continentur, ſed per tota Biblia ſe diffundit. Argumentum iſtius libri, qui *Cymbalum Mundi* vocatur, refertur apud Spizelium. Idem & alterius meminit libri, cujus argumentum, & Tit. *de eo, cur receptum ſit Evangelium.* Exſecrabilem eſſe hunc librum ajunt, qui videre. 11

Adverſus peſtifera horum nebulonum dogmata, quoniam ſacras literas contemnunt, nullum eſt efficacius argumentum, quam quod e Philoſophicis, & Hiſtoricis gentilibus, contra illos ſumitur, quo in genere ſupra laudatus Steuchus palmam fert. Eſt & alius liber cujusdam Anonymi, cujus meminit Gaddius *in Lib. de Scriptoribus Non Eccleſiaſticis, Tom. I. ſub voce Anonymi, p. 30.* quo is teſtimonia de Chriſto collegerit, loca ſc. integra Veterum librorum Græca, Perſica, Thracica, Ægyptiaca, Babylonica, Chaldaica, & Italica. De Trinitate etiam, de Verbi in carnem adventu, ſignis divinis, reſurrectione, aſcenſione, de S. Spiritus ignitis linguis, de Judicio, de Paradiſo, Græcos, ceterosque populos, jam tum philoſophatos eſſe, oſtendere ille conatur. Exſtat & Diſputatio CHRISTIANI HOFMANNI, cui tit. *Umbra in luce, ſeu Conſenſus & Diſſenſus religionum profanarum cum veritate Chriſtiana,* Jenæ edita A. 1677. in 4. quæ iſtud argumentum tractat. Velut ſpicilegium, poſt aliorum meſſes, ſuperiore Anno TOBIAS PFANNERUS integrum *Syſtema Theologiæ* edidit, ſecundum omnes Locos Theologicos e Gentilium Philoſophorum Scriptis adornatum, qui, quamvis Duces habuerit ea in re Steuchum, aliosque, eleganti tamen methodo & delectu rem omnem inſtituit. *c*) 12

c) Ad hanc quoque claſſem pertinent Pet. Dan. Huetii *Quæſtiones Alnetanæ* (ab Agro, in quo

13 Venimus jam ad Autores Philologicos Bibliothecarios, quorum præmitti notitia debet. Habemus vero perpaucos, imo pene nullos, qui pro dignitate rei hoc argumentum tractarunt. De Sixto Senenſi, & Ant. Poſſevino ſupra diximus. Paulus Bolduanus & Georg. Draudius nudi ſunt Nomenclatores, imo vix illud nomen merentur. Multi enim in illis ſunt errores & ſphalmata. E Reformatis habemus quosdam, qui Ideam aliquam ejus Operis animo conceperunt. Et Gisbertus quidem Voetius librum ſcripſit, cui tit. *Exercitia & Bibliotheca Studioſi Theologiæ*, ſed ille, in alienis occupatior, ne ſuum quidem negotium recte curat. *f*) Bibliothecam enim

ſcriptæ ſunt, Alnetano ita dictæ,) ſive *de concordia Rationis & Fidei Libri III.* Cadomi A. 1690. in 4to editi, & curante Frid. Bened. Carpzovio, Lipſiæ A. 1692. in 4to. recuſi. Cujus Operis eximii, Dialogo inter Autorem & Joh. Bapt. Hamelium, Philoſophum Galliæ Celeberrimum, perpetuo concinnati, *Liber I.* Conſenſum Religionis Chriſtianæ & Sanæ Rationis generatim aſſerit, ſuisque Limitibus circumſcribit, *IIdus* autem in Credendis, ſive Doctrinæ Chriſtianæ Articulis, ac *IIItius* in Agendis, ſeu Vitæ Morumque præceptis, eundem e Paganorum Philoſophia, Hiſtoria & Mythologia, Scriptorumque varii generis Ethnicorum Monumentis, ſpeciatim oſtendunt. Idem Argumentum pertractare voluit Adamus Tribbechovius, in *Collatione Theologiæ Gentilis cum Divina*, quam, *non tam affectam*, *quam confectam*, eſſe, Anno jam 1667. *in Hiſtoria Chiliaſmi c. 1. §. 1.* eſt teſtatus, cujusque *Specimen de Statu Animarum poſt mortem, Fine Seculorum, & Poenis Præmiisque æternis*, biennio ante, *in Catalogo Nundinarum Anni 1665. Vernalium*, publice promiſerat. Sed & *Collationem* præterea *Hiſtoriarum S. Codicis cum Fabulis Gentilium* idem a ſe juſſit expectari, cujus prægustum exhibet *Diſſert.* elegans, *Veritatem Creationis Mundi, prout a Moſe eſt deſcripta, in Traditionibus Gentium, & Vetuſtiſſimis Antiquitatis profanæ Monumentis, ad convincendos Atheos, oſtendens*, Kilonii A. 1668. in 4to edita, & in Thomæ Crenii *Faſciculo I. Diſſertationum Hiſtorico-Philologicarum* Roterod. A. 1691. recuſa. In hac ſequentia *p. 18.* de toto offendes Opere, ſalivam tibi haud dubie motura. *Quod ſi & tenuis noſtra hic allegari Opella mereatur, affirmare certe auſim, ne unicam quidem alicujus momenti Hiſtoriam, ſunt autem omnes permagni, in S. Scripturis occurrere, cujus transſcriptum exemplum, in profanis Gentium Scriptis, non deprehenderim.* Utinam illud, una cum Val. Henr. Vogleri, Prof. Medici Helmſtad. Doctiſſimi, *Mythologicis* (quæ in ſimili verſata eſſe argumento, Caſp. Sagittarius, ſpem Editionis illorum ſimul injiciens, A. 1675. *in Exerc. ad Juſtini Hiſtorici Lib. II. c. 1. §. 6. p. 9.* ſignificavit,) in lucem propediem, ſi vel maxime lima haud acceſſerit ultima, protrahatur publicam!

f) Gisb. Voëtii *Bibliotheca Studioſi Theologiæ* Editio Tertia, quæ Francofurti A. 1685. in 12mo. prodiit, ac in Titulo, ceu prioribus auctior atque emendatior, falſo commendatur, harum menda, crebrosque Autoris errores, novis cumulavit ſphalmatis. Severini Waltheri Sluteri *Propylæum Hiſtoriæ Chriſtianæ* multo quidem auctius Lüneburgi A. 1696. in 4to eſt recuſum, ſed nihilo tamen minus valde adhuc mancum ac imperfectum. Palmam certe illi extorquet, quæ biennio ante, A. 1694. ſcil. Jenæ in 4to prodierat, Caſp. Sagittarii, eximiæ eruditionis Theologi atque Hiſtorici, *Introductio in Hiſt. Eccl. & ſingulas ejus Partes, ſive Notitia Scriptorum illius Veterum atque Recentium*, cujus *Tomum alterum poſthumum*, a Joh. Andr. Schmidio, Theologo Helmſtadienſi ἱστορικωτάτῳ, recognitum & luculentis auctum Acceſſionibus, cupide Eruditi expectant, &, ut promiſſis Vir doctiſſimus quamprimum ſatisfaciat, efflagitant.

enim Studiosi Theologiæ descripturus, omnem non solum Encyclopædiam Philosophicam, sed & omnia alia, rebus suis immiscet. Præcipue illic obvii crassissimi sunt errores. Venditantur Autores nunquam editi, &, qui de argumentis alienis scripsêre, ille ad sui argumenti Scriptores refert. Editus est ille Lib. Ultraject. An. 1651. in 12mo. Edidit & Gerh. Meierus, Bremensis, *Bibliothecam Theologicam*, methodo quidem satis concinna, sed admodum concisam, nec satis perfectam. E nostris quem nominare possim, nescio, nisi quis Georg. Calixti *Apparatum Theologicum* hunc in censum referat. Sed ille vastius argumentum animo complexus erat, nec tantum de Scriptoribus Theologicis agere in animo habuit, sed de omni Apparatu Theologico in universum. Magnam certe fecimus jacturam in hujus libri defectu, paucula enim tantum attigit, sed profecto eruditissima, & profundam antiquitatis & Historiæ, tam Sacræ, quam Civilis, cognitionem spirantia. Nuper SEVERINUS WALTHERUS SLUTERUS *Propylæum Historiæ Christianæ, seu enarrationem methodicam Scriptorum ad Historiam Ecclesiæ Christianæ, facientium* Francofurti A. 1680. in 12mo edidit, sed pauca sunt illa, ac multis modis ampliari possunt, uti forte faciet Autor cum ad curas secundas descendet. Faciunt huc quodammodo *Autores, qui de Usu Patrum* quædam commentantur e variis religionibus, inter quos merito suo commendari debet præstantissimus Joh. Dallæus, cujus *de Usu Patrum, & Pseudonymis & supposititiis* illorum Libri exstant, magna Antiquitatis Ecclesiasticæ cognitione referti. MSStos libros Ecclesiasticos, & Theologicos nonnullos, Theoph. Spicelius dedit in libro, cujus titulus: *Illustrium Bibliothecarum Arcana retecta*, de quo supra egimus. Spectat huc quoque liber Joh. Henr. Hottingeri, quem inscribit *Bibliothecarium Quadripartitum*. Nam in toto Opere hoc sibi præfixit, ut ostenderet, quomodo Bibliotheca Theologica adornanda sit. Hujus argumenti occasione ad singulas Theologiæ partes procedit, accurate omnia dividens, & potissimos in singulis autores indicans. Liber est utilissimus Theologiæ Studioso. Nam, ut erat Vir *πολυμαθέστατος*, ita magna cura conquisivit, quæ quomodocunque ad argumentum, quod tractat, spectant. Pene optimus est in hoc argumento: nam, & methodo concinna utitur, & ubique judicia sua interspergit non contemnenda.

Nunc procedimus ad fontem ipsum Theologicorum dogmatum, BIBLIA scil. 14
codicemque sanctum. Ejus libri quomodo dividantur, notum est omnibus. Multa hic notari possent de variis Bibliorum Editionibus, tum V. tum N.T. variisque Versionibus in linguas varias. Quod Editiones attinet, variæ prostant V.T. vel sine versione, vel cum versionibus, quas enumeratas vide *in Bibliotheca Thuana*, ubi pene omnes illæ Editiones comparent, præter recentiorem Anglicam, a Briano Walthono procuratam, cum versionibus omnibus Orientalibus, Græcis & Latinis. Quod magnificum sane Opus Complutensem Codicem, aliosque omnes, longo post se intervallo relinquit, quanquam tamen non desunt, qui & in illa Editione non pauca desiderant. Præmisit Walthonus Tomum integrum, quem vocat *Apparatum*, quo expenduntur omnia illa præliminaria circa textum Hebraicum & Versiones ac controver-

troversiæ circa authentiam Hebraici textus, quod argumentum ante illum inter Lud. Capellum & Joh. Buxtorfium disputatum est, & ante aliquot annos a Domino D. Matthia Wasmutho. *Apparatus* ille in Epitomen a nonnemine redactus est, ac *in duodec.* editus, usui futurus illis, qui vastum istud Opus parare sibi, vel nolunt, vel non possunt. De ceteris consulendus est Hottingerus, in sua *Bibliotheca Theologica, Lib. I. c. 1.* quo agit de Bibliorum exemplaribus Authenticis, Hebræis Veteris, & Græcis N. T. tam MSStis, quam impressis, & *cap. sequente secundo*, quo agit de Editionibus Polyglottis, *g*) omnesque ad examen vocat, judicio de singulis instituto. Judicat & ibi de Opere Eliæ Hutteri Biblico, quod scil. distinctio Literarum servilium & radicalium, in Textu Hebraico Hutteriano, discentium conatui plus obsit, quam prosit. Idem refert, Biblia illa (quæ vulgo Tetraglotta sunt) Noribergæ excusa esse XII. linguis. Multa hic possent de variis Bibliorum translationibus dici, de quibus peculiari cap. 3. agit Hottingerus, ubi omnium gentium versiones recenset. Qui hoc argumentum plenius tractavit, laudari debet Petrus Dan. Huetius, Vir omnium literarum peritissimus, cujus exstant *de Interpretatione libri duo*, quorum *primus* agit *de optimo interpretandi genere, alter de claris Interpp.* Quanquam autem liber iste in genere, de omni interpretandi & transferendi ratione, agat, de qua nil hactenus erat præceptum, se tamen per omnes disciplinas diffundit, & quidem in singulis, qua cura quid conversum sit, disquirit, addito ubique limatissimo judicio. Occasione itaque illa de Bibliorum versionibus etiam plerisque egit, magno hoc in argumento usui futurus. Cui tamen Autori hoc vitio vertere possis, quod iniquior paulo videatur in Germanos. Liber ille, olim Parisiis editus in 4to, erat admodum rarus, sed nunc Stadæ recusus est A. 1680. in 8. Jungi potest huic libro ejusd. Autoris *Demonstratio Evangelica*, cujus supra mentionem fecimus, in qua γνησιότης omnium Scripturæ librorum ordine ostenditur. De his libris non paucæ intercedunt nobis cum Pontificiis controversiæ, de quibus libros singulares scripsit Dominus D. Christ. Kortholtus, alterum *de Canone Scripturæ S.* alterum *de variis versionibus*, hic Kilonii editos. *gg*) De variis versionibus Germanicis antiquissimis egit Hottingerus. Est & in Gothicam Linguam conversa bona Evangeliorum Pars, quæ a Francisco

g) De Bibliis Polyglottis, post Hottingerum, fusius commentati sunt, & conferri cum illo merentur, Chr. Kortholtus *in Tr. de Variis S. Script. Editionibus, Cap. XXI.* & Wilh. Ern. Tenzelius in peculiari de iis *Diatriba*, Witteb. A. 1686. in 4to edita.

gg) De Versionibus Bibliorum Germanicis, ante Lutheri Translationem, concinnatis atque evulgatis, præter eundem Hottingerum (*Lib. II. Biblioth. Quadrip. c. 3. §. 2. p. 146-154.*) consulendi C. Kortholtus in Edit. posteriore atque auctiore Tractatus modo laudati, c. 25. Joh. Frid. Mayerus in *IV. Dissertationibus, Historiæ Versionis Bibl. Germanicæ Lutheri*, Hamburgi A. 1701. excusæ, subjunctis, Joh. Reiskius *in Diss. Epistolica ad Mayerum*, eidem addita, & Georg. Frid. Magnus Gymnasii Augustani Rector, *in Disp. de Antiquis S. Scripturæ Versionibus Germanicis, Augustæ excusis*, A. 1690. publicata, cujus recensum Dn. Tenzelius, *in Dial. Menstr. Germ. M. Aug. A. 1692. p. 676-698.* exhibuit.

cisco Junio edita sunt cum Commentariis, quorum & supra mentionem fecimus. *ggg)*

Sequuntur COMMENTATORES BIBLICI; qui vel *Critici* sunt vel *Exegetici*. CRITICORUM magnus est numerus, tam illorum, qui in Biblia universa, quam qui in libb. singulares sunt commentati; tum qui de argumentis peculiaribus egerunt. Horum Autorum Syllabum, quasi per lancem saturam, dedit Hottingerus *Lib. I. cap. 5.* ubi agit *de Criticis Biblicis*. Quidam illorum contulerunt inter se Exemplaria MSSta, quidam Versiones, uti Ludov. de Dieu, Arnoldus Botius, Johannes Viccars. In universa Biblia exstant *Commentaria Critica* HUGONIS GROTII, quæ novissime edita sunt 4. *Tomis in folio*, ap. Blavium, cum absolutissimis Indicibus Autorum, rerum, Locorum Scripturæ, quorum maximus in exegesi usus esse potest, exceptis Locis Socinianismum spirantibus. Hoc enim morbo Grotius laborasse dicitur. Prima horum *Commentariorum* Editio sine Indicibus est, ideoque ad usum non ita accommodata. Alteri Editioni, præter Indices, accessere novæ quædam Autoris notæ, & peculiares quidam libri. De his Commentariis hoc notandum est, in Rabbinorum locis citandis, & explicandis, non raro eos fallere. Secutus enim plerumque aliorum fidem est Grotius, linguarum Orientalium non adeo gnarus. Plurima horum errorum specimina notavit harum literarum peritissimus Dominus *Esdras Edzardi*, quæ ipse mihi aliquando ostendit. Ceteri Commentatores Critici, nec legi ab omnibus, nec enarrari a nobis, omnes possunt. Quare non inutilem laborem suscepit MATTHÆUS POLUS, qui ex omnibus Criticis Scriptoribus extraxit illa, quæ faciunt ad intelligentiam locorum Scripturæ, illaque Bibliis, juxta ordinem librorum, capitum & versiculorum, dispositis, inseruit, annotatis semper Autorum locis. Quanquam Epitomarum, & Compendiorum, inglorius sæpe & noxius labor sit. Vix enim semper ita assequitur mentem Autoris Epitomator. Laudanda tamen illa est opera, quæ multis modis utilis esse potest, ob seriem illam librorum, & ob laboris compendium. Liber ille olim impressus in Anglia, magno constabat pretio, & vix haberi poterat, cujus Exemplaria incendio Londinensi erant absumpta. In Germania itaque recusus est, ac vendi solet XX. circiter Imperialibus. Ad Commentarios Criticos refert Hottingerus & Lexica Biblica, Concordantias & Encyclopædias Sacras, quæ tamen huc non adeo spectare videntur. Concordantiæ enim, etsi utilissimæ sunt ad explicationem Locorum Parallelorum, ad inventiones argumentorum in Homileticis, pro se tamen nihil explicant, sed purum putum Indicem

ggg) De Gothica IV. Evangeliorum Versione, & recentiori illius Editione, post Junianam, a Georg. Stiernhelmio Upsaliæ An. 1671. in 4to curata, & Translationibus eorundem Vulgata Latina, Suecica & Islandica, παραλλήλως adiectis, aucta, vid. Joh. Schefferi *Sueciam Literatam p. 180.* *Hypomnemata* ad illam nostra *p. 401. 402.* M. Georg. Frid. Heüpelii, Argentinensis, *Diss. de Ulphila, seu Versione illius IV. Evangeliorum Gothica*, Witteb. 1693. editam, aliosque Autores *in Hypomn. l. c.* allegatos.

dicem præstant. Encyclopædia tantum abest, ut ad Criticam pertineat, ut inutiliter quæri videatur. De quibus Encyclopædiis quid sentiam, supra aliquoties dixi.

16 EXEGETICI Autores alterum ab his locum occupant, suntque illi, qui in vero Scripturæ sensu indagando occupantur. Horum magnus est ab omni ævo numerus, quibus recensendis integro libro opus esset. Exegetæ primo sunt, qui Paraphrasin librorum Scripturæ dederunt, qualem laborem in N. T. suscepit ERASMUS, qui cum ceteris ejus Operibus editus est in fol. & in 4to recusus. Multos Vir ille his suis Scriptis contra se provocavit, qui passim quid in interpretationibus ejus desiderabant. Nominatim contra illum insurrexit Edvardus Leus, qui *Annotationes in N. T. Erasmi* scripsit, ad quas *Annotationes Responsiones* suas edidit, & *Apologiam paraphraseos principii Evangelici Johannis: In principio erat sermo;* in qua Paraphrasi deprehendere aliquid sibi visi sunt nonnulli, quod Arianismum saperet. Additæ sunt literæ doctorum Virorum, & ipsius Erasmi, de hoc negotio. Editi sunt hi libri Basileæ, apud Frobenium, A. 1520. in 4to. Scripsit & Alphonsus Henriquez *Defensionem pro Erasmo, contra Edvardum Leum, & Universitatem Parisiensem*, quæ *in Classe secunda Indicis Expurgatorii Hispanici* perhibetur. Fuerunt Paraphrases illæ diu usitatæ, jamque olim in Synagoga Judaica, estque ille modus interpretandi simplicissimus. Prætereo illas, quas habemus, Orientalium V. T. paraphrases, aliasque interlineares ac Germanicas, quæ omnibus sunt notissimæ, & de quibus plenissime agitur apud Scriptores hujus argumenti Bibliothecarios. De Paraphrasibus Chaldaicis, præter alios, singulari libro egit Augustus Pfeifferus, Witteb. A. 1665. in 4to edito. Legi & Walthonus *in Apparatu* prolixe potest. Exstant & Paraphrases & Interpretationes quorundam Cabalisticæ & Mysticæ, quæ tantum abest ut sint Exegeses, ut novas potius Exegeses suorum ænigmatum requirant. Nemo in iis fœcundior est Judæis, qui miras sunt commenti inprimis super Mosis libb. fabulas, & qui e Christianis Enthusiasmo quodam Judaico sunt afflati. Multus in his Interpretationibus mysticis est Henricus Morus, Theologus Anglus, cujus *triplex super Genesin Cabala* exstat, *literalis, naturalis, moralis*, mirum e Philosophia Platonica, Cartesiana, & Rabbinorum traditionibus Chaos. Possunt Exegetæ distingui secundum ætates & religiones. Quod ætates spectat, primo ponendi sunt Patres, qui in Biblia sunt commentati. Hos, secundum ordinem temporum, & seculorum, satis diligenter collocavit Autor *Bibliothecæ Thuanæ*, sed illic non habentur alii, quam qui in Bibliotheca Thuana continebantur. Reperiuntur & in MSStis Codicibus, *Thuanæ Bibliothecæ* subjunctis, Commentatores e Patt. Græci & Latini inediti. Multa talium olim Origenes scripserat, Χαλκέντερος hac de causa dictus, quæ pleraque perierunt. *b)* Ejus tamen *Commentarium super Joh. Evange-*

b) Editus quidem est Origenis *Comm. in Johannem*, tum Latine, ex Versione Joach. Perionii, in Antiquioribus Operum ejus Editionibus, tum Græce, *in Exegeticorum, quæ Græce reperiri potuerunt*, Editione Anni 1668. Rhotomagensi Græco-Latina, a Pet. Dan. Huetio, cum Notis & Observationibus suis publicata. Sed utrobique mutilus est & imperfectus,

angelium refert se vidisse MStum & integrum, apud Arsenium Calutum, Hieromonachum Græcum in urbe Corfa, Jac. Sponius *in Itinerario suo, P. II. p. 27. Editionis Germanicæ*, ubi habentur multa observatu dignissima. Recentiorum temporum Exegetas, secundum religiones varias, satis diligenter recenset Hottingerus *in Bibliothecario quadripartito, lib. 1. c. 6.* ubi de illis plura possunt legi.

Transimus ad *Locorum Communium* THEOLOGICORUM *Scriptores*, quorum prima lineamenta duxit *Phil. Melanchthon*, communis divinæ ac humanæ doctrinæ restaurator. Quanto olim in pretio illi habiti fuerint, inde videre est, quod, cum primo ederentur Venetiis, sub nomine *Philippi de Terra Nigra* impressi, statim distracti fuerint apud ipsos Pontificios, ignaros a Phil. Melanchthone hoc Opus esse profectum. Quod idem quoque obtigisse Martini Buceri in *Psalmos Commentariis*, notat Vir doctus Anonymus, *in notis in Scaligeriana Excerpta*, a Tanaqv. Fabro edita. Nam, sub nomine Aretii Telini *Commentarii* ille vendebatur Cardinalibus & Episcopis, magni facientibus illum, sed cum audivissent, Bucerum ejus verum esse Autorem, statim suppresserunt librum, & inter damnatos rejecerunt, qui antea sub fucato nomine mirifice placebat. Post Melanchthonem, Locos Communes majore diligentia excoluit MARTINUS CHEMNITIUS, Vir Ecclesiæ nostræ maximus, cujus Opera Pontificios valde sollicitos habuere. Magnam enim Antiquitatis & Historiæ Ecclesiasticæ cognitionem Theologico studio junxerat, ut eo nomine facile adversariis superior esset, accedente ad insignem peritiam causæ bonitate. Variæ sunt *Locorum* illius Editiones, non bonæ notæ omnes. Quæ in 8vo prodiit, ceteris est correctior, & altera quoque, quæ Francofurti in 4to. Mendosissima est Wittebergensis in folio, & vel recusa mendis suis non destituitur. Scripsit & alia Vir ille, quæ religionis nostræ Cultoribus in deliciis esse debent, *Harmoniam Evangelicam*, cujus Editio optima prodiit Francofurti in folio, it. *Examen Concilii Tridentini*, Opus præclarum, & quod maximi faciunt Theologi nostri, crux vero Pontificiorum, qui in ejus Operibus facile genuinum frangunt. Laudatissimam quoque operam in Locis posuit JOH. GERHARDUS, Vir multorum laborum, & meritorum. Meditatus & olim Locos Communes fuisse dicitur JOH. MUSÆUS, Theologus Jenensis, imo maximam partem confecit, fuitque ante aliquot annos, qui, ipso invito, illorum editionem parabat, Bibliopola, cujus tamen conatui ipse, cum viveret, intercessit. An nunc habituri simus scriptum hoc ejus posthumum, est incertum. 17

E Pontificiis maximis ornari laudibus debet DIONYSIUS PETAVIUS, Jesuita, Vir summi laboris & judicii, quem unum e Jesuitis sapere judicabat Scaliger, utut ab illo scriptis Eristicis lacessitus. Scripsit ille *Libros Dogmatum Theologicorum*, quos ad Locos Communes Theologicos certa ratione referre possimus, etsi ulterius se labor 18.

quippe in quo, e 32. Tractatibus, quos olim continuit, novem tantum supersunt, uti Huetius e MSto Biblioth. Regiæ ostendit, *Vid. Ephem. Vir. Erud. Gall. A. 1668. p. 857. Edit. Lat.*

ejus extendat. Nam & controverſias, & quicquid ad doctrinam Theologicam ſpectat, addidit. Opus hoc ejus *Dogmatum Theologicorum 4. Tomis in folio* prodiit Pariſiis A. 1610. & ſeqq. *i)* Liber tamen imperfectus eſt, ſed quæ tractavit, ſi exceperis, in quibus nobis cum Pontificiis controverſia eſt, ſolida ſunt, docta & expolita, ac magno uſui futura in argumentis Theologicis. Locus de Trinitate integrum illi in fol. Tomum complet, unde perſpicias, quanto molimine & cura rem ſuam egerit. Dolendum eſt, non abſoluta fuiſſe omnia, ſed perveniſſe tantum ipſum ad Locum de Libero Arbitrio. Culta illi elegansque eſt tractandi ratio, varia eruditione undique aſperſa, non horrida illa & Scholaſtica, frequens antiquorum lectio, in quibus evolvendis & emaculandis multum temporis conſumpſit. Edidit enim multos cum notis ſuis, nempe Epiphanium Pariſ. *2. volum. in fol. A. 1622. Appendicemque ad ſuas notas*, Syneſium *cum notis A. 1632. in folio. Notas in* Juliani Apoſtatæ *Opera*, edita A. 1634. item *Tr. de poteſtate conſecrandi, Sacerdotibus a Deo conceſſa*, in 8vo. Pariſ. A. 1639. & *Diſſertationes Eccleſiaſticas de Epiſcoporum dignitate, & aliis argumentis* Paris A. 1641. in 8. In Chronologiam ſcripſit *Opus de doctrina temporum, 2. volum. in folio* editum Pariſ. A. 1627. apud Cramoyſios, quod poſtea in Epitomen contraxit ſub tit. *Rationarii temporum*, & Scaligero oppoſuit, cui multum faceſſebat negotii, edidit & *Uranologium, ſive Syſtema variorum Autorum, qui de Sphæra, ac Sideribus, commentati ſunt, Græce, cum Latina Interpretatione, & variarum Diſſertationum Libb. 7.* Pariſ. in folio, A. 1630. Unde patet, quantæ doctrinæ Vir fuerit. De Locorum Communium Scriptoribus, tam apud Proteſtantes, quam Pontificios & Reformatos, vide Hotting. *in Bibliotheca Theologica, lib. 3. c. 2. 3. 4. ſub ſingulorum capp. initium.*

19 Theologiæ Polemicæ Scriptores ſunt permulti, ratione Sectarum, quorum tangemus celeberrimos. Spectant huc omnes, qui de Hæreticis ſcripſerunt, licet non omnes hæreſes ad noſtra tempora ſe extendant. Prodeſt tamen illarum habere, quoad fieri poteſt, notitiam accuratiſſimam. Solent enim plerumque reviviſcere hæreſes illæ, & a Novatoribus reſuſcitari. De Epiphanii *Opere de Hæreſibus*, & Petavii *notis* in illud, ſupra diximus. Philaſtrius *Catalogum Hæreticorum*, ſcripſit, fœcundum ſane & locupletem. At illi in more poſitum eſt, facile hæreſeos condemnare, ex levibus & innoxiis quibusdam opinionibus. Catalogos Hæreticorum poſt illos dedere Centuriatores, ſub ſingulis ſeculis, & plures alii ſingularibus libb. uti Joh. Gualterius, (Janus Gruterus) *in Chronico Chronicorum*, Joh. Pontanus *in Catalogo Hære-*

i) Pariſinæ *Dogmatum* Dionyſ. Petavii *Theologicorum* Editioni palmam præripuit nupera, quæ A. 1700. in fol. prodiit, Antwerpienſis, ſive potius Amſtelodamenſis, a Theophilo Alethino (ſub cujus larva Joh. Clericus deliteſcit) Præfatione pro Petavio, adverſus Chriſtoph. Sandium, Arianiſmi eum convincere conatum, aliosque Cenſores, Apologetica, ac Notulis, Exegeticis partim, partim Elenchticis, aucta, ceterorumque inſuper Tractatuum Petavii, qui ſeorſim antea prodierant, Theologicorum acceſſione locupletata. Σκιαγραφίαν ejus *vid. in Actis Erud. Lipſ. M. Majo A. 1700. p. 230. 231. 232.*

Hæreticorum. Florimondus Ræmundus *in libro de ortu, progressu, & ruina hæresium hujus seculi* (qui e Gallica in Latin. Linguam est conversus A. 1614. Colon. in 4to) Conradus Schlüsselburgius *Catalogum* quoque *Hæreticorum* scripsit. Expedit hic nosse singulorum, in quacunque, vel Secta, vel Religione, Doctorum Symbola, Confessiones, Catecheses, quorum libb. copiam insignem in unaquaque habemus religione. Illos autem omnes prætermittemus, cum operam hic laudabilem posuerit Hottingerus *lib. 3. c. 1. Bibliothecæ Theologicæ*, ubi diligentissime agit de Scriptis Symbolicis præcipuarum religionum.

Prænosci hic debent summa Controversiarum capita, quæ præcipue in Ecclesiis nostrorum temporum, & variis sectis, agitantur. Earum *Controversiarum summam* e Reformatis Joh. Hornbeckius dedit libello aliquoties recuso. Præstitit & heic operam compendiariam non ita pridem Frid. Spanhemius *in Introduct. ad controversias selectiores*, Lugd. Batav. A. 1677. in 12. edita, cui libello accesserunt, quæ recenter motæ fuerunt a Naturalistis quibusdam & Atheis in Belgio, controversiæ. Quorsum & refert Cartesianos, Hobbesianos, & Spinosianos. Ut de posterioribus nihil dicam, in Cartesium aliquanto iniquior fuit Vir ille, cujus consiliis & impulsu ejecta Belgio fuit Cartesii Philosophia. Etsi non negem, recentiores Cartesianos, Cartesii auctoritate & sententiis abusos, multa deduxisse ad religionem, de quibus ne quidem cogitarat Cartesius. Illi nempe reprimendi erant, non omnis Philosophia Cartesiana exstirpanda. Proderit etiam hic EDV. BREREWOODI *Scrutinium Religionum, breve* tamen admodum; ubi omnia controversiarum capp. reperiàs. Nec omittendus est J. ANDR. BOSIUS *in Dissertatione sua III. de Religionis, & rei literariæ, in Europa, ejusque imperiis, statu præsenti*, quæ subjuncta est ejus *Introductioni in Notitiam Rerumpublicarum.* Sunt & Anglica lingua libri quidam scripti hoc in negotio utiles, uti Alex. Rossæi liber *de Religionibus Orbis*, qui in omnes pene linguas conversus est, Gallicam, Italicam, & Germanicam, & in hanc quidem ab Alberto Reimaro, Lubecensi, sub tit. der gantzen Welt Religionen. Prodiit Amstelod. A. 1668. cum figuris in 8vo. Scripsit & *Edvinus Sandys* Anglice de eod. argumento Tr. qui itidem Germanice redditus est in 12. sed plenius hoc argumentum tractatur a Rossæo. Fuit & olim editus Liber Italica lingua hoc Titulo: *Mare Oceano di Tutti le religioni:* sed hunc non vidi. Titulus ejus comparet *in Bibliotheca Cordesiana.* Sed de his Autoribus tenendum est, fuisse interdum incaute, & non satis accurate, hoc in argumento, versatos. Quidam enim aliorum fidem sequuntur, & in ipsis interdum peregrinationibus non satis accuratæ observationes instituuntur. Omnium optimæ relationes haberi possunt e propriis cujusque sectæ Libb. fundamentalibus, & iis, quæ a Theologis notata sunt, quanquam & hi interdum partium studio aliquid dissimulant. Nos brevissime per singulas Sectas nunc cognitas, & Ecclesiæ nostræ Cultoribus perspiciendas, Autores præcipuos ostendemus, eoque remittemus, ubi plenior illorum haberi copia possit. 20

21 De Antiquioribus jam ſupra eſt dictum, Judæis ſcil. & Mahumedanis. Contra Judæos commendavimus Martini Raymundi *Pugionem fidei, in folio, k*) in quem exſtat elegantiſſimus *Commentarius* Joſephi de Voyſin. Illic habentur tela contra Judæos ex ipſorum armamentario deſumpta. Liber eſt utiliſſimus illis, quibus cum Judæis res eſt. Nuper & Vir Clar. Joh. Chriſtoph. Wagenſeilius Judæorum Libros adverſus Chriſtianam fidem, hactenus ineditos, vaſto Volumine publicavit ac refutavit, cui tit. *Tela Ignea Satanæ.* Multi e noſtris ſunt Scriptoribus, qui e Rabbinis contra Judæos doctrinam Chriſtianam propugnarunt. Guilh. Schickardus magni nominis, cum viveret, fuit; majoris vero apud Exteros, quam apud ſuos populares, cujus Bibliothecam & MSSta poſthuma Rex Galliæ ære ſuo redemit, Regiæque Bibliothecæ addidit.

22 Mahumedanorum Religio, ejusque notitia, eſt petenda ex J. Henr. Hottingeri *Bibliotheca Orientali. l*) Alcoranus, quo continentur Religionis Mahumedanæ capp. ex Arabico a nonnullis verſus eſt, ſed periti illarum rerum adeo diſcrepare Verſiones ab Authenticis Exemplaribus dicunt, ut multa deſint, multa mutilate ac inepte ſint converſa. Editus eſt Gallica etiam lingua, ſed nec ille eſt plenus, & fide dignus. Magna cum difficultate impetrantur ejus exemplaria authentica, ſed ſunt tamen a Chriſtianis furtim exportata, ac reperiuntur in quorundam Bibliothecis. Multi ſunt Arabica Lingua ſcripti libri de negotio religionis, unde cepiſſe multa nonnullos noſtrorum opinantur aliqui. Acutiſſimi ſunt Diſputatores, ut patet e Libris Philoſophicis, qui Latine ſunt redditi. Teſtis eſt Jac. Sponius, Medicus, *in Itinerario per Græciam ac Dalmatiam,* didiciſſe ſe e relatione cujusdam popularis ſui, eſſe Arabica Lingua Librum quendam ſcriptum adverſus Mahumedanos & Judæos, pro veritate religionis Chriſtianæ, unde potiſſima Argumenta ſua ceperit Grotius, quod mihi tamen non fit veroſimile. Non enim crediderim, Grotio tam fuiſſe familiarem Arabicæ Linguæ uſum, ut abuti illa in rem ſuam potuerit. Solent ſæpe talia fingi ab

k) Raymundi Martini, Barcinonenſis, Monachi Sec. XIII, Dominicani Eruditiſſimi, *Pugionem Fidei adverſus Mauros & Judæos*, e MSto Toloſano, Ord. Prædicatorum auſpiciis ac ſumtibus, a Franc. Boſqueto, Epiſc. Lodevenſi, & Phil. Jac. Mauſſaco, Præſide Toloſano, cum Notis Joſephi de Voyſin, Presbyteri & Exſenatoris Burdigalenſis, luculentis, Lutetiæ A. 1651. in fol. editum, Joh. Bened. Carpzovius, Jun. Acad. Lipſienſis Theologus, Lipſiæ A. 1687. in fol. non ſolum cum iisdem Obſervationibus Voyſinianis curavit recudi, ſed ſuam etiam *in Theologiam Judaicam Introductionem*, lectu ſane digniſſimam, eidem præmiſit. Plura de Raymundo, ejusque Opere, & Plagio in iſtud, cujus Pet. Galatinus accuſatur, immani, in *Homonymoſcopia* noſtra *P. II. c. 6. §. 84. p. 612-615. congeſta invenies.*

l) De Alcorani Editionibus (quas inter Hamburgenſis Arabica, ad Codd. optimorum fidem, A. 1694. in 4to, per Abrah. Hinckelmannum, Antiſtitem Catharinæum, publicata, ſed Verſione deſtituta, eminet) & Translationibus variis conſulendæ ſunt, quas hoc ipſo A. 1704. in Acad. Altorfina, Joh. Mich. Langius, Prof. illius Theologicus, propoſuit, *Diſſertationes duæ Hiſtorico-Philologico-Theologicæ*, Prior ſc. *de Speciminibus, Conatibus variis atque noviſſimis ſucceſſibus, doctorum quorundam Virorum, in edendo Alcorano Arabico, ac Poſterior de Alcorani Verſionibus variis, tam Orientalibus quam Occidentalibus, impreſſis pariter atque ἀνεκδότοις.*

ab Hominibus rerum peregrinarum ſtudioſis, ut pretium ac deſiderium peregrinæ mercis accendant. Idem, ut obiter hoc memorem, addidit, Jac. Gaffarellum, *in Curioſitatibus ſuis inauditis*, pleraque ex libro transſcripſiſſe Arabico ejusdem Argumenti. De ſectis Judæorum videndus Joh. Seldenus *in Diſſertatione de Anno Civili, & Calendario Veteris Eccleſiæ, cap. 2.* & paſſim *in Opere de jure naturæ & gentium ſecundum diſciplinam Hebræorum*, uti & in alio libro *de Synedriis*.

CHRISTIANI in ORIENTALES *Græcos*, OCCIDENTALES *Latinos* dividuntur. *Græcorum* religio ad nos nunc adeo non ſpectat. Operæ tamen pretium eſt, noſſe ejus doctrinæ capita. Magnum inter Eccleſias, Latinam & Græcam, eſſe diſſenſum, *m*) ex Hiſtoricis notiſſimum eſt, quod vel ex una illa *de Imaginum cultu* controverſia patet, quæ miras in Oriente Tragœdias excitavit. Hodierni Græci multum diſſident a priſca religione. Fucum itaque fecit, fumosque Eccleſiæ vendidit Latinæ, Leo Allatius, Græcus, Romæ vivens, qui ſingularen librum ſcripſit *de Græcæ & Latinæ Eccleſiæ conſenſu perpetuo in 4to.* Quis Græcæ Eccleſiæ ſub Turcis ſit ſtatus, videri poteſt ex Martini Cruſii *Turco-Græcia*, cujus *libri octo* Baſileæ in fol. A. 1584. prodierunt. Vide & *Acta & Scripta Theologorum Würtenbergenſium & Patriarchæ Conſtantinopolitani, ab A. 1576. ad annum 1581. ſibi mutuo transmiſſa, in negotio Auguſtanæ Confeſſionis.* Lib. prodiit Witteb. A. 1584. in fol. Unde diſci poteſt, magnam eſſe Religionis illorum cum Proteſtantium religione convenientiam. Sed Vita illorum male reſpondet doctrinæ. Nam, uti Viatores omnes teſtantur, corruptiſſime vivunt. Videantur noviſſimi peregrinatores, Joh. Bapt. de Tavernier, & Jac. Sponius. Qui poſtremus mentionem facit Conſulis cujusdam Gallici, Athenis reſidentis, qui vaſtum Opus ſub manibus habuit de omni religionis hodierno ſtatu, apud quem multa quoque Veterum MStorum e Theologis Græcis deliteſcere ait. Multa etiam talium delituiſſe in Bibliotheca Jeſuitarum Cochinenſium, teſtis eſt Tavernier *in Itinerariis ſuis*, eo loco, ubi agit de Belgarum in Aſia actionibus. Ubi Belgas, & inprimis Gubernatorem Gour, ut hominem ferocem & ruſticanum, incuſat, qui ſc. in cauſa fuerit, quod, Jeſuitis inde ejectis, præſtantiſſima illa Bibliotheca, in qua Theſaurus Græcorum Orientalium, Arabicorum Copticorumque MStorum continebatur, militibus & nautis in prædam ceſſerit, cum irreparabili rei Literariæ damno. Hinc ſe toto illo tempore, quo verſatus fuit in his terris, ſemper deprehendiſſe aliquem librum MStum, vel apud milites & nautas, vel inſtitores, integros paucos, plurimos vero laceratos & mutilos, eorumque aliquam partem ſibi comparaſſe. Exſtant de 23

m) Diſſidii inter Græcos & Latinos Hiſtoriam Frid. Spanhemius Jun. non obiter tantum *in Introduct. ad H. E. h. l.* allegata, ſed ſuſius etiam, & ex profeſſo, eſt perſecutus in *Exerc. Hiſtorico-Theologica de Eccleſiæ Græcæ & Orientalis a Romana & Papali perpetua in hunc diem diſſenſione*, in V. partes diſtributa, &, cum aliis Pontificiis, tum præcipue Leonis Allatii Operi, contrarii plane Tituli, *de perpetuo Orientalis & Occidentalis Eccleſiæ Conſenſu*, h. l. memorato, oppoſita. Prodiit illa ſeorſim Lugd. Bat. a. 1694. in 4to, nuperque ibidem *Tomo II. Operum* Spanhemii, in fol. editorum, An. 1703. eſt recuſa.

de hodiernæ Græcæ religionis sub Turcis statu, *Epistolæ*, a Thoma Smith, Anglo, scriptæ, quæ ante annos sex vel septem Londini in 12mo sunt editæ. Græcæ religionis, secundum gentes varias, diversa in quibusdam dogmata sunt. Ex mixtura enim populorum, variis interdum acccessionibus doctrina purior incrustata fuit. Notum est, Moscovitas etiam Græcam religionem jactitare, sed in multis admodum deformem. De ejus religionis statu consulendi Itinerariorum Scriptores. Vix enim alios habemus idoneos ejus testes Nuperrime aliquot prodiere Itineraria, in quibus & de religione agitur. Vir illustris, AUGUST. BARO a MAYERSBERG, *Itinerarium* scripsit *Moscoviticum*, A. 1661. *in fol. editum,* cui multa sunt de rebus Moscoviticis, tam Politicis, quam Ecclesiasticis, inserta. Addit & Leges Russicas, Latine redditas, quibus multa continentur, ex Jure Romano desumpta. Prodiit & in Italia Patavii, ante 3. circiter annos, *Itinerarium Moscoviticum,* sine nomine Autoris in 8. Crediderim tamen, librum hunc esse potius e Scriptoribus ceteris congestum a quopiam, in Bibliopolæ gratiam. Ceterum de iis, quæ ad Theologiam Græcorum spectant dogmatica, a Græcis ipsis tractata, Leo Allatius passim in suis scriptis quædam memorat, & maxima eorum pars exhibita est *in Bibliotheca Thuana a p. 21. ad p. 46.* ubi secundum successionem seculorum, Autorum Græcorum scriptores recensentur, in quibus reperiuntur multi, qui de Controversiis, inter Ecclesiam Latinam & Græcam agitatis, v. g. de cultu Imaginum de processione Spiritus S. a Filio, singulares libros scripsere, & immiscentur etiam Scriptores Homiletici. Ceterum & Jesuita Ludov. Maymburgius *Historiam* illam *Schismatis Græcæ Ecclesiæ*, ut vocat, singulari libro pertractavit. Quæ seculis 8vo, 9. & 10. inter Orientalem & Occidentalem Ecclesiam lites fuerint, vide Georg. Calixtum *in Dissertatione singulari, de statu rerum in Ecclesia Occidentali*, quæ addita est *Apparatui* ejus *Theologico.* Jungi huic potest J. Henr. Bœclerus *in Historia seculi IX. & Xmi.* Legi etiam, velut in Compendio, potest Frid. Spanhemius in *Epitome Isagogica ad Historiam N. T.* ubi agit de Ecclesiæ Græcæ statu & dissensione a Latina, *secul. V. p. 465. secul. IV. p. 492. secul. VII. p. 526. secul. VIII. p. 548. secul. IX. p. 581. secul. X. p. 605. secul. XI. p. 638. secul. XII. p. 680.* Nonnunquam quidem tentata est unio inter utramque Ecclesiam, sed frustra, ut ex tot seculorum consensu & successione satis refutetur Leonis Allatii *liber de perpetuo Orientalis & Occidentalis Ecclesiæ consensu*, de cujus libri causis, & Autoris consiliis, vide Spanhemium *a p. 628. ad pag. 685.*

24 Pergimus ad PONTIFICIOS, quorum capita doctrinæ breviter a Joh. Andr. Bosio proponuntur *in Dissertatione* supra laudata *p. 9.* Alii e nostris sunt, qui doctrinam eorum integris libris proponunt; sed veræ illorum sententiæ ex ipsis Pontificiis habendæ sunt. Est inter Pontificios, quasi Hercules quidam, ROBERTUS BELLARMINUS, quo Atlante cœlum suum fulciunt, Vir pius, quod negari nequit, cujus exstant aliquot Libri argumenti Moralis & Homiletici, *de ascensione mentis ad Deum, & de gemitu columbæ,* qui ostendunt animum devotum, sed doctrina ejus est erronea. Fuit patria Politianus, primumque Archi-Episcopus, inde Cardinalis factus, &, ut perhibetur,

betur, invitus ad illam dignitatem pertractus est. Opus *Controversiarum Theologicarum*, quod scripsit, per 40. annos ipsi elimatum traditur. Hoc Opus ejus aggressi, & e Reformatis, & e Lutheranis, sunt multi. E Reformatis præcipuus est *Dan. Chamierus*, qui *in Panstratia* sua Opus hoc sub Examen vocat. Pars una prodiit Argentorati, altera Francofurti. Sed dolendum est, non potuisse eum totum Opus perficere, *quintum* enim *Tomum* Joh. Henr. Alstedius adjecit. Si Calvini dogmata exceperis, magnus est hujus libri in nostra quoque usus Ecclesia. Sed totum Opus rarius est, cujus *Epitome* etiam scripta est, quæ in usu esse solet. Post illum, quem merito primo loco ponimus, Bellarminum sunt aggressi multi, sed carptim tantum, & per partes, Guilh. scil. Amesius *in Bellarmino Enervato*, Conr. Vorstius *in Anti-Bellarmino, n)* Mart. Chemnitius *in Exam. Concilii Tridentini*, Guilh. Wittackerus, Anglus, *in Locis de Verbo DEI*, & *Ecclesia.* Versantur & in manibus Domini D. Christ. Kortholti *Disputationes*, Kilonii habitæ, & excusæ. Coloniensis Editio Bellarmini omnium habetur optima, quæ prodiit A. 1665. in fol.

Ceterum Doctrinam Pontificiorum *in genere* multi impugnarunt, uti Philippus Mornæus, *in Mysterio Iniquitatis*, sive Historia Papatus (quæ prodiit Salmurii An. 1611. in fol. & contra quam Casp. Scioppius scripsit *Alexipharmacum Regium* An. 1612. in 4to.) Gisb. Voëtius *in Desperata Causa Papatus*, (quæ alicujus pretii est) Abr. Calovius *in Mataologia Papistica*, & Pet. Molinæus *in Novitate Papismi o)* (cui 25

n) Perperam *h. l.* Mart. Chemnitii *Examen Concilii Tridentini*, aliquoties jam ante Annum 1580. tum in fol. tum in 8vo, impressum, scriptis annumeratur, Rob. Bellarmini *Controversiarum Operi* oppositis, cujus (Chemnitianum potius *Examen* passim impugnantis) *Tomus I.* Anno demum 1581. *IIdus* A. 1583. *IIItius* autem An. 1592. prima Editione, teste Nathan. Sothwello, *in Biblioth. Jesuitica p. 722.* prodiit. Christ. Kortholtus, Theologus Kiloniensis, Disputationes suas Anti-Bellarminianas, simul etiam Jac. Gretseri *Defensioni Bellarmini*, & Viti Ebermanni *Bellarmino Vindicato*, oppositas, tribus inclusit Tractatibus, quorum Primus *de Canone S. Scripturæ* Rostochii An. 1665. & Kilonii A. 1669. Alter de *Variis S. Scripturæ Editionibus* Kilonii A. 1668. & 1686. Tertius denique *de Lectione Bibliorum in Linguis vulgo cognitis* ibidem An. 1670. & Plenæ An. 1692. in 4to prodiit. Solam autem Primam *Tomi Primi* Bellarminiani *de Verbo Dei* Controversiam, & nec quidem totam, absolvit, nec ad sequentes perrexit. De ipso Bellarmino, ac Opere illius, consulantur, e Pontificiis Jac. Fuligattus, & Dan. Bartolus, *Vitæ* ejus Scriptores, & Nathan. Sothwellus *l. c. p. 720. 721. 722. 723. 724.* e Lutheranis autem Chr. Kortholtus *in Præf. Tr. de Canone S. Scripturæ*, & Joh. Frid. Mayerus *in Eclogis de Fide Baronii & Bellarmini ipsis Pontificiis ambigua*, Amstelod. Ann. 1697. in 12mo. editis.

o) Pet. Molinæi Senioris Operi *de Novitate Papismi*, contra Card. Perronium, Gallice, Genevæ A. 1627. & 1633. Germanice (ex Versione Mart. Stutzingii, Secretarii Electoralis Brandenburgici) Vesaliæ A. 1632. & Belgice Ultraj. A. 1657. in 4to edito, *Antiquitatem Papatus* (das Alt-hergekommene Pabstuhm) Sermone Germanico opposuit, & Dillingæ A. 1644. 1645. 1646. in 4to IV. Voluminibus evulgavit, Laur. Forerus, Jesuita, Acad. Dillinganæ Cancellarius. De utroque Opere & Molinæano, & Foreriano, minus benigne judicavit Thom. Reinesius, Ep. 45. *ad Casp. Hofmannum, p. 379.* ita scribens: *Στωμύλματα sunt, & ferocium Ingeniorum, cum Veritatis & Caritatis detrimento, infelicia Certamina.*

(cui nonnemo e Pontificiis librum opposuisse dicitur, *de Antiquitate Papismi,* quo commotus Dux fertur Turennius, ut ejurata Religione Reformatorum, Pontificiæ se addiceret.) Ceterum præclarus Vir Molinæus fuit, Sedanensis Ecclesiæ Pastor, & Academiæ ejus Professor. Plurima ejus alia exstant scripta, tam Philosophica, quam Moralia, & Theologica. Quod si jam descendere velimus ad omnia specialia doctrinæ Pontificiæ capita, Bibliotheca scribenda nobis esset. Tot enim sunt, tum Dogmatici ab ipsis Pontificiis libri scripti, tum Eristici a Nostris & Reformatis, contra Pontificios, & a Pontificiis contra Nostros, ut integro Opere enarrari debeant. Quod ut fiat aliquando, optandum est. Hactenus enim tantum fragmenta quædam, & lacinias talis Operis habemus.

26 Princeps caput est, quod de Papæ Primatu agit, tot controversiis & libris, ab utraque parte & satis quidem acerbe, disputatum. Ulcus enim est, quod sine dolore nequit tangi. Manum huic argumento admovit Claud. Salmasius singulari quodam libro *de Papæ Primatu,* cui, quod sciam, nemo alium opposuit, sed, me Judice, non adeo subtilis hoc in argumento disputator est, nisi quantum ex Historia adducit, & ex vetustis monumentis, quæ ipse perreptaverat. Inprimis controversia de suburbicariis regionibus, quæ libris singularibus & propugnata, & impugnata est, plene copioseque ab illo est pertractata, uti & ab Hieron. Alexando, qui doctissime illas defenderat. Ni fallor, & Jacobus Gothofredus de illis quædam commentatus est. De suburbicariis regionibus Jac. Syrmondus quoque scripsit, eruditissimus Jesuita Gallus, sed nomen non addidit, & Joh. Dartes, qui & Salmasium *de Primatu Papæ* refutare cœpit. Sed ineptus labor est, & ejus Autor impar congressus Achilli. Idem argumentum, *de Primatu in Ecclesia,* Dav. Blondellus tractavit, & quidem contra Cardinalem Jac. Perronium, illum scil. cujus habemus a Fratribus Puteanis Collecta Excerpta, Virum in omni literarum genere exercitatum, sed liber Gallice scriptus, plerisque nostrorum hominum est ignotus. Quantus vero Vir Blondellus fuerit, omnibus notum est. Scripsit & Nicol. Vedelius, e Reformatis *librum de Cathedra Petri Antiochena,* quo illa disquiritur Controversia: *An Romæ fuerit Petrus,* quod eruditis in medium allatis argumentis negat. Ejus plura alia sunt ingenii monumenta laudatissima, inter quæ eminet *liber de prudentia Veteris Ecclesiæ,* merito commendandus Ecclesiasticis; sed Opus hoc totum non est absolutum. Tractavit & hoc de primatu Papali Argumentum Ludov. Molinæus, Petri filius, verum Patre ingenio & judicio inferior. Tit. Libri est: *Nova detectio Mysterii iniquitatis,* Hagæque ante XX. ni fallor, annos is est editus. Acerbe hic invehitur in Jurisdictionem Ecclesiasticam, eamque esse existimat, quæ in Sacris Mysterium iniquitatis dicitur. Scripsit idem *Characteres morales,* sed non est magnæ rei liber. Phil. Mornæum, cujus supra mentio facta est, adortus est e Pontificiis Jac. Gretserus, Jesuita, ut doctissimus, ita maledicentissimus, in libro, cui tit. *Mysta Salmuriensis.* Multa vir ille scripsit, quorum vastum Catalogum exhibet Phil. Alegambe *in Catalogo Bibliothecæ Societ. Jesu.* Fuit idem Bellarmini Hyperaspistes, ex-
stant-

ſtantque contra illum Diſpp. D. Kortholti. Venit & Jacobus, Angliæ Rex, in Cenſum Diſputatorum Anti-Pontificiorum, cujus exſtat Opus *de Controverſiis fidei*, quod quidam Iſaaco Caſaubono, qui tunc vivebat in Anglia, tribuunt, cum tamen ipſe Caſaubonus hoc perneget. Occaſio tamen hinc data eſt quibusdam, qua lacerarent nomen Regium, inprimis Caſp. Scioppio, qui *Collyrio* illum *Regio*, Scripto injurioſiſſimo, beare voluit. Scripſit & Bellarminus contra Jacobum. Vivebat tum in Anglia Vir maximæ doctrinæ & nominis, Marcus Anton. *de* Dominis, Epiſcopus antea Spalatenſis, cujus exſtat laborioſiſſimum & doctiſſimum Opus *de Republ. Eccleſiaſtica*, contra Pontificios, quod primum in Anglia eſt editum, inde vero Heidelbergæ recuſum, promtuarium rerum Theologicarum, ex ipſis viſceribus antiquitatis & Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, erutarum, ſed deſunt duo libri, uti creditur, ipſius Regis Angliæ Juſſu ſuppreſſi, quod multa illic invenirentur, quæ Papiſmum ſapere viderentur. Sed miſerum hujus Viri fatum fuit, de quo Erythræus *in Pinacotheca III. n. 17.* Nactus etiam eſt Vir ille Adverſarios, & inter eos Nic. Coffetellum, ſed defendit M. Antonium de Dominis Petrus Molinæus, libro Gallice ſcripto, cui titulus: *Defenſio fidei Catholicæ*, qui hactenus Latine non eſt redditus. Scripſit & M. Antonius de Dominis *librum de Primatu Pontificis*, contra Pontificios, qui Gallice editus eſt in folio, Genevæ, ſed rarior eſt, nec adhuc, ni fallor, Latine translatus. Scripſit & contra Jacobum, Angliæ Regem, Jac. Perronius Gallica Lingua. De Guilh. Barclaji libro *de primatu Papæ* vide Erythræum *in Pinacotheca ſua*. Scripſit & Dan. Lipſtorpius de *Monarchia Papali* librum in 4.

Ad hoc argumentum illi ſpectant Autores, qui de Jure Magistratus Circa Sacra, & de *Politiis Eccleſiaſticis* in genere agunt. Nam & hoc argumentum de primatu Papæ, ejusque dominatu, omnino tangendum eſt illis. Multi ſunt hic Autores, qui rem illam in utramque partem tractant, ac fuere inter ipſos Pontificios jam olim, qui immenſam Pontificum potentiam infregerunt, etiam e Scholaſticis, juratis alioquin Pontificum Paraſtatis. *De Imperio Poteſtatum ſummarum* circa *Sacra*, elegantem libellum ſcripſit Hugo Grotius, qui prodiit Hagæ Com. A. 1661. in 8. Adduntur illi Dav. Blondelli *Diſſertatio de jure plebis in regimine Eccleſiaſtico*, & alia nonnulla. Legendus & in hoc argumento eſt Petrus de Marca *de Concordia Sacerdotii & Imperii, ſive de libertatibus Eccleſiæ Gallicanæ*. Sed ille magis circa ſpecialia occupatus eſt, & circa Galliæ conſuetudines & jura. Liber ille prodiit Pariſ. in folio, A. 1663. Poſthuma quædam vero hujus Viri ante annos aliquot in 12mo. Veteres hujus argumenti Scriptores, Guilhelmi ſcil. Occami Opera hujus argumenti varia, Johannem Pariſienſem *de Poteſtate Regia ac Papali*, & Antonii de Roſellis *Monarchiam, ſive de Poteſtate Imperatoris & Papæ librum*, videre eſt apud Melch. Goldaſtum *in Monarchia S. Rom. Imperii*, ubi collegit hæc, ſimiliaque Opera, utiliſſimo ſane labore. Facile enim talia perire ſolent. Marquardus quoque Freherus, *in Collectione Rerum Germanicarum*, quædam habet. Multa duobus his libris continentur præterea ſcripta ſpecialia, ſpectantia ad controverſias ſuper Jurisdictione, 27

inter Pontifices & Imperatores agitatas. *De Politia Civitatis DEI Hierarchiæ Romanæ* Theophilus Banco, vel Bánosius, ut aliis audit, singularem librum scripsit in 4to, Francofurti A. 1592. Aliquoties hunc citatum inveni, sed non vidi. *De Primatu Petri* Onuphrius Panvinius librum edidit Venet. in 4to A. 1591. *de primatu Papæ* Ulricus Velenus. Marcus Antonius Capellus duas edidit *Disputationes, primam de summo Pontificatu Divi Petri, secundam de successione Episcopi Romani,* ubi & materiam de suburbicariis Regionibus explicat, Colon. in 4to. A. 1621. Spectant huc Autores, qui *de Episcorum authoritate & juribus* agunt, inprimis Joh. Filesacius in libro *in octavo* Paris. A. 1606. edito. Legi & possunt Dionysii Petavii *Dissertationes de Episcoporum dignitate,* Paris. A. 1641. in 8vo. Nemo autem, quod attinet historiam, luculentius hoc argumentum tractavit, quam Herm. Conringius *in Dissertatione Episcoporum Germaniæ,* quæ, inter ejus *Juris publici Disputationes,* quadruplo pene auctior, quam olim edita erat, legitur. E Reformatis Rob. Parkerus, Theologus Anglus, *de Politia Ecclesiastica* librum scripsit, quem aliquot libris postea continuavit Gisbertus Voëtius, acerrimus Hierarchiæ Pontificiæ Insectator, adeo ut vix quicquam jurisdictioni Papali simile pati potuerit in Reformatorum Ecclesia. Magna illi lis cum Canonicis Ultrajectinis fuit, quibus ille controversiam Status movit, bona Ecclesiastica istis usibus non esse impendenda, clamitans. Contra illum Canonici, de quorum fortunis agebatur, in aciem produxerunt Martinum Schokium, Voëtii discipulum, qui in *libro de Bonis Ecclesiasticis,* Ultrajecti in 4to edito, controversiam illam pro Canonicis decidit. Commendari ad hæc argumenta, quæ de Jurisdictione Ecclesiastica disputari solent, debet *Codex Theodosianus* cum insignibus *notis* Jacobi Gothofredi, JCti & Historici consummatissimi, qui liber & Theologis & Jurisconsultis prodesse potest. Quæ enim illic occurrunt Constitutiones de rebus sacris & Magistratibus sacris, uti occurrunt sane plurimæ, magnam possunt lucem accendere in rebus Ecclesiasticis, quæ illo tempore agitabantur.

28 Et hæc quidem de Primatu, & Jurisdictione Pontificia. Quod si jam porro ad specialia capita descendere vellemus, magnus aperiretur campus. Solent Pontificii præcipua dogmata in Traditione ex PATRIBUS fundare, & his quidem omnem operam impendunt, ac non raro suppositiis, confictis, & mutatis, in rem suam utuntur, præcipue Rob. Bellarminus, cujus *lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis* legi tuto non potest, nisi simul adhibeantur Roberti Coci *Censura,* Andr. Riveti *Criticus Sacer,* ac Joh. Dallæi *liber de Pseudepigraphis,* utilissimus ad cognoscenda scripta Patrum primi temporis, quibus multa tribuuntur suppositia & ficta. Idem agit Cæs. Baronius in magno *Annalium* Opere, qui passim, ubi id commode fieri potest, ex historiarum cursu, ad ipsa dogmata Pontificia digreditur, plerumque auctoritatibus Patrum seu Locis, vel male adductis, vel confictis, superstructa. Ceterum, Patres quod attinet, usum in Theologia eorum Joh. Dallæus, Vir doctissimus, Blondelli discipulus, & deinde Collega, singulari libro ostendit. Est & inter Reformatos

ABRA-

ABRAHAMUS SCULTETUS, Theologus Heidelbergensis, qui Friderici, Electoris Palatini, creati Bohemiæ Regis, Comes fuit, & *Medullam Patrum* scripsit, sed non nisi 4. priora secula absolvit. Hoc in libro id agit, ut demonstret, Patres non stare a Pontificiorum partibus, sed omnem Protestantium & Reformatorum doctrinam in illis magis esse fundatam. Laudandus est & in hac parte ANDR. RIVETUS, cujus supra mentio est facta, qui sex priora secula absolvit. *Criticus* ejus *Sacer* seorsim est editus, & junctim cum *Operibus* ceteris. Vir fuit doctissimus, & judicii præclari. Quod illi in Patribus fecerunt, hoc in Scholasticis, & eorum Principe, J. GEORG. DORSCHEUS fecit, cujus exstat *Thomas Confessor*, ubi ostendit, doctrinam Protestantium e Thomæ Aquinatis Scriptis posse probari. Idem in animo habuit simile Opus e Jure Canonico, quod credo affectum apud Hæredes latet, sed lucem non vidit, illo præmortuo. Non omittendus hic MATTHIÆ FLACII *Catalogus Testium veritatis*, ubi colliguntur Testimonia dogmatum fidei. Aliquoties editus est Basileæ & Francofurti. Auctaria, & quædam Notæ super illum sunt scriptæ a J. Conrado Dieterico, Prof. Giesseno, Francof. A. 1666. in 4to. Est quidam e Pontificiis Gulh. Eisengreinius, qui huic *Catalogo* alium opposuit, quo conatur illa Testimonia, ad Pontificiorum dogmata stabilienda, reducere, sed nullius est pretii, si cum Flacii *Catalogo* conferatur. Sed tamen est eo laudandus liber ille, quod multa illic occurrant e non editis Scriptoribus excerpta.

CONTROVERSIARUM cum PONTIFICIIS *Synopsin* Joh. Meisnerus scripsit, cujus Viri pauca sunt scripta, eximia tamen, & multa eruditione referta, quod testantur omnia, quæ ab illo hactenus sunt edita. Idem scripsit *de Persecutionibus & Martyriis veteris Ecclesiæ, de jure eligendi Pontificem Romanum, de Tyrannicidio*, & aliis quibusdam argumentis. Joh. Forbesius, Theologus Scotus, *Instructiones Historico-Theologicas* edidit, doctum Opus, quo continentur Controversiæ Pontificiæ non solum, sed & aliæ, Amstelod. A. 1645. in folio, estque inde Epitome quædam concinnata in 8vo. *Sedanensium Disputationum* Volumen etiam hic memorandum est, quo continentur Controversiæ præcipuæ, quæ Reformatis cum Pontificiis intercedunt. Quod specialia dogmata attinet, multi sunt Autores, qui ea singularibus libris impugnarunt. Doctrinam *de Justificatione* Henr. Höpfnerus, Theologus Lipsiensis, Vir doctissimus, pertractavit, cujus scriptorum, antehac editorum, maxima pars nuper est recusa. Doctrinam de *Transsubstantiatione* impugnavit e Reformatis Edmundus Albertinus singulari Opere, Daventriæ excuso. Valde exagitantur Pontificii hoc Opere, nec facile invenient, quod opponant. Idem Argumentum contra Pontificios Claudius Salmasius, sub ficto Simplicii Verini nomine tractavit, ac nemo facile est inter nostros, qui non idem data occasione faciat. Salmasii *Epistola, ad Justum Pacium scripta, de Libro Hug. Grotii posthumo, de Eucharistia*, prodiit in 8vo, Hagiopoli A. 1646. & alter ejus *lib. de Transsubstantiatione*, contra Grotium A. 1646. eod. in loco, in 8vo. Sed illi quidem ita tractant hanc controversiam, ut simul Doctrinam Lutheranorum infringere conentur. Facit hoc Edmundus Albertinus, cui hactenus, non scio, a quo-

quam eſſe reſponſum. *p*) Idem & Salmaſius facit, & argumentorum Philoſophicorum & Theologicorum non magnus Declarator. Occupatus quoque in illo eſt David Blondellus in libro Gallice ſcripto, cui Tit. *Eſclairciſſement familiaire de l'Euchariſtie*, A. 1641. in 8vo. Pariſiis edito. Phil. Mornæus etiam magnum Opus *de Euchariſtia* ſcripſit. Doctrina de Imaginum cultu doctiſſime diſcuſſa eſt a Joh. Dallæo, Viro antiquitatum peritiſſimo, cujus prodiit *de Imaginum cultu lib.* & ex intima antiquitate Eccleſiaſtica productis argumentis, ſimulque a ratione & natura deſumptis, pugnat. Laudandus hic eſt etiam Lambertus Veldhuſius, qui *de Idololatria, & ſuperſtitione* ſcripſit *libellum*, qui reperitur inter cetera ejus Opera, junctim edita. Solent autem hoc in argumento Reformati præ ceteris eſſe moroſiores, & omnium acerrime contra Pontificios diſputant, a quo rigore paululum remittere videtur Veldhuſius, unde Synedrium Belgicum Ultrajectinum habuit quædam, quæ in hunc ejus Tractatum animadverteret. Sed reſpondit illis Autor peculiari Apologia, quæ *Tractatui de Idololatria* eſt addita. Doctrinam Pontificiorum *de Sacramentis*, in quibus fingendis illi admodum liberales ſunt, Joh. Dallæus quoque adortus eſt *in lib. de Confirmatione, & extrema Unctione.*

30 Et his quidem Autoribus felicius uti poſſumus, quam aliis, qui non iſtam afferunt ad ſua argumenta doctrinam. Promptius contra Pontificios quis pugnat, ſi quis illos in domo ſua adoriatur, in illa ipſa ſc. Hiſtoria de ANTIQUITATE ECCLESIASTICA. Illa enim præ ceteris turgent, & triumphos ſibi ducere videntur. Sed fuere his temporibus e Reformatis (neque enim denegari illis laus iſta poteſt,) qui faſtum illorum valde retuderunt libris editis doctiſſimis. Optandum eſſet, ut & noſtri Doctores antiquitates illas majori cura tractarent. Certe quicquid Caſaubonus, Blondellus, Dallæus, aliique his ſimiles, ediderunt, in lucem omnium poni meretur. Poterant hic multo plura adferri, ſed pleraque notiſſima ſunt, quæ communiter ſcribi diſputarique ſolent. Habuimus, ante XX. circiter annos, J. GEORG. DORSCHEUM inter noſtros, Virum ſane omni armaturæ genere inſtructum, quo inſtrui debent, qui ſacra hæc

p) Edmundi Albertini, Eccleſiæ Pariſienſis Reformatæ Paſtoris, *Opus de Euchariſtia, Libris III.* (quorum Primus Reformatorum ſententiam argumentis aſtruit, contrariam ſimul, tam Pontificiorum, quam Lutheranorum, doctrinas impugnans, Secundus Patrum omnis ævi teſtimoniis eandem confirmare laborat, ac Tertius tandem Certaminum Euchariſticorum exponit Hiſtoriam) comprehenſum, Daventriæ A. 1654. in fol. edidit Joh. Frid. Gronovius, Criticus & Philologus excellens, tranſitum ſuum a Lutheranis ad Reformatos hac ratione, ni fallor, ſignificaturus pariter atque defenſurus. Lutheranorum doctrinæ Hyperaſpiſtes adverſus Albertinum mihi etiam nullus hactenus innotuit, præter Fridemannum Bechmannum, Theologum Jenenſem, cujus brevis *Diſputatio de Verbis Inſtitutionis Cœnæ Dominicæ, contra Edm. Albertinum, Inauguralis*, Præſide D. Seb. Niemanno propoſita, Jenæ 1668. in 4to prodiit, A. 1697. ibid. recuſa. De Claud. Salmaſii Schediaſmatis duobus Anti-Grotianis, ad Juſtum Pacium, ſub larva *Simplicii Verini*, Hagiopoli (ſive Leidæ) A. 1646. editis, Confer. Vinc. Placcii *Tr. de Scr. Anon. & Pſeudon. p. 257. 258.* Priori reſponſum eſt, ſub *Juſti Pacii* nomine, a Scriptore quodam Pontificio, *in Reviſione Judicii, ſive Reſponſoria ad Epiſtolam Simplicii Verini de Libro Hug. Grotii poſthumo*, Dicæarchiæ A. 1647. in 8vo impreſſa.

hæc bella meditantur. Ejus Opera edita pene Bibliothecam efficiunt. Totus eorum Catalogus recensetur in ejus *Programmate funerali,* unde excerpsit, & suum in *Templum Honoris* reposuit Theoph. Spizelius, qui Vitas Theologorum Protestantium congessit, uti & Henningius Witte in *Theologorum Memoriis.* Multa Dorscheus scripsit contra Pontificios, *in Anti-Corneo suo,* & aliis specialibus libris, contra Calvinianos vero *in lib. de Gratia.* Scripsit & *in Articulos A.C. nonnullos,* quæ omnia sunt selectissima, ac doctissima.

Apud Pontificios Sectæ quoque ortæ fuere JANSENISTARUM & Anti-Jesuitarum. Jansenistæ ab Episcopo Iprensi, *Cornel. Iansenio,* dicuntur, qui, in libro suo posthumo, qui *Augustinus* inscribitur, occasionem huic liti dedit, ex lectione assidua Augustini. Aliquot Articulos de gratia & prædestinatione, Calvinianum aliquid spirantes, defendit. Res in aperta diffidia erupit, fueruntque ab utraque parte libri atroces scripti. Defendebant Jansenii partes Sorbonistæ Parisienses, quibus non adeo religiosa fuit Pontificis veneratio. Jansenistæ Scholasticam Jesuitarum Theologiam Pelagianismi, hi Jansenistas Prædestinatianismi & Calvinianismi accusabant. *q)* Causam Jansenistarum inter alios Dion. Petavius egit. *Anti-Iesuitas* voco, qui Jesuitarum Doctrinam Moralem, & Theologiam Casualem, ut impiam, blasphemam, legibusque divinis & humanis adversam, damnabant, quibus ipse postea Pontifex assensit, cujus jussu magnus istarum quisquiliarum cumulus confixus, publiceque damnatus est. Scripta Satyrica in Pontificios multa sunt. Ingeniosum est, quod Germanice editum est, *r)* der Römische Bienenkorb, ut & aliud von der Esel-Monarchie. Est & Gallice scriptus liber a quodam, qui se vocat Frangidelphum, cui Tit. *Histoire de la mappe-monde Papistique,* ubi sub forma provinciarum & Itinerarii describuntur & exagitantur Pontificia dogmata, Anno 1567. Sunt & Bernhardini Ochini *Apologi,* quibus valde exagitantur Pontifices, Clerici, & Monachi. Sed firmiora solidioraque tela nobis sunt, quam ut tam imbellibus, & minus honestis, contra illos pugnemus. 31

Procedimus hinc ad CALVINIANOS, quorum doctrinæ capita in Epitome proponit J. Andr. Bosius, *in Dissertatione supra laudata p.14.* Eorum non est unum idemque genus. Nam eodem tempore, quo Jansenistica est controversia orta, inter Mosen 32

q) Falso hic traditur, Dion. Petavium causam egisse Jansenistarum, cum illam potius, tum in *Dogmatis Theologicis* (dissimulato licet Jansenii nomine,) tum in Scriptis aliis, præsertim *Dissertationibus de Concilii Tridentini Interpretatione e mente S. Augustini,* acriter impugnaverit, & inter Jesuitas, quorum tota Societas hostili in Jansenistas semper hactenus fuit animo, eminuerit. Nec de toto Sorbonistarum Collegio recte dicitur, eos Jansenii partes defendisse, cum haud pauci, inde ab initio certaminis, diversa senserint, & moderni inprimis maximam partem causæ illius vel adversentur, vel patrocinium denegent.

r) De *Apiario Romano,* per Phil. Marnixium, Nobilem Belgam, sub *Jesuwaldi Piccarti* nomine fictitio, Belgice edito, deinde vero ab alio in Linguam Germ. converso, & passim interpolato, Christlingæque An. 1586. in 8vo denuo publicato, vid. Vinc. Placcii *Tr. de Script. Anon. & Pseudon. p. 240. 241.*

ſen Amyraldum, & Claudium Teſtardum, Fridericum item Spanhemium *Sen.* Andr. Rivetum & Petrum Molinæum, ſuper decreto prædeſtinationis, & decretorum divinorum natura ac immutabilitate, lis orta eſt. Differentiam dogmatum illorum, & partis utriusque Hyperaſpiſtas, recenſet Boſius, ut non opus ſit, quicquam a nobis addi. Ratione externorum rituum, ceremoniarum, & adminiſtrationis Eccleſiaſticæ, magnæ fuere in Anglia turbæ, ubi infelicia illa & fatalia diſſidia diffundebantur. Ipſis etiam Batavis & Gallis Theologis non ſatis inter ſe conveniebat, quibusdam pro Epiſcopalibus, aliis pro Presbyterariis, cauſam decidentibus. Ceterum Statum Eccleſiæ Reformatorum in Anglia, cunctaque diſſidia & dogmata, nemo luculentius ob oculos ponit, quam *Honorius Reggius* (id eſt, Georgius Hornius) *de Statu Eccleſiæ Britannicæ hodierno,* Dantiſci A. 1648. Doctrinæ capita Calviniſtarum a *Marco Frid. Wendelino* breviter ſunt propoſita, ſed tamen non ſine judicio & acumine, quod in hoc libro magis, quam in ceteris ejus libris Philoſophicis, apparet. Hactenus non niſi carptim tactus eſt a noſtratibus. *s*) Dominus D. *Chriſtoph. Franckius,* ut audio, nunc ejus refutationem molitur, ſicut & Sam. Mareſii *Syſtematis Theologici.* E noſtris Juſtus Feuerbornius *Synopſin Errorum Calvinianorum* edidit. Qui e Reformatis contra Pontificios ſcripſere, jam ſupra nobis indicati ſunt, qui & aliqua ex parte rem noſtram tuentur. *Nicolaus Vedelius,* cujus ſupra mentionem fecimus, multa ſcripſit præclara, ſed in nonnullis a reformatis recedit. Exorti etiam inter illos fuere ARMINIANI, a *Jac. Arminio,* Theologo, ſic dicti, cui magnificum ſcripſit Epitaphium Hugo Grotius, quod reperitur inter ejus *Poëmata.* De eorum dogmatibus in Compendio agit Boſius *p. 24. Arcana Arminianiſmi* Nicol. Vedelius edidit, *Anatomen Arminianiſmi* Petrus Molinæus, *Conſiderationem Arminianiſmi*

s) Prodierunt jam Kilonii Ann. 1687. in 4to, quarum Editionis ſpes *h. l.* eſt facta, D. Chriſtoph. Franckii, Theologi Kilonienſis cordatiſſimi, (hoc ipſo A. 1704. defuncti) *Exercitationes X. Anti-Wendeliniana, de præcipuis inter Eccleſias Lutheranas & Reformatas Controverſiis, Marci Frid. Wendelini Theologiæ Chriſtianæ & Exercitationibus Theologicis Vindicibus, pro illa, adverſus D. Joh. Gerhardi Collegium Theologicum Anti-Wendelinianum ſcriptis, oppoſita.* Remonſtrantium Doctrinam idem impugnavit, non ſolum in *Specimine,* quod *h. l.* allegatur, *Controverſiarum cum illis,* unicum tantum de S. Scriptura Articulum diſcutiente, & A. jam 1673. Kilonii in 4to edito, ſed & in *Exercitationibus* (quibus & *Specimen* iſtud Appendicis loco acceſſit) *Anti-Limburchianis, de præcipuis inter Lutheranos & Remonſtrantes Controverſiis,* Philippi a Limburg, Remonſtrantium modernorum apud Amſtelodamenſes Promachi, *Theologiæ Chriſtianæ* oppoſitis, Kiloniique A. 1694. in 4to excuſis. Quæ Scripta Elenchtica τȣ̃ μακαρίτȣ, Theologi non doctiſſimi ſolum, ſed & judicioſiſſimi atque moderatiſſimi, πολλῶν ἄλλων ἀντάξια, vel ideo ſunt commendanda, quod, ſequeſtrata omni autoritate humana, tela contra Adverſarios, ex ſolo S. Codicis ſanæque rationis armentario, nec ſine accurato delectu, depromſerit, & hoc pacto, ſoli, quæ tractatur, rei accuratiſſime inhærens, omnibusque, & in Sectas, & in illarum Doctores conviciis & ſcommatis abſtinens, planiſſimam Controverſias Sacras decidendi ac terminandi viam oſtenderit.

nianiſmi Abr. Calovius, Witeb. 1657. Edidit & Dominus D. Chriſtoph. Franckius *Specimen Controverſiarum, quæ Lutheranis cum Remonſtrantibus intercedunt.*

Socinianorum, & Novorum Arianorum, uti ſolent dici, ſeu Neophotinia- 33
norum, dogmata propoſita vide apud Boſium. *Diſputationem de Ortu & Progreſſu* Arianiſmi Joh. Meiſnerus ſcripſit, *Hiſtoriam* item *Arianiſmi* Joh. Frid. Königius, Gryphisw. an. 1654. Notandum hic, exſtare in Gudiana Bibliotheca *Apologiam* Photini, Græca Lingua ſcriptam, quæ nunquam edita fuit. *Socinianiſmum profligatum* Joh. Hornbeckius ſcripſit, Samuel vero Mareſius edidit *Anti-Volkelium*, ubi contra Joh. Volkelium defendit Religionem Reformatorum. Noſtro tempore Chriſtoph. Sandius, cujus exſtat *H. E. Nucleus, & Paradoxicæ Explicationes in Evangelia*, paſſim hæreſin ſuam inculcavit. (t) *Corpus omnium Socinianorum Scriptorum* editum eſt aliquot Tomis *in fol.* Amſtelodami, diſſimulato licet loco, quo continentur omnia Socinianorum hactenus edita Scripta, quibus tamen poſt hoc tempus alia acceſſerunt. Noviſſime prodierunt *Chriſt. Liberii cujusd. Epiſtolæ*, quibus doctrina Socinianorum paſſim proponitur, & propugnatur, de quo & *T. I. Lib. I.* egimus. Abſolutiſſimum Scriptorum Socinianorum Catalogum dedit Sev. Walth. Sluterus *in Propylæo Hiſtoriæ Chriſtianæ, a p. 186. ad pag. 207.* quem ipſi conſignaverat Chriſtoph. Sandius, ſatis illorum notitia inſtructus. Plerique illorum libri ſunt Belgice redditi, ac vidi ego Amſtelod. Bibliopolium totum Socinianum, merisque Socinianorum libris, in Linguam Belgicam converſis, conſtans. Hugo Grotius ſub extremum vitæ ſuæ Socinianiſmo infectus eſſe creditur a Martino Ruaro, Dithmarſo, cetera Viro docto. (u) Ejus Ruari *Epiſtolarum Centuria* Amſtelod. an. 1677. *in 8vo*, edita eſt, ubi habentur Epiſtolæ multæ, tam Socinianorum, quam noſtrorum quoque Theologorum. Multæ etiam ſunt illic Epiſtolæ Grotianæ, & plurima, ad Hiſtoriam Socinianiſmi ſpectantia.

(t) *Bibliotheca Fratrum Polonorum, quos Unitarios vocant*, Irenopoli (ſive Amſtelodami A. 1668. Tomis compluribus *in fol.* publicata, non continet, uti Morhoſius credidit, ſcripta Socinianorum omnia, ad id usque tempus edita, ſed ſola Fauſti Socini, Joh. Crelii, Jonæ Schlichtingii, Joh. Ludov. Wolzogenii & Andr. Wiſſowatii, Opera, & Schlichtingii quidem ac Wiſſowatii non niſi Exegetica. Seriem illorum ac Ordinem, ſub Autorum ſingulorum nominibus exhibet Chriſtoph. Sandii Junioris *Bibliotheca Anti-Trinitariorum poſthuma*, ſive Catalogus ſingulorum hujus Sectæ Scriptorum Vitas ac Opera recenſens, Freiſtadii (h. e. Amſtelodami) A. 1684. *in 8vo* a B.W. (Benedicto, ni fallor, Wiſſowatio, per quem actus eſt atque interpolatus) in lucem editus, longe certe locupletior & accuratior Indice ejusdem Sandii compendiario, per Sev. Wath. Sluterum publicato, quem Morhoſius *h. l.* ceu *abſolutiſſimum*, perperam commendavit.

(u) Mart. Ruarus (de cujus vita ac ſcriptis *in Cimbria Literata* fuſius commentabimur) non Dithmarſus fuit, velut ab Autore, & *h. l.* & *T. I. Polyhiſt. L. I. c. 24. §. 102.* eſt traditum, ſed Crempenſis Stormarſus, ac Petri, Scholæ Oppidi iſtius Rectoris, Filius. *Centuriam Epiſtolarum* ejus *priorem*, A. 1677. editam, quæ Morhoſio ſola innotuit, quadriennio poſt ſecuta eſt *poſterior*, a Davide Filio Amſtelodami A. 1681. *in 8vo* publicata.

34 ANABAPTISTARVM diſcrimina, & dogmata, vide apud *Boſium.* Ceterum quicquid illorum ſpectat Hiſtoriam, *Joh. Henr. Ottius, in Annalibus Anabaptiſticis,* an. 1672. editis *in 4to* pleniſſime propoſuit, ubi ſimul omnem Enthuſiaſtarum progeniem recenſet. Ille ſane Liber ad Hiſtoriam iſtorum hominum unice commendandus eſt. Dogmata Anabaptiſtica qui refutarunt, vide apud *Boſium.*

35 CHILIASTARVM non tam peculiaris eſt Secta, quam opinio certa, per omnes pene Religiones, de mille Annis Apocalypticis, diffuſa. Ejus *Hiſtoria* copioſe propoſita in Diſputatione quadam Ad. Tribbechovii. Scripſit & Samuel Mareſius *Chiliaſmum enervatum.* Qui vero Chiliaſmum defendunt, plurimi ſane ſunt. Pro illo Gallice Pet. Serarius ſcripſit librum contra Moſen Amyraldum, an. 1657. *in 8vo.* Singularem etiam Tractatum pro illo ſcripſit Dan. Brenius, Socinianus, cujus etiam exſtant *Commentarii*, vel potius *Notæ in Biblia univerſa.* Julius Sperberus, in libro Germanico von den dreyen Seculis, idem defendit argumentum, & ultimum illud ſeculum Spiritus S. ſeculum vocat. Scripſit jam tum an. 1622. Andr. ab Hobernfeld *Hieroſolyma reſtituta, ſeu ſeculum Spiritus S. igneum, ſub præſentis magnæ tribulationis quaternarii finem magno lumine ſuum accepturum initium, quo etiam minæ interitus beſtiæ Romanæ, & Mahumetiſmi, ad annum futurum 1624. ex Scriptura S. recenſentur, ac deducuntur.* Verum vana hæc ſunt & inania ſomnia.

36 ENTHVSIASTAE varii ſunt generis, quibus an accenſeri VALENTINVS WEIGELIVS debeat, aliqui dubitant. Verum tamen eſt, multos illum habuiſſe errores, licet Vir cetera pius fuerit. Ejus errores Nicolaus Hunnius ſingulari libro refutat. Summam ejus dogmatum Boſius *a p.318. ad 323.* recenſet. Scripſit & Theodor. Thummius librum, cui Tit. *Impietas Weigeliana,* Tubingæ 1650. *in 4to.* Multos occupavit illorum hominum doctrina pietatis ſpecie, & affines ipſis ſunt FRATRES ROSEAE CRVCIS, de quibus libro peculiari egit Andr. Libavius. Defendit illos Michaël Mayerus, multis libris. Unus ex illis, ÆGIDIVS GVTMANN, librum ſcripſit Germ. cui Tit. Offenbahrung der Göttl. Majeſtät, *in 4to,* ubi multa habentur paradoxa. Succeſſu temporis plures propullularunt hujus farinæ homines. (x) Exortus eſt IACOBVS BÖHME, homo plebejus, ſed miri ac ſingularis ingenii, cujus exſtant tam Theologica, quam Philo-

(x) De Jac. Böhmio Autor, & *h. l.* & alibi *(Tomo ſc. I. Lib. I c. 10. § 27. 28. & T. II. L. II. P. I. c. 3. § 8.)* benignius, quam Theologi plerique, judicavit, Chymicorum, Scriptores hujus farinæ μυστικωτέρας obſcuriores adamantium atque excuſantium, morem ſecutus. Operum Böhmii Germanicorum Editionem noviſſimam, ab Henrico Ammersbachio, niſi memoria fallit, *in 4to* curatam, in Germania, non in Belgio, prodiiſſe, Typi oſtendunt. Sam. Pomarius, ex profeſſo, libroque peculiari, doctrinam ejus non refutavit, ſed in ſcripto tamen Anti-Gutmanniano vernaculo bipartito, publico Eccleſiaſtarum Lubecenſium Hamburgenſium & Luneburgenſium, nomine A. 1677. & 1679. edito (Abgenöthigte Lehr und Schutz-Schrift wegen den Gutmanniſchen Offenbahrungs-Patron, paſſim vellicavit. De Dav. Georgio, Joh. Labadio & Antonetta Bourignonia, horumque Sectis & Adverſariis, *Iſagoge* nostra *ad Hiſt. Cimbr. P. II. Cap. V. & VI.* Autoreſque alii, illic allegati, poſſunt conſuli.

Philoſophica, plena abſtruſorum ſenſuumque Cabaliſticorum, de quibus quid dici debeat, non liquet. Lutheranæ Eccleſiæ membrum fuit, totiesque a Theologis noſtris in Examen vocatus ſic reſpondit, ut illum damnare non auſi ſint. Quæcunque ab illo ſunt ſcripta, videntur quaſi per Enthuſiaſmum ſcripta, nec diſſimulavit ipſe viſiones & ſomnia ſibi divinitus, ut dicebat, oblata. Cetera Vir erat pius, pacificus, nemini moleſtus, & quotidiano ſuo labore victitans. Scripſit *prophetias de temporibus ultimis* ineditas, de quibus mira dixerunt, qui eas legerunt. Attingit quæſtiones, tam Theologicas, quam Philoſophicas utiliſſimas. Synopſin doctrinæ ejus recenſet Henr. Morus in Operibus ſuis Philoſophicis, Latine editis, qui damnare non audet Virum hunc. Scripſit inter alia *Reſponſiones ad 40. quæſtiones de anima*, quas ipſi propoſuerat Medicus aliquis, qui ſe plus ab ipſo didiciſſe profitebatur, uno alteroque Colloquio, quam longis per Orientem peregrinationibus. Dignæ illæ ſunt viſæ Joh. Angelio Werdenhagen, JCto, ut Latine redderet, & notas ſuas adjiceret, qui liber eſt editus Amſtelod. A. 1632. *in 24.* ſub Tit. *Pſychologia vera.* Nuper incidit in ejus ſcripta quidam QVIRINVS KVHLMANNVS, Uratiſlavienſis, Juvenis ingenioſus, adeo iſtorum lectione ineſcatus, ut ſe totum Enthuſiaſmo tradiderit, ac ipſe librum ſcripſerit, cui Tit. Neu-begeiſterter Böhm. Scripſerat antea *Epiſtolas duas*, unam de arte Combinatoria, alteram de admirabilibus quibusdam inventis, ad Athan. Kircherum, qui ipſi etiam reſpondit, literæque ſunt ſimul editæ Lugd. Batav. A. 1674. *in 8vo.* Edidit & *Prodromum quinquennii mirabilis* Lugd. Batav. Ann. 1674. *in 8vo.* Ubi proponit nova ſua in re literaria inventa. Nunc ille per terrarum orbem errat, ſuique ingenii homines ubique compellat. Scripſit & *Epiſtolas Londinenſes*, quarum Nona edita eſt, in qua multa habentur prophetica de ultimis temporibus, Roterod. A. 1679. *in 12mo.* Doctrinam Böhmii, ejusque Clientum, nuperrime refutandam ſuſcepit *Samuel Pomarius*, Superintend. Lubecenſis. Nunc Opera Böhmii junctim recuſa prodiiſſe in Batavia dicuntur. De DAVID IORITIS ſingulari libro D. Friedericus Jeſſenius, Paſtor Primarius Kilonienſis, egit, qui & Hiſtoriam Dav. Georgii deduxit, & doctrinam refutavit. Contra Indifferentes Moſes Amyraldus ſingularem librum ſcripſit, qui e Gallica Lingua in Germanicam converſus prodiit Lipſ. A. 1667. *in 12mo.* Orientalium Chriſtianorum differentias & dogmata propoſuit Boſius *Diſſ. III. de Statu Europæ*, *Introductioni adjecta.* Multa poſſent huc alia referri. Noviſſimis enim his temporibus novi ſunt orti Errores, novæ Sectæ, uti *Labadiſtarum*, & eorum, qui *Antonettam de Bourignon* ſequuntur, de quibus libri editi omnibus ſunt cogniti. Nos hic Autores Theologicos ſeponimus, & ad JCtos progredimur.

FINIS LIBRI QVINTI.

❧ ✡ ❧

POLYHISTORIS
TOMI III.
SIVE
POLYHISTORIS PRACTICI,
LIBER VI. IVRIDICVS,
DE SCRIPTORIBVS IVRIS.

SECT. I.
DE IVRISPRVDENTIAE VNIVERSALIS SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Commendantur Juris Cultori Ethicæ & Politicæ Doctrina, & quidem Aristotelica, & Scriptorum de Justitia & Jure Scholasticorum Lectio cum selectu instituenda.* 2. *Franc. Baconis Verulamii Cogitatorum de Jurisprudentia Universali imperfectio. Descriptio ejus. Judicia de Adoardi Gualandi Methodo Philosophiæ Moralis ac Civilis, & Vinc. Turturetti Parallelis Ethico-Legalibus.* 3. *Nec non de Rob. Scharrockii & Sam. Pufendorffii Scriptis de Officiis.* 4. *Thom. Hobbesius, Novator in J. Nat. a Rich. Cumberlando dextre confutatur. Julii Cæsaris Conatus de Jure in Artem redigendo frustranei. Justinianus male de Jurisprudentia meritus.* 5. *Elogium Librorum Hug. Grotii de Jure Belli & Pacis. Judicia de Illustratoribus illorum, J. Frid. Gronovio, J. Henr. Bœclero, Casp. Zieglero, Joh. Ad. Osiandro, Joh. Feldeno, Th. Graswinckelio, Henr. Henningio, J. G. Simone, Sam. Rachelio, nec non de Guilh. Grotii, Mart. Schookii & Jani Kleukii, Libellis de Jure Naturali.* 6. *De Alberici item Gentilis Scriptis de Jure Belli, Joh. Seldeni vero, Joach. Hopperi, Sam. Pufendorffii, Dan. Mevii, Rich. Zouchei, Fr. Mauritii, Franc. Jul. Chopii & Joh. Feldeni, de Jure Nat. & Gentium.* 7. *Commendantur Diod. Thuldeni & Christoph. Ehemii de Principiis Juris Tractatus.* 8. *Lanx satura Scriptorum de Jure Naturæ, argumentisque ejus Specialibus, Miscellaneorum.*

1 CUm Jurisprudentia propago sit Ethices ac Politices, necessario earum illi principia sunt præmittenda; atque in his disciplinis quasi solum & fundus est hujus doctrinæ. Ut hic principia jacta fuerint, ita omne erit, quod illis superstruetur. Genuini hic & limpidissimi fontes turbidissimis lacunis sunt præferendi. Quicquid Aristoteles, ejusque Interpretes, tradiderunt, pro fundamento substerni

ſubſterni debet. Si quis enim ad heterodoxa nonnullorum Novatorum ſtatim in limine digreſſus fuerit, in errores infinitos paulatim prolabetur. Nolo hic repetere, quæ de doctrina morali ſupra nobis dicta ſunt, quorum non exigua pars Jurisprudentiæ etiam applicari poteſt. Dixi etiam de iis, qui e Scholaſticis argumentum *de Juſtitia & Jure* uberrimis Commentariis exſecuti ſunt Leonh. Leſſio, Ludov. Molina, Dominico Soto, aliisque, de quorum uſu ad Jurisprudentiam Univerſalem legi præterea etiam Grotius poteſt, & Commentator ejus, J. Henr. Bœclerus, ille *in Prolegomenis Operis de Jure Belli & Pacis*, hic *in Prolegomenis Commentarii ſuper illud Opus.* In iſta tamen librorum mole excutienda ita eſt verſandum, ut ea tantum ſeponamus ex illis, quæ ſpectant ad officia hominum in ſocietate aliqua civili conſtitutorum, & *ſpeciatim*, quæ ad Jurisprudentiam pertinent. Nam multa in iis pertractantur, quæ ſunt fori Theologici, aut quæ ſunt, ad oſtentandum ingenium, ſubtilius potius excogitata, quam ut uſum aliquem in vita, & doctrina Civili, habeant.

Franc. Baco Verulamius, in ſuo *de Augmentis Scientiarum* Opere, inter deſiderata 2
ponebat *Juſtitiæ Univerſalis doctrinam*, quam *lib. 8.* ejus *Operis* quibusdam Aphorismis proponit. Sed in iis nihil aliud invenimus, quam cogitata quædam de Legibus ad certas Reipubl. formas attemperandis, non quidem illa contemnenda, ſed quæ tamen tam vaſtum objectum non exhauriunt. Pertinent illa tantum ad prudentiam Nomotheticam, quæ particula tantum Jurisprudentiæ Univerſalis dici poteſt ac debet. Eſt itaque Jurisprudentia Univerſalis mixta quædam e Principiis Ethicis & Politicis diſciplina, e quibus deinde deducuntur illa, quæ ſpecialioris objecti ſunt. Neſcio, an tale quid in animo habuerit ADOARDUS GUALANDUS, Piſanus, Epiſcopus Cæſenas, qui librum ſcripſit, cui tit. *Moralis Philoſophiæ, ac totius facultatis Civilis, vera & abſoluta Methodus*, Romæ editum A. 1604. *in fol.* Latius ſane extendit ſua objecta, quam fit vulgo ab iis, qui diſciplinas has ſeorſim tractant. Non diffuſus eſt in illis, quæ ad juſtitiam pertinent, & ſe in quæſtiones ac theſes demittit jurisprudentiæ, quæ practicæ diſciplinæ, ſeu Philoſophiæ, ſunt propiores. *Libri* ejus *octavus & nonus* de Juſtitia, Jure & Legibus agunt, in quibus confuſiora paululum videntur eſſe nonnulla & μικρέλογα. Qui *Parallela Ethica & Legalia* ſcripſit, *Vincentius Turturettus*, inter Locor. Comm. Scriptores potius eſt referendus, quam eos, qui juſta methodo deducunt dogmata.

Lucem etiam Jurisprudentiæ Univerſali commendant *Scriptores* de *principiis* 3
Actionum Humanarum, item qui de OFFICIIS egerunt, de quibus ſupra diximus. Ad argumenta Juridica accommodatius illa tractavit ROBERTUS SCHARROCKIUS, Anglus, qui ad Jus Naturæ totam hanc retulit doctrinam, quem in Germania, cum *notis* ſuis recudi fecit Dominus D. Sam. Reyherus *in 12mo.* Sed ego quidem in Scharrockio non videor mihi deprehendere hoc argumento dignam ἀκρίβειαν. Multa enim miſcet digna indigna relatu, adeo ut & jejunam illam liticulam Theologorum Batavorum de *Capillorum habitu* non omiſerit, operoſe ab utraque parte adductis argumentis. Multa generalibus quibusdam Locis Comm. abſolvuntur. Adverſus

sus Hobbesium non raro disputat. Accuratius paululum hoc in argumento versatus est SAM. PUFFENDORFIUS, cujus exstat libellus *de Officio Hominis & Civis, juxta legem naturalem.* Sed communiora illa sunt omnia, unde quidem jurisprudentiæ lux accedere potest. Plurima tamen ex illis in actibus internis terminantur, aut ad eos externos actus referuntur, qui non æque ad justas in civitate actiones pertinent. Accenseri quoque illis potest ROB. SANDERSONIUS, cujus libellus *de obligatione in conscientia* in Germania est recusus.

4 Si NOVATORES vestigemus, THOM. HOBBESIUM habemus, qui, in libris suis civilis argumenti, profana & paradoxa principia posuit, unde, quod deducit Naturæ jus, plane aliter formatum est, quam quod ex sanioris Philosophiæ principiis extructum est. Hunc singulari refutavit Richardus Cumberlandus *Disquis. de LL. Naturæ*, Lond. A. 1672. edita, diligenter legendus. Illud enim, quod est in Hobbesio præcipue ulcus, tangit, quo detecto, non est tantus a gangræna ista in progressu juris metus. Neque enim dicam nunc de ceteris ejus, vel Antagonistis, vel Hyperaspistis. Non enim facit ad nostrum institutum. De Jure in artem reducendo jam tum Ciceronis tempore actum fuit, & hoc opus, quasi triumphorum suorum appendicem, Jul. Cæsar affectabat, sed nihil illo tempore actum est, neque quidem perfici tam exiguo tempore poterat, & in tam vastis JCtorum Voluminibus. Neque fuit post illa tempora, qui opus hoc aggredi ausus fuerit, quanquam varii fuerint Juris Justinianei Compilatores. Ne quid dicam de Justiniano ipso, quem de tota Jurisprudentia male meritum esse, non e vulgo JCti autumant, quod in Compendium, aut velut ad Locos Comm. redegerit JCtorum sententias. De qua re infra videbimus.

5 HUGO GROTIUS præcipuam Jurisprudentiæ partem, & quidem Universalis, attigit *in libris suis de Jure B. & P.* sed eam partem tam præclare nobis depinxit, ut nulli sint post hunc Appellem, qui hanc tabulam se absolvere posse confidant. Ac sane ista in parte, de pace ac bello quæ agit, omnia poterat civitatis tempora & jura complecti. Frater ejus, *Guilielmus*, generalem de *principiis Juris naturalis* libellum scripsit, non quidem fratris Operi comparandum, sed tamen non omnino spernendum, cum hactenus neminem habeamus, qui doctrinam illam ista brevitate complexus fuerit, cujus ille lineamenta duxit, licet ad expoliendum minus ingenii habuerit. In Hug. Grotii Opus certatim prodierunt Virorum doctorum Commentarii, ac nuper ipsius nova editio in Belgio data in lucem est, cum quibusdam *Differtt. & Notis* Joh. Frid. Gronovii, quæ extemporales esse videntur, neque a Gronovio hunc in finem concinnatæ, ut lucem aliquando adspicerent. Post mortem ejus, ut solet fieri, conquisitum est, tam ab Hæredibus, quam a Typographis, quicquid ejus nomen præfixum habet. Non pauca sunt, in quibus ipse dissentit a Grotio, argumenta adversus ipsum velut in aciem producens, ac tangit difficillimas nonnunquam quæstiones, quorum omnium usus esse potest non contemnendus in his argumentis versanti. Cœpit in libros Grotii Commentarios, edere J. Henr. Bœclerus, Vir ad hæc

hæc ſtudia natus, ſed pervenit tantum usque *ad VIImum Caput Lib. II.* Aliqua iſtius Commentarii latitare apud Hæredes dicuntur, ſed, ut ego puto, inelaborata, quorum editionem, credo, omittent Hæredes, *ne turpiter atrum deſinat in piſcem mulier formoſa ſuperne.* Quoniam enim ipſe ultimam manum illis non addidit, vix ſperanda eſt tanta illorum ἀκρίβεια. Poſt illum plures hoc Opus ſunt adorti. Caſp. Ziegleri *notæ* breves ſunt quidem, ſed utilia tamen afferunt, præcipue illa, in quibus vel illuſtratur Jus Commune, vel ab Autore diſceditur. In Theologorum etiam cenſuras incurrit, Joh. Ad. Oſiandri præprimis, qui ſingularem librum conſcripſit, quo impugnat illa, quæ heterodoxa videntur. Sed facile eſt in illum lapidem impingere, cum in alienæ religionis Scriptoribus ſemper inſidias metuamus. Scripſit & in Grotium *ſtricturas*, Joh. Feldenus, quas data occaſione edidit olim Boeclerus. Refutavit has Theod. Graswinckelius, non dignus tamen tanti Viri Hyperaſpiſtes. Exſtat & Henr. Henningii *Commentarius* in Grotium, qui impetus magnos ad illam rem attulit. J. Georg. Simon eo utilius eſt, quod coacervet Autorum vel conſentientium, vel diſſentientium, loca. Exſtat etiam Val. Velthemii in illum *Commentarius*. Promiſerat quoque *Martinus Schoockius* quædam in illum, quæ tamen non viderunt lucem, ſed morte ejus ſunt intercepta. Dubito autem, an operæ pretium facturus fuiſſet, nam, quantum ex *Diſſertatione* ejus *de Jure naturali* colligere licet, operoſe quidem ſatis in hoc argumento, ſed non tanto cum delectu, verſatur. Erat enim illi plerumque extemporalis librorum ſcriptio, qualis profecto in tam gravi argumento eſſe non debet. Videbimus etiam aliquando fortaſſis Domini Sam. Rachelii labores in Grotium. E Grotii Opere Epitomen aliquam confecit Janus Klenckius, qui libello exiguo titulum ſuſpendit magnificum, *Inſtitutionum J. naturalis & gentium*, nihil vero aliud agit in illo, quam ut Grotii Pediſſequus methodo Erotematica, ſententias ejus in Compendium redactas, in uſum tyronum proponat. In Batavis primum editus eſt liber, poſtea in Germania recuſus Jenæ an. 1666. *in 12.*

Scripſerat ante Grotium Albericus Gentilis *libros tres de Jure belli*, duosque *de Jure Romanorum armorum*, doctos equidem & eruditos, nec e jure civili ſolum, ſed & morali, & prudentia Civili, illuſtratos. Subtilius vero diſputavit, & altioribus e principiis eruit ſua Grotius, explicatius quoque omnia propoſuit, ut merito illi palma præ Alberico debeatur. Æmulatus eſt Grotium Joh. Seldenus, cujus exſtat *de Jure naturæ & gentium, ex mente Hebræorum*, liber, in Germania recuſus, in quo Jus naturale ad Juris Noachidarum capita reduxit. Specialius itaque, & ex unius gentis ſenſu, de Jure Naturæ Gentiumque hunc ſcripſit, cui addi debent ejusdem *de Synedriis Hebræorum, & de Uxore Hebraica* Libri. Joachimi Hopperi *Seduardus*, quem Herm. Conringius edidit, ceterique ejus libri, officinam hujus juris ſapere videntur. Philoſophice certe tractat Jura Juſtinianea, non contemnendus quidem, ſed qui methodo Dialogiſtica involvit & abſcondit ſententias, & neſcio quid interdum platoniſare mihi videtur. Samuel Puffendorffius denique hoc argumentum de jure Naturæ & Gentium ſpeciatim ſibi tractandum ſumſit. Ediderat is antea *Elementa Jurisprudentiæ*, in quibus multa 6

ſubti-

ſubtiliter diſputantur. Plurima ex illis mutata videas ampliore *de jure naturæ & gentium* Commentario, in quo attentius rem ſuam agit, & in ipſa Jurisprudentiæ penetralia intimius ſe demittit, methodo quoque alia utitur. Sunt, qui illum Hobbeſii ſententias plus æquo ſequi opinantur; ſed tamen & ipſe ab Hobbeſio in plurimis diſſentit, ac profanas nonnullas ejus ſententias maſcule ſatis impugnat, inter quas & illa eſt de ſtatu naturæ ex lege. Sunt & e Theologis nonnulli, qui in illo Heterodoxa nonnulla reprehendunt, fuitque ipſi acris cum quibusdam decertatio. Primus certe eſt, qui hujus tituli librum in lucem edidit. Deſtinaverat quoque hoc argumentum curis ſuis Dav. Mevius. Affectum enim Opus habuit, cui titulum erat daturus *Jurisprudentiæ Gentium*, ſed ultimam illi manum non admovit. Prodiit poſt obitum ejus liber, cui titulus: *Prodromus Jurisprudentiæ gentium Civilis & Communis*. Sunt quædam hic generales Diſputt. de Origine & progreſſu Juris gentium primævo & ſecundario, de præceptis naturalibus ex natura derivatis, quibus Jurisprudentiæ hujus latifundium ſe exhaurire poſſe putat, & quædam alia de Juſtitia & Jurisprudentia, poteſtate Imperantium circa leges &c. Erat vir ille Legum Romanarum, atque hodierni Juris, peritiſſimus, adeoque huc potiſſimum reſpexit, neque ex tam ſublimibus principiis rem totam eruit. *De jure gentium miſcellaneas aliquas quæſtiones* ſcripſit Richardus Zoucheus, Anglus, in quibus methodus eſt nulla. Hiſtoriam juris naturalis, & præcipuorum ejus capitum, ad mentem Orientalium & Græcorum, brevi Specimine, ſed docto & ſpecioſo, delineavit Ericus Mauritius, qui tamen, cum hic viveret, *de jure naturæ* Commentarium pleniorem ſub manu habebat. Franciſcus Julius Chopius ad duo Juris Capita, *Poteſtatem ac Obligationem*, omne jus deduxit, exemplis e Jure Rom. petitis, atque hunc ſuum conatum titulo *Philoſophiæ juris veræ* ornavit. Liber editus eſt Lipſiæ an. 1650. *in 4to.* Referendus tamen potius eſt ad illos, qui Jus Juſtinianeum nova methodo propoſuerunt. Joh. Feldeni *Elementa Juris univerſi* ex jure ſpeciali Juſtinianeo exſtruunt Jurisprudentiam Univerſalem, quæ illuc proprie non ſpectat. Quorſum enim pertinet illa tam prolixa tractatio de ſtatu Romanæ Reipubl. de Imperatoribus Romanis? ſi hæc ita miſcere velimus, omnia confundemus.

7 Diodorus Thuldenus, Prof. Lovanienſis, *de principiis Jurisprudentiæ Libros IV.* ſcripſit, in quibus, ex jure Juſtinianeo, generalia quædam de juſtitia, Jurisprudentia, æquitate, ſummo Jure, Legibus XII. Tabularum, aliisque Juris Romani ſpeciebus, commentatur, potius ad Hiſtoricos juris, quam ad hanc claſſem referendus, prodierunt Lovanii an. 1655. *in 8.* Omiſeram pene Chriſtoph. Ehemii elegantem librum *de principiis Juris*, in quo ille multa copioſe de Jure ordinando diſputat, & conſilia potius ſuppeditat, quomodo Jurisprudentiæ Syſtema poſſit adornari.

8 Sunt & quidam *Autores*, qui in *univerſum* quædam de Jure Naturæ & Gentium commentantur, non tamen ut Syſtematice tractent, ſed ad ſpecialia deſcendant. Spectant huc Joh. Fridericus Hornius *de ſubjecto juris naturæ*, Hugo de Roy *de eo, quod juſtum eſt*. Samuelis Rachelii *Diſputt. variæ de jure naturæ & gentium.* Ne quid

quid dicam hic de Theologis, qui sua quadam ratione Jus Naturæ proponunt, uti Joh. Ad. Osiander *in Typo juris naturæ*. Legendus quoque est Joh. Ludov. Praschius, Senator Ratisbonensis, *in JCto vero & personato*, ubi multa de Jure Universali hoc & Justinianeo. Si ad argumenta specialia, quæ ex Jure hoc universali deducta sunt, descendere velimus, magnum hic possemus Catalogum illorum texere. Pertinent huc *Tractatus de dominio maris* Joh. Seldeni, Hug. Grotii, Theod. Graswinckelii; Palatii, Jacobi Gothofredi, Mart. Schookii, H. Grotii *Tractatus de Æquitate*, novissimæ Editioni Operis de J. B. & P. subnexus, Rich. Zoucheus *de Legati delinquentis Judice competente*, J. Henr. Bœcleri & Sam. Puffendorffii Dissertationes de variis argumentis, Rob. Scharockius *de variis Incontinentiæ Speciebus*, H. Grotius *de Imperio summarum potestatum circa sacra*, Paulus Sarpius *de jure Asylorum*, Radbodus Herm. Schelius *de Pace*, Petrus Musæus *de Pœnis*, Jac. Thomasii varia *de Latrocinio gentis in gentem*, *de Duellorum moralitate*, *de Justitia Belli Punici*, *de Statu ex lege naturali*, Albericus Gentilis *de Vi Civium in Principem semper injusta*, Radbodi Herm. Schelii *Tractatus de jure Imperii*, ejusdem *Libertas publica, & de Tyrannicidio*, Casp. Ziegleri *Exercitationes circa Regicidium Anglorum*, Joach. Stephani *Demonstrationes Politicæ*, Joh. Phil. Slevogt *de jure Retorsionis*, Jac. Thomasius *de Ostracismo*, Lamberti Veldhusii *Tractatus de justitia divina & humana*, ejusdem *Tractatus de Naturali pudore & dignitate hominis*, in quo agitur de Incestu, Scortatione, Conjugio, Adulterio, Polygamia, ac *Dissertatione de principiis justi & decori* (quæ omnia reperiuntur in *Operibus* ejus, Roterod. an. 1680. junctim editis,) Henr. Usselmann *de sermone, quo homo homini obligatur*, Cl. Salmasii & Joh. Cloppenburgii Controversiæ *de re usuraria*. Hæc, & similia, notatu digna sunt, nam illustrant speciales materias hujus argumenti.

SECT. II.

DE SCRIPTORIBVS IVRIS SPECIALIBVS, ET QVIDEM CERTARVM GENTIVM.

§. 1. *Jus Hebræorum proposuerunt & illustrarunt Moses Maimonides, Joh. Seldenus, Guilh. Schickardus (a Cl. Salmasio plagium passus,) J. C. Wagenseilius, & Scriptores de Rep. Hebr. inter quos Pet. Cunæus eminet.* 2. *Anonymi Collatio Antiqua Legum Mosaicarum & Romanarum, & Josuæ Arndii Manuale Legum Mosaicarum.* 3. *Jus Ægyptiorum Diod. Siculus, Joh. Lud. Praschius & Athan. Kircherus, Leges variarum Gentium Hellanicus.* 4. *Jus Spartanorum (ab Ægyptiis derivatum) Nicol. Kragius, Jus Atheniensium Sam. Petitus, Cl. Salmasius, Desid. Heraldus, Ant. Thysius, illustrarunt.*

1 INter gentes, quæ jus & leges certo ordine conscripserunt, primi procul dubio sunt Hebræi. Hebraicum autem jus libris Mosis potissimum continetur. Ejus juris partitio varie, tum a Christianis, tum Rabbinis, instituitur. Joh. Seldenus occupavit hoc argumentum *in libro de jure naturæ & gentium, juxta disciplinam Hebræorum*, cujus præterea alii quoque exstant libri, v. g. *Uxor Hebræa, Tr. de Successionibus*, &c. (a) Inter Rabbinos fertur a Mose Maimonide (qui primus ineptire desiit inter Rabbinos) collectum esse totum Juris Hebræi Corpus, quod nondum in Linguam Lat. conversum possedit J. Henr. Hottingerus, teste Mauritio *de principiis Juris publici, c. 3. n. 24.* Quæ ad leges Forenses Hebræorum pertinent, illa Joh. Seldenus *in libb. de Synedriis* potissimum tractavit. (α) *Jus Hebræorum Regium* singulari libro persecutus est præstantissimus Guilh. Schickardus, unde multa cepit Salmasius, cum adversus Joh. Miltonum disputaret, licet illud alte dissimulet. Vir ille fuit in Hebræarum antiquitatum cognitione versatissimus, ut ostendunt Scripta ejus edita, inedita vero transiisse in Regis Galliæ Bibliothecam dicuntur. Politiam Judaicam singularibus libb. describunt, Car. Sigonius, Joh. Steph. Menochius, Bonav. Corn. Bertramus, Pet. Cunæus, qui & JCtus, rei literaturæque Hebraicæ peritissimus fuit. Plurima autem, ut ipse fatetur, ex Mose Maimonide desumsit, ac fuit sane libellus ille multis adjumento, argumentum hoc magno cum apparatu tractantibus. Jura Pontificum & Sacerdotum Hebræorum Joh. Seldenus singulari quoque libro deduxit. Quæ ad jus repudii & matrimonii spectant, Joh. Seldenus attigit in *Uxore Hebræa*; Joh. Christoph. Wagenseilius vero Prof. Altorfiensis, plenius hoc argumentum deduxit *in Commentario suo super librum Sota de Uxore adultera*, cui fortassis plura adhuc in Judaicis rebus aliquando debebimus.

2 Leges ipsæ Judæorum a Mose traditæ sunt in SS. Literis, unde rivulos suos pleræque gentes derivarunt, apud quas exstant harum legum aliqua vestigia. Suntque

(a) Corpus Juris Hebræi, Mosis Maimonidis, quod J. Henr. Hottingerum possedisse Er. Mauritius testatur, est celebre illud Opus Quadripartitum, Venetiis An. 1574. *in fol.* excusum, יד חזקה (*Manus Fortis*,) cujus Partium, Librorum & Sectionum singularum, Argumenta, cum Commentatoribus ejusdem Judaicis, Joh. Buxtorfius *in Biblioth Rabbinica, p. 345-349.* enumerat, laudes autem Mart. Geierus, *in Ep. Dedic. & Præf. Tr. de Luctu Hebr nec non ipso Tr. p. 3.* Pet. Cunæus *L. I. de Rep. Hebr. c. 2. p. 11. 12.* aliique decantant. Totum Latine nondum prodiit; Librorum tamen aliquot & Sectionum Versiones Ludov. Compeigne de Veil. Humphridus Prideaux, aliique, dederunt. Ex hoc Opere, aliisque Scriptoribus Rabbinicis, Hottingerus ipse haud parum subsidii habuit, cum *Juris Hebræorum Leges CCLXI. juxta νομοθεσίας Mosaicæ Ordinem atque Seriem digestas & ad Judæorum mentem, ductu R. Levi Barcelonitæ, propositas*, Tiguri A. 1655. in 4to publicaret; cujus Libri, nec a Mauritio, nec a Morhofio, ullam miror esse factam mentionem. Vid. de illo J. Henr. Heideggeri *Vitam Hottingeri, ad A. 1655.*

(α) Wilh. Schickardi *Jus Regium Hebræorum*, Argentinæ antehac A. 1625 in 4to editum, Notis ac Animadversionibus prolixis & luculentis a se illustratum, Lipsiæ A. 1674. in 4to recudi curavit Joh. Bened. Carpzovius Jun. Theologus Lipsiensis.

que in ipſis Romanis Legibus non pauca inde deſumpta. (*b*) Exſtat *Moſaicarum & Romanarum Legum Collatio antiqua*, ex integris Vett. JCtorum Libris, ante tempora Juſtiniani, deſumpta. Incerti quidem Autoris, ſed magni pretii liber, quod multa in illo inveniamus fragmenta Vett. JCtorum, quæ in *Corpore Juris* non reperiuntur. Edidit illam e Biblioth. ſua Pet. Pithœus cum *notis* ſuis, Heidelb. A. 1603. *in fol.* Similis argumenti Scriptum eſt *Manuale Legum Moſaicarum*, a Joſua Arndio ſcriptum, in quo Catalogum Legum recenſet 1. ex partitione Judæorum, 2. ex partitione Chriſtianorum. Parallela e Pentateucho loca adjicit. Specialia quædam jurium Hebræorum nonnunquam attigerant Joh. Buxtorfius, Henr. Hottingerus, Aug. Varenius, Joh. Friſchmutius in variis Scriptis.

Ab Hebræis ad AEGYPTIOS progredimur, gentem olim cultiſſimam, nam ab 3
Hebræis ad illos veniſſe Leges veriſimile eſt, quanquam Joh. Marshamus, Eques Auratus Anglus, *in Canone ſuo Chronologico*, ab Ægyptiis ad Hebræos leges & ritus multos perveniſſe, exiſtimet, quæ ſententia neſcio quid profani habet. Ægyptiarum legum Diodorus Siculus *in Bibliotheca* non paucas recenſet. Si supereſſent, quæ Hellanicus *περὶ νομικῶν βαρβαρικῶν, de legibus & moribus Barbarorum* ſcripſit, fortaſſis & plura de aliis gentibus teneremus. Leges Ægyptiorum, ex Diodoro Siculo, peculiari Diſſertatione explicuit, & earum rationes prolixe inquiſivit Joh. Ludov. Praſchius, Argentor. A. 1657. Legi etiam poteſt Athan. Kircherus *in Oedipo Ægyptiaco, parte illa, quæ de Rep. agit.*

Ab Ægyptiis ad GRAECOS, ut omnis pervenit ſapientia, ita & Prudentia ci- 4
vilis, & uberrimi ejus fructus, bonæ leges, quas ab illis petiere Legislatores Græcorum, uti multa indicia ſunt tam in Spartanæ, quam Atticæ gentis legibus. Nam ex illis habemus aliqua fragmenta, unde poſtea Gens Romana non pauca mutuata eſt, in jure gentis ſuæ conſtituendo. Spartanorum quidem leges comprehenſæ certo libro non ſunt, ſed earum tamen lacinias aliquas collegit Nicolaus Kragius *in Rep. Lacedæmoniorum.* Si quis conferat leges illas cum Ægyptiis, exacte ſibi reſpondere animadvertet. Celebre inter Græcos Athenienſium Jus eſt, cujus plura adhuc ſuperſunt fragmenta, tum in Hiſtoricis Græcorum, tum in Oratoribus. Jus vero Athenienſium Civile e Legibus & Plebiſcitis maximam partem conſtabat. Senatus-Conſulta, niſi accederet Populi auctoritas, annua tantum erant, quamdiu ſcil. harum Legum Latores Reipubl. præeſſent. Eas Leges, ex Hiſtoricis & Oratoribus, ſub titulis ſuis, peculiari Corpore collegit Samuel Petitus, & *Commentario* doctiſſimo illuſtravit, quod Opus Pariſ. A. 1635. *in fol.* prodiit, *in 8vo* libb. diſtinctum. Poſt illum Juris

(*b*) *Collationis Legum Moſaicarum & Romanarum* Antiquæ Autor fuiſſe perhibetur Licinius Rufinus, non JCtus ille Alex. Severo, Imperatori, coævus (quocum Noſter a Joh. Bertrando, *Lib. I. de Juriſperitis p.* 180. 181. 182. confunditur,) ſed alter hujus nominis, duobus illo ſeculis Junior, incertum an JCtus extra Controverſiam vero Chriſtianus. Vid Jac. Gothofredi *Manuale Juris, P. II. c. 2. §. 10. p. 59. 60. 61.* Æg. Menagii *Amœnitates Jur. Civ. c. 7.* & *Homonymoſcopiam* noſtram, *P. II. c. 4. §. 56. p. 402. 403.*

hujus capita nonnulla illustravit peculiaribus quibusdam libris Claud. Salmasius, cui cum Desiderio Heraldo lites multæ intercesserunt circa nonnulla juris hujus capita. Ejus *Observationes ad jus Atticum, & Romanum*, & *miscellæ defensiones pro suis observationibus*, prodiere Lugd. Bat. A. 1644. & 45. *in 4to.* Heraldi vero *Jus Atticum cum Romano collatum in fol.* Parisiis. Conferri possent cum his Scriptoribus illi, qui Remp. Atticam descripserunt, Guilh. Postellus & Ant. Thysius, qui brevem aliquam & compendiariam *Juris Attici & Romani comparationem* instituit.

SECT. III.

DE LIBRIS ET SCRIPTORIBVS IVRIS ROMANI, ET QVIDEM ILLIS, QVI IN VETEREM IVRISPRVDENTIAM SVNT COMMENTATI.

§. 1. *Legum Regiarum Fragmenta, a variis viris doctis collecta & illustrata. Laudatur Diss. Joh. Seldeni ad Fletam.* 2. *Leges XII. Tabularum. Editores illarum & Commentatores, inter quos Conr. Rittershusius & Jac. Gothofredus præsertim extolluntur, hujusque Fontes quatuor Juris Civ. commendantur.* 3. *Fori Veteris Romani Processum ac Solennia Guilh. Budæus, Formulas Barn. Brissonius, exposuit.* 4. *Leges post XII. Tabb. latæ ac receptæ. Historiæ Legum Romanarum Scriptores. Collectores earundem, Ludov. Charondas, & hoc accuratior Ant. Augustinus.* 5. *J. Wolfg. Freymonii Symphonia Jur. Utr. Chronologica, Joh. Bertrandi Libri de JCtis Vett. & Jac. Labitti Indicis Legum Rom. Encomia.* 6. *Laus Cod. Theodosiani a Jac. Gothofredo editi ac illustrati.* 7. *Autores, qui, vel unius JCti Leges omnes, vel ex illustrioribus singulas, seorsim explanarunt. Laus Frid. Brummeri. Nummorum, Inscriptionum, & Autorum Criticorum, in Legibus explicandis usus.* 8. *Edicta Prætorum Romanorum annua. Edictum perpetuum Salvii Juliani. Fragmenta hujus collecta & illustrata ab Eguin. Barone, Franc. Ranchino, ac præsertim Jac. Gothofredo. Ejusd. Gothofredi Comm. in Regulas Juris laudatur.* 9. *Rubricæ Legum probe attendendæ. Pauli Sarpii Peritia Juris Canonici. Dav. Blondelli Pseudo-Isidorus, Juri Can. oppositus, ἐν παρόδῳ laudatur.* 10. *Sectæ Veterum JCtorum. Scripta de istis edita Chr. Ott. a Böckeln & Pet. Velasci, affectum Christoph. Ehemii.* 11. *Jac. Gothofredi Corpus Antiqq. Rom. e Libris Juris promissum.*

1 Sub initium Reip. Romanæ, cum *Reges* rerum potirentur, variæ *leges* sunt latæ, quæ a Sexto Papirio in unum corpus olim collectæ fuerunt. Illæ vero ad nostra tempora non pervenere. Supersunt tamen aliqua fragmenta, quæ Antonius Augustinus, Ant. Contius, Franc. Balduinus, Fulvius Ursinus, Pandulphus Pratejus, Franc. Modius, Paulus Manutius, Justus Lipsius, collegerunt. E quibus

bus diligentiæ laudem præcipuam Urſino adſcribit Joh. Seldenus in *Diſſertatione ad Fletam* (Fleta eſt jus anglicum, liber paucis admodum notus,) libro elegantiſſimo, quo Juris Romani Juſtinianei Hiſtoriam breviter & docte proponit. Balduinus XVIII. Romuli Leges ſe habere, ex columna quadam, Romæ in Capitolio olim erecta, affirmat, quod an vero conſentaneum ſit, dubitarunt Eruditi. Exſtant Romuli, Numæ, & Servii Tulli Leges cum aliis quibusdam, quarum capita recenſet Dionyſ. Halicarnaſſæus, *l. 3. c. 5. in fine*, & ex illo fuſius explicat Chriſtoph. Adamus Rupertus in doctiſſimo illo *Commentario*, quem in *Enchiridion* Pomponii *de Origine Juris* ſcripſit *cap. 3.*

Sequuntur has LEGES XII. TABB. quibus continentur omnia Jurisprudentiæ Romanæ ſemina. Diligenter itaque omnis earum hiſtoria tenenda eſt. Hiſtoriam Legum iſtarum, atque Leges ipſas, certo ordine diſpoſitas, ediderunt permulti, ſed in quibus ſinguli ingenio ſuo indulgent. Interpretationes in illas edidit Joh. Oldendorpius, quem bona, vel potius mala fide, exſcripſit Valentinus Forſterus. Dedit & Franc. Balduinus uberrimos in eas *Commentarios*, Franc. item Hotomannus & Jac. Rævardus. Sunt porro & alii, tum JCti, tum Critici, qui in illas Leges aliquid ſunt commentati, & ſe invicem ſolent exſcribere. Poſt illos omnes prodiit CONRADVS RITTERSHVSIVS, qui abſolutiſſimum in has Leges dedit Commentarium, cui tit. *Dodecadeltos*, qui magnis Elogiis in ipſo titulo a filiis Editoribus ornatur. Laudabilis ſane eſt Viri iſtius diligentia, qui in ſuis *Commentariis progreſſum juris recepti*, ex illo jure antiquo, proponit. Prodiit Liber A. 1616. Argentinæ *in 4to.* Sed defuere, in tanto Interpretum & Commentatorum numero, qui juſtam Tabularum iſtarum hiſtoriam, ſeriem, diſtinctionem, ac collationem accuratam, exhibuerint, ideoque poſt omnes palmam hanc meritus eſt IACOBVS GOTHOFREDVS, Dionyſii filius, JCtus conſummatiſſimus, qui hiſtoriam illarum Legum accuratiſſimam, in quantum haberi poteſt, nobis dedit. Legi poteſt *præfatio* ejus libri, qua exhibetur ratio & conſilium, quo uſus eſt in indagando harum Legum ordine, quem ſagaciſſima Critica, tum ex Hiſtoricorum locis, tum e Legibus Juris Juſtinianei, quæ mentionem earum Tabularum, vel diſertis verbis, vel obſcure, faciunt, eduxit, hunc ordinem Legum per tabulas verba ipſis legum ſubjiciens, exprimit, addita e regione paraphraſi. Singulis Legibus probationes ſuas ſubjungit, & breves notas atque explicationes verborum antiquorum. Editus vero eſt cum tribus aliis hic liber ſub titulo: *Fontes 4. juris Civilis.* Nam *Legibus XII. Tabularum* addidit *Legum Juliæ & Papiæ fragmenta, Edicti perpetui & Sabinianorum Librorum ordinem.* Lib. editus eſt Genevæ Anno 1653. *in 4to.* 2

Poſt Legg. XII. Tabb. acceſſit *Interpretatio Prudentum* & *diſputatio fori.* Compoſitæ etiam Actiones; quibus inter ſe homines diſputarent, quarum formulas certas conſtituerant, earumque Interpretatio ad Collegium Pontificum pertinebat. His formulis magna inerat ſubtilitas, atque ideo multis fraudibus & technis actiones illæ forenſes patebant. Interveniebant certa negotiis ſolennia, & actus quidam Imaginarii, 3

rii, de quorum origine non esset injucunda disquisitio. A Græcis ad Romanos illa fluxisse verosimile est; Nam & in Jure Attico multa talia deprehendas, & in antiquissimis quoque barbararum gentium Legibus, ut in Vetustissimis illis Gothicis, (de quibus Joh. Olai Stierenhöeck, *in libro de Jure antiquo Sveo-Gothico*, & in ceteris quoque juribus. Quod processum veterem spectat, illum docte, pro more suo, executus est Guilh. Budæus singulari libro, qui non parum lucis huic negotio accendit. Ac confert sane ad ipsam Veteris juris Theoriam, nosse veterem illum agendi morem, judiciorum formam, actionum formulas, quæ omnia per universum jus diffunduntur, ac tenebras sæpe offundunt. Barnabæ Brissonii *liber de formulis* quadam ex parte etiam hic prodesse potest. Reliquias illarum formularum collegit Joh. Calvinus, *in Lexico suo Juridico, sub finem.*

4 Quoniam vero illæ Disputationes non exhauriebant casuum ambages, & lubrica erat illa constituendi juris ratio, ideo quædam Leges tandem sunt latæ, quæ Jura Certa sancirent, *XII, Tabularum legibus* non comprehensa. Pertinet itaque huc primo omnis illa Legum constituendarum historia, quæ prodesse potest multis modis in Legum sensus & fines inquirenti. Generalis Legum historia pertractatur a Paulo Manutio *in Lib. de Legibus*, & a Nicol. Grucchio *in lib. de Comitiis.* Earum Legum copia subinde crescebat, quarum nomina, & summa capita, recensentur a nonnullis, Franc. Hotomanno & Fluvio Ursino, qui de Legibus aliqua scripserunt, e quibus excerpsit Legum nomina Joh. Calvinus, & sub finem *Lexici* sui proposuit ordine Alphabetico. Harum Legum accurata est habenda Chronologia, unde dependet notitia, quo tempore, quam ob rationem & causam illæ sint constitutæ. Veteres Romanas Leges Ludov. Charondas collegit, in quo tamen multi sunt errores. Nam fumos, sibi non satis cauto & attento venditos, lectori rursus vendidit, & multa addidit suppofititia. Nam, ut in ceteris Inscriptionibus, ita & in Legibus antiquis, non paucæ fuerunt doctorum Virorum fraudes. Multa postea ipse correxit Charondas in Editione recentiore, quæ An. 1575. Parisiis est excusa. Prodiit postea Antonii Augustini liber doctissimus *de Legibus & singulis Juris Consultis*, in quem exstant Fulvii Ursini *notæ*, in quibus sæpe a Charondæ sententiis disceditur: Ejusdem etiam exstant *Observationes & Emendationes*, quibus varia Juris Justinianei loca illustrantur.

5 Prodesse hic potest, quod *Chronologiam* attinet, lib. Joh. Wolfgangi Freymonii, quem inscripsit *Symphoniam Juris utriusque Chronologicam*, in qua, perpetua serie, primo numeri Olympiadum, secundo Imperatorum, tertio Anni ab U. C. quarto Consules, quinto Anni a nato Christo, sexto JCti, septimo Pontifices, hinc anni Pontificiales, menses, & dies, collateraliter ponuntur. Sub Imperatoribus ponuntur Leges, quæ ab illis constitutæ, & loca *Pandectarum & Codicis*, ubi earum fit mentio, sub JCtis Libri, quos scripserunt, & Leges, quæ ex illis libris sub diversis habentur titulis, ex Jacobo Labitto excerptæ. Sed non perduxit hanc Chronologiam suam ultra tempora Justiniani, Lib. Francofurti A. 1584. in fol. est editus. Hoc

Frey-

Freymonii Opus utilissimum est ad Historiam Legum tenendam, ut eo pleniorem habeamus, jungi potest illi IOH. BERTRANDUS, qui *de JCtis* scripsit, & JCtis singulis Commentarios, ab iis scriptos, subjecit. Liber olim rarissimus, nunc est recusus Lugd. Batav. an. 1675. *in 8.* Sed imperfectus tamen hactenus ille labor est, & alium quendam desiderat Virum doctum, qui plenius hoc argumentum pertractet. (c) Promisit certe ÆGIDIUS MENAGIUS *Historiam JCtorum Veterum*, an unquam edenda in lucem sit, dies docebit. Interim Bertrandi liber commendari debet, ob defectum melioris. Ad Historiam Legum deinde IACOBI LABITTI liber facit, qui compilavit *Indicem Legum omnium, quæ in Pandectis continentur*, in quo singulæ ad singulos JCtorum libros, ex quibus desumptæ sunt, referuntur, loca item omnia, quibus JCti in *Pandectis*, & *Justinianeo Codice*, & *Institutionibus*, & *Novellis*, citantur. Adjicitur *Dissertatio* de usu Indicis, qua repræsentatur, quomodo, in conciliandis Legibus & interpretandis, magno cum fructu illo uti possimus. Exempla afferuntur non pauca, e quibus de ceteris judicium potest fieri. Præclarus profecto est labor, qui plus utilitatis habet in recessu, quam in fronte promittit. Liber ille olim rarior fuit, nunc recusus est Lugd. Bat. an. 1674. *in 8.*

6 Longe pleniorem viam monstravit nobis IAC. GOTHOFREDUS in absolutissimo suo *Codicis Theodosiani* Opere, cui præmisit accuratam illam *Codicis Theodosiani Chronologiam*, unde statim institui possunt Collationes temporum. Chronologiæ subjecit *Historiam*, vel *Chronicon Historicum* circa singulas Leges, quo notantur omnia memorabilia, quæ circa illud tempus gesta sunt in Rep. Unde statim ratio potest iniri de lege ipsa, & inquiri in ejus causas per prudentiam Nomotheticam, præsertim si in subsidium adhibeantur ceteri ejus Indices, uti *Notitia dignitatum Codicis Theodosiani*, *Prosopographia Cod. Theod. Topographia Cod. Theod.* quæ omnia si quis junxerit, in omnes angulos & recessus Legum penetrare potest. Qualem laborem si *in Digestis* haberemus, infinita hæc esset utilitas. Lib. editus est Lugd. Gall. an. 1665. *in fol. VI. Tomis.*

7 Sunt, qui CERTAS quasdam LEGES, vel certi cujusdam JCti Leges omnes, in unum Corpus collegerunt. Ita Jac. Cujacius Papiniani & Modestini Leges unum in corpus collegit, quod & alii fecerunt, Franc. Balduinus, Ant. Contius, &c. in aliis JCtis. Separatas quoque Leges explicarunt nonnulli JCti, Ita *ad Legem Juliam Majestatis* scripsit Ant. Contius, *ad Legem Juliam de Adulteriis*, Barn. Brissonius *ad Legem Vellejam* Antonius Augustinus. Franc. Balduinus *Legum Falcidiæ, Juliæ, Papiæ, Poppeiæ, Rhodiæ, Aquiliæ*, capita collegit, quæ Basil. an. 1559. *in 8.* sunt edita. Jac. quoque Gothofredus speciales Leges explicandas sibi sumsit, quæ sub *Opusculorum* nomine

(c) Desiderio Morhofii, de Vitis JCtorum, post Joh. Bertrandum, ab alio Viro docto plenius & accuratius conscribendis, satisfactum jam aliquatenus videtur, postquam Guilh. Grotii (Hugonis fratris germani) *Vitæ JCtorum, quorum in Pandectis exstant nomina, posthuma*, Bertrandi, aliorumque, in eodem argumento versatorum, errores sæpissime castigantes, Lugd. Bat. an. 1690. *in 4to* prodierunt.

nomine feorfim funt edita. Johannes Fichardus *Indicem Autorum, qui in Leges speciales scripserunt*, collegit, qui Pandectis Florentinis præmittitur. Frid. Brummerus *Commentarium ad Legem Cinciam* fcripfit, Juvenis magnæ fpei, fed cum in Gallia peregrinaretur, infelici fato aquis fubmerfus. Editus ille eft Parifiis, ac Joh. Bapt. Colberto infcriptus. Exftat & Hermanni Conringii Comment. *in Legem primam Unicam Codicis de studiis Urbis Constantinopolitanæ & Romæ.* Non parum illuftrant Legum notitiam Nummi & Infcriptiones. Nam in nummis illuftrium familiarum Romanarum legi folent nomina legum ab ipfis latarum, ut prolixe oftendit Ezech. Spanhemius, *in libro de præstantia & usu Numismatum antiquorum, Dissertatione 6ta.* Similiter & ex Infcriptionibus antiquis multa poffumus colligere, quæ ad cognitionem Legum antiquarum pertinent. Hujus rei multa veftigia deprehendere poffumus *in Inscriptionibus Gruterianis*, ac fuaferim ego, ut quis ex illis Autoribus conficiat Excerpta quædam, ad Leges certas pertinentia. Critici quoque Scriptores & Antiquarii, ac Philologi, quorum exftant Commentarii in Hiftoricos Veteres Romanos, magnam fuppeditare poffunt huic rei lucem, quos fi quis legat diligenter, atque ex iis colligat, quæ de fingulis Legibus obfervarunt, præclaram habebit fylvam, unde cogitata non vulgaria exprimat.

8 Quoniam Legibus in Rep. Romana decidi omnia non poterant, Prætores inter Cives jus dicebant. Illi Edictum, five Juris formulam, e Legibus Romanis conftituebant initio Magiftratus. Illa Edicta erant annua, quæ neceffitas & ufus in Republica tandem fecit perpetua. Collectum itaque ex omnibus Edictis eft *Edictum perpetuum*, quod licet ante Hadrianum obtinuerit, tamen fub illo Salvius Julianus majori diligentia collegit fub fuis titulis, idque interpretatus eft. Atque illud quafi fundus quidam eft, unde iftæ Pandectarum Laciniæ a Compilatoribus funt defumptæ. Si id hodie fuperftes effet, multum lucis haberemus in intellectu Legum multarum. Quoniam vero iniquitate Compilatorum Juris Juftinianei furreptum nobis eft illud Opus, proderit tamen non leviter, fi e fparfis illis fragmentis ordinem Edicti Perpetui recolligamus, quoad ejus fieri poteft. Quod quidem tentavit Eguinarius Baro *in libris Manualium*, & poftea Franc. Guilielmus Ranchinus, qui tamen fecundum Juftinianeum ordinem capita *Edicti* difpofuit, cum difponere debuiffet fecundum verum illum & genuinum ordinem. Ideo hanc operam quoque fufcepit Jac. Gothofredus, mirabili Stochafmo (conjectura) ufus in ordine illo folerter eruendo e Veterum JCtorum Commentariis, ad Edictum Julianum Ulpiani, Pauli, Caji, Calliftrati, Pomponii, & ceterorum, unde fragmenta plurima in Pandectas funt depromta. Quam feriem, a fe erutam & concinnatam, aliquot tabulis propofuit, quæ habentur inter *fontes* ejus *4. Juris civilis.* Quis ejus rei ufus fit, exemplis illic plurimis docet Autor, & perpetuis exemplis *Commentario suo* doctiffimo *super Tit. de ff. Regulis Juris*, in quo communes Regulas proponit, quæ funt flofculi, ex omni Jurisprudentiæ fundo excerpti, fecundum ordinem Edicti Perpetui, e cujus Interpretationibus defumptæ funt. Infinita enim funt vulgo doctorum in interpretatione Regularum illarum paroramata.

Summa

Summa omnis interpretationis Regula etiam jure judicanda est, respiciamus semper ad TITT. & RUBRICAS, unde Leges desumptæ sunt, quanquam AD. RICCIUS *in Tractatu suo Rhapsodico p. 49.* illos reprehendat, & speciatim Jac. Cujacium, quod nimis superstitiose inhæreat Rubricis, sub quibus olim Leges collocatæ fuerunt. Cujus ego quidem judicium hac in parte parum æstimo. Laudabo potius PAULI SARPII exemplum, illius scil. qui *Concilii Tridentini Historiam* scripsit, de quo Fulgentius, *in vita* ejus Ital. Lingua scripta, hæc memorat: Miraculo simile fuisse, quod sciret accuratissime singulorum Canonum tempora, nomina, unde ea petita, errores, vel rationes, quibus impulsi scripserunt eos Pontifices. Quod in Jure Canonico eo magis necessarium est, quod multa illic habeantur suppositítia & per fraudem invecta, ut demonstravit Opere suo doctissimo, quod *Pseudo-Isidorum* inscripsit DAV. BLONDELLUS, Vir istarum rerum peritissimus. Qui liber, ad lectionem Juris Canonici summe utilis, sed rarus est, ac optandum, ut recuderetur. Nam Pontificias technas ita detegit, ut ne ipsi quidem Pontificii adversus ipsum hiscere ausint. 9

De SECTIS JCtorum VETERUM & eorum *diversis opinionibus*, qui singulari libro scripserit, neminem hactenus habemus. Quod ad hoc argumentum spectat, colligendum est *ex Tit. de Origine juris, & successione Prudentum*, & Commentatoribus super illum Tit. tum & e Bertrando *de ICtorum vitis.* Ex iis omnibus, quæ spectant ad hoc argumentum, collegit, & doctissimis Dissertationibus illustravit Christ. Otto a Böckeln, in singulari *Disputatione de diversis ICtorum Sectis*, quæ cum aliis ejus *Opusculis* est recusa in Batavia *in 12mo.* Habuerat in animo illud argumentum Christoph. Ehemius, Vir doctissimus, Consiliarius Palatinus, qui *librum* scripsit *de principiis juris.* Promittit enim ille ibi, se de *Sectis ICtorum, eorumque opinionibus*, aliquando librum editurum. Sed ille non prodiit in lucem. Ex Hispanis est nonnemo, qui se vocat Don Pedro de Velasco & Medivilla, qui *Caji & Proculi, aliorumque Juris veteris Autorum apertas rixas, & implacabiles concertationes* (ita inscribitur liber) edidit Salmanticæ, an. 1625. *in 4to.* Sed ipse hunc non vidi, a Nicolao Antonio *in Bibliotheca Hispanica* notatum. 10

Ad veterum Jurisprudentiam pertineret etiam ille labor, si, quæ in Jure sunt obsoleta, & ad antiquitatem potius, quam Jurisprudentiam, pertinent, singulari libro colligerentur. Habuit in animo Jacobus Gothofredus singulare *Corpus Antiquitatum Romanorum*, e libris Juris concinnandum, cujus ille ideam, & dispositionem dedit *in præfatione Tractatus de 4. Iuris Civilis fontibus.* 11

SECT. IV.
DE SCRIPTORIBVS AD IVRIS HISTORIAM PERTINENTIBVS.

§. 1. *Quantum huc conferant Historici Veteres, qui tempore latarum legum vixerunt. 2. Procopii Historia Justiniani Imp. Arcana. Hyperaspistæ Justiniani contra eam, J. Eichelius, Thom. Rivius & Gabr. Trivorius. Historiæ Justiniani Scriptores Moderni, Hub. Giphanius, Franc. Guyctus & Franc. Balduinus. Triboniani in jure compilando Errores. J. Jac. Wissenbachii Emblemata illius. Joh. Chifletii Apol. pro Juris Utr. Architectis. 3. Scriptores de libris Juris, Joh. Seldenus, Ad. Riccius, Arth. Duck, Herm. Conringius, Alb. Gentilis, &c. 4. Historiam Juris Rom. tradunt Tit. 2. L. 1. Pandect. de Orig. Juris, ejusque Commentatores, Chr. Ad. Rupertus (omnium optimus,) Val. Forsterus (Plagiarius J. Oldendorpii) M. A. Muretus, Vent. Cacus, Rein. Bachovius, Ant. Garro, Joh. Sithmannus, Arn. Vinnius, Sim. Leewius, Judicia de singulis. Jac. Gothofredi Manualis Juris Elogium. Fragmenta Institutt. Caji Hier. Aleander & Jac. Oiselius (hujus Plagiarius,) Autores vero de Finibus regundis, Adr. Turnebus, Nic. Rigaltius & Wilh. Goesius, illustrarunt. 5. Constitutionum Imperatoriarum Codices, Hermogenianus, Gregorianus (quorum nonnisi Fragmenta restant,) & Theodosianus, etiamnum, una cum Aniani Breviario illius, superstes. Theodosiani, post alios a Iac. Gothofredo editi, Autoritas controversa. Congestus ex istis est Codex Iustinianeus, de quo, ac 50. Decisionibus ei adjectis, breviter disseritur. 6. Sicut & de Pandectis. 7. De Institutionibus, & Theophili Græca illarum Paraphrasi. 8. De Novellis item ac Authenticis, quarum hæ Irnerio falso tribuuntur. I. Strauchii & J. J. Wissenbachii Dissertationes de iis contrariæ. 9. Autores quidam de Libris Corporis Iuris Iustinianei. Hujus Editiones optimæ a Dion. Gothofredo & Sim. Leewio curatæ. 10. Iurisprudentiæ Græco-Romanæ Monumenta. Libri Juris Justinianei Græce redditi. 11. Basilicorum Libri LX. Horum, uti & Editionum eorundem, a Gentiano Herveto & Car. Hann. Fabrotto curatarum, Historia. Jac. Cujacii Versio Lat. affecta, Glossæ in illa Græcæ, a Joh. Leunclavio & Car. Labbeo publicatæ. Jos. Mariæ Suaresii Notitia Basilicorum.*

1 Libri ad Historiam Juris pertinentes sunt vel illi, qui viam ad Historiam Juris sternunt, vel qui ipsam Historiam Juris tradunt. Ad Historiam itaque Ivris recte intelligendam commendandi sunt Autores Historici, qui illo tempore vixerunt, quo leges latæ fuerunt. Ad *Codicis & Novellarum* jura, *Historiæ Augustæ Scriptores*, & reliquorum Cæsarum res gestæ debent esse cognitæ. Ad *Jus Feudale* confert subsidium historia mediorum temporum, quæque a Barbaris, & Semi-Latinis Scriptoribus monumenta nobis relicta sunt. Ad *Jus Pontificium* conferunt Historiæ Ecclesiasticæ Scriptores. Qui ad Historiam liberæ Reip. Romanæ Scriptores spectant, in recensendis iis non est opus, ut tempus teramus, cum abunde de illis constet.

2 Ipsius Ivstiniani Historia accuratior est habenda, cum ex Historicis aliis istius temporis, tum imprimis Procopii *Historia Arcana*, quam edidit Nicol. Alemannus, & Helmstadii recudi fecit Joh. Eichelius. Quo in libro multa recensentur de ambitione

tione & avaritia istius Imperatoris, deque occasionibus nonnullarum Legum. Scripsit *Animadversiones* in istam *Historiam arcanam Eichelius*, quibus mendacia nonnulla contra Justinianum detegit, & refellit. Scripsit & Thom. Rivius, ICtus Anglus, *Justiniani defensionem adversus Alemannum*, & Gabriel Trivorius *Observationes Apologeticam ad Inscriptionem Orationis ad Antecessores, ff.* Justiniani præpositæ. Scripsit & Hub. Gifanius *de Justiniano Imperatore Commentarium*, quo Historiam omnem Justiniani, tam rerum gestarum, quam Legum conditarum, compendio complexus est Quibus addi potest Franc. Guyeti *Justinianus Magnus.* Utrumque hunc librum junctim edidit Christoph. Arnoldus, Norimb. 1660. in 12. Spectat huc quoque Franc. Balduini *Justinianus, seu libri 4. Commentariorum de jure novo*, quo libro pertexitur Historia omnium illarum Constitutionum, quæ a Justiniano sunt conceptæ. Liber impressus est Genev. An. 1596. in 8vo. Scripsit idem Autor alium librum, cui titulus *Constantini M.* quo antiquum jus est persecutus, cetera ejusdem Autoris, ut *Commentarius de Jurisprudentia Mutiana*, ac similes, multum conferunt ad institutum præsens. Præfatio ejus in *Justinianum* non paucas habet de Triboniano querelas, cujus errata non pauca fuere in Jure compilando, quam ob causam vehementer exagitatur a nonnullis ICtis. Ejus *Emblemata*, seu Laciniæ, quas inseruit textui Iuris, singulari libro sunt collectæ a Ioh. Iac. Wissenbachio, sub tit. *Emblemata Triboniani.* Ioh. Chifletius *Apologeticam Dissertationem* scripsit *pro juris utriusque Architectis, Justiniano, Triboniano, Gratiano, & sancto Raymundo*, quæ edita est Antwerp. A. 1651. Sed mera sunt excerpta ex Autoribus, qui ab utraque parte rem illam ventilarunt, nihilque omnino singulare illi inest. Quod Historiam Iustiniani attinet, meretur quoque legi Christoph. Adamus Rupertus *in Synopsi Historiæ universalis Besoldianæ, cap. XV.*

De Libris Iuris, *in universum* etiam aliqui scripsere. Præ ceteris hic commendandus est Seldenus *in Dissertatione ad Fletam.* Multa in illa de ortu & progressu Iuris Iustinianei, deque usu ejus, tam antiquo quam recenti, in foro Anglico, A. 1647. in 4to Londini illa prodiit. Iungi possunt huic Erici Mauritii *Dissertatio de libris Juris*, Ioach. Hagemeyer de eodem argumento, Adamus Riccius in *Tractatu Rhapsodico de libris Juris Rom. tam Civilis, quam Canonici, tam Orientalis, quam Occidentalis, nec non præcipuorum Municipalium in Germania receptorum jurium quantitate, & qualitate.* Qui hoc argumentum utcunque tractavit longe majoris apparatus, si titulum spectes. Habet & non pauca Anton Wood, *in Antiquitatibus suis Oxoniensibus*, de propagatione Iuris, tam Civilis, quam Canonici, per Europæum Orbem, cum in ista tempora incidit, quæ illi Historiæ respondent. Denique elegans est liber Arthuri Duck *de Auctoritate Juris Civilis*, in quo de tempore receptionis, & progressu juris Iustinianei apud Europæas gentes, plenius agitur. Tractavit & ex parte argumentum hoc Herm. Conringius *in libro de Origine Juris Germanici*, cujus occasione in controversias cum Ioh. Ott. Tabore incidit. Legi etiam debet, quem pene omiseram, Albericus Gentilis *in Dissertatione de libris juris Civilis.* 3

4 Historia Iuris pene tota deserta est, paucula enim illa, quæ habemus *in Tit. 2. libri prim. Pandectarum*, quanquam tot Commentariis incrustata, nihil perfecti habent. Plerique leves quasdam observatiunculas, undique corrasas, congerunt, quidam cramben, toties ab aliis recoctam, recoquunt, ut moris est apud ICtos. Optimus inter Commentatores illos est Christoph. Ad. Rupertus, non ex ICtorum, sed e Philologorum familia, atque adeo hospes in hoc regno, qui plus præstitit, quam ante eum tot ICti. Ejus exstat elegans *Commentatio in Enchiridion Pomponii.* ICtorum Commentarii plurimi quidem sunt, sed de illis verum est Comicum illud: *Unum noris, omnes noris,* nisi quod posteriores sint præferendi prioribus, quia plura legerunt, atque adeo plura collegerunt. Val. Forsterus inter præcipuos est, cui plagii crimen intendit Conradus Rittershusius, quod pleraque ex Ioh. Oldendorpii libro similis argumenti ceperit. (*d*) M. Ant. Mureti & Venturæ Cæci solent conjungi *Commentarioli*, quos in *legem secundam ff. de Origine Juris* scripserunt. Mureti extemporales videntur lectiones esse. Ventura Cæcus multa immiscet aliena. Reinerus Bachovius, dum reliquis argutior videri & esse vult, ea sæpe ex ingenio suo comminiscitur, quæ non sunt veritati historiæ consentanea. Nam in Pomponio interdum reprehendit aliqua, quæ erudite vindicavit Rupertus. Antonius Garro strictas etiam *notas* in hunc *Tit.* scripsit. Ioh. Sithmannus, *in Speculo Imperii Rom.* (ita enim vocat *Comm. in leg. secundam de origine juris*,) in Historiam Rom. excurrit fræno laxiori, quam historiæ ratio postulat. Arn. Vinnius *notas* in hunc *Titulum* scripsit, quas, una cum ceteris Autoribus & *fragmentis Veterum JCtorum de Origine & progressu Juris Civilis Rom.* collegit Simon Leewius, ICtus Lugdunensis, Lugd. Batavorum A. 1671. in 8. Elegans pro Historia Juris Compendium est *Manuale* illud, quod publicavit Jac. Gothofredus. Vide illic *cap. 2.* istius partis, quam inscribit *Bibliothecam. Juris Civilis*, ubi agit de Jurisprudentia Justinianea. Quæ pleraque in libro illo prostant, & collecta sunt, quem edidit Simon Leewius, cujus modo fecimus mentionem. Inter illas Reliquias habentur Caji *fragmenta Institutionum,* unde Justinianus Institutiones suas formavit. In illas Commentarium scripserunt Hier. Aleander (Romæ in 4to) & Jacobus Oiselius, JCtus Batavus, qui pleraque Hieronymo Aleandro surripuit, uti conferenti patebit. Inde breves quædam notulæ sunt excerptæ, & una cum Caji *Institutionibus* editæ in Opere isto Leewiano. Facit & Gothofredus mentionem Autorum illorum, *qui de finibus regundis* scripsere, quos Adr. Turnebus primum, posteaque Nic. Rigaltius edidit, notisque illustravit, Paris. A. 1614. Sed luculentissimam illis operam, post illud tempus, impendit

(*d*) Val. Forsterus, JCtus Acad. Juliæ, plagii a Conr. Rittershusio (*in Prolegom. Comm. ad LL. XII. Tabb. c. 6. p. 14*) eam tantum ob causam insimulatur, quod, quæcunque de LL. XII. Tabb. *L. I Hist. Juris Rom. c. 22.* habet, e Joh. Oldendorpii *Expositione in LL. XII. Tabb.* nomine illius dissimulato, ad verbum descripserit, neutiquam vero, quod pleraque totius Operis sui ex Oldendorpii Libro similis argumenti ceperit. Vid. de hoc Plagio Jac. Thomasii *Tr. de Plag. Liter. §. 433.*

impendit Guilielmus Goesius, JCtus Batavus, qui Autores illos denuo, cum uberrimis *notis & Emendationibus* suis publicavit *in 4to*, si recte memini, Lugd. Batavorum. De ceteris legatur ipse Gothofredus.

Imperatoriarum Constitutionum, ante Justinianum promulgatarum, Reliquiæ 5
a Jac. Gothofredo memorantur *Cap. 3.* quas ille Codicibus aliquot comprehendit, *Codice* nimirum *Hermogeniano*, *Gregoriano & Theodosiano*. *Gregoriani & Hermogeniani Codicis* fragmenta exstare aliqui negant, exstare tamen ait Jac. Gothofredus in *Prolegomenis Commentarii super Codicem Theodosianum*, *c. 1.* ac integris illis usum fuisse probat Augustinum, *lib. 2. ad Polentiam de adulterio*, *c. 8.* Auctor *Collationis Legum Mosaicarum* sæpe ex illis fragmenta quædam citat. Ad horum Codicum exemplum *Codex* postea *Theodosianus* est editus, in quem conjectæ fuerunt Christianorum Imperatorum Constitutiones. De iis, quæ pertinent ad Historiam hujus Codicis, agit Seldenus *in Dissertatione ad Fletam c. 5. §. 2.* & omnium uberrime Jac. Gothofredus in *Prolegomenis in Codicem Theodosianum*, quem ille cum optimis *Commentariis* in lucem edidit. Hujus Codicis usus & autoritas per Orientem & Occidentem magnus etiam fuit. In Italia sub Ostro Gothis, & sub Vandalis in Africa, auctoritatem suam habuisse, e Cassiodoro præcipue patet. *Breviarium Codicis Theodosiani* postea factum fuit per Arcianum jubente Alarico, in quo multa fuerunt interpolata, quanquam non tantum *Codicis Theodosiani* discrepantiam, & *Breviarii* fuisse Gothofredus autumet. Quid de *Codice* illo *Theodosiano*, quem habemus, sentiendum sit, dubitant Eruditi: vid. Seldenum *in Diss. sua c. 5.* & Er. Mauritium *in Disput. de libris juris*, *Thesi 5.* Miror tamen, ejus Controversiæ nullum exstare vestigium apud Gothofredum, *in Comm. super Cod. hunc.* Nam certe *in Prolegomenis*, ubi de hujus *Codicis* editionibus variis, earumque vel probatione, vel rejectione, deberet institui disputatio, nihil apparet ejus rei. In *Manuali* suo a Joh. Fichardo publicatum esse ait *Breviarium* illud Anianeum. Postea Joh. Tilius *Libros VIII. posteriores* integros, non jam ab Aniano decurtatos, postremo libro mutilo, edidit. Deinde Jac. Cujacius *librum 7mum & 8vum* integros eruit, *quinque priores*, & *initium sexti*, sibi eruendos adhuc esse ait, quorum *Breviarium* Anianeum hactenus tantum habemus. An vero illi integri sint & incorrupti in hoc *Codice Theodosiano*, dicere non possum. Antonius quidem Marvillius, ejus *Commentarii* Editor, *in Præfatione* monet, contineri hoc Codice certissimas & incorruptas septem Imperatorum Constitutiones, sed Autor ipse passim a Barbarorum manu mutilatas esse agnoscit. De ipso *Codice Theodosiano* nolo esse prolixior, cum abunde de illo disserant, tum ipse Gothofredus, tum Anton. Marvillius, *Codicis* ejus Editor. *Codex Justinianeus e Codice Theodosiano* potissimum, *Gregoriano*, & *Hermogeniano*, collectus, ac altera vice editus est, ac promulgatus, cum Tit. *repetitæ prælectionis*, qui est ille, quem hodie habemus. In isto *Codice* multa esse Compilatorum errata ostendit Gothofredus *in Prolegomenis Comment. super Codicem Theodosianum*, *c. 4.* Additæ sunt *Codici Justinianeo repetitæ prælectionis 50. Decisiones*, in quas exstant *Commentarii* eruditi Edmundi

mundi Merilli & Joh. Strauchii. Quod controversiam spectat de Prærogativa *Codicis* & *ff.* videantur Mauritius *in Dissertatione de libris juris, Thes. XIV.* & multi alii.

6 PANDECTAE e Responsis Juris-Consultorum Veterum sunt collectæ. Illarum Editio aliis duplex, aliis triplex est. Vide Ricciun *in libro Rhapsodico, num. 36.* & Joachimum Hagemeyerum *de auctoritate Juris Civil. c. 4.* Hasce tamen præcessisse alias notat Mauritius, quem de iis pluribus vide. *Pandectas* Florentinas non dubitat Politianus scriptas esse ætate Justiniani, mutata autem non pauca fuisse in editionibus ad Autographum Florentinum (e) procuratis, notant multi, quæ in aliis editionibus lineolis sunt inclusa. Vid. Albericus Gentilis *Dissert. de libris juris cap. 4.* Optandum sane esset, ut Critici, qui tamen & JCti, serio in istum laborem incumberent, & omnia ista variantia loca diligenter conferrent, unde profecto non exigua redundaret in Jurisprudentiam utilitas. Joh. Leuwenclavius memorat, *Pandectas* in Turcicam quoque Linguam esse conversas.

7 Dum Pandectæ conficiuntur, INSTITVTIONES quoque jussu Justiniani scriptæ sunt. Illæ *Institutiones* e Caji JCti *Institutionibus* sunt confectæ, ut supra vidimus. *Institutionum* exstat Græca Theophili *paraphrasis*, qui utiliter interdum explicat quædam Institutionum loca, sed in multis tamen fallit. *Institutionum* Caji etiam 4. olim libri fuere, cum hodie duos tantum habeamus Theophili. Editio optima est illa, quam Carolus Hannibal Fabrottus, Antecessor Aquisextiensis, e tribus MSStis Codicibus Bibliothecæ Regiæ Parisiensis, recensuit, ac Scholiis Græcis auxit, qui & Jac. Curtii Latinam interpretationem emendavit, *& notas* adjecit, A. 1638. *in 4to.*

8 Novissimum Ius Iustinianeum est, quod NOVELLIS continetur. Fuerunt autem illæ Græce scriptæ, easque Græca Lingua edidit Gregorius Haleander, Norimb. A. 1531. quam insecutæ sunt plurimæ Editiones. Vid. de illis Gothofredus *in Manuali* & Mauritius *in Dissertatione sæpius citata.* Ceterum e Novellis illis Epitomæ quædam, sub *Authenticarum* nomine Titt. Codicis accensentur, quæ fidem non merentur, nisi Novellis suis conspirent. Eæ *Authenticæ* vulgo Irnerio tribuuntur. Quod falso tamen fieri docuit erudita Dissertatione Joh. Strauchius, cui tit. fecit: *Irnerius non errans.* Edidit & Ioh. Iac. Wissenbachius *Syllogen errorum Irnerianorum*, qua fidem Irnerii, ut non integram semper, arguit; sed & ille hac hypothesi nititur, quasi Irnerius harum Authenticarum Autor fuerit.

Reli-

(e) *Emendationum in Pandectas, juxta Florentinum Exemplar examinatorum*, Specimen Criticum, in tribus Justiniani Præfationibus, & Indice Jurisconsultorum Veterum *Pandectarum* Operi præmissis, Lugd. Batav. A. 1685. *in 8vo* dedit Laur. Theod. Gronovius, Joh. Friderici Filius natu minor, qui, in Itinere Italico Florentiæ, per integrum Quadrimestre, MStum istud pervolverat, & cum Editionibus impressis contulerat, inque ipsas *Pandectas* similem laborem est pollicitus. Laudes & simul Censuram *Speciminis* istius vid. *in Actis Erud. Lips. M. Nov. A. 1685. p. 531. 532.*

Reliqua, quæ pertinent ad auctoritatem & progressum Juris Justinianei, disputata uberius sunt apud Arthurum Duck peculiari libro, Joh. Seldenum *in Dissert. ad Fletam, & in notis super librum* Joh. Fortescue *de laudibus Legum Angliæ*, in quibus prolixe inquiritur, quando & quousque Jus Justinianeum valorem acquisierit in Regno Angliæ. Adde his Hermannum Conringium *in libro de Origine Juris Germanici*. Atque hoc Jus Justinianeum vulgo sub nomine *Corporis Juris Civilis* venit, cujus Editiones variæ olim fuere, & nunc sunt, cum notis, & sine notis. Dionysii Gothofredi elegantes super textum ejus Juris *notæ* sunt, ad parallelismum, & Antithesin Legum valde utiles. Ac certe laudem meritus hoc labore est Vir ille, quanquam tenuiter admodum de eo judicet Baudius *alicubi in Epistolis*. Optima est editio novissima, quam procurarunt Elzevirii, Simonis Lewii aliorumque, *notis* aucta. *Corpus Iuris Glossatum* ad practicos usus est accommodatius, quod quinque *in fol.* Tomis constat. 9

Sequitur *Iurisprudentia* GRAECO-ROMANA, quandoquidem Constantinus M. universa Græcia potius, eam Romanorum Legibus imbuit, ut Imperii sedes, & totius Orientis Caput eodem jure regeretur, quo Civitas gentium doctrina. Opus itaque erat, ut Jure uteretur in Græcam Linguam translato. Hinc Græca Lingua pleræque Constitutiones compositæ, *Pandectarum Libris 50.* comprehensæ, Græce redditæ etiam Justiniani ætate a Thalelæo, e cujus interpretatione multa in Basilicis superesse observant Ant. Augustinus & Jac. Cujacius. De *Codice Iustinianeo* idem alii dicunt. De Novellarum versionibus prolixe agit Jos. Maria Svaresius *in Notitia Basilicorum*. 10

Post Justinianum BASILIUS MACEDO Opus novum Jurisprudentiæ est meditatus, & cum filiis, Constantino & Leone Philosopho, rem aggressus, unde LIBRI βασιλικῶν a Basilio dicti sunt, in 6. Volumina distincti, & libros 60. Diu latuere illi libri, sed, cum ad Cujacii manus pervenirent, ille feliciter in emendandis juris textibus iis usus est, adeo, ut quidam æstimarent, contra bonam fidem eum fuisse versatum in illis. Quam ab illo suspicionem avertit Fabrottus in *Editionis Basilicorum præfatione ad Lectorem*, ubi prolixe de ea re agit. *Basilicorum libros* primum indicavit Viglius Zwichemus, edidit vero Latine Gentianus Hervetus, Paris. an. 1557. *in fol.* Tomos eorum duos, quos ab Antonio Augustino acceperat. Joh. Cujacius deinde librorum aliquorum versionem promisit, qui tamen promissa, ob mortem intervenientem, non implevit, multum dolente eam ob rem Fabrotto. Nam Gentianus Hervetus multa sphalmata admisit in versione, quia non erat JCtus. Prodierunt tamen utcunque Libri X. in lucem. Postea Rex Galliæ, qui e Cujaciana Bibliotheca integrum sibi Opus comparaverat, id negotii dedit Cancellario, Petro Seguierio, ut in lucem produceret omnes βασιλικῶν libros. Quare, curante illo, in Lat. Linguam convertit Car. Hann. Fabrotus, JCtorum Aquisextiensium Decanus. Prodiit Opus integrum Parisiis an. 1640. apud Cramoisios. Est vero Opus non in sex, ut olim, sed 7. ab illo Tomos divisum. Verum e 60. *Libris* supersunt solum 41. perierunt 19. 11

&

& 31. 38. 43. 44. 49. usque ad 60. Quod pulcherrimi Operis vulnus sanavit Fabrottus, vel e Synopsi βασιλικῶν, tantum edita, vel ex Theodoro Hieropolita nondum publica luce donato, vel ex Constantino Harmenopulo, cum Regis Codicibus collato. Sunt vero *Basilica* compilata e Justiniani Cod. ff. *Instit. Nov.* & Edictis, quæ supersunt, e Justini Junioris, Tiberii, Zenonis, & aliorum Imperatorum, atque ipsius Macedonis, Novellis, e *Paratitulis* ac *Glossis*, quas veteres JCti scripserunt, quarum *3. libros* edidit Joh. Lewenclavius, & ex aliis nonnullorum JCtorum ejus temporis & priorum Scriptis. Causa autem, cur Opus βασιλικῶν susceptum fuerit, illa est, ut quæ in Operibus Justiniani, in variis libris *Institutionum ff. Cod. & Nov.* dispersa habentur, in unum Corpus & Systema colligerentur, quanquam & vanæ cujusdam gloriolæ cupiditas Basilium incitavit, a quo primum institutum fuit Opus, teste Cedreno. Filius vero Leo Philosophus perfecit, ac postea Constantinus Porphyrogenetus, Leonis filius, prælectione repetita edidit. In Opus illud variorum JCtorum Commentarii & Glossæ exstant, circa eadem tempora scriptæ, de quibus legi potest Josephus Maria Suaresius in *Notitia* βασιλικῶν ad Urbanum VIII. Pontificem, scripta, quæ præfixa est editioni βασιλικῶν Fabrottianæ. In qua ille relationes instituit non solum de libris βασιλικῶν, sed & aliis Græcis Scriptis Juridicis, quæ vel in Vaticana, vel aliis Bibliothecis, latent. Cum qua conferri potest Lambecius *in Comm. suo de Bibliotheca Vindobonensi, Tom. VI.* qui de JCtis agit. De reliquis libris Græcæ Jurisprudentiæ (sunt enim multa Compendia & Manualia scripta) vid. Jacobus Gothofredus *in Manuali* suo, & Suaresius *l.c.* Edidit Car. Labbeus *Glossarium Iuris Græci*, Paris. an. 1606. *in 8vo*, quibus in Glossis illa habentur verba & termini Græci, qui *in Basilicis* reperiuntur. Sed pleniores eas exstare apud Jac. Sirmondum testis est Jacobus Gothofredus *lib. 2.*

SECT. V.

DE COMMENTATORIBVS IVRIS IVSTINIANEI, QVI NOVA ILLVD METHODO PROPONVNT.

§. 1. *Judicium de Juris Justinianei ἀμεθοδείᾳ, & Novatoribus, hanc emendare aggressis, in genere. 2. Speciatim vero de Franc. Connano. 3. Nicol. Vigelio, in Praxi etiam Novatore, variisque illius Scriptis. 4. De Joh. Corasio & Petro Gregorio Tholosano. 5. De Henn. Rennemanno, Ioh. Kleinschmidio, & aliis. 6. De Novatoribus, Corpus Iuris reconcinnare aggressis.*

1 QUandoquidem Jus Justinianeum ἀμεθοδείᾳ laborare multis visum est, Novatores non pauci orti sunt, qui *singulari* METHODO illud tradere voluerunt, & tamen isto conatu suo nihil aliud efficiunt, quam ut soli in scholis

lis relinquantur. Est quidem sua Jurisprudentiæ, ut Scriptoribus Legum Romanarum, cum circa Speciale aliquod Jus versentur, methodus, illud autem cum methodo ista comprehendi non possit, consultius est viam, quæ est præscripta, sequi, quam nova aliqua via erroribus ansam dare. Methodica tractatio potius ad illam universalem & naturalem Jurisprudentiam pertinet.

FRANC. CONNANUS libellorum supplicum Magister in regno Galliæ, Jus Civile Romanum *X. Libris* proposuit, sua quidem methodo, & ordine, sed retinet triplicem illam objectorum juris distinctionem. Elegans illud Opus est, nam diffuse explicat Leges, rationibus e fontibus Juris Naturæ deductis, & contraria sæpe solvit. Specialem enim Syllabum Legum contrariarum, quæ in Opere illo conciliantur, *Commentariis* suis subjunxit. Vehementer commendat illum librum Franc. Hotomannus. 2

NIC. VIGELIUS, JCtus Hassus, singularem aliquam methodum excogitavit, quæ omnia complecteretur, *Jus Civile, Pontificium, Controversum,* eo modo, ut Jus omne primo in generales Libros dispescat, Libros in Titulos, Titulos in certas quasdam Sectiones, Sectiones in Regulas suas, Regulas in Exceptiones, Exceptiones iterum in Replicationes, quæ omnia per brevia axiomata & enunciata proponit, addita semper Lege, quo remittat Lectorem. Feliciter quidem uti possumus his, tanquam Locis Communibus, in jure interpretando, & in causis fori agendis; sed excidit tamen illo consilio Vigelius, quod vellet Libros suos a Statibus Imperii approbari, ut jura, secundum ordinem illum reciperentur, docerentur, administrarentur. In Praxi novam itidem methodum instituit, cui fini edidit Tr. Germanicum Richterbüchlein, in quo certam præscribit judicandi methodum. Scripsit & *Practicam forensem*, methodo suæ novæ adaptatam. Sed ut fieri solet in rebus novis, adversus illum est conclamatum ab Advocatis, eum, tanquam praxeos imperitum & processus, traducentibus. Quibus ut responderet, & Praxeos etiam scientiam ostenderet, *Responsorum Juris Centurias* 4. edidit, ubi, ratione methodi suæ, Casum proponit, deinde subjungit disputationem, & ultimo sententiam, semper se referens ad suam *Methodum*, vel *juris Civilis*, vel *Pontificii* vel *Controversi*. Ad hunc modum etiam publicavit Librum utilissimum, quem inscribit *Juris Repertorium*, quo in libro velut indicem proponit, vel directorium aliquod instituit, secundum quod rationes, certis Casibus competentes, investigari, instituique possint. Addidit Opusculo huic *Disputationes XX. Causarum*, quibus illustrat suum consilium. *Mihi* quidem vehementer placuit illa methodus; mira in illo est brevitas, semper se in textibus juris fundat, Dispp. & Dissentientes Autores addit, quin habet Casum in terminis decisum, neque, more aliorum JCtorum evagatur per generalia illa Juris Brocardica, quibus vulgo ita obruuntur Consilia & Responsa, ut, si aliena ab iis, quæ ad rem pertinent, separaveris, aliquot interdum Lineis comprehendi totum negotium possit. 3

Joh. Corasius, JCtus Gallus, *de Jure Codicis in artem redigendo* Commentarium etiam scripserat, sed in quo generalia tantum continentur. Neque enim certam 4

methodum præſcribit, ſed tantum in genere diſſerit de definitione & diviſione juris, de bono & æquo, Juſtitiæ diviſione, tribus Juris præceptis, & ſimilibus argumentis. Exſtat & PETRI GREGORII THOLOSANI *Syntagma Juris Univerſi atque Legum omnium pene gentium ac Rerumpubl.* uti tit. habet, *in quo divini & humani juris totius naturali ac nova methodo, ordineque, materiam univerſalium & ſingularium rerum, ſimulque judicia, explicat.* Quo magnifico & ſplendido titulo quis non rem magnam agi credat? ſed, ſi verum dicere velimus, nihil aliud hac methodo eſt effectum, quam ut ordo ſit turbatior. Tria illa Juris principia & objecta retinet, ſed in illa res perſonis anteponit, futili quadam ratione ductus, quoniam voluerit ſequi naturam rerum, Res autem Corporales, & incorporales, in Opere ſex dierum, primum ſint productæ, poſtea vero homo primum creatus. Quæ certe admodum ridicula eſt ratio, quaſi JCtus Phyſicam aliquam proponeret, vel ſecundum Claſſes, aut Scalam Prædicamentalem, diſponi valde ad Leges pertineret.

5 HENN. RENNEMANNUS ſimili pene modo *Jurisprudentiam ſuam Romano-Germanicam* inſtituit. Nam, cum ipſe ex Ramiſtis fuerit, qui omnia diviſionibus & ſubdiviſionibus concinnare ſolent, in jure, ſecundum ſingulas diſciplinas, principia ſtatuit Metaphyſica, Logica, Phyſica, Rhetorica, Grammatica, Mathematica, atque ad ea reducit, quæ quadam ratione eo perduci poſſunt; quod ſane nihil aliud eſt, quam tempore & otio abuti. Hugo Donellus, Herm. Vultejus, Joh. Althuſius, ſinguli novam aliquam Jurisprudentiæ Methodum faciunt. IOH. KLEINSCHMIT, *in præcognitis Jurisprudentiæ 6.* Tractatibus diſtinctis, in forma diſciplinæ, propoſuit Jurisprudentiam, ſed ille potius προπαιδείαν aliquam ſcripſit, quam Syſtema Juris. Quid porro Joachimus Stephani *in Arte Juris*, Joh. Rebhan *in ſuo Hodegeta*, aliique præſtiterint, ſingulatim dicere nimis operoſum foret. Supervacaneus ille eſt labor, ac poteſt ſufficere ordo, quem in Pandectis habemus. Si quis memoriæ cauſa ordinem quendam requirat, eligat ſibi ex Autoribus, qui jus totum Schematiſmis ſunt complexi, unum aliquem, quem ſequatur, ſive Henr. Hahnium, ſive I. Ottonem Taborem, perinde hoc erit.

6 Fruſtra quoque ſolliciti ſunt, qui *rationem Corporis Juris, reconcinnandi* (ſ) propo-

(ſ) *Rationem Corporis Juris reconcinnandi* Anonymus quidam, ſine loci temporisque indicio, *in 12.* edidit. Occaſionem hæc præbuit Viro illuſtri, Gottfr. Guilh. Leibnitio, ejusdem Tituli ſed diverſæ ſententiæ, libellum, ſub *Veridici de Juſtiniani* larva, an. 1669. *in 12.* publicandi, ceu prodromum *Corporis Juris*, quod tunc molibatur, *Reconcinnati*, Septennio poſt a. 1676. *in 12.* prodiit Juſtini Nomici, τῦ ψευδωνύμε, *Conſilium noviſſimum & faciliſſimum de incertitudine & ambiguitate Juris tollenda, ſeu novo Codice faciendo*, Hanoviæ an. 1679. *in 12.* cum W. B. R, C. H. *Examine* illius, recuſum. De ſingulis hiſce Scriptis, aliisque ſimilibus, longe benignius, quam Morhofius, tulit judicium, ſimulque quæ in iis deſideraret, indicavit, & ſua, de reconcinnatione iſta ad Ordinem Inſtitutionum, conſilia expoſuit Vinc. Placcius breviter initio *in Tr. de Scr. Anon. & Pſeudon. P. I. c. 3. p. 34. 35.* ac fuſius deinde *in Epiſtola Curioſa ſuper Quæſtionibus eruditis variis de Tempore* ſub *Nicetæ Spilii* per Græcam proprii Metaphraſin efficto nomine, Veronæ an. 1681. *in 12mo* publi-

proponere voluerunt publice, ut tale aliquod Corpus Juris, quo illi ordine disposuerint Leges, concinnaretur, idque publice ab omnibus reciperetur. Sed caruit illud Consilium successu, ut facile quis prudens conjicere potuit. Turbarentur, & Tribunalia, & Cathedræ, hujus rei novitate, quæ usum, vel plane nullum, vel exiguum, habitura esset. Nam, quod Autores illi promittunt, se in Legibus ipsis facturos, id jam dudum a Commentatoribus in Legibus, & Paratitlorum Scriptoribus, est præstitum.

SECT. VI.

DE LIBRIS AD PROTHEORIAM IVRIS FACIENTIBVS.

§. 1. *Bibliothecarum Juridicarum Scriptores, Joh. Fichardus, Guido Pancirollus, Joh. Bechtoldus, Mart. Lipenius, Casp. Thurmannus, Corn. a Beüghem, ac de iis judicia.* 2. *Commentatores in Tit. ff. de Verb. Signif. Lexicographi, Glossariorum in Leges Exoticas Scriptores, & Particularum Juris Explanatores.* 3. *Autores de Interpretatione Juris, & qui Dialecticas scripsere Juridicas.* 4. *Regularum Juris Commentatores, quorum vitia deteguntur. Optimus hos inter Jac. Gothofredus Collectores Brocardicorum. Horum Emendatio a G. G. Leibnitio promissa.*

UT propius ad ipsos Autores Juridicos veniamus, notandi hic sunt primo *Scriptores* Juris Bibliothecarii, *qui vel generatim* de omnibus Scriptoribus, vel speciatim de Juridicis, egere. De illis abunde supra est dictum. De his pauca sunt, quæ dici possunt. Joh. Fichardus, Guido Pancirollus, aliique nonnulli, jejune totam hanc rem tractarunt. Paulo plenius, & cum majori fructu Joh. Bechtoldus *in Locis suis Comm. Juridicis,* nam secundum Titulos materiarum disposuit Autores. Verum nec hic omnia satis accurata sunt & sincera. Parum quoque hoc argumentum ornavit Martinius Lipenius, cujus exstat *Biblioth. Manualis Juridica,* qui liber non est illa ἀκριβείᾳ conscriptus, qua scribi debebat. Non enim tale negotium suscipi debet ab homine extra Jurisprudentiæ Sacra constituto. Putarim ego, perfectum talem laborem non nisi ab optimo JCto fieri posse. Accuratiora procul dubio erunt, quæ *Casp. Thurmannus* promisit, Bibliothecas Juris, secundum Jurisprudentiæ insigniores partes partiturus. Edet enim *Bibliothecam Processualem, Criminalem, Testamentariam,* & sic deinceps. (g) 1

publicata, tota *Quæst. I.* Nec multo post specimen suæ idem exhibuit Methodi, in *Justiniani Institutionibus Reconcinnatis,* Francofurti A. 1682 in 8vo excusis. Decidant Litem istam, ad quos ea spectat, Jurisconsulti, peritia Nomothetices accuratiore instructi.

(g) E Casp. Thurmanni Bibliothecis Juridicis Specialibus Halæ Saxonum in 4to jam prodierunt, A. 1700. *Academica, Canonica* (de Canonicis, ac illorum Collegiis) & *Duellica,* A. 1701 *Statistica,* ac A. 1702. *Salinaria & Metallica,* laudatæ ab his, [illegible]

Ante aliquot annos quidam Cornel. a Beughem ſcripſit *Bibliographiam Juridicam & Politicam*, qua continentur libri, qui prodierunt ab An. 1651. ad Annum 1680. Amſtelodami 1680. in 12. Idem Autor promittit *Bibliothecam materiarum novantiquam.*

2 Sequuntur Autores, qui circa Verba & Terminos ſunt occupati. Quo pertinent primo omnes illi Autores, qui in *Tit. ff. de Verborum Significatione* ſunt commentati, Barth. Briſſonius præcipue & alii, uno Volumine junctim editi, deinde qui Lexica ſcripſerunt, qualia complura ſunt ſcripta. E quibus omnia collegit *Joh. Calvinus*, qui Lexicographorum ante ſe Annotationes plerumque integras, Operi ſuo inſeruit. Multa poſſent hic ſuppleri, ſi a Viris rei Philologicæ & Juriſprudentiæ peritis negotium hoc tractaretur. Gloſſaria Legum Exoticarum, ubi illud Frid. Lindenbrogii, item Feudalium terminorum Lexica, Godfr. Wendelini *Gloſſarium Legis Salicæ*, ad Jus Codicis non pertinent, uſui tamen eſſe poſſint in Juribus Barbaris verſanti, uti & Joh. Loccenii *Lexicon Juris Sveo-Gothici in 8vo.* Pertinent huc Autores, qui particularum Juris uſum explicuerunt, uti *Chriſtoph. Phil. Richterus, in libro de ſignificatione Adverbiorum juris*, & Joh. *Strauchius* in libro *de Particulis juris* quarum uſus, cum in theoria, tum in praxi, permagnus eſt. Pertinent huc Chriſtoph. Beſoldus *in Theſauro practico*, a Chr. Lud. Dietherro aucto, Paulus Matth. Wehnerus *in Practicis Obſervationibus*, Joh. Jac. Speidelius *in Speculo*, qui Autt. terminos Juris conſuetudinarii, ſtatutariique, & practicos, cumulant, ſed & multa aliena inferciunt.

3 Ad Protheoriam Juris pertinent Autores, qui de Interpretatione ſcripſerunt, & ſpectant huc primo, qui in genere de Interpretatione Legum agunt, Joh. Eichelius *in ſingulari libro de Interpretatione juris*, Nomicus Pacemutus (i. e. Vincentius Placcius) *in JCto perfecto*, Joh. Ludov. Praſchius *in JCto Vero & perſonato.* Sunt deinde Autores, qui *Dialecticas Juris* ſcripſerunt, magno numero, Franc. Hotomannus, Mart. Schickardus, Joh. Thom. Freigius, Matthias Stephani, Nicol. Vigelius, Daniel Otto, Nicol. Everhardus (cujus *Synopſin* conſcripſit Georg. Adamus Brunnerus,) qui tamen iſtis laboribus ſuis nil minus docuerunt, quam interpretationem Juris. Legendum de iis judicium Dav. Mevii in *præfatione in prodromum Juris N. & G.*

4 Huic interpretationi inſerviunt Juris Regulæ, quarum *in Pandectis* peculiaris titulus magnam habet Commentatorum ſylvam. E quibus omnium optimus eſt Jac. Gothofredus. Nam plerique omnes imperite in explicatione Regularum verſantur. Sed Gothofredus oſtendit, e quibus fontibus illæ deſumptæ, & quomodo ex illis interpretandæ ſint. Sunt &, qui *Juris Regulas prætermiſſas* ſcripſerunt, ut Ryſewick, quorſum refert interdum, quæ apud JCtos reperiuntur indefinita effata. Prodiit in 8. paucis notus liber. Sed in his Axiomatibus caute procedendum eſt, neque, ut univerſalia, accipienda, quæ reſpectu certo dicuntur. Ita enim a particulari argumentamur, quo ſophiſmate nihil eſt frequentius, abeſſe vero a Regulis juris

juris debet, quantum fieri poteſt. Eſt enim omnis definitio (univerſale effatum) in jure periculoſa. Sunt præterea alii, qui nova illis Axiomata addiderunt e Doctoribus & Practicis, & pene tot Regulas & ſententias Juris confecerunt, ut mole ſua ipſum Jus exæquent, uti Aug. Barboſa *in Axiomatibus* a Joh. Ott. Tabore locupletatus. *Brocardica* appellant, ut dignum habeant elegantiis ipſis nomen, perpetua Cauſidicorum crepitacula. Eorum Brocardicorum reformationem promiſit Autor *Methodi novæ Jurisprudentiæ* Godfr. Guilh. Leibnitius, ad perfectam univerſalitatem ſe omnia reducturum ſperans, qui ne ſpe ſua excidat, valde vereor. Quæ enim vere univerſalia ſunt, pauca ſunt, neque cum tanta turba & apparatu comparent.

SECT. VII.

DE SINGVLORVM IVRIS LIBRORVM INTERPRETIBVS.

§. 1. *Judicium de Antiquis Corporis Juris Gloſſatoribus.* 2. *De notis in iſtud Dion. Gothofredi & Sim. Lewii.* 3. *Ad Inſtitutiones Notæ Marginales ſufficiunt. Prolixi in eas Commentatores vituperantur, uti & JCtorum ſe mutuo exſcribendi Cacoëthes. Judicia de Comm. Conr. Rittershuſii, J. Borcholti, Rein. Bachovii, & Arn. Vinnii (e Bachovio ſua mutuati.)* 3. *Commentatores in Pandectas perpetui Joh. Brunnemannus & J. Otto Tabor, in fragmenta quorundam JCtorum Jac. Cujacius, in Leges inſigniores Paulus Buſius.* 4. *Paratitla (cujus Vocis ſignificatio fuſius evolvitur) in Pand. Matth. Weſenbecii, ab Henr. Hahnio & R. Bachovio illuſtrata.* 5. *Commentatores ff. Critici, Guilh. Budæus, Petrus Coſtalius, Paulus Buſius, Pet. Grævius, Princepsque omnium Jac. Cujacius. Joh. Steckii contra hos Liber. Judicium de Comm. Hug. Donelli, ejusque Epitomatore, Osw. Hilligero.* 6. *Syſtemata Juridica, Pandectarum ordine diſpoſita, Bernh. Schotani & J. Jac. Wiſſenbachii, hisque addendum Collegium Argentoratenſe.* 7. *Diod. Thuldeni Comm. inſignis in ff. promiſſus, Scriptaque alia edita. Neceſſitas conjunctionis Theoriæ & Praxeos in Jure. Pet. Denaiſii de Advocatorum imperitorum multitudine Apophtegma.* 8. *Alii Syſtematum & Diſputationum Jurid. juxta Methodum Digeſtorum, Scriptores, Franc. Duarenus, Georg. Ad. Struvius, Joach. Schnobelius, & Hier. Treutlerus (Rein. Bachovium Cenſorem nactus.) M. Ant. Delrio & Pet. Broſſæi Miſcellanea Scriptorum Juris ſive Loci Communes ad Pandectas & Codicem.* 9. *Commentatores in Codicem præſtantiores, Jac. Gothofredus (in Cod. Theod. omnium optimus,) Azo, Rich. Malumbra, Hub. Giphanius (cujus Eruditio laudatur,) Diod. Thuldenus, Lud. Grempius, Ant. Perez, J. J. Wiſſenbachius, Matth. Weſenbecius, Joh. Brunnemannus.* 10. *Jac. Cujacii Paratitla in Cod. Ant. Matthæi Elogium illorum.* 11. *Ordinem Codicis ſequuntur Ant. Faber. (de quo, & Cenſore ejus importuno, Rein. Bachovio, obiter fertur judicium,) in*

Cod. Fabriano & Paulus Christinaeus in Decisionibus. 12. *Novellarum Interpretes, Conr. Rittershusius & Pet. Gudelinus. Lingua Graeca ad illarum lectionem necessaria.* 13. *Jus Canonicum Orientale, Conciliorum constans Canonibus, Photii Nomocanon, & Christoph. Justelli Biblioth. I. Can. complectuntur.* 14. *Nonnulla de I. Can. Occidentali, sive Pontificio, ejusque Compilatoribus (Gratiano & Raymundo) & Illustratoribus. Decretum Gratiani jussu Greg. XIII. emendatum. Pet. Ciacconii Castigationes deperdita. Ant. Augustini de Emendatione illa Dialogi. Dav. Blondelli Pseudo-Isidorus, Epistolis Decretalibus oppositus. Forma Processus hodierni e I. Can. est derivata.* 15. *Juris Feudalis in Publico Necessitas. Vulgare Jus Feud. ἀμέθοδον. Complura de Ant. Mericutii nova illius Collectione. Scriptores ejusdem alii complures, quos inter Conr. Rittershusius & Thom. Craigius praecipue commendantur, Stylus Jur. Feudalis Barbarus. Terminos ejus explicant Glossariorum Scriptores, quorum Princeps est Car. du Fresne.* 17. *Joh. Strauchii Amœnitates Juris Canonici, & Casp. Ziegleri de eodem labor, commendantur.*

1 Dicendum nunc aliquid de INTERPRETIBUS Insignioribus *librorum juris.* Et quidem Corpus illud Legum Romanarum nactum est plurimos Interpretes, cum quorum notis prodiit in lucem. *Glossatores* illi veteres multa quidem ad libros Juris notarunt, sed quoniam nulla historia ac philosophia erant imbuti, & praeterea artis Hermeneuticae instrumentis destituti, multa protulerunt inepta, in quibus tamen reperiuntur utilissima quaedam, ad praxin spectantia. Occurrunt etiam aliqua, quae ad ipsius Juris & Legum explicationem pertinent, & veluti conjectando proferuntur. Bartolus Cajus, *in praefatione Commentariorum Juris* Franc. Connani, eleganter comparat Glossatorum Juris Volumina, & eorum lectores, iis, qui in metalli-fodinis operantur, quibus est magna opera insumenda, ut, inter tot excrementa & scorias, aliquam auri particulam inveniant. Eorum tamen usus non est contemnendus, ut profuerunt sane in multis Hug. Grotio, cum Opus de I. B. & P. conficeret. Multi quoque, qui tot hodie in Jure novos libros parturiunt, non exiguam partem illis debent. Multa quoque plenius & accuratius pertractare possent, si legissent Vett. illos libros. Veneremur itaque illos, ut solemus Opera vetusta in pretio habere, non ob elegantiam, sed quod in ruditate illa antiqua lateat aliquid, quod usui esse possit.

2 Dionysii Gothofredi Notulae sunt elegantes; nam e Cujacio, aliisque ejus temporis Criticis & JCtis, textuum emendationes notat, locaque parallela, & contrarias Leges. Hodie auctiores illae notae in Editione nova Batavica occurrunt, quam Simon Lewius paravit, qui e Salmasio, aliisque Criticis Autoribus, utilissimas prioribus notas adjecit.

3 In libros Juris speciatim scripserunt multi. Quot non sunt in Institutiones Commentarii? atque hic, si ullibi, mos est JCtis familiaris, se mutuo exscribere. Jac. Cujacii quidem est sententia, *Institutiones vix Interprete indigere, nisi breviu-*

sculo

sculo marginali. Quæ sententia & mihi placet. Magnam enim confusionem pariunt spissi isti Commentarii, & fusiores disputationes Juris, e ff. in Elementa juris illatæ. Qua in re pravus nonnullorum mos est, qui ex omni Jure, Divino, Humano, Cæsareo, Canonico, Statutario, Praxi ipsa, & Processu, varia coacervant ad Institutionum Textum, quales sunt Joh. Schneidewini & Casp. Manzii *Commentarii.* Quorsum enim attinet, in Elementa Juris ista omnia congerere, atque ita multiplicare inutiliter labores, necessario suo loco & tempore repetendos. Conr. Rittershusii *Commentarius* eruditus est, & ad interpretationem verborum & textus multum confere commodi. Joh. Borcholti quoque planus est *Commentarius*, & e Cujacio, plurimisque optimis JCtis, congestus. Reinerus Bachovius in subtilitatibus juris venandis curiosior, quam esse oportet. In prima illa juris institutione tyronibus non est legendus, commendandusque pro illo Arn. Vinnius, quanquam Bachovium pene omnibus paginis exscribat, in eo tamen laudandus, quod quæ apud Bachovium sunt obscuriora, dilucidius & distinctius proponat. Infiniti denique sunt in *Institutiones* Commentarii, quos omnes recensere, tempore esset abuti, cum verum hic sit vetus illud: *unum noris, omnes noris.* Si unum habeamus, eumque optimum, aut jungamus illi alterum subtiliorem disputatorem, quid opus est de variis nominibus & titulis esse sollicitum?

In PANDECTAS perpetuum *Commentarium* non habuimus, antequam *Joh. Brunnemannus* Opus suum publicavit; sed nescio, an perpetuos tales Commentarios scribere utile sit, cum possit res brevius expediri. Multa enim in legibus ipsis sunt supervacanea, nulla repetita, quibus vestigiis si Commentator insistit, multa illum repetere necesse est, atque ita Commentarium inutiliter augere. *Jac. Cujacius* aliam quandam methodum instituit. Nam ICtorum Responsa ut Pauli, Papiniani, Modestini, in unum Volumen collegit, atque ita in ICtorum singulorum fragmenta est commentatus. Quod ad Historiam quidem juris egregie conducit, sed methodum turbat vulgatam. Inediti sunt hactenus Ioh. Ott. Taboris *perpetui Commentarii in Leges singulas*, qui ab heredibus premuntur, usque dum Bibliopolam liberaliorem invenerint. In aliquas Leges insigniores *Paulus Busius* est commentatus. 3

PARATITLARES *Scriptores* omnium in manu sunt. Matth. Wesenbecii *Paratitla* utilissima sunt, quæ postea Commentariis suis, tum Rein. Bachovius, tum Henr. Hahnius illustrarunt. Eo tamen effecerunt, ut non amplius essent Paratitla, quæ proprie sunt, uti Justinianus Imperator in *Præfatione de concept. ff.* ait, *Indices* tantummodo *Legum.* Dicuntur autem *Paratitla*, quod sint Appendices titulorum; Alii vocant *Supplementa titulorum*, notas scil. quibus ex reliquis titulis supplentur ea, quæ ad titulum præsentem pertinere videntur. Ut recte dixerit Matthæus Monachus *in fragmento*, edito ab Antonio Augustino, *Paratitla esse repletiones titulorum, i. e. Indices Legum, quæ ex ceteris titulis ad unum subtiliter revocari possunt.* Idem & Car. Hannibal Fabrottus ait, *in notis ad Collectionem Constitutionum Ecclesiasticarum*, ubi Cujacium reprehendit, quod ignoraverit, quid essent Paratitla. Illi enim Paratitla 4

non

non nisi summaria habentur, quod & ipse suis Paratitlis, quæ in *ff.* & *Cod. Theodos.* scripsit, ostendit. Jac. Gothofredus quoque in *Cod. Theodos.* multis monstravit speciminibus, quid sint Paratitla. De Paratitlis vide ulterius Æg. Menagium *in Amœnitatibus Juris civ. cap. 15.* Ceterum Paratitla ista, si recte sint instituta, optimi Commentarii instar esse possunt, si constet de sensu verborum. Nil enim melius explicatur, quam si res cum re ipsa conferatur.

5 *Commentatores ff.* CRITICI & PHILOLOGICI hic etiam magnum habent numerum & usum. Guil. Budæi *Comment. in τὰ πρῶτα* utilissimus est ad intellectum Legum, quam diligentissime enim vetera illa explicat, quibus si destitueremur, in multis esset hallucinandum. Petrus Costalius *Adversaria* scripsit, in quibus collegit ex *ff.* Leges notabiliores, & ad illas est commentatus. Optimus Autor & rarus, editus Colon. an. 1560. Idem fecerunt Paulus Busius, cujus exstant *Subtilitates in ff.* quo in libro difficiliores Leges explicat, & Petrus Grævius, *in Exercitationibus super difficiliores Leges*, Ultraj. *in 8vo* editis. Criticorum in Legibus tractandis audaciam reprehendit Joh. Steckius *in Observationibus Anticriticis Juris*, *s. Vindicationibus Legum a Corruptelis Criticorum & Neotericorum Interpretum*, qui Liber, Basileæ editus an. 1627. *in 4to*, multa continet scitu dignissima. *Jac. Cujacius* primus hanc viam emendandi jura est ingressus, & æmulos ob illam causam est aliquos nactus, qui Libris Eristicis illum exceperunt. Sed ita se adversus illos defendit Cujacius, ut facile appareat discrimen. Hugo Donellus Jus Codicis luculentis *Comm.* illustravit, methodum tamen *ff.* paululum immutans. Hunc nimis prolixum enucleavit *Oswaldus Hilligerus*, cujus liber ad usum est expeditior. Ego tamen malim ipsius Donelli *Commentariis* uti.

6 Aliqui secundum ff. *methodum* omnes Libros Juris disposuerunt, quo modo procedit Bernh. Schotanus *in Examine suo Juridico* & *in Collegio*, quod tamen non est absolutum. *In Examine* per Erotemata omnia proponit, quod liber est commodus pro informatione prima. Joh. Jac. Wissenbachius, *in Disp. suis ad ff. insigniores Legg. & controv.* perspicue & brevissime omnia proposuit, leges contrarias interdum feliciter conciliat, diligenter & cum cura enumerando varias ICtorum sententias & interpretationes. Additur his *Disp. Comment. in titt. de V. S. & R. J.* Celebre quoque est *Collegium Juris Argentoratense*, quod secundum *ff.* concinnatum est methodum, per varios Autores, dirigente tamen Justo Meyero, ICto doctissimo, uti patet ex *Endoxis* illis, quæ addidit *Collegio Argentoratensi.* Adjecit etiam *notas* suas Joh. Otto Tabor. Opus certe locuples est, & magna cura congestum. Pleraque omnia ex aliis Juris Libris, imo & nonnunquam ex Jure Publico, Feudali & Canonico, immiscentur. Atque eo fine scriptum est, ut exhiberet velut Digesta universalia Juris. Ex eo *Compendium* adornatum est a Greg. Biccio. Nam vastus ille liber exercitiis primis juventutis non adeo commodus esse videtur.

7 Promisit & *Diodorus Thuldenus*, JCtus Lovaniensis, Vir, non in Jure solum, sed

fed & in aliis doctrinis, eleganter doctus, *Comm. in ff. Juris Methodicum, Ætiologicum, Analogicum & Pragmaticum* (ita enim titulus habet.) Non crediderim tamen, lucem illum vidiſſe. Saltem Titulus ille apparet inter reliqua ejus Opera iſtis præfixus, quantum tamen ex illo apparet, optima methodo conceptus eſſe videtur. Nam & cauſas Legum, & Analogiſmum, & praxin, illo oſtendere voluit, quæ omnia ſi conjungantur, feliciſſime res ſuccedet. Rari ſunt illi JCti, qui illa omnia ab ipſis fundamentis conjungunt. Sterilis eſt omnis Ætiologica, & Analogica cognitio, niſi accedat uſus & praxis, rurſusque praxis ſuo eſt fundamento deſtituta, ac infeliciſſime tractatur, ſi cognitio methodica non præceſſerit. Hinc eſt, quod *Petrus Denaiſius*, Aſſeſſor Cameræ Spirenſis, JCtus doctiſſimus, teſte Melch. Adamo *in ejus vita*, ſolitus eſt dicere, ſe vix tres quatuorve vidiſſe Advocatos, qui ſupra rabularum nomen fuerint, quique ſtatum controverſiarum probe intellexerint, & ex fundamentis juris ſuorum Clientum cauſas agere norint. Ceterum Thuldenus ille, quem modo laudavi, plures alios in jure libros ſcripſit, in quibus eminent *libri* ejus *V. de Cauſis ac Remediis corruptorum judiciorum*, qui Coloniæ editi ſunt an. 1624. *in 4to*, item *libri duo de Jurisprudentia extemporali, ſ. de Regulis Juris*, Lovanii primum editi *in 4to*, an. 1629. qui deinde, tertia parte auctiores recuſi, ibidem prodierunt an. 1643.

Franc. Duareni *Diſputationes Juris* pleraque complectuntur, quæ ſpectant ad 8
Jus univerſum. Vir fuit doctus, qui tamen Thuano ex Æmari Ranconetti ſchedis multa petiviſſe dicitur. Georg. Ad. Struvii *Jurisprudentia* notior eſt, quam ut quicquam de ea dici opus ſit. Hodie plerumque pro libro compendiario univerſi juris habetur. Solet enim ſic fieri, ut liber alicujus JCti, qui famam aliquam eſt promeritus, in uſus publicos adhibeatur. Joach. Schnobelii breves *Diſputatiunculæ* non tamen cum cura ſcriptæ, in Academiis Germaniæ plerumque Theſium loco inſervire ſolent, quibus Jus univerſum ὡς ἐν ἐπιτομῇ diſputandum proponitur. Ceterorum Scriptorum Compendiariorum, nec finis, nec modus eſt, quibus recenſendis ut immoremur, vix operæ eſt pretium. Unicum ut addam, Locorum Communium in Jure Exegeticorum ideam dedit *Marcus Antonius Delrio*, cui poſtea augmenta inſignia adjecit Petrus Broſſæus, JCtus, quæ prodierunt Lugd. apud Sam. Criſoinum, an. 1606. *in 4to*, ſub tit. *Miſcellanea Scriptorum univerſi Juris civ. duobus Tomis diſtincta, ex optimis Autoribus & Interpretibus Juris, quæ ſparſim ab illis alieno loco notata, ſub ordinem Titulorum & Legum Digeſtorum & Cod. ad ſuas Leges relata.* Qualis labor ſi continuaretur ab illis, res magnæ ſane utilitatis foret. Illi Autores tantum digitum intendunt, viamque oſtendunt. Hieron. Treutleri *Diſputationes* omiſimus, qui inter Compendiarios eſt referendus, ac frequentari ſolet paſſim in Academiis. Optimum eſt in illo, quod controverſias ad ſedes, & genera ſua, revocavit, quarum definitiones & diviſiones perpetuis JCtorum Autoritatibus confirmat, non diſſimulatis etiam illis, qui diſſentiunt. Laudari itaque Treutlerus debet tanquam Locor. Commun. Collector. Illius Theſes enim non tantum habent ponderis aut curæ. Præcipue ratio

habenda est Autorum illorum, quos citat, quorum loca & legenda sunt, & relegenda quoque, ac cum Autoris Thesibus conferenda, in quibus tamen multa sunt improbanda, multa per errorem & incuriam admissa. Nactus est Hypercriticum & censorem satis rigidum, Reinerum Bachovium, cujus exstant in illum *Commentaria*, non quod Autor ipsi dignus visus fuerit, quem *Commentario* illustraret, sed quod hic quasi signentur loca, & vestigia universæ Jurisprudentiæ ducantur.

9 In CODICEM exstant multorum labores. Omnium antesignanus est Jac. Gothofredus, qui Herculeum pene laborem in *Cod. Theodos.* insumsit, e quo fonte *Justinianeus* profluxit. Tam operosa hujus Viri fuit industria, ut omnium conatus unus vinceret. Nemo *Codicis* textum in ipsis incunabilis suis intelligit, nisi ab hoc Autore monstrata via sit. Omnem enim singularum Legum historiam accuratissime & uberrime deduxit. Noti sunt Veterum Autorum labores, Azonis & Richardi Malumbræ. Ille rudis adhuc, & impolitus, & hic non contemnendo *Commentario* quidem *Cod.* illustravit, sed superavit illum Recentiorum diligentia. Scripsit Hubertus Giphanius *Enarrationes & Commentarios in 8. Libros Cod.* non quidem in Leges omnes, sed tamen in celebriores & difficiliores, in quibus non solum abstrusiores Antinomias & Controversias, tam Scholasticas, quam Forenses, sed legum etiam ipsarum sensus explicat. Liber editus est Francofurti ad Mœnum an. 1631. *in 4to.* Quantus autem Vir Giphanius fuerit, nemini est ignotum, Heros sane inter JCtos Germanos, qui doctrinam multiplicem, multarumque linguarum peritiam, ad juris scientiam attulit. Non immerito Johannes Strauchius (ipse JCtus Germaniæ doctissimus) *Germaniæ* illum *Cujacium* vocat *in Diss. sua de Beryto.* Diodorus Thuldenus, in Academia Lovan. Antecessor, *Comment. ad Cod. Justinianeum* scripsit non spernendum, qui editus est an. 1651. Lovan. *in fol.* in quo sensa legum cujusque tituli illustrantur, ac quæstiones adjiciuntur, quæ in judiciis frequentiores occurrunt. Selecta sunt, quæ illic habentur, quanquam non omnia sint absoluta & perfecta. Compendiarium laborem in *Cod.* scripsit Ludov. Grempius, cujus exstat *Cod. Justiniani methodica tractatio*, Francof. an. 1593. cura Jacobi Schegkii edita. Ille vero brevis tantum est, & per Erotemata simplicia, atque in usum juventutis formata, Jurisprudentiam *Cod.* proponit. Plenior est *Comm.* Antonii Perezii, qui post ceteros omnes illum edidit, adjectus & posterioribus tribus Libris, qui vulgo alias omitti solent. Non enim adeo ad rem forensem pertinent, sed pleraque illa jam in usu esse desierunt, & ad Veterem Jurisdictionis Romanæ formam spectant (non tamen vetustissimam.) J. Jac. Wissenbachius ad *Cod.* etiam nonnulla scripsit, sed pro suo more, non ad singulas Leges commentatus est, sed excerpta quædam difficiliorum Legum dedit, quarum sententias & controversa diligenti Autorum collatione sic satis investigavit. Quæ Matth. Wesenbecius *in Cod.* scripsit, mutila sunt, & manca. Joh. Brunnemannus ad practicos usus potissimum est referendus.

10 IAC. CVIACIVS Paratitla *Cod.* scripsit, Libellum exiguum, quem omnes JCti mirifice

rifice laudant. Anton. Matthæus, JCtus certe non obesæ naris, in sua *Oratione IV. p. 103.* magnam illi suspendit Elogium, cujus hæc sunt verba: *Omnium lucubrationes, etiam, qui justa Commentaria scripserunt, Viri Excellentissimi, Jac. Cujacii, indefessa contentio supergressa est, cujus aureum Paratitlorum Opus apud sapientes in tanta est admiratione, ut in reliquis quidem scriptis alios, in Paratitlis autem Cod. se ipsum superasse visus sit. Hotomannus certe, quanquam æmulus illi, ac prope inimicus, tamen sine invidia ac simpliciter adversarii vires æstimans, tanti id Opus fecit, ut filium, Joh. Hotomannum, peregre ob studia profecturum, cum Davidis Psalmis, Paratitla ejus perpetuo in itinere circumferre jusserit.*

Fuerunt, qui secundum ordinem & seriem TITT. COD. privatim aliqua sibi promtuaria concinnarunt, quorum deinde specimina publice ediderunt, uti Paulus Christinæus, & Anton. Faber, magni Vir nominis. Et hic quidem, cujus, tam in Theoria, quam in Praxi, superiori seculo celebrata fuit *ἀκρίβεια*, *Codicem* publicavit, qui *Fabrianus* ab ejus nomine dicitur. Hunc adeo mihi quondam commendavit *Dav. Mevius*, ut hunc sibi unicum ad praxin fuisse magistrum diceret. Claritas nominis ejus movit Rein. Bachovium, ut adversus illum libros scriberet. Nam Opus aliquod adversus ipsum edidit, in quo integram Chiliadem errorum ejus observavit. Sed fuerunt alii, qui ipsum adversus Bachovium defenderunt. Erat enim Bachovio quodammodo Sophisticum ingenium. Insignis quidem fuit ejus eruditio, tam in Historia, quam in Jure, sed importunus erat aliorum Censor, &, libidine contradicendi motus, sæpe lites movit non necessarias, sæpe etiam falsas plane sententias sectatus est, sæpe loca Legum, ex suis conjecturis, pro corruptis habuit, sæpe etiam in ipsos JCtos Veteres, sæpe in Tribonianum, injurius. In praxi certe Juridica non magnopere est aliis æstimatus. Sæpe enim Consuetudines fori in alia omnia abeunt, quod cum observant homines, in rem illam intenti, sæpe excursu illarum admittere aliqua debent, quæ manifeste contra Jura esse clamavit JCtus, Scholæ tantum assuetus. Pleræque ejus subtilitates, in erroribus Fabri notatis, in eo versantur, ut notet actionem non recte institutam, vel alteri non recte mistam, quæ omnia, siquidem ex indole Romani Juris æstimaveris, recte se habere possint, si vero ex usu & observatione forensi, nonnunquam alia ratio est ineunda. Paulus Christinæus itidem *Decisiones supremorum tribunalium*, non fortuito & temere confusas, sed justo ordine *Codicis* diligenter & accurate digestas, edidit, cujus Viri nomen inter Practicos satis est celebratum. 11

Ad NOVELLAS CONSTITVTIONVM pergimus. Earum optimum habemus Interpretem Rittershusium, Virum non in Juris scientia tantum, sed in omni elegantiori literatura versatissimum. Huic jungendus Pet. Gudelinus in *Jure novissimo*, qui Jus illud Novellarum, inprimis, ubi discrepat a ceteris Juribus, diligenter collegit, ac ea inter se contulit. De *Novellis Constitutionum* quando illæ editæ, deque Imperatorum Novellis, quæ Juris autoritatem non habent, uti Leonis, aliorumque, legendus est Jos. Maria Suaresius, *in Notitia βασιλικῶν*, præmissa Operi ipsi *βασιλικῶν*, quod 12

quod edidit in Gallia Car. Hann. Fabrottus. Ceterum quoniam omnes Novellæ Græca Lingua sunt conscriptæ, vel inde videmus, quam utilis sit ICto Græcæ Linguæ notitia. Cum enim novissima Jura his contineantur, & illa autoritatem suam in Græca Lingua habeant, necessum est, eos, qui e Versione tantum sapiunt, in multis titubare. Quinimo in ipsis Versionibus plurimi sunt errores passim a Viris doctis notati. De variis interpretationibus & Interpretibus Novellarum vid. Er. Mauritius *in Dissert. de Libris Juris, Thes. 16.* ubi pluribus ea de re agit.

13 CANONICI IVRIS Historia & Interpp. probe quoque notandi sunt. Et quidem Jus Canonicum quoque duplex est, illud, quod in *Oriente* obtinuit sub Imperatoribus Græcis, & quod deinde *Pontificia autoritate a Compilatoribus* est collectum. Antiqui illius non fuit ista autoritas, quæ Juris Canonici Pontificii, constititque Canonibus Conciliorum Græca Lingua scriptis. Edidit Photius *Nomocanonem*, quo pleraque comprehenduntur, quem illustravit Græco *Commentario* suo Theodorus Balsamon. Postea autem *Christoph. Justellus*, Vir doctissimus, quicquid nancisci potuit Veterum Canonum, & hunc ipsum *Nomocanonem* Photii, uno libro *in folio* collegit, sub Tit. *Bibliotheca Juris Canonici*. Liber rarissimus est, & magno pretio venditur, sed in quo multa continentur, quæ spectant ad disciplinam Ecclesiasticam Veterum, ut ita non ratione Juris tantum, sed & ratione Historiæ Ecclesiasticæ, prodesse possit.

14 IVRIS CANONICI *Pontificii* nullam habemus hactenus historiam *(b)* accurate scriptam, præter paucula illa, quæ notarunt Albericus Gentilis *in Dissertatione de libris J. Civ. & Can.* Arthurus Duck *in Lib. de autoritate J. Can.* & Conr. Rittershusius *in lib. de Differ. J. Civ. & Can.* qui liber utilissimus est Juris Studiosis, præcipua enim capita tractat, in quibus abit Jus Canonicum a Civili. Ceteri, qui peculiares aliquas Dissertatiunculas scripsere, ut sunt nonnulli, vix aliud afferunt, quam quod e citatis modo libris concinnarunt. Compilatores hujus Juris præcipui sunt Gratianus Monachus, & Raymundus, Capellanus Gregorii Noni. Ille *Decretum* congessit, hic *Decretales*. Varia de his Compilatoribus Judicia compilavit Joh. Chifletius *in Apologetica Dissertatione de Juris utriusque Architectis;* sed nihil ab illo solidi affertur, quod facere possit ad defensionem illorum, mera enim tantum ex Autoribus Excerpta sunt. Gratiani *Decretum*, cum multis scateat mendis, institutum fuit a Gregorio XIII. quoddam Virorum doctorum Consilium eum in finem, ut operam suam conferrent in emendandum Decretum. Illi Concilio adhibitus quoque fuit Pet. Ciacconius, Philologus magni nominis Hispanus, quem plura, quam ceteros omnes, contulisse ad hanc emendationem, ait Andreas Schottus, quæ tamen Casti-

(b) *Historiam Juris Canonici* (quam inter Desiderata Jurisprudentiæ refert Morhofius) sive *de Progressu, Incrementis, Collectionibus Auctoribusque Juris Ecclesiastici & Pontificii, Tractationem*, Duisburgi A. 1677. *in 8vo* edidit Gerh. a Mastricht, Reip. nunc Bremensis Syndicus, de qua, mihi licet non visa, ob doctrinam Autoris insignem & multiplicem, optima quæque ominor.

Castigationes lucem non adspexerunt, ipso teste. Discissæ enim fuerunt istæ paginæ a Ciacconio, quorundam rumoribus offenso, quasi ad se rapere omnem Editionis laudem vellet. Exstant & Antonii Augustini *Dialogi de Emendatione Gratiani*, Opus eximium, quodque ad Juris Can. intelligentiam magnam afferre lucem possit, non ita pridem recusum in Batavis. Multum quoque operæ posuit, in suppositiitiis quibusdam Pontificum Epistolis configendis, Vir in Antiquitatis cognitione versatissimus, *Dav. Blondellus*, cujus exstat Pseudo-Isidorus, præclarum, sed rarum Opus. Hi sunt præcipui Autores, quos ad historiam istius Juris commendare possum. Commentatorum in Jus Pontificium integra est sylva, cui me non immittam; neque enim necesse est, in iis nimis esse operosum. Si enim capita illa, in quibus Jus Civile differt a Canonico, cognita habeamus, non est, quod moremur cetera. Forma tamen processus hodierni tota ex Jure Can. est, quam ob causam Commentatores hujus argumenti ex Jure Can. bene delegisse non parum ad praxin ipsam confert. Ceterum de Processibus ipsis, eorumque Scriptoribus, integrum quis Volumen facile conficere possit, ac promisit inter ceteras Juris Bibliothecas Bibliothecam quoque *Processualem* Casp. Thurmannus.

Jus FEUDALE non est perfunctorie tractandum iis, qui Jus publicum accuratius tractare volunt. Cum enim cetera Jura pleraque sint privata, hæc Feudalia se immiscent rebus Principum, & alte ex historia sunt repetenda, in qua non vulgariter doctum esse oportet, & quidem usque ab ævo Caroli M. qui Jura Principum est tractaturus. Quod habemus in Corpore Juris Jus Feudale, sine methodo certa & ordine conscriptum est. Ejus collectio postrema ab *Antonio de Prato Veteri* facta fuit, quam & a Friderico III. Imperatore probatam aliqui volunt. *(i)* Multa sunt JCtorum loca, quibus Autor ille desideratur. Hoc Opus inciderat olim in manus Erici Mauritii, in hac quondam Academia Prof. nunc Cameræ Spirensis Assessoris, quod ille, velut singularem Thesaurum, sæpe mihi ostendit, ac editioni destinavit, quæ an unquam sit proditura, ambigo. Nomen integrum Autoris est *Antonius Mericutius de Prato Veteri*. Mentionem facit ejus Mauritius *in Disputatione de Libris Juris, Thesi 24. & 25.* ac ostendit, quam discrepent multa apud illum a vulgari textu. Quod vero attinet hujus Juris Interpretes, pene non sunt pauciores illi, quam ipsi juris Civilis Interpretes, diversa enim methodo omnes utuntur. Aliqui scripserunt Epitomas, Compendia, Methodos, Analyses, Synopses. Aliqui celebriora & utiliora ejus Juris loca illustrarunt. Alii novum ordinem fabricati sunt, relicta Librorum 15

 Feuda-

(i) Ant. Mericutii de Prato Veteri, JCti Bononiensis, *Collectio Novæ Juris Feudalis*, A. 1428. jussu Collegii Juridici Bononiensis, conscripta, in Libros VI. digesta, & a Frid. III. Imp. uti fertur, approbata, cujus Editionem tot JCti desiderarunt, & Er. Mauritius e Codice suo pollicitus quidem est, sed non exhibuit, post obitum tandem ejus e Codice Regio Parisiensi, curante Joh. Schiltero, JCto Argentinensi, prodiit, & subjuncta ab hoc est *Codici Juris Alemannici Feudalis, Commentario* a se illustrato, & Argent. A. 1656. in 4to excuso. Historiam ejus D. Sam. Reyherus, JCtus Kil. Dissertatiuncula peculiari, hoc ipso A. 1704. edita fusius enarravit.

Feudalium ſerie. Aliqui Controverſias, & Quæſtiones inſigniores tractarunt, uti Hartmannus Piſtorius, & Andr. Fachinæus. Inter Compendiarios præcipuum locum meretur Conr. Rittershuſius, qui *Partitiones Juris Feudalis* ſcripſit, in duos Libros diſtributas, & Marpurgi A. 1615. editas. Methodus, qua utitur, eſt ſimplex, & ad informandum aptiſſima. Proponit enim Erotematice totum illud Jus, perpetuo inſtituto ſermone inter Diſcipulum & Magiſtrum. Autores aliquot præcipuos, qui de Feudis ſcripſere, ſed Compendiarios tantum & breviores, Guilh. ſcil. Fornerium, Ant. Contium, Marqu. Freherum, &c. Francof. A. 1668. in 12. collegit uno libello Magnus Wedderkopfius. Interpretum alioquin magnus eſt numerus. Rittershuſius e Veteribus celebrat Andream de Iſernia, Jac. Alvarottum, Jac. Ardixo. Jac. de Belviſo. E Recentioribus ceteris præferri ſolent Henr. Roſenthal *de Feudis*, & Ludolphus Schraderus. *De Regalibus* Henr. Bocerus ſcripſit, quod itidem argumentum eſt Juris Feudalis. Edidit & *Diſpp.* aliquas *Feudales* in lucem Joh. Borcholt, quem Rittershuſius Præceptorem ſuum laudat. Matthæus de afflictis, Uldaricus Zaſius, Petrus Rebuffus, Joh. Schneidewinus, Matth. Weſenbecius, Nic. Vigelius, Hermannus Vultejus, ſuper Jus Feudale omnes ſcripſerunt, ſed hi poſtremi pro more ſuo methodum immutarunt. Conſilia Feudalia ceteris immiſcuere multi, uti Joachimus Mynſingerus, & Andr. Gailius. Sunt & peregrini Autores, Galli, Itali, Hiſpani, qui Jura Feudalia ex Conſuetudine ſuæ gentis interpretantur, uti Carolus Molinæus *in ſuis Conſuetudinibus Pariſienſibus*, & *Caſanova*, Vir in omni antiquitate doctiſſimus, in ſingulari quodam Opere *de Galliæ Feudis*, a quo plura habuiſſemus, niſi improviſa mors ejus Conatus, interrupiſſet. Anglicum Jus Feudale, quod continetur Jure illo Anglico, quod *Fleta* inſcribitur, totum, quatenus per Scotiam, Angliam, & partem Galliæ, obtinet, diffuſo libro explicuit *Thom. Craigius* de Riccartum, in lib. cui tit. *Jus Feudale, tribus libris comprehenſum.* Eruditus ille eſt liber, neque tam Jura & Conſuetudines Scotiæ, quam omne in univerſum Feudale Jus complexus, & locis non ſolum Juris Civ. illuſtravit, ſed & Exemplis e variis gentibus petitis antiquis & recentibus. Editus eſt Lond. in fol. A. 1655.

16 Ceterum ad Juris Feudalis intelligentiam pleniorem nova quaſi lingua opus eſt. Nam Autores mediæ ætatis, de quorum fontibus petenda ſunt illa Jura Exotica, Anglica, Gallica, tum & ipſum Jus Feudale, quod inter Juris libros habetur, ſuos quosdam terminos habent, quos nemo intelligit, niſi qui lectioni Librorum iſtorum eſt aſſuetus. Excutienda itaque ſunt Gloſſaria Barbararum Vocum, quas collegerunt Frid. Lindebrogius, Henr. Spelmannus *in Archæologia ſua*, Gothofredus Wendelinus *in Gloſſario Vocum Legis Salicæ*, Gerh. Joh. Voſſius in *Gloſſematis* ſuis, & qui inſtar omnium eſt, Carolus du Freſne *in Gloſſario Scriptorum mediæ & infimæ ætatis*, qui liber quaſi Oceanus eſt omnium illorum Gloſſariorum minorum & particularium. Nam Autor ille, Herculeo plane labore, totum illud Augiæ ſtabulum, non repurgavit, ſed complevit, accurate congeſto omni hoc Latinitatis Sterquilinio. Explicavit & *Franc. Hotomannus* voces Feudales quasdam notiores, quæ Explicationes addi ſolent Lexico Joh. Calvini.

Non

Non pauca eorum, quæ ad Jus Feudale spectant, habentur in Johannis Strauchii *Amœnitatibus Juris Canon.* quas ille ad exemplum Æg. Menagii scripsit, qui *de Amœnitatibus Juris Civ.* librum ediderat. Ceterum liber ille Strauchii multa quoque habet rariora, quæ ad Juris Canonici interpretationem pertinent. Supra eum omisimus, uti & *Casp. Zieglerum*, qui *de Jure Canonico* scripsit, & multa erudita, ad historiam ejus pertinentia, notavit. 17

SECT. VIII.

DE CONTROVERSIARVM ET ARGVMENTORVM SPECIALIVM SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Multitudo hujus generis Scriptorum & Plagia frequentia. De Joh. Jac. Speidelio, Seb. Nævio & Dav. Döringio, Locorum communium in hoc genere Collectoribus, Censura.* 2. *Legum, quæ sibi contrariari videntur, Conciliatores, Nicol. de Passeribus, Jul. Pacius & Eberh. Bronchorstius. Quænam ad Conciliationem hanc requirantur. Jac. Gothofredi Opus hujus argumenti promissum.* 3. *De Hier. Treutlero, Helfr. Ulr. Hunnio, Rein. Bachovio & Steph. Forcatulo, Controversiarum juridicarum Scriptoribus, judicia.* 4. *Nec non de variis Lectionibus Juris Gvid. Pancirolli & Phil. Jac. Maussaci, de Antinomiis Hub. Giphanii & Ant. Matthæi, Dissertationibus Bernh. Suholti, Nic. Vigelii Methodo Juris Controversi, Arn. Vinnii Quæstionibus Selectis, Ferd. Vasqvetz Qq. Illustribus, And. Fachinæi & Bachovii Junioris Controversiis, ac Gerh. Noodti Probabilibus.* 5. *Inter Argumentorum Specialium Scriptores quidam Titulos rariores ridicule affectant. Scriptores de Juribus Ægrotorum. Autoris Tr. affectus de Jure Silentii.*

MAgnum mihi maris æquor arandum, si huic me Oceano immiserim. Integra istorum Autorum Bibliotheca posset concinnari, & IOH. IAC. SPEIDELIVS sane librum vastum *in folio* concinnavit e solis quæstionum controversarum Titulis, qui utilissimus est, sed solum se Nomenclatorem exhibet. Si quis esset, qui quæstionibus illis subjiceret Autores, vel affirmantes, vel negantes, non male meretur de studio Juris. Neminem enim hactenus habemus, qui rem illam susceperit, aut qui ad illam suscipiendam aptus fuerit. Oportet enim aliquo judicio esse instructum, qui illum laborem suscipit, neque promiscua debet allegare nomina & loca, quæ si excusseris, parum solidæ frugis illic invenias. Ita enim moris est vulgo apud JCtos, ut de charta in papyrum scribant inepta, futilia, supervacanea, thesin ipsam, vel parum, vel nil attingentia. Subsidio hic quidem sunt nonnulli Autores, uti SEB. NAEVIVS in suo *Systemate*, diligens in Autorum variis sententiis conglobandis super singulas tam ff. quam *Cod.* Leges & Institt. §. §. non quidem contemnendus, & cujus non exiguus usus esse possit. Sed tamen ille etiam laborat morbo confusionis, quo plerique omnes. DAV. DÖRINGIVS Collectanea quædam instituebat Juridica sub titulo *Bibliothecæ*, quæ non tam Controversias, quam omnia sine discrimine 1

mine congerebat. Nondum vero absolvit integram Literam A. cujus dimidia circiter pars, grandem in folio librum dedit, unde hariolari facile licet, quantum Chaos futurum fuisset, quod restabat.

2 Inter CONTROVERSIARVM SCRIPTORES primum locum sibi vindicant, qui de contrariis Legibus scripserunt, qua in re pene omnes adeo inepte versantur, ut plus tenebrarum, quam lucis afferant huic argumento. Est aliquis Nicol. de Passeribus, qui consarcinavit *librum antinomiarum*, indoctum & futilissimum. Nihil enim solidi affert ad conciliationem Legum, omnia sunt cerebrina, & imaginaria commenta quædam etiam ridenda. Jul. Pacius & Eb. Bronckhorstius paulo accuratius hoc argumentum tractarunt, sed multa aliis, imo plurima, excutienda reliquerunt. Dignissimus certe labor esset, quem susciperet non vulgaris ingenii JCtus. Requiritur enim ad rem illam perfecta Historiæ & Jur. Rom. cognitio, non ex Interpretibus, sed ex ipsis fontibus, unde Leges istæ profluxerunt, quarum accurata analysis ad methodum Hermenevticam est instituenda. Jac. Gothofredus promiserat in his suam operam, sed morte præventus nihil præstitit. Fuisset vero unus inter ceteros omnes par huic labori Hercules. Meminit ejus in *Manuali suo juridico*.

3 HIERR. TREVTLERVS cujus supra fecimus mentionem, *Compendium* quondam concinnavit omnium illarum *Disputationum*, quæ in Jus Civ. incidunt. Hunc quasi Hodegetam constituerunt sibi in Academiis, & exstant nonnullorum vasti & prolixi super illum libri. HELFRICVS VLRICVS HVNNIVS vastum in illud Opus scripsit, satis quidem perspicuum, sed tamen & in multis jejunum, & plane destitutum illa ἀκριβείᾳ, quæ requirebatur in acuto Disputatore. Coacervat argumenta futilia sæpe & supervacanea, &, ne quid desit verborum, forma syllogistica proponit, quasi tam stupidi essent homines, ut ab illo demum Syllogismum fabricare docendi sint. Solet tyronibus esse in deliciis, qui inde cramben suam, toties coctam, recoquunt. REINERVS BACHOVIVS subtilitate peccat, uti ille simplicitate, & nodos interdum in scirpo quærit & lapides in via plana, ut in illos impingat. Omnia tamen ejus acumen Philosophicum sapiunt, & erectioribus ingeniis sunt scripta. Pene omiseram hic STEPHANVM FORCATVLVM, JCtum Gallum non exigui nominis, qui inter ceteros *Necromantiam* scripsit, monstrosi quidem tituli librum, sed in quo tamen multæ Leges controversæ deciduntur. Introducit autem veteres JCtos perpetua Dissertatione inter se sermocinantes & Legum suarum causam dicentes, earumque argumenta in utramque partem ventilantes. Quæ causa est, quod *Necromantiæ* Titulum libro huic donet, Umbras quasi JCtorum e tumulis suis excitans. Autor non omnino hebetis ingenii, nisi quod abripiatur nonnunquam, nescio quibus Ecstaticis cogitationibus, circa Legum interpretationem, ac librorum Juris distributionem, e quibus tamen ingenium elucet. Opera ejus junctim prodierunt Parisiis *in fol.*

4 Qui *varias* LEGVM LECTIONES in Jure scripserunt, huc quoque referendi sunt; faciunt enim ad sensus Legum veros indagandos. Guido Pancirollus *Thesaurum* talium

talium *Lectionum* scripsit, ac negotium hoc utilissimum est, quanquam non adeo usque obvium. Editurus quoque erat Phil. Jac. Maussacus *Lectionum Juris libros*, in quibus Romanam Jurisprudentiam ex Atheniensi illustraturus erat, ut ejus rei Specimina quædam exhibuit in *Dissertatione*, quæ additur *Dictionario Harpocrationis*, ab illo edito. Feliciter sane emendantur sæpe ex illis subsidiis Leges Juris Civilis & Feudalis. *Antinomias* Hub. Giphanius scripsit, quæ tamen illum titulum non merentur. Cum enim diversa Jura illa sint, a diversis Compilatoribus congesta, non est, quod *Antinomias* in illis quæramus, quæ conciliari debeant. ANTONIUS MATTHAEI, ut multos in scirpo nodos quæsivit, ita quoque varias in Jure Antinomias indagavit, a quibus supersedere potuisset. Novator ille in methodo est, ac fundamenta Juris aliter locanda esse autumat. Scripsit enim singularem librum de fundamentis *Juris aliter jaciendis, quam vulgo jacta sunt.* Qui Tractatus seorsim editus est, prodiitque junctim cum aliis ejusdem libb. sub tit. *Collegia Juris 6.* Vid. Foppius ab Aizema in suis *Dissertationibus Juris lib. 1. c. 4.* *Dissertationes* BERNH. SUTHOLTI sunt accuratæ & elegantes, ac dolendum est, Virum illum non potuisse plus operæ impendere Juris studio, immaturiori fato abreptum. Nunc & aliorum notæ in illum sunt scriptæ. NICOLAUS VIGELIUS scripsit *Methodum Juris civ. controversi*, librum utilissimum, & praxi inprimis servientem. Summa enim brevitate, & elegantissimo ordine, materias juris adornavit, & controversa non tam Legum, quam Doctorum, brevibus quasi lemmatibus proposuit, semper additis locis JCtorum. Magno profecto, si quicquam, usui esse potest hic liber. ARNOLDI VINNII *Quæstiones selectæ*, seorsim editæ, plenius & majori accuratione deductæ sunt, quam cetera ejus scripta, in quibus plerumque fucus aliena ad pabula est, scriniorum Bachovianorum præcipue magnus Compilator. Sunt & FERD. VASQUEZII *Quæstiones Illustres* magna diligentia & ἀκριβείᾳ discussæ, ut solent esse plerumque Hispanorum Scripta, ubi accuratius rem suam agunt. Hispanorum enim ingenium profundum est, apud quos permulta experimenta ad Juris exercitium accedunt. Qui illi operam impendunt, certum habent annorum numerum præfinitum, antequam ad Doctoris titulum adspirare audeant, neque statim ad tribunalia admittuntur, nisi primum probe perspecta sit illorum Juris peritia. Scripsit & ANDR. FACHINAEUS *Controversias Illustres*, quæ per totum Jus se diffundunt, suntque non pauci alii, qui in variis Juris argumentis se exercuerunt, quorum nos numerum inire non possumus. Est illa cura reservanda Juridicæ Bibliothecæ integræ. *Bachovii* filius etiam aliqua scripsit *de variis Juris Interpretationibus*, sed exigua illa sunt, neque ad patris ἀκρίβειαν adspirant. Prodiere non ita pridem GERH. NOODTII, Professoris Neomagensis, *Probabilia*, in quibus continentur multa rariora in Legibus explicata, emendata, & illustrata. Vir enim ille accuratiorem cognitionem ad Juris intelligentiam affert, & Philologiæ præterea sacris imbutus est.

De *specialibus materiis* infiniti sunt, qui scripsere. Sunt vero materiæ illæ vel directe Juridicæ, ac sedes suas habent in Titulis certis, vel Legibus, vel per totum Jus sunt diffusæ. Ubi explodenda & ridenda est obscura quorundam diligentia, qui si themata aliqua adornari possint peregrini tituli, mire sibi plaudunt, ut sunt aliqui, qui de 4. Elementis scripserunt, & ad 4. Elementa pene totum Jus referunt, quo labo- 5

re nullus poteſt eſſe nugacior. Quis enim in objectis Juris quærat diſpoſitionem rerum, quaſi Phyſicam aliquam ſcripturus. Hoc eſt, jura fori confundere, ut jura culinæ confundit coquus. Sunt tamen ſpeciales interdum materiæ, de quibus certæ Leges non ſunt conſtitutæ, de quibus tamen argumentis Juris tractari aliquid poteſt. Illorum Autores probe ſunt notandi. Sic e. g. de *Juribus ægrotorum* non exſtant peculiares, vel tituli, vel Leges. De iis tamen integro Libro egit *Thomas Actius*, & poſtea *Paulus Zacchias in Quæſtionibus Medico-Legalibus.* Sic *de ſimulatis contractibus* nusquam in Jure expreſſe quid ponitur; de iis tamen integros libros ſcripſere JCti. Et talia ſane occurrunt multa, de quibus incidere poſſunt Quæſtiones & Controverſiæ Juridicæ. De *Jure ſilentii* nusquam expreſſe quid traditur, & tamen hæc materia per totum Jus eſt diffuſa, de qua nos *Diſputationem Inauguralem* ſcripſimus, & fortaſſis aliquando integrum Tractatum ſumus ſcripturi. Materiæ vulgares, & ubivis obviæ, notatæ ſunt a Scriptoribus Bibliothecarum Juridicarum, præprimis Joh. Bechtoldo, quanquam is mutilus ſit, & multis modis augeri poſſit.

SECT. IX.

DE IVRIS PVBLICI SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Jus Publicum Vetus Romanum Scriptores de Magiſtratibus Romanis, & Cod. Theodoſianus Jac. Gothofredi, illuſtrant. 2. Modernum Germanicum Hiſtorici ævi medii, Scripta Imperii Romano-Germ. Publica, Eriſtica de Controverſiis Illuſtribus, Jus Feudale, imprimis vero Car. IV. Imp. Aurea Bulla, Ordinationes Judiciorum Cameralis & Imperialis Aulici, Anonymi* Grundfeſte des H. Röm. Reichs, *Car. Sigonii Hiſtoria Imperii Occidentalis, & Chr. Lehmanni Chronicon Spirenſe. 3. Scriptores J. Publ. Univerſales; J. Limnaus, Dan. Otto, &c. Laus Notitiæ S. Rom. Imperii J. Henr. Böcleri. 4. Diſſertationes Speciales Herm. Conringii & Joh. Strauchii. 5. De Statu Imperii Romani Scripta Sev. a Monzambano & Hippolyti a Lapide. Diſputationes Er. Mauritii, & aliorum, de Argumentis J. Publ. ab Ahaſv. Fritſchio collectæ. 6. Judicia de Scriptis Henn. Arniſæi & Chr. Beſoldi. Conſilium de ratione addiſcendi Juris Publici Germanici. Perperam illud a JCtis ad normam Juris Romani exigitur.*

1 AD PVBLICVM IVS accedimus. Illud vero duplex eſt, *Vetus Romanum & hodiernum Germanicum*, Utriusque fundus ſunt *Hiſtoria*, & *Conſtitutiones*. Hiſtoria Veteris Juris Publici inprimis ad Magiſtratus eſt referenda. Debent itaque libri eſſe cogniti, qui agunt de Notitia Officiorum Domus Auguſtæ, tam Occidentalis, quam Orientalis. De illis dixi quædam ſuperius, ubi agebam de Antiquitatibus Romanis, quæ hic repetere non eſt opus. Ceterum ad Jurisprudentiam Juſtinianeam Publicam illuſtrandam *Codex Theodoſianus*, a Jac. Gothofredo illuſtratus, tantam afferre lucem poteſt, ut non indigeamus multum aliorum opera.

2 Eos potius ſpectabimus, qui magis in noſtrum uſum ſunt. Juris Publici Germanici Scriptorum fundus, uti dixi, petendus eſt ex Hiſtoria medii ævi, a Caroli M. usque temporibus. Quicquid eſt Germanicarum rerum collectum a variis Autoribus variis

variis Tomis, a Beato sc. Rhenano, Chr. Urstisio, Joh. Pistorio, Sim. Schardio, &c. id omne huc pertinet. Dehinc Autores, qui Constitutiones & Jura collegerunt, tam Vetustiora, quam Recentiora, uti *Melch. Goldastus in Constitutionibus Politicis*, *Recessus Imperii* (de quibus legi potest Er. Mauritius singulari *Disputatione*,) *Capitulationes Imperii*, *Instrumenta pacis*, *Negotiationes religiosa*, & similia. Pertinent huc Scripta super controversiis Principum in diversis illorum familiis, quorum aliquod specimen nuper exhibuit *Tobias Pfannerus*. Qui ad Historiam Germaniæ pertinent, ac singulorum Principatuum & Urbium libri, collecti sunt a Mich. Hertzio *in Biblioth. Germanica*. Fundamentum Juris Publici Germanici ex parte constituit Jus Feudale, quatenus scil. spectat ad controversias Principum super terris & possessionibus eorum. *(k)* Quod attinet Jura Imperatorum & Principum, legem fundamentalem præbet *Aurea Bulla* Caroli IV. super quam sunt commentati Nicol. Mylerus. Domin. Arumæus, Gerlacus Buxtorfius. Est & elegans liber Germanicus, Grundfeste des Heil. Römischen Reichs, Liber optimus, & qui magnam lucem affert huic argumento. *(l)* Ad Judicia publica pertinent Ordinatio Cameralis, in quam exstant variorum Commentarii, Ordinatio Aulici Judicii, de quo *Disputationem* conscripsit Er. Mauritius. Hæc, uti dixi, omnia fundamentum substernunt Juri Publico, de quibus plenius Sam. Rachelius *in Introductione ad Jus Publicum Germanicum, c. 8. 9. 10.* Duo optimi libri sunt, quorum usus se per omne Jus Publicum diffundit, Car. Sigonii *Historia Imperii Occidentalis*, & *Comm. de Statu Italiæ*, ac Christoph. Lehmanni *Chronicon Spirense*, quibus aliqui felicissime usi sunt in Juris Publici argumentis pertractandis.

SCRIPTORES IURIS PUBLICI, tam universales, quam particulares, varii sunt. 3
Diffusum Opus dedit *Joh. Limnæus*, sed mera sunt Collectanea, unde quis ædificium quasi construere possit satis concinnum, si subsidia omnia conjungat. Compendia habemus multa, sed revera parum bonæ frugis in illis est. Notissimus est liber Danielis Ottonis, qui multa e Politicis admiscuit, super quem exstant J. Henr. Böcleri quædam Commentatiunculæ. Sunt *Georgius Brautlacht*, *Wilh. Beckerus*, *Car. Scharschmid*, *Herm. Hermes*, *Theod. Sprengerus*, sed, ut dixi, non implet omnem illam, quam sibi quis promiserit, ἀκρίβειαν. Optimum laborem impendit J. HENR. BÖCLERUS, qui *Notitiam Sacri Rom. Imperii* scripsit. Liber ille, Argentorati. A. 1678. in 4to editus, Indicem tantum habet materiarum Juris Publici, sed utilissima tamen est illa delineatio, semper enim addit Autores, unde peti omnia possunt. Quod si Böclero tempus superfuisset, facili negotio ex illa Ichnographia integrum Opus concinnasset. Qui nunc talem laborem forte molirentur, subsidia abunde in hoc libro haberent.

(Ffff) 2 Spe-

(k) *Bibliothecæ* suæ *Germanicæ*, Erfurti A. 1679. *in fol.* editæ, novam & longe auctiorem Mich. Hertzius, Hist. olim Prof. Erfurtensis, promisit Editionem, in Sciagraphia hujus peculiari, Lipsiæ A. 1693. *in 4to* excusa Sed nondum illa prodiit.

(l) De Libro Vernaculo Grundfeste des H. Röm. Reichs, sub fictitio nomine Eitelii Friderici ab Herden, Franc. A. 1663. *in 8vo* edito, quem nonnulli Joh. Schwartzkopfio, Cancellario Aulæ Guelphicæ, alii Heidenreichio, Consiliario Saxonico, alii aliis, vindicant, vid. Vinc. Placcii *Tr. de Scr. Anon. & Pseud. p. 206.* & Joh. Deckheri *Conjecturis de Scriptis adespotis* [illegible]

4 Speciales Dissertationes varii argumenti scripsit HERM. CONRINGIUS, qui maxima cum laude Juris Publici Professionem sustinuit Helmstadii. Continent vero illæ Dissertationes pleraque Juris Publici capita, ut proinde vera fundamenta ex his solide sterni queant. Idem Vir insignem scripsit *Commentarium* in *Jac. Lampadii Jus Publicum*, quo in libro illa habentur suo loco posita, quæ in *Dissertationibus* fusius sunt deducta. Scripsit & IOHANNES STRAUCHIUS *Exercitationes Exotericas*, in quibus ille præcipua Juris Publici capita pertractat. Multa, illic, quæ ad negotium religionis spectant, & controversias, superiori seculo inter Principes agitatas, quorum historia summaria habetur apud Sleidanum, *in Commentariis de Statu religionis*, sed hic plenius deducuntur omnia, cumque omnibus fundamentis & argumentis partium.

5 Quod STATUM IMPERII ROM. attinet, varii de illo sunt Libri scripti, in quibus non tam magnifice de illo sentitur, quam sentiunt JCti ipsi. *Sever. Monzambani Exercitat.* cuivis sunt notæ, in quas multorum extant Observationes. *(m)* Ante illum multa scripsit in præjudicium Domus Austriacæ nonnemo, qui se vocat *Hippolytum a Lapide*, & peculiari libro est refutatus a *Joh. Schlütero.* De variis materiis specialibus varii sunt libri editi, v. g. de Regalibus, de Austregis, de Archi Cancellariis Imperii (de quibus scripsit Bernh. Mallincrotius, Decanus Monasteriensis,) de Judiciis Imperii, &c. Disputationes sparsim editas varii argumenti collegit Ahasv. *Fritschius*, in quibus pene omnes Erici Mauritii habentur, qui magna cum diligentia argumenta Juris Publici persecutus est, *(n)* ut testantur Dispp. ejus *de Electoribus & Comitiis Electoralibus, de Matricula Imperii, de Recessibus Imperii, de Judicio Aulico, de Judicio Rothwilensi, de Secularisatione* (quæ tamen non ab ipso scripta est, sed cui ille subsidia commodavit.) Cetera, quæ circumferuntur, non habent istum antiquitatis & eruditionis gustum.

6 HENN. ARNISAEI pene oblitus sum, cujus exstant Scripta non pauca ad Jus Publicum pertinentia. Fuit ille Vir doctissimus, & in Politicis non vulgariter versatus, sed evenit illi, quod vulgo solet JCtis, qui multa solent inter se miscere & confundere, quod & unice in illo reprehendit Conringius. Par alioquin erat futurus tam Civili prudentiæ, quam Juri Publico. CHRISTOPH. BESOLDI multa quoque habemus scripta, sed & ille lutulentus est, & digna, indigna relatu, prout ipsi visum est, coagmentat. Nos quidem Juris Publici Studioso non suadebimus, ut in Scriptorculorum illorum lectione omne tempus perdat, & inanem operam impendat. A capite & fonte omnia arcessat. Historia primum medii temporis, deinde quæ a Caroli V. tempore procedit, & tandem

(m) De Severino Monzamboro (quem non alium fuisse, quam Sam. Pufendorfium, nemo hodie dubitat, licet ipse fœtum hunc pro suo agnoscere aliquamdiu noluerit) vid. Placcium *de Anon. & Pseudon. p. 228.* & Joh. Deckheri *Conjecturas de Scr. Adesp. p. 86.* Quis autem sub Hippolyti a Lapide larva delituerit, duumviri illi dissensu suo ex incerto reddidere incertius. Ille p. 208. Joh. Joach. Rusdorfio, Elect. Palatini Consiliario, hic autem, p. 70. 73. Joach. Transco, Legato in Aula Brandeb. Suecico scriptum Hippolyti vindicat.

(n) Erici Mauritii variæ de Argumentis Juris Publ. Dissertationes, una cum ceteris Juris Feudalis & Privati, junctim prodierunt in Syntagmate *Opusculorum* ejus, a Joh. Nicol. Hertzio JCto Giessensi, Francof. 1692. in 4to publicato.

tandem recentior, fundus ille est, super quo ædificari debet omnis illa doctrina junctis in subsidium Legibus illis, quæ ad Statum publicum pertinent, de quibus jam supra a nobis est dictum. Intemperies illa nonnullorum est, qui Juris Publici Dispp. ad Juris Rom. normam exigunt, atque inde controversias decidunt. Atque in illum lapidem plerique ICtorum offendunt, quod nihil sapiunt extra forum suum. At vero aliis legibus Jura publica definienda sunt, & illæ quidem ad statum Imperii Germanici pertinent, de quo certe nil disponit Jus Civile. Denique, quæ sunt in Jure Civili Juris Publici argumenta, ad longe aliam familiam pertinent. Vetus enim illud Jus Publicum Rom. nihil habet cum nostro commercii. Quare non inutilis solum illa est opera, sed & damnosa & noxia, cum perversi imprimantur Tyronibus conceptus.

SECT. X.

DE IVRIS STATVTARII SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Quid sint Statuta. Ad Notitiam Juris Statutarii Germanici commendantur Frid. Lindebrogii Codex Legum Antiquarum, & Herm. Conringii Liber de Origine Juris Germ.* 2. *Scriptores alii de Consuetudinibus & Statutis, tum generales, tum speciales de Belgicis.* 3. *De Juribus item Germaniæ Statutariis potioribus, Bavarico, Saxonico, Lubecensi (per Dav. Mevium præcipue illustrato,) &c. Holsaticis quoque, Danicis & Sveicis.* 4. *Consilium de Harmonia Statutorum, & Judicium de Henr. Giesberti Justiniano Harmonico.*

Præter Jus Civile, IVRA STATVTARIA cuique sua tenenda sunt. Sunt vero Statuta Leges Rerumpublicarum speciales, quæ a communi Jure abeunt, atque illis tum opera singularis danda est, cum Jus Civile probe habebimus cognitum. Jura ista Statutaria multa sunt, & fuerunt olim. Referri huc possunt omnes illæ Leges Gothorum, Burgundiorum, &c. quas uno Volumine comprehendit *Frid. Lindenbrogius*, qui & *Glossarium* in illas scripsit. De singulis illis Juribus magna cura & industria egit *Herm. Conringius, in libro de Origine Juris Germanici*, ubi inprimis Germanica Jura, eorumque Origines, diligentissime excussit. 1

Sunt præterea, præter Statuta, suis quoque locis CONSVETVDINES, i. e. *Jura non scripta*, quæ communi quoque Juri derogant. Scripsit Lud. Carbo *de Bello legali inter Legem & Consuetudines*, ubi doctrina illa, quatenus conveniant, & discrepent a Legibus, eleganter proponitur. De Statutis in genere qui scripsere, nonnulli sunt, ut Paulus Voëtius *in Tractatu de Statutis, eorumque Concursu*, qui & *Commentarium in Institutiones* edidit, ubi perpetuo illustrat textum Statutis Batavicis. Quod Jus Batavicum si quis scire velit, legere potest huic fini utilem librum Hug. Grotii, Inleyding in de Hollandsche Rechts-Geleerdheit. De *Statutis* in universum elegantem Dissertationem scripsit Wolfg. Ad. Lauterbachius, *Tractatum* Buccius. Statuta variarum gentium qui velit omnia nosse, multum laboris & operæ insumere oportet. Gallica Statuta & Consuetudines singularibus libris conscripta sunt, uti & Hispanica & Italica, de quibus non opus est ut solliciti simus. 2

3 Tantum Germanica præstantiora nosse oportet, horumque a Jure Communi differentiam. Habemus in tota Germania pene, quot Urbes, tot *Jura singularia*, nisi quod tamen illa præcipue habeat unum aliquod Jus Statutarium, quod in multis locis receptum est. Ita *Jus* est *Bavaricum*, cujus *Institutiones* scripsit Sebast. Khraiserus, easque cum *Institutionibus* Juris Rom. contulit, ita ut e latere sibi respondentia poneret, hinc Jus Romanum, inde Bavaricum. Habemus *Ulmense, Suevicum, Magdeburgense*, &c. Præcipua vero sunt, & quæ quam latissime dominantur, *Saxonicum* & *Lubecense*. *Saxonici* Juris diversitatem a Civili singularibus libris ostenderunt multi. Georgius Schultzius *Synopsin* confecit *Institutionum Juris Civilis*, & semper addidit discrepantiam Juris Saxonici. Bened. Carpzovius, tam theoretica, quam practica, Juris Saxonici, in libris suis, passim inculcat. Jus *Francofurtanum* ab aliquo Schultzio editum est. *Lubecense* latissime dominatur, tam intra, quam extra Germaniam, & receptum est pene ab omnibus Balthici maris accolis. In illud insignem *Commentarium* edidit *Dav. Mevius*, cujus præfatio de Origine hujus Juris multa docet. *Commentarius* ipse discrepantiam a Jure Communi passim & ubique inculcat, e quo in Compendium contraxit Frid. Movius exiguo libello. Doctrinam de differentia Juris Lubec. & Civilis & Ant. Dan. Sonnemann (Præside Sam. Stryckio) peculiari Dissertatione, Andr. item Bilderbeckius & Paulus Kochius, Schediasmatis brevioribus, exposuerunt. (*o*) Habemus hic in Holsatia Jus Dithmarsicum & Jus Provinciale, in Dania Statuta sunt singularia (das Low-Buch,) super quibus omnibus Practicorum multa sunt observata. Habet & Svecia sua Jura Statutaria, quæ cum *Commentario* edidit *Joh. Loccenius*, qui & *Lexicon Juris Sueo-Gothici* scripsit.

4 Horum Statutorum omnium si quis HARMONIAM velit, operosa quidem res esset, sed tamen utilis. Moliebatur hanc HENR. GISEBERTUS, (*p*) qui, postquam *Commentarium in Jus Dithmarsicum* scripserat, *Justinianum Harmonicum* edidit, Commentarium scil. in *Institutiones Juris*, additis Locis variorum Statutorum, quæ concordant, vel discrepant a communi Jure. Sed velim illam rem a quopiam tractari, qui sit Nomotheticæ peritus, atque ex ejus principiis doctrinam illam Statutorum proponat. Nam Giesebertі opera tantum tumultuaria est, neque multum rem istam ornat. Quorsum enim facit, loca parallela tam sollicite notasse? Rectius esset, si discrepantiæ cum majori cura notarentur. Giesebertus quidem majora animo movit, sed hic ipsi tamen subsistendum fuit.

(*o*) De Juris Lubecensis Historia, Editionibus & Exegesis, fuse disseruimus *in Isagoge ad Histor. Chersonesi Cimbricæ. P. IV. cap. VI. p. 493-505.* de Jure Dithmarsico *ibidem Cap. XII. §. 6. 7. p. 635. 636. 637.* de Juribus autem ceteris Slesvigo. Holsaticis Provincialibus, tum Antiquis, tum Modernis, ac præsertim de Nomocanone Jutico (dem Jütischen Lowbuche,) & Constitutione Judiciaria Slesvigo-Holsatico Provinciali (der Schleswig = Holsteinischen Landgerichts-Ordnung,) *h. l.* allegatis, *Parte ejusd. Isag. Prima*, *toto Capit. XVto, p. 246-282.*

(*p*) De Henr. Gieseberti, JCti Dithmarsici, Scriptis, quibus jurium Statutariorum compluriumi Collationem qualemcunque exhibuit, diversis, *Harmoniæ* scil. *Statutorum Practicæ in Jus Dithmarsicum Periculis duobus*, Lubec. A. 1652. & Hamb. 1652. *Justiniani Harmonico* Lubec. A. 1670. & *Deuteronomio Harmonico* Francof. 1677. in 4to editis, nonnulla diximus *P. IV. Isag. ad Hist. Cimbr. Cap. XII. §. 7. p. 636. 637.* plura in *Cimbriæ Literata* allaturi.

fuit. Ceterum, qui juris est studiosus, id operam dare debet, ne in Jure patrio sit hospes, & diligenter notare parallelismos, & discrepantias sui juris a communi, factis etiam super hac re certis Locis Communibus. Diligenter in istis notentur quoque Præjudicia & Consuetudines non scriptæ, quorum usus in praxi longe est maximus.

SECT. XI.
DE SCRIPTORIBVS IVRIS PRACTICIS.

§. 1. *In quo Praxis Juridica consistat. Jac. Gothofredi Ars Causandi promissa, Defensio Jac. Cujacii, & Theoreticorum, quibus Praxeos imperitia objicitur.* 2. *Praxis, & ex Experientia, & ex Libris, discenda. Scriptores de Processu Judiciario, & Stylo Curiæ, Lexicorum item & Axiomatum Practicorum Collectores.* 3. *Autores, qui Praxin & Processum Cameræ Imperialis docuerunt & illustrarunt, præcipui.* 4. *Diversitas Praxeos Saxonicæ, Lubecensis (e Dav. Mevii Decisionibus haurienda) ac Holsato-Slesvicensis. Scripta de Jure Obstagii, Ratio Experientiæ in Praxi forensi parandæ.*

AD Scriptores tandem PRACTICOS accedimus, qui veluti duces sunt ad usum fori. Est vero praxis ista, quæ facta applicat generalia Juris præcepta, & Leges ac thesin ad hypothesin transfert. Hanc artem ut recte teneat, prænosse debet Juris Studiosus, quomodo Jus facto debeat applicari, i. e. quomodo casus aliquis ex Legibus formandus. Hæc enim quasi præexercitamenta sunt tyronum, & in Theoria prius probe excutienda. Neque adeo nulla ad hanc rem opus est peritia, ut quidam existimant, sed tenenda est quædam ratio, quomodo facta Legibus quasi commensurari debeant. Certe tanti fecit hanc rem IAC. GOTHOFREDVS, ut proponeret sibi scribendum peculiarem *Causandi Artem*, ut vocat. Cui fini seponere jubet Leges singulares & practicabiles, seorsim locandas, & diligenter excutiendas. Sed non prodiit illius Liber, qui magnam certe lucem accendere Juris Studiosis potuisset. Credunt vulgo, Theoreticos Juris pessimos fuisse Practicos, in quo tamen falluntur. Nam certe, quod *Jac. Cujacium* attinet, quem testatur Jos. Scaliger in praxi plane fuisse imperitum, falsum apparet ex eo, quod reliquerit inter Opera sua *Consultationes*, magno cum ingenio & judicio scriptas. 1

2 Praxin illam discendi duplex est ratio, una ex experientia, altera ex libris. Prior illa sine dubio præferenda posteriori; Posterior vero non solum utilis est, sed & necessaria. Cum enim tædiosum sit, & nimis prolixum, experientia sola sapere, ideo etiam ad libros est confugiendum. Illud vero, quod doceri potest, processus forma est. Iam vero quædam ejus sunt generalia, quæ inculcant omnes processus judiciarii Scriptores, e quibus, inter Veteres, ceteris est præferendus Guil. Durandus in suo *Speculo Juris*, e Recentioribus Gotfr. Fibigius, Joh. Georg. Nicolai & Joach. Christ. Kochius, quanquam & Ilico Ummius non sit sua laude privandus. Joh. Oldendorpius *Actionum Formulas*, omnemque proponendi & excipiendi Methodum proposuit. Est & *Praxis aurea* Joh. Petri Ferrariensis, in qua similia habentur. Specialia processuum continet Stylus Curiæ, qui constat Juribus quibusdam non scriptis, ex Actibus judiciariis

ciariis ortus, & ille quidem libris conſignari ſolet. Atque iſte eſt, qui diverſitatem in praxi efficit, quæ tam multa, tamque varia eſt. Ille, ſi non experientia ipſa, ex Obſervationibus Judiciorum, quas varii ſcripſerunt Autores, habendus eſt. Prodeſſe etiam hic poſſunt illi, qui *Practica Lexica* ſcripſerunt, uti J. Jac. Speidelius, Chr. Beſoldus, Paul. Matth. Wehnerus, de quibus ante dictum eſt, tum & Axiomatum Scriptores, ut Aug. Barboſa, ejusque locupletator, I. Otto Tabor, Arn. Reigerus *in Theſauro practico*, cum *Additt.* Ahasv. Fritſchii recuſo.

3 Praxis in Germania florentiſſima eſt, in *Imperatoria Camera*, cujus primum *Ordinatio* prænoſcenda eſt, variæque ejus Editiones, deinde præcipui ejus Obſervatores, And. Gailius, Joach. Mynſingerus, & in Gailium ſcriptæ Eberhardi Fabricii *Repetitiones*, in Mynſingerum autem Weiperti Lud. Fabricii *Obſervationes*. Succedunt poſtea Scriptores, qui Obſervationes Practicas Camerales, Deciſiones, Symphoremata Supplicationum, Relationes, Vota, ſcripſerunt. De proceſſu Camerali ſingulares libros ſcripſere Neumeierus, & Joh. Forſterus. Exſtant Guilh. Rodingii *Pandectæ Camerales*, Jacobi Blumii *Proceſſus Cameralis*, *Sententias Camerales* ſpiſſis *in fol.* Voluminibus collegit Chr. Barthius. *Chiliadem ſententiarum recentiorum* publicavit Jac. Blumius. Scripſit & Pet. Denaiſius *Methodum Cameralem*. De quibus ſingulis nolo eſſe prolixior, cum doctiſſime & prolixe de iis omnibus egerit Ericus Mauritius *in Conſiliorum Kilon. præfatione ad Lectorem*, ubi ille proponit *Introductionem* quandam *ad Praxin*. (q)

4 Praxis Saxonici Juris & Lubecenſis itidem diverſa eſt, & ſua quædam habet obſervanda, de quibus idem *loc. cit.* agit. Juris Lubec. praxis doceri diſcique non poteſt plenius, quam ex libris *Dav. Mevii*, præcipue vero ex ejus *Deciſionibus*, quæ nunc junctim ſunt editæ, continentque plerumque Controverſias Jure Lubec. decidendas. Quoniam enim Jus hoc eſt receptum a pleriſque Civitatibus, quæ Svecico regimini ſubſunt, ideo argumenta litium talibus e cauſis plerumque oriuntur, quæ Jure Lubec. ſunt decidendæ. In Holſatia viventi, vel in Ducatu Sleſvicenſi, alia praxeos ratio eſt obſervanda. Proceſſum hic moderatur Ordinatio Provincialis (Landgerichts-Ordnung.) Sunt & hinc introducti conſuetudine certi quidam Proceſſus Ruſticorum, de quibus inter illos ſolos ratio conſtat. Eſt & Jus, quod continetur Libro dicto das Lowbuch, quod in Ducatu Sleſvicenſi proceſſum moderatur. Multum quoque hic variat praxin *Obſtagii Jus*, de quo exſtant *Conſtitutio Haderslebienſis*, utiliſſimus Joh. Ottonis Taboris liber, & Frid. Reinbohtii *Diſp. Inauguralis*. Longe vero plurima relinquuntur exercitio ipſi, quod omni doctrinæ prævalet. Quare in rem ipſam veniendum eſt, Judicia frequentanda, audiendi Advocatorum ex utraque parte Receſſus, quos vocant, ponderandæ Judicum ſententiæ, atque ex illorum omnium collatione haurienda eſt illa, quæ nobis uſui eſſe poteſt, Praxis, in qua tandem ſubſiſtendum.

POLY-

(q) Erici Mauritii *Introductio in Praxin Forenſem*, præſertim Cimbricam, non ſolum, Præſationis inſtar, *Specimini* ejus *Conſiliorum Kilonienſium*, Kilonii A. 1669. *in 4to* excuſo, eſt præmiſſa, ſed A. 1692. etiam Francofurti, in *Diſſertationum* illius Volumine (*p. 337-388.*) & A. 1696. Kilonii, ſub finem *Introductionis* Joh. Fuchſii *in Proceſſum Holſaticum*, recuſa.

POLYHISTORIS TOMI III. SIVE POLYHISTORIS PRACTICI, LIBER VII. MEDICUS,

DE SCRIPTORIBUS MEDICIS.

§. 1. *Causæ brevitatis ejus. Elogium insigne Introductionis ad Artem Medicam Herm. Conringii. 2. Hippocratis Editiones optimæ. Casp. Hoffmanni in Galenum, Thomæ Bartholini & Jac. Holstii in Corn. Celsum, Jac, Rhodii in Scribonium Largum, Jos. Scaligeri in Paulum Æginetam, Labores inediti commendantur. Veterum Medicorum Lectio Philiatris utilissima. 3. Bibliothecarum Medicarum Scriptores Pasch. Gallus, J. G. Schenckius, J. Ant. a Linden, Isr. Spachius, Mart. Lipenius, Corn. a Beüghem. 4. Inter Autores Physiologicos, Honor. Fabri Lib. de Homine, & Thomæ Bartholini Anatome, præcipue commendantur. 5. Scriptores aliquot Botanici potiores. Benj. Priolivana in Historia Plantarum promissa. 6. Moderna in Medicina Dogmatica novaturiendi prurigo, & Sectarum multitudo. 7. In Praxi chymica Conr. Gesneri Evonymus, Joh. Zwelferi Pharmacopæa, & Joh. Joach. Beccheri Scripta commendantur.*

RE
Estaret jam, ut de MEDICIS quædam afferremus. Quia vero & Tractatio 1
illa satis prolixa est, & pauci sunt Medicinæ Cultores, ac plurima jam ab aliis dicta, remittam tantum ad illos Autores, unde accuratior instructio haberi potest. Et quidem, quod attinet Manuductionem ad universum Medicum Studium, non pauci sunt, qui Methodos varias præscribunt. Varia quoque antiquitus fuit medendi ratio, unde variæ Medicorum sectæ natæ sunt, quarum historia integris est Voluminibus pertractata. Ut mittam alios, unus instar omnium esse potest HERMANNUS CONRINGIUS, cujus *Introductio ad Artem Medicam* exstat, sub forma Disputationis comprehensa, & a Seb. Scheffero, jam Medico Francofurtano, publice Helmstadii defensa; liber sane aureus, quo continetur Historia & Veteris Medicinæ, & Sectarum, & Autorum, tam veterum, quam recentiorum, qui omnes Medicinæ partes illustrarunt. *(a)* Utinam VIR ille ultimam manum addidisset huic scripto

(*a*) Supplementa Conringianæ *in Universam Artem Medicam, singulasque ejus Partes, Introductionis.* Helmstadii A. 1654. *in 4to* excusæ, a Morhofio *h. l.* desiderata, quæ Autori ipsi, per senectutem, & occupationes plurimas, dare non licuit, post obitum illius dedit Gener ejus Excellentissimus, tantoque Socero dignissimus, Güntherus Christoph. Schelhammerus, Med. D, & antehac in Julia & Jenensi, nunc autem in Kiloniensi Academia, Professor Celeberrimus, qui illam, pari a se dexteritate

ſcripto, & quæ ipſi deſunt, peregrinorum, & poſt illa tempora editorum Librorum, ſuppleviſſet, non poſſet labor utilior dari. Quare artis Medicæ Studioſus hunc Librum cum cura legat, judicia de Autoribus perpendat, nova addat Autorum nomina, ſi facili negotio accuratam rei Medicæ hiſtoriam ſibi comparabit. De ſolis Chymicis iniquius ferre videtur judicium.

2 AVTORES MEDICI potiores veteres ſunt *Hippocrates* & *Galenus*. (*b*) Hippocratis *in fol.* Editio Græco-Latina Francofurti, ni fallor, prodiit, & alia *in 8vo*, curante Joh. Ant. Lindano, Lugduni Batavorum. Galenus nondum prodiit accurata & emendata alicujus viri docti opera. Caſp. Hoffmannus, Altorffinus Profeſſor, promiſerat novam Editionem Galeni, cum accurato in Opera ejus *Commentario*, ſed non potuit vivus nanciſci Typographum, qui impendere ſumptus vellet; latet adhuc in Bibliotheca Joh. Georgii Volckammeri, Medici Norimbergenſis, vixque erit, ut lucem olim videat. *Commentarius* ejus *in Galeni Librum in uſu partium* eruditiſſimus *in fol.* prodiit, ante multos jam annos. Cornelius Celſus Scriptor Latiniſſimus, Medicorum Cicero vulgo dictus, eleganti compendio rem medicam complexus eſt. Sed nulla hactenus ejus Editio prodiit, quæ Eruditis placet; Optima eſt, quæ Antwerpiæ, ex officina Plantiniana, *in 4to* prodiit. In illum Commentarium moliebatur Thomas Bartholinus, qui incendio Bibliothecæ ejus abſumtus eſt. Novam quoque ejus Editionem in animo habuit Jacobus Holſtius, Medicus Tönningenſis, nunc mortuus, Vir alioquin doctiſſimus. Hujus ego vidi *Emendationes*, & apud me vidit Joh. Georg. Grævius, qui Editionem valde urgebat. Nam placebant illi, quanquam plerumque conjecturis ille ſuis niteretur, Manuſcriptis codicibus deſtitutus. Præter Emendationes illas adornatas habebat ſuper hunc Autorem *Commentarios Medicos*, *Grammaticos*, *Philologicos*, magna cura confectos. Bene mererentur de ejus Viri fama, ſi ederent, hæredes. Scribonius Largus etiam inter veteres Latinos fuit, in quem *Commentarium* & *Indicem* Joh. Rhodius ſcripſit, qui, ut arbitror, incendio Bibliothecæ Bartholinianæ etiam conſumptus eſt. Paulus Ægineta, Græcus, itidem mendoſe eſt editus. Ejus exemplar eſt in Bibliotheca Gudiana, manu Joſ. Scaligeri correctum, & emendatum. Nolo jam de ceteris minoris famæ Medicis veteribus quicquam dicere, licet conſultum tamen ſit, aliquam etiam illis operam impendere. Plerique nunc alto ſupercilio hos contemnunt Autores, a ſola novitate & impeiria decus artis ſuæ exſpectantes. Qui vero Doctorum Medicorum nomen tueri volunt, & hos debent jungere Recentioribus. Sæpe enim accidit, ut inveniamus aliqua in veteribus illis, quæ, ut nova, ab aliis venditantur, quoniam veteres Autores nunquam illis lecti ſunt aut cogniti.

Commen-

ritate *Additamentis neceſſariis*, & *Serie Scriptorum præcipuorum ad noſtra tempora continuata*, *auctam* A. 1688. denuo publicavit, & Joh. Rhodii inſuper, aliorumque principum Medicorum, Commentationes ſimilis argumenti breviores, Appendicis inſtar, ei adjecit.

(*b*) Noviſſimam Editionem Operum Hippocratis pariter atque Galeni omnium, a ſe emendatorum, & magnam partem etiam translatorum, Græco-Latinam, in XIII. Tomos, ſecundum diverſas Medicinæ partes, digeſtam, Pariſiis, A. 1680. *in fol.* publicavit Renatus Charterius, Vindocinenſis, Doctor Medicus Pariſienſis.

Commentatorum in Hippocratem & Galenum magna sylva est, quos recensent AVTORES BIBLIOTHECARII hujus facultatis, Paschalis Gallus, Joh. Georg. Schenckius *in Bibliothecis Medicis*, Israel Spachius *in Nomenclatore Medico*, & post illos Joh. Antonides Lindanus, qui novissime *Scriptorum Medicorum syllabum* congessit, usque ad sua tempora, sic satis perfectum, (c) quanquam multa in illo desiderat & reprehendit Val. Hen. Voglerus *in Introductione ad notitiam Autorum*. Post illos omnes telam hanc iterum orsus est, vel potius alio ordine retexuit, Martinus Lipenius, *in Bibliotheca Materiali Medica*. Sub titulis enim materiarum Autores digessit; sed multa illic sunt manca, multa & spalmata occurrunt. Optandum esset, ut a quodam Rei Medicæ non solum, sed & Philologicæ perito talis labor susciperetur. Qui in Medicina & Physicis novissime prodierunt libri ab Anno 1650. ad præsentem, eorum Catalogum texuit Cornelius a Beughem, qui non ita pridem prodiit. 3

Quod jam attinet Medicinæ partes, princeps illarum est PHISIOLOGIA. In Autoribus illius recensendis, non est, quod prolixi simus, cum jam supra in Physicis bonam eorum partem attigerimus. Classes Physiologiæ variæ constitui possunt, pro ratione subjectorum. Primo historia animalium, quatenus ad historiam Medicam spectat, ratione anatomes, morborum & remediorum probe notanda est, & Autores illi diligenter conquirendi sunt, qui de his argumentis scripserunt. Tum historia Hominis, & Autores circa hominis Anatomen occupati, & doctrina plantarum, quæ omnia hoc tempore ita sunt exculta, ut vix quicquam addi posse videatur. *De Homine, & Plantis*, in genere, Honor. Fabri libro peculiari egit, quo illa pene continentur omnia, quæ ad philosophiam spectant, & Medica nonnunquam attinguntur. Circa *hominis Anatomen*, ejusque partium, tot sunt operosæ Recentiorum demonstrationes e quibus pleraque collegit, & in systema redegit, Thom. Bartholinus, additis & suis Observationibus, cujus Liber Anatomicus toties est recoctus & reformatus, ad experimenta recentorum temporum. 4

Res BOTANICA ad superstitionem hodie exculta est. Nam Marcellus Malpighius *novam Plantarum Anatomen* magna cura publicavit, uti & Nehemias Grewius, licet hic labor ad rem Medicam parum conducat. Usus Plantarum Medicos qui scripserunt, tot sunt, tamque varii, ut recensendis illis liber integer sit impendendus. Notus est Jac. Theod. Tabernæ-Montani Liber, nec non Simonis Pauli *Quadripartitum Botanicum*, quod usus Medicos diligenter notavit, varia etiam ad rem illam non pertinentia immiscens. De veteribus Autoribus consule Coringium. Multa observanda 5

(c) Joh. Antonidæ a Linden, Med. D. & in Acad. Lugduno-Batava Professoris, *Libros de Scriptis Medicis duos*, quorum prior sub Autorum ea suorum Nominibus, Alphabetica serie collocatis, Posterior vero sub Argumentorum, quæ tractant, titulis, disposuit, Amstel. A. 1637. & 1651. *in 8vo* editos, tertiaque vice ibidem A. 1662. *in 8vo maj.* longe auctiores ab ipso Autore recensitos, quarta Editione a se continuatos & dimidia pene parte amplificatos, Noribergæ A. 1686. *in 4to.* sub *Lindenii Renovati* Titulo publicavit Georg. Abrah. Mercklinus Med. D. & Reipublicæ Noriberg. Poliater.

vanda vetustaque circa plantas recenset Jul. Cæs. Scaliger *in Comment. in Theophrastum, de Plantis*, qui prodiit repetita Editione, una cum Joh. Bodæi a Stapel *Commentariis*. Legendus quoque Cl. Salmasius est *in Commentario in Solini Polyhistorem*. Denique promiserat & Benjamin Priolus *in Appendice Historiæ suæ Gallicæ, Opus absolutum de re omni plantarum, Veterum, Recentiorum, Exoticarum, Patriarum*, & Indignatur aliis, qui hanc sibi operam præripuerint. Sed homo ille est ineptus, ut *Historia* ipsa, ab illo scripta, testatur, Vix crediderim, præclari aliquid ab illo exspectandum. Subjecta naturalia, quæ in Officinis habentur, variis quoque Commentariis sunt illustrata. Exstat Casp. Hofmanni singularis *de Officinalibus* Liber, præclarus & eruditus, & non multis cognitus. Vixisset utinam magnum Germaniæ Decus, Georg. Hieron. Welschius, nullam non Medicinæ partem per illum habuissemus excultam.

6 Qui INSTITUTIONES scripsere, magno habemus numero. Olim Dan. Sennertus Princeps illorum habebatur, nunc, reformata novis Observationibus toties Medicina, *scinditur incertum studia in contraria vulgus*, variosque singuli sibi duces eligunt, prout principia admiserunt, vel certorum Doctorum elegerunt scholas. Nam pene quotannis vel nova Methodus prodit, vel principia cuduntur singularia. Aliqui J. Bapt. Helmontii adhærent doctrinæ, quæ e diametro sæpe Veteribus adversa est. Aliqui Chymicam sequuntur Methodum, & in his multi quoque sunt suis principiis & opinionibus divisi. Sunt, qui inter hos amicitiam spondent, & gryphes jungere equis laborant, de quibus omnibus differendi locus nunc non est.

PRACTICORUM Autorum immanis est numerus, eorum scil. qui Observatio-
7 nes, Consilia, formulas Remediorum, scripserunt, e quibus, qui diligens velit esse Medicus, magnam Excerptorum potest congerere sylvam. Praxes Chymicæ sunt institutæ multæ, & habentur libri integri, qui præparare docent varii generis medicamenta modo Chymico. Olim Conr. Gesnerus talem præstitit operam in libro, qui inscribitur *Evonymus*, quo collegit potissimas, quæ suo tempore circumferebantur, Operationum Chymicarum, tum officinalium, tum arcaniorum, formulas. Nostro tempore Joh. Zwelfferus, in sua *Pharmacopœa*, illas collegit, unde plura exscripsit Febure, Gallus, in Chymico suo Opere, Gallice scripto. Colligere autem talia infinita quis potest, e Relationibus & notitiis Chymicorum. Nuperrime talis liber prodiit, curante J. Joach Becchero, cui Tit. Chymischer Glückshaffen. Atque hæc de Medicina dixisse sufficiant. Finem jam hic Lectionibus nostris *de Notitia Autorum* imponimus, Deoque, pro opere ad istum perducto, gratias agimus.

FINIS.

INDEX I.
A V T O R V M,

In quo

Primus Numerus major TOMVM, fecundus minor LIBRVM Tomi, tertius CAPVT Libri, quartus PARAGRAPHOS denotat.

NB. Afterifcus (*) PARTEM SECVNDAM Libri fecundi Tom. II. indicat.

Baart

Bister-

Capac-

Chœro-

(Iiii) Cor-

Dempste-

Gibson

Grotius

Haven-

Jolius

Linden-

Micyllus

Quarræus

Rubius

Schwen-

Wagensei-

INDEX

INDEX II. RERVM.

Primus Numerus major TOMVM, secundus minor LIBRVM Tomi, tertius CAPVT Libri, quartus PARAGRAPHOS denotat.

Asterisci Nota (*) Partem Secundam Lib. II. Tomi II. indicat.

Antedi-

nimius

scribere

Batavi-

Bibliorum

Bohlii

libb.

C.

Calor

Cava-

Chiro-

Dispu-

Dra-

ad

Epicu-

Eruditæ

exege-

tr. de

Furlani

Exco-

in

Fatum

s. Mer-

INDEX II. RERUM.

Prover-

Howelii

I.

judicii

Jonicæ

intelle-

K.

Leo

Influxus

M.

Mecha

Musæi

N.

Opinio

in

O.

Obser-

Societas

S. Scri-

succi

novorum

Parti-

de

Liber

Sengver-

(Hhhhh) 2 Sorellus

de

T.

Teren-

V.

Vento-

de

Wou-

